

AMERICA

T' AMSTERDAM

By Jacob van Meurs, *Pluetsnyder en Boeckverkooper op de Keyfers graft in de Stuct. Meurs. 1671.*

De NIEUWE en ONBEKENDE
W E E R E L D:
O F
B E S C H R Y V I N G
V A N
A M E R I C A
E N
't Z U I D - L A N D,

Vervaetende

d'Oorsprong der Americaenen en Zuid-landers, gedenkwaardige togten derwaerds,

Gelegendheid

*Der vaste Kusten, Eilanden, Steden, Sterkten, Dorpen, Tempels,
Bergen, Fonteynen, Stroomen, Huysen, de natuur van Beesten, Boomen,
Planten en vreemde Gewasschen, Gods-dienst en Zeden, Wonderlijke
Voorvallen, Vereeuwde en Nieuwe Oorloogen:*

Verciert met Af-beeldfels na 't leven in America gemaekt, en beschreeven

Door

ARNOLDUS MONTANUS.

AMSTERDAM,

By **JACOB MEURS** Boek-verkooper en Plaet-snyder, op de Kaisars-graft,
schuin over de Wester-markt, in de stad Meurs. Anno 1671. Met Privilegie.

Directing

O P D R A G T

Aen den Doorluchtigen Hoog-gebooren
Furst en HEERE,

HEER JOAN MAURITS,
PRINS *van* NASSOUW,

*Grave van Katzenellebogen, Vianden en Diets, &c.
Heer van Beilstejn, Groot-Meester des Ordens des heiligen Jo-
hannes van Jerusalem, door der Mark, Saxen, Pomeran en
Wenden; Stadthouder van de Furstendommen Cleve en Minden,
mitsgaders de Graeffschappen vander Mark en Ravensbergen, &c.
Eerste Veldmaerschalk van den Staet der Vereenigde Nederlanden,
Collonel, Gouverneur der Stad en omleggende Forten van Wesel.*

DE Nieuwe Weereld America en
't Onbekende Zuid-land, bon-
dig afgemaelt op dese bladeren
door Arnoldus Montanus, uit
veelvoudige schriften bekend,
worden u, HOOG-GEBOORENE
PRINS, in alle eerbiedigheid opgedraegen. Gy
zelf verschafft geen klein gedeelte tot de stoffe aen

dit tegenwoordig boek : die over America zeeghaftige ftandaerden voerde : toen de West-Indifche Maetschappy des Vereenigden Nederlands U E. op droeg 't hoogfte bewind van Brafil : welk als noch over de wijde plas der Oceaen wijdluftig roept : hoe een Naffouwfche Vorft haer woefte boodem acht jaer betreeden heeft , tot fchrik van Portugal , voort-zetting der Nederlandfche moogendheid , en verwondering des gantschen aerdboodems. Waerlijk , DOORLUCHTIGSTE HEER, gy zijt de eerfte, die, volgens 't loffelijk voorbeeld van de beruchtste volkeren en veld-heeren , de Naffouwfche wapenen onder een andere hemel diervoegen manhaftig gevoert hebt : dat zoo lang Porto Calvo , Maragnan , Parayba , rio Grande , 't Reciffo , Olinda en de vordere Brafilfche fteden , fterkten , rievieren en landen blijven zullen , de geheugenis uwer helden-daeden blijven zal. Nederland had hier genoegzaeme proeven af gezien voor Grol , 's Hartoogenbosch, Maeftricht , Rhynderk , Schenken-fchans, in vordere belegeringen en togten tot afbreuk der Spaenfche moogendheid ; maer gy hebt Nederland te klein geoordeelt , om te verftrekken tot een wapen-fchool , alwaer ieder over uwe krijgs-oefening verbaest ftond. De groote weerd , eerst door Columbus aengewefen , en zedert by Americus Vesputius nader ontdekt, opende een ruim veld , op welk gy voorzichtig te velde trok , gelukkig flag leverde , omzichtig fteden en fterkten belegerde , zeeghaftig tot haer poorten introk , konftig beziens-waerdige gebouwen timmerde , zachtmoedig onder wreede , beleefd onder woefte , goedertieren onder boofaerdige , godfalgig onder goddeloofen. Gy zijt de

O P D R A G T.

beruchte voetstappen der Romainen na-gestapt; die, daerze Italien beheerscht hadden, oordeelden niet verricht te hebben, tenzy haer wapenen over-scheepten na Asie en Africa. Maer hier in overtreft uwe manhafte dapperheid die vermaerde oorlogs-blixems, dat gy niet alleen verder over d' Oceaen den Spanjaerd in een Nieuwe Weereld aentafte; maer ook 't Euangelium derwaerds voerde: en zeege-praelde, niet min wegens verflaegene vyanden, als bekeerde afgooden-dienaers en ongeschikte heidenen tot Christus gebragt. Een groot deel der bladeren van dit tegenwoordig werk is beschreeven met zulk een stof, welke uwe manhafte daeden, DOORLUCHTIGSTE VORST, te meer tegen de vergetelheid bewaerd, alzo in verscheide taelen te voorschijn komt: ten einde Vrankrijk, Duitsland, Britannien en de Latijnen zonder tolk kunnen lesen, 't geen JOAN MAURITS, tot luister der Nassauwschestamme, verricht heeft. Verwaerdig dan, HOOG-GEBOOREN HEER, dit boek met goede oogen aen te zien, daer het aen 't voor-hoofd pronkt met uwe ACHTBAERE naem: hoewel 't uwe helden-stukken slapper beschrijft, als gy de zelve verricht hebt.

*Uwe alder-onderdaenigste
dienaer*

J A C O B M E U R S.

Extract uit de Privilegie van
De STATEN van HOLLANDT
en WEST-VRIESLANDT.

DE Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, hebben by brieven van Octroy, gedateert den 28ten July 1670. aen JACOB MEURS, Boeck-verkooper en Plaet-snyder tot Amsterdam, verleent, om alleen te mogen doen Drukken en Verkoopen voor den tijd van 15 achter een volgende Iaren, een Boek geintituleert America, of Beschrijving der Nieuwe Wereld, &c. beschreeven door ARNOLDUS MONTANUS, met verbod van het zelve by iemand anders in geenderhande Talen te mogen na-drukken of verkoopen, in 't geheel ofte ten deele, in groot of klein formaet, op alzulke poene en Amendes als in 't zelve Octroy breeder is begreepen.

Was onderteekent

JOHAN DE WITT.

Ter Ordonnantie van de Staten,

HERB. van BEAUMONT.

IOAN MAURITS,
PRINS *van* NASSOUW.

A M E R I C A

A N I A N

S E P T E N T R I O N A L I S

M A R E V I R G I N I V M

N O V A H I S P A N I A

G R A N A D A

H I S P A N I A

M E R C A N O R U M

M A R E P A C I F I C U M

P E R U V I A N A

M A R E A R G E N T I N E N S I S

A M E R I C A

M E R I D I O N A L I S

P A T A G O N I A

M A R E T H I O P I C U M

Z E L A N D I A N O V A

M A R E I N D I C U M

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

M A R E A R G E N T I N E N S I S

TROPICUS CANCRI

M A R

D E L

CIRCULUS EQUINOCTIALIS

OCEANUS

Z U R

P E R U V I A N A

M A R E

P A C I F I C U M

M A R E

M A R E

M A R E

OCEANUS

A T L A N T I C U S

M A R

D E L

N O R T

OCEANUS

Æ T H I O P I C U S

NOVISSIMA ET ACCURATISSIMA
TOTIUS
AMERICAE
DESCRIPTIO
per
GERARDVM A SCHAGEN

ZELANDIA
NOVA

BESCHRYVING

VAN

AMERICA:

EERSTE BOEK:

Eerste Hoofd-stuk.

*America is by de Oude onbekend geweest.*Beschry-
ving der
Oceaan.

De *Oceaan*, die zijn by-naem meenig-werf verandert, na de landschappen welker stranden bespoelt, omringt 't aerdrijk met kromme bogten. Tusschen *America* en 't *Onbekende Zuid-land*, benaeuwt door de straten, na *Magellanes* en *Le Maire* genaemt, vind wederzijds een gansch woeste ruimte: welker een voor *Euroope*, *Asia*, *Africa* en *America* in diepe gronden neder-zinkt, daer d'andere *America* en *Asia* seer wijd van malkander afscheid: beide door manhafte zee-helden roemwaardig ontdekt, daer de sonne op en ondergaet. Ten noorden heeft het ys 't meermaels hervatte voornemen by stoute schippers van verscheide landaerd gestuit. Met d'*Oceaan* zuidwaerd is minder gehardebolt: sulx als noch ten meestendeel onbekend blijft, hoe verre 't water aldaer over diepten of ondiepten vloed: alleenlijk is by crvaerendheid bevonden, dat de zee doorgaens overlaeger gronden spoelt ten zuiden, dan ten noorde. De oude *Romainen*, *Grieken*, *Pheniciers*, of ook wat volk immer uit de zee-vaert een beruchte naem hadden, zijn niet min schroomachtiger als meer onervaeren geweest op de waeteren, in vergelijking met de tegenwoordige *Euroopeers*. Door een onverbrekelijke wet

Kleine ken-
nis der
scheepvaert
by de ouden.

bleef de zee geslooten, volgens *Plinius*, *Vegetius* en andere, van den elfden der slagt-maend tot den tiende van lente-maend, sulx geen schepen zeil maekten, uit vrees voor stormen. Ook bestondenze niet verre buiten 't gesicht der stranden af te stecken ter voller zee. Ondertusschen nochtans mag niemand in twijfel trekken, of verscheide volkeren hebben, bereeds voor ettelijke eeuwen, haer in de scheep-vaert dapper uitgeslooft. De Heilige Schrift getuigt, hoe de Joodsche Koningen *Salomon*, *Josaphat*, *Ozias* en andere, vlooten toerusteden, die, uit verre afgeleegene gewesten, *Ophirs goud* en verscheide vreemde kostelikheden na *Canaan* voerden. Inschelijx teikent *Strabo* aen, dat ten tijde van *Homerus*, dewelke *Salomons* leven bereikte, *Indien* bevaeren is. En, volgens *Plinius*, hebben de *Romainen*, onder 't beleid van *Augustus*, tusschen de straet *Gibraltar* uitgerooid, ontdekt de Spaensche, Fransche en Duitsche stranden, niet alleen tot de *Uithoek der Cimbers*, (nu genaemt 't *Schaeger Rif*) maer self de *Noorder Oceaan*, die *Noorwegen* en *Lapland* bespoeld. De selve *Plinius* voegt hier by: hoe d'*Africaensche* kusten, buiten *Gibraltar* westwaerd aen, voorby den berg *Atlas*, door stoute schippers nu en dan besigtigt wierden. Meer gedenkwaardig is de togt der *Carthaginienser Hanno*, als dewelke uit *Gibraltars* straet de wijd uitgestrekte stranden van *Afrika* tot de *Gorgades* bezeilde. *Eudoxus*

Veget. de
Re Melit.
l. 4. c. 39.Scheep-
vaert is
seer oud.Geograph.
lib. 1.lib. 2. Hist.
Nat. c. 67.Zee-togt
van Han-
no:

van Eudo-
xus. Stra-
bol 2.

Wondere
reis van
sommige
Indiaenen:

van Mene-
laus:

Gedenk-
waardige
tocht van
een Indiaen,
in Egypten
geland:

als ook van
Cleopatra.

Cyzicenus, vluchtende voor den Koning *Lathyrus*, uit *d'Arabische Zee* afgestooten, liep voor *Gibraltar* ten anker. Voorts verdient het onse bysondere aenteikening, dat *der Suaebe* Koning, gelijk *Cornelius Nepos* verhaelt, aen de Roomsche onder-Burgemeester *Metellus Celer* ten geschenkfondettelijke *Indiaenen*, die by swaare stormen in *de Noorder Oceaen* vervielen: en, na veel zukkelen en droevigeschip-breuk, den Duitschen boodem onder de voet kregen. Doch lang voor dese voorval heeft *Menelaus Griex Koning* door *de Middellandsche Zee* zeilgemaekt: de stevens gewend rondom *Africa: Indien* besichtigt: en is na acht jaer t' huiswaerd gekeert; indien *Aristonicus Grammaticus* in dese vertelling geloof verdient. 't Geen de Griexe historie-schryvers getuigen van *Ptolomæus Euergetes* Koning over *Egypten* dient geenints overgeslaegen. Zijn opsigters langs de strand *der Arabische Inwijk* ontdekten een verlaeten schip, binnen welk een halfdood mensch vonden, onder verscheide lijken. De half-dood, door spijs te mets verquikt, wist geen aenwijzing te doen van waer en waer na toe streck sette? Niemand konde hem verstaen, uit wat landschap herkomstig was. De vreemdeling dan word aen *Euergetes* overgeschikt: dewelke bysondere vlijd aenwende, ten einde kundschap kreeg van de Griexe tael, om alsoo achter de geschapendheid der gantsche zaak te komen. Te mets in de geseide sprack gevordert, beduide: hoe hy een *Indiaen* was, door storm by *d'Arabische Inwijk* ingedreven. Op de tocht had hy alle zijn metgesellen verlooren, van ongemak en honger. Beloofde voorts de weg na *Indien* te wijzen. *Euergetes* sliep hier niet op: hy rust een vloot toe, voorsien van heerlijke geschenken: voor welke de vloot eindelijk te ruggebragt kostelijke droogeryen en gesteenten. Na de dood des Koninx *Euergetes* hervatte zijn gemaclinne *Cleopatra* de voorige tocht, met meerder aental schepen, die buiten *de Roode Zee* een steven vonden, wiens top een paerd vertoonde, overgebleven uit schip-

breuk: uit het paerd wierd bekend, dat het een *Gibraltars* schip was geweest, welk *Afrika* omgezeild, aldaer bleef. De steven is zedert tot geheugenis op de markt binnen *Memphis* geplaeft.

In de laetste eeuwen hebben *de Venetiaenen*, voor alle andere *Europeers*, sich onderwonden met 't afgelegene *Indien* koophandel te dryven. Zy waeren dan eertijds gewend door *d'Adriaetische* na *de Middellandsche Zee* streck te houden op *Alexandria*: alhier staptenze te land, in *de Arabische Inwijk* wederom scheep, en vervorderde voorts haer reis na *Oost-Indien*. Langs dit vaerwaeter en dese land-tocht, voerdenze d'Indische waeren soo lang na *Europe*, tot eindelijk *d'Egyptische Sultan* die weg door strooperyen bckommerde: wshalven haer benoodsaekt vonden *Alexandria* te lacten leggen, en voor *Antiochien* (nu *Aleppo*) te ankeren. Uit *Antiochien* vertrokkenze na *Babylon*, van *Babylon* na *Balsarum*, van *Balsarum* na *Ormus*. Alhier macktenze zeil in *de Persische Zee*, om met *d'Indiaenen* te handelen. *Venetien* voorzag dan *Euroope* van alle gewaschen en kostelikheden, welke onder d'Ooster Sonne vallen.

En zy waeren noch in besit gebleven, ten zy aldereerst *de Portugeesen* sich beweegd hadden, ten einde met schepen *Indien* ontdekten, sonder de goederen op kameelen over land te slepen. 't Werk dient weinig hooger aengehecht. *Joan de eerste* Portugaels Koning had d'*Africaensche* stad *Septaden* *Mooren* stormender hand afhandig gemaekt. Onder zijn vijfzoonen muntten bysonder uit de vierde zoon *Henrik*: die in 't innemen van *Septa* sich boven gemein manhaftig droeg: zedert uit de verheerde stad sterke uitvallen op *de Mooren* deed: en, met buit verrijkt, twee schepen toe-ruste tot vordere ontdekking van *Afrika* ten zuiden. 't Voorneemen evenwel ging langsaem voort, ter oorsaek veel tijd en geld spilde aen 't bouwen van een nienwe stad *Terzanabali*, namaels genoemt *Villa Infantis*. Doch, in een droom bestraft wegens dit uitstel, vervaerdigt eerlang twee zeilen, op 't jaer

De Venetiaenen dryven d'eerste in Euroope handel op Oost-Indien:

hoe zy haer reis voortsetteden.

By wat gelegendheid de Portugeesen alder eerst onderston den de kusten van Africa en Indien te ontdekken.

'tjaer veertien honderd en tien : te meer alsoo uit zekere Africaensche gevangene bericht kreeg , hoe *Afrika* sich boven den berg *Atlas* wijd en zijden zuiden uitbreide. De voet van 't gebergte *Atlas* was tot noch toe geweest d' uiterste bepaeling der scheepvaart ; want dewijl aldaer een groot rif in *d'Oceaan* seer verre uitkijkt , was niemand tot dier tijd gevonden , dewelke soo diep zeewaerd dorst steeken , buiten alle gesicht van stranden , om boven de gezeide ondiepte te stevenen.

Waarom
Africa niet
verder ont-
dekt wierd ?

Wie d'eerste
in volle zee
liepen.

Madera
van wie
bezoikt.

Joan Consalvus , *Tristan Varseus* en *Egidius Annius* zijn d'eerste geweest , die in d' open zee stoutmoedig inliepen , en verscheide Afrikaensche Kusten en onbewoonde eilanden ontdekten. Onder dusdaenige eilanden zijn *Madera* en *Sant Joris de Picho* : welk eerste *Henrik* voornoemd bevolkte met *Portugeesen* , en 't andere met *Vlaemingen*. Hy verkreeg voorts van *Paus Martijn de vijfde* , dat alle landschappen , haer uitstreckende van d' Uithoek *Ganaria* af tot *Indien* toe , den *Portugees* souden onderhoorig blijven.

Na *Henrik* , afslijvig op 'tjaer veertien honderd en festig , bleef 't werk van landen te ontdekken voort een tijd steeken : ter oorsaek de *Portugaelsche* Koning *Alfonfus* , in swaere oorloogen bedremmelt , de handen niet ruim had , om op onzekere kans *d'Oceaan* te bouwen. Echter bragt hy de zaak soo verre , dat , na slijfing der inlandsche beroerten , zijn vlootelingen by de stroom *Zanaga* invoeren : en voor de vermaerde koopstad *Gene* , van welke *Guinea* haer benaeming ontleent , ten anker liepen. Alhier kregen ze by ruiling elpen-been , goud slaeven en een vaste voet op 't land , vermits besettelingen lieten binnen een opgeworpen sterkte : de slaeven wierden na *Lissèbon* vervoert.

Door wie
Guinea
ontdekt is.

Joan de tweede , zijn vader *Alphonfus* in 't rijk gevolgt , kreeg 't oog op *Arabien* en *Indien* , en bysondere lust , om een weg te openen uit *d'Atlantische* na *d'Indische Oceaan*. De meeste swaerigheid lag in 't bestieren der schepen , wanneer buiten 't gesigt van stranden de volle zee moesten kiezen ; en bo-

ven de banken , die vaek ettelijke mijlen weegs in zee uitstaken , benoodfackt wierden te zeilen. Toenmaels waeren seer vermaerd in de *Wis-konst Rhoterik* , *Joseph* en *Martijn Bohemus* leerling van *Joan Monterejus* : met deze raeds pleegt de Koning *Joan* . ten einde iets bedachten , na welk de schippers by 't onbekend gesternte aen de zuid kant der middag-lijn , eenigints gissen konden , hoe verre van dit of dat land af steevenden. De gezeide *Wiskonstenaers* vonden eindelijk uit een seer heilsaem werk tuig , namentlijk 't *astrolabium* , niet alleen om de loop der sterren af te meeren ; maer ook ten dienst van de zee-vaart heilsaem verandert. Zedert kregen de matroosen meer moed en vastigheid in 't bezeilen *der Oceaan*. Onder andere stelde Koning *Joan* over een vloot *Jacob Canus* , die ter mond van de stroom *Zaires* invoer : en aldaer een pylaer , behakt met *Latynsche* en *Portugeesche* letteren , oprechtete , vervaerende d' ontdekking der *Africaensche* kusten , door wie en onder wat Koning volvoert. Hy vond hier beleefde *Mooren* : uit welke soo veel bericht kreeg ; dat een magtig koning over haer heerschte , die eenige dagreizen landwaerd in hof hield. Derwaerds schikt *Canus* gezanten af : behoud vier *Mooren* tot gyselaers : en voerdze met haer wil na *Portugael* , onder beding van herstelling binnen vijftien maenden. De gyselaers onderweesen in de *Portugeesche* tael , deden bericht : hoe haer vaderland *Congo* genaemt wierd. Ter gesetter tijd verruild *Canus* aldaer de selve met de *Portugeesche* gesanten : trekt recht toe na den koning , niet sonder heerlijke schenkaedjen : en vind hem sitten op een elpenbeene thron : 't bovenlijf was naekt tot de schamelheid toe , voorts bedekt met een bombazijne kleedje : om de slinker arm droeg hy een goude arm-ring : over de schouders hing een paerde staert , welke der koningen dragt is. *Canus* leid zijn geschenken voor 's koninx voeten neder , en onder de selve een blinkende kruis-vaen , by de *Paus Innocentius d'Achtste* plechtelijk ingewijd.

Astrolabium van
wie en
waerom be-
dacht ?

Gedenk-
waerdige
verrichting
van *Jacob*
Canus.

Ontdekking
van *Congo*.

wijd. Zedert wierd 't Roomsche geloof by vele aengenoomen ; sulx de koning self den doop ontving. Eerlang nochtans door sommige opgeruid, wierd de nieuwelinxingevoerde godsdienst r'eenmael gedempt. Ondertusschen sloop *Joan de tweede* niet op d'ontdekking van onbekende landen. Hy vaerdigde *Joden* en *Christenen* over *Egypten* en *Alexandria* af na *Indien* : ten einde elders kondschap kreeg , hoe 't vaer-waeter , boven d'uiteerste uithoek van *Afrika*, ten handel met d' *Indiaenen*, gevonden mogt werden. By *Joans* dood bleef die toeleg steeken : soo nochtans , dat des selfs staetvolger *Emmanuel* 't werk zedert niet min yverig opvatte. Onder *Emmanuels* beleid , voerde *Vascus Gama* vier schepen , die , niet sonder duisend gevaerlijkheden , voor *Calecut* ten anker liepen : en d'eerste uit *Europe* ontdekten , langs een zorgelijke vaert , 't *Oosterfche Indien*.

Joan de Tweede soekt Oost-Indien te water te ontdekken.

Togt van *Vascus Gama*.

Christoffel Colonus.

Maer *Christoffel Colonus* was nu vijf jaer voor *Gama* in de weer , om nieuwe landschappen westwaerd op te zoeken. De toeleg gelukte : alsoo eerlang een geheele wereld gevonden is , die namaels van *Americus Vesputius* haer benaeming *America* ontleende : sulx de verdeeling des werelds , door onkunde van d'oudheid onrechtmaetig gemaekt , tot een rechte stant gebragt wierd. Want indien eertijts de gantsche aerdbodem geen ander naem droeg als *Asia*, *Africa* en *Europe* : soo blijft nu onwederprekelijk , dat die drie gedeelten slechts een uitmaeken , namentlijk den *Bekende Weereld* : terwijl ten zuiden een tweede wereld leid , welke , by weinig kusten bekend , voorts *Onbekend* is. Voor 't derde werelds deel komt de *Nieuwe Weereld* of *Amerika*.

Verdeeling der aerde.

Onderzoek of *Amerika* by de ouden bekend is geweest

't Sal niet ondienstig zijn , ons self in te wikkelen in een dubbeld onderzoek wegens dit *Amerika* ; eensdeels , of het ooit by de oudheid bekend stond ? En ten anderen , wat volk en wannecr voor dese *Nieuwe Weereld* inwoonders beschaft heeft ? Over 't eerste stuk verschillen de geleerde onderling. Die aen de oudheid soo veel eer toeschryven , als of *Amerika* by haer

ontdekt , of ten minsten niet onbekend was geweest , steunen op 't aensienlijk geslacht van beruchte schryvers onder *de Grieken* en *Romainen*. Zy behelpen haer dan met de weerd-wijse *Plato* , dewelke wijdloopig gewaegt van een landschap *Atlantica* vetre buiten *Gibraltars Straet* door twee woeste zeeën bespoelt en van magtige eilanden beset. By de zeeën verstaenze d' *Atlantische* en *Zuiderzee* , by d'eilanden *Cuba* , *Espanola* , *Jamaica* , *California* en andere , wederzijds voor *America* verspreid. Maer het kan waerlijk niet ontken , of *Plato* beschrijft een land 't welk nergens te vinden is , niet sonder dartele verifiersing van een weelderig verstand. Immers soo weinig doet *Diodorus Siculus* voor die *America* by de oude bekend stellen ; want als hy verhaelt , hoe *de Pheniciers* , van d'*Africaensche Kust* door storm westelijk afgerukt , op een groot eiland vervielen , welk d'uitleggers voor *America* houden , is het daerom *Amerika* ? Neen : het blijft seggen sonder bewijs. *Aristoteles* word hier met even gelijke waerschijnelijkheid aengetrokken : wanneer ter neder stelt , dat buiten *de Pylaeren van Hercules* in d'*Atlantische Zee* certijds een groot onbewoond eiland by *de Carthaginiensers* koopluiden gevonden wierd : dit bragt niet voort als wilde dieren en boomen : doorsneeden van visch-rijke stroomen en ettelijke dagen zeilens afgezondert van 't vaste land. De koopluiden , aldaer uitgestapt , vonden de vruchtbaerheid der grond en getemperdheid des hemels soo aengenaem , dat sich op 't ontdekte eiland ter neder sloegen. *De Carthaginiensers* verbooden op lijfstraf , dat niemand derwaerds soude over-steeken , beducht voor verswaking , indien groote volkplantingen verhuisden. Maer hoe vonden *de Carthaginiensers* *America* sonder zeilsteen ? Hoc wierdenze verlekert op *America* , daer de landstreek rondom *Carthago* boven gemein vruchtbaer is ? Sulx 't geen *Aristoteles* verhaelt meer geduid kan worden op *de Canarische Eilanden* of *Brittannie* , als wel op *Amerika*. Voorts komt ook de *Prins* der

Atlantica.
Plato in Critia & Timao.

Diod. Sic.
l. 6.

Arist. de Mirandis in Natura animalis.

Essai.
l. 6.

Latynsche Dichters *Virgilius* te voorschijn : als of die *den Nieuwe Weereld* gekend had , wanneer aldus singt :

Daer leid een landschap buiten het gesternte verre ,

En buiten wegen van het jaer en son:

Alwaer de torzer Atlas dragen kon

*Op schouderen den as met schintelen-
de sterren.*

Amerika
is by de On-
de niet be-
kend ge-
weest.

Wie sal hier tael of teiken vinden van *America* ? Hoewel ondertusschen niet ontkent word , dat de schranderste weerd-wijsen onder de ouden lichtelijk konden afnemen de volmackte gestalte , die d' aerde en zee kloots-gewijs uitmaeken , uit de ronde schaduwe , welke den naem verduistert , de verschillende open ondergang der hemelsche lichten en ongelijke verheffingen des as-punts : en dewijl d' aerde en zee rond zijn , dat aen d' ander zijde van de middag-lijn ten zuide soo wel een bewoonde weerd konde leggen , als ten noorden. Welk gevoelen meer steunde op de gefonde reden , dan op een ondervonden eraerendheid , die voor de laetste eeuwen schijnt bewaert te zijn. Sulx niet alle oude soo verre misgetast hebben als de Latijnsche dichter *Lucretius* , of self onder d' Oudvaeders *Lactantius Firmianus* en *Augustinus* , bespottende 't gevoelen van een bewoond aardrijk ten zuide der middag-lijn. *Lactantius* in zijn dwaeling steunt op dese bewijsen : Namentlijk , indien een aardrijk lag onder onse kimmen , soo moesten de voetstappen der inwoonders aldaer hooger zijn dan d' hoofden der selve : de boomen nederwaerds met de kruinen wasschen : de regen , hagel , sneeuw en blixem averechts vallen : de steden , bergen en stroomen omgekeert hangen. Doch dit bewijs van *Lactantius* is 't eenemael redenloos ; want dewijl de aerde en zee een klood met malkander uitmaeken en alles op aerde en zee sich na haer middel-punt strekt , soo gaen de tegen-voetelingen niet meer averechts als wy : en hebben nevens ons niet te vreesen , datter iets des aardkloots in den hemel mogt neder-storten. Maer *Augustinus* heeft een andere grond gehad als *Lactantius* , waer

Laet. l. 3.
c. 24.

Dwaeling
van *Lactantius*
wagens de te-
gen-voete-
lingen:

als ook van
Augustinus.

op zijn misflag bouwde. Hy meinde , schoon genomen het aardrijk en zee een ronde gestalte hadden , nochtans daerom niet volgde , dat bewoonde landen laegen ten zuiden tegen de noorder gewesten aen : aengesien d' Oceaan aldaer met woeste plassen over de gronden spoelde : of indien eenige kusten in die weerd 't hoofd uit 't water opstaeken , wie had ooit beweesen , datze menschen voededen ? Want hoe soudenze kunnen derwaerds geraeken , over een onmeetelijke Oceaan ? hoe soudenze door de middag-lijn door booren , alwaer de son diervoegen barnt , dat geen levendig schepsel soo overmaetige hette weder-staet ? En waer sal dan blijven de goddelijke waerheid der H. Schrift die alle menschen stelt herkomstig van *Adam* , en zedert de sonde-vloed uit de drie soonen *Noachs* ? De menschen dan in die andere weerd , moesten noodesaekelijk een andere herkomst erkennen , alsoo derwaerds onmogelijk konden komen uit dese weerd. Doch , zedert de ontdekking van *Oost* en *West-Indien* , heeft d' eraerendheid geleert , dat ten zuiden groote landschappen , soo verre bevaeren zijn bevolkt gevonden , haer uit-strekken van oosten tot westen. En hoewel *Augustinus* dese waerheid loochent , voor hem nochtans hebben *Cicero* , *Plinius* en andere onder de *Grieken* en *Romainen* staende gehouden , hoe 't aardrijk lag onder een vijfderhande lucht-streek. Dese verscheidenheid van landen , onder een heete , gemaetigde of koude hemel , beschrijft de Latijnsche dichter *Virgilius*. Zijn zin-rijke vaers en luiden , vertaelt in 't Neder duitsch , aldus :

*Vijf streken d' hemel heeft , van welk
een door het branden*

*Des sonne-lichts is rood , en roostert
by het vuur.*

*De uiterst' weder-zijds in 't roude
klapper-tanden ,*

*Met glaesigys verstijft en vlaeg op
vlaegen zuur.*

*Hier tusschen en de middelst' , uit Gods
goed-gunstigheden ,*

*Zijn aen den mensch ter woon twee
streeken toegestaen.*

Georg. l. 1.

Een weg aen beide zijd, ten midden door-gesneden,
Alwaer de teeken-kring moet schuin-
sche gangen gaen.

Macrob. in Somnium Scipionis lib. 2. c. 5. Met *Virgilius* komen ook *Cicero* en *Plinius* over-een. Die Prins der Latijnsche redenaers segt : Gy siet, hoe die 't aerdriek bewoonen, niet alleen diervoegen van malkander afgescheurt zijn, dat niets onder haer van d'een tot d'ander kan afkomen ; maer datze ten deelen schuins, ten deelen zijelinx, ten deelen als tegen voetelingen staen. Gy siet, hoe de selve aerde, gelijk als omringt is met sommige zwachtels, welker twee alder-verst van elkander zijn afgeleegen : en, wederzijds duikende onder 'shemels as-punten, door rijp verstijft leggen ; maer de middelste en grootste van een barnende sonne gesengt word. Twee landstrecken zijn bewoonbaer : welker een zuidelijk leid, alwaer de menschen voetstappen setten recht tegen ons aen. Doch d'ander, ten noorde uitgestrekt, bewoont gyluiden. Voorts geruigt *Plinius*, dat het wel strijd tegen 't gevoelen des gemeinen volks ; maer echter waerachtig is : hoe aller wegen rondom d'aerde menschen verspreit zijn, en met de voeten tegen malkander aen wandelen. Iemand vraegende waerom de tegen-voetelingen niet in de lucht vallen, gelijk of de reden niet by de hand was, dat zy haer niet verwonderen, waerom ook wy niet vallen ?

Plinius lib. 2.

Doch hoewel de oude, uit redenen voornoemd, konden afmecten, datter onder onse kimmen een weereld ten zuiden lag, soo steldenze nochtans den toegang derwaerds ontoegankelijk : alsoo, (gelijk ook *Augustinus*) oordeelden, 't aerdriek t'eenmael onbruikbaer te leggen, niet alleen onder de noorder en zuider as-punten, wegens ondraegelijke koude, maer ook onder de middag-lijn, wegens geensints lijdelijke hette. Tusschen de middag-lijn en de koude lucht-streken in 't uiterste noorden en zuiden, (het zijn de woorden van *Macrob. in Somn. Scip. l. 2.*) worden wederzijds de gewesten door nabygelegendheid van beider ongetemperdheid getempert : en in dese getemperte alleen heeft de natuur vergund te leven. Vorders schijnt *Augustinus* self oplossing te geven op zijn

voorgewende swaerigheid : naementlijk hoe de menschen over een onmeetelijke *Oceaen* aen de kusten onder een andere hemel konden landen ? Die gelcerde Oudvaeder, ondersoekende na de herkomst der beesten, die uit vermenging van manneken en wijfken haer oorsprong hebben, stelt vast : datze alle tot voortelers moeten erkennen, die met *Noach* in d'Arke op de waeteren der sond-vloed dobberden. Maer hoe zijnze geraekt aen de eilanden ? tot d'eilanden, dicht by vaste kusten gelegen, kondenze gemakkelijk over-swemmen : tot verre gelegene, ten gebruik der menschen, door menschen met schepen gevoert worden. Ondertusschen is hier de swaerigheid niet weg-genomen ; want indien sulx plaets had in dieren die dienst doen, wie bragt de verslindende en onhandelbaere beesten derwaers, als wolven, leeuwen, tygers en diergelijke, langs een ruim en sorgelijk vaer-waeter, na kusten rondom bespoelt door een ruime zee ? Weshalven *Augustinus* in dese swaerigheid bedraeid, meind waerschijnlijk te wesen : datze, het zy God sulx gebiedende, het zy toelatende, van d'Engelen aen foodanige landen gevoert zijn. Indien nu sulx konde plaets hebben in 't wild gedierte, waerom ook niet in de menschen, op gelijke wijze tot bevolking van een afgeleegen aerdbodem derwaerds gebracht ? Te meer nadien d'aerde bysonder geschaepen is om de mensch. Doch waer toe dit nodig ? Daer de menschen niet alleen met vaertuig konden over-scheepen : het zy uit opset nieuwe landen fogten, het zy tegen meining na onbekende gewesten by stormen heen gedreeven wierden. Hier komt by, dat de aerde, hoewel hier en daer door woefte plassen van haer self afgezondert leid, evenwel by andere oorden of aen een vast is, of slechts door kleine water-boezemen gescheiden : sulx lichtelijk door uityding van geslagten, nieuwe inwoonders tot nieuwe landschappen konden over-stappen. Dieshalven behoeft niemand swaerigheid te maeken, als of uit Adam, of noch nader uit een der

Hoe de beesten zijn geraekt op afgelegene eilanden ?

bysonderlijk de wilden ?

Augustinus waerleid.

Hoe de menschen geraekt zijn in nieuwe landen ?

der drie foonen *Noachs Sem*, *Cham* en *Japhet* niet herkomstig fouden zijn, die een ander gedeelte des weerlds bewoonen.

Ondertuffchen dient hier een vraag-ftuk noodwendig beantwoord: hoe eerst na verloop van foo veel eeuwen, in de laetste tijd, een weerd ontdekt wierd, welke den ouden gantschelijk onbekend is gebleven, daer d'oude voor de laete nakomelingen geenfints wijken, noch in stoutmoedigheid, om gewigtige toelig by de hand te vatten, noch in schrandtheid, om de selve te begripen, noch in hardvochtigheid, om uit te voeren? 't Blijft buiten alle tegenspreken, dat de zee van ouds her bebouwt is; doch in den aenvang by rouwe fchippers binnen reddeloos vaertuig. De heidenen fchryven *den Cretenfers* toe, datze aldereerst een vloot in zee bragten, onder 't beleid van *Neptunus*. Doch *Plinius* bewerd, hoe d'Egyptifche koning *Erythra*, voor alle, met zaemen-gebundene vlotten, *de Roode zee*, tuffchen d'eilanden bevoer: on-aengesien andere die eer over-bren-gen tot *de Trojanen* en *Mysters*, wan-neer na *Thracien* over-ftaeken, om de selve te beoorlogen: andere weder-om meinen, dat *de Britten* fchuiten met leder bekleed uitvonden, eer er-gens vaertuig in 'twater dreef: fom-nige pleiten voor *de Samothraciers*, sommige voor *Danaus* uit *Egypten* na *Griekenland* geroeid. Maer buiten alle tegenspreken heeft *Noachs* arke den nakomelingen tot een voorbeeld gedient, om fchepen te bouwen: te meer alfoo zijn kinderen, te mers weelig uit-gedijt, benoodfaekt zijn nieuwe woonplaetsen te foeken, en by gevolg over ftoomen en meiren af te fteeken. Ondertuffchen heeft ieder iets bedacht tot voltoying der fcheep-bouwerij. Alfoo vond *Jason* de fchiet-fchuiten, namaels by de koning *Sesoftris* in *Egypten* gebruikelijk. De galeyen met twee riemen verzonnen d'*Erythreers*, met drie *de Corinthier Amocles*, met vier *de Carthagi-niensers*, met vijf *Nefichthon*, met twaelf *Alexander de Groote*, met vijf-tien *Ptolemaeus Soter*, met dattig *De-*

metrius foon van *Antigonus*, met veer-tig *Ptolomæus Philadelphus*, met vy-ftig *Philopator*. *De Tyrier Hippus* stel-de een vracht-fchuit op ftaepel, *de Rhodiers* een jagt, *de Duitfche* booten. Vorders bedachten *de Copen* een riem, *Dedalus* den mast en fpriet, *Pifeus* de fnuit, *de Tyrrheniers* 't anker, *Anachar-fis* de dreggen, *Tiphys* 't ftuur onder-weefen door 'tbeweegen van de ftaert eens vliogenden kieken-diefs, *Icarus* de zeilen, hoewel sommige dese eer overbren-gen aen *Dædalus*. *Minos* floeg d'eerste zee-flag. Waer uit lich-telijk is af te meeten, waerom in die vereeuwde tijden, vermids de rouwe ftand der vaertuigen, niemand over d'*Oceaen* na afgelegene gewesten af ftak. De laeter eeuwen hebben 'twerk temers tot grooter en grooter vol-maektheid gebragt; maer echter foo verre niet, dat in 't eerst buiten 't gefigt van land zeewaerd boorden. *De Tyriers* beftonden voor andere op de noord-fterre te zeilen: en wanneer, by donker weder, dit hemels licht quijt geraekte en te gelijk de kuff, fet-te ftreek by giffing op de wind; indien twifelden, of de wind mogt veran-derd wesen, lieten eenige vogels vlie-gen, die altijd 't naefte land kiezen. Maer hoe weinig foudesulx te paffe komen in de by na onmeetelijke *Oceaen*? 't Is wel waer, dat de *Romai-nen*, wanneer haer moogendheid met *Julius Cæsar* en *Augustus* den weerd, tuffchen d'*Euphrates*, *Rhijn*, *Oceaen*, *Donauw* en 't gebergte *Atlas*, onder de knie had, d'*Oceaen* met fwaere vlooten bezeilden, welke ook 't geweld der golven veilig uitftonden: even-wel behieldenze nooit foo veel moed, om nieuwe weerden op te foeken. Het zy geoordeelt wierd, dat haer alleen-heersching te overmagtig en als top fwaer was: als die te veel hadden te beftieren; weshalven on-raedfaem na meer uit te sien. Het zy zeder 't verval der Roomsche moogendheid, *Euroope* ettelijke eeuwen achter een in een geduurige wapen-kreet bleef, door de verwoeftingen aengerecht by de *Gotthen*, *Hunnen*, *Alanen*, *Vandalen*, *Noormannen*, *Longo-barden* en vordere landaerd, die 't noor-

Redenen waerom America foo lang onbekend is gebleven?

Wie d'eerste de zee hebben bevaeren:

verscheide gevoelens der heidenen hier af.

Eerste vind-ers van ieder deel des vaer-ruigs.

Waerom eertijds geen verre over-zeesche landen ontdekt zijn?

Manier van vaeren der oude:

der Romai-nen.

Waerom America foo laet bekend is?

Urcrom A-
merica soo
l.iet bekend
is?

Hieronym-
in c. 2.
Ephes.

Gevoelen
der oude
wegens een
onbekende
wereld.

In Com-
ment super
Obad. v. 19,
20, 21.

Of Ameri-
ca in Gods
Woord be-
kent is.

't noorden t'elkens met groote swermen uitleeverde : sulx de volkeren allenthalven alle krachten en gedachten inspanden ten tegenweer van sulke overlastige vyanden. In 't oosten stond het niet beter geschaepen : als welk voor de geduchte wapenen der *Scythen*, *Perfen* en *Saraceenen* jammerlijk zidderde: en naderhand de dagelijks acnwas van de Turksche magt, tot een eindelijk verderf, met bedrukte oogen te gemoed sag. Sulx de bekende wereld te veel te doen vond met haer self, dan om op onzekere toeleg een onbekende wereld te zoeken. Voorts word met geen waerschijnlijk bewijs by gebragt d'oude schryver, welker getuigenis *Hieronimus* ter nedersteld : *Wy ondersoeken ook wat zy de eeuwe deser wereld : of ook een andere eeuwe zy, welke niet behoort tot dese, maer tot andere werelden, waer van Clemens in zijn brieven gewaegt : d'Oceaenen werelden die over de selve leggen? Of het een wereld zy, die op 't begin der eeuwen, wanneer Adam gemaakt is, tot zijn voleindiging voorlygaet? Of waerlijk de wereld word, met een andere benaeming, genoemd de vorst des luchts, die nu werkt in de kinderen der ongehoorsaemheid?* 't Schijnt *Clemens* met *Cicero*, *Plinius*, *Virgilius* en andere heidensche geleerde over-eenstemt, wegens de bewoening des aerdbodems ten zuiden der zuider-zon-keerkring in gemaetigde gewesten, buiten de strenge koude en brandende hette. Maer hoe raekt dit *America*, 't welk niet alleen onder de middag-lijn verzenget word : maer ook onder de noorder as-punt verstijft? Minder schijn heeft, 't geen d'*Augustijner monnik Luidewijk Leo* uit *Obadja* voor den dag brengt : even als of die Propheet in de drie laetste vaersfen sijner voorsegging sprak van de *Spanjaerden*, die *America* niet alleen souden ontdekken; maer ook ten Christendom bekeeren : ter oorfaek die in *Zarphad* zijn, de steden van 't zuiden erfelijk sullen besitten, en Heilanden op den berg *Zions* sullen opkoomen, om *Esaus* gebergte te richten. Doch waerlijk handelt *Obadja* van de herstelling des Joodschen volks uit

Babels gevangenissen, welke diervoegen heerlijk soude zijn, dat haer stand verre de voorige te boven ging: als die door *de Messias* tot den top der geestelijke gelukfaeligheid moest gebragt worden : wanneer ook de selve sijn Apostelen en vordere dienaers wilde afvaerdigen, om 'theil te verkondigen aen d'einden der aerde. *Quantis de Joodsche Rabbynen* verstaen door *Zarphad*, niet sonder een stout verdichtsel, *Spanjen*, dieshalven spreekt *Obadja* van der *Spanjaerden* verrichtingen op *America*? En by gevolg blijft *America* lang voor *Christus* bekend? 't Verdichtsel heeft geen wederlegging van nooden.

Eindelijk kan ook hier geensints dienen, 't geen *Pinedas*, *Fullerus* en *Levinus Lemmius* drijven: namentlijk, dat *Salomon* 't zee kompas had uitgevonden : weshalven zijn vloot, toegetakelt tot *Ezion-Geber*, uit de *Roode Zee* gemakkelijk konde oversteeken na de straet *Magellanes*, om 't *Peruaensche* goud af te haelen. In de beschrijving van *Peru* sal duidelijk getoond worden, dat *Peru* niet is *Ophir*, gelijk sommige, sonder reden of waerschijnlijkheid, gevoelen. Maer belangende 't gebruik des zeilsteens tot de scheep-vaert, by *Salomon* verzonnen, kan niet meer zijn, als een seggen, van alle bewijs ontbloomt. Want of schoon *Salomon* alle menschen voor en na hem in wijsheid voorby stapte : en self de natuurlijke verborgendheden der kruiden, boomen, berggewasschen, steenen en alle vordere natuurs-geheimenissen met een naeuwkeurig oog beschouwde : nochtans volgt geensints, dat hy ontdekt heeft 't geen in de zeilsteen ten dienste der schippers verborgen lag. Immers hier af is nergens gewag. En indien bereeds by *Salomons* tijd 't kompas in swang ging, hoe geraekte soo heilsaem gebruik zedert uit de wereld? *Albertus Magnus* beuselt, wanneer hy aen *Aristoteles* de wetenschap deser verborgendheid toeschrijft. Nergens word noch by *Aristoteles*, *Galenus*, *Alexander*, *Aphrodisiensis*, *Plinius*, *Lucretius*, of soo veel als ooit onder de *Grieken*, *Romainen*, *Arabiers*, ja wat land-

Salomons
vloot is niet
gevaeren na
Peru.

Salomon
heeft 'tkom-
pas niet ge-
vonden.

Zeil-steen
van wie
gevonden?

landaerd 't mogt zijn, 't minst gewag des zee-kompas gemaakt. Want hoewel sommige d'eerste vinding des zeil-steen toepassen een *Indiaen*, andere een harder, wiens schoenen met spijkers beslaegen aen den zeil-steenachtigen berg *Ida* bleven hangen. Hoewel de ouden veel geheimenissen uit-vonden, als het trekken des yfers, ter oorzaak 'tyfer voedsel verschaft voor den zeil-steen, 't drierlei onderscheid tusschen de zeil-steen, welker sommige 't yfer afkeeren, gevonden by den *Griek Theamedes*, en voorts andere bekende eigenschappen: nochtans zijnze nooit soo verre gekomen, dat bedachten, hoe een soort der zeil-steen alle pijn en uitgudzen des bloeds benam, schoon eenige scherpte, met de selve bestreeken door huilt, aderen, vleesch en zenuwen door-ging: gelijk sulx *Hieronymus Cardanus* aen sich self en andere by ervaerendheid waerachtig bevond, uit onderrechting van de genees meester *Laurentius Guascus Cherascius*: veel min dat niet alleen 't kompas gevreeven met een zeil-steen, gegraveen ten noorden der Middag-lijn, 't noorden aen-wijst, gelijk een ten zuiden gehaelt het zuiden; maer dat het na verscheidendheid des hemels verscheiden mis-wysingen heeft: alsoo, onder andere, wannermen van 't eiland *del Cuervo* noordelijk streek steld, vraekt het kompas een weinig westwaerd; maer zeilende na de middag-lijn wijkt het aften oosten. Waer uit dan dit besluit volgt, dat onmogelijk *America* konde bevaeren worden sonder streek-wijser, gevonden by

Wondere
kracht des
zeil-steen.

de Subtili-
tate. l.7.

Miswysin-
gen van
't kompas.

Genebrard.
Chron.

Flavius Melfius Napolitaen, op't jaer dertien honderd en drie. Sulx *Joseph d'Acosta* mis-tast, wanneer d'eer van soo boven gemein nuttige vond schijnt toe te schrijven aen eenige Muhammedische zee-luiden door *Vasco de Gama* omtrend *Mozambique* ontdekt, de *Oceaan* bevacrende by 't kompas daer *Gamaes* reise meer als een eeuw na *Melfius* is voor-gevallen. En dese beleefde een tijd, diergelijke de weerd naeuwelijx sag, wegens de bloeyende stand der wis-konst: in welke toemaels, niet sonder algemeine verwondering uitmuntenden *Richard Walingsford*, *Nicolaes de Lynna*, *Joan Halifax*, *Gualther Britte*, *Joan Duns* en *Joan de Lignariis*, aensienelijke lichten in de sterren-kykery en zee-vaerd, en buiten twijfel tot geen klein behulp voor *Melfius*. Eindelijk 't geen by sommige verhaelt word, (ten bewijs als of *America* bereeds omtrend 's *Heilands* geboorteden *Europeers* bekend was) van een oude penning, vertoonende 't beeld des kaisars *Augustus*, in *Peru* uit-graveen en na *Romen* over-geschikt, mag geplaeft by de bedriegery die *Hermicus Cajadus* te werk stelde, op 't jaer vijftien honderd en vijf, buiten 't Portugesche stedeken *Syntra*, alwaer drie marmor-steen en heimelijk in d'aerde dolf, behakt met oude letters, vervatende de voorsegging van een *Sibylle*, wegens d'ondekking van *Indien*, onder *Emmanuel* koning van *Portugael*. De steenen, quansuis by geval uit-graveen, maekten sulck een beweging onder de geleerde, dat verscheide sich met groote uitleggingen af-sloofden.

Door wie
en wanneer
't Kompas
gevonden is.

Tweede Hoofd-stuk.

*Herkomst der Americaenen : Op wat tijd ? Hoe ? Uit
wat land ? Van wat volk ?*

*Herkomst
der Ameri-
caenen lijd
veel zin-
twisting.*

OVer d' herkomst der *Ameri-
caenen* zin-twisten de geleer-
den dievoegen, dat naeuwe-
lijx in de Land-beschrijving
iets swaerder voortkomt, om rech-
te ontkenning te vinden. Want, het
zy onderzoek gedaen word na de tijd,
wanneer *d' Americaenen* sich neder-
sloegen op den boodem, by haer te-
genwoordig bewoond: het zy ie-
mand na de manier vorscht, op welke
derwaerds quaemen, of te scheep, of
te land, of met opset, of by geval
door storm aengedreven, of door
magtiger volkeren verjaegt: het zy
een schrander verstand wil na-speuren
haer voetschappen, uit wat land na de-
se *Nieuwe Weereld* heen leiden: het zy
't volk, aen welk *d' Americaenen* d'eer-
ste oorsprong schuldig blijven: alles
sal vol twistige gevocelens bevonden
worden, die self uitsteekende gee-
ften, op geleerde papieren, met we-
derzijds schijnbaere redenen, vinnig
aen-dringen tegen elkander.

*Voyagie
l. i. c. 8.*

*De tijd,
wanneer
America
alser eerst
bevolkt is.*

De eerste swaerigheid word ge-
maekt over de tijd. *Samuel Purchas*
meind de bevolking van *Amerika* voor
weinig eeuwen geschied te zijn. 't Be-
wijs tot dese meining haelt hy aldus.
Indien *Asia*, *Africa*, of *Europpe* aen
America volk beschafft hadden ten tij-
den *Abrahams*, of ten minsten voor
's Heiland geboorte, soo moest het
noodwendig by verloop van soo veel
eeuwen, vry meer inwoonders heb-
ben, als wel gevonden zijn, toen
door *de Spanjaerden* ontdekt wierd.
De woeste Landschappen, als noch
van menschen ontbloot, betuigen ge-
noegsaem, hoe *de Nieuwe Weereld*
nieuwe volkeren voed, die derwaerds
niet voor honderden jaeren over-
quaemen. Andersints hoe soude 't land
niet duisendmael meer bevolkt zijn,
daer de vruchtbaere grond sulck een
getal rijkelijk de kost konde geven.
En wat zijn de kentekenen van nieu-

welingen in eenig gewest, als een rou-
we manier van leven: gelijk huisge-
sinnen verhuifende in een nieuw huis,
alwaer voor een tijd sich behelpen,
terwijl alles over hoop leid. Als *Noach*
op 't gebergte *Ararath* uit de arke stap-
te, en eerlang zijn zaed verspreid sag
over *Armenien* en *Affyrien*, bestond
't nieuwe menschelijk geslacht uit
schaep-herders, die by putten zich ne-
der-sloegen. Dorpen, steden en veel
min koningrijken vonden noch geen
plaets op de grond des aerdboodems.
Ambachten, koophandel, rijkdom-
men in onderscheide landen, koste-
lijk huisraad of kleding waeren niet
verzonnen door scherp-zinnige ver-
nuften. De tijd leerde by 't geen ge-
vonden was nieuwe vonden roevoie-
gen, tot verbetering van d'oude.
Om de boosheid, meer en meer uit-
gespat, te beteugelen, wierden bor-
gerlijke wetten gemaekt. 's Weerelds
rouwe gedaente kreeg te mets be-
schafder stand: welke alder eerst in
Affyrien, en vervolgens in *Egypten*
plaetsgreep. Uit *Egypten* haelden *de*
Grieken haer bezaedigde manier van
leven, uit *Griekenland* *de Romainen*.
En dese hebben voorts *Vrankrijk*, *Span-
je*, *Britannie*, en eindelijk ook *Duits-
land*, te gelijk met zeeg-haftige wa-
penen, van een woeste inborst tot
borgerlijke beleefdheid gebragt. Maer
dewijl nu by *d' Americaenen* een
schaep-herders leven, onkunde van
ambachten, slechte hutten en kle-
ding, verachting van allerlei groots-
heid, onbeschaefde wetten, en voorts
alles 't geen d'eerste menschen na de
sond-vloed hadden, gevonden word:
wie kan haer dieshalven anders hou-
den dan voor nieuwelingen op d'A-
mericaensche grond? En dit erkennen-
ze zelf. *De Mexicaenen* roemen sich al-
daer d'oudste te zijn: als van welke
Peru, *Chili*, *Chika* en vordere gewesten
zuid-waerds inwoonders ontleent
heb-

*Toestand
der eerste
weereld na
de sond-
vloed.*

hebben: en nochtans konden de ver-
eeuwdfte daeden van *Mexico* nergens
na duifend jaer haelen, volgens blijk
der gedenk-teikenen, in dit rijk te
vinden.

Aldus reden -kaeveld *Samuel Purchas*; maer waerlijk zijn redenen kon-
nen 's waerheids toets niet uitftaen.
Want fchoon-geoomen *America* al-
ler weegen niet volk-rijk was, toen
de Spanjaerden aldaer te land ftapten,
volgt hier uit, dat het te vooren nooit
volkrijk geweest is? Miffchien heeft
d' inlandfche oorlog, door welk defe
landaerd geduurig elkander afbreuk
doet, fonderiemand te verfchoonen,
de voortfetting der menfchen dapper
te rugge gehouden: te meer nadien
haer beeftelijke verwoedheid foo ver-
re uitspat, dat hier en daer 't menfche
vleefch op roofterf gebraden voor
d' aengenaemfte lekkerny dient. En
neemt fulk vernielen had onder *d'A-*
mericaenen geen plaets, gelijk het
nochtans heeft, was het wonder in-
dien fulk een groote hoek des wee-
relds, verre overtreffende in uitge-
ftrektheid niet alleen *Euroope*, maer
Afie felf, hier en daer onbewoonde
land-ftreken vertoonde? Defe kon-
nen wegens dorre grond onbruik-
baer zijn in haer felf: hoedaenige
gronden meenigwerf voorkoomen in
't midden van landfchappen met volk
gepropt. Doch boven dit alles is het
tegendeel waerachtig; want waerlijk
America is noch huiden ten daege
(onaengefien byna ontelbaere hon-
derd duifend *Indiaenen* certijds door
de Spanjaerden aen kant geraekten)
diervoegen bevolkt, dat het noch
voor *Afie*, noch voor *Euroope*, dien
aengaende behoeft te wijken. En hoe
konde nu fulk een meenigte de wijd-
uitgeftekte boodem van *Amerika* be-
flaen, ten zy door 't behulp van vee-
le eeuwen. Voorts krijgt defe waer-
heid geen klein steunfel: wanneer ie-
mand befichtigt d'eilanden, met wel-
ke *America* aller wegen befet leid.
Immers zijnze van de vafte kufte
niet over-gefcheept na d'eilanden,
dan door oorlog verdreeven: of, ge-
lijk meeften tijd gefchied, door al te
weelig uitdyen der landzaeten, die

van haer boodem niet konden ge-
voed worden? Hier komt by de ver-
fcheidendheid van fpraakken, in wel-
ke *America* meer verdeelt leid als *Euro-*
roope, of eenig ander deel des beken-
den weerelds. Waer uit licht te gif-
fen valt, dat *America*, nevens ande-
re geweften, kort na de verwerring
der taelen, tot twee en feventig toe,
onder 't bouwen van *Babels-toorn*,
bevolkt is. Indien vorders *d'Ameri-*
caenen een woest leven leiden, flecht
gekleed, fonder pracht van huiften;
maer fodaenige zeden grypen ftand
by verfcheide volkeren, als *de Tat-*
ters, *Numiden* en andere, welker
oudheid nochtans niemand dieswee-
gen in twijfel trok. Ook moet hy
noodwendig geen kennis draegen
van de konften en handwerken,
by *d'Americaenen* gebruikelijk, die
uit haer verzierde onwetendheid
meind te befluiten, datze in *Ame-*
rica nieuwelinx fief ter neder-floeg-
gen. Een ftactje tot wederlegging
kan volftaen: by de vordere befchry-
ving fal 't tegendeel duidelijker blij-
ken.

Hieronymus Benfo verhaect, hoe hy
verwondert ftand over de goud en fil-
ver-fmeeden in 't landfchap *Chito*, als
welke, fonder yfer-gereedschap, vaer-
dig toeftelden beelden en allerlei va-
ten. 't Werk gaet aldustoe. Zy mae-
ken een langwerpig ronde fmelt-
kroes uit een wolfe lap, rondom be-
fmeert met gekneede aerde vol ge-
morzelde houts-koolen. De kroes,
langer hand gedroogt tegen de fon-
ne, word met ftukken goud of silver
ten vuur gebragt. Rondom ftanzen
met fes en meer pijpen uit riet, door
welke 't vuur foolang op blaefen, tot
't metael gefmolten is: her welk de
goud-fmeden, ter aerde neder-fitten-
de tuffchen fwarte fteenen, fonder
veel moeite een gefalte geven na
eigen goed-vinden. Eindelik hoewel
Mexico geen ouder geheugenis be-
waard, als van duifend jaeren, volgt
hier uit, dat d'ingezeetene niet ou-
der zijn? Hoe meenige vermaer-
de plaets kent zijn oorfprong niet:
of indienze eenige rekening weet
te vinden, zy weet echter den

Americaen-
fche goud-
fmeeden.

America is
voor veel
eeuwen be-
volkt.

Purchas
werd weder-
leid.

aenvang der selve niet. 't Bygebragte, dieshalven, ons bedunkens, beweerd genoegsaem, dat *America* niet voor weinige eeuwen haer inwoonders gevoed heeft.

Op wat ma-
nier d' in-
woonders
van Ame-
rica der-
waerds ge-
komen zijn.

Op de tijd volgt de manier, hoe d'*Amerikaenen* zijn overgekoomen? Namentlijk te water of te land. Beide kan geschieden op tweederhande wijze. Indien met vaertuig derwaerds scheepten, is de reis of voorbedachtelijk aengefeld, of by toeval door onweder ten einde bragt. Het eerste heeft min waerschijnlijkheid; want hoe soudenze door de woeste Oceaen na een land de stevens wenden, van welk nooit gehoord hadden, ontbloom van streek-wijser en schepen ten hoogsten noodig, tot sulc een groote togt. Der *Americaenen* onervaerendheit, om een lange reis over zee te doen, en haer kleine schuitjens laeten niet toe, datmen kan gelooven, zy opsettelijk uit de bekende weereld na een onbekende streek geset hebben. En echter sou-

de eenige schijnbaere redenen gevonden worden, by welke iemand mogt gissen, door storm na *America* gedreven te zijn. Maer hoe steldenze het met de lijf-togt en 't klein vaertuig tusschen 't barnen der golven, aengiefen niet konden voorsien wesen van levens-middelen? De laetste swaerigheid is gering. Daer zijn staeltjens genoeg voor de hand, by welke blijkt, dat meenigmael groote kielen in 'tonweder sneuvelden, en echter 't boots-volk het lijf afbragt met booten. En hoewel geen lijftogt binnen boord genoomen was, om over d'*Oceaen* te setten: buitentwifel hebbenze 't weinige door schaersche omdeeling gerekt, en de stormen dereis verkort. Alsoo verbaelt *Plinius* van *An-Plin. l. 5.*
nius Plocquius pachter der *Rooode Zee*, c. 22.
dat des selfs vry gelaetene slaef, langs *Wonderlijke*
d' Arabische kust door een schrikke-*reis van een*
lijk onweeder uit den noorden beloo-*Roomsche*
pen, met hemels-hooge golven voor-*vrygelaete-*
by *Carmanien* geslingert. ten vijftien-*ne slaef:*
den dag ten anker liep binnen *Hippu-*

ros een haven van *Taprobane*, welk eiland *Ortelius* oordeelt te zijn *Sumatra*; doch *Mercator* en *Cluverius*, op beter grond, *Zeylon*. Inschelijx geruigt *Joseph de Acosta*, hoe hy in vijftien dagen van *Canaria* tot *Amerika* toe door een noordelijke stoker binnen vijftien dagen voort-gefet wierd: ja de reis had noch korter gevallen, indien alle de zeilen konden by-staen. En soo schijnt de voorgemelde swaerigheid te zijn weg-genoomen.

Vorders brengen de *Peruaenen* self eenig bewijs by, wegens vereeuwde vaerten op *America*. Haer oude gedenk-teikenen gewaegen van reufen, over zee herkomstig, en in *Peru* uitgestapt: alwaer yfelijke bloed-baden aenrechteden: en, na dat 't gantsche land onder de knie kreegen, timmerden heerlijke gestichten: onder welke noch overig is een put, niet min konstig als kostelijk. Ook toonenze by *Manta* en *Puerto Viejo* wanschaepe groote menschen-beenderen, driemaal overtreffende eens gemeenen mans lengte en dikte. Zy vertellen inschelijx, hoe voor vele eeuwen een *Yca* en *Arica* westelijk voeren met opgeblaese zee-wolfsvellen, na verre afgelegene kusten westwaerd. Doch onaengesien dit alles, blijft het buiten alle tegen-spreken, dat *d'Americaenen* nooit soo swaer vaertuig gekend, veel min gebouwt hebben, met welk zy een verre reise over *d'Oceaan* konden afleggen: haer *balsas*, *piraguas*, en *canoas* konden te zaemen geen smak-zeil uitmaeken. Waerom d'ingezeetene van *Tumbez*, wanneer den Spaensche vloot afgestooken om *Peru* te ontdekken, in 't gesicht kregen, verset stonden, over de hooge masten, uitgestrekte zeilaedje en 't magtig be-loop der schepen: zy sagen 't eerst voor rotzen aen, uit de zee opgeborelt; doch bemerkende, hoe den kust naderden, vol gebaerde mannen, waenden de Goden binnen boord te wandelen. Hier by komt een nieuwe swaerigheid; want schoon-genoomen *d'Americaenen* waeren, door onweder op *America* vervallen; maer hoe gerackten derwaerds de beesten. 't Is waer 't gediert van welk de mensch

eenig voordeel trekt, als honden om te jagen, ossen, schaepen tot spijs en andere nuttigheid, konden lichtelijk ingescheept worden. Alfoo voerden *de Spanjaerden* uit haer Vaderland ossen, koeyen, paerden, verkens en hoenders na de nieuw gevondene eilanden *Cuba*, *Espanola*, *Jamaica*, *Margareta* en *la Dominica*, alwaer te voeren geen viervoetig gedierte wierd gevonden. De weelige grond heeft 't ingebragte gedierte diervoegen aengefokt, dat de honden, in 't wilde vermeenigvuldigt, groote schaede aen 't vee toebrengen, en bysonderlijk d' ossen weiden met sulck een meenigte, dat geen eigenaers erkennen: die een schiet, vild slechts de huid af ten koophandel, en laet 't vleesch leggen, hoewel andersints seer smaekelijk.

't Vervoeren dan der tamme en voordeel toebrengende dieren soude licht kunnen worden ingeschikt; maer wie heeft zijn schepen gelaeden met leeuwen, tygers, beiren, wolven, vosschen en andere vergiftige en verflindende schepsels? 't Is wel waer, dat sommige te voeren konden getemt zijn, eer scheep gingen. *Lampridius* verhaelt, hoe *Heliogabalus* Roomsche Kaifar ingetemde leeuwen en luipaerden vermack schepten, om zijn gasten te verschrikken; want met 't derde gerecht quam dit gedrocht ter zacl in, en nam plaets nevens de genoode. Alfoo is ook *de Grootte Cham* gewend, volgens de sichtbaere getuige *Paulus Venetus*, met makke luipaerden ter jacht te gaen. Deselve gewoonte onderhoud de Koning van *Cambaja* met panters: *Cæsar Scaliger* voegt daer by, dat men een lam of geit ter jacht gelijkelijc afvoerd, ten einde de panter met 't selve gestild werde, en niet aenvalle op den jager, wanneer niet gevangen is. Doch onaengesien sommig wild gedierte haer wreedheid schijnt af te leggen, soo blijft echter sorgelijc 't vervoeren van 't geseide wild, ter oorsack meenigmael d'ontwende natuur weder boven komt. *Frankrijk* kan hier af getuigen: alwaer twee luipaerden manneken en wijfken, beide mak gemaekt, soo haest de Koning *Franciscus* was

Spanjaerden voeren ossen en schaepen na d'Americaensche eilanden.

Hoe wilde dieren in America en d'eilanden geraekt zijn.

In Vita Heliogabali.

lib. 2. c. 17.

Wonderlijke Jagt.

Vreemde voorval van twee luipaerden.

van Joseph d'Acosta.

't Gevoelen der Peruaenen, wegens oude togten ter zee.

Acosta Histor. Nat. l. 1. c. 21.

Belacche-lijke dwaesheid der Americaenen.

overleeden, het zy door onachtzaamheid, het zy door moedwilligheid des bewaerders los gelacten, boschwaerd vloogen, en onder *Orleans* geen gering getal vee en menschen scheurden. *Conradus Gesnerus* verteld, hoe ettelijke vrouwen-lijken gevonden zijn, welker borsten alleen door de luipaerden afgegeten waeren, gelijk of dit voor 't lekkerste deel hielden: niet ongelijk *de oude Ieren*, die, volgens *Hieronimus*, voor aengenaemste spijs ter tafel bragten gebraden vrouwe-borsten en mans billen. Behalven dese ontrouw van 't getemde wild, wat nut konden tygers, wolven, leeuwen, beiren en diergelijke beesten den over-voerders toe-brengen? En hoe zijn voorts slangen, adders en ander gedrocht, welk door geen kunst mak gemaakt word, derwaerds over *den Oceaen* gerackt? Hoe, waeren juist de kleine schuitjens met sulx vervaerlijk ongediert bevracht, wanneer door storm tegen meining aen een nieuwe kust vervielen? Uit dusdaenige ongerijmdheden kan lichtelijk afgemeten, dat *d' Americaenen* te land getrokken zijn. By wat toeval sulx nu geschied is, staet naeder te onderzoeken.

De histoerien gewaegen doorgaens van tweederlei oorsaaken waerom 't een en ander volk verhuist is na andere gewesten, het zy onbewoond, het zy vaek bewoond, het zy door overmagtiger verdreeven, het zy vrywillig opkraemende, als 't land d'ingezeetenen, tot groote meenigte uitgedijd, niet konde voeden. Alsoo verlieten de gebanne *Japanders* haer vaderland *China*; en sloegen sich neder op woeste gronden, te mets met soo veel dorpen en prachtige steden bebouwt. Alsoo naemen *de Bataviers*, volgens 't billijkste recht besitting van 't ledige eiland gelegen tusschen *Rhijn* en *Wael*, verdreven uit *Hessen* door inlandsche twist: en bewaerden de geheugenis van haer afkomst-plaets aen 't uiterste des eilands in de dorpen *Catten-wijk*; want *de Hessen* eertijds de benaeming *Catten* droegen. Andere verhuifers zijn den nabuuren niet alleen op 't lijf gevallen; maer maekten self ruim baen met zeeghaftige wape-

nen, om een woonplaets te kiezen, boven begunstigt door een sachte hemel en aengename landsdouw beneden. Op die voet vielen *de Franken* in *Gallien*, en namaels *de Noormannen* in *Vrankrijk*: sulx de verheerde gewesten zedert na d'overwinnaers *Vrankrijk* en *Normandye* genoemt wierden. Hoewel nu niet lichtelijk kan gesegt worden, hoedaenig de verhuifing geweest is der bevolkers van *America*, soo blijft het buiten tegenspreeken, of de eerste hebben een ledig land gevonden. 't Geen dese inwoonders hier af gevoelen, steekt vol heidensche beuselingen. Zy haelen dan haer oorsprong op met de zondvloed, welke soo verre in aller volkeren geheuchenis sit, datze allenthalven bekend is, hoewel onder verdichtfelen lelijk mishandelt. Wie merkt niet 't geen de Latijnsche en Griexe dichters, gelijk ook andere heidensche schrijvers, van de rechtvaardige *Deucalion* en *Pyrrha* verhaelen, bewaerd in een schuitje, terwijl de weereld verdrong, eindelijk uitgestapt op een berg, alwaer 't menschelijk geslacht herstelden uit steenen achter de rug geworpen, of dit beduiden heiligen *Noach*, van welk de menschen, versteend in 't quaed, haer herkomst haelen? Het selve gevenze te kennen met *Prometheus*. Aldus spreckt *Diodorus Siculus* dienaengaende: *Men seid de Nijl, door dammen en dyken doorgebrooken, Egypten overstroomt heeft, en aldermeest 't gedeelte, waer over Prometheus gesach had: daer meest alle menschen in de watervloed sneuvelden*. Niemand behoef te denken, als of *Diodorus* alhier slechts gewaegde van een bysondere vloed, en niet des algemeine, ten tijden *Noachs*; want, gelijk *de Grieken* alles toeschryven aen haer helden, alsoo *d' Egyptenaers* aen d'haere. Derhalven hebbenze van een algemeine vloed gemaakt een bysondere in *Egypten*, hoedaenig nooit was. Sulx 't geen wegens de waters-nood onder *Prometheus* verteld word, zijn d'overblijfsels van de zondvloed: aengesien niemand beter kan toegepast 't verhaal belangende *Prometheus*, dan aen *Noach*. Niet alleen brengt de naem *Prometheus* dese waarheid mede, als betekenende

Adv. Iovin.
l. 2.

Twee oorzaken waerom de volkeren uit haer land verhuifen.

De zondvloed by u' Americaenen en voorts andere beidene bekend; doch onder verdichtfelen.

Prometheus en Noach is de selve.

kenende iemand die voorzichtig is, voor 't quaed treft. Voorts houdenze *Prometheus* te zijn den vader aller menschen, gebooren uit des selfs huisvrouw *Asia* en zeker *Asia* is aller moeder; want daer is 't menschelijk geslacht van den top *Araraths* af gestapt, en te mets over d' aerdbodem verspreid. Ook dragen de *Chineesen*, *Oost-Indiaenen*, *Japanders* en andere volkeren van *Asia* en *Africa* kennis belangende een verre verceeuwde water-vloed; doch met bespottelijke verzieringen befoedelt, niet ongelijk 't geen d' *Americaenen* diesaengaende bybrengen; onder welke, volgens 't getuigenis der geleerde navorschers, geen duistere voetstappen van een schrikkelijke waters-nood te vinden zijn. Haer verdichtsel luid aldus: *Viracocha* quam te voorschijn uit 't groote meir *Titicaca*, en nam woonplaats tot *Tiaguanaco*, alwaer noch overig staen vervallene muuren van niet min oude als wonderlijke gebouwen. Uit *Tiaguanaco* verhuift na *Cusco*, begon hy de vermeenigvuldiging des menschelijken geslacht voort te setten. Zy toonen in 't voornoemde meir een klein eilandeken, alwaer de sonne sich verbergde en bergen tegen de watersnood, die *America* diep onder sette. Weshalven op dit eilandeken by oude tijden niet alleen schaepen; maer ook levendige menschen aen den sonne opofferden. Andere vertellen, hoe ses menschen uit een hol door een venster sprongen, van welke voorts alle menschen zijn herkomstig: en wegens de nieuwe voort-teeling te dier plaats (na dat d' inwoonders der oude weereld in 't water gesmoord lagen) kreeg de plaats de benaeming *Pacari Tampo*. En daerom houdenze *de Tambos* voor 't oudste geslagt. Hier van had zijn herkomst *Mangocapam*, d' eerste en 'thoofd der *Ingas* of koningen. Uit hem daelen af twee geslachten *Hanan Cuzco* en *Urim Cuzco*. Zy vertellen, hoe haer *Ingas*, wanneer volkeren bcoorloogden en met de wapenen r' onderbragten, voor redenen gaven tot rechtvaerdiging des krijgs; dat alle landschappen onderdaenigheid schuldig waeren, dewijl

't menschelijk geslacht uit haer geslacht en vaderland, na de algemeine water vloed, hersteld, en de waere godsdienst aen hen geopenbaert was van den hemel. Dit verhael, hoewel vol oude wyfsgrillen, betoont echter eenige kennis des sond-vloeds. Want wie sijn anders die ses menschen springende uit een venster om 't menschelijke geslacht te herstellen als *Sem*, *Cham*, *Japhet*, ieder met zijn bedgenoot? Niet veel meer weten d' *Americaenen* by te brengen wegens haer eerste herkomst. En geen wonder: nadien by mangel van boeken niets zekers kunnen verhaelen, dan 't geen by haer gewoonelijke *Quipocamayos* voor de vergetelheid hebben bewaerd; doch dit bereikt niet boven de vier honderd jaeren. De Jesuïet *Joseph de Acosta* onderstaende, wat oorsprong giften te erkennen, uit wat land en volk afkomstig? kreeg geen ander bescheit dan dat *America* haer eenigste vaderland was: en zy uit geen andere landaerd ter wereld afdaelden. Maer hoewel de *Peruaenen* dusdaenigen dwaeling voeden, nochtans blijven de *Mexicaenen*, uit welke de *Peruaenen* haer afkomst trekken, in een ander gevoelen, als die den *Spanjaerden*, wanneer eerstmael daer aenquaemen, een beter bericht gaven: namentlijk, zy waeren van elders in dat gewest verhuift, gelijk *Robert Comtaeus* getuigt. En dese houd met vele redenen, meer geleerd en waerschijnlijk dan waerachtig staende, dat der *Americaenen* oorsprong by de *Pheniciers*, of *Sidoniers*, of *Tyriers*, of *Carthaginensers* (want dit is een volk) moet gesocht. *Herodotus* spreekt van de *Pheniciers* aldus: Zy woonden eertiids, gelijk self verhaelen, langs de Roode zee: van hier verhuifende, hebben de zee-kust der *Syriers* ingenoomen. De Latijnsche dichter *Festus Avienus* stemt dit gevoelen toe. Zijn vertaelde vaersen brengen desen zin uit:

Het is Phenicien, alwaer de golven
bruïsen:

Zy van het Roode Meir verwisselden
haer huïsen:

Zy d' eerste door de zee stoutmoedig
quaemen vaeren:

Americaen-
sche zond-
vloed is uit
de Schrift
herkomstig.

Gevoelen
der *Peruae-*
nen:

als ook
Mexicaenen
van haer
herkomst.

Herod. l. 1. c. 7.

En

Acosta l. 1.
c. 25.

Wonderlijk
gevoelen der
Americae-
nen van de
sond-vloed.

Oorsprong
der *Ameri-*
caense ko-
ningen: der
selfe ge-
woonte

En stuwden d'holle kiel met rijke koopmans-waeren
 Tot 's weerelds handel : zy, by stille kalmt' en waeijen,
 Op sterren namen acht, die om den aspunt draeijen.

Oorsprong en woon-plaets der Pheniciers, van welke volgens verscheide geleerden, de Americaenen herkomstig zijn.

Aristoteles haeld d'oorsprong der benaeming *Pheniciers* van 't Griexe woord *dood-slaen*, ter oorsack alle vreemdelingen, die op haer kust uitschapten, aen kant hielpen: doch waerlijk zy heeten *Phœniciers* of *Erythreers* na *Esau* of *Edom*, van welke herkomstig zijn; want de twee eerste woorden beteikenen in de Griexe taele *rood*, gelijk de twee laetste in 't Hebreusch. *Phenice* self besloeg eerst al 't land gelegen tusschen de stroom *Eleutherus* en de Egyptische stad *Pelufium*, namaels *Damiaeten*, bespoeld door de *Middellandsche Zee*. Maer zedert zijn de bepaelingen verandert, ten noorden door *Galilea*, westelijk door de *Middellandsche Zee*, zuidwaerd door *Egypten*, en na 't oosten door *Woest Arabien*. De voornaemste steden zijn *Ptolemais*, andersints ook *Acon* genaemt, *Sidon*, *Arad*, *Groot Cana*, *Sarepta*, *Biblis*, *Botbris*, *Berithus* en 't magtig *Tyrus*, eertijds gelegen op een eiland; maer door *Alexander de Groot* aen 't vasteland gehecht. Niemand kan ontkennen, of de *Pheniciers* hebben allenthalven de vlagge gevoert over de zee: sulx de magtigste vorsten haer ontzaegen. Als de *Perfische Koning Cambyses*, met een geducht heir-leger afgekomen was, ten strijd tegen de *Carthaginiers*, moest hy zijn toeleg stacken: ter oorsack de *Pheniciers* weigerden in zee te steken, om *Carthago* te beoorloogen, dewijl die stad van haer gesticht was. Doch niet alleen *Carthago*, welk met *Romen* hardebolde om 's weerelds alleen-heersching: zy hebben ook gebouwt de vermaerde steden *Leptis*, *Utica*, *Hippo* en *Adrumentum* op d' *Afrikaenschen* boodem, en *Cales* en *Tartessus* in *Spanje*: ja volkplantingen afgeschikt in 'thert van *Iberie* en *Libie*. En laet hier by komen 't getuigenis van *Curtius*: *Alwaer de Phenicier vlooten ten anker liepen, bragtenze 't land onder haer geweld. Waer-*

Herodot.
l. 1.

Sallust. in
Inгурthā.

Verwonderens-waerdige macht der Pheniciers.

lijk haer volkplantingen zijn byna over de gantsche weereld verspreid, *Carthago* in *Africa*, *Thebe* in *Beotia*, *Cales* aen d'*Oceaan*. *Aristoteles* verhaelt, hoe zy soo veel silver van haer koopmanschappen, en bysonderlijk van oolie mackten in *Spanje*, dat haer ankers en vorder scheeps yfer-werk uit enkel silver bestond. Doch om eenmael te toonen, waer in 't bewijs leid van der *Pheniciers* over-schepen na *Amerika*: *Comtæus* voornoemd dringt het aldus aen. Niemand kan met reden in twijfel trekken, of zedert de *Pheniciers* d'heerschappy der zee den *Rhodiers* uit d'hand wrongen, hebbenze haer sloop-vaart meer en meer voort-geset. Meesters geworden van *Calis*, rusten alle gangsvlooten op vlooten toe, die, verre voorby den berg *Atlas*, d'*Africaensche* kusten en d'eilanden voor de selve bezeilden. Zy voeren dan sterk op de *Canarische Eilanden*, en die wijd en zijd voor *Cabo Verde* leggen, eertijds *Gorgades*. En dese vaert was ook den *Grieken*, *Spanjaerden* en andere volkeren niet onbekend. Doch nademael de *Pheniciers* dit vaer-water voor haer alleen wilden behouden, verdronkenze soo meenig achterhaelden, als derwaerds de stevens dorsten wenden. *Curtius* schijnt nu hier eenig gewigt toe te brengen: *Ik geloof, seid hy, dat de Pheniciers, loopende in volle zee, onbekende landschappen hebben ontdekt. En welke zijn die landschappen? Niet de Canarische eilanden of Gorgades; want die waeren genoeg bekend; maer America, niet verre van de Gorgades afgeleg. Doch waerlijk 't leid soo breed niet met de vaert der Pheniciers. Zy zijn wel de eerste voor andere in de weer geweest op de Middellandsche zee: ja bestonden self, buiten Gibraltar's straet, tusschen de pilaeren van Hercules, een stuk weegs d'Oceaan te bezeilen. Hoe verre? Niet tot de Gorgades, meer als half weg tusschen Spanje en America; maer tot de Cassiterides of Vlaemsche eilanden, genoegsaem in 't gesicht van Spanje tot negen toe verspreid. Strabo bevestigt dese waerheid: De Cassiterides zijn tien, dicht by den andere noordelijk*

Bewijs-zeden, aat d' Americaenen van de Pheniciers afdaelen:

eerste bewijs:

word wederleid.

lib. 3. Geograph. Vlaemsche eilanden.

delijk gelegen. Een blijft onbewoond : op d'andere leven zaeluwachtige menschen. Dese weg ten koophandel hebben de Pheniciers, uit Calis afgestooken, allereerst by de hand gevat. Hy noemt tien, daer slechts negen zijn, namentlijk *Michiel, Maria, Georgius, Tercera, de Pico*, alsoo genaemt na den berg die somtijts vlammen hemelwaert werpt, *Fayal, las Flores, del Cuervo* en *Gratiosa*. Voorts getuigt de selve *Strabo*, hoe de *Carthaginiensers*, niet verdronken d'handelaers op de afgelegene *Gorgades*; maer op *Sardinien* of *Calis*.

Ondertusschen word niet ont- kent, of de *Gorgades* voor *Cabo Verde* zijn by de *Carthaginiensers*, lang voor 's Heilands geboorte, bezeilt; doch met sulck een verwondering, dat de beleider der vloot *Hanno* dieswegen onder 't getal der helden geplactst is. 't Werk leid aldus. De *Carthaginiensers*, tot hulp der *Pheniciers*, binnen *Calis* tegen de *Spanjaerden* afgevaeren, plante cerlang aldaer den stoel des oorlogs. De voorspoed prikkelde tot wigtige toeleg. *Himilco* en *Hanno* gebroeders bestierde de Spaensche zaeken, gevolmagt by den Raed van *Carthago*. Beide haddenze lust, om nieuwe landen te ontdekken. *Himilco* liep langs de Spaensche, Gallische en Duitsche kusten; *Hanno* hield een andere streek. Zijn vloot voerende dertig duisend menschen van allerlei slag, om ergens een nieuwe stad te stichten, geraekte voorby d' uithoek *Ampelusium* nu *Cabo Spatel*, de stroom *Ziloo*, bespoelende de stad *Arzilla*, en de vloed *Lix* nu *Lusso*, alwaer de dichters stellen de ruinen der *Hesperides*, by een draek bewaerd. De reis vervorderende, liep ten anker in de mond der rievier, *Subur*, tegenwoordig *Subu*: en zedert voor de zee-stad *Sala*, nu *Salee*, toenmaels door wild gediert, uit de na by gelegene heiden, seer onveilig. De vloot quam eindelijk aen de voet van den *kleinen Atlas*, welke eindigt in 't hoofd *Chaunnaria*, by d'huidendaegsche schippers *Cabo Non* genaemt; ter oorzaak geoordeelt wierd, dat niemand 't leven konde afbrengen, die lichtvaerdig bestond boven *Chaunnaria*

te stevenen. *Hanno* echter laet het doorstaen: en loopt tusschen *Palma*, een der *Canarische* eilanden, en 't uithoek *Bojadoris*, na de zeewaerd uitstekende kust *Cornu Hesperium*, nu *Cabo Verde*, in de stroom *Asama*, by *Castaldus* genaemt *Omirabi*. Alhier vond hy schrikkelijke krokodillen en waterpaerden. *Asama* self word gehouden voort te komen uit de selve fontein, uit welke de *Nijl* vloeid. Op dese hoogte kreeg *Hanno* d'eilanden in 't gezicht, die hy *Gorgones* noemde, (na de wanschaepen vrouwen *Medusa*, *Sthenio* en *Euryale*, om welker koppen slangen slingerden) ter oorzaak op dese eilanden buiten gemeinlijke wijven woonden: tegenwoordig heetenze de *Nederlanders* de *Zoute eilanden*, onder welke 't voornaemste is *sant Jago* een volk-planting der *Portugeesen*. Doch 'tgebergte schuin over de *Gorgones*, op de vaste *Africaensche* kust, by de stroom *Massitholus* hooge kruinen verheffende, paste *Hanno* de benaeming toe van *Waegen der Goden*, nu *Sierra Liona*, op acht graeden benoorden de middag-lijn. Het zy *Hanno* en zijn boots-volk uit schrik geloofden, het zy voorbedachtelijk haer groote reis wonderlijker wilde maeken door yfelijke vreemdigheden; men sag hier vuurige stroomen zeewaerd afvloeijen, de landen wijd en zijd liever laey branden, de toppen der bergen door blixemen schitteren. Waerlijk alhier vallen boven gemeine swaere donderslaegen. Ook bergen sich d'ingezee-tenen, by 't hartje des somers, wegens ondragelijke hette, in onder-aerdsche kuilen: des nachts loopenze met aengestooken toorzen over velden en bergen, om den oogst in te zaemelen en vorder boere-werk te verrichten. *Hanno*, door sulck vreemd beschouwen niet afgeschrikt, voer van *Sierra Liona* zuidelijk aen, tot onder de middag-lijn: alwaer een eiland niet verre van de vaste *Africaensche* kust ontdekte, bewoond by ruige menschen. Hy spande alle krachten in, om eenige te vangen: maer konde de mannen niet inhaelen: twee wijven echter wierden eindelijk beset, en sloop gevoert; doch dewijl ontembaer bleven, zijn

Lib. 17.

Zoute eilan-
den hoe lang
bekend.
Joan Ma-
riana de
Reb. Hispan.
l. 1. c. 20.

Buiten ge-
mein sebrik-
kelijke ver-
zooningen.

De ouden
geloofden de
bavianaen
menschen te
zijn.

Seer gedenk-
waardige
toege der
Carthagi-
nienfer Han-
no, langs de
kust van
Africa na
de Zoute
eilanden.

gedood; de huid, haer afgetrokken, is gevult, en na *Carthago* gevoert, alwaer langen tijd tot gedachtenis en verwondering befichtigt wierd. 't Eiland, by *Hanno* bezield, kan geen ander wesen, als 't geen tegenwoordig, aen *Thomas* toegewijd, een seer ongefonde lucht voor alle vreemdelingen heeft, andersints vruchtbaer door zuiker gewasch. De ruige menschen zijn bavianen, welke *Africa* in desen hoek tot verbaertheid toe uit-levert; alsoo die leelijke wanschepsels, meer dan eenig beest, vertoonen d' uiterlijke gestalte en trekken van redelijke schepsels. En alhier stackte *Hanno* zijn reis, verhindert vorder te trekken, by gebrek van levens middelen. Vijf jaer had hy gespilt aen dese togt, wanneer voor *Calis* ter reede liep, en eerlang ook de stevens wende na zijn vaderlijke stad *Carthago*: alwaer, met geen minder verwondering als staetzie, diervoegen wierd ingehaald, dat naeuwelijx, voor of na hem iemand grooter eer scheen ingeleid te hebben, en 't vaderland meer verplicht, door de hoop van gewigtige voordeelen, uit de nieuw-ontdekte landschappen te trekken. Ja *Hanno* kreeg een naem onder de Goden in de tempels: en hy self, van een schrandere geest, bevorderde dusdaenige godheid op een wondere wijze. Hy voede meenigte van leersaeme vogelen, welke heimelijk gewenden te klappen, *de groote God Hanno*. Aldus geleerd, wierden uit-gelaeten snaeterende, volgens gewoonte, tot ieders verbaertheid door de lucht, *de groote God Hanno*.

Dit is de gedenkwaerdigste togt, die ooit by de oude voorviel: het zy gesien word op 't gebrek in de scheepvaert, by mangel van kompas en behoorlijk vaertuig, herzy op de lange reis tot *Sierra Liona* toe; daer nooit iemand te vooren 't werck soo verre bragt, ja soo veel eeuwen na *Hanno* de vermaerdste schippers door de Portugaelsche koningen afgevaerdigt, in lang den middag-lijn niet bereikten: onaengesien by verloop van jaeren de vaer-konst, ieder ict vindende, tot grooter volmaektheid gebragt was. *Hannoos* togt gaet 's Hei-

lands geboorte vier honderd en veertig jaeren voor. Indien dan iemand verder geweest is als *Hanno* tot de tijd *de Portugesen* boven d' uithoek *Bone Esperanze* zeilden, hoe komt *America* ter zee ontdekt? Hoe staekenze van *de Zoute eilanden* of *sant Thomas*, buiten 't gesicht des lands, door de volle *Oceaan*, na een onbekende *Weereld*? *Hanno* self, de stoutste van alle oude zee-luiden, hield geen andere streek, dan langs de *Africaensche* kust: hierom hy soo veel tijd spilde, dewijl binnen alle boezemen inliep, en by de hoofden t'elkens verre moest omzeilen. En wanneer by hem een *Nieuwe Weereld* gevonden was, waerom sulx niet aen den dag gebragt? Te meer daer zijn eer-zucht vele onwaerheden verzonnen heeft, om uit een wonderlijke reis meer lof te behalen. En hoe vast ook eindelijk 't verhael deser alder-gedenkwaerdigste togt gaet, kan *Plinius* getuigen: *Daer zijn ook voor handen geweest de dag-aenteekeningen by Hanno* gehouden, *toen d' omtrek van Africa na-speurde, 't geluk der Carthaginieners op haer hoogst zijnde. De meeste uit de Grieken, als ook d' onse, hebben Hanno gevolgt, en uit hem veel beuselingen, en steden door den selven gesticht, ter neder-gesteld, van welke noch geheugenis noch overblijffel te vinden is.* Dit wijdloopig verhael dient nergens anders toe, dan om te bewijzen, hoe vergeefs steunsel gesocht word, om d' oude verkeerdelijk te verheffen met d' eer van 't ontdekte *America*. Immers soo weinig doen de aengetrokken getuigenissen uit *Diodorus Siculus, Plinius, Pomponius Mela, en Elianus*. 't Sal de pijn waerd zijn, ieder schrijver bysonder te hooren. *Diodorus* seid: *Na Libien toe aen d' Oceaan, leid een seer groot eiland ettelijke dagen zeilens, met een vruchtbaere grond, vermaekelijke beemden, onderscheidèn door bergen, bevochtigt van stroomen, voor schepen bevaerbaer: ten ouden tijden onbekend, ter oorsaeck 't schijnt afgesneden van d' andere weereld, is aldus gevonden.* De *Pheniciers*, houdende over d' *Oceaan* langs de *Libier* kust, wanneer, ettelijke etmaelen achter een door storm geslingert, voor dit eiland

Bewijs dat America den ouden niet bekend was.

't Eiland *sant Thomas*.

Hertog van *Hanno*.

word om zyn reis onder Goden geplacst.

lib. 6. c. 7.

Tweede bewijs, dat d' Americanen van de Pheniciers zijn herkomstig:

eiland ter reede liepen, bemerkende des zelfs weeligheid, hebben 't den overige bekend gemaakt. Maer hoe soude dit nameloos eiland *America* juist zijn? Wat vreemdeling konde het voor een eiland opneemen, 't welk 't vaste land van *Asia* verre te boven gaet? En hebben de *Pheniciers* de vinding deser *Nieuwe Weereld* niemant gebrek laeten lijden, waer uit ontstaet dan sulc een diep stilzwijgen van een gantsche *Weereld*, by alle oude schryvers, die andersints 't minst afgelegene gehucht, of gebergte, of beekjen haer benaeming toepasten: *Plinius* vorders komt hier even soo te passe. De schryvers gewaegen, hoe d'*Atlas* uit 't midden der zanden een rouwe en vuile kruin ten hemel verheft, alwaer hy na de stranden der *Oceaan* afwiikt, aen welke zijn naem mede deelt: dat de selve belommert en bosschachtig en besproeit is met fontein-bronnen, alwaer 't *Africa* beschouwt: allerlei vruchten komen uit haer self voort, sulx nooit satheid voor wellusten ontbreekt. By dag komt geen inwoonder te voorschijn: alles is niet anders in stilte, als in schrik van wildernissen: den naederende slaet een swijgende godsdienst om 't hart: en, behalven de vervaerlijkheid der top boven de wolken gesteigert, en tot nabygelegenheid aen de kring der maen, soo schinteld het des nachts van duisend vlammen: 't klinkt wijd en zijd wegens de pijpen, fluiten, trompetten en cymbaelen der *Box-voeten* en *Boschmannen*: de reise derwaerds is seer lang en onzeker. Ik verstaet niet, hoe *Plinius* hier *America* verstaet, dewijl hy self in dese eerste afdeeling van sijn vijfde boek een begin maekt, om *Africa* te beschtyven. En wat voorts belangende dusdaenige vervaerlijkheden te houden zijn, is weinig te voeren in *Hannoos* togt getoond. Want 't is een slecht bewijs, hier door te willen verstaen d'*Americaenen*, ter oorsack die gewend zijn haer te vermaeken met allerlei speeltuig. *Pomponius Mela* beslaet de derde plaets; doch brengt geen gewichtiger reden toe, als de voorige. *Wy* hooren, seid hy, dat d'outerste ten westen, zijn d'*Atlantes*, nœuvelijx men-

schen en eer half wilden, *Box-voeten* en hoofdeloose met een breed aengesicht op de borst, en bloote mannen met een groote voet, en *Bosch-duivels*, allenthalve sonder dak en huisen, omswervende: sy hebben meer 't land, dan datze 't bewoonen. Eindelijk schijnt *Alianus* iets te seggen, ter nederstel-

lende een zaemen-spraek tusschen de koning *Midas* en *Silenus* uit *Theopompus*. *Silenus* verhaeld aldaer: hoe *Europe*, *Asia* en *Lybia* eilanden zijn: en een magtig vast land buiten dese weereld leid, vol swaere beesten en menschen, tweemaal grooter als die hier wonen: haer leven duurt inschelijx even soo veel langer: zy besitten ontelbaere schatten: onderhouden strijdige zeden en wetten met de onse. In dit gewest leggen twee heerlijke steden: de stad *Machimus* voerd altijd oorlog: heeft onder sich verscheide volkeren. De burgers maeken uit 't getal van twee honderdmael tien duizenden: zelden stervenze door ziekte, alsoo meest aen steenen of stokken sneuvelen: yser is in geen gebruik; doch zijn diervoegen voorsien van silver en goud, dat het de prijs van onsyser niet ophaelt, alsoo niets geacht word. Voor eenige jaeren trokkenze met duisendmael tien duisenden herwaerds aen: en waeren bereeds genaedert tot d'*Hyperborei*: wanneer te rugge keerden, ter oorsack bericht ontfingen, hoe onse landaerd een oneedel leven leide. Doch de tweede stad, genaemt *Eusebes*, word bewoond van godsaelige burgers, die gerechtigheid oefenen: weshalven de Goden self sich niet verontwaerdigen met haer om te gaen. Wie merkt niet dit verhael te smaeken na een verdichtsel der dichteren? of ten minsten onder een verdichtsel te vertoonen 'tonderscheid tusschen ongeschikte en geschikte ingezeetenen? Om te swijgen, dat hier hier geenints konde dienen, ten bewijs voor d'eerste oorsprong der *Americaenen*: alsoo uit dit getuigenis van *Alianus* geen ander gevolg mag getrokken worden, dan dat d'oude geloofden, een andere bewoonde weereld zuidwaerd

l. 3. c. 18.

Zamen-spraak tusschen *Midas* en *Silenus*, wegens de onbekende weereld.

word wederleid.

lib. 5. c. 1.
Beschrijving der *Atlas*.

lib. 1. c. 4.

Vreeselijke menschen.

re leggen , onder een gemachtigde lucht-streek , recht aen tegen die by ons ten noorden des middaglijns bewandelt word : welke waerheid in 't voorige hoofd-stuk beweesen is uit eenige heidensche schryvers.

Dus verre is gezin-twist wegens d'herkomst *der Americaenen* met getuigenissen , getrokken uit Griexen en Latynsche boeken : en getoont , dat ze ongegrond de selve aantrekken , om voor *Amerika* inwoonders te haelen uit *Sidon* , *Tyrus* of *Carthago*. Volgen voorts redenen : onder welke in 't eerste gelid komt d'over-eenkomst tusschen de Phenicische en Americaensche zeden , het zy ontrend burgerlijke huishouding , het zy Godsdiens. 't Is waerachtig , dat d'oude *Pheniciers* onder tenten woonden , en nu en dan haer kaele weiden met graefige verwisselden : welke gewoonte als noch by *d'Americaenen* stand grijpt : waer uit soude moeten blijken , te zijn van een Phenicische herkomst. Doch waerom dan ook niet oorspronkelijk uit *Numidia* , of *Scythia* of uit delendenden der Patriarchen , die alle foodaenig omswervende leven leiden ? Behalven dat *de Pheniciers* lang ontwend waeren 't voorige harders leven , wanneer volk-plantingen met swaere vlooten over zee affchikten. Behoorden *d'Americaenen* dan , indien niet wilden verbafteren van de zeden haerer vaderen , groote steeden gebouwt te hebben , gelijk foodaenige in *Phenicia* overvloedig gevonden wierden.

Immers soo weinig steunsel verschaft de Godsdiens , welke *Comtaeus* tracht te toonen seer over-eenkomstig te zijn tusschen *de Pheniciers* en *Americaenen*. Want gelijk d'eerste eertijds buiten gemein genegen waeren tot tovery , alsoo zijn ook d'andere van ouds her en als noch in de swarte konsten seer ervaeren. Doch heeft dese goddeloosheid alleen plaats gehad by *de Pheniciers* ? 't Meeste heidendom staet hier aen schuldig. *De Persaensche tovenaers* , volgens *Julius Firmicus* , aenbaeden 't vuur als een afbeeldsel Gods. De handeling der Egypti-

sche met *Moses* is uit de Heilige Schrift bekend. En indien de tovery ten bewijs diende , om d'inwoonders voor *America* van 't toverachtig *Phenicien* te ontleenen : waerom ook niet van *Nederland* , *Frankrijk* , of *Duitsland* , alwaer de ketter-meesters by honderd duisend tovenaers verbrand hebben ? Voor tovenaers wierden gehouden , die in 't gerecht niet schreiden : of door 't *Ordal* , ketel-vang , of water de proeve eens goeden Christen , gelijk voor gaven , niet uitstonden. 't *Ordal* ging in *Nederland* aldus toe. Iemand aengeklaegt onroomsche wesen , vaste drie dagen , onder 't opsicht van een Priester : met welke thans na de kerk ging. De Priester , in geestelijk gewaed , leide by 't outaer een yfere bout , meermaels met wijwater besproeid op glimmende koolen : song 't lied der drie jongelingen in den gloeyenden oven : deed misse : stak den beschuldigde 't ouweltjen ter mond in : beswoer hem , en bad : 't beliefe God de schuld der verdachte van tovery te ontdekken , door 't verzeeren zijns hands , in welk een gloeyend' yfer geleid soude worden , of des selfs onschuld wanneer niet beschaedigt wierd. Soo gebeden , soo gedaen. Negen voerstepsen verre moest hy de gloeyende bout draegen. Dan omwond de Priester de geschroeide hand met doeken , en zegeldze. Ten derden dag beschouwdmen d'hand. Indien niet gaef was , moest d'ondersochte , niet sonder papier-gewaed , met duivelen beschilderd , levendig verbrand. Immers soo pijnelijk ging 't *Ketel-vang* toe. Een ketel vol ziedend water , door d'alderschrikkelijste vervloekingen besworen , stond in de kerk. Om tot kennis van misdrijf of onnooselheid te geraeken , stak de betichte de bloote arm ten elleboog toe in 't borrelende nat. Andersints bleef ook gebruikelijk de proeve met koud water , in grachten , slooten of stroomen. De Priester dan beswoer 't water : bond den aengeklaegde de duimen aen de groote teenen kruis gewijs over malkander. Wanneer zonk ging vry ; maer driftig ontving 't vonnis des vuurs. Is de

Onderzoek of de zeden der Pheniciers en Americaenen met malkander over-eenkomen.

als ook beider Godsdiens ?

De Ervare Trost. Relig.

Malleus Malefic. Bodin. Damon. l. 4. c. 1.

Boxhorn. Nederlandische Hist. Duitse tovenaers.

Ordal een wonderlyk onderzoek :

als ook ketel-vang.

de tovery een bewijs van *der Americaenen* herkomst, waerom haer geen plaets opgeruimt in *Nederland*, alwaer certijds fulk een merkelyk aantal eunjers (doch valschelyk beticht) woonden, die immers alle gelegendheid fouden soeken, om aen's weerdseinden te verhuisen, ten einde uit handen der ketter-meesters mogten geraken? Doch wat dese tovenaers belangt, die niet geweldiger hand de waerheid wil verkrachten, weet wel hoe fulke moorderyen, om 't geloofzijaengerecht.

Ja waerom niet *d' Americaenen* uit geheel *Asia*, *Europe* en *Asie* overgeheeft, certijds vol eunjers en hexen, die geloofd wierden, dat by maen-verdonkering dit hemels licht dichter na d'aerde trokken, ten einde kracht mede deelden aen de tooverkruiden: darze de maen als dan met kloppen op bekkens en geroep te hulp quamen? En waerom eindelijk niet de genoemde landaerd tot *Salmantica* te huis gebragt, alwaer in de hooge School, gelijk *Laurentius Ananias* verhaelt, de toverkunst openbaer geleert is? Ook grijpt onder *d' Americaenen* de duivel-dienst stand, welke goddeloosheid certijds inschelijx by *de Pheniciers* in swang ging. Maer by *de Pheniciers* alleen? Neen: de gantsche wereld der heidenen was hier aen schuldig. Immers sommige geloofden, dat de duivelen by menschen-offer leefden en door wierook smookten ver wierden. Andere slagteden ter eeren der boose geesten kinderen, levendig uit'smoeders lichaem gesneden. Hoe vermaerd is onder *de Persen* *Zoraster* en de gantsche school der oostersche duivel-jaegers? Ten tijde van *Moses* had dese vervloekte sonde bereeds d'overhand genoomen. Voorts kanniet ontkent, of *de Pheniciers* voerden d'afgoden ophaer schepen. *Herodotus* bewijst fulx: 't Beeld van *Vulcanus* seid hy, is seer gelijk der *Pheniciers* *Patacoioi*, welke zy op de voor-steeven van haer galeyen plaetsen. En *Pesychius*: *Pataici* zijn *Phenicische* goden, die zy in 't achter-schip neder-setten. En op gelijke wyse vaeren *d' Americaenen*

met haer afgooden. Doch dit is certijds by alle gemein geweest: waerom dan de schepen den naem ontleende, na 't beeld des afgods welk of achter aen de spiegel geschildert stond, of gehouwen van hout of steen, ergens op 't verdek plaets besloeg. Dusdaenige gewoonte onderhouden ook noch tegenwoordig *de Chineesen*. *Franciscus Xaverius* verhaelt, hoe hy met een *Chineesche* schipper uit *Goa* na *Japan* reisde. Dese had een afgod achter op 't schip, voor welken kaersfen aen-stak met alöe-hout rookte, vogelen offerde, en spijs aen-bod: verfoekende 't ellekens door looting na d' uitkomst der *Japansche* reis. Somtyds viel 't lot ten goede, somtyds gaf 't quaede voorspook. Eindelijk getuigt *Porphyrius*; *De Pheniciers* offerden by swaere ongelegendheden van oorloogen, hette, of besmettelijke ziekten, iemand der alderlieffste kinderen, hier toe voor gemeine stemmen verkooren, aen *Saturnus* op. En *Eusebius* uit *Porphyrius* voornoemd: *Saturnus*, welken *de Pheniciers* *Israël* noemen: (de geleerde *Vossius* en *Grotius* lesen il of el, een der tien naemen Gods by *d' Hebreen*) en die zy tot een gestarnte van de selve benaeming ingewijd hebben: wanneer hy over dese land-streek heerschte, en een eenige zoon *Jeoud* uit de *nymph* *Anobret* hem gebooren was: als 't rijk waggelde onder den last eens gewaerlijken krijgs, heeft hy hem, bekleed met koninglijk gewaed, op een outaer, ten dien einde gebouwt, tot een offer gekeelt. En hoewel nu diergelijke moorden in *America* inschelijx gepleegt worden, volgt hier uit, dat d'inwoonders van *Phenicischen* herkomst zijn? Immers stonden meer andere volkeren hier aen schuldig: ja naeuwelijx ergens een landaerd, die niet d'een of ander tijd fulx pleegde, self de bescheidenste onder d' heidenen. Immers zijn voor soodaenige gehouden de *Romeinen*, *Grieken* en *Persen*? En nochtans waerenzefschouwelyk door menschen-offer. Onder de *kaifar* *Adrianus* hield eerst dit moorden in 't *Roomse* rijk op: soo nochtans, dat self ten tyden van *Tertullianus*, *Lactantius* en *Eusebius*

Duivels op schepen.

De Abstinent. animal. l. 2.

Prapar. Evang. l. 1.

Menschen en Kinderen te offeren by de Pheniciers, Americaenen en andere gebruykelyk.

De bekende wereld eertijds vol tovenaers.

De Nat. demon. l. 3.

Lucanus lib. 6.

Lev. 17. 6.

Duiveldienst eertijds over de wereld en nu by d' Americaenen in gebruik.

binnen *Romen Jupiter Latialis* met menschen-bloed is geviert. *De Grieken*, die d' uiterste hoek van *Italien* bewoonden, waeren dagelijx besig met vreemde mannen te offeren aen *Saturnus*, of wierden vaek self geoffert.

By wie
't menschen
offer afge-
schafst is.

Eindelijk is dese wreedheid in een gekkelyk spel verandert; want, *de Romainen* te mets bezaediger, schafte sulck woeden tegen *d'Argiven* (alfoo noemdenze *de Grieken* op *d'Italiaensche* boodem neder-geslagen) by een streng raed-slot af. Doch, om eenige geheugenis van 't voorgaende menschen-offeren te behouden, wierden dartig beelden, uit biesen gevlochten, jaerlijx den vijftiende der bloei-maend, door de *Roomsche* priesters en *Vestaelsche* Maegden, van de brug *Milvius* in den *Tyber* geworpen. Vorders getuigt *Manethon*, hoe *d'Egyptenaers* binnen *Heliopolis* drie menschen voor *Juno* slagteden; welke gewoonte foo lang stand greep, tot de koning *Amasis* in plaets van menschen ten offer gebod te brengen wasse kaersfen. *Amestris*, huisvrouw van de beruchte *Xerxes*, liet twaelf menschen, volgens *Plutarchus*, voor haer behouden tot *Plutoos* eer levendig begraven. *Procopius* verhaelt wegens de volkeren tusschen *d'Arabische* *Inwijk* en *Nyl* *Blemyes* genaemt, datze meermaels menschen ten offer bragten, om den son te dienen. *De Indiaenen* (het zijn de woorden van *Pomponius Mela*) slagten haer naeste bloedverwanten en ouders, eer door ziekte of jaerentot magerheid vervallen: en oordeelen 't billyk en ten hoogsten heilig te zijn, sich vrolijk te maeken met d'ingewanden der gekeelden. By *d'Albaners* wierd jaerlijx een der *Priesteren* aen de maen opgeoffert, gelijk *Strabo* getuigt. Diergelijk stelt *Mela* ter neder van de *Tauri*, dewelke de vreemdelingen, in plaets der slag-offeren den hals afsneedden. *d'Egyptische* afgod *Typhon*, als te sien is by *Manethon*, stond dagelijx gloeyend, door de vlammen, in welke levendige menschen tot sijnner eer verzengden. En, om verscheidene andere volkeren voorby te gaen, schuldig aen sulck een bloedige afgoo-

lib de Sus-
perstii.

Rer. Persic.
l. 1.

lib. 3. c. 8.
Georg.

lib. 11.
Geog.

lib. 2. c. 1.

den-dienst, hoe rookten eertijds op den *Duitschen* en *Franschen* boodem d'outraeren in de dichte bosschaedjen, gesticht voor *Taran*, *Hesus*, *Tentates*, en *Wodan*, van ontzielde mannen en vrouwen? *De Kaisar Julius* spreekt wegens *Gallien* aldus: *Alle Galloisfers zijn seer genegen tot gods-dienstigheden: en dieswille, dewelke in swaere ziekten leggen, en in veld-slaegen, en andersints gevaer loopen, slachten voor offerhanden levendige menschen, of doen beloften haer self te sullen offeren: en gebruiken tot sulke offerhanden den dienst der Druides: nadien oordeelen, dat, ten zy voor 't leven eens mensch 't leven eens mensch gegeven word, de godheid der onsterfelijke Goden op geen andere wijze kan worden verzoent: en zy hebben opentlijk offerhanden van sulck slag ingesteld. Zy keuren de dood-straffen der gene die op diefstal of struik-roovery, of eenig misdrijf betrapt zijn, den Goden aengenaemer te wesen; maer als sulke soort niet voorhanden is, komenze ook tot bloed-vergieeten van onschuldige. Eindelijk spreekt Gods woord aldus: Als de koning der *Moabiten* sag, dat hem de strijd testerk was, nam hy tot hem seven honderd mannen, die 't swaerd uit-toogen, om door te breeken tegen den koning van *Edom*; maer zy konden niet. Doe nam hy sijn eerst-gebooren zoon, die in sijn plaetse koning soude worden, en offerde hem ten brand-offer op de muer. De bygebragte getuigenissen bewijsen genoegsaem, hoe 't oude heidendom allenthalven aen menschen-moorden ten gods-dienst schuldig stond: gelijk als noch tegenwoordig *Indiaenen*, *Chineesen*, *Japanders* en andere sulck een vervloekte gewoonte onderhouden: weshalven geenints tot een reden strekken kan, om der *Americaenen* herkomst uit de *Pheniciers* te haelen, ter oorfaek dese eertijds, en die huiden ten dage, d'afgoodery door moorden t'afschouwelijker mackten en maken.*

Het derde bewijs, ten einde meermaels gesegt, word ontleent van d'over-eenkomst der *Phenicische* en *Americaensche* taelen. *Comtaus* steld eenige woorden ter neder: namentlijk

Bell. Gall.
Comm.

2 Reg. 5.
v. 26, 27.

Derde be-
wijs, dat
d'Ameri-
caenen zijn
berkomstig
uit de Phe-
niciers, on-
de

dat de taelen over-
veen-komen.

de Pheniciers noemde een berg *Abila*, bloed edom, een staepel *gadon*, een moeder *anech*, een maegd *bellotia*, water *beni* en *jam*: met 't eerste komt over een der Mexicaenen *anthla*, met 't tweede *Holedonch*, met 't derde *gadonguene*, met 't vierde *anan*, met 't vijfde *bellotii*, met 't sefte *ame* en *jame*. Maer die aldus de woorden wilde raebraeken, wie soude niet d'ongerijmdste gevolgen trekken? 't Is waer, de Pheniciers en sommige Americaenen noemen beide een *beker asur*, en *wijn-ruit belasa*: volgt hier uit dat d'eene van d'andere haer oorsprong hebben? Hoe veel naemen beteikenen 't selve by volkeren, die nooit met malkander gemeenschap hadden? Dit ontstaet immers door enkele toeval. Andersints indien ettelijke byna-gelijk-luidende of self even-gelijk-luidende woorden, gebruikelijk onder verre afgezonderde landaerd, schoon in de selve beteikenis, terstond d'herkomst des eene van d'ander moest inbrengen, soo sullen noodwendig de Grieken, Latynen en Duitsers van d'Hebreen, of de Latynen van de Grieken, of de Duitfche van de Latynen, of de Persen van de Duitsers, of in 't tegendeel de laetste aen d'eerste haer oorsprong schuldig blyven. Ik sal ten bewijs uit een groote hoop weinige staeltjens te voorschijn brengen.

Over een-
komst van
de Griex-
taal met de
Hebreeuw-
sche:

Hoe weinig verscheelt in veel woorden 't Hebreeuwfch van 't Griex? d'Hebreen noemen een kerkelijke vergadering *fanhedrim*, de Grieken *Syndrium*: d'eerste *ik raede aen pitha*, d'andere *peitho*: d'eerste heeten *wijfe mannen zophei*, d'andere *sophoi*. En min onderscheid tusschen *symphoniab* en *symphonia* een geschikt maet-gesang, tusschen *psanterin* en *psalterion* een goddelijk gedicht. En wie sal niet wederom vinden groote gemeenschap der Hebreeuwfche woorden met de Latynsche? Immers verscheelt niet veel *mesurah* en *mensura* een maete, *shekar* en *saccarus* een soete vocht, *levya* en *lewna* een leeuwinne, *shebet* en *sceptrum* een sceppter, *comon* en *cuminum* *kumijn*, *sabbecca* en *sambuca* een bakke-berd, *pesa* en *passus* een schreede. De Duitfche spraek soude inschelijx

van de He-
breeuwfche
met de La-
tynsche:

veel woorden leveren, die de selve zin met de selve letteren, by d'Hebreen gebruikelijk, uit-brengen. Want is soo groote verskil tusschen *chobel* en *kabel*, *ethmol* en *etmael*, *bara* en *baren*, *sotim* en *sotten*, *comon* en *comijn*, *arets* en *aerde*, *phert* en *peert*, *ever* en *over*, *peth* en *beet*, *levyah* en *leeuw*, *schaden* en *schaden*, *shekar* en *suiker*, *shakel* en *schakel*, *kisse* en *kussen*, *gebvul* en *gevel*, *schakan* en *schenken*, *schavah* en *schave*, *makkar* en *makker*, *bel* en *beeld*; want *bel* beteikent eigentlijk een Heer, misfchien ter oorfaek d'afgoodifche beelden Heeren zijn der afgooden-dienaers, of om dat *Ninus* d'alder-eerste een beeld oprechte voor zijn afgesturven vader *Bel*, om aen-gebeden te worden. 't Vereifchte een gantsch boek, indien vorders wilden toonen de naeuwe zamen-menging, die de Latynsche taal heeft met de Griexsche, want niet alleen de woorden met kleine verandering der letteren 't selve meenigmael in d'een en andere taal beduiden; maer self sonder de minste verandering. Beide Grieken en Latynen drukken uit, *ik doe* door *ago*, *stuurs* door *austerus*, *acht* door *octo*, een *arm* door *brachium* of *brachion*, *ik eet* door *edo*, een *schaele* door *pbiale*, *gordijn* door *cortina* of *cortine*, vroolijk door *hilaris* of *hilaros*, *geklank maeken* door *clango*, *kameel* door *camelus* of *camelos*, een *knie* door *genu* of *gonu*, een *beker* door *calix* of *kulix*, een *muis* door *mus*, een *mudde* door *modium* of *modion*, *knorachtig* door *morofus* of *morofos*, *bedrog* door *dolus* of *dolos*, een *huis* door *domus* of *domos*, *ik draege* door *fero* of *phero*, *ik* door *ego*, *ik trekke aen* door *induo* of *enduo*, een *leeuw* door *leo* of *leon*, *vlafch* door *linum* of *linon*, een *moeder* door *mater* of *meter*, *nu* door *nunc* of *nun*, *de nacht* door *nox* of *nux*, een *rotsteen* door *petra*, een *scheld-woord* door *scomma* of *skomma*, een *boot* door *scapha* of *skapbe*, een *fchat* door *thesaurus* of *thesauros*, *vader* door *pater*, *ik beve* door *tremo*, een *uur* door *hora*, *d'avond* door *vespera* of *hespera*. Voorbedachtelijk worden ontallijke andere over-geflaegen. Niet minder over-eenkomst sal iemand bespeuren tusschen de Latynsche

met de
Duitfche.

Beeld waer
van her-
komstig?

Over een-
komst der
Griexen en
Latynsche
taelen.
Abrah. Mi-
li. Ling.
Belgica
c. 5, 6, 7,
11.

Over-een-
komst tus-
schen de La-
tijnſche en
Duiſche
taelen:

fche en Duiſche tael. Want beteikent niet *axis* een aſſe, *ager* een akker, *armus arm*, *anchora anker*, *anxius angſtig*, *butirum boter*, *barba baerd*, *balare blaeten*, *crux cruus*, *capo capoen*, *clarus, clær*, *curtus cort*, *corona croone*, *chorda coorde*, *cuppa cuip*, *creta crijt*, *camera camer*, *edo ete*, *discus dis*, *ulna elle*, *feſtum feeſt*, *granum graen*, *jocus jok*, *mamma mamme*, *mortarium mortier*, *meſpilum miſpel*, *metior mete*, *mola molen*, *mus muis*, *flamma vlamme*, *facula fakkel*, *remus riem*, *lampas lamp*, *ciſta kiſte*, *caſeus caes*, *lelium lelie*, *littera letter*, *linum linnen*, *laterna lantaerne*, *monſtrum monſter*, *macer mager*, *naſus neus*, *nebula nevel*, *ordo order*, *oleum olie*, *plaga plaeg*, *perſona perſone*, *fugo ſuige*, *ſobrius ſober*, *ſcævus ſcheef*, *pirum peer*, *palus pael*, *penna penne*, *pluma pluime*, *pondo pond*, *porta poort*, *planta plante*, *par paer*, *purpura purpur*, *roſa roos*, *regula regel*, *rectus recht*, *Spongia ſpongie*, *ſpuo ſpuwe*, *teſta teſte*, *vas vat*, *vinco winne*, *foccus, focce*, *vallis valleje*, *floccus vlocce*, *longus lang*, *truncus tronc*. Van ſulk ſlag foudede niet ontbreeken vry merkelyk ker getal der woorden bykans gelijkluidende en 't ſelve beteikenende by de Latynen en Duiſchen. Ja de Griexe ſprack, die met de Duiſche ongelijk meer gemeinſchap heeft dan de Latijnſche, kan ook vry meer naemen leveren, welke den ſelven zin uitbrengen. Korthèids-halve ſullen weinige, gepikt uit vele, ten bewijs dienen. Om over te ſlaen, dat de oude Duiſchen, volgens de Kaiſar Julius, Griexe letters gebruikten: hoe weinig verſchil is tuſſchen 't Griexe *axine* en Duiſche *axe*, *anchos* en *angſt*, *aafmos* en *aafem*, *ballo* en *vallen*, *brazo* en *braden*, *brotos* en *broot*, *burgos* en *burg*, *kamera* en *kamer*, *enioi* en *eenige*, *cratos* en *cracht*, *angelos* en *engel*, *kolpos* en *golve*, *kalein* en *kallen*, *klange* en *klank*, *kerytto* en *kryten*, *kamelos* en *kemel*, *chnauo* en *knauwen*, *lampas* en *lampe*, *linon* en *linne*, *meter* en *moeder*, *modion* en *mudde*, *milion* en *mijle*, *nun* en *nu*, *kopto* en *kappen*, *nux* en *nacht*, *ois* en *oye*, *poine* en *pijne*, *rencho* en *ronchen*, *ſtello* en *ſtillen*, *ſterigma* en *ſterkte*, *ſtylos* en *ſtijl*, *ſtelechos* en

Griexe en
Duiſche
tael over-
een

De Bell.
Gall. Comm.
2.

ſteel, *ſtemma* en *ſtamme*, *ſcandalon* en *ſchandael*, *ptuo* en *ſpuwen*, *ſpelion* en *ſpelonke*, *thronos* en *throon*, *telon* en *tol*, *titlos* en *tytel*, *tapes* en *tapijt*, *pyr* en *vuur*? En wat meenigte van woorden waeren te vinden, in welke gantsch geen verandering valt? Als onder vele *kakke*, *morge*, *plage* en meer andere. Ja wie foudede bevroeden, dat d'afgelegene Perſiaenen in ooſten, of door een weinig verſchillende geluid, of een over-een-komſtig, de ſelve tael in veel zaeken voeren met de Duiſchen? Immers ſcheelt naeuwelijx 't Perſiaenſche *Phader* van 't Duiſche *vader*, *dochtar* van *dochter*, *men* van *mijn*, *aval* van *aenval*, *achterrat* van *achtterraed*, *berudar* van *broeder*, *batsa* van *baffen*, *avar* van *over*, *mus* van *muis*, *cab* van *caſ*, *caſti* van *caſſe*, *garm* van *gram*, *garph* van *gr. iſ*, *madab* van *maechd*, *mab* van *maen*, *nam* van *naem*, *nub* van *nu*. Behalven de naemen die geheel niet verſchillen: *foodaenige*, *jok*, *droch*, *band*, *God*, *ſtar*, *vaſt*, *gebaer* en andere: waeraen de geleerde *Franciſcus Raphelingius* in zijn *Perſiaens Woordenboek* niet min moeite als verſtand te koſt leide. Indien nu op 't honderdſte deel ſoo veel gelijkheid niet tuſſchen de Pheniciſche en Americaenſche tael gevonden word, als wel tuſſchen *Hebreen*, *Grieken*, *Latijnen*, *Duiſchers* en *Perſiaenen*, volgens by-gebragte ſtaeltjes, die nochtans dieſwegen niet kunnen aengemerkt als van elkander herkomſtig, wat bewijs ſal ſteeken in vijf of ſes woorden, welke ſlechts eenige letteren hebben, niet verſchillende, als namentlijk 't voorverhaelde Pheniciſch *abila* en Americaenſche *anthla* een berg, *edom* en *Holedonch* bloed, *gadon* en *gadonguene* een ſtaepel, *anech*, en *anan* een moeder, *kellotia* en *belloty* een maegd, *heni jam* en *amejame water*? Maer ſchoon-genoomen d'over een-komſt der Pheniciſche en Americaenſche tael konde ten bewijs ſtrekken van d'oorsprong des laeſten volks uit 't eerſte, ſoo blijft hier een andere ſwaerigheid, te weten wat *Americaenen* de *Pheniciers* tot vaders erkennen; want haer landschap ſoo groot is, dat het naeuwelijx, voor alle

Perſiaenſche
en Duiſche
tael komen
in veel
over-een.

Lexicon
Perſicum ex
Pentateu-
cho Perſico.

Pheniciſche
en Ameri-
caenſche
taelen heb-
ben geen ge-
meenſchap.

America-
nen ſeer ver-
deelt in vol-
keren en
taelen.

alle de drie deelen der Bekende Weereld wijkt : 't leid verdeelt in soo veel inboorlingen, niet alleen t'eenmael onderscheiden in zeden, maer ook talen, die met malkander geen de minste gemeenschap hebben. Ja meenigmael spreekten d'inwoonders van 't selve rijk diervoegen verschillende woorden, dat volgens *Petrus de Cieca*, d'een den ander niet een woord verstaet.

In America heeft d'een tael met de andere de minste gemeenschap.

Joan de Laet teikent aen, uit *Gabriel Saggardus*, *Garcilassus de la Vega*, *Petrus Martyr* en andere schryvers van *West-Indien*, verscheide woorden, by verscheide Americaensche volkeren gebruikelijk. Alsoo noemen d'*Hurones* een *hoofscouta*, de *Mexicaeners* *tzontecontli*, d'inwoonders van *Nieuw-Nederland* *anonsi*, de *Brasiliaenen* *acanga*, de *Jaos* *boppe*. 't *Getaleen*, twee, drie, vier tellen d'*Hurones* aldus: *Escate, teni, hachin, dac*: de *Mexicaeners*, *ce, ome, yei, nahuy*: de *Sankikanders*, *cottè, nyffe, nacha, wyue*: de *Brasiliaenen*, *oyepe, mocoy, mocapir, oioirundi*: de *Jaos*, *tewyn, tage, terrewaw, tagyne*: d'inwoonders van *Nieuw-Nederland*, *onsat, tiggeri, asse, cayere*. Wederom seggen d'*Hurones* tegen een vader, *aystan*: de *Mexicaeners*, *tathli*: de *Canadensers*, *notaoovi*: de *Nieuw-Nederlanders*, *ragina*: de *Brasiliaenen*, *tuba*. En voorts staet het even eens gesteld met alle andere woorden, die geensints de minste sweem na malkander hebben. Sulx niet alleen ieder land een spraek op haer self heeft; maer meenigwerf ieder land twee, drie en meer verscheide spraeken, of ten minsten vele en verschillende uit-spraeken, waer door steden en self dorpen elkander onderkennen. d'Eilanders, by de *Spanjaerden* ontdekt, en uit-geroeid, hebben weinig woorden na-gelacten. *Petrus Martyr* stelt eenige ter neder, eertijds gebruikelijk op *Hispaniola*: d'hemel wierd genoemd *tures*, een huis *boa*, goud *cauni*, een goed man *tayno*, niet *mayani*. 't *Isaen* merkens waerdig, dat in haer tael geen blaefing of H komt, of heeft de kracht van een mede-klinkaert, en word harder gesproken dan een F, met open lippen en een geschudde borst, na de wijze der *Arabiers* en *Hebreen*.

Voor 'tlaetste en krachtigste bewijs dient *Moses*, welker woorden in

't eerste boek aldus luiden: *Vervloekt zy Canaan, een knecht der knechten zy hy sijnen broederen*. Vorder seide hy: *Gezeegent zy de Heere de God Sems: en Canaan zy hem een knecht. God breide Japhet uit, en hy woone in Sems tente: en Canaan zy hem een knecht*. En in de volgende afdeeling: *Canaan gewan Zidon*. Dese plaetsen worden ge-duid op d'*Americaenen*, ten bewijs dat van de *Pheniciers* oorspronkelijk zijn. 't Bewijs steunt op volgende gronden. De *Pheniciers* zijn *Canaans* nakoome-lingen, en hebben *Spanjen* verheert: de *Americaenen* mochten de *Pheniciers* voor broeders erkennen: sulx in d'*Americaenen* vervuld wierd, datze een broederen-jok draegen, toen haer de *Spanjaerden* tot slaeverny bragten. Docht 't is een groote mislag de *Pheniciers* te stellen onder de nakoome-lingen *Canaans* *Chams* zoone; want zy zijn herkomstig uit *Sem*, *Heber*, *Abraham* en de alder-naeste *Esau*, toege-naemt *Edom*, door een na-aeping van zijn seggen *adom, adom*, eischende van *Jacob* dat *roode, dat roode daer*, alsoo 't toebereide linsen-zop by eigen naem niet schein te kennen. En dewijl *Edom* sich neder sloeg op 't gebergte *Seirs*, tusschen de *Doode Zee* over den bodem van 't *Steenachtig Arabien*, langs de *Roode Zee*, welke na hem die benaeming ontving, ter oorsack die zee by zijn nakomelingen sterk bevaeren wierd. De *Grieken* noemen dit vaer-waeter *Erythreum*, na *Erythras*, die geen andere is, als *Esau*, en inschelijx *rood* beteikent. Hier komt by, dat *Phenix* en *Erythros* in de *Griex* tael 't selve uit-drukt. De *Pheniciers*, na dat haer armen wijd en zijd onder magtige Koningen door de schip-vaert over de *Roode Zee*, aen verscheide kusten en eilanden, geslaegen hadden, zijn eindelijk verhuift na *Syrien*. Desevenste der *Edomitische* koningen word van *Moses* gesteld *Baal Hanan*, welke naem 't achterste voor gekeert, gevoert heeft de beruchte *Carthaginienser* veldheer *Hannibal*. Voorts kan licht getoont, dat de *Pheniciers* herkomstig van *Heber* *Hebreeusch*, en zedert ook *Arabisch*, (want zy bewoonden voor haer verhuising 't *Steenachtig Arabien*) eertijds

Gen 9. v. 25.
26. 27.
Gen. 10.
v. 15.
Laetste bewijs voor der Americaenen herkomst uit Phenicien.

word wederleid.
Tranc. Ebrman. in Gen. 25. v. 30.

Pheniciers zijn herkomstig uit Esau.

Gen. 36. v. 39.

Decad. 3.

De Laet Orig. Amer. obs. 5.

Comm. in
Jer. l. 5.
c. 25.
In Ps. 136.
Voss. Orig.
Idol. l. 1.
c. 32.
Carthagoos
tael He
breesch.

gesproken hebben. Het zijn de woorden van Hieronymus : *De tael der Carthaginensers komt ten grootsten deel over-een met de Hebreeuwſche.* En Augustinus : *Seer veel Carthaginienſer woorden zijn Hebreeuwſche, ja meest alle.* *Elisa Dido Carthagoos* eerste stichtereſſe bekrachtigt dese waerheid; want wat beteikent *Elisa* of *Eliffab* by d'Hebreen anders als *een lam van mijn God*, of indien 't met de benaming des Sienders *Elisa* over-een komt, dan *Gods heil, Dido een beminde*? Maar wie kan de minste over-eenkomst vinden van de Hebreeuwſche of Arabiſche tael met eenige ſpraek der Americaenen? Eindelijk dewijl de Pheniciers *Eſau* tot een vader erkennen, hoe rackt den Americaenen de vloek over *Canaan* uitgesproken, dewijl niet meer uit *Canaan* als *Canaan* uit de Pheniciers herkomstig zijn?

Of de Americaenen uit de Joden, of de tien verſtrooide ſtammen Israels herkomstig zijn,

Duslang wegens de Pheniciers. Andere brengen d'Americaenſe herkomst tot de Joden : andere tot de tien verſtrooide ſtammen Israels. De grond van ſulk gevoelen ſteunt op de Joodſe en Iſraelitiſche verſtroying onder alle volkeren des aertbodems: waer uit befluiten, als of ook *America* bevolkt hadden: te meer alsoo de oude Joden en Americanen in kleding en aerd met elkandre groote gemeinſchap hebben. Beide namentlijk gaen ongeschoeid, met ſoelen boven toegeregen: dragen een boven-rok over een kort hembd. Beide zijn kleinmoedig, ſcherpſinnig en dienſtplichtig. Doch waerlijk verſcheelt de dragt der Americaenen, na kouder of warmer gewest bewoonen, diervoegen, dat niet minder als d'een den ander in gewaerd gelijk is, ik laet ſtaen den Joden. En even ſoo ſtaet het gelegen met de moed der Americaenen; want indien ſommige van klein-hartige inborſt zijn, andre daerentegen wijken geensints voor de moedigſte volkeren. De Jeſuïet *Immanuel de Moraes* verhaelt geſien te hebben, hoe een *Braſiliaen* tegen drie Portugeeſche ſoldaten ſich diervoegen weerde, dat weinig ſcheelde, of had alle afgemaekt. Eindelijk wat dienſtplechtigheid is by d'Americaenen, welker ſweem in 't Jodendom word gevonden? Immers hebben de Joden de beſnijdenis aen ſoo veel

wordt ont-kent en wederleid.

Ooſterſe volkeren, onder welke nochtans als ballingen verkeerden, overgeſet: En hebbenſe dit ſacrament in *America* alleen vergeten, aen welk andersints de gantſche zaligheid hangen, welk overal als noch onderhouden? Geen meer bewijs ſteekt in haer verſtroying. Aengeſien de H. Schrift de ſelve duidelijc beſchrijft by de volkeren, waer onder ſchulden. 't is waer de Joodſche verſtrooying kan aengemerkt, of voor of na de geboorte van *Chriſtus*. Voor 's Heilands geboorte woonden de Joden als vreemdelingen verſtrooyt in *Pontus, Galatien, Cappadocien, Aſien* en *Bythinien*. *Jeruſalem* was de hoofd-plaets haerer godſdienſt en burger beſtier; hoewel ook eenig behielden binnen *Babylon* en *Alexandria*. Want daer was een Aſiatiſche of Europeeſche verſtrooying. De Aſiatiſche verſtrooide erkenden voor hoofſtad *Babylon*: en gebruikten aldaer in de Synagogen de *Chaldeeſe uitbreiding des Bybels*. Der Europeeſche ſtoel ſtont tot *Alexandria*: hier vergaderdenſe binnen een tempel, na de manier die in *Jeruſalem* ſtant greep; en dewijl ſich hielden aen de Griexen vertaling der H. Schrift, door de beruchte twee en ſeventig

Joodſche verſtrooying.

1. Per. 1.
v. 1.
Scaliger in
Notis ad
N. T.

Overſetters onder *Ptolemaeus Philadelphus*, wierdenze genaemt de *Verſtrooide Grieken*. Immers zijn uit dese Joden niet herkomstig d'Americanen: en even ſo weinig, die door *Titus Veſpaſianus*, ſedert *Jeruſalem* en de tempel ten grond toe in puin hoop lagen, onder verſcheidene volkeren verjaegt, ſwerven: also haer nooit vergunt is, niet alleen (op dat ik de woorden van *Cyprianus* ontleene)

Joa. 7. v. 35.

1. de Idole vanitate.

En klein ſchijn-bewijs word ingebragt uit 't vierde boek *Eſdre*: teneinde de tien ſtammen Israels met de koning *Hoſea*, na *Nabalab, Habor*, de riviere *Gozan*, en ſteden der *Meden* weg-gevoert door *Salmanaſſer*, mogten erkent ſtaen

2. Reg. 17. v. 6.

voor

voor d'eerste bevolkers des Americaenschen boodems. De woorden *Esdre* luiden aldus. De tien stammen over-gebragt in een ander land, werden te raede, dat zy de meenigte der beidenden souden verlaeten, en in een verder land-vertrekken, daer geen menschelijk geslacht ooit te vooren gewoont had: daer wilden zy haer rechten onderhouden, die zy in haer land niet gehouden hadden. Zy zijn dan daer ingetoogen door de enge ingangen van de rievier Euphrates. Want d'Alderhoogste deede haer als doen teekenen, en bielde d'aderen der rievier op, tot dat zy daer over gegaen zijn. Want door het land was een weg van een lange reise van anderhalf jaer: daerom word die landstreeke *Assareth* genaemt. Doe hebben zy daer in gewoont tot den laetstentijd. Maer, (om over te slaen dat dese boeken *Esdre* niet geschreven zijn door een Propheet, of in de Hebreuwfche tael, of by de Joden voor goddelijk erkent, of ergens in 't nieuwe Testament aengetoogen;) waerom is 't land *Assareth* meer *America*, dan enig andere verre afgeleegen kust? *Hieronymus*, die immers bysondere kennis had wegens de toestand der tien Israelitische stammen, also in *Asie* woonde, en naeuwe kennis hield met de Joden, om d'Hebreuwfche tael grondig te kennen, getuigt: hoe de geseide stammen nocht' sijner tijt (*Hieronymus* heeft gebloeid ontrent 'rjaer vier honderd onder de Kaisar *Theodosius*) in de steden der *Meden* en *Persien* onder harde slaaverny zukkelden. Sulx dese wonderlijke rogt na *Assareth*, welke lang voor *Hieronymus* moest gedaen zijn, plaets verdient onder d'andere Joodsche beuselingen van den *Behemot* en *Leviathan*, de gantsche wet verlooren, de zielen in beneden-aerdsche kamers opgeslooten, die by *Esdre* verhaelt worden. En hoe weinig gelegenheid d'Israelieten hadden om te verhuisen, zedert de tijden van *Hieronymus*, kan blijken uit de schrikkelijkste verwocftingen in *Persien* en *Meden* aengerecht, verscheide ceuwen achter een. Want hoewel de *Persiaenen* 't rijk, door *Alexander de Grootte* ontweldigt, weder meesters wierden, terwijl *Alexanders* staetvolgers elkander op 't lijf vie-

len, soo zijn ze naeuwelijx buiten oorlog geweest, het zy tegen de *Romainen*, het zy d'*Indiaenen* en andere Oosterfche volkeren. Ja de *Saraceenen* wrogen haer den scepeter uit de hand, hoewel voor een kleine tijd; want cerlang onderling verdeelt, vestigde *Muchumet Subiftigines Imbraels-zoon* zijn throon op haer nederlaeg. Moedig door sulke een voorspoed, gespt 't harnasch aen tegen d'*Indiaenen*, en dient sich van de hulp-benden der *Turken*: waer mede de *Babylonische Arabiers* onder de knie krijgt. Na welke verrichting de *Turken*, niet sonder yfelijke veldslag, de *Persische kroon* op 't hoofd setten. En dese schudde terstont door bloedige bewegingen; alsoo *Tantgrolipix*, ten koning over *Persien* gehult, met sijn broeder *Cutlumuses* overhoop gerackte. *Persien* swom in burger-bloed: tot eindelijk *Zengis Chan* uit *Tatarye* derwaerds trok met een geducht heir-leger, op 't jaer twaelfhonderd. Niemand derfde hem afwachten. De *Turken* dan verlaeten *Persien*, na een bewint van ses eeuwen: en maken voor sich ruim baen in *Carmanie*, *Phrygie* en *Bithynie*: uit welke landschappen sulke invallen deden op 't Griexe kaisar-rijk, tot eindelijk volkomen meesters wierden. Wie kan nu niet lichtelijk afmeten, hoe weinig kans de verstrooyde stammen sagen, om uit verre afgelegene woonplaetsen te zamen te komen, en lanx onveilige wegen, door andere en wederom andere vyanden, sonder verschoonen moordende, na *America* te trekken.

Immanuel de Moraes, die bysondere kennis van d'*Americaenen* verkreegen had door langwijlige ommegang, oordeelt, haer oorsprong niet herkomstig uit een volk; maer uit de *Carthaginienfers* en *Joden*, ten verscheiden tijden en plaetsen in dese *Nieuwe Weereld* geland. Want de *Carthaginienfers*, herwaerds over-gescheept, vonden de grond diervoegen vruchtbaer, dat vele uit haer vaderland opkraemden: wes halven eindelijk dit vaer-waeter, onder lijfs straf is verbooden: ten einde *Carthago*, by oorlogs overval, haer self niet mogt verlegen vinden, indien te seer ontbloot wierd van volk. By dese gelegenheid geschiede,

Melchior
Soiternus de
Reb. Turc.

Gevoelen
van Moraes
wegens de
herkomst
der Ameri-
caenen.

4. boek
Esd. c. 13.
v. 40. 41.
42. 43. 44.
45. 46.

l. 5. in
Ezech. &
l. 6. in fe-
rem.

Ef. 4. c. 6.
v. 49. 50.
c. 14. v. 21.
c. 4. v. 41.

Oude toe-
stand van
Persien.

dat d'over-geschepte te mets woester en woester zeden aen-naemen : verspreid in huisgezinnen , 't ledige land, sonder gemein opper-hoofd en vaste wooningen , swervender wijze , bebouwden. Aldus wijd en zijd verdeelt bedacht ieder nieuwe woorden, om te spreken taelen, die, noch met *de Carthaginiensers*, noch met d'andere nieuwe inwoonders , over-een quamen. Doch dit gevoelen is te vooren wijdloopig wederleid. Voorts tracht *Moraes* te bewijzen, hoe *de Brasiliaenen* van Joodsche herkomst zijn : ter oorsack , na 'r voorbeeld *der Joden* , niet mogten trouwen, dan in haer stamhuisen : ook noemenze de oomen vaders en moeyen moeders. Beide beweenenze de dooden een maend lang. Beide gebruiken lange klederen tot d'enkelen toe. Ondertusschen schijnen ons dusdaenige bewijzen van gering gewigt. Want waerlijk *de Brasiliaensche* trouw verscheelt t'eenmael van de Joodsche , als die niet verbonden is aen de selve stamme ; maer bloedschandig voltrokken word tusschen susters dochter , of immers, wanneer dese ontbrecken , met 't naefte bloed aen de selve. Voorts noemen *de Joden* vaders, uit welcher lendenen voor veele eeuwen gesprooten waeren. 't Beschreyen der lijken heeft lang stant gegrepen , en als noch , by verscheide volkeren. Belangende de tijd van een volle maend , was onder *de Joden* geen gewoonte : hoewel sulx geschiede op een ongemeine wijze , in de veld *Moabs* over *Moses* , en over *de Patriarch Jacob* seventig dagen. Eindelijk kan niemand onbekent zijn, hoe *de Romainen* , *Persen* en andere landaerd sich met lange klederen omgorden. Behalven dat *de Joden* , alwaer ergens gevonden worden , haer seer stip houden aen de besnijdenis , sonder welke niemand voor *Jood* erkennen : aen de dienstplichtige zeden der vaders : aen d'oudheid , tael en letteren : van welk alles de minste sweem niet te vinden is by *de Brasiliaenen*. Hoe is 't moogelijk , datze in *America* t'eenmael haer afkomst, wet, besnijdenis, tael en vordere Jodendom souden hebben vergeten,

Zeden der
Brasiliae-
nen en Jo-
den zyn
verschei-
den.

daerze andersints over den gantschen aerdbooden soo naeuw 'teen en ander waerneemen ?

De geleerde *Hugo Grotius* , in zijn onderzoek na d'oorsprong der *Americaensche* volkeren , brengt met vele redenen *de Americaenen* , van *Panama* af noordwaerd verspreid , in *Noorweegen* te huis : dewijl beider spraek seer over-een komt , en de weg derwaerds gemakkelijk te vinden is ; want eerst zijnze uit *Noorweegen* gereist na *Ysland* , over welk voor duisent jaer 'r gesach kregen : van *Ysland* door *Frisland* na *Groenland* , van *Groenland* na *Estotiland* een gedeelte der vaste *Americaensche* kust. Uit *Frisland* trokken derwaerds eenige visschers twee eeuwen voor *de Spanjaerden* in *de Nieuwe Weereld* voet aen land sette. *Joan de Laet* kant sich tegen dese stellingen. En voorwaer wat reden kan gegeven worden , waerom juist *d'Americaenen* van d'engte af tusschen *Panama* en *Nombre de Dios* noorderlijk gelegen een andere oorsprong souden hebben, als die haer zuidelijk strekken ? Aengesien de geseide engte noch door bergen , noch stroomen door-sneden is : en *de Spanjaerden* geen onderscheid in tael of zeden vonden tusschen die boven of beneden d'engte wonen. En wie sal gelooven , dat 't schaersch bevolkte *Noorweegen* heeft kunnen uitleveren byna ontelbaer duisende zielen voor 't *Noorder America* , overtreffende 't *Zuider* , bysonder wanneer daer by komen de groote eilanden dicht onder de noorder kusten ten westen en oosten gelegen ? Voorts is wel waerachtig , (indien *d'Yslander Angrim Jonas* geloof verdient) dat weinige huisgesinnen na *Ysland* uit *Noorweegen* voor haer vertoornde Koning gevluht zijn , op 't jaer acht honderd vier en seventig : doch was toenmaels *Ysland* schaersch bewoond. Veertig jaer te vooren beval Kaifar *Luidewijk de godvruchtige d'Yslanders* hoogelijk aen *Paus Gregorius de vierde* , dewelke d'*Yslandsche* Kerk stelde onder *Ansgar* aerds-bisschop van *Hamburg*. Maer hoe komt het , dat nergens by *de Noorder Americaenen* de minste sweem na 't Christendom niet te bespeuren

Grotius
brengt de
Americae-
nen in Noor-
weegen te
huis.

Dit gevoe-
len word
wijdloopig
wederleid.

Isaac. Pon-
tanus de
Reb. Dani-
els.

speuren is, indien van Yslandsche Christenen oorspronkelijk zijn? En waerom verhuiden d' Yslanders na kouder gewesten, als *Groenland* en *Frisland*, dewijl haer vaderland ten grooten deelen onbewoond lag? Wegens *Groenland* en *Frisland* is bekend door d' Engelsche scheep-vaert, dat aen malkander vast-leggen, en beide aen 't Noorder *America*; doch niet sonder wijd-uitgestrekte boezemen, die tusschen *Groenland* en *America* vol yfelijke ys-schollen drijven: sulx d'over-togt r'eenmael beswaerlijk leid. En immers soo moyelijk indien niet onmogelijk, soude de land-reis vallen: alsoo de boodem diervoegen dik besneeuwt is, bysonder in diepe valleijen, dat geen reisiger door-raeken kan. 't Geen vorders *Grotius* verhaelt van de visschers, dewelke *Estotiland* alder-eerst ontdekten, steunt op 't verhael der Venetiaensche ridders *Nicolaes* en *Marcus Zeno* gebroeders. In 't jaer dartien hondert en tachtentig leed *Nicolaes Zeno* schip-breuk voor de *Frislandsche* kust. *Marcus* hier af verwittigt, wend de steven derwaerds: veertien jaer brachtenze beide toe, om *Estotiland* aen te doen. Eindeijk vervielen wederom op *Frisland*, alwaer *Nicolaes* stierf. *Marcus* r' huiswaerd gekeerd, heeft zedert sijn dag-boek gemein gemaekt: waer in verhaelt hoe *Estotiland*, meer als duisend mijlen van *Frisland* afgelegen, by *Frislandsche* visschers door storm vervallen, ontdekt is. Doch dewijl verscheide dingen ter nedersteld, die met de waerheid weinig gemeenschap hebben, volgens 't geen zedert by geloofwaardige schippers is bevonden, kanmen niet zeker zeil gaen op *Zenoos* vaert.

Joan de Laet toont *Grotius* een groote mislag aen, dat tot bewijs van der *Americaenen* oorsprong uit *Noorwegen* d' over-eenkomst der tael by-brengh. Hy teld ettelijke plaetsen benoorden *Panama* op, die eindigen met den letter-greep *lan*, in plaets van *land*, ter oorfaek de *Spanjaerden* de letter *d* aen 't einde hebben uit-gelaeten. 't Is waer in 't Noorder *America* leggen *Cimatlan*, *Coatlan*, *Guescolan*, *Artlan*,

Quaxutatlan, *Zeiotlan*, *Icatlan*, *Tapatlan*, *Cinacatlan*, *Cinantlan*, *Tenuchitlan*, *Comitlan*, *Metzitlan*, *Guatitlan*, *Necotitlan*, *Curcatatlan*. Behalven dat de meeste by-gebragte naemen niet zijn van landen; maer van steden en vlekken; en dienvolgende geensints dienstig om de *Duitsche* uitgang *land* hier uit te haelen: soo is 't kennelijk, hoe vele *Americaensche* woorden op *lan* eindigen, die nochtans niet minder als *land* beteikenen. Alsoo seggen de *Mexicaenen* *puertatitlan*, beduidende aen de poort: *itzintlan beneden*: *ocachtlatzintlan* meer na beneden: *Tenoxtitlan* (dese hoofd-stad word ook na haer stichter *Mexis Mexico* geheeten) beduit toortze op een rotze. Voorts mag het niet sonder reden ieder vreemd schijnen, dat de *Noorder Americaenen* uit de gansche *Duitsche* spraek niet meer als drie letteren; namentlijk *lan*, in plaets van *land*, behouden hebben. Belangende *Groenland*, door welk de *Noorweegers* na *America* souden getrokken zijn, getuygt *Lyscander*: dat by toeval door *Eric Rauder*, op 't jaer negen hondert seven en tachtentig, gevonden, en dartien jaer na die tijd bevolkt is. *Olaus* *Noorweegsche* koning stelde over de nieuwe inwoonders twee bisschoppen, den *Drontenschen* aerds-bisschop onderworpen. De *Noorweegers* voeren vier eeuwen achter een seer sterk op *Groenland*; doch sedert haer koningen veel te doen vonden met verarming en oorloogen, bleef de vaert steeken. Men leest nergens van dese *Noorweegsche* volk-planting, langs de zee gehuifvest, datze over d' ontoegankelijke sneeu-bergen een pad sogten na de *Nieuwe Weereld*.

Grotius vorders pleit voor de *Noorweegers* uit 't getuigenis der *Mexicaeners*: als dewelcke den *Spanjaerden* bericht deeden: hoe haer voor-ouders geen inboorlingen des *Mexicaenschen* boodems geweest zijn; maer uit 't noorden herwaerds verhuift: hoe alder-eerst sich neder-sloegen op *Estotiland*, alwaer tegenwoordig noch de voetstappen der *Noorweegsche* afkomst in de stad *Norumbega* baer-blykelijk te vinden zijn. Na *California*

Serm. 3,
Antiq. Danic.

Groenland
wanneer
ontdekt en
bewoont.

Wat te bewi-
den zy van
de stad *No-
rumbega*,
in *America*.

Togt van
twee Ze-
noos.

Relatio
Marc Zeno-
nomus.

Tael der
Americaenen
heeft
geen ge-
meenschap
met de *Noor-
weegsche*.

woond een volk van de selve tael en zeden met *de Mexicaeners*. In dese hoek onthouden haer ook *de Alavarden* of *Longobarden*. *De Spanjaerden* noemen *Nieuw Mexico*, 't geen waerlijk *het oude* is, uit welk voor acht hondert jaer op-kraemden. Doch waerlijk *de Mexicaeners*, van *Nieuw Mexico*, verhuifende, lieten soo seer niet achter de ruggen leggen 't noorden, als wel 't noord-westen. Dit *Mexico* leid in 't gesigt van *California*, welk gelooft word te paelen aen *Tattarye*, of ten minsten door een kleine straet gescheiden te wesen. Doch *Norumbega*, indien 't ooit was, moest, volgens 't gevoelen der West-Indische schrijvers, certijds plaets beslaegen hebben, alwaer 't gedeelte van *Nieuw Frankrijk* leid, by *d' Engelsche* bewoont: tusschen welk en *Nieuw Mexico* een ongemein groote landstreek sich wijd en zijd verspreid. Onder-tusschen word ook alhier nergens 't minste overblijffel van een *stad Norumbega* gevonden. Ja d'inwoonders bewoongen geen steden: zy slaen haer dorps gewijs neder: veranderen t'el-lekens, onder een hoofdman, na wien 't dorp een naem krijgt, d'opgeslagen hutten. En aen dit *Norumbega* konden *de Noorweegers* over *Ysland* en *Groenland* na *Estotiland*, wegens de woestehammen en groote middellandsche zeeën, by *d' Engelsche* ontdekt, te land niet komen: sulx zy onmogelijk verlaetende *Estotiland* niet geraekt zijn tot *Norumbega*. Hier komt by 't getuigenis *der Mexicaenen* selfs: als die erkennen, hoe zy uit 't noorden aftrekkende 't land voor haer niet ledig vonden; maer met *de Chichimecen* een woest volk, sonder godsdienst en wetten, bloedige en langwijlige oorloogen voerden, eer ruim baen kregen. Ook komt de landaerd tegen *California* over, in spraek en zeden met *de Mexicaeners* geensints over-een; want hier leid *Nieuw Mexico* verdeelt in verscheide volkeren van strijdige zeden en gantschelijk verschillende tael. *De Alavarden*, by *Grotius* vermeld, zijn nergens te vinden. Misschien is hy misleid door *Alvaradus* een *Spanjaerd*, die in dese

Chichime-
cen.

hoek veel kusten ontdekt, aen welke sijn benaeming toepaste.

Grotius dwingt de volgende bewijzen uit d' overkomst der *Americaen-*sche tael en zeden met de *Noorweeg-*sche. Alsoo, seid hy blijft klein verschil tusschen *pagod* en *by-god* of *minder God*, *guaira* en *waejer*, *Ilama* en *lam*, *peko* en *beke*. Beider zeden inschelijx hebben onderling groote gemeenschap. *De Mexicaeners* berichten, hoe haer voor-ouders alleenlijk by de jagt leefden. Voorts deilenze den tijd af niet by dagen, maer by nachten: wasschen de kinderen, soo haest ter weereld komen in koude vloedden: zijn diervoegen genegen tot dobbelen, dat de vryheid self aen 't lot waegen: ieder man vergenoegt sich met een vrouw, uitgezondert weinige onder d' adel, die somtijds in dartzelheid met veel gemaclinnen uitspatten: werpen hier en daer heuvelen op tegen d' hooge zee-vloedden: gelooven d'onsterfelijkheid der zielen: ieder eet aen een bysondere tafel: zy gaen meest bloot, bedekt rondom de schaemachtige leden: sommige offeren, en eten menschen-vleesch. Dit alles, volgens *Tacitus*, *Plinius*, *Lucanus* en andere *Romain-*sche schrijvers, heeft stand gegrepen in d'aloude *Duitschers*, welker affetfels d'inwoonders tusschen de *Noorweeg-*sche bergen zijn.

Zeden der
Mexicae-
ners.

Dese ingebragte bewijzen voor *de Noorweegers*, als vaders der noordelijke *Americaenen*, wederleid *Joan de Laet* aldus: 't brengt geensints eenig gevolg in, dat 't een volk uit het andere herkomst trekt, schoon-geuoomen hier en daer eenige woorden gevonden werden, die de selve betekenis hebben onder verscheide landaerd; want sulx kan by toeval of uit andere oorsaeken geschieden: veel min wanneer eenige naemen met toe-doen of af-doen van letteren geweldiger hand gerekt worden. Daer en boven schuilt geen kleine misflag d'aen-getogen woorden self; want *pagod* word niet bekend over gantsch *America*: de volkeren in *Oost-Indien* tusschen de stroomen *Indus* en *Ganges* passen de benaeming *pagod* of *pagode*

pogoode haere afgodische tempelen toe. *Guayra* is nergens gebruikelijk in *America*, dan by de *Peruaenen*; doch beteikent eenkleyne bak-ooven, en niet een waeijer: inschelijx *ilama* beduid geensints aldaer een lam; want voor d'aenkomst der *Spanjaerden* nooyt lammeren of schaepen in *Peru* gesien zijn; maer wel een wol-dragend beest, by *Joseph de Acofta* aldus beschreven: *ilama* is een viervoetig dier, welker gelijk nergens dan in *Peru* gevonden word, want 't verschaft sijn meester kost en kleederen, en vervult de plaets van last-voerende vee, sonder de minste kosten, alsoo te voeden is met 't kruid 't geen by de weg of op 't gebergte waft. Doch d'*ilama* is van tweederlei slag, wollig of kort hairig: d' eerste draegen de benaeming *pacos*, d' andere zijn weinig kleinder als een kalf, met een laage hals, niet ongelijk een kameel, van verscheide verven, alsoo sommige wit, andere swart, ettelijke gespikkelt, by de *Peruaenen* geheten

Beschrij-
 van 't won-
 derlyk beest
ilama in
Peru.

moromoro, vertoon en wonderlijk vreemd gesicht: bysonder wan-
 neer vermoeid stille staen, sonder be-
 weeing, een geruime tijd achter
 een, star-oogende op de harders, niet
 sonder belacchelijke statigheid: hoe-
 wel ook somwijl gebeurt, dat onvoor-
 siens een snelle loop na een d'ontoe-
 gankelijke top der rotzen nemen,
 waerdoor last en beest verlooren gaet.
 De *Pacos* hebben inschelijx niet min
 vreemde luimen; want altemets hol
 over bol met pakkaedje ter aerde
 plotsen: verrocen haer geensints
 schoon aenstukken wierden gekapt.
 't Beste middel, by de *Pacos* neder te
 sitten en te streelen, tot na eenige
 uren vertoevens uit haer selfs op-
 staen. Dit vee blijft seer onderhaevig,
 een schurfte, *carasche* genaemt, waer
 aen gemeinelijk sterven: en dewijl
 't quaed seer besmettelijk is, word
 de *Pacos* levendig begraven, ten ein-
 de de schurftigheid niet voort-sette on-
 der d' andere. Ook raft *Grotius* mis,
 wannecr 't Mexicaensche *peke* met
 't Duit-

de Orig.
Gentium.
Americ.

't Duitſche beke ſoekt over-een te brengen ; want hoewel veel Mexicaenſche plaetſen , bergen , ſtroomen eindigen op peke , ſoo beteikend nochtans ſulx niet een beek , want een beek noemenze atlaubtli. Joan de Laet betuigt , hoe hy met byſondere vlijd door ſnuffelt had een Mexicaens Woor-den-boek , by de Spanjaerden binnen Mexico ter druk-perſe beſteld , om te onderſoeken , of ook aldaer te vinden waeren eenige woorden , die mer d'Europiſche taelen , hem bekend , de minſte gelijkenis hadden ; doch vond niet minder. 't Staet vorders even ſoo geſtelt , belangende de over-eenkomende zeden van Noorweegers en Nooder Americaenen. Want wat de jagt aengaet , hoe veel volkeren hebben eertijds by de jagt geleefd ? De oude Duitſchers en als noch de Scythien zijn dieſwegen berucht , om andere landaerd over te ſlaen. Behalven dat de Mexicaeners van bezaedigde imborſt bereeds voor veel eeuwen haer voor-ouders niet erkennen jaegers geweest te zijn ; maer wel de Chichimecen , die zy in deſe gewelten vonden. De rekening des tijds by de nachten , herkomſtig van de Hebreen , gaet by verſcheyde Ooſterſche volkeren in ſwang. Ook hebben niet alleen de Duitſchers de even-geboorene kinderen afgeſpoelt in de ſtroomen : hoewel ſulke gewoonte daerenboven nooit by de Mexicaeners gebruike-lijk is geweest ; maer wel dat de vroed-moeder 't kind ten vierden dag na de geboorte neder-leid op d' open-plaets des huis : ten midden des plaets , gedekt met biezen , ſtaet een pot vol water , in welk 't kind gewaſſchen word. Aen dobbelen zijn d' Americaenen niet ſchuldig ; doch wel verſcheide andere volkeren. Sulx haer Grotius te onrecht deſe ſonde te laſt leid : gelijk in 't tegendeel verontſchuldigt , als of niet ſchuldig ſtonden aen echtschending door de veelheyd der vrouwen. Immers ieder Mexicaener trouwt ſoo veel bed-genooten , als hem goed-dunkt. 't Selve getuigt de Ieſuit Martijn Perez van de Cinaloanen , en andere van andere Americaenſche volkeren : gelijk ook Quar-

Zeden der
Americae-
nen :

terius wegens d' inwoonders in Nieuw Frankrijk , die de naefte leggen aen Noorweegen. En wat behoeven d' Americaenen juift de Duitſers voor leer-meesters te hebben , om hoogten tegen hooge water-vloeden op te werpen , dewijl de noodſaeklijkheid ſulx uit haer ſelf leert ? En waer is ergens een volk , welk ſoo redenloos holt , en 't ſlaeuwe-licht der natuur diervoegen uit-dooft , dat het den beeften en menſchen gelijk verderf toefchrijft na de dood. De manier van maeltijd te houden is verſcheiden in America , alwaer ieder volk naeuwelijx met 't ander eenige gemeenſchap heeft. Ook gaen d' Americaenen niet bloot ; de Spanjaerden vonden de Mexicaeners niet alleen keurig gekleed ; maer die ieder gewaed en deel des ſelven een eigen naem toepaſten. De inwoonders van Virginia gebruiken lange hembden : de Floridaenen vachten van wild gedierte : ten noorden ſteekenze van den hoofde tot de voeten in ruige huiden. 't Menſchen-offer heeft ſich wijd en zijd eertijds over de weerd verſpreid. Hoe verre dit moorden ſtand greep , is te vooren overvloedig aangeweſen. Eindelijk zijn alle d' Americaenen niet ſchuldig aen 't eten van menſchen vleeſch. Deſe onmenſchelijkheid word meest in 't Zuider America gepleegt.

haer kleed-
derca.

Dus lang wegens de bewijſen voor de Noorweegers , om haer plaets op te ruimen binnen d' omtrek van 't Noordelijk America , als ook de wederlegging der ſelver : volgt nu te vorſchen na de volk-planters des zuidelijken gedeelte , van d' engte tuffchen Panama en Nombre de Dios tot de ſtraet Magellanes. De Peruaenen beſlaen langs de Zuid-zee een groot ſtuk lands op den Americaenſchen bodem. Grotius ſoekt haer herkomſt in China. Zijn redenen loopen hier op uit. De Peruaenen van ſchrandere imborſt , betoonen genoegſaem niet gemeins te hebben mer d' andere Americaenſche landaerd : ja ſich herkomſtig uit de Chineeſen , welker ſcherpſinnig vernuft , als in geen ontaerde aſſerſeis , duidelijk beſpeurt word. Deſe waerheid vind geen klein ſteunſel aen d' over-

Peruaenen
zijn niet
herkomſtig
uit China.

d'overblijffels der Chineefche fchepen op strand alhier te sien. En 't is geen wonder, indien de nieuwsgierigheid of 'tgeval *de Chineefen* lang geoeffende zee-luiden, na dit gewest, slechts door een zee gefcheiden, vervoert heeft. Hier by komt de godsdienst; want beide eeren den fons: noemen haer koning den zoone des fons: fchryven geen letteren, maer zaek-tekenen, van boven na beneden. Ook was *Mancocapacus* een *Chinees* van wonderlijk vernuft: dewelke verkundfchapt, hoe fijn landzaeten over de *Zuid-zee* vruchtbaerelanderyen bewoonden; doch fonder wetten en beftier, derwaerds overftak, de verftrooide tot een licchaem verzaemelde, en voor fich en zijn nakomelingen een rijk oprechtete, na de wijfe *der Chineefen*. De ingebragte redenen beantwoord *Joan de Laet* aldus. Hoewel *de Peruaenen* in fchranderheid d'andere *Americaenen* overtreffen: en, op d'aenkomst *der Spanjaerden*, na een gefchikte voet van landbestier leefden, nochtans konnen ze geensints haelen by de fcherpzinnige geestigheid *der Chineefen*. Ja nergens zijn in *Peru* gevonden foo kontigte handwerken, waer mede *China* de gantsche weereld den loef afsteekt: nergens fulk een gefalte van huifen of fteden: nergens de minste fweem na de *Chineefche* fchranderheid. Wegens de *Chineefche* fchepen in *Peru* gevonden, kan niet bevroeden wat geloofwaardig fchryver fulk getuigt? Immers het blijft onwaerfchijnlijk. Want waerlijk *de Chineefen* konden veel gemakkelijker en nader door *d'Atlantifche zee* aen *Americaens* kusten, ten oosten van *Peru* afgeleegen, overftevenen, dan langs de woefte en vry grooter *Zuid-zee* met de afgrijselijke stormen jammerlijk worftelen, waer tegen de fwaere *Europifche* fchepen nauwelijx bestendig zijn, veel min 't *Chineefche* vaertuig. *De Spanjaerden*, die na *Acapulco* uit *de Philippijnen* jaerlijx afsteeken, verneemen wel 't groot gevaer, 't geen byfonder van de fwaere stormvlaegen loopen onder *California*. Voorts wiften *de Peruaenen*, voor d'aenkomst *der Spanjaerden*, van geen

grooté fchepen of zeilen. Hoe? Soudenze diervoegen de konft, welk uit haer vaderland *China* afbragten, t'eenaemael vergeten hebben, en te gelijk 't vaderland, dat nooit derwaerds keerden? Te meer nadien 't gemakkelijker valt, uit *Peru* na *China* te verzeilen, dan uit *China* na *Peru*, ter oorfaek de winden onder de middaglijn oostelijk waeijen. En dies te wonderlijker is het, hoe de kleine *Chineefche* jonken by roeval door onweder aen *Peru* te land quamen; dewijl niet konden verdacht zijn op lijftogt voor negen maenden, welke tijd vereifcht word, om de gefeide rogt af te leggen. Doch indien iemand wil flaende houden, dat voorbedachtelijk dit vaerwater zijn ingeflaegen: hoe fetten *de Chineefen* juist ftreck op *Peru*, en niet na *Nieuw Spanje*, vry dichter aen *China*? Waerom werden geen koopwaeren *der Chineefen* in *Peru* gevonden, dewijl dese ten handel derwaerds trokken? Hoe bleef de vaert fteeken, die eens ontdekt was? Vorders is d'afgodery met de fon gepleegt, verre eertijds verfpread over de wereld: fulx fulk bewijs niet kan dienen, om *de Peruaenen* herkomstig te maeken uit *de Chineefen*, schoon beide den fon d'hoogfte godsdienstigheid bewefen. Maer nu is 't regendeel in beide waerachtig; want *de Peruaenen* eeren voor opperste God *Viracocha* een Schepper van alles. *De Chineefen*, indien *Trigantius* fichtbare getuige, geloof verdient, zijn verdeelt in drierlei gedeeltheden wegens godsdienst: de eerste volgt den wereldwijfen *Confutius*, en erkent een koning der hemelen, die alleen mag gedient worden door de *Chineefche* Alleenheerfcher: tot welken einde twee tempelen geficht zijn binnen de koninglijke fteden *Nanquin* en *Pequin*, d'eene fiet op d'hemel, en d'ander op de aerde. De tweede fekte draegt de benaming *Sciequia*, dienende d'afgod *Omyto*: de derde *Lanzu*, befigt met duivelen te befveren, welker afchouwelijke afbeeldfels, op geel papier met fwarte inkt afgemaelt, aen de wanden hecht, en als dan een geluid in de kamers maekt, niet anders of vol duivelen ftaeken. Ook drijftze de boofe geesten binnen

Zeden der
Peruaenen:

Kircheri
China ill-
lustr. p. 3. c. 1.
der Chineef-
fen.

zekere beelden , waer uit antwoord op voor-gestelde vraegen afvordert. Wat gemeenschap heeft fulke afgodery met *der Peruaenen* sonnen-dienst, welke in *China* nergens stand grijpt? Doed hierby, dat *de Peruaenen* haer koning noemden *een koning des rijx*, en niet *zoon des sons*, gelijk in *China*: hoewel andersints *de Mexicaenen* den son aenbidden, en *den Spanjaerd Cortesius* *zoon van de son* noemden. Wat belangt de gemeenschap van schryven tusschen *de Peruaenen* en *Chineesen* is kennelijk, hoe de laetste alle haer woorden bevatten in een letter-greep, sulx soo veel letters als woorden hebben, welke diervoegen te zaemen voegen, dat niet boven tachtig duisend belooppen; doch met tien duisend kan ieder sich behelpen, om alles uit te drukken. De letteren staen begrepen in haer Woordenboek *Halpien*. De oude *Chineesen* gebruikten seventien schrijf-beelden, bestaende of uit wonderlijk gekronkelde slangen, of uit gereedschap der land-bouvery, of uit vlerken des vogels *Fum-hoan*, of uit oesters en wormtjens, of uit wortels van kruiden, of uit afgekorte vogels-pooten, of uit schild-padden, of uit paeuwen, of uit kruiden en vogel-wieken, of uit *Co*, of uit dwael-sterren en soo voort. Maer wat gemeenschap hebben *de Peruaenen* met dusdaenig schryven? Want, volgens *Inca Garcilassus de la Vega* een *Peruaen* uit koninglijke stamme kent *Peru* noch papier noch schrift of eenig bewijs van aenteikening. Zy bewaeren de geheuchenis der oudheid by liedekens: welke manier voor vele eeuwen in swang ging onder verscheide volkeren. Belangende *Mancocapacus*, kan niet ontkend, of bekleed d'eerste plaets in orde onder de *Peruaensche* koningen, zijnde een inboorling en niet een vreemde *Chineesch*. Vier honderd jaer voor d'overkomst *der Spanjaerden*, begon hy 't land te bestieren: bouwde *Cusco*; doch breide zijn rijk niet uit tot *de Zuid-Zee*. *Capacypanqui* na-neeef van *Mancocapacus* stooft soo zeeghaftig de nabuuren op 't lijf, dat hy alle sich onder-wierp, tot de bergen die uit

Peru tegen *de Zuid-zee* stooten. Indien iemand een waerschijnlijkheid op reden gegrond wil plaets geven, sal naeuwelijx ontkennen, of *Mancocapacus* word d'eerste *Peruaensche* koning gesteld, ter oorsaek sich alleen-heersching boven d'andere gemeine land bestierders, bestond aen te maetigen: niet ongelijk 't geen *Holland* beleefde, wanneer ieder Heer een bysondere heerlijkheid of riddermaetige hof steele besaf, over welke sich *Dideryk* onder de benaeming van Graef ten Opperhoofd verhefte. Maer gelijk dese eerste *Hollandsche* Graef t'onrecht uit *Aquitaenien* gehaeld word, alsoo inschelijx *Mancocapacus* uit *China*, om over *Peru* te heerschen. Want hoe quam hy derwaerds? Bragten sijn landzaeten de tyding in *China*? Noodwendig dan moet tusschen *Peru* en *China* een vaert zijn geweest. d'Ongerijmdheid is allenthalven tastelijk.

Dus lang zijn opgeloft de verscheide gevoelens wegens d'herkomst *der Americaenen*, by welke 't onderzoek niet kan blijven steeken, alsoo 't geschil geensints beslecht leid. Voor af kan geseid, dat het lichter valt in dit onderzoek 'tby-gebragte te wederleggen, als iets zekers vast te stellen: te meer nadien de woefte inwoners *der Nieuwe Weereld* self geen bericht konnen geven, door mangel van bewaerde geheugenis des oudheids. Echter seer waerschijnelijke gissingen, op goede redenen gegrond, sullen ten draed verstrekken in dit duister doolhof. Want niemand sal ontkennen, of 't mensche-lijk geslacht, te niets door voortteeling na de zond-vloed vermeenigvuldigt, verhuisde uit 't eene land, onmagtig d'overlastige meenigte te voeden, na 't ander, tot eindelijk ook geraekte op d'*Americaenschen* boodem: welke alsoo haer buiten gemeinwijd uitstreckt, en echter allenthalven dicht bewoond is, staet af te meeten, dat juist niet een volk aldaer sich heeft neder-geslaegen. Waerom soud het niet konnen wesen, dat gelijk *de Franken* onder *de Galloisfers*,

Herkomst der Americaenen is duister.

Wat van deselve te gevoelen zy.

Gesantschap aen den Cham l. 2. c. 2.

Bedrijf van Mancocapacus: en sijn na-zaeten in Peru.

de

Lichtelyk bestaen de Americaenen uit verscheide volkeren.)

de Noormannen onder de Franken, de Gotthen onder de Spanjaerden, de Wiltten en Slaven onder de Batawiers haer self, geweldiger hand of by verdrag, plaets maecten, alsoo tot de eerste bevolkers van *America* vreemdelingen uit verscheide gewesten zijn toegevloeid. Immers geeft sulx niet duister te kennen de duifenderlei verscheiden landaerd in zeden en tael, door welke de *Nieuwe Weereld* meer gedeelt is als *Europa* en *Asia*: als ook d'inlandsche oorlog, die *America* gelijk in geduurige wapen-kreet houd. Voorts konnen bequaemelyk verscheide volkeren derwaerds overschepen. Gelegen leggen de *Canarische eilanden*, om *America* aen te doen. *Acosta* leide dese reis af in vijftien dagen. Voorts getuigt *Plinius*, hoe dese eilanden t' sijner tijd onbewoond lagen; doch dat echter overblijfsels van gebouwen gevonden wierden. Lichtelyk zijn d'ingezetenen overgescheept na 'tby-geleegene *America*. Voor 's Heilands geboorte is bereeds *Tercera*, gelegen ter halver weg tusschen *Spanjen* en *America*, bevaeren. En even soo licht viel het van *Tercera* voor *America* ten anker te loopen. Hier quam by de dringende nood, die de *Spanjaerden* genoegsaem dwang, om uit te sien na andere gewesten. Want, zedert haer zeeghaftige voorvechter *Baucius Capetus* quijt raecten, kregenze allenthalven de slagboeg tegen, uitgemergelt door de Phenicische overlast. En zedert droegenze geen minder jok der Roomsche moogendheid. Waerom niet vreemd schijnt, indien een merkelyk aental sich weg-gepakt heeft, ten einde elders in vryheid mogten leven. Hier toe ontbrak geen gelegendheid, alsoo van bequaem vaertuig voorsien waeren: en goede kennis uit de zee-togten der Pheniciers, welkers vlooten dagelijx in *d'Oceaan* van *Caliz* en *Gibraltar* staeken, konden hebben, om westelijk land te bezeilen. Te meer nadien *Hanno* bereeds tot de *Gorgades*, gelijk als in 't gesicht van *America*, gevordert was geweest. En hoewel *Britannien*, *Yerland* en *d'Oracades* verder afleggen, soo kan, behal-

ven de gissing, niet t'eenmael verworpen worden 'tgevoelen der gene die stellen, dat ook, voor eenige eeuwen, togten na de *Nieuwe Weereld* uit die eilanden gedaen zijn. Immers is dese landaerd boven andere berucht in bysondere kundschap der scheep-vaert; sulx de *Cretensers* en *Pheniciers* na de kroon staeken, ja voor beide op *d'Oceaan* in de weer waeren. Haer haevenen leggen geensints ongelegene, om na *America* over te stevenen.

Hier af brengenze een staeltjen aen den dag, voor-gevallen op 'tjaer elf honderd en seventig: wanneer *Owen Guyneth* aflijvig sijn zoonen naliet uit-gestreckte heerlijkyen en groote tweespalt wegens de selve; want onderling in de waepenen gerackt, vochten soo ongelukkig, dat, te mets verfwakt, alles quijt raecten: alsoo haer onechte broeder sich diende van dese gelegendheid: en eerlang hem in 't besit der nagelaetene goederen geweldiger hand stelde. Onder *Guyneths* strijdende zoonen was ook *Madok*, die haest bekomst kreeg aen dusdaenige broeder-strijd. In d'havenen van *Venedotia* (toenmaels na sijn vader *Guyneth* genaemt) rust hy eenige schepen toe: verzaemelt volk in *Noord Wallis*: en verzeild voorby *Yerland* westelijk op. Eindelijk ontdekt een onbekende kust, sonder inwoonders; doch seer vermaekelyk en vruchtbaer: weshalven na *Wallis* de stevens wederom wend, en alomme ruchtbaer maekt 't nieuw gevonde land; welk nu ieder verruilen konde voor de dorre Wallische gront, alwaer dagelijx tot onderling verderf burger-bloed gestort wierd. Geen klein getal kreeg ooren na sulc een gewenschte gelegendheid. Eerlang lagen tien schepen zeil-reede met wijf en kinderen, die te land gestapt zijn op *Acuzamil* een gewest in 't noorden van *America*, volgens *Franciscus Lopez de Gomara*; dewijl aldaer inwoonders vond 'tkruis aanbiddende, hoewel andersints de minste sweem na 't Christendom niet hadden behouden. Dusdaenig verval moet niemand vreemd schijnen;

Oude toge van Madok na America.

David Powellus in Historia Cambria.

Marian de Reb Hisp. l. 1. c. 18.

Engelsche beruchte zee-linden.

want indien verhuisde volkeren de tael en zeden van die over-neemen tot welke quaemen: (alsoo hebben de burgers binnen 't Pruisische stedeken *Holland* niet behouden van 't graefschap *Holland*, en de ingezeetenen in *Normandy* van haer afkomst-plaets, als de geheugenis in d'over-eenkomst der naemen) of indien bevolkers van leedige landschappen te mets, gelijk met een nieuwe lucht, nieuwe manieren aenneemen, sulx in d'afferselen geen swier des eersten vaderlands word gevonden. Wie soude by *d'Hollanders* soeken eenige bysondere gemeenschap met *d'Hessen*, uit welke nochtans herkomstig zijn? De tijd, nood, gelegendheid des woonplaets en vordere omstandigheden brengen groote veranderingen by, waer door de nakomeingen haer verhuisde voor-ouderen meer en meer ongelijk worden. Ten bewijs kan dienen de voerval op 't jaer vijftien honderd acht en negentig, wanneer de markgraef *de la Roche* verlof kreeg van den Franschen Koning, een volk-planting over te brengen na *Nieuw Vrankrijk*. *De la Roche* sette vijftig menschen onderweeg op 't eiland *de Sable* uit: ter oorfaek de gelegendheid des geseiden lands niet recht kende. Voort-getrokken, met insicht, om een bequaeme haeven elders op te doen, alles keurig t'onderzoeken, en thans af te haelen, die op *Sable* te land stapten. 't Was beschikt; doch, derwaerds ten dien einde gekeert, wierd beloop van soodaenigh hard weder, dat voorby *Sable* moest lachten staen, en in een Fransche haven vallen. d'Hartog *de Mercure* wist tegen den weder-gekeerde soo veel in te brengen wegens wanplicht, dat ter hechtenis besteld wierd. Terwijl *de la Roche* vast sat, taelde niemand na die op *Sable* waeren uitgefet. En dese onderhielden haer self by visch-vangst, varkens en koeyen, die de baron *Leri*, uit-getoogen tot bevolking van *Nieuw Vrankrijk*, door nood op *Sable* door dese voorval te land sette. Eindelijk gelaste koning *Franciscus d'eerste*, dat *de Terre-Neufs* vaerders *la Roches* volk fouden afvoeren. Dese, van vijftig tot twaelf ver-

Vreemde
voorval
van de la
Roche

mindert, hadden te gelijk met de velen der zee-wolven ten kleeding seer woefte manieren aen-genoomen. Doch soo sulx plaets grijpt omtrend 't rydelijke, veel meer 't geestelijke. Want hoe soude niet een volk in duisternis dwaelen, die sonder 't licht der beschreeve leer en rechtzinnige leeraers, alleenlijk toe-leid, om door de weereld te geraeken, en geensints goed, ja 't voornaemst acht, den waeren God in gedachtenis te houden, hem te danken en te verheerlijken? Langs die weg heeft de duivel 't heidendom den weereld opgedrongen, en d'eene dwaeling aen d'andere bespottelijk vast-geknoopt. Voorts konnen ook uit de naest-bewoonde landschappen aen *America* sommige derwaerds geraekt zijn by toeval en door storm. Want gelijk een groot deel der heilsaeme kruiden, steenen, bergwerken, goud, ambar-grijs en bysondere genees-middelen, niet soo seer door menschelijk vernuft, als wel toevallig, tot 's menschen kennis quamen, ten einde meer de goddelijke voorsienigheid als der menschen scherpzinnige door-snuffeling mogt geroemt worden: even soo zijn meenigwerf nieuwe landschappen ontdekt, werwaerds de schippers niet dachten te zeilen. *America* self dient ren bewijs; want hoe is *Columbus* gaende gemaakt, dan door een zee-man, die dicht onder d'*Americaensche* eilanden by storm verviel; zedert naewer-nood binnen *Maderaes* haven 't schip afbragt: en, ten huise van *Columbus* overleeden, sijn dag-aenteiking voor verteerde kosten na-liet?

Hoewel nu uit de voornoemde plaetsen en op geseide wijze *America* van inwoonders kan voorsien zijn geworden, soo geeft het schijnbaerder zekerheid dat *America's* bevolking, niet alleen kort op de zond-vloed; maer ook langs een land-weg volbracht is. Immers staet het geensints aenneemelijk, 't geen met Gods wijsheid en goedheid strijdig valt. Doch 't soude hier mede strijden, indien een geheele weereld, vol gewasch en onderhoud voor menschen en vee, sonder vee en menschen onbruikbaar bleef

Of niet sommige door toeval in *America* geraekt zijn.

America is kort na de zond-vloed bevolkt.

Reufen in
America :

bleef leggen. Vorders weten d'Americaenen veel te verhaelen van reufen, die op haer bodem tot d' uiterste goddeloosheid waeren uitgespat. 't Welk na d' alder-oudste oudheid smaekt; want self voor de zond-vloed zijn berucht geweest de reufen en der selve boosheid, eerst herkomstig uit de Cainieten, en namaels ook uit vermenging van *Cains* zaed met *Seths*. Zedert de zond-vloed zijnsen niet uitgestorven; want in de verstrooying van de bouwers aen *Babels* tooren, duifend schreeden hoog lieten sich reufen vinden. Hieruit ontstaet 't verdichtfel, by de *Romainen* en *Grieken* eertijds geloof, belangende de reufen, beleid door *Enceladus* en *Briareus* met honderd armen en vijftig buiken, die den berg *Pelion* boven op *Ossa* plaetsten, om den hemel te bestormen. De algemeine kennis der *Americaenen* van de zond-vloed geeft eenig bewijs, hoewel duister, hoe ten tijde *Noachs* derwaerds getrokken zijn. Want waerom soude iemand niet mogen geloven, daer *Noach* drie honderd en vijftig jaer leefde, na d' uitgang uit d' arke op *Ararath*, dat sich bekommert heeft met de aerde te bevolken? En wie sal hem toefchrijven een onkunde deser *Nieuwe Weereld*, die soo veel in d' eerste weereld gesien had, en welken God stelde, om d' ontvolkte aerd-bodem van inwoonders te voorsien? En hy konde *America* beter voorsien, zijnde dichter by *Ararath* gelegen, dan *Italien*, *Spanjen*, *Duitsland* of eenige noordelijke landschappen in *Europa*. Sulx *America*, onder d' eerste menschen na de zond-vloed bekend, ja bewoond kan zijn, hoewel zedert onbekend is geworden. *Plinius*, klaegende over de sloffte gemakkelijheid, die toenmaels en lang te voren ieder volk aen haer eigen haertfleede vast-maekte, seid: *Niemand draegt sorge, om nieuwe landen te zoeken, ja self niet om te bewaeren de kennis van bereeds gevondene, hoewel midden in staetelijke vrede, en de zee voor ieder havens open-doende.* Immers wierden de *Canarische eilanden* op d' eerste ceuwen na *Noach* bevaeren,

Zond-vloed
aldaer bekend

120.16.

Canarische
eilanden
van wie
ontdekt.

welke in de laeter tijden t'eenemael verlooren zijn: tot *Wilhem Betancourt* edelman uit *Picardye* de selve wederom ontdekte. De Dichters schijnen dusdaenige slofheid te brandmerken onder 't verzietsel van een draek, die in d' *Hesperische hoven* goude appelen bewaert; want dese draek is niet anders als d' *Oceaen*, sich krommende om de eilanden *Hesperides*, tusschen *Africa* en *America*, met slangsgewijse bogten; en alsoo, door onkunde der zee-luiden, veel schepen nu en dan bleeven, bleef de vaert inschelijx steeken, sulx de goud-mijnen tot haer schatten niemand lieten naderen.

Hesperische
hoven waer
beduilen?

't Tweede 't geen voorts te bewijzen staet, fiet op de land-reis der bevolkers van *America*. Weder-zijds ten westen en oosten word het bespoelt door de *Zuider* en *Atlantische Oceaen*: d' eerste rolt met zijn golven over een afgrond van drie duifend mijlen, d' andere is vry kleinder. Noodwendig dan volgt, dat d' *Americaenen* moesten herkomstig wesen uit 't onbekende *Zuid-land*, gescheept over de straeten *Magellanes* en *Le Maire*; doch is sulx geensints aennemelijk, alsoo noodwendig uit *Groot Armenien*, eerste woonplaats van *Noach* na de zond-vloed, over de weereld verspreid zijn: dienvolgende schijnt *America* eer volk verschafft te hebben voor 't *Zuid-land*, als in 't tegendeel. *Peter Fernandez de Quir* verhaelt, hoe hy en d' hopman *Luidewijk Paez de Torres* gesien hebben een gedeelte des *Zuid-lands*, en aldaer ontallijke inwoonders, sommige blank, andere geel, andere zaluwachtig, met lang, swart, los, gekruift, wolachtig en geel hair. Zy leven sonder wallen, sterkten, wetten en koning, seer eenvoudig; doch in verdeeltheden gesplitst. Haer waepenen zijn boogen, pijlen, knodsen, stokken en pieken. Bedekken de schaemachtige leden. De huiften uit hout staen bedekt mer palm-boom bladeren. Gebruiken aerde potten. Hebben kennis van weeven. Pijpen en trommelen dienen tot vermaek. Bedehuiften en begraeft-plaetsen maeken een

Relatio de
Terra Au-
strali.

Onbekende
Zuid-land,
haer be-
schrijving.

groot getal uit. Zaegen, wiggen beitelten koraelen ten hals-cieraed worden roegesteld van parlemoer. Lubben de haenen en bargaen. Driederhande gedroogde wortelen verstreken voor brood. Hier wasschen vierderlei slag amandelen, oranje appelen, citroenen, nooten, een vrucht niet ongelijk de quee-peeren, dik zuiker-riet en ontelbaere palm-boomen. 't Voed inschelijx overvloed van varkens, hoenders, end-vogels, duiven, geiten en buffels. Uit 't een en ander kan licht bespeurt haer een en selve oorsprong met *d' Americaenen*: welker herkomst dieshalven in 't noorden moet na-gespeurt. Hier komen voor twee wegen: een uit *Ysland* en *Groenland*, voor welke *Grotius* verscheide bewijzen heeft ingebracht; doch met strijdige bewijzen verworpen? d' andere uit *Tattarye*, welk waerlijk 't vaderland is der eerste *Americaenen*.

Beschrijving van Tattarye.

Tattarye, alsoo genaemt na de stroom *Tatter*, vallende door 't landschap *Mongul* in de *Noorder Oceaen*, beslaet een groote hoek des aerdbodems. *Klein Tattarye*, maekt een middelmaetig gedeelte van *Europe* uit, 't *Groot* een vry grooter in *Asia*. 't *Groote*, lang duifend mijlen, breed ses honderd, teld vijf voornaeme gewesten, namentlijk 't *Woest Tattarye* by horden bewoond, *Zagatai*, welker hoofd-stad *Samarcanda* berucht door de veld-heer *Temirlanc*, voorts *Turkestan*, *Kitai* waer over de *Groote Cham* gefach heeft en cindelijk *Oud Tattarye*, volgens *Andreas Cefariensis* de woonplaets van *Gog* en *Magog*. 't Komt dan hier op aen uit wat *Tatters d' Americaenen* zijn herkomstig? *Mornæus*, *Postellus*, *Genebrardus*, *Boterus* en andere meinen de *Tatters*, die omtrend 'tjaer twaelf-honderd acht en twintig, onder 't beleid van *Zingus Chan*, den aerdboodem gelijk met een vloed over-stroomden, nakoomelingen te zijn der tien *Israclitische* stammen, na *Assyrien* vervoert door *Salmanazar*. De benaeming *Tatari* of liever *Totari* schijnt eenig bewijs hier toe te brengen, als welke in de *Syrische* en *Hebreeusche* tael beteikent overblijf-

Thuan. l. 67.

of d' Israclitischen Tatters zijn.

sels; quansuis dewijl dese *Totari* uit de vervoerde stammen waeren over-gebleven. Ja de Noordelijke *Tattarische* horden behouden als noch de naemen *Dan*, *Zabulon*, *Naphtali*. Weshalven min te verwonderen, waerom soo groote meenigte *Hebreen* gevonden worden in *Rusland*, *Sarmaetien*, *Lijfland*: ja hoe naeder aen de *Tatters*, hoe meer *Hebreen*. De besnijdenis heeft onder haer lang stand gegrepen, eer *Muhammed* de selve instelde. 't Schijnt *Muhammed* de besnijdenis en vordere insettingen na de wet van *Moses* daerom behouden heeft, ten einde hy de Noordsche volkeren, dewelke t' sijner tijd sich begonden te bewegen, te lichter aen 't snoer der nieuw bedachte gods-dienst mogt krijgen. *Joan Leonclavius* verhaelt, hoe hy in *Lijfland*, dicht by *Riga* de woefte landaerd *Letti*, niet sonder verwondering, over akkers en langs de wegen met klaegende stemmen onophoudelijk hoorde schreeuwen, *Jeru Jeru Masco lon*. Men geloof, datze treuren over *Jerusalem* en *Damascus*; doch voorts wegens de langduurigheid des verloopen tijds, in haer woefte wildernissen 't vaderlijk Joodendom zijn quijt geraekt. Tegen dese verhuifing der *Isracliten* uit *Assyrien* na *Tattarye* kanten sich verscheide geleerde; hoewel, ons bedunkens swakker bewijzen inbrengen, dan om haer de besitting aldaer t'ontweldigen. Evenwel zijn de *Israclieten* niet te houden voor bevolkers van *America*: want waerom word andersints 't Joodendom soo wel niet gevonden in *America* als *Tattarye*. Maer 't is bereeds geroont, dat *America* lang voor de vervoering der *Israclieten* bewoond is.

Pand. Hist. Turcica.

Om dan eenmael een besluit deser verhandeling te maeken, 't blijkt: hoe d'eerste *Americaenen* niet te huis behooren in *Europa*, als na welk de minste swier van zeden, gestalte, verve en tael niet hebben: noch in *Africa*: alsoo nergens op d'uitgestrekte *Americaensche* boodem *Mooren* gevonden worden, als alleen eenige weinige by de stroom *Martha* in 't kleine landschap *Quarequa*, uit *Guinea* derwaerds

Americaenen zijn niet herkomstig uit Europa of Africa.

maer *Asia*:
en bysonder
uit *Tatta-*
rye.

Tattarye is
niet geschei-
den van
America
door de
straet *A-*
nian.

waerds by hard wedergeraekt. Hier blijft nu overig *Asia* de moeder aller volkeren: waerom als noch *America* aen de west-kust, alwaer tegen *Asia* over-leid meer bewoond is, dan ten oosten, daer 't *Europa* beschouwt. Voorts grenst *Armenien*, uit welk door *Noachs zoonen* inwoonders voor d' aerdbodem verschaft zijn, aen *Scythien*, naemaels *Tattarye* genaemt, en wederom *Tattarye* aen *America*, door de enge straet *Anian* onderscheiden. Hoewel sommige meinen, dat uit de *Zuid-Zee* in de *Bevrooren Zee* door *Anian* geen doortogt leid, ja *Anian* nergens te vinden is. Andersints hoe zijn de tijgers, leeuwen, woiven, beiren en 't vordere wild en vergiftig gediert in *America* geraekt, indien van *Asia* door een zee afgesneden leid, dewijl uit *Asia*, alwaer *Noachs* arke bleef sitten, moeten herkommen? 't Verdient alhier aen-geteikent, 't geen de schipper *Henrik Corneliszoon Schaep* en *Wilhem Byleveld*, van *Batavia* afgestookten, om de *Tattarische-stroom Polysange* op te focken, doch gevankelijk vervoerd na de *Japansche* hoofd-stad *Iedo*, aldaer voor-quam: namentlijk haer wierd uit last der *Rijx-raeden* voor-geleid, door de tolk *Syovan*, een platte *Japansche* kaert, behelsende de rijken *Japan*, *Amboina*, de *Moluccische eilanden*, *Manilha*, de *Zuid-zee*, *Borneo*, *Celebes*, *Malacca*, *Tattarye*, *Formosa*, *Corea*, *Iesso*. 't Woefte-land *Iesso* vol bergen vertoonde 't kaertje door de straet 't *Sungaer* van *Japan* afgescheiden, hoewel ten noorden in 't rijk *Ochjo* aen *Japan* vast; en beginnende op seven en veertig graeden liep noord-oostelijk tegen *America* aen. Zy vonden geensints de straet *Anian*; maer in 't tegendeel d' uiterste hoek van *Tattarijen*, te weten, 't rijk *Kataya*, of *Kitai*, met 't noordelijk *America* gemein leggen. Hier komt by, dat *Asia* nergens een landschap heeft, 't welk gemakkelijker soo veel ontallijke duifend inwoonders voor *America* konde verschaffen als *Tattarye*; soo wegens d' uit-gestrektheid des lands, waer by geen rijk haelen mag, soo wegens, vruchtbaere voort-teeling der

landzaeten. Wie verwondert sich niet, die ider *Tattarische* stad, volgens *Michalon Lithouwer*, eertijds voor sien sag van meer als duifend Kerken? die den *Canguista* eerste Koning over *Tattarye* omtrend 't jaer twaelf honderd in de wapenen beschouwt, en des selfs staetvolger *Hocota* zijns vaders bloedige voersteppen na-gestapt: terwijl drie zoonen met soo veel geduchte heir-legers vaerdigt? d' Oudste zoon *Jachis* rukte westwaerd dartig duifend ruiters: *Batho* voerde geen minder getal noordelijk aen; *Tagladais* de jongste viel tot boven *Egypten* *Mooren-land* in. *Hocota* self liep aen 't Noorder *America* zeeghaftig roe; kreeg een groot gedeelte des *Persiaenschen* koninkrijk onder de knie: en sloeg de *Turken*, belcid by den veld-heer *Goniata*, met een swaere nederlaeg, op 't jaer twaelf honderd een en veertig, gelijk *Jacob Planensis* en *Benedictus Sarmata* monniken, door *Paus Innocentius* afgevaerdigt aen *Hocota*, betuigen. 't Groot getal der *Tattaren* of *Scythen* kan ook blijken uit de verscheide volkeren, wijd en zijd over den *Tattarischen* boodem verspreid. *Plinius* teld ertelike op, namentlijk d' *Aucheten*, *Neuri*, *Geloni*, *Thussageten*, *Budini*, *Basiliden*, *Agathyrsen*, *Nomades*, *Anthrophagi*, *Hyperborei*, *Arimphei*, *Cimmerii*, *Cicianthi*, *Georgi*, *Sacon*, *Daen* en andere. Wat een getal soude ook uitmaeken in *America* d' inwoonders van *Terreneuf*, *Virginia*, *Florida*, *Nieuw Spanje*, *Guadalaiaara*, *Guatemala*, *Terra Firma*, *Nieuw Granada*, *Peru*, *Chile*, *Rio de la Plata*, *Brasil*, *Guaiana*, *Nieuw Andaluzie*?

't Sal de pijn waerd zijn d' overeenkomst der *Scythen* en *Noorder Americaenen* 't zamen te brengen. Beide dan zijnze boven andere menschen tusschen d'oogen en koonen seer breed: de koonen stecken by de kaeke-beenen uit. Meest van middelmaetige gestalte, en ylebaerden, behalven aen d' onderstelip, vol dicht hair. Eindelijk gelijk de *Tattaren*: onderling wegens haer zeden seer veel verschillen, even soo de *Tattaeren*: beide echter hebben in verscheide dingen

Euseb. 9.
l. 6.

Bewijzen
dat de *Ame-*
ricaenen
Tatters zijn.

gen groote gemeenschap: als die door andere en wederom andere vorsten bestierd worden, sommige magtiger, sommige swakker, na ieders gebied meer of minder vermag. d' Inwoonders van *Lucajas* draegen sulc een ontzag aen haer opper-hoofden, dat gelast van een steilte te barsten te springen, aenstonds gehoorfaemen. 't Selve grijpt onder *de Tattars* plaets. d' Eerste koning *Canguista* gebood de seven vorsten des rijk haer zoonen met eigen handen te vermoorden: waer toe niemand sich onwillig toonde. In *Popajana* levenze als noch volgens sommige *Tattars*, sonder wet en wet-gever by buurten, die na goedvinden t' ellekens verhuifen. Van d' oude weelige voortsetting *der Tattars* zijn d' *Americaenen* geensints ont-aerd. *Bartholomeus de las Casas* schrijft aen *Kaisar Carel de vijfde*, hoe *de Spanjaerden* binnen weinig jaeren alleenlijk op d' eilanden *Cuba*, *Hispaniola*, *Naco*, *Hondures*, in *Venezuela*, en *Nieuw Spanje* ses en twintigmael tien duifend menschen aen kant hielpen: behalven de moorderyen aengericht in *Peru*, *Brasil*, *Rio de la Plata* en elsders, welke 't voornoemde getal verre te boven gaen. Bloed-schande en veelheid der vrouwen blijft gebruikelijk by verscheide *Tattars* en *Americaenen*. Beide erkennenze een onsterfelijkheid der zielen: beide aen menschen-offer en vleesch tot spijs schuldig. Hoe berucht is onder d' oudheid 't outaer van *Diana* binnen *Taurica Chersonesus*, alwaer dagelijx menschen ter slachting stapten? Hoe smaekelijk, volgens *Sabellius*, voor *de Tattars* sloppen van menschen-bloed en haer schonken ten spijs? *Strabo* getuigt, datze achten een heerlijke dood, indien d' oude aen stukken gekapt te gelijk met schaep-vleesch voor lekkerny dienen. Die van ziekte sterven, worden als goddeloofse onbegraven, weg-geworpen op 't veld. — Sommige zijn tot sulc een wreedheid vervoert, datze menschen-vleesch eten: andere daerentegen onthouden haer selfs van dieren. Op gelijke voet houden d' *Americaenen* huis; want of schoon *de Caribes*, *Brasiliaenen*, d' inwoonders van *Nieuw Spanje*,

Vraka, *Nieuw Granada*, *sant Martha* en andere menschen offeren en eten, sommige nochtans hebben hier af een afkeer. Andersints in 't gemein vallen seer afschouwelijk omtrend 't nuttigen der spijs. Diergelijke onnuttheid pleegden eertijds en plegen als noch *de Tattars*. *Egidius Fletscher* gesant des Koninginne *Elisabeths* binnen *Moscou*, verhaelt: hoe aldær intreed, op 't jaer vijftien honderd acht en tachtentig, deed *Kiriach Morsey* zoons zoon van 't opper hoofd over *de Crimische Tattars* met een gevolg van drie honderd hoovelingen en twee gemaelinnen, welker een de weduwe was sijns overleeden broeders. De Groot-Vorst, des aentogts bericht, sond hem te gemoed twee geslachte paerden, welker vleesch gantsch onbeschoft verslonden. De meeste *Tattars* hebben geen gebruik van letteren. Op de togt, die *Hocota* in *Persien* deed, leerdenze letteren maeken. Even soo is 't in *America* gesteld. De rouw over een doode eindigt by beyde in een maend. Met een man van aensien word ook een levendige knecht onder sommige *Tattars* begraven. By na de selve wreedheid plegen d' *Americaenen* elders. En hoe na komenze ook elkander in woest leven? Koophandel en ambachten zijn dun gezaid. *Ayton d' Armenier* erkent *de Tattars* voor een vrouwe landaerd in godsdienst, zeden, kleding, wooningen en eten; waer van d' *Americaenen* weinig verscheelen. Ten laetsten, hoe gemein is by beide d' eer den Duivel bewesen? Lanx de stroom *Sagadaboc* worden d' ingesetenen op alle nieuwe maen door een boose geest *Tanto* jammerlijk afgeroscht. In de tempelen van *Virginia* staet 't afschouwelijk beeld van de duivel *Oke* en *Menetto*. Over *Nieuw Mexico* heeft ieder huis een beede-kamer, voor de boose geest toebereid. Andere in *Virginia* gelooven veel Goden te zijn, welke zy noemen *Mantoac*; doch een groote God boven alle, die alleen eeuwig is. Dit alles grijpt inschelijx stand onder *de Tattars*.

Tegen dusdaenig gevoelen brengt
Grotius

Zeden der
Tattars en
Americae-
nen komen
over-een.

Geogr. l. 11.
l. 7.

Duivel-
dienst in
America.

Grotius een bewijs in, ontleent van de paerden, voor *der Spanjaerden* aankomst in *America* onbekend, daer nochtans *de Tattars* geen beesten of meer gebruiken of min misschen konnen, als de paerden. De laetste stelling kan geensints geloochent: want niet alleen de *Tattarische* oorlogs magt in ruitery t'eenemaal bestaet; maer self 't leven deser landaerd hangt enkelijk aen hengsten, ruinen en merrien. Sommige heeren houden duisend paerden op Ital. Niemand soo arm die niet twee of drie heeft. Wanneer van woonplaets verwisselen voeren de paerden lijftogt en tenten: by gebrek des lijftogts, nuttigen look en merrie melk tegen den honger: 't bloed uit d'adren getapt, dient voor aengenaeme drank. Geen stroomen vloeyen soo snel, door welk niet met haer paerden bestaen te swemmen: sy self blijven naekt hangen aen de manen, en bestierenze met een rijsken verwaerds goed-dunkt: aen de staerten maekenze de zael en vordere pakkaedje, in biesen ingewonden, vast. Als een aensienelijke persoonaedje over eenig water trekken sal, worden de paerden staert aen staert gekoppelt: op de ruggen leid een mat uit biesen gevlochten, ten sit plaets. Als *de Tattars* voor een meir of zee stuiten, slagtenze de slegtste paerden, welker hui afvillen: de hui 't binnenste buitengekeert, vet-gemaekt en door ribben, in plaets van balken, gespalkt, dient voor een schuitje om acht man te voeren. Ten oorlog neemt ieder ten minsten drie paerden, waerom de legers grooter schijnen, dan in der daed zijn. En hoewel veel paerden, of door 't swaerd sneuvelen, of ten spijs dienen, nochtans leveren *d'Europische Tattars* alleen jaerlijx meer als veertig duisend paerden aen *de Ruffen*. Hier uit trekt *Grotius* dit bewijs. Indien *America* aen *Tattarye* vast is, soo souden de paerden vry weidende van 't eene land geraekt zijn in 't ander: gelijk blijkt, dat zedert *de Spanjaerden* na *America* paerden vervoerden, de selve self over hooge bergen uit 't eene rijk verspreid zijn tot het ander. Of by aldien de straet *Anian* tusschen beide vloeyt, *de Tattars* waren nooit zee-

luiden: en schoon-genomen soodanig waeren, zy souden geensints sonder paerden, welker gebruik niet konnen misschen, zijn over-gescheept. Maer hoewel *Tattarye* nu en eertijds paerdenrijk is, so volgt niet dat 't altijd geweest is vol paerden: of dat *de Scythen*, eerste bevolkers van *America*, paerden gebruikten: te meer nadien dese verhuising voor veel eeuwen en kort na *Babels* verwarring voorviel: 't geen duidelijk blijkt aen de meenigte der verscheide volkeren in zeden en talen over *America* en d'eilanden soo dik en dicht allenthalven verspreid, dat voor *Europa* noch *Asia* dienaengaende geensints behoeft te wijken. Sulc een ontelbare meenigte kan niet anders aldaer zijn uit-gedijt, als in *Europa*, namentlijk by langheid van tijd: alsoo *d'Americaenen* noch meer vruchtbaer noch langlevender worden bevonden dan *d'Europeers*. Voorts getuigt *David Ingram*, dat hy in 't Noorder *America* paerden gesien heeft. En hoewel *America* en *Tattaryen* niet gescheiden is door de versierde straet *Anian*, nochtans volgt geensints, dat de paerden uit 't een landschap tot het ander moesten overkomen; want alle gronden zijn niet even bequaem, om dit vee te voeden: ook leggen de rijken vaek van malkander afgesondert door bergen, boezemen, stroomen en wildernissen. Omtrend *de Zilver-rievier* zijn graefige weiden voor meenigte paerden; doch, alwaer *America* met hoog gebergte rijft, worden weinige of elders ook geen gevonden: ja meenigmael verloren *de Spaensche*, over verhevene toppen rijdende, haer ruitery. En of *de Tattars* geen kennis hebben, om door stromen en meiren tegeraken, kan blijken uit 't geen terstond is by-gebragt. Sulc dan geen gewigt in de voor-geworpen swarigheid gevonden word, en vast blijft: dat *de Americanen* in *Tattarye* t'huis behooren. *Tattarye* grenzende aen *Armenien*, alwaer *Noachs* arke rustede, beschaft een gemakkelijke weg, buiten de noorderkring, lanx een gemaetigd geweest, tusschen hette en koude, na *Cathay* 't welk met *America* gemein leid. *Abraham van der Mijlen* brengt by de voorige bewijfen ook dit

toe : hy betoond namentlijk , hoe de Scythifche of oude Tattarifche tael van de Duitsche niet verscheelt : en als noch in *Cathay* en d'eerste grond van *America* d'overblyffels van beide de gefeide spraeken te vinden zijn ; want 'trijk *Cathay* word verdeelt in feven landschappen , welker uiterste na *America* de benaeming *Tendbuk*, door een verkorting fo veel is als *t'ende den bouk*, also het d'uiterste hoek van *Asia* uitmaakt. En niet minder blijkt de felve waerheid in 't koningrijk *Anjan*, be-

teikenende een *angang*, ter oorfaek aldaar d'ingang leit uit *Tattarye* in *America*. Achter *Anjan* doed sich op 't groot gewest *Bergo*, dewijle *de Scythen*, het vaderland verlaetende, haer felf alhier *bergden*. Ondertuffchen blijft het waerfchijnlijk, dat sedert de eerste bevolkers andere en wederom andere, uit gelegene kusten en eilanden aen *America*, derwaerds gefchcept zijn, welker togten de tijd voor de nakoomelingen in vergetendheid verbor-gen heeft.

Derde Hoofd-ftuk.

Eerste Ontdekkers van America.

Togt gedaen by Chriſtoffel Colonus.

Pet. Bizari Res Ge-nuen. A 16.

Chriſtoffel Colonus, doorgaens (hoewel verkeerdelijk) *Columbus* genaemt, is gebooren in 't arm dorp *Arbizolo*, gelegen onder d'heerfchappy van *Genua*, dicht by *Savona*. Sijn vader leefde by vifchvangft op *de Middelandfche Zee*. Sulx *Sebafiaen Schroter* en nevens hem andere geleerde dwaelen, die *Colonus* ſtellen herkomstig uit 't vlekke *Cucureum* en 't adelijk geflacht *Piliftrelli*: dewijle *Peter Bizarus* landsman van *Colonus* onwedersprekelijk bewijs voor des felfs geringe afkomst bybrengt: en onder andere hoe 't gemeene-beft van *Genua* weigerde te ontfangen de rijke erf-maeking die haer *Colonus* volgens uiterfte wille na liet, dewijl van geen vifchers foon wilde erven, onaengefien, wegens 't ontdekken van *Hispaniola*, door de *Castiliaenfche* koning *Ferdinand* onder de voornaemfte adel geplactft, en met adelijke wapenen voorfien was. *Colonus* ſwerfde van kinds been af by de zee: konde meer en gewiffer opmerking uit wind, weder en ſtroomen nemen, dewijl in de wis-konft en ſtarren-kijkery boven gemein groote kennis had. Onder andere nam hy acht op de weftelijke winden, die buiten *de Straet Gibraltar*, eenige dagen achter een ter gefetter tijd waeyden: waer over verſcheide bedenkingen by ſich voede van een Nieuwe Wee-

reld en gemakkelijke togt derwaerds, gelijk *Peter Maria Milaner* getuigt. Hy bragt inſgelijx veel tijd fock met pas-kaerten te maeken: en dewijl *de Portugeefen* toenmaels boven andere landaerd yverden, om een vaert lanx *Africa* na *Ooft-Indien* te ſoeken, trok derwaerds: ten einde kennis kreeg van d'*Africaenfche* Kusten, ſoo verre onlanx ontdekt waren. Zedert nam *Colonus* ſijn huisveſting op 't eiland *Madera*. Alhier komt een vreemde faek voor. *Frans Lopes de Gomeſa* ſteld het aldus ter neder. Een ſchipper welkers vaderland en naem in 't vergeedboek geraekt is, (ſomnige nochtans brengen hem te huis in *Andaluſia*, andere in *Bifcayen*, andere in *Portugal*) handelende op *de Canariſche* en *Vlaemfche eilanden*, wierd beloop van een ſtorm uit den ooften, die hem weftelijk aendreef voor onbekende kusten. Door ongemak en honger was het ſcheeps-volk vergaen, op drie man na. Ter naeuwer nood geraekte 't geraebraekte ſchip binnen *Maderaes* haven, en de ſchipper ten huife van *Colonus*. Des ſchippers naem meld *Aldrete* Spaenſch hiſtoryſchrijver: hy noemt hem *Alfonſo Sanchez de Huelva*. Deſe binnen weinig dagen af-lijvig, liet *Colonus* by erf-maeking na de pas kaerten ontworpen van ſijn ongelukkige togt. *Colonus* (dat hy aldus, en niet *Columbus*, moet

Relat. ad Sen. Genues.

L. 4. Hiſtor. Georg.

vreemde voorval: Hiſtor. Peris.

Afkomst van Chriſtoffel Colonus:

ſijn leven:

Popular. Hiſpan. Hiſtor.

CHRISTOFEL COLONUS.

Decas de Orbe Novo. genaemt worden, blijkt aen *Peter Martyr Anglerius*, die niet alleen even oud is als *Colonus*; maer self gemeinfaem met hem omging in *Spanje*) nu meer gestijft wegens 't gevoelen van een *Nieuwe Weereld* ten westen, deed opening hier af aen den Raed tot *Genua*. De voorflag wierd dwaes gekeurt. *Colonus* afgeslaegen vertrekt na *Portugal*. Een geruime tijd onthield hy sich binnen *Lissabon* aen 't hof des koninx *Alphonsus de vijfde*; doch sonder verrichting: alsoo d'ervaerene zee luiden zamentlijk voor beuselingen hielden, te droomen van een *Nieuwe Weereld*. Terwijl dan vruchteloos vertoefd, vaerdigt *Colonus* sijn broeder *Bartholomæus* af na d'Engelsche koning *Henrik de sevende*, in hoop om hem smaekelijk te maeken d'onrdekking des *Nieuwen Weerelds*. Doch in *Engeland* ook voor't hoofd geslaegen, neemt de laetste toevlucht tot 't *Castiliaensche* hof. Te lichter kreeg *Colonus* gehoor, dewijl toenmaels *Castilien* zeeghaftig praelde over de *Granænaenser Mooren*: sulx de voorspoed en aengegroeide magt prikkelden, om iets te waegen aen een gewigtige toeleg ter zee: de staet konde 't wellijden, schoon selfs de togt qualijk beslaegde. Ook stond *Colonus* wel by d'hovelingen *Alfonsus Mendotius* en *Alfonsus Quintavilia*, die omtrend *Ferdinand* en *Isabella* alles vermogten. Dese bragten 't werk soo verre, dat *Colonus* met honderd en twintig soldaeten, behalven 't boots-volk, ingescheept in twee jagten en een py-nas, op 's konings kosten, van *Cadiz* zeil ging, den vierden van oogstmaend des jaers veertien honderd twee en negentig. Hy wend de stevens na de *Canarische* eilanden, en van daer zuid-west aen. In drie en dertig dagen veranderde de wind geen streck; maer 't scheeps-volk haer voorneemen. 't Was een gemeine klagt. *Colonus* stond schuldig aen aller dood. Zedert de *Canarische* eilanden uit 't gesicht verlooren, hadden niet beschouwt dan een gestoorde lucht en zee. Men hardebolde vergeefs met 't onweder. Wie sag een einde van de togt, lichtvaerdig begonnen, en volal-

lerlei gevaer? Pal stond *Colonus* tegen sulx verwijt, ja tegen de dreigementen, om hem 't leven te berooven, indien niet huiswaerd keerde. Eindelijk quamen onderling over een: zy fouden 't noch drie dagen laten door-staen, en als dan over staeg smijten, byaldien binnen die tijd geen land ontdekten. Doch ten twee uuren des volgenden nachts vernam *Colonus* eenig schijnsel van vuur in de lucht, en met den morgenstond een vermaekelijke kust aen boord. Met twaelf man te land groeit, hakte een boom ten kruis: stak over na *Cuba*, alwaer de zee soo hol schoot, dat afwende, uit vrees voor blinde klippen. Eerlang verviel hy be-noorden des eilands *Haytin*, welk *Hispaniola* noemde. Hier geraekte 't grote schip op een blinde rotze, alwaer alle gesneuvelt fouden zijn, byaldien niet der rotze een boven-vlakte had, en de twee overige jagten 't volk bergden. d'Inwoonders moeder-naekt, verschrikt door 't beschouwen deser vreemdelingen, namen de vlucht na dichte bosschaedjen. De *Spanjaerden* achterhaelden een vrouw: welke met *Spaensche* wijn en lekkernyen wel onthaelt, en een aengetoogen wit hembd, te rugge na haer volk gesonden is. Weder-gekeert vertelt 't goed wedervaeren: waerom dan d'eilanders eerlang aen boord der *Spanjaerden* komen met schuitjens uit een hout uitgeholt: zy verruilden goud tegen koraelen, stukken glas, messen, schellen en andere snuistery. De koning *Guaccanarillo* gaf bewijs van bysondere toegenegendheid: hielp 't goed uit het gebleven schip op-visschen: deed bericht, hoe ettelijke beeken, van hooge bergen neder-gestort, onder 't zand goud wentelden: onaengesien by dese eilanders een vreemde voorsegging lag; namentlijk, dat gebaerde mannen uit verre afgelegene gewesten haer goden ter aerde soude werpen en kinderen vermoorden. Voorts beduide *Guaccanarillo*, om wat oorsack op der *Spanjaerden* aenkomst de vlugt nam. De *Canibalen* stapten somtijds te land: sleepen gevankelijk weg al wat grypen konden: de jongens wierden gelubt, en even als kapoenen tot een vrolijke

ontdekt *Hispaniola*:

handelt mes d'inwoonders.

Doed opening tot *Genua*,

aen de *Portugaelsche*,

Engelsche,

en *Castiliaensche* koningen van een *Nieuwe Weereld*.

Reist van *Cadiz* om *Nieuwe* landen te zoeken:

sijn volk faet tegen hem op:

maeltijd gemest: volwassene mannen aen stukken gekapt, en in tonnen gekuip: jonge vrouwen gespaert tot voort-teeling: oude ten slaverny. Tien *Canibalen* zijn bestendig tegen honderd *Haytins*. Eindelijk stond *Guaccanarillo* 't bouwen van een houte huis toe, ten verblijf voor acht en dartig *Spanjaerden*, die de gelegendheid des lands naerstig souden doorsnuffelen, terwijl *Colonus* een keer na *Spanjen* deed. En dese was alhier ten hoogsten welkome: de koning *Ferdinand* maakte hem ammirael der *Oceaan*, en sijn broeder *Bartholomæus* opper-hoofd op *Hispaniola*. 't Goud, de papegaeyen, de mastyx, d'aloe 't wonderlijk brood *Jucca*, welker zap 't doodlijkst' vergif heeft, daer de kruin gefond voedsel verschaft, uit *Hispaniola* voor 't hof ten toon gebragt, bragt ieder in verwondering. Te meer de vreemde zeden en gestalten van vier naekte wilden (twee waeren op de togt overleeden) met goude ringen door de neusen en lellen van de ooren aller oogen na haer trokken. De Castiliaensche koning liet 't begonne werk geensints steeken. Hy besteedt dan veertien karveelen en drie pynassen aen de beruchte scheepstimmerman *Joan Fonseca*. Kerlang lag de vloot zeil-reed, voorsien van duisend twee honderd krijgs-knechten, allerlei hand-werkers met wijf en kinderen, paerden, varkens geiten, ossen. gerst, terwe, boonen, erweten, fruit-boomen, wijnstokken en ettelijke monniken. Den tweeden der Herst-maend op 't jaer veertien honderd drie en negentig stakze in zee: liep ten anker voor *Ferrea*, 't laetste der *Canarische Eilanden*: alwaer geen drinkbaer water te bekomen was, dan 't geen druipte van bedauwde boomen in bakken. Zedert verviel *Colonus*, op den een en twintigste dag, tusschen de *Caribische Eilanden* voor een eiland 't geen hy de benaeming *Dominicus* toepaste; doch alsoo onbewoond bevonden wierd, maakt zeil, en ontdekt verscheide kusten, alwaer inschelijx niet vond dan yselijk groote hagedissen en wel-riekend geboomte. Voort-geset vond de *Ca-*

keert na
Spanje:

word seer
verheven:

reist met
seventien
zeilen voor
de tweede
mael na
Hispaniola.

nibalen, langs de strand gehuchten van twintig of dartig hutten bewoonende. De hutten staen in de rondte uit hout kloots-gewijs opwaerd getimmert: buiten zijn lange sparren in d'aerde geheyt, binnewaerd met korter balken geschoort: de toppen rijzen, niet ongelijk de leger-tenten, boven spits toe: 't dak schuilt onder konstig gevlochte palm-boom blaedren, vry voor in-wateren: de binnenbalken zijn rondom gebonden met touwen van kottoen of wortelen, seer gelijk d'Europische braemen: over de touwen spannenze bombazijne kleden, niet bullebakken beschildert: aen den ingang staen twee rouwe beelden op houte slangen, niet tot gods-dienst, maer eieraed: de bedsteden, hoog boven d'aerde, leggen gevult met hooy en zijde: binnen groote galderyen plaetsenze zuiker. *Colonus* alhier te land gestapt, vond de *Canibalen* gevluht: haer huisen voorsien van kruiken, potten, pannen vol gezoode menschen-vleesch, papegaeyen en end-vogels: billen en ribben van mannen en gemeste jongens, aen 't spit gereegen, voor 't vuur roosten: den kop eens jongelings uit welk 't bloed afdrupte: staepels van afgeklufde beenderen, tot punten aen pijlen gescherpt. Dit eiland, by d'inwoonders *Carnueria*, veranderde *Colonus* haer naem in *Guadalupe*, ter oorfaek 't gebergte sich aldaer vertoonde niet ongelijk de toppen, die *Estremadura* in *Spanje* verheft, berucht door een wonderlijk *Maria* beeld. Dartig vrouwen, uit de naeste eilanden gerooft, sond hy met giften aen de gevluhte *Canibalen*: dese quamen des anderen daegs in groote troppen geschaert, te voorschijn; doch soo haest zy de *Spanjaerden* naderden, keeken malkander aen, liepen gelijkelijk te rugge na de bosshaedjen. *Colonus* dan, geen goede verrichting beogende, vernielde de schuitjens der *Canibalen*, en stak na *Matanino* over. De verlostte wijven op *Guadalupe* deden bericht, hoe *Matanino* bewoond wierd van vrou-volk, die geset-ter tijd haer met de *Canibalen* vleeschelijk vermengden: de meisjens behieldenze:

Hutten der
Canibalen.

Eiland
Guadalupe.

Wonderlijke
vrouwen op
Matanino.

denze: de knechtjens vielen de vaders te beurt. Zy bewoonen onderaerdsche kuilen uit welke sterke tegenweer doen met pijlen, indien eenig man, buiten de gewoonelijke tijd tot by-slaepen gesteld, dit eiland derfraen-doen. Voorts liep de vloot voor by verscheide andere vruchtbaere eilanden, welke *Colonus* noemde *Montferrato*, *Rodondo*, *sant Martijn*, *sant Cruz*, by d'inwoonders *Ayaya*. Aen dit laetste Eiland vonden dertig *Spanjaerden* vier honden en soo veel vrouwen, die de armen, na de manier van biddende, voorwaerds staken. De dertig verbergden haer in een hinder-laege ten einde eenige der gevluichte *Canibalen* by de kop kregen: wanneer uit zee haer op-deed een Indiaensch schuitje, met acht mannen en gelijk getal wijven. De hinder-laege deed zein aen 't naeste schip: van welkers boord geswind gemande booten af-staeken. Doch eer sich de Spaensche voor pijlen konden bergen, werd een dood-geschooten en andere swaer verwond. Een vrou, voor welke alle eerbiedigheids halve neder-boogen, trefte seer gewis. De pijlen, vol weer-haeken, waeren wegens vergif doodelijk. *De Spanjaerden* roeyden ter zijde van 't Indiaensche schuitje diervoegen in, dat het om sloeg. En aldus eindigde de strijd niet; want soo wel vrouwen als mannen swommen en schooten te gelijk. Eindelijk kregen ze een ondiepe klip onder de voeten, en te gelijk nieuwe moed; doch de Spaensche met nieuwe hulp uit de vloot gestijft, alle gevangen, uitgezondert de zoon der Koninginne; want die, in de zee-strijd gesneuveld, was over boord geworpen. De gevangene, voor *Colonus* weder-spoorig getrokken, schuim-bekten van ontembaere verwoedheid. Na *Castilien* zedert overgevoert behielden haer wreede imborst diervoegen, dat den beschouwers een kille schrik om 't hart sloeg. De Spaensche-vloot ondertuffchen vervorderde de reis na *Hispaniola*, tussche verscheide eilanden, welker sommige woest en dorre, andere graefsig en boschachtig sich op-deeden. 't Klein

vaertuig liep dicht onder de kusten: de swaere schepen hielden dieper zee-waard, dewijl d'*Oceaan* hol schoot, en regen blinde klippen hemels-hoog brande. 't Eiland *Burichena* noemde *Colonus* na d'apostel *Joannes*. Alhier behoorden ettelijke der verlostte vrouwen op *Guadalupe* te huis. Dese wisten soo veel bescheid te geven, dat *Burichena* dicht bewoond was van gast-vrije menschen, dewelke de *Canibalen* aldaer geland, ten weer-wraek, met tanden aen slarzen scheurden, wanneer d'overhand kregen: andersints onthielden ze sich van menschen-vleesch. *De Spanjaerden* vonden alleenlijk een groot huis, omset van twaelf andere, alle sonder inwoonders, die met haer koning *Chiaschio* onder de lommer der boschadjen vertrokken, wanneer de heedste dagen 't land zengden. *Colonus* kreeg kundschap van 't voorverhaelde uit de vier *Indiaenen*, die hy na *Spanje* op d'eerste hertogt voerde, en nu wederom bragt. Voor *Hispaniola* ter reede geloopen, liet een aen land setten, ten einde dese bericht bragt sijns weder-vaerens aen de landsluiden. De drie overige dienden sich van de volgende nacht: sprongen buiten boord: en kregen door swemmen *Hispaniola* onder de voet. Minder swaerigheid maekte *Colonus* in de vlucht deser tolken, dewijl niet twijfelden, of d'acht en dertig *Spanjaerden*, gelaeten op *Hispaniola* fouden hem dienst genoeg doen, om met d'eilanders te handelen. Te meer alsoo des konink *Guaccanarilloos* broeder twee goude beelden ten geschenk aen *Colonus* behandigde. Doch dese vond hem schandig bedroogen, en de Spaensche besetting binnen 't houte huis tot een toe om hals gebracht. 't Huis lag in asche. Men loste ettelijke reizen 't geschut, ten einde op sulk teiken te voorschijn quam, indien noch ergens iemand sich had gebergt. Maer niemand donderde ooit op. Want (gelijk namaels bleek) d'inwoonders vermoorden d'acht en dertig *Spanjaerden*, wegens ondraegelijke overlafst gepleegt met rooven, maegden-schenden en doodslaan. De gesanten aen *Guaccanarillo*,

Merk-waerdige ver-richtingen van *Colonus*.

Verwoedheid van *Indiaenen*.

Colonus kom: op *Hispaniola*:

vind de Spaensche vermoord:

Zijn handel
mer de ko-
ning Guac-
canarillo.

ten onderzoek des moords afgevaerdigt, bragten bescheid te rugge: Over 't magtig eiland *Hispaniola* heerfchten verscheide koningen, van welke twee gaende gemaekt door 't gerucht van nieuwe vreemdelingen, met twee heirlegers de vreemdelingen afmaekten. Hy was haer te hulp gekomen; doch bracht niet meer te weeg, dan dat in sijn been gequetst wierd: waerom 't beddehield, geplactst onder seven slaep-plaetsen van even soo veel by-wijven. *Guaccanarillo* loogte bot: alsoo de mark-graef *Sibilius*, die de bombazijne doeken om 't been oplichte, het minste lid-teeken niet bespeurde: weshalven niet getwijfelt wierd, of hy was schuldig aen de moord der achten dartig *Spanjaerden*. Echter verscheen *Guaccanarillo*, des verfocht, voor *Colonus*, in wiens tegenwoordigheid langwijlige spraek hield mer een der vrouwen, van 't eiland *sant Cruz* gelicht. De *Spanjaerden* pastenze de naem *Catharijn* toe. Dese sprong met seven maegden, by duister over boord, swom weinigh minder als een mijl, eer te land gerackte, en aldaer by den koning *Guaccanarillo*, welkers toeleg meer en meer ontdekt wierd door dusdaenige voorval. Weshalven *Colonus* drie honderd mannen afvaerdigt, beleid by *Melchiorius*, *Hoieda* en *Gorualanus*, om 't eiland te door-snuffelen, en bysonder om *Guaccanarillo* elders te vangen. *Melchiorius* ontdekte een wijde rivier, die met seer kromme bogten tusschen hooge heuvelen, weergalmende van singend gevoogelt, in zee viel uit een ruime mond, vergroot door twee stroomen, wederzijds invloeyende, tot bequaeme berging voor schepen. Alhier sprongen omtrend honderd gewaepende eilanders te voorschijn: zy schreeuwden, wy zijn geen *Canybalen*, maer *Taynos*, soo veel gesegt als edelluiden. De *Spanjaerden* deden vredens bewijs, op welk de *Taynos* naderden, en haer gerust-hielden. Dicht by stond een langwerpig-rond huis: de buiten omtrek maakte twee en dartig groote schreeden uit: de verwelssels waeren konstig uit veel-vervig ried gevlochten.

Rondom stonden dartig mindere woningen. *Hoieda* ontdekte een vloet uit hoog gebergt neder-gestort, alwaer d' inwoonders aldus goud raepden: zy groeven een kuil in 't zand ter diepte van een arm; greepen met de slinker hand een vuist vol zand, en sochten met de rechter de korrelen gouds: die, sonder eenige andere moeyte, den *Spanjaerden* toereikten: de meeste korrelen hadden eens cicers groote, hoewel ook sommige negen oncen haelden: hoedaenig *Peter Martyr* raedsheer van *Kaifar Carel* betuigt gesien te hebben in 't Spaense hof, door *Colonus* overgevoert. Voorts kreeg hier *Hoieda* bericht, hoe dese goudstroom sijn oorsprong nam in 't rijk, gchoorig onder *Cacicus Caunaboa*, beduidende een Koning van 't huis des gouds. Ondertusschen verkoos *Colonus* de grond voor een nieuwe stad, op een verheeven heuvel, in 't noorden van *Hispaniola*. Dicht by den heuvel rijft een berg, verschaffende steen en kalk: ter andere zijde leid een ruime vlakte, diervoegen vruchtbaer, dat nauwelijx de son soodaenig landschap beschijnt. Dese vlakte, besproeit van verscheide stroomen, welker grootste een veilige haven tegen de wallen der nieuwe stad maekt, brengt overvloedig allerlei gewas voort, niet min spoedig als smaekelijk. Meloenen komen tot volkomen rijpheid in ses en dartig dagen, terwe binnen twee maenden. Tweemaal 's jaers brengen boomen en planten vruchten voort. 't Zuikerried krijgt eens arms dikte op den vijftienden dag. De wijngaerden draegen overvloedige troffen in 't tweede jaer. Aen dusdaenig vermackelijke vlakte bouwde *Colonus* de stad *Isabella*, voorsien van grachten en wallen tegen alle vyandelijke indruck. *Bartholomeus Colonius* wierd tot stee voogd gesteld. Ondertusschen ging d' Ammiracl met vier honderd mannen, om goud-mijnen op te soeke. Twee en seventig mijl leid de valleye *Cibaua* van *Isabella* af. Soo verre boorde *Colonus* over snelle vloed en hooge bergen. Alhier bouwd hy een sterkte *sant Thomas*: en verhandelt voor snuistery groote

Wonderlijk
goud raep-
ten.

Decas 1. de
Orbe Novo.

Colonus
tot: was een
stad:

Wondere
vruchtbaer-
heid der
grond al-
daer:

groote stukken gouds aan d'inwoonders, van welke d'overvloed hadden in haer beeken, wiens sanden goud wentelden. Voorts beduidenze: hoe, een halve dag reifens hooger aen, meer en grooter brokken in zaevelachtige aerde gevonden wierden. Weshalven *Luxanus* met eenig volk derwaerds reift. Nooyt vermackelijker bosschaedjen en blijder beemden, als door welke derwaerdstrok. Het afgemacide gras voor de paerden wiesch in vier dagen op de bergen hoger dan de langste terwe. *Colonus*, niet sonder groote schat weder gekeert na *Isabella*, begaf sich eerlang met drie jagten ter zee, om nieuwe kusten te ontdekken. De toeleg gelukte. Hy geraeckt dan voor *Jamaica*, alwaer de eilanders een vinnige kanswaegden, ten einde 't landen beletten; doch overwonnen, namen d'aangeboden vriendschap der *Spanjaerden* aen. Zedert kregghy *Cuba* in 't gesieht, lanx welkers stranden soo lang voer, tot bemerkte een eiland te zijn: eindelijk

uitgestapt binnen een diepe haven, aen den mond met twee hooge rotfen beset, vond twee kleine hurjens en overvloedig visch, nevens twee achtvoetige slangen, tegen 't vuur aen houtespitten braeden. Nergens kond' hy menschen vernemen. 't Volk met de gebraede visch versaedigt liep na het naest gelegen bosch, alwaer aen de takken ontelbaere slangen by dunne touwen slingerden, sommige waeren de bekken toegebonden, andere de tanden en tong uitgescheurt. Terwijl dieper voortgaen, beschouwen schie-lijk omtrend seventig mannen op de top van een hooge rotze. De *Spanjaerden* wenkten en booden geschenken aen; doch vergeefs. Een eindelijk quam schoorvoetende af: tot welchen *Didacus Colonus* (in d'eerste togt by d'ammirael gedaen, van het eiland *Guanahaini*, dicht onder *Cuba* gelegen, na *Spanje* vervoert) toe-riep: sy behoefden niet te vreesen: haer soud geen leed geschieden. Aldus bericht komen gelijkelijk af: maeken bekend

begeeft zich ter zee, om nieuwe landen te ontdekken.

ontdekt niet
sonder
vreemde
voorvallen
Cuba en
verscheide
andere ei-
landen.

bekend, hoe door haer koning, die een andere koning ter maeltijd had genoodigt, om visch te vangen waeren uit gefonden Bedankten *de Spanjaerden*, datze de slangen, schaerfer als de visch te bekomen, en voor de smacckelijckste lekkerny gehouden, niet hadden opgegeten. *Colonus* vorderde westwaerd sijn togt: ontdekte een vruchtbaere kust, en de mond van een vloed, wiens water siedend heet in zee storte. Weinig verder sag hy visschen op een wonderlijke wijze. De visch *Guaican*, niet ongelijk een ael met buiten gemein groote kop, waer over een vel hangt saks gewijs, was aen een touw vast: soo haest ergens een schild-padde of eenige visch boven water komt, gevense uit haer schuitjen bot: geswind schiet de *Guaican* als een pijl uit een boog, op de andere toe, en nijptse met 't velletjen over de kop diervougen vast: dat niet los laet, ten sy boven water lucht ge waer werd. *De Spanjaerden* dienden sich ter maeltijd van de smaekelijke vangst: hielden voorts streck ten westen: en liepen voor een onbewoond eiland, vol gansen, reigers en leelycke hondèn, die niet batten. Ondertusschen geraecten se russischen ontelbaere ondiepten: de kielen sleepten over sandige gronden veertig mijlen. 't Water was dik en wit gelijk melk. Eindelijk geraecten se wederom in een volle zee, en aan de voet van een hooge berg op *Cuba* te land, alwaer twee fonteynen seer smaekelijk water uit borrelden. Een schutter boschwaerd gestapt, terwijl d'andere de leggers vulden en hout hakten, siet een groot man met een lange witte monnix-rok: achter welken twee andere en voorts noch dartig volgden, even eens gekleed. Deschutter vlugt: de getabberde wenkten, hy soude stille staen. *Colonus*, hier af verkundschapt, vaerdigt ettelijke gewaepende naland. Dese vinden aen d'ander zijde der boschaedje een groote vlakte; doch soo hoog van gras begrocit, dat 't onmogelijk stond door te komen: also 't gras meer als eens mans lengte maekte. Des anderen daegs stapten vijf en twintig andere uit, die

niet vonden dan voet-stappen van groote beesten en leeuwen, als oock in een bosch troffen druiven, welker ranken door hooge boomen gevlogten hingen. *Colonus* zeilde nog westelijk langs de bogtige stranden van *Cuba*: vond een kust met water overstroomt: aldaer overvloed van peerlmosfelen: en sedert 't gantsche land vol bergen, welker toppen rookten. In middels wierd de vloot seer geraebraekt door d'ondiepten, waer over de kielen nu en dan stieten. De spijs was beschimmelt. 't Water liep tusschen de reeten in. De nood vorderde de hertogt. De stevens dan omgekeert botsten eerlang tegen schildpadden, met welke de zee gelijk bezaeid lag. *Colonus*, voor 't laetst op *Cuba* uitgestapt, vond een naekt oud man, die aldus hem toe sprak: *Didacus* voornoemd verstond de tael, dewijl met die van *Hispaniola* eenig-sints over een quam: andersints was bevonden, dat *Cuba* groote verscheidenheid van spraeken heeft. *Gy hebt*, sprak hy, *tot aller verwondering, dit magtig landschap, uit een andere weerd herkomstig, besigtigt. Ik vermaene u, niemand te beschaedigen; want de zielen der boosdoenders verbuisen na duistere plaetsen: terwijl alle vermaekte wachten staet voor lief-hebbers der gemeine rust.* *Colonus* deed tegen-berigt: hy quam ter wraeke van de moorddaedige *Canibalen*: en om goede *Indiaenen* te beschermen. Op *Hispaniola* gekeert vond alles bijster over-hoop. Van de bestierders binnen *Isabella*, onderling verbittert, waeren de Benictijner monnik *Boilus* en *Peter Margarites* na *Spanje* gekcort, om haer klagten aen 't hof te doen. De besettelingen hadden goddeloos omgesprongen met d'ingesetenen: maegden-schenden, rooven, moorden ging dagelijks in swang. Weshalven *de Indiaenen* ten weer-wraek alle *Spanjaerden*, soo meenig om een hoek kregen, afmaecten. Ook lag *Caunaboa* rondom de sterkte *sant Thomas*: en hield *Hoieda* streng belegert; maer verkundschapt van *Colonus* aenkomst, brak op: en geraekte eerlang in Spaensche banden. Ondertusschen hadden de inwoonders

Groote onlusten op 't eiland *Hispaniola*.

ders op *Hispaniola's* jaer te vooren de zaey-tijd laeten voor by gaen, en alle eedwaren bedorven, met insicht, sich om *der Spanjaerden* quyt te maeken door hongers-nood: welke diervoegen d'overhand nam, also haer eigen self niet hadden voorsien, dat binnen weinig maenden vijftig duisend menschen by gebrek van levens middelen sneuvelden. De eilanders bemerkten de misflag: te meer nadien *de Spanjaerden* op dusdaenige voet niet konden verdreven worden, als dewelke dagelijks nieuwe huisen binnen de stad *Isabella* bouwden: de reddelose schepen vernieuwden en digt onder de goudbergen *Cipangi* op een heuvel, uit welk verscheide fonteinen borrelden, 't slot *Conception* timmerden. Groot voordeel trokkenze door dese vastigheid: werwaerds niet alleen overvloedig amber, barnsteen, vermengt bergwerk uit silver en goud, en brasilien-hout; maer ook goud toe-gevoerd wierd: en zy fouden tienmael meer hebben bekomen, ten zy, tot vadzigheid en wellust geneegen, den arbeid schroomden. Echter bragt de vloot dit jaer boven de twaelf honderd pond goude na *Spanjen* over. Ondertusschen vielen d'inwoonders klagtig by *Colonus* over de Spaensche soldaten, die, onder den dek-mantel van goud te soeken, ondraegelijke overlast bedreven: weshalven verfochten, dat hy de krijgs-knechten binnen haer besetting wilde houden: zy stonden volvaerdig, om alle drie maenden kottoen, amber, brasilien hout, goud, na een gestelde schatting, op te brengen. *Colonus* wiens gefach over sijn soldacten seer klein was, ter oorfaek sommige moedwillige met de dood had gestraft, bragt evenwel de voorflag so verre, dat aengenoomen wierd, hoewel sonder gevolg; want also d'eilanders door hongers nood aemchtig, naeuwelijx't leven behielden by kruiden en planten, die 't veld of bofschaedjen leverden, konden de beding-putten niet na-komen. Terwijl dan 't werk aldus bleef steeken, stapte *Cibauss* broeder des gevangen koninx *Cannaboa* ter been met vijf duisend man. *De Spanjaerden* trokken hem, geschaert in vijf slag-ordens onder d'oogen; doch alsoo naekt

vogt, sonder ander geweer dan pijlen en knodzen, geraekte na weinig tegenweer door de ruitery verstroyt, op de vlucht, en uit de vlucht in ketenen. Een groot deel bergde sich op spitze bergen. Kort na dese veld-slag ontstond een groot onweder, diegerlijk niemand beleefde. De donder-slagen sloegen hier en daer yfelijke brokken van de bergen af. De wind rukte uit 't oosten boomen en huisen 't onderste boven. Sommige vloogen een stuk weegs door de lucht. Drie schepen slingerden in de haven van nieuwe kabels af, en stieten aen flarzen. *De Spanjaerden* verwachteden uit een nare duisternis den jongsten dag. d'Eilanders schreven de oorfaek van 't woeden des hemels de Spaense godloosheit toe. *Colonus* stelde federt orde op 't bouwen van twee nieuwe schepen: wanneer de zee twee voeten hoog daer *Hispaniola* stroomde, daer andersints de stranden nooit stormen of ebbe of vloed gevoelen. In lente-maend des jaers veertienhonderr vijf en negentig keerde *Colonus* na *Spanje*: alwaer binnen *Medina del Campo* voor 't hof opening deed, wegens de ontdekte landschappen, 't dootvonnis gevelt over ertelijke *Spanjaerden*, en bysonder d'handel der Benedictiner *Boilus*, die hem uit enkle bitterheid in de misse met d'hostie voorby ging, terwijl aen andere sonder ondericheid toereikte: als ook, hoe sijn broeder *Bartholomæus* festig mijlen boven *Isabella*, niet min diepe als oude putten had gevonden, welker bovenste gront ses duisent schreden lang, gezift, overvloedig goud leverde: voorts had hy aldaer 't slot *Aurea* gesticht, met kleine moeite binnen drie maenden; want de aerde uit welk 't goud sochten diende gelijk ten stoffe voor drie bolwerken. Maer, ter oorfaek de spijs schaers om quam, vond sig benoodfaekt op te kramen: liet tien mannen voor besetting in de nieuwe sterkte: sond drie honderd eilanders met haer opper-hoofd gevankelijk na *Spanje*: bouwt 't slot *Dominico* aen de zuid zijde van *Hispaniola*: van waer diep landwaerd in-trekt tot de stroom *Naiba*. Langs dese oever had sich de koning *Beuchio Anacaëchoa* tegen *de Naibensers* neder-geslaegen

Schrikkelijk
onweder.

Merkwæ-
dige ver-
richtingen
door Bar-
tholomæus
Colonus.

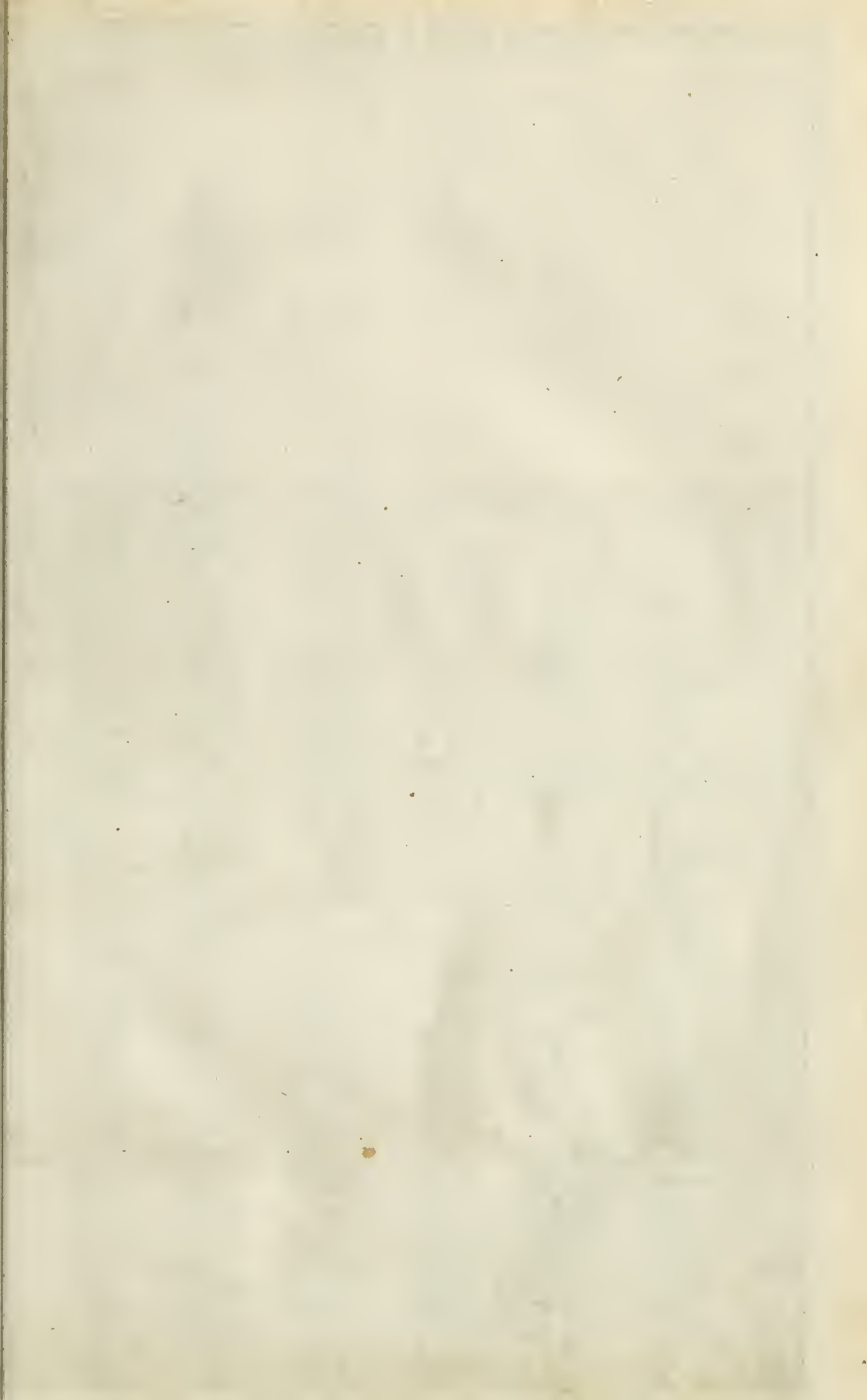

met een groot heir, om die, nevens andere nabuurige volkeren, onder sijn gebied te brengen. *Bartholomæus* vordert *Anacauchoa* schartering af, 't welk aenstonds belooft op te brengen: ja hÿ dankt 't leger af, geleid *Bartholomæus*, dartig mijlen weegs, langs een pad weder-zyds of met hennip bezaid, of met katoen-boomen beplant, na sijn paleis *Xaragua*, gelegen in 't weste van *Hispaniola*. Niet sonder merkwaardige staetsie ging d'intreed toe. Dartig gemaelinnen des konnix hadden de voor-rang: alle moedernaekt, uitgesondert de schamelheid met een bombazijne kleedje bedekt, droegen lange palm takken: songen niet min vreemd als zy dansten. Achter dese volgden een merklijk aental maegden, buiten gemein schoon, doch sonder eenig deksel. *Bartholomæus* *Colonus* met *Anacuachoa* binnen 't paleis gestapt vond een tafel vol allerlei lekkernyen toegedist, en allenthalven een vriendelijk ont-hael. Des anderen daegs uit geleid

tusschen reyen van dansende juffrouwen na een ruime vlakte, sag onvoorsiens van achter een berg twee heirlegers op malkander los gaen, niet sonder weder-zyds verlies. Ten zy *Colonus* verfocht had de strydende te scheiden, meer bloed was gestort. En dese, ertelijke dagen vriendelijk bejegend, keert na de schansen *Isabella*, *Sperancia*, *Catharina*, *sant Jacob*, *Turrita*, *Conception* en *Dominico*: bevind stijf drie honderd *Spanjaerden* uit schaersheid van levens-middelen gesneuveld, behalven meenigte zieken. By fulk ongemak quam een tweede. *Guarionexius*, door de Spaensche overlast lang geringeloort, kreeg vijftien duisend man by malkander, met welke noch eens een kans wilde waegen tegen *Colonus*. Maer *Colonus* hier af heimelijk verkundschaft viel de faemen-geswoorene diervoegen onvoorsiens op't lijf, dat de toelegre loor liep, en alle de bevel-hebbers in hechtenis geraekten. Om de ingezetenen te verplichten, die haerkoning *Guarionexius*

Prachtig inbaelen van een koning op *Hispaniola*.

ANGRA TERCERA .

nexius verbaeden, liet *Colonus* hem los, fcherp gewaerfchouwt zich in 't toekomstige voor muitery te wachten. Niet minder quam de ontslaekte na; want niet langer duldende de mishandelingen die de Spaense hopman *Roldanus Ximenez* dagelijx pleegde, nam sijn toe vlugt tot de woeste landaerd *Ciguauos*, herkomstig uit *de Canibalen*, nedergeflagen op steile bergen: verfoekt haer bystand tegen *de Spanjaerden*: krijgt toefegging en soldaten, met welke hy 't land wyden zyd afstroopt: soo menig *Spanjaerd* in handen verviel, diende tot een smaekelijk wild-braed. Ondertusschen wierp sich *Ximenes* tot een hoofd op van seventig muitelingen, die gelijk rasende bloedhonden d'ingezetene jammerlijk mishandelden. Terwijl alles aldus over hoop lag in 't eiland *Hispaniola*, stak d'ammirael *Christoffel Colonus* voor de derde reis uit de haven van *Barrameda* met acht zeilen na *Hispaniola*, den dertigste van bloeymaend des jaers veertien honderdacht en negentig. Om de Fransche zee-schuimers, die gretig pasten op de Indische schatten, te mijden, sette hy streek na *Madera* een vruchtbaer eiland van koorn, wijn, zuiker, wasch en beesten, tot het jaer veertien honderd twintig onbewoond. Alhier ter reede gelopen, vaerdigde ses schepen voor af na *Hispaniola*: hy self volgde met twee zeilen: wendde stevens op *de Vlaemsche eilanden* of *Acores*: de eerste benaeming is ontleend van *de Vlaemingen* eerste bevolkers, de tweede van de meenigte sperwers eertijds aldaer gevonden. Voor *Angra* hoofdstad op *Tercera* wierp hy 't anker in de grond. *Tercera* begrijpt festien mijlen ommegangs, is vol bergen, welke toppen puntsgewijs toe-loopen: uit de reuten wasschen schoone wijngaerden: 't vlakke land brengt overvloedig koorn voort; doch kan niet langer als een jaer goed blijven. Door aerdbeving wordde de grond meenigwerf geschud: en uit verscheide sulferagtige plaetsen vlieden tusschen een dikke smook-flickerende vlamme hemelwaerd. Onder de stad *Angra* springt een fontein, wiens water 't hout in steen verandert. De stormen wayen

alhier so fel, datze de gebouwen niet alleen om verre werpen; maer self yfer en allerlei metselwerk allenskens flyten. Binnen *Angra* onthoudt sich de opper-gesach-hebber over de negen Vlaemsche eilanden. De stad rondom beslooten van spitze rotzen, leidt na de zee-kant half-maens gewijs, alsoo aen de twee uiterste einden de bergen *Bresijl* weder-zyds diep in *d'Oceaan* uit-steeken. De top ten westen is voorzien van een hooge zuil: die gelijke staet ook in 't oosten. Op beide legt geduurig wacht; welke eerste vijftien mijlen verre de schepen uit *Oost- en West-Indien* ontdekt, d'andere die van *Europe* zeil-gingen. Als 't vaertuig meer getal dan vijftien uitmaakt, waeyd 't grootste koninx vaendel boven op de rotze af. Voorts is *Angra* in verscheide straten geschikt afgedeelt. De stee-voogd en aerdsbisshop bewoonen elk een prachtig paleis. Vijf besiens-waerdige kerken brengen geen klein cieraed toe. De zee valt boven gemein vis-rijk; doch wordt in de wintermaenden niet gevangen, wegens d'onstuimige golven. *Christoffel Colonus*, voor *Angra* ververfcht, liep langhs d'Africaensche kust tusschen de dartien *Hesperides* door. Onder de middaglijn door stilte en hette diervoegen gequelt, dat 't vaertuig scheen te branden: de hoepels sprongen van de leggers af: 't water liep door 't ruim: sulx niet dan een gewisse dood voor oogen sag, wegens ondraegelijke hette en dorst. Acht dagen duurde nu 't ongemak, wanneer de wind uit den zuid-oosten opstak, sulx na 't westen een groote gang maekte. De laetste der hooymaend ontdekt hy drie hooge bergen. 't Land genaerdert kreeg een aengenaeme reuk van liefelijke bloemen in de neus, en eindelijk een bequaeme haeven. Alhier uitgestapt vond bezaaide landen, voetstappen van vee; doch geen menschen. Des anderen daegs evenwel komt een schuitje met vier en twintig jongelingen uit de wal zeewaerd roeyen. De ammirael wenkte vergeefs aen boord; alsoo dies te harder nae land spoeyden,

Colonus
keert voor
de derde reis
nae *Hispaniola*.

Beschrijving
der
stad *Angra*.

fiende geduurig om met verwondering over de groote fchepen. Hy gebood dan op trommelen te ftaen, de trompetten te blaefen, ten einde haer aldus na fich lokte. Doch fy, fulx opvattende tot een teiken des ftrijds, vervaerdigen alles tot tegenweer. Ondertuffchen achter-haelde 't groot Spaenfche fchip d'Indiaenfche fchuit, in welke een hoet en andere fnuiftery geworpen wierd. De eilanders, hier door verfet, maekten mijnen, als of een verfoek te land toe ftonden; maer pakten eerlang met de vlucht haer weg. *Colonus* dan vervordert de reis, komt onder *Paria*, alwaer een viffchers-pink ontdekt. Dit vaertuig was gelaeden met oesters: welke, wanneer tot fpijs genuttigt wierden, zijn bevonden vol peerlen te fteeken. Dese koftelijkheid maekte wegens haer overvloed geen waerdije uit. Voor een gebrooken fchotel en verroeft mes ruilden *de Spanjaerden* vier lange peerl-fnoeren. Zedert in de froom *Cumana* ter reede geloopen, kreeg verfcheide naekte mannen aen boord, omhangen met goude armringen en peerlen. Dese deden bericht, hoe zy 't goud uit de bergen en froomen verfaemeld, en de peerl-oesters in de naeft-gelegene zee vifchten. Eenige *Spanjaerden* wierden aen land heerlijk onthaelt door de koning en des felfs foon: geleid binnen haer paleis, zijn geplactft op banken, konftig gewrocht uit ebben-hout: gefwind bragten de dienaers allerlei lekker-nyen en fmaekelijke wijn. Maer dewijl de levens-middelen fchaers omquaemen voor de vlootelingen, en de terwe door vermuftheid hand over hand bedorf, vond *Colonus* geraedfaemft den peerl-handel by beter gelegendheid te hervatten. Voort-gefet bevond de zee hoe langer hoe ondieper: fulx 't jagt naeuwelijx vlot ging. By dit ongemak quam een tweede. *d'Oceaen*, vol gras begroeid, weigerde doortogt: een froom, diep dartig ellen, breed twintig mijlen, fforte uit bogtige oevers met zulk een drift zeewaerd, dat 't water hemels-hoog fchuimde. Nooit liep *Co-*

lonus grooter gevaer. Hy fmijt diefhalven over ftaeg: en komt den acht en twintigfte van oogft-maend des jaers veertien honderd acht en negentig onder *Hispaniola* ten anker. 't Lag alhier byfter over hoop. *Roldanus Ximenes* weigerde d'orde van *Christoffel Colonus* te volgen: fchreef brieven aen de Spaenfche koning, in welke hy den ammirael en fijn broeder leelijk afmaelde. En defe fweegen niet: als die den koning vertoonden de vervloekte fchelm-ftukken van ontucht, diefftal, moordery en muytery by *Ximenes* gepleegt: verfochten hulp-benden, ten einde de fchuldige verdiende straf ontving. Ondertuffchen waeren *de Ciguauos* van haer bergen met wrede voetftappen, fterkes duifend mannen, afgeftapt. *Bartholomæus Colonus* voerde tachtentig voet-knechten en weinige ruiters tegen dit leger aen, welker gedaente

meer duivelen dan menfchen ver-
toonde; want alle liepenfe van den
hoofd-fchedel af tot de knyen toe,
met fwarte vlakken gefchildert op de
naekte huid: 'thair, in duifend tui-
ten geftrengelt, flingerde over de
fchouwders. Soo haeft *de Spanjaer-*
den door de froom meinden te wae-
den, quamenfe uit een naby-gelegen
bofchædje met yfelijk getier gevloo-
gen: fchooten duifenden pijlen, om
d'over-togt te beletten. Ten zy *de*
Spanjaerden fich wiften te bergen ach-
ter groote fchilden, zy hadden meer
volk verlooren. Na eenige tegen-
weer fetten *de Ciguauos* bofchwaerd.
d'Overwinnaers gevolgt kregen al-
daer een vinnige neep, alfoo haer de
kleederen, fchilden, hand-buffen en
lange pieken tuffchen de ruigten on-
bruikbaer waeren: daer *de Ciguauos*
als wilde fwynen door 't geboomt
liepen, en meenig *Spanjaerd* met pij-
len velde. Weshalven *Colonus* af-trekt
na *Caprono*, alwaer de koning *Maiobanexius* acht duifend *Ciguauos* by een had. Niet fonder gevaer en gebrek hardebolde *Colonus* drie maenden achter een, eer fy *Maiobanexius* t'on-
der-bragt, ende fijn land-fchatting af-
perfte. De goede dienften van de ge-
broeders *Christoffel* en *Bartholomæus*

Roldanus Ximenes recht veel quaedts uit tegen *Colonus*.

wonderlijke wilden.

Overvloed van peerlen, waer?

Colonus is in groot gevaer.

Colo-

Colonus wierden eindelijk niet wel beloont : alfoo de beschuldigingen des goddeloofen *Ximenes* by 't Spaensche hof geloof verdiende, door opruyen van d'hooveligen; want verkundschapt wegens de groote schatten in de nieuw-ontdekte landen, jookten ieder om zeerft derwaerds te gaen met eenig opper-bewind, ten einde sich verrykten. En dewijl *Colonus*, aen welk de koning 't hoogfte gefach opdroeg, in de weeg stond, moest die man aen kant geholpen. De toeleg gelukte. *Frans Bombadilla* word tot staet-volger van *Colonus* na *Hispaniola* geschikt met vier zeilen. Naeuvelijx aldaer te land gestapt, of hy werpt den ammirael en des selfs broeder, beide aen handen en voetengekluiftert, in twee schepen, die nae *Spanje* af staeken. Alhier ter reede geloopten wierden door 'skoninx last ontslaekt, en met statelijk gevolg te hoofgeleid: alwaer drie volle jaren sich onthield. Doch alfoo enkel brande, om nieuwe landen te ontdekken, lichte hy den negende van bloey-maend des jaers vijftien honderd en vier, nevens sijn broeder *Bartholomæus*, met vier schepen d'ankers voor *Cadix*. Gelukkig liep de togt af tot *Hispaniola* toe; doch alhier door *Bombadilla* belet aen land te komen, vond zedert d'eilanden *Guanixa* en *Veragua*: beloopende van een schrikkelyke storm verloor twee zeilen: d'andere twee bouwden naeuer nood zee: de ruimen schommelende vol water. Weshalven te rugge na *Cuba* en *Jamaico* keert, alwaer een groot deel der vlootelingen door ongemak sneuvelde. Hier quam by de wederspannigheid des hopman *Frans Poresius*, die sich met een merkelyk aental bootsvolk in geroofde schuitjens der *Indiaenen* na *Hispaniola* begaf. Weshalven d'eilanders, siende *Colonus* nevens weinige uit-geteerde in onmagt leggen, voor-naemen hem te vermoorden: ten welken einde beletten, dat geen versch water of eenige eet-waeren konde bekomen. En 't had gedaen geweest, ten zy sich diende van een aerdige vond: beduidende namentlyk hoe hy een zoon der maen was: indien zy lijf-togt

weigerden, de maene soude wraek nemen, 'en alle verdelgen: ten welken einde morgen avond ten negen uuren aen-nam een bloedige gedaente. Dese menschen, onkundig in 's hemels loop, verwonderden haer, als ter geseider tijd de verduistering der maen beschouwden: weshalven allerley ververfing lieten volgen. Maer *Poresius*, die met 't kleine vaartuig geen zee konde bouwen, keerde te rugge, van voornemen sich te dienen van een der schepen, voor *Jamaico* geankert; doch beide waerense weinigt te vooren in de grond geslaegen. *Colonus*, hoewel uitermaten verswakt, trekt *Poresius* onder de oogen: en krijgt hem, na een bloedig gevegt, gevangen. Doch aldus eindigde de swarigheid niet: ter oorfaek nergens eenig vaertuig te bekomen was, om van *Jamaico* af te geraeken. Eindelijk word hy eens met d'Indische visschers, die aen-naemen den hof-meester *Didacus Mendoza* na 't eiland *Dominica* over te voeren: ten einde aldaer twee schepen huurde; in welke na *Spanje* te rugge mogt keeren. De toeleg gelukte. Doch na weinigt dagen uit-rustens aen 't Spaensche hof, wierd *Colonus* overvallen van een swaere siekte: sulx, den achtsten der bloey-maend des jaers vijftien honderd en ses, den geest gaf. Ondertusschen geraekte 't werk op *Hispaniola* hoe langs hoe meer uit de plooy: alfoo *Bombadilla*, met *Ximenes* vereenigt, enkelijk toeleiden, om goud by een te schraepen, niet sonder ondraegelyke quelling der eilanders. De koning *Ferdinand*, hieraf verkundschapt, vaerdigt derwaerds *Nicolaes Olanda* met dertig zeilen. *Olanda* tot onder-koning gekooren liep na veertigt dagen voor *Hispaniola* ten anker. Op sijn aenkomst vertrokken *Bombadilla* en *Ximenes*. De schat van tien honderd duisend dukaeten en vier honderd *Spanjaerden* voerden viertien twintigt schepen na *Spanje*. Gods wraek volgde de vloot: als welke, eerlang door een yfelyke storm beloopende, nooit tyding over-liet, op wat hoogte gebleven is.

Colonus gevangen: word los gelaten:

sijn vierde togt valt ongelukkig uit:

sijn aerdige vond:

strijd met *Poresius*:

sterft.

Togt van Pieter Alfonsus Nignus.

Nignus, aengeprikkeltdoor sommige matrooſen, die met *Colonus* aen de peerl-eilanden waren geweest ruſte een ſchip op eigen koſten toe, onder bedingh, volghens ſkoninx orde, dat geen kuſten op vijftig mijlen mograendoen, welke *Colonus* bereeds ontdekt had. Doch hield niet minder als ſijn woord; want binnen de haven *Curiana* gelooſen ruilde aldaer tegen ſchellen, naelden, glas en diergelijke ſnuiſtery een groote meenigte peerlen, by de eilanders aen boord gebragt: alſoo *Nignus* slechts dartig man had, weſhalven ſich in 't eerſt op ſtrand vol volk geengſints betrouwde. Twintig dagen langh duurde de handel. Ondertuſſchen bevond hy d'ingezezene van *Curiana* gaſt-vry en rekkelijk. Sulx eindelijk te land uitſtapte en bevond de hutten uit hout getimmerd, en met palm-boom bladeren gedekt: langs d'huifen lagen hooge heuvelen oeſter-ſchelpen, welker viſchten ſpijs, en peerlen tot cieraed verſtrekten. Anderſints leefden ook by konyen, ſafanten, paeuwen, haeſen, duiven, ganſen, end-vogels, harten, wilde ſwynen en brood uit geſtampte wortels gebakken. Voorts vertoond *Curiana* ſeer dichte en hooge boſſchaedjen, uit welke des nachts een naergehuil van wild gediert wijd en zijd klinkt. Maer onaengeſien yſelijke beeſten haer tuſſchen 'tgeboomt onthouden, ſtapten d'inwoonders, ſtout op booghſchieten, 't wild onder d'oogen. Zy ſelf zijn bruinachtig, draegen lang gekruld hair. De tanden maekenze wit met kruid, geduurig tuſſchen de lippen gehouden. De vrouwen paſſen op de land-bouvery: de mannen oefenen ſich in d'oorlog, jaght en danſeryen. Zy houden jaerlijx markten, werwaerds van alle kanten koop-waeren toe-brengen ten ruiling. De mannelijke roede word beflooten tuſſen twee ſchelpen. Haer goud komt uit 't landſchap *Cauchieta*, ſes dag reifens ten weſten van *Curia-*

na afgelegen. Derwaerds dan wend *Nignus*: en loopt aldaer ter reede den eerſten der ſlagt-maend des jaers vijftien honderd. Onverbaeſt voeren *de Cauchieters* aen boord, en bragten goud, meer-katten, ſchoone papegaeyen en kotoen. De mannen ſcheenen na-yverig over haer vrouwen; want als een *Spanjaerd* eenig vrouw te na quam, ging de man tuſſchen beide ſtaen. Doch *Nignus*, voort-gezeild langs de ſtrand, vond eerlang een volk van wreede inborſt. Twee duuſend in getal vertoonden haer gewaepend, om 't landen te beletten. Weſhalven geraedſaemſt over ſtaeg te ſmyten na *Curiana*. Niet lang had *Nignus* die ſtreek gehouden, of verviel onder achtien ſchuitjens *der Canibalen*, die op de menſchen-jagt, volgens gewoonte, gingen. Deſe ſetten los op 't Spaenſche ſchip toe: vallen by alle kanten vinnig aen; doch door 't geſchut verſchrikt, houden af. Een ſchuitje wierd achter-haeld, en in 't ſelve twee mannen: d'andere bergden ſich met ſwemmen. De eene lag aen handen en voeten gekluiſtert: wiſt foo veel te beduiden, dat hy des anderen daegs ſoude geſlacht worden, gelijk bereeds geſchied was aen ſijn makkers, met welker vleeſch *de Canibalen* een vroolijke maeltijd gehouden hadden. *Nignus* maekte de gevangene los: gaf hem verlof, om den gevangene *Canibal* nae eigen goed-vinden te handelen. En deſe wierd dier voeghen met ſtokken, ſchoppen, byten, krabben af-geroſcht, dat half dood bleef leggen. Voorts ontdekte *Nignus* op de kuſt *Paria* een wonderlijk zout, welk de zee, onſtuimig over 't vlakke land gerolt, en namaels bedaert, door de ſon maekt. 't Zout moet opgenoomen, eereenige regen valt; want anderſints ſmelt het, en zijgt in de aerde. By tijds verzaemelt, word hard als ſteen: ſulx uit 't ſelve kannen en potten toe ſtellen, die *de Pariaenen* tegen vreemde koopmanſchap verruilen. *Nignus* voor de tweede reis op *Curiana* uitgeſtapt, ſpeelde aldaer twintigh dagen mooy weder,

Gevegt van
Nignus met
de *Canibalen*.

Beſchrijving van
Curiana,
is merkwaerdig.

Wonderlijk
Zout.

gehuifveft by een voornaem edelman, aen wiens deur-ftyl de kop van een *Canibal* gefpykert hing, tot een zege-prael. Hy sag ook, hoe de lijkē der voornaeme perfoonaedjen over horden en langfaem vuur uitge-spannen, alienskens droogden om bewaerd te worden tot afgodendienft. Een onwaerdeelijke fchat peerlen voerde *Nignus* na *Spanje*: wanneer met 't boots-volk over hoop geraekte, ter oorfaek de meeste buit voor fich zelf weg-ftak, en zelf den koning 't bedonge vijfde deel onthield. Hier over by *Ferdinand de Vega* landvoogd over *Galicien* aengeklaegd, en ter hechtenis befteld, is eindelijk na 't Spaensche hof gefonden, by welker vonnis de peerlen voor prijs verklaert zijn: aengefien *Nignus* de felve geruild had op *Curiana* tegen 's koninx duidelijk verbod: namentlijk, dat niemand op vijftich mijlen naderen mogt de kusten by *Colonus* ontdekt. Doch dewijl fulk bevel doorgaens in de wind geflaegen wierd, ieder jookende na peerlen, fond *Ferdinand* na *Curiana* ettelijke opfinders, die van koninx wegen de peerl-vangft fouden gaede slaen. Dese, vergefelschapt met merkelyk aental krijgs-knechten, nevens ses monniken; dwongen feer ongenaedig d'inwoonders tot de viſſchery van peerlen. d'Overlaft liep foo hoog, dat eindelijk in de morgen-ftond te famen-rotten, en alle de *Spanjaerden* aen kant hielpen. Na dat over de lijkē een wijl tijds gehuppelt hadden, rechtenze van de felve een vrolijke maeltijd toe. Weinige evenwel waren met een karveel den dans ontfprongen na 't eiland *Dominicus*: welker opper-hoofd *Didacus Colonus*, zoonder beruchte *Christoffel*, aenftonds den hopman *Ocampo* met drie honderd man affchikte na *Curiana*: alwaer sonder iemand te verſchoonen neder-hakte foo meenig achterhaelde. Hy ſcheen enkelijk toe te leggen om 't eiland t'ontvolken, als d'ingezetenen fich op genaede en ongenaede over-gaven. En dewijl haer dienft ten peerl-vangft noodig achte, ſpaerde d'over-geblevene: gebood

vijf en twintig hutten aen den oever te ſtichten, welke hy de benaeming *Toledo* toe-paſte. Zedert ging de peerl-viſſchery wederom voort.

Togt van Vincent Agnes Pinzon.

DEn eerſten van winter-maend des jaers veertien honderd negen en negentig ging *Pinzon* uit d'haven *Palos* zeil met vier karveelen. Hy voerde, op d'eerſte togt die *Colonus* deed, onder des ſelfs beleid, een ſchip: fulx groote ervaerendheid had in de zee-vaert. Boven *d'Heſperides* beloopē door een ſwaere ſtorm, ontdekte ten darden dag een vlakke kuſt, alwaer uitſtapte; doch vond niet als menſchen-voetſtappen, en des nachts hooge vuuren geſtookt na de manier van een neder-geſlaegen leger. Met den dageraad trokken veertig *Spanjaerden* derwaerds, tegen welke twee en dartig vervaerlijke mannen pijlen en boog ten ſtryd bereiden: 't overige heir volgde. De *Spanjaerden* boonden vrede aen; doch zy floegen alle onderhandeling af. Des anderen daegs wierd niet gevonden dan haer voetſtappen, eens foo groot als die van een gemein man. Zedert ontdekte *Pinzon* een wyde, doch ondiepe ſtroom. Alhier geland, ontmoete op een heuvel een ſterke trop *Africaenen*. Om tot handel te noodigen, wierp hy haer een ſchelle toe, en een der wilden hem een klomp gouds: welk als een *Spanjaerd* ſoude oprae-pen, vallenze gelijkelijk op den *Spanjaerd* aen. Niet lang had hy ſich konnen verdedigen, ten zy hulp kreeg. Hier ontſtond dan een heevig gevecht, welk *Pinzon* quam te ſtaen op een merkelyk aental gequeſten, acht dooden en een jagt. Soo verwoed vochten *d'Africaenen*, dat den vloot in 't water na-ſwommen, en een boot weg-ſleepten. *Pinzon* verviel eindelijk in een ſoete zee: bevond d'oorfaek der ſoetigheid te ontſtaen uit de meenigte wyde ſtroomen, die met ſterke drift in *d'Oceaan* vallen uit 't landschap *Mariatambal*. Zedert kreeg hy de kuſt *Paria* aen boord: en met verwondering een geſicht

Pinzons
wonderlyk
gevecht.

Vreemde
lyken.

Nignus ge-
vangen.

Wrede
handel op
Curiana.

van

Merkwaer-
dig beest.

Schrikkelij-
ke storm.

van boomen, welke geen zestien man-
nen in 't rond konden besluiten. Tuf-
schen dit vreemd geboomte sag hy
immers so vreemden viervoetig wan-
schepsfel. 't Voorste gedeelte gelek
na een vos, 't achterste na een aep:
de voeten waeren als der menschen:
't had nacht-uils ooren: onder de
buik slingerde een vellige sak, in welk
jongen droeg, die niet eer te voor-
schijn komen, dan als haer kost kon-
nen raepen, of om te suigen. *Pinzon*
vong sulck een beest met drie jongen:
de jongen stierven op de reis; maer
de moeder is levendig binnen *Grana-*
da aen den Spaenschen koning ver-
toond. Ses honderd mijlen had hy
langs de kust *Paria* afgeleid: wanneer
een vreeselijke storm twee karveelen
voor sijn oogen 't onderste boven
keerde, en de derde van 't anker af-
floeg: 't vierde stampde ook diervoe-
gen, dat de ribben kraekten, en 't wa-
ter door verscheide lekken in-gudf-
de. Weshalven na land om-sag, ten
einde 't leven bergde. Hy was nu met

sijn scheeps-volk op 't drooge ge-
raekt; doch geensints buiten gevaer.
alsoo niet dan de dood voor oogen
sag, het zy by gebrek van voedsel,
het zy door verwoedheid der in-
woonders. Men begon voort te slaen
een kort einde te maeken met onder-
ling moorden: hoewel andere oor-
deelden christelijker te zijn, sich
dood te vechten tegen de wilde land-
zaeten. Terwijl aldus wanhoopig be-
raedslaegen, stilt de storm: ook quam
't karveel, welk van 't anker spilde,
wederom te voorschijn. Ieder her-
vatte nu moed. *Pinzon* lapte de twee
schepen, soo veel doenelijk was, en
liep den laetsten der herfst-maend op
't jaer vijftien honderd binnen de
Spaensche haven voor *Palos*.

Togt van *Americus Vesputius*.

V*esputius Florentyns* edelman voer-
de vier zeilen, toe-getaekelt op
kosten des koninx *Ferdinand*. Den
twintigste der bloei-maend van 't jaer
veer-

veertien honderd seven en negentig, lichte hy 't anker: ververschte aen *de Canarische eilanden*: liet het zedert door-staen tot *Paria* toe: alwaer hy d' inwoonders met spiegels, spelden, schellen en andere snuiftery diervoegen aen sijn snoer kreeg, dat dagelijx goud aen boord bragten. Dit volk gaet moeder-naekt: self de schamelheid onbedekt, soo wel vrouwen als mannen: haer verve is rosachtig: schrappen 't hair des lichaems kael af: op 't hoofd voeden de vrouwen eenig hair: hebben breede en platte aengesichten, sulx voor soo verre konnen schijnen uit *Tattarye* herkomstig: overtreffen d' *Europeers* verre met loopen en swemmen: de wijven self derven twee en drie mijlen sonder vaertuig of eenig driftig behulp haer in zee begeven. In gewis schieten kennenze geen gelijk. De pijlen zijn van scherpe vis-beentjens voor-

fien. Zy gebruiken ook pieken en knodsen. De vrouwen volgen de mannen in d' oorlog, om te draegen alles 't geen ten reis noodig is. En dese konnen op de schouders lasten torzen, veertig ja vijftig mijlen verre, welke geen drie *Spanjaerden* van d' aerde oplichten. Zy erkennen noch opper-hoofd in den strijd, noch in land bestier. Zy vechten uit ingebooren haet tegen de nabuuren, ten einde wraek nemen wegens haer bloedverwanten, die kampende gesneuveld zijn, of eenige gevangene lansluiden verlossen. De spraek valt sacht, tusschen de tanden en lippen gemaakt: verscheelt t' eenemael van de tael der omleggende volkeren. Wanneer eten, zitten op de aerde neder: slaepende leggen in hang-makken, aen twee stijlen vast gemaakt: by nacht stookenze vuur onder d' hang-makken: boven de selve maekenze vast vis-wand,

haer
vreemde
zedes

vis, korven en kalabassen. Ingevoegte doen zijnze schikkelijk, alsoo elders om een hoeck gaen; maer in tegendeel maekenze haer water, soo wel mannen als vrouwen, voor ieders oogsonder schaemte. De trouw grijpt hier geensints stand. Een man neemt soo veel wijven gelijk goetvind, en verlaetze wanneer 't hen belijft, sonder de minste reden te geven. 't Selve recht is ook by de vrouw omtrend den man. Zy baeren sonder pijn: de kraem-vrouwen self wasschen d'eerst-gebooren kinderen in de stroom, en keeren aenstonds tot haer gewoonlijken arbeid. Als op haer mannen vergrammen, drijvenze ten wraek de vrucht met vergif af. De huisen zijn gebouwt gelijk klokken uit hechte balken, boven met palm-boom bladeren gedekt. Sommige maeken sulck een ruimte uit, dat wooning verschaffen voor ses honderd menschen. Alle seven of acht jaer verhuisenze: ter oorfaek, gelijk voor-given, de lucht door der menschen ademen en afgank te mets besmetting na sich trekt. De rijkdom bestaet in veel-vervige pluimen en snoeren gevlochten uit vis beentjens, groene en witte steentjens, welk cieraed aen 't hoofd, armen, beenen, ooren en koonen dient. Goud en peerlen haelen de minste prijs op. Geen koopmanschap word gedreven. De grootste vriendschap bestaet in 't overleveren van wijf of dochter tot by-slaepen. De dooden begravenze in vochtige aerde: plaetsen op 't graf spijs en drank. Doch andere onderhouden een andere gewoonte: namentlijk zy vervoeren den kranke in 't naest-gelegen bosch: leggen hem neder in een zijde hangmak, tusschen twee boomen uitgespannen: dansen thans rondom de kranke den gantschen dag: setten by hem broot en water voor vier dagen: en kijken voorts niet meer na hem om. Naeuwelijx iemand of hy sterft van ongemak: soo nochtans eenige wederom ter been geraeken, worden godsdienstig geheet van de bloedverwanten. Won-

derlijke genees-middelen gebruikeuze tegen de ziekten. Soo haest eenig mensch de koorts krijgt, moet gedompelt in koud water: dan tegen een heet vuur gebaekert; voorts gejaegt, tot ademloos neder-zijgt: en eindelijk te bedde besteld. Zy laeten bloed, niet in d'armen of op de voet; maer in de lendenen en kuiten. Somtjids vastenze vier dagen, om de gesondheid te bewaren. 't Brood bestaet uit een gestampte wortel, welke de benaeming draegt van *Jucha, chambi* of ook *igname*. Een leeuw kan niet vreedder eenig aes verscheuren, als zy haer gevangene vyanden. Doch *Vesputius*, ten vollen bericht wegens de gelegendheid van *Paria* licht het anker, geraekt op den sesden dag binnen een bequame haven. Alhier te land gestapt vond twintig huisen in 't midden van een meirtjen op dikke paelen gebouwt. Ieder huis had een ophael-brug, over welke zy gingen uit 't eene huis tot het ander. Soo haest d'inwoonders *de Spanjaerden* gewaer wierden trokkenze de bruggen op door verbaestheid. Ondertusschen naderden twaelf schuitjens, uit een boom geholt, na de Spaensche schepen: de rocyers verwondert over der selve groote, dorsten, hoewel gewenkt, niet aen boord komen; maer vluchten tot een hoog gebergte: soo nochtans dat bewijs gaven van weder komst, gelijk dan ook weder-keerden met sestien jonge dochters, van welke vier in een Spaensche boot over-setten. Zy self roeyden tusschen de schepen van d' eene boord tot de andere: bebetoonden allenthalven een minsaeme vriendelijkheid: wanneer onvoorsiens een groote trop oude wijven na strand vloogen, die 'thair uit 't hoofd rukten, en yselijk misbaer maekten, hoedaenig de uiterste nood den mensch gemeinelijk asperst. Op dit geschreeuw sprongen de vier Indiaensche dochters buiten boord: de mannen dreven een jagt pijlen uit de schuitjens na de schepen: ja sommige swom-

Een seer vreemd dorp op paelen gebouwt.

Wonderlijk gevecht.

swommen met knodfen onder water, welke fchielijk boven ftaken, en floegen de na-fleepende booten aen ftarzen. *De Spanjaerden*, dienden fich van 't gefchut: waer door de drang deraenvallers dapper dunde: fulx eindelijk na 't land de vlucht namen. Vijf wierden achterhaeld.

Vesputius vond ongeraden by dit ongaft-vry volk langer te vertoeven. Na tachtig mijlen langs de wal gehouden had, liep binnen een bequaeme haven. De strand stond gepropt met menfchen, die alle eerlang fich bergden binnen een na-bygelegen bofichaedje.

De Spanjaerden wierden in verwondering weg-gerukt, wanneer in de hutten vonden een meenigte flangen, rooferende aen spitzen regen 't vuur: onder alle hing een gevleugelde, en een andere, wiens bek toe-gebonden was met rouwen gevlochten uit boom-baften, draeide d'oogen gantsch vervaerlijk. Zy lieten eenige fnuiftery binnen de hutten leggen, ten einde door fulk lok-aes den gevluchte tot gemeinfaeme onder-handeling noodigden.

De vond gelukte; want des anderen daegs quamen *d'Americaenen* onbeschroomtaen boord: verfochten haer gaft-vryheid mogten be- toonen aen *de Spanjaerden*, indien met haer beliefdten te trekken drie dagh-reifens landwaerd in: alfoo flechts alhier by de zee-kant voor een tijt hutten op-sloegen om te vitfchen.

Drie en twintigh ftoute gaffen, wel gewaepend, beftonden de togt te waegen. Dese over bergen, dalen en ftroomen gereift, quamen eindelijk in een dorp beftaende uit negen huifen; doch gepropt met inwoonders. Wonderlijk ging 't onthael toe. Men danfte, fong, fprong, tierde, fchreyde rondom de vreemdelingen. Ieder bood fijn vrouwen en dochters aen tot vleefchelijke vermenging. Ondertuffchen groei- de 't getal der bekijkers hand over

hand, uit d'omleggende geweften derwaerds toe-gevloeyd: verfoekende zy *de Spanjaerden* t' haeren huifen mogten onthaelen. En dese lieten fich gefeggen. Negen dagen brachtenze over met fmulen, danfen en by-flaepen. Afgemat keerden weder na de vloot, langs een weg van twintig mijlen, niet fon- der gefelfchap van meer als duifend *Americaenen*, draegende elk om zeerft gefchenken voor d'am- mirael *Vesputius*. Alle quamenze binnen boord; doch fprongen ge- gelijkelijk in 't water, en dompel- den onder, wanneer 't gefchut af- ging. Doch onderricht, hoe fulke donder-flaegen uit den hemel af-bragten tot vernieling der vyand- den, bezaedighden een weinigh: noemden *de Spanjaerden Charabi*, foo veel als *wijfe mannen*. Dit land, in *de Mexicaenfche inham*, gelegen op drie en twintig graeden ten noorden, liet *Vesputius* aen ftuur- boord leggen: voer lanx bogtige kusten acht honderd en festig mij- len, nooit buiten 't geficht der fel- ve: en fette eindelijk binnen een haeven, wiens gelijk nooit be- fchouwde. Alhier bragt hy een maend foek met 't herstellen van de gekrenkte fchepen, waer toe d'in- woonders een behulpfaeme hand leenden. En dese klaegden bitter- lijk, hoe jaerlijx een wreede land- aerd herwaerds over-fcheepte, uit een eiland honderd mijlen af ge- legen. Dit volk hield buiten gemein verfhrikkelijk huis: flagten, na gevoelige pyniging, al wat achter- haelde, fonder zuigelingen te ver- fchoonen. Weshalven verfochten byftand tot weer-wraek: zy wil- den de vloot met fchuitjens vol- gen.

Vesputius nam aen de uitroeying van foodaenige bloed-dorftige men- fchen: en ten bewijs, dat fijn woord soude ftand doen, konden feven in canooen, tot getuigen en weg-wijfers, nevens hem onder zeil gaen. Op den fevenden dagh liepenze voor 't eiland *Hyter* reede.

Slangen
wonderlijc
ten fpijs
bereid.

Markwaer-
diz onthael
gedaen an
arie en
twintig
Spanjaer-
den.

Wrede
strijd met
de Canibalen.

Alhier stond de strand beset met naekte mannen, welker lichaemen, sterk en in een gedrongen, allerlei verven en veel-vervige pluimaedjen om d'armen, beenen en 't hoofd verroonden. Zy droegen niet alleen pijl, boog en piek; maer ook groote vierkantige schilden. Soo haest doel raemen konden, schooten een ontelbaere jagt-pijlen op de naderende Spaensche booten. Ondertusschen voer *Vesputius* met de karveelen dicht onder de strand: gaf vuur met schroot uit 'tgeschut: sulx eerlang een groote moord aen-rechte. Twee en veertig *Spanjaerden* evenwel te land gesprongen vonden haer niet weinig benard. *De Canibalen*, op 't getoet van hoornen te zaemen gedromt, drongen tegen de kogels in, en geraekten hand-gemeen: ten zy *de Spanjaerden* door hulp-benden gestijft wierden, hadden te kort geschooten. Twee uren hing de zegen twijfelachtig: thans namen *de Canibalen* de vlucht. Des anderen daegs wierd de strijd hervat, met geen minder geluk voor *de Spanjaerden*, dewelke de vyanden verjoegen, haer dorpen en schuyten in koolen setten, twee honderd twee en twintig gevangene na *Spanje* afvoerden: alwaer den vijftiende van Wijnmaend des jaers veertien honderd acht en negentig ten anker liepen. Kleine rustgenoot *Vesputius*: als die nauwelijx seven maenden te land bleef, wanneer 't bewind kreeg over ses zeilen, met welke van *Cadiz* zee-waerd stak. Ververscht aen *de Canarische eilanden*, wend de Stevens zuidelijk. Zedert vijf-honderd mijl gevordert, ontdekt een verdronken land, met swaere stroomen bespoelt en hooge boomen beset. Nergens deeden sich op voet stappen van menschelijke bewooning. Eerlang voor een eiland verwallen, kreeg een schuit en twee gevangenen, welker mannelijkheid even te vooren was afgesneden, geschikt ter slagting by *de Canibalen*, die alle onderhandeling affloegen. Weshalven tachtig mijl voortset onder een onbekend eiland, alwaer eenig goud ruilde, en vijf-honderd peerlen voor een schelle: de

Tweede togt
van *Vesputius*.

peerlen vielen wel aldaer niet; doch zy roofdenze, gelijk beduiden, van haer vyanden westwaerd af-gelegen, die overvloed hadden deser kostelijkheid. Weinig gedenkwaerdig viel op de togt voor. Alleenlijk dienen aengeteikent de woeste zeden van een beestachtig volk op een schrael eiland. Om de hals hingen twee uitgeholde kawoerden, d'een vol witte gestampte wortels, d'andere vol gras. Zy propten de mond met gras, en herkaeuwden gelijk de koeyen: staeken een stokjen, door speeksel nat gemaakt, in de gestampte wortels, en dese op die wijze in de mond: t'zamen geknaeuwt haelden 't uit de mond, en bestrooyden t'geknaeuwde met de geseide wortels: sulx herhaeldenzen verscheide reisen, eer den spijs door-slikten. Nergens was versch water te bekomen, dan 'tgeen uit den daeuw vergadert wierd in groote bladeren, niet ongelijk d'efels-ooren. Nergens eenige wooningen: zy behielpen haer onder dichte boomen, met gedroogde visschen. Voort verdient het aengeteikent, hoe *Vesputius* een na-bygelegen eiland ontdekte, alwaer reusen-voetstappen vond. Negen *Spanjaerden*, een mijl landwaerd ingestapt, sagen in een ruime valley vijf groote hutten, en binnen de selve twee oude wijven en drie jongedochters, ieder eens soo lang als een gemein man. De oude vrouwen noodigden *de Spanjaerden* ten eten: en dese saten nu ter aerde neder; spijs nuttigende: beraedslaegden, hoe een der reusinnen mogten na *Spanje* vervoeren, om voor geld te laeten kijken: wanneer ses en dertig reusen op slag quamen. Nooit yselijker menschen besichtigde de son. *Den Spanjaerden* reesen d'hairen te bergen. Ieder reus droeg een boog, pijlen en knodschen. Met woest gedruisch binnen gestapt, stonden verset over de negen vreenidelingen: hadden 'tonderling seer drok. Goed raed was hier duur voor *de Spanjaerden*. Sommige oordeelden geraedsaemst de vuur-roers te lossen, en tusschen dedamp over de gevelde lijken te ontsnappen. Andere oordeelen, sich

Wondere zeden van een beestachtig volk.

Vreemde voorval van negen *Spanjaerden* tegen esttelijke grote reusen.

AMERICUS VESPUTIUS

te dienen van minfaeme bejeegening, verre 'tgevoegelijkst. Die voorflag wierd gevolgt. Soo haest buiten d' hute traden, volgden de reusen op een steen-worp, en voegden haer snelder of langsaemer gang na 't gaen *der Spanjaerden*. Dese geraekten eindelijk aen strand, en van strand in de boot. Naeuwelijx staekenze af, of de reusen vloogen toe, schooten vinnig, swommen deschuit achter na; doch verschrikt door de slag van twee gelofte stukken geschut, keerden landwaerd, en bergden sich op 't naest gebergte. *Vesputius* begon eindelijk te denken op de hertogt, alsoo de levens-middelen schaers om-quamen; de vlootelingen magteloos geroostert een geheel jaer onder de heete middag-lijn. Hy wend dan de stevens r'huifwaerd: dreef in de wederomreis een voordeelige handel met schellen en glaesen tegen duifend mark peerlen. De inwoonders veerden hem ertelijke oesters, welker sommige honderd en dertig peerlen, andere meer, andere minder, tusschen de schelpen beslooten. Wanneer haer volkoomen wasdom hebben vallenze van self uit de schelpen: die vast hangen vergaen te mets. Den tiende der Wijn-maend quam de vloot behouden voor *Cadiz* ten anker. Zedert sloeg *Vesputius* hem neder binnen *Sivilien*; doch wierd eerlang ontbouden na *Lisbon* door de Portugeesche koning *Emmanuel*, om met drie schepen nieuwe kusten op te soeken. Tusschen *de Canarische eilanden* en *Africa* zeildenze door soo veel visch, niet ongelijk een braesem, dat binnen een uur de booten by na vol schepten. Dese visch heeft ronde dunne schubben, scherpe tanden, steenen in de hersenen, een hockig hart, een blaes vol wind, roode staert en vinnen: aeft op zee kroos, garnaet en oesters: is seer smaekelijk. Vijf graeden bezuiden de middag-lijn vond hy een groote trop naekte menschen boven op een hooge rotze, wenkende *de Spanjaerden* by haer. Twee verftouten sich derwaerts te gaen, onder beding van weder te keeren na vijf dagen. Middelerwijl

quamen ertelijke vrouwen, versoekende te handelen; doch dewijl haer schroomachtig toonden, trad een ongewaepende jongeling onder den hoop toe. Ieder beschouwde hem met sonderlinge verbaestheid: wanneer een oude vrouw met een knodze van den berg afliep, en den jongeling diervoegen trefte, dat dood ter aerde viel. Men sleepte aenstonds den vermoorde by de beenen ten berg op: alwaer aen stukken gekapt, voor 't vuur gebraden en opgegeten is. Zy toonden voorts aen *de Spanjaerden*, hoe d'andere even soo aen kant waeren geraekt. Op strand stonden de mannen, schooten vinnig met pijlen. 't Geraedfaemst, het anker te lichten. Honderd en vijftig mijlen voort geset, geraekte voor *de Bresilsche kust*: voer zedert langs de wal zuidelijk aen, tot op twee en vijftig graeden. Drie *Bresiliaenen* quamen gewillig over, om na *Portugal* te trekken. Doch 't weder verergerde hand over hand: de koude neep onlijdelijk: de stormen verhieven de golven hemelshoog. *Vesputius* dieshalven laet de kust *der Patagones* en de straet, namaels na *Magellanes* genoemt, achter uit leggen: verbrande voor d' uithoek *Sierra Leona* een schip: en bragt twee behouden tot *Lisbon* aen. De vierde

Weste daed van Indiaersche vrouwen.

Vierde togt van Vesputius.

Meir-spinnen en draeken.

Beschrijving der peerl-oesters.

Derde togt van Vesputius.

kelde borst, gekrulde staert, een paers-blaeuwe rugge, twee driekantige quappen onder den buik. Niet min vreemd is de mee-meir-spinne, door harde pooten uit-steekende boven de tanden, twee lange schaeren, een dubbelde buik; tusschen 't hoofd en buik leid een swart nat, met welk 't water donker maekt, wanneer iemand hem vangen wil: by nacht geeft hy schijnfel: acst op visch. Wanneer voort-teelen omhelsen 't manneken en wijfjen malkander: 't wijfje leid witte eyeren, niet ongelijk den haegel: wanneer 't wijfjen in nood is komt haer 't manneken te hulp; doch 't wijfje verlaet 't manneken. Drie honderd mijlen lag nu dit verlaeten eiland achter uit, wanneer *Vesputius* binnen een bequaeme haeven liep, welken hy de naem *Aller Heiligen Abdy* toe-paste. Twee maenden wacht hy alhier na de afgedwaelde zeilen; doch vergeefs. Vervordert dieshalven sijn reis: loopt tusschen *de Abrolhos* in de

stroom *Curubabo*: bouwd alhier een slot: voorsiet het met vier en twintig man, twaelf stukken geschut en levens-middelen voor ses maenden. Vijf maenden spilde *Vesputius* aen de timmering der sterkte: wanneer t' huiswaerd voerde een schip vollaeden met *Bresilien-hout*. Soo haest buiten aller verwachting *Lisbon* naderde, liep hem de gantsche stad te gemoed. En dit is *Americus Vesputius*, na wien *de Nieuwe Wereld* als noch *America* genaemt word.

Togt van Alphonsus Fogeda, Diego Nicuesa, Ancisus en Roderik Colmenares.

Americus Vesputius was nauwelijx uit-gerust binnen *Lisbon*: wanneer *Fogeda* met drie honderd man uit *Beata*, voornaemste haven van *Hispaniola* over-scheepte na 't eiland *Codego*, bewoond by naekte menschen; doch boven maeten schoon en

Wonderlijke
boom op Co-
dego.

Fogeda's
wreedheid
en neder-
laeg.

hongers-
nood.

Vreemde
overval.

en ervaeren in boog-schieten. Alhier vond hy een wonderlijke boom: dese draegt smaekelijke appelen voor de tong, doodelijk voor den mensche: die onder des selfen schaduwe slaept, verliest verstand en gesicht: en komt niet tot sijn voorige stand, ten zy een langwijlige slaep op-neemt. *Fogeda* overviel op *Codego* een arm zee-dorp. Sonder eenige genaede woede de wreedheid. Weinige ontsnapte na een hoofd-plaets, drie mijl landwaerd in gelegen. Derwaers rukt d'overwinnaer; maer word soo raeuw onthaelt, dat seventig *Spanjaerden* aen vergiftige pijlen sneuvelden: d'overige bragten nauwer nood 't leven af. Eerlang echter hervatten de overwonne haer kans: soo haest gestijft waeren door seven honderd vijf en tachtig krijgs-knechten, die *Nicuesa* ten rug-steun aenbragt. Met de tweede nacht-waek omringdenze d'hoofd-plaets op *Codego*: staeken de huisen over d'honderd in brand: te gelijk ging de vlam en 't gekerm aller wegen aen. Die 't vuur ontvlooden sneuvelden aen kogels of swaerden. Van stijf duisend menschen wierden slechts weinige jongens verschoont: ten einde *Fogeda* vernam na de toestand der gesneuvelde en gevangene *Spanjaerden*. De jongens deden bericht: hoe sich d'overwinnaers, volgens gewoonte, ter maeltijd gedient hadden van dooden en gevangenen, alle aen 't vuur ten spijsse toe bereid. Uit de verbrande assen groef *Nicuesa* eenig goud. En dese had last gelaelen aen *Ancifus* schout op *Hispaniola*: hy soude met een schip volleestogt voor 't leger volgen na *Codego*. Maer dewijl door ongelegendheid langer te rugge bleef, stierven de *Spanjaerden* van honger: sulx de drie honderd man, die *Fogeda* uit *Hispaniola* voerde, tot seftig verfmolt. En dese was reeds afgescheept na *Hispaniola* wanneer *Ancifus* in *Codegoos* haven ten anker liep: en sommig volk te land wierp, om de bootte verlaten, en versch water aen boord te brengen. Terwijl dit werk by d'hand hebben, omringen haer d'inwoonders. Drie dagen sagenze op malkander,

sonder aenval of tegenweer. Ten laetsten ging een *Spanjaerd*, niet onkundig in de *Codegische* tael, water scheppen. Geswind wierd hy beset; doch voor een kleine tijd; want soo haest uit hem verftonden, hoe hy van *Fogeda*s of *Nicuesa*s volk niet was, die onlanx een groote moord aenrechteden, trokkenze af: te meer alsoo dreigde, hoe *Ancifus* wraek soude nemen, indien zy feitelijkheid tegen iemand der *Spanjaerden* pleegden. Aldus gestild bragten allerlei lijftogtaen boord. *Ancifus* ondertusschen verzeilt na 't vaste land *Vraba*, en in de mond van d'haven aldaer sijn schip op een droogte. Ter nauwer nood bragten de boots-gesellen 't bloote lijf af met weinige geweer. Ten zy de boomen voort bragten een soort van peerstken en karsen, en 't bosch wilde swijnen, d'honger had alle verteerd. Doch hoewel by sulck voedsel 't leven behielden, waerenzee echter des levens niet zeker: als die onder woeste menschen, door schip breuk uit-geworpen, moesten swerven. En waerlijk zy hadden met mannen te doen. *Ancifus* voerde honderd man landwaerd in. Tegen dese trop vielen drie *Vrabaeners* uit, en door-schooten verscheide *Spanjaerden*: dewelke eindelijk op d'oever der stroom *Darien* halte hielden. Hierwaerds quamen ook de Spaensche sloepen van 'tgebleven schip. Terwijl beraedslaegt word, hoe gevoegelijkst na *Hispaniola* souden over-schepen, rotten d'inwoonders, tot vijf honderd toe, te zamen: na een scherp gevecht keerdenze de rug. *Ancifus* volgt, en vind binnen een dicht riet-bosch een groote schat goud. Ondertusschen sette *Nicuesa* na 't goud-rijke *Veragua* met drie schepen: twee dwaelden van hem af, beleid by *Lupus de Olano* en *Peter Umbria Olano* brak in de stroom *Veragua*, na welke 'teiland de naem draegt, sijn schip: en bouwde een nieuwe karveel. *Umbria* bleef tusschen de klippen. En niet min ongelukkig voer *Nicuesa*, wiens vaertuig omfloeg: hy geraekte met weinige op *Veragua* te land: doolde in d'uiteerste ellende langs

Ancifus ge-
raekt uit
een wonder-
baerlijk ge-
vaer.

langs een onbewoonde strand seventig dagen : hield het naeuwer nood ter been met wilde wortelen. Eindelijk gerackt by *Olano*, en set hem gevangen ; ter oorfsack sich opperbewind aenmaetigde. Terwijl aldus over hoop lagen , nam d' honger diervoegen onder *de Spanjaerden* toe , dat kracht en verftand verlooren : fulx niemand belul had , om de wapenen te voeren. De inwoonders door grieden met vergiftige pijlen d' uit-geteerde na welgevallen. Van feven honderd vijf en tachtig fchoten naeuwelijx negentig over. En even foo ververd ftonden de zaeken met *Ancifus*, tegen welken sich *Vafchus Nunnez* ten gefach hebbet op *Vraba* op wierp. 't Stond gefchaepen tot een jammerlijk bloedbad : wanneer *Colmenares*, uit *Hispaniola* met levensmiddelen afgeftooken , den vijftiende der Wijnmand des jaers vijftien honderd en tien aldaer aenquam. Drie en twintig dagen zukkelde hy op zee. Binnen de ftroom *Gaira* gelopen , ten einde sich van verfch water voorfag , liet feven en veertig man in de loop ; want , terwijl de leggers vullen , vallen feven honderd inwoonders uit : en treften met een jagt vergiftige pijlen diervoegen , dat niemand ongequetft bleef , en geen gequetfte by 't leven. *Colmenares* quam ter rechter tijd by 't overgebleven volk onder *Ancifus*, alfoo in d' uiterfte noodfaten , door gebrek van voedsel. Onaengefien fulk ongemak , waerenz onderling verdeelt wegens d' heerschappy. Om de twist by te leggen , wierd by de voornaemfte geraedfaemft gevonden 't opperhoofd *Nicuesa* op te zoeken : welken *Colmenares* eindelijk vind , befig met 't bouwen van een toorn tegen vyandlijke indruk op d' uithoek *Mormor*. Sijn magtig heir was verfmolten door honger en vergiftige pijlen tot festig weerloofe mannen. Alle , in *Colmenares* vaertuig over-gestapt , wierden door *Nunnez* belet te landen. Weshalven *Nicuesa* sich benoodfaekt vind door te laeten ftaen na *Hispaniola* , hoewel in een onbequaem

vaertuig , van welk nooit tijding quam , waer gebleven is. *Nunnez* had nu d' handen ruim , ontflaegen van *Nicuesa* ; doch geen voorraad meer. De naefte weg , op den roof te leven. *Careta* koning over *Coiba* moest 't eerft ontgelden. *Nunnez* dan neemt hem gevangen , en alle eedwaeren en fchatten , die hy bekoomen konde. Niet lang ftrekte de fpijs. Tegen *Careta* lag voor lang de koning *Poncha* over hoop. *Nunnez* dient hem zelfs hier af : ontflaekt *Careta* : en valt , door hem geftijft met hulpbenden , *Poncha* op 't lijf. Dese gaf sich ter vlucht , en alles ten beften. De koning *Comogrus*, door dusdaenige voorval verfchrikt , bood vriendelijk den vrede aen. *Nunnez*, derwaerds verreeft , is heerlijk onthaelt binnen 't paleis van *Comogrus*. Dit , lang honderd en vijftig en breed tachtig fchreeden , bestond uit hecht gevlochte balken , beleid met fteene vloeren , boven vervulfd. De kelder lag vol wijn , geperft van de wortelen *jacca*, *ages* en *mais*. De binnenfte vertrek-kamer hing met lijken , over langfaem vuur gedroogt , aen bombafijne touwen. De lijken waeren de vader , grootvader , over-grootvader en andere van *Comogrus* bloed , voor vier honderd jaer overleeden : ieder met peerlen , gouden kotoene kleden meer of min gepronkt , na dat meer of min in d' oorlog verrichten. Ondertufchen joeg een ftorm met donderen blixem de zee over 't land , fulx 't gezaeide verftikte. Hier uit ontftond fwaere hongersnood. *De Spanjaerden*, die sich nederfloegen by de ftroom *Darien* op *Vraba*, kregen geen toevoer uit *Hispaniola*. Zy hadden de nabuurige koningen d' huit afgeftroopt : by de felve was niet te haelen. *Nunnez* dieshalven vaert dartig mijl de ftroom op : beroofd 't dorp , over welk *Dabaiba* koning ftond : hy vond wel een onwaerdeerlijke fchat goud ; doch weinig eedwaeren , en overvloedig vleeermuifen , grooter als tortelduiven : haer beet was doodlijk , ten zy met zoutwater aenftonds wierd gevreven , volgens

Markwaerdig paleis van den Koning *Comogrus*.

Togt van *Colmenares*.

vreemde handel met hem.

Verrichting van *Nunnez*.

be-

bericht der gevangene. Doch gelijk *Nunnez Vraba* door-stroopte ten zuiden, alsoo *Colmunares* oostwaerd met festig man. Dese rocide tegen de stroom *Darien* twaelf mijlen op; vond hier en daer langs d'oever gehuchten en dorpen: en by den koning *Turui* overvloedig spijs en goud. Zedert voer hy voort na 't magtig rijk van *Abenamchei*, die, tegenweer doende, in Spaensche handen verviel. De naeste koning *Abibeiba* ontsprong behendig den dans. Zijn paleis was gebouwt in d'opperste toppen van boomen, boven in een gevlochten, en met balken over de takken beleid. De noot drong sulke verheevene woonplaetsen af: eensdeels om 't over-vloeyen der stroomen, die nu en dan 't laege land diep plas fetten: anderdeels wegens geduurige strooperyen. Uit dese huisen verdedigen sy haer veilig: alsoo diervoegen in de lucht getimmert zijn, dat nauwelijx een pijl foo verre reikt: beneden hebben de stammen een harde dikte van vier en twintig vademen, sulx niet gemakkelijk omgehakt worden: te meer alsof steenen, pijlen en vuur-potten neder-hagelen, als sulx by eenige vyanden word onder-wonden. *Colmenares*, onder horden gedekt, leide de bijl aen de boom, op welk *Abibeibaes* huis stond: wshalven afquam, en beloofde goud te beschaffen uit de naest-gelegen bergen, hoewel niet sonder levensgevaer, alsoo *de Canibalen* doorgaens de goudgraevens om hals brengen. Niet minder hield hy als sijn woord: ja spant met alle de andere verheerde koningen te zamen, ten einde *de Spanjaerden* aen kant geraekten. De vergaderplaets was bestemt in 't dorp *Tirichi*. Vijf duisend man stonden by de hand. De aenslag gelukt, ten zy wonderlijk uit-lekte. *Nunnez* had onder sijn slaevinne een bysonder schoone, op welke in ontuchtige liefde verslingerde: en dese scheen met weder-liefde bevangen; want alsoo haer broeder, verkundschapte wegens de toeleg, opening deed: ten einde zy de naeste nacht elders om een goed heen-komen sag, en niet sneuvelde in d'aenstaende overval. Onaengesien aen

't geheim de welvaert hing van haer vaderland *Vraba*, ontdektze d'aenslag. *Nunnez* diende sich hier diervoegen af, dat het den zaem-geswoorene zuur op-brak. Hoewel *de Spanjaerden* alenthalven d'handen vol werk vonden soo mordenze, echter geduurig onder malkander over de voet van land-bestier. Eindelijk vinden goed *Colmenares* en *Joan Quicedo* na 't Spaensche hof te versenden: ten einde vaste keuren afbragten, na welk alles moest gericht. Dese, in een klein vaertuig gestapt, vervielen door swaere storm op de kust *Cuba*: alwaer de stukken van een gestrande karveel vonden. Hier kregen ze bericht uit een gevangene, hoe *Valdivia* en *Zamudio*, door schip-breuk aen-gedreven, nevens 'toverige boots volk ten spijs verstrekten: hoe *Fogeda*, langs de kusten swervende, 't meeste volk door honger en kommer verloor: hy self was nauwelijx op *Hispaniola* geraekt, of stierf aen de vergiftige pijl met welke aen de stroom *Darien* gequest wierd. Gelukkiger was *Ancifus* op *Cuba* geraekt, weinig na *Fogeda*, by een koning, die sich liet doopen *Commendator*, en voor de maegd *Maria* een tempel stichte. In de nieuwe tempel rechte hy een vrouwe beeld op uit leem, met kotoen bekleed: rondom stonden potten vol spijs en water; want alsoo diende hy, als ook alle d'inwoonders van *Cuba*, d'afgoeden *Zemes*: die anders, gelijk geloofde, de zielen op-aten. Ja, wanneer ten strijde ging, droeg hy 't *Maria*-beeld in de voorste slag-orden, riep *ave Maria*. *Ancifus* beklagde zedert voor 't Spaensche hof *Vaschus Nunnez*, die een vonnis ten nadeel ontving. Aldaer kregen ook gehoor *Colmenares* en *Quicedo*: sulx een vaste voet beraemd is voor *de Spanjaerden* op *Vraba*.

Togt van Peter Arias, en merkwaerdige verrichtingen van Vaschus Nunnez.

DE ridder *Arias*, vergefelschapt met sijn huisvrouw *Elisabeth Boadilla*, ging onder zeil op 't jaer vijftien honderd en veertien: door een harde storm beloopn, verloor

Een wonderlijk Paleis boven in de boomen getimmert.

Een aenslag op de Spanjaerden wonderlijk ontdekt.

Togt van Ancifus.

Een tempel van Maria op Cuba.

Hongers
nood by Ni-
cuesa.

twee schepen : keerde na *Spanje*; doch hervatte eerlang de togt : onaengesien nu sulck een neep gekregen en kennis had van de groote armoede die *Nicuesa* uit-stond; als dewelke niet alleen by verrotte honden, maer self menschen een geruime tijd ter nauwer-nood 't leven behield. Een padde wierd gekocht voor een groote klomp goud op *Veragua*. Doch *Vaschus Nunnez* verkundschaft van *Arias* aentogt, leide enkelijk toe om hem seif te verrijken, eer door *Arias* 't opper-bewind over *Vraba* (zedert kreeg *Vraba* de benaeming *Nieuw Andalusia*) quijt raekte. Verkundschaft, hoe ten zuiden goud-bergen lagen, trekt met honderd en negentig man derwaerds, door dichtekreupel-boschen vol wild gediert, diepe valleyen en wijde stroomen, niet sonder harde sehermutseling. In 't bergachtig landschap *Quarequan* trokken hem d'inwoonders met pijlen, knodsen, houte swaerden, pieken en pijlen stoutmoedig onder d'oogen; doch,

verschrikt door de slag der vuuroers,keerden de ruggen: ses honderd wierden of aen stukken gekapt, of van veertig Spaensche honden, op den oorlog afgerecht, verscheurt. Binnen 'sKoninx paleis sat desselfs broeder in vrouwen gewaed, met welke de Koning sich vervloekt vermengde. *Nunnez* gaf den bloedschendingen Sodomiet ten spijs voor de honden. Onder de verslagenen lagen pikswarte *Mooren*, door schip-breuk op *America* vervallen, met welke de *Quarequanen* zedert geduurig oorloogden. 't Schijnt de gesneuvelden in slaverny dienden. Doch *Nunnez* moest alhier een merkelyk aental volk laeten : als die, door honger en ongemak afgeslooft, niet langer konden volgen: met 't overige heir vordert hy reis, en krijgt eindelijk 't hooggebergte onder de voet, van welk de groote *Zuid-zee* beschouwde: derwaerts getrokken, ontmoet hem de koning *Chiapes* met dartig duisend man : die alle niet lang stand hielden, verschrikt door 't vuur en

Honden ge-
bruikt ten
oorlog.

Sodomiet
wreed ge-
straft.

Nunnez
ontdekt al-
dereerst de
Zuid zee.

en slag der vuur-roers, schetterende tusschen de valleyen. Voorts volbragten d'honden 't werk: beten de vluchtende stukken vleesch uit het lijf. Na de strijd bood d'overwinnaer vrede aen: welke bekrachtigd wierd door groote schenkaedjen goud. Zedert hield *Chiapes* den Spaenschen hopman *Nunnez* geselschap: trok met hem over een wijde stroom na den landvorst *Coquera*, wiens heir eerlang verstoof; doch de vriendschap is haest gemaakt, mits *Coquera* goud beschafte. Een groote inham, sich krommende festig mijlen, dien *Nunnez* de benaeming *sant Michiel* toepaste, leid vol eilanden en gevaerlijke rotzen. *Nunnez*, hoewel door *Chiapes* afgeraden, alsoo de zuid-zee toenmaels de drie laetste maenden des jaers achter een soo hol schoot, dat geen vaertuig op 't water harden konde, begeeft sich in negen Indiaensche schuitjens met tachtig man van strand. Hemels-hoog refen de golven: sulx ter naeuwer nood aen een onbewoond eiland geraekte. Terwijl alhier vernacht, liep 't y soo hard op, volgens d'eigenschap der zuid zee, dat 't eiland de verheevenste grond onder-haelde. Ieder vond genoeg te doen, ten einde niet weg spoelde. De dag ondeckte een tweede ongemak; want d'Indiaensche schuitjens, hoewel uit een boom gehakt, waeren vol gaten en zand, of aen stukken geslaegen. Men keerde dieshalven te rugge, uitgemergelt door honger, tusschen yfelijk loeyen der baren, terwijl ebben en vloeyen. Zedert kreeg *Nunnez* den koning *Tumaccus* onder de knie, dese, in een veld-slag overwonnen, maekte vrede met kostelijke schenkaedjen van goud en peerlen. Hy wees ook een eiland, welkers rotzen op 't vaste land gesien wierden, soo peerl-rijk, dat nergens of meer of schoonder te vinden waren; doch de koning aldaer was boven gemein magtig: jaerlijx quam hy over by bezaedigt weder, niet sonder bloedige voet-stappen. *Nunnez* wilde aenstonds derwaerds schepen, onaengesien, in 't midden der slag-maend, de zuid-ooste wind sulx een holle *Oceaan* maekte, die boomen en stukken van bergen af-sloeg. 't On-

weder was te schrikkelijker door weerlichten en sware donder-slagen. Des nachts neep de koude: over dag bleef de hette lastig. Vergeefs onderstond *Nunnez* de togt benoodtekt uit te stellen tot bezaedigder tijd. Eer hy d'herred nam na d'achter-gelaetene aen de stroom *Darien* op de vaste kust *Vraba*, besigtigde de peerl-vangst. *Chiapes* gelaste dartig duikers peel-oesters te visschen. Binnen weinig dagen bragten zes groote fakken vol van middelbare slag; want dewijl de zee te hol schoot, volgens 't gewoonelijke gety des jaers, dorsten na de beste, die dieper zeewaerd leggen, niet duiken. *Nunnez* liet de zieken en afgematten by *Chiapes*: trok langs een andere weg, als quam. Over een sware stroom geset, word verwellek om't door de vorst *Teaocha*. Dese voorzag hem van goud, peerlen, reis-kost en leids-luiden, die te gelijk de pakkaedje droegen. *Pacra* een overlastig buurman voor alle omleggende volkeren, soo haest de komst van *Nunnez* vernam, begaf sich op de vlucht. Doch, door dreigementen verschrikt, quam nevens drie landvorsten te voorschijn. Geen ongeschikter wanschepfel beschouwde de sonne. Nauwelijx iets, 't welk na een mensch geleck. De gidzen, by *Teaocha* verschaft, eischten hem ter straf, wegens sijn schelm-stukken lang gepleegt. 't Verfoek is ingewilligt. Hy word dan levendig van de Spaensche honden verscheurt, nevens de drie landvorsten. Ondertusschen liepen de *Spanjaerden* levens-gevaer, door dien in die woeste wildernissen geen water te vinden was. Binnen een kreupelbosch lag een beekje; doch niemand der *Americanen* dorst derwaerds naderen, uit vrees voor de tijgers en ander wild gediert. Zy verhaelden, hoe de tijgers by nacht meenig mensch uit de hutten rukten, indien de deur niet vast sloot. *Joan Ledesma* had self gegete van den tijger een manneke, die ses maenden lang nacht aen nacht menschen of beesten verscheurde. Op d'engte, langs welke uit sijn hol ten roof ging, wierd een diepe kuyl gegraeven, boven loos toegedekt. De tijger alhier ingevallen, deed sulx geweld tegen

Peerl
vangst hoz-
daeng.

Nunnez
trekt te
rugge.

Pacra een
woest ko-
ning, sijn
schrikkelijke
dood.

Vreemde
voorzal
van een
tijger.

is in wor-
derlijk ge-
vaer op de
zuid-zee.

de neder-geworpen steenen , pieken en pijlen , dat ieder d' haren te berge reesen. Zedert sogtenze ook 't wijfje ; doch vonden twee jongen sonder moeder : welke op-nemen , en yfere hals-banden om doen ; ten einde na *Spanje* over-voerden. Maer alsoo geen kans sagen , om op te queeken , brengenze de jongen te rugge , in voornemen die af te haelen , als weinig ouder waeren. Men geloofst , dat van de moeder verscheurt of vervoerd zijn , alsoo zedert de ledige plaets vonden. Binnen 't rijk van *Bononiama* verrijkten sich *de Spanjaerden* met goude hals-band en borst-plaeten , welker overvloed huis in , huis uit aen de wanden hing. Voor de stroom *Comogrus* , lietenze *Teaochaes* gidzen gaen , en dienden sich voorts van *Cotog* en *Ciuriza* , twee opperhoofden over een dorre landstreek aldaer , vol rouw gebergte. 't Gebergte lietenze ter rechter hand leggen : dwaelden drie dagen over een broekachtige grond , in welke somtijds tot de knien toe zakten. Alle waerenze slaeuw van honger : en hoewel moedschepten , toen 't gebied des koninx *Buchebuea* onder voet kregen , vondenze niet als ledige hutten , en even soo by *Chiorifus* : also beide weinig te vooren door een machtiger nabuur berooft waeren. Zy beschonken *Nunnez* met groote brokken goude : van spijs konden hem niet voorsien : sulx tot d' uiterste nood verviel. En 't had met alle gedaengeweest , ten zy by *Pocchorofa* dartig dagen lang den buik vulde met gestampte wortels. Aldus gehart valt door *Pocchorofaes* opruyen by nacht in 't paleis van *Tubanama* : neemt hem nevens tachtig by-wijven gevangen. Uit vrees des doods bragt de gevangene een ongelooftelijke schat goude voor randzoen. *Nunnez* aldus verrijkt , quam eindelijk by sijn volk aen de stroom *Darien* , alwaer twee schepen met lijftogt uit *Hispaniola* afgestookten ten anker lagen. Terwijl 't werk op desen voet toeging in *America* , voerde *Peter Arias* seventien schepen , met duisend vijf honderd vlootelingen bemand , na *Nieu-Anda-*

lustia , voor by d' eilanden *Martinina* , *Guadalupla* en *Galanta*. Een geruime tijd zeilde hy door de zee , vol wier begroeyt. Zedert in d' haven *sant* *Martha* gevordert , leed harde aenstoot van d' ingefetene ; als dewelke tot de borst toe in 't water vloogen , geensints verschrikt door de grootheid der zeilen : joegen een jagt ontelbaer vergiftige pijlen tegen *de Spanjaerden* : twee gequetste bestierven aenstonds de wonde. *Arias* smijt volk te land , welk veel schuitjens vol netten , gebreid uit gestampte taeye kruyden en bombazijne touwen , vonden. Binnen *sant Marthaes* haven , drie mijlen ruim , valt veel visch , die tot twintig vademen onder 't klare water gesien word. Soo haest *de Spanjaerden* by d' huisen in-vielen ; wijven , kinderen en huisraed wegroofden ; hervatten *d' Americaenen* den torn. Vinnig ging de strijd toe : eindelijk slabakten *d' Americaenen*. Haer huisen en huisraed zijn beide besiens waerdig. De bove-dorpel is behangen met schelpen aen dunne dradengereegen , die tegen malkanker door de minste wind geduurig kletteren. De vloeren beleid met bombazijne kleeden , geweeven vol beeldwerk , als arenden , leeuwen , tijgers en menschen gedaenten : de wanden bekleed met veel-vervige matten , gevlochten uit gestampt zee-riet en verscheyde taeye wortels , en tapijten vol peerlen , brengen een groot cieraed toe. In de valleyen vonden *de Spanjaerden* verscheide kostelijke gesteenten , als sappier , jaspis esmaraud en grote brokken berg barn-stern : en binnen sommige hutten korven en kisten van blaederen vol gedroogde staepels , sprinkhaenen en kreeften. Alhier valt de wortel *Tuca* , gelijk ook op verscheide andre West-Indiaensche kusten , waer uit 't beste brood gebakken word. Dese wortel draegt op *Hispaniola* en in *Angola* de benaeming *Tuca* : by *de Brasiliaenen* *Mandiba* en *Mandiboca* : by *de Mexicaeners* *Quaubcamotli*. De selve schiet een dikker of min dikker stam op , na de vruchtbaerheid of onvruchtbaerheid der grond : de

Togt van Peter Arias: sijn gevecht in de haven sant Martha.

Vreemde huizen en huis-raed.

Vordere land reis van Nunnez seer merk waerdig.

blaederen draegen by na 't fatsoen der tulpen : krijgen kleine bloemen en zaed ; doch nergens toe dienstig : de wortel, niet ongelijk den pinsternaeken, bevat een melkachtig sap, waer door bol op-swelt : soo haest de selve ontworteld is, sterftze : de spruitjens, die op d'achtste en tiende maend uit de wortel schieten, dienen tot voort-setting. Wanneer by natte jaeren, of ook door wormen en bysonderlijk mieren, de wortel bedorven word, veroorsaekt fulk ongemak, dat dikwils d' helst der inwoonders wegens hongersnood niet te lijve blyft. De bladeren der *Mandihoca* dienen voor salaede.

Uit de gewekte wortel in water vijf dagen lang besinkt een hef, waer af versch meel, by de *Portugesen* genaemt *farina fresca*, by d' *Americaenen* *vipeba*, gestampt word, Voorts bereidenze van *Mandihoca* op 't vuur gedroogt brood; gemengt met water, peper en de blom *nhambi* den niet min smaekelijke als gefonde bry

mingau de carima: met water van oranj-appelen bloemen en zuiker den gefonden drank *tipioca*. De *Mandihoca*, geschrap in wonden, geneest seer gelukkig. Aerdig eten d' *Americaenen* dit gestamte brood; want zy werpen 't met handen vol verre van de mond in de mond, en nochtans valt nooit een kruim buiten de mond. Eindelijk word groote moeite en konst vereischt, om den *Mandihoca* tot brood klein te maelen. Eerst schillenze ben bast af : thans geleid onder een moolen, by twee *Indiaenen* gedraeyt, valt 't gestampte in een langwerpig-vierkante bak. De vochtigheid, raeuw doodelijk, gekookt gefond, word in een perse uit-gedrukt : en voorts de geperste *Mandihoca* op een oven gedroogt. Doch de wilde *Mandihoca*, by die aen zee wonen *cuacu-mandiiba*, en landwaerd in *cuguacucuremia* genaemt, verscheeld seer veel in fatsoen en waerdigheid van de eerste. Maer *Arias*, op de stroom *Darien* ten

Verrich-
tingen van
Arias in
Nieuw
Andalusia.

anker geloopen, is door *Nunnez* prachtig ingehaelt. Zijn eerste werk was 't stichten van drie sterkten, om de togten na de Zuid-zee te veiligen. *Joannes Aiora* kreeg ten dien einde 't bewind over vier honderd man. Voorts had *Arias* groot misnoegen in de plaets, by de Spanjaerden, uit nood aldaer neder-geslaegen, geheeten *Maria Antiqua*. De plaetslag in een laegte tusschen hooge bergen, sulx weinig son genoot; doch genieerende brande ondraegelijk door weerschijn. Moerassen rondom verdorven de lucht. Uit 't drabbig water, tot zuivering der vloeren gestort, groeyden meenigte padden. De stroom *Darien* vloeyde alhier met een vuile vloed, drie mijlen van de zee. Alle toevoer konden beswaerlijk aen-gebragt langs de rouwe wegen te land. Behalven de tygers en leeuwen, die meenig mensch en beest verslonden, leedenze groot overlast van vleur-muisen, welker beetten een haestige dood veroorsaekten. Den eersten nacht, als *Arias* binnen *Maria Antiqua* rustte, wierd 't huis door de blixem aengestookt, alwaer deffelfs genees-meester sliep. Half gezengt met sijn vrouw buiten geraekt, sag een vreeselijke krokodil, die den huis-hond by hem weg-rukte na de rivier. Vorders bragt wel 't nabuurig landschap *Coiba* boomen voort, welker hout, totschepen gebeefigt, nooit wormen wegens bitterheid voede, daer andersints alle vaertuig dit quaed in dese gewesten buiten gemein onderhaevig blijft. Maer hier tegen groeiden ook de beruchte pest-boomen, welker blad, indien op iemand valt, aenstonds uit 't leven weg-rukt, tenzy de geraekte plaets met nuchter speeksel werd bestreken. De *Coibensers* kennen een tegen-gift, welker gebruik veilige handeling van dit doodelijk hout verschafft: weshalven 't selve beefigen, om haer vyanden aen kant te helpen. Terwijl *Arias* dusdaenige redenen over-weegt, versend hy verscheide hopmannen na verscheide oorden, ten einde alle gelegendheid naeuwkeurig na-speuren. On-

Vreemde
voorval.

Merkwaa-
rdige oor-
men.

der dese kreeg *Gaspar Moralis* last, reis te vervorderen op de Zuid-zee aen; 't werk, by *Nunnez* aengevangen met de koningen *Chiapes* en *Tumaccus* te hervatten: en bysonderlijk 't peerl-rijk eiland, 'tgeen *Nunnez*, wegens 't ongestuimig weder, moest laten leggen, aen te tasten met festig man. *Chiapes* en *Tumaccus* souden, gelijk besprooken was, hulp-benden op sijn komst vervaerdigen. En dese hielden haer woord. Alleenlijk haperde het aen vaertuig: alsoo niet boven drie of vier menschen konde voeren, self in de kloekste schuitjens. Echter d'aenslag ging voort. Seventig krijgs-knechten kregen de voet op 't eiland. d'Eilanders, onder 's koninx beleid, vloogen de gelanden tegemoed: en, opgeschreeuw *quazzanara, quazzanara* met houte swaerden tegen de vuur-roers in. De slag en kogels verbaefde alle. De gevlichte koning was besig, om de landzaten, door een gemeine wapen-kreet, op te ontbieden; doch gewaerschouwt, hoe geen mensch tegen 't blixem-schietende volk konde bestaen, mackt met *Moralis* een verbond, op voorwaerde: dat jaerlijx honderd pond uit-gelesen peerlen den Castiliaenschen koning leverde. En, ten bewijs van naeuwe vrindschap, liet sich doopen *Peter Arias*, na 't opper-hoofd over Nieuw *Andalusia*. Hoe groote schat *Moralis* uit dit peerl-rijke eiland afbragt, kan blijken aen een peerl, voor welke Paus *Leo de tiende* vier en veertig duisend dukacten telde aen een Venetiaens koopman. Onder d'afgeschikte hopmannen door orde van *Arias* was ook *Joannes Solisus*. Dese, langs de *Caribische kust* tot boven d' uithoek *sant Augustijn* ses honderd mijl zuidelijk aen gezeilt, vond d'inwoonders van *Pernambuco* niet min wreed als listig. Te land genoodigt, voer met de boot, nevens eenige bootgesellen, derwaerds. Alle wierdenze dood-geslaegen: en, in 't gezicht van 't scheeps-volk, op-gegeten. Ieder sloeg de schrik om 't hart: sulx 't anker lichten, en een swaere laeding braesilien hout voor *Cadiz* aenbrag-

Merkwaa-
rdige rogt
van *Moralis*
na de Zuid-
zee.

wonderlij-
ke peerl.

Ellendig
einde van
Solisus.

bragten. Ter ongelukkiger uur sette ook *Ioannes Pontius* eenige waschters, om lywaed te zuiveren, op 't eiland *Guadalupa*. d' Eilanders, uit een bos-schaedje gevallen, rechten aenstonds een vroolijke maeltijd toe van de ge-braede wijven. *Gonsalus Badaiocius* liep met tachtig vlootelingen westelijk. Hy had nu festig mijl afgeleid, wanneer uit stapte, en ettelijke dagen te vergeefs soek bragt om *de Americae-nen* tot minzaeme bejegening te brengen. Terwijl hier op toe-leide, word gestijft met vijftig man uit *Darien*, beleid by *Luidewijk Mercado*. Beide verdraegen onderling, over 't ge-bergte te trekken na *de Zuid-zee*, bereeds door *Nunnez* ontdekt. De togt gelukte buiten verwachting; want, na een weg van seventien mijl, geraackenze van *de Noorder-Oceaan* tot *de Zuider*. De land-vorst *Juana*, wiens gebied vol goud steekt, pakte sich met de meeste schatten weg: en quam nooit te voorschijn. Alleenlijk achterhaeldenze ettelijke slaeven, deerlijk geteikent. Haer aengesichten waeren met scherpe visch-beenen op-gekrapt: in de wonden lag swart en rood poeyer, welk diervoegen kleefde, dat nooit konde werden uit-gekrapt. Dit poeyer bijt buiren gemein vinnig. Zedert trokkenze door een verlaetene land-streek vijf dagen. Alleenlijk ontmoeten haer eenige inwoonders, torzende de gestampte wortel *maiz*. Dese wisten te beduiden, hoe langs de zee-kant de koning *Periquete* woonde, en landwaerd in *Totonoga* die blind was. Van beide parstenze een on-waerdeerlijke schat gouds af, Onder de klompen goud was een welke twee pond woeg. *Taracura* bragt op achtien duisend pond goud: weinig minder roofdenze uit de landschap-pen, gehoorig onder de vorsten *Pananome*, *Tabor*, *Cheru* en *Scoria*. De gevangenen dienden voor last-paerden; want zy self 't goud niet konden draegen. De minste soldaet had meer als dartig duisend guldens. Tot aen 't koningrijk van *Pariza* waerenze nu genaedert, niet sonder diepe voetstappen, in welke een uit-

Wonderlijke
j. zeven.

Groote buit
en nederlaeg
der span-
jaerden.

gelaetene verwoedheid na te speu-
ren stond: wanneer *Pariza* d' afge-
matten omringt, en soo vinnig over
den hals komt: dat met d' eerste
torn seventig sneuvelden. Weinige
berooiden bragten de tijding van sul-
k wedervaeren aen *Peter Arias*. On-
der d' ontsnapte was *Franciscus Dela-
puente*, uit welkers mondeling ver-
hael *Peter Martyr* raeds-heer des
kaifars *Carel de vijfde* twee vreemdig-
heden ter neder steld. d' Eerste raekt
de papegaeyen-vangst. Een *Indiaen*
klom boven in een boom: bootste
't geluid der papegaeyen na: op dit
geluid vloogenze aen: lieten haer
een voor een grijpen, en in een korf
sluiten. Veel vreemder gaet toe de
manier, op welke de wilde endvogels,
gausen swanen, duikers, meir-koeten,
meeuwen en andere vreemde water-
vogels in handen geraeken. De gron-
den der poelen brengen wier voort,
en 't wier, boven verrottende, wa-
ter-vlooyen, spinnen en vorschen:
op welke 't gevoogelte aest. Ontrent
dusdaenige poelen en in de hooven
wasschen seer groote kowoerden
aen hooge boomen. De kowoerden,
dobberende door 't water, verstre-
ken ten rust en voedsel voor de vo-
gelen. Die deselve vangen sal, holt
een kowoerde uit, waer in 't hoofd
steekt: voor zijn kijk-gaeten: hy
komt dan, tot 't hoofd toe onder
water, soetjens aen-swemmen, sulx
niet gesien word als de kowoerde:
den vogelen genaedert, grijpt d' een
voor en ander na by de beenen, en
steektse in een mand, om 't lijf vast-
gebonden. Bysonderlijk is besiens
waerdig d' Americaensche exter *tou-
can xochitenacate*, wegens de getande
sneppe uit vleeschachtige quabben,
die geduurig op en neder gaen door
ademen, also geen neus-gaten heeft.
De rugge, hals en vleugels zijn swart:
de borst is goud-geel: de buik vermil-
lioen-rood, gelijk ook de staert aen
't einde. *De toucan* leeft meest by pe-
per; doch looft de peper so haest heeft
ingeslokt. d' Inwoonders waerdeeren
dese uit-gekakte peper boven alle an-
dere, ter oorfaek de onsmakelijke
scherpigheid in *toucans* maeg getem-
pert

Vreemde
vangst der
papegaeyen:

als ook der
visschen.

Wonderlijke
vogel tou-
can.

Gekakte pe-
per.

pert word. Terwijl de togten onder 't opperste gefag van *Peter Arias* aldus bloedig allenthalven afliepen, geraekt *Arias* met *Vaschus Nunnez* vinnig over hoop. *Nunnez*, die, zedert d'ontdekking der Zuid-zee by 't Spaensche hof in aensien geraekt was, had vier schepen getimmert aen de Zuid-zee, om de kusten aldaer verder te bezeilen. Door *Arias* op ontbouden, wierd ter hechtenis besteld, en van hoog verraed beschuldigt : als of sich elders in *Peru* wilde neder-slaen, sonder na *Darien* te keeren. Hoewel hy de betichte misdæd ontkende, is echter door *Arias* den hals afgesneden. *Lupus Sosa* onder-koning over de *Canarische eilanden* quam kort na *Nunnez* aflijvigheid voor staet-volger van *Arias* in *Nieuw Andalusia* aen.

Togt van Franciscus Fernandez, Lupus Caizedus, Christoffel Morantes, Bernardyn Igniguez en Joannes Grisalka.

Fernandez, *Caizedus* en *Morantes* oude burgers op *Cuba* verkreegen verlof van den land-voogd aldaer *Diecus Velasques*, om driekarveelen, met honderd en tien mannen bemand, toe te rusten, ten einde nieuwe kusten ontdekten. *Velasques* voegde hier een schip by, op 's koninx rekening : 't bewind gaf hy aen *Igniguez*. Alle luisterden na d'erværen zee-man *Antonius Alaminus*. Ses dagen was de vloot onder zeil geweest, wanneer land sagen : welk uit misverstand de benaeming *Jucatan* kreeg; ter oorfaek d'inwoonders, gevraegt na de naem der kust, *jucatan* antwoorden : daer sulx, als namaels bericht wierden, beduid : wy verstaen u niet. Langs de strand vondenze een stad wiens steene gebouwen met prachtige geevels en hooge toorens hemelwaerd rees. *Fernandez* noemde de stad wegens haer verwonderens-waerdige groote *Cairo*, na d'Egyptische hoofd-plaets over de weereld berucht. De *Spanjaerden*, vriendelijk binnen geleid, stonden verbaest wegens de geschiktheid der

Jucatan
oorsprong
der naem :

prachtige
stad aldaer :

straeten en markten, 't kostelijk bombazijne gewaed van vrouwen en mannen, en opgerechte kruicen. Zy verhaelden, hoe een man lichter dan de sonne besig was met de kruicen op te rechten, wanneer 't werken bestierf. Doch zyscheenen, na weinigen dagen, der vreemdelingen satte zijn : weshalven de *Spanjaerden*, sulx bemerkende, den aftogt bliesen, en westelijk haer reis voort-setten. Voor *Campechium* wierpenze 't anker uit. De koning aldaer leid *Fernandez* en *Morantes*, nevens ertelijk gevolg, na de stad, groot drie duisend huisen. In sijn paleis wordenze met allerlei gebraden gevoogelte heerlijk onthaelt. Wel verzaedigt besichtigen de stad. Onder veel merkwaardige gebouwen munten uit een hooge vierkantige stellaedje van marmorsteen : op welke een menschen beeld stond; 't beeld wierd aller wegen getarnt van vier wilde dieren : de dieren hadden een niet min vreemde als vreeselijke gestalte. Nevens 't menschen-beeld was een slang te sien uit kalk en kleine steentjens gebakken : de staert kromde haer om tot seven en veertig voeten : de dikte overtrof een swaere os. De slang met versck menschen-bloed besprengt, at een marmor-steene leeuw op : beide beslooten van steene staketsels, binnen welke dagelijx doodstraf tegen misdædigers wierd geoeffent. Bebloede boogen en pijlen aen stukken gebrooken, lagen tusschen menschen-beenderen en lijken onder malkander. *Igniguez* noemde den koning *Lazarus*, ter oorfaek sijn land ontdekte, op den dag aen *Lazarus* toe-gewijd. Zedert vijftig mijl westelijk voort-gezeilt, kreeg de vloot *Moscobo* hoofd-stad van 't landschap *Aguanil*, in 't gesicht : en des selfs koning *Chiapoton* vyandelijk te gemoet. 't Licp hier scherp af. Twee en twintig *Spanjaerden* bleven dood : naeuwelijx iemand die niet meer of min verwond wierd. Weshalven onverrichter zacken na *Cuba* keeren. *Velasques* echter liet den moed niet saken. Hy vervaerdigt eerlang vier karveelen, bemand met drie hon-

Campe-
chium een
stad.

Merkwaer-
dige beelden
en wonder-
lijk schavot.

Moscobo een
stad : neder-
laeg der
Spanjaer-
den aldaer.

derd vlootelingen, onder 'tbeleid van *Joannes Grisalua* en *Alaminus*. Seventig mijlen lagen nu achter uit, als 't vruchtbaere eiland *Cosumel* ontdekten. Langs strand stonden prachtige steene huizen: de kerken en toorens keeken hoog boven de daeken uit. *Grisalua*, door een priester op een der toorens geleid, sag 't landschap *Iucatan* over zee leggen: en binnen de tooren ruime zaelen, vol marmore en geplasterde beeltenissen van wanschaepe menschen en beiren, welke met een-stemmig geroep en reukwerk godsdienstig ge-eert wierden. De *Spanjaerden* vernoemden *Cosumel* 't eiland *santa Crus*. Zedert liepenze wederom na *Campechium*, alwaer 'sjaers te vooren wel onthaelt waeren. Gerustelijk geland, vonden de *Campechiers* gantschelijk om-gekeert: als dewelke te kennen gaven, hoe geen vreemdelingen wilden dulden: setten een brandende fakkel tusschen haer leger en der *Spanjaerden*: en dreigden feitelijkheid, ten zy vertrokken

eer de toorts uit-brande. Soo geseid, soo gedaen. Zy doen dan een felle indruk op de *Spanjaerden*, die voorbedachtelijk tot onder haer geschut wijken. Wanneer doel konden schieten, joegen een dichte jacht schroot onder d'aenvallers, en hier door alle sulk een schrik aen: dat tommelinx stadwaerd verstooven. De *Spanjaerden* bevonden voorts *Jucatan* een half-eiland te zijn: geraekten voor een stroom, die soo sterk in de *Mexicaensche zee* storte, dat twee mijl versch water behield. De stroom uit 't rijk *Tabasco* afgevloeyd, kreeg de benaeming *Grisalua*. Alhier stond de strand beset met stijfes duisend *Americaenen*. Honderd schuitjens vol gewaepende voeren na boord. De tolken van *Cuba*, welker tael met der *Tabascers* ten grooten deele overeen quam, bragten so veel te weeg dat de koning self tot 't opper-hoofd *Grisalua* over-quam, en tegen des selfs ysere helmet, panzier en vordere wapenen soo veel goud aenwoog. Naderhand staptenze uit op 't *Sacrificie*

Strijd der Spanjaerden met de Campechiers.

Vreemde handel op Tabasco.

Magtig eiland Cosumel.

Vreemde tooren aldaer.

*Sacrificie
eiland.*

*Buiten ge-
meen schrik-
kelyke offer-
hande.*

*Margalen
eiland.*

cie eiland, alsoo genaemt wegens de schrikkelijke offerhanden, die de inwoonders deden. Tusschen verscheidene vreemde beeltenissen stond een groote marmore leeuw met een doorgehouden hals: onder den hals was een steene bak in welke 't menschenbloed uit de hals afdruipte: een alabafter man bukte met voor over gebogen hals over de bak, en besichtigde 't bloed. De geofferde waeren gevangenen, op de naeste kusten weg gevoert. Desen word 't hart levendig uit het lijf gesneden: met 't selve bestrijkenze de lippen der afgooden, en werpen 't voorts in 't vuur. De hoofden en geraemten blijven onbegrave leggen: ook somtijds hartelose lijken. Met de vleesachtige partyen des lichaems, als ook de kuiten, maeken zy haer self vroolijk. 't Naeste eiland wierd bewoond by maegden, tot welke jaerlijx grote troppen man-volk over-vaeren: ten einde uit god vruchtigheid, der selve landerijen bebouwen en hooven op schikken. De hoofd-stad van Ta-

basco is Pontenchianum. Stijf vijftien duisend huizen, van gebakken steen gebouwt, verheffen hier, behalven de toorens en kerken, verheevene kruinen. Veertien andere groote steden besigtigden de *Spanjaerden* op *Tabasco*: en stonden verwondert over de vreemde manier van onderling verbond te maeken: namentlijk sommige taptten eenige bloed uit de tong, quetsende met een steene mesje, andere uit de hand, sommige uit d'arm, in tegenwoordigheid der *Spanjaerden*. De priesters leven buiten echt. Op hoerdom bevonden, worden met de dood gestraft: een overspeelster voor slavinne verkocht. Een ongetrouwde mag niet gemeinfaem verkeerēn met een getrouwde. Jaerlijx onthoudenze haer van vleesch en visch, vijf en dertig dagen achter een: leven by kruid en boom-gewasch. Stigtig waeren *de Spanjaerden* alhier ingehaelt onder groene palm-rakken. Op gelijke wijze aen boord gebragt, (niet sonder kostelijke schenkaedjen, nament-

Pontenchianum een stad.

Vreemde verbond-macking.

FERDINAND MAGELLANUS.

mentlijk een menschen-beeld, doppen, waeyers alles konstig gewrogt uit louter goud) keerden weder na Cuba.

Togt van Ferdinand Magaglianus, verkeerdelijk genoemd Magellanes.

Ongelukkige ver-richting van bis-schop de Casis op de peerl-vangst.

DE bisschop *Bartholomeus de Casis* onthield sich een geruime tijd op *Hispaniola* binnen de stad *Dominico*. Alhier bericht wegens de rijke peerl-vangst, die voor *Cubagua* viel, en d'ondraegelijke wreedheid, welke de *Spanjaerden* te werk stelden omtrend d'inwoonders, reisde na *Spanje*: ten einde by Kaifer *Carel de vijfde* verkreeg 't opper-bewind over *Cumana* en *Cubagua*, onder voorwending van de heidenen met een sachte lijn te trekken tot 't christendom. De verfoeker vond groot steunsel aen *Wilhem Nassauwsche Graef*: sulx den hoek te boven raekte, en eerlang met drie honderd Spaensche boeren op *Cumana*. Om meer aensien te hebben, waeren alle begiftigt met een rood kruis, hoedanig de ridders van *Calatrava* draegen. Weinig kreunde sich hier aen *Ocampus* gefach-hebber op *Cumana*: als die *de Casis* geweldiger hand buiten hield. De verongelijkte bragt sijn klachte aen d'onder-koning over 't *Westerfche Indiën* op *Hispaniola*: en middelerwyl de scheeps-laeding binnen een nauw pakhuis, onder 't opsicht der nieuwe ridders. Terwijl sijn klagt instelde, vertrok *Ocampus* genoegsaem verrijkt. Des selfs vertrek moedigde *de Cumaners* aen, mismoedig door geleedene overlaf, om iets wigtings te waegen, tot uitroeying der *Spanjaerden*. De toeleg gelukte. Behalven weinige, ontsnapte niemand. *De Casis*, hier af verkundschapt, begaf sich uit mismoedigheid in een *Dominicaener* klooster op *Hispaniola*. Zuur brak evenwel den *Cumaners* de verrichte moord onder de *Spanjaerden* op; want *Castellio*, niet sonder een bloedig gevecht van veertig dagen, kreeg eindelijk d'overhand: hing seventig land-droften aen galgen: en woede buiten de kerf.

Wreedheid van Castellio op Cumana.

Immers soo weinig voorspoed had alhier *Luidewijk Lampaguano*, uitergerust by Spaensche kooplieden, met bezeegeld verlot des kaifers, om peerlen te vangen voor *Cubagua*, waer toe een bysonder werktuig derwaerds voerde. Doch de *Cubaguaensche Spanjaerden* stonden hem gezaementlijk tegen: sulx niet konde verrichten: weshalven krank-sinnig slierf. Terwijl dese togten aldus ongelukkig aflicpen, nam *Ferdinand Magaglianus* (soo noemt hem *Peter Martyr*, en niet *Magellanes*: die dan hier in geloof verdient: dewyl tusschen dese twee gemeensaeme ommeegang was) een seer gewigtig werk by de hand; namentlijk de weereld rondom te zeilen. De gantsche handel moet een weinig hooger opgehaelt. *Magaglianus* een Portugees edelman vernichte voor sijn koning groote dingen in *Africa*. De verrichting viel niet min lastig als kostelijk: weshalven hy een halve dukact ter maend verfoekt, boven 't geen amts-halve genoot. Afgeslaegen, denkt op waek. Hier toe is eerlang gelegendheid verschaft door *Franciscus Serranus*, die uit *Ternaten* aen *Magaglianus* brieven afschikte: hy soude derwaerds overschepen, indien iets gewigtigs wilde verrichten. De Paus *Alexander de fefte* had tusschen de koningen van *Castilien* en *Portugael*, beide besig met nieuwe landen te ontdekken, een scheidung gemackt: dat *Castilien* soude besitten alle kusten gelegen ten westen der middag-lijn, en *Portugael* ten oosten. Uit kracht deser schifting vielen de droogery-rijke *Moluccische eilanden den Portugeesen* te beurt; doch *Magaglianus* bewees voor kaifer *Carel de vijfde*, hoe bewesten konden werden bevaeren, en by gevolg onder *Castilien* behoorden. Ooren had *Carel* tot dusdaenige voorflag. Hy taekelt dan vijf schepen toe, met welke *Magaglianus* van *Sevilien* zeerwaerd steekt, den tiende der oogst-maend op 't jaer vijftien honderd negentien. Vijf maenden bleef *Magaglianus* leggen voor de kust by de *Patagones*

Lampag-nano krank-sinnig.

Togt van Magaglianus hoe voor viel.

*Wondere
reus.*

bewoont : vond alhier niemand dan een reufe tien voeten lang , die binnen scheeps-boort een groote mand vol twee-bak ledig maekte , en met een reug negen stoop waters opdronk. Ook sag hy boomen met bijlent gehakt , uit welker kruinen kruisen stacken. Terwijl so lang in de gemakkelijck-haeven , die de beneming *sant Iuliaen* kreeg , vertoefde , joeg hy d' onder-ammirael *Ioannes Carthagena* nevens sijn biecht-vaeder landwaerd in ; ter oorsaeck hem na 't leven stonden. *Magaglianus* , langs *America* zuidelijck aen tot op twee en veertig graeden voort-geset , wierd beloopen van een swaere storm. Een der schepen , binnen een inham in-gedreven , stiet op een blinde klip aen spaenderen. 't Jagt bergde 't volk , en verviel dieper en dieper in een straet tusschen hooge sneeu-bergen. *Magaglianus* giste terstond , gelijk de vermaerde wis-konstenaer *Roderik Talerus* , hem meermaels seide , hier de door-togt te zijn , door welke *de Noorder Oceaen* in *de Zuider* valt. Hy set dieshalven de straet in , die somtijds eng , somtijds breed , honderd twintig mijlen lang is , vol kleine eilanden en zorgelijke klippen. Terwijl dieper voort-zeilt , smijlt 't schip *Antonio* over staeg na *Cadix*. Den vijfen twintigste der Slag-maend voerde hy drie schepen in *de Zuid-zee*. Met honger , dorst en hette hardebolden de vlootelingen seer erbarmelijck drie maenden en twintig dagen , sonder land te sien. De schoenen en 't leder , over de schilden getrokken , begonnen nu ook ten spijs r'ontbrecken : als twee eilanden ontdekten , twee hondetd mijlen van malkander afgelegen ; doch beide onbewoond en onvruchtbaer : weshalven de benaeming *Infortunatische* kregen. Zedert vervielenze tusschen een groote meenigte eilanden , welker inwoonders buiten gemein diefachtig vielen : hierom pastenze der selve woonplaetsen toe de naem *Ladrones*. 't Voornaemste eiland *Burneia* maekt twee honderd vier en vijftig mijlen in d' ommevang uit. Alhier wascht een boom , welker afgefallen blaederen , gelijk wormen , kruipen. De koning

*Straet van
Magellanes
hoe gevonden.*

*Infortuna-
tische eilan-
den.*

*Ladrones
wonderlyke
boom.*

onthielden *de Spanjaerden* seer vriendelijck. Twee olifanten bragten de geschenken na strand uit de stad , vijf en twintig duisent huisen groot. Dicht aen *Burneia* leggen twee minder eilanden *Zubo* en *Matan*. De koning van *Zubo* onderwierp sich de Spaensche gehoorfaemheid. *Magaglianus* liet sijn vloot alhier in d' haven leggen , stak met booten en Indiaensche schuitjens nevens ettelijke *Zubensers* na *Matan* : alwaer hy een dorp aen koolen set , en groote buit wegsleept. De torn wierd na acht dagen hervat. 't Was gemunt op de konijlijke hoofd-stad ; doch de koning , tegen *Magaglianus* uitgespat , bragt hem om hals. Seven sneuvelden met haer bevel-hebber , twee en twintig wierden swaerlijck verwond. De gevluchte geraecten op *Zubo* ; en aldaer , by den koning ter maeltijd genoodigt , over tafel aen een ellendig einde. d' Oorsaeck der moord ontstond uit na-yver ; want d' eilanders niet verdraegen konden 't verkrachten van vrouwen en dochters. 't Scheeps-volk , door sulke neepen gefwakt , was benoodsaekt 't derde schip *sant Iacob* te verbranden. Aen de Moluccische eilanden namenze een kostelijke lading van nagenen in : met welke 't schip *Trinitas* na *Nieuw Spanje* door *de Zuid-zee* stak , en *Victoria* , onder 't bestier des schippers *Ioannes Sebastiaen de Lano* , langs de gewoonelijke water-togt *der Portugeesen* , na *sant Lucar de Barrameda* : alwaer met achtien mannen ter teede liep.

*Magaglia-
nus gesod.*

*Moord der
Spanjaer-
den.*

*Einde der
togt rindom
de weereld.*

Togt van Ferdinand Cortesius.

HOewel de togten *der Spanjaerden* op *America* somtijds een droevige uitflag namen , wierden echter r'elkens met nieuwe moed hervat. *Ferdinand Sottus* bragt vijf honderd man in *Florida* ; doch geen schatten uit 't land. Hy verrichte niet anders , als dat vijftien land-vorsten d' handen afkapten , ter oorsaeck geen goud-mijnen konden aen-wijfen. Ellendiger liep het af met *Pamphilus Narvaez*. Dese verloor sijn vloot en volk , uitgesondert weinige , op de stroom

*Wreedheid
van Sottus.*

*Droevig
einde van
Narvaez.*

stroom *Palma*. Van ses honderd geraecten slechts tien behouden: d'overige sneuvelden in de rievier, of aten elkander uit raesende hongers-nood. Meer verrichte *Ferdinand Cortesius* uit Spanje na *America* gezeild op 'tjaer vijftien honderd en negentien. Zedert tot opper-hoofd gesteld over tien karveelen en drie jagten met vijf honderd voet-knechten en sestiën ruiters, by de nieuwe Spaensche inwoonders van *Cuba* geworven. Aen 't eiland *Cozumella* uit-gestapt, schafte aldaer af 't menschen offeren voor de duivelen: rechte een kruis en *Maria-beeld* in haer tempel op: verlost *Hieronymus Aquilaris* uit een seven-jaerige gevangenis. Dese had met *Valdivia* schipbreuk geleden. Die haer in de boot bergden dreven dertig dagen met de stroom tot *Jucatan*. Seven sneuvelden door honger. Doch soo haest den voet op 't land kregen, wierden *den Zemes* op-geoffert: met de vleeschachtige partyen, voor 't vuur gebræden, hielden *de Iucataners* een vrolijke maeltijd. Ses schoten over; doch souden des anderen daegs op gelijke wijze scheiden uit de weereld: onder dese bevond sich ook *Aquilaris*. Des nachts los gebrooken, quamen by een nabuurige land-vorst, die geduurig tegen de mensch-eeters oorloogden. *Cortesius* bood te vergeefs *Taxmarus* den vrede aen, als die den aanbod affloeg, en veertig duisend man uit sijn prachtige stad *Potanchanum*, meer als twintig duisend steene huisen groot, te velde bragt. 't Had gedaen geweest met *de Spanjaerden*, ten zy *Cortesius* den vyand lokte onder 't geschut, en de sestiën ruiters in d'achter-hoede te paerd invielen. De schrik was te grooter, nadien 't land geen paerden voed, veel min krijgs-luiden te paerd kent. Binnen 't ledige *Potanchanum* hielden *de Spanjaerden* bykans een maend huis. Zedert zeilden ze na *Coluaca*, alwaer een volk-planting aen stellen, op verfoek der ingesetene. Onder de schenkaedjen, die *de Spanjaerden* ontvingen waeren *Coluacansche* boeken. De bladeren bestonden uit binnenste boom-schorzen, met dun plaister uit gezift meel bestreeken, aen malkan-

der in de lengte vast-gemaekt. De letters geleecken na kooten, stroppen, schaeven, weerhaeken en vordere kris-kraffen, na d'Europische manier achter malkander geschikt. *Cortesius* stond verbaest over d'heerlijke kerken, met geborduurde tapijten vol kostelijke gesteenten, beleid. In 't aenbreken des dags worden ze r'elkens bewierookt. Groote meenigten vloeyen te gelijk tot 't gebed toe. Als 't zaed in d'aerde komt, of ten vollen wasdom, offeren zy kinderen kostelijk gekleed, en eenige weken te voren gemest, aen *de Zemes*. Wanneer geen verschor van kinderen is, slagtenze slaeven, en elders ook honden. Die ten offer geschikt sijn, staen in groot aensien. Ieder buigt sich voor de selve neder. Haer yver omtrend vuile afgoden-dienst kan ook blijken aen een vreemde gewoonte, welke zy, ter tempel binnengestapt, onderhouden: namentlijk zy tappen bloed uit de tong, lippen, ooren, borst, kuiten of dyen in de handen, welk eindelijk in de lucht over de kerk werpen: om alsoo *de Zemes* te verzoenen. Binnen de stad *Zempoal*, vond *Cortesius* vijf slaeven ter slagting op-geslooten tegen den anderen dag. Hy had d'ellendige losgemaekt; maer op 't heftig aenstaen *der Quines*, soo veel als priesters, betuigende, hoe *de Zemes* al 't gezacide souden bederven, indien d'offerhande niet voortgingen, herstelde de losgemaekte. Dese, hoewel haer groote zaligheid toegeseid wierd, keerden echter seer onsteld. Aen de voeten *der Zemes* hingen seer veel menschen beenderen in bondelkens samen gebonden: en onder deselve de naemen van de vyanden, welker vleesch of geoffert of gegeten was. Twaelf mijl ten oosten boven *Zempoal* dicht aen de stroom *Grisalua* bouwde *Cortesius* een nieuwe stad *Vera Cruz*. So hoog nam *Diecus Velasques* sulc werk op, als geschied buiten sijn kennis, dat hy dieswegen over den stichter een dood-vonnis by de *Cubasche* raeds-heeren vorderde. Doch terwijl *Cortesius* bescheid verwacht van de gesanten, (geschikt na 't Spaensche hof, ten cinde bericht dedden, wegens de

Togt van Cortesius.

Merkwaardige verlossing.

Vreemde veldslag.

Potanchanum een stad.

Coluacansche boeken hoedaenig: als ook haer kerken.

Schrikkelijke offerhanden.

Wonders afgoodendienst.

Zempoal een stad.

Zemes wondere afgooden.

byfondere voorval, benoodfaekende een ftad te bouwen) trekt hy tachtig mijl weftelijk : na dat op alles binnen *Vera Crux* orde had gefteeld. *De Zempoalensers* hielden hem met groote hulp-benden gefelfchap ; om eenmael 't jok des over-magtigen koninx *Muteczuma* mogten af te fchudden. Defen foud het gelden. *Cortefius*, gevordert in 't landfchap *Sincuchimalar*, is uit naem van *Muteczuma* door den land-droft aldaer beleefd onthaelt binnen een groot vlek. Dit lag op een fteile berg, fonder toegang, als by twee hooge ladders. *Sincuchimalar* word beflooten van een gebergte, welkers kruinen de wolken bereiken. Afgestapt geraekten in een dorre en koude valleje, alwaer fulk een ongemak leden, drie dagen achter een, door honger, dorft, koude en fwaere hagel-fteenen, dat niet weinige den geeft gaven. Zedert klommenze een vermaekelijke heuvel op, die een kappelle droeg, voorfien van een aenfielijke toorn : de toorn was rondom beftaepelt met groote hoopen houts, by d'inwoonders tot 't verbranden der offerhanden toe-gebragt. Aen de voet van defe berg was een bewoonde valleje, befproeit van een vermaekelijke ftroom, aen wiens oever de vorft *Cacataminus* een ftene paleis, in verfcheide zaelen verdeelt, bewoonde. Opwaerds lagen diegelyke paleifen. Alle ftonden onder *Muteczuma*; behalven nochtans 't naburig geweft *Tascalteca*, welker inwoonders, voor ftrijdbaere vermaerd, nooit eenige wetten van *Muteczuma* wilden ontfangen. *Cortefius* fette foo haeft niet den voet op de boodem van *Tascalteca*, of wierd by duifend ingezeten en aengevallen. Met d'eerfte torn bleven twee Spaensche paerden. Na een harde fchermutfeling vlooden d'aenvalers ; en verfochten des anderen daegs vreedde. *De Spanjaerden* trokken voorrs vreedfaem landwaerd in : wanneer fchielijk een groote trop met yfelijk getier tegen haer uit-spatten ; doch vocht te mets deinzende na een achter-laege, die gefwind 'r Spaensche heir aller wegen omringde. 't Getal ging boven d'honderd duifend. De

gerrichtin-
c n van
Cortefius.

Merkwaer-
dige oorlog
op de *Taf-
calteca*.

ftrijdt duurde tot fonnen-ondergang. *Cortefius* moest fijn behoudenis toenmaels toe-fchrijven aen fes veld-ftukken, welker ongewoone flaegen niet min fchrik als fchade toe-bragten: fulx met den avond aftrokken. d'Overwinnaer fetze achter na, en vijf dorpen aenkoolen. Het is nauwelijx te seggen, wat moord de dartien ruiters onder de vyand aen-rechteden. En evenwel liet hy de moed niet zakken : als die eerlang met anderhalf honderd duifend man diervoegen op de Spaensche leger plaets stormde, dat 't leger het uiterfte gevaer liep. Eindelijk bleef nochtans d'overwinning aen de zijde van *Cortefius* : die raefende door wraek, met bloedige voetftappen *Tascalteca* aflicp. Ondertuffchen quam *Quefitangal* ter been. De toeleg was, om by nacht *de Spanjaerden* flag te leveren. Ten dien einde fonde hy verfpieders met fchenkaedjen na 't Spaensche leger, die af-keeken, waer de begraeving alder-fwakft ten aenval lag. *Cortefius* kreeg hier een fnuf van : en eindelijk ook de recht gefchaphenheid der zaak in 't oog. Hy hakt dan den vijftig verfpieders d'handen af : en fendze te rug na *Quefitangal* met verwittiging, dat hem wachte. En defe quam uit 't ftaande gewafch te voorfchijn : stormde dapper by duifter ; doch vond tegenweer, welk d'aftogt benoodfaekte. *Cortefius* wierd door fulke zegenen moediger : valt ter midder-nacht *Tascalteca*, ftijf twintig duifend huifen groot, manhaftig aen : en maekt fich van de felve ftad meester. Defe is heerlijk gebouwt uit gebakken fteen : de markten grimmen van koopers en verkoopers, die onderling handel drijven met allerlei eed-waeren vifch, vleeffch, brood, als ook pluidmaedjen, peerlen, geborduurde tapifferyen, kalk, fteen, balken en kruiden. Twintig dagen hield *Cortefius* alhier huis, wanneer op-brak na de naefstgelegene ftad *Chiurutical*. Stijf honderd duifend *Tascaltecaners* geleiden hem derwaerds. Hy was door de felve gewaerfchouwt ; hoe binnen *Chiurutecal* de ftaten afgefneeden waeren, de daeken van fwaere fteenen voorfien, de solders vol

Veraet seer
vreemd
ontdekt.

Wondere
krigs-handel.

vol boog-schieters, en alles besteld, om hem aen kant te helpen. Hy sloeg wel 'taen-brengen te meer in de wind: nadien seer prachtig ter poorte, tusschen gefang en trommen, introk, en heerlijk allenthalven onthaeld wierd. Ondertusschen rukte een magtig heir, by *Muteczuma* afgeschikt, derwaerds. 't Had met *de Spanjaerden* ter naester nacht gedaen geweest, ten zy 't geheim uit-lekte door een *Chiurutecalsche* vrouw; die een burger van *Zempoal*, welke *Cortefius* volgde, waerschouwde, sich aenstonds weg te pakken, dewijl het binnen weinige uren alle de vreemdelingen gelden soude. *Cortefius*, hier af verkundschaft, ontbied d'opper-hoofden der stad by sich. Dese, ter zael binnengestapt, wierden onder de voet geschooten. Op de slag der vuur-roers vloogen de burgers gewaepend toe. Hier ontfond een scherp gevecht. Na vijf uren bekoelde de moed der aenvalers: die stilstand van wapenen be-

dongen, en eindelijk een vrede troffen met *de Spanjaerden*. Verfet stond dieswegen *Muteczuma*: 't geraedfaemst, *Cortefius* door schenkaedjen te stillen. Hy' sond derhalven ander half duisend bombazijne klederen, tien groote goude schotelen, ettelijke vaten wijn: ontkent in aentogt geweest te zijn na *Chiurutecal*: verfoekt, hy beliefte de reise te stacken, om binnen d'hoofd-stad *Tenustitan* te trekken. De geschenken en verontschuldiging nam *Cortefius* aen; doch vervorderde de voor-genoomen togt. Acht mijlen beneden *Tenustitan* sag hy den twee-toppigen berg *Popocatepeque*, alsoo genaemt wegens de naere damp, dieze geduurig hemelwaerd uit-geeft; want *Popoca* beitekent een rook, en *tepeque* een berg. De smook gaet steil en snel in de wolken op: sulx ook door de sterkste storm niet een stip ter zyden afgedreeven word. Tien *Spanjaerden* bestonden na den top te klimmen; doch moesten ecrlang keeren, alsoo de

Vreemde
berg *Popocatepeque*.

de affche soo dik lag, dat tot over de knien in-ftapten. Twee echter geraekten boven by'tlog, na gifting gaepende ander-half mijl. De hairen refen hier te berge. De berg zelf zidderde, en weer-galmde van't geknars der vlammen, flikkerende tuffchen een pik-fwarte rook. Het daverde onder haer voeten; wanneer fwaere fteenen, uit't vuurige gat geworpen aen alle kanten neder-ploften, en verfchrikkelijk afrolden. Beide waerrenze of verbrand, of verftikt, of verplettert, ten zy juist achter een uit-geholve heuvel lijf-berging vonden. d'Inwoonders ftonden verbaest over de ftoutigheid der twee *Spanjaerden*, aen welke fchenkaedjen toe bragten. Zy geloofden, hoe d'afgesturvene koningen, om haer fchelm-ftukken onlijdelijke pijniging uit-ftonden in *Popocatepeques* vlammen, vergefelfchapt met duifend duivelen. *Cortefius* door't arme landfchap der *Guazazingers* voort-gerukt, leed op't gebergte groote koude: befichtigde *Amaquemeca* hoofdftad des rijx *Chialco*, in een groot meir gelegen, werwaerds met fchuitjens (by d'inwoonders *acales* genaemt) over-voer: wierd heerlijk ingehaelt binnen *Iztapalapa*, een ftad die meer als acht duifend steene huifenteld. Verwonderens-waerdige paleifen, met prachtige zaelen, aengenaeme hooven en vyvers, vol vifchen water-gevogelt, ftanen tot groot cieraed, behalven de tempels en verhevene toorens. Uit *Iztapalaca*, ten deelen op't vaste land, ten deelen in een meir gebouwt, leid een muur, twee pieken breed door de vloed heen na *Tenustitan*. De muur is allerwegen doorsneeden: over de doorsnijdingen leggen wip-bruggen, by tijd van nood op-gehaeld: onder loopt 't water uit een zoute meir in 't verfche, met ebbe en vloed: onaengiefen beide de meiren tuffchen hooge bergen feventig mijlen van de zee af-leggen. Weder-zijds der muur, lang tien mijlen, vertoonen haer drie groote fteden *Mefqualcingo*, *Coluacana* en *Vuichilabusco*, alle volk-rijck en prachtig betimmert, uit't midden van

diepe gronden. *Coluacana* word befpoeld van't brakke meir, tot bysonder gerijf en groote verrijking: alsoo 't water, by gooten binnen de ftad geleid, door de foune ftremt: de gestremde vocht, gekookt tot kleine broodjens, veroorzaekt sterke handel: want dewijl nergens zout valt dan hier, vloeyen allerwegen de koopluiden herwaerds. *Cortefius* was nu op anderhalf mijl langs de muur genaedert aen *Tenustitan*, als hem duifend hoovelingen tegemoet trokken. Zy kufften haer rechter-handen, met welke eerft d'aerde betafleden. Alle gingen bloots-voets. In de laefte trop quam *Muteczuma* zelf, die een goude hals-band vol peerlen om d'hals van *Cortefius* wierp, en hem voorts ftadwaerd geleide, tuffchen een naer gekrijt van gevangenen gefchikt ten offer, en beslooten in toornen, uit het water op-gemetfelt, weder-zijds der geseide muur. *Muteczuma* plaetste *Cortefius* binnen fijn prachtig paleis op een goude throon: en gaf alles over aen den Spaensche Koning, in tegenwoordigheid der rijx-raeden, diefwegen niet weinig ontfteld. Terwijl 't werk fich diervoegen toe-droeg, krijgt *Cortefius* bericht: hoe de Koning *Coalcopoca* een aenflagh maekte op de nieuwe Spaensche ftad *Vera Crux*: twee befettingen verraedelijk aen kant geholpen, en twee andere gequetft had. *Cortefius*, wiens oogmerk lag, om fich meester te maeken van *Muteczumaes* koningrijk, befchuldigt hem, als of *Coalcopoca* door fijn opruyen d'aenflagh bestond. Wefhalven *Muteczuma* in hechtenis raekt: hoewel hy *Coalcopoca*, nevens des selfs zoon en vijftien rijx-raeden, gevangen bragt binnen *Tenustitan*: alwaer *Cortefius* alle by groen hout verbrande. Vergeefs dacht *Muteczuma* fich aldus te zuiveren by *Cortefius*, welken geen voldoening gaf, hoewel hem door een nieuwe weldaed verplichte. 't Werk diend hooger opgehaelt. De landzaeten hielden fich feer quaelijk over *Muteczuma*: ter oorfaek, sonder de minfte tegenweer, 't gantsche rijk liet ringeloooren van weinige vreemdelingen. 't Was nu verre genoeg

Hoe zout
gemaakt
word.

Stoutigheid
van twee
Spanjaer-
den.

Wonderlijke
fteden in
America.

Een feer
vreemde
muur.

Merk waer-
dige handel
met de Ko-
ning *Mu-
teczuma*.

Vetus
MEXICO

- A. Piazza.
- B. Tempio de Oruro
- C. Agios Adelphiana delle Caffe
- D. Il Tempio
- E. Il giardino del S.
- F. Casa de la Plaza de del S.
- G. Da questo fiume Conduttore
acqua nella Città
- H. Tiffua

noeg gekomen : dat door een verwijfde flaphartigheid als een misdiediger gevangen fat , die over vermoogende landfchappen heerfchte. Onder verfcheide vorften , de welke fich diefwegen belgden , quam *Catamazin* beftierder van 't gewest *Hacoluacan* te voorfchijn. Dese, (ten zy door *Muteczumaes* trouwloofe argliftigheid by nacht was overvallen) foude *Cortefius* werk genoeg befchaft hebben. 't Liep nu hoe langer hoe meer voor wind met *de Spanjaerden* : als die 't silver en goud , by de landfchappen wijd en zijd onder *Muteczuma* gehoorig opgebracht , niet konden weg-voeren. Sulx verleegen ftonden , te meer nadien zy de magt van *Muteczuma* verdacht hielden. De felve kan afgemeeten uit de pracht der koninglijke ftad *Tenuftitan* , gelegen in 't rijk *Meffica* , alwaer een zout meir fich niet vermengt met een verfche vloed: beider ommegang bereikt feventig mijlen. *Tenuftitan* , uit 't zoute meir opgebouwt , leid van 't vaste land anderhalf of twee mijlen. 't Vaerwater grimmelt vol kleine fchuitjens. Vier steene bruggen , aen verfcheide plaetsen door-fneden , en met poorten voorsien , leggen uit de ftad na de vaste kuff , niet min konftig als kostelijk. 't Verfche water word door 't zoute geleid door een gemetselde graft : uit welke niemand fcheppen mag , ten zy aen 's koninx rent-meesters de prijs betaelt , volgens opgestelde fchatting. Voorts teld de ftad meer als feftig duizend huifen , in eilanden verdeelt ; doch met groote bruggen aen makander gehecht. De markten , rondom met galderyen , krioelen dagelijx van koopers en verkoopers. In ieder buurt ftact een herberg , alwaer overvloedig gebraeden en gezooden vifch en vleefch en wijn te bekomen is. Behalven konijnen , haefen , tortel-duiven , quartels , faifanten , harten , wilde-fwijnen , maekenze groot werk van gelubde en gemeste honden. De ambachten zijn verdeelt in gilden : en de gilden hebben haer byfondere wijken ter wooning.

Befchrijving der koninglijke ftad *Tenuftitan*.

Groote handel word gedreven met *cachaos* , een boom-vrucht niet ongelijk de amandelen. De *cachaos* , ten poeyer gestampt en in water gemengt , verfchaft een fmaekelijke drank. Zy waffchen alleenlijk op warme en vochtige gronden , en hebben een gebruik gelijk 't geld by *d'Europeers*. Onder verfcheide paleifen fteekt 't raed huis uit : alwaer twaelf rechts-geleerden , omringt van een meenigte dienaers , dagelijx vonnis vellen. Ook is d'hoofd-kerk befigtigens waerdig. De kerk , uit fteen vierkantig gebouwt , heeft vier poorten , welker uitgangen sien op vier breede ftraeten , eindigende aen de vier voor-verhaelde bruggen. De muuren rijfen tot een byna onmeetelijke hoogte. Verfcheide toorens fchijnen haer toppen te bergen tuffchen de wolken. Alhier hebben de priesters verheevne zaelen , om nader by den hemel te wesen ; d'opgang leid langs marmor-ftene trappen. 't Priester-ambt word bedient by kinderen des voornaemften adels , die , op 't fevenfte jaer derwaerds geleid , feer maetig leven en nooit te voorfchijn komen , dan wanneer in den echtentfaet treden. 't Beruchte metaele beeld over *de Rhodier* haven , tuffchen wiens beenen de fchepen metftaende maffen zeilden , moet wijken voor de fchrikkelijke marmore afgod *Vuichilabuchichi* , welkers kruin 't verwulffel des tempels bereikt. Nevens staen minder beelden , op een vervloekte wijfe uit meel van allerlei gestampte kruiden gebakken , en met menschenbloed gekneed. De menschen worden niet den hals af-gefneeden ; maer 't bloed , getapt uit de naefte deelen aen 't hart , dient om de lippen der afgooden te smeeren : 't hart felf levendig uit-gerukt moet branden. Langs de muuren zijn hiel-donkere kelders , die alleen de Priesters bewandelen. Boven op de kelders staen kostelijke zaelen vol beelden , ten begraef-plaets voor de koningen. Terwijl *Cortefius* nevens *Muteczuma* den tempel befigtigt , fnapten twee van fijn gevolg in een der kelders : vonden doorgaens brandende lampen en toorzen,

Cachaos wat voor een vrucht.

Prachtige kerk.

Afgrifelijke beelden.

Pracht der
koningen in
Tenustitan.

en de muur met twee vingeren dik menschen - bloed besmeert : 't hing allenthalve vol moord-priemen : de stank was alhier ondraegelijk. Doch *Muteczuma* en des zelfs hoovelingen namen seer quaelijk, dat *Cortefius* sommige beelden om verreukte: als ook dat hy den koning onder d' ooggen derfde sien ; want andersints zijn *de Messicaeners* buiten gemein eerbiedig omtrend haer koningen. Niemand derft 't gesicht op-slaen alwaer de selve sich laeten vinden. De raeds-heeren staen bloots-voets, met aengesichten ter aerde geboogen. Viermael daegs veranderen zy 't gewaed: en 't kleed welk eens acntoogen, heeft zedert geen ander gebruik, als ten geschenk aen de krijgsknechten, die eenige helden-stukken verrichten. De schotelen en kruiken, die ter koninglijke tafel dienden komen nimmer wederom te voorschijn. Behalven de prachtige paleisen by d' adel binnen *Tenustitan* bewoond, staen aensienelijke hof-

steeden, rondom 't zoute en versche meir. *Muteczuma* bouwde drie lust-huizen, waer aen de konst geen kosten spaerde. In 't eerste woonden allerlei mismaekte menschen. 't Tweede was voor allerlei gevoogelte: een ruime open-plaets is boven gedeckt met netten: rondom leid een marmore galdery, uit welke toorens rijzen, om van de selve te besigtigen de vlucht der voogelen. Binnen 't derde lust-huis, verdeelt in verscheide zaelen, onthouden haer leeuwen, tijgers, wolven, vosschen en allerley vier-voetig wild gedierte. *Cortefius* had nu binnen *Tenustitan* omtrend acht maenden vertoest na de weder-komst der voor-gemelde gesanten aen 't Spaensche hof, wanneer tijding kreeg: hoe *Pamphilus Naruaecy*, uit last van *Velazques*, achtienschepen, bemand met acht honderd voet-knechten en tachtig ruiters, uit *Cuba* afgestooken, voor de Messicaensche strand voerde. Eerlang kreeg hy last on-

Wondere
lust-huizen.

ongewaepend na boord te komen, ten einde 't bewind over *Muteczumaes* koningrijken afstond, en *Naruaecy* ter hand stelde. Doch dese vond sich eerlang benoodsaekt, na eenige tegenweer, aen *Cortefius*, hoewel driemaal swakker, hem self gevangen te geven. Ondertusschen liepen *de Spanjaerden*, die binnen *Tenustitan* in besetting bleven, 't uiterste gevaer: alsoo de burgers gelijkerhand opstonden: zy wilden d' overlast der vreemdelingen niet langer dulden: dewelke haer koning onder slaverny, en d'oude vyanden *de Tascaltecaeners* en *Guazuzingers* binnen de stad bragten: schattingen aspersten: en de ver-eeuwde beelden ter aerde wierpen. Men bestreed de Spaensche besettingen dag en nacht: onaengesien *Muteczuma* de zaem-gerotte focht te stillen. Ondertusschen quam *Cortefius* gestijft met nieuwe hulp-benden; doch wierd soo raeuw onthaelt dat hem 't gevecht te staen quam op veertig dooden, en meer als eens soo veel gequetsten. En alhoewel vijftien veldstukken den drang der bestrijders dapper dunden, zy slooten echter 't ellekens de geleederen met verscholk volk: klommen op de hooge staepels van die aen kogels sneuvelden. Drie dagen duurde 't gevecht. *Muteczuma*, die binnen 't slot by *de Spanjaerden* sich onthield, trad na een schiet-gat, ten einde sijn onderdaenen gelaste af te trekken; doch een onophoudelijk geschreeuw verdoofde 't gehoor, en een dikke jagt pijlen en steenen belcete te sien. *Muteczuma* echter meinde, dat gehoor of gesien soude werden, wanneer van een slinger-steen getroffen wierd, sulx op den derden dag den geest gaf. Behalven met de vyandhardebouden *de Spanjaerden* met d' uiterste hongers-nood. Zy hadden nu een toorn vermeerderd, van welke binnen 't slot groote schaede leden: en vijf honderd huizen aen koolen geset; doch konden geen goede uitkomst beoogen. 't Geraedsaemst by nacht te vluchten langs de naeste brug aen de sterkte. *Cortefius* dieshalven verdeelt de bekoome schat, die meer als seven honderd duifend dukaeten bedroeg,

onder 't krijgs-volk; voert *Muteczumaes* zoon en twee dochters gevangen weg, hoewel niet sonder 't uiterste gevaer, en een schendige neep; want *de Tenustitaeners* vloogen allerwegen toe: vielen in d' achter-hoede in: maekten af, selfs *Muteczumaes* kinderen. *Cortefius* liet hier sitten twee en veertig paerden, ander half honderd *Spanjaerden* en twee duifend *Tascaltecaeners* en *Guazuzingers*. Over 't meir geraekt, bleven d' overwinnaers op de rugge hangen. Niemand had 't ont-koomen, ten zy *Cortefius* sich diende van een dienstige krijgs-list: namentlijk hy stookte des nachts wijd en zijd groote vuuren: en pakte hem met stille trom weg. Echter souden *de Tenustitaeners* d' ontsnapte vervolgt hebben; maer de levens-middelen begon-den t'ontbreeken. *Cortefius* sond voor uit de schatten, welke behouden had, na *Vera Crux*, door 't landschap *Colua*. Vijf ruiters en vier en veertig voetknechten, geschikt tot over-voerders, zijn door *de Coluaeners* dier-voegen becingelt: dat niemand ontvluchte. Alle wierden ze den duivel geoffert en op-gegeten. 't Selve ongeluk trefte twaelf *Spanjaerden* binnen *Tepeaca*. Dese groote stad gaf haer over aen *Cortefius*, gestijft met een magtig heir van *Tascaltecaeners*, *Chiurutecalers* en *Guazuzingers*. Zedert nam hy ook in de sterke steden *Guaccachiulla* en *Izzuca*, beide van hooge steene wallen en vaste poorten voorsien. Binnen *Izzuca* leide hy meer als honderd tempels, ten menschen-offer gesticht, aen koolen. 't Gantsche landschap, alwaer aldus woelde, paste hy de benaeming *Nieuw Spanje* toe. Van de stad *Tazuco* tot *de Tenustitaensche* meiren wierd een water-leiding drie mijlen lang, gedolven: om dartin nieuwe schepen voor *Tenustitan* te brengen. Uit haet tegen dese overmagtige stad waeren d' omleggende volkeren ter been gestapt, meer dan anderhalf honderd duifend man sterk. Alle droegenze *Cortefius* 't volle gefach op. En dese legerde sich aen een kant: de twee andere zijden bleven beset door *Gonzalus*

Nederlaeg
der Span-
jaerden
op nieuw.

Gedenk-
waardige
verrichtin-
gen van
Cortefius.

*Tenustitan
of Mexico.
ingenoomen.*

Sandoualus en *Peter Alvaradus*. De belegerde vielen eens uit op de dertien schepen met vijf duizend schuiten : onder welke 'tgeschut sulk een moort verspreide, dat niet sonder swaer verlies binnenwaerd roeyden. De gevangenen vonden een graf in de buiken der Americaensche hulp-benden. Op den sevensten dag wierd de stad ingenoomen niet sonder uitgelaten wreedheid. De Koning geraekte in hechtenis. Na dusdaenige verrichting, nam *Cortefus* voor, te ontdekken de landschappen zuidelijk gelegen. Terwijl alles ten togt verwaerdigt, sond hy twee schepen met een onwaerdeerlijke schat na *Spanje*. Dese liepen, wegens de Fransche zee-schuimers, binnen *Tercera*. Een droevig ongeval had 'tscheeps-volk op 't grootste schip getroffen. Dit voerde tweetygers : die, hoewel jong uit 't nest gerooft en by menschen aengequeekt, echter d'ingebooren wreedheid niet uittrokken. Een des nachts los gebroken verscheurde seven man. 't Getal der gequetste (welker sommige stukken vleesch, uit de schouderen, of armen, of billen gerukt, ertelijke andere ledemaeten misschten) ging vry hooger. Op verscheide plaetsen voed *America* tygers, boven leeuwen te ontsien : sulx alwaer overvloedig sich onthouden, 't land, hoewel vruchtbaer, onbewoond leid. Meer gekkelyk als gevaerlyk houden de bavianen huis in de bosschaedjen. *Peter Arias* verhaelt, hoe sijn heir met dese beesten gestreden heeft : zy klauterden van d'eene boom tot d'ander : jouwden, niet sonder duizend potzen, de voort-trekkende uit : maekten mijnen, gelijk of een gemeine storm wilden doen : knerften op de tanden : raecten de mond en handen vol steenen, met welke niet minfel als gewis wierpen. Wanneer een baviaen, uit een vuur-roer getroffen ter aerde viel, maekten d'andere sulk een vervaerlyk geluid, dat d'hairen te bergen reesen. Onder veele vreemde bejeegeningen, verdient het aengeteikent. Een *Spanjaerd* leid 't mufketaen op een oude aep. Dese bleef boven in de boom stil sitten ; doch soo

*Wonderlijk
ongeval
door een ty-
ger.*

*Boven-
gemein
vreemd ge-
vecht met
de bavianen.*

haest de schutter 't linker oog floot, om doel te niikken, was daep te gaeuw : als die hem een groote steen diervoegen tegen de mond wierp, datter de tanden uit vloogen. Doch terwijl *Cortefus* omtrend 't verwoefte *Tenustitan* (anders ook genaemt *Mexico*) sich ophield, zeilde *Franciscus Garajus* uit d'haven van *Jamaica* met elf schepen na de stroom *Panucus* : ten einde aldaer een volk-planting oprechtete door Kaifar *Carels* last. Aen de vloed, die na de meenigte der palm-boomen een naem kreeg, stapte hy te land : de vloot voer langs de wal in 't gesigt. Door de stroom *Montaltus*, vloeyende tusschen hoog gebergte, gewaed, verviel op een broekachtige grond, alwaer somtijds tot de middel in-zakte, en tusschen taeve takken verwarde. Eindelijk naderde tot de rievier *Panucus*, alwaer hooge muuren van wallen, kerken en toorens vond, door *Cortefus* verwoest. De stad, na de stroom genaemt, lag gantschelijk onbewoond. Twintig mijlen hooger op, aen 't zelve vaerwater, had *Cortefus* met gelijke verbolgendheid gewoed tegen 't prachtig *Chiglia*. Hier in d'assche geleid wierd, telde de plaets meer dan twintig duisend huisen, behalven de prachtige paleisen, wallen, toorens en tempels. Hier uit voeden de landzaeten een onverzoenelijke haet tegen de *Spanjaerden* : weshalven ook geswind op *Garaius*, slepende na sich een uitgehongert heir, toe-setten. Tweemaal kreeg hy een vinnige neep : sulx tot onder de nieuwe volk-planting *sant Steven*, uit *Chigliaes* afbreuk door *Cortefus* gesticht, afweek. Hy vond nergens levens-middelen. De naeste raed, de ruitery wijd en zijd te versenden, om voorraed op te speuren. *Cortefus* krijgt d'afgevaerdigde by de kop, onder voorwending : dat *Garaius* besit nam, daer niet toe gerechtigd konde zijn. *Cortefus* maekte ook sich meester van 't amiraels schip. Uit d'elf zeilen voornoemd waeren vier vergaen door storm. *Garaius*, na *Tenustitan* by *Cortefus* ontbooden, moest wegens dringende nood gehoorsamen.

*Sebrikkelij-
ke verwoe-
sing.*

*Ongelukki-
ge togt van
Garaius.*

Sijn volk ondertuffchen, hoofdeloos fwervende, wierd van kant af dood geflaegen en opgegeeten. Op een tijd hielden *d'Americaenen* een vroolijke maeltijd met derde half honderd gebræde *Spanjaerden*. De vreuchde duurde niet lang; want *Sandoualus* hopman onder *Cortefius* viel foo fel de menfch-eters op 't lijf: dat ettelijke duifend aen stukken hakte, en feflig land-vorften levendig verbrande, voor d'oogen haer kinderen. Maer *Garaius*, wiens zoon met de dochter van *Cortefius* trouwde, leefde niet lang na de brui-loft. De mompeling ging, als of *Cortefius* den man door vergif om hals hielp, ten einde fich ten mede heerfcher quijt maekte. En waerlijk fijn eer-zucht leed geen makker. *d'Americaenen* vielen plotselijk voor hem neder: ieder was even dienftig. 't Hof, welk hield, krioelde vol op-paffers, waer aen groot geld fpilde. Doch d'inkomften, mogten fulke kosten draegen. Hoe veel over-fchoot boven de luft van vijf duifend krijgs-knechten en verfcheide toe-gerufte fchepen, die of de verheerfchte volkeren onder de knie hielden, of nieuwe geweften ontdekten, kan blijken uit het stuk gefchut, gegooten van enkel goud. De koningen, welke eertijds *Muteczuma* voor opper-hoofd erkenden, bragten jaerlijx een fchatting, gefet na ieders vermoogen. De meefte ftonden gefchat op drie en twintig tonnen gouds. Soo veel bragt de koning over *Tefcufcus*, een heerlijke ftad, welker huiften, met witte kalk beftreeken, van verre na krijt of sneeuw-heuvelen gelijken. Even foo veel betaelde de koning, heerfchende binnen *Otumba*: onaengefien met 't chiftendom had aen-geoomen in den doop de naem *Ferdinand Cortefius*. Andere gaven minder. De koning *Guacinalgo*, met fijn moeder en ettelijke flæeven, torzende goud, quam fonder cenig deksel *Cortefius* befchenken: binnen 't paleis geftapt, tuffchen een lijf-wacht van vijf honderd ruiters en vier honderd voet-knechten, altijd by de hand, om alle op-roer te dempen, viel ter aerde neder.

't Liep allenthalven met *Cortefius* voor wind. d'Hopman *Alvaradus*, ooftwaerd op gefonden, bragt groote fchatten te rugge, welke de verheerde koningen betaelden. Doch 't geluk keerde eer lang. *Cortefius* had een onwaerdeerlijke fchat peerlen en goudaen kaifar *Carel de Vijfde*. afgefchikt: de fchepen vervielen juift in handen des Franschen zee-roovers *Floryn*. De fchaede, dewijl groot was, trefte diep. Droefheid floeg diervøegen om 't hert, dateen geruime tijd geen befcheid liet toekomen aen 't Spaenfche hof. Weshalven vermoeden viel, als of wel gedachten voede, hem zelf ten koning over *Nieuw Spanje* op te werpen. Hier onder roeyden niet weinig fijn weder-partijders. By dit ongemak quam een derde. *Chriftoffel Olitus*, by *Cortefius* afgevaardigt, om nieuwe kusten te ontdekken, nam de wapenen tegen hem aen. Hy onthield fich toemaels in d' inwijk *Figueras*, vijf honderd mijlen boven *Tenuftitan*. Onaengefien *de Spanjaerden*, onder een vers verheerde landaerd, buiten twijfel foet op wraek, groot gevaer liepen, wanneer *Cortefius* langs een lange en moeilijke weg, *Olitus* onder d'oogen trok: rukt hy echter te land, niet fonder verwoede voetftappen, derwaerds. *Francifcus de las Casas* wierd 't felve werk te water aen bevolen. Dese vind *Olitus* befig met een nieuwe volk-planting te ftichten, aen welke de benaeming *Triumph de fanta crux* was toe gepaft. 't Water fchiet by noorde wind feer hol in d' in-wijk *Figueras*: (*de Spanjaerden* noemden ze alfoo ter oorfaek aldaer boomen vonden, die aen de voet van 't gebergte vruchten droegen den vijgen niet ongelijk) echter gingen hier 't treffen aen. *Casas* geeft *Olitus* de laeg: fchiet een fchip in de grond: en fleekt voorts zeewaerd. Doch be-loopen van een fwaere ftroom, valt op de wal, en aldaer in *Olitus* handen. Dese had nu ook weinig te vooren gevangen gekreegen den ritmeefter *Egidius Gonzales*. Beide de gevangenem stemmen zaemen, om *Olitus* aen kant te helpen. De toeleg geluk-

Spanjaerden gebræden.

Hoogmoed van Cortefius:

fijn bysondere ongemakken.

Vreemde handel van Spaenfche Hopman

te te meer, nadien zy d' huisknechten van haer waerd op zijde kregen. Zy nemen dieshalven de slag waer, terwijl zamen avondmael hielden: brengen met messen *den Olitus* verscheide steeken: die evenwel diervoegen niet was gegrief, of behield krachten, om by donker te vluchten na de naest-gelegene hutten. De moordenaers lieten gefwind uitroepen; hy beging misdaed van gequetste hoogheid, die *Olitus* niet aenstonds voor den dag bragt. Dit verschrikte den verberger. Weshalven hem ontdekt. Den ontdekte wierd d'hals afgesneeden. Terwijl de Spaensche hoofden aldus onderling woeden, voer *Luidewijk Pontius* een verstandig rechts-geleerde uit *Spanje* na *America* over; om, van 'skaisars wegen, alles ten recht te brengen. Hy had bysonderlijk in last: *Cortefius* vriendelijk te bejeegenen: hem ridder te slaen van *sant Jacobs* orde, niet sonder prachtige staetzie: ten einde op die voet de kaisar aen-

sien kreeg, door aensienelijke die-naers onder *de Mexicaeners*, hoogmoedig van inborst, bysonderlijk d'adel; gelijk sulx blijkt aen haer prachtig gewaed boven andere *Americaenen*; want hoewel de slaeven naekt (alleenlijk om de schaemheid gedekt) met boog en pijlen gewaepent voor haer heere gaen, zijn d'edelluiden kostelijk gekleed. De hals pronkt met een peerl-snoer, 't hoofd met een muts, van welke twee sluyeren, een langer en korter, af-slingeren: een veel-ervige kotoene tabbaerd hangt over 'tgantsche lichaam tot de kuitten toe: onder de tabbaerd draegenze een binnenrok, om de middel toe-gebonden. Doch *Cortefius*, zedert overhoop geraekt met d'onder-koning *Antonius Mendoza*, vertrok misnoegt na *Spanje*.

Mexicaener dragt.

Togt

Togt van Didacus Gottierez.

OP tjaer vijftien honderd en veertig lichte *Gottierez*, tot opper-hoofd gekooren van *Nieuw Carthago*, 't anker voor *Cadiz*. Tot *Nombre de Dios* uit-gestapt, geraekte over hoop met *Roderijk Contreras*, tot wiens staet-volger geschikt was. Twee jaer lang liep hy sonder ver-richting. Eindelijk verdraegen met *Contreras*, vaert 'tbewind aen. En dese had hem gewaerschouwt : sich niet te onderwinden, sijn plaetsvoogdy volkomen meester te worden, alsoo 't land vol bosschaedjen en steil gebergte lag. Hy sloeg de waerschouwing in de wind, en uit *Nieuw Granada* op reis. Vijftig mijl oostelijk gevordert, liep binnen de rivier *Suere*, en alhier met sestig *Spanjaerden* te land. De land-drosten schonken eeniggoud, welk nauwelijx de prijs van seven honderd dukaeten bereikte. Hy bragt hier ettelijke weken soek, sonder iets uit te werken : wanneer de leef togt meer en meer schaerstoe-quam : en hoewel by d'ingezeerenen om spijs aenstond, was spaersaem te bekomen. De soldaeten, sulc leven warsch, spannen te zaemen, en pakken haer op een nacht na *Nicaragua* weg. *Gottierez*, by alle verlaeten, volgde met een schuitje derwaerds. Hy was nu van land afgestooken, als d'hopman *Bariantus* nieuwe hulp-benden en versche leef-togt aen-bragt : weshalven standhiel. Eerlang voerde ook *Alfonfus de Pifa* seven en twintig man uit *Nombre de Dios* na de stroom *Suere* : die, dewijl 't in de mond der rivier buiten gemein barnde, benoodsaekt was onder een klein onbewoond eiland te loopen. Terwijl hier ten anker lag, stak 't onweder hand over hand op : de stort-vlaegen met swaere donder en wind vergeselschapt scheenen een algemeen verderf te dreigen : binnen 'tjagt wierden twee *Spanjaerden* en een *Moor* van de blixem dood-geslaegen. In twee en seventig dagen brak de sonne geen vier uren door. Na 't va-

ste land over-gestooken, sag niet dan yfelijke bergen en bosschaedjen. Ten zy op de strand zeeslekken vond en in de wouden wilde vruchten, by de meer-katten af geplukt, d'honger had alle verflonden. By *Gottierez* gerackt, stapt met sijn volk over in vijf schuiten, om nieuwe magt binnen *Nombre de Dios* af te haelen. Op de weg stond een huis uit riet, boven met palm-blaederen gedekt, lang vijf en veertig stappen, gebouwt lang-werpig-rond. Rondom waeren mindere hutten. Dewijl de *Spanjaerden* alhier op den dag aen *Franciscus* toe-gewijd quamen, paf-tenze het vlek na die monnik een be-naeming toe. Ter halver plaets verscheenen eerlang de heeren van *Suere* en *Chiuppa*. Met *Gottierez* aen den dis neder-geseten, wierpen de gebraede hoenderen en 't ongezoete verkens-vleesch haer knechten toe, als geen smaek vindende in sulke kost. Door een tolk begon *Gottierez* onder-rechting te doen, wegens 't christelijk geloof : op welke de hoofden neigden, sonder antwoord. Doch hoe veel stichting hier uit haelden, kan blijken : alsoo eerlang haer dorpen aen koolen setten, alle eedwaeren, die niet weg-sleepen konden, verdorven : en sich op ontogankelijke bergen bergden. Tot sulc cen toeleg verstonde; ter oorfaek de land-droft *Camachiren* en des selfs buurman, (onaengesien *Gottierez*, wanneer eerstmael de voet op 't land sette, soo veel goud, bedraegende seven honderd dukaeten, ontfing) regen belofte in swaere hechtenis geraecten. Ja *Gottierez* dreigde *Camachirente* verbranden; hoewel nu bereeds verscheide stukken gouds, met allerlei beesten, tijgers, vischen, vogelen konstig geboetsfert, die de prijs van twee tonnen gouds op-haelden, door de selve begiftigt was. Sulc een schenkaedje scheen te gering. Hy bragt den gevangene by een kist: en swoer, hy soude hem langsaem braeden, ten zy binnen vier dagen ses mael meer goud verschafte als de kist laeden konde. *Chamachirens* knechten verzaemelden 't vereischte goud:

Gottierez
twist met
Contreras.

't Dorp
Franciscus.

Vreemde
manier van
eeten.

word van
alle verla-
ten.

Ongehoort
onweder.

Gierige
wreedheid
van *Gottie-
rez*.

Edelmoedigheid van een gezamen Indiaen.

Gevaerlijk gebergte.

Vreemde hutten.

goud : als hy door quaede toeficht der wachters by nacht ontsnapte. Sulx *Gottierez* den buit ontjaegt wierd. Maer d'andere gevangene, hoewel gedreigt met verſcheuring door de honden, bleef ſtantvaſtig ontkennen, geen goud te beſitten. Beet den Spaenſchen gefach-hebber toe : hy ſtond over des ſelfs logentael verwondert, als die hem tegen recht en belofte gekluifert hield, en vaek de dood dreigde; doch niet doode. Te ſterven was wenſchelijker, dan ſulk een rampzaelig leven. Voorts konde niet begripen; hoe d'aerde Chriſtenen droeg, welker grouwelſtukken d'aerde aller wegen in roer ſtelden, *Gottierez*, geraekt aen een wroegende gewiſſe, ſoude niet ongaerne den *Indiaen* op vrije voeten geſet hebben, alfoo, verneemende den optogt, deerlijk kermde : te meer nadien eindelijk beloofde een ſwaer randzoen gouds op te brengen. Doch de mindere bevel-hebbers ſtonden d'ontſlaeging tegen. Ses dagen reiſden de *Spanjaerden* door woefte boſſchen en over onmakkelijke bergen : vonden nergens voetſtappen van menſchelijke woning. Eindelijk klommen by een berg ſeer gevaerlijk af; ten zy aen ſtruiken en uit-ſteekende kanten vaſt hielden, ſouden den hals breeken. Vijftien mijlen ſtrekte 't hangen des bergs uit, langs de voet beſpoelt van een zoete ſtroom, op wiens oever woefte hutten, vol doode tijgers, harten-hoofden en beenderen, ſtonden. Twee dagen hielden ze hier halte, om uit te ruſten. Het boom-gewafſch *mamei* en de *cazabi*-wortelen verſchaften den verhongerden voedſaeme ſpijs. Voort-getrokken aen een tweefprong, vraegde *Gottierez* een gevangen Indianſche ſlaef, welke weg de naefte na eenig dorp leide; doch deſe, bekennende hier in ſijn onkunde, wierd dieſwegen den hals afgeſneeden. Op gelijke wiſe en om de ſelve reden ſoude ook de Indiaenſche land-vorſt geſneuveld zijn; indien niet *Gottierez* tegen-laſt gaf : ter oorfaek de man, 't pak welk droeg, nederſette; en niet min geduldig als

edelmoedig den beul d' hals toe-reikte. Oudertuſſchen nam d'honger ſeer toe : ſulx ſommige beſweeken. Cok ſtond 't volk tegen *Gottierez* op, eifchende ſpijs : hy gebod d'honden te dooden, en boom-baſten te ſtampen. Twee dagen aldus zukkelende, niet ſonder morren, geraekten aen d'ingang van een boſſchaedje. Alhier ſtond een *Indiaen* achter een boom : die ſich met ongeloofelijke ſnelheid weg-pakte. Des anderen daegs vroege quamen ſtijs vier duifend *Indiaenen* op de magteloofe *Spanjaerden* af, met een yſelijk geſchreeuw en naer gedommel van hoornen en trommelen. Uitgezonderd de land-vorſten, waeren alle rood en ſwart geſchildert. Sommige droegen pluimaedjen op 't hoofd en om den hals. Heevig ging de ſtrijd aen. Onder een jagt pijlen en ſteenen ſcheen de dag ſchuil te gaen. *Gottierez* wierd aldereerſt doodelijk getroffen. Na een halfuur vechten, deinsden d'aenvallers; doch, met verſche benden geſtijs, hervatten den torn : braeken tuſſchen de Spaenſche ſlag-orde in : sloegen met palm-houte ſwaerden en knodſen harſenen en beenen te pletteren. Drie alleen, onder welke *Hieronymus Benzo*, (die zedert omſtandelijk deſe ſtrijd beſchreef) ontsnapten met de vlucht : en geraekten na twee uren by d'achter-hoede, ſterk vier en twintig, welke *Alfonſus de Piſa* ten rug-ſteun aenvoerde. Ettelijke *Indiaenen*, op de voetſtappen der gevluichte gevolgt, ſprongen met wonderlijke bogten, ſwaeyden de geroofde degens, ſchilden en kruis-boogen over 't hoofd. Sommige ſnaeuwden haer in de Spaenſche taele toe : *Chriſten, ontfang goud. De Piſa* quam door duifend hacchelijkheden, ſonder eenige verrichting, wederom binnen *Nombre de Dios*.

Vreſelijk gevecht.

Togt van *Peter Alvaradus, Franciſcus en Gonzalus Pizarro, Diego de Almagro.*

Binnen de ſtad *Panama* woonden drie rijke *Spanjaerden, Franciſcus Pi-*

ARX CAROLINA.

Pizarrus, *Diego de Almagro* en een priester *Ferdinand de Luque*, die onderling verdroegen, om zuidelijk aen de goud- en peerl-rijke kusten langs de zuider *Oceaan* te ontdekken. *De Luque* soude tot *Panama* de gemeine zaak gaede slaen. *Pizarrus* had de voortogt met een schip, voerende honderd en veertien man: *Almagro* volgde met seventig. Beide wierden by de *Peruaenen* manhaftig af geslaegen. Aldus onverrichter zaeke te rugge gekeert, hervatten de mislukte tog; doch wederom met ongelukkige uitkomst. De zaak lag t'eenemaal reddeloos. De nieuwe *Americaensche* onder-koning *Peter de Rios* verbood self de vordere ontdekking van *Peru*. Sulx *Pizarrus* niet behield dan twaelf man. d'Andere, kleinmoedig gemaakt door de felle tegenstand der *Peruaenen*, gingen over in 't schip by *Rios* afgevaardigt, om de zukkelende op 't eiland *Gallo* (aldaer onthield sich *Pizarrus*, zedert sijn tweede nederlaeg) na *Panama* te voeren. Hoewel de toeleg tweemaal vruchteloos afliep, waegde *Pizarrus* de derde torn. Hy trok dieshalven na *Spanje*, en verfocht aen 'thof aldaer 't bewind over *Peru*, by hem ontdekt. Want behalven tweemaal de *Peruaensche* grond onder de voet had, was een der twaelf vlootelingen landwaerd-in gestapt, met een boven gemein groot slag-swaerd: welk diervoegen swaeyde, schitterende tegen de son, dat d'inwoonders verbaest stonden. Andere lieten het werk steeken: hy waegde alles, tot uitbreiding der *Spaensche* heerschappy. De reden wierd bondig gekeurt, en den verfoeker 't verfochte *Peruaensche* gesach toe-gestaen. *Almagro* nam sulx oevel op: nadien *Pizarrus* niet afgesonden was, om na 't geseide bewind voor sich alleen te staen by den kaifar. Door tusschenspreken van goede vrienden, is de twist by-geleid. *Pizarrus* had wederom de voortogt met honderd en vijftig man, behalven de ruitery. Aen 't eiland *Puna* uit-gestapt, is vriendelijk onthaeld; doch vermits de *Spanjaerden* alle huifen door-snuffelden na

goud: geweld bedreven met slaen, quetsen en vrouwer-kraft, vielen d'inwoonders haer op 't lijf. In plaets der vaenen en standaerden gebruiktenze lange rieden, aen welke de beenderen van beruchte helden onder haer slingerden. Ten zy d'*Indiaenen* sich eindelijk binnen een nabygelegen bosch bergden, zy hadden meer volk verlooren. Van *Puna*, drie graeden bezuiden de middag-lijn gelegen, stak *Pizarrus* over na de vaste kust. Alhier stond alles in rep en roer: alsoo d'inwoonders bericht kregen wegens de wreedheid op *Puna* by de *Spanjaerden* gepleegt. *Pizarrus* maekt sich terstond meester van *Tampez*: trekt over de stroom *Ambato*, en steekt een tempel der sonne in brand. De ingang des tempels lag na 't oosten, met een kotoene kleed behangen: binnen stonden twee goude swarte bokken en soo veel draeken, voor welke wel-riekend hout smookte: aen pylaeren hingen gevilde menschen, tegen de verrotting bewaerd door zeker bijtende zap. *Almagro* volgde met nieuwe hulp-benden. Aldus gesterkt loopen een groote landstreek in *Peru* af: rooven veel goud: vermoorden de tandeloose *Tombezers*; want, om een misdact tegen den koning gepleegt, worden haer de bovenste tanden uit-gebrooken. *Peter Alvaradus* verkundschapt van de *Peruaensche* rijkdom, weet soo veel by den kaifar door brieven te verwerpen, dat *Peru* mag aen-doen. Op 't jaer vijftien honderd vier en dertig licht hy d'ankers van seven schepen voor *Guattimala*, een stad by hem gebouwt tusschen twee bergen. Aen *Puerto Viejo* geland, trekt over beineeuwde bergen oostelijk op, en *Almagro* hem te gemoed. 't Stond geschaepen tot bloed-vergieten. Maer eindelijk verdracgen onderling: *Alvaradus* soude sijn volk over doen aen *Almagro*, en vertrekken uit *Peru*: mits genietende honderd duifend ducaten. Met sulc een schat verrijkt, rust veertien zeilen toe, om nieuwe landen westelijk te soeken. Terwijl met dese vloot besig is, word op ontbooden na *Mexico* door *Antonius*

Pizarrus en *Almagro*, haer gedenkwaerdige verichtingen.

komt in *Peru*.

Peruaensche tempel.

Alvaradus, des selven danden.

Pizarrus gevecht op *Puna*.

Mendoza; ten einde met hem een togt deed na 't ontdekte gewest *Sibolla*, goud- en sappier-rijk, volgens 't ingebrachte bericht by vier *Dominicaener monniken*. Men had nu seven honderd krijgs knechten by de hand: wanneer tijding binnen *Mexico* quam: hoe *Peter Zunica* door d' *Indiaenen* van *Xalisco* een vinnige neep had gekregen: tot hulp trekt *Alvaradus* derwaerds: vind d' *Indiaenen* begraven op een hooge berg, tusschen gevlochte boomen en swaere steenen, met basten zamen gebonden, achter welke voorkogels scheut-vry schuilden. *De Spanjaerden*, den berg op geklauwert, naderden de beschanfing; wanneer de bestormden een naer geschreeuw op-hieven, en te gelijk de basten losfneden. Niet sonder yfelijke slaegen rolden steenen en boomen benedenwaerd: verpletterden mannen en paerden. Weinige bragten 't leven af. *Alvaradus* self, een vuile bloed-schender, als die twee fusters te gelijk besliep, gaf, God lasterende, den geest. Zijn huisvrouw *Beaeteris Cuova* hield een prachtige uitvaerd met 't lijk haers mans: beschilderde 't huis swart: at noch dronk: beschuldigde God van misdrijf: deed haer inhulden land-voogdesse over *Guattimala*. De goddelijke wraek liet sulke grouwelen niet lang ongestraft. Op den achtsten des herfst-maend van 't jaer vijftien honderd een en veertig, viel een swaere stort-regen met verschrikkelijke donder-slaegen. Binnen de berg, aen welkers voet *Guattimala* leid, wierd gehoort een yfelijk geloey. De lucht kraakte van naer geschreeuw. Ter midder-nacht borst de berg: uit het logvloogen swaere brokken met een snelle water-vloed diervoegen voortgedreven, dat alles verpletterden en weg-spoelden. Binnen weinig oogenblikken was *Guattimala* niet meer te vinden. Niemand bleef by leven, dan een onechte dochter, die *Alvaradus* by een *Indiaensche* vrouw had. Op 't veld lagen hier en daer gevluichte met gekneufde armen en beenen. Zedert is *Guattimala* drie mijlen verder ten oosten herbouwt. Met

de dood van *Alvaradus* bleef de togt na *Sibolla* niet steeken. *Franciscus Velasquez* voerde derwaerds acht honderd man, meest ruiters; doch vond niet als hooge sneeu-bergen en dorre heiden: sulx paerden en volk van honger stierven. Weshalven sonder eenige verrichting na *Mexico* keert. Alleenlijk had hy eenige dorpen afgebrand, en met de *Sibollaesers* ten verscheiden reisen hand-gemeen geweest. Maer *Attabaliba* *Peruaensche* schepter-draeger, verkundschaft van *Pizarrus* en *Almagro*, gebood beide aenstonds uit sijn rijk te vertrekken. Weinig kreunden zy sich hier aen. Ja trokken recht aen op *Caxamalca*, alwaer hem *Attabaliba* onthield. En dese schikte wederom gefanten tegemoed: ten einde *Peru* ruimden. *Pezarrus* antwoorde: sijn last lag, uit 's kaifers naem, den *Peruaenschen* koning eerbiedig te spreken. *Attabaliba* bemerkende, hoe *Pizarrus* voort-trok, sond hem twee geschilderde schoenen en armringen, ten einde de selve aentrok, wanneer voor sijn throon verscheen. Hopman *Ferdinand Sotto* had de voortogt met twintig paerden. Reed dicht onder *Attabalibaes* leger. d' *Indiaenen*, verschrikt door 't steigeren der paerden, weeken binnen de beschanfing: welke wegens haer blood-hartigheid, aenstonds door 's koninx gebod zijn gedood. *Sotto* liet weten aen *Attabaliba*: de *Spanjaerden*, sochten in vriendschape handelen. Waer op ten antwoord kreeg: de vriendschap konde niet gemaekt, ten zy 't geroofde silver en goud aen d' eigenaers ter hand stelden, en den *Peruaenschen* boodem verlieten: zy konden des anderen daegs hier over ten gesprek komen. Bisschop *Vincent de Valle Viridi* binnen 't koninglijk slot van *Caxamalca* geleid voor *Attabaliba*, die met vijf en twintig duisend man uit de leger-plaets derwaerds op-brak, niet sonder aensienelijke staetsie; want hy gedraegen wierd op de schouderen des voornaemen adels in een rosbaer, om welke goude kranfen en veel-ervige vederen hingen. Hy self droeg een hembd-rok sonder mouwen: de schaemelheid was bedekt

Wondere
krijgs-list
der *Peruaenen*.

Schrikke-
lijke god-
loosheid
van een
vrouw.

Guattimala door
water ver-
woest.

Togt van
Velasquez.

Attabalibaes han-
del met
Pizarrus:

met een
Spaensche
bisschop sijn
geweel.

ATHABALIPA

ultimus Rex Peruanorum

111

Portrait of a man

Study for a portrait

1840

Portrait of a man

dekt met een fijne wolle doek : een roode band , even boven d'ooren rondom 't hoofd gebonden , had een lange quispel , ahangende lanx de linker wang : op 't voor-hoofd staeken drie schoone vederen : voor uit stapten drie honderd lijf-knechten , even eens gekleed , die de minste vuilnis van den weg wierpen , langs welke de koning soude komen. De bisschop voornoemt droeg in d'eene hand een kruis , in d'ander een brevier-boek. Zijn redenen tot den koning behelsden : *Hoe God drie-eenig was : Adam d'eerste mensch : Christus uit een maegd gebooren , en aen 't kruis gestorven : de Paus de stadhouder Gods : dewelke , volgens magt uit den hemel verleent , aen Kaijsar Carel Peru geschonken had , gelijk ook alle andere gewesten van America. Indien hy wilde verzaeken de Peruaensche afgodery , en den Kaijsar voor sijn opper-hoofd eeren , de Spanjaerden souden geen schade doen. Doch by aldien wederhoorig bleef , moest 't uiterste verderf afwachten. Attabaliba antwoorde : Hy diende Pachamaca voor een Schepper aller dingen : en nevens dese de sonne en maen. Hoe heerlijk blinken die in vergelijking by een gekruiste God ? Vriendschap te maeken en houden met magtige vorsten was een grond-leger van wijse land-bestier. Maer de Paus moet te gelijk sot en goddeloos zijn : dewijl koningrijken weg-schenkt , aen welke noch eigendom heeft om te schenken , noch magt om te leveren. Voorts wilde geen afstand doen van een Gods-dienst , soo veel eeuwen achter-een onder-houden. Te meer nadien geen bewijs inkomt voor de waerheid des Christendoms. Dit laetste beantwoorde de Valle Viridi : 't Boek , seid hy , welk in de hand houde , spreekt sulx alles. Attabaliba bladerde 't boek door : keerde het om en om : hield 't dan eens aen d'oogen , dan aen d'ooren ; en wierp het eindelijk spots-gewijze weg. Terwijl d'onder-handeling duurde , had Pizarrus 't heir ten strijd geschaert. De ruiters , sestig sterk , verdeeld hy aen drie troppen , beleid by sijn broeders Ferdinand , Johan en Gonfalvus Pizarrus en d'hopmannen Sotto en Beualcazar : alle verborgen in*

Srijd van Pizarrus met Attabaliba.

een hinder-laege. *Peter de Canada* had de voor-togt. Hy self bevond sich by de middelste slag-orde. Soo haest de *Valle Viridi* bericht bragt : hoe *Attabaliba* 't brevier-boek tegen d'aerde gesmeten had : nam , op 't aenhirzen des bisschops , de strijd een yselijk begin : de trompetten klonken : de trommen sloegen : de vuur-roers en grof geschut branden los : de paerden briefchten : de honden blaften en vloogen by dewallen van *Taxamalca* op. Sulx een algemeine schrik den *Indiaenen* beving : zy verdrongen malkander in de poorten : braeken een groot gat in de muur , door welk de vlucht namen. De *Spanjaerden* verzuimden sulx een kans niet. Schooten , staeken , hakten , sonder iemand te verschoonen. De doggen hielpen tot de moord. Geheele benden wierden door de paerden over-reeden. Aen de rosbaer van *Attabaliba* was de meeste tegen-stand. Soo haest viel geen rosbaer-draeger , of terstond quam een andere in de plaets. Staepels lijken lagen rondom den koning : tot wien *Pizarro* self door-brak , en rukte hem by 't lange hair uit de rosbaer : *Attabaliba* , ter aerde geplotst , werd terstond geboeyt , en by sijn lijf-wacht verlaeten. De meeste schuld der nederlag droeg *Attabalibaes* hopman *Ruminaqui* , die in een hinderlaege op de rugge der *Spanjaerden* lag , om met vijf duisend man een onvoorsiensche indruk te doen van achteren. Doch hy , door de slagen des geschuts verbaest , vlood derdehalf honderd mijl zuidelijk aen , eer stand hield. *Attabaliba* bedong middelerwijl sijn randzoen met *Pizarrus* : namentlijk , hy soude op-brengen soo veel goude als de zael , soo hoogreikte , konde laeden , De hoogte werd afgeteikent : de lengte maekte uit vier en vijftig voeten , de breete negen. Aller wegen werd 't goud toegebracht , volgens *Attabalibaes* last ; maer evenwel soo veel niet , dat het genoemde bestek konde vullen. Hier over morden de *Spanjaerden* : *Attabaliba* socht slechts uit-stel : om tijd te winnen , en een leger op de been te brengen. Doch hy verontschuldigde sich by *Pizarrus*.

Attabaliba word gevangen.

bedingt sijn randzoen van onwaerdeerlijkschat :

't Meeste goud moest op de schouderen der slaeven langs een moeyelijke en twee honderd mijl lange weg gedraegen worden uit d'hoofst stad *Cusco*. Indien hier in geen geloof scheen te verdienen : *Pizarro* mogt derwaerds volk afvaerdigen tot onderzoek. De afgevaerdigde konden voor geen overlaet met reden beducht zijn: soo lang hy met wijven en kinderen na Spaensch goed vinden gekluisterd fat. De hopmannen *Sotto* en *Peter del Baro* ten geseiden einde vertrokken, ontmoeten, na ettelijke dag-reisens *Attabaliba*es hopman, welke des selfs broeder *Guascar* gevankelijk wegvoerde na *Caxamalca*. *Guascar* vond gelegendheid, om de hulp der Spanjaerden te verfoeken : mackte bekend, hoe hy en *Attabaliba* een vader *Guaynacaua* erkenden : sulx 't rijk onder haer beide moest verdeelt. Maer *Attabaliba* had sich geweldiger hand meester gemaekt van de gantsche bestiering : onaengesien wegens jonger jaeren behoorde vergenoegt te we-

fen met 'tgeen *Guascar*, dewijl ouder, hem toe-leide. 't Rijk quam hem rechts-wegen toe : en nochtans wierd hy gekluisterd ten slachting weg-geslept. Indien *Pizarro* recht deed : uit sijns broeders moordadige handen redde, en ten koninglijken zetel verderde : hy soude driemael meer goud verschaffen, als *Attabaliba* beloofde. Versocht ten dien cinde, *Sotto* en *Baro* belieften de togt na *Cusco* te staeken. Dese dorfdien sulx niet op haer nemen : weshalven den opgeleiden last volbrengen. *Guascar* afgedaelt in de valleye *Sacsahuana*, is door *Attabaliba*es krijgs-knechten levendig verbrand. Ondertusschen komt *Almagro* binnen *Taxamalca* met versche hulpbenden : waer uit *Pizarro* geen kleine swaerigheid te gemoed sag. 't Was enkelijk te doen om 't goud. *Almagro* vreesde, dat *Pizarro* de beloofde zael vol goud voor sich self wilde houden : ter oorsack hy *Attabaliba* had gevangen. Waerom hard aen-drong, om *Attabaliba* aen kant te helpen : ten cinde

*verbrand
sijn broeder
Guascar le-
vendig.*

Ongeloofelijke buit aen de soldaten omgedeeft.

cinde de vordere buit mogt gemein wesen. *Pizarro* dan, om alle onheil voor te komen, deilt, in des Peruaenschen koninx tegenwoordigheid, aen ieder soldaet duifend dukaeten goud en ses duizend vijf honderd vijf en twintig silvere kroonen. Mindere bevelhebbers ontvingen vier en dertig duifend kroonen, hooger sestig duifend. *Ferdinand Pizarro* voerde 't vijfde deel der buit na *Spanje* voor den kaifar. Onaengesien *Attabaliba* sijn belofte na quam, met de gescide zael vol goud te proppen, wierd 't doodvonnis over hem geveld. 't Hielp niet onschuld te vertoon: te verlocken na *Spanje* versonden te worden, om sich voor den kaifar te verdedigen. Suchtende en schreyende aen een pael gebonden, is ten overstaen van *Pizarro* geworpt. Gods wraek volgde de goddeloofse rechters. Niet een of sy geraecten door een bloedige dood uit de wereld. 't Word aengeteikent, hoc weinig dagen voor de geseide verworpingh een vreeselijke staert-starre in de lucht verscheen. *Attabaliba*, sulck droevig licht beschouwende, sprak voorseggender wijze: Hier sal een groot vorst eerlang sterfen. Hem was wel bysonderlijk te last geleid *Guasars* dood; doch de *Spanjaerden*, hadden sich weinig hier aen laten gelegen zijn, indien niet verborgen bleven de onwaerdeerlijke schatten, die *Guascar* elders onder d'aerde groef: en ten einde geen mensch de plaets mogt kennen, waren de bedelvers alle aen kant geholpen. *Attabaliba* had verfocht een graf in 't landschap *Quito* by sijn vader *Guaynacua*: van welke de *Peruaenen* geloofden: dat, wegens heilige voorsichtigheid, eerlang tot herstelling des vervallen heerschappy soude op staen. 't Lijk wierd derwaerds gebragt door *Illescas* broeder des verworgden koninx, niet sonder prachtige staersie. *Ruminagui*, die *Attabaliba* verliet in d'outerste nood, onthaelde de lijkbrengers heerlijk. Toen alle, mer drank bevangen, diep snorkten, vermoorde hy alle. *Illescas* deed hy levendig villen, en 't vel op een trommel spannen. Terwijl aldus bloedig

Attabaliba geworpt.

Wreedheid van *Ruminagui*.

toe-ging de begraeving van *Attabaliba*, bragt des selfs veld-heer *Quizquiz* een groot heir by een. *Pizarro* rukt hem onder d'oogen: jaegt hem, na mannelijke weder-stand, op de vlucht: en gaet zeeg-praelende na *Cusco*. Naderende sag uit de stad hooge vuuren hemel-waerd slikkeren: de borgers schermutselden tegen de Spaensche voor-togt; doch, door de ruitery binnen gedreeven, vluchten de meeste des anderen daegs na 't gebergte. Aldus viel de stad in handen der *Spanjaerden*, die niemand verschoonden. Ja de bedenkelijkste wreedheden wierden door pijnigen te werk gesteld aen allerley sexe: om haer af te persen 't melden van verborgene schatten: onaengesien binnen *Cusco* meer buit haelden, also ooit van *Attabaliba* bequamen. Ja de vermoorde dienden ten spijs voor de Spaensche verhongerde honden. *Didacus Salazar* had een dogge *Bezerril*, buiten gemein afgerecht om *Indiaenen* te verscheuren. Onder sijn gevangenen was een oude vrouw, aen wien een brief ter hand stelde, den veld-heer *Pizarro* over te leveren. 't Wijf, ettelijke schreeden voort-gestapt, wierd aengeranst van *Bezerril*, die *Salazar* los liet, ten einde vermaek schepte in 't verslinden der arme vrouw. Doch dese siende den hond met volle loop op haer af-komen, hurkte neder: stak de brief voor uit: riep, *mijn heer hond, mijn heer hond, ik breng de brief aen Pizarro*. 't Beest had meer mededoogen dan de *Spanjaerd*. 't Bleef een weinig staen: bepiste de vrouw: en keerde te rugge. 't Bepissen hielp *Salazar* aen 't lacchen, en de vrouw uit doods gevaer. Na dat *Cusco* uitgeplondert was, stelde *Pizarro* over de verheerde stad en onder-hoorige landschappen tot gesach-hebber *Almagro*. Hy self bouwde aen de stroom *Lima* 't stedeken *Los Reyes*. Ondertusschen ontfing *Almagro* een kaifarlijke brief, by welke Peruaensche maerschalk gekooren wierd. Moedig door sulck een verheffing, slaet een wigtige toeleg ter hand. De *Peruaenen* strooyden uit, hoe 't goud-rijke *Chili* ten zuiden lag. *Almagro* door aen-raeden van *Pizarro*

Pizarro verjaegt *Quizquiz*: neemt *Cusco* in:

onwaerdeerlijke schatten gerooft.

Merkwaedig geval van een hond.

Ongelukkige togt van *Almagro*.

meer gaende gemaekt, trekt derwaerds met twee benden ruiters en vijf honderd voet-knechten. De hemel door stormen en donder slaegen ontfeld, de wegen onbruikbaar scheenen den togt te beletten. Evenwel set hy voort: onaengesien paerden en menschen door ongemak en koude besweeken. Terwijl *Almagro* op reis sloeg, kreeg *Franciscus Pizarrus*'s Kaisars hand, en by de selve opdracht van mark-graef over *Peru*; doch sonder quetsing der waerdigheid, aen *Almagro* toegevoegt. Hier uit ontstond tusschen de maerschalk en mark-graef groote verbittering. *Mango Inga Atabalibaes* broeder diende sich van deze tweespald. Hy viel dan de Spaensche besetting binnen *Cusco* op 't lijf, en nam de stad in. *Pizarrus* vaerdigt geswind de ruitery derwaerds, beleid by *Alfonfus Alvaradus* en *Gomes de Todoya*. Heldaedig vochten d'Indiaenen: sulx de zegen lang twijfelachtig hing. Eindelijk kreegen de Spanjaerden een bloedige overwinning, en *Cusco* wederom in. Onverrichter zake keerde *Almagro* uit *Chili* derwaerds; doch wierd door *Ferdinand Pizarrus* buiten gehouden, onder voorwending: hy konde de poort niet openen, buiten verlov van sijn broeder de mark-graef. *Almagro* toonde sich wegens de spijt gevoelig: geraekt heimelijk in de stad: grijpt *Ferdinand* en *Gonzalvus Pizarrus* by den kop: overvald *Alfonfus Alvaradus*: sweert niet te zullen rusten, voor en al eer hy de *Pizarren* uit *Peru* doet verstuiven. Terwijl 't doodvonnis over de gevangenen velt, breeken *Gonzalvus* en *Alvaradus* uit d'hechtenis. De mark-graef bekommert voor sijn broeder *Ferdinand*, brengt door tusschen-spreken van vrienden de twist tot onderlinge verzoening: waer op *Ferdinand* los raekt. Niet minder hield de mark-graef als 't nieu getroffen verbond. Hy laet *Almagro* weten, dat de Kaisar hem 't hoogste bewind over *Peru* had toe-vertrouwt. Moest derhalven *Cusco* ruimen: of soude geweld gebruiken. *Almagro* gaf ten antwoord: indien 's Kaisars hand dienaengaende sag, stond bereid te gehoorfamen; doch andersints niet. Men rust

Mango Inga
neemt *Cusco*
in.

Twist tus-
schen *Al-*
magro en
Pizarrus.

weder-zijds ten oorlog toe: vinnig word gestreeden. *Almagro* schiet eindelijk tekort: valt in des mark-graefs handen: die hem in 't gevangen-huis wort: 'tlijk op de markt sleept: en aldaer onthalt. *Ferdinand Pizarrus* na *Spanje* geschikt met 't vijfde deel der buit voor den Kaisar, is binnen 't slot *Motta* gekluistert, ter oorsaek *Almagro*'s dood bevorderde. Wat hem aldaer weder-voer heeft niemand ruchtbaer gemaekt. *Almagro* de jonge, op geruyd door sijn voogd *Joan Rada*, lag enkelijk toe, om sijns vaders dood te wreken. Hy huurt dan eenige moordenaers, met welke na *Los Reyes* trekt. De toeleg lag den mark-graef te vermoorden op *sant Joans dag* in den tempel. Dit werk was soo heimelijk niet besteecken, of lekte uit. Weshalven de mark-graef ter bestemder tijd 'thuis blijft. De zaem-geswoorene sagen een quade uitslag te gemoed, dewijl 't geheim ontdekt lag. Weshalven op den vollen middag na 't paleis vliegen, en roepen: *slae dood den dwingeland, den verraeder*. *Pizarrus* sluit de poort: wapend sich. Uit *Radaes* ingeeven loopt een der muitelingen met een bloedig swaerd door de stad: schreeuwt, *eindelijk is Franciscus Pizarrus gesneuveld*. Op dit geluid sprongen stijf twee honderd mannen, *Almagro*'s heimelijke vrienden, te voorschijn. De toeloop vermeerderde voor 't paleis. Men ramde op de deur. *Franciscus Chaves* doet open: soekt d'oproerige te stillen; maer word door-stooten. Binnen gedrongen vonden tegen-stand: alsoo icven helbardiers voor den mark-graef dapper vochten tot den laetsten man: sulx levendig in woedende handen verviel. Eer men de moord-priemen ten borst en buik in-stiet, snaeuwde *Almagro* hem toe: *dwingeland, meenedige, moorder mijns vaders*. Voorts riepenze langs de straeten: *Lang leve de Kaisar en Didacus Almagro*. Maer die 't met *Pizarrus* hielden dromden te zaemen, en streeden vinnig met de muitelingen. Weder-zijds sneuvelde een merkelyk aental: ten laetsten kreeg *Almagro* d'overhand: sloeg de goederen der partyen aen: waer

Almagro
gewort.

Ferdinand
Pizarrus
komt nooit
te voor-
schijn.

Almagro de
jonge ver-
slaat den
mark-graef
Pizarrus.

Bloed-bad
binnen *Los*
Reyes.

waer uit groot buit maekte. Ieder droeg hem op 't hoogste bewind, ter tijd de kaifar hier in anders voorfag. Na *Cusco* gereift, soude aldaer aen een bloedig einde geraekt zijn, ten zy gewaerfchouwt was. *Garcias Alvaradus* en *Christoffel Sotellus* beftierden *Cusco* met gelijke magt. Beide hand gemein geworden, sneuvelde *Sotellus*. Oevel nam *Almagro* de man - flagt op. *Alvaradus* kreeg hier lucht af. 't Geraedsaemft, voor te komen, eer selfaen kant geraekte. Hy noodigt dan *Almagro* tot een prachtige maeltijd; met opfet, hem over maeltijd te door-grieven. Doch hier af bericht, bleef 't huis : ontbied heimelijk ettelijke krijgs-knechten, vrienden van *Sotellus* : liet weten, dat sich onpaffelijk bevond. *Alvaradus*, quanfuis om beleefdheid uit te drukken, gaet na *Almagro* : ten einde hem ten tafel, vol allerlei lekkernijen, geleide. Doch, foo haest in de voor-zael trad, smetmen de deur in 't nacht-flot. Gefwind vloogen de voornoemde krijgs-knechten toe; en vermoorden *Alvaradus*. Niet lang bleef 't misdrijf ongestraft. Kaifar *Caral* vaerdigde na *Peru* met volle magt den rechts-geleerden *Vacca de Castro* : ten einde 't oneenig rijk tot een geruste ftant bragt. *Almagro*, gewend te heerschen, had geen ooren tot onder-werping. Weshalven hy *de Castro* te gemoed trekt; maer, na een bloedig gevecht, op de vlucht gebragt met vier duifend man, geraekt in handen des overwinnaers dicht by *Cusco*. Wreedfprong dese om met de verwonnene. *Almagro* onthalt : andere geworgt : andere met vier paerden van een gefcheurt. Kort na dusdaenige moorderijen, quam *Blascus Nunnez Vela* in *Peru*. Gekoo-ren ten onder-koning had vier raedsheeren, met welker overslag hy alles soude verrichten : en bysonderlijk *d'Indiaenen*, tot noch toe jammerlijk by *de Spanjaerden* mishandelt, in volkoomen vryheid stellen. De kaifer had hem hier toe verleent een plak-schrift, welk allent halven moest afgekondigt, en strengelijk gehoorfaemt. *Vela* volvoerde fcherp

den gegeven last : nam *Vacca de Castro* gevangen, ter oorfaek *Almagro* sonder ding-tael aen kant hielp; doch geraekte in ieders haet. Weshalven de meeste *Spanjaerden* *Gonzalvus Pizarrus* tot hoofd op-wierpen. 't Werk liep hoe langer hoe meer uit de plooy. *Vela* gaf de wijd hier af aen *Wilhem Xuaren* steevoogd van *Lima* : welken des nachts by hem ontbood en vinnig door-ftreek. 't Hielp niet, dat zijn onschuld betuigde; alsoo *Vela* hem twee doodelijke stecken bragt. 't Lijk wierd by dag langs de straeten gesleept. Sulc befchouwen bragt de burgers aen 't morren. En 'tscheen gefchaepen tot een algemeine opftand. Weshalven *Vela*, voor een quaede uitflag beducht, geraedsaem keurt na *Truxillo* te vertrekken. De vier raeds-heeren rieden de togt af. Hy liet sich niet gefeggen : brengt alle schatten fcheep : zadelt de paerden. Terwijl reis-vaerdig is, ftapt 't graeuw ter been : valt 't paleis aen : roofd goud en silver : en werpt den onder-koning in een vuile kerker. Na dusdaenig verrichting, wierden onderling verdeelt; want sommige wilden hem dooden, andere gevangen na *Spanje* over-fenden. De laeste floegen boven. Men fmijt dan *Vela* fcheep, onder 't opficht van *Didacus Alvarez*. Doch dese in de mond van de ftroom *Tombez* geankert, ontfleekte den gevangene : welke eerlang eenige magt by een kreeg. Ondertuffchen wierd *Pizarrus* al om voor opper-gefachhebber erkent. Hy, verkondfchapt van des onderkoninx toeleg, fhikt *Franciscus Carvayales* derwaerds. Hier ontftond een fcherp gevecht. *Vela* fchoot ten laesten te kort. d' Overwinnaer onthalt den gevangene, en plaetft 't hoofd op een staek naest de galg. Kaifar *Carel*, bedremmelt met den Duitfchen oorlog, fag geen mouwen te fetten aen de verwerde Peruaenfche zaeken. Eindelijk vind hy goed, derwaerds te fhikken *Peter Gasca*, een man die geen weer-gae had in doortraptheid. Dese op 'tjaer vijftien hondert fcs en veertig binnen *Lima* uit-geftapt, met geen andere eer-naem

vermoord
Xuaren.word ge-
vangen:

onthalt:

naem

Wonder-
lijke han-
del ruffchen
Alvara-
dus, Sotel-
lus en Al-
magro.Strijd
tuffchen
Castro en
Almagro.Wreedheid
van Castro.Vela Peru-
nensche on-
der-koning:

naem als voor-sitter in 's koningsraed, floeg een gantsch andere weg in als *Vela*. Gaf voor, hoe de voorige misdrijven nooit soude gedacht worden; en alles hersteld op den ouden voet. Dit gerucht, wijd en zijd verspreid, maekte een groote verandering: alsoo de getrouwste vrienden van *Pizarrus* hem meer en meer verlieten. *Gasca* verzuimde sulx een kans niet: trok *Pizarrus* geswind onder d' oogen. Om weg te spoeden droegen *de Peruaenen*, met yfere ketenen gekluistert, *der Spanjaerden* wapenen. Dese schepten vermaek, de torzers, voort te jaegen met stokken en sweepen: die aemechtig neder-zijgde wierd neus en ooren handen en voeten afgesneden, of door-stooten, en voor 't gevoogelte of wild gediert gelacten. De legers stonden nu ten strijd geschaert: tgeschut los gebrand had de vechters dapper gedunt: wanneer gantsche benden tot *Gasca* overliepen: sulx *Pizarrus*, by de meeste verlaeten, sich ter bescheidenheid des verwinnaers stellen moest: die hem van hoog verraed betigte: in den kerker verworgde: 't hoofd op een marmore zuil tusschen yfere traelien besloot binnen *Lima*: de zuil was behakt met de stukken van sijn misdrijf. Doch aldus wierd *Gascaes* bloed-dorst niet gelescht. De ritmeesters hing hy aen boomen op: andere gegefelt en gebrandmerkt aen de galey-riemen gedoemr. Aldermeest woede hy tegen den veldmarschalk *Carvayales*, hoewel tachtenig jaer oud. Dese gebonden aen een paerds-staert, gesleept ten spot over de markt een gantsch uur, is levendig gevierendeelt, *Gasca* liet zedert 't bewind over *Peru* aen de rechtsgeleerde *Cianca*: bragt een onwaerdeerlijke schat in *Duitland* voor kaisar *Carel*: en verkreeg wegens gelukkige verrichting 't bisdom van *Valentia*.

Togt van *Joan Stade*, *Nicolaes Durandus Villegagnon*.

OMtrend de selve tijd als *Gasca* in *Spanjen* aen-quam, had *Joan Stade* 't bewind over een kleinschansjen, uit

steen en aerde gebouwt op 't eiland *Maro*, tegen over de *Brafiliaensche* kust: ter oorsaek 't woeste volk *Tupin Imba* van 't gewest *Brikioka* na *Maro* tweemaal 's jaers af-stak namentlijk als 't gewasch *abbati* rijpt, waer uit drank toe-stellen, gebruikelijk op de vroolijke maeltijden met gebraeden menschen-vleesch gehouden. Ook landenze aen *Maro* omtrend de *bratti* tijd. *Bratti* is een smaekelijke visch, die in netten gevangen, of geschooten by *de Tupin Imba*, 't huiswaerd vervoerd word. Tegen dese wreede landaerd hield *Stade* een waekend oog: als hem *Heliodorus Hessus*, zoon van *Eobannus Hessus* vermaerde *Latijnsche* dichter over *Duitland*, besocht. Om den gast wel te onthaelen met eenig wild, trad *Stade* boschwaerd; alwaer in handen der *Tupin Imba* verviel. De koning self met een swaer palm-houte knodsging aen d' achter-hoede. Rukte den gevangen zee-waerd: om nevens andere, op strand wachtende, een *Kawewipepicke* (dit betekend een maeltijd van een geroost mensch) te houden. Doch dewijl *Stade* poefelig vet was, hielden de meeste stemmen, hem na *Brikioka* te voeren: ten einden haer vrouwen ook een smaekelijke beet proefden. Ondertusschen wierd hy door hartzeer hand over hand maeger: sulx de slagting achter bleef. Hy leerde zedert de *Tupin Imba* sche tael: sulx met dit woest volk reden begonde te voeren. Hoewel meenigwerf by-woonde, wanneer gevangenen aen een spit roosterden: bleef by 't leven, dewijl geen vleesch over de beenderen behield. Negen jaer bragt *Staden* onder de menscheeters door: als eindelijk *de Franschen* hem voor eenige snuistery kochten, en in *Normandye* op 't jaer vijftien honderd vijf en vijftig te land setten: van waer behouden tot *Homburg* sijn geboorte-plaets aen-quam. Ter selver tijd ging *Nicolaes Durandus* van *Havre de Grace* zeil, soo als *Stade* aldaer ten anker liep. *Durandus* had een geding wegens d' eigendom van een slot in *Britanje* voor 't *Fransche* hof verlooren, tot groot nadeel. Om elders de leedige schat-kisten te vullen,

Gasca, sijn moordardige hand.

Gonsalvus Pizarrus geworgt.

Wreedheit gepleegt aen *Carvayales*.

Stade word gevangen van de menscheeters:

sijn wonderlijk ont-hael onder de selve.

Togt van *Durandus*.

vullen, was enkelijk de toleg. Hy liet verluiden: hoe de Spacifche en Portugeefche magt uit *Indiën* geflijft wierd: alwaer vreedfaem soo veel rijkdommen verzaemelden. 't Soude noodwendig ftrekken tot *Vrankrijks* eer en voordeel, wanneer *de Franschen* de goud en silver-mijnen beftonden aen te tasten. Koning *Henrik de tweede* kreeg fmaek in de voorflag: te meer alfoo d'ammirael *Casper Coligni* hier onder dapper roeyde: als die een veilige fchuil-plaets voor de Gereformeerde, toenmaels jammerlijk geflingert, beoogde; nadien *Durandus* heimelijk *Coligni* in 't oor beet; fijn voor-naemfte doel-wit te zijn, Gods kerk op *America* een ruime ruft te verfcchaffen. 't Gerucht uit-gedijt onder de Gereformeerden (welke gevluht uit *Switferland*, een groot getal in *Vrankrijk* uit-maekten) maekte veele gaende. Met drie zeilen afgestooken, geraekten na eenige zukkeling op den *Brasiliaenfchen* boodem. Maer alfoo weinig voorraad uit *Vrankrijk* afgevoerd was, nam d' honger aen op 't klippig eiland, bespoelt van d' inwijk *Januarius*. *Durandus* bouwde hier wacht-huiften en de fterkte *Coligni*, voorsien met gefchut. Eerlang fchreef hy aen *Joan Calvijn*, hy believede te bezorgen, dat de nieuwe volkplanting in *Brasil* van bequaeme leeraers mogt voorsien worden, op fmaekelijke voorwaerden. 't Verfoek is aenftonds ter herten genoomen. *Philips Corguileray* edelman buiten *Geneve* ging uit *Honfleurs* haven zeil met drie fchepen, voerende fchaerfche le eftogt, verfcheide huisgezinnen van allerley ambachten en twee bedienaers des goddelijken woords *Peter Richer* en *Wilhem Chartier*. Doch naeuwelijx had hy *Africa* op zijde, of de honger quelde. Weshalven de koopvaerdy-fchepen, soo veel aentreften, ten buit maekten: haer weinig kreunende aen bestraffing der leeraers *Richer* en *Chartier*. En dese vonden eerlang meer werk. *Ioan Cointak*, leerling der *Sorbonniften* tot *Parijs*, was onder de verhuisden uit *Geneve*. En alfoo voorwende, hem was belood van *Coligni*, dat ten predik-ftoel

foude worden gevordert, soo haest aen *Brasil* lande, nam een bittere haet op tegen *Richer* en *Chartier*, dewijl geen kennis deser toefegging droegen. *Cointak* focht beide verdacht te maeken van valsche leer: bysonderlijk befculdigde haer, datze de wijn des avondmaels niet vermengden met water, dewijl d'oudvader *Clemens* fulx had ingesteld. *Durandus*, door de kardinael *Loreine* opgeroeyt, viel *Cointak*, toe, en voorts de geloovige diervoegen op 't lijf: dat sommige door honger dood bleven; andere vluchten na de *Brasiliaenen*. Ja hy ftiet *Ioan du Bordel*, *Matthias Vermeil* en *Peter Bourdon* uit fijn krank-bedde gerukt, aen handen en voeten gebonden, van een rotze in zee. De bloedige dwingeland keerde sonder verrichting na *Vrankrijk*; alwaer een boek fchreef tegen de waere leer; doch behaalde met 't felve soo weinig lof, dat de Papiften hem herzenloos keurden.

Godloosheid van Cointak tegen de predikanten.

Durandus verdrenkt de geloofs-genootten.

Togt van *Joan Ribald*, *Renatus Laudonier* en *Gurgius*.

't **A** Mericaenfche landschap *Florida*, soo genaemd dewijl ontdekt wierd by *Joan Pontius* op *Palme-fondag*, hoewel *Sebastiaen Gabotus Venetiaen*, uit-geruft door d'Engelfche koning *Henrik de zevende*, aldaer lande voor *Pontius*, mag waerlijk den *Europeers* een bloed-toneel zijn. *Pontius* bleef hier verflaegen. *Ferdinand Sottus* drukte wel wreedelijk d'inwoonders vijf jaer achter een; doch ftierf mifmoedig, ter oorfaek 't goud niet vond, 't geen hy den *Floridaenen* liet foeken in 'tgebergte. Zedert hervatten *Iuliaen Sumanus* en *Peter Abumada* 'tgeftaekte werk by *Sottus*; doch met geen gelukkiger uitflag. Op 't jaer vijftien honderd vijf en veertig meende de *Dominicaener Luidewijk Cancellus* groote dingen nevens vier metgefellen te verrichten; doch wierd aen flukken gefcheurt van de *Floridaenen*. *Casper Coligni* door dusdaenige droevige voorbeelden noch door de trouwloosheid van *Durandus* geenfints afgefchrikt, bevordert een nieuwe toerusting derwaerds. *Ioan Ribald* lichte voor *Diepe* d'an-

Florida ongelukkig ontdekt.

Togt van Ribald.

Oneenigheid in de nieuwe volkplanting.

d'ankers der twee ſchepen , toe-ge-
taekelt op koſten des Franſchen ko-
ninx *Carel de negende*. Dartig graeden
benoorden de middag-lijn verviel hy
voor d'Americaenſche uit-hoek *Fran-
cifcus* : voer in de mond van een wijde
rievier , aen welke de naem *Dolſijn*
toe-paſte , ter oorſaek aldaer over-
vloed van fulke viſch beſchouwde :
alſook dichte boſſchaedjen vol moer-
beefſie-boomen , en de boomen vol
ſpinnende zijde-wormen. Zedert
liep hy boven 't *Wolfs-hoofd* , (d'uit-
hoek kreeg de benaeming , dewijl
d'Indiaenen een wolfbrieden) en 't *Ce-
deren-eiland* achter uit laetende , ſtap-
te op *Florida* te land:maekte een drie-
puntige ſterkte : voorſiet de ſelve met
beſettelingen , geſchut en voorraad :
en vertrekt om hulp-benden na *Vrank-
rijk*. Doch hier lag alles door inland-
ſche oorlog over hoop. *De Franſche*
binnen het nieuwe ſlot , na de koning
Carel genaemt , wachten vergeefs op
verſche ſchepen. De levens-midde-
len minderden hand over hand. De
naeſte weg , een vaer-tuig toe te ſtel-
len , en afretrekken. Nauwelijx had-
denze 't derde deel der reife weg , als
de wind twintig dagen diervoegen
ſtilde , dat de minſte voortgang niet
maekte. De ſpijs was op. Ieder
dronk ſijn eigen water , en at de ſchoe-
nen. En wanneer nu ook fulk voedsel
ontbrak , ſluitenze een onmenſche-
lijk raed-ſlot : namentlijk een boots-
geſel *Henrick Lacher* aen ſtukken te
ſnijden. Met dit vleefch onder-hiel-
denze haer zelf ettelijke dagen : wan-
neer wederom tot d'uitterſte nood
vervielen , en eindelijk voor de boeg
van een Engeliſch jagt. Dit quam d'el-
lendige te hulp : en brengtze by de
koninginne *Elizabeth* , welke voor-
neemens was een vloot na *Florida* af
teſchikken. Ondertuſſchen was van
de geſeide Franſche geen beſcheid in-
gekomen. *Coligni* , met de koning ver-
zoent , verkreeg ſoo veel ; dat *Renat-
us Laudonier* drie zeilen , ten ſteun
der beſettelingen in *Carels-ſlot* , der-
waerds voerde. *Laudonier* lande op
Nova Francia : ſag den ſteen met de
Franſche wapenen behakt en by de
ſtrand twee jaer te vooren door *Ribald*

geplaetſt , vol lauwer-kranſen behan-
gen : begroete voorts den koning *Sa-
turiona* , wiens zoon *Atoreus* verſchei-
de kinderen had by ſijn eigen moe-
der , volgens gewoonte van die land-
aerd. Terwijl alhier zammelden , ſlik-
kerde fulk een vuur door de lucht ;
dat ſommige ſtroomen borrelden , de
viſch half gaer gekookt ſtierf , en alle
gewaſch wijd en zijd verzengde. De
wilden ſchreeven 't ongemak toe aen
't geſchut : weſhalven een eerbiedige
ſchrik voor *de Franſchen* kreegen. Zy
hadden by gevolg veel konnen ver-
richten , ten zy over hoop geraekten.
Een boots-geſel *Rubel Petracor* ver-
mat ſich ervaren in toovery , door
welke konſt de plaets der goud-en ſil-
ver mijnen kende. 't Liep ſoo verre ,
datze dieſwegen , *Laudonier* , hoewel
krank , gevangen ſetten : dwingen
hem t'onder-teikenen een geſchrift ,
behelſende : hoe de twee ſchepen ,
over welke de muitelingen ſtelden
Vaſſer en *Trincant* , met ſijn verlof na
Nieuw Spanje om leef-togt verzeilden.
Terwijl d'ankers lichten komt *Rupi-
ferrer* , afgeſonden aen den koning
Utina , te rugge met koſtelijke ſchen-
kaedjen , en bericht wegens 't goud-en
ſilver-rijke gebergte *Apalatica*. Doch
Vaſſer en *Trincant* namen voor *Havana*
een rijke karveel : randzoeneerde den
ſchipper op groot geld. De ſchippers
zoon , na land gevaeren , ſoude de be-
dongen prijs aen boord brengen ; doch
in 't tegendeel maekt 't ongeniak door
poſten te paerd aller wegen bekend.
Met 't kriecken van den dag kregen *de
Franſchen* twee kloeke fregatten op
zijde ; voor de boeg lag een galey. Alle
gaven ſoo vuur dat de twee roof-ſche-
pen in de loop bleven : de gevangenen
wierden tot ſlaeven verkocht : wei-
nige ontfnapten met de boot. *Laudo-
nier* ondertuſſchen begon groot ge-
brek te lijden : alſoo geen toevoer uit
Vrankrijk quam , en de muitelingen de
meefte voor-raed weg-ſleepten. Be-
dwongen door 't volk , 't geen by hem
bleef , vat den koning *Utina* , hoewel
in verdrag verbonden , by den kop :
uit inſicht , om op die voet ſpijs te krij-
gen. Maer d'inwoonders , wegens
fulk miſdrijf verbittert , flooten d'hand
meer

De beſet-
ging op
Florida in
nood.

Ongehoor-
de honger.

Togt van
Laudonier.

Merkwaer-
dige ver-
deeldheid
op de Fran-
ſche vloot.

meer als te vooren: hielden een raedsvergadering, ten einde een anderen koning verkoosen. Terwijl aldus met d'honger worstelde, bragt *Joan Hawkins* in'erwaerts vier Engelsche schepen. Dese deed haer voorraad en een schip over: dewijl *Laudoniers* vaertuig te swak was, om zeete bouwen. Alles stondten aftogt gereed: als *Ribald*, met seven zeilen uit *Diepe* in zee gestookten, voor *Carels slot* ter reede liep. Werwaerds na weinig dagen acht Spaensche pinassen onder d'ammirael *peter Melandes*, streek hielden. De Fransche kapten'tanker: de Spaensche hingen op de rugge; doch kondenze niet achter-haelen. Weshalven in de mond der rievier *Dolfsjn* landen. Met hulp der Moorsche slaven word d'uithoek gesterkt. *Ribald* rukt geswind met de vloot na de nieuwe beschanfing: om de *Spanjaerden* op te slaen, eer vaster begraeven lagen. Maer, belooppen van een storm, verloor tusschen de klippen sijn seven schepen. 't Volk wierd meest gebergr. Ook leden de *Spanjaerden* groote schaede aen haer vloot. En dese dienden sich van der *Franschen* ongelegendheid. Zyspatten dan in aller yl over bergen en stroomen na *Carels slot*, binnen welk twee honderd swakke mannen lagen, alsoo *Ribald* 't puik der krijgsknechten had ingescheept. Voorsonnen-opgang vielen de *Spanjaerden* soobrusk aen, dat eerlang meester warden. *Laudonier* ontsnapte met een schuitje: weinige, over de wallen gestort, swommen door de graft. De overwinnaers verschoonden niemand. Self die uit de vlucht teruggekerden, zijn in koelen bloede moorddaedig neder-gehakt. Toen levendige ontbraeken om te woeden, pleegdenze wreedheid tegen de dooden. Zy sneeden de oogen uit en mannelijkheid af: staekenze op de punten der degens: snaeuwden de gevluichte op stroom toe: waer doen de *Fransche* oogen zeer? Ondertusschen naderde *Ribald* met een uit-gehongert en wapenloosheir aen *Carels slot*; doch stond verset, als hy de Spaensche vendels van de wallen sag waeyen: en *Vallemond* met een bende *Spanjaerden* hem te gemoed

Groote
wreedheid
der *Spanjaerden*
tegen de
Fransche.

trekken. Een stroom lag tusschen de *Fransche* en *Spaensche*. De *Fransche* geven sich over, onder beding van 's levens behoudenis. De voorwaerde word beloofd en besworen. Stijf vier honderd man scheepte met booten na de *Spanjaerden*; dewelke alle gebonden na 't slot leiden: en aldaer, tegen gegeven woord trouloos griede. De lijk wierp *Melandes* in een groot vuur. *Ribald* sneed hy in vier stukken, en hing de stukken rondom de wallen: fond des selfs afgeschooren baerd na *Sevilje*. De *Fransche* koning *Carel de negende* trok sich dusdaenigen ongehoorde mishandeling tegen sijn onderzaeten niet eens aen: het zy uit een diepe wrok op *Coligni*, bevoorraer der togt na *Florida*. Immers kan lichtelijk afgemeeten, dat het niet wel met de geseide togt gemeent wierd: alsoo niet allcen de hulp-schepen voor-bedachtelijk te laet quamen: maer self de geheimen toeleg, d'ammiraelen aen-bevoolen, den *Spanjaerden* was over-gebriest. Maer, hocwel de *Fransche* kroon 't minste werk maekte van 't onmenschelijk misdrijf binnen *Carels slot*, betoonde sich *Dominicus Gurgius* boven alle gevoelig, om te wrecken de *Spaensche* wreedheid. Hy maekt dan sijn goederen tot geld: huurt twee honderd krijgsknechten en tachtig boots gefellen, met welke drie gemeine schepen bemand, onder voor-wending van *Brafil* aen te doen. Boyen *Cuba* gezeilt loopt na *Florida*, en aldaer te land. *Saturiona* *Floridaensche* koning verwellekomt hem vriendelijk: klaegt over de *Spaensche* overlact: voegt hem toe sijn bloed-verwand *Olotocara*, die 't gefach voerde over een groot leger. De *Spanjaerden* hadden niet alleen *Carels slot* gesterkt: maer ook twee nieuwe sterkten weder zijds der rievier *Mayo* gesticht. Binnen de drie sloten lagen stijf vier honderd uit-geleesen soldaeten. De nieuwe sterkten hielden weinig tegen. De besetting, gevluicht na 't dicht by gelegen bosch, verviel in een hinderlaege der *Indiaenen*. Dese hakten dertig rer neder: d'overige negentig spaerdenze tot een opentlijke slachting. Zeeghaftig voort-gerukt na

Franschen
verraeden
haer eigen
volk.

Helden-
daeden van
Gurgius te-
gen de *Spanjaerden*:

Carels-slot, fouden meer werk gevonden hebben : ten zy festig *Spanjaerden* op *de Fransche* ongelukkig uitvielen ; want alfoo haer d'hertred na de fterkte door *Casanova* was afgefneeden , fneuvelden alle festig. De slot-voogd fag de nederlaeg : vlucht bofchwaerd ; doch dewijl 't bofch met *Floridaenen* befet lag , keerd na *de Franschen* : verfoekt lijfs-genaede voor fich en fijn volk. *Gurgius* dringt tegen haer in : zy fmijten 't geweer weg : worden gevangen , en aen de naefte boomen opgeknoopt : ter oorfaek niet min trouwloos als wreed voor drie jaer ter felfver plaets met *de Franschen* omfprongen. 't Is niet uit te fpreken , hoe minnelijk *de Franschen* op *Florida* ontlaet zijn : ter oorfaek 't land gezucht had onder de Spaenfche overlaft. *Gurgius* , binnen *Rochelle* prachtig ingehaelt , behaelde by den koning *Carel de negenfte* de minfte dank niet. De kardinael *Loreine* wift foo veel uit te werken , dat d'overwinnaers behoorden met de dood geftraft : dewijl , op eigen goeddunken , de drie fchepen hadden toegetaekeld. Weshalven ieder om een goed heen-komen fag.

Togt van Martijn Forbiffer , Franciscus Draek , Thomas Candifch en Joan Schmit.

Forbiffer , na de noordelijkfte deelen van *America* afgestooken , op 'tjaer vijftien honderd fes en feventig , had de tijd quaelijk geraemt : alfoo *d'Oceaan* vol fwaere ys-fchollen dreef , die hem benoodfaekten na *Engeland* te keeren. Zedert weinig maenden word de rogt hervat. De koninginne *Elizabeth* ruft een fchip uit en twee jagten , met honderd en veertig vlootelingen bemand. Den fes en twintigften der Bloey-maend lichte *Forbiffer* 't anker. Op een der dartig *Orcades* , gelegen benoorden *Schotland* , uitgestapt : vond d'arme eilanders uit haer hutjens , in rotzen ingehouwen , gevluht. Voorts hield hy tuffchen noord en noord-west aen , door driftige boomen , die fomtijds geweldig tegen den boeg ftieten. Den vierden van Hooy-maend had *Forbif-*

fer 't geficht van *Frisland* , en een koude hagel-buy met fneeu-jagt. Voor de strand lag een ys-korft , die 't landen belette. Met groot gevaer kreegen d'Engelfche *der Koningen Voorland* onder de voet : en verfcheide wilde menfchen in 't oog , welke vreemde potzen met dansen maekten ; doch quamen ni tot mond-gemeinfchap. Na-gejaegt , vluchten : als kans fagen , ftelden fich te weer. Soo haest was niemand met een kogel getroffen , of verdronk hem zelf. Eindelijk traeden drie ongewaepende langs de strand : wenkten *Forbiffer* , hy beliefte by haer te komen. 't Soude gefchied zijn , indien niet een groote meenigte *Americaenen* uit een hinder-laege te vroeg op-braeken en van achter een heuvel. Dit volk , aldus ontdekt , trok over 't gebergte landwaerd in : drie alleen bleven op den oever : de middelste fcheen kreupel : viel 'ellekens neder : wierd door fijn makkers gedraegen , en eindelijk verlaeten. *d'Engelfche* merkten wat hier gaende was. Schooten na den geveinfden kreupel , dat hem 't zand om d'ooren vloog : weshalven hy wift voeten te maeken : vloog als een hert by een heuvel op. *Forbiffer* had nu twee honderd tonnen gevuld met berg-werk , 't goud niet ongelijk ; doch is namaels gekeurt van kleine waerdy. Anders vond hy niet : behalven groote langhairige menfchen , die looslijk ten moord toe-leiden , zijnde buiten gemein woest. De kleeding bestond uit huiden van wilde beesten , welker ftierd tuffchen de beenen hing. De tenten zijn gevlochten van walvifch-beenen : huiden , tents-gewijs gefpannen , ftrekken voor 't dak : d'ingang lag zuidwaerd. Zy gebruiken bogen , pijlen , flingers en tweederhande slag van fchuiten : de grootfte kan feventien man voeren : beftaet uit verfcheide houteringen te zaemen gebonden , en weder-zijds met leder bekleed : de kleinder zijn infchelijx met leder , niet ongelijk een wevers-fpoel , welkers midden een gat heeft , waer in een menfch fit , die 't boven-dek der fchuit om den middel toe-bind : en met een riem verwonderens-waerdige

word on-
dankbaer
betaeld.

Togt van
Forbiffer.

Wilden ver-
drinken
haer felf.

dige voortgang maekt. 't Land self is onvruchtbaer : alleenlijk voed overvloedig harten , haesen , wolven , ysbeeren en honden sweemende na wolven. By 't raeuw vleesch deser beesten leven d'inwoonders. 't Schijnt dit geweest met swaere aerd-beeying boven gemein gequeld word : alsoo ten verscheiden plaetsen brokken van heuvelen , en elders gantsche bergen , wonderlijker wijze gesplitst of van een geslaegen , sich vertoonden. Den vierden der Oogst-maend liet *Forbissier* 't Noordelijk America op acht en sestig graeden leggen : bragt het den seventiende van Herfst-maend in *Milfords* haven behouden aen : en nevens een ballast blinkende steen , welk voor goud keurde , een wild man , vrouw en kind : dic soo veel bescheid gaven , dat 's mans naem was *Calichoe* , der vrouw *Egnoge* , des kinds *Nutioc* ; doch onaengeltien , volgens haer gewoonte , by raeuw vleesch leefden , stierven eerlang binnen *Londen*. Ter selver tijd als *Forbissier* noordelijk de stevens

wende , hield *Franciscus Draek* , inschelijx by d'Engelsche koninginne *Elizabeth* uitgerust , een andere streek. Hy loopt dan voorby d'Uithoeken *Blanko* en *Verde* langs d'Africaensche wal na *Brasil* , alwaer verscheide zee-wolven vong. Binnen de rievier *la Plata* geankert , voorzag sich van versch water : vervorderde de togt door de bogtige straet *Magellanes* : wierp 't anker voor *Moucha* bespoeld van de *Zuid zee*. d'Eilanders ontfingen hem minnelijk : dewijl soo veel bescheid kregen , dat d'Engelsche geslagen vyanden waeren der *Spanjaerden* , voor welke zy 't vaste land ruimden , om sich op *Moucha* neder te slaen. Een *Mouchaner* , op de vloot over-gestapt , diende ten geleider na d'haven *Valparizo* : alwaer *Draek* 't dorp *sant Jacob* , en voorts 't gantsche land , wijd en zijd voor de voet afbrande : een groote schat silver en goud roofde. Voor *Arica* nam hy drie rijke Spaensche schepen , voor *Lima* vier , voerende een onwaerdeerlijke rijkdom peclren

Togt van
Draek.

en goud. Aldus gezeegent, set den streek noordelijk tot op twee en veertig graeden; doch de koude bedwong hem vier graeden zuidelijker af te zakken: alwaer een vermaekelijk bewoonde kust ontdekt. d'Inwoonders betoonden bysondere minsaemheid. De koning self quam aen boord, met een swaer gevolg; sette *Draek* een goude kroon op: gaf hem een goude sceppter en elpen-beene keten. Zedert besichtigde *Draek* d'eilanden *Tidor*, *Ternaten*, *Java*, *Zeilon* en d'uit-hock *de bone Sperance*: quam, na een driejaerig omfverven rondom d'aerdkloot, behouden tot *Londen*. Hy ruste zedert niet; want op 'tjaer vijftien honderd vijf en tachtig na *America* gezeilt, roofde een groote buit uit de steden *sant Jacob*, *Dominicus*, *Augustijn* en *Carthagena*: en sette alle aen koolen. Aldus zeeghaftig t'huis gekeert, raekelde op nieuw een vloot toe, nevens d'onder-ammirael *Joan Haukins*. 't Soude *Panamagelden*. Doch by beider aelijvigheid bleef de toeleg steeken. 's Jaers na deser zee-helden dood, bekostigde *Thomas Candisch* twee schepen, voorsien van honderd drie en twintig man en leestogt voet twee jaer. 't Was wel gegift; want hy in die tijd, wanneer hier seven weken bykomen, de weereld door *Magellanes Straet* rondom zeilde: en sijn onkosten tien dubbeld goed maekte met de Spaensche kraek *sant Anna*, twintig tonnen gouds waerdig. De schat voerd hy behouden op *den Teems*. Ongelukkiger viel de togt af van *Joan Schmith*. In 'tjaer seftien honderd veertien lichte hy d'ankers van twee zeilen, uit-geruist door *Londen*se kooplieden: om voor *Nieuw Britannien*, op 't eiland *Monachigga*, kooper, goud en 't berg-werk aldaer vallende te laeden: en voorts wal-visschen te vangen. Doch 't geseide berg-werk was aen 't eiland nierte bekoomen, en de tijd der vangst verstreken. Sulx sonder verrichting na huis over staeg smijt. Eerlang word de reis hervat; doch viel noch slechter uit. Hy had nu *Virginia* in 't gesicht: wanneer by *de Franschen* trouwloos over-vallen wierd; zy beschuldigden hem, als of de volk-plan-

Togt van
Candisch.

Togt van
Schmith.

ting op *Nieuw Francia* had verwoest: ten zy de schaede vergoede, soude 't misdrijf met den hals betaelen. Voor *Rochel* genaedert, wierd 't Fransche schip door een swaere storm belooppen. *Schmith* neemt sijn slag waer: springt in de boor: en drijft tusschen de hooge golven half dood tegen 't eiland *Oleron*.

Togt van Jaques Mahu en Simon de Cordes.

Over vijf schepen, tot *Rotterdam* toe-geruist, voerde *Jaques Mahu* en *Simon de Cordes* 'topperste gesach. Op den seven en twintigste der Soomer-maend des jaers vijftien honderd acht en negentig lichte de vloot d'ankers in 't Goereesche gat. 't Volk aen 't eiland *sant Jago* geland, vermeersterde aldaer een sterk slot en twee barken. Eindelijk quam hy met *de Portugeesen* over een: ten einde ongemeoyd versch water in-nam. Doch terwijl 't volk de leggers vulden, vielen twee honderd ruiters, ieder had een voet-knecht achter op, haer vinnig aen. De weder-stand was immers soo heevig: sulx de paerden eerlang verstooven. De stad, welke 't eiland de naem geeft, leid in de lengte: heeft een veilige kolk, halve maens gewijs. Uit de kolk loopt een gracht door de stad. Weder-zijds leggen hooge bergen. De zee-kant is beschanst: ses bolwerken verdedigen de wal, besluitende *sant Jago*. *De Portugeesen* hadden 't geschut water-pas geplant: om de schepen, derwaerds onder vriendschapschijn gelokt, in de gront booren. De harde storm belette de vloot, dat ter bestemder plaets niet ankerde. Alleenlijk liepen de zeilen *Liefde* en *Hoop* buiten schoots langs de wal. Zedert na 't woeste eiland *Brava* geset, sag niet dan vijf vervallen huisjens: de deur van 't een lag met groote steenen gestopt. Opgebrooken vond het vol *Turksche* tarwe: die voor de vlootelingen wel te passe quam. Ondertusschen sterft d'ammirael *Mahu*. 't Lijk in een kist met steenen geleid, wierd buiten boord geset.

Togt van
Mahu.

Mahu
sterft.

Simon

St. IAGO

Togt van Cordes.

Simon de Cordes voerde nu de vlagge: fette na *Guinea*, om te ververfchen: alsoo de scheur-buik diervoegen toenam, datze de zeilen naeuwelijx konden bestieren. Alhier dan zijn de kranke te land gebragt: en d'onder-ammirael *Beuningen*, door een Fransche piloot, voor den koning. Dese fat op een laeg schoen-makers stoeltje, met een schaeps-vel onder de voeten en violet-lakens kleet sonder voery, hembd, kousen en schoenen: op 't hoofd stond een kappe van geel, rood en blaeuw oosters laeken: 't aengesicht, met affche gewit, vertoonde ter verscheide plekken den swarten huid: om den hals hing een keten glaesen koraelen: achter hem fat d'adel met haene-vederen op de kop: 't vel rood bestreeken. *Beuningen*, nevens den koning op een matje geplaeft, beklaegde sich wegens *de Guineers*; datze weg-vlooden, daer hy quam om minnelijk Europeesche koopmanschap te vermangelen tegen fruiten, hoenders, schaepen en

Wonderlijke Guineesche koning.

andere eed-waeren. De koning be-
loofde hier in te voorsien: noodigde
Beuningen ter middag-mael. Na lang
wachten traden 's koninx wijven bin-
nen de koninglijke wooning, meer
gelijkende na een verkens-ftal: fet-
ten een vuile bak ter aerde neder: in
de bak lag niet dan eenig wild kruid,
en een stuk van een gerookt zee-
paerd. Hoewel hy een grof en groot
man was, at seer zoober. *Beuningen*
verhongert vond minder smaek in sul-
ke kost. Weshalven een servet spreyd,
twee-bak en een weinig Spaensche
wijn nuttigt. De koning gulpte den
drank soo gulsig in, dat van dronken-
schap in slaep viel. *Beuningen* nam
dieshalven d'hertred na strand; doch
de Guineers hadden hem den weg af-
gesneeden: sulx genoodsaekt wierd
na den dronken koning te keeren.
Dese, door 't getier wakker gemaekt,
bekeefsijn volk, met weinig ontsag:
trok *Beuningen* binnen sijn wooning.
De onderdaenen, niet tegenstaende
's koninx verbod, bragten *Beuningen*
in

in een naest-geleegen hutte : om welke den ganschen nacht ronde hielden. 's Morgens vroeg quam een oud wijf, welk binnens monds iets preevelde; driemael tot *Beuningen* af en aen-ging : en t'elkens op een doos, niet ongelijk een blaes-balk klopte : waer uit om *Beuningens* lijf een dichte stof vloog. Over dusdaenige handel lachten *de Guineers* seer uit-gelaeten. De koning quam ook eindelijk voor den dag : beschonk *Beuningen* met twee bokken en vier hoenders. Hier was niet te verichten voor d' *Hollandfche* vloot : weshalven onder zeil ging. Voor de rievier *la Plata* vervallen, stond de zee bloed-rood : uit 't gefchepte water sprongen roode wormtjens, den vlooijen niet ongelijk. Hier op volgde een vreemde ziekte onder 't bootsvolk : zy vielen met de spijs in de mond achter over : schuim-bekten en draeyden d' oogen om en om : en stierven buiten verstand. Tot *de Straet Magellanes* in-gevaren, sloegen meer als veertien honderd *Pinguyns* dood : dit is een gevoogelte, welk op visch aefcht : hoolen maekt doner d'aerde, gelijk konijnen : swijmen eenichsints na een gans : staen meest over einde : hebben twee gepluimde vlimmen. In *de Groene baey* ter reede gelooopen, ontstond een swaere storm, die ettelijke dagen aenhiel: sulx de schepen voor vier ankers door-gingen. Honger en koude plaegden de vlootelingen even zeer. By mosselen, een groote spanne lang, behieldenze 't leven; doch de raeuwe kost veroorsaekte water-zucht, en de water-fucht een haestige dood. Met bedaerd weder, leedenze groote aenstoot van de woeste inwoonders, mannen elf voeten lang. Zy wierpen lange slitzen, aen de punt harpoens-gewijse gekartelt, uit de hand sel en recht. Haer wreedheid kan blijken uit 't schenden der begraevene *Hollanders*; want zy der selve hoofden verpletterden, pijlen door 'thart staeken, en de mannelijkheid afsneedden. Eindelijk geraekt de vloot in *de Zuid zee* : en aldaer by mistige storm van malkander. Twee schepen

de Trouwe en *Blijde Boodschap* vielen wederom by *de Straet Magellanes* in : leden onlijdelijken honger : achter-Een wilde vrouw. haelden een wilde vrouw met twee kinderen. Dese ros-vervig, had een groote hangende buik, wijde mond, schieve benen, lange hielen en borsten als koe-uyeren : om den hals hing een keten flekken-huisjens, en over de rugge een robbe-vel, aen de hals met zenuwen toe-geknoopt : at niet als levendige vogels, sulx drek en bloed by de kinne af-droop. De selve spijs nuttigden ook de kinderen : het jongste was ses maenden oud : had den mond vol tanden, en liep sonder behulp. 't Oudste voerdense na *Amsterdam*; doch de vrouw, met eenige snuistery begiftigt, wierd, na twee nachten binnen boord geslaepen had, aen land geset. Vonden hier ys vier voeten dik in 't midden des zoomers. Negen maenden sukkelde *Beuningen* in *de Straet Magellanes*. Afgeslooft door koude, honger en storm wierp het over staegna huis. Ten sy overvloedig konynen had gevangen, soude by gebrek van levens-middelen vergaen zijn. Stijf twee jaer had de ongelukkige togt geduurt, van welke alleenlijk ses en dertig ter naeuwer nood 't leven af bragten : negen en seftig waeren gesneuveld.

Togt van Olivier van Noord.

STijf twee maenden na *Mahu* is *Olivier van Noord* met vier seilen en twee honderd acht en veertig zielen uit *de Maes* zeil gegaen. Aen 't *Prinsens eiland* liet hy seven matroofen sitten, door *de Portugeesen* verraedelijk om hals gebracht. Voor de stad *Javeiro* geset, wierd geensints beleefder onthaelt by de selve landaerd. Niet sonder weder-zijds verlies, wend hy de stevens op *sant Sebastiaen*, een vruchtbaer eiland van kruid, seer heelsaem tegen de scheur-buik. 't Bootsvolk vong hier overvloedig meeuwen, papegaeyen en allerlei smackelijke visch. d' Aenstaende winter belette, *den Straet Magellanes* in te loopen : weshalven geraedsaemst, om te sien na een goede haven : ten

ein-

Bloedige zee seer wonderlijk.

Wilden in de Straet Magellanes.

einde de zieken aen land adem fchep-
ten ter gefondmaking. 't Eiland *Helena*
fcheen hier toe, wegens vruchtbaer-
heid, bequaem. Een harde ftorm be-
lette dien togt: sulx onder *Clara* ver-
vielen: alwaer verfch water fcheep
voerden: en voorts in *Porto Defire* 't an-
ker wierpen. Binnen defe haven lag
een groote meenigte zee-honden:
welker voor-lijf ruig met lang hair be-
waffchen geleek na een leeuw, de voe-
ten na menfchen handen: boven d'oo-
gen en bovenfte lip ftaien fwarte en
witte hairen: piffen achter-waerds:
flaepen buiten gemein vast: werpen
alle maenden jongen: by ftorm rijft
het afgeplukte hair om hoog, inftil we-
der leid het plat. 't Vleefch gefooden
verfchaften den vlootelingen aenge-
naem voedsel. Van Noord te land ge-
ftapt vond geen menfchen; maer
graf-fteeden op hooge klippen, ge-
bouwt uit rood-vervige fteenen, en
foo buiten als binnen gepronkt met
boogen, pijlen en andere vreemdig-
heden: onder d'hoofden der lijken
lagen vierkantige fchelpen, konftig
gefneeden. De nieuwfgierigheid prik-
kelde tot naeder onderfoek des ge-
weft. Hy liet fich dan een gantsch
gety de ftroom oproeyen: en wan-
neer de boot met d'ebbe aen de grond
fitten bleef, ftapte. ettelijke mijlen
landwaerd. Men fag, behalven her-
ten; buffels en fthuis-vogels, niet
dan een vlakke heide. En dewijl ner-
gens menfchen te voorfchijn qua-
men, oordeelde de kufft onbewoond
te zijn. Maer weder gekeert na de
boot, bevond anders; want dema-
troofen, hoewel gelast aen de dreg-
ge te blijven dobberen op ftroom,
waeren van boord gefapt, en by dar-
tig inwoonders uit een hinderlaege
diervoegen beftreeden: dat drie om
hals geraekten, en een door 't been ge-
queft wierd. Defe landaerd, buiten ge-
mein groot en wreed, met gefchilder-
de aengesichten en lang hair had *de*
Hollanders dwars door 't lijf heen ge-
fchoten. Sedert vernamense niemant.
Veertien maenden had *van Noord* be-
reeds foek gebragt, en ftijf honderd
man verloren: wanneer met drie fche-
pen weder onder zeil ging; want in 't

jagt *d'Eendracht* was voor 't eiland *Clara*,
wegens lekheid, de brand geflooken.
Vijf duifend vogelen fcheep ge-
bragt ftrekten de vordere leef-togt.
Viermael wierd de vloot uit *de Straet*
Magellanes door ftorm te rugge ge-
dreven. De vijfde torn gelukte. Zy
hadden nu 't tweede naeuw der forge-
lijke ftraet achter fich, als twee eilan-
den ontdekten, van welker een het
boots-volk vier jongens en twee
meisjens lichten. Defe namaels on-
derwefen in de *Nederlandsche* tael,
deden bericht, wegens de gelegent-
heid der geweften aldaer. Zedert
liep de vloot in *d'Hongers-haven*: vond
flechts kleine overblijffels van 't ver-
laeten *Philips-ftad*: daer *Thomas Can-*
difch de ftad veertien jaer te vooren
befchouwde, binnen vier bolwerken
beflooten. De huifen, keik en ne-
vens een halve galg ftonden toen-
maels noch. Vier honderd *Spanjaer-*
den bouwden de ftad; tot een fleutel
der *straet Magellanes*. Dog binnen drie
jaer was alle leefstogt verteert: uit
Spanje geen toe-voer aen-gebragt: het
gewafch door de woefte inwoonders
bedorven. Sulx d' honger diervoegen
prangde, dat een groot deel in haer ge-
waed binnens huis dood lagen. De lij-
ken vergiftigden de ftad: weshalve de
overige fich te veld begaeven: leefden
een gantsch jaer by boom-vruchten,
kruiden en wortelen. Drie en twintig,
waer onder twee vrouwen, hadden
't leven noch behouden. Defe vonden
geraeden na de rievier *la Plata* te ver-
trekken; doch nooit is bericht in ge-
komen, hoe vervaeren zijn. *Ferdin-*
and een der verhongerde, by geval af-
gedwaelt, geraekte op *Candifch* vloot.
Alhier fette *van Noord* den onder-am-
mirael *Jacob Claeszoon Ilpendam* aen
land, wegens fwaere mifdrijven: en
eindelijk door *de Zuid zee* langs de
kufft *Chili* na *Mocha*. Dit eiland, tame-
lijk groot, rijft uit 't midden met een
berg in twee kruinen gefplitft, tus-
fchen welke een verfche ftroom bene-
denwaerd ftort. d'Inwoonders leiden
d'Hollanders na haer dorp groot vijftig
huifen, uit ftroo langwerpig geflicht;
doch verbooden binnen d' hutten te
gaen. Op 't geroep der mans, quamen
de

Philips-ftad
door hon-
gers nood
verlaeten.

Mocha loe-
danig es-
land.

Porto Defi-
re.

Zee-honden.

vreemde
He-

de vrouwen te voorschijn : die, in drie troppen verdeelt, eerbiedig neder knielden. En eerlang bragt een oud wijf een aerde kan vol *cica*, een drank uit *mays* toe-gemaakt. De *mays* geknauwt van tandeloofse besjens, verwekt overvloedig quyl, welk in potjens gegaert en in kuipen gegooten, den drank doed giften. Zy drinken haer aen *cica* dol en vol: sitten in 't rond by malkander: een uit den hoop klimt op een hooge pael: maakt een wonderlijk gerammel: en als dan gaen de kroesen lustig om. Van Noord wende nu de stevens na *sant Maria*: als een Spaensch schip *Buon Jesus* in 't gesicht, eindelijk in sijn magt, en uit de gevangenen kondschap kreeg: hoe d'ammirael *Simon de Cordes*, nevens drie en twintig man, op d'uithoek *Lavapia* tegen over *sant Maria*, aen 't vaste land by de *Americaenen* ontzielt lag: hoe tot *Lima* over een jaer tijding deser vloot wierd in gebragt: sulx gereedschap gemaakt hadden, om slag te leveren. Doch van Noord konde wegens harde tegen wind *sant Maria* niet bezeilen: liep dieshalven na *sant Jago*. In de haven alhier lag een groot Spaensch schip, vol *Indiaenen*, en twee andere die op zijde geroeit wierden. In de twee stak hy 't vuur: 't ander is na de vloot gesleept. Had eerlang groot berouw, dat hy *Francisco d'Ivarra* hoptman van 't schip *Buon Jesus* te land in vryheid stelde: alsoo naderhand uit de Spaensche pieloot, van welken sich diende, verstond: hoe *d'Ivarra* tien duifend twee honderd ponden gouds, in twee en vijftig kasjens gepakt, buiten boord wierp: toen merkte, dat hy 't schip niet konde houden. De vloot vorderde reis, en quam voor 't *Dieven eiland* ten anker. Dit volk is buiten gemein afge-recht op steelen: gaet moeder naekt: is seer wellustig. De meeste vrouwen stond het kaeke-been bloot: neus en koonen waeren van de pokken op gegeten. In *Bay la Baya* liet de Hollandsche ammirael een Spaensche vlag waeyen: fond een boots-gesel in monnix-gewaed aen land. 't Bedrog geluk-

te: de vloot kreeg over vloedig ver-versing. Zedert verbranden *d'Hollanders* op 't eiland *Capul* vijf dorpen: namen een Chineesch schip, Spaensche bark en een karveel vol brandewijn uit *cocos*: boorden, na een bloedig gevecht den Maniliaenschen ammirael in de grond: geraekten voor *Rotterdam*, na dat den wereld binnen drie jaer hadden om gezeilt.

Togt van *Foris* van *Spilbergen*.

OP kosten der Oost-Indische Maetschappy in 't Vereenigde Nederland ging *Spilbergen* met seven schepen zeil den achtsten van Oogstmaend des jaers sestiën honderd en veertien. Aen d'uithoek *sant Vincent* raekte hy met de *Portugeesen* hand gemein: veroverde een scheepje: en sette sijn reis voort na de *Straet Magellanes*. Doch door langwylige storm verstrooyde de vloot. Onder de verstrooyde was 't schip *de Meeuw*: binnen welk sommige boots-gesellen een droevig bloed-bad meinden aen te rechten. Doch de schipper viel twee voornaeme muitmakers met bloote zaebel diervoegen op 't lijf, dat buiten boord verdrongen. *Spilbergen* aen een der *Pingyns* eilanden uitgestapt vond twee lijken onder weinig aerde gedekt: om de hals hing een keten glinsterende kink-hoorens, konstig gevlochten: 't graf, bestooken met pijlen en boogen, verdiende een keurig gesigt. Tusschen hooggebergte, welker toppen onder dikke sneeu schuilden, geraekte de vloot uit *Magellanes Straet*; doch niet sonder 't uiterste gevaer: alsoo de *Zuidzee*, verbolgen door yfelijke hagel-buyen, sulke golven hemelwaerd verhief, dat ter naeuwer nood van de klippen in lyaf-hield. Merkelyk bewaerd, set ten anker onder *la Mocha*, een eiland ten noorden laeg en breed, aen de zuid-kant met klippen rijfende. *Spilbergen* roeyd alhier na strand, vol menschen, om koop-waeren te ruilen: onder welke ook een schaep was, met een lange hals, bogt op de rug, niet ongelijk der kamelen,

Cica een wonderlyke drank.

Noord neemt Spaensche schepen:

Wonderbaare lijken.

verricht groote dingen.

Spilbergen in groot gevaer.

Vreemd schaep.

een haesen-mond en lange beenen. Dufdaenig vee diend haer tot het dragen van lasten en land-bouw. *De Americaenen* fokken dese schaepen alenthalven, wegens bysondere nuttigheid, overvloedig aen. Sommige weiden acht honderd gelijk. De hardereffen sitten op beesten, swijmende na ossen: hebben koopere deksels met bellen om-set. Dit werk-tuig schuddenze na de maet: sulx een ander geluid maeken, wanneer de schaepen in, of als uit-leiden. De harders draegen op-staende vederen op den kop. Voor uit gaen dienst-knecht en dienst-maegd. Achter de harderin sitten de kinders. *Spilbergen* liep zedert 't eiland *sant Maria* af, en verbrande de Spaensche dorpen aldaer. Op gelijke voet hield hy huis aen *Val Parysa*. In d'inwijk *Quintero* geland, sag een groote meenigte wilde paerden drinken uit een beekjen, aen welk een steilgebergte versch water verschafte. Soo haest volk vermerkten, namen een snelle vlucht:

Maria verbrand:

als ook Val Parysa.

wierden zedert noit gesien. Een volle maend had nu *Quintero* achter uit geleegeen, als acht groote schepen haer ontdekten. De gevangene *Spanjaerden* dedden bericht: 't was de Spaensche vloot, waer over *Rodrigo de Mendoza* de vlagge voerde, toe-geruust om aen *Spilbergen*, wiens komst voor een jaer bekend stond, slag te leveren. *Mendoza* klampt middernacht *Spilbergen* aen boord; doch wierd soo raeuw onthaeld, dat afwende, niet sonder verlies van 't schip *sant Francisco*. Des anderen daegs ging d'Hollandsche zee-voogd wederom op *Mendoza* los: 't gevecht liep scherp: sulx *de Spanjaerd* eindelijk een witte vlag uit-stak: doch wierd by d'adel t'elkens weder in-gehaeld: als die liever wilde sterven, dan sich overgeven: te meer dewijl in den breedten Peruaenschen Raed met *Mendoza* snorkte: zy voeren slechts uit, om weinige magteloose *Hollanders* handen en voeten te binden,

Bloedige zee slag tusschen de Hollanders en Spanjaerden.

en gebonden ter slagting te voeren. De hoogmoed besloeg ten argsten; want vluchtende sonk eindelijk. De zeeghaftige *Hollanders* rukken na *Caljouw de Lima*, gelegen aen een bequaeme inwijk: de stad pronkt met prachtige huizen en tempels: een beukery volgeschut leid aen de zee: acht benden ruiters en vier duifend voetknechten hielden de strand beset. *Spilbergen*, voor wien noch soo swaere togt te doen stond, oordeelde onge raden, soo veel te stellen aen d'hacche lijkheid des gevals: om den vyand in soo merkelyk voordeel aen te ran sen. Hy set dan voort na *Guarme*: al waer eenige verversching en buit be komt. Op de stad *Peyta* gaf hy dier voegen vonk uit grof geschut, dat de burgers den plaets ten besten gaven. Na dat aen kolen geleid was, liep de vloot onder *Aquapulque*. 't Slot schoot ettelijke schooten. Doch in 't kort ver anderden de *Spanjaerden* haer vyand lijk onthael: de vrede wierd getrof fen, mits leverende verversching. Tot *Selagues* was de gescide landaerd vry vinniger; als welke d'*Hollanders* in een kreupel-bosch overviel met ongeluk kige uitslag; want dese weerden sich mannelijk: sulx d'aen-vallers een schendige neep kreegen. Aen de *Manilles* wachte *Spilbergen* te vergeefs na den Spaensche ammirael *Joan de Silva*, die groote toe-rusting op hem voor lang gemaakt had. Wend over sulx de stevens na *Zeeland*, alwaer in 't mid den des somers op 't jaer sestien hon derd en seventien rijkelyk gelaeden ter reede liep.

Togt van Wilhem Corneliszoon Schou ten en Jacob le Maire.

Enige kooplieden, die den naem kreegen d'*Austraelsche Compagnie*, rusten een schip met vijf en sestig, en een jagt met twee en twintig vloote lingen bemand, binnen *Hoorn* toe: over welke opper-hoofden stonden *Schouten* en *le Maire*. Op 't jaer sestien hon derd en vijftien lichtenze 't an ker uit *Texel*: besigtigden een der drie eilanden *Mabrabomma* voor d'uit hock *Sierra Liona*. Dit, hoog uit zee

Mabrabom ma hoe. 1. se nig eiland.

kijkende, was onbewoond: alleen lijk sagenze drie wilde offen, mee nigte meer katten, vogels die als hon den basten, wilde palmijten, limoen boomen, schild-padden, krokodillen, patrijfen en ooyevaers. Voor by de gevaerlijke droogte *Abrolhos* gezeild, liepen binnen *Porto Desire*: vonden op de klippen meenigte eyeren, en spieringen sestien duimen lang: wef halven den inwijk *Spierings-bay* noem den. De sloep bragt uit de *Pinguyns eilanden* twee zee-leeuwen en ander half honderd *pinguyns*. Setten voorts de rievier op twee mijlen; maer alsoo de grond een enkele gladde steen was, snaptten d'ankers door. 't Groot schip schoot tegen een klip, en schuurde met vallend water de buiten-klampen en 't uitsteckende yser-werk af. 't Jagt beviel op een rotz: by ebbe sat de kiel meer als een vadem boven de stroom: de noord-weste wind, stijf opgestooken, bewaerde het voor omvallen: toen 't weder bedaerde, viel van de rotz op zijde; doch d'in-koo mende vloed lichte 't jagt: sulx duifend om een behouden wierd. De schepen maekten dan wederom zeil. Op 's *Konings eiland* vondenze soo veel eyeren van swarte steen-meeu wen, dat een man aller wegen met sijn handen, sonder van de plaets te gaen, vier en vijftig nesten konde be reiken: in ieder lagen ten minsten drie eyeren. By duifenden wierden sloop gebragt. De boot, beneden de rie vier ten zuiden gevaeren, vond ette lijke vogel-struisen en beesten niet on gelijk den hinden; maer met halven buiten gemein lang. Op d'heuvels la gen steenen op een gestaepelt: van een geworpen, ontdekten lijk, elf voeten lang. Men was nu besig om de schepen schoon te maeken: als de bar nende aen de kiel van 't jagt de vlam onvoorsichtig in 't wand bragten: sulx eerlang in asche lag. 't Groot schip had een hoorn seven voet onder wa ter in den boeg: de hoorn, sonder holte, niet ongelijk een swaere oli fants tand, stak door twee dikke gree nen planken en een eiken, in een in hout, en buiten een half voet uit. 't Scheeps-volk, toen van *Sierra Liona* zeilde,

Schouten in 't uiterste gevaer.

Ongeloofelijke meenigte eyren.

Groote lijkken.

't Jagt verbrand.

Verwonde rens-waerdige hoorn.

zeilde, zidderde wegens een yfelijke slag tegen de boeg: sag de zee rondom 't fchip bebloed: fulx nu onfeilbaer oordeelde, dat een zee-wanfchepfel den boeg had getroffen. *Schouten* lichte 't anker uit *Porto Desire*: op vier en vijftig graeden bezuiden de middag-lijn vond hy duifenden walviffchen: weshalven of en aenhield om de felve te mijden. Zee-meeuwen, grooter als fwaenen, vloogen by meenigte op 't fchip, en lieten haer grijpen. Een hooge hakkelige kufft aen de noord-zijde ten ooft-zuid-oosten geftrekt, noemdenze 't *Staeten-land*, en 't geen beweffen lag *Maurits de Nassouw*; gelijk ook d'eilanden op feven en vijftig graeden *Barnevelds eilanden*, en de fcherpe hoek, in welk 't befneeuwde gebergt bezuiden *de ftraet Magellanes* eindigt, *de Caep van Hoorn*. *Schouten* had nu de hoogie van negen en vijftig graeden, wanneer *de Zuid zee* onder den kiel kreeg. De nieuwe door-togt, tuffchen *Mauritius* en 't *Staeten-land*, wierd *de Straet le Maire* genaemt. Onder de twee eilanden *Juan Fernando* vongenze veel vifch. Zedert befigtigden d'eilanden, die wijd en zijd over *de Zuid zee* verfpreyd leggen. Ieder wierd een benaeming toe-gepafft na voor-val. Alfoo noemdenze 't eerfte 't *Honden-eiland*: ter oorfaek aldaer een meenigte honden fagen, die niet konden baffen. 't Eiland *Sonder-grond*: nadien *d'Oceaan* foo diep was, dat geen anker te paffe quam. d'Inwoonders moeder-naekt hadden d'huit vol wonderlijke gedaenten van blaeuwe flangen, draeken en diergelijk gedrocht, gelijk of met bus poeder ingebrand ftond: vielen uit een bof-fchaedje *d'Hollanders* met fwaereftokken, vafft-gemaekt aen fwaerden van fwaerd-viffchen, als ook met flingers, op 't lijf. Weinig verder lagen *Waterland* en 't *Vliegen-eiland*. 't Eerfte kreeg fulk een naem, dewijl d'oever rondom geboomte droeg; doch binnen fchommelde 't zout-water over den boodem. 't Ander, om dat de vliegen vier dagen lang met ontelbaere duifenden de vlootelingen quelden. Voorts is gedenkwaerdig 't onthael,

welk *Schouten* ontving aen *d'Hoorensche eilanden*. Hy fette op negen vadem fchelp-grond voor een verfche beek, uit 't gebergt af-geffort. Drie *Hollandsche* gyfelaers wierden by den koning heerlijk onthaelt: kuffte haer voeten: ter aerde neder-gevallen, leide de voeten *der Hollanders* in fijn nek: quam felfaen boord: hield naeuwe orde over fijn onderdaenen: bragt een geftoole zabel te rugge: de dief moeft het bekoopen met den hals. *Le Maire* en *Aris Claefzoon* wierden alhier tot het rijk gevordert; want de oude en jonge koning fette ieder op 't hoofd haer kroon, konftig gevlochten uit lange witte vederen, aen d'uiterfte einden gepronkt met kleinder veertjens van roode en groene verve: vereerden ook aen elk een duif, wit tot de wieken, 't achter lijf fwart, en roodachtig onder den buik. De koninglijke raeds-heeren droegen defe vogelen op haer handen. Onder-tuffchen befocht de koning van 't naefte eiland den andere met welke *le Maire* handelde. Niet fonder vreemde eerbiedigheid befchonken elkander: maekten eindelijk een groot miffbaer: aten levendige vifch: danften nevens *d'Hollanders*. *Le Maire* landwaerd in op een hoog gebergt geklommen, sag niet dan naere wilderniffen en valleyen die plas lagen. 't *Gantsche* hof hield hem gefelfchap. Toen vermoeyd was, faeten zaementlijk neder onder *cocos-boomen*. d'Onder-koning knoopte een bandeken aen fijn voeten: klom vliegende by een hooge fteile boom op: haelde etrelijke *cocos-nooten*, die hy gantsch behendig opende. By maene fchijn voer *Aris Claefzoon* na land: vond de koning onder een verdek, fteunende op vier ftijlen, fitten: voor hem danften naekte dochters, na de maet die zy hielden met een hol hout pomps-gewijs: welk geklopt, vreemt geluid gaf. Doch de twee koningen, des anderen daegs wederom te zaem gekoomen, groeten elkander, niet fonder vreemde gebaerten: faten zijde aen zijde onder 't voornoemde verdek: deden te zaemen een gebed, met d'hoofden ter aerde neder-geboogen en gevouwen

Vreemd onthael aen d'Hoorensche eilanden.

Groote meeuwen.

Straet le Maire.

Eilanden in de Zuid zee.

handen. Vier Hollandsche trompetters en een trom-slaeger toonden haer konst , tot groot verwondering van d'eilanders , de welke , stijf negen duisend , sich lieten vinden omtrend de twee koningen. Eerlang liepen herwaerds een groot getal boeren , die groene kruiden , genaemt *cava* , om de middel gebonden , droegen. Dese begonden gelijkelijk *de cava* te kaeuwen : wierpen 'tgekaeuwde in een groote houten bak : schepten de bak vol water : en kneeden 't een door het ander. Thans bragtenze dusdaenige drank op haer hoofd tot de twee koningen : voor welke neder-kniel- den , wanneer iets toe-reikten. En onaengesien sulck een eer genooten by d'onderdaenen , beweesen self slaefachtige dienst aen *de Hollan- ders*. Ieder koning vereerde haer een varken : welk eerst op 't hoofd lei- den : en , terstond knielende voor *le Mairs* voeten , boogen de hoof- den ter aerden : droegen een lan- ge vlecht hairs , hangende ter slinker

*Cava een
vreemde
drank.*

zijde des hoofds tot over de heupen , opgestrikt met twee knoopen. De adel had twee vlechten. Zy gingen alle nackt : alleenlijk was de schae- melheid gedekt. De kleinste man over-trefte in lengte den grootsten *Hollander*. De vrouwen , met aphan- gende borsten tot de buik toe , pleeg- den haer vleeschelijke wellust voor ieders oogsonder schaemte. By vallend water vongenze visschen , welke raeuw aeten. Zederd liep *Schou- ten* langs *Nieuw Guinea*. Alhier qua- men drie schuiten vol pik-swart volk , die seer fel met slingers wierpen : en desnachts rondom 't schip wacht hiel- den. Op 't land werd dengantschen nacht gevuurt. In de morgen-stond gestijft met seven schuiten , vielen *d'Hollanders* aen ; doch weeken voor de kogels. Twee wierden gevan- gen : droegen door ieder neus-gat een ring. Voort-geset quamen ette- lijke schuiten aen boord : de roeyers sloegen d'afsegayen op de kop in stukken : klommen by 't schip op- 't Hoofd

*Schaemte-
loose vrou-
wen.*

*Wonderlijke
wilde men-
schen.*

't Hoofd-hair en baerd, met kalk bestreken, stuifden, terwijl over'tverdek dansten, na een goede maeltijd binnen scheeps-boord gehouden. Zy sochten 't goed onthael quaelijk te beloonen. Eerlang keerdenze in grooter getal: gingen op d'ankers hangende voor den boeg, alsoo het dood stil was, sitten: schepten na land, om 't schip derwaerds te boegzeeren. Ondertusschen wierpen de makkers aller wegen pijlen en steenen. Maer soo haest d'*Hollanders*, uit vuur-roers en geschut ettelijke grieden of quetsen, namenze alle de vlucht. Een gevangene kreeg de naem *Moses*, van welke namaels groote dienst genooten. Nooit verwonderde sich *le Maire* meer, als wanneer aen de naeste kust de arme huisjens beschouwde, negen voet boven d'aerde op staeken gebouwt: waer uit menschen te verschijn quamen, die of een kromme neus en beenen, af scheele oogen of bultige ruggen, of onbeschofte kin- nen, of ten minsten eenig ander mis- maekt letsel hadden. Eindelijk voor *Jaccatra* geankert, is 't schip aldaer, uit naem der Oost-Indische Maetschappy, aen-gehaelt: 't volk, verdeelt op de schepen die na *Holland* uit *Oost-Indien* af-staeken, geraekten behou- den voor *Flijssingen*: na dat de weereld hadden om-gezeild in twee jaer en achtien dagen.

Togt der Nassouwsche vloot, onder Jaques l'Heremite en Geen Huigen Schapenham.

't **V**ereenigde *Nederland*, om de Spaensche moogendheid na d'hart-ader te steeken, rustte een aen- sienelijke vloot toe, die d'havenen, bespoeld door de *Zuid zee*, soude af- loopen. Onder 't beleid van *Jaques l'Heremite*, gingen tien schepen, be- mand met sestiën honderd seven en dartig koppen, twee honderd vier en negentig soo metale als yfere stuk- ken geschut, uit 't *Goreesche gat* zeil, op 't jaer sestiën honderd drie en twin- tig. Voor d'uihoek *Vincent* ontdekte de vloot elf *Turxsche zee-roovers*: nam de gevangene *Nederlanders* van

de selve over. Aen 't hoofd *Roxent* kreeg *l'Heremite* op vijftien Spaen- sche schepen jagt. Elf onttonkerden: vier, met zuiker gelaeden, vielen in sijn handen. Ter reede gelooopen van *Sassa*, sond't schip *Over-yfel* en 't jagt *de Wind-bond* te rugge na 't vaderland: ten einde den buit derwaerds voerde: en de vloot slag-vaerdiger mogt zijn: alsoo dartig Spaensche oorlogs-sche- pen haer in 't vaer-water hielden. Bin- nen d'inwijk *sant Vincent* geset, vond brakachtig water, waer door de roo- de loop veel volk aen een ellendig einde hielp. By de wilde menschen op *Antonio* wel onthield, vervorderde de reis na *Sierra Leona*, een bergach- tige uit-hoek vol limas-boomen. Al- hier vond hy de naemen van *Draek* en andere *Engelsche* in de klippen in-ge- bikt. Zedert deed hy 't vruchtbaere eiland *Annabon* aen: liet den wond- heeler *Jacob Vegeer* met een bijl onthal- sen. Dese, swaerlijk gepijnigt, gaf geen bewijs van eenig gevoelen. Doch ontkleed hing een sakjen op de borst, en in 't sakjen een slange-vel en tong. Hy had verscheide door vergif om hals geholpen. Den eersten der sprok- kel-maend verviel de vloot voor d'uit- hoek *de Pemias*, sichtbaer wegens hoog gebergte met sneeuw bedekt. Des anderen daegs by de mond der straet *le Maire* gevaeren, slingerde ge- vaerlijk door swaere stormen, eer de *Zuid zee* onder de kiel kreeg, niet sonder verlies van seventien man, by de inwoonders op *Terra del Fuogo* op- gegeten. Dit volk is blank, groot, sterk: besmeeren haer met roodsel: gaen moeder-naekt, self by een by- tende koude: behalven sommige, die een robbe-vel om den hals han- gen: de schaemelheid der vrouwen schuilt onder een stukjen leder: heb- ben lang en dik swart hair: de tenten; welke bewoonen, zijn uit takken ge- vlochten: beneden rond, loopen bo- ven spits toe, met een gat in plaets van een schoor-steen: staen drie voet in de aerde: hebben geen huisraed dan biese korfjens, in welke eenig visch- tuig leid: 't visch-tuig bestaet uit lijn- tjens en steene hoeken, waer aen mos- felen hangen: gaen geduurig gewae- pend

Mismaekte menschen.

Vegeer een boes mensch.

inwoonders op del Fuogo.

Gedenk- waerdige verrich- tingen van l'Heremite.

pend met kno. lzen , pijlen , slingers en steene messen. De schuiten , uit een dikke boom geholt ; rijzen voor en achter halve - maens gewijs , binnen met dwars-houten gestijft , zijn veertien en sestiën voeten lang en twee breed : maeken grooter vaert , als een bemande sloep soude kunnen. Voorts levenze 't eenemaël beestachtig sonder gods-dienst , boos-aerdig , wreeden trouwloos. *l'Heremite* , ververst aen 't onbewoonde eiland *Fernando* , wend de stevens op *Callao de Lima*. Uit een veroverde prijs voor de wal kreeg hy bericht : hoe de Spaensche silver vloot 't anker had gelicht na *Panama* : alleenlijk was d'ammirael , voerende veertig metaele stukken , nevens vijftig koopvaarders , dicht aen strand , onder drie steene storm katten voorsien van vijftig kortouwen , blijven leggen. *l'Heremite* sneed zedert drie Spaensche zeilen den Limaschen wal af : sulx in sijn handen vervielen. Midder-nacht voeren d'hopmannen *Adriaen Tol* , *Peter Slobbe* en *Meindert Egbertszoon* met twaelf wel bemande booten , voorsien van metaele draekjens en vuur-werken , op de Spaensche vloot aen : terwijl een valsche wapen-kreet ten noorden van *Callao* gemaekt wierd. De booten roeyden van schip tot schip , en staken eerlang veertig schepen in brand : onaengesien *de Spanjaerden* op strand dapper vuur gaven uit musketten , en de Spaensche ammirael noch ook de storm-katten bus-poeder of kogelspaerden. d'Helden-daed stond *den Hollanders* op seven dooden en vijftien gequetsten. Voor de morgenstond dreven negen Spaensche schepen brandende na d' Hollandsche vloot : die d'ankers lichte , om te ontwijken. Zedert nam *l'Heremite* twee schepen gelaeden met wijn , een vol hout , en een vierde met tarwe. Een der genoome prijsen , tot een brander toe-gesteld , geraekte op een vuurboerschoot van de Spaensche ammirael aen den grond : weshalven door 'tgeschut des ammirael en der stormkatten ten slenteren geschooten wierd : in brand gestooken , gaf een doffe slag , ter oorfaek 't bus kruid nat

geworden was. Ondertusschen stierf *l'Heremite* ^{*l'Heremite sterft.*} op 't eiland *Lima* heerlijk begraven. *Schapenham* liet , ten trots van d'onder-koning binnen *Callao* , die op de voorstel tot lossing der gevangenen spijtig bescheid gaf , een en twintig *Spanjaerden* aen de fokke-rec ophangen. *Cornelis Jacobszoon* , na *Pisco* met vier zeilen uit de vloot vertrokken , had geen werk verricht : alsoo de stad niet alleen binnen een muur vijftien voeten hoog veilig lag ; maer ook aerde buiten werken had , achter welke sich stijf twee duisend gewaependen vertoonden. Weshalven onverrichter zaeke aftrok , na eenige schermtusselingen. 't Gelukte den schout by nacht *Joan Wilhemszoon* ^{*Verfchoors*} *Verfchoor* beter , geschikt na *Gayaquil* : ^{*verrichting.*} alsoo hy deserijke stad , een nieuw koninglijk galjoen en twee miuder schepen verbrande ; een veroverde prijs na *Lima* voerde : stijf honderd *Spanjaerden* den hals brak : en seventien buiten boord wierp : ter oorfaek , tegen krijgs-gebruik , vergiftigde kogels wisselden. Hopman *Engelbert* ^{*Schutes lof.*} *Schutte* droeg de grootste eer weg van soo heerlijke overwinning. Maer de vlootelingen verfwakten hand over hand wegens scheur buik : en 't soude met alle slecht zijn afgeloopen , tenzy een heilsaem kruid op *Limaes* hoogst gebergte by geval was gevonden. *Schapenham* , tot 't ammirael schap in *l'Heremite* 's plaets gevordert , lichte eindelijk 't anker voor *Callao* : liep binnen *d'inwijk Piscadores* : wierp aen strand een beschaning op ; doch vertrok eerlang sonder verrichting. Voor *Gayaquil* liet hy acht en twintig man sitten door quade toe-versticht der bevel-hebbers. En immers soo stiet hy 't hoofd voor *Aquapulque*. Ter zijde der stad leid een sterk slot met vier bolwerken. Even buiten schoots bleef de Hollandsche brand-wacht leggen. d'Andere schepen besloegen langs de wal een lange streek : om de zeilen , herwaerds uit *de Manilles* verwacht , aen te tasten. Doch aengesien de scheur-buik den vloot dapper verfwakte , (terwijl vruchteloos verwacht wierd) stak *Schapenham* door *de Zuid zee* na *de Ladrones* over , alwaer overvloedig ver-

Spaensche

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

1713

Schapen-
hams merk-
waardige
handel.

verversching bequam. In Lente-
maend des jaers seftien honderd vijf
en twintig wierp hy 't anker voor *Ma-
leve*, voer, nevens 't opper-hoofd der
Ooft-Indifche Maetschappy *Herman
Speult* op *Amboina*, na *Ceram*, alwaerze
't slot *Loehoe* stormender hand over-
weldigden, en kort hier aen *Cambelle*.
Zederd dese zegen wiert de vloot ver-
deelt. Twee zeilen voerde *Schapenham*
't huiswaerd van *Batavia*: d'andere
keerden ten verscheide tijden: alsoo,
in dienst van d'Ooft-Indifche Maet-
schappy over-genomen, op *Suratta*,
Malacca, *Coromandel* en de *Moluccifche*
eilanden bevragt wierden. *Schapenham*
overleed dicht onder *Bantam*; is begraven
op *Pulo Bostok*. Sijn schepen liepen
binnen *Texel* in hooy-maend des jaers
seftien honderd ses en twintig.

Togt van Henrik Brouwer.

O P 't jaer seftien honderd drie en
veertig, ging *Brouwer* met vier
schepen van 't *Reciffo* onder zeil, liep
dicht langs 't *Staten-eiland*, seer hakke-
lig en klippig. De zee barnde voor de
kust soo vervaerlijk, dat geen land
dorft aen-doen. Veel-ervige endvog-
gels spits gebekt vloogen rondom de
schepen: onder de kiel en swommen
nu en dan walviffchen. Aen de west-
kant van de *Straet le Maire* sette *Brou-
wer* binnen *Valentijns inwijk*. Veel spels
maekten hem de val-winden, over een
bolgebergte: by ongestaedige vlae-
gen gerukt. Roode en swarte aelbee-
fien, peterceelie en mosselen verquik-
ten de vlootelingen. Zy fagen dage-
lijx groote zee-leeuwen; doch konden
nooit een onder schoot krijgen: soo
haest iemand vernamen, bulkten yfel-
lijk, en dooken weg. En hoewel men-
fchen voetstappen bespeurden van
achtien duim, ontdekten nooit eenig
mensch. Zedert settenze den Zuidzee
in, langs de kust van *Chili*: en alhier
binnen een groote boezem, welken
de benaeming *Brouwers-haven* roe-
pasten. Te land gestapt gingen op een
dikke rook aen; doch vonden alleen-
lijk twee huiften, nevens een ruime
vlakte, vol schaepen, ossen en paerden.
Voor de huiften stonden houten kruif-
ten. 't Jagt *de Dolfijn* en een groote

boot na d'inwijk *Ancoed* gezeild, bleef
tegen den avond voor anker leggen
onder een hoog gebergte, van welk
midder nacht twee schooten uit grof
geschut gedaen wierden. Aenstonds
land de luitenant *Wilhem ten Bergen*
met seftien bus-draegers: klimt ten
berg op: vind achter den top een dorp,
alwaer alles in rep en roer stond: de
trommels sloegen: de trompetten blie-
fen: de klokken klepten: de dorpelin-
gen loften de vuur roers op *ten Bergen*:
die met vier en dertig man gestijft, den
vyand soo bruske onder d'oogen trok,
dat hy boschwaerd verstoof, niet son-
der verlies van volk en paerden. Van
't geschut met welk des nachts hadden
geschooten, lag niet dan 't affuit. *Ten
Bergen* vervolgde sijn zegen: trok
't bosch in: schoot den Spaenschen be-
velhebber *Andries Munes Iferrera* van
't paerd af: bequam een groote roof,
onder geboomt uit *Carelmappa* ge-
bergt: stak dit dorp in brand: door-
schoot de paerden: en lichte nevens
d'ammirael *Brouwer* d'ankers na *Mi-
chiel de Calbuco*; doch alsoo wegens
blinde klippen en een ondiepte niet
konden landen, setten na *Castro*: welke
sonder slag of stoot in-namen en ver-
branden. Dese stad leid op een berg,
prachtig gebouwt, tusschen vrucht-
baere beemden, smaekelijke fruit-
boomen en schoone fonteinen. De zee
vloeyd hier dagelijx veertien voet.
Brouwer leide voorts een Spaensche
schip *Domingo* en ettelijke huiften aen
koolen: kreeg op *las Bahias* drie *Spun-
jaerden* gevangen, en uit de selve be-
richt: hoe de winter-tijd meest over
was; doch by geen menschen geheu-
gen soo gemakkelijk, voorby gegaen:
also andersints boomen en huiften om
verre wacyen, brokken van bergen
af scheuren: hoe in *Osorno* en *Baldivia*
veel goud was: *Baldivia* ruimdenze
voor ettelijke jaren wegens den hon-
ger; was zedert beset met driehon-
derd *Castiliaenen*: 't slot *Conception*, een
mijl westelijk afgelegen, konde niet
genaedert dan in klein vaertuig; de in-
woonders maekten wel twee duifend
uit. Een oude Juffrouw *Louysa Pizarra*
van *Quintian*, een der eilanden in
de *Chileefche binnen-zee*, afgehaeld,

*Ten Bergens
hielden daed.*

*Castro een
schoone stad.*

*Stormen in
Chili.*

*Schapen-
ham sterft.*

*Zee-leeu-
wen.*

*Brouwers
merk-waer-
dige ver-
richtingen.*

berichte : dat voor veertig jaeren eer *d'Indiaenen* de wapenen op-namen , *de Spanjaerden* binnen *Osono* in goeden doen saten : een gemein man had ten minsten drie honderd slaeven : ieder stond gesteld op eenig goud , welk weeklijk moest betaelen : dat d'eilanden *Chiloves* verdeelt zijn in omtrend honderd volk-plantingen : *de Chileesen* dienen *den Castiliaenen* als lijf-eigenen : voorgetrouwe diensten maekt de koning over de volk-plantingen gesach-hebbers : dat de *Chileesen* ter verscheide plaetsen wederom aen 't muiten sloegen. *Brouwer* nam ettelijke *Chileesen* , op haer verzoek , met wijf en kinderen binnen boord : voorzagze van wapenen : ontgroef uit d'aerde een kist vol silver en een metael stuk geschut. Terwijl met dusdaenige verrichting besig is , overvald hem de dood. Sijn staet volger *Elias Herkmans* bevorderde niet min yverig de gemcine zack. Uit *Brouwers-havenging* d'onder-stuurman van *d'Eendracht* nevens eenig volk entwee *Chileesche Casiquen* met de boot zeil na *Carelmappa*. Door een swaere storm belooopen , set onder 't *Paerden eiland* , alwaer hy , desiskael en *Casiquen* aen land stappen. Seven matroosen souden de boot in veiliger boezem brengen ; doch wierden door de sterke wind van de wal gerukt : schommel-den vol : en verdronken alle. Op 't *Paerden-eiland* was noch spijs noch lijf-berging. Sulx niet anders dan een gewisse dood voor oogen sagen : tenzy eindelijk een klein hutje vonden ; binnen 't selve ses schoone schaepen , en meenigte *patateesen* , wortelen verstrekkende voor brood. Doch eindelijk geraekten ten einde des voedsels : by geval in de boot van 't schip *Amsterdam* : en met de gantsche vloot voor *Baldivia* ter reede. Dese stad , door *de Castiliaenen* gebouwt , had eertijds vijf

Brouwer
sterfe.

Vreemde
voorzal.

Baldivia
een heerlijke
stad.

te half honderd prachtige huisen , verdeelt in straeten en kruis-wegen , met twee ruime markten , en soo veel kostelijke kerken. De *Chileesen* , onlijdelijke geringeloort , sloegen op 't jaer vijftien honderd negen en negentig , de Spaensche besetting dood : den stee-voogd gootenze gesmolte goud by mond en ooren in : maekten van sijn bekkeneel een drink-vat , van de schenkels trompetten. Zedert verviel de stad. Swaere muuraedje stond noch meest over einde ; doch alles vol ruichte bewasschen. *De Chileesen* quamen by duisenden herwaerds , sommige te paerd , andere te voet , alle voorsien van lancien lang achtien voeten. *Herkmans* gaf te kennen door een tolk : hoe zy , doodvyanden *der Spanjaerden* , met *de Chileesen* in een naeuw verbond wilden treden tegen dien algemeinen vyand : versochten op de markt van *Baldivia* een vaste sterkte te stichten , ten rugsteun tegen alle overlaf en inval : als ook eenige mond-kosten , welke de vloot noodig vereischte. *De Chileesen* namen de voorslag aen : bragten inschelijx overvloedig schaepen , verkens en koe-beesten na boord. Doch , soo haest *Herkmans* van goud begonde te reppen , stonden alle gantsch neerslagtig : seiden , geen goud bergen te kennen : ja d'hairen reesen te berge als goud hoorden noemen : dewijl *de Spanjaerden* eertijds haer voor-ouders om 't goud verdoemelijkster wijze hadden mis-handelt. Zedert scheen *de Chileesen* meer vervreemd ; sagen ongaerne den voort-gang van 't bouwen der sterkte : bragten hoe langer hoe minder leef-togt in de vloot : welke dan diesweegen benoodsaekt wierd , sonder merkelijke verrichting met d'hulp-benden *der Chileesen* , d'ankers te lichten : en na 't *Reciffo* te keeren.

Strafheid
der Chi-
leesen.

Waarom de
Chileesen
van de
Hollanders
vervreem-
den.

T W E E D E B O E K :
 B E S C H R Y V I N G
 V A N
 't N O O R D E R -
 A M E R I C A :

Eerste Hoofd-stuk.

N O V A F R A N C I A .

Befchry-
ving van
Groenland.

De Groenland aen Ame-
 rica vast is , blijft als
 noch verborgen : al-
 leenlijk kan geseid
 worden , dat soo veele
 ooit de stevens wen-
 den , om tusschen Groenland en
 't Noordelijkste America een weg te
 vinden na de Zuid zee , nimmer haer
 oogmerk bereikten. *Nelson , Da-
 vis , Forbiffer , Button , Smith , Hud-
 son* en andere ondeckte ruime binnen-
 landsche meiren ; doch nergens een
 water , welk Groenland van America
 af-sneed. Indien de Deensche histo-
 rie-schrijvers geloof verdienen , heeft
Erik Roothaer d'eerste dit landschap
 ontdekt : en des selfs zoon *Leif* de
 nieuwe Ylandsche volk-planting op
 Groenland en d'oude inwoonders tot
 een rouw christendom gebragt. De
 nakomelingen , allenskens vermee-
 nigvuldigt , bouwden twee vlekken
Garde en *Alb* , als ook een klooster,
 aen *sant Thomas* toegewijd. Een blind-
 de monnik verhaelde op *Ysland* aen
Dithmar Blesken : (naemaels wierd
Blesken tot *Giesen* , een Hollandsch
 dorp , predikant) hoe hy , een Groen-
 lander geboortig , langen tijd binnen
Thomas-klooster leefden , alwaer een
 fontein , ziedend water door deka-
 mers goot. 't Watergegooten op bijk-
 steen , vallende aen een na-by gele-
 gen berg , maekt een slijm , welk
 voor kalk verstrekt , en beide tot een

Wonderlijk
klooster al-
daer.

valte timmering. Ten zuid-oosten
 van Groenland strekt sich wijd en zijd
 uit *Nova Francia* : alder-eerst ontdekt
 door *den Venetiaen Sebastiaen Cabotus* ,
 afgeschikt by d'Engelsche konink
Henrik de sevende : zedert nader op-
 gedaen by een Portugees *Gaspar Corte-
 real*. Doch dewijl de Fransche boven
 andere landaerd dit gewest bevaeren ,
 heeft het van haer de benaeming ont-
 leend : leid tusschen veertig en vijf
 en vijftig graeden noorder breete.
 d'Inwoonders bestrijken haer met
 oolie : by zoomer gaense half naekt ,
 des winters bedekt in pelteryen. Zy
 gebruiken ten oorlog pijlen , knodsen
 en boven gemein groote schilden :
 leven by versche en gefoute paelingen
 en wild-braed : vegen onder 't eeten
 de besmeerde handen aen 't hoof-
 hair of ruggen der honden : verzae-
 digt kloppen op de buik , en schreeu-
 wen : *Taponè mikispoun* , waerlijk ik
 ben zad. De kranken worden dood
 geslaegen , of ergens in een bosschaed-
 je weg-geworpen , of indien schie-
 lijk sterft , roepen *ovè , ovè* : om de
 zielen uit de hutten te jagen. 't Lijk
 word onder den blaeuwen hemel op
 hout gaffels geplaeft , en met boom-
 schorsen gedekt : nevens leggen de
 klederen en wapenen des afgestorve-
 ne. 't Geen van de lijk-maeltijden
 over-schiet word in 't vuur geworpen :
 daer andersints 't geen ter tafel komt
 moet opgegeten , schoon genoomen

*Nova Fran-
 cia* :

haer in-
 woonders :

zedes :

Wondere
proef van
manhaftig-
heid.

Haer
vreemd ge-
voelen van
God.

Zond-vloet.

Tovenaers.

De inwoon-
ders roemen
sich uit de
hemelher-
komstig :

haer vreem-
de vertel-
ling dief-
aengaende.

barsten fouden. Sommige stellen haer self ten proef van manhaftigheid, wonderlijker wijze. Twee verdraegen onderling : binden de bloote arm aen des anders arm : op welke brandende sulfer gieten , sulx 't vleesch ten been af brand. Die alder-cerst den arm te rugge trekt , word voor bloodhartig gekeurt. Zy passen God de be-naeming *Atahocan* toe. Gelooven voorts , hoe een zekere *Messou* den weereld , door een algemeine water-vloed bedorven , herstelde , by een zeltzaeme voorval : namentlijk *Messou* ging terjagt met wolven , die lucht kreegen op wild : 't wild sprong in een naestgelegene poel : de wolven volgden en verdronken. *Messou* derwaerds genaedert stond verbaest over een vogel , die hem bericht deed , dat de wolven in den grond vastgehouden lagen , door leelijke wanschepfels : wshalven onder water duikt. Aenstonds begon de poel te swellen , en eindelijk d'aerdbodem te overstroomen. *Messou* liet een raeve vliegen , ten einde een klomp aerde toebragt ; doch de raeve sag nergens kans , dewijl alle landen diep onder water laegen. Ten laetsten dompelde een ratte na de grond , bragt eenige kley boven. En uit die kley herstelde *Messou* de weereld : schoot pijlen in de boomen : de pijlen wierden vruchtbaere takken. Alhier onthouden sich ontallijke toovenaers , *Pillotoas* genaemt , die somtijds , met raeserny bevangen , haer self ongenaedig af-rosschen : sulx 't bloed aen alle leden uit-gudst. Dese duivel-jaegers staen in groote achting. Voorts roemen sich uit den hemel herkomstig by dusdaenige toeval. De doorluchte vrouwe *Ataentsic* woonde boven de sterren. Haer kranke man droomde , dat tot voorige gesondheid soude geraeken : soo haest de vruchten at van een boom by welke d'hemelingen leefden ; doch de boom moest noodwendigh om gehakt. *Ataentsic* hakte naeuwelijx tweemaal , of de boom viel tot haer groote verbaestheid uit den hemel ter aerde. In den hemel was nu nier meer te eten. *Ataentsic* dan volgt den vallenden boom : en alsoo grof swanger was,

baerde een dochter : en de dochter , tot mondige jaeren gekomen , twee zoonen *Taoviscaron* en *Jouskeba* ; doch d'oudste versloeg den jongsten. Lichtelijk kan iemand in dusdaenige verdichtsfelen sien een verkrachte waerheid van de zund-vloed, *Noach*, *Evaes* val en *Cains* moord. Niet min bespottelijk is het 't geen gelooven wegens de schepping. De wateren lagen beflooten onder d'oxels van een vorfch : welke *Jouskeba* door-vlijmde. Sulx de stroomen , poelen en *Oceaan* hier haer oorsprong ontfingen. De selve *Jouskeba* opende een hol , waer uit allerley dieren te voorschijn quamen. Zy schrijven den zielen lichamentlijke gestalte toe , als ook een onsterfelijkheid ; doch woonende te zaemen in een groot dorp om de west ; uit welk somwijl voor een tijd verhuisen : kloppen des nachts aen de deuren van oude vrienden : bezaeijen verlaetene akkers. Wonderlijk gaet de reis toe na 't zielen-dorp. De ruime weg derwaerds begint aen een rotze *Ecaregniendi* : alwaer de aengesichten schilderen : aldus geschildert komen voor een hut , bewoond by een oud man *Oscotarach* : dese neemt d'herzenen uit de hoofden der zielen. Breineloos wandelenze na een wijde stroom : en langs een smalle plank over de selve ; doch een hond valt soofel toe , dat in de rievier nederplotfen , en drijven voorts met de vloed na 't genoemde dorp. Erkennen een *Oki* voor bestierder der zee en jaergetijden. Byzonder word de rotze *Tsanhobi Arasta* godsdienstig gecert : gelooven dat voor veel eeuwen een mensch was ; maer nu een rotze , binnen welke de duivel woond , die haer reise voor- of tegen-spoedig maeken kan : waerom hem tot verzoening tabak op-offeren. Haer gevoelen van de donder is seer bespottelijk. De duivel *Manitou* tracht uit te braeken een vreeselijke slang : soo dikwils hem 't braeken over-komt kraekt de locht door donder-slaegen. Eindelijk verhaelenze van een dwerg *Thakabech* die ten top eens booms klom : de boom wierd door sijn blaesen soo hoog , dat den hemel bereikte : sulx

als ook van
de schepping : en
zielen der
afgesturvenen.

Vreemde
rotze.

Donder.

Thakabech
een afgod.

Tha-

Thakabech gemakkelijk binnen stapte. Hy vond hier niet als allerlei vermaak; doch alsoo een suster op aerde had, klom langs den boom derwaerds, en geleidze boven de starren. Ondertusfchen soude *Thakabech* by nacht beſichtigen, of eenig wild in ſijn gespannen net verſtrikt ſat: vond alles vol vuur: bemerkte ten laetſten, hoe de ſon gevangen was: hy ſelf derde wegens d'hetten niet naderen: blaefte een muis ſoo groot, datze 't net aen ſtukken knaewde, en de ſon in vryheid ſtelde. Om detwaelf jaer houdenze een verwonderens-waerdig doodmael. Ter gefetter tijd en plaets vloeyenze allerwegen te zamen: ieder tofchte de lijken en beenderen van d'afgeſturvene bloed-vrienden met nieuwe kleederen bedekt: hangenze boven de ſpijſe, welke ſingende nuttigen. Voor *Nova Francia* leid't eiland *Terraneuf*, binnenwaerds beſpoelt door d'inwijk *ſant Laurens* en de groote rievier *Canada*: is alder-eerſt gevonden by *de Franſchen*, op 't jaer vijftien honderd en vijf. De boodem rijſt doorgaens met heuvelen en bergen, beſchaeduwte van pijn-boomen. Elders brengt de grond alderley aerdgewaſch en ſmaekelijke boomvruchten voort. Behalven beeren en wolven, zijn ook viervoetige dieren, die groot voordeel geven; want d'eekehoorentjens, voſſchen en bevers verſchaffen koſtelijke pelteryen. Doch de zee en ſtroomen zijn diervoegen viſch-rijk: dat de netten van verſcheidene Europiſche volkeren voor deſe kuſt jaerlijx geworpen worden. Byſonder diende ſich *Vrankrijk* van de *Terraneuſche* gedroogde viſch. 't Eiland is ſlechts bewoond ten weſten en noorden: in 't ooſten en zuiden onthoud haer geen volk. De inwoonders ſtaen den *Franſche*, *Biſcayers* en *Engelſche* ſlaefachtig ten dienſte voor een ſtuk brood: ſnijden en zieden de gevangene walviſchen, droogen de kabeljauw. Haer hutten zijn ſtaeken, rings gewijs in d'aerde geveſtigt, boven te zamen geboogen, en voorts met huiden bekleed. De ſchuiten, van boomſchorzen toegeſteld, maeken over ſteeven halve maensgewijs twin-

tig voeten in de lengte, en vijf te half in de breedte uit. Zy ſelf, met roode oker geverft, hebben platte aengeſichten en groote oogen. Rondom 't eiland leggen voor allerlei vaertuig bequame havenen. Soodaenige zijn *Raze* aen de zuidelijkſte punt: ten noorden *Agua Forte*, naeuwaen de mond, hoewel binnen ruim en veilig. Onder alle munt uit de reede *ſant Joan*, op ſeven en veertig graeden. Verſcheidene kleine eilandkens vertoonen haer, of in d'inwijken van *Terraneuf*, of weinig verder buiten de walzeewaerd. Mee-nigte vogelen, niet ongelijk den *Penguins*, de *Terraneuvers* noemenze *aporrath*, broeyen hier ontelbaere duifend eyeren jaerlijx uit. *De Biſcayers* viſchen veel binnen de bogt *ſant George*, welke ſtrand by wilde menſchen bewoond word. Haer hutten, van ſtaeken opgericht, zijn met vuure-boom ſchorzen bekleed. Doch *de Franſchen*, *Spanjaerden*, *Portugeeſen* en voorts andere *Europeers* werpen haer netten op de vermaerde bank, wijd en zijd voor *Terraneuf* uitgeſtrekt. Het grimmelt hier van allerlei viſſchers en gevoogelte, welk op 't grom buiten boord geworpen aefen. De vangſt duurt van 't begin der grasmaend tot 't einde des hoymaends. Aen de ſtrand *Morue Verte* word de viſch gezouten en gedroogt. Op d'eilanden *de Sable* bragten *de Portugeeſen* eenige tijd te voren koeyen en verkens: welke, te mets voort-geteeld, ſeer wel quamen den *Franſchen*: die, door markgraef *de la Roche* derwaerds gevoerd, vijf jaer alhier huis hielden. *De Portugeeſen* hadden ook 't eiland *Breton* bevolkt: maer verhuisden eerlang, dewijl de koude niet konden verdragen. De walruſſen, die byſonder aen 't kleinſte der eilanden *Oiſeaux* langs de klippen houden, zijn ſeer fel: derven een gewaepende ſloep aen-doen. Dir zee-gedrocht maekt de groote van een kalf uit: heeft een ronde kop, offen-oogen, wijde en platte neusgaeten die op en toe-gaen, een ronde bek, kraeke-beenige wijnbraeuwen, dikke tong, ſcherpe tanden, een kort-hairige huid; twee witte ſlag-tanden benedenwaerd om-gekromt, en vier

Walruſſen
hoedaenig.

Dood-mael-
tijden.

Befchry-
ving van
Terraneuf.

voeten, ieder in vijf vingeren gesplitst. Doch, behalven dusdaenig slag, zijn andere walrussen met wijder mond, gekartelde staert en vinnen boven de voorste voeten, langwerpig van lijf. De slag-tanden dienen haer, om by de rotzen op te klauwteren: de mannelijke roede heeft bysondere kracht tegen de steen in de blaes. Ter selver plaets vald soo veel kabeljauw, dat somtijds binnen een uur derde half honderd gevangen worden. Niet min gelukkig swemmen de terbotten in 't net. Op 't eiland *Brest* zijn raevens, metroode bekken en beenen die gelijk de konijnen onder de aerde nestelen. Tusschen *Terreneuf*, *Canada* en *Accadie* spoeld een ruime zee. Onder verscheide eilanden aldaer, munt uit *Natiscotec*, rijfende op alabaster-klippen, vol geboomt, beiren, lossen en yfere verkens. Hier omtrend houden haer veel waterpaerden, die des nachts aen land slaepen, en by dag in zee zwemmen. Dese hebben twee uit-steekende wit-

Eiland *Natiscotec*.

Water-paerden.

te tanden, kleine maenen, offenklaeuwen, staerten van wilde swijnen, olifants lichaemen, ooren niet ongelijk den beiren, wijde bekken, stompe tanden, korte beenen, ingedrongen oogen, harde en bruine huiden. Alle jaeren krijgenze jongen: brieschen gelijk paerden: schuuren tegen ried, om een ader te laeten: loopen achter uit van 't land na zee. De stroom *Canada*, by andere genaemd *Hochelaga*, of ook *sant Laurens stroom*, is eerst ontdekt door *Jaques Quartier*, op 't jaer vijftien honderd vijf en dertig: zy vald tusschen 't hoog gebergte *Honguedo*, en neemt veel beken, door vruchtbaet vlak land gevloeyd in haer boezem: de ocvers staen vermaekelijk wegens allerley geboomte: 't water is buiten gemein vischrijk. Onder andre swemmen hier visschen (by d'inwoonders genaemt *adhothuis*) de welke hafen-koppen en sneeuw-witte lichaemen hebben: zy onthouden haer meest voor 't eiland *Lieves*. 't Land van de haven *Tadoussac*, met rotzen rond-

Rievier *Canada*.

rondom beset, tot *Quebecq* een vermakelijke hoek vol allerley gewasch, noemen *de Franschen Nouvelle Bisquaye*. 't Gewest *Hochelacha* ontfangt haer benaeming van een stad, even eens genaemt. Dese, rondgebouwt, heeft houte staeken door malkander gevlochten voor een wal, boven plat beleid, vol groote steenen en keyen, om bestormers afte keeren: men klimt langs hooge ladders na de kruin. De stad, voorsien van een poort, vertoont houte huizen: ieder is vijftig schreden lang en vijftien wijd, met boom-schorfen bedekt, in verscheide kamers verdeelt: op 't midden van ieder kamer staet een haerd stede. De burgers hebben alles gemein: leven by Turkskoorn, erweten, boonen, meloenen, konkommers, visch en wild: slaepen ter aerde op planken, met huiden bedekt: de huiden dienen haer ook voor kleeding. 't Kostelijkste, 't geen besitten, is een spier-wit korael *esurgni*, waer uit arm- en halsketenen maeken. 't Verdient geen gemeine verwondering te sien, hoe zy 't *esurgni* uit de stroom krijgen: namentlijk als iemand de dood verdiend heeft, of gevangen is, worden hem de vleeschachtige partyen aan lange riemen gesneden. In de vloedgeworpen, dobbert twalef uren op de grond: thans boven gehaelt, vinden de wonden vol *esurgni*. *Jaques Quartier* begroete haer koning *Agouhanna*, en verwinterde aen *sant Croix*, een zandachtige uithoek, met hooge vloed der rievier *Canada* onder geset. En in dese rievier watert uit 't meir *de Champlain*, rondom bewasfchen van kastanje-boomen. Alhier onthouden sich de wonderbaerlijke visschen *chaoufarou*, doorgaens lang tien voeten, met koppen, niet ongelijk den snoeken: de bekken hebben een dobbeldery tanden: de huiden, vol sterke schubben, zijn steekvry: verslinden veel visch en gevoogelt. Tusschen de liefsen ingeswommen houden stillekens den bek even boven water: de vogels op deselve, als op een struik, neder sittende, worden onder water gerukt. 't Gebergte leid alhier wijd en zijd met

sneeuw gedekt: de valleyen en vlakke beemden zijn bewoond van verscheide landaerd: als namentlijk *d'Iroquois, Ochataiguins, Algoumequins, Nibiceriners, Quenongebin, Oueschariners, Algoizequins* en *Matou-Ouweschariners*: alle, langsaem in spreken, leven by gedroogde ael, Turkskoorn, elands en bever-vleesch. Wanneer somtijds de sneeuw 't land seer hoog bedekt, eten zy flekken, honden, doode krenge en d'huiden waer mede bekleed zijn. Vallen wraek gierig, bedriegelijk en vreesachtig. De dochters worden van haer vijftien jaer af in 't honderd beslapen tot haer twintigste toe: nemen als dan een man, met welken voorts kuisch leven. Het landschap *Accadie* is driehoekig, bespoeld van d'inwijk *sant Laurens* en *de Noord zee*, met kleine eilandekens en klippen beset, voorsien van veelerhande havenen en doorgaens vol kreupel-bosschen, tegen welker oever *de Oceaen* gevaerlijke barningen maekt. Binnen 't zuidelijke hoofd *Forchu*, leid 't eiland *Longur*, voorsien van een silver-mijn. De haven *Royal* word voor de beste van *Accadie* gekeurt: meer als duisend schepen kunnen hier veilig leggen. Drie visch-rijke rievieren *l'Equille*, *sant Antoine* en *de la Roche* wateren in de haven uit. De inwoonders *Souriquois* drijven sterke handel met bevers-vellen en andere pelteryen. Schuin over *Accadie* valt de beruchte stroom *Pentagouet*: voor de mond leggen meenigte eilanden. 't Grootste *Monts Deserts* heeft goede vischery en jagt: vertoont sich gelijk acht bergen, wegens soo veel breuken, in welke doorsneden is. 't Volk *Etechemins* veranderen allegaans haer woon-plaetsen en naem: alsoo de benaeming der vorsten, onder welke staen, sich toe-passen. De stroom *Quinibequi* is seer gevaerlijk wegens klippen. Westelijk af leid *Bacchus-eiland* vol wijngaerden voor de rievier *Chovacoet*. De landzaeten alhier verschillen seer veel van d'andere wilde menschen: zy scheeren 't hoofd-hair tot over de kruin kael af: dragen echter lange vlechten,

Wonderle-
ven van de
volkeren al-
hier.

Belchrij-
ving van
Accadie.

Merkwaer-
dige levens-
manier.

Hochelacha
een stad.

Wonderlijk
koraal: *esur-
gni*.

Vreemde
visschen
chaoufarou.

vol

vol veeren bestooken : verven de aengesichten rood en swart : gaen met knodzen, boogen, pieken en pijlen gescherpt van visch-beenderen. Zy bouwen de landeryen seer zindelijk, heggen de velden tuinsgewijs af : planten tabak, wijngaerden, kowoerden, *maiz* en veel-vevige boontjens : de struiken *der maiz* dienen den boonen tot staeken. Om 't hoofd *de Rocher* leid de schoone haven *Beauport* : een klein eilandeken midden wegs maekt de reede veilig tegen alle winden. 't Gewest wijd en zijd bebouwt en vruchtbaer voed overvloedig menschen en vee. De haven *Malebarre* is rondom beset van kleine hutten, met groove matten gedekt, welke in 't midden een gat hebben voor de rook. De oevers zuidelijk zijn zandig en seer gevaerlijk. d'Erste die dese kusten aen deed was *Jaques Quartier*, uit last des Franschen koninx *Franciscus*, op 't jaer vijftien honderd vier en dertig. Vijf maenden duurde de togt. Thans na *sant Malo* gekeert, had ontdekt d' *inwijk Laurens*, *Terreneuf* en *Natiscotec*. 's Jaers hier aen hervatte hy de reis: voer de groote rievier *Canada* in: vond de stad *Hochelaga* : en over-winterde aen d' *oever sante Croix*. Alhier sneuvelde een groot deel volks aen de scheur-buik, een ziekte toenmaels onbekend. En 't stond geschaepen, dat niemand 't leven albragt, ten zy d' *inwoonders* een genees-middel hadden getoond; namentlijk de schorze en blaederen des booms *Annedda*. Zedert bequamen vele. *Quartier*, 't anker lichtende, voerde listelijk den koning *Donnacona*, nevens verscheide edelluiden, gevangen na *Frankrijk*. Alsoo de meeste afluivig wierden, keerden weinige te rugge, wanneer *Quartier* sijn derde togt deed, ses jaer zeder d' eerste. In de haven *sant Croix* wierp hy een sterkte *Charles-bourg Royal* op; alwaer verwinterde. *Joan de la Roque*. aen wien de Fransche koning 't opper-bewind over *Quartiers* ontdekte landen opdroeg, ontmoete met drie zeilen onder *Terreneuf* de vloot van *Quartier*, die de stevens t' huifwaerd wende :

Quartiers
verrichtin-
gen.

Scheurbuik
wanneer be-
kend.

teroorfaek geen kans sag, de wilde menschen te bedwingen, met soo kleine magt, als uit *Frankrijk* voerde. *De la Roque* deed groote vlijt, om *Canada* verder en verder te ontdekken. Sijn swaerste reis ging de rievier *Saguenay* op. Doch, dewijl veel geld spilde sonder verrichting, wierd door den Franschen koning 't huis ontbooden. De vruchtloose togt bleef zedert twee en sestig jaer stecken. *Peter de Monts* bequam tot *Parijs* een vergun-brief, om in de voornoemde landen handel te drijven met pelterijen. Hy zeilde dan met twee schepen boven *Accadye* d' *inwijk sant Laurens* in, en sloeg hem neder aen 't eiland *sant Croix* : alwaer van negen en seventig koppen, geduurende de winter-maenden, om hals raecten vijf en dertig; doch met versch volk uit *Frankrijk* gestijft, verleide sijn woonplaets op *Port Royael* : liet aldaer weiniger als veertig man, en keerde na huis. 't Geseide getal verstierf tot drie en twintig : welke langs de zee-kust doolden, op hoope elders een schip ontdekten, om haer af te haelen. 't Gebeurde, dat *Poutrincourt* met een bark de strand besichtigde, alwaer hy sijn ellendige lands-genooten vond: en te rug voerde na *Port Royael*; want hy enkelijk over-quam, om op *Accadie* te verblijven. Ondertusschen wierd de gunst-brief, aen *de Monts* verleend, in-getrokken. Sulx eerlang de volk planting binnen *Port Royael* na huis op-kraemde. *Poutrincourt* hervatte zedert drie jaer 't gestaekte werk, vond de huisen tot *Port Royael*, gelijk had gelaeten : bezacyde 't land wijd en zijd : doopte behalven andere, *Memberton* een *Accadische* heer, verre boven d' honderd jaeren oud. *Poutrincourts* zoon deed aen 't Fransche hof bericht wegens den gantschen toe-stand. Lucht kregen *de Jesuieten* hier af, en verlof van de koninglijke weduwe : dat derwaerds uit haer orde sonden *Peter Biard* en *Euemon Masse* : op voorgeven, dat *Henrik de vierde* haer sulx by sijn leven mondeling toe-seide. Doch de koopluiden, die tot *Diepen* d' onkosten der nieuwe volk-planting nevens

Verrichting
van de la
Roque :

van de
Monts :

van Pou-
trincourt :

van sommi-
ge Jesuieten
seer gedenk-
waerdig.

Pou-

Poutrincourt in maetschappy bekof-
tigden, wilden de twee Jefuïeten
niet over-fcheppen. Zy bragten in:
't bloed des Franschen koninx, door
de Jefuïeten vermoord, rookte noch
binnen *Parijs*. Wat verzekering had-
den haer goederen onder menschen
die *den Spanjaerd* toe gedaen waeren?
Moet 't christen-geloof voort-ge-
plant? Immers zijn soo veel mon-
niken ordens, welke lichtelijk twee
mannen fullen uit-macken. Indien
nochtans de koninginne beliefd, Je-
fuïeten af te schikken: zy versoch-
ten dan herstelling van haer in-ge-
leide peningen. *Biard* en *Masse* had-
den hier ooren toe: liepen 't ge-eif-
te geld aller wegen op-zaemelen; als
streckende tot voort-fetting des chri-
stendoms, onder af-gelegene hei-
denen. Men kocht eerlang met de
vergaederde schat de geseide koop-
luiden uit: sulx de volk-planting den
Jefuïeten voor d' helft aen-ging. Dese,
tot *Port Royal* aen-gekomen, smee-
ten alles over hoop. Zy setten *Poutrin-
court* diervoegen den voet dwars;
dat sich benoodfaekt vond klagtig te
vallen aen 't Fransche hof, wegens
der Jefuïeten overlast; als die enkelijk
toe leiden, om alles in te flokken.

Terwijl ditten hoove diende, ban-
denze *Poutrincourts* zoon, bekleeden-
de de plaets van sijn afweefende va-
der, van de gemeinschap der kerk:
kregen den mark-graef *Guercheville*
in *Vrankrijk* aen haer snoer, die aen-
part in 'de nieuwe Maetschappy voor
ettelijke bedongen peningen soude
draegen. Zedert ontvingenze allerley
wapen-rusting, metael geschut van
den jongen koning *Luidewijk de dar-
tiende*, en vordere giften uit de ge-
meinte verzaemelt voor twee nieuwe
Accadische apostelen. *Gilbert du Thet*,
een gesleepten man uit de selve orde,
voerde 't een en ander over. Het liep
nu met de Jefuïeten alles voor wind.
Zy maekten sich meester van *Port Ro-
yal*: begonnen een sterkte op te wer-
pen aen de stroom *Pemtagouet*. Doch
alhier stuite de gelukkige voort gang;
want d'Engelsche hopman *Argal*, der-
waerds gezeild, wierd door *du Thet*
vyandelijk bejeegend; doch betael-
de met gelijke munt. *Du Thet* self,
die 't geschut eerst loste, wierd uit
Argals schip over dwers door-schoo-
ten. *Biard* en *Masse* zijn gevanke-
lijk gevoerd na *Virginia*, en de sterk-
ten aen *Pemtagouet* en *Port Royal* ge-
flecht.

Tweede Hoofd-stuk:

NIEUW-ENGELAND.

Merk-waer-
digezoge
van *Ver-
zano*.

Uit last des Franschen koninx
Franciscus, sette *Joan Verazano*
van de Canarische eilanden
den streck westwaerd, in 't jaer vijf-
tien honderd vier en twintig: ont-
dekte een laege Americaensche kust,
op vier en dertig graeden ten noor-
den: en aldaer naekt volk, welk ach-
ter duinen tegen de zee seer vrucht-
baere beemden bebouwde. Zedert
honderd mijlen langs de wal noorde-
lijk voort-gezeilt, besigtigde een land-
schap vol schoone wijngaerden, tuf-
schen de rakken van hooge boomen
in-gevlochten: liep binnen een ver-
maekelijke stroom: stapte uit aen
't eiland *Clandia*, vol boom-rijke ber-
gen, en weinig verder op 't vaste land.
Alhier by den koning, gekleed met

een konstig gewrocht herten-vel,
beleefd onthaelt, zeilde by een boe-
zem, aen wiens mond een rotze lag,
twintig mijlen in: binnen d' inwijk
deeden haer op vijf kleine eilanden,
buiten gemein vruchtbaer. Zedert
vond hy (na dat honderd en vijftig
mijl ten noorden vorderde) seer
woeste menschen, welker kop-
pen by beire-huiden en zec-rob-
ben uit-staeken. Hy had nu *Terreneuf*
aen stier boord: wanneer over staeg
na *Diepe* smeeet. *Verazano* dan deed
eenige opening van de kust, die
d' Engelsche zedert naeuw-keuriger
ontdekten: en, dewijl bevolkten,
Nieuw Engeland noemden. Dit strekt
sich uit van *Pennobscot* tot d' uithoek
Cod seventig mijlen: heeft schoone

Beschrij-
ving van
Nieuw-
Engeland.

Q

have-

havenen en stroomen : word be-
woond by verscheide volkeren , wei-
nig verschillende in spraek en zeden.
Hoewel ieder haer eigen opper-ge-
sach-hebber erkend , soo is nochtans
meest aensienlijk *de Bashabes* van
Pennobscot . De boodem is sich self
geeniints gelijk : als die aen d'eene
kant vol schoone bosschen groent :
(de bosschen grimmelen van bevers)
aen een andere oord rijstze met zan-
dige en steenachtige heuvels , wel-
ker valleyen verstrecken voor hoo-
ven en koorn-velden . *De Oceaen* le-
vert overvloedig kabeljaeuw . *Pen-
nobscot* , in 't noordelijckste deel ge-
legen , heeft een groote boezem vol
schoone eilanden : tegen haer hoog
gebergt staet veeltijds een holle zee .
Tusschen 't gebergt valt de stroom
Chovacoet , weder-zijds bewoond van
verscheide landaerd . *Massachusets*
spand de kroon boven alle gewesten
in *Nieuw Engeland* . Hier leggen
koorn-rijke eilanden , bequaeme ha-
vens , vermaekelijke hooven , on-
telbare moerbeesie-boomen . d'Uit-
hoek *Cod* steekt een hoog zandig ge-
bergte zeewaerd : achter welk schuil-
len *de Staeten Baey* en *Fuyk Baey* . By
orde des Engelschen koninx *Jacob* ,
voer *Joan Popham* by den mond der
stroom *Sagadahoch* in : bouwde aldaer
op een half eiland de sterkte *Sant Ge-
orge* : verstond uit d'ingezetenen , hoe
langs de rievier landwaerd men-
schen-eters woonden , welker tan-
den drie duimen lang by den mond
uitstaeken : hoe de duivel *Tanto* haer
alle maenden eens verscheen , en
jammerlijk plaegde . Met *Pophams* af-
lijvigheid kraemde de nieuwe volk-
planting wederom na *Engeland* op .
Zedert is 't werk nu en dan hervat by
d'Engelsche hopmannen *Argal* , *Hob-
son* , *Hunt* , *Smith* , *Darmer* en *Roeraf* ;
maer de toeleg had geen gelukkige
uitslag . Onaengesien de voorige slech-
te togten , is binnen *Londen* een maet-
schappy opgerecht , die een vloot na
Nieuw Engeland schikten . Den seften

van Herfst-maend des jaers seftien
honderd en twintig gingze uit *Pley-
mouth* onder zeil : geraekte , na elf
weken , binnen d'inwijk *Cod* , vier mij-
len , ruim , rondom bewasschen met
eiken-jenever en pijn-boomen uit
zandige duinen , welker boven grond
een spit-diep vruchtbare aerde heeft .
't Volk , te land gestapt , vond ette-
lijke ledige hutten en kooren in een
mand begraven . Westelijk voort
gezeild wierpen 't anker in een visch-
en vogel-rijke haven , bespoelende
een vermaekelijke landsdou , door-
waeterd van versche beeken : vonden
akkers eertijds bezaeyd ; doch geen
menschen . Alhier bouwdenze op
een hooge grond 't vlek *Plymouth* ,
nevens springende fonteinen . Ne-
gen-tien huisgezinnen , behalven
d' een-loopende gesellen , sloegen
sich ter neder in twee rijen hutten .
Dit getal groeyde te mets aen door
nieuwe volk-planting , uit *Engeland*
afgeschikt : alsoo 't land allerlei le-
vens - middelen overvloedig ver-
schafte . Behalven d' aerd-gewasschen ,
hennep , vlasch , wijn-gaerden , ka-
staenjen , cederen , aerd-beezien ,
heeft 't omleggende land overvloedig
patrijfen , endvogels , gansen , swae-
nen , kalkoenen , duiven en een ge-
dienstig beest *mosse* : dit wijkt in groot-
heid niet voor een os : andersints
ontleend het iets van verscheide die-
ren ; want de kop met breede hoor-
nen gelijkt na een bok , de nek na
een hert : voorts heeft het korte
maenen , lang hair gelijk een eland ,
een groote quabbe onder de strot ,
lange beenen , koeije - voeten :
't vleesch smaekelijk word by d' inge-
zetenen tot winter - voorraad ge-
droogt . Om *de mossen* te vangen , be-
settenze een groote hoek lands : stoo-
ken wijd en zijd vuuren : loopen hal-
ve-maens-gewijs tot maikander zee-
waerd toe : en drijven 't wild te mets
na 't water : alwaer andere in booten
gewapend oppassen , die *de mossen* ,
geneegen tot swimmen afmaeken .

Inwijk *Cod*.'t vlek *Pley-
mouth*.*Pophams*
verrichtingEen won-
derlijk beest
mosse.

Derde Hoofd-stuk :

N I E U W - N E D E R L A N D .

Beschrijving en ontdekking van Nieuw Nederland.

Nieuw-Nederland ten zuid-westen bepaeld door *Virginia*, stort ten noord-oosten tegen *Nieuw-Engeland*, in 't noorden bespoeld van de stroom *Canada*, en tegen de stranden door *d'Oceaan*, blijft noord-westelijk landwaerd onbekent. d'Eerste, die dit geweest aen-deed was *Henrik Hudson*. Dese, gehuurt by d'Oost-Indische Maetschappy, om in 't noorden van *America* een doorgang te zoeken na *China*, ging zeil met 't jagt *de Halve Maen*, op 't jaer seftien honderd en negen. Voor *Terreneuf* wierp hy 't zuid-westelijk over staeg: geraekte in een groote rievier: aldaer by twee mannen met elands huiden bekleed: en zedert gelukkig binnen *Amsterdam*. *Nieuw-Nederland* aldus ontdekt, maekte veel koopluiden gaende, om de voet van een vaste handel hier te vestigen. Weshalven versochten en verkreegen op 't jaer seftien honderd en veertien een gunst-brief by d'Algemeine Staeten in 's *Gravenhage*, ten einde *Nieuw Nederland* bevoeren met uit-sluiting van andere. Ernstig wierd nu de vaert by de hand gevat. *Adriaen Blok* en *Godijn* ontdekten eerlang alhier verscheide kusten, eilanden, havenen en stroomen. Onder de stroomen is *de Manhattans* of *Groote rievier* verre de voornaemste: als welke met twee wijde monden, bespoelende 't magtig eiland *Matouwacs*, in *d'Oceaan* uit-waterd. De zuidelijke mond word genaemt *Port May* of *Godijns Bay*: middenweegs leid 't *Staeten-eiland*, en weinig hooger 't *Manhattans*, alsoo genoemd na het volk, welk aen d'oostzijde der stroom 't vaste land bewoond. Dit zijn wreede en wreevelige menschen, vyanden *der Hollanders*: gelijk ook van *de Sanhikans*, die den westelijken oever beslaen. Opwaerds leggen *de Makwaes* en *Mahikans*, die geduurig elkander beoorlogen: gelijk voorts alle de inwoonders aen de west zijde der stroom *Manhattan* veel-

Manhattans stroom.

tijds in wapenen staen tegen die d'oostelijke wal hebben. En dese voeden inschelijx geduurige partyeschap met *d'Hollanders*, daer d'andere volkeren ten westen goede vriendschap onderhouden. Op een klein eilandeken, dicht onder de strand *der Makwaes*, lag eertijds een sterkte, voorsien met twee gotelingen en elf steen-stukken, doch is eindelijk verlaten. Op 't eiland *Manhattans* leid *Nieuw-Amsterdam*, vijf mijl van *d'Oceaan*: met een tylopen de schepen aldaer uit zee ter reede. De stad heeft een aerde sterkte. Binnen de sterkte staet op 't uiterste bolwerk na de rievier een wind-moolen, en seer hooge staek, by welke een vlagge word opgehaelt, wanneer eenig vaertuig in *Godijns bay* haer opdoed. De kerk rijst met dubbeld verheeven dak, tusschen welk een vierkantige toorn boven uitkijkt. Ter eener kant leid 't gevangen-huis: ter ander zijde des tempels de wooning der slotvoogd. Buiten de wallen zijn d'huisen, meest door *Amsterdammers* getimmerd. Aen de waterkant staet galg en wip. Een prachtige stads-herberg beslaet d'afgelegenste hoek. Tusschen de sterkte en dese herberg is een ry van bequaeme wooningen: onder welke af-steeken de pakhuisen der *West-Indische Maetschappy*. Voorts heeft *Nieuw-Nederland* doorgaens besiens-waerdige water-vallen, uit hooge rotzen neder gestort, ruime kreeken en killen, versche meiren en beeken, aengenaeme fonteinen en water-wellingen, die by winter-tijd rooken, des somers seer koud zijn, en nochtans veilig gedronken werden. Ondertusschen lijdten d'inwoonders nooit overlast van de vloed: noch uit zee, dewijl met spring-ty 't water slechts een voet hooger wascht: noch met op-water, welk alleenlijk eenige laege landen plas set voor een korte tijd, en de selve met slibbe vet maekt. De zee-kust valt heuvelachtig uit zand en kley: weshalven allerlei kruid en geboomte

Heilsaeme wateren.

overvloedig voort - brengt. 't Eiken-
 hout wafcht gemeinlijk feftig en fe-
 ventig voeten hoog , meest sonder
 quaften , weshalven feer bequaem
 tor de fchip-bouw. De nooten-boom-
 en verfcchaffen een heete en duur-
 facme brand : en een wonderlijk be-
 fchouwen , wanneer de bofchaedjen
 worden aengestookten : het zy om
 een vryer jagt te hebben : het zy om
 de grond tot bouwery te ontledigen.
 Sommig gewafch uit *Holland* her-
 waerds gevoerd , aerd beter als in *Hol-
 land* felf : namentlijk , appel , peer ,
 queen , kers , pruim , ael-beezic , apri-
 koos , kruis-dooren , mifpel , milka-
 ton en ajuin. De wijngaerden waf-
 fchen aller wegen in 't wild : en drae-
 gen overvloedig blauewe , witte , muf-
 kadellen en fpek-druiven. Eenigtijd
 herwaerds hebben sommige met ge-
 lukkige uit-flag 't wijn-perfen onder-
 ftaen. De wijn behoeft geen Rhijn-
 fche of Fransche te wijken. Alle aerd-
 gewafch , onder de Duidfchen bekend ,
 word in de hooven geteelt. De water-

Boomen
hoedaenig :

wijngaer-
den :

limoenen , niet min fmaekelijk als <sup>water-li-
moenen :</sup>
 gefond , hebben , tot rijpheid geko-
 men , de groote van een gemeine
 kool. *d'Engelfche* drukken uit de felve
 een nat , , welk den Spaensche wijn
 geensints foude toegeven , indien niet
 haeftig aen 't zuuren floeg. De kala-
 baffen uitgehold verftrekken voor
 water-vacten. Tabak krijgt bladeren
 lang vijf vierendeel. De pepoenen
 vallen weelig en aengenaem. De tar-^{tarwe :}
 we , gezaeyd in kuilen fes voeten van
 elkander , fchiet hoog en fchielijk op :
 fulx 't onkruid onder ftikt. Turksche
 boonen , nevens de tarwe geplant ,
 vlechten haer rondom de ftruiken.
 Grauwe erweten slaegen hier soo-^{erweten :}
 daenig , dat tweemaal 's jaers op een
 akker gewonnen worden. Genees-
 kruiden en indigo waffchen overvloe-
 dig in 'twild. De garft kan boven
 't hoofd toegeknoopt. Voorts geven
 allerley bloemen een aengenaem ge-
 ficht en reuk. 't Gebergte beftaet uit <sup>grond der
bergen :</sup>
 vol-aerde , of een kley ; bequaem tot
 fchotels , potten en tabaks-pijpen te
 bak-

bakken. Elders is ook overvloed van berg-kristal en Moscovisch glas. Andere bergen leveren marmor, serpentine, blaauwe en hert-steen. En hoewel de Nederlanders nooit veel moeite hebben aengewend, om na mijnstoffen te graeven, het zy niet sterk genoeg, het zy om niet andere de tanden waterig te maeken: soo blijft het echter buiten tegen-spreken, dat d'onder aerdsche kuilen der bergen goud en siiver verbergen. Wanneer 't opperhoofd *Wilhem Kieft*, in 't jaer festien honderd vijf en veertig, d'Indiaensche tolk *Agheroense* gebruikte (ten einde door hem d'onlusten, gereesen tusschen de West-Indische Maetschappy en 't woeste volk *Mak-waes*, ter neder leide) beschouwde, hoe de geseide tolk 't aengesicht met geel-blinkende verve bestreek. *Kieft* oordeelde enig kostelijk berg-werk te schuilen in dit werk-tuig: stelde *Agheroense* te vreden: bragt het in de smelt-kroes: kreeg twee stukjens goud, waerdig drie gulden. Hy hield 't geheim stil: haelde een emmer vol stoffe van den berg by *Agheroense* aengewesen met gelukkige uitslag, alsoo de stoffe goud leverde. *Kieft* meinde nu iets groots gevonden te hebben: vaerdigt *Arend Corfen Nieuw-haven* met de stoffe na *Holland*. Doch alsoo 't schip nooit te voorschijn quam, gelijk ook namaels niet de fluit *de Princes*, welk 't opper-hoofd *Kieft* voerde, die sich voorsien had van de voornoemde berg-stof, bleef 't nador onderzoek steeken. De ingezeetenen, verscheidentlijk verdeelt, komen onderling over een, belangende 't schilderen der lichaemen, schilden, knodzen en richel-werk binnen de huisen. Hier gebruikenze verven, of uit planten geperst, of uit sijn gestampte steenen. De voornaemste plant is den melte niet ongelijk, behalven dat een struik veel scheuten krijgt en roodbruine beesten: welker nat in de binnen-bast van boomen vergaedert tegen de sonne te droogen geleid werd: en gedroogt in sakjens bewaerd. De inwoonders temperen de verve met water, en bestrijken dan 't lichaem: geeft 't schoonste purpur, dat ergens

te vinden is. Haer schilderyen ver-
toonen schepen, boomen en dieren;
doch seer rouw. In plaets van pluimen
tooyenze sich met gestrikt hair vol
snoertjens. 't Hair heeft een hoog-
roode verve en verwonderens-waer-
dige glans, welke noch verblijkt, noch
door regen afgaet; De paerden in
Nieu-Nederland zijn of uit *Engeland*
of 't *Uitrechtse Sticht* gebragt. De
Stichtse overtreffen verre d'Engel-
sche. Beide blijven een wonderlijke
ziekte onderhaevig, waer aen mee-
nige binnen weinig uren sterven.
't Selve quaed treft de koebeesten, als
op versche gronden weiden. Doch
hier tegen strekt tot genesing hooy
gewasschen in brakke valleyen. d'Ae-
ker-bosschen mesten overvloedig ver-
kens; die met Turksche tarwe ge-
voed worden geven 'tsmaekelijk-
ste spek. De schaepen, hoewel we-
lig voortsetten, worden schaers aen-
gehouden, ter oorzaak de volkplan-
tingen geen volk kunnen misschen,
om wacht te houden tegen de wol-
ven. Ook geeft 't herten-vleesch
sulk een vervulling, datze de schae-
pen dies te meer kunnen misschen.
Voorts zijn hoenders, kalkoenen,
ganzen, end vogels, duiven en ander
pluim-gediert wel te bekoomen. De
leeuwen, welker yachten d'*Indiaenen*
ter markt brengen, vangenze op een
hoog gebergte, vijftien dag-reifens
zuid-westelijk af-gelegen. Hier val-
len ook veel pek-swarde beiren, schuw
voor menschen; doch aengerant,
loopen op de jaegers los toe: stoppen
eerst de wonde met een prop bladeren:
en, indien de schutter onder-
tusschen sich bergt in een boom, klim-
men na om hoog, steeken 't hoofd
tusschen de beenen en vallen neder-
waard. Zy slaepen geduurende de
winter: ses weeken leggenze op een
zijde, en even soo lang op d'andere,
zuigende aen haer poot. Een kreupel
bosch of hol gebergte verstrekt
voor slaep-plaets. Op de grenzen van
Canada worden nu en dan beesten ge-
sien, gelijkende eenigsmits na een
paerd: hebben geplitste klauwen,
ruige maenen, een hoorn recht aen
't voor-hoofd, een staert als de wilde

goud en sil-
wer-mynen:

Kieft's on-
dervinding:
wegens
't goud:

waerom
bleef steeken.

Schilderyen
seer vreem:

hair cie-
raed:

paerden:

haer ziekte:

schaepen:

leeuwen:

beiren, haer
wonderlijke
stryd:

seer vreem-
de beesten:

swijnen , swarte oogen , een herten-
hals beminnen de naerste wildernis-
fen : zijn schuw van malkander : sulx
't mannetje nooit nevens 't wijfje
weyd , dan alleenlijk wanneer tot
voort-reeling vermengen. Thans leg-
genze haer wreedheid af ; soo haest
de teel-tijd over is , vallen niet alleen
ander wild ; maer self haer eigen ge-
slacht aen. Ten zuiden op *Nieuw-Nederlands*
bodem vindmen veel eelanden ; beesten die , volgens *Erasmus Stella* , een middel-slag uit-macken
russchen harten en paerden. Zy schij-
nen by *de Duitschers* haer benaeming
te ontleenen van elende : ter oorsaek
aen de minste wonde , hoewel ander-
sints sterk , sterven : als ook nadien
veeltijds met vallende ziekte gequeld
zijn. Zy draegen breede getakte
hoornen , een korte staert , een ruige
nek , veranderlijk hair , na de ver-
scheidenheid des jaer-gety , wijde
en lange ooren , uitsteekende lippen ,
kleine tanden , een dikke huid , die
niet licht kan door-gehouden. De

merk-waer-
dige eelan-
den :

wijfjens verscheelen van de mannet-
jens , datze geen hoornen hebben.
Beide konnen licht tam gemackt. Na
gejaegt spouwen heet water op de
honden uit. Zy hebben groote kracht
in haer klauwen , sulx met een slag
een wolf dood-smijten. Haer vleesch,
versch of gezouten , geeft goed voed-
sel : de klauwen genesen de vallende
ziekte. Doch geen wild is hier over-
vloediger dan d'harten , die allent-
halven met groote troppen weiden.
Als voor wolven of wild-schutten
vluchten , nemen veeltijds den loop
na de stroomen : begeven haer te
water : alwaer in meenigte gevan-
gen worden ; want terwijl over-swem-
men , schrikken door de weer-galm ,
die van 't gebergte komt , gemackt
door de jaegers die d'ander oever
beslaen : waerom geen land derven
aen-doen : middelertwyl binden de
jaegers houten te zaemen , met wel-
ke na de harten , te mets af-geslooft ,
afdrijven. Voorts voed *Nieuw-Neder-
land* veel muscus-katten , byson-
der

harten :

der op waterige gronden. Dese beesten zijn boven gemein schoon: de huid door swarte vlakken aerdig onderscheiden: de bek staet vol scharpe tanden: de staerten sleepen lang achter na. Veele geleerden zintwisten wegens de zivet, of het namentlijk 't zaed der zivet-katten is: *Cardanus* dreefulx; maer is by *Julius Scaliger* dieswegen grondig wederleid. *Matthiolus*, wiens gevoelen verscheide omhelsen, houd het zivet te zijn der katten sweet, alsoo 't selve overvloedigst vergadert wort, wanneer dese beesten door tergen moede gemaekt, hijgen. Doch dewijl 't sweet van 't gansche lijf af drupt, en nochtans niet over al zivet levert, soo kan 't sweet geen zivet wesen. Andere keuren zivet voor een afgang der katten. Dese verdeelen alle afgang in een onnutte, als sweet, etter, drek: of in een dienstige, gelijk melk en zaed totteeling. Onder de laetste soort moet zivet gerekent. Want waerlijk 't is niet anders als een afgang in de klierige partyen omtrend het baer-lid of mannelijke roede, door in geschapen kracht gemaekt: even gelijk de lever 't bloed, d'uyers en vrouwen borsten melk, d'ooren vuiligheid, d'adders vergif tusschen haer tanden voortbrengen. Ondertusschen zijn de katten met haer zivet verleege: waerom 't selve quijt-maeken door vrijven tegen boomen: en vriendschap bewijzen, aen die het in de kooyen met een lepel af strijken. Doch boven alle wild, leverd *Nieuw-Nederland* jaerlijx, volgens d'oog getuige *Adriaen van der Donk*, stijft achtentig duisend beevers. *Plinius* verhaelt, hoe dese beesten haer sweserkens af-bijten, en sulx den jaegers vertoonen: alsoo om de sweserkens, seer dienstig geneesmiddel tegen onzinnigheid, nageboorte, ophouden der stonden, hoofd swijmeling, jicht, verlamming, buik- en tand-pijn, verduistering van oogen, vergif en voet-euvel, gesocht worden. Doch *Plinius* tast byster mis; want de beevers hebben seer kleine sweserkens, aen 't ruggebeen binnen in 't lijf diervoegen vast:

dat de selve niet kunnen quijt raken, dan te gelijk met 't leven. Voorts levenze in 't water en op 't land, by troppen te zamen, in nesten van hout getimmer over loopende water. De nesten verdienen geen gemeine verwondering: worden aldus toegesteld. De beevers brengen eerst te zamen alle loshout, 't geen lanx de rievier vinden: en wanneer hier te kort schieten, bijten in 't naest gelegen bosch de smakelijkste boom-basten rondom af: scnaven dan met de slag-tanden, die twee boven en soo veel onder aen 't voorste tand-vleesch uitsteken, door de stam heen: tot de boom nederplotst: wanneer voorts de stukken op gelijke wijze korten, na vereisch der voorgenome timmering. 't Wijfjen voert de stukken op de rug, 't mannetje bestiert de selve achter, ten einde niet afvallen. De nesten rijzen konstig tot vijf verdiepingen hoog: boven tegen de regen met kley toegesmeert: in 't midden is een doorgaende opening: om in de stroom te duiken, soo haest menschen vernemen. Weshalven ook by beurten een uit den hoop schildwacht houd, en 's winters een tweede 't water open houd, door geduurig bewegen der staert. De staert is platachtig sonder hair, en 't aengenaemste vleesch, welk ergens voor lekkerny verschaft word. De beevers dragen sestien weken: krijgen eens 's jaers vier jongen, die even als jonge kinderen schreyen en zuigen; want de moeder rijft op haer achterste pooten, en geeft t'elkens aen twee ieder een borst, alsoo slechts twee borsten heeft tusschen de voorste beenen: en dese zijn niet ongelijk der honden: d'achterste komen met die van ganzen eeniger maeten over een. Weder-zijds der schamelheid leggen twee geswellen, binnen bysondere vliessen beslooten. Uit de schamelheid sweet een ooliachtige vocht, met welk zy alle deelen des lichaems, die bereiken kunnen, smeeren, om niet nat te worden. Van binnen gelijkenze na een opgesneeden varken: leven by blaederen en basten:

zivet, waer
van komt?

Plin lib. 32
cap. 3.

Beschrijving
van de nesten
der beevers seer
merkwaer.
dig.

sten: beminnen buiten gemein haer jongen: de wind-hairen, boven de rugge glimmend' uitkijkende, vallen des soomers af, en wasschen wederom tegen den herfft: zijn kort-halfig: hebben sterke zeenuwen en spieren: maeken in 't water en op land een snelle beweeging: beset van menschen of honden, bijten vinnig.

castorium 't Rechte *castorium*, soo kostelijk gewardeert by de genees-meesters, zijn lankwerpige sweserkens; niet ongelijk een rimpelige peer, welke aen 't ys-been der bever-wijfjens vast hangen: d' *Indiaenen* kerven de klootjens van de mannetjens, dewijl geen *castorium* uitmaeken, onder haer tabak. De lucht boven *Nieuw-Nederland* heeft ook allerley gevogelt. Behalven d' haviken, sperwers, steen-krijters en andere roofvoogels, is alhier overvloed van arenden onderling onderscheiden; want sommige zijn graeuwachtig, andere bruinder, behalven 't hoofd, hals, staert en slag-pennen, die een spierwitte verve vertoonen. Alle hebben een vast lichaem, beenderen sonder merg, de klauwen lang een mans vinger, de snebbe sterk en krom, de hersenen droog, d' oogen klein en hol, de vederen hard, de rechter voet grooter als de linker, beide leelijk, 't bloed grof, d' afgang seer stinkende. Zy onthouden haer meest in oude bofschaedjen, welker grond van ruigte ontblood leid, als ook nevens 't water: dewijl op visch aesen, en allerley gevogelt verscheuren, en self konijnen, haesen, schild-padden en ander vier-voetig gediert in de lucht weg sleepen: ja tasten elkander aen, wanneer verhongert zijn. Sommige arenden vliegen ten buit op den middag: andere met 't rijzen der sonne. Zy vallen gelijk een blixem op 't na-gejaegde aes. Drinken weinig, aengesien 't bloed der beesten voor drank verstrekt. Zijn boven gemein geil, sulx meer als dartig mael daegs te zamen vermengen, niet alleen met haers gelijk; maer zelf met de wijfjens der haviken en volvinnen. Zy broeyen de groote eyeren uit in dartig dagen, de kleinder in twintig.

castorium
hoe danig.

Gevoogelt
in Nieuw-
Nederland.

Arenden
haer aerd.

Krijgen doorgaens twee of drie jongen: welker oogen tegen de sonnestraelen keeren. Indien dese sonder toe-knikken 'themels-licht beschouwen, voedenze op: andersints, die fulk een proef niet kunnen uit staen, worden buiten 't nest geworpen. De jongen, als beginnen vlug te zijn, boven in de lucht gevoert, en aldaer aen haer self gelaeten, worden by d' oude onder-vangen; en door deselve weggejaegt, wanneer bequaem zijn ten roof te vliegen. Verwonderens-waerdig is haer scherp gesigt; want verheven onder de wolken verre buiten 's menschen oog, beschouwenze echter 't kleinste visjen in de stroom, en een schuilende haes tusschen de struiken. Haer adem stinkt leelijk: waerom ook de lichaemen haest verrotten, aen welke knauewen. En hoewel geil zijn, levenze lang: sterven meest door honger, dewijl de snebbe by ouderdom diervoegen krom wascht, dat niet kunnen openen. Weshalven eindelijk in 't opperste der lucht tegen de sonne invliegen; in de koudste stroom neder vallen: haer vederen niet sonder klam sweet uit-pluisen: en alsoo den adem geven. Maer behalven de genoemde roofvoogels valt hier een overvloedige meenigte reigers, pittoors, ravens, kraeijen, uilen, swaluwen, vinken, ys-vogels, tuin-fluipers, korhoenders, faisanten en winter-koninxkens. Onder vele munten uit de spechten met schoone vederen en kuiven. Dese pikken groote gaeten in de boomen: en maeken hier door eengeluid, als of houd-hakkers aen 't bosch arbeiden. De duiven vliegen by fulke troppen, dat d' *Indiaenen* na de broey-nesten met opset verhuisen: alwaer de jongen, met honderden uit de nesten gestooten, een maendlang voor 't gantsche huisgesin ten spijs verstreken. Vorders heeft *Nieuw-Nederland* een wonderlijk vogeltje, stijf een duim lang, volglinsterende vederen, zui-gend aen bloemen gelijk de byen: is soo teeder, dat met water gespuit aenstonds sterft, en gedroogt voor een vreemdigheid bewaerd word.

Wonderlijke
Spechten:

Duiven:

aerdig vo-
geltje:

Maer

kalkoenen: Maer dit gewest blijft buiten gemein voorsien van kalkoenen, welker getal niet minder verwondering verdient, als de smaekelijkheid en grootheid; want zy troppen aller wegen by veertig en vijftig te zamen: weegen door den bank by de dartig en meer ponden: worden geschooten, of aen een lok aes, d'angel verbergende, gevangen. In de lente en herfst grimmelen de wateren alhier van swaenen, ganzen, pijl-starten, teilingen, smienten, duikers, ael scholfers en pelikaenen, behalven ander vreemd slag, welk *Europa* niet kend. De visch-rijke stroomen en meiren verschaffen steur, salm, karper, baers, snoek, voorren, blik, allerley ael, spiering, sonnevisch, den post in smaek gelijk, en gulletjens, die sich by water-vallen laeten grijpen. De zee levert krabben, met en sonder schelpen, zeehaenen en paerdjens, robben, kabeljauw, schelvis, wijting, haring, makreel, rog, schol, bot, steenbraezem, schild-padden en oesters, welker sommige een voet lang zijn, en peerlen hebben; doch weinig bruin. Onder vergiftig gediert, 't geen *Nieuw-Nederland* quelt, is de vreeselijke ratel-slang. Dese veel-vervig, heeft een dikke kop, vier lange scherpe tanden en hoornachtige staert, met leden over malkander meer of minder verdubbeld, na ieders ouderom; want jaerlijx groeyt de staert een lid uit. Door 'tschudden der staert onstaet een yselijk gedommel, ten bewijs dat bijten sal. De ratel-slang spert als dan een wijde bek op: 't boveaste verheemelte heeft een blaeuw vles, dubbeld over malkander, geslaegen, waer uit doodelijk vergif tusschen de tanden schiet. Een gequetste van dit ongediert wierd beswaerlijker geneesen indien niet het veld een heilsaeme tegen-gift verschafte, welk d'*Indiaenen* geduurig by haer draegen. Dit volk is in verscheide landaerd onderscheiden, alle welgeschaepen en sterk: hebben pik-swart en sluik hair, hard gelijk een paerde-staert: breede schouders: smalle middelen: bruine oogen

en sneeuw-witte tanden: zy zijn door den bank zaluw van verve: matig omtrend spijs en drank: water lescht haer dorst; *Turksche* terwe en boonen, vleesch en visch gebruiken edele en onedele met gelijke toebe-reiding. De terwe gestampt, word dagelijx tot een pap gekookt, by haer genoemt *sappaen*. Zy onderhouden geen gesette tijd om te eten. Wanneer honger krijgen gaet de maeltijd aen. Beevers-staerten verstreken voor de smaekelijkste lekkernijen. Op de jagt levenze ettelijke dagen by geroofte terwe, in een klein sakje om 't lijf gebonden. Een weinig terwe dijd in 't water uit tot een groote klomp. *Henrick Hudson* verhaelt, hoe hy binnen de stroom *Montaines*, op d'hoogte van veertig graeden in-voer, en aldaer te land stapte: d'*Indiaenen* maekten vreemde potzen met dansen en singen: droegen pijlen, welker punten bestonden uit scherpe steentjens, aen 't hout met hars vast gekleest: zy sliepen onder den blaewen hemel op gevlochte matjens of boom-bladeren: zoogen sterke tabak: waeren vriendelijk; doch seer diefachtig. *Hudson* dartig mijl hooger aen-gezeild, begaf sich in een schuitje, by een oude *Indiaen* gesach-hebber over veertig mans en seventien vrouwen, die hem voerde na strand. Alle onthielden ze haer in een huis, konstig gebouwt uit basten van eiken boomen. Rondom lag meer als drie scheeps-laeding *Turksche* boonen en terwe te droogen: behalven 't gewasch, dat weelig te veld stond. Soo haest had *Hudson* 't hoofd onder dak niet, of wierd geplactst op twee matjens, ter aerde neder-gespreyd. Gesvind kregen twee mannen last, om wild te schieten. Dese bragten na een oogen-blik twee getroffen duiven. Een vette hond, wiens huid met schelpen seer handig af-vilden, wierd aen 't vuer geleid. Men mackte voorts andere toe-stel tot *Hudsons* goed onthael; doch alsoo sich, niet vertrouwde aldaer te vernachten, heeft niet genuttigt: onaengesien d'*Indiaenen* haer pijlen braken en in 't vuur wierpen, ten einde *Hudson*

Laer voetsel.

Hudsons weder-voeren, merkwaerdig.

Ratelslang.

Gestalte der Nieuw-Nederlanders:

*Kleding der
Nieuw-Nederlanders:*

alle vrees benaemen. De kleding der Nieuw-Nederlanders is niet minder als prachtig. 't Vrouw-volk rooyt haer meer als de mannen. En hoewel de winters hard nijpen, gaenze tot haer dartien jaer naekt: alleenlijk is de schamelheid der jonge dochters bedekt. Alle hebbenze om de middel een gordel uit walvis-vinnen, baleynen of zee-wand. De mannen steeken een lap duffelslaeken, leer of bond, breed een half elle en negen vierendeel lang. tusschen de beenen door; sulx een vierkantig stuk achter over de billen, en voor over de buik hangt. De vrouwen hebben een onder-rok ter halver been, met zee-wand diervoegen konstig gewrocht, dat de rok somtijds op drie honderd guldens staet. Voorts steekt 't naekte lijf in een harte-vel, welker tippen vol dunne nestelingen slingeren. Een lange tabbaerd op de rechter schouder met een knoop, om de middel met een band gestrikt, verstrekt

den mannen en vrouwen vooreen opper-kleed, en by nacht voor een bedde-kleed. Beide gaen meest bloots hoofds. 't Vrouw-volk bind 't hair achter tot een tuit, over welke een vier-kante kap, vol zee-wand gevlochten, trekken. Met de selve stof pronkenze haer voor-hoofdspanfel. Om de hals en handen dragenze snoeren van zee-wand: en sommige ook om de middel. Eer *d' Hollanders* sich alhier nederfloegen, bestonden deschoenen en kousen uit harten- of eelands-leder. Andere mackten ook schoenen van terwen stroo. Maer, zedert eenige tijd herwaerds, bevinden haer beter by Hollandsche schoenen en kousen. De mannen schilderen 'taengesicht veelvervig. De vrouwen setten slechts hier en daer een swart stipjen. Beide zien buiten gemein staedig. Haer huifen zijn meest op een gedaente getimmert: verscheelen alleen in meer of minder lengte: de breedte van twintig voeten komt allcrzints over een.

haer huifen:

een. 't Bouwen gaet aldus toe. Zy steeken geschildte nooten-takken in de grond, volgens 't bestek van de ruimte der timmering. Boven worden de toppen tot malkander geboogen, na de wijze van een galdery: en over de geboogen takken in de lengte latten vast-gebonden. Thans bekleedenze de wanden en 't dak met basten van ypen, essen en castanje-boomen: de basten schieten tegen 't krimpen over malkander: de gladde zijde is binnewaerd gekeert. Na de grootheid der huizen, schoolen vijftien, meer en min huifgesinnen te zaemen. Ieder weet sijn bestek. Haer sterkten leggen meest op steil gebergt by water-stroomen. De toegang is alleenlijk aen een kant. De timmering gaet aldus toe. Zy vestigen in de grond swaere boomen, wederzijds met eike palissæden, kruis-gewijs door malkander beset: tusschen de kruisen voegenze wederom boomen, om 't werk te stijven. Binnen 't slot bouwenze gemeinelijk twintig of dertig huizen, welker sommige honderd en tachtig voeten lang, en sommige kleinder zijn. Alle gepropt vol volk. Desfoomers slaenze hutten op langs de vloedden, ten einde de vischvangst voortsetten. Tegen de winter verhuisenze na de boschaedjen, om de jagt dicht by te woenen, en sich van brandhout te voorsien. De veelheid der vrouwen gaet hier niet in swang, dan alleen onder d'oversten, de welke drie of vier wijven ten huwelijk nemen. En onder dese blijft sulc een eendracht, dat nimmer wegens enig verschil over hoop leggen. Minder-jaerige trouwen niet, als met raed van ouders en vrienden. Weduwenacers en weduwen volgen eigen zinnelijkheid: alleen word insicht genomen op ieders staet en atkomst. De bruidegom moet den bruid vereering doen. Om het minste misverstand stoot de man 't wijf, dicht afgeroscht, buiten de deur: en trout met een andere. Sulx sommige jaerlijx een nieuwe vrouw hebben. By huwelijx-breuk volgen de kinders den moeder, na welk ook 't geslacht word gerekent. Zy keuren overspel, voor-

namentlijk gepleegt onder den blacuw-
wen hemel, sonde te zijn. Hoerery
echter staet den vrijsters vry, indien
hier voor geld genieten. Weshalven
niemand sich stoot, om met foodae-
nige in d'echt te treden. Ja de ge-
trouwde beroemen haer, dat van vele
beslaepen zijn by ongehouden staet.
Die trouwens-gezind is, bedekt
't gantsche licchaem, en set haer aldus
hemopt op de weg ter neder. Een
voorby-gaende vryer maect eerlang
de koop blindeling klaer. Beswan-
gert, draegen naeuwe zorge, ten ein-
de de vrucht niet eenige hinder krijg-
ge. Als de bacrens-tijd, (welke zy duide-
lijk weten) genaect, vertrekkenze na
een eenfaeme plaets in 't bosch, self
by de selste koude: slaen een hutje
van matten op: verlossen buiten ie-
mands bywesen van 't kind: spoelen
't selve af in 't water, en omwinden
't met matten. Na weinig dagen 't huif-
waerd gekeert, voeden voort de zui-
gelingen sorgvuldig op: niemand
doedze ter minne. Soo lang een
vrouwe zoogende is, of leven draegt,
sal geen vleeschelijke vermenging dul-
den. Een maen-stondige komt niet
te voorschijn. In ziekten staenze mal-
kander getrouwelijk by. De naeste
vrienden luiken d'oogen der afgestur-
vene. Dese, na eenige dagen bewae-
kens, worden aldus ter aerde besteld.
't Lijk heeft een steen onder 't hoofd:
is gesteld sittens-gewijs: nevens 't sel-
ve plaetsenze een pot, ketel, schotel,
lepel, geld en eet-waeren, om in
d'andere weereld te gebruiken. Thans
stouwenze rondom hout, welk boven
met planken toeleggen: op de plan-
ken, met aerde en steen gedekt,
worden palissæden diervoegen ge-
vestigt: dat 't graf na een huis-
je swijmt, aen welk godsdienstige
erbidigheid toe passen: waerom
voor een groot schelm-stuk achten,
foodaenige plaetsen te schenden.
Over dooden maeken de mannen
geen misbaer; doch de vrouwen stel-
len haer buiten gemein wan-gelaetig
aen: slaen op de borst: bekrabben
'taengesicht: roepen dag en nacht
den naem der afgesturvene. 't Groot-
ste misbaer maeken de moeders, by

hoerery ge-
oorloft en
pryseijk:

vreemd
vryen:

swangere
vrouwen,
haer won-
dere handel:

haer sterk-
ten:

verhuifing:

veelheid
der vrou-
wen:

vrouwen:

echt-schei-
ding:

als ook om-
trend doo-
den.

Rouw over
dooden, seer
merkwaer-
dig.

Vreemde
handel van
toveners :

en van be-
tooverde.

Tael der
Nieuw-Ne-
derlanders.

Zee-wand.

Aerl der
Nieuw Ne-
derlanders.

aslyvigheid der zoonen. Zy scheeren 't hoofd-hair af : welk op de graeven , in tegenwoordigheid van alle bloed-vrienden, verbranden. 'tSelve doen ook de vrouwen , als de mannen sterven : behalven dat ook 't aengesicht dan pek-swart macken, en aldus in een herten-leere hemd-rok over 't naekte lijf een gantsch jaer rouw draegen ; onaengesien somwijl te samen lelijk huishielden. Tegen sommige vonden houdenze vergaderingen tot duivel-dienst. Alhier speelen de tovenaers een wonderlijke rolle. Dese buitelen met vreemde sprongen over hals en kop : slaen haer selven : springen , niet sonder nacr getier , door en rondom een groot vuur. Eindelijk heffen alle te gelijk een vervaerlijk gelol aen : wanneer de duivel (soo zy seggen) verschijnt in gedaente van een verscheurend of tam beest : 't eerste beduid iets quaeds, 't ander goed : beide geven bericht wegens toekomstige uitkomsten ; doch t'eenemaal duister : wacrom dan ook haer onwetendheid toeschrijven , niet verstaende 's duivels rechte meininge, als de zaken anders uit-vallen. Voorts betooverenze sommige diervoegen , dat schuym-bekken , sich in 't vuur werpen en ongenaedig smijten : en , soo haest zy den betooverde eenige woorden aen 't oor luisteren , gaet de verwoedheid over. De tael van dit volk is seer verscheide ; doch kunnen verdeelt in vier hoofd-spraeken , namentlijk *Mabatans* , *Wappanoo* , *Sivavanoo* en *Minquaes* : zijn seer beswaerlijk voor vreemdelingen te leeren , alsoo sonder grond-regels gesproken worden. Haer geld bestaat in zee-wand , welk niet anders is dan 't binnenste stijltje van kink-hoorens, door de zee tweemaal 'sjaers opgeworpen. Dit stijltjen slijpenze glat : drillen door 't midden gaten : korten het tot zekere maete : en rijgen de stukken aen snoertjens. Dese snoertjens vervullen de plaets van goude, silvere of koopere munt. Vorders bespeurtmen in d'inwoonders niet min uitsteekende gebreeken als deugden ; want behalven dat slordig en

onachtsaem zijn , wordenze insche-lijx bevonden , diefachtig , halfsterrig, gierigen wrackgierig. Andersints be-toonen sich staetig : gebruiken weinig woorden , welke , na lange overdenking , langsaem uitspreken en lang onthouden. De verftanden , door *d'Hollanders* een weinig geslee- pen , hebben schrandereid genoeg , om goed en quaed voorsichtig te onderscheiden. Willen geen overlast dulden. Geensints genegen tot gulfigheid , konnen koude , hette , dorst en honger lijdsaem uitstaen. Wonderlijk is 't gebruik van stooven in d'aerde met kley toegesmeert. Een klein deurtje verstrekt ten ingang. Een zieke kruipt binnenwaerds : set sich ter neder : en plaetst rondom de kant heete keisel-steenen. Wanneer een geruime tijd gesweet heeft , springt te voorschijn in koud water : waer by groote baet tegen allerley ziekten vind. Hoewel dit volk sulck een onderscheid tusschen mensch en mensch niet kent , gelijk andere landaerd, evenwel heeftze edele en onedele stammen , minder en hooger gesachhebbers , welker heerschappy erfelijk aen de huiscn blijft. Alleenlijk worden de krijgs-ambten vergeven , na ieders heldaedige dapperheid. De veldheer schaert de soldaeten niet in regimenten , benden of gelederen ; maer leid enkelijk toe , om den vyand uit hinderlaege te verschalken. By nacht voerenze haer meeste aenslaegen uit. Voor de vuist houden niet lange stand : ten zy rondom beset zijn : dan vechtenze tot den laetsten man toe. Wannecr eenig gevaer voor handen staet , worden vrouwen en kinderen elders in een veilige schuilhoek gebergt. Haer wapenen plachten eertijds te wesen pijl , boog en vuist-hamer. Nu zijn ook snap-haenen , met welke behendig weten om te gaen , in gebruik. De vierkantige schilden bedekken 't lichaem tot de schouders toe. Om 't hoofd leid een slange-vel , waer tusschen een vosse- of beire-start opwaerds steekt. 't Aengesicht is niet kenbaer wegens allerley verven. Selden worden de gevangenen telijve gespaert : ten zy wijven en

Vreemde
bad-stooven

Krijgs-orde:

wapenen:

Merkwaer-
dige handel

met gevangen.

en kinderen , welke d'overwinnaers geenfints anders handelen , dan haer cigen : ten einde op dusdaenige voer sich sterk maeken. Indien nochtans eenige gevangen niet terftond na de slag aen kant geraekt ; maer in handen van iemand , wiens bloedvriend by de verwonnene eertijds nedergemackt was , word drie dagen lang gebraeden , eer den geest geeft. 't Verdient geen gemeine verwondering , dat de lijdende in 't midden des doods , geduurig fingt. Onaengefien geen straffen tot eenig misdrijf staen , gebeuren felden boose stukken. 't Gestoole goed , wanneer ontdekt werd , gebied d'overste wederom te geven. De naefte bloed-vriend des gevelden mag den doodflaeger om hals brengen , als hem binnen vier en twintig uuren achterhaeld. Doch indien later wrack doet , staet de wrecker bloot voor 't moordgeweer van een bloedvriend des tweeden gedooden , onder beding der geseide tijd. Alle verbinrenissen ontleenen kracht uit. d'aengenoomen geschenken. 't Gaet aldus toe. Zy draegen zoo veel stokjens , als zy beding-punten voorflaen. Indien wegens alle over-cen-komen , leid ieder op 't slot der redenen de fhenkaedjen voor elkanders voeten. Somtjids hangenze de verecringen op : terwyl nopende de voorflag drie dagen ernstig word beraedflaegt. Ingevallen 'tgeschenk word afgenuomen , is d'onderhandeling zeker geflooten ; maer des niet , soo tredmen in de zaek niet verder , ten zy de verfocker de voorwaerden en 'tgeschenk verander. By gewigtige voorvallen , vloeyd de gemeine man na 't huis des gefach-hebbers : ten einde verftaen mag 't besluit by den adel , aldaer vergaert , genoomen. Thans staet de welspreekenste op : en soekt by 't volk smaekelijk te maeken 't geen beraedflaegt is. 't Gebeurt , dat somtijds een roervink geen redenen plaets geeft : waerom iemand uit d'edelen den muit-maeker met een bijl den kop inflaet. Niemand soo koen , die by sulke geval derf kikken. Men kan nauwelijx voetstappen van eenige godsdienst alhier bespeuren. Alleenlijk

*Wetten.**Dood-slag.**Vreede-handelen verbonden.**raeds-vergaderingen.*

schryvenze den maen groote invloeying omtrend 't gewasch toe. De sonne , als alles fiende , word tot een getuige genoomen , soo dikwils een eed sweeren. Zy draegen groot ontfag omtrend den duivel , ter oorfaek op de jagt en visschery swaere overlast van hem lijdende:weshalven d'eerstelingen der vangsten 't sijner eere verbranden , om niet beschaedigt te worden : alsoo alle onheil hem toefchryven. Als aen eenig lid pijn gevoelen : seggen : *daer sit een duivel in.* Zy erkennen wel , datter een God boven de sterren woond ; doch die sich geenfints bemoeyd met 't doen der duivelen op aerde : ter oorfaek sich geduurig vermackt met een overschoone godinne , welker herkomst onbekend blijft. Dese zakte eens af uit den hemel in 't water , (want voor de schepping was alles water) en soude versonken zijn , ten zy schielijk onder haer voeten land opborrelde. 't Land groeyde meer en meer : sulx eerlang een geheele aerd-kloot gesien wierd , die gefwind allerley kruyd en geboomte voortbragt. Ondertusschen baerde de godinne een hart , beir en wolf , en vermengde haer wederom met dese beesten : sulx beswangert wierd , en in 'tkraembede beviel van verscheide gedierten 'teener dragt. En hier uit ontstaet de verscheidentheid niet alleen der beesten ; maer ook van menschen , die in verve swart , wit of zaluw zijn , in aerd of vreesachtig gelijk de harten , of wreed als beiren , of bedriegelijk als wolven. Na dusdaenige verrichting keerde d'algemeine moeder hemelwaerd : en schept volkoomene genoegte met den Opperheer , welken niet kennen , nadien hem nooit sagen : waerom ook minder fullen verantwoordende hem te kennen een straffer aller boose stukken , die nochtans by haer bedreven worden. En uit dese opgevatte ergernissen konnenze beswaerlijker tot 't Christendom gebragt. Wegens de zielen der afgesturvene , geloovenze : datze zuidwaerd in een getemperde landstreek alle vermaek genieten , die 't goede hebben gedaen : daer de quaede ellendig omswerven.

*Gods-dienst:**Duivel-dienst:**gevoelen van God seer bespottelijk:**als ook der schepping:**Gevoelen van de zielen.*

Volk plan-
ting na
Nieuw-Ne-
derland.

't Naer gehuil , welk 'twild gediert by nacht maekt, oordeelenze te zijn de klagten dergeesten uit goddeloofse licchaemen verhuift. De goede grond en gelegendheid van *Nieuw-Nederland* maekte d'Amsterdamsche Burgermeesteren gaende, om derwaerds een volkplanting af te vaerdigen. Weshalven verdraegen met de West-Indische Maetschappy, onder goedvinden der Algemeine Staeten in 's *Graeven-Hage*. Op 'tjaer sestiën honderd ses en vijftig scheepten diehalven seventig huisgesinnen, waer by sich voegden drie honderd verdre-

vene *Waldensen* uit *Piëmond*, na *Nieuw-Nederland* over. Den vijftienden van Wintermaend staptenze by trommelslag binnen scheeps-boord. De volkplanting sette gelukkig voort: als ondertusschen d'oorlog tusschen d'Engelsche kroon en 't *Vereenigde Nederland* opstond: sulx na een tien-jaerig besit, onmagtig tegen d'Engelsche, haer aen die landaerd over gaf. Zedert kreeg *Nieuw-Amsterdam* de benaming *Nieuw-Jork*. De verheerde ingezetenen vervielen tot groote ongelegendheid, alsoo de koophandel t'eenemael stil stond.

Vierde Hoofd-stuk :

V I R G I N I A.

Verrichting
van Draek,
seer geedenk-
waerdig.

En tijde des koninginne *Elizabeth* waeren d'Engelsche sterk in 't vaerwater, welk 't *Westerfch Indiën* bespoelt. *Frans Draek*, geboortig in *Devon-shire* uit slechte ouders, voor een geruime tijd voor matroos, by een schipper die sterk handelde op *Zee-land*. De schipper aflijvig maekte aen *Draek* by uiterste wille sijn schip: en hy 't selve tot gelt: welk hy gereift na *America* met d'ammirael *Joan Haukens*, in 't jaer vijftien honderd seven en sestig, quijt raekte. Zedert door zee-ruiten verrijkt, takelt drie zeilen toe: wend de stevens na *Nombre de Dios*: rooft een onwaerdeerlijke schat: 't goud neemt hy binnens boord: begraeft het silver: en leid de stad *Crosse* langs de stroom *Chiruge* aen koolen. De togt gelukte te wel, om niet hervat te worden. Hy licht cerlang d'ankers van vijf zeilen in de *Pleymoutsche* haven: loopt voorby 't eiland *del Fuogo*, welker vlammen yselijk slikerden: onthalt den onder-zee-voogd *Joan Doughty*, overtuigt wegens oproer onder de vlootelingen: sond twee schepen te rugge: geraekte door storm van de twee overige af: stap aen 't eiland *Moucha* uit; loopt een schip met vier honderd ponden gouds af: vind op *Taurapasa* twintig groote stukken silver en vier duisend dukaeten by een slaependen *Spanjaerd*: in d'haven *Mericca*, drie zeilen sonder volk, gelaeden met seven en vijftig klompen silver,

ieder wegende twintig pond: en voor *Lima* twaelf schepen, voerende veel zijde en een kist vol gemunt silver: de schippers jongen was alleenlijk binnen boort. Zedert verovert hy een galjoen van *Cacofoga*, wiens rijkdom bestond, behalven de kostelijke kleinnoodjen, een swaer goud kruis, dartien kisten silver, in tachtig ponden gouds. En even soo veel goud haeld hy uit een klein vaertuig. Hy had nu de weerd omgezeld, wanneer by *Detsford* acquam: door d'Engelsche koninginne tot ridder geslagen. Doch *Bernardine Mendoza* Spaensche gesant klaegde seer over de onwaerdeerlijke schade, die *Spanje* by *Draek* had geleden. Op sijn aenhouden wierd eenige herstelling gedaen. Onder-tusschen konde *Draek* niet rusten. Na *America* over-gesteeken brand-schat de steden *sant Jago*, *Dominico* en *Cartagena*. Met een groote buit verrijkt, loopt na de nieuwe Engelsche volkplanting *Virginia*, ontdekt in 't jaer vijftien honderd vier en tachtig, op kosten van *Walter Raleg*: hy neemt alhier over *Ralph Lane*, die aldereerst tabak in *Engeland* bragt. Doch *Virginia*, aldus genaemt na de maegdelijke koninginne *Elizabeth*, (*Virginia* beteekend by de *Latynisten* maegdelijk) leid op de hoogte van seven- en negen en dertig graeden ten noorden des middaglijns. De zoomersche warmte komt over-een met de Spaensche, en de kou-

Virginia by
wie ontdekt:

haer gele-
gendheid 1

koude met de Franfche Winters. De winden waeyen alhier feer ongeftaedig. De zuid-westelijke brengen groote flag-regenen, warmte, donder en blixem voort: de noord-westelijke koelte en fchoon weder. Uit 't ooften en zuid-ooften onftaet mist en regen: uit 't noorden koude: ter zee is slechts een toegang na *Virginia*: namentlijk tuffchen d' uithoeken *Henry* en *Charles*, twintig mijl van elkander afgefondert. Hier leid de mond van d' inwijk *Chesapeak*, welke door een ruime water-boezem 't Landschap *Powhatan* fcheid van *Kuskarawaoks*. d' Inwijk zelf heeft veel eilanden, meest onbewoond, eenige zijn boomrijk, andere kael: trekt zich noord en zuide tot twee honderd Engelsche mijlen in de lengte uit: de breedte haeld twaelf mijl meer of min. 't Land ten noorden is bergachtig. De bergen verfchillen onderling; want sommige beftaen uit arduin en andere uit marmor-steen. Als de sneeuw gefmolten van 't gebergte afloopt, spoelen meenigte ftukken kristal benedenwaerd, en te gelijk foodaenige glinfterende verven, dat de grond hier en daer fchijnt verguld te wesen. En defe gelijkt elders na volders aerde en mergel: hoewel doorgaens of uit vette kley, of zwarte veen beftaet.

kristal:

de grond:

bergen:

stroomen:

Voorts verftoont 't gewest vermaekelijke heuvels en vruchtbaere valleyen, bewaeterd door kristallijne beeken. Langs de ftroomen leggen effene velden. Landwaerd in ftanen woefte bosfchaedjen. De bevaerbare ftroomen, die ten westen in d' inwijk *Chesapeak* vallen, zijn vijf. d' Eerfte ontleend haer benaeming van 't voornaemfte koningrijk *Powhatan*, voortgevloeyt uit 't westelijk gebergte opwaerds, bewoond by *de Monacans*. De ftroom *Powhatan* ontfangt verfcheide rievieren en kreeken, langs welke verfcheide volkeren, onder 't opficht van haer gefag-hebbers *Werowances*, zich onthouden. Veertien mijl noordelijker vloeyt de ftroom *Pamaunke*, langs welker oever *Werowocino* leid, eertijds zitplaats des opperften koninx. Voorts ftort de rievier *Toppahanok* uit de steile top-

pen, tuffchen welke *de Mannaboaks* wijd en zijd verfpreyt leggen. *Pawtuxunt* is verre de kleinste ftroom; doch vifch-rijker dan d' andre. 't Volk alhier heeft geen gemeenfchap met d' andere in *Virginia*, alfoo gefchikter leeft. Hopman *Smith* voerde twaelf man in een bark na 't noordelijkste einde van *Chesapeaks inwijk*, alwaer vier rievieren uitwateren. Hy vond hier 't Landschap *Sasquesabanok*. D' Inwoonders, buiten gemein groot en wel-gefchaepen, quamen omtrend festig d' Engelsche befoeken: vereerden haer eerbiedig huiden, boogen, fchilden, pijlen, fwaerden en tabak. De spraek deser menschen valt hol, niet anders of uit een verwulfd kelder voortquam. Zy draegen wolven of beiren-huiden. 't Hoofd fteekt door der wolven of beiren-hals: welker ooren op de fchouderen, de snuit en tanden op de borst hangen. Sommige draegen een wolfs-hoofd aen een keten, tot cieraed. Zuigen uit konftig-gefneeden tabaks-pijpen, drie vierendeel lang, met welke by tijd des noods vinnig van haer taffen. Andersints zijn ook van pijl en knodze voorfien. Zy voeren geduurig oorlog met *de Massawomekes*. Weshalven haer dorpen door paliffaeden in 't ronde tegen alle aen-val fterk maeken. De paliffaeden, boven fcherp, ftanen gefchikter orde even hoog: aen den ingang fchietenze voor-by mal-kander. Een dubbelde weg leid, van buiten derwaerds, weder-zijds beset met takken gevlochten half-maens gewijs. Binnen de paliffaeden ftanen d' huifen, feer gelijk 't verdek van een koets-wagen. Alleenlijk verfcheeld de woonplaats des gefach-hebbers, zijnde fes-kantig met een spits dak. In 't midden der gesterkte kring leid een ruime opene plaats, alwaer vuur ftookten, om haer fpijs te bereiden. *Smith* kreeg een *der Sasquesabanokers* aen boord. De kóp, ter eener zijde kael af-gefchooren, en ter andere ruig bewalfchen, met een ftrèek hairs over de kruin, niet ongelijk een haenen-kam, ftak door de hals van een beiren-huid: fijn kuitzen waeren drie vieren-deel dik:

Pawtuxunt.

Sasquesabanok.

Vreemde inwoonders: haer dorp:

haer kleding.

Werowocino.

SASQUESAHANOK

en voorts alle de leden grof en welgeschapen : hy droeg een swaere knodse, pijl en boog. Zuidelijk af leggen de *Chawonoks* en *Mangogs* by *Ralegs* vloot ontdekt. 't Vlek en inwijk *Chesapeak* vonden d'Engelsche hopmannen *Heriots* en *Ralph Lane*. Voorts is *Virginia* verdeelt in verscheide landaerd, welker tael noch zeden onderling geen gemeenschap hebben. 't Land self brengt overvloedig geboomt voort. Bysonder munt uit de eiken, wiens akers, een halven dag gezooden in ververscht water, niet alleen een zoete olie geven; maer ook voedsaem brood. Van d'olmen en esschen brandenze zeepassche. De cypressen vallen doorgaens even boven de wortel vijf vademmen dik; hebben een rechte stamme, seventig en tachtig voeten hoog, sonder eenige takken of uitspruitsfels. Men vind hier ook moerbezen, hasel-nooten en drierhande pruimen, roode, witte en een derde slag, by d'Indiaenen *putchamins*

genaemt; is seer sweemende na een mispel, eerst groen, dan geel, gerijpt rood en seer smaekelijk; doch onrijp genuttigt trekt den mond toe met groote pijn. De kriecken krijgen de groote van een kroosjen. d'Appelen vallen schaersch, klein en bitter. De wijngaerden, hoewel ongefnoeyd, brengen overvloedig druiven voort. *Rawocomenes* is een soort van steekel-beesien. *Ocoughtanamins* zijn den kappers niet ongelijk. Dese wasschen in waterachtige valleyen: worden by zoomer gedroogt: en, ten zy een halve dag kookten, souden vergiftig wesen. 't Brood uit *mat-toume* gebakken houdenze voor een bysondere lekkerny: De witte populier geeft een wel-riekende gomme. *Maracoks* hebben de gedaente van citroenen, en een gesond voedsel. Voorts groeyen allerlei moeskruiden door de bosschaedjen. Doch alder-meest levenze by de wortel *kockawoughe*, wasschende in modderige gronden. Indien niet toe bereid is,

Geboomt in
Virginia:

pruimen:

wijngaerden:

brood:

moeskruiden:

wortel-toc-kawoughe:

is, word vergiftig gehouden. De toebereiding gaet aldus toe. Zy dekken de geseide wortelen met een meenigte eiken-blaederen en vaeren: stoo-ken rondom een groot vuur, vier en twintig uren achter een. Aldus gedroogt en onder meel gemengt dient tot gewoonlijk zoomer-voedsel, onaengesien den keel boven gemein prikkelt. d'Inwoonders hebben veel moeite met 't koorn te planten: ter oorzaak de grond wegens geboomt over-groeyt staet. Zy hakken de boomen by de wortel af, en verzengen de wortel, die 'sjaers hier na word uitgevroet. I hans makenze putjens, vier voet van elkander: in ieder werpenze vier graenen en twee Turksche boonen: tot d'helft op-geschooten, aerden de putjens aen: vrouwen en kinderen passen op 't wieden. Elke staek draegt gemeenlijk twee of drie airen, en ieder air van twee honderd tot vijf-honderd graenen. De staek, soo lang groen is, bevat een zuiker soet zap: weshalven 't koorn groen geplukt, gerooft en in een mortier gestampt word. Door een sijn mandeken geschommelt, ziften de bloem van de zeemelen. *Virginia* voed ook overvloedig allerley beesten: als namentlijk herten, bysonder langs de rievieren; bevers met voor-voeten als een hond, d'achterste plat, niet ongelijk der swaenen, kael sonder hair: otters, welker vellen ten zieraed verstreken: kleine wolven en beiren. De honden bassen hier niet; maer huilen. Haer vossen zijn silver-hairig, en stinken niet. *Vetchunquoies* vertoon de gestalte van een wilde kat. *Aroughcun* sweemt na een bever; doch is geensints soo groot, en leeft op de boomen. *Affapanik* gelijk een eekhoorn: springt, met uit-gerekte beenen en vel, veertig roeden verre, niet anders of vloog. *Opassem* heeft een swijns-kop, ratte-staert, een sak onder de buik, waer in de jongen gedraegen en gevoed worden. *Mussafcus*, den water-rat niet ongelijk, riekt seer na muscus. Niet min overvloedig is *Virginia* voorsien van gevogelt. By winter-tijd vliegen hier valken, quakkels, meerlen, lijsters rood-gevlerkt, wilde

kalkoeten, patrijfen, arenden, kraenen, reigers, gansen, end-vogels, papgayen, duiven, swaenen en andere onbekende. De zee en stroomen leveren uit een meenigte allerley visch, als roggen, welker steek seer gevaerlijk is, steur, bruin-visch, zee-kalven, witte salmen, tongen, voornen, kreeften, ael, lampreyen, haring, baersen, oesters en mosselen. Doch vreemd is de padde-visch, die uit 't water gehaelt, tot barstens toe op-sveld: als ook een klein vischjen, swemende na *Sant Joris* draek, behalven de voeten en vleugels. Beide vleesch en visch worden of murw gezooden, of langsaem gerooft. 't Land, schaersch bevolkt, heeft weinig mannen, meer vrouwen en kindren. Sestig mijl in 't ronde leveren naeuwelijx vijf duisent zielen. De mannen laten 't hoofd-hair met twee schelpen door haer vrouwen aen d' een zijde af-scheeren, d'andere blijft ruig hairig. 't Vrouw-volk gaet anders en anders geschoren, na ouder of jonger zijn; doch draegen langs de eene slaep des hoofds altijd lange hairvlechten. 's Winters lopenze gekleed in ruige vellen, des soomers in kaele sonder bont. d'Arme behelpen sich met gevlochte boom-bladeren. De rijkste hebben ook mantels uit kalkoete vederen, seer konstig gebreid. 't Aengesicht, armen, beenen en borsten zijn beschildert met swarte stipjens, en afbeeldsels van allerley slangen. In d'ooren, driemaal door-boord, hangen groen-geele slangen, een half elle lang, die om den hals slingerden, en de mond der *Virginiaenen* kussen. Andere pronken met doode ratten, aen de staerten vast-gemaekt. Sommige plaetsen op de kruinen vogel-vlerken: sommige slange-staerten: of ook wel een brede kopere plaet, de gedroogde hand van een verflagen vyand, of 't vel van een valk. De wortel *pocone*, sijn gestampt en met olie gemengt, dient om de schouders rood te verven. Alle zijn sterk, geswind, hardvochtig, veranderlijk, wrack gierig. Zy steelen niet, uit vrees de tovenaers den dief-stal aen den dag mogten brengen. De vrouwen plegen geen onkuisheid, ten zy met kennis der mannen. De

visch:

padde-visch.

Virginia schaers bevolkt.Dragt der *Virginiaenen*, seer vreemd:

haer natuur:

zeden:

koorn hoe geplant:

beesten, seer vreemd:

Gevogelt:

bisfen:

huifen staen meest lanx de stroomen , of by fonteynen en kreupel-boschen , en oude om-gehakte boomen tot brand. Zy maken vuur met een droog hout , gedraeyt in een vier-kantig gat. De wooningen , gevlochten uit jonge takken , matten en basten , rooken seer , hoewel in 't midden van 't dak openinge hebben : andersints zijn bestendig tegen alle ongemakken des hemels. 't Vrouw-volk en kinderen bezorgen de kookken en bouvery : de mannen visschen , jaegen of oorloogen. Haer krijgs-geweer bestaet in pijlen , knodsen en ronde schilden. De visch-booten trogs-gewijs uit een hout geholt , doorgaens een elle diep , twintig , veertig , vijftig voet lang , maeken vaerdig schot , 't Spinnen gaet onder de Virginiaensche vrouwen seer in swang : zy maeken seer sijne draeden van boom-basten , herten-zenuwen en 't gras *pemmenauw*. Haer gods-dienst word verricht omtrend alles 't geen schaede toe-brengh : als vuur , water , donder , blixem en winden. Der winden-God beeldenze in

*vreemd
spinnen.*

*Afgod der
winden.*

haer tempels seer yselijk af. Hy heeft een pek-swarte kop en kroon : uit de mond gaet een pijl : over beide de schouders hangt een keten , die voor de kolk des harts te zamen komt in een gordel met vijftien knoopen. De armen git-bruin hebben weder-zijds ter midden weegs een groote strik hangen. De eene hand bevat een rad , uit welk onder een lange sluyer hangt : boven staet een verdek sweemende na een klok. In d'andere hand houdt hy een kring : 't midden is half verlicht , half verduistert : op d'opperste rand staet een vier-kantige stijl , en op de stijl een Moriaens-kop. Beneden hangt een gespikkelde waeyer. Voorts verdoont hy een swarte broek en kousen. d'Opperste God evenwel is de duivel *Oke* : wien outaeren (zy noemenze *pawoorances*) in 't veld stichten : offerende aldaer bloed , herten-smeer en tabak , wanneer van krijg of jagt weder-keeren. Andersints worden ook in de tempels gevonden vreeselijke afbeeldsels de-fer *Oke*. Doch om aen te wijfen , hoe

Afgod Oke.

d'En-

d'Engelsche alhier van tijd tot tijd hebben huis-gehouden, sal niet ondiens-
tig zijn den gantschen handel kortelij-
k voor te stellen. Zedert *Walther*
Raleg, *Ralph Lane* en *Heriots* de Virgi-
nische kusten ontdekten, heeft *Bar-*
tholomæus Gosnold yverig gearbeid, by
vertrouwde vrienden en *d'Engelsche*
koning *Jacob*: ten einde een volk-plan-
ting na *Virginia* bevorderde. De toe-
leg gelukte. Op 'tjaer seftien hon-
derd en ses gingen drie schepen der-
waerds, onder beleid van *Christoffel*
Newport. Na veel zukkelens geland,
bouwde 't slot *James Towne*. Drie en
twintig man voeren de rievier, die by
't hoofd *Henry* uitwaterd, ses dagen
opwaerds: stapten thansaen 't wellu-
lustige dorp *Powhatan* te land. Aller
wegen vriendelijk onthaelt, keerden
te rugge: en vonden 't werk t'eene-
mael uit de plooy: alsoo *d'Engelsche*
niet alleen onderling overhoop la-
gen; maer ook quaelijk leefden met
d'ingezetenen: sulx 't weinig scheel-
de, of soude alie aen een deerlijk ein-
de gerackt zijn. Ondertusschen ver-
trokken de schepen vollaeden met

Verrichtin-
gen van
Newport.

klaphout. Honderd zielen bleven bin-
nen *James Towne*; doch eerlang geen
tien gesond, wegens schaersheid der
lijstogt. Binnen vier maenden stierf
ruim d'helft. *d'Overige* bleven te lij-
veby steur en zee-krabben. Hopman
Joan Smith voerde 't opper-gesach: van Smith:
verschafte bequaeme wooningen, en
koorn, geruild tegen eenige snuistery
met *de Chichahamins*, by hem ontdekt:
voer de rievier *Chichamne* op: en wiert,
door onachtsaemheid der matroosen,
geschikt tot bewaering der boot, ge-
vangen. Een volle maend sat hy in
hechtenis: thans losgelaeten, kreeg
levens-middelen voor 't volk binnen
James Towne: welk, ten zy verhindert
was, de steven van een pinas soude ge-
wend hebben na *Engeland*. Terwijl de
zacken aldus jammerlijk stonden,
bragt *Newport* in een schip seftig man
aen, tot versterking der volkplanting.
't Ander zeil verviel door storm voor
Brafil. *Newport* begeeft sich na *Ivero-*
mocomoco, alwaer de koning *Powhatan* Koning
Powhatan.
huishield. Dese sat op een bedde van
matten en geborduurd leder-kussen,
gekleed met vellen. Aen sijn voeten

vertoonde haer een jonge dochter: ter weder-zijde des huis twintig bysitren : de hoofden en schouderen waeren rood geschildert: een keten witte koraelen hing om d'halven. *Newport* vereerde aen *Powhatan* een Engelsche jongen , en ontving *Powhatans* boezem-vriend *Namontak*. Naeuwelijc weder-gekeert, drukte een swaer ongeval : alsoo de vlam niet alleen d'huisen , by de nieuwe volk-planters gebouwt, vernielde; maer ook de palissaden rondom *James Towne*, tot verzekering tegen vyandlijke aenval in de aerde geslaegen , en de meeste voorraed. 't Quaed trefte te meer, dewijl by de winter trefte. 't Had slechter afge-loopen , ten zy 't afgedwaelde schip te voorschijn quam, redelijk van levensmiddelen voorsien. Terwijl d'afgebrande plaets herbouwt wierd , ging *Smith* zeil in een open bark met veertien man : ontdekte twee eilanden voor d'uihoek *Charles* , aen welke hy sijn naem toe-paste : sette voorts d'ingham *Chesapeak* in : midden-weegs lagen verscheide eilanden, die de boots-gefallen *Ruffels* noemden. Voor de rieviet *Wigcomoco* vondenze een drab-bige zee: noordelijk voortgeset, een boezem vol verschen heet water : en eindelijk twee *Virginiaenen* , die d'*Engelsche* lanx een kreek geleiden na *Onawmament*. Alhier lagen ettelijke honderd in een hinderlaege , door *Powhattans* bestelling , om *Smith* af te maeken. Zy sprongen geswind te voorschijn , als duivels toe-gemaekt ; doch getroffen uit vuur-roers , lieten den moed zakken. *Smiths* toeleg lag eenfdeels om 't land r'ontdekken , en anderfdeels de half-silver mijne tot *Patawomek* , tien mijl landwaerd in gelegen. Na ernstig onderzoek wierd 't metael bevonden van slechte waerdy. Sulx hy voorfoo verre onverrichter zaeke te rugge keerde: naeuwelijc genesen van een vergiftige wonde in d'arm, veroorfaekt door een visch, den rogge niet ongelijk , terwijl by *Toppanok* aen de grond vast sat. Binnen *James Towne* lag alles over hoop. 't Volk met swaere ziekte besocht , morde tegen elkander. Den voorraed had de regen bedurven. *Smith* tot opperhoofd gevordert bragt den verwarden

staet op een goede voet:maekte d'huisen dak-dicht : de booten ten handel vaerdig : en de mannen afgevaerdigt op 't geweer. Middelertijd quam *Newport* voor de tweede reis met nieuwe hulp-benden : schonk aen den koning *Powhatan* een silvere lampet , schotel, bedde, klederen en andere kostelikheden:ontving slechte vergelding, een weinig koren : voerde honderd en twintig foldacten na 't land der *Monacans* : liet *Smith* binnen *James Towne*, tot bevordering van de scheeps-lading met tachtig man : en keerde eindelijk sonder eenige verrichting na *Engeland*. *Smith* verkondschapt, hoe *Powhatan* enkelijk toeleide, om d'*Engelsche* te vermoorden, was in de voorbaet. Ten dien einde pikt hy acht en veertig vaerdige gasten uit de twee honderd, welke *James Towne* tot een besetting had : trekt na *Werowocomoco*, en land beswaerlijk, alsoo de rievier meer als een half mijl van d'oever af bevrooren lag. Een Hoog-duitsche soldaet onder *Smiths* bende waerschouwde *Powhatan* heimelijk , wegens de toeleg der *Engelsche* : weshalven sich bergt met de vlucht. *Smith* voortgerukt na *Pamaunke* vond den koning *Opechancanoug* met seven honderd man in de wapenen. 't Stond hier geschaepen tot een scherp gevecht. Doch *Smith* vat den koning by de kop: set hem 't pistool op de borst: en dwingt den vyand de wapenen neder te leggen. *Powhatan* hervatte nu ook den torn, alsoo door twee Hoog-duitsche van swaerden en vuur-roers voorsien was ; doch d'aenflag , te vroeg uitgelekt , deed hem 't hoofd wederom in de schoot leggen : sulx voor de tweede reis een peerl-snoer aen *Smith* toefond. De vrede wierd aller wegen tusschen d'inwoonders en *Engelsche* getroffen. By dusdaenige rust vorderde de volkplanting hand over hand. Binnen *James Towne* wierden twintig huisen getimmert , een born-put gegraven , vier lasten pek en tarre genaekt. Drie zeugen bragten in een jaer sestig biggen voort, en weinig hoenders vijf honderd kiekens. Op *Hog-Ille* wierd een blokhuis geleid, om bericht te hebben van d'aenkomende schepen. Eerlang echter veranderde de

James Townes verbrand.

Smiths togt:

sijn gewichtige ver-richting.

Voortzeeling van ver-kens.

Honger in
Virginia.

de welstand in een droevig ongemak ; want alsoo de ratten 't koorn op-aten, moesten de besettelingen haer wijd en zijd verspreiden, om aen de kost te geracken. Sommige leefden by oesters en steur : andere by beesien en ekels. Voorts haddenze veel met de Hoogduitsche te doen : als die de zijde der Virginiaenen koosen, ten einde de nieuwe volk-planting uitroeyden. Ondertusschen lichten negen schepen, bemand met vijf honderd zielen, op 't jaer sestiën honderd en negen, d'ankers in *Plymouths haven*, onder 't gesag der ridderen *Thomas Gates* en *George Sommers* : welke met het ammirael's schip schip-breuk op de *Bermudas* leden. d'Overige gerackten behouden voor *James Towne* : alwaer zy 't werk meer als ooyt uit de plooy hielpen; want de zee-hopmannen niet alleen *Smith* over lang een quaed hart toedroegen ; maer voerden een hoop verdorven witte-broodskinderen, die d'ouders uit vreesse voor de galg, sich quijt maekten. Dese smeeten 't geheel in 'twild. Weshalven *Smith* ettelijke by de kop kreeg : andere te rugge verfond. Honderd en twintig, waer over *West* gesach had, voeren de stroom *Powhatan* westelijk op : koosen *the Falls*, by een sterke water-val, ten woonplaets ; doch seer onvoorsichtig : alsoo 't land, behalven andere ongelegendheden, 't over-stroomen der rievier onderhaevig lag. Voorts mishandelten zy diervoegen de *Virginiaenen* : datze lang getergt verscheide *Engelsche* afmaekten. *Martin* voerde gelijk getal als *West* na *Nansamund* : ontving gelijke bejegening, dewijl inschelijx leelijk met d'inwoonders leefde. *Smith*, door bus-poeder gequetst, vertrok na *Engeland* : liet de volk-planting voorsien van vier honderd en negentig man, vier en twintig stukken geschut, drie honderd roers, drie schepen, seven booten, verscheide handel-waeren, voor tien weeken leefrogt en oorlogs-gereedschap. Onderusschen wierd de noordelijke mond van *Powhatans* stroom bevolkt : kreeg de benaeming *Point Comfort*. Doch alsoo de voorraad eerlang te kort schoot ; vaerdigden een pynas af, ten einde elders voedsel bequam. Weini-

Verrichting
van Gates
en Sommers.

Engelsche
raeken
overhoop.

't Land the
Falls.

Nansamund.

gevan 'tscheeps volk keerden te rugge : de meeste waeren door d'ingezerenen, meer en meer verbittert op *d'Engelsche*, dood-geslaegen. Ja 'tscheen de *Virginiaenen* aller wegen zamen-spanden, om sich deser nieuwe gebuuren te ontlasten. 't Woeden ging soo fel toe, dat binnen ses maenden de vijf honderd tot sestig ellendige menschen versmolten. Terwijl 't werk aldus jammerlijk geschaepen stond, bragten *Gates* en *Sommers* in een klein schipken honderd en vijftig man uit de *Bermudas* voor *Point Comfort*. Dese vonden geraedsaemt 't volk af te brengen : wanneer de baron *de la Ware* alhier met drie schepen vol levensmiddelen ter reede liep. d'Opkramende kregen last te keeren na *James Towne* : *Sommers* en *Argal* na de *Bermudas* : en *Gates*, om nieuwe hulp-benden uit *Engeland* over te vocren. Doch alsoo *de la Ware* door swaere krankte overvallen wierd, is benoodsaekt 'thuiswaerd de steven te wenden. Eer hy 'tanker lichte, bragt *Argal*, van de *Bermudas* versteeken, een scheeps-lading visch voor *James Towne* aen : *Thomas Dale* drie schepen, en zedert ook *Gates* gelijk getal, alle voorsien van volk, groot vee, noodige voorraad en oorlogs gereerschap. Thans is op de nieuwe volkplanting goede orde gesteld : de seven honderd man in gilden en ambachten verdeelt : een gast-huis gebouwt en tachtig slaep-plaetsen : aen d' uithoek *Henry* een sterkte geleid. Zedert nam 't werk merkelyk toe. Suix op 't jaer sestiën honderd een en twintig, twintig zeilen met dertien honderd koppen, by de graef van *Zuid-hampton* bemand, derwaerds gingen. Het zuidelykste gedeelte van *Virginia* verscheelt eenig-sints van 't gewest der *Powhatans*. 't Zuidelykste is, op *Walther Raleighs* kosten, door *Philips Amadas*, met twee barken uit de *Teems* geloopen, ontdekt. Vijftig mijl hield hy langs d'Americaensche wal : stapte uit aen 't lege en sandige eiland *Wokokon*, vol wijngaerden en cedren, op welke ontallijke kraenen meest wit haer onthielden : de bosschen grimmelden van wild en gevoogelt. Voortgeset tot de kust *Wingaudocoa*, d'Engelsche veran-

Virginiaenen tegen de
Engelsche.

James
Towne een
stad.

't Zuidelykste
Virginia hoeda-
nig.

Wokokon.

derden de naem in *Virginia*) kreeg veel booten aen boord, en in de selve *Granganimeo* broeder des koninx *Wingina*, met sijn gemaclinne en kinderen. De gemaclinne had om 't hoofd een keten witte koraal: aen d'ooren slingerden peerl-snoeren tot de middel toe. d'Andere mannen en vrouwen droegen koopere oor-bellen en harten vellen, mantels gewijs: waeren alle zaluw van verve. Zy verruilden buffels en harten vellen tegen tinne schootels, ketels en yser-werk. *Amadas* voer zedert de groote rievier *Occam* op: aen 't eiland *Raonoak*, alwaer een dorpken lag van negen huizen, over welke *Granganimeo* gesach had. In de stroom *Occam* vald *Cipo*, op wiens grond overvloedig peerl-mosselen gevischt wierden. *Amadas* keerde eindelijk t'huifswaerd, na dat eerst besigtigde de drie koningrijken, gehoorig onder drie te zamen-verbondene koningen *Wingina*, *Pooneno* en *Menatonon*. Hy doorliep inschelijx 't landschap *Secotan*, en d'eilanden wijd en zijd in de lengte verspreyt voor *Wingandocoa*: voerde twee inboorlingen na *Engeland* over. Dese togt beviel so flecht niet, of *Ralegh* hervatte 't begonne werk: takelde op 't jaer vijftien hondert vijf en tachtig seven zeilen toe: onder welke *Richard Greenville* de vlagge voerde. Aen *Hispaniola* uitgestapt, liep voorts langs de kust van *Florida*, en achter 't hooft van *Feare* ten anker. Zedert, genaedert voor *Wokokon*, verloor by quaede toeverzicht sijn schip: vond 't groote meir *Paquipe*: en stak *Secotans* koorn in brand, ter oorsaek een gestoole silvere kop niet wilden ter goeder hand herstellen. Op het ciland *Raonoak* sette hy hondert en seven man uit, onder 't gesigt van *Ralph Lane*: ten einde aldaer vaste wooningen maekten: en de gewesten rondom her ontdekten. Tien maenden bragtenze door met alles op te speuren: wannecr haer de zee-voogd *Draek* na *Engeland* af-haelde. Eer vertrokken, versloegenze den koning *Wingina*, die bereeds met alle sijn bond genooten tegen d'*Engelsche* in wapenen stond. Om de nieuwe volkplanting te versterken had *Ralegh* een schip afgevaardigt; doch dewijl 't volk weinig te vo-

Merkwaerdige ver-richting van *Amadas*.

Greenvilles togt.

Engelsche verlaet en *Virginia*.

ren bereees met *Draek* opgekraemt was, quam te laet. *Greenville* kort hier op gevolgt, vond sich inschelijx bedroogen: weshalve teruggekeert: alleenlijk liet hy vijftien man op *Raonoak*, ten einde d'*Engelsche* in besitting bleven. Onaengesien *Ralegh* aldus 't hoofd stiet, hervat echter de togt: vaerdigt *Joan Wite* met drie schepen, voerende hondert en vijftig koppen, na *Raonoak*. Dese vond de vijftien landsluiden niet; maer weld'overblijfsels van de verwoeste sterkte, by *Lane* opgeworpen, en d'huisen met ruichte overgroeyt. Men maekte de wooningen schoon tot lijf-berging: vermoorde een merkelyk aental *Dasaenongnepungers*, ten onrecht verdacht, als of de vijftien *Engelsche* aen kant geholpen hadden. Ondertusschen geraekten de vlootelingen dapper over hoop: weshalven d'ammirael *Wite* t'huifswaerd over staeg smijt: en liet een en negentig mannen, seventich vrouwen en elf kinderen tot bevolking van *Raonoak*. Na dese menschen soude niemand ooit hebben omgesien, ten zy *Wite*, na *West-Indiën* geschikt, op *Raleghs* verfoek, d'achter-blevenen beloofde af te halen. Doch alsoo een boot voor *Raonoaks* strand omsloeg, sulx seven man verdronken, wierd 't volk schuw om te landen. By bedaerd weder uitgestapt, vonden niemand. De huizen binnen de sterkte waeren afgebrooken: alhier lagen noch ettelijke staeven, een yser stuk geschut en eenig loot, met onkruid begroeyt. Ten verscheide plaetsen wierden kisten opgedolven. De bolwerken en palissaeden van 't slot stonden ongeschent. In een boom was met *Romainsche* letters in gesneden *Cro*: en *Croatoan* aen een stijl der sterkte, sonder kruis boven de naem; want alsoo warenze versprooken voor drie jaer met den vertrekkende zee-voogd *Wite*: dat wanneer elders op-kraemden, sulx in eenig hout graveeren souden, ten einde mogten werden opgefogt: en by aldien groote nood hadden, wilden 't kruis ten teiken stellen. *Wite* had graeg na't landschap *Croatoan* gevorscht; doch de sterke buyen benoodfaekten hem 't anker te lichten t'huifswaerd. Zedert heeft niemand na haer getaelt, als *Joan Smith*, die

Verrichting van *Wite*.

Bevolking van *Raonoak* is wonderlijk:

men heeft nooit geweten waer gebleven is.

uit

*Loco aquae dulcis alio magis
et in vna ipa castro abna
non possit*

*In vna vltima
partem abna
de quibus fuerit*

*Spelunca hinc in partem ad
mare et oppositam orientem*

*De his locis
Francisco explorat
et quibusdam
aliquibus*

VIRGINIE
partis australis
et
FLORIDE
partis
orientalis interuenientis
regionum
NOVA
DESCRPTIO.

uit *James Towne* zuidelijk trok , om eenig bericht te krijgen , wegens 't weder-vaeren der voor genoemde ; maer niemand heeft ten huidigen dag toe tael of teiken vernoomen. Eindelijk dit zuidelijke deel van *Virginia* is warmer dan 't noordelijke :

andersints brengt by na de selve vruchten en beesten voort. Alleen word hier gevonden de boven gemein vreemde visch *seekanauk* , een voet breed met krabbe voeten, oogen op de rugge en een lange staert vol schelpen begroeyt.

Vreemde visch.

Vijfde Hoofd - stuk :

F L O R I D A .

OP 't jaer vijftien honderd en twaelf ging *Joan Ponce de Leon* uit d' haven *sant German* voor *Porto-Rico* met drie schepen onder zeil : sette streek noord-noord-westen : liep aen d' eilanden *del Veio*, *Caycos*, *Yaguna*, *Amaguyao*, *Manegua* en *Guanabani*, alder eerst by *Christoffel Colonus* ontdekt, en *Salvador* genaemt. Zedert hield hy noord-west, en eindelijk lanx een kust, die (dewijl haer ongemein vermaekelijk op-deed) *Florida* geheeten wierd. Om ergens een haven te vinden bleef den strand in 't gesicht houden, op-douwende zuid-zuid-west. Alhier vervielen de schepen in sulken val-stroom, dat met een herde voor-wind den vloed niet dood konden zeilen. 't Eene schip dreef zeewaerd uit 't gesicht. De twee andere lieten d' ankers vallen ; doch die slipten door : sulx na de wal gefet wierden. *Ponce*, gewenkt door d' *Indiaenen* stapten buiten boord. Geswind vloogen d' *Indiaenen* toe, om sich meesters te maeken van beide 't vaertuig : sloegen een *Spanjaerd* dood : quetsen twee andere. De nacht scheide 't gevecht. By de rievier *la Cruz*, om water en brand-hout in-gezeild, vonden tegen-stand by festig inboorlingen ; doch verstooven haest voor 't geschut : een kreegenze gevangen : richten hier een steene kruis op. d' Uit-hoek, langs welke de sterke vloed valt, leid op acht en twintig graeden : kreeg de benaeming *Cabo de Corrientes* : gelijk de reex eilandekens voor 't vaste land *los Martires*, ter oorfaek de klippen van verre menschen vertoonen, staende aen staeken. Ten laetsten,

na eenige schermtuselingen met de *Floridaenen*, keerde *Ponce* onverrichter zaeke te rugge : door 't bericht sommiger *Indiaenen* bedroogen : namentlijk dat in *Florida* een stroom, en op 't eiland *Bimini* een fontein was, welker wateren d'oude luiden jong maekten. Zedert bleef *Florida* niet onbesocht. Acht jaer na de verhaelde voorval, lichte *Lucas Vasquez de Ayllon* d' ankers van twee schepen voor *Hispaniola* : om aen de om-leggende eilanden slaeven te liaelen voor de goud-mijnen, tot welken arbeid d'inboorlingen op *Hispaniola* beswaerlijk quamen. Hy wend de Stevens noordwaerd : vervald langs de kust *Chicora* en *Gualdape* : by hem hernoemt *Cabo de sant Helena* en *Rio Jordan*. d' *Americaenen* alhier sagen de schepen voor zee-wanschepfels aen ; doch, bemerkende gebaerde mannen, vluchten. De *Spanjaerden* achter-haelden een man en vrouw. Beide wel onthield, en in Spaensche klederen gestookten, maekten de vreemdelingen by haer lands-luiden soo aengenaem : dat de koning vijftig man na boord schikte met leef-togt : en de vlootelingen noodigde, om sijn rijk te besichtigen. Hy self had een lang kleed, op de schouder toegeknoopt, bedekkende den buik, halve borst, gantsche rugge en billen : de lange slip droeg een dienaer achter na. Om d' ongedekte schouder hing een drie-dubbelde peerl-snoer dwars voor de borst, tot over de dije. 't Hoofd stak in een muts, welker kruin met strikken pronkte. d' Elleboogen en 't been onder de rechter knie-schijf vertoonden over 't naekte vleesch een dubbelde keten van

Water van oud jong maekende.

Vasquestogt op Florida.

Dragt v an een Flori daensch koning.

peer-

Togt van Leon.

Wondreval-stroom.

La Cruz een rievier.

Eilanden Martires.

peerlen. In de rechter-hand droeg hy een kostelijke staf. De koningin ging sonder eenige kleeding. Alleenlijk hing een ruige reep van de slinker schouder over de schaemelheid : een twee-voudige peerl-snoer om d'hals tusschen de borsten : en het hoofd-hair wijd uitgekemt tot de kuitentoe. Aen d'handen en enkels slingerden inschelijx peerl-snoeren. Uit 's koninx last door-snuffelden de Spanjaerden 't rijk *Chicora*: allenthalven beleefd onthaeld, niet sonder goude en silvere schenkaedjen. Aen boord gekeerd, noodigt *Vasquez d'Indiaenen*, onder voor-wending van dank-bewijs voor genoote vriendschap. Soo haest een merkelyk aentral sich binnen de schepen bevond, gingenze onder zeil; doch 'teene schip verging. 't Ander quam wel behouden voor *Hispaniola* ten anker; maer met weinig *Indiaenen*: alsoo de meeste van hart-zeer en honger op zee stierven: de weinige overgeblevene leefden by doode krenge-

Trouwloosheid van *Vasquez*.

Indiaenen mishandelt.

Ondertusschen kreeg *Vasquez* by 't Spaensche hof een gunst-brief, om *Florida* te bevaeren, met uitsluiting van andere. Op 't jaer vijftien honderd vier en twintig taekelt hy een schip toe derwaerds. Dit bragt toonsels goud, silver en peerlen te rugge. Weshalven eerlang de reis wederom self aen-vaerd. In de stroom *Jordan* met drie zeilen gevordert, verloor een. 't Bleef by dit ongeval niet. Hy werpt twee honderd man te land: die door de *Floridaenen* of afgemaekt of gequetst wierden. Sulx *Vasquez* met schaede en schande den aftogt blaefen moest. Weinige vonden zedert smaek in dit vaer-water: te meer alsoo d'ingezetenen arm scheenen, voorsien van weinig goud, welk met d'*Otapales* en *Olagatonos*, sestig mijlen ten noorden landwaerd in gelegen, ruilden. Onaengesien sulck slecht weder-vaeren, behield *Pamphilus Narvaez* soo veel moed; dat op een verlofschrift van kaisar *Carel de vijfde*, vier zeilen en een brigantijn toe-

Vasques nederlaeg by de *Floridaenen*.

tae.

taekelde. Voor *Cuba* lichte hy d'an-
 kers met ses honderd man en tachen-
 tig paerden, in 't jaer vijftien hon-
 derd acht en twintig. Aen *Florida*
 fette hy drie honderd krijgs-knech-
 ten en twee en veertig ruiters uit:
 vond de hutten ledig: in een groot
 huis een goude belle onder de netten
 verborgen: kassen vol koopman-
 schap, en in ieder een doodlicchaem,
 met huden van wild gedekt en be-
 schildert: lapjens lijwaed, laeken en
 stukjens goud. 't Goud bragtenze,
 volgens bericht *der Floridaenen* uit
 't verre af-gelegen gewest *Apalache*.
Narvaez, hoewel tegen 'tgevoelen
 des penning-meesters *Nunnez Cabe-
 ca*, set landwaerd in: de vloot soude
 ondertusschen lanx de wal houden.
 Vijftien dagen voort-gereift, vernam
 noch woningen noch menschen:
 hier en daer stonden *palmitos*-boo-
 men. Swommen thans door een rie-
 vier, of roeyden met vloten over.
 Twee honderd inboorlingen besloe-
 gen de strand; ses kreegen *de Span-
 jaerden* gevangen. De gevangenen
 voorfaegen d' hongerigen overvloed-
 dig van Turksche tarwe. Zedert we-
 derom vijftien dagen, sonder men-
 schelijke voet-stappen te ontdek-
 ken, gevordert: ontmoet eindelijk
 een Indiaensch heer met aensiene-
 lijk gevolg: voor uit gingen verschei-
 de fluiters. Gaven hem te kennen,
 hoe haer reislag na *Apalache*: en hy
 beduide, vyand te zijn van die land-
 aerd: geleide *de Spanjaerden* met
 een *kanoa* over een snel vlietende
 stroom: en onthaelde alle seer min-
 zaem binnen 't vlek, over welk 't op-
 per-gefach voerde. *Narvaez* kreeg
 eindelijk, na een gantsch moeyelijke
 togt, *Apalache* in 't gesicht. Dit dorp,
 twee honderd en veertig stroo hui-
 sen groot, leid tusschen 'tgebergt op
 een moerassige grond, vol nooten
 pijn- en favel-boomen, eiken, lau-
 rieren en laege *palmitos*. Behalven
 't geboomte, door de wind by de
 bergen vallende, hier en daer om-
 geslaegen, bekommeren de diepe
 poelen den weg buiten maete seer:
 gelijk ook de beiren, leeuwen en
 ander fel gediert. *Narvaez* viel on-

voorfiens op *Apalache*: kreeg *den Ca-
 sique* gevangen; als ook overvloed
 van terwe, mortieren om de selve
 te stampen, huden en mantels uit
 draeden gesponnen. Vijf en twintig
 dagen hield hy hier stil. Geduuren-
 de welke tijd *de Spanjaerden* drie
 land-togten deden; doch vonden
 niet als arm volk, ongemakkelijke
 wegen en een onvruchtbaeren bood-
 dem. Tweemaal vielen d' inboor-
 lingen op haer uit: schoot ettelijke
 paerden en mannen onder de voet.
 Dit waeren sterke menschen: liepen
 moeder-naekt, en snelgelijk harten:
 ontduken de kogels onder water.
Narvaez was niet weinig bedraeyt.
 't Geraedsaemst, 't vlek *Aute*, op de
 zee-strand gelegen, aen te doen.
 Negen dagen zukkelde hy jammer-
 lijk, eer de tarwe, kalabassen, erve-
 ten en andere vooraed binnen *Aute*
 roofde. Ook stond de buit hem duur
 genoeg; want de dorpelingen weer-
 den sich mannelijk: sulx meenig
Spanjaerd en paerd sneuvelde. Zy
 hadden nu, zedert uit d' inham *sant
 Crus* scheiden, twee honderd en tach-
 entig mijl af-geleid. De paerden uit-
 geteerd konden de zieken en gequet-
 sten niet draegen: 't volk af-geslooft
 besweek op de weg. 't Naeste, vijf
 barken te maeken: d' hembden dien-
 den voor zeilen, de paerde-staerten
 en maenen tot touwen, de huden
 om water te bergen, Scheep gegaen
 sagen geen land in seven dagen: kree-
 gen uit vijf *Kanoas* eenige gedroogde
 visch: liepen door de straet *sant Mi-
 guel*: voorts lanx de kust na *rio de Pal-
 mas*: leeden grooien dorst, sulx som-
 mige aen 't zout water stierven: aen
 land gestapt, wierden des nachts door
 een *Casique* besprongen: die *Narvaez*
 swaerlijk in 't aengesicht verwonde,
 en eindelijk de vlucht nam, achterla-
 tende een zabels-mantel, ruikende na
 amber. Drie dagen sworvense weder-
 om by de zee: wanneer de bark van
Nunnez Cabeca afdwaelde, en eindelijk
 door storm op strand dreef: alwaer
d' Indiaenen honderd sterk los gingen,
 om de vreemdelingen te vermoor-
 den; dog dese stelden de gestoorde met
 eenige snuiftery, uit de schip-breuk

Komt tot
Apalache.

Floridaenen
 zijn sterke
 menschen.

Narvaez
 is in d' ui-
 terste onge-
 legendheid.

*Cabeca ge-
 strant*:

Narvaez
 verrichtin-
 gen in *Flori-
 da*.

Vreemde
 buit.

Narvaez
 wonder-
 baerlijke
 togt.

*zijn wonder-
lijk ontbael
op Malbado:*

*en behou-
denis.*

*Verriehing
van Sottus
op Florida,
seer merk-
waardig.*

*Vreemde
handel der
Cofaquiens.*

gebergt, te vreden. Zy waeren nu wapenen, leef-togt en alles quijt: bevonden haer op een eiland, *Malbado* by d'inwoonders genaemt: wierden door de selve geherbergt, en onder-houden soo lang iets hadden. Maer te mets nam d'honger diervoegen toe, dat elkander op-aeten. Binnen korten tijd bleven van tachtig man alleenlijk vier ten li-ve, namentlijk *Nunnez Cabeca*, *Castillo*, *Orantes* en *Estevanico*. Dese ge-rackten eindelijk over land in *Nieuw Galicien*, en voorts binnen *Mexico*, niet sonder duifend hacchelijkheden. Van *Pamphilus Narvaez* is nooit bescheid in-gekoomen: word ge-looft verdronken te zijn. Zedert sulc een droevig wedervaeren, bleef 't werk van *Florida* elf jaer stil. *Fer-dinand Sottus* tot land-voogd over *Cuba* gekooren, verkreeg by kaifar *Ca-rel de vijfden* soo veel, dat noch eens een torn waegde op *Florida*. Behal-ven 'tboots-volk voerde de vloot vijf honderd krijgs-knechten en vier-de half honderd paerden. In d'inham *del Espiritu Santo* geland trekt den *Casique Vitacucho* onder d'oogen: krijgt hem nevens duifend inboor-lingen gevangen: alle neder-gehakt, of door d'honden verscheurt. Bin-nen *Apalache* over-winterde hy: sterkte de plaets: voorzag sich van leef-togt: verstond, hoe dartin dag-reifens westelijk 't koning-rijk *Cofachiqui*, goud-silver-en peerl-rijk, lag. Ieder vlamde na de togt der-waerds, onaengesien vol gevaer; want de strijdbaere *Floridaenen* ver-borgen haer in de koorn-akkers, waer uit meenigen *Spanjaerd* met pijlen of queften of dood-schooten. *Sottus*, soo haest de lente begon, ver-vorderde weg. In 't arme landschap *Achalaqui* vond hy weinige jonge lui-den, en d'oude meest blind. Uit *Cofaqui* volgden hem vier duifend in-gezetenen, die der *Spanjaerden* pak-kaedje droegen, en haer geleiden door een bosshaedje en wildernis. Den sevenden dag stuitenze vooreen swaere rievier. *Sottus* sond vier ben-den, om een overtogt op te speuren. Drie benden keerden onverrichter

zaeke. De vierde, beleid by hopman *Annasco*, en d'overfte van duifend *Cofaquiens* gerackte in een dorp lanx de stroom gebouwt. *De Cofaquiens* hielden hier erbarmelijk huis: floe-gen alles dood, sonder iemand te spaeren: hingen de bekkeneelen aen haer zijden: ontgroeven de dooden op 'tkerk-hof. Na dusdaenige ge-pleegde wreedheid, trokkenze te rugge. *Sottus* vond eindelijk een dorp op d'over-zijde des oevers: wenk-te, iemand beliefte over te komen. Ses scheepten na hem toe: en be-richt, hoe minnelijke onder-hande-ling versocht, beloofden sulc bekend te maeken aen haer opper-voogdesse, zijnde een jongemaegd. Dese voer self na *Sottus*: beschonk hem met een peerl snoer; doch klaegde over de schaersheid van mond-kost: echter zy soude d'helft by-setten. Hier trok 'their over: vond een schoone lands-douwe, groote peerlen, gelijk gracu-we erweten, koper hoog-geverft als goud; maer geen goud. Uit de be-graef-plaets der vorsten lichten de Spaenische behel-hebbers, met bewil-liging der geseide maegd, een onge-loofslike schat peerlen. Binnen 't vlek *Tolomeco* gingenze op gelijke manier te werk. Dewijl de levens-middelen naeuw om-quamen, is't leger twee-sints verdeelt. *Balthasar de Gallegos* leide d'eene hoop, *Sottus* d'andere. Op 't landschap *Chalague* was 'tgemunt. Derwaerds in aen-togt, wier-den beloopn van foodaenigen storm, dat weinige de tijding des wedervaerens hadden af-gebragt, ten zy'r geboomte de slagen brak; want niet alleen de donder en blixem diervoegen woeden, of hemel en aerde soude vergaen; maer ook ha-gel-steenen, gelijk groote eyeren, vloogen in een yselijke buy beneden-waerds, sulc groote takken te slarzen geslaegen wierden. In de lustige valleje *Xuala*, gehoorig tot 't rijk *Cofachiqui*, ververschenze vijf-tien dagen: trokken door de landen *Guaxale*, *Acoste* en *Coza*: alwaer meer dan duifend *Indiaenen*, met plu-maedjen en rijk-gevoyerde mantels, *de Spanjaerden* verweliekonden. *De*

*Een maegd
bestiert het
land.*

*Groote
schat peer-
len.*

*Sware
storm.*

*Vordere
togt van
Sottus, seer
merk-waer-
dig.*

Cafi-

Casique verfocht: zy beliefdten te overwinteren aldaer; doch *Sottus* floeg d'aenbod af, als die d'haven *Achusi* meende aen te doen. Zedert besichtigde hy *Taliffè*, met hout en aerde bolwerken gesterkt. *De Casique Tascalusa*, een man, eens soo groot als een gemeine *Spanjaerd*, ontving *Sottus* seer beleefdelyk: geleide hem binnen *Mauila*: gelegen in een vermaekelyke valleje. De stad, omringt met dubbelde paliffaeden tusschen beide vol aerde gevult, (op ieder tachtig schreden staet een toorn tot verweering voor acht man) heeft twee poorten, tachtig huisen, (ieder verstrekt woning voor duifend man) en een ruime markt in 't midden. Terwijl *de Spanjaerden* alhier vroolijke maeltijden houden, gaet onvoorsiens een yselijke wapen-kreet op. Met d'eerste torn stormden se ven duifend, gestijft t'elkens door versche hulp-benden. Eindelijk bracken *de Spaensche* door: terwijl de stad lieverlaey in brand stónd. Meer als elf duifend sneuvelden in de smook en vlam, of aen de kogels, of aen de degens, of verplettert van d'hoef-yfers, of wierden gescheurt door d'honden. *Den Spanjaerden* stond de slag op drie en tachtig dooden en vijfen veertig paerden. Voort-ge-reist na *Chicoza*, wierden by d'ingezetene gestuit voor een diepe rievier, met hooge oevers. Niet sonder moete en bloedstorting in toebereide ponten overgeraekt, verwinterden binnen 't dorp *Chicoza*. Twee maenden lieten d'inboorlingen haer ongemoejd sitten. Thans, by naere nacht zamengerot, schooten 't vuur in de stroo-dacken. Twee uren duurde 't gevecht: by welk *de Spanjaerden* verlooren veertig man, vijftig paerden, en alle haer verken, binnen d'huisen verbrand. Zedert verhuist na *Chicacolla* leeden (allenthalven aenstoot. Binnen 't slot *Alibamo* wachten vier duifend *Floridaenen* op haer komst; doch dese wierden soo bruske aengetaft, dat d'helft stijf om hals raekte: en *Sottus* meester der sterkte: gelijk ook van *Chisca*, onvoorsiens overvallen. Met geen min gevaer

als moeyte-geraekt aen de andere zijde des strooms *el Grande*, ontdekke een dorp ruim vier honderd huisen groot: rondom lagen vermaekelyke maiz-velden: de meenigte fruit-boomen stonden voor het oog en mond lustig. Ses dagen onthaelde *de Casique Casquin* het Spaensche heir: trok nevens 't selve met vijf duifend onderdaenen na *Capaba*: voorsien van een diepe en breede gracht aen drie kanten: de vierde had sterke paliffaeden. *De Spanjaerden* echter door-gebrooken, maekten ruimbaen voor *Casquin*, die alles voor de voet aen kant hielp. De dorp-voogd self ontvluchte in een *Kanoo* op 't naefte eiland. Den ingang derwaerds hadden nu *de Spaensche* vermeertert: wanneer *Casquin* schielijk t'huifwaerd toog. Na des selfs vertrek maekte *Sottus* vrede met *Capabaes-gesach heiber*: nam sijn winter-leger in 't vlek *Vitangue*, alwaer geduurigh aen stoot leed. Hy hield vijftien *Caciquen* gevangen, welke alle levendig verbranden wilde, ten zy goud verschafden. Doch dewijl niet konden op brengen, wierden met af-gekapte handen weg gejaegt. Voorts hielp *Sottus* de *Gua-chacoyars*, om die van *Anilco* te verwoesten. De wreede toeleghe gelukte. Evenwel ging 't niet na *Sottus* zin. Hy vond de goud-mijnen niet, op welke vlamde: had in dit vijfjaerigh omswerven gespild de groote schatten uit *Attabalibaes* paleis gerooft: de peerlen in *Florida* bekomen, konden nergens na de koften op-haelen: alsoo de oesterschelpen tegen 't vuur geopent, en de peerlen, met een gloeyende yfer door-gedrilt, veel waerdy verlooren, dewijl in luister af-naemen. Ook wilde sijn volk niet toe-stemmen, dat een stad bouwde aen d'haven *Achusi*. *Sottus* trok soo veel swaerigheden diep ter herten; en stierf aen de roode loop. 't Lijk wierd gezonken in de diepe stroom *el Grande*. Onder sijn staet-volger *Luidewijk de Alvarado* nam 't werk een andere keer: 't heir, over d'helft versmolten, wilden enkelijk *Florida* ver-

De stad
Mauila.Schrikkelij-
ke gevech-
ten.'t Dorp Ca-
paba.*Sottus*
stierf.

Wonderlijk
omswervens
op Florida.

laeten : haer kennende onbestendig regen soo strijdbare landaerd. In het landschap *Auche* voorzien van een gidze, lieten den gidze door d'honden verscheuren, ter oorsack de rechte weg mischte. Zy swerfden vorders sonder leids-man. d'Ongemak verslond honderd man en tachtentigh paerden, behalven een merkelyk aental *Floridaenen*, benoodsaekt tot het draegen der pakkaedje. Gekeert na de rievier *el Grande*, liepen aldaer twee dorpen af: sterkten beide, ten einde veilig verwinterden. Doch alsoo 't nu het veertiende jaer was, dat de stroom, volgens gewoonte, over d'oevers vloeyde, en 't land wijd en zijd plas sette, stonden *de Spanjaerden* gantschelyk verleege. 't Hour, 't geen bereiden ten bouw van seven barken, om af te trekken t' huiswaerd, dreef wegh: de levens-middelen bedorven: haer woon-plaetsen lagen onder water. By sulke ongemakken quam een swaerder. De land-voogden rondom bragten heimelyk alle krachten te zamen: ten einde wrack namen wegens de Spaensche overlast. *Alvarado* kreeg door *de Cacique Anilco* lucht deser toeleg: weshalven dartig gesanten der zaem-geswoorenen d'handen afkapt. Kort hier nagingen *de Spanjaerden* onderzeil; doch vernaemen eerlang meer als duisend kanooen voor den boeg. Sestien dagen lang bleven dese haer by: quetsen en dooden meenig der Spaensche vlootelingen: sneeden een bark met acht en veertig man af, als ook de paerden, te land volgende: 't volk wierd met riemen dood geslaegen, de paerden door-schooten. Een klein overblijfsel quam eindelijk tot *Panuco*, en van *Panuco* tot *Mexico*. De togt op *Florida*, soo meenigwerf ongelukkig uitgevallen, is echter hervat, by toestemming des Spaenschen koninx *Philips de tweede*, door *Peter Abumada* en *Julius Samano*. Vijf *Dominikaener moniken* lieten sich by de vloot vinden, die met groote kruifen landwaerd stapten: ten einde, door dusdaenige vertooning, *de Floridaenen*,

Vreemde
strijd.

Togt van
Abumada
en Samano:

welker tael niet verstonden, tot 't geloof bragten. Doch dese beducht voor seitelijckheid, stelden haer te weer: sloegen de moniken met knodzen dood: vilden de lijken: en hingen 't afgestroopte vel in haer tempels. 't Liep hier allegangs slecht af: evenwel waegde de Spaensche koning noch eens kans: sond *Peter Menendez* na *Florida*. Hem volgden uit *Romen* drie Jesuïeten *Peter Martinus*, *Joan Roger* en *Frans Villaregius*. De schipper door onkunde wist niet waer hy was. 't Geraedsaemst te landen. Negen *Nederlanders* en vier *Spanjaerden*, onder welke sich ook bevond *Martinus*, vallen in de boot, en gingen op *Florida* uit. Ondertusschen staet sulck een storm op, die 't schip na *Cuba* slingert. De gelande vonden noch lijfberging noch voedsel, dan wilde kruiden. Zy zukkelden hier tien dagen. *De Franschen* volgden de Spaensche voetstappen: *Joan Ribald* en *Rene Laudoniere* ten verscheide tijden na *Florida* gezeilt, ontdekten aldaer verscheide kusten, havenen, stroomen en volkeren: stonden bloedige gevechten uit tegen *de Spanjaerden*: en, om te wreeken de moorderyen der selve aen *de Fransche* gepleegt, stak *Dominicus Gurgius*, op 't jaer vijftien honderd seven en sestig derwaerts met drie schepen, voerende twee honderd soldacten en tachtig bootsgezellen. By de stroom *Tacatacourn* ingevaeren, stapte teland: vond een jonge *Peter du Bre*: die ontsnapte, toen *de Spaensche* binnen de sterkte *Carolina* de Fransche besetting verwoed afmaekte. *Du Bre* omswervende, begaf sich eindelijk in dienst van den Floridaensche landvoogd *Saturiona*. Dese, nevens andere *Caciquen* spand met *de Fransche* te zamen, drijft *de Spaensche* uit drie sterkten; welke alle uit last van *Gurgius* geslecht zijn. Doch *Florida*, volgens *Thevet* alsoo genaemt, ter oorsack de kust haer vermaekelijck vertoond: hoewel andere meinen, dewijl op palme-sondag, in de Spaensche tael *pascua de Flores*, gevonden is. d'Inboorlingen noemen het *Jaquasa*. Volgens de landscheiding, by 't hof binnen *Madrid*

van Menendez.

Togt van
Ribald en
Laudoniere.

Heldadige
verrichting
van Gurgius.

Eeschrijving van
Florida:

drit

PAGUS HISPANORUM

in Florida

drit beraemt, en aen *Pieter Menendez* ter hand gesteld heeft. *Florida* ten oosten *Babama*, ten westen *Mexico*, na 't noorden *Canada*, en zuidelijk beschouwt het over zee, met een uitsteekend' hoofd, *Cuba* en *Yucatan*. 't Land, bevochtigt van verscheide rievieren, is vlak en zandig na de zee-kant. *Ponce de Leon*, benoodfackt sich te bergen voor de beschuldigingen tegen hem in gebragt by *Didacus Colonus Cristoffels zoon*, nam dereisaen na *Florida*; doch was d'eerste niet; want *Sebastiaen Gabotus*, gaende gemaakt door de nieuwe ontdekking van *Hispaniola*, vond *Iaquasa*, welk *Leon* noemde *Florida*, seltien jaer te vooren, uitgerust by d'Engelsche koning *Henrik de sevende*. De *Spanjaerden* hebben hier twee vastigheden gebouwt: 'tgeen aen de uithoek *Helena* staet, is roegewijd den apostel *Matthæus*: de stad en het slot *Augustijn* leid nevens de rievier *May*. Beide stad en slot hebben voor land, binnen-waerd vol beemden en geboomt: de kant rijft heuvelachtig. Tusschen 't voor land loopt een ruime en diepe kil in een wijd vaerwater, welk de sterkte en stad bespoelt. De sterkte is acht kantig getimmerit: weder-wijds staet een ronde toorn: binnen zijn soldaeten braken. De grond afgesneeden door twee stroomen, uit 't land vallende in 't vaerwater tusschen 't vaste land en 't voorland, brengen groote vastigheid toe aen 't slot. De stad leid by na vierkantig: alleenlijk dat tegen over de sterkte dichter bebouwt is, verdeelt in vier ryen straeten. De kerk-straet ter zijde buiten de stad: reent voor de stad word gezien het *Augustijner klooster*. Voorts zijn de inwoonders olijf-vervig, groot sonder mismaektheid, geschildert over 't vel: draegen een harten huid voor de schaemelheid: swart hair hangende tot de heupen; doch meest tulpsgewijse op de kruin gevlochten: twee kleine schilden voor de borst: ses kleinder om d'armen: twee bellen aen ieder oor: en een muts, welkers boord getakte vederen en de top een kruin vertoond. De kooker, vol ge-

scherpte pijlen met vijsche-tanden, hangt op zijde. In de slinker hand, boven voorsien van een vierkantige koopere plaet, houdenze een groote boog. Aldus stappenze ten oorlog. Dekoning heeft de voortogt met een knodze. Dagelijx raeds-pleegeze over de krijgs-zaken in 's koninx huis, die op een verheeven zetel sit. d'Aenzielijkste begroeten hem eerst, met de handen gelicht boven 't hoofd: roepende, *ha, he, ya*: de weer-galm der overige luid: *ha, ha*. Thans set sich elk op stoelen neder rondom binnen 't huis. Indien de voorval van swaer belang is, ontbict de koning d'oudste en priesters *Jawas* genaemt. Thans word *caffine*, een drank uit bladeren, seer heet den koningh toe-gereikt: voorts drinkt ieder op orde, uit de selve kop. De drank verwekt sweet: stilt honger en dorst voor vier en twintig uren. Als te velde leggen tegen den vyand, leven by *Turksche* terwe, honing, gerookte visch, haegedissen, en alle wilde wortelen: jamengen zand en koolen onder de spijs, om de selve te verlengen. Soo haest krijgen de legers elkander niet in het gesicht: of de koningen weder-zijds draeyen d'oogen in de kop rondom: mompelen tusschen de tanden: maeken seer vreemde gebaerten: en verheffen tusschen beide een yselijk geschreeuw: beantwoord met algemeine kreet des gantschen heirs, slaende te gelijk op de dyen. Thans neemt elck koning, eerbiedig gekeert na de sonne, een houte schotel vol water, welk over de krijgs-knechten werpt, soo verre hem doenelijk is: bid, de sonne gelief te vergunnen: dat hy op gelijke wijze 't bloed der vyanden mag storten. Terstond giet hy een tweede kome waters in 't vuur: wenshende den krijgs-knechten toe: zy d'afgestroopte huid van de weder-partijders also aen de vlamme op-offerden. Ook komen dan te passe de priesters, ervaeren in duivels konsten. Dese gezeeten op een schild in 't midden des legers, trekken rondom een kring, binnen welke vreemde kriskrassen en wonderlijke

haer vreemde raed-pleeging:

haer spijs:

Floridaensche koningen seer vreemd.

haer duivel-jagers.

eerste vinder.

stad Augustijn.

Floridaenen boelkenig.

*bedrijven
wonderlijke
potzen.*

gramatzen maken, niet sonder preevelende woorden: zy schijnen een krachtig gebed te doen, gedurende 't vierde deel van een uur. In 't gebed stellen sich diervoegen aen, dat eer duivelen self gelijken als duiveljagers: zy draeyen d'oogen 't achterste voor, en 's lichaems gewrichten niet anders dan of alle beenderen aen stukken knakten. Eindelijk stappen ze afgeslooft uit den getrokken kring: berichten den koning wegens 't getal en toestand des vyandlijken legers. Den verwonnenen word met messen uit scherp ried 't vel des hoofds met 't hair afgevilt, en tegen 't vuur gedroogt. Dit bindenze aen hooge stokken: en keeren diervoegen zeeghaftig te huiswaerd. Even soo handelenze d'armen, koppen en beenderen. Doch de stokken plaetsenze op een ruim veld: rondom sitten mannen en vrouwen. Thans stapt de priester met een houte beeld in 't midden der vergaeding: vervloekt de verslaegenen. Aen een

*Wraek id
tegen ver-
wonnene.*

hoek des akkers knielen drie mannen: d'eene klopt voller flags op een steen, na 't getal der vloeken by de priester uit-gesproken: d'andere twee rammelen ondertusschen met kalabassen vol steentjens, en singen niet sonder vreemde gebaerten vreemde liedekens. Soo haest neemt dit gedoen geen einde, of de vrouwen, welker mannen gesneuveld zijn in den slag, treden tot den koning, dekkende d'aengesichten met haer handen: maeken groot misbaer: verfoeken wrack over der mannen: bystand in haer weduwlijke staet: en verlof, om ter gewoonelijker tijd te mogen trouwen. De koning staet dit toe. Aldus getroost, keeren huilende t'huiswaerd: en eerlang na de begraef-plaetsen der mans. Alhier snijdenze 't hoofd-hair tot d'ooren toe af: werpen 't selve op de graeven, gelijk ook de wapens en drink-potten, certijds by d'afgesturvene gebruikt. Mogen zedert niet treden in den echt, voor 't hair gegroeyt is op de

*Merkwaer-
dige rouw
over lijken.*

Merkwaer-
dige rouw
over lijken.

de schouders. De selve gewoonte grijpt ook stand, als de koningen ter aerde besteld worden : alleenlijk komt hier noch by, dat d'onderdaenen drie dagen vasten en huilen : sijn graf vol pijlen besteecken : en des self goederen met 't huis door de vlamme aen-steeken. Voorts verscheelen de *Floridaenen* onderling seer. Die 'tland schap *Panuca* bewoonen, grenzende aen *Nieuw Spanje*, sijn strijdbaer en wreed : offeren de gevangenen aen haer afgoden, en etenze op. De mannen plukken de baerd uit : doorbooren neus-gaten en ooren : trouwen niet voor haer veertigste jaer. Hier aen volgen de rijken *Avanares* en *Albardaofia* bewoond by een door-trapte landaerd, boven andere *Indi-aeenen*. d'Inboorlingen van *Jaguazia* zijn snelder in 't loopen dan een hart; vermoeyen niet, schoon een gantschen dag rennen. Nergens vindmen wonderbaerlijker swimmers, als in *Apalchia*, *Authia* en *Somovia*. De vrouwen self baeden door diepe en snelle rievieren, met kinderen in den arm. Hier worden vele gevonden, die man en wijf te gelijk zijn : dese draegen de pakkaedje, als 't leger te velde gaet. Tweemaal 'sjaers brengt de selve grond *Turksche* terwe voort. 'tLand word nooit gemesst; maer als de tarwe, welke in lente- en zomer-maend geplant, van 't veld in een groote schuur verzaemelt is, steekenze 't onkruid aen brand : die affche verstrekt voor mesting. De koning deelt de terwe om, na ieders huisgesin. By de winter wijkenze vier maenden boschwaerd, onder kleine hutjens van palm-takken : leven by 't wild, ge-rookte visch en kokedillen : dese hebben schoon en wit vleesch; doch rieken na muscus. De vangst deser woefte beesten gaet aldus toe. Aen d'oever der stroom word een huisjen vol ronde gaeten gebouwt. Binnen staet wacht : dese waerschouwt tien of twaelf metgesellen, gewaepend met een stam vol korte scherpe takken : welken den krokodil, die wijdgaepende ten roof-toe-loopt, ter bek in-douwen, en alsoo op de rugge

Floridaenen
verscheelen
onderling.

Man en wijf
te gelijk.

Huis hou-
ding der
Floridae-
nen.

Krokodil-
vangst:

om-smijten : schieten dan den buik vol pijlen, en slaen hem vorders met knodzen dood. Konstiger worden d'harten gevangen : namentlijk zy verbergen haer onder een harte vel, seer aerdig op-geset, niet anders of leefde : plaetsen dit by de stroomen, waer d'harten gemeinelijk drinken : welke dan onvoorsiens door-schieten. In ziekten laeten geen aders; maer zuigen 't bloed. De priesters bedienen te gelijk 'tampt van genees-meesters : waerom met sich om-draegen een sak vol kruiden, meest tegen de pokken, want dit volk buiten gemein hoerachtig valt : ja *Sodomietery* en bloed-schande worden niet gerekent voor zonden. En hoe-wel sich seer toegeven in dartele geilheid, bereiken doorgaens een hooge ouderdom. *Rene Laudoniere* uit de rievier *May*, niet verre van de stad *Augustijn* te land gestapt, ontmoete den *Floridaenschen* landvoogd *Saturiona*, die hem bragt by 't wapen des *Franschen* koninx, voor tweejaer op-gerecht. *Saturiona* had 't wapen, ten bewijs van goedgunstigheid tegen de *Franschen*, met lauwer-kroonen en bloemengepronkt. Nevens *Saturiona* stond sijn zoon *Atoreus*, die by eigen moeder verscheide kinderen had voortgeteelt. Zedert bekende de vader niet meer d'huifvrouw, welk aen *Atoreus* over gaf. De over-over-grootvader van *Saturiona* telde nu meer als anderhalf honderd jaer, en kinds-kinderen tot in 't vijfde gelid. De gods-dienst in *Florida* is niet min verdoemelijk als wreed. Wanneer zeeghafrig te huis komen, nemen de oude wijven 't gedroogde hair van de voornoemde stokken af : steeken 't selve om hoog, dankende den sonne voor de bevochte overwinning. Bloediger gaet de offerhande der eerst-gebooren zoonen toe; als welke voor den koning de herten te pletteren geslaegen worden met een knodze op een blok. Meer bespot-relijk is de jaerlijxe dienst aen de son. Zy vullen 't afgestroopte vel van een hart met wel-riekende kruiden : cieren d'hoorens en hals met kranfen : voeren het tusschen gefang en fluiten

a's ook dier
harten.

Floridaenen
oud en
bloed-schand-
ders.

haer schrik-
kelijke gods-
dienst:

als ook be-
spottelijk.

na een hooge tronk, op welke 't gevuld hart plaetsen met 't hoofd na de sonne gekcert: wien voorts verfoeken, hy believe 't land fulke vruchten overvloedig te verleenen, als aen hem nu offeren. 't Genoemde vel blijft tot 't volgende jaer. *De Spanjaerden* hebben zedert de neder-laeg in de sterkte *Carolina*, en op 't jaer vijftien honderd vijf en tachtig 'tonheil by d'ammirael *Draek* toegebracht, weinig tegen-tribbeling op *Florida* gevoeld. *Draek* had *Domingo* en *Carthagena* gebrandschat; wanneer lanx de kust *Florida* streek hield, en aldaer een baek ontdekte. Derwaerds send hy verspieders, die een mijl nevens een rievier opgingen: ontdekten aen d'over-zijde een sterkte, en weinig hooger 't steden *Augustijn*, getimmert uit houten

huisen. *Draek*, hier af verkundschapt, wende de stevens derwaerds: loste tweemaal 't gesclut op het slot, aen *sant Joan* toegewijt. Eens schooten *de Spanjaerden*, en vluchten voorts met haer gesach-hebber *Peter Menendez*. *d'Engelsche* maekten sich storm-vaerdig: wanneer een gevangen Franschman in een boot na *Draek* toe-roeyde: uit welken verstonde, hoe *de Spaensche* de stad *Augustijn* en sterkte *sant Joan* hadden verlaeten. Weshalven *Draek* na 't slot toe-set, vind alleenlijk palissaeden door malkander gevlochten; een platte beukery op pijn boomen, tusschen beide vol aerde gevult; en een kist met twintig duifend guldens tot betaeling der soldaeten. Veertien metaele stukken lichten *d'Engelsche* uit de sterkte, vernielde alles: en ging onder zeil.

Verrichting
van *Draek*
op *Flori.la.*

Sesfe Hoofd-stuk :

't E I L A N D C U B A.

DE zee voor *Florida* is seer zorgelijk wegens ontelbaere klippen en plaeten. Meer als vier honderd kleine eilanden leggen wijd en zijd verspreid, behalven de groote, onder een benaeming *Lucajos* geheeten, noorderlijk van *Cuba* en *Hispaniola* af. De voornaemste zijn *Babama*, *Lucaioneque*, *Cignateo*, *Caio Romano*, *Jabaquem* en andere. 't Volk deser eilanden is buiten gemein wel-geschaepen, en bysonder de vrouwen: waerom *de Spanjaerden* aller wegen derwaerds zamenvloeyen tot geile vermenging. De dochters gaen moeder-naekt, ter tijd toe haer maendelijke reiniging krijgen. Thans word een groote maeltijd aen gerecht, op welke zy haer schaemelheid bedekken met een kotoene kleed, nets-gewijs gebreyt, en vol bladeren besteeken. De mannen gebruiken geen kleding, dan als sceften vieren of oorlog voeren; want by fulke voor-vallen, trekkenze een kotoen-gewaed aen, door-vlochten met veel-vernig vederen. Op 't hoofd staen lustige pluimaedjen. 't Gebod der koningen, ja

van de minste heeren, word stip nagekomen. Geen dienaer of dienaeressse, die na reeden van eenige last vraegt, hoewel 't leven self aen de gegeven last hangt. Liever stervenze, dan verwijt draegen, dat in ongehoorsaemheid leven omtrend haer opper-hoofden. Ondertusschen misbruiken dese sulck een magt seer zelden. De koningen gaen naeuwelijx verder, als omtrend orde te stellen voor ieder, wegens zaeyen, planten, maeyen, visschen en jaegen. 't Geen het veld, bosch of zee geeft, om te kunnen bewaeren tegen verderf, word in onder-aerdsche kuilen gebert: en ter gewoonlijker stonden, na 's koninx goed-vinden en iegelijx nood, uit-gedeelt. 't Voornaemst cicraed der eilanders bestaet in roode steentjens, binnen schelpen op zee gevischt, beslooten. Of, 't geen waerdiger achten, de keyen *cobici*, welke onder d' herfenen der groote slakken *cobobo* verborgen leggen. Om d' hals armen en beenen draegenze snoeren, te zaemen geeregen uit door-luchtig en veel-vernig korael, op d' oever van sommige

vreemde seden der inwoonders: bysonder in gehoorsaemheid aen opper-hoofden.

Lucajos eiland

haer cicraed.

water-poelen gegraven. De meeste inwoonders der genoemde eilanden eten geen vleesch : ja sterven, wanneer fulkespijs nuttigen. De duiven nestelen in geboomt, niet ongelijk den granaet-boomen, welker basten nakaneel en gengber smaeken, en ruiken als kruid-nagelen. Soo overvloedig vallen hier de duiven, dat de na buuren schuiten vol weg-voeren. Een niet min smaekelijke als gesonde vrucht *jaruma*, sweemende na een groote vijg, wascht aen een boom, niet veel verschillende van een vlierboom : de blaederen hebben bysondere genees-kracht tegen wonden. Dese *Lucajos*; hoewel buiten gemein vruchtbaer leggen meest onbewoont : ter oorfaek d'inboorlingen vervoert zijn by de *Spanjaerden*, om in de goud-mijnen van *Hispaniola* en elders te werken. Doch onder d'eilanden alhier munt *Cuba* uit. Dit, door *Christoffel Colonus* ontdekt, wierd eerst genaemt *Joanna*, zedert ook *Fernandina* en *Alpha-Omega*, is eindelijk best bekend gebleven onder de benaeming *Cuba*. In de lengte van de westelijke uit-hoek *Anton* tot d'oostelijke *de Maizi* maekt het twee honderd en dertien mijlen uit, by de grootste breedte vijf en sestig, tusschen d'hoofden *de Jardines* en *Lucanaca* : andersints krimpt het ook elders tot twaelf mijlen. De grond draegt door-gaens veel hooge bergen en svaere bosschen. 't Gebergte brengt voort visch-rijke rievieren, die of ten zuiden of noordelijk in d'*Oceaen* uit-wateren. De stroomen, welke d'haeven *Xagua* aen-grijpen, hebben waerdiger goud, als d'andere vlooden. Voor de voornaemste worden gerekent *Arimao*, *la Luna*, *de Mares* en *Cauto*, de grootste van alle, ten zuiden zeewaerd gestort. Alle voedenze overvloedig krokodillen, die meenig mensch en beest na 't water rukken, en aldaer op-eeten. De cederen wasschen hier niet min groot als wel-riekend. Ieder stamme kan een schuit, voor veertig, ja sestig man, leveren. By 't op-gaen der sonne verspreid sich seer verre d'aengename reuk van

storax-hout, welk d'inboorlingen gewend zijn des nachts te branden. Maer niet groeyt weelderiger als wijngaerden. De stammen hebben dikte van een mans middel : brengen ampere druiven voort. Behalven patrijfen, ring- en tortel-duiven, vliegen lanx de zee-kant by duifenden kraen-vogels te zamen : die jong, spier-wit zijn; doch met d'ouderdom veelvervig worden : sitten met de beenen in 't zout water, welk drinken. De papegayenvangst gaet vreemd toe. Een jonge wiens hoofd onder kruit verschuilt, klimt ten top van een boom : roert een papegay op sijn kop, sulx klacgend geluid maekt : waer op andere toe-vliegen. De jonge afgerecht werpt een strik, aen een stokjen vast, den papegaeyen om d'hals : en ruktze t'hemwaerd. Voorts dienen ten spijs d'*yguas* vier-voetige slangen, niet ongelijk den hagedissen. Bysonder smaekelijk valt 't vleesch der schild padden, welke somtijds honderd en dertig pond haelen. Haer vet geneest melaetsheid en schurft. Stieren en koeyen worden meest om d'huid geslagt. De verkens, aen riemen gesneeden, en in de sonne gedroogt, verstrekt ten voedsel voor 't scheeps-volk na *Spanje* afsteekende uit *Havana*. 't Kotoen wascht in 't wild, en levert goet lywaed. Eertijds was *Cuba* bestiert by verscheide heeren : ieder beheerschte sijn eigen landschap. Onder de voornaemste sijn *Maizi*, *Bayamo*, *Cueyba*, *Camaguey*, *Macaca*, *Xagua*, *Habana* en *Uhima*. Sommige vlak, andere bergachtig, en meer of min vruchtbaer, wierden dicht bewoont voor d'aenkomst der *Spanjaerden*; doch zedert diervoegen ontvolkt, dat naeuwelijx oude inboorlingen te vinden sijn. Weinig *Spanjaerden* onthouden sich op dit groote eiland. In 't gewest *Camaguey* leid een valleye, drie mijlen groot, alwaer de natuur seer overvloedig moolen-steenen voort-brengt, van soo keurige rondte; dat geen paffer volmaekter kring kan trekken.

granaet
boomen :
duiven :

vrucht ja-
ruma.

Beschrij-
ving van
Cuba :

rievieren :

cederen :

storax :

wijngaer-
den :

vreemde
kraen-vo-
gels :

papegaeyen
vangst.

slangen :

schild-pad-
den :

kotoen :

landschap-
pen :

meest onbe-
woont :

wondere
steen-
en :

niet ook ber-
gen:

vruchten:

goud:

vreemde
slangen:

Zeden der
Cubaënen:

haer wil
trouwen:

oorloogen
tegen Span-
jaerden.

Stad sant
Jago.

Vorders is berucht 't gebergt, uit welk jooden-lijm diep zeewaerd vloeyt; alwaer door de wind herwaerd en derwaerd gedreven word. De lucht valt doorgaens seer gemactigt, en de grond vruchtbaer van krappe, cassie fistel, gengber mastich, aloë, kaneel en zuiker. 't Goud welk in de mijnen en stroomen gevonden word is nergens na 't zuiverste; doch 't koper staet de hoogste proef uit. De slangen op *Cuba* verdienen geen gemeine verwondering. Dese hebben de groote van een haes, de gedaente van vossen, konijne voeten, een wefels-kop, vossen-staert, dassen-hair: leven by kleine beestjens *guabiniquinazes* verstreken tot een niet min gesonde als smaekelijke spijs. De oude inwoonders gingen eertijds naekt. De mannen zijn seer ongeschikt. Verlaeten de vrouwen na welgevallen, om de minste oorsack; doch de vrouwen blijven van haer zijde altijd aen d' echt verbonden. Haer trouwen gaet goddeloos toe. De bruidegom beslaept den bruid niet d' eerste nacht; maer word beslaepen van des bruidegoms bekenden, die in gelijke staet met hem zijn: soo dat die aen een heer trouwt met heeren vleeschelijke gemeenschap heeft, aen een koopman met koopluiden, aen een visscher met visschers. Zedert *Christoffel Colonus*, uit *Hispaniola* af-gescheept, *Cuba* ontdekte, is 't eiland onder Spaensche heerschappy gebragt, hoewel geensints sonder bloed-vergieten; want d'inwoonders, dagelijx met de *Canibaelen* strijdende, waeren niet onbedreven in wapen-handel. De Spaensche hopman *Valdivia* is alhier afgemaekt, en sijn schip aen stukken gekapt. Niet beter voer *Fogeda*, wiens volk op *Cuba* in de loop bleef: hy selfbragt 't leven wonderlijk af; doch bestiert eerlang sijn wonde binnen *sant Domingo*. Twee jaer na dese voor-val voer *Diego Valasquez* na *Cuba*, in 't jaer vijftien honderd en veertien. 't Eerste werk was de stichting van een stad, welken *sant Jago* noemde, gelegen aen een zuidelijke inham, vol visch en kleine

eilandekens, waer achter de schepen, self by 't hardste onweder, veilig schuilen. Waerom ook de nieuwe vesting, om de schoone gelegendheid, eerlang diervoegen toe-nam, dat twee duisend burgers teide: een hoofd-kerk kreeg, Minderbroeders klooster, en bisschop, staende onder die van *Domingo*. Drie mijl beneden de stad leid een mijne, wiens vijf scheepels berg-aerde twee scheepels zuiver koper uit-leveren. d'Aen-wasch der stad is eindelijk tot sulck verval gekomen, dat de meeste huisen leedig staen, en naeuwelijx twee honderd inwoonders hebben. Waerom dan ook soo licht *ingenoomen*. in handen verviel van honderd en sestig Engelsche, by hopman *Clift* aen-gevoert, op 't jaer sestion honderd en een. Dese ontving voor brand-schatting honderd duisend stukken van achten en een scheeps-laeding huiden en zuiker. Doch, behalven *sant Jago*, bouwde *Velasques* 't stedeken *Baracoa* aen d'oostelijke *stad Baracoa*. kust van *Cuba*, vermaekelijk besproeyt door de rievier *Mares*, in d'*Oceaan* uit-waterende tusschen twee bergen ter eener en een vlak hoofd ter ander kant; sulx een heerlijke haven maekt. Hier omtrend valt schoon ebben hout. Hy stichte ook de stedekens *sant Salvador*, op de gesondste *Salvador*: hoek van geheel *Cuba* aen de stroom *Bayamo*, welke ronde steenen voort-brengh, bequaem om in geschutte te gebruiken: en insgelijx *Trinidad*, *Trinidad*: voor wiens moeyelijke haven menig schip sneuvelde. Doch dese vesting wierd door een grouwelijke storm ten grond toe over hoop geworpen. By de haven van 't stedeken *Puerto del Principe* is een fontein, uit welke *wondere fontein*: fontijds pek vloeyt. *Villa Sancti Spiritus* word bespoeld door de stroom *Saaz*, ses mijl van d'*Oceaan*, telt vijftig prachtige huisen. De voornaemste vastigheid, by de *Spaensche* in *West-Indien* bewoont, is *Christoval de Havana*. *Beschryving van Havana*. Dese stad stond eerst op de zuid-zijde van *Cuba*; doch is namaels verleid ten noorden tegen over *Florida*. d'Haven is niet min veilig als groot; want duisend en meer schepen kunnen bequa-

H. A. P. N. A.

quaemelijk binnen loopen, buiten bedenken van eenig gevaer. d'Ingang heeft de lengte soo verre een gooteling kan toe reiken, alwaer tusschen een uitsteekende punt lands en een vierkantig waterlot diervoegen eng blijft, dat geen twee schepen gelijkelijc binnen steevenen. Op 't naeuwste duikt de grond onder ses vademmen zee. Wederzijds van de buitenste mond der haven leid een sterke langwerpig vierkant. d'eene *Mesa de Maria* ter zijde van de stad *Havana* op een vlakke grond: d'andere *Morro* genaemt aen de voet van twee bergen, welker toppen van geschut voorsien, *Havana* lichtelijc over d'haven dwingen. Tusschen *Morro* en *Mesa de Maria* verheft sich een tooren, dik, hoog en even-rond: boven gedekt met een gesplitste kloot, en voorsien van wacht, die soo veel vaendels opsteekt als schepen uit zee ontdekt, tot waerschouwing voor de stad, een mijl binnenwaerd gelegen. Voor *Havana* self leid een derde slot. Alle zijn voorzien van swaer geschut, tot twee honderd en veertig toe, en sterke besetting: volgens bestek des veld-oversten *Joan de Texeda* en vestbouwer *Baptista Antonelli*, door de Spaensche koning *Philips de tweede* na *Havana* afgevaerdigt: ten einde de plaets tegen alle vyandlijke indruk volkoomen verzeekert bleef: te meer dewijl de rijke silver-vloot en andere schepen uit *West-Indiën* alhier te zaemen vergaederen, om gelijkelijc na *Spanjen* over te steeken. De stad leid lanx de haeven: heeft twee kerken met spits toeloopende toornen. d'Huisen zijn getimmert na de Spaensche wijze. De sterke tot bescherming der stad is voorzien van twaelf metaele kortouwen, en een graft, in welke uit d'haven water vloeyt. Maer niet altijd was *Havana* diervoegen vast gemackt. Op 't jaer vijftien honderd ses en dertig konde het niet afkeeren een kleine Fransche roover, die van de vloot afgedwaelt, herwaerds by storm verviel, en *Havana* bemagtigde. De *Spanjaerden* kochten 't verbranden der houte huisen met stroo gedekt af, voor seven hon-

Vreemd gewicht tusschen Fransche en Spaensche.

derd dukaeten. Met dit geld staeken *de Franschen* van de wal: wanneer des anderen daegs drie schepen uit *Nieuw-Spanje* voor *Havana* ter reede quamen. Geswind losfienze de koopwaeren, en vervolgden slagvaerdig den zee-roover. Eer lang kreegenze hem in 't oog. d'Ammiraal, die de voortogt had derfde alleen geen kans waegen: weshalven d'andere zeilen inwacht. Moed schepten *de Fransche* uit sulc een bloodhartigheid: vallen den Spaenschen zeevoogd op 't lijf. Dese loopt tegen strand, en geeft 't schip ten besten. 't Naeste zeil, verschrikt door de vlucht des ammirael, wend inschelijc over staeg van den vyand af: 't derde volgt 't voorbeeld van de twee voorste. Alle drie vervielenze in handen *der Franschen*: welke, moedig door sulc een onverwachten zeegen, de stevens voor de tweede reis op *Havana* *Havana ingewonen* wenden: alwaerze den burgers eens *verscheyden mael.* soo veel brandichatting asperschten, boven de voorige. Zedert bouwden *de Spanjaerden* alhier steene huisen: en een sterke aen de mond der haven. Ondertusschen lag de stad echter aen de land-zijde bloot. d'*Engelsche*, hier af verkundschaft, stappen zedert uit, ander-half uur boven de stad: en vallen voor 't kriecken des daegs *Havana* in. De Spaensche, aldus schielijc overvallen, vluchten boschwaerd. Met gemak wierd de stad uitgeplondert en verwoest. Dit was de laeste slag niet welke *Havana* jammerlijc trefte. Gedurende d'oorlog tusschen kaisar *Carrel de vijfde* en de Fransche koning *Henrik de tweede*, liep een schip met negentig soldaeten uit *Diepe* na *Cuba*. Dit volk maekt sich meester van *sant Jago*, en sleept een groote buit weg. Aldus verrijkt rukt binnen *Havana* by donker; doch bevind sich in hoop bedroogen: alsoo d'huisen overal leedig vond; want de Spaensche driemael door over-val verarmt, hielden haer goederen op d'hofsteden, wijd en zijd landwaerd verspreyt. Terwijl *de Fransche* alle huisen en hoeken doorsnuffelden, quamen twee *Spanjaerden*: onder schijn, om beding te maeken wegens brand-schatting; doch waerlijc ten einde 't getal der vyanden af-

keeken. De Franschen vorderden ses duifend dukaeten. De twee Spaensche beruigden; dat al haer goederen soo veel geld niet uit-maekten. Dese, tot de gevluichte gekeert, bragten bericht, wegens der vyanden getal en eisch. Hier over vielen wederzijds verscheide zin-twistingen. Sommige oordeelden geraedsaemst aen een dwingende noodsaekelijkheid toe te geven: en, indien niet konden afdingen, de gevorderde brand-schatting te betaelen. De meeste verstonden de zaak anders: 't getal der Franschen was te klein, en het ge-eischte goud te groot, dan om het geld te geven, en de vyanden niet onder d'oogen te trekken. Men trekt dan met honderd en vijftig man. Om-trend de darde nacht-waek ging de strijdaen. Met d'eerste torn wierden vier Franschen ter neder-geschooten. Op't lossen der vuur-roers geraekten alle in wapenen: en de Spaensche, na kleine tegenweer, aen'tloopen. De overwinnaers, getergrt door de trouwloose toeleg der Spanjaerden, stacken Havana in brand. Juist was toen-maels aldaer veel pek en teer. De poorten, vensters, foldingen en daeken, alenthalven met sulck vlam-voedsel besmeert, slikerden binnen weinig uren liever-lee. De kerken wierden nu ook aen 't hout-werk bestrecken ten selven einde: wanneer een Spanjaerd vrymoedig versocht: dat de tempels, ten gods-dienst geschikt, ongeschent mogten blijven. De smeecker kreeg ten antwoord: *Menschen, die geen geloof hielden, hadden geen kerken van nooden, in welk haer soude geleert worden geloof te houden.* De Fransche niet verzaedigt met branden, wierpen ook de muuren ten grond af. Van't slot bleef naeuwelijx een steen op den ander. Voorts is alhier berucht de reede *Mansenille*, beschut door een voor-leggend' eiland: alwaer, op 't jaer sestiën honderd en ses, de Zeeusche zee-voogd *Hauteyn* slaegs geraekte met seven Spaensche galjoenen. d'Onder-ammirael *Abraham du Verne* klampte den Spaenschen ammirael aen boord; doch wierd soo door-naegelt: dat, om niet sonder wrack

*Havana
verbrand.*

*Mansenille
een berucht
te reede.*

te zinken en 't vuur in 't bus-poeder stak, sulx van beide de zeilen slechts een man 't leven af-bragt. d'Haven *Xagua* kent naeuwelijx haers gelijk. De mond heeft de ruimte van een boog-scheut: binnen strekt sich uit tot tien mijlen: drie eilanden verschaffen een veilige berging, als ook de bergen, die in 't ronde lanx strand op rijfen. Voorts is d'inwijk *Matanca* niet alleen bekend door de ronde berg *el an de Matancas* haer verheffende van een laege grond; maer bysonder wegens de verrichtingh des zeevoogds *Pieter Pietersoon Hein*. Dese, by de West-Indische Maetschappy afgevaardigt, om voor *Havana* op silver-vloot met een en dartig schepen te kruisen, verviel van *Havana* door een sterke stroom voor *Matanca*. Alhier hield hy by de wal af en aen: wanneer tien Spaensche zeilen hem in de mond liepen: een alleenlijk ontsnapte. Tegen den middag wierden negen andere schepen ontdekt, die tot d'inwijk *Matanca* lanx de wal binnen geraekten, en aldaer aen de grond joegen. *Pieter Hein* volgde met het kriecken des daegs: veroverte, na kleine tegenstand, de vloot, geschat op meer als honderd en vijftien tonnen gouds, behalven de muskus, ambergrys, bezoar, de laeding van twee galjoenen en een rijke prijs. Eindelijk verdient het geen gemeine verwondering, dat dit magtig eiland *Cuba*, eertijds in soo veel volk-rijke rijken verdeelt, tegenwoordig byna onbewoond leid; want (volgens 't getuigenis der Spanjaerden, die de Zeeusche zeevoogd *Henrik Jacobszoon Lucifer* voor *Havana* achterhaelden, woonden in 't jaer sestiën honderd seven en twintig niet meer als sestig duisent zielen op *Cuba*. Maer die na siet 't geen de bisschop *Bartholomæus de las Casas* nagelaeten heeft, (sijn boek is gedrukt in de Spaensche tael binnen *Sevilien*, en namaeis tot *Antwerpen* overgeset in 't Fransch met goedkeuren der Spaensche koningen) sal de oorsaek licht vinden: waerom *Cuba*, nevens andere Indische gewesten, so woest leid. Ik sal slechts een staeltjen uirpikken. *Las Casas* dan verhaelt: hoe een *Cacique*

Haven Xagua.

Matanca.

*Cuba hoe
ontvolkt is.*

*By Sebastiaen Tru-gillo 1552.
en Frans
Rapheling
1579.*

Ha-

Hathuey voor *de Spanjaerden*, aen zijn land genaedert op 't jaer vijftien honderd en elf, van *Hispaniola* vluchte na *Cuba*: alwaer zedert in Spaensche handen verviel. 't Vonnis, over hem gevelt, behelste een levendig-verbranding by groen hout. Terwijl aen de staek gebonden vierd, hield hem een *Franciscaener* monnik voor de geheimenissen des Roomschen geloofs, van welk nooit gehoord had: en te gelijk, hoe ten hemel soude vaeren, in-

dien hy in sulck geloofstierf, of andersints hellen waert. *Hathuey* vragde den *Franciscaener*: of ook *Spanjaerden* in d'hemel waeren. Kreeg ten antwoord, de goede *Spanjaerden* woonden aldaer. Neen, hervatte *Hathuey*: ik williever onder de duivelen verkeeren in d'helle, dan onder een Spaensche landaerd, welker wreedheid soo verre uitspat, dat niemand nergens soo ellendig kan zijn, als daer *Spanjaerden* zijn.

Wonderlijk
antwoord
van *Hathuey*.

Sevende Hoofd-stuk.

't E I L A N D H I S P A N I O L A .

Beschry-
ving van
Hispaniola.

Hispaniola, eertijds by d'inwoonders genaemt *Haity* en *Quisqueia*, is op 't jaer vijftien honderd twee en negentig ontdekt door *Christoffel Colonus*: gelijk na een castanje-biad, en maekt in d'omweg uit drie honderd en vijftig mijl. De lucht brand voor den middag: doch word zedert bekoelt door de zee-wind. De vruchtbaere grond behoeft voor geen landschap te wijken. Paerden, koeyen en stieren uit *Spanje* herwaerds overgevoert, zijn diervoegen vermeenigvuldigt, dat geen eigenaers hebben. Haer vleesch, hoewel seer smaekelijk, blijft voor de honden leggen. d'Huiden, in welke de voornaemste handel bestaet, draegenze alleenlijk t'huifwaerd. Varkens plagten overvloediger door de beemden te weyden. d'Honden, weelig voortgeset, hebben een groot getal vernielt. Onder 't vreemd gediert welk alhier te vinden is, munten uit de wormtjes *Cuyero*: dese hebben de groote van een vingers-lid, vier vleugelen, twee groote onder welke soo veel mindere schuilen: bysonder wanneer vliegen, gevenze sulck een glans, dat by duistere nacht een kamer met dag-licht verlichten. Niet min verwonderens waerdig is de gestalte van de visch *Manati*: welke niet ongelijk een ledere wijnzak, een ossen-kop, kleine oogen, een graeuwe hairige huid, twee geklaeuwde pooten onder den kop, soo veel gaeten in plaets van ooren en twee steenen als kaers-ballen in d'herze-

Wormtjens
Cuyero:

visch *Ma-
nati*, seer
merkwaer-
dig:

nen heeft: van 't midden af loopt smal na de staert toe: doorgaens haelt hy vijftien voeten lengte: de dikte maekt weinig minder uit. 't Wijfjen heeft uyers, waer aen de jongen zuigen. Versch gedood smaekt gelijk kalfs-vleesch. *De Manati* onthoud sich meest in zee: hoewel ook binnen de rievieren swemt, op 't land komt, en graseet. *De cacique Caramatexi* voede cen in 't meir *Guaynabo*, welke soo tam was, dat by de naem *Maton* geroepen te voorichijn quam: binnen 's huis maeltijd hield: en verzaedigt na 't meir keerde, mannen en jongens hem met gefang, waer aen vermaek sचेpte, derwaerds geleidende. Somtijds voer hy tien kinderen van d'een oever tot d'andere op zijn rugge. Als een *Spanjaerd* met een piek na hem had gestecken, quam zedert nooit voor den dag, soo haest een gekleed mensch vernam. Ses en twintig jaer duurde de gemeinsaeme omwegang *der Manati*; doch by toeval de stroom *Hayboaicin* 't voornoemde meir overstorte, keerde de visch zeewaerd. Behalven dit wanschaepen water-gedrocht, vallen hier ook de visjens *Abacatuia*, met een kleine gefronste mond, swarte oogen beslooten in een silverachtige kring, vijf swarte vinnen, twee lange onder den buik, een op de rugge, en wederzijds der kop: de staert is gesplitst: heeft een dunne en blinkende huid, smaekelijk vleesch, en de groote van een schol; doch dikker en rondachtig. Als *de Spanjaerden* sich eerst op *Hispaniola*

visjen *Abacatuia*.

wormtjens
nigua.

Landschap-
pen op Hi-
spaniola.

nederfloegen , wierdenze seer geplagt van springende wormtjens *nigua*, die tusschen vel en vleesch diervoegen inboorden, dat meenig armen en beenen verloor. Eindelijk vonden men een heel middel tegen dit quaed: namentlijk 't schroeyen met heete yserkens. *Hispaniola* was eertijds verdeelt in verscheide landschappen. Recht over 't eiland *Porto Rico* leid 't bergachtig gewest *Hyguey*. 't Gebergte boven plat heeft tusschen puntige stenen een veelverge acerde , die seer weelig alderley vruchten , bysonder de wortelen *casabi* en meloenen voortbrengt. Aen *Hyguey* paelt *Ycayagua* : ten noorden leid *Samana* : zuidelijk *Yaquimo*, alwaer veel Brasilien-hout valt : en tusschen de stad *Domingo* en *Yaquimo* 't gewest *Baoruco*, beslaende met 't gebergte, een streck lang sefstig , breed twintig en meer mijlen , sonder water en voedsel voor vee of mensch. Volgt vorders de landstreek *Xaragua*, gelegen aen den grooten inham, welke *Hispaniola* tweesints ver-

deelt; want d'eeene zijde strekt sich uit na d'uithoek *sant Nicolaes*, d'andere na 't hoofd *Tiburon*. Dit gewest brengt overvloedig kotoen voort. Eindelijk zijn alhier berucht geweest de landschappen *Guahaba*, *Haniguagya*, *Cabay*, *Cibao* vol goud rijke mijnen, *la Vega Real*, *Maguana*, tusschen de twee grote rievieren *Neyba* en *Yaqui*, 't harde land *Ciguayos* en de laege kust *Darien*, alwaer *Christoffel Colonius* de stad *Navidad* bouwde, welken namaels verliet. De gember uit *Oost-Indiën* herwaerds gember. overgebragt , wascht seer overvloedig : sulx jaer voor jaer meer als twee en twintig duisend quintaelen na *Spanjen* afgevoert werden. Niet min gelukkig groeyt 't zuiker-ried en maiz. *Peter Martyr* raeds-heer van Decas 3. *Kaisar Carel de vijfde* verhaelt : hoe c. 8. by sijn tijd *Hispaniola*, behalven silver, koper en yser, jaerlijx uitleverde meer als vijf honderd duisend dukaten goud. Overlang evenwel is niet goud. verricht omtrend dit kostelijk bergwerk , ter oorsack aldaer geen volk is

is om te werken. Ja ten zy binnen *Domingo* d'hooge koninglijke vuurschaer gespannen wierd, 't eiland was lang verlaeten, onaengesien de buiten gemeine vruchtbaerheid. Alsoo *de Spanjaerden* diervoegen alhier huis-hielden, dat van sestig duisend inwoonders, zedert 'tjaer vijftien honderd acht tot veertien, geen veertien duisend te lijve waeren gebleven, volgens 't getuigenis van den bisschop *de Las Casas*. Ja de voornoemde *Martyr* verhaelt, dat de mannen afgeslooft in de berg-werkmijnen haer self uit wanhoop om 't leven bragten: en de swangere vrouwen de vrucht met dranken afdreeven; om geen slaeven of slaevinnen te baeren voor de Spaensche vreemdelingen. Hy doet hier by; hoe van twaelf-mael honderd duizend zielen binnen kleinen tijd een klein getal te vinden was. De landschappen hadden eertijds ieder haer *cacique*, welker pracht enkelijk hier in bestond; dat dansende ten gods-dienst ging,

met een gordel vol bellen om den middel, een peerl-snoer om d'armen, een deksel voor de schaemheid, en een pluim op 'thoofd. Een trommel-slaeger hield hem geselschap. De vordere stoet bestond uit weinig gewaepende. Voorts heeft *Hispaniola* seer schoone stroomen. De voornaemste zijn *Hayna*, *Nizao*, lanx welkers oever 't eerste zuiker-ried geplant is, *Neyba* een geweldige vloed, *Yaquimo*, *Yaqui*, welke *Colonus* noemde *rio de Oro*, ter oorfaek de grond als goud glinsterde. Eindelijk zijn ook bekend de rievieren *Nicayagua*, in wiens zanden goud wentelt, *Nigua* ontleenende haer benaeming van de voor-noemde springende wormtjens, de snelle vloed *Juna*, weder-zijds aen d'oovers met bouwhuizen beset, *Iaquin*, voorsien van zout-pannen. De stroomen *Itabo*, *Ocoa*, *Cepi*, *Bia*, *Cazui*, *Sanate*, *de Plata* en *Chiabon* hebben sommige een, andere meer zuiker-moolens. Doch de voornaemste rievier is

Rievieren van Hispaniola.

schet der
iquen.

Oza-

Befchry-
ving der
ftad Do-
mingo:

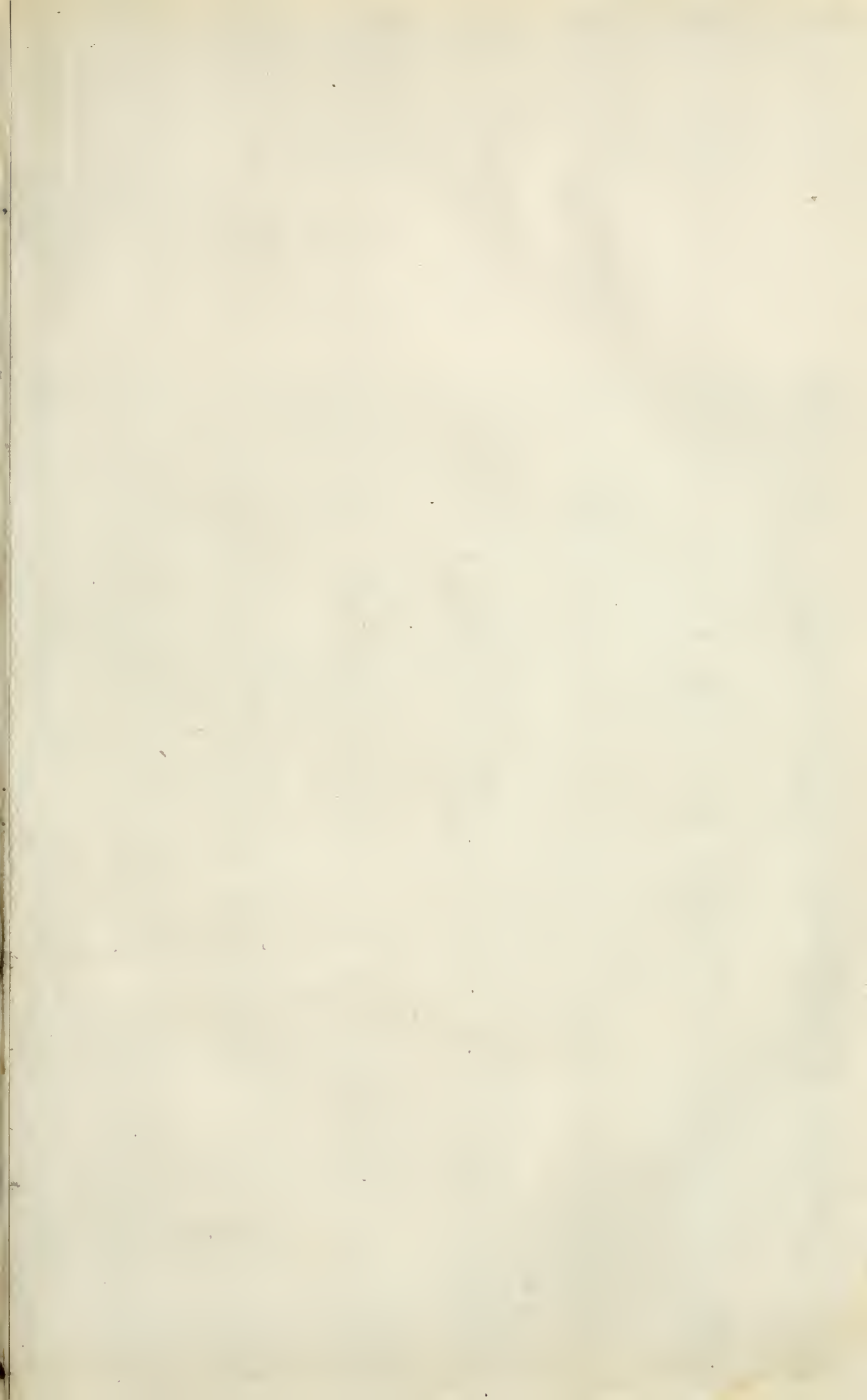
Ozama, breed en diep : fulx de fwaerfte fchepen dicht aen de walle gekort leggen, om te loffen en laeden : zy bespoelt *sant Domingo*. Dese ftad, hoofd-plaets van alle d' eilanden rondom hier, is gebouwt door *Bartholomæus Columbus*, en op 't jaer veertien honderd vier en negentig bevolkt. Zy stond nu acht jaer : als een fchrikkelijke storm alles over hoop smeet. *Nicolaes Olanda* verplaetste de ftad op de westelijke oever van *Ozama* : ter oorfaek *de Spanjaerden*. meest ten westen wijd en zijd neder-geslaegen, niet benoodfaekt fouden zijn, om over te fchepen : onaengesien andersints d'eerfte plaets veel bequamer lag : als welke niet alleen voorsien was van een fontein vol foet water ; maer ook geensints gequelt met d' ongefonde dampen die d' op-gaende sonne dagelijx na 't verplaetste *Domingo* jaegt : welk, by rouw weder, dikwils om versch water verleegeen is, alsoo niet dan gevaerlijk tot de gefeide fontein kan worden over-gevaeren. Doch *Olanda* meinde fulx ongemak voor te komen, mits graevende de nabuurige stroom *Hayna* in *d'Ozama*. De toeleg is blijven steeken : andersints soude *Domingo* diervoegen zijn gelegen, dat voor geen plaets ter weereld behoefde toe te geven. Want zy leid op een vlakke grond, aen de zuid-zijde bespoelt van de zee ; ten oosten vloeyt de rivier : in 't noorden en westen breiden sich lustige beemden wijd en zijd uit. De ftad, byna vierkantig gebouwt, is verdeelt in lange en rechte straeten vol schoone huifen, na de Spaensche wijze. Middenweegs pronkt een vierkantige markt met een heerlijke hoofd-kerk. 't Kerk-hof, beslooten binnen een hooge muur, soude by tijd van nood verftrekken voor een verweerplaets. d' Opper-gefach-hebbers over d' inkomsten des Spaenschen koninx, bewoonen alhier prachtige paleifen. Voorts hebben *de Dominicaenen*, *Franciscaenen* en *de la Mercede* kostelijke kloosters, behalven twee andere voor de nonnen.

De Latijnsche school en 't gast-huis genieten rijke inkomsten. d' Archbiffchop tot *Domingo* heeft gefach over de biffdommen van *Conception*, *la Vega*, *Cuba*, *Venezuela*, *Porto Rico* en d' abdye op *Jamaica*. Vorders leid de ftad binnen een steene muur : en, tot meer verzeekering, gesterkt met een slot, welk twee bolwerken in de stroom *Ozama* uit-steekt : na binnen leggen inschelijx twee halve maenen : op d' uiterste oever staet een ronde toorn nevens 't zuider-bolwerk. Eer de nieuw ontdekte landen veel volk t' ellekens uir *Domingo* lichteneden, en de zilver-vlooten *Havanz* aen-deeden, viel hier groote handel in huiden, talk, zuiker, cassia, paerden en varkens. Op 't jaer vijftien honderd ses en tachtig lande *Drack* met twaelf honderd *Engelsche* : nam de ftad stormender hand in : hield hier een volle maend huis : en liet een gedeelte, welk gebrandschat wierd, ongeschend staen. Eindelijk leggen ook op *Hispaniola* de steden *Salvaleon*, *Zeybo*, *Cotuy* eertijds bewoond by goud-mijnders, *Azua*, (rondom staen veel zuiker-moolens) *Yaguana*, wegens haer goede haven ook genaemt *Maria del Puerto*, door d' Engelsche hopman *Christoffel Newport* verbrand, *Conception* vermaerd wegens een hoofd-kerk en *Minderbroeders* klooster, *sant Jago* een seer vermaekelijke plaets, *Puerto de Plata* aen de voet van een geberg, wiens hooge top onder sneeuw schuilt, lanx een haven, sweemende na een hoef-yfer. *Monte Christo* beslaet de noorderlijkste kust, bespoelt van de stroom *Yagui*, wiens oever veel zout pannen heeft. Alle dese steden zijn seer vervallen en schaersch bewoont : alsoo *de Spanjaerden* meest na andere landschappen vertrokken, gelokt door nieuwelinx ontdekte goud- en silver-mijnen : en d' eerste ingezeetenen jammerlijk om hals geraekten. De biffchop *de las Casas* sichtbaere getuige verhaelt : hoe de koning *Guaccanarillo* 't goed van 't gebleeven fchip, over welk *Christoffel Columbus* gefach had, gediensfig bergde, en *den Spanjaerden* beleefd ontving.

word in-
genooman.

Steden op
Hispaniola.

Doch

URBS DOMINGO IN HISPANIOLA

Doch dese eifchten goud, welk haer byzekere maet toe-gemeeten wierd. 't Begon echter eindelijk te ontbreken : weshalven d' inwoonders haer gewoonelijke maet tot d' helft verminderden : dewijlfoo veel niet konden by-een-raepen uit de mijnen of froomen. De koning geen afslag konnende verwerven, vlucht na 't landschap *Ciguayos*, welkers *Cacique* fijn leen-man was. *De Spanjaerden* diefwegen gebelgt branden alles voor de voet af, en verfoonden jong noch oud. *Guaccanarillo*, in fwaere ketenen gekluifert, is gevangen na *Madrid* gevoert. Doch bleef met 't fchip, niet sonder voorige hartzeer wegens fijn gemaelinne, gefchonden door een Spaensche hopman. Immers foo ellendig geraekte de land-voogdeffe *Anacaona* om hals: want befchouwende haer drie honderd raeds-heeren binnen een groot huis, by de Spaensche rondom aengestooken, branden : en d' onderdaenen door d' honden verfoeurt, of aen ftukken gekapt, verhing uit wanhoop haer zelf. Op gelijke wijfe fneuvelde *Higuanama* koninginne over *Higuy*. Voorts wierden wijven en kinderen, die telijf bleven, gefpaert tot de land-bouw. De mannen ftierven van ongemak in de goudmijnen : en die hard-vochtiger den bloedigen arbeid onder d' aerde uitftonden, mogten nooit tot haer vrouwen genaeken : waer op een noodwendige ontvolking ontftond. 't Scheen enkelijk toe-geleid om d' inwoonders van *Hispaniola* uit te roeyen : hoewel *de Spaensche* van haer flaefachtigen dienst groot voordeel trokken. 't Goud plagt hier overvloedig gevonden te worden; want 't lag tuffchen de fcheuren der rotzen, welkers aderen de mijneerders dieper en dieper na-vorfchten, niet sonder gevaerlijke moete. d' Eerfte bevolkers zijn herkomstig, volgens 't gemein gevoelen, uit *Matinino* een hoog bergachtig eiland door inlandfche twift verdreeven; gelijk eertijds *de Tyries* met *Dido* na *Lybien*, en *de Bataviens* uit *Hessen* na 't gewest tuffchen de *Rhyn* en *Wael*, by *Gel-*

derfche en *Hollanders* tegenwoordig bewoont. Doch *de Matininoënfers* floegen haer neder op *Cabonao* aen de froom *Bababoni*. 't Eerfte huis noemdenze *Camoteia*, namaels in een tempel verandert, aen welke haer voornaemfte godsdienst, en rijke fchenkenkaedjen toepaften. Even als d'oude, die *Tyrma* op een hooge rotze van *Groot Canarien* voor byfonder heilig hielden : fulx vele van boven nederfprongen, door de priesters wijs-gemaakt, dat de zielen der afspringenden verhuifden na geluksalige woonplaetsen. *Hispaniola* kreeg de benaeming *Haity*, foo veel als *woeft* : ter oorfaek op sommige plaetsen met verheevene toppen hemelwaerd rijft, en elders onder dichte boffchaedjen duikt. Te vooren wierd het geheeten *Quisqueia*, beteikenende *onmeetelijk groot* : dewijl haer eiland hielden voor de gantsche weereld, waer buiten de fonne niet fcheen. 't Volk eenvoudig heeft geen kennis aen letteren. De kinderen leeren van buiten de aeloude herkomst van *Hispaniola*, en de oorloghs-daeden der voor-ouderen. Beide vervatENZE in liedjens, *areitos* genaemt, welke op trompetten en trommen, aerdig danzende, zingen. Boven andere oefenen haer de edelen met *d' areitos* en danzerien. Het verdient onse verwondering, 't geen de raeds-heer *Frans Frank* verhaelt : hoe hy namentlijk in fijn kintsheid, lang voor d'aenkomst van d'Hartoog *Alba*, hoorde fingen een liedeken beftreffende de Nederlandfche brood-dronkenschap, welker flot-vaerfen t'elkens aldus luiden : *Ons patroon van Alven, Salu met fijner zalven Bestrijken also wel*. Immers fo gedenkwaerdig zijn de vereeuwde *areitos* lang te vooren eer de Spaensche aen *Hispaniola* landen op een droevige wijfe, niet sonder zuchten, gefongen. d' Inhoud luide : dat *maguacochios*, *beduidende gekleeden menschen*, op *Hispaniola*, fouden uit-ftappen, die met fcherp geweer de koppen en armen af kappen, onder welkers ondraegelijke jok de nakomelingen, buiten hoop van verloffing moesten bukken. Wat wegens dusdanige voorfegging te houden zy, willen wy

Guaccanarillo, fijn wedervaren.

Goud in Hispaniola.

Van waar d'eerfte inwoonders :

haer benaeming.

Sande Nederlandfche Hift 1. Boek.

Vreemde voor fegging.

alhier niet naeuw-keurig onderfoc- ken. Immers kan het door de duivel- len, met welke de Priesters gemein- faem omgaen, bekend gemaekt zijn : te meer nadien dese geesten den toe- leg van verfcheide volkeren wiften, om nieuwe landen te ontdekken. Haer beelden *Zemes*, binnen met ko- roengenvult, zijn den bullebakken niet ongelijk. De kleinste bindenze met rouwetjens aen 't voorhoofd, als ten ftrijd trekken. Ieder landvoogd heeft een byfonderen *Zemes*, dien hy eert : van welken verwacht regen, zonne- fchijn en overwinning tegen de vyant: houd hem voor een boode aen 't eeu- wig en oneindig wezen, by haer ge- naemt *Jocauna Guamaonocon* : fijn moe- der paffenze vijf naemen toe, *Atta- beira Mamona Guacarapita Liella Gui- mazoa*. Wegens de fchepping des mensch luiden de beuzelingen aldus. 't Landfchap *Caunana* rijft met een ge- bergt, uit welkers kleinder en groo- ter hol grooter en kleinder menschen te voorfchijn quamen. 't Groote hol *Cazibaxagua* en 't kleine *Amaiauna* wierden nacht voor nacht toegesloo- ten, ten einde niemand uitfnapte, door den fchild-wacht *Machochael*. Maer dese, uit nieuwsgierigheid van 't gebergte *Cauta* landwaerd in afge- wecken, is by de zonne ontdekt: wiens glanz alsoo niet konde ver- draegen, bleef verandert in een rot- fteen. Diergelijk ongeval trefte an- dere : als de welke in 't donker fch wegpakten om te viffchen, terwijl na den dageraed tot haer hol keerden, de gedaente kregen van okker-noo- ten-boomen. Alleenlijk wierd een der viffchers, afgefchikt door d'op- per-gefag-hebber *Vaguoniona*, een nachtegael : waerom ook niet zingt, foo lang de zonne fchijnt. 't Gefag beduit een verfoek om hulp aen *Va- guoniona*. Dese door fulk een klagt ge- prikkelt, laet 't man-volk binnen 't hol : leid de vrouwen en zoogende kinderen na buiten. De vrouwen fcheept hy over na *Matinino* : de zu- gelingen verhongert fchreeuwden *toa, toa* ; weshalven gebeigt, verandert alle in vorfchen. Ondertuffchen fa- ten de mannen in 't hol fonder vrou-

wen. *Vaguoniona* vond een fchoone vrouw in d'afgrond der zee, van wel- ke ontfong marmore fteentjens en kopcre plaecten, in groote achting by de koningen. Middelerwijl liepen de wyveloofc mannen uit haer hol, om fich te baeden : wannecr tær mid- dernacht beeftten vernaemen, krui- pende met groote fwermen lanx de takken van okker-nooten-boomen. Dese beeftten vertoonden fchoone jongvrouwen. Weshalven ieder man derwaerds rept, om een uit den hoop te grijpen ; maer gegreepen wrongen gelijk paelingen tuffchen de vingers door. Men foekt, volgens raed der oudste, melaetsche en fchurfde, ten einde de fchijnbaere vrouwen uit de zoore handen niet ontflipten. Dese *Caracaracoles* (foo noemenze die rap- pige mannen) konden niet meer als vijf vrouwen uit de gantsche meenig- te vast-houden. Met de vast-gehou- de wilde ieder vleefchelijke gemein- fchap hebben : ieder fcheurde en ruk- te ; doch eindelijk is bevonden, dat de gemeente vrouwen fonder baer- lid waeren. Waerom te raede wier- den, de beenen vast te houden, en den dienst van een specht te gebrui- ken: die pikkende een opening mack- te voor de fchaemelheid. Zedert zijn de wijven bevrucht, en hebben te mets meer en meer inwoonders ver- fchaft op *Hispaniola*. Miffelijker ver- hael doen de Priesters wegens oor- fprong der zee. 't Verdichtfel luid al- dus. *Jata* een magtig man begroef 't lijk van fijn zoon binnen een ko- woerde. Na weinig maenden, geprik- kelt door liefde tot d'afgesturvene, opent hy de kowoerde : uit welke aenftonds meenigte van walviffchen te voorfchijn quamen. Ondertuffchen bleef een vifch-rijke zee binnen de kowoerde beflooten. Dit wonder, al- lenthalven ruchtbaer, maekte onder andere vier broeders eener dragt, wel- ker moeder 't baeren beftierf, gaende om de kowoerde in haer magt te krij- gen. De toeleg gelukte. Doch ver- fchrikt door *Jataes* overkonift, (die dikmael de beenderen van fijn zoon befichtigde) vlieden, en werpen de kowoerde weg. Door den val gebor- ften,

Beelden Ze-
mes.

Haer God.

Gevoelen
van de
fchepping
des menfch.

Caracaracoles.

Oorfprong
der zee.

sten , vloeyde de zee aen alle kanten uit , en bedekte diervoegen de vlakten : dat de bergen alleen de toppen boven water staeken . De vier gebroeders van *Jaia* verschrikt , doolden over woeste wildernissen : sulx van honger eindelijk vergaen souden zijn , indien niet een bakkers huis aentroffen . De voorste binnengestapt eischte *cazabi* ; maer de bakker , weigerende brood , bespoog hem : speeksel veroorsaekte een doodelijke water-zucht . De broeders vinden geraedzaam opening te maeken met een scherpe steen , om 't water af te tappen . De wonde sette sich tot sweeren . d'Etter bragt ten laetsten een vrouwe voort , by welke alle vier zoonen en dochteren teelden . Voorts houdenze ingroote achtting 't hol *Jouana boina* , met duisenderhande schilderyen verciert . Aen d'ingang weder-zijds staet een *Zemes Binthaitelles* en een andere *Marobus* . Herwaerds vloeyenze van aller wegen ten gods-dienst : ter oorzaak de zon en maen uit dit hol quamen , om de weereld te verlichten . Vreemd is inschelijx haer gevoelen wegens d'afgesturvenen . Dese swerven des nachts door bosschen en beemden : eten een vrucht *guannaba* : kruipen by 't vrouw-volk in mannen-schijn te bedde : en yeinsen sich als of vleeschelijk wilden vermengen ; doch , als 't tot het werk self komt , verdwijnenze : bysonder soo de wijven na de naevel der dooden tast ; want de selve kunnen alle menschelijke leden aen-nemen behalven den naevel . Een reisiger , indien voor een verschijnende afgesturvene schrikt , krijgt groot ongemak ; doch stout toe-tredende pakt sich 't spook weg . Dusdaenige beuselingen zijn vervat in liedjens , welke de priesters *Boiti* , op een hol hout kloppende , singen . De *Boitii* geven voor : hoe met de *Zemes* gemeinfaeme zamen-spraek houden , tot ontdekking van toekomstige voor-vallen . Wonderlijk springenze om met een aenzielijke kranke . Zy kaeuwen eerst een kruid *cobobba* verwekkende dronkenschap . Dronken zijnde schuim-bekken yselijk .

Loopen alsoo met een steen en stuk vleesch in den mond na den zieken : drijven alle huis-genooten buiten de deur , behalven een of twee , welker tegenwoordigheid de kranke toe staet . Vier mael gaet *de Boitius* om 't ziek-bedde , niet sonder vuile gebaerten de lippen en neusgaten nijpende : blaest op 't voor-hoofd , in den hals en slaep des hoofd van de bed-legerige , en zuigt hem aen verscheide ledemaeten : voorwendende , dat de ziekte uit d'aderen trekt . Voorts vrijft hy de schouders , dyen en beenderen , en bind d'handen aen de voeten van den kranken vast . Vliegt thans na d'open deur : schreeuwt , hoe de kranke binnen weinig tijd ter vooriger gezondheid herstelt sal worden . En met uitgespreide armen na den zieken gekeert , haelt een stuk vleesch uit de mond , en geeft het van achter hem te eten : seggende : *gy zult gezond uit-gaen , dewijl ik uwe ziekte heb weg-genoomen* . Maer indien hy 't quaed ongenoezelijk oordeelt , maekt hy den zieken wijs : dat *Zemes* vertoornt is , ter oorfaek voor de selve geen huis getimmert heeft , of hoeve toegewijd , of niet eerbiedig genoeg gedient . Soo de ziele verscheid van 'tlichaem , word 't lijk beswooren met schrikkelijke toovery , om bericht te geven : of het gesturven is ter oorzaak volgens Gods schikking was uit-geleeft : dan of 't by schult *der Boitius* toequam : het zy niet genoeg sich heiligdedoor vasten , toen tot den bed-legerigen toe trad : het zy geen bequaem genees-middel in 't werk stelde . Indien door de duivel , sprekende uit de mond des afgesturvene , bescheid krijgen , dat *de Boitius* sijn plicht heeft vergeeten , wreeken de naeste vrienden 't misdrijf . Andersints staen dese paepen in hooge achtting . De vrouwen winden de steentjens , welke onder de tong van een *Boitius* lagen , gods-dienstelijk in een doekjen : en meinen alsoo lichter te baeren . De *Caciquen* , begeerig na toe-komstige uitslag van oorlog of aenstaende gewasch , stappen binnen een kapelle

Hol Jouana boina

Afgesturvene , hoedaenig .

Boitii Priesters .

Vreemd bedrijf met kranken :

met de dooden .

Wonder-
baerlijk on-
derzoek na
toekomstige
voorvallen.

aen *Zemes* toe-gewijd : snuiven 't dronkenschap verwekkende kruid *cobobba* by de neusgaeten in : schreeuwen , hoe 't huis ten grond toe word afgebrooken , en de menschen op 't hoofd wandelen. Als de kracht der *cobobba* begint te vergaen , komen de dullende *Caciquen* een weinig tot haer selven : buigen 't hoofd , en leggen d'elleboogen op de knyen. In sulck een gedaente blijven een wyl tijds verbaest sitten. Eindelijk wenden d'oogen hemelwaerd , niet anders of uit een diepen slaep schooten. Thans mompelenze eenige woorden bin-nens monds. De nevens-staende hoo-velingen ondertusschen (want de gemeine man mag desen handel niet by-woonen) bedanken haer luids-keels, datze believen weder te keeren van zamen-spraek met *de Zemes*. Maer eindelijk beginnen *de Caciquen* ope-ning te doen , wegens 't geen geopen-baert is : namentlijk , hoe *de Zemes* hem bekend gemaakt heeft geluk of ongeluk in d'oorlog , vruchtbaere of onvruchtbaertijd , gefonde of onge-fonde dagen. Merkwaerdig zijn de dienstplegingen , welke waergenoo-men worden omtrend de geboorte van kinderen *der Caciquen*. De na-buurige land-voogdesen bezoeken den kraem-vrouw : ieder geeft 't kind een verscheiden naem. Waer uit ont-staet , dat meenigwerf iemand veer-tig naemen heeft : en sich belgt , in-dien een uit alle vergeeten word , wanneer iets laet af-kundigen. Won-derlijk gaet d'erfenis der heerlij-kyen toe ; want niet haer eigen oud-ste zoon ; maer d'oudste der oudste suster , by afslijghheid der oom , 't rijk aenvaert. Indien de susters geen mannelijk oir hebben , zijn broeders zoonen staetvolgers : en by mangel deser erven de kinderen van haer ou-ders. Andersints vervalt d'opper-hoofdigheidaen de magtigste , by al-dien *de Cacique* sonder neven of zoon-ten sterft. En dese trouwt so veel ge-

Treemde
dienst om-
trent de ge-
boorte der
kinderen.

Wondere or-
fenis:

maelinnen als hem goed-dunkt. Die hy aldermeest bemint , word met d'overleeden man levendig begrae-ven , in haer kostelijkste cieraedje. Nevens de lijken staet een kop vol water en 't brood *cazaby*. De tael op *Hispaniola* verscheeld onderling. In 't Landschap *Caizimu* valt een andre uitspraek , als in *Bainoa*. *Caizimu* ver-dient een naeuwkeurige besichtiging wegens de rotsteen aldaer , gelegen lanx de voet van een hoog gebergte. Onder de rotsteen leid een vreeselij-ke hol , en na 't hol een ingang niet ongelijk een groote tempel-deur. Hier vallen verscheide swaere stroo-men te zamen , met sulck een schui-mende neevel en over-maetig ge-ruisch : dat gesicht en gehoor quijt geraeken , die den waterval naderen. Doch , belangende de tael des land-schaps *Bainoa* , levert *Peter Martyr* een staeltjen. De huisvrouw , seid hy , *der Cacique* alhier bad in een kapelle , by *de Spanjaerden* gesticht. Haer man verfocht vleeschelijke vermenging : zy weigert : seggende , *teitoca, teitoca* , soo veel als , *zijt te vreden , zijt te vreden* : *techeta cynato guamechyna* , dat is , *God soude sich ten hoogsten vertoor-nen*. Waer op *de Cacique* antwoorde : *Guaibba , cynato machabuca guamechy-na ? Wat vraeg ik daer na , of God ver-stoort word ?* Eindelijk leid *Hispaniola* omringt met verscheide eilandekens. Ten oosten vertoont haer *Saona* vol geboomt en beesten , op een laege grond weidende. Eertijds verschaf-te het overvloedig *cazabi* voor de stad *Domingo* ; doch zedert *de Span-jaerden* alle d'inwoonders vermoor-den , op 't jaer vijftien honderd en twee , is het nooit wederom be-woont. Voorts leggen hier 'trotzi-ge *sant Catalina , Abaque , Nauaza , Guanabo , Tortuga* vol verkens , en *Beata* , berucht door uitsteekend pok-hout en een snelle stroom , die de schepen menigwerf maenden lang ophoud.

Lijk staet sie.

Onderscheid
der tael.

Merkmaer-
dige rotze
in *Caizi-
mu*.

Tael van
Hispaniola :

eilandekens
rondom.

Saona uit-
gemoort.

Achtste Hoofst-ſtuk :

J A M A I C A .

Jamaica, ten noorden van Cuba, westelijk van Jucatan, en na't oosten van Hispaniola afgelegen, maakt honderd en vijftig mijl uit in den omgang. Door Christoffel Colonus ontdekt, wierd zedert, onder 't beleid van des selfs zoon Diego, by Joan de Squibel bemagtigt. De bisschop de las Casas beschrijft, hoe sulx toeging : namentlijk, dat binnen weinig tijd vijf duisend inwoonders tot min als twee honderd quamen : alle aen een yselijk einde geraekt ; want sommige zijn levendig gebrand of gebraden, andere door Spaensche honden verscheurt. Het waeren andersints menschen, volgens Hugo Linschooten, van scherpsinnig vernuft, gaeuw in handwerken en kloek ten oorlog, boven alle landaerd om her. 'r Eiland rijft verdraegsaem van de stranden rondom na

Jamaica
uitgemoort.

't midden tot een hooge berg. De vruchtbaerheid stelt Peter Martyr, eerste abt op Jamaica, wijd luftig ter neder. Hy betuigt, hoe noch strenge koude noch over-maetige hette het landschap quelt. 't Gantsche jaer gedurende, draegen de boomen vruchten, te gelijk rijpe en onrijpe. De beemden staen altijd vol gras en bloemen. Nergens getemperder lucht als hier. Tweederhande brood is in gebruik. 't Eene bestaet uit gestampde wortelen, 't ander uit koorn, welk drie- of vier jaers word ingezaemelt. Een pint koorn gezaeyt brengt twee honderd voort. Wonderlijk maekenze de koeken *cazavi* van de wortel *Jucca*, welke twee jaer goed blijven. Zy drukken 't zap in een fak met swaer gewigt uit. 't Zap raeuw gedronken veroorsaekt een haestige dood : gekookt is smaekelijk en voedaem.

is seer
vruchtbaer.

Koeken van
cazavi
merkwaaerdig.

Pataten.

Overvloedig wasschen hier *de pataten*, wortelen niet ongelijk d'artifiokken onder d'aerd. In een lichte grond, en middelmaetig vochtig, schieten ze sachte bruin-groene blaederen, swimmende na spinaesie. *De pataten* kruipen lanx d'aerde, en wortelen door veezeltjens : draegen een bloem gelijk een klokje, aen welker einde 't graengroeyt. De wortelen zijn gemeinelijk wit ; maer andersints ook rood, gemarmort, geel en violet. Worden gehouden niet min gefond als smaekelijk, gebraeden in een dicht toegestopte pot, met weinig water. Veel lekkerder evenwel valt *d'ananas*. Dese wascht op een stronk, ruim een voet hoog, beset van sestiengroote scherpe blaederen, tusschen welke een vrucht, pijn-appels-gewijs, doch vry swaerder, met een geschubde schorze, bleek-groen en inkarnaet geboord op een geele grond, vol geurige en veelervige bloemtjens, die te mets afvallen, uitschiet : boven op staet een roode tros, gevlochten van blaederen en bloemen. 't Binnenste zap smelt in de mond, diervoegen smaekelijk, dat alle lekernyen voor de selve verre wijken moeten. De voort-teeling leid verborgen in de roode tros ; want soo haest met aerde bedekt word, geeftze haer stronk, aen welke slechts eens vrucht groeyt. *d'Ananas* zijn onderscheiden in *witte*, *scherpe* en *renette* : van welke *renette* de kroon spant. Heeft een genees-kraft tegen swakke macgen, graveel, vergif en bedroefdheid. De drank uit *ananas* geperscht, behoeft voorgeen malvezei te wijken. Men kan hier ook bespiegelen een merkwaerdig natuur-wonder in d'altijd-levende kruiden : welker sommige op oude boom-stonken, andere uit d'aerde en wederom andere op rotzen en in bosschaedjen wasschen. De struik, omringt met groot loof vol bruin-roode vlekjens, draegt een wel-riekende violette bloem. Zoo haest aengeraekt is, verzlensden de blaederen : en na meer of minder aengeraekt zijn, duurt dese wonderlijke verwelking langer of korter. Zedert *de Spanjaerden* op Ja-

*Ananas.**Altijd-levend kruid*

maica de gengber geplant hebben, is *Gengber.* alhier buiten gemein weelig voortgeset. 't Gewasch staet even als een rietbosch : alleenlijk heeft 't mannerje grooter blaederen dan 't wijfje. De struiken sonder knoppen hebben meer loof na boven, dan benedenwaerd. De wortelen, swaerder of lichter, zijn bultachtig over de grond verspreyt. Met 't verdorren der blaederen is de gengber rijp ; doch sooscherp niet versch als gedroogt, na dat eerst onder d'aerde begraeven lag. Ook valt hier overvloedig *Kotoen.* *kotoen*, waeruit lywaed en hangbedden toegesteld, over de wester-weereld wijd en zijd vertiert worden. 't *Kotoen* self wascht aen een boom niet ongelijk den rooden dennenboom, met een rechte stamme, waer uit takken, even lang en verre van elkander gescheiden, voortkomen. Tusschen smal-lange blaederen wasschen roode bloemen, die eindelijk veranderen in lang-werpige knoppen : welke gerijpt een wolen zaed als peper binnen sich besluiten. Tegenwoordig bewoonen *de Spanjaerden* op dit eiland drie steden. Recht over *Cuba* vertoonen haer *Sevilla* en *Melilla*. Aen de zuid-kant leid *Oristan*. Van de stad *de la Vega*, na welke *Christoffel Colonus* en sijn zoon *Diego* eens hertoogdoms eer-tijtel voerden, is huden geen voetstap te vinden. Onder de voornaemste havens *havenen.* zijn *Janta*, *Guayano*, *Anton* en *Guai-gata*. Op 't jaer vijftien honderd ses en negentig vermeersterde d'Engelsche hopman *Antonius Sherly* stormender hand *Sevilla*. Doch eerlang verliet hy de gewonne plaets ; sulx *Jamaica* zedert wederom geheel by de Spaensche kroon bleef. De rust geduurde een en sestig jaer. Thans gespt *Olivier Cromwel* 'tharnas tegen *Spanjen* aen : tackelt elfschepen toe, onder de zee-voogden *Fortescu* en *Goossen*. Deselanden op *Jamaica*, en *Jamaica by d'Engelsche ingenoemen.* maeken haer des eilands meesters. *Goosën* voorts by d'uit-hoek *Levella* na *de Broed-baey* geset, (om aldaer een sterkte op te werpen, ten einde de peerl-visschery aldus beveiligde) vond sulx een tegen-stand : dat streek

en

PORTO RICO

en voor-neemen veranderde. 't Gelde *sant Martha*. d'Haven van dit eiland lag verzeekert met twee burgten, door een borst-weering aen een verbonden. De burgten bliefen uit veertien en negen stukken gefchut een uur lang op *d'Engelsche*. Dese bleven niet fchuldig. Eindelijk flabakten de verweerders, en vlooden bofchwaerd met de kostelijkfte fchat.

d'Engelsche verftoort, dat haer de buit mifchte, fetten twee honderd huifen en twee kerken uit wraek aen koolen: flechten de gefeide fterkten. en keerden fonder roof na *Jamaica*. Alhier had het flechter af-gelooopen, vermids de leef-togt buiten gemein fchaers om quam: ten zy hopman *Hunfride* ververfching van volk en eedwaeren had over gebragt uit *Engeland*.

Negende Hoofd-ftuk:

P O R T O R I C O .

DE ftad *Porto Rico*, foo veel gefeid als een rijke haven, pafst haer benaeming 't eiland toe, welk de *Spanjaerden* na *sant Joan*; doch d'oude *Indiaenen* noemden het *Borriquen*. Wanneer *Christoffel Colonus* de vlootelingen, die geenfints langer met een woefte zee wilden hardebollen, niet wift te bepraeten, om verder te zeilen, bereid ftond om t'huifwaerd over ftraag te fmijten: ten zy binnen twee dagen land voor den boeg quam: ontdekt hy in Slachmaend op 't jaer veertien honderd drie en negentig een aengename kufft, van welke 't gequeel der nachtegaelen over zee klonk. Hy gaf het den naem *Joannes Baptista*. Dit eiland, gelegen onder een getemperde lucht, maekt ooft en weft een lengte uit van vijf en veertig mijl: de breedte loopt tuffchen twintig en dertig. Brengt by na 't felve voort, 't geen *Hispaniola*. d'Inwoonders voerden eertijds fwaere oorloogen met de *Cannibales*, gewend's jaerlijx derwaerds over te fchepen. d'Overwonnen, foo wel van d'een als d'andere kant, verftrekken ten fpijs. *Colonus* vond alhier een groot huis omringt van twalef andere; doch alle verlaeten. Toenmaels beheerfchte een koning met byfonder ontfag 't gantsche eiland. De *Spanjaerden* maekten in 't eerft hier niet veel werk af: ter oorfaek genoeg te doen vonden op *Hispaniola*, alwaer 't goud beter en overvloediger viel dan op *Porto Rico*. In 't jaer vijftien honderden rien verkreeg *Joan Ponce de Leon* 't hoogfte bewind over dit ei-

land, by orde van 't Spaensche hof: bouwde *Caparra*. Twalef jaer wierd de plaets bewoont, onaengesien achter een moeyelijk gebergt en dichte bofichaedje landwaerd in verfhuilde. De luft tot goud, welker aderen aldaer ontdekt wierden, fag de ongelegendheden over 't hoofd. Eindelijk echter kreegenze verdriet in haer barre woon-plaets: verhuifden na *Guanica*, door goud-rijke ftoomen besproeyt. Doch hielden niet lang ftand. Trokken vier mijl vorder: en noemden de nieuwe volk-plantinting *Soto Major*. Ten laetften keerdenze te rugge: floegen fich neder in de voorige valleeye *Guanica*: ftichten 't stedeken *sant German* by de ftoom *Guaorabo*, die een ongelegen haven maekt. De voornaemfte ftad is *Juan de Porto Rico*, aen 't begin der noord-kufft ten oosten op een klein eilandeken, af-gefcheiden van 't groote gelegen; maer door een rijs-hoofd, *Puente de Aguilar*, aen 't groote vafst gehecht. Nevens de mond der haven legt op een hoogte de fterkte *Morro Empinado*, omringt rondom van de zee: weshalven onwinnelijk is: byfonder zedert *Joan de Texela* en *Baptista Antonelli* 't flot drie-puntig bouwden, en van veertig kortouwen voorfaegen. De ftee-voogd *Diego Mendez de Valdes* maekte vijftien honderd weerbaere mannen en tachtig paerden uit: wanneer hem d'Engelsche graef van *Cumberland* met vry minder magt, op 't jaer vijftien honderd feven en negentig, foo manhaftig beffprong: dat niet alleen de ftad *Porto Rico*:

Sant Martha veroorz.

Namen des eilands:

natuur en zeden des zelven:

Leons verichtingen alhier.

Nieuwe steden.

Stad Porto Rico:

Graef van Cumberland land neemt de ftad in.

Rico ; maer self verscheide sterkten bemagtigde. Behalven een onwaerdeerlijke buit, vielen ook tachtig stukken geschut in sijn handen. Voor dusdaenige nederlaeg hadden de Spanjaerden noch een andere gesmaekt, ten tijde als *Christoffel* zoon des Portugaelsche graef van *Camigna* dit eiland bestierde; de *Canibalen*, ophem los gegaen, hielpen alle Spaensche inwoonders aen een rampsaelig einde. Niemand ontsprong den dans, als de bisschop, met sijn onderhebbende dienaers, torzende de tempelcieraden, by tijds gevlucht. Sulx de eilanders niet meer behoefden te twifelen of de *Spanjaerden* ook sterfelijk waeren: gelijk twifelden, wanneer over haer groote schepen, en bysonderlijk de slag des geschuts verbaest stonden. *Hugo Linschooten* verhaelt, hoe de *Cacique Taguara* een *Spanjaerd* onder water dompelde, ten einde proef nam, of ook smoorde; maer bemerkende, dat den geest had gegeven, en by gevolg dese landaerd sterfelijk was: viel haer, beesig met goud te soeken, op 't lijf, en versloeg meer dan honderd en vijftig. *Peter Martyr* getuigt vorders, dat dit volk buiten gemein met de wapenen omging, en evenwel somtijds een schendige neep kreeg. By sijn tijd voeren de *Canibaels* uit *Porto Rico* weg vijf duisend menschen voor haer winterkost. Maer zedert de *Spanjaerden* 't eiland bemagtigden, ging 't moorden immers soo vinnig toe. Die geen goud konde opbrengen was lijf-loos. Wacrom, (volgens de *Priester Peter Ordonnez de Cevallos*) de *Cacique Hatvey*, van der *Spanjaerden* aentogt verkundschaft, sijn onderzaeten een eed afvorderde: nimmer te sullen melden waer 't goud lag, schoon dieswegen moesten sterven; want, seid hy, 't Goud is haer God: om welke soo vervloekte bloed-baeden aller-wegen aenrechten. Werpt dan 't goud in onmeetelijke diepe water-kolken: wanneer de Spaensche God verzonken leid, sal den *Spanjaerd* den moed ontzinken, om wegens goud te plaegen, 't geen niet te vinden is. Soo geseid, soo gedaen. Voorts leid hier ook 't steden *Arrecibo*,

westelijk van *Porto Rico* af, alwaer een der voornaemste havenen is: andersints zijn meest met riffen en zanden besmet. 't Eiland ten noorden, minder vruchtbaer dan ten zuiden, brengt goud voort. Binnen vloeyen veel beekjens. Men vind hier ook silver, tin, lood, quik-silver en azul, by de schilders gebruikelijk. De regen valt meest tusschen bloey-maend en d'herfst. Weinig voor en in 't begin der herfst ontstaen d'*Huracanes*, welke diervoegen uit de wolken uitgeborsten waeyen, dat onmogelijk geen vaertuig zee bouwen kan. Een noordelijke storm, doet hier bysondere schaede op 't gezaeyde. Voorts rijst, tien mijl ten zuid-oosten buiten *Porto Rico*, 't gebergte *del Loquillo*, van welk een vervolg van bergen loopt door 't gantsche eiland oost en west tot de zee toe, wiens oever *sant German* beslaet. Drie en twintig rievieren wateren in d'*Oceaan* uit. Onder de voornaemste word gerekent *Cairabon*. Tien zuiker-moolens souden 'sjaers meer leveren, ten zy volk gebrek hadden. 't Geboomt, welk de bergen en valleyen wijd en zijd beslaet, verscheelt onderling. De gedenkwaardigste boomen zijn *tabunuco*, verschaffende een smeerige en gefonde gomme, dienstig tegen verstijftheid en wonden, als ook om schepen te pekken: de bitterheid der gomme bewaerd de kiel en voor 't gewormte. *Maga* heeft een onverderfelijk hout en groote bloem roos gewijs. 't Zap van de bladeren *Higillo Pintado* geneest zekerlijk alle quetzuuren. De selve kracht verschuilt ook in 't kleine boomtje *sancta Maria*, als ook in een ander *Balsamo* by de *Spanjaerden* genaemt. De stamme van *Zeyla* is soo dik, dat vijftien mannen hand aen hand den selven naeuwelijx omvaedemen. 't Pok-hout en *castia fistula* valt hier inschelijx overvloedig. Sommige appel-boomtjens lanx strand hebben een sterk vergif. Wie onder haer schaduwe slaept, word lam. Een visch, d'appelen etende, krijgt swarte tanden: en gegeten veroorsaekt de dood: of, indien denatuur de dood te sterk blijft, valt den

Natuurlijke beschryving van *Porto Rico*.

Canibalen vermoorden de Spanjaerden.

Wonder gevoelen wegens de Spaensche.

Eigentlijke beschryving van West-Indiën.

Hatveys merkwaaerdig seggen.

't Gebergte *Loquillo*.

Rievieren.

Moolens:

Boom tabunuco:

Maga:

Higillo Pintado:

Maria: *Balsamo*:

Zeyla:

Vergiftige appel-boomtjens.

eter

Kruid quibey.

Merkwaardige boom Guaiaba.

eter 't hair uit. Immers soo schadelijk is 't steekende kruid *quibey*, met witte bloemen, weinig langwerpiger als violetten. Maer dit eiland lijd de grootste schaede by 't geboomte *guaiaba*, ter oorzaak seer weelig voortset: ja gantsche beemden en bergen hand over hand meer en meer inneemt: waer door 't gras eenmael vergaer, dewijl onder *guaiabas* lommer niet wascht. De boom draegt bruine appels, binnen vol korrelen, welke, by 't vec of gevoogelte gegeten en geloofst met den afgang, uit den afgang aller weegen tot boomen groeyen: weshalven 't land over al verwildert. De stamme der *guaiaba* is glad en bleek: de bladeren, hard en glinsterig, staen twee en twee over malkander: de bloemen krullen vijf blaedjens om, midden-weegs steekt een kroontje, niet ongelijk der paeuwen. De vrucht, ruig en weinig langwerpiger dan d'Europische appels, verthoont doorgesneeden een bleek-rood vleesch, vol eed-baere steenen,

sweemende na die van mespilen. De vrucht noch onrijp heeft een wrange smaak; doch gekookt helpt den maegge. Gerijpt is niet min aengenaem van geur, als lekker van smaak: beuzig verwekt buik-loop. De wortelen, buiten rood, binnen wit, zijn sappig, zoet en buiten gemein lang: de bladeren zuur en trekkende. Eindelijk voed *Porto Rico* wonderlijke beesten. Onder vele verdienen aengeteikent *Javaris*, *Opassum* en *Tatou*. *Javaris* word gehouden voor een zoort van wilde verkens: hebben korte ooren, weinig spek, een naevel op de rugge: zijn byna staerteloos, sommige swart, sommige ook wit gevlekt. 't Wild-braed valt buiten gemein smakelijk; doch om te vangen moeyelijk; want, alsoo 't verken door een luchtgat in de rugge adem haelt, blijft onvermoeybaer rennende: benart van d'honden gaet stoutmoedig los op de naeste, en tarnt aen slarzen wat voorkomt. *Opassum* haelt de groote van een kat: sijn muil is scherp: 't boven-

Javaris hoeaanig dier:

fte kaeken-been steekt over 't onderste: heeft lange, breede en rechte ooren, en een bysonder lange staert, aen 't einde kael en beneden-waert omgekromt: de rugge verthoont swart hair, tusschen welk grijze plekken: onder d'hals en buik is het met vael bont gedeckt: sijn scherpe nagelen dienen tot op-klauwteren der boomen: leeft by vogelen, hoenderen of landvruchten. De natuur voorstet dit beest met een wonderbaerlijke beurse onder den buik. De beurse, binnenwaerd van fachter hair voorsien dan buiten, verstrekt ten leger-steede voor de jongen, die aldaer zuigen. Als ze ontflooten word kruipen de jongen uit lanx de grond. 't Mannetje mamme-loos heeft inschelijx een beurse; doch alleen om de jongen by poozen te draegen. *De tatou* heeft harde schubben tot een wapen, den muil van een bigge, aen ieder poot vijf scherpe nagelen. Wanneer vervolgt word of nacht-rust neemt, rolt hy hoofd, beenen en staert, gelijk een bal, onder de schilden in malkander: en leid also onquetsbaer voor alle geweer of beet. Toen den eilanders, voor de Spaensche aenkomst, haer godsdienst vry stond, wierd 's jaerlijx een vreemd feest geviert. *De Cacique* belaste d'onder-daenen ter gesetter tempel te verschijnen. Alhier hielden sich de priesters besich met 'topschikken van den af-god. Nevens haer nam *de Cacique* zit-plaets. Op sijn trommel-geslag stapte 't gemeine volk nabinnen. De mannen veelvervig geschildert, droegen allerley pluimaedjen: om d'hals, beenen en armen slingerden gesnoerde zee-schelpen. De gehouwde vrouwen hadden de schamelheid bedekt: de vrysters liepen naekt. Alle zongenze, niet sonder vreemde danzeryen, liedekens ter eeren des af-gods: en

groeten ondertusschen den trommelenden *Cacique*. Thans staekenze stokjens in de keel, en braecten gelijkelijk uit, 't geen in 't lijf was: ten bewijs, hoe geen vuiligheid meer by haer verschuilde. Eindelijk saten neder met de beenen kruis-gewijs onder 't lijf: hervatten een swaermoe-dige wijs, en neurden dan ook wegens d'achtbaerheid *der Cacique*. Middelerwijl droegen ettelijke wijven gecierde korven met brood rondom de zingende: storteden gebeden, by zommige uit den hoop beantwoord. 't Brood zegende de priesters, en deelden ieder een stuk toe: waer mede blymoedig t'huifwaerd gingen. Doch dusdaenige dienst-pleging iste gelijk met d'inboorling verdweenen, te mets wreedelijk uitgeroeyt. Wes-halven *de Spanjaerden* benoodsaekt zijn sich te voorsien van *Africaensche Mooren*: om in de mijnen en zuikermoolens te werken. Doch alsoo dese inschelijx 't hard onthael niet konden draegen, verliepen by meenigte. De zaak leid aldus. Als een Moor niet gouds genoeg des avonds t'huis bragt, bond hem d'heer aen een dwers hout naekt: sloeg den gebondene met riemen ten bloede: snerkte ziedende oolie in de wonde: strooyde thans ook peper en zout in de selve: en liet hem alsoo leggen: of stak den mishandelden in een put, uit welke alleenlijk de kop stak. Dusdaenige straf oefsendenze, (volgens 't Spaensche spreek-woord) nae de wet van *Bajona*. Doch de gevluichte rotten meer en meer te zamen: en vergolden *de Spanjaerden*, wanneer in handen kreegen met gelijke munt. Ja op *Hispaniola* bysonder settenze so weelig voort: dat de Spaensche kroon, beducht voor een algemeine opstand alhier, vack een yfelijke vernieling te gemoed sag.

Zijn wonderlijke beurse.

Tatou vreemd dier.

Wonderlijk feest op Porto Rico.

Wreedheid der Spanjaerden tegen de Mooren.

Thiende Hoofd-stuk :

BERMUDES EILANDEN.

De Engelsche koning *Jacob* had de nieuwe volk-plantingen in *Virginia* door versche hulp-benden en levens-middelen nu en dan gestijft. Onder 't beleid van d'hopmannen *Gosnol*, *Smith*, *Eduard* en jong vrouw *Maria Winkefield* scheepten honderd man derwaerds. Zedert bragt *Nelson* meer volk over: als ook *West*, *Gates*, *Sommers* en *Argal*. Met dertien honderd zielen ging *Frans Wiat* zeil. Niet min be yverde *Jacob* de bewooning van *Nieuw-Engeland*. Tot voortsetting van 't een en 't ander lagen de *Bermudes* vlak in 't vaer-water, op twee en dertig graeden benoorden den middag-lijn, vijf honderd mijl oost-zuid-oost van de *Virginische* uithoek *Roanoak*. De *Spanjaerd* had nulang te vooren 't oog hier op; alsoo de *silver-vloot*, uit *Havanaes* haven door de straet *Bahama* na *Spanje* gestookten, aen *Bermuda* een bequame verversching vond. Weshalven met *Hernando Camelo* over een komt: om ettelijke *Castiliaensche* en *Portugeesche* huisgezinnen aldaer te vestigen. Den nieuwe bevolkers zijn wel seer smaekelijke voor-rechten gegunt; doch weinige vonden smaek in de voorflag. 't Werk dan viel eindelijk op een storting uit: te meer na dien *kaifar Carel de vijfde* ter selver tijd d'handen vol werk had; want hy toenmaels *Romen* in nam stormender hand: en met den boeren-krijg in *Duits-land* en hoog sweevende geloofs-verschillen niet weinig bedremmelt stond. Zedert bleef *Bermuda* ses en seftig jaer by eenig mensch onbesichtig. De *Fransche* hopman *Barbrierie* verloor toenmaels alhier sijn schip. 't Selve onheil trefte namaels *George Somers*: dewelke de schipbreuk bestierf, en d'eilanden by uiterste wille na hem self *Somers* eilanden noemde: hoewel d'eerste benaming *Bermuda* stand gehouden heeft: het zy na de *Spaensche* pieloot, die

Spanjaerd
neemt voor
Bermuda
te bevolken:
waerom?

Schip-breuk
ken voor
Bermuda.

't eerst ontdekte, het zy na 't schip, welk hy voerde. Op 't jaer seftien honderd en twalef is binnen *Londen* een *Maetschappy*, met 's koninx gunst-brieven gesterkt, ingestelt. Dese vaerdigde *Richard Moor* gesag-heber over seftig man na *Bermuda*. Drie jaer leide *Moor* te kost aen 't versterken des eilands: terwijl de ratten, uit een schip op land geraekt, eerlang diervoegen vermeenigvuidigden: dat alle gewasch en self leef-togt binnenshuis vernielden. Sulx d'hongers-noot dapper toe nam. Alle middelen tot demping van 't schadelijk ongediert liepen te loor. Eindelijk quam de sterft onder de ratten, die binnen weinig dagen alle geheel weg nam. Ondertusschen wierd *Moor* nu en dan gestijft met versch volk. *Barlet* bragt seftig man over, en haelde tachtig pond amber-grijs af, te mets by een vergadert. Allenskens vermeerderde de volk-planting. De schepen *Blessing*, de *Starre* en *Margariet* voerde vier honderd en tien zielen derwaerds. Uit de *Virginia* quam *Daniel Tuckard*, om *Moors* staet-volger te zijn. Dapper queet sich *Tuckard*: hy plante allerweegen boomen uit de *West-Indische* eilanden, als ook tabak, met welke een schip na *Londen* bevrachte. De dertig duisend ponden tabak beliepen een groot geld. Voorts wierden de landen in kavelingen verdeelt: ten einde ieder deelgenoot en volk-planter sijn eigen besittingkende. De kavelingen ontleenen haer benaemingen van hoofdeelgenooten *Harington*, *Smith*, *Devonshire*, *Pembroke*, *Paget*, *Warwijk*, *Southanton*, *Sandys*. Men bouwde nu ook sterk huisen. *Tuckard* wierd vervangen door *Nathanaël Butler*, op 't jaer seftien honderd negentien. *Butler* voerde in vier schepen vijf honderd zielen tot versterking der eerste volk planting, die zedert de ratte jaren seer verswakt was, en weinig gaede geslaegen by de *Londensche* reeders.

Moors ver-
richtingen.

Ratten ver-
nielen alles.

Tuckards:

ders. Nu wierd ook een tempel gesticht: een vuurschaer gespannen: en alles geschikt op de voet van een wel gesteld gemeine best. Eerlang volgden self adellijke huis-gezinnen met 't fregat *de Magazijn*. Weshalven de nieuwe inwoonders, vijftien honderd sterk, twintig mijlen in de lengte besloegen. Op 't oostelijkste langwerpig eiland *Georges* stichtenze *Warwyks*- en *Davers-fort*. d'Andere sterkten en toorns ontleenen haer benaeming van *Cavendish*, *Paget*, *Smith*, *Pembroke*, *Carelen David*. Vermaerd zijn d' haven *Southanton*, d' inwijk *Harington* en *Groote Sond*. Voorts hebben de *Bermudes*, bestaende uit veele minder en grooter eilanden, de gedaente eens halven maens, rondom beset van klippen, by leeg water boven kijkende, by hoog niet diep schuilende, alsoo het zelden meer dan vijf voeten ebt of vloeyt. De strand meest rudzig en verhard door zonne en wind, lijd nergens af-breuk van de de slag der golven. De grond self is veelerley. Ter sommiger stede tusschen kley en zand: elders roffe, witter of swarter. De roffachtige wort voor de slechtste gekeurt, de swartachtige voor de beste. Drie voet onder de roffe aerde verschuilen dikke schaelen; doch onder de swarte een witte korst niet ongelijk den puinsteen, in welkers vochtige holligheden de boomen wortelen. De putten, hoewel met de zee op en af-loopen, verschaffen nochtans een gefond versch water. De lucht, doorgaens helder, wanneer door wolken word betrokken, schintelt van yfelijke blixemen en swaere donder-flaegen. Andersints blijftze seer getempert, sonder overmactige koude of hette. Weshalven de Europische vruchten alhier weeliger wasschen, als in haer eigen geboorte-plaets. Tweemaal 's jaers valt d'oogst. 't Geen in de lente gezaeyt is, word gemaeyt in zomer-maend. Thans begint wederom de zaeying met d'oogst maend, welk by winter-maend ter schuure komt. Geen schadelijk gediert voeden d'eilanden. Self de geele spinne, die zijde webben nabootst, is sonder ver-

gif. De plante *nuchtly*, voortbrengende gespikkelde peeren, groeyt tusschen de reeten der rotzen, druipende van zee water. De verkens, die uit 't gebleven Spaensche schip te land swommen voor meer als anderhalf honderd jaer, zijn zeer vermeenigvuldigt; doch wegens magerheid naeuwelijx eetbaer. Dese leven by de soete beezien, welke van de palmiet-boomen vallen. Rondom de witte en roode moer-beezien kruipen duisende zijd-wormen, spinnende roode en witte zijde. De zee, hoewel schaers, verschaft ook peeren en amber-grijs, geensints van de slechtste slag. Met 't begin des jaers tot bloey-maend toe, vertoonen haer nu en dan de walvisschen onder de wal. Wonderlijke zee-voogels nestelen in hoolen, gelijk de konijnen. Behalve vreemde vogeltjens, vliegen meenigte reigers door de lucht. De tabak, by *d'Engelsche* geplant, slaegt seer wel. Men vind hier groote schild-padden, vol smaekelijke eyeren, welke zy onder dun zand aen den oever bedekken, om by zonnen-straelen uit te broeyen. 't Vangen gaet aldus toe. By nacht verspieden d'op-passers, waer de schild-padden na strand komen, en een kuil anderhalf voet diep in d'aerde graeven. Met dit werk beesig worden op den rug gesmeeten. Aldus gekeert kunnen niet wederom ter been komen: weshalven swaere zuchten voortbrengen. Sommige zijn voorsien van twee bekkens vol eyeren in den buik. De eyeren, niet wijkende voor kaetsballen in groote, hebben een weke schael, andersints ook een wit en dooyer. Wanneer op de seste week blijven begraven, door-booren de jongeschild-padden de schael en het zand: en kruipen aenstonds zee-waerd. 't Vleesch valt niet min gefond als smaekelijk. Haer oolie wijkt voor geen boter. Eindelijk groeyen op *Bermuda* cederen, welker gelijk de weereld naeuwelijx beschouwt. De blaederen zijn yl en steekelachtig aen d' uiterste einden, en soo leenig niet als der jenever-boomen, andersints verschillen onderling weinig. 't Hout

Plant
nuchtly.

Verkens.

Zijd-wormen.

Amber.

Walvisch.

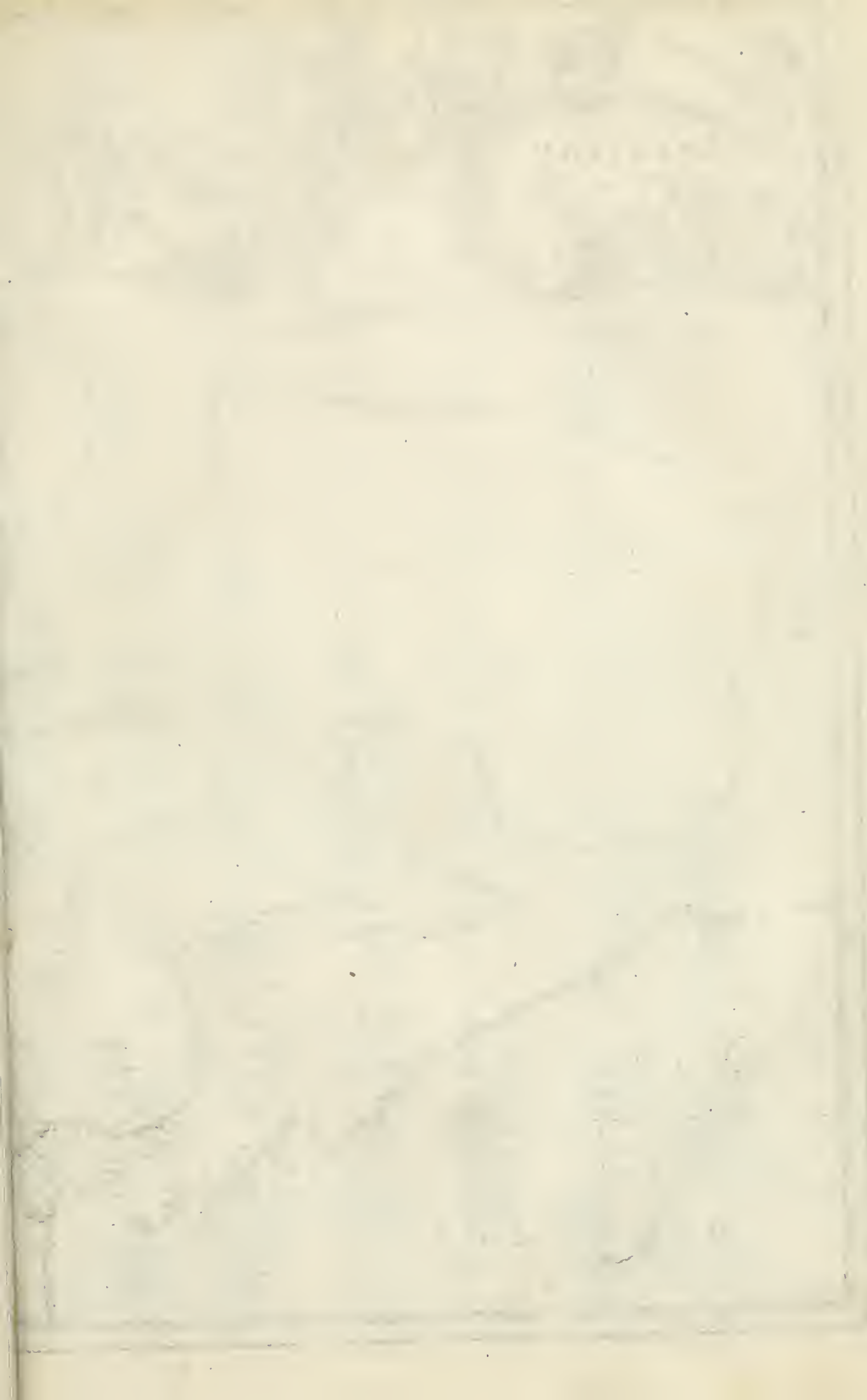
Schildpadden:

hoe gevaren:

herbroeyen:

haer
vleesch.

Cederen.

INSULÆ
AMERICANÆ
IN OCEANO SEPTENTRIONALI
cum Terris adjacentibus.

VIRGI-
NIA

MAR
DES

Golfo De Mexico

NORT

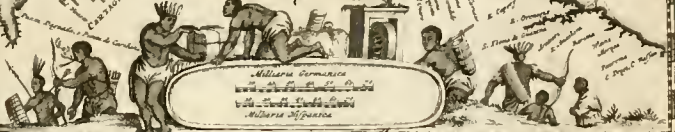
HONDURAS

NICARAGUA

MAR

DES
ZOR

S. MARTHA VENEZUELA

Alfonsus Garmicus
Vice-Rex Floridae
Vice-Rex Carolinae
Vice-Rex Virginiae
Vice-Rex Georgiae

't Hout heeft een aengename reuk, en beezien swijmende na myrten. De beezien geel-rood besluiten binnen vier witte korrelen, en geven drierley smaek; want de buitenste schelle is foet, 't binnenste om de korrelen zerp, 't vleesch tusschen zuur en zoet. De boomen behouden een geduurige jeucht: sulx te gelijk in bloesem staen, rijpen en gerijpte vruchten draegen. De beezien gerijpt beginnen te gaepen: vallen met den daeuw en regen af: en laeten een rond steeltjen aen de takken. 't Steeltje verliest geen bast, ten zy na twee jaer. d'Helst deser tijd vereischt de beezie tot volkomen

rijpheid, welke meest voor valt in de winter. De takken groeyen buiten gemein geschikt hemelwaerd: als te swaer worden krommenze den stam om. Dit edel geboomte beslaet ten verscheide plekken de grond *der Bermudes*. 't Verdient ten besluit onse aenteikening, 't geen vijf stoute water-zielen, niet sonder algemeine verwondering, op 't jaer seftien honderd en seftien, bestonden. Af gestooken voor *Bermuda* met een open boot van drie tonnen, ontleiden d'yfelijke stortingen *der Oceaen*: stonden uit afgrijfelijke stormen: en liepen binnen seven weken tot d'Iersche kust.

Merkwaerdige vaert van vijf bootsgelieven.

Elfste Hoofd-stuk:

CANIBALES EILANDEN.

Oorsprong der *Canibales* of *Caraïbales*.

De *Canibales*, noemen haer self ook *Oubao-bonon* bewoonders *der eilanden*, en *Caraïbanen*. Dese laeste benaeming is niet alleen wijd en zijd over d'Americaensche voor eilanden aengenoomen; maer self op 't vaste land van 't noorder en zuidelijk *America*, lang voor d'aenkomst *der Spanjaerden*. Wegens d'herkomst van dit volk word verscheidentlijk gezintwift. Die haer onder *de Joden* te huis brengen, hebben geen ander bewijs, als 't onthouden van verkens-vleesch. Die haer erkennen te zijn gevluichte uit de groote eilanden *Hispaniola*, *Jamaica*, *Cuba*, *Porto Rico*, toen *de Spanjaerden* niemand aldaer te lijve lieten, kanten sich moedwillig tegen een bekende waerheid; want wie weet niet, hoe *d'Indiaenen*, de Spaensche moordprijemmen ontsnapt, niet de minste gemeenschap hebben, noch in tael, noch in zeden, met *de Canibales*, jageslaege vyanden der selve blijven? behalven dat *de Canibales* bereeds de woonplaetsen besloegen, die zy nu beslaen, als *Colonus* hier aenquam. *De Canibalen* komen self onderling hier niet over een. Sommige stellen haer wiege op *Guyana*, alwaer *de Calibiten* de selve tael, zeden en Gods-dienst hebben. d'Oorsaek der verhuising leggenze te last *den Arouages*, welker

overmagt de volkeren rondom her slaefchtig drukte. Om de schouderen sulc een juk t'ontrekken, staekenze alder-eerst over na *Tabago*: en, te mets vermeenigvuldigt bestonden wraek te nemen van *d'Arouages*, die zy in een bloedige veldslag t'cenaemael ontdeeden. Niemand wierd verschoont, dan 'tvrouwvolk, tot voort-teeling. Hieruit ontstaet, dat de *Caraïbaensche* vrouwen over-eenkomstige zeden en woorden met *d'Arouages* als noch behouden. Doch d'Engelsche edelman *Bristok*, door langwijlige ommegang ervaeren in verscheide *Americaensche* taelen, stelt ter neder: hoe *de Caraïbaenen*, welker gedeelte als noch onder *d'Apalachiten* in *Florida* overig is, uit *d'Apalachiten* haer oorspronk trekken. Dit, een moedige land-aerd, loofde een groote sverm landzaeten, om op *den Mexicooschen* boodem plaets te maeken ter wooning. Zy bouwden dan alhier een stad, na de gestalte van *Apalache*. *De Cofachiten*, van hier noordelijk verspreyt over een broekachtig onvruchtbaer land, dienden sich wegens dusdaenige gelegendheid: om namentlijk de verlaetene plaetsen te bemagtigen. Ter gefetter tijd worden de dorpen aen koolen geleid, en alles vernielt, 't geen niet konden wegvoeren: ten einde

Merkwaerdige oorlogsdaden der Apalachiten en Cofachiten.

alle hoop van weder-keeren af-gesne- den bleef. Men moest sterven of overwinnen. Onverwacht vielenze *d' Apalachiten* op 't lijf. Haer koning *Paracouffis* had echter soo veel tijd, dat hy de gewoonelijke toe-gangen lanx 't gebergte en bosfchaedje, na de meest bewoonde vlakke, besette. Maer *d' Apalachiten* lieten d'heere we- gen leggen: klauwterden over on- toegankelijke toppen: en geraekten alsoo in 't hartje des lands. Verfer stond dieswegen *Paracouffis*, gelegert aen 't hangen van een berg. De voor- rogt *der Apalachiten* was nu aen den voet des gebergte genaedert, tegen welke gelijke magt af-vaerdigt. Hee- vig ging de strijd aen. Toen weder- zijds pijlen ontbraecken, gingen el- kander met knodzen te keer. De nacht scheide 't bloedig gevecht. Nie- mand konde hem den zegen toe- schrijven. d'Oorlog eindigde ten laet- sten in een vrede: namentlijk *de Co- fachiten* fouden ter eeuwiger erve be- sitten 't landschap *Amana*: een volk met *d' Apalachiten* uit-maeken: en den koning van *Apalacha* voor opper- hoofd erkennen. Zedert kregen *de Cofachiten* de benaeming *Caraïbanen*, soo veel geseid als *onvoorziens over ge- komene*. Niet lang bleven dese twee volkeren onderling bevreedigt. *De Caraïbanen* verwierpen de dienst-ple- ging *der Apalachiten* in 't gewest *Bemarin*, en te gelijk de schuldige ge- hoorfaemheid des koninx: verkoo- ren ten opper-hoofd *Ragazin*: onder- wierpen sich 't naest-geleegene land- schap *Matika*: en mackten eindelijk bestand met *d' Apalachiten*. Dese, de- wijl gewaepender hand te kort schoo- ten, trokken 't voffe-vel aen. De naeste weg, een scheuring te maeken tusschen *de Caraïbanen*. Hier toe boo- den de priesters de behulpsaeme hand. De toeleg gelukte. Want alsoo *de Caraïbanen* sonder eenige gods- dienst leefden, (alleenlijk vreesden- ze den boosen geest. *Mabouya*) had- den *de Apalachitische* priesters *Jaouas* groote vlijd aengewent: ten einde haer nabuuren de zonne dienst in boezemden. Soo veel vermogt de onderwijfing, dat een merkelyk ge-

tal op den berg *Olaimi* voor de zonne knielde. *Paracouffis* diende sich van dusdaenige gelegentheid: liet door *de Jaouas* verkondigen onder *de Caraï- banen*: hoe, met den aenvang *naai- rims* of der Lente-maend, een plech- tige dienst aen de zonne soude ver- richt werden ter gewoonelyke plaets. De koning wilde geschenken en gast- maelen bereiden voor alle zonnen- dienaers. Het is aenmerkens waer- dig, dat naeuwelijx eenige afgodery sulc een hooge ouderom bereikt, of soo wijd en zijd haer verspreid heeft, als dese met de zon. Ten tijde *Jobs* kusten de zonne-aenbidders d'hand tot eer bewijs. Zedert kromdenze de rechter voorste vinger tegen den duim om, en zoenden, volgens *Apu- lejus*, den duim: terwyl sich rechts om draeyden, en d'ooster-zon aen- baden. En hoe kennelyk is 't godde- lyk verbod by Moses? *Dat gy uwe oog- en niet op-best na den hemel, en aen- siet den zon en maen en sterren, des he- mels gantsche heir, en word aengedre- ven, dat gy u voor die buiget en haer dient. De Syriers, welker grouwelen Ijraël over nam, cerden den zon onder de benaeming Babal, soo veel als Heer. De Pheniciers noemden hem Beël-samen, heer des hemels: de bur- gers van Accaron Baäl-zebahim, heer der offerhanden. Maer God verander- de de naem verachtelyk in Baäl-zebub, Vliegen-God. Moloch of Milcom berei- kende by d' Ammonieten inschelijx de zon: tot wienseer d'ouders haer kin- deren droegen tusschen twee vuuren, of door de priesters lieten draegen, om gezuivert te worden. Ander- sints zijnze ook verbrand in *Molochs* gloeyende beeld met seven kamer- kens. *Macrobius* getuigt, hoe *d' Assy- riers* aen de zon *Adad* toeschreven 't opperste, en aen de godinne *Adar- gatis* een ondergesteld gesach. *Adads* beeld schoot stralen nederwaerds; maer *Adargatis* na boven. Met 'r eer- ste gavenze te kennen, dat 's hemels kracht bestont in zonne-stralen, 't aerdryk verwarmende: met 't twee- de, dat door dusdaenige bestraeling alles op quam. De uitmuntenste tem- pel, die *Syria Apamena* beschouwde,*

Job. 38.
26. 27.

Metam. 14.

Zonne- dienst zeer oud. Deut. 4. 19.

Welke vol- keren den zon gods- dienstig eeren.

Caraïbanen waer van:

vallen van d' Apalachiten af.

stont

stont den zon geheiligt. *d' Arabiers* offerden hem dagelijks wierook op outaers boven de daeken. En geen andere was *Chamos* en *Baal Peor*, der *Moabieten* en *Medianieten* af-god. Lanx de Roode Zee lag de stad *Baisam-fa*, so veel gefegt als 't huis des zons, berucht door bysondere dienst-pleging aen de zon. *De Persen* hielden dit licht voor d'hoogste God, wien drie-voudige feesten vierden: ter oorsack in hem bemerkten wijsheid des verstands, goedheid der wille en magt van uitvoering: of ook om uit te drukken sijn drierhande werking, door warmte, licht en onderscheiding des tijds: of eindelijk wegens sijn drievoudig afdeelen der dagen, in gelijke als by lente en herfst, lange by zomer, korte des winters. *d' Egyptenaers* eerden de zon onder de benaeming *Osiris*, en naderhand nevens hem *Mitfrain Chamfzoon* eerste stichter des Egyptischen rijk. In *Egypten* stak boven alle steden uit met haer zonnen-dienst *Heliopolis*, *Zonne-stad*: alwaer d'os *Mneuis*, den zon toegewijd, godsdienstig wierd aengebeneden. *Macrobius* beschrijft *Mneuis* aldus: *Mneuis is enkel goud, staet sonder baerd: de rechter-hand verheft een sweep na de wijze der voerluiden: de linker beklemt een blixem en koorn-airen.* Merkwaardig offer bragten de *Mooren* aen *Affabin* of de zon. Haer Priesters alleen hadden vryheid om kaneel te plukken: onder beding nochtans, dat eerst ter eeren *Affabins* vier en veertig ossen, geiten en rammen slachteden: noch kaneel voor of na zon inzamelden. De kaneel-pijpen zamen gebragt worden door een geheiligde piek verdeelt: 't geen voor d'handelaers over-schiet, draegenze weg, mits betaelende. Een rechtmaetige deeling ontdekt de zon: wanneer de snipperingen des kaneels aen brant steekt. *De Grieken*, volgens *Proclus*, behingen een lange staek met lauwreren en bloemen, op ieder sevenste dag der maen. De top droeg een swaere kopere kloot, aen welke kleinder en kleinder athingen. Mid-den weegs van de staek slingerden drie honderd vijf en sestig kranzen.

De voet was bekleed met een geele vrouwen-rok. De bovenste kloot beduide de zon, de mindere de sterren, de kranzen de jaer-dagen. En aldus vierdenze den zon. Omtrend 't selve schepsel hebben sich certijds in afgodery uitgeslooft *de Massagetenen* oude *Duitschers*. En noch huiden ten dagen besteeden de volkeren onder 't uiterste noorden, *Japanders*, *Chineesen*, *Tattars*, *Ooster- en Wester-Indiaenen* de voornaemste dienst-plechtigheden aen 't selve schepsel. d'Oorsack hier af kan lichtelijk nagevorscht. 't Is namentlijk een gemein gevoelen aller menschen, gelijk *Aristoteles*, *Simplicius*, *Themistius* en andere heidenen getuigen, d'eeuwige godheid in de boven-plaers, welke 't aerdrijk omringt te stellen: waerom ook de biddende d'handen verheffen hemelwaerd. Nu, dewijl de hemel niet heerlijker verthoont als de zon, is de zon voor d'eenigste of voornaemste God gehouden. Want 't zy de schoonheid en glanz in aenmerking komt: 't zy de grootheid, honderd en sestigmael d'aerde overtreffende: 't zy de snelle loop, volgens welke in een uur afdoed tien honderd duisend mijlen: 't zy de heilzaeme kracht, door invloeyende warmte, tot voortteeling en groeysaemheid: 't zy de noodsaekelijkheid des lights, tot alle menschelijke verrichting: 't zy d'afmeting der dagen, door een beweging van oosten na westen, of der jaer-getijden, door een loop van 't zuiden na 't noorden, of van 't noorden na 't zuiden: 't zy dat een eenige zon genoegsaem is tot soo veel verscheide heilsaeme werkingen: dit alles te zamen-genoomen by de schranderste heidenen, of stuks-gewijs gemerkt by min verstandige, heeft haer weggerukt, om d'eeere des onzienlijken schepers over te brengen tot 't ziene-lijk schepsel. Diergelijke bezessingen maekten *de Caraïbanen* gaende na *Bemarin*, alwaer 't zonne-feest soude geviert worden. d'Apalachitische koning *Teltabin* onthaelde de nabuuren buiten gemein vriendelijk binnen d'holstad *Melilot*. Gedraegen in een zetel op de schouderen van vier man-

Waerom de zon door-gaens voor een God ge-dient is en word.

Teltlabins
schrandere
zond om-
trend de
Carai-
banen.

Carai-
banen
worden ver-
deelt :

een gedeelte
wordt ver-
jaegt : en
waerom :

bevolken de
voor-eilan-
den van A-
merica :

wanneer
kan niet slijp
geleid.

nen, welke vier andere verpoofden, tusschen pijpen en trommen, niet sonder ontelbaer gevolg, kreeg eindelijk de kruin des bergs *Olaimi* onder de voet : verrichte aldaer een staetlijk offer aen de zon : liet de *Carai-
banen*, mildaedig beschonken, t'huifwaerd keeren. Drie jaer duurde dusdaenig onthael: wanneer ondertusschen 't bestand ten einde liep: met welk *Teltlabin den Carai-
banen* d'oorlog verkondigde, ten zy by den dienst der zonne volhardeden. De voorslag wierd verscheidentlijk gevat. Sommige oordeelden te strijden met haer duur bevochte vryheid : door een nabuurig koning wetten des Godsdienst te ontfangen. Indien de zonne eer toequam, sulx konde soo wel geschieden op 't gebergte van *Amana* als binnen *Teltlabins* rijk. Andere, omhelzende de vrede, en diep ingenoomen met een zucht tot *Olaimies* godsdienst, verwierpen de voorwaerde niet. Aldus geraektenze onderling over hoop. Ieder trok sijn streng evensterk. Evenwel vonden de voorstanders der vryheid den grootsten aenhang. Weshalven de zonnen-dienaers d'*Apalachiten* in den arm namen. Dese, ter hulp afgezakt, verjoegen de partyen : en erkenden de verdrijvende *Carai-
banen* voor een volk sonder onderscheid van godsdienst of landbestier, tot een cenig lichaam zamen gesmeed. Doch de verdreevene sworven, niet sonder duisend ongemakken, tot d'*Oceaan* toe. Alhier scheep gestapt, geraekten aldereerst aen 't eiland *Ayay*, nu 't *Heilig Kruis*. Zedert by voort-teeling weelig vermecnigvuldigt, hebben te mers alle de voor-eilanden van *America* bevolkt : met de *Calibiten* naeuwe verbonden getroffen tegen d'*Arouacas*, *Taos*, *Sappayos* en andere vyanden op de vaste kust : en self wijd-uitgestrekte landpaelen aldaer ingenoomen tot *Brazil* toe, niet sonder diep ontzach voor haer manhafte scherp-zinnigheid. Eindelijk dewijl de geheugenis der vereeuwde voorvallen geen vaste grondslag vind in de boeken; maer alleen van hand tot hand onder de *Carai-
banen* word overgelevert : soo

kan de juiste tijd der verhuising uit *Florida* niet wel aangewesen. 't Blijft buiten tegenspreken evenwel, of 't is voor meer als vijf eeuwen geschied; want soo veel tijd ten minsten vereischt de bevolking van soo veel groote eilanden en koningrijken. Wegens d' oorsprong der *Apalachiten*, brengen zy seif by, dat niet bestipt konnen seggen, wanneer sich alhier neder-sloegen: maer wel hoe zedert een onbedenklijke tijd de landschappen *Bemarim*, *Amana* en *Matika* bevolkten. Andersints zijn geen duistere voet-stappen van een *Tattarischen* herkomst te bespeuren in woeftie zeden, plompe af-godery en zinrijke tael. Onder andere hebbenze als noch den *Tattars* ontleent, een heilige gedachtenis te bewaeren der koningen, die certijds 't vaderland door groote diensten verplichteden. Bysonder gedenken d'*Apalachiten* in haer liedekens een koning *Maydo*, berucht wegens heerlijke heldestukken en wijse land-bestiering. Zy gelooven, dat de zon vier en twintig uren voor veel eeuwen verduistert bleef. In die lange nacht overstelp-ten de wateren 't hoogst gebergte: alleenlijk wierd de top *Olaimi*, alwaer de zon een prachtige tempel voor sich gebouwt had, verschoont, nevens menschen en vee derwaerds gevlucht. Uit dese gespaerde is de verdronke wereld herstelt, soo haest de zon wederom heucheljk te voorschijn quam: waerom hem in den opgang de *Tonatzuli* verwelkomen, en sijn keeren verzoeken, terwijl onder de kimmen duikte. De *tonatzuli* hebben de gedaente van een distel-vink; doch buik en wicken verguld geel, een hemels-blaeuwe rugge tot de staert toe, een veelvervig geveedert hoofd, bek en klauwen als yvoor. Haer zang behoeft voor geen nachtegael te wijken. Doch *Olaimi* is een volkoomen-ronde berg: de toegang, in harde steen gebikt, loopt slangs-gewijs twee mijl topwaerd, aller wegen beplant met cederen, pijn-boomen, cassine en zassafras. De top heeft een vlakke, die een mijl in 't ronde uit-haelt. Ten oosten leid een hol

Oorsprong
der *Apala-
chiten*:

haer gods-
dienst.

Tonatzuli
hoedanige
vogeltjens.

Beschry-
ving der
berg *Olai-
mi*:

hol, aen welk de natuur meer luister verleent, dan konst en kosten souden te wege brengen. De eerste straalen der rijfende zonne schijnen by 't hol in. Dit lang-werpig rond vertoont een wit gewelfsel, boven voorzien van een groot lucht-gat. De vloer behoeft 't schoonste marmor niet toe te geven. In de vloer staet een bekke gemetzelt, om te ontfangen de kristallijne vocht, uit de rotsteen druipende. Terwijl 't volk op de gezeide vlakke danste, maeltijd hield en zong, offerde de priesters wicrook en allerley reukwerk. De klederen, die de rijke vereerden aen de zon, wierden den armen van welke een lijste was, ter hand gestelt. Doch naderhand hebben d'Apalachten een smaek des Christendoms gekreegen. 't Werk dient een weinig hooger opgehaelt. Wanneer Joan Ribauld een Fransche bevolking na Florida had overgebracht, en een sterkte na koning Carel de negende genoemd: is de Spaensche bevelhebber Peter Melendez hem schielijk op den hals gekomen: en, verkrachtende 't recht der volkeren, soo verwoed tegen de Fransche geweest; dat self wijf noch kinderen spaerde. Tien alleen ontsnapt den bloedigen dans: vonden by den Floridaenschen koning Zaturiova veilige lijfberging. Alhier bericht wegens de bescheidenheid en magt des koninx over Apalacha, versochten derwaerds te vertrekken. Zaturiova willigde niet alleen de begeerte in; maer voorzag ook den seven Franschen (d'andere drie waeren gestorven) van bequaeme gidzen. Zy besochten dan Zaturiovaes bondgenooten, lanx de vermaekelijke stroom Selay in verscheide dorpen verdeelt: voeren over stroomen op zamengebundene takken: boorden door moerasschen, bergen en bosschaedjen vol verflindende wild: sloegen tegen woefte Floridaenen, die onophoudelijk d'eenzaamste wildernissen doorsnuffelen: ettelijke dag-reisen vervolgt by een hinderlaege, die de koning Timagoa leide, lieten twee der gidzen in de loop: d'andere, swaerlijk verwond, geraekten eindelijk bin-

nen Akoveka, en van daer voor den Apalachitischen koning, die alle minzaam ontfing. Weshalven voor sich namen, verlokt door 't vruchtbaere land en rekkelijke zeden der inwoonders, aldaer te blijven. Twee alleenlijk keerden met de leiders na Zaturiova. d'Andere hielden stand, en tijdig en ontijdig aen, om 't Christengeloof den afgooden-dienaers in te scherpen. Vele leerden te gelijk met de Fransche tael de goddelijke waerheid: onaengesien de priesters Jaouias sich vinnig hier tegen stelden. Na de dood der Fransche, by d'Apalachten seer beklaegt, soud 't heidendom wederom zijn bovengeslaegen: indien niet ettelijke Engelsche huisgezinnen, gevlucht voor de bloed-baeden in Virginia, by d'Indiaenen aengerecht, door tegen-wind Nieuw-Engeland geensints hadden kunnen bezeilen. Vervallen voor Florida, stapten om verversching te land: trokken de stroom Selay op: verkooren 't landschap Bemarin ter woonplaets, in 't jaer sestien honderd een en twintig. De gevluchte huisgesinnen hadden onder haer zeer yverige gods-geleerden. Dese bragten 't werk soo verre: dat, na verloop van acht en twintig jaeren, de koning self, nevens een merkelyk aental des adels, den Christelijken doop heeft ontfangen binnen d'hoofstad Melilot. Maer dewijl ons oogmerk in dit hoofd-stuk enkelijk leid, om d'inwoonders op de voor-eilanden van America na 't leven af te maelen, sal 't genoeg zijn, ter swenk getoont te hebben haer afkomst uit de Cofachiten, en zedert uit 't midden der Apalachten. Voor af moet een waerschouwing gedaen, wegens de zeden der tegenwoordige Caraïbanen, welke niet alleen onderling seer verscheelen; maer byzonder haer self t'eenemael ongelijk zijn, zedert d'omwegang met d'Europeers. 't Geen 't vervolg behelsen sal, vervat een oudheid van zaeken, hoedaenig noch stand grijpt op sant Vincent en de vastekust, alwaer de Caraïbanen geen manieren den vreemdelingen ontleenen. De Caraïbanen dan zijn welgeschapen menschen, met breede schouders en

zonnen-
tempel al-
daer:

en hooge
seest.

Apalachi-
ten hoe tot
het Chri-
stendom zijn
gekomen.

Caraïba-
nen:

haer gestal-
te:

heupen, ronde aengesichten, sonder baerd, wijde mond, witte tanden, kleine oogen gelijk *de Tattars*, ver-eelde voeten tegen allerley scherpte, platte neusen, door geweld ingedrukt, en swart hair, lang nederhangende. Wanschaepene zijn onder haer niet te vinden. Alle gaen moeder-naekt. Soo haest 's morgens uit 't water

schilderen: r'huifwaerd keeren, beschilderen de lichaemen met roode verve. Hier toe gebruikenze *rocou* een boom-gewasch en oolie. Om de oogen trekkenze swarte ringen met 't zap uit appelen *junipa*. De schildering verstrekt tot cieraed en sterkte. Andere strijken een drabbig qual over de ledemaeren, en blaesen hier op allerley vogelvederen. Sommige leggen op 't lichaem een gegomde korst, en kleven in de selve geurige bloemen. Voorts gebruiken *de Caraïbanen* noch andere op-tooyfels. Zy vercierent 't hoofd met veel- vervige pluimaedjen: de door-boorde ooren met gladde vischgraeten of schubben van *caret*, of kristallyne doppen. De selve pronkeryen hangenze aen de lippen en 't middel-schot der neus. 't Man-volk trekt armringen aen het dikke des arms by de schouder, een vrouw dicht by d'hand. Om de beenen slingeren koraele kouf-banden. Andere dragen ook arm-pijpen en beenderen der verflaegene vyanden, en geregen ketenen uit *agouty* tanden, van tijgers of wilde katten, of kink-hoorentjens. Wanneer ten hoogsten cieraed te voorschijn komen, bindenze, boven de genoemde cieraeden, armringen onder d'oxels, sluyers en vederriemen, welke of lanx de schouder flodderen, of van den navel tot de dyen. Boven gemein hooge prijs word gesteld op de *caracolis*, koopere pronk-penningen, welker kleinste aen d'ooren, de grootste voor de borst slingeren. En dewijl de selve geweldiger hand gehaelt worden uit het vyandlijk landschap *der Arouages*, zijn het gedenk-teikeren van manhafte dapperheid. Onder *de Caraïbanen*, die met *d'Europeers* verkeeren, gaet een tweederhande tael in swang. d'Oudste is sacht, aengenaem, vloe-

haer twee-
derhande
tael: is seer
merkwaer-
dig:

yend', en by na geheel tusschen de lippen voort gebragt. Na verscheidentheid van uit-spraek heeft een woord meenigmael verscheide betekenissen. Bysonder hebbense een afkeer van d'Engelsche spraek. Willen niemant de geheimenis der eerste tael ontdekken. Het verdient waerlijk geen gemeine verwondering: dat de *Caraïbaensche* mannen woorden spreken, die de vrouwen wel verstaen; doch nooit spreken, en soo ook in 't tegen deel: dat d'oude manieren van seggen gebruiken, welke nooit in de mond der jongelingen komen, en de jongelingen, welke nimmermeer d'oude: dat by tijden des oorlogs spreken, 't geen niemand verstaet, als de soldaeten: ten einde haer aenflaegen niet uit lekken. Maer de vermengde tael, heeft veel woorden van *d'Europeers*, en bysonder van *de Spanjaerden* overgenomen: welke, wanneer in onder-handeling treden met *d'Europeers*, gebruiken. Vorders, hoe

*haer in-
borst:*

wel *de Caraïbanen* over de minste belacchelijke voorval luids keels uitschetteren, zijn echter van swaermoedigen geest, en ondertusschen leenig, op welke door hardigheid niet te winnen is. Haer besigheden in

besigheden:

jaegen, visschen, land-bouwen, huisen stichten, nemenze voor tijdverdrijf van liever lee op. Diefstal wort hier nooit begaen. Niemand heeft wantrouw tegen sijn naesten: wshalven d'hutten dag en nacht ongeflooten staen. Zelden rijst onrust tusschen d'een en ander. Een gemeine liefde verbint alle. Indien nochtans moeite ontstaet, de beleedigde voert sijn wraek ten uitersten uit: inzon-

wraek:

derheid als sich waend door *boyes* be-toovert te zijn. Kuifheid gaet alenthalven in swang. Jongelingen draegen diep ontzach voor de oude. Vuur-gevende wapenen jagen alle een zidderende verbaeltheit aen. Groote onwetendheid wegens na-

*onwetend-
heid:*

tuurlijke geheimenissen drukt *de Caraïbanen*. Wanneer de maen verduistert, meinen dat door *Maboya* word opgegeten. Alwaer een onaengenaeme reuk vernemen, waenen aldaer den duivel te zijn. 't Bus-poeder hou-

houdenze voor zaey-graen. En hoe-
wel schoone zout-putten hebben, ge-
bruiken echter geen zout: gelijk
ook geen verkens-vleesch, waer van
d' eilanden overvloed verschaffen,
uit vrees voor kleine oogen, 't welk
een groote mismaektheid oordeelen,
daerze nochtans alle met geringe oog-
gen ter weereld komen. Zy nuttigen
inschelijk nimmer schild-padden, om
niet de plompheid van dit dier deel-
achtig te worden. Eindelijk kennenzeg-
geen hooger getal, als haer vingeren
en tenen uit maeken. 't Geen boven
twintiggaet, schijnt ontallijk. *Akamboue*
zijn goede geesten, welker meenigte
veel, en woon-plaets de hemel is; doch
geensints bekommert met d' onder-
maenige zaeken. De offerhanden be-
staen uit *cassave* en eerstelingen der
vruchten. Dese worden gestelt aen 't
einde der hutte in vaten op kleine ta-
felkens, uit biezen en latane bladeren
gevlochten, sonder eenig gebed. Niet
dan door tusschen komen der *Boyez*
of Priesters geschiet cenige aenroeping
van Goden, en sulx alleenlijk: of om
wraek te nemen tegen verongelijkers:
of om geneesing te erlangen uit krank-
heid: of om d' uitkomst des oorlogs te
verstaen: of om *Maboya* te verdrijven.
Y der *boye* heeft sijn eigen God, dien
hy door een tover-zang, tusschen de
smook van tabak, by naere nachten
tot sich roept. Uit doots beenderen
met kotoen omwonden geeft de duivel
antwoord: maekt een geluid van klappende
kaek-beenderen, niet anders als of *d'ana-
nari* (soo noemenze 't geen hem geoffert
word) op at. Doch des daegs leid de
spijs onaengeraekt: welke soo heilig
wordt gekeurt, dat niemand den selve
derft nuttigen. Wegens de boose geest
Maboya zijn verscheidene gevoelens.
Sommige oordeelen, dewijl de *Caraïbanen*
van swaermoedige inborst en opgeswol-
le mild zijn, waer uit vervaerlijke
droomen ontstaen, zy een inbeelding
voeden, als of door *Maboya* dapper
waren afgeroscht. Doch andere brengen
een kenbaere ervaerendheid by, waer uit
blijkt, hoe defselendige heidenen waer-
lijk van *Maboya* veel lijden. Want hy ver-

schijnt haer meenigwerf in sulc een
vervaerlijken gedaente, datze zid-
deren en sweeten. De paerze neepen
en bloedige streepen over 't gantsche
lichaem betuigen ook genoegsaem
't ongenaedig onthael 't geen hy haer
doet. En onaengesien dusdaenige
wreede bejegeninge, doenze de min-
ste dienst niet aen *Maboya*: alleenlijk
vindenze verlichting, wanneer klei-
ne beeldekens om den hals draegen,
geformeert na de gestalte, in welke
de boose geest verscheen. Doch bo-
ven al houdenze voor de beste raed,
wanneer tot een Christen toevlucht
nemen. Veel onheil veroorzaeken
de *piais* of tovenaers, bysonderlijk
by voorval van sterven. Want soo
haest iemand den geest geeft, vraegt
de naeste bloed-verwand, wie d' oor-
zaak des doods is? Indien de *Piais*
iemand noemt, rustenze niet voor
den betichten aen kant helpen. Een
oude overlevering word alhier wijd-
lustig geloofd. d' Inhoud luid aldus.
d' Alderoudste *Caraïbanen* leefden
onder den blaeuwen hemel by 't geen
het veld uit haer self gaf. Een oud
man beweende sulc een beestelijk le-
ven: wanneer uit den hemel neder-
daelde een heer in wit gewaed, be-
tuigende: hoe hy eer soude gekomen
zijn, om middelen tot een burgerlij-
ke ommegang aen te wijsen, indien
iemand sulc eer versocht had. Lanx
d' oever sprak de heer, leggen scherp-
snydende steenen, met welke boomen
gevelt, en de gevelde ten gebouw
van huïsen behakt konnen werden.
Tegen 's hemels ongemakken fullen
de palm-boom bladeren dienstig zijn.
Dit seggende, brak de heer sijn staf
aen drie stukken: gebod de stukken
te planten: de planten bragten den
wortel *manioc* voort, welke gestampt
en gedroogt voedaem brood geeft.
Belangende de ziel omhelsen de
Caraïbanen een vreemd gevoelen.
Ieder meind soo veel zielen te heb-
ben, als hy hartkloppingen heeft.
De voornaemste ziel nochtans is 't
hert, verhuizende in de dood met
Icheiri, elks bysondere God, na 't
geselschap der andere Goden: alwaer
op gelijke voet le-

waerom
geen ver-
kens vleesch
eten: of
schild pad-
den.

offerhan-
den:

wanneer
bidden.

Boye, hoe
soert.

Maboya een
boose geest,
hoe danig de
Caraïbanen
handelt.

Piais tove-
naers.

Een oude
overleve-
ring der *Caraïbanen*.

Haer gevoelen van de
zielen:

ven, als hier beneden. Weshalven dan ook de knechten geslagt worden boven de graf-steeden van de heeren: om de selve te dienen in d'andere wereld. d'Andere zielen, bestaende in hart-kloppingen neemen tweederhande wooningen: *de maboyas* dwaelen door de wildernissen en bosschaedjen: *d'oumekous* onthouden sich *laux* de zee, en keeren de schepen 't onderste boven. De zielen der strijtbare helden vertrekken na gelukzaelige eilanden; alwaer *d'Arouages* slaefachtig dienen. Een bloedhartige verhuist uit dit leven, om 't juk *der Arouages* achter een hoog gebergt in dorre woestijne eeuwig te dragen. Soo haest een donder-buy op komt, vluchtenze na haer hutten: plaetzen sich op kleine stoeltjens by 't vuur: dekken 'taengesicht: leggen 't hoofd in de handen: schreeuwen schreyende: *Maboya* is geweldig gram tegen *den Caribaen*. De hutten, meest gebouwt nevens stroomen en vlieten, zijn langwerpig rond, 't Dak bestaet uit palm-bladeren of zuiker-riet. Takken, in d'aerdegepoot en boven tot malkandergeboogen, stijven de gantsche timmering. De vloer van gestampte aerde word zinlijk gehouden. Behalven een klein vertrek om te rusten en vrienden r'onthaelen, heeft de hut een keuken tot bereiding van spijs, en een pak-huis, alwaer pijlen, boog en knodzen hangen. Geschoore matten maeken de kamers. 't Huisfraed is weinig. De vermoogenste gebruiken kotoene amakken in plaets van bedden, geringer luiden *cabanen*, zijnde stokken dwers door malkander gestookten, bestrooyt vol bladeren van *bananie-boomen*, by de vier hoeken met dikke touwen geschoort. Uitgeholve kwoerden en 'taerd-werk *canaris* dienen voor keuken-tuig. In de kleine *canaris* bereidenze *taumalis*, honger verwekkende spijs, in de groote den drank *ouicou*. Wanneer gevoeg doen, booren met een stok een gat, en dekken aenstonds den drek toe. Rondom d'hutten weiden meenighte hoenderen en kalkoenen: niet fooseer voor haer eigen tafels, als om te

ruilen tegen yzer-werk. Zy verplaetsen haer wooningen meenigwerf: het zy verschrikt door iemands overlijden: het zy door eenige ontdekte vuiligheid: het zy dewijl d'hut van de blixem getroffen is. De vrouwen vinden geduurig werk met 't huisgezin by goede geschiktheid te houden, visch en wild-braed ter tafel te bereiden, kotoen te spinnen, haer mannen te kenmen, en rood te smeeren: en dese zijn inschelijx altijd besig; want zy trekken ten oorlog, of ter jagt, of ten visch vangst. Van *d'Europeers* hebbenze geleert des nachts te gebruiken traen en kotoene lem-met. Andersints dienen zy sich van vuur-voedende takken vol gomme, by *d'Hollanders* ter dier oorfaek *kaers-bout* genaemt. Ieder heeft een kleine stoel en tafeltjen *matoutou*, van welk hy visch of vleesch, buiten gemein langsaem gebraden, eet, sonder gefette tijd. De breede bladeren *bananie* verstreken voor tafel-laekens. Onder de uitsteekenste lekkernyen zijn krabben gerooftert in eigen vet, niet sonder citroen-zap en *pyman*. Wanneer groote maeltijden te zamen houden stoovenze de spijs met smeer van haer vyanden *Arouages*. De gewoonelijste drank *maby*, gekookt van *pataten* in water, verfrischt zeer, en set alle slijmachtigheid af. *Ouicou* wordgezooden uit geweikte *cassave*, sweemt boven gemein na bier in kracht, smaek en verve. De insnyding in doornige palm-boomen levert in onderhangende kalabassen een vocht, niet ongelijk den witten wijn. Weinig gebruik heeft de drank *couf-cou*, dewijl 't lichaem opblaest, hoewel andersints smaekelijk is. Maer d'hoogste achtting haelt *de zuiker-rieten-wijn*, geperst op moolens tot sulck gebruik enkelijk getimmert, en voorts in groote ketelen zorgvuldig geschuimt. Haer groote *pirauges* of schepen, uit een swaere boom geholt, met planken opgeboeyt en vol snaekeryen beschildert, konnen vijftig gewaepende mannen voeren. Zy scheppen byzonder vermaek in trommen, snaeren over kalebassen gespannen en fluiten, veeltijds gemaekt van

waerom
vaek ver-
huisen?

Vrouwen-
werk.

Vuur des
nachts.

Eten:

krabben:

menschen-
vet:

verschei-
dentheid
van drank.

Haer groote
schepen:

scheeltuig:

van den
donder:

haer hut-
ten:

bedden:

keuken-
tuig:

hoenderen:

van de beenderen der vyanden. Terwijl de visch een halve dag langzaam bakt, zingenze liederen, op de maet eens beweegden kalabas, vol keyfsteentjens. By 't gezang voegenze den dans: in welke waenen d'ingebelde gelukzaeligheid van 't ander jeven ten grooten deele te bestaen. Doch nooit danzen *de Caraïbanen* uitgelaetender, dan als in 't *carbet* (een openbaer bras huis) te zamen komen, op voorgaende aenkundiging *der Cacique*. De vrouwen brengen toe een drank uit *cassave*, die zoo weldronkenschap veroorzaekt dan wijn: de mannen visch en haegdissen. Alle bestreken met *roucou*, omhangen met veder-boschen, geven haer toe in d'uitgelaetendste dartelheid. Andersints onderhouden ook vasten-dagen: het zy wanneer tot eenig eerambt gevordert worden: het zy als haer vyanden verslaegen hebben: het zy over de dood eeniger naestbestaende bloed-verwand treuren. *De Caraïbanen* vorders setten op hoogten, van waer verre in zee eenig vaertuig omtrend de gelegenste aen-komst kunnen ontdekken, schild-wachten uit: die, soo haest eenig schip zien, terstond de weet doen: waer op de vaerdigste in haer *canoen* vallen, en na boord vaeren. Uit de spraek onderkennenze *Spanjaerden*, *Fransche*, *Engelsche*, *Hollanders*. Indien vyand vermerken, gewapender hand landende, besetten de naewste roegangen: leggen hinder-laegen: drommen by afgezonderde wegen te zamen: daer 't meeste voordeel beschouwen, drijven een jagt pijlen den bespringers toe: en vliegen voorts met knodzen tegen de hand-buffen in. Maer wanneer te kort schieten, schuilen achter steekelige haeg-doornen: of klauwteren by ontoegankelijke rotzen op: of, als de zee gewinnen, dienen sich van 't water: dompelen diervoegen onder, dat na twee honderd schreeden eerst wederom boven komen. En eerlang keerenze ten strijd geschaert. Indien daer en tegen die aen komen vrienden zijn, swemmen of vaeren de selve te gemoet: klimmen by de schepen op: dragen

de vlootelingen op schoulers na strand. Alwaer door *de Cacique* uit naem des eilands verwellekomt, na *de carbet* geleid worden. In *de carbet* verwellekomt een oud man een oude, een jonge een jongman. Men vraegt ieders naem af: na welke sich dan *de Caraibaen* noemt, en wil de gast voorts de naem *der Caraibaen* draeg. In dese verwisseling van naemen stellingenze byzondere plechtelijkheid van vriendschap. Thans biedenze tot rust een zuivere kotoene amak aen, en smaekelijke vruchten ter versfching. Soo haest de maeltijd bereid is, krijgt ieder een klein tafeltjen en een gerecht alleen, van gebakke hagedissen, gesmerkte krabben of moes-kruiden. Zy zouden 'tqualijk nemen, wanneer de gasten niet hartig eten, of haer kiezen uit-drinken. Zy bewijsen byzondere droefheid op 't vertrek der selve. Haer land-bestier kan drie-voudig verdeelt. Het laegste gezach staet aen *den Tiouboutouli hauthe*, gestelt over een *carbet*, een huis alwaer den vrcemdelingen goed onthael geschied, d'oorlogs-zaeken verhandelt en de gemeine vreuchden maeltijden gehouden worden. *Tiouboutouli canoa* voert heerschappy over de schuit, ten dage des strijds; maer staet onder *de nhalene*, die de gantsche vloot gebied. Boven alle nochtans is *d'ouboutou*, wien d'hoogste eer toe komt. Niemand geraekt tot sulc een verheeven waerdigheid, ten zy verscheide *Arouages*, of ten minsten een opper hoofd, gedood heeft. Als *de Caraibaenen* uit d'eilanden haer krachten te zamen brengen ten strijd, kiezenze uit *de ouboutous* een, dewelke gedurende de tog't heir voor veld-heer bestierd. Na den oorlog eindigt het gezach, en strekt niet verder dan over sijn eiland. Wonderlijk gaen de krijgsberaedslaegingen toe. *d'Ouboutou* stelt een dag, op welke d'eilanders in *de carbet* tot een feestelijke vreuchde-maeltijd te zamen zullen komen. Ter gesetter tijd ontbreekt niemand. Als d'herzenen, door woelen, danzen en sterken drank ontstelt zijn, stapt een oude vrouw met betraende oogen en

danzen:

wonderlijke
brassery:

vasten:

schild-
wachten:manier van
oorloogen:van ontha-
len der
vrienden,
merkwaer-
dig:haer drie-
voudige
land-b.stier:haer krijgs-
beraedslaeg-
gingen, saer
wonderlijk:

droevig gelaet binnen *de carbet*, en verzoekt gehoor. 't Verzoek word ingewilligt. Ieder luistert. Zy begint dan op te haelen de schaede, welke van oudetijden her *d'Arouages* aen *de Caraïbanen* toebragten : hoe noch onlanx in de laetste veldslag soo veel dappere helden sneuvelden, of uit banden tot lekkerny dergulzige keelen verstrekten. 't Was een schandige lafhartigheid geen wraek te nemen. *d'Ouboutou* vervolgt dese reden : en boezemt ieder een krijgsmans hart in. Des anderen daegs gaen boden af na d'andere eilanden, om bekend te maeken : dat de knodzen bereid, de pijlen gesleepen en vergiftigt, de bogen gespannen, de leestogt vervaerdigt en de schuiten toegetaekelt worden. 't Vergif, gemengt uit zap van *mancenillien*, stelt de minste wonde doodelijk. De wapenen en eed-waeren bindenze binrens boords vast. om de selve te behouden, wanneer *de piraugen* (dit zijn schuiten voor vijftig man) of *canoen* 'tonderste boven tuimelen, welk lichtelijk geschied; doch lichtelijk wederom onder zeil geraeken.

haer vergif. Zy vaeren van 't een eiland tot het ander : nemen r'elkens niet alleen verversching aen boord ; maer vermeerderen de vloot met nieuwe hulp-schepen. Genadert voor de vaste kust, trekken tegen den avond de schuiten op het droog : steeken onder geboomt vier stijlen in d'aerde, aen welke d'amakken binden ten nacht-rust. By duister en uit hinderlaegen voerenze oorlog, als sich ontdekt vinden, nemen d'hertred na de schepen, en vaeren r'huiswaerd onverrichter zaeke. Andersints vallen onvoorziens d'hutten *der Arouages* aen : uit welke, rondom gesterkt, wanneer voordeelig tegenweer geschied, schietenze met pijlen, in brandende kotoen gewonden, d'hutten aen brand : sulx *d'Arouages* een kans moeten wagen op 't vlakke veld. Als 't schiet geweer verschooten is, wordenze met *boutou* swaere knodzen hand-gemeen. Een niet missende slag slaet harzenen te pletteren, armen en beenen te morzelen. Indien *de Caraïbanen* den neder-

haer vergif.

haer togten.

nacht-rust :
vechten uit
hinderlae-
gen : seer
bloedig :

laeg ontfangen, doen zee en land weergalmen door naere rouw-klagten over de gesneuvelden : vermengen overvloedig traenen met 't bloed der verslaegenen, die zy niet sonder duisend gevaerlijkheden uit d'hevigst' van den strijd af-haelen: en stappen alsoo neerslagtig sloop. Doch wanneer zeeghaftig keeren, juichen en zingen op de vyandlijke strand : en voeren de gevangene stijf geknevelt weg. Die hem in den strijd by den kop vatte, of uit de vlucht achterhaelde, heeft byzonder recht aen den gevangene : welke in een amak, vastgemaekt, lanx 't bovenste der hutte, vier dagen sonder eten gebonden blijft hangen : thans los gelaeten, stap luchthartig heen : swetst grimlacchende, hoe hy haer vaders en naeste bloedverwanten heeft opgeklooven : hoe sijn landaerd dubbeld betaelt sullen setten 't verwoed onthael 't geen nu geniet. Een geruime tijd hooren *de Caraïbanen* die fiere woorden. Wanneer het lang genoeg schijnt, valt de meenigte toe met uitgelaetene verwoedheid. Hier brand het vlammente hout gaten in de zijde. Een ander kerst wonden tot het been : een ander strooytze volbytende *pyman* : een ander drijft vergiftige pijlen door armen en beenen. Elk betoont sich konstig, om wreed te wesen. Eindelijk slaet hem een mededoogende den kop ten slarzen met een knodze. Geswind wasschen de jongelingen 'tgevelde licchaem, en verdeelen 'tgewaschte. Eenige stukken gekookt, andere gebraden, verstrekken tot een vroolijke maeltijd. De vrouwen lekken self d'houte roosters, lanx welke 't vet *des Arouages* droop. Doch de voorverhaelde wreedheden gaen niet verder tegenwoordig in swang, als slagten met een knodze, en op-eeten. Behalven *d'Arouages* voeden *de Caraïbanen* een diepe wrok tegen *d'Engelsche* : ter oorzaek dese haer volk, onder vriendschaps schijn binnen scheeps-boord gelokt, na *Montferrat* en *Antigoa* in slaverny vervoerden. *De Spanjaerden* bedankten sich geensints wegens wreedheid gepleegt omtrend *de Caraïbanen* :

hoe sich draegen in nederlaeg?
hoe in zegen?
schrikkelijk onthael der gevangenen :
hoe opgegeten worden?
Caraïbanen vyanden der Engelsche en Spanjaerden.

als

als die sich dapper ten tegenweer stelden : ja tegen 't gefchut indrongen : en vaek rijk-gelaede kielen afliepen. Weshalven zedert beter koop gaven : en verbonden ingingen met *de Caräbanen*. Hier toe lieten haer alle vanden , behalven *die sant Vincent en Dominicus* bewoonen , dewelke als noch niet willen vergeeten de verwoede moedwil , eertijds by de Spaensche vlootelingen gepleegt. De houwelyken gaen aldus toe. Veelheid der vrouwen staet vry : ja voor d'opperhoofden heerlijk , hoe meer wijven hebben. Een neef verkiest zijn nicht : en foo haest haer binnens huis leid , is d'echt voltrokken. Echt-scheiding geschied zelden , wanneer de vrouw kinderen heeft gebaert : andersints word de trouw gebrooken , na enkel goedvinden des mans. Een vryer sonder bloed-verwantschap mag een vreemde verzoeken. Als d'ouders 't verzoek inwilligen , is 't houwelyk. Een jongeling , hoe hy sich mannelijker draegt tegen *d'Arouages* , hoe meer dochters hem van de vaders ten houwelyk worden aengebooden : van welke , hoedaenig ook zijn , niet een mag af-slaen. Uit de veelheid der wijven blijkt d'helddaedige dapperheid des mans. Ieder wijf heeft een afgezonderde woonplaats , om alle minyver te vermijden. Soo haest eenige beswangert is , word voor die tijd niet meer bekent. De man slaet sijn overspeelige vrouw met een knodze den kop te slarzen , of tarnt haer de buik op. Geeft de daed den schoon-vader te kennen : die hem dieswegen bedankt. Bloedschendige worden verbrand , of tot hutspot gehakt. Gemakkelijk gaet het toe met 't kinderbaeren. De kraem vrouw even ververst wascht 't kind in de naeste vloed : en keert ten gewoonlijk huiswerk. De man daer en tegen houd 't bedde : nuttigt niet als een stukje *cassave* , welk uit 't midden uit-eet : de randen worden gespaert tot de geboorte-maeltijd des kinds. Voorts speent hy hem een geheel jaer van allerlei lekkernyen. Doch sulc een onthouding grijpt alleenlijk stand ontrend een eerst-geboorne zoon : wan-

neer ook de vader de schouderen worden opgekrabt met een scherpe *agouty-tand*. Hoe hy sich min gevoelig toont hoe de zoon meer strijdbaer sal wesen : waer toe zeer helpt , dat 't bloed , uit de gekrabde schouderen om 'taengesicht des kinds gewreven , aldaer opdroogt. 't Selve geschied inschelijx aen de dochterjens : ter oorzaak voor de mannen op de krijgs-tocht spijs bereiden , en de schepen bewaeren , terwijl de selve slag leveren. Ten vijftienden dage doorboort een man en vrouw 't kind d'oren , onderste lippe en de scheyding tusschen de neusgaten : steekt een draed in d'openingen : om namaels te dienen voor 't gewoonlijk hangende cieraed. Te gelijk met dusdaenige plechtelikheden ontfangt 't kind een naam , genoomen van voor-ouders , boomen , visschen of eenige merkwaeerdige geschiedenis , gedurende 't swanger gaen des moeders , of 't kraembedde des vaders voorgevalen. Doch de naam verandert , foo haest ten oorlog trekken , of een opperhoofd *der Arouages* verstaen , wiens benaeming dan met haer eigen verwisselen. De moeders bekleeden ontrend de zuigelingen 't ambt van teder-gevoelige voesteressen. Op de ses maenden loopen de kinderen doorgaens zonder steunsel. Als twee jaer bereiken , word 't hair over een feestelijk maeltijd afgesneeden. Van kinds been af oesentmen de jeuchd in 't boog-schieten. Ten zy de opgehangen spijs met een pijl treffen , moeten honger lijden. d'Inhuldiging tot krijgs-knecht gaet vreemd toe. De vader geleid sijn zoon na *den carbet* : draegt hem voor de plichten van een braef soldaet : slaet hem met de roof-vogel *mansfenis* , tot des vogels hoofd verplettert is : schrappt 't gantsche licehaem vol wonden met een *agouty-tand* : bet de wonden met bytend nat : hangt den mishandelde in een amak : en onthoud hem ettelijke dagen alle voedsel. Wanneer foo veel ongemakken , buiten bewijs van smertelijk gevoelen , uitstaet , heeft hy de proef van een krijgs-knecht. Weinige vonden haer kinderen tot *boyes* , welke

Wondere handeling met de zuigelingen:

haer naemen:

Haer houwelyken :

veelheid der wijven:

overspel hoe gestraft ?

als ook bloedschandte.

Mannen leggen in de kraem.

boog-schieten:

vreemde manier om iemand soldaet te maken.

de duivelen op-dagen. Die nochtans hier toe geschikt word, moet sich eeniger spijs onthouden van d'eerste jeuchd af: uit alle leden bloed getapt, eer onder 't opzicht van een swarte konstnaer kan aen-ge-noomen. Eindelijk bereiken *de Carraïbanen* een niet min hooge als vaste ouderdom. *Charles de Rochefort* getuigt: dat by sijn tijd menschen leefden, die geheugden d'eerste aankomst *der Spanjaerden* onder *Christoffel Colonus*, dewelke by gevolg honderd en seftig jaer konden tellen. Kraem-vrouwen van tachtig jaer worden niet zelden gevonden. Ondertusschen loopenze geenzints vry wegens ziekten en krankten. Dese ongemakken mogen soo zeer niet te last geleid den lucht, die buiten gemein gezond valt, als wel 't quaed voedsel welk nuttigen. Behalven de moeyelijke over-val *pyans*, doende 't gantsche licchaem met bulten swellen, plaegen haer vuurige bloed-sweeren en 't speen; veroorfaekt door 't nuttigen van krabben, caretten vergiftige schildpadden, lamantins en haegdissen. Tegen 't veelvoudig quaet ontbreken geen genees-middelen uit kruiden, wortelen, gommen, oolien. De bittere schorze des booms *chipiou*, in water geweekt en met de geraspte pit der kink-hoorn *lamby*s gemengt, heeft heilzame werkingen. By na de selve kracht steekt in 't zap, gedrukt uit *miby-boomen*. Van buiten leggenze zalven van gebrande riet-asch, geroert in water, vergadert op de bladeren eens *bâlasie*-stronk. Om d'etter af te scheiden is gebruikelijk 't zap uit *junipa*. Ader-laeten word nooit te werk geleid; maer wel koppen en krabben des smertenden deels. De wonden groeyen zonder lit-teikenen zinlijk toe. Doch indien de genees-middelen niet helpen, neemtmen toevlucht tot de *boyes*. 't Goo-gel-werk gaet aldus toe. De hutte der kranke dient eerst gezuivert: de tafel *matentou* voorzien van een offer uit *castave*, *ouycou* en hof-vruchten voor den boesen geeft *Maboya*, soo veel stoeltjens als menschen, die den vlockten handel sullen by-woonen.

Na dat alle vuur en licht in de hutte is uit-gebluscht, treed *de boye* by 't naerft der nacht binnen. Alleenlijk geeft een glimmend einde van een gerold tabaks-blad een flaeuw schijnfel. Thans mompelt hy eenige woorden: stamp meenigwerf met de linker voet: blaest de tabak-rook opwaerds: en smijt de tabak, aen stukken gescheurt, over de hut heen. Eerlang waggelt het dak, en een vreesclijk geloey doet alle d'hairen te berge rijfen. Te gelijk naderen de duivel en *boye* tot den kranken: zuigen de smert-lijdende deelen: bevochtigen deselve met haer adem: besmeerenze met zap uit *junipa*, tot verzekering van gesondheid. d'Herstelde zieke bereid een groot gast-mael en offerhande voor den duivel. Maer indien de kranke doodelijk is: maakt *de boye* bekend: hoe de gemeinzaeme geest der bed-leege-rige met des selfs lijden mede-lijden heeft: en bereid staet, om hem boven de sterren te voeren tot 't geselschap der andere Goden. Dus lang in 't gemein wegens d'inwoonders der voor-eilanden van *America*; 't zal voorts niet ondienstig wesen ieder byzonder te beschrijven.

Ten noord-oosten van *Porto Rico* leid *Anegada*, seven mijlen lang, t'eenemacl omringt met ondiepten, gelijk ook 't nabuurig *Sombrero*; alsoo by de Spanjaerden genaemt, dewijl de gedaente van een hoed vertoont. Beide onbewoond voeden overvloedig gevogelt: onder welk *de mansfeny* een kleine arend, en de merkwaerdige *colibry*, wiens licchaem weinig grooter als een kever met veel-ervige vederen, na de gelijkenis des regen-boogs, pronkt: om den hals glinstert een karbonkel-roode kring: de buik en binnenste der wieken zijn geel verguld, de zijde esmaraud-groen, de bek en beenen als swart-ebben gepolijst, d'oogen glinsterende gelijk diamanten: op 't kopje goud-groen slingert een cierlijk kuifje. 't Mannerje overtreft in schoonheid het wijfje. Haer vlucht gaet de snelle beweeging van alle vogelen te boven. 't Slaen der wieken veroorzaekt een geluid als van een dracy-wind. Zy leven by den daeuw

Ouderdom:

ziekten:

genees-middelen:

Eiland
Anegada:*Sombrero*:*colibry* seer
schoone
vogel:Merkwaer-
dige handel
der *boyes*
met de zie-
ken:

daeuw uit boom bloeyfems, en bysonder van kotoen-boomen. Haer reukerige geur wijkt voor geen amber. Zy nestelen tusschen de blaederen onder een kleine tak on-naspeurlijk. 't Nest tegen 't zuiden konstig gebouwt uit sijne draeden der plante *pite* rondom een takje, is buiten bebolwerkt met scheutjens van schorzen en binnen met de fijnste kotoen, zachte vederen en dunne zijde. d'Eyertjens langwerpig rond zijn weinig grooter dan een gemeine peerl. Lanx de strant kruipen de beschilderde krabben, byzonderlijk omtrent bloey-maend: wanneer met groote troppen, onderscheiden in verven, (want zommige draegen violette schelpen, andere geele vol purpure spikkels, andere taneyte met rood bestract) van 't geberg af-daelen geschikter orde: alle kruiden en planten aen stukken bijten: en viermael duiken onder de kabbelen-de golven. Aldus gewasschen nemen d'her tred na de boschaedjen. De wijfjens alleenlijk keeren voor de tweede reis zeewaerd: en leggen d'eyeren in 't water. d'Eyeren, op 't mulle zand gespoelt, en door de zonne-straelen verwarmt, brengen eerlang jonge krabben voort, die aenstonds boschwaerd kruipen: en soo haest krachten genoeg hebben lanx de rotzen op, alwaer d'oude by ontelbaere duisenden sich onthouden. Dese uit de zee wederom gekomen verbergen haer ses weken: stoppen d'ingang der hoolen diervoegen sinlijk, dat geensints kunnen werden na gespeurt. Als dan schuddenze de gantsche schelp uit, door een sijne opening aen de staert, naeuwelijx voor scherpe oogen sichtbaer. Ontbloot van schelp leggen bedekt in een dun vliesje, welk tot een korst allenskens verdikt, en eindelijk tot een harde schelp. De krabben verschaffen gezond voedsel: ten zy onder *mancenilie-boomen* weiden; want soodaenige vallen vergiftig. Dicht aen *Sombrero* leggen de twee eilanden *las Virgines*, omringt van tien andere en vlakke ondiepten, sonder geboomt en versch water. Hier valt overvloedig visch, en bysonder *de Perroket*, geschubt gelijk een karper; maer

beschilderde
krabben
zeer woon-
derbaer.

Eilanden
las Virgines:

visch perro-
ket:

groenachtig: d'oogen schintelen boven maeten, omringt met zilvere ringen: in plaets van tanden gebruikenze sterke kacke-beenen, vermaelende alle schelp-visschen, op welke aesen. Dese visch, ongemein smaekelijk, kan doorgaens meer alstwintig pond haelen. Alhier zijn ook zeer gemein *de dorade*, meer ^{*dorade.*} breed als dik, vol kleine schubben, lang vijf voet, met een steekelige rugge, twee vinnen nevens de scheiding des hoofds, en even soo veel onder den buik. *De dorade* volgt veeltijds deschepen, en schiet geweldig snel voort.

Zuidelijk af van *Sombrero* beslaet *Anguilla*, (by weinig *Engelsche* ^{*Eiland Anguilla:*} rondom een poel bewoont) tien mijl in de lengte, en vertoont een aengenaeme gesicht wegens de meenigte *junipa-boomen*, welker takken na de ^{*junipa-boomen:*} aerde krommen: de bladeren zijn die der okker-nooten niet ongelijk: de bloemen swijmen in reuk en gedaente na narcissen: 't hout dicht en graeuw word zeer effen gepolijst: maendelijk krijgenze nieuwe bladeren: d'afvallende appelen veroorzaken een swaere slag, vermids de wind tusschen dunne schellen beslooten, door den val een geweldige opening maakt. *d'Oculiem* of druive-boom ^{*oculiem.*} maakt d'oever lustig. 't Blad is rond en dik, met rood en groen doormengt: onder de duim-dikke bast schuilt een vast violet hout: aen de takken hangen violette druiven; doch die, behalven een weinig zuurachtige vocht, in plaets van korrelen, harde kraek-steenen beyatten. *Anguilla* beschouwt ten westen *Saba*, vertoonende sich diep uit zee als een rotze. d'Ingesetenen op *sant Eustathius*, derwaerds over gescheept, hebben gevonden een vermaekelijke valleeye, om veel huisgezinnen te voeden. De zee is alhier rondom diervoegen helder, dat de grond gesien word: en te gelijk, onder vele, de visch *bonite*, ^{*visch bonite.*} dik en vleeschachtig, twee voet lang, met een donker groene rugge en witte buik, sonder schubben, zeer gulsig na allerley aes. Op zijde af leid *sant Cruz*. ^{*Santo Cruz:*} *De Caraïbanen*, die, door *d'Apalachiten*

verdreeven dit eiland alder-eerst bevolkten, noemden het *Ayay*. Grootte tegenstand vond alhier *Christoffel Columbus*; want self de vrouwen doorgrieffden *de Spanjaerden* met vergiftige pijlen. En eer d' eilanders voor de Spaensche over-magt wecken, haddenze meenig schip af-gelooopen, dorp verbrand en *Spanjaerd* gevelt. De grond hoewel vol heuveltjens is niet hoog; doch bruin en vruchtbaer. *De Engelsche*, op 't jaer vijftien honderd seven en tachtig alhier gelant, vonden groote schild-padden, en een stilstaende poel: uit welke so meenig het aengesicht wiesch voor zonnen opgang, 't selve diervoegen swol, dat in ettelijke dagen niet konden zien. Eindelijk evenwel geraekten aen een fontein vol gezond water. Zedert *de Spanjaerden* d' oude inwoonders uitroeyden, lag 't eiland, hoewel veertien mijl lang, en weinig kleinder in de breedte, genoegsaem verlaeten. Eindelijk namen *d' Engelsche* en *Hollanders*, ieder aen een byzonder oord, besitting; doch konden elkander niet verstaen. *d' Engelse* vry sterker, vielen onverziens *den Hollanders* op 't lijf, en maekten sich meesters. Dese voorval word gebragt tot 't jaer sestien honderd negen en veertig. Maer niet lang verheuchden sich *d' Engelsche*; want de *Spanjaerd*, haer achtende verswakt door 't verhuisen *der Hollanders*, voer uit *Porto Rico* derwaerds: brande alles voor de voet: af: sloeg dood, wat in wapenen vond: en bragt *sante Cruz* weder aen de Spaensche kroon. Een *Hollandsch* schip van *Eusthatius*, verkeerdelijk berigt van 't vertrek der Spaensche, viel in haer handen. Ondertusschen vaerdigt de heer *Poincy* twee Fransche zeilen af, om den *Spanjaerd* van *sante Cruz* af te drijven. De tocleg gelukte. Op een bot verstooven *de Spanjaerden* na haer schepen: lieten de gevangene *Hollanders* los: en 't eiland ter bescheidenheid van *de Fransche*: die aenstonds ten opperhoofd over schikten d' hopman *Auger*. *Auger* was besig met een sterkte te bouwen tot beveiliging der reede, als hem de dood weg-rukte. *Poincy* echter liet 't werk niet stecken:

voorsag *sant Cruz* van oorlogs gereedschap en lijfs-nootdriftigheden. De kruis-kerk, door een opgerichte Maetschappy binnen *Vlissingen*, onder het hoogt' gesach der *Algemeine Staeten van 't Vereenigde Nederland*, gebouwt, wierd aen Fransche leeracrs ingeruimt. 't Geboomte alhier heeft een vierderhande nuttig gebruik; want 't verschaft aengenaem en gezond voedsel, of heilzaeme gences middelen, of stoffe tot bouwen en schrijnwerk of tot kostelijk verven. *Granaten*, oranje-appelen en citroenen spannen hier de kroon boven alle andere des gantschen aerd-boodems. Voorts verdient de *papaye-boom* een naeuw-keurige beschouwing. Zy wascht zonder takken twintig voeten hoog, dik na gelijkmatigheid, binnen hol en voos, met drie-kantige bladeren, hangende aen lange staerten in 't midden hol, bereikende eens vingers dikte: boven rondom de stamme wasschen ronde vruchten, als queepeeren. Dusdaenige soort van *papaye-boom* valt aen meest alle de *Americaensche* voor-eilanden; doch de tweede slag *mamoa* word nergens gezien als op *sante Cruz*: is meer blader-rijk: heeft een geele schorz met groene streepen, binnen vol ronde, murwe en bytende graentjens: de bloezem verspreid een aengenaeme reuk: ieder maend krijgtze nieuwe vrucht, niet ongelijk een vrouwenborst, vleesig en buiten gemein smakelijk.

Sant Martyn maekt seven mijl in de lengte vijf in de breedte uit: vermaerd door schoone zout-mijnen: om welker bewaernis *de Spanjaerd* aldacr een stad en sterkte bouwde. *Adriaen Pater* en *Martyn Thyfzoon* met elf schepen, by de *West-Indische* Maetschappy toe-getaekelt, uit *Texel* gelooopen, kruisten vergeefs op de zilver-vloot voor *de Vlaemsche* eilanden. Zedert binnen d' inwijk *Todos los Santos* gezet, vonden geen vyandlijk vaertuig. Lanx de *Pernambucsche* kust liep inschelijx haer toeleg te loor. Weshalven de stevens wenden na *de Caraibische* eilanden. Aen *Granade* te land gestapt, leeden eenige schade van

vreemde
poel:

Engelsche
gestaegen:

als ook de
Spaensche.

Vierderley
gebruik der
boomen:

papaye-
boom:

тамоя.

Eiland sant
Martyn.

DE STADT
S. MARTIN

URBS MARTINI

- A. In.
B. In. avar.
C. Pomas. cydon.
D. Nos. Caluarie.
E. Inus. in quod Sillandi defendunt.
F. Inus. ab in omnes Sillandi muros.
G. In. per quem urben. invadunt.
H. Smaones. Sillandorum.
I. Smaones. cathedra.
K. Pomas. Sillandi. urbs.
L. Smaones. Sillandi.
M. Smaones. Sillandi.
N. Smaones. Sillandi.
O. Smaones.
P. Inus. qui appellatur. contra Sillandi.
Q. Inus. regis.
R. Smaones. regis.
S. Inus. novam. ante. artem.

van d'inwoonders. *Blanka* leverde haer meer dan duizend bokken, en *Hispaniola* stijf honderd-duizend limoenen. Onder *Cuba* hieldenze, tusfchen geduurige stort-vlaegen, stormen en donder-buyen, een geruime tijd af en aen: om de Spaensche zeilen van *Nombre de Dios* te onderscheppen. 'r Wachten viel op een storting uit. Gesterkt met dartin hulpzeilen, liepen, in 'tjaer seftien honderd negen en twintig dicht by de stad en sterkte van *sant Martyn* ten anker, en vonden beider gelegendheit aldus. Ter rechter zijde der stad vloeyt een versche rievier met veel kromme bogten, uit 'rgeberge gestort zee-waerd. Aen de slinker kant maekt *de Oceaan* een wijde opening, en te mets enger geworden, breid sich namaels tot een binnelandsch meir. 'r Land tegen over de stad, aen d'ander zijde der gezeide inwijk, loopt heuvelachtig met een scherpe uithoek diep in zee. Op d'uiterste punt leid een vierkantig water-slot, beneden aen

de voet van swaere steenen voorzien tegen de golven-slag, en boven huisgewijs gedekt. Opwaerds staet een wacht-huis en niet verre van 't selve een kapelle. Voorts verheft 'r gebergte *Calvaria* ter zijde en achter de stad hooger en lager roppen. 'r Grootte slot, met verscheide bolwerken, een dikke toorn, barakken en geschut voorzien, vertoont haer niet verre van de mond der versche rievier. Lanx d'inwijk is te zien op een kromme bogt lands een ruime markt. In 'r midden van de stad pronkt de tempel, aen *Dominicus* toe-gewijd. Voor dese tempel na de zee-kant is een prachtig gast-huis. De groore kerk staet meer stad-waerd in. Aen 'r hangen des gebergte ontmoetmen een kostelijke kapelle. Dicht onder de grootte sterkte bewoont de stad-voogd een aenzienelijk paleis. *De Franciscaenen* wijken met haer klooster nacuwelijx voor eenig gebouw aldaer. De huizen, in straeten af-gedeelt, geven een goede gestalte aen 't stedeken.

Eiland, stad
en kerke
sant Mar-
tijn.

Doch, op 'tjaer-estien honderd acht en veertig, gaf de Spaenjaerdal-les ten besten. Michiel Adriaenszoon de Ruiter, hier af verkundschapt, lichte volk van *sant Eusthatus*, en nam besitting van *sant Martyn* in den naem der Staeten des Vereenigden Nederlands. Ook sliepen de Fransche, niet, derwaerds gereist, om 't recht 'tgeen meinen te hebben op dit eiland, voor d'ontweldiging door de Spanjaerden te vernieuwen. Zedert deelden de Fransche en Hollanders in onderling verstand en minzaamheid de nieuwe woon-plaets. Ieder heeft sijne eigen kerk, pak-huizen, land en en Mooren. De Hollandsche volkplanting wort bekostigt by de Zeeuw-sche heeren *Lampsen* en *van Ree*. Poelen vol zout water voeden allerley visch, en byzonder groote schild-padden. De bosschaedjen krielen van wilde verkens, duiven, tortel-duiven en perroketten, in vederen en gestalte over-een-komstig met een papegaey; doch merkelyk kleinder: leeren aerdig klappen. De ziltige poelen hebben ook meenigte *flam-mans*, vogelen swijmende na lepe-laers: alleenlijk verschillen belangende de verve; want haer vederen zijn eerst wit, worden dan rosachtig, en eindelijk inkarnaet-rood. Zelden vliegen of zittenze alleen: meest by gantsche troppen in opene plaetsen en ruime moerasschen. Terwijl d'andere onder water voedsel soeken. houd een schild-wacht: welke op 't minste gerucht een schreeuw geeft, en weg-vliegt. Geswind volgen alle d'andere. Die haer schieten, kruipen boven wind onder een osse huid, tot de snap-haen kan toe-draegen. Om-trend de selve poelen zijn te vinden d'*Americaensche swaeluwen*, met gekromde bekken, end-vogels pooten, pek-swartlijf, witte buik en lange staert. By *Martyn* leid *sant Bartholomaeus*, een eiland met rotzen omringt, groot tien mijl, door *Poyncy* alder eerst bevolkt, aensienelyk wagens schoon geboomt: onder welk uit-munten, de zeepe-boom, alsoo genaemt, ter oorsaek 't water schuimende maakt tot reiniging van ly-

perroketten:

flammas:

Americaen-
sche swaelu-
wen

Eiland Bar-
tholomaeus:

zeepe-boom:

waed; doch is van een tweederley slag; want zommige hebben de kracht der zeep in een rond-geele vrucht, den pruimen niet ongelijk: andere in een witte en zachte wortel. Vermackelyk groeyt ook 't kleine boomtje *caanopia*, uit wiens schorze een taeve gomme vloeyt: de graeuwe rosche stamme word verdeelt in verscheide takken: de bladeren binnenwaerd donker-groen, zijn boyen levendig groen: de bloezem bestaet uit vijf blaedjens, en set eindelijk tot een kars, vol geele vocht en wit vleesch. Zy bloeyen meest in slag en winter-maend: en draegen rijpe beezien op de twee volgende maenden. Door vuur, gestookt rondom de boom, splijt de bast: sulx een overvloedige harz voort-brengt, dienstig om buik-loop te verwekken. Vorders zijn beziens-waerdig de *paretieve boomen*, lanx de zee-oever en poelen weelig wasschende, met om-gekromde takken na d'aerde, in duisend bogten door elkander gevlochten: weshalven by tijd van oorlog voor borst-weeringen dienen. Wilde swijnen onthouden by meenigte onder dit lommer. Eindelijk staen hier, gelijk inschelijx op de andere eilanden rondom her, de *calebasse-boomen*: dese hebben dikke takken, langwerpig-ronde bladeren, by troppen aen malkander gehecht, maendelyk bloezem en vrucht, grijze bloemen vol groene streepen en swarte vlekken, en vruchten met hard-gestreepte schorzen vol zappige pap en platte zaeden: uit-gehoud verstrekken voor kroezen en potten. Lanx de strand worden zomtijds gevonden de zee-starren, geelachtige visschen, welker harde huiden, vol kleine bulten in vijf straelen eindigen: 't middel-punt heeft opening, waer door voedsel trekken. Wannecr hard weder voor handen is, maekenze haer aen de rotzen vast. Niet min wonderlyk zijn de zee-appelen, die uit een bruin vel duizend steekelige prikkelen vertoonen. De binnen-woonende visch rolt dit huis werwaerds wil: maer soo haest de visch sterft valt de steekelige huid af:

caanopia:

paretieve-boomen:

calebasse-boomen:

zee-starren:

zee-appelen:

af : sulx niet over-blijft als een spierwitte schelp , konstig geborduurt door merkwaardige bulten en bogten. Op de banken en aen de voeten der rotzen wasschen ook zee-boomen, welker dikste takken ontelbaere mindere dicht door malkander vlechten, niet zonder vreemde gestalten : alle, verglaeft met een zalpeeter, swijmen na een grijze wittigheid.

Eiland Barbada.

Barbada, lang vijf mijl, steekt een laege grond op uit een zee vol ondiepten. *d'Engelsche* alhier ter neder geslaegen, lijdten groote overlaf van *de Caraïbanen* : die gemeinelijk twee reisen 's jaer by nacht in-vallen doen: moorden en branden wat voor komt: voeren vrouwen, kinderen en vordere buit na *Dominicus-eiland*. *Redonda*, immers zoo klein, heeft de benaeming van haer ronde gestalte, rijst midden-weegs tot een heuvel, gelijkt van verre een swaere toorn. De zee, rondom diep, verschaft een gemakkelijke aen-komst. Dichte by

Redonda:

leid *Nieves*, in 't gesicht van *Redonda*, d'omwegang bereikt ses mijlen. Uit 't hartje des eilandes verheft sich een hooge berg, ten top toe met bosschaedje bedekt. Rondom den berg woonen *d'Engelsche* : aldaer neder geslaegen op 't jaer festien honderd acht en twintig, zijn onder 't gesicht van d'heer *Lake* tot drie duisend zielen uit-gebreid : welke de zaak wel konnen stellen, door zuiker-gengber- en tabak-handel. De Raed, bestaende uit d'oudste en aenzienlijkste bevolkers, houdt een wel-gestelde bestiering. Tegen vloeken, diefstal, dronkenschap, hoerery en allerley ongebondentheid staen swaere straffen. Nergers een geschikter volk. Drie kerken loopen ten openbaere gods-dienst op den dag des Heere vol. Tot verzeekering der reede en pakhuisen leid een sterkte van grof geschut voorzien. De voet van koopmanschap in leveren en betaalen staet onwrikbaer. Verscheide bronnen le-

goede bestiering aldaer:

bronnen:

veren overvloedig versh water. Ook word hier gevonden een mijn-stoffelijke spring-ader en bad plaets, met gelukkige uitkomst gebruikt tegen de selve ziekten, welke de wateren van *Bourbon* geneesen. Voorts vallen hier zeer gemein *de pistacie-nootjens*, die aen kleine boomtjens wasschen. De boomtjens brengen voort lange zachte bladeren, beneden rond, eindigende driepuntig, en aen de stam meenigte telgen door malkander: waerom ook veeltijds dienen tot tuischeidingen. 't Hout en bladeren sweeten een melkachtig zap, welk byzonder met den regen overvloedig afdruipt. De geele bloezems sweemen na schintelende sterren, en de smaek der nooten na de vrucht van hazelaer. Ten zy 't vlies, welk om de kerne zit, werde afgetrokken, drijvenze van boven en onder tot stervens toe af. Doch 't groote voordeel 't geen *Nieves* door de natuur geniet, is vergeselschap met geen kleine ongemakken, welke dit en d'andere eilanden dapper quellen. Onder vele mogen getelt *de moustikes* een zoort van een kleine mugge, wiens vergiftige angel so onlijdelijke jeukt veroorzaekt: dat de geraekte 't vleesch ten bloede krabt: zulx de gekrabde party haer stelt tot een zorgelijke sweering. *De maringoins* maeken een groot gebrom eer zy steeken. De beetten van wespen geneest wijn-ruit, der schorpioenen de vocht uit dit ondieer geperst. d'Hout-luisen groeyen in verrot hout: hebben een zacht en wit lichaem, de kop alleen is met een swart stipje geteikent: haer gebit is diervoegen verstaelt: dat binnen twee uren door dikke koffers booren, en alles te slarzen rijten: ja knaegen de hut-stijlen, sulx 't gantsche gebouw nederstort. Geen minder schaedebrengen *de ravetten* toe. Maer boven al zijn vervaerlijk *de chiken*, een slag van ziertjens uit asch-hoopen en vuiligheden gegroeyt. Eerst plaetzenze haer onder de nagels der teenen: en loopen voorts over 't gantsche lichaem. In 't begin verwekenze een gejeuk: thans maekenze gaeten door d'huid, en swaere ont-

steeking: groeyen tot de groote van erweten, en setten wijd en zijd ontelbaere neeten: die uit de vervuilde gezwollen voedzel trekken: en eerlang *chiken* worden. Vorders veroorzaken d'ontsteekingen versweering, en de versweering verrot vleesch, welk van 't levendige rondom door spaens-groen, sterk-water en gebrande aluin moet afgebeten.

Eusthatius is meer een berg hem verheffende uit *d'Oceaan* by manier van een zuiker brood, dan een eiland. d'Omtrek haelt naeuwelijx vijf mijl: en voed echter stijf sestien honderd zielen: derwaerds geschikt, onder 't gesach der algemeine Staeten van 't *Vereenigde Nederland*, door de Zeeuwsche heeren *Lampsen* en *Ree*. Behalve de natuurlijke sterkte, door welke weinige een groote magt lichtelijk zouden uitkeeren, leid een vast water slot, gebiedende wijd en zijd over de reede. d'Inwoonders, niet min gemakkelijk als zinlijk na d'Hollandische wijze gehuifvest, trekken ongemein voordeel uit tabak. De berg vol bosschaedje schijnt boven spits toe te lopen; doch heeft een vermaekelijke vlakke. Allerley gevoo-gelt, meenigte verkens en lampreyen verschaffen een groote vervulling. Nimmer zijn de pakhuisen soo leedig, of altijd schiet leeftogt genoeg over voor de gebrek-lijdende na-buuren. 't Mangel van versche beeken 'of water-bronnen komenze te goed met reegen-bakken. d'Heerlijke kerk is t'aenzielijker wegens de veelheid der geschikte toehoorders. *Joan de Mey*, vermaerd door verscheide geleerde schriften, bediende alhier voor eenige tijd 't leeraer-ambt met byzondere stichting. Maer onaengezien *Eusthatius* een gezonde lucht en vruchtbaere grond geniet, nochtans zijn het geen gemeine quaeden, die dit eiland nevens d'andere yzelijk somwyl drukken. Want behalven de swaere donderen, die nu en dan sulke slaegen geven, als of hemel en aerde vergaen wilden: en d'aerdbeevingen, doende de diepste gronden waggelen: woeden, byzonder by hooy-oogst-en herfst-maenden, de winden, welke

Eiland *Eusthatius*:

goede bestiering aldaer:

kerk:

ke

pistacie-nootjens:

moustikes:

maringoins:

hout-luisen:

ravetten-chiken:

ke binnen een etmaal uit alle hemels-hoeken met een ronde keer soo fel stormen, of 'teen en ander 't onderste boven fouden keeren. *De Caraïbanen* noemen 't onweder *ouragan*. Eertijds plagt het om de seven jaer te raezen: en 't duurde ook wel langer. Maer zedert eenige tijd herwaerds hebben de winden gebuldert alle twee jaer: en self onlanx twee-werf in een jaer. Hoedanige werkingen door dusdanige beweging veroorzaekt worden, kan nauwlijx ten vollen uitgedrukt. De zee werpt gestoorde golven hemelwaert. De schepen tegen de stranden ten pletteren geslaegen: binnen d'havens self loopenze gevaer: geen veilige reede veilig eenig vaertuig. 't Land schijnt te zuchten onder een algemeine verwoesting. Gantsche bosschaedjen leggen ontwortelt, of ten minsten van bladeren en takken ontbloot. 't Gezaeyde nedergeslaegen: de planten dor gegeezelt: d'huisen 't onderste boven gekeert: brokken der bergen afgerukt: ja rotssteenen in *d'Oceaen* gestort. De grond quijnt: een hongers-nood, wegens bedorven levensmiddelen, dreigt aen alle 't uiterste. Voor *d'ouragan* gaen zekere teikenen, ten bewijs dat haest sul uitbarsten: namentlijk de zee leid in een oogenblik diervoegen stil, dat de minste kabbeling niet word bespeurt: de bergvogelen vliegen schielijk benedenwaerd na de laegste valleyen, en leggen plat tegen d'aerde: de regen valt bitter en zout. *Charles de Rochefort* teikent aen: hoe t' sijner tijd ettelijke schepen, vol tabak geladen, op de reede van *Christoffel* door een *ouragan* sneuvelden: na 'tonweder dreven ontelbaere visschen adem-toogende met de buik om hoog wijd en zijd in zee, vergiftigt wegens de tabak. Ter zijden af van *Eusthatius* vertoont sich *Christoval* groot tien mijl. Onder verscheide hout-gewasch is hier ook 't klein boomtje, draegende beezien met een swart stipje, andersints gelijk rood korael, by troffen aen d'uiterste takken. 't *Jasmin-hout* geeft een wel riekende vlamme, uit kracht der

liefelijke gomme. Lanx de grond kruipen meenigte van *d'anolis*, eenig-^{anolis:} sints over-een-komstig met d'haegdissen: alleenlijk is 't hoofd langwerpiger, de huid geel, vol blaeuwe streepen op de rug: by nacht zijn ze in onder-aerdsche hooien, waer uit schelgeluid maeken: des daegs snuffelenze rondom d'hutten na voedsel. *De roquetten* vallen weinig kleinder: haer^{roquetten:} donker-graeuwe vel vertoont swarte stipjens: hippelen op vier voeten; doch de voorste zijn hooger dan d'achterste: steeken den kop in de lucht: de groote staert krukt sich boven de rugge anderhalfmael om. Zy scheppen vermaek in menschen: gejaegt, hygen met open bek en uitgestooken tong. *De maboujats*, pekswart^{maboujats:} en afgrijfselijk mismaekt, onthouden haer onder verrotte boomen en moerassen, daer nooit zonne schijnt. *Antigua* lang seven mijl, niet zonder ongelijke breedte, heeft een onmakelijke toegang, wegens de meenigte klippen. 't Lag te langer verlaeten, ter oorzaak geen versch water heeft. *d'Engelsche* eindelijk namen besitting: groeven putten en stelden regenbakken. Ontrend acht honderd zielen leven hier gerustelijk by 't aerd gewasch, wildbraed en visch. Voor de strand laeten haer zomwjl^{swaerd-visschen:} zien de swaerd-visschen, zonder schubben; maer met een graeuwe huid en witte buik, hompelig gelijk een vijl: twee vinnen wederzijds, twee op de rugge en een dienende ten staert, maeken een snelle beweging: 't swaerd heeft aen ieder rijg seven en twintig witte en vaste tanden: de kop is yfschijk plat. Dese visch dingt om d'heerschappy *der Oceaen*: derit self den walvisch bestrijden, en den buik op-tarnen: dicht by d'oogen staen znuif-gaten, waer doorze 't ingesvolgen water hemelwaerd uitblazen.

Barboude, welk *d'Engelsche* bevolkten op 't jaer festien honderd seven en twintig, haelt in den ommegang vijf en twintig mijl: heeft meer lengte als breedte, een versche stroom en ettelijke poelen. De grond vruchtbaer tot teeling van tabak, kotoen, gengber en

ragan
aerige
:

r. seike-
:

bak ver-
tigt de
sch:

iland
ristoval:

asmin-
out:

Eiland An-
tigua:

swaerd-viss-
schen:

Eiland Bar-
boude:

en byzonder zuiker , lokte veel volkerwaerds : sulxonlanx , behalven *de Moorſche ſlaeven* , telde twintig duifend inwoonders. 't Eiland heeft verſcheide dorpen , verdeelt in ſtraeten vol prachtige huifen en rijke winkels. Met groote toevloeying worden wekelijke en jaer-markten gehouden. Hoofd-kerken en kapellen ten openbaare gods-dienſt , alwaer de ſtemmen van geleerde herders klinken , ſtaen in merkelyk getal , niet min konſtig als koſtelyk gebouwt. 't Geboomt geeft byzonder vermaek ; en zommig ook winſt. Zoodaenig *de roucou* met ſcherpe bladeren , witte inkarnaete bloemen gelijk ſterren , by tropjens af-hangende aen d' uiterſte takjens : de bloemen fluiten tot ſchellekens , vol vermilioene korrelen. Om de verve te krijgen worden de korrelen in laeuw water gevreven , tot 't vermilioen quijt zijn. 't Grond-zap gedroogt by de zonne , en gekneed tot balletjens , haelt een hooge prijs op. De ſchorze *der roucou* levert duurzaeme touwen ; de wortel is ſmaekelyk. Vorders verdienen de lichtende vliegen ten minſten een korte beſchrijving. By *de Caraïbanen* genaemt *coyouyou* , hebben een kevers groote , bruine verve , twee ſterke vlerken , onder welke dunne wickjens , die niet uit breiden , als wanneer vliegen : in de wickjens leid een klaerheid , verlichtende niet minder de duifternis , dan een brandende kaers. Ook ſchintelen de oogengelyk twee heldere lichten : in haer beweging maekenze geen gerucht : leven by den daeuw der bloemen : zijn diervoegen glad , dat lichtelyk tuſſchen de vingeren ontsnappen : gevangen zijnde verbergen de glanz onder de wicken : ja geven ſlechts een ſlaeuw ſchijnfel uit de oogeng. *d' Indiaenen* binden deſe vliegen aen handen en voeten vaſt , om ſich in de nacht te dienen van haer verlichting : ja zy beſmeeren aengezicht en borſt , op de ſtaetelyke feeſten by duifſter geviert , met de vocht uit de ſelve geparſt : waer door ſchijnen of t'eenmael in vlammen ſtonden. Men vangtſe met een onſteken brandhout ,

in delucht beweegt : op welk aen vliegen : alwaer met d'hoed worden neder geſlaegen. Doch al haer licht dooft uit , als dood zijn. Behalven de lichtende vliegen worden hier andere grooter vliegen gevonden. Sommige vertoonen twee ſnuiten , d'eene gekromt opwaerds , d'andere na beneden. Sommige hebben twee hoornen uit de kop , en een uit de rugge ſtekende : 'tlichaem is gitswart. Sommige , drie duimen lang , pronken met een azuur-vervig hoofd , eſmaraude oogeng tuſſchen een wit boorzel , blinkend violette vlerken , vol inkarnaet loofwerk , onder de vlerken rood-ſcharlaken wickjens en ſeſwarte pooten.

Mont-ferrat , alſoo genaemt na een Spaenſche berg buiten *Barcelonien* , wiens gedaente het eiland uit zee draegt , ſchijnt ten ooften en weſten gebrooken land , anderzints verheft ſich met hooge toppen vol geboomt. *d'Engelſche* hebben alhier een heerlyke kerk uit welriekend hout getimmerd , welker overvloed de boſichaedjen leveren. Byzonder munt uit *de acajou-boom* , groeyende tot een ongelooſlijke hoogte en dikte met ſwacre blaeder-rijke takken , waer onder 't gefond is te ruſten. Doch *d'acajou* verdeeld haer tweefints , d'een verſchillende van d'andere in hooger ſtam en verve. De meeft geachtſte is rood en riekende , geen verrotting onderhaevig. Die wit hout en overvloedig gomme uit een inſnyding geeft , heeft minder waerdy. *d'Acomas* wijkt in groote niet voor *d'acajou* : draegt lange en gladde bladeren en geele vruchten den pruimen niet ongelijk ; doch wegens bitterheid buiten gebruik : alleenlyk aezen de wilde duiven zekere tijd des jaers op de zelve , en nemen met 't voedsel een bittere ſmaek over. Uit de geoopende ſchorze , die aſch-vervig en ſchrompelig is , ſtroomt een melkachtige vochtigheid. Het *Cyperen-hout* geſchaeft verſchaft voor 't oog een gemarmerde glanz vol golven , en een aengename geur voor de neus. *d'Yzer-boom* , met ſcherp-eindigende bladeren , by de ſteel geſplitſt , bloeyt in

Lente-

verdeelt in dorpen :

kerken :

roticou-boom :

lichtende vliegen wonderlyk :

vroomde vliegen.

Eiland Mont-ferrat :

kerk :

acajou-boom :

acomas :

Cyperen-hout.

Yzer-boom :

Lente- en Herfst- maend: op de violette bloeyzem volgt een swarte karse, smaekelijke spijs voor de vogelen, het hout levendig rood verschiet te mets haer glanz: heeft een byzondere hardigheid, welke alle bederving wederstaet. Voorts verspreid't muskus-kruid een liefelijke reuk: 't wascht gelijk een kleine haege zonder doornen: tusschen lange rouwe bladeren hangen gele klokjens, die haer tot een knop vormen: de knop, vol korrelen, ruikt volkoomentlijk na muskus.

muskus-
kruid.

Eiland
Guadalupe:

Guadalupe, eertijds Carucueira, groot in ommegang sestig mijlen, word door een smalle vaert onderscheiden; 't een draegt de benaeming 't Grootte land, 't ander is eigentlijk Guadalupe: welker oostelijke deel Cabes-Terre, en 't westelijke Basse-Terre, by Fransche bewoont zijn. De grond, byzonder na 't middel-punt, rijst hier en daer met hoog gebergte: waer van sommige uit verschrikkelijk steile diepten kaele rotzen hemelwaerd voort stooten: andere toppen draegen dichte bosschaedjen. Aen de voet van ettelijke bergen leggen ruime vlakten, bewaetert door zoete stroomen, die eertijds de Spaensche vlooten tot verversching noodigden. Een zulfet-berg rookt geduurig: en de vloed en om-her vloeyende trekken een zulfelige smaek na sich. Tegen water-zucht en ziekten uit koude oorzaken springen ziedende bronnen. Twee groote zee-boezemen leveren overvloedig schild-padden en allerley visch. Onder andere ook naelden, doorgaens vier voeten lang: 't hoofd scherpen groot heeft glinsterende oogen met roode ringen geboord: derugge uit blaeuw en groen gestreept, de buik wit vertoont doormengeld rood: acht geelachtige vinnen en zeer scherpe staert maeken een geswinde voortgang. Voor de strand baekeren somwijl de *tiburons* een boos-aerdig zee-gedrocht, die een mensch over midden van een bijten: haer huid is puntig hard: 't hoofd plat heeft een opening vol drie ryen scherpe en vaste randen onder den muil: waerom sich op den rugge om keeren, als na een roof happen. Twee of drie

is bergachtig:

zulfet-berg:

ziedende
bronnen:

naelden:

tiburons:

rambos (vijschens tusschen de schubben soo aerdig geveest, dat de konstige penseel de natuur in desen moet toegeven) swemmen altijd voor de *tiburons*, snelder of traeger na de *tiburons* volgen: welker brein geoordeelt word een bysondere kracht te hebben tegen steen en graveel. Maer *Guadalupe* is aldereerst by de Fransche bevolkt, onder 't gesach der heeren *du Plessis* en *del Olive*, op 't jaer sestig honderd vijf en dertig. Zedert wierd 't vlakke land geploegt, en allerley aerd-vruchten gezaeyt. Rijs, mays, maniok, patates komen weelig voort. Eitelijke ordens der Roomsche geestelijkheid hebben sich in prachtige gebouwen neder-geslaegen. *Raymond Breton* ruimde plaets voor de *Jacoby-* *Jacobyen:*
nen op 't vruchtbaerste des eilands. De landvoogd *Hoüel* ontbood de *Jesuie-* *Jesuieten:*
ten en *Carmelieten:* ten einde binnen *carmelie-* *ten:*
een nieuwe stad kloosters bouwden. De stad self leid in *Basse Terre*, ver-
toont rijke pak-huizen en gemakke-
lijke woningen, twee verdiepingen
hoog. 't Slot dicht onder de stad heeft
vier bolwerken met swaer geschut.
De naest gelegene berg is op den top
gesterkt, en van brakken voorzien,
tot lijf-berging voor de besettelin-
gen: 't land draegt hier en daer *mon-* *monbain-*
bain-boomen, die langwerpigh gele *boemen:*
pruimen met groote krack-steenen
voort-brengen, by welke de verkens
dik spek setten. De *courbary* wascht *courbary.*
boven den *monbain*: heeft een hard-
geschelde vrucht: binnen schuilt een
deegachtig vleesch zaffraen geel, ge-
deelt door drie kernen. De gomme,
uit de boom druipende, word hard
in de zonne, en blijft doorschijnende:
waerom den *Carai banen* dient tot
arm-ringen, hals cieraeden en oor-
behangselen. Tien mijl ten noord-
westen van *Guadalupe* vertoont haer *De-* *Eiland De-*
seada gelijk een galey, waer van het *seada.*
noord-oostelijk einde een laege snuit
maekt: ten noorden leggen zand-
heuvelen vol roode streepen. *Chri-*
stoffel Colonus noemde het in sijn twee-
de togt *Desada*, na een Spaensch
woord herkomstig van verlangen. De
grond staet zonder geboomte. Al-
hier worden gevonden de vrees-

zweefelyke
land snoe-
ken :

lyke land-snoeken , die in plaets van vinnen om te swimmen , op vierpooten krullens-gewijs kruipen. De grootste haelen vijftien duim. Haer huid vol kleine schubben schittert door een graeuw-zilverige glanz. Zy maeken des nachts uit d'holen der rotzen een niet min schel als vervaerlijk geluid. Op dit onbewoonde eiland nestelen ontelbare fregatten. 't Lijf wijkt voor geen endvogel; doch de vlerken zijn ongelijk grooter: waerom ook boven gemeine snelle vlucht hebben. Soo haest uit de lucht een visch tusschen wind en water gewaer worden , rukken hem in de klacuwen weg. Bysonder verslindenze veel vliegende visch. Traeger zijn *de fauves* , doorgaens mager: zy gelijken eenigzints na een waterhoen: hebben voeten als end-vogels, bekken als snippen: regen de nacht komenze vaek op de schepen rusten, het zy de selve voor rotzen aensien, het zy uit vermoeydheid der vlucht: en laeten haer grijpen. *Marigalante* doet sich van verre op gelijk een boschaedje in 't water: ten zuid-oosten leggen een half mijl van den oever swarte steenen vol witte paden: westelijk is een vlakke strand. De landvoogd *Hoüel* bragt uit *Guadalupe* eenig volk derwaerds, van welk twintig zijn dood geslacen door *de Caräbanen* , die op dit eiland hoven en vischeryen hadden. Zedert stichte *Hoüel* aldacr een sterkte: de bezitting aen de Fransche kroon bleef. In de bosschen geven alhier aen 't oog een aengenaem gesigt, aen de neus een niet min liefelijke reuk de kaneelboomen, door haer kruidige schorzen en nimmer-dorrend lof. *d'Oceaan* levert *lamantins* , gelijk abberdaen in voorraad bewaert. Dese visch groeyt achtien voet lang en seven dik. 't Hoofd swijmt na een koey: heeft kleine oogen, een dikke bruine huid, ter zommiger plekken gerimpelt en ruig, twee kleine voeten in plaets van vinnen: zy leeft by groente, 't geen de rotzen en banken voortbrengen. De wijfjens werpen t'elkens twee jongen, die aen soo veel tepels zuigen. 't Vleesch smaekelijk

fregatten:

fauves:

Eiland Ma-
rigalante:

sterkte:

kaneel boo-
men:

lamantins:

en gezond is doorloopen met vet, welk gesmolten, nooyt schimmelt. Meer wordenze gevangen in de mont van versche rievieren, als volle zee. Ontrend dit eiland, gelijk ook de andere, vallen *zee-duivelen*, vier voeten lang, dik na gelijkmaetigheid: zy draegen een gebulte rug vol scherpe egels prikkelen: d'huid is schrompelig swart, met een platte kop, boven vol klidzen, kleine swarte oogen, wyde mond vol vinnige tanden, waer van twee gekromd ten bek uit steken. Vier vinnen en een lange staert aen 't einde gesplitst, dienen tot een snelle vaerd. Boven d'oogen staen bruin scherpe hoornen, ruggewaerd omgekrukt. 't Vleesch is doodelijk vergiftig. Immers soo verwoed word gehouden *de becune*, niet ongelijk een snoek; maer doorgaens acht voeten lang: valt als een dolle hond op een swimmend mensch: byt groote stukken vleesch uit 't lichaem: op de beet volgt een gewisse dood. Ten zuiden van *Guadalupe* leggen de vier woeste eilandekens *Todos Santos*, en op derselve stranden de groote kinkhoornen *lambis*, by *d'Indiaenen* gebruiklijk, om volk t'zamen teroepen: ook *de Porceleinen*, krullende haer gekartelde boord binnenwaerd: de meest geachtste zijn buiten inkarnaet-koraelig, binnen verzilvert of schoon hemels-blaeuw met vergulde straelen: en voor dese wijken niet, die buiten een git-swarte verwe vertoonen, aenzielijk door gemengt verstervend blaeuw en kleine purpure aderen. Maer alder-merkwaardigst' zijn d'hoortjens, weinig verschillende van *de Porceleinen*: welker ruggede natuur sulke teikenen heeft ingedrukt, dat iemand, de zangnooten volgende een bequacme wijze soude kunnen neuren. Voorts staet nootwendig een aendachtige beschouwer door verbaestheid weg gerukt, wegens de beweging der paerlemoer-oesters aen de voet der rotzen. Met d'opgang van de zonne keilenze boven water: gaepen na den daeuw: sluiten geswind de schelpen als een druppel genieten: en plompen thans licht-hartig grondwaerd. Weste-

zee-duive-
len:

becune een
zweefelyke
visch.

Eilandekens
Todos San-
tos:

kinkboornen:

met zang-
nooten:

paerlemoer-
oesters:

Westelijk af leid't laege *eiland de Aves*. Behalven pluviërs, duikers, water-hoentjens, ganzen, die sich met d'hand meest laten vatten, ter oorzaak naeuwelijx menschen gewoon zijn, vliegen hier de spier-witte *aigretten*, weinig grooter dan kraeijen, met koraël-roode bekken en pooten en kostelijke pluimen kuif: zy komen dikwils diep in zee. De groote-krop leeft by visch: heeft een dikke kop, lang platte bek, diepe oogen, korte hals, onder welk een quabbe hangt, bevattende een groote emmer waters. Op't geboomte dicht lanx de zee-kant, houdze schildwacht tegen vischen, tusschen water en lucht swemmende. Self tamelijk groote visch schietze binnen. Veel bevalliger is de vogel *arras*, in groote gelijkende na een faisan; maer voorts meer na een *perroket*: haer lange staert bestaet uit veelvorige pennen. Sommige hebben een gewaterd hemels blaew hoofd, hals en rugge, de buik en wieken bleek geel. Zijn diervoegen stout, of liever dom, datse de tweede scheut van een snaphaen af wachten. Men leert haer ook eenige woorden spreken; doch soo onderscheidelijk niet als *de canides*, geensints wijkende in schoonheid voor *den arras*, ja verre overtreffende. De Fransche edelman *du Montel* betuigt, een gezien te hebben tot *Coracao*, welken aldus beschrijft. De vederen onder de buik, wieken en hals schitterden, als de bloozende morgen-sond. De rugge en helft der vleugelen hemels-blaew, de staert en groote pennen inkarnaet, geschaakte met slaew-groen en blinkend swart, waerby 't goud doorluchtiger af-stak, 't hoofd schuilende in een roos-ervrige dons, golfs-gewijs verspreid ruggewaerd, d'oog-lederen wit, d'oogen schintelende als een robijn, en op 't hoofd een vermilioene veder-bosch, tintelende gelijk een aen-gesteeken kool, rukten ieder weg in verwondering. De vogel lekte met een dikke korte tong, die hem streelde: lief-koosde voor eenige lekkerny. Sprak Spaensch, Hollandsch en Caraïbisch: en in de laetste

tael zong hy verscheide liedekens: baeuwde andere vogelen en dieren onderscheidentlijk na: riep d'huifgenooten ieder by haer naem.

Dominica, lang twintig mijl, en in de meeste breedte weinig minder, stoot uit haer grond zeer hooge bergen voort, welker valleyen tot een byna onmeetelijke diepte zinken. Wegens de valleyen vertellen *de Caraïbanen*, die alhier met groote meenigten wonen: hoe eertijts in een der diepten een wanschaepen slang een leger had: op sijn kop droeg hy een karbonkel van onwaerdeerlijke waerdy. De karbonkel bleef verborgen onder een beweegelijke huid: alleenlijk, wanneer dronk of speelde, wierd de kleinoodje ontdekt, en d'afgrond en 't gebergte wijd en zijd uit kracht der straelen verlicht. Soo haest de Fransche zeilen dese kust aen boord krijgen, vallen d'eilanders in de canoën: en ruilen minnelijk eed-waeren tegen koraël, kristal en andere snuisterij. Alhier wascht de beruchte *mancenillie-boom*, draegende lustige bladeren en lieflijk ruikende appels, rood door-streept: gegeten verwekken een dood-slaep; doch anderzints smaekt na een hazel-noot. In derie-vieren of zee gevallen, verrotten geenzints: krijgen een zalpeterige korst: en vergiftigen de wateren, sulx de vischen sterven. Onder de schorze der stamme en takken verschuilt een drabbige melk, die 't lichaem doet op-loopen met knobbels: aen d'oogen geraekt beneemt het gesicht vuurig ontsteeken, negen dagen. Regen, druipende van mancenillie-bladeren, veroorzaekt pijnlijke vervelling. Een rustende onder de schaduwe, swelt vreemder wijze. *De Caraïbanen* doopen haer pijlen in dit schadelijk zap. Tegen 't quaed heeft de voorzichtige natuur, een heilzaam geneesmiddel. Onder de diertjens, uit verrotting, herkomstig, zijn Americaensche flekken: die zonder schelp, om sich voor d'ongemakken des lichts en andere overlast te bewaeren, wooning nemen binnen leedige kink-hoorens, ja self pooten van doode krabben. De groote bek verstrekt tot een voet en

Eiland Dominica.

verdichtsel der Caraïbanen.

mancenillie-boom.

genees middel tegen haer vergif.

vreemde flekken.

verweering. Gevangen, maekt gerucht. Tegen 't vuur geleid komt te voorschijn. Wanneer veel gelijk aldus uit haer huisjens kruipen, vechtenze onderling, wie tot de beste hoorn met 't achterste lijf eerst zal binnengeraken. 't Water uit de bek gedrukt, of d'olie by de zonne getrokken, heelt 't onstelde lid door manoenilie-zap. Dwars af van *Dominica* (alsof genaemt dewijl op een zondag ontdekt is) leid *Martinico*, by d'*Indiaenen Matalino*, haelt vijf en veertig mijlen in den omring: vertoond uit drie bergen, welker hoogste de gedaente van een hoed draegt, en aen alle zijden des eilands gezien word. Ten noorden schijnt het in drie eilanden door-sneden: alwaer drie klippen den toegang becommen: en een klein eilandeken vol geboomt, dicht onder de oever te sien is. De strijdbaarste *der Caraïbanen* hebben na bloedige oorloogen *den Franschen* eenig bezit moeten inruimen. Doch eer 't werk dus verre gebragt wierd, braekenze over ontoegankelijke toppen, door onmetelijk diepe valleyen, dicht begroeyde bosschaedjen en naere wildernissen tot de Fransche bevolking in, met schrikkelijke voet-stappen van d' uiterste verwoedheid. Sommige leggen d'oorzaak van dese krijg op *du Parquet*, die tegen dank *der Martinicische Caraïbaenen* na d' eilanden *Granada* en *Alouzia Franschen* overvoerde. Andere meinen zy de wapenen in de vuist namen, om de dood te wreken van haer landaerd op *sant Vincent*, welker geen klein getal aen vergiftige Fransche brandewijn de moord stak. *De Fransche* eindelijk, door buiten hulp gesterkt, setten de geleeden schaede dubbeld betaelt: joegen *de Caraïbanen* uit haer wooningen: en beslootense binnen bosschen en valleyen. Voorts leggen de bergen vol geboomt, ten verblijf-plaets voor het wild gediert, bysonderlijk wilde swijnen en yselijk groote slangen. De heuvelen daer en tegen worden bebouwt, hoewel niet zonder gevaerlijke moeite, wegens de steilten. *De tabak* op de steilte overtreft verre die in de daelen groeyt, of in land-streken met

geboomt beset. De laegten veroorsaeken ondraegelijke maeg-pijn den arbeiders. Zedert *de Fransche*, op 't jaer sestien honderd vijf en dertig, afgevaerdigt uit *sant Christoffel* door d' heer *Desnambuc*, onder des selfs plaets-houder *du Pont*, sich over *Martinico* neder-sloegen, verdeedense haer besitting in vijf wijken, afgescheiden van 't gedeelte des eilands, by d'oude inboorlingen bewoont. Ieder wijk heeft een kerk, of ten minsten een kapelle, wapen-huis, pak-folders en verscheide burger-wooningen, dorps-gewijs getimmerd. d'Eerste wijk draegt de benaeming *Pyloot*, na een Caraïbisch hoofd-man, die zeer gemeenzaem met de land-voogd *du Parquet* omging, en hem de heimelijke beraedslaegingen van sijn volk ontvouwde. De tweede *Capot*, word bespoelt door een even-eensgenaemde rievier. Hier zijn ongemein vruchtbaere weiden. *Carbet* heeft de Caraïbische naem behouden; want sulx beduid 't gemein lands-huis, werwaerds samen vloeyen tot feestelijke gasteryen en overslag wegens oorlogs-zaeken. 't Fransche opper-hoofd bewoonde hier eertijds een richel-steen huis, dicht by de reede en wapen-plaets in een vermaekelijke valleje, bevochtigt van een versche stroom, uit 't gebergte gestort. 't Huis schuilt rondom onder 't geboomt, met tuinen vol keurlijke zeldzaamheden. Doch zedert het opper-hoofd, nevens andere schoone wooningen, ook dese *den Jesuïeten* schonk, verhuisde sy na de vierde wijk *sant Peter*: alwaer een slot bouwde, voorzien van metael en yzer geschut, om de reede te beheerschen. Een steen-worp nevens des landvoogds huis leid 't Jesuïeten klooster op d'oever van een aengename stroom, na *de Jesuïeten* genaemt. 't Klooster, niet min kostelijk als konstigh uit marmor en klinkerts geschikter orde gebouwt, heeft een lustig gesicht over de rievier en omleggende lust-hooven vol planten, kruiden, bloemen, vruchten en boomen, welke niet alleen *America*; maer self *Europe* levert. Uit

vijf wijken
op Marti-
nico:

Eiland
Martinico:

oorlog tus-
schen Fran-
schen en
Caraïba-
nen:

Jesuïeten
klooster:

haer

haer wijngaerden parzenze overvloedig smaekelijke wijn. De laetste wijk, genaemt *Prediker*, strekt sich wijd en zijd: somwijl rijstze met hooge bergen, aen welker voet schoone timmeringen staen: elders zijn diepe valleyen, of vlakke beemden. Tuffchen de Fransche volk-planting en de Caraïbische wooningen vloeit een in-wijk uit zee: lanx de selve groeyt veel tamme *mahot*, dienstig tot schrijn-werk, want daer is een tamme en lof-draegende *mahot*: de laetste verrot en breekt licht: d'eerste, hoewel niet hoog op-schiet, brengt verscheide takken voort, die lanx d'aerde kruipen. De boom-bastren vervullen de plaets van sterke touwen: en worden veeltijds aen de rabak-rollen gebeezeit. 't Hout self is duurzaam, en gemakkelijk te bearbeiten: weshalven de meeste huizen, op heuvels getimmert, van dese boom stof ontleenen. De beste reede leid ruffchen de wijken *Carbet* en *sant Peter*, beschut tegen de stormen door hooge toppen. Niet verre *den Inham der Zout-kuilen* vertoont sich een half mijl zeewaerd de rotze *Diamant*, vertrek-plaets voor ontelbaere vogelen, en byzonder wilde duiven. Behalven de stroomen, die ter regentijd door de deilen en grachten onstuiming vloeyen, telmen tien rivieren, die, uit de voet of top der bergen geborrelt, de valleyen bewateren, en sich in zee ontlasten. Somtijds swellenze diervoegen: dat, over d'oeveren geloopt, 't geboomt ontwortelen, 't gebergt onder-mijnen, beemden plas setten en huifen omkeeren. En uit dit ongemak zijn *de Fransche* geleert, heuvelen te zoeken tot haer timmering. De goede gelegendheid van *Martinico* heeft vele huisgezinnen gaende gemaakt, om sich aldaer neder te slaen.

Eiland *sant Lucia*:

Sant Lucia (by de Fransche *Alouzie*) alsoo genaemt, ter oorzaak dit eiland, op den dertiende van wintermaend by de Roomfgezinden toegewijd aen de martelaeresse *Lucia*, binnen *Syracusen* verbrand, ontdekt is. Het leid zuidelijk van *Dominica*. Twee verheevene spitzen worden

verre gesien; d'oostelijkste over-treft d'andere. Aen de voet der twee bergen leggen vermackelijke valleyen, beschaeduwet door dichte bosschen, bevochtigt door klaere water-sprongen. Weinige *Caraïbanen* onthielden sich alhier met visschen. Dit volk liep moeder-naekt, 't lijf rood geverft, van d'ooren tot d'oogen droegenze vermilioene streepen. Een Engelsch schip, geschikt na *Guianæ*, om de volk-planting te vervullen, sette alhier ses en sestig muitelingen aen land: die alle door de ingesetenen zijn dood geslaegen. Maer toen *Henrik Jacobszoon Lucifer*, op 't jaer sestionderd seven en twintig, in d'in-wijk van *Lucia* versch water over nam, en, by die gelegendheid, 't eiland vlijtig doorsnuffelde: vond hy noch huis noch mensch, en niet als een dorre grond. Onaengezien sulx natuurlijk ongemak, vaerdigde *du Parquet* derwaerds sijn plaets-houder *Rosselan*: ten einde *Lucia* bevolkte. De zee levert overvloedig ongeschubde zee-sneppen, met snuiten, die boven en onder bewegen: de bovenste steekt verre over d'onderste. 't Hoofd gelijkt na een verkens: ruffchen 't hoofd en staert zijnze doorgaens vier voeten lang: de dikte is omtrend de kop grootst. d'Oogen glinsteren vervaerlijk. Zy hebben gesplitste staerten, twee vinnen ter zijde, en soo veel onder den buik: een verheeven steekel-vinne beslaet degantsche rug. Onder de krop hangen harde en swarte hoornen. Oostelijk ter zijden af van *Lucia*, rijst *Barbados*, lang vijf mijl, met verheevene kusten uit zee. Na den opgang der zonne is 't land geweldig uitgekabbelt: sulx ontelbaere rijfens, een gootelinx schoot van de wal, boven 't water kijken. Ten zuid-westen staet de grond weelig vol geboomt: en een zandige inwijk verschaft goede anker-grond. 't Versch water is niet te bekomen, dan diep in 't land. Op *Barbados* valt veel tabak: als ook *de snip-peere-boom*, welke groeyt tot een overmaetige hoogte, gepronkt met aengenaem loof en geele karsjens vol roode stipjens: die gerijpt van self

Engelsche vermoord:

Henrik Lucifer:

zee-sneppen:

Eiland *Barbados*.
snip-peere-boom:

af-vallen , en liefelijke smaek hebben. Beziens wâerdig is inschelijk de palm-boom, wiens stam, takken, bladeren doornen draegen een vinger lang. *De Caraïbanen* maken onder de takken een insnyding , waer uit wijn tappen.

doornige palm boom

Sant Vincent, zuid-westelijk van *Lucia*, is den vijfden der Gras-maend gevonden, en daerom na dien Spaenschen heilig genoemd. Acht mijlen lang en ses breed, verheft rondom hooge kusten. Verscheide bergen kijken verre af in zee. De grond, buiten gemein vruchtbaer, voed meer *Caraïbanen* als elders eenig eiland. Zy bewoonen ettelijke dorpen: loopen over 't gantsche lijf geschildert. Zijn geslaegen vyanden *der Spanjaerden*; doch mogen *d' Hollanders* zeer wel zetten: met welke tegen bijlen, messen en andere snuistering verruilen allerley verversching. Aen de west en zuid kanten leggen bequame boezemen: om 'tanker te werpen, en de water-vaten te vullen. Veel werk maeken d'ingezeetenen van *den momin*, wasschende tot de dikte eens appel-booms: de vrucht sweemt na een onrijpe konkommer: de huid altijd groen, heeft een schijn van schubben: 't binnenste, gelijk stremmelis, is aengenaem zerp. 't Zaed glad en soo groot als een boon vertoont de verve eens toet-steens vol goude aderen. Vreemde bespiegelingen kunnen zommige in de bloem der *rang-appelen* waer nemen: nâmentlijk d'afbeeldfels van 's Heilands doorne kroon, roeden, nagelen, hamer en pylaer. De plante zelf kruipt lanx d'aerde, ten zy eenige staek ontmoet, waer by op-klimt. *Bekia* telt in den ommeloop twaelf mijl: heeft een veilige haven tegen alle winden; doch, dewijl zonder varfch water is, word niet besocht als van *de Vincentische Caraïbanen*, die zomwijl aldaer visschen, en kleine hooven ten vermaek bouwen. De grond levert overvloedig water-meloenen, binnen vol bloed-root vleesch met een gezuikert water getempert: zy verfrîschen zeer, en verwekken den honger. De witte leelien, aen

boom momin:

rang-appelen.

wonder bespiegelingen in de zelve:

Eiland Bekia:

water-meloenen:

't einde der blaedjens gekartelt, verspreiden een sterke reuk. Op 't jaer sestien honderd drie en dertig, liep de gesach-hebber *Joan Joanzoon van Hoorn* ten schild-padden vangst aen *Bekia*: vond in 't westen een schoone inwijk, en oostelijk een rif van weinig vademmen klippige grond. De kotoen wiesch in 't wilde. De strand leverde de flekke *burgau*: onder de eerste korst verschuilt een verzilverde schelp met glinsterend swarte vlekken. Als de visch haer huisje verlaet, ziet men een ge-emmalieerde ingang vol paerlen. 't *Vogeleiland*, beschouwt ten westen *Bekia*. d'Amirael *Boudewyn Henrixzoon* vond hier niet als *trembloos*, slaende geduurig de wiekjens op en toe: de groote komt met der quakkels over een, de vederen met een leeuwerk. Ook vloogen hier *d'arenden Orenoke*: zy hebben helder graeuwe pluimen vol gespikkelde vlakjens, wicken en staert, welker tippen geel geboort zijn, door-dringende oogen en lange vleugels. Uit de vlucht vallen zy op roof-vogels: die, plotselijk ter aerde geworpen, aen stukken gescheurt worden. Noordelijk op leid *Virgin Gorda*: in 't jaer sestien honderd vijf en twintig lande aldaer *Boudewyn Henrixzoon*: meinde zoutpannen te vinden; doch vond niet als een bequame haven, om schepen kiel te haelen. De grond woest, ingenoomen by schorpioenen en haegdissen ses duimen lang. Haer swarte rugge vertoont graeuwe schubben: de buik bleek geel: de kop klein en scherp: een bek vol scherpe randen: seer kleine oogen kunnen geen helder licht verdraegen: de pooten, voorzien van vijf harde nagelen, maken in der yl een diepe opening: byten de wortelen der planten en boomen, sulx sterven.

Granada, halve maensgewijs van noorden na 't zuiden gelegen, is vol bosschaedjen. Ten zuid-westen loopt een versche af-watering zee-waerd. De strand, alhier buiten gemein vlak, verschaft self twee mijl buiten de wal goede anker-grond. 't Y vloeyt zeer hard. 't Water valt en wascht binnen

stikke burgau:

Vogeleiland:

trembloos:

arenden:

Virgin Gorda.

haegdissen.

Eiland Granada.

wei-

weinig uren seven voet. *Dirk Simonfzoon Uitgeest*, *Tabago* afgeftooken stōnd verzet, ook hem de stroom, buiten gissing, soo geweldig onder *Granada* dreef. *Du Parquet* vaerdigde derwaerds, op eigen kosten, uit *Martinico* drie honderd mannen, die ses maenden met d'ingezeetenen hardebolden, eer tot vreedzaeme bezitting geraekten. *De Caraïbanen* wijs gemaekt, hoe groot voordeel by de Fransche hulpte gemoet konden zien tegen *d'Arouages*, lieten sich eindelijk geseggen. *De grave Seryllac*, binnen *Parys* verkundschapt wegens de vruchtbaerheid van dit eiland, brak het uit *du Parquets* handen voor groot geld. En waerlijk *Granada* is niet een der minste onder de Americaensche voor-eilanden. *De boodem* levert vrucht-draegende boomen, en andere bequaem tot timmering. Onder de laatste slag behooren *de latane-boomen*, met verheevene stammen; doch kleine dikte: in plaets van takken hebbenze bladeren, gelijk waeyers aen lange steelen, boven om de stammen vast. *De bladeren* t'zamen gebonden, maeken een reegen-vry dak: 'thout dient tot swaerden en veldspiefen. *Maer de cocos* verschaft aengenaem voedzel. Dese wascht hier nergens na soo hoog als in *Oost-Indien*. *De vrucht*, swymende na een groote ruige noot, met een dikke bast, komt alle maenden versch aen de stamme onder de takken te voorschijn. Binnen zit een sneeuw-wit vleesch, smaekende als amandelen: de vocht wijkt voor geen muskaete wijn. Voorts trekt 't eiland groot gemak van versche water-bronnen, die hier en daer op borrelen.

Tabago, acht mijl lang en vier breed, stoot voor 't hooggebergte vol swaere bosschaedjen: uit de bergen stroomen achteen vloedden, die de vlakten bevogtigen, en voorts haer in zee ontlasten. *Hopman Uitgeest*, alhier ter reede geloopt, vond ten oosten een bequaeme inwijk, om de leggers te vullen. Een half mijl van de wal staen vijf klippen, tusschen welke de schepen door zeilden. Binnen de

klippen doet sich een boezem op, waer in een versche rievier, vol visch, stort. Westelijker leid een ruimer inwijk, die twee aengenaeme stroomen ontfangt. Van de wester uithoek steekt een rif noordwaerd in zee. 't Eiland is wel te kennen; want oostelijk af, ten halver weg toe, rijft het met verheevene kusten: zedert daelt het meer en meer. 't Staet lustig wegens dicht geboomte. *De zee* verschaft, behalven schild-padden, welke d'eyeren in't zand self nevens de reede leggen, overvloed van visch, meest *den Europeers* onbekend. *d'Homars*, den kreeften niet ongelijk, maer vry grooter, besluiten binnen de schelpen een wit en smaekelijk vleesch, hoewel hard om te verteeren: worden by nacht op de zand-plaeten met een toorz gevangen. Wonderlijker gaet de vangst toe, die kreeften in 't werk stellen omtrend de mosselen en oesters, wanneer dese nu en dan de schelpen openen, om versche lucht te scheppen, werpen de kreeften een keyzel-steen tusschen beide: sulx de schelpen niet kunnen sluiten, tusschen welke opening zy met haer schaeren de visch uit-pluisen. *De bosschaedjen* voeden onteibaere meenigte hairloose verkens, die een lucht gat op de rugge hebben, *opafsums*, *javaris* en *tatous*, welker beschryving weinig voorwaerds ter neder gesteld is: als ook *agoutys* en *gemuskerde ratten*. *d'Agoutys* donkerbruin draegen rouw hair en een kleine hairloose staert: hebben twee tanden in 't opperste en soo veel in 't benedenste kacke-been: geven een geschreeuw als of onderscheidentlijk spraeken *couyë*, met honden gejaegt vluchten tot d'holen der boomen: waer uit gedreeven worden door rook. *De gemuskerde ratten*, wijken voor geen konynen, belangende de groote: haer wooningen zijn insgelijx onder d'aerde: anderzints verscheelen in gedaente weinig van d'Europische ratten: alleenlijk dat een swarte huid vertoonen, uitgezondert een gedeelte des buiks spier-wit. Verspreiden een sterke muskus-reuk, sulx flaeuwte veroorzaken. Onder de

Fransche
nemen k-
in:

word ver-
kecht:

latane-
boom:

cocos-boom.

Eiland Ta-
bago:

homars
visch:

vreemde
vangst der
kreeften:

agoutys:
gemuskerde
ratten:

ruich-

slangen:

ruichte verschuilen ook slangen: welker zommige, t'eenmael groen, een grauwachtigen buik hebben: anderhalf en twee ellen lang halen nauwelijx de dikte van een duim: leven by spring-haenen en vogelen, welke zy op de nesten betrappen; maer den menschen brengenze geen schaede toe. Byzonder pronkt *Tabago* met de *sassafras boom*. Dese swijmende wegens gedaente en groote na den pijnboom, heeft een vaste en rechte stamme, en op den top takken kroons-gewijs sierlijk uit-gebreyt. De bast kael en donker-vaelachtig drukt een wel-riekende venkel-reuk uit. De bladeren dun, gehakkelt en hoog-groen zijn niet min aengenaem voor de neus. De dunste wortels steeken boven d'aerde: haer buitenste schel is 't krachtigst tegen wonden, verstoppingen en ziekten uit koude hoedaenigheid. De *tabak*, by de *Caräibanen y-ouli*, zedert op *Tabago* geplant is, slaegt zeer wel. Uit bittere en draedige wortelen groeyt een

sassafras-boom:

tabak:

dikke struik, welke geschikt takken schiet met groote bladeren, onder ruig, de benedenste breeder en langer als de bovenste: de top brengt rankjens voort, wiens tijdens draegen helder-violette klokjens eenmael 's jaers: soo haest dese bloemtjens verdroogen, komen in de plaets kleine knoppen, gelijk mankop, vol swart zaed. Om de al te weelige groey te verhinderen, word de top der stronken af-geknipt. 't Verwonderens-waerdige vogeltje *colibry*, wegens gaedeloose schoonheid, maekt zomwijl haer nestje onder tabakbladeren. Een maetschappy Zeeuwsche borgers op *Walcheren* schikten voor eenige jaeren, met een gunstbrief der Algemeene Staeten van 't *Vereenigde Nederland* gesterkt, een volk-planting na *Tabago*. Doch alsoo slechts twee honderd zielen uitmaekten, zijn ten grooten deele by de *Caräibanen* neder-gehakt: d'overige swak of ziek, beducht voor gelijk onthael, zagen om een goed heenkomen.

wordt bevolkt.

komen. Sulx 't eiland zedert niet is aen-gedaen, als van *de Martinicische* en *Guadalupesche Franschen*, ten einde schild-padden en *Iamatins* vingen. Ook liepen *de Caraibanen*, het zy weder-keerden, het zy op-trokken tegen *de Arouages*, alhierte land, om noodzaekelijké verversching. Ondertusschen heeft d'heer *Lampsen* 't gestaekte werk hervat, en op nieuw 't verlaeten eiland bevolkt.

Eiland
Christoffel:

Sant Christoffel kreeg haer benaeming van *Christoffel Colonus*, hier toe geëhooft door de gestalte van een groote berg, torzende aen 't hangen der top een kleinder: 't welk een af-drukfel gaf des versterden reus *Christoffel*, die den Heiland een kindeken op de schouderen door een gronde-looze zee droeg. 't Eiland, gelegen seventien graeden benoorden den middag-lijn, rekt vijf en twintig mijlen in den om trek. De grond licht en zandig weigert geen voort-zetting van Europeische vruchten. Uit 't midden rijst verheeven gebergt. 't Gebergt leevert versche vlieten: die zomtjts, by swaere regen, soo schielijk swelllen; dat, over d'oevers gestort de valleyen en 't vlakke land pals zetten. Voorts leid 't eiland, de zetel der *Fransche* en *Engelsche* bevolkingen, verdeelt in vier wijken. Twee bezitten d'*Engelsche*, en soo veel *de Fransche*, wonderlijk gescheiden; want d'*Engelsche* uit d'eene wijk konnen tot d'andere niet-overgaen, zonder de *Fransche* te moeijen: en wederom alzo in 't tegendeel d'*Engelsche* hebben meer stroomen, en volk, *de Fransche* meer vlak-land, bequamer bouw-aerde, en vaster sterkten, voorzien van geschut en bezettingen. Aen de toepaden der wijken staen schildwacht-huizen: de wachters verwisselen dagelijx. In een zee-boezem word gevonden een beruchte zoutkuil: alwaer een zand-rif soo verre zeewaerd loopt, dat zommige van 't uiterste rif op 't eiland *Nieves* overfswommen. Een zilvermijn is *den Engelsche* en *Fransche* gemein; doch, by mangel der gravers, blijft 't onderzoek steeken. De hooge bergen, die uit 's eilands middel-

verdeelt
in vier wij-
ken onder
Engelsche
en Fran-
sche:

punt rijzen, de born-aderen van ziedende zulferige wateren, en volruigt bewasschen bosschaedjen, belletten den doortogt door 't midden. De grond daelt meer en meer na de zee kant: en is gescheiden in gemakelijk-rechte wegen: lanx welke bequaeme huizen met roode of blaewe pannen gedekt staen, schuilende in geboomt, uit 't midden van lustige tuinen. 't Oog verzaedigt haer naeuwelijx aen de groene opgeschooten tabaks-bladeren, de bleekgeele zuiker-rieten, de donkergroene gengber en blijde *pataten*. Doch behalven de verspreyde wooningen, hebben de *Fransche*, voor de bequaemste reede, een stad gesticht. De kooplieden, herwaerds zamengevloeyt, bewoonen huizen uit tichelsteen en binnen met schrijnwerk gepronkt. Allerley landaerd brengt allerley waer te markt. Het geen *Europa* heeft is hier te vinden, voor reedelijk prijs, in vermangeling met de koopmanschappen die *sant Christoffel* levert. Van Ambachtslieden en konstige hand-werkers, door de stad verdeelt, kan ieder gediënt. Weekelijk word vuurschaer gespannen op 'traedhuis. Een ruime kerk, onder roode pannen, heeft een verheeven grond voet uit gehouwen steen. Diverse traelien vervullen de plaets van glaesen en vensters. 't Dak rust op drie gevels. De tempel-bestiering stond eerst aen *de Capucynen*; doch dese in 't jaer seftien honderd ses en veertig onderkroopen, is 't bewind *den Jesuiten* en *Carmelieten* overgedaen: die sich door een merkelyk getal slaeven, prachtige timmeringen dagelijx bouwden. *De Jesuïet Henrik du Vivier* had over 't een en ander 't hoogste gezach. Voor de zieken zonder middelen is een bequaem gast-huis, by geneesmeesters besocht. Arme weeskinderen hebben haer verblijfplaets en onderhoud. Maer boven alle timmeringen steekt verre af 't slot, waer aen d'heer *Poincy* geen konst noch kosten spaerde. Dit is gelegen een halve *Fransche* mijl van de zee, aen de voet eens hoogen bergs, met dicht geboomt be-

Stad op
Christoffel:

tempel:

gasthuis:

wees-kind-
deren:

't slot des
landvoogds
is merk-
waardig:

schaduw. De weg, die derwaerds leid, vertoond ter zijde de paleizen der voornaemste ambtenaeren : en gaet verlangzaemer hand naboven. Meer en meer genadert, doet sich op een lange dreeft van oranje en citroen-boomen, aen welker uit-gang 't slot staet, achter een ruime plaets. 't Slot, vierkantig uit gebakken en gehouden steen gesticht, rijft drie verdiepingen hoog. De gevel in 't oosten geeft beneden een ruime ingang met een dubbelde ry trappen; ten westen leid diergelijke deur en stoep, nevens een groote steene vond, welke een water aer ontfangt, en voort door onderaerdsche pijpen geleid, aen alle de kamers byzonder gemak toebrenghet. De vertrekken en zaelen zijn luchtig : de zolderings bestaen uit rood-riekend hout : 't dak plat verschaft aller wegen 't vermaekelijkste uit-zicht der wereld. De vensters in de voor-gevel zien op de dreeft oranje en citroen-boomen en valleyen vol zuikerriet en gengber : ten westen leid 't gebergt met nimmer-dorre bos-schaedje, en tusschen 't paleis en het gebergt een schoone hof, verdeckt in pronk-bedden, en dese voorzien van alle Fransche kruiden en planten, behalven allerley gewasch 'tgeen de wereld elders zeldzaam voortbrenghet : in 't midden springt een fontein, wiens ader aen de voet des bergs oorsprong heeft. De wind by 't gebergt afgevallen en die dagelijks uit den oosten blaest, temperen gemaetig de brandenste hette. Als de tijding komt van eenig krijgsvoordeel, by de Fransche wapenen bevochten, blaezen de bazuinen en trompetten op 't dak van dit paleis, dat 'tgeluid verre over zee klinkt, en tegen de bergen weergalmt. De standaerden en veld-tekenen, eertijds by den land-voogd zeeghaftig uit veld-slaegen weg-gesleept, steeken thans rondom ter vensteren uit. Aen de zijde des paleis staet een kapelle voor de bezorgers der arme. Weinig verder, op een verheeven vlakke, leid de wijk by Noorsche slaeven bewoont. De

plaets draegt de benaeming *Angola*. De huisvestingen der huisgenooten vertoonen haer buiten af, getimmert uit tichel steen. Voorts is 't paleis gesterkt met wijk-schanzen, en dese met geschut. Tot drie zuiker-moolens en bebouwing der akkers, gebruikt de land-voogd negen honderd slaeven, en honderd Franschen ten huis-dienst. Zedert hebben ook verscheide Fransche edelen hier en daer prachtige gebouwen gesticht. Onder dese munten uit, aen welke *Poucy, Treval, Benevent, Giraud, Auber, de la Roziere, de Sant Amant, de l'Esperance* en *de la Roche* veel geld spilden. In haer wijken hebben ook *d'Engelsche* niet stil gezeten. Op 't punt der *Palm-boomen* ontmoetmen een schoone tempel : de tweede staet by de groote reede, beneden 't hof van 't Engelsche opperhoofd : de derde aen *de zand-punt*. Dese kerken zijn binnen met cierlijk gestoelt, na de schrijn-werkers konst, ruim genoeg voor een aenzienlijk gehoor. De twee andere vindmen binnen de wijk *Cayonne*; doch haelen geenzints by de luister der drie eerste. De bedienaers des euangeliums ontvingen eertijds haer zending van den Cantelberfchen aerts-bisshop; doch ten tijde *Cromwels* van een hooge kerkelijke vergadering. Tegenwoordig, met de verandering in *Engeland* voor-gevallen, gaet het wederom op d'eerste voet. De paleisen, die hier en daer aen 't eiland een heerlijke luister toe-brenghen, zijn gesticht door *Waernard, Riche* en *Eüret* vervolgens staet-volgers in de land-voogdyschap. De colonel *Geffreson* heeft geen van drie willen toe-geven in 't stuk van bouwen. 't Is aenmerkens-waerdig, hoe tegelijk, op een dag, in 't jaer sestien honderd vijfen twintig, *Desnambuc* geleidende *de Fransche*, en *Thomas Waernard d'Engelsche*, aen *Christoffel* geland zijn. *De Caraïbanen*, gaende gemaekt door *de boyez*, om de vreemdeling te vermoorden, namen de wapenen in de vuist; doch wierden soo raeuwelijk onthaelt, dat den moed eerlang lieten zakken. Onder-

*Angola :**zuiker-moolens :**paleisen :**vijf Engelsche kerken op Christoffel :**wanneer bevolkt is :*

tuffchen verrokkten *Desnambuc* en *Iwaernard* : d'een na *Parys* , d'ander na *Londen* : om haer koningen bericht te doen , wegens den toestand op *Christoffel* : en een Maetschappy aen te stellen , door welke de nieuwe volk-planting te yveriger mogt voort gefet. Beide quamen ze tot 't voorgestelde oogmerk , en niet sonder versche hulp-benden in haer landvoogdyschappen. Beide de koningen toonden mildaedige gunst , vermits seer aenneemelijke voor-rechten schonken , aen die derwaerds verhuisden. Tuffchen *d'Engelsche* en *Fransche* , om alle twist voor te komen , zijn , by onderling verdrag , scheid-paelen weder-zijds vast gesteld. De jagt , reeden , visschery , mijnen , geboomt tot schrijn-werk en ververy , zouden gemein blijven. Ieder moest den ander by nood d'hand bieden. *d'Engelsche* bevolking ging sterker voort dan de *Fransche* ; want behalven die landaerd de zee zukkeling harder 'uit staer , soo kreegse meer slijving van de *Londensche* Maetschappy. Daer en tegen verslaeuwden de *Parysche* kooplieden : als die ten eersten winst wilden trekken van haer ingeleide geld : daer 't land noch in geen orde gebragt was. 't Hielp niet , wat brieven *Desnambuc* dies aengaende afvaerdigde. Waerom zelf de reis aen neemt. Soo veel bragt hy te weeg , dat de Maetschappy konde bezessen ; hoe onmogelijk winst konden doen , ten zy uit 't land met tabak , indigo , gengber en zuiker beplant : waer toe tijd en volk noodig. Maer terwijl de zaeken zedert op een beter voet geraecten , trefte een swaer ongeluk : sulx 't gantsche werk tot een hooploose storting scheen vervallen. De *Spaensche* koning taekelde , op 't jaer seftien honderd vijf en twintig , een swaere vloot toe , bestaende uit een en dertig galjoenen , drie tartaenen , vier pinassen , met seven duisend vijf honderd koppen bemant. Onder het gezach van *Frederik de Toledo* , *Emanuel de Mineses* en *Joan Fajardo* ging ze zeil van *Cadiz*. Voor 't eiland *sant Jago* wachten twee en twintig *Portugeesche* galjoenen , veer-

verdeling
onder Fran-
sche en En-
gelsche.

Machtige
Spaensche
vloot :

tien karveelen , voerende vier duizend man , waer over 't gebied voerden *Antonius Nunnez Barreio* en *Franciscus de Almeida*. De vlooten , zamen vereenigt , liepen na *de Bahia todos Santos* , en vermeersterden de stad *Salvador* , zetten zedert zeeghaftig na *de Caraiïsche eilanden* : om de selve te ontleedigen van *Engelsche* en *Fransche*. By *Nieves* lagen negen *Engelsche* schepen ten anker , die alle in *Toledoos* handen vervielen. De *Spaensche* vloot liep zedert op een geschut-schoot aen *Christoffels* laege land , alwaer de *Fransche* hopman *Rossey* 't gefach had. De sterkten , soo wel by *de Fransche* als *Engelsche* opgeworpen , onvoorzien van leef-togt en oorlogs-gereedschap , konden te min een beleg verduuren : dewijl de werken noch niet geslooten waeren. *Desnambuc* lichte geswind de krijgsmagt na 't laegeland : en begon sich te begraven lanx de kust : om den vyand 't landen te betwisten. Doch *Rossey* liet de *Spaensche* , zonder bot van regen-weer , den voet op d'over setten. Moediger toonde sich de jonge *du Parquet* : als die , buiten de beschanfing gespat , dapper in-brak tegen d'eerste bende *der Spanjaerden* ; doch , by sijn volk verlaeten , verliet hem zelf niet. Over-stort door de meenigte , stierf geenzints ongewrooken. Terwijl de *Spaensche* voor-togt aldus hand-gemeen was : volgden alle de groote sloepen , vol volk gepropt , tot hulp , geschikter orde. *Rossey* beducht , dat rondom zoude beset worden , verliet de begraving , en nam d'her tred na 't hoogeland. *De Spanjaerd* , zonder slag of stoot meester der sterkte , vervolgte sijn zegen niet , uit achter-docht eeniger hinderlaege in de naeste bosschaedje. En waerlijk de gissing mischte niet geheel ; want *de Franschen* hadden haer vastigheid onder-mijnt , en in enige kelders bus-poeder gelegd : welk aengestookken meenig *Spanjaerd* te slarzen sloeg. Ondertuffchen stapte *Desnambuc* sloop , en behield d'overige , die niet gesneuveld waeren door 's vyands swaerd. *d'Engelsche* , stucnende op de vrede tuffchen haer koning

vult op
sant Chri-
stoffel.

Fransche
vluchten
sloop.

ning en de Spaensche, booden geen regenweer: onaengezien bericht kreegen: hoe *Frederik Toledo* de Fransche volk-planting ten grond toe verwoeste, en niemands leven verschoonde. Zy schikten welgezanten af, die *Toledo* tegemoed voerden de vriendschap tusschen *Spanje* en *Britannie*; doch hy kreunde sich hier weinig aen. De paus *Alexander de seste*, wanneer onlust rees wegens de nieuwelinx ondedekte landen in oosten en westen tusschen de *Castiliaensche* en *Portugeesche* kroonen, had sulck een beslichting getroffen: dat *Castilien* aen de westerliche *Nieuwe Weereld* gerechtig bleef. Weshalven, dewijl ook *sant Christoffel*, uit kracht der pauselijke schenkaedje, sijn meester *Philips* toebehoorde, aenstonds op-kraemen moesten: ten welken einde haer herstelde van de negen ses schepen, voor *Nieves* genomen, onder beding: dat in sijn tegenwoordigheid t'huifwaerd zeil maecten. Doch alsoo 'tvaertuig de meenigte niet konde laeden, fouden d'over-blyvende vertoeven op 't eiland tot de naeste gelegendheid, om te volgen. *Toledo* stond inschelijx toe: ieder vermogt sijn goederen en tabak merken, en gemerkt sloop brengen: ten einde den rechten eigenaer ter hand quam. Soo haest lag alles niet in orde gepakt, of de *Spaensche* voerden het na haer vloot: voorwendende, 'twas op haers koninx grond gewasschen. Eindelijk lichte *Toledo* d'ankers. Hy was nu uit 't gezicht als 't over-blijffel der *Engelsche* nieuwe moed greepen: haer by-een dromden: en de verwoesting, soo veel doenlijk, herstelden, hoewel in magteloosheid; want

behalven die in ses schepen de stevens op *Engeland* wenden, sterk twee duizend zielen, had de *Spaensche* ammirael ses honderd uitgepikte *Engelsche* over sijn vloot verdeelt. Ondertusschen zukkelde *Desnambuc* elendig by de zee: niet alleen gessingert door stormen; maer ook gedrukt door schaersheid van levens-middelen. Hy was aen d'eilanden *sant Martyn*, *Montserrat* en *Antigua* geweest, om te zien of een der zelve verruilen konden met *sant Christoffel*; maer vond niet de vruchtbaere grond en en wenschelijke gelegendheid welke geweldiger hand moest verlaeten. Eindelijk dagt geraedzaemst door een bezeild jagt te onder-staen na de stand van *Christoffel*. Bericht, hoe de vyand de stevens op *Havana* gewend had, en d'*Engelsche* met herbouwen der hutten en bouwen des land yverig bezig waeren, keert na d'oude bezitting. Vruchteloos had geweest de naerftigheid, by alle aengewent, om 't vervallene weder op te rechten; want d'honger en vordere schaersheid van levens-middelen scheenen een einde te zullen maeken van d'overgeblevene, die de *Spaensche* verwoedheid niet konde uit-roeyen: ten zy in d'uiteerste nood ettelijke *Nederlandsche* zeilen mond-kost, klederen en andere noodwendigheden verschaften, op enkele toe-zegging van herstelling. Eerlang zegende God de *Fransche* bevolkingh diervoegen met overvloedig gewasch van tabak, zuiker, gengber en indigo: datze haer schuld-heeren deuchdelijk betaelden: en te mets tot een stand geraekren, hoedaenig boven beschreven is.

Toledo verjaegts de Engelsche.

Fransche keeren weder na Christoffel.

Engelsche herbouwen.

Twaelde Hoofd-stuk:

C A L I F O R N I A,

En 't vordere noordelijkste deel van *America* lanx de *Zuid-zee* en binne-waerd.

DUs lang de beschryving van *Nova Francia*, *Nieuw-Engelad*, *Nieuw-Nederland*, *Virginia*, *Florida*, d'Eilanden *Cuba*, *Hispa-*

niola, *Jamaica*, *Porto Rico*, *Bermudes* en de *Caraïbische*, alle bespoelt door de *Noorder-Oceaan*. Wy sullen den draed weder ten noorden aenhechten; doch met

met de Americaensche gewesten, tegen welke *de Zuid-zee* kabbelt. De manhafte schippers *Davis* en *Forbiffer* bestonden uit *de Noorder-Oceaan* een weg te zoeken na *de Zuider*: de koude bedwong haer 't onderzoek te staeken, behoudende een onsterfelijke naem in de straeten, binnen welke stoutmoedig in-steevenden. *Hudson* nam de togt beneden *Davis* meer zuidelijk: vond een groote binnenlandsche zee, tusschen vijftig graeden en seventig, wijd en zijd verspreyt en overwinterde aldaer. *Thomas Jacob* sloeg 't selve vaer-water in, en boorde meer westelijk binnen 't noordelijk ingewand van *America*. *Thomas Button* geraekte vry verder: vernam alle twaelf uren een vloed en ebbe oost en west beweegt, die vijftien voet viel of wiesch. Met een weste wind ging noch hooger ty. Zedert heeft niemand onder-staen, noch te water, noch te land, om *America* in haer noordelijke boezem, of lanx de oevers van stroomen, meiren en *Oceaan*, te door-snuffelen. 't Leid hier alles onbekend. En wie weet, of ooit *Europa* de moeite nemen zal van derwaerds te schikken, daer ontdekken, 't geen tot noch toe niet word geweten? geen mensche kent de toe-komstige verrichtinge der volgende eeuwen. De voorige tijd heeft geleert, 't geen voor die tijd verkeerdelijk gemeint wierd. Alzoo hielden onder andere de land-beschryvers, zedert een eeuw, *California* een vast gedeelte te zijn van 't *Noorder-America*; daer 't nochtans rondom in zee leid. Uit de togten derwaerds gevallen, kan bequamenlyk verstaen de gelegendheid des over-machtigen eilands *California*. Op 'tjaer vijftien honderd vier en dertig, vaerdigde *Hernando Cortes* land-voogd over *Coliman* twee zeilen af uit *sant Jago*: om nieuwe landen in *de Zuid-Zee* op te zoeken. d'Ammirael, van 't ander afgedwaelt, quam nooit te recht. 't Ander schip sette noordweste streek tot seftien graeden; doch veranderde eerlang. Gevordert op drie en twintig graeden ontdekte 't eiland *Thomas*, groot vier en twintig mijl, met een hakkelige

strand, vol geboomt; doch zonder versch water. Zedert, lanx d'hooge wal van *Nieuw Spanje* af en aen gezeylt, wende ten laetsten de steven 't huiswaerd. De mislukte togt hervatte de mark-graef *del Valle* met drie schepen: stapte binnen boord tot *sante Cruz*, daer de voorige ammirael, nevens 't meeste volk, by d'ingezeenen wierd dood-gesmeeten: zulx d'overige boots-gezellen, onmagtig 't schip te bestieren, 't schip verloorren voor *Nieuw Galicien*. De mond der haven *sante Cruz* zeer eng, binnen ruim een mijl breed, ontfangt twee swaere rievieren. *Del Valle* meinde hier buiten te kruysen, wanneer hem een schielijke storm overviel: sulx binnewaerd geslingert wierd. Eteelijke dagen benoodlaekt voor 't anker te ryen, leed groot gebrek: alsoo 't land niet had by te setten. Dewoeste inwoonders zaeiden noch planten niet: leefden, by 't geen het land en water dagelijx verschaft, onder den blaeuwen hemel. Op vloten van vijf stukken houts, welker middelste 't grootste, bevoeren ten visch vangst d'*Oceaan*. *Del valle* buiten geraekt moest loopen lanx de kust van *Nieuw Spanje*: geraekte eindelijk tusschen klippen op het droog voor een inwijk: alwaer ter naeuwernood binnen was geraekt, of 't schip, lek gestampt, zonk schielijk te grond. 't Geradsaemst te keeren na *sante Cruz*: alwaer eenig volk te land liet, met genoegzaeme leef-togt voor een rond jaer. *Franciscus de Ulloa* hervatte eerlang 't gestaekte werk. Uit *Acapulco* in zee gestooken na *de straet Vermio*, die de vaste Americaensche kust afzondert van *California*, ontdekte, niet verre buiten 't hoofd *sante Cruz*, vlak land vol geboomte, achter gedeckt van gebergte, groote meiren met de zee gemein, en sterke stroomen, welker vloed drie mijl in zee vernooenen wierd. Zedert zag hy een zeeboezem: soo verre landwaerd ingeboort, dat tot een stilstaende poel veranderde. De boot vernam in de mond niet meer dan anderhalf vadem waters: voorts een vlakke strand, en achter een ry grooter en kleinder

haven *sante Cruz*.

togt van *del Valle*.

Togt van *de Ulloa* na *California* gedenkwaardig.

California.

Togt van *Cortes* derwaerds.

groenebergen. Op negen en twintig graeden gefet voor d' uithoek *Roxo*, beschouwde een ondiepe rievier, alwaer de zee buiten gemein brak. Vervolgende de streck noordelijk, ankert binnen een haven met verscheide monden en stroomen; sulx de natuur geen bequaemer plaets voor allerhande vaertuig ergens gemaakt heeft. *De Ulloa* nam bezitting des lands, met behoerlijke plechtelikheden: rechte een kruis op: vond visch-wand, stukken van konstig gevormde aerde potten, een visch-rijk water, graezige weyden en groene bergen. Noordwestelijk reis vorderende, zag hooge rotzen, in welker hooen duizenden vogelen nestelden. Geraekte eindelijk tusschen land ter weder-zijde: waer uit zommige hoewel verkeerd, oordeelden, dat *sante Cruz* op *California* aen *Nieuw Spanje* vast is. Van 't hoofd *de las Plagas* gezeilt lanx een oever vol kleine heuveltjens zonder gras of geboomte, quam binnen een grondelooze straet, wiens mond, twaelf mijl breed, met twee eilanden bezet lag: een broekachtig water stroomde over een laege grond. Ontmoete vorders kleine klippen voor een lange punt lands, vier mijl van de wal: een ondiep water, wit gelijk kalk, en zederr ondieper en swartmodderig, welk met sterke drift binrens lands invloeyde, en alle ses uren wederom af-liep. *De Ulloa* uitgestapt, bevond de boodem laeg en zandig, geen voetstappen van menschen, of door-togt voor de vloot: hy wend dan de steven zuid-west: loopt binnen een groote haven, van wiens oever een dikke smook op ging: bevond alhier zulfer putten aen de voet des gebergte. Voor de haven lag een eiland: op welk meenigte zee-robben vong en een naekte *Indiaen* uit acht andere, die aldaer visschten. Op de hoogte van twee en dertig graeden in d' haven *sant Andries* geankert, ontdekke een onvruchtbaeren boodem, een hutte met hooy gedekt, een drooge put en twee *Indiaenen* van uitsteekende groore gestalte. Zedert hield hy tusschen de vaste kust en een eiland, by giffing honderd vier en se-

ventig mijl lang, in een vaer-water twee mijlen breed. Een canoa, uit ried gevlochten, voer na boord; doch dewijl d' *Indiaenen* niet verstaen wierden, keerdenze te rugge. Eerlang quamen vijf andere schuitjens tot op een steen-worp aen 't schip: en hielden geswind wederom af. Matroos in de boot gevallen, achter-haelde een. d' *Indiaen* begaf sich te water: en ontduikte *de Spaenjaerden*, wat moeite anwenden, om te grijpen. *De Ulloa* komt eindelijk binnen d' haven *sante Cruz*: vaerdigt twaelf man af, ten einde eenige landzaeten achter-haelden; maer die hadden sich weg gepakt in een afgeleegen hock *Pozo de Gryalva*. Als de vloot 't anker lichte, quamen twee te voorschijn uit een ried-berch: nagejaegt, waeren te snel, dan dat gegrepen konden werden. Een geruime tijd hardebolde *de Ulloa* met swaere stormen, donder en blixem, niet zonder 't uiterste gevaer, dewijl te dicht op de wal vervallen was. Uit de vuuren des nachts maekte hy overslag, dat 't land niet onbewoond lag: te meer alsoo ten hoogsten vruchtbaer sich allenthalve vertoonde. Ertelijke vlootelingen om versch water geland, wierden soo behendig by twee benden *Indiaenen* aengetaft, dat de schildwachten haer niet vernaemen, voor bereeds op 't lijf vielen. Alle waeren menschen van groove licchaemen, schooten met pijlen en wierpen met steenen, danzende en schreeuwende. *De Ulloa*, den strijdende te hulp gekomen, joeg haer sulx een hagel-buy kogels op het bloote lijf, dat d' hertred namen nae een achter-hoede. Drie wreede Spaensche honden deden een groote moord onder *de Wilden*. En dese stookten een groot vuur, rondom welk sich stil hielden. Met den donker nam ieder een vlammende brandhout, en ging sijns wegs. De piloot *Joan Castellon* voer by de mond van een meir in: 't scheen sich wel dertig mijl uit te strekken: sag aen den oever een hutte: werwaerds roeyt tot nader besigtiging; doch dewijl verscheide *Indiaenen* te voorschijn quamen, hield hy af. De vaert belloeg soo gemakkelijck

kelijk niet , of de fchepen flingerde door gevaerlijk onweder : twee verlooren ankers en zeilen : fulx, benoodzaekt wierden over ftaeg re fmijten na d'haven *San Abad*. De koude begonde nu in wintermaend te prangen. Men nam hier water in : en onderhield middelerwyl *d'Indiaenen* met mangeling van koraelen tegen pluimaedjen en fchelpen. Maer als 't boots-volk d'ancker lichten , fchootente met groot gefchreeuw een dichte jacht pijlen. Zy lichten de hielen , foo haest uit twee vuur-roers een dood neder-ftorte. Dese landaerd verftond *den Indiaen* niet op *California* achterhaelt. Voorby d' uithoek *de la Trinidad* gevordert, ontdekte voetftappen van menfchen op een rouwe boodem : liet 't eiland *Cedros* leggen : focht op de vaste kufft water ; in welk voornemen tegenftand vond by *d'Indiaenen* , die hard met fteenen wierpen , en eindelijk de vlucht namen : twee wierden onderfchept van de honden. De *Ul-*

loa lietze gaen , niet zonder vereering van eenige fnuiftering. 't Quaed weder dreef de vlootte rugge na *Cedros* : alwaer verfch water, hout, vifch , twee-bak , wild braed en konijnen bequam. Weder zeil geraekt, kreeg storm op storm. De meeste vonden geraedzaamft lijf-berging te zoeken binnen een der havenen van *Nieuw Spanje* , dewijl de fchepen jammerlijk geraebraekt d'ongemakken *des Oceaen* niet konden uitftaen. *Ulloa* ftond de voorflag toe; hy felf vervolgde fijn togt; maer nooit is tyding ingebragt, waer gebleven is. Niet min gedenk-waerdig valt de landreize by den monnik *Marcus de Niza* , begonnen op 't jaer vijftien honderd negen en dertig. Dese ging vergeselschapt met een minne-broeder, een *Moor Eftevanico* en ettelijke *Indiaenen* , er vaeren in de Spaensche tael. Uit *Callacan* in *Nieuw Bifcayen* trokkenze na *Petatlan* , alwaer de minne broeder bed-leegerig bleef. Zy weg-fpoeden de doolden vier dagen door een naere

*Togt van
de monnik
de Niza.*

naere woestijn: ontmoeten thans *Indiaenen*, die niet gemeins hadden met d'andere aen d'andere zijde der wildernis. *De Niza* ontving hier de benaeming *Hayota*, soo veel als *hemels-man*: ter oorzaak door tolken bericht deed wegens God en kaizar *Carel de vijfde*. Hy kreeg ook kennis: hoe vier dag reizens landwaerd, aen de voet van een woest gebergt, een ruime vlakke sich wijd uit-breyde, bewoont by een gekleed volk, draegende groen gesteepte aen d'ooren en neus-gaten: goud en zilver besatenze in overvloed. Doch dewijl *Nizaes* last hem verplichte, de zee-kusten te doorsnuffelen, staekte de togt derwaerds tot sijn weder-komst. Binnen *Vacapa*, ses en dartig mijl van *d'Oceaan*, hield hy halte; doch verzont *de Indiaenen* in drietropen en lanx soo veel verscheide wegen, om 't geweest zee-waerd te ontdekken. *De Moor Estevanico* ging noordelijk: kreeg kundschap aldaer van 't landschap *Cibola*, binnen welk seven groote steden lagen vol steenen huizen, twee verdiepingen hoog. d'Inwoonders gingen gekleed. Haer rijkdom konde af gemeeten uit de turkoisen, met welke de deuren pronkten. *d'Indiaenen* ook, te rugge gekeert, wisten te zeggen: hoe dartig eilanden de vaste kust dekten. 't Zelve bevestigden ettelijke eilanders; die aen *Niza* ten geschenk booden schilden uit ossen-leeder, achter welke 't gantsche lichaem konde schuilen. Doch *Estevanicoos* bericht versterkten drie *Pintads*, *Indiaenen* met geschilderde armen en borsten, die aen *Cibola* grenzden. Dese bragten daer en boven in: dat verder als *Cibola* drie andere magtige rijken lagen, namentlijk *Marata*, *Tonteac* en *Acus*. *Niza* volgt de leiding *der Pintados* allenthalven heerlijk onthaelt, en begiftigt met *turkoisen*. Voor een wijd-gestreckte woestijn, door welk de togt lag, vond hy vermaekelijke zaeylanden, door grasten onderscheiden, en allerley slag van menschen, in gewaed uit ossen-huiden en kotoen, konstig toe gestelt. Vijf dagen bragt hy zoek in de wildernis. Uit

de zelve binnen herbergzaeme hutten in een volk-rijke valleye geraekt, ontving een verwonderens-waerdig groote huid, van een dier, welk op 't voor hoofd een hoorn droeg krom na de borst om geboogen: de kromme hoorn bragt een rechte voort, met welke groot geweld deed. Ondertusschen was *Estevanico* voor uit met drie hondert man, die leef-togt droegen door een dorre heyde. Op 't zelfde spoor volgde *Niza*, met geen minder geselschap. Twaelf dagen had hy nu gezukkelt: wanneer een *Indiaen* uit *Estevanicoos* geleiders te rugge quam, berichtende: hoe de stad voogd van *Cibola*, niet alleen de poorten sloot en allegast-vryheid aen *Estevanico* ontzeide; maer zelf vyan-delijk uitviel, en alle nederhakte, die door de vlucht sich niet bergden. Weinighierna bevestigden twee andere, swaerlijk verwond, 't zeggen des eerste. Weshalven den geleidende *Indiaenen* een kille schrik om 't hart sloeg. Ieder besloot 't zeker gevaer te mijden, en 't huiswaerd te keeren. *Niza* evenwel konde niet afgebragt worden, of wilde na *Estevanico* verneemen. Hy trekt dan dicht onder *Cibola*, gelegen aen de voet van een aengenaeme berg: van een hooge heuvel beschouwde hy de stad in de laegte: de steene huizen konden meer als honderd duizend haelen. En ten einde zulk een prachtige plaets niet verborgen bleef, indien aldaer om hals geraekte: oordeelde gevoegelijkst, aen d'ongeleegendheid toe te geven, en binnen *Cullacan* hier af bescheid te brengen. Maer, dewijl niemand voor of na de monnik *Niza* dezer heerlijke stad *Cibola* gewaegt, zal de zelve kunnen gesteld by 't eiland *sant Borondon*, honderd mijl afgelegen ter rechter zijde van *Fierro* een der Canarische; want hoewel een oude dag-aenteikening gewaegt, wegens *Borondons* overvloedige leef-togt, gadeloose vermaekelijkheid en Christen inwoonders, welker tael en afkomst onbekend blijft, soo kan het niemand vinden. Sommige leggen d'oorzaak op een gestaedige wolk, die 't eiland omringt: andere

Cibola :

*vreemd
eiland Bor-
rondon* ;

op de zee, welke diervoegen tegen *Borondon* kabbelt, dat de ſchepen uit kracht der wederom-ftuit de kuff niet kunnen aendoen. Maer lichtelijk raedenze alderbeft: volgens welker oordeel *Cibola* en *Borondon* te vinden zijn, 't eerfte niet in *America* of 't tweede in *de Noorder Oceaen*; maer by 't verhael van een monnik en de papieren eens zec-zieken ſchrijvers. Meer waerheid verdient *Frans Vafques de Cornado* land-voogd over *Nieuw Galicien*, afgevaardigt by d' onder-koning *Antonius Mendoca*, weinig dagen na 't vertrek van *Marcus de Niza*. Uit *Cullacan* inſchelijx ging de reis aen. Honderd en vijftig ruiters, van welke zommige twee paerden voerden, twee honderd welgewaepende voetknechten, ettelijke veld-ftukjens, vordere oorlogs-geereedſchap en overvloedige levensmiddelen wierden *Cornado* toebetrouwt. Dit heir quam ten vierden dag aen de rievier *Petatlan*, en voorts tot *Cinaloa*. Alhier zent *Cornado* tien ruiters na *Arroio de los Cedros*: ten einde landwaerd in trokken door een opening die 't gebergt heeft aen de rechter-hand des wegs. 't Leger, by de ruiters verkundſchapt, volgde door een dorre wildernis tot de beeke *Nexpa*: trok over *Cordillera*, de ſtroomen *sant Joan*, *de las Balsas* en *del Pinar*. Alhier drukt d'honger diervoegen: dat ſich met kruiden behielpen, aen welke zommige, by onkunde des vergifs ſtierven. Zedert waedenze door de rievier *Bermeio*, en geraekten op de grenzen van *Cibola*, daer de *Moor Eſtevanico* dood-geſlaegen was. *Cornado* vond in een ruime vlakke geen koninglijke ſtad; maer wel ſeven vlekken, beſtaande de ſterkſte uit twee honderd huisgezinnen. De wooningen met houte wanden, ſteene daken en ſlijk geſmeert, vertoonen niet min dan eenige luiſter. De lucht barre en koude hangt over een zandige grond: 't gebergt draegt weinig ſaewel-boomen. De gantſche om-trek van *Cibola* haelt geen ſes mijlen. 't Volk ſchuilt onder harten- en offen-huiden. d' Aenzielijkſte hebben ook kotoene man-

tels. Vijf dag-reizens ten zuid-weſten leid 't landſchap *Tucuyan* heeft inſchelijx ſeven vlekken; maer vry aenzielijk, als die tot *Cibola*. Lanx de rievier *Huex* ſtaen ſteene huifen, met twee verdiepingen 't Land brengt overvloedig *maiz*, erweten en calebaſſen. Zy gebruiken tot verwarming onderaerdfche ſtooven. *Cornado* trok acht dag-reizen noord-ooſtelijk tot de ſtroom *Cicuyque*: en quam na veel zukkeline x by ontelbaere ſtieren, koeyen en hokkelingen. d' Inwoonders bewoonden hutten uit ſtaeken in d'aerde gegrond, boven toe gevlochten, en aller wegen met offenhuiden gedekt. By deſe hoorn-beeſten levenze; want d' hui dient tot wooning en kleeding, 't vleefch ten ſpijs. Zy voeden ook groote doggen, om laſten te draegen. Tien dagen ging 't Spaenſche heir door dit land, mis-leid van een Indiaenſche gidze: by welke geen andere toeleg ſcheen te ziju, dan ſoo verre te brengen in een dorre wildernis: alwaer 't mangel van voedzel alle verteeren zoude. En 't had beſchikt geweest, ten zy een inlander waerſchouwde, hoe op de vleefch-bank gingen. *Cornaro* hield dieſvoegen krijgs-raed. De meeſte ſtemmen bragten uit: 't leger zoude te rugge keeren, en *Cornaro* ſelf met dartig ruiters noordelijk op trekken. Een volle maend wierd zoek gebragt aen de togt: op welke hy over de rievier *Peter* en *Paulus* tuſſchen een geduurig gezelfchap van ſtieren en koeyen geraekte, en eindelijk in 't geweft *Quivira*: welker heer een welgeſchaepen menſch, maer buiten gemein grof-leedig, met twee honderd naekte gewapenden, van boog en pijl voorzien, niet zonder vederboſſchen op 't hoofd, ſich aen *Cornaro* vertoonde: hy gaf geen ander beſcheid, als dat boven *Quivira* een landſchap lag, geenzints van ſijn gebied verſchillende. *Cornaro*, beducht voor opwater en sneeuw, keert na 't leger: na *Cullacan*, lanx een nader weg, als heen reizde. Op d' uit-togt leid hy af drie honderd mijl, op de wederkomſt honderd en tachtig. Tot ontdekking van 't *Noorder-America* nevens

Tozt van
Cornado.

Togt van
Alarcon na
California.

de Zuid-zee, kan ook dienen de ver-richtingen, die *Ferdinand de Alarcon* te water deed. Ter zelve tijd als *Cornara* in de weer was, schikte d'onder-koning *Mendoza* twee schepen af, die de kusten souden ontdekken. *Alarcon* gevordert aen de droogten, voor welke *Ulloa* de stevens te ruggewende, boorde, niet zonder 't uiterste gevaer dieper in: vond een snel-loopende stroom, die nacuwelijx dood te zeilen was. Men boegzeert dan met booten tegen de vloed in: wanneer ettelijke hutten vernaemen, waeruit d'*Indiaenen* haer goeden bergden op de bergen; doch eerlang gekeert dreigden den *Spanjaerden*, ten zy af-hielden. Dese gaven tekenen van vriendschap, en ruilden eenige kleinigheden. 't Volk grof en groot ging moeder-naekt: alleenlijk dekten de wijven de schamelheid met gestrengelde pluimen. Beide man en vrouvolk droegen hair aen 't voorhoofd gekort: achter hing het over de middel. De lichaemen veelvervig geschildert: d'armen vol stippels geprikkelt. De mannen staeken de kop in een helmet uit hartenhuiden, wiens kruin een vederbosch droeg. Dagelijx quam meer en meer volk tet wederzijde van den oever: trokken de sloepen by de lijn tegen stroom op. Haer overste *Naguachato* verzocht, *Alarcon* te land beliefde uit te stappen: schonk hem maizkoken en calabassen: deed bericht, hoe opwaerds aen de rievier (dese kreeg toenmaels de benaeming *de Buena Guia*) een land-aerd woonde in stene huisen met vellen gekleed. *Alarcon*, noch hooger gevordert, geraekte onder menschen, die hem bekend maekten: dat onlanx sulc slag van mannen als hy door *Cibola* trokken: dat d'heer aldaer een hond had, welken hy bequam van een *Moor*, uit sijn last dood-gesmeeten. Vijftien-dagen had *Alarcon* gespilt aen 't opvaeren van *Buena Guia*: geraekte binnen twee dagen met de snelle vloed weder by de vloot, die onder-tusschen een kapelleken gesticht had, 't Ontfing de naem *Nostra Sennora de Buena Guia*, gelijk ook 't landschap

Campanna de la Cruz. De schepen liepen zedert voor *Nieuw-Spanje* ten anker. *Mendoza* liet het hier niet by steken. Om nader bescheid te hebben wegens de kusten van *Nieuw Galicien* en *California*, takelt hy wederom twee zeilen toe, in 't jaer vijftien honderd twee en veertig. 't Hoogst bewind stond aen *Joan Rodrigo Cabrillo*. Uit d'haven *Navidad* 't anker lichtende, liep boven 't hoofd *Corrientes*, voorby *sante Cruz* eerste haven van *California*. Op vijf en twintig graeden lag 't punt *de la Trinidad*. Zedert ontdekt hy d'haven *Magdalena*, d'uithoeken *del Enganna*, *de la Cruz* en *de Galera*: van welke laetste tien mijl west-noord-west af, de twee eilanden *sant Lucas*, by visschers bewoond, sich opdeeden. Acht dagen ververfchte *Cabrillo* in d'haven *de la Possession* aen 't grootste eiland, vriendelijk door d'*Indiaenen* onthaelt. Onder zeil geraekt, wierd beloopend van een sware storm, zulx achter 't hoofd *de Galera* lijf-berging zocht, te meer dewijl dicht op een ruige laeger-wal vervalten was. By bedaerder weder liep hy binnen d'haven *Sardinas*: de landzaeten dansten op trommel-slag, en slieden sloop: aten visch, akers en hazelnooten: bewoonden groote huizen lanx de waterkant: 't dorp lag omzet met aerde van planken geschoort. De *Spaensche* noemden dit gewest *Seyo*: zeilden nevens de kust, om de rievier *Nostra Sennora* op te zoeken; doch ontdekten 't boomrijk gebergt *sant Martijn*, aen welkers voet een lang hoofd van de selve benaeming zeewaerd steekt, op acht en dertig graeden. Kreegen hier sulc een holle zee, dat niet dan schip-breuk te gemoed zagen. Eindelijk vonden beschut onder een uithoek vol hooge pijn-boomen: waerom de benaeming ontfing *cabo de Pinos*, en de naeste inham *baya de Pinos*. Zy hadden nu d'hoogte van vier en veertig graeden: wanneer, op 't midden der slagmaend, de koude vinnig neep. Men bevond een Californische berg met sneeuw bedekt: de berg stier uit haer voet een hoog rif verre in d'*Oceaan*: 't rif kreeg de naem *cabo de Nieve*.

Togt van
Cabrillo.

Noord-

Noord-westfe wind maekt hier een heldere lucht. Dus verre ontdekte *Cabrillo* de kust van *California*, welke de *Zuider zee* bespoelt. Doch dewijl alhier geen haven vond, wierp het over staeg: en liep ten anker binnen de *la Possession*. 't Water schoot foo hol met een zuid-westen wind, dat zelf in d'haven geen land derfden aendoen, vier dagen achter een. De koude, sneeuw en storm hielden even sterk aen. 't Kleine schip was nu ook gekielhaelt. Men besocht dan wederom d'haven *Sardinas*, en d'outhoek de *Pinos*. Terwijl 't minder-zeil onder 't beschut van 't eiland *sant Sebastiaen* ten anker loopt wegens hard weder, verliest het den ammirael. Binnen boord lag niet meer als een weinig verrotte twee-bak, die zeer schaersfch omquam. Weshalven geraedzaemst reis te spoeden na *Nieuw Spanje*. Aen 't eiland *Cedros* geraektenze wederom by den ammirael, en beide ter reede voor *Napidad*. Weinig minder als tien maenden had de togt geduurt: op welke, behalven een merkelyk aental vlootelingen, ook gestorven was de zee-voogd *Cabrillo*. De reis rondom den aard-kloot, waer uit *Thomas Candisch* een wijd-luftige naem heeft verkregen, kan voor soo verre tot onse stoffe dienen, als hy *Nieuw Spanje* en *California* bestookte. Op 't jaer vijftien honderd ses en tachtig uit *Pleimouth* gelooopen, geraekte'sjaers hier aen voor *Navidad*. 't Gantsche land stond zidderende door een algemeine wapen-kreet. *Acapulco*, met stracten, kerk en rijkdommen verbrand, rookte noch. *Candisch* uit *Navidadshaven* te land gestapt overviel een halve Moor op 't bedde, te paerd afgeschikt, om de kusten van *Nieuw Galicien* wegens *d'Engelsche* te waerschouwen. *Candisch* doode het paerd, nam de brieven des halven Moors, stak 't vuur in d'huisen en twee schepen van twee honderd tonnen, staende op staepel. Een pynas, die voor *Navidad* lag, volgens 't geen *Michiel Sancius* berichte, bergde sich twaelf mijl vorder, om peerlen te vifchen. In d'inwijk voor *sant Jago*, alwaer een versche visch-rijke rievier

Togt van
Candisch
na Nieuw
Spanje en
California.

wederzijds met *platanos-boomen* beplant, uitwaterd, vulden *d'Engelsche* haer leggers. Een mijl westwaerd van *Navidad* leid *Malacca*, een bequaeme reede. Een weinig binnen 's lands staet een Indiaensch kersken tusschen dartighuiften. 't Volk vluchte voor *Candisch*, die 't dorp in asche leide. Zedert op de reede van *Chacalla* gelooopen, vond twee kleine hutjens lanx de waterkant, eenige *Indiaenen* en levens middelen. Ses dagen bleef hy leggen onder 't kleine eiland *sant Andreas*, hout en vogel-rijk. 't Volk doode hier veele zee-honden, viervoetige en scherp-gestaerte slangen *iguanas*, van zeer smaekelyk voedsel. Men droogde en zoute inschelijx een groot aental gevoogelt. Onder de noorder zonne-keer-kring leid de reede *Massatlan*, op de kust van *Nieuw Galicien*: binnen stroomt een swaere rievier uit een enge mond, welkers versfch water t'ongemakkelijker gehaelt word, dewijl met d'ebbe de grond een half mijl boven steekt. *Candisch* stak voorts over na een der drie eilanden, welke van *Maria*, benaeming ontleenen. Hier verkalsaete hy de scheepen: kreeg uit gegraevene putten drinkbaer water: en stierde op *sant Lucas* uiterste hoofd van *California* ten westen. Om de hoek deed sich open de ruime inwijk *Aguada Segura*, waer in een heerlijke rievier valt, wiens oever weder-zijds dicht bewoont is. *d'Engelsche* hielden op dese kust af en aen: wanneer de Spaensche ammirael der *Zuid-zee* met 't magtig galjoen *sant Anna* ontdekt wierd. Eerlang verhief een bloedig gevecht. Tweemaal wierden *d'Engelsche* ridderlijk afgeslaegen: de derde torn gelukte beter. Soo fel was haer indruk: dat de *Spaensche*, behoudens leven, een onwaerdeerlijke buit met 't schip overgaven: sich gelukkig achtende, dat uit de haven *Seguro*, honderden negentig zielen sterk, aen land geraekten. *Candisch*, aldus verrijkt, liep na d'eilanden *Ladrones*. Doch voor *Candisch* was *Franciscus Draek* in de weer. Hy liet, op 't jaer vijftien honderd seven en seventig, d'haven *Pleimouth* achter

Togt van
Drack op
California
zeer gedenk-
waardig.

despiegel leggen : en quam, na veel zukkelens, door de straet *Magellanes* voor *Guatulco*, haven in *Nieuw-Spanje*. Hy had in de *Zuider-Oceaan* zoo veel Spaensche schepen gerooft, dat niet meer buit konde wenschen. d' Eenigste bekommring lag, hoe best te huis quam. 't Geraedzaemst, geen roem over te laeten aen *Ferdinand Magaglianus*, die de weereld om-zeilde. 't Manhaftig voor-nemen keurden alle vlootelingen goed. Hy douwt dieshalven noordelijk op, lanx *Calefornia*. Den vijfde van zomer-maend, gevordert op twee en veertig graeden, daer *Cabrillo* de Stevens wende, geraekte schielijk uit een zoelucht onder sulc een bitterkoude hemel : dat 't boots-volk elendig klapper-tande. Hoe *Draek* verder voer, hoe de vorst meer neep. Weshalven drie graeden zuidelijk af-zakte binnen een bequaeme haven. De landzaeten woonden lanx d' oever, en bragten geschenken, verwondert over de weder-giften. Dit volk is zeer hardvochtig. Onaengezien de strenge koude gaen de mannen naekt; doch de vrouwen vlechten een onder-kleed uit biezen, welk, om den middel toe geknoopt, beneden d' heupen hangt : voor de krop zijn d' uiterste einden van een hairige huid zamen-gebonden, die voorts over de schouders hangende rugge en billen dekt. Zy draegen den mannen een eerbiedige gehoorsaemheid toe. Ieder huis leid met een aerde wal omgraeven : alle scheuren dicht toegestopt, veroorzaaken een groote warmte: te meer nadien 't vuur midden weegs des huis brand. Biezen, dik op de grond gestrooyt rondom de wanden, verstrekken voor bedden. Dese *Indiaenen*, ten tweede reis *d' Engelsche* bezoekende, bragten pluimaedjen, hals-kraegen, uit netwerk gebreyt, en tabak. Aen 't hangen des bergs had *Draek* tenten gespannen. Die de gezeide geschenken bragten, bleven op den top stil staen: een uit den hoop deed een lange reeden luids-keels. Zoo haest hy ophield te spreken, leide een ieder boog en pijlen neder, en trad ongewapend

tot de tenten, om haer giften aen te bieden. Ondertusschen bleven de wijven boven op de kruin staen : neepen ongenaedig de wangen, en maekten yzelijk misbaer. *Draek* giste, dat offerhanden deden. Sulc een vertoonning porde hem aen, om nevens 't volk ten gebed neder te knielen: waet op *d' Indiaenen* aendchtig staroogden: en eindelijk toetraden, herstellende de geschenken, daegs te voren ter hand gestelt. 't Gerucht van d'aen-komst der vreemdelingen maekte d' inwoonders wijd en zijd gaende. Self de koning vaerdigde gezanten af aen *Draek*, berichtende: hoe hy op komende weg was. De gezanten deden een wijd-loopig vertoog: begeerden eenig geschenk, tot bewijs haer koning zoude aengenaem zijn. En dese, hier af bericht, quam te voorschijn met een gevolg van meer als twaelf duizend lijf-knechten. In de voortogt stapte een groot man, dragende een kostelijke sceppter, waer aen een grooter en kleinder kroon, uit sierlijke veders gevlochten, aen drie lange beene ketens hingen. Achter de sceppter-draeger volgde de koning zelf, in een gewaed, van konijns-vellen zamen-genaeyt. d' Achterhoede besloot een gemengde hoop: ieder droeg een schenkeadje. *Draek* bragt geswind *d' Engelsche* tot een slag-orde, en ging aldus met groote stilte den koning te gemoot. Hier begon de sceppter draeger een langwijlige reden. Hy had nauwelijx gecindigt, of danste na een maet van gezang, welk te gelijk ophefte. Terstond volgde ook de koning en te gelijk al het volk. 't Geklank van zoo veel duizenden gaf een sterke weer-galm tegen 't gebergt. De vrouwen allcenlijk trippelden wel; doch sloegen geen geluid. Na dat nu alle moede en mat hijgden, trad de koning tot *Draek*: verzocht ootmoedelijk: hy beliefde 't rijk aen te nemen: dit volk stond voortaan onder sijn gehoorsaemheid. | Dus sprekende, zette hem de voornoemde kroon op 't hoofd; hing de drie-voudige keten om des zelfs hals: en paste hem roe de benaeming *Hiob*. *Draek* nam d'opdragt

dragt aen, in de naem des koninginne *Elizabeths*. De koning bleef voorts alleen by *Draek*. De schaere vermengde sich onder *d'Engelsche*, en nam naeuw acht op een iegelijk. Aen die haer best aen-stond, byzonder de jongste, booden zy offerhanden met erbarmelijk geschreeuw: gaven 't vleesch van haer kacken ten bloede te nijpen; doch afgewezen, staecten 't bloedig werk. Toonden voorts swaere wonden, en baden om geneefing. Op de quetzuuren leiden *d'Engelsche* plaisters: trokken landwaerd: vonden den boodem met dichte bosfschaedjen bezet, en de bosfschaedjen volgroote konynen, welker hoofden van d'Europische niet verscheelden; maer hadden mollevoeten, lange ratte staerten en onder de zijden een zak, waer in verzaedigt 't overschot des voedzels zaemelden. d'Herten weyden by duizenden. Allenthalven op de dorpen vriendelijk onthaelt keerden na de vloot. Eer *Draek* 't anker lichte, hey-

de een staek in d'aerde, aen welke een vier-kante zilvere plaet spykerde, behelzende den dag sijner aenkomst, naem en wapen van de koninginne *Elizabeth*, en vrywillige overgift van dit rijk: hy sloeg ook een halve Engelsche schelling met des koninginnes beeltenis op de plaet vast, waer onder sijn eigen naem graveerde. Dit noorderlijk gedeelte van *California* kreg de benaeming *Nieuw Albion*: eensdeels om de krijte rotzen tegen welke *d'Oceaan* slaet: andersdeels om de gheuchenis van *Engeland*, eertijds *Albion*, alhier te bewaeren. Geen *Spanjaerd* heeft ooit zoo hoog *California* ontdekt. *Draek* stak zedert over na *Ternaten*, en van *Ternaten* na *Londen*. 't Machtig eiland *California* begint aen d'uit-hoek *sant Lucas*, op twee en twintig graeden, en maakt van daer tot 't hoofd *Mendocino* vijf honderd mijl, boven welk noorderlijk leggen de land-punten *Sebastiaen* en *Blanco*. Voor de kust vertoonen haer meenigte eilanden. Verscheide

Beschrijving van *California*.

havens verschaffen veilige lijf-berging. *d' Oceaen* heeft veel drifts van wortelen, riet, blaederen en byzonder vyge-boomen. Twee honderd mijlen westelijk op van *California* maekt *de Zuid-zee* doorgaens slecht water; doch verder schiet meer en meer holle baeren: in welke sich onthouden groote walvisschen, *atuns*, *albacoras* en *bonitos*. Boven 't hoofd *Blanco* leid *California* t'eenmael onbekend. Binnen word het van 't vaste Americaensche land af-gescheiden door *de zee Vermio*, alwaer kostelijke peerl-vangst valt. Aen de mond van *Vermio* vertoonen haer d' cilandekens *las tres Marias*. Onder de Noorderas-punt bedekt een eeuwige sneeuw de voet-stappen der kennis wegens *Americaes* gelegendheid. Alleenlijk kan met waerheid gezeid, dat tusschen d'uit-hoek *Breton* in *Nova Francia* en 't rijk *Anian*, stootende tegen 't Tattarische landschap *Kitay*, een breedte leid van darrten honderd hoog-duitsche mijlen. *d' Engelsche*, dieten verscheiden tijden alhier doortogt na *Tattaryen* sochten, vonden woeste menschen en groote binnenlandsche zeen. 't Koningrijk, welk *Draeklanx* de zee-kust ontdekte, en *Nieuw Albion* noemde, is eigenlijk *Quivira*: beslaet op *California* een wijd-uitgestrekte boodem, by *Vasquez Coronatus*, in d' uiterste armoede doorwandelt. *Coronatus* uit *Mexico* vertrokken na *Cevola*, ten einde de goudmijnen aldaer op-speurde, vond sich schandelijk bedroogen alzo nergens goud was. Wat raed? Met leedige handen te keeren, stond schandelijk. Binnen *Tiguexa* verstond hy: hoe over *Quivira* de magtige koning *Tatarrax* heerschappy voerde: 't kruis en *Maria* eerde. Dit prikkelde hem, een togt derwaerds te wagen. Tot *Cicuica* gevordert, verviel voorts in een woeste wildernis, volkoeyen met groote bulten. 't Geslachte vleesch quam te goed ten spijs, 't geen anderzints de wildernis weigerde: d'afgekloove beenderen, op hoopen gestaepelt, verstrekten tot baeken der wederomtoegt. Ondertusschen leed hy geen klein ongemak van d'hagel-stenen,

die nu en dan met swaere buyen nederquamen. Eindelijk geraecten *Coronatus* by de koning *Tatarrax* niet zonder d' uiterste ontsteltenis; want, in plaets sich voorbeelde een rijke sceptor-draeger, vond een arm oud man: welker onderzaeten by troppen over het veld sworven, en geen andere rijkdom kenden dan hoorn-beesten. De blaes dient tot water-vaten, d' huid tot kleding, d' hoornen tot trompetten, de zenuwen tot peczen der boogen, 't vleesch tot spijs. Zy voeden honden, die voor geen leeuw wijken. Alhier loopen ook wilde paerden, met een groote hoorn in 't voorhoofd, een weezels-vacht, hartenkop, korte hals en macnen ter eener zijde af-hangende, dunne beenen en geiten-voeten. Doch *Coronatus*, meer mis-leid dan te vooren, keerde aenstonds te rugge: en bragt, nevens een afgemarteld geselschap op soo moeyelijke togt, binnen *Mexico* zekere tijding, dat geen goud in de bergen van *Cevola* of *Quivira* verschuilde. 't Landschap *Conibas* van Coni-bu: strekt wyd landwaerd, tusschen *Florida*, *Nieuw Spanje*, *Quivira*, *Hoche-laga* en 't rijk *Tolm* uitgebreid. 't Meir *Conibas* waertert uit in de stroom *Cogib*, en *Cogib* in een woeste midde-landsche zee. 't Midden des meirs beslaet een eiland, alwaer te zien is de stad *Conibas*. Voorts vertoonen haer lanx d'oever van *Obilo* de vlekken *Giogiuga*, *Canoagua*, *Zubilaga* en *Zuhaira*. Verscheide volkeren bewoonen desen kouden boodem: namentlijk *d' Auanares*, *Alabarden*, *Calicui*, *Tagiles*, *Capasci* en andere: woeste menschen, die geduurig met malkander over hoop leggen. Boven alle munten uit *de Auanares*, die byzondere krijgs-listen gebruiken, om haer vyanden te verschalken. De kennis dies aengaende moeten wy dank weten *Andreas Dorantes*, *Alfonfus Castellanus*, *Steven Azamor* en weinige overgeblevenen van *Pampsilus Narvaez*, die negen jaer met honger en kommer hier om streex sworven. *Antonius Espenis*, van welken in 't vervolg, bragt de laerste tijding der gelegendheid van

Togt van
Coronatus,
merkwier-
dig.

Beschry-
ving *Qui-*
vira:

Conibas, over-een-komstig met de rouwe beschrijving, bereeds gegeven. Naest *Conibas* volgt *Nieuw Granada*, welke naem *Cornado* toe-paschte aen 't rijk *Cibola*, niet na waerheid beschreven by den monnik *Marcus de Niza*, gelijk zulx wydloopig betoont word door d'oog-getuige *Cornado*. *Nieuw Granada* dan bestaet uit seven vlekken, binnen d'omtrek van vier mijlen. 't Voornaemste vlek telt twee honderd huisen. De huisen zijn meest vier of vijf verdiepingen hoog, uit steen gebouwt. De kelders, vast geplaveyt, verstrecken tot warme stooven tegen de koude. Men klimt tot de boven-kamers lanx ladders. d'Inwoonders gaen naekt: als alleenlijk dat de schamelheid en 't bovenlijf met kotoene mantels, vol veelvervig beeld-werk bedekt word. Zy leven by maiz, witte erveten, haesen, konynen en vorder wild-braed. Aen een meir haelenze schoon zout. De kalkoenen, hoewel zeer smaekelijke spijs verschaffen, worden slechts gedood om de vederen. De boodem, doorgaens vlak, heeft nochtans aen veel oorden bergachtige wegen. De weyden zijn buiten gemein graesig. Beiren, tygers, leeuwen, yzer-verkens en wilde swynen

maeken den reizigers een schroomachtige togt. Behalven groote herten weyden hier schaepen, die in groote niet wyken voor paerden: draegen verwonderens-waerdige swaere hoornen en kleine staerten. Wegens de veelheid der turkoisen, welker *Niza* gewag maekt, konde *Cornaro* geen zeker bericht geven: alzoo weinig voor sijn aankomst *de Granadenzers* haer kinderen onder de vijftien jaeren, en oude boven de seftig, nevens de voornaemste goederen, in af-geleegen plaets hadden gebert. Ondertusschen word niet ontcent, dat hierom streeks veel turkoisen vallen: want op de togt, die *Coronatus* na *Quivira* deed, belegerde hy een stadaen een groote rievier. De burgers, onmagtig sich langer te verdedigen, verbranden haer mantels, turkoisen en vordere rijkdom: vielen tegen *de Spanjaerden* uit: en stierven niet ongewrooken. Eindelijk draegt *Nieuw Granada* geen fruitboomen; maer wel kleine cederen tot timmering. 't Landschap *Toton-teac* leid door d'oorlog verwoest: op d'oever van een heet meir staen slechts vijf huisen. In 't rijk *Acucu* is een klein stedeken, alwaer de staepel kotoen valt.

Dertiende Hoofd-stuk:

N I E U W - M E X I C O .

Estelijk van *Nieuw Granada* leid *Nieuw Mexico*, ontdekt op 't jaer vijftien honderd een en tachtig, door een *Franciscaener Augustyn Ruyz*. Dese verkreeg, behalven twee monniken sijner orde, acht soldaeten tot metgesellen van *Conde de Corunna* onder-koning over *Nieuw Spanje*: en vertrok uit de valleye *sant Bartholomæus* na 't landschap *de los Tiguas*, alwaer een der twee monniken by d'ingezetenen wierd dood geslaegen. Dit veroorzaekten zulk een schrik onder de krijgsknechten: dat, sich te swak bevindende om eenige tegen-stand te doen, voor-naemen weder te keeren. 't Hielp niet, wat moed *Ruyz*

haer inboezemden. Hy alleen dan bleef volstandig, nevens sijn medebroeder *Franciscus Lopez* en vier *Indiaenen*. De soldaeten bragten te rugge de tijding deses toestands: en dese tijding *de Franciscaenen* in vrees. Weshalven ettelijke krijgsknechten op maeken en een monnik *Bernardyn Beltran*, die derwaerds trokken tot bystand der noodlijdende. By dit gezelschap voegde sich vrywillig *Antonius Espenis*, die self een groot deel sijner goederen spilde aen gewapende mannen en levens-middelen, tot de reis noodig. Honderd en vijftien paerden en muilen voerde de pakkaedje. Hy reisde recht noordelijk uit de valleye *Bartholomæus*: vond,

na

van Nieuw-Granada.

Togt van Ruyz.

Togt van Espenis.

Nieuw-
Mexico zeer
gedenk-
waardig.

na twee dagen, d'Indiaenen *Conchos*, in hutten dorps-gewijs nedergeslaagen: zy gingen naekt: leefden onder *caciques*, by haesen, harten, konijnen, maiz, calabassen en meloenen: verscheide rievieren leverden verscheide visch: zagen met verwondering de kruisen, die de *Spanjaerden* oprecheden, toen de *Conchos* door tolken wierden onderweezen van een gekruiste Heiland. *Espenis* in haer land allenthalve vriendelijk onthaelt, en twee en twintig mijl geleid, geraekte by d'Indiaensche landaerd *Passaguates*, van gelijke inborst als de *Conchos*. Die sich verstonden op berg-werk, oordeelden alhier veel zilver-mijnen te leggen. Vier dag-reizen togen de *Passaguates* met de *Spaensche*, tot de grenzen der *los Tobosfos*; maer dese namen ylinx de vlucht, ter oorzaak voor weinig jaeren door de *Spanjaerden* leelijke mishandelingen leeden. Eindelijk door de tolken bericht: hoe geen ongemak te duchten hadden, quamen te voorschijn: en bragten *Espenis* dicht by de landpaelen der *Patarabueyes*. Dit volk bezit een ruim gewest, steene huisen, en vlekken in geschikte orde. Swaere rievieren uit het noorden, en andere die in de Noord-zee uitwaterden, leverden overvloedig allerley visch: gelijk ook 't aerdrijk wildbraed, gevoogelt en voedzaam gewasch. In zommige poelen stremt 't zoutwater tot zout. De strijdbaerheid der ingezeetenen kan genoegzaam af-gemeeten uit 'traeuw onthael, welk de *Spanjaerden* genooten ter eerster nacht, als hier 't leger neder-sloegen; want fulk een fellen indruk deden de *Patarabueyes*: dat, ten zy de wacht haer tijdelijk vernam, niemand 't leven had afgebragt. Ondertusschen bleven vijf paerden in de loop: de gequetsten maekten een groot getal. Na dese torn, namen ze hertred op 't naestgelegen gebergte. *Espenis* vaerdigde derwaerds sijn tolk en een *Indiaen* van de zelve landaerd, om bericht te doen: De *Spaensche* quamen tot niemands overlast: zy beliefdten af te stappen, zouden minzaeme vreemdelingen

Verscheide
Indiaensche
volkeren in
't Noorder
America
worden
ontdekt.

ontmoeten. Te lichter wierd zulx gelooft, vermids de *caciquen* eenige schenkeadjen ontvingen. En aldus geraektenze tot stilstand: geleiden de *Spaensche* twaelf dag-reizens by een rievier op, wiens oevers wederzijds bewoont waeren. Thans quamen by een volk staetig gekleed, by welk eenige kennis Gods scheen; want zy wesen na den hemel, noemden den Schepper en Onderhouder *Apalito*: en beduiden soo veel, datze dusdanige wetenschap eertijds ontvingen door d'overgeblevenen uit het ongelukkig leger van *Pamphilus Narvaez*, over *Florida* verdwaelt, en eindelijk herwaerd gezukkelt. Dit volk vereerde *Espenis* wel-toebereide huden. Zedert quam hy binnen een groot vlek: d'inwoonders betoonden sich vriendelijk: mangelden tegen koraelen en diergelijke kleinigheden konstig gevlochten pluimaedjen uit veelvervige vederen, kotoene mantels met wit en blaeuw doormengelt. By gebrek van tolken konde niet vernemen de benaeming deser landaerd. Wist echter te toonen met tekenen, wanneer haer eenig kostelijk gesteente ter hand wierd gestelt, en gebragt, of diergelijk haer land voortbragt? Hoe d'overvloed van zulx slag te vinden was in een landschap vijf dag-reizens westelijk afgelegen. Zy stonden bereid de *Spanjaerden* derwaerds te geleiden: gelijk dan zulx naquamen, haer gezelschap houdende een en twintig mijlen tot het naeste landschap, bewoont by een volk, wiens naem inschelijx niet konnen te weten komen. Drie dagen hieldenze alhier halte, onthaelt met geschenken en danzeryen, die nacht en dag duurden. De boodem verschafte overvloed van wildbraed en aerd-gewasch. De bergwerk-kundige oordeelden alhier rijke goud-mijnen te schuilen. Zy hadden naeuwelijx dit gelukkig gewest achter sich, of geraekten in een bosschaedje vol pijn-boomen, alwaer vijftien dagen zoek bragten, en twee en seventig mijlen af leiden, zonder eenig mensch of huis te ontmoeten. Even buiten 't bosch lag een klein vlek-

vlekje van hutjens uit stroo gevlochten , en in de hutjens goed wit zout en meenigte harten -huiden konstig bereid. d'Inwoonders deeden vriendelijk onthael: geleiden *de Spanjaerden* lanx de rievier *del Norte* tot *Nieuw Mexico* toe. De rievier stond aen beide d'oevers vol abeelen, nooten-boomen en wijngaerden. Dit gewasch besloeg in de breedte drie en meer mijlen. Twee dagen trokkenze door dese bosschaedjen: wanneer tien volk-rijke dorpen, beide d'oevers van *del Norte* beslaende, ontdekten. Meer als tien duizend zielen gingen *Espenis* te gemoed. En dese verwonderde sich soo zeer niet over sulc een getal, als wegens haer vriendelijke beleefdheid en burgerlijk gewaad; want zy onthaelden hem met spijs smaekelijk toebereid, gebraeden hoenders en aengenaem aerd-gewasch: de kleeding bestond uit kotoene mantels, huiden tot broeken genaeyt, schoenen en laezen van goed leder. De vrouwen droegen hair, geschikt gekemt en gevlochten. d'Huizen, meest vier verdiepingen hoog, konstig getimmert, en in nette kamers onderscheiden, hadden onder-aerdsche stoven tegen de koude des winters. Over ieder vlek stond een *Cacique*, wiens last *d'Alguaziles* uit-roepen en volvoeren. Elke woning had een tempel voor den duivel, welken dagelijks spijs voorzetten. By de wegen staen hooge kapellen, buiten gemein cierlijk geschildert, alwaer sich de duivel verlustigt, wanneer uit het een dorp trekt na't ander. Voor de zaeyakkeren zijn portaelen op vier zuilen, waer onder de landbouwers eten en een middag-slaep nemen. Haer swaerden vol scherpe keegels zijn bestendig, om een mensch over midden door te houwen. Boogen en pijlen kunnen veel kracht doen. De schilden bestaen uit onbereide stieren-huiden. Vier dagen bleef *Espenis* alhier stil. Voort-gereischt quam in 't landschap *de los Figuas*, bevolkt met sestiën vlekken. Binnen 't voornaemste *Poala* lag *Augustijn Ruys*, nevens sijn mede broeder

Franciscus Lopes en vier andere gezellen vermoord. Weshalven 't volk, bewust wegens dit mis-drijf, en beducht voor weer-wraek, vluchte na 't gebergte: van welk geenzints wilde afkoomen. *De Spanjaerden* vonden d'huisen vol leef-togt en eenig waerdig berg-werk. Doch dewijl dood waeren, die zy fochten, vonden zommige geraedzaemst d'af-togt te blaezen. *Espenis* en *Beltran* meinden: men behoorde 't werk niet ten halven te laeten steeken: opwaerds lagen verscheide landschappen, volgens 't ingebragte bericht *der Indiaenen*, die immers noodwendig dienden ontdekt: 't leger mogt hier uit-rusten: zy wilden met weinige kloekmoedige de vordere ontdekking ter hand slaen. Soo gezeid, soo gedaen. Twee dag-reizens had *Espenis* afgeleid, wanneer hy in een vruchtbaer landschap, stootende tegen *Cibola*, elf vlekken vond, die meer dan veertig duizend zielen uitleverden. 't Volk droeg gewaad van huiden en cotoen: eerde ontallijke beelden, en ontfingen *de Spanjaerden* minnelijk. Gelijk onthael genootenze binnen 't gewest *los Quires*, bespoelt door de stroom *del Norte*: alwaer vijf woonplaetsen stonden: binnen ieder onthieldenze sich stijf drie duizend menschen. Dartien mijl hooger vondenze *de los Cunames*, die vijf vlekken besloegen. 't Voornaemste *Cia* telde acht markten. De huizen, met kalk bestreken en veelvervig beschildert, bevatten ruim twintig duizend zielen, alle van een beschaefde burgerlijke ommegang. Zy schonken aen *Espenis* keurlijke mantels: stelden hem voor welgezooede spijs: toonden rijke metaelen, en de bergen waer uit de zelve groeven. Van gelijke inborst zijn d'inwoonders *de los Ameies*, sterk dertig duizend, bewoonende seven kostelijk-bebouwde vlekken, noord-westelijk van *Cunames* afgelegen. Zedert trokkenze tegen d'onder-gang der zon: vonden 't heerlijk dorp *Acoma* op een hemels-hooge rotze, werwaerds een eenige toegang lag, lanx een trap in steen gebikt. Regen-bak-

vlek poala.

ken vergaederden 't water : of zy leiden 't uit een rievier door graften rondom haer zaey-akkers : d'oevers der rievier stonden vol roozelaers. De drie dagen , dat *de Spaensche* hier stil hielden , wierden met alle smaekelijke eed-waeren beleefd onthaelt. Ook rechten d'inwoonders cen feestelijken dans en aerdige speelen aen. Westelijker vier en twintig mijl geraektenze binnen 't landschap *Zuny* : alwaer d'op-gerechte kruisen , tot die tijd over-gebleven , getuigden van *Cornaro* : uit welkers gezelschap sich hadden weg gepakt *Andreas de Cuyocan* , *Casper de Mexico* en *Antonius de Guadalaajara*. Dese op *Zuny* (anders ook genaemt *Cibola*) neder-geslaegen , spraeken d'Indiaensche tael beter dan haer moederlijke : deeden bericht : hoe sestig dag-reizen vorder een woest meir lag , welkers oevers verscheide heerlijke vlekken vertoonden , bewoond by een volk , dat goude arm-ringen en oor-cieraeden droeg. *Franciscus Vasques* had de togt derwaerds hervat , ten zy door de dood verhindert was. Uit dit bescheid schepte *Espenis* moed , om een torn te wagen na zulk een rijk land ; maer de monnik *Beltran* en 't meeste gevolg stemde de reis af. Pal echter stont *Espenis* met negen gezellen. *Beltran* dieshalven neemt voor te rugge te trekken , en *Espenis* na 't gezeide meir. Anderhalf honderd *Indiaenen* uit *Cibola* hielden hem gezelschap. Ses en twintig mijl voort-gereift , vonden een volk-rijk landschap : aen welkers grenzen soo haest naderden , kreegen de weet : indien wilden dood-geslaegen worden , souden de voeten binnen verboden paelen zetten. Onaengezien zulk een bloedig verbod , wist *Espenis* door de aankundiger , begiftigt met schenkaedje voor de *cacique* , soo veel te verrichten : dat de toegang wierd vrygestelt. Ja de dorpelingen van *Zaguato* strooyden meel op d'aerde , over welke de *Spaensche* paerden stapten. *Espenis* kreeg op sijn vertrek veertig duizend kotoene-mantels en veel zilverwerk : zond de pakkaedje en geschenken met vijf lijf-knechten en

alle de *Cibolasche* *Indiaenen* na *Cibola* te rugge. Hy behield slechts vier met-gezellen en cen gidze : trok westelijk een en veertig mijl : vond een berg , tot welkers kruin een open weg leyde : en haelde met eigen handen zilver-rijke aerde uit de mijnen. *zilver-berg.* In 't gebergte woonden verscheide volkeren , alle even minzaam : zommige hadden haer huisen lanx twee rievieren , tamelijk groot : d'oevers stonden vol druif-draegende wijngaerden , nooten-boomen en vlasch. Zy beduiden : hoe dichte by een stroom acht mijl breed na *de Noord-zee* vloeyde , alwaer prachtige paleisen ieders oog in verwondering wegrukten. *Espenis* , door een gemakkelijke weg na *Cibola* gekeert , vond aldaer niet alleen d'af-gezondnen uit *Zaguato* ; maer ook *Beltran* , nevens de vordere krijgs-magt. Zy hadden sich soo lang laeten ophouden ter oorzaak een buiten gemein goed onthael ontvingen ; doch stonden nu , volgens haer eerste voornemen , reisvaardigt huiswaerd. Zulx *Espenis* alleen bieef , uit-gezondert acht soldaeten , die lijf en leven met hem wilden waegen. De togt ging wederom by de rievier *del Norte* op. *Espenis* besichtigde vorders (na een vriendelijk afscheid van *de Cibolaesers* , verzokende sijn wederkomst in sterker getal) de landschappen *de los Guires* en *Hubates*. 't Gebergte van *Hubates* heeft *Hubates-bergte* : veel pijn-boomen , cederen en rijke mijnen. d'Ingezeetenen , met beschilderde cotoene mantels bekleed , bewoonen kostelijke huisen , vijf vierkanten hoog. Voor 't rijk *los Tamos* stietenze 't hoofd ; want niet toegelaeten wierden over de grenzen te komen. Weshalven , dewijl weinig in getal en verscheide ziek waeren , geraedzaamst : over de stroom *de las Vaccas* (wegens de meenigte koeijen alsogenaemt) na de rievier *Conchos* , en voors *de vlekke Bartholomeus* , alwaer de togt begon , te vertrekken. Hier verstond *Espenis* , dat *Beltran* , lang voor sijn aen-komst , na *Guadiana* den weg was in geslaegen. Doch , (om nader de gelegendheid van *Nieuw-Mexico* te verstaen , waer op *Ruyz* , *Espenis* en

Wondere
oorval
van drie
Spanjaer-
den.

Dorp Za-
guato.

*Hubates-
bergte* :

rijk Tamos

en *Beltran* enkelijk toe-leiden) 't zal dienstig zijn van d'eerste oorprong, soo d'histoorien toe-draegen, te beginnen. d'Oudste bevolkers van 't noordelijk Americaensche gedeelte *Nieuw-Spanje*, droegen, wegens haer roomeloose woestheid, de benaeming *Chichimecas*. De hoolen in rotzen en bergen dienden tot verblijf-plaetsen; de mollen, konijnen haegdissen, slangen, wormen, kruiden en wortelen ten spijs. Terwijl de vrouwen op de togt den mannen gezelschap hielden, zlingerden de kinderen in gevlochte korven aen boomtakken. Geen sweem van land bestier was te vinden, by die enkelijk leefden zonder zamen-wooning. Alle akkers bleven onbebouwt: ter tijd toe de *Navatlacas* uit *Nieuw-Mexico*, verdeelt in twee gewesten *Aztsan*, een reizigers-huifvesting, en *Teuculhuacan*, een landschap van herkomstige uit goddelijke voor-ouders, na *Nieuw-Spanje* verhuisden. Thans geraakte 't zaed in d'aerde. Dese *Navatlacas*, gewend huisen te bewoonen, af-goodery met beelden te plegen, landen te ploegen, geschikte bestiering te gehoorzaemen, waeren verdeelt in ses geslachten: ieder geslacht bezat sijn afgebaekte land-streek. Hierom als noch doorgaens in *Mexico* ses geschilderde kuilen vertoond werden, waer uit de ses *Navatlacas* te voor-schijn quamen. De tijd, wanneer *Nieuw-Mexico* verlieten, brengen de keurige tijd-rekenaers op 't jaer negen honderd en veertig. Zy spilden aen haer togt tachtig jaer, die anderzints in een maend konden af-leggen. De oorzaak der zammeling ontstond: dewijl sich r'elkens neder-sloegen, alwaer vruchtbaere landouw vonden; doch door haer duivels, zichtbaer verschijnende, gewaerschouwt tot verrek, kraemde r'elkens op: soo nochtans, dat niet alleen oude, magteloose, kranken en opsichters over de selve aldaer lieten blijven; maer ook prachtige gebouwen: de bouwvallige over-blijffels zijn als noch te vinden op den weg, lanx welken trokken. De ses geslachten verdeelden sich aldus. Vier legerden sich

haer ses geslachten der *Navatlacas*.

buiten gemein denkwærdige togt der zelv.

rondom 't groote meir van *Mexico-De Suchimilcos* namen de zuid-kant in: en bouwden, behalven twee andere steden, een hoofd-stad na haer naem. Desgelijx deden de *Chalcas* ten noorden. De *Tepanecas* in 't westen stichten *Azcapyzalco*, soo veel gezeid als een *Miren-hol*, wegens de meenigte der inwoonders. d'Oostelijke hoek besloegen de bespraekte *Culhuaes*. Ieder benaeming heeft een byzondere beteikenis; want d'eerste beduit, volk van bloem-akkeren: de tweede volk van monden: de derde volk van bruggen: de vierde, krom-volk. Zedert trokken de *Tlatluicas*, een plumpe landaerd, over 'tgebergte aen d'ander zijde des *Mexicosche* meirs: en timmerden verscheide vlekken op een heete vruchtbaere grond. Haer hoofd-plaets kreeg de naem *Quahunachua*, een boodem, daer eens arends stemme geluid geeft. De *Tlascaltecas* reisden tot onder de sneeuw-bergen; welker een tusschen *Mexico* en de *los Angelos* een yzelijke brand hemelwaerd smijt. Alhier wijd en zijd verspreid, bouwden verscheide dorpen, en de stad *Tlascala*. Dit is de landaerd, die den *Spanjaerd* toeviel, door wiens bystand hy sich meester maekte van *Mexico*: waerom ook als noch tol-vry woonen. Wanneer dese ses geslachten herwaerds uit *Nieuw-Mexico* over-quamen, deden de *Chichimecas* den vreemdelingen geen tegen-stand; maer verbergden sich op steen rotzen. Niet alle evenwel genooten zulk een rust; want de *Chichimecas*, die voor de *Tlascaltecas* plaets hadden in geruimt, hervatten moed: en, dewijl op haer reuzenkrachten steunden, greepen de wapenen in de vuist. 't Had met de *Tlascaltecas* gedaen geweest, ten zy een trouwloose list wel besloeg; want onder vriendschaps-schijn overvielenze d'ontwapende *Chichimecas*, zulk niet een te lijve bleef. *Joseph de Aosta* getuigt: hoe hy, op 't jaer vijftien honderd ses en tachtig, binnen *Mexico* een graf gezien heeft, in welk een *Chichimeca* lag: wiens kies de groote eens mans vuist haelde: d'overige ledemaeten waeren na over-een-

Een groote reus.

komstigegelijk-maetigheid. Zedert de zegen by *de Tlascaltecas* bevochten, leefden de voor-noemde ses geslachten in onderlinge vrede. Zy verbonden elkander te nauwer door houwelijken. Ook hielden sich d'overige *Chichimecas* op of omtrend 't gebergte : lieten de nieuwe bevolkers gerust zitten : ja namen zelf eenige geschikte zeden te mets van haer over : zulx nu begon de hutten te bouwen : oversten te verkiesen : en na wetten te leven. Drie honderd en twee jaer bezaerente nu *Nieuw-Spanje* : wanneer een sevenste geslacht , uit *Aztlan* en *Teculhuacan* , strijdbaer en burgerlijk , te voorschijn quam. Haer duivel *Viztlipuztli* beloofde een over-magtig gebied , indien na 't land , by d'andere ses geslachten bewoont , verhuisden. In een bieze arke wierd *Viztlipuztli* door vier voornaeme priesters gedraegen. Aen dese gaf hy te kennen, werwaerds en wanneer zouden voort-trekken of rusten. Soo meenigmael elders stil-hielden , bouwdenze in 't midden des legers een tente voor den afgod , geplaeft op een outacr. Thans bezacydenze d'aerde ; doch indien d'afgod voor d'oogst last gaf tot den optogt , bleef 't gewasch staen voor de ouden en zieken. *Mexy* , van welken de naem *Mexico* afdaelt , geleide eindelijk 't heir binnen 't landschap *Mechoacan* , vol visch-rijke meiren . De vermaekelijke grond lokte ieder aen , om vaste wooning te nemen ; doch *Viztlipuztli* stond het geenzints toe . Alleenlijk vermogtenze eenig volk alhier te lacten onder beding : datmen de klederen der blyvende , wanneer in 't meir *Pazcuaro* baeden , zouden rooven , en geswind 't leger stillekens op-breeken . De beroofden namen sulc een diefstal met soo diepe wrok op : dat zedert tegen *de Mexicanen* een onsterfelijke verbittering voeden . *Mexy* vorderde reis ; doch niet zonder groote sporreling ; want alsoo *Viztlipuztli* zuster , die geduurig 't heir groote schade toebragt door toveryen , na goddelijke eer stond : openbaerde *Viztlipuztli* in een droom aen een der arke-dragers : 't leger zoude stil vertrekken ,

't Sevenste
geslacht der
Navatlac
cas , haer
wonderlijk
wedervæ-
ren en be-
drif.

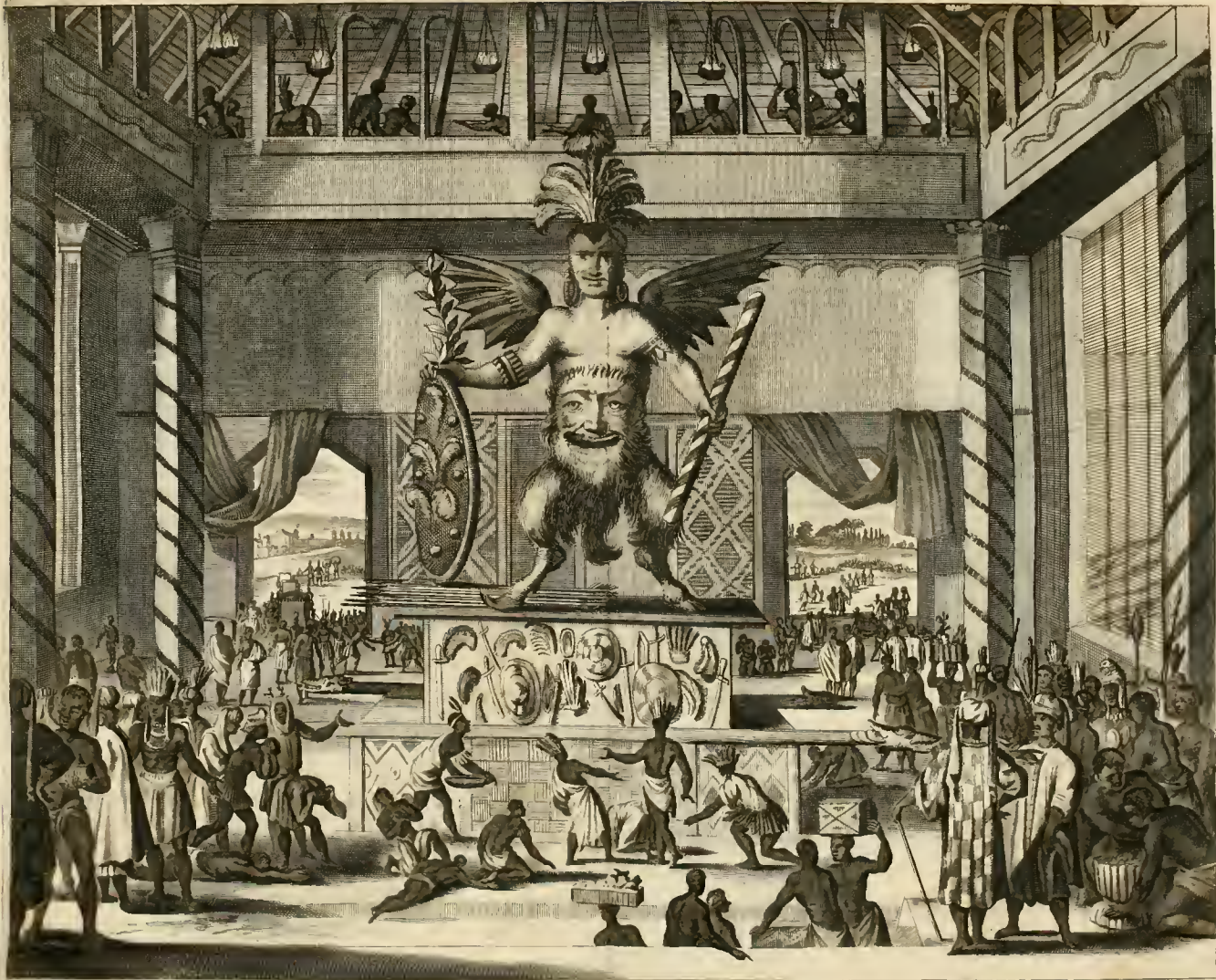
en d'hexe met haer aen-hang af-snijden. Dese aldus verlaeten , sticht aldaer 't vlek *Malinalco* , by tovenaers bewoont. Ondertusschen verswakte 't heirhand overhand : alsoo 't ellekens aller wegen volk achter-liet. Men vond geraedzaemst' op *Tula* uit te rusten. Een groote rivier besproeyde 't land. Uit last des duivels af-gedamt , stroomde rondom den berg *Coatepec* , en maecte een ruim visch-rijk meir. 't Meir , beplant aen den oever met willigen , populieren en elfen , was t'aengenaemer door 't gevoogelt , in 't geboomt nestelende. Vele vonden nu zulk een vermack : dat , warsch van reizen , alhier voor-naemen te blijven. Oevel nam *Viztlipuztli* soodaenige toeleg op. Gebood den dam te breeken , en 't water aen d'oude boezem te herstellen. Dreigde de las-hartige swaer te straffen. 's Nachts ging aen een oord des leger-plaets een yzelijk moord-geschrey hemelwaerd. De morgenstond ontdekte een groote meenigte , menschen uit welker op-getarnde borsten d'harten waeren uit-gerukt. De verschoonde reisden voort na *Chapultepec* : alwaer sich in 't gebergte sterkten tegen de volkeren rondom her , welke *Copil* zoon der *Malinalcosche* toveresse op-ruyde. En eerlang trokken *de Tepanecas* en *Chalcas* tegen de nieuwe gebuuren te veld. Bloedig ging de strijd toe. *Vitzilovitli* voerde 't Mexicaensche heir : 'drong tegen de slag-ordens *der Tepanecas* en *Chalcas* held-daedig in : zulx de vyandlijke geleederen ontslooten : en hy voor 't volk ruim-baen maecte , hoewel met sijn dood , om zeeghaftig te trekken na *Culhuacan*. De vorst van dit landschap ruimde op haer verzoek , een woon-plaets in aen 't witte water *Ticaapan* , welkers oevers grimmelden van adderen en slangen : ten cinde dese vreemdelingen alhier om hals raekten. Geheel anders viel het werk uit ; want zy aten zonder hinder 't vergiftig ongediert ; en mesten d'onvruchtbaere grond , dat rijken oogst gaf. Ieder wilde gaerne vaste woon-plaets maeken , na soo veel omswerving , indien *Viztlipuztli* 't verblijf

Wonder om-
trent een
rivier.

Moord des
duivels.

Xipe Totec idolum Mexicanorum .

*Vreemde
vergoosling.*

blijf goed-keurde. Dese in 't regen-
deel gaf te kennen : men moest een
weg tot heerschappy openen door de
wapenen , en een Culhuacansche
dochter ten godinne verheffen. Des
caciques dochter van *Culhuacan* hier
toe verzocht , wierd den vreemde-
lingen met prachtige cieraedjen en
staetlijk gevolg over-gelevert. Soo
haest zy *Ticaapans* strand betrad ,
wierd levendig gevilt : 't vel gevuld :
't gevulde vel *Tocci* genaemt : en gods-
dienstig aen-gebeden. Doch niet ver-
genoegt met dusdaenige wreedheid,
ontbieden de vader : op dat sijn doch-
ter , ten goddelijke waerdigheid ver-
heerlijkt , bezochte. De genoodig-
de quam af , niet zonder swaer ge-
volg : wierd geleid in een donkere
kapelle , alwaer met 't brandende
wieroek kennis kreeg , dat de godin-
ne niet anders was , als 't vel sijn
dochters , binnen vol vulzel gepropt.
De vader , ziedende van klemmende
hart-zeer , valt zulke wreede mis-
handelaers op 't lijf , die tommelinx de
vlucht namen tot de plaetse , alwaer
namaels *Mexico* bouwden. Te vooren
is meenig werf verhaelt van de bestier-
der der genoemde reis *Viztlipuztli* :
't zal dieshalven dienstig zijn , een
nader beschrijving hier af te geven .
Dit was een houte beeld , na de ge-
daente eens mans , gezeten op een
blauwe schabel , ondersteunt door
een ros-baer , aen welker ieder uiterste
hoek een stok met een slange-kop uit-
steekt. 't Voor-hoofd stond blauw
geschildert : een streep van dierge-
lijke verve ging over de neus , reikte
tot beide d'ooren. Op 't hoofd blonk
een kostelijk pluimaedje : d'einden
bestaende uit gebruijnt goud ,
maekten den veder-bosch r'aenziel-
nelijker. De slinker-hand hield een
witte rondas , met vijf vederen be-
plakt : boven stak een laurier-takjen
uit. Nevens 't schild lagen vier pijlen,
uit den hemel gezonden. De rechter-
hand bevatte een leen-stok vol blau-
we streepen slangs-gewijs gekronkelt.
Achter de schouders staken vleuge-
len op-waerd , niet ongelijk der vle-
der-muisen. De oogen rond en de
mond tot d'ooren opgespart maekten

*Beschrij-
ving van
Viztlipuz-
tli.*

't beeld afgrijzelijk. Maer aldermeest,
de bek in de buik , gaepende zeer wijd
vol tanden : in de borst glinsterden
twee vuurige oogen , en onder d'oog-
gen trok de neus duizend fronzen.
De voeten eindigden tot klacuwen.
Doch de voornoemde schabel was
behangen met kostelijke kleinoed-
jen , goud , rondassen en schilden van
veel-ervige pluimen gevlochten.
Zelden wierd 't gordijn opgeschoo-
ven achter welk d'afgod schuilde.
Nevens *Viztlipuztli* stond gemeinlijk
een minder beeld *Tlaloc* , en de go-
dinne *Tocci* dochter van *Culhuacans*
vorst , uit 's duivels last gevilt. Ze-
dert meinden , dat nooit aengenae-
mer verscheenen voor haer goden ,
dan bekleed met eens menschenhuid.
Ook hielden ze geen offer waerdiger ,
als 't hart levendig te rukken uit de
borst der vyanden : zedert de duivel
aldus moorde , die tot *Tula* wilden
verblijven. Doch *Tocci* had een zoon
zeer genegen tot de jagt : sijn geschild-
erde af-beeldsel wierd by de *Tlascal-
lazers* , tusschen 't geblaes opkornet-
ten en bazuinen om-gedraegen , niet
zonder een groote meenigte volks ,
na een prieel op een hooge berg.
't Prieel , gevlochten uit groene tak-
ken , vertoonde midden weegs een
outaer ten rust des afgods. Onder-
tusschen omringden de zamen-ge-
vloeyde den voet van 't gebergt , en
staeken alle struiken rondom in
brand. Te gelijk ging een veld-ge-
schreeuw op , behalven 't geluid van
verscheide zang-tuigen. 't Wild ver-
schrikt , vlood na den top : en wierd
meer en meer door de meenigte toe-
dringende bezet : zulx eindelijk by
duizenden voor den outaer van *Tocci's*
zoon ten offer geslagt neder-storten.
Thans gerackte d'afgod wederom
binnen sijn tempel : en 't volk bereide
't gevange wild tot een feestelijke
maeltijd. Immers soo grooten eer-
biedigheid droegenze *Tezcatlipuca*
toe , ter oorzaak de zonden vergaf.
d'Afgod , gemackt uit een git-swarte
blinkende steen , droeg kostelijk ge-
waed , goude oor ringen , in d'onder-
ste lip een zilvere schacht , zomtijds
vertoonende een groene , zomtijds

*Wonderlijke
afgodery
der Tlascal-
lazers met
d'afgod
van de jagt.*

een blaeuwe pluim : 't onderste hair gegefpt met een goud-gebruineerde riem, wiens einde een goude oor had : op 't oor stond een rook geschildert, welke beduide de gebeden van bedrukte zondaers : voorts hing de riem vol peerlen, en om den hals een juweel den borst bedekkende, gelijk ook een groene steen den navel: goude arm-ringen vercierden d'armen. De slinker-hand hield een waeyer, gemaakt van een goude plaet, waer uit veel-ervige vederen staken: de plaet glinsterde gelijk een spiegel, en in despiegel beschouwde *Tezcatlipuca* alle weereldsche zaeken. Om misdrijven te wreken hield de rechter hand vier pijlen. Sijn feest wierd alle vier jaeren eens plechtelijk gehouden. Doch de zelve afgod stond ook gestelt over honger, droogte,

onvruchtbaerheid en besmettelijke ziekte : en had dan een gantsch verscheide gestalte. Hy zat op een schabel, achter een roode gordijn, geborduurt vol doods-hoofden en beenderen. Zijn lichaem pek-swart; 't hoofd vol quartels-vederen besteecken, een rondasse uit welke vier pijlen staecken in de slinker-hand, en een roede in de rechter, maekte 't beeld afschouwelijk. *Quetzalcoalt* droeg ^{Quetzalcoalt af-god.}zorge voor de koopluiden. Geplaetst binnen een hooge tempel, had eens mans gedaente, behalven 't aengesicht; want dit geleck na een vogelskop met roode snebbe, kamme, lellen, bek vol tanden en een lang uitsteekende tong : op 't achter-hoofd stond een mijter : om de beenen slingerden zijde kouse-banden vol peerlen.

Veertiende Hoofstuk :

N I E U W - G A L I C I E N .

Beschrijving
van Nieuw-
Galicien.

Nieuw-Galicien, anders ook genaemt *Guadalaiara*, na de hoofst-ad, en *Xalisco* na een voornaem landschap, scheid van *Nieuw-Spanje* omtrend d' haven *Navidad*, en 't meir *Chiapala*: ten noorden en ten deelen ook westelijk leid het onbekend: tegen zonnen-ondergang spoelt de *Zuider-Oceaan*: de kust in lengte is twee honderd en seventig mijl uit-gestrekt, en doorgaens bewoont: begrijpt de gewesten *Guadalaiara*, *Xalisco*, *los Zacatecas*, *Chiamtla*, *Cullacan*, *Ianeuua*, *Bizcaya* en *Cinaloa*. By de zoomer-hooy- en oogst-maend valt swaer water en donder; doch klaert doorgaens schielijk op. 's Morgens dauwt het geweldig: de rijp ontdooyt haestig. Nooit is de lucht besmet: zulx de meeste inwoonders een hoogen ouderdom bereiken. 't Land leid elders vlak en zandig, of ook kleyachtig; maer meest rijft het mer steen klippen en gebergt, beschaduw't van swaere pijn-boomen en eiken, waer onder meenigte wolven haer onthouden, die dagelijx groote schaede toe-brengen: gelijk inschelijx de beetten van schorpioenen en mou-

stiecken. Zap uit queen gedrukt stilt de pijn door schorpioenen veroorzaekt: tegen 't tweede quaed helpt azijn en citroene-vocht. Ook valt hier een groene steen, welkers geneezende kracht byzonder werkt op 't graveel. Goud-mijnen heeft niemant noch ontdekt. Zilver en koper word overvloedig uit-gegraeven. 't Zoud komt van regen-water. Gantsche bosschaedjen groeyen hier van *tunas* of Indische vijge-boomen, onderscheiden in ses soorten. d' Eerste, ^{*Tunas is festerlei.*} by de *Portugeesen cardon* genaemt, heeft scherpe distelen, dikke bladeren vollymachtig zap, een wel-riekende bloem, lang-werpig-ronde vrucht, met een oranje-appelschelle bedekt, dunne wortels, en wascht by andere boomen op. De vrucht bestaet binnen uit wit zappig en smaekelijk vleesch, vol blinkend swart zaed. De tweede draegt een ronde stamme, en de stamme, rakken vol gesternde distelen, hangende benedenwaerd: de bloemen wit achtig groeyen recht op uit de takken. De vrucht scheelt niet van de *cardons*, alleenlijk is kleinder. *Caxabu* maekt de derde slag: schiet

op tot een groote boom met steekelike takken, bestaende uit zamengegroeyde bolletjens. Aen d' uiterste top wascht een groote witte bloem. De vrucht, eens soo groot als een gansen-ey, is aengenaem verkoelende. De vierde soort met een rechte stam, vol doornen, loopt in d' hoogte dunner en dunner toe: aen 't einde der dunne takjens brengt ieder dik blad een ander voort. 't Pit der stam, vol wonderlijke huisjens, is broosch gelijk een vlier-boom. 't Houd aengestookten verstrekt voor toorzen. De vijfde *cumbeba* groeyt uit dunne wortels, met drie- of vierhoekige dikke bladeren, vol gele steekels. De bloem is weinig kleiner als der voorgige: de vrucht langwerpig-rond, hard en rood: 't vleesch wit, zappig en tot geringe klonten zamen gestremt, gelijk bevroore sneeuw. De doornen der *cumbeba* treffen soo diep, dat nauwelijx kunnen uitgehaelt. En dese soort van *tunas* brengt *cochinilje* voort. *Cochi-*

Cochinilje
haer won-
dere her-
kômst.

nilje is een wormtje, welk groeyt onder 't blad van *cumbeba*, en met een vliesjen bedekt word. Konstig afge- noomen, droogt in de zon: en gedroogt dient voor een kostelijke koopmanschap. *Joseph d'Acosta* getuigt: hoe de Spaensche vloot, op 't jaer vijftien honderd seven en tachtig, na *Spanje* voerde voor twee honderd drie en tachtig duizend seven honderd en vijftig realen van achten aen *cochinilje*. Eindelijk behoort tot de laetste slag der *tunas* de *ururumbaba*, met een rechte stam vol distelen wanschikter orde, wiens top een bosch dikke doornachtige bladeren, niet ongelijk der palm-boomen, ver- toont: word alleen gevonden in dorre plaetsen, verre van zee af gelegen. Voorts draegt *Nieuw-Galicien* weelderiger quee-appelen, peeren, granaeten, vijgen, peerziken, abricoosen, milcatons, en andere vruchten uit *Spanje* herwaerds over-gevoert, als in *Spanje* zelf. En even soo wel slaegen de peulen, gerst, rog-

rogge en tarwe. De wortel *castannuela* verschafft beter voedzel voor de verkens, dan d'akers. Doch boven alle onder-aerdsch gewasch, hoedaenig alhier gevonden worden, namentlijk *xiquimas*, *yuca*, *cochuco*, *cavi*, *titora* en *mani*, munt uit de wortel *batata*, vet, zoet en windig: zy kruipt met een taeve en groene struik over de grond, en wortelt over al door nieuwe veezeltjens buiten geel en binnen vol melkachtige zap: 't blad sweemt na een hart, en is boven bleek-geel en onder grijs. In d' affche gebraden overtreffen de knollen. De *batata* versch gesneeden, gestampt en in water geweikt, maekt een drank, die dronkenschap veroorzaekt. Zy word onderscheiden in drie soorten. d'Eerste *omenapo-yeima* krijgt gekookt de gestalte van roode beet; doch verft hemels-blaeuw af. 't Binnenste vliesje swart-rood doorgesneden, levert een pek-swarthe vocht. De tweede slag *pararo* verscheelt niet van d'eerste, als alleen dat de stamme, wortel en aderen des loofs purpurachtig zijn. De *jetiope* is wit, smaekelijk en den koorzigen gezond. De peper *axi*, alhier *axi* genaemt, wascht in de warmste valleyen te weeliger, wanneer dikwils word begooten. d'*Axi* verscheelt onderling in verve, reuk en smack; want zommige is groen, geel of rood: andere geeft een sterke muskus geur: en andere wederom bijt min of meer: byzonder d'aderkens en korrelen verhetten buiten gemein: 'tzout breekt de brand. 't Kruid *cevadilla* geneest de wonden der paerden. 't Land voed ontelbaere meenigte wild, varkens, schaepen, geiten, ossen en paerden. De mieren beschaedigen 't gezaeyde zeer: gelijk ook d'exters, vallende by duizenden in de staende tarwe, uit welker airen door geen gebaer op vliegen. 't Gebrek van water quelt d'akkers ongemein. De grootste rivier *Guadalajara* valt in de *Zuider-Oceaan*, met westelijke bogten na 't noord westen. Vier mijl beneden de stad *Guadalajara*, stortze van een steile rotze diervoegen nederwaerd: dat de bruischende wateren haer

schuim hoog in de lucht werpen, en 't gehoor wijd en zijd verdooven. 't Ruime meir *Mechoacan* opent haer een wijde mond. Dese stroom verschafft overvloedig allerley visch: en, onder andere d'haegdissen *iguana*, die sich in water en op 't land onthouden. Zy zijn tweezints onderscheiden. d'Eerste *senembi* is vier voeten lang, blijde-groen met swarte en witte vlakken, gelijk kamelot: heeft een geschubde huid, witte vlekken weder-zijds van 't hoofd, een ry getande schubben van de kop tot d'uijterste der staert, open-staende neusgaten, wijde swarte oogen, kleine tanden en vier voeten. De *iguana tejuguacu* verscheelt van d'eerste: datze op een bruine huid witte vlekken draegt, een langer ongetande staert en gesplitste roode tong. Beide kunnen acht maenden honger lijden: en hoewel dikwils en diep gekerft, blijven levendig. Zy swimmen wel in de vlooden; doch leggen evenwel haer eyeren in 't zand. 't Vleesch gekookt verschafft niet min gesond als smackelijk voedzel. De Spanjaerden, over den boodem van *Nieuw-Galicien* nedergeslaegen, leven by den koophandel, of land-bouw en voortteelen des vees, of berg-werken in de mijnen. Gebruiken wagens en karren, door ossen, muilen en paerden getrokken: en Spaensche maet en gewigt. Vreesen voor geen ongemakken, dan welke de ingezeetenen van een lichtvaerdige inborst toebrenghen. Dese kraemen om een geringe oorzaak op: ja loopen tot de woestijnen, ten einde aldaer vryelijk d'oude heidensche afgodery plegen. Aldus verwildert, vallen vaek de *Spaensche* onvoorziens aen: die sich gewennen tot ledere schilden en helmetten en gevoerde kotoene kleding, om scheut vry voor de pijlen te wandelen. Dit woeste volk is schrander genoeg; doch luy: werkt niet, ten zy voor groot geld gehuurt. Zy draegen kotoene hembden, vierkantige mantels uit de zelve stof, met twee knopen voor de borst toe-gegespt, onderbroeken en gezoelde schoenen. Biese-matten verstrekken tot bedden,

Haegdissen
iguana
wederlei.

Staet van
leven der
Spanjaerden
in
Nieuw-
Galicien.

Wortel batata:

inriederley
slag.

peper axi.

Exters.

Grootste
rivier.

op welke rusten onder kotoene-deekens. Groene steenen en flek-huisjens vercierren d'hals, armen en beenen. 't Grootst vermaek stellenze in danzen na een grofgeluid, welk de speel man op een hol hout maekt. 't Hoender-vleesch en 't brood *maiz* word gehouden voor de smaekelijksle lekkerny. De drank *cacao* staet in hooge achting; doch aldermeest de wijn, die zy uit *maguey* tappen. Dit is de wonder-boom, welke alles levert; namentlijk sieroop, hooning, olie, azijn, gaeren, naelden, water en wijn: waerom ieder foodaenige omtrend sijn wooning zorgvuldig acht slaet: anderzints wasschen ook in 't veld. Zy hebben breede dikke bladeren, welker einde scherp toelooopen: de scherpe steekels uitgetrokken dienen voor spelden en naelden. Ook leveren een hairige stoffe, in plaets van gaern gebruikt. De jonge stamme gekerft verschaft een zotte vocht: die op-gezooden geen smaekelijke wijn wijkt; doch verzuurt, edik geeft. Tweemaal gekookt stolt tot een sieroop: en indien ten derden-mael over 't vuur komt, ontfangt den smaek des hooninx. 't Houd bol behoud 't vuur gelijk lont. Eindelijk draegen de ingezeetenen in ledere zakjens *cacao*, *maiz* en peper onder een gestampt. Over ieder dorp word by de Spaensche Raed gestelt een Indiaensche *cacique*, *alcalde* en *alquazil*. d'Eetbaere waeren staen op een gezette prijs. De *caciquen* hebben erfelijke staetvolging. Niet vattenze oevelder op, als spottery. 't Hoogste geluk leid in het aenzien van strijdbaarheid. *Guineesche Mooren* doen de swaerste arbeid. De *Guachichiles* en *Guamares* zijn manhafte oorlogs-mannen: hebben ieder een bysondere tael, welker geen van beide eenige over-een-komst heeft met de *Mexicaensche*. De stad *Guadalaiaira*, die 't gantsche landschap haer benaeming toepast, is gebouwt, in 't jaer vijftien honderd een en dertig, door *Nunnez de Guzman*, op een vlakke *Molino*, bespoelt van een versche rievier, omringt met aengenaeme fonteinen, vruchtbaere weiden

en zaey-akkers. 't Na by gelegen gebergte levert overvloedig timmerhout. Allerley Spaensche gewasschen slaegen hier buiten gemein wel. Binnen de stad word een hooge koninglijke vuurschaer gespannen. De hoofd-kerk brengt geen klein cieraed toe. De *Minne-broeders* en *Augustijner-moniken* bewoonen prachtige kloosters. De bisschop staet onder de Mexicaensche artz-bisschop. De lucht, zeer gemaetigt, veroorzaekt geen ongemakken, noch door nijpende koude, noch door overmaetige hette. Maer behalven *Guadalaiaira* stichte ook *Guzman* in 't gewest *Tepique* 't stedeken *del Espiritu Santo*, alsook *Santa Maria de los Lagos*, om 't platte land te verzeekeren tegen de *Chichimecas*, een woest volk tusschen noord en oost. Uit haer boschen en onder-aerdsche kuilen naekt te voorschijn gesprongen, en veeltijds dol en dronken van een drank met zekere wortels gekookt, quellen vyandlijk 't rijk *Guadalaiaira*. Het tweede landschap is *Xalisco*, haer hoofd-plaets *Compostella*, door *Guzman* getimmert, en genoemt na de stad in *Galicien*, vermaerd door 't graf des apostels *Jacobus*, volgens de Roomsche schrijvers aldaer ter aerde bestelt. Dit Indische *Compostella* leid dicht aen de *Zuider-Oceaan*, op een barre grond, onder een brandende hemel. De vochtige boodem brengt veel ongediert voort. Behalven andere schadelijke dieren, eet de *capybara* boom en aerd-gewasch by donkere nachten af. 't Beest gelijkt na een tweejaerig verken: heeft korte beenen en klauwen, een dikke kop met een baerd, opene ooren, aen ieder kaeke-been vier en twintig tanden, behalven twee kromme slag-tanden: 't is zonder staert, en gaet langsaem, doch swemt ongemein snel, en duikt lang onder water. Veeltijds weydenze by groote tropen, en maeken een vreeselijk geluid. Tegen *Xalisco* stoot *Chiametla* lanx de *Zuid-zee*. d'Inwoonders draegen korte mantels, harten-vellen schoenen, en schilden uir stijve stokjens gevlochten, van welke sich ver-

andere stedeken.

Landschap Xalisco.

Compostella een stad.

Capybara wild beest.

Landschap Chiametla.

Maguey een wonder-boom.

Stad Guadalaiaira:

wonderens-waerdig dienen in den oorlog. 't Vrouwvolk, boven andere in schoonheid uitmuntende, gaet tot de voeten toe gedekt. 't Dorp *sant Sebastiaen* is gesticht by de hopman *Franciscus de Yuarra*, op 't jaer vijftien honderd vier en vijftig. Alhier zijn zedert veel zilver-mijnen ontdekt, en smelt ovens gemerzelt : in welke 't zilver, met *soroche* gesmolten, boven op 't loot driftig blijft. Aen *Chiametla* volgt *Cullacan* ten westen. *Nunnez de Guzman* ontdekte aldereerst dit landschap, wanneer hy *Guadalaiara* had gebouwt. De togt leid aldus. Uit *Chiametla* voort-gerukt na *Piatzala*, verwoeste dit gewest te vuur en swaerd. Met gelijke wreedheid liep hy af de landen *Zapuatan* en *Piaftla*. 't Eerste, een vlakke boodem, lag beslooten binnen hoog gebergt. De *Spanjaerden* vonden hier niet als vrouwen, en een groote rievier *de la Sal*, welker oevers dicht bewoont waren. *Piaftla* stiet tegen *d'Oceaan*, en wierd besproeyt van een stroom eveneens genaemt. De huisen, vreemderwijse getimmert, vertoonden binnen uit donkere hoeken een afschouwelijk gesicht; want aldaer lagen duizenden slangen, kloots-gewijs in een gerolt:staeken de koppen boven, onder en ter zijden uit, en zyffelden gelijkelijk met op-gesperde bekken. d'Inwoonders in kotoen gewaad beweefen aen de slangen nederige eerbiedigheid, ter oorzaak de duivel sich in zulk een gedaente dikwils openbaerde. En dese gewoonte is oud. Toen *Eva* tot den val gebragt wierd, misbruikte hy dit selve schepfel; want het was *listiger dan al het gedierte des velds, 't welk de Heere God gemaakt had*. En hierom zoo diep by d' alder-oudste heidendom ingewortelt, onder de gestalte van een slang haer afgoden te eeren. De meest-vereeuwde geheimenissen der *Grieken* bragten mede: datze, volgens *Plutarchus*, *Hesychius*, *Clemens Alexandrinus* en andere, wanneer de verborgenste gods-dienst pleegden, uitriepen *Eua*, en te gelijk een slang toonden. *Phylarchus* en *Alianus* schryven den *Egyptenaers* toe: datze een

slang voor God eerden. 't Selve getuigt *Erasmus Stella* van de oude *Pruiffers*, *Sigismond Baro* van de *Lijflanders* en *Alexander Guaginus* van de *Sarmaten* en *Samogithen*. Het zijn de woorden die *Julius Scaliger* tegen *Cardanus* gebruikt: In *Samobithia* dienen d' inwoonders de haegdissen groot anderhalf voet, swart en dik voor gemeenzaeme huis-goden. Indien haer eenig ongemak treft, oordeelen den God niet behoorlijk geviert te wesen, of met te slechte en spaerzaeme spijs onthaelt. *Weshalven naeuwer acht op hem slaen: ten einde meer geluk erlangen*. En de zelve schryver: In 't Landschap *Calecut* zijn slangen met ongemein groote koppen, kunnen 't gewigt van 't alder-swaerste varken haelen: de koning bewijstze godsdienst. 't Schijnt de duivel vermaek schept, gedient te worden onder zulk een gedaente, in welke hy den val des menschelijken geslachts volbragt. *Guzman* uit *Piaftla*, alwaer de *Spanjaerden* op 't schoon vrouwvolk verslingerden, na *Bayla* gereist, ontdekte de groote rievier *de Mugerres*, een land vol bosschaedje en wyven. Lanx *Mugerres* opwaerds ver trokken, klom eindelijk by een gebergte na den top. Uit 't volk-rijk vlek *Quinola* deden de dorpelingen een sterke aenval; doch bergden sich ten laetsten binnen een dichte bosschaedje. Zedert gaf hy 't vlek, door wiens midden een aengenaeme vloed stroomde, de benaeming *Quatrobarrios*, en 't naeste hier aen *Leon*, ter oorzaak aldaer een leeuw ontmoete. 't Land, vruchtbaer en vol wooningen, wierd jammerlijk verwoest. Voor d'ingang van een bosch vol huisen kregen de *Spanjaerden* een schendinge neep. Zy wierden echter meesters; doch niet zonder swaer verlies: en spatten dieper en dieper by 't gebergte in. Ondertusschen begon de leeftogt schaers om te komen: men beoogde geen uitkomst der moeyelijke togt. d'Honger benoodzaekte *Cullacan* aen te doen, een landschap nevens de *Zuider-Oceaan*, niet min vruchtbaer als zilver-rijk. *Guzman* bouwde aen de rievier *Orala*, om de nabygelegendheid der stroomen de

Dorp *Sebastiaen*.

Landschap *Cullacan* *Guzmans* sogt.

Vreemd gesicht van slangen.

Gen. 3. v. 1.

Duivel gedient onder slangen is seer oud en wijl ver-spreyt.

Landschap *Cullacan*.

las

las Muges, de Salen Piafla de stad sant Miguel; maer is namaels, vijf mijl nederwaerds en twee van de zee-kant af, verleid in de valleye Horaba, vol fruit-boomen op weelige zaeyakkers geplant. De vloed uit zee komt door de rievier Ciguatlan tot de stad op, en levert overvloedig visch. Byzonderlijk worden in de mond der rievier gevangen de guarapucu, seven voeten lang, wanneer sijn volle wasdom bekemt: heeft geen schubben; maer een gladde huid, doormengelt met een zilverachtige en groene verve: van 't hoofd tot de staert loopt weder-zijds van 't lijf een bogtige lijn, uit dunne schelpen gevlochten. Zy swimmen snel: leven by visch: en schieten haer kuit in de zee. 't Vleesch droog en gezond, word met zout bewaerd tot winter-voorraed. Ter zelve plaets valt ook de piracoaba, zeer blinkende wegens zilvere schubben: heeft een breede gesplitste staert, een lange witte baerd, vier groote vinnen en een

kleine kop. Dieper zeewaerd vliegen de pirabebe, die by duizenden te gelijk sich oplichten boven de golven, om de dolfijns en andre roof-visschen te ontdonkeren: terwijl ondertusschen in de klauwen der vogelen vervallen: of ook der visschen, alsoo t'elkens moeten neder-duiken, om de vleugelen te natten. Dese vleugelen bestaen uit een dun en donker-graew vlies, door taeye vinnen in de lengte onderscheiden. De vliegende visch verscheelt ook onderling zeer: de meeste gelijken eenigzints na haring: andere hebben een dikke kop, voor bot, bykans als de dolfijns. De landouw vorders rondom sant Miguel is van ouds her dicht bewoont. d' Huisen konstig getimmert, vertoonden aen de boven-dorpels schandige schilderyen, niet alleen van vleeschelijke vermenging tusschen man en vrouw; maer self Sodomitische vuiligheden. Tegenwoordig spillen de Spanjaerden veel kosten aen de zilver-mijnen de

Vliegende visch.

Schandige schilderyen.

Visch guarapucu.

las Virgines. Tegen *Cullacan* floot de naefte noorderlijkste kust *Cinaloa*. De vordere togt, by *Nunnez de Guzman* afgeleid, kan dienen tot een beschryving van dit landschap. Wanneer *Guzman* weinig weken binnen *Miguel* had uitgeruſt, sloeg hy wederom op weg: ſcheepte over de rievier *Petatlan*, welke die benaeming ontſing, ter oorzaak d'huifen met matten, *Petat* by d'*Indiaenen*, gedekt ſtonden. De mannen gebruikten voor dekſel aen een genaeyde hartenvellen, onder d'armen door-gebragt. Het vrouw-volk ging naekt, behalven omtrend de ſchaemelheid. De meeſte gods-dienſt beweeſenze den zonne. Mackten geen werk van menſchen-vleeſch te eten. Zy handelden handig pijlen van verre, en knodzen, om dicht by te treffen. 't Volk graeuwachtig was doorgaens wel-geſchaeppen. Achtien mijl hooger ſtroomt de rievier *Tamochala*, weder-zijds met dorpen bezet. Tuſſchen *Petatlan* en *Tamochala* leggen onbewoonde wilderniſſen en boſſchaedjen van grof *Brasiliën-hout*. Seven en twintig mijl trok *Guzman* by de ſtroom *Tamochala* op tot *Cinalia*, een landschap alwaer vijf en twintig dorpen getelt worden. Bykans anderhalf maend hield 't Spaenſche heir halte, belet door geſtaedige rege. De dorpelingen verſchaften eenige dagen tortelduiven, haeſen, konijnen en allerlei gevogelt; doch pakten ſich eindelijk des nachts weg. De *Spanjaerden*, over *Tamochala* gezet, hielden ſtreek zuidwaerd, door een waterlooſe woefſtijn. Ten zy in de dellen nu en dan vochtigheid hadden gevonden, de dorſt verſmagte alle. Ook hielp zeer 't geboomt *tunas*, welkers door-hakte ſchors overvloedig zap leverde. Over de rievier *Yaquimi* vondenze een verlaeten dorp, uit welk een breede weg lanx de ſtroom af-liep. *Guzman* derwaers in-geſlaegen, ontdekte eerlang een ſlag-orde op 't vlakke veld. Hier hadde ruitery voordeel: zulx d'*Indiaenen*, na eenige tegen-weer, om een goed heenkomen zagen. De dorpen lanx *Yaquimi* als ook de tael en zeden der ingezee-

tenen verſchillen weinig of niet van de voorige. Alhier rijſt een ry bergen, die diep zeewaerd loopen, en voorts ſich met groote bogten honderd en tachtig mijl tot *Xaliſco* toekrommen. De vrouwengingen gebrandtmerkt in 't aengeſicht, de mannen ter zelve plaets gekerft, geſchildert en ſtrijdbaer. Weſhalven ook de *Spanjaerden* 't vlekke *ſan Juan de Cinaloa* niet konden verdeedigen tegen ſoo manhafte landaerd; onaengezien *Yuarra* alle krijgs en levensbehoefſten derwaerds voerde. Duſlang belangende de geweſten van *Nieuw-Galicien*, by de *Zuider-Oceaen* beſpoelt. d'Orde vereiſcht, dat een beſchryving ter neder ſtellen dergene die landwaerd in leggen. Wanneer *Guzman*, om *Nieuw Galicien* te ontdekken uit *Panuco* verreiſde, liet hy aldaer tot onder-ſteevoogd *Lopes de Mendoca*, met duidelijke laſt: hy zoude ondertuſſchen een togt doen na de valleje *Uxitipa*: om, des noodig, een volkplanting over te brengen. *Mendoca* vond ter gezetter plaets bequaeme gelegenheid: en bouwde de ſtad *ſan Luyz*, dicht aen de grenzen van *Xaliſco*, onder wiens landbeſtier gebleven is: ook zelf zedert *Panuco* tot de *Mexicaenſche* vuurſchaer gehoorig wierd. Wonderlijk vruchtbaer is *Uxitipa* van allerlei geboomt en aerd-gewaſch. Behalven harten en ander wild, voet het overvloedig hoenderen, patrijſen, tortelduiven en vorder ſmakelijk gevogelt. Uit dit landschap ſpruit de rievier, welke door *Panuco* in zee ſtort. Overdaedig leefden certijds d'oude ingezeetenen. Byzonder word verhaelt: hoe zy drinkens zat den drank van onderen lieten inſpuiten. 't Geweſt *Zacatecas* lijd gebrek van water, maiz, tarwe en aerd-gewaſch. De zilver-mijnen nochtans trekken veel *Spanjaerden* derwaerds. *Franciſcus de Yuarra* ontdekte, op 't jaer vijftien honderd vier en vijftig, de mijnen na *ſant Martijn* genaemt, en zedert ook *Lucas Avinno*, *del Sombrerete*, dicht onder de ſtad *del Erena*. Uit de groeven de *los Ranchos*, *Chalchuites*, *de las Nieves* en *del Freſnillo* zouden de mijn-meesters

Landschap
Cinaloa.Vordere togt
van Guzman.

Stroom Tamochala.

Valleje Uxitipa.

Stad Luyz.

Viele dronkenschap.

Landschap Zacatecas.

Zilver-mijnen.

sters vry meer zilvers trekken, indien van quik-zilver voorzien waeren. d'Onder-koning over *Nieuw-Spanje* *Luidewijk de Velasco* beschikte by ieder zilver-mijn gewaepende bezetting, slaeven, paerden en muilen: om de zelve te verdedigen tegen d'overlast der ingezeetenen, die doorgaens gewapenderhand uitvielen. Ook vaerdigde *Velasco* *Minne-broeders* af, ten einde 't euangelium aller wegen verkondigden. Doch *Yuarra*, bekommert voor de moniken, geleide haer met een bende krijgsknechten: ontdekte by dusdaenige gelegenheid de valleye *san Juan* en rievier *de las Nacas*: en stilde de muitende volkeren op de grenzen. Dicht aen de zilver-mijne *san Martijn* stichten eerlang *de Minne-broeders* een klooster. Voorts stelde *Yuarra* de mijne tot *Avinno*, by hem gekocht, voor ieder open: mits betaelende 't gerechte vijfde deel aen den Spaenschen Koning. Sulx een vrydom mackte veel gaende: zulx *Avinno* zeer bevolkt wierd binnen korten tijd. *Yuarra* liet het werk hier by niet steeken: zond *Antonius Pacheco* na een valleye in *Guadiana*, om de stad *Durango* te stichten, alwaer verscheide stroomen byzondere gelegenheid verschaffen tot gemakkelijke woning. Na drie maenden volgde *Yuarra*, en voltrok 't mangel der nieuwe vesting. Doch de voornaemste zilver-mijnen ontleenen den naem van 't landschap *Zacatecas*: vijf honderd *Spanjaerden* en soo veel slaeven, behalven de ruitery, houden hier gestaedig wacht. Seven en twintig mijl ten noorden der stad *Guadalaiara* bewoonen in 't voornoemde landschap *de Spaensche* een gesterkte plaets *Xeres de la Frontera*. Niet min kostelijke als moeyelijken oorlog voerden hier om her *de Chichimicas* en *Guachachiles*, eindelijk r'onder-gebragt door de markgraef *Villamanrique*. Noord-westelijk van *Zacatecas* leid *Nieuw-Biscaien*, vol vee en vruchten. *Yuarra*, als voltooyt had 't geen aen de bouwing der stad *Durango* schorte, trok met honderd en dertig krijgsknechten landwaerd: vond de zilver-mijnen *Endeke*, *san Juan* en *Barbara*, en be-

zette de zelve door *Rodrigo del Rio*, alsoo buiten gemein groote schatten beloofden. Aen *san Juan* overwinterde hy in een sterk huis vol allerley leef-togt, door hem gebouwt tot een verdedig-plaets tegen *de Chichimicas*. Doch hoewel stippe wacht hield, sloegenze meer als vier honderd Spaensche paerden en muilen dood. Zulk een verlies brak hem den moed niet, om de voorgenome togt na *Topia* te verhinderen. Derwaerds gespat, vond dik besneeuwde rotzen en leed ondraegelijke koude: waer door 't meesten deel der paerden doodvrooren: een wierd op den vijftienden dag, zedert de geest gaf, gezien stijf te staen, niet anders of leefde. Binnen de grenzen van *Topia* gevordert, na dat groote ongemak en honger uitstond, vernam tegenstand; doch bevreedigde met schenkaedjen de ontstelde inwoonders. Eindelijk heeft *Nieuw-Galicien* zeer bequaeme havens: namentlijk *san Jago*, *Navidad*, *Malacca*, *Chacalla* beneden d'uithoek *Corrientes*, d'inwijk *Xalisco*, de reede *Massatlan* en *Chiametla*, alsoo genaemt na d'hoofd-plaets elf mijl landwaerd van *d'Oceaan* afgeleggen. Alhier en inschelijx op verscheide plaetsen over *Nieuw-Galicien* wasschen meenigten anjers, leelien, roosen, violetten, jasmijnen, behalven andere onbekende bloemen. Maer bovenal verdient *floripondium* bysondere aentekening. Dese boom bloeyt 't gantsche jaer onophoudelijk: de witte bloezems, grooter dan leelien, verspreiden, voornaementlijk by koele morgenstond, een geheel liefelijke reuk. Geen minder achtung heeft *de murucuia*, by *de Spanjaerden* *granadilla*, welke nimmer niet weelig groent, voornaementlijk als van overtollige uitspruitsels gezuivert blijft. 't Loof, gelijk keelkruid gevlochten over een galdery, geeft aengenaeme schaduwe. Zy krijgt eindelijk beruchte bloemen, na 's Heilands lijden genaemt: d'omtrek gaet de grootste roos verre te boven: over de blaedjens, beneden groen en na boven purpurachtig, hangt een rond bosch uit duizend gekronkelde draedjens, die buiten en binnen ver-

Landschap
Topia.

Havens.

Vreemde
boom Flori-
pondium.Aerdige
bloem gra-
nadilla.Stad Du-
rango.Togt van
Yuarra.

Frontera.

Landschap
Nieuw-Bis-
caien.

scheiden-ervig slikerende, met witte en roode stipjens onderscheiden, schoonheids-halven onderling strijden. De bleeke stijl, dewelke 't middel punt des bloems beslaet, werd gedeelt in vijf andere ter zijde gekromt, onder met een eyer-geel knopje. Op de middelste stijl pronkt

een wit-geele kring. De bloem ontsluit sich drie uur na zonnen-op-gang, en trekt toe weinig voor de ondergang. Haer vrucht volkoomen rond, glad, blyde-groen met witte vlekken, dikke schelle, zaffraen-geel, gezond en smaekelijk vleesch, zit vol swarte zaeden binnen blaesjens.

Vijftiende Hoofd-stuk :

N I E U W - S P A N J E.

Beschry-
ving van
Nieuw-
Spanje :

Nieuw-Spanje, voornaem gedeelte van 't Noorder-Ameri-
ca, telt in de lengte, van *Yucatan*s oostelijkste hoek, tot daer *Mechoacan* stoot tegen *Guadalaia-ra*, drie honderd zestig mijl: in de breedte, beginnende met *Panucoos* noorder-einde tot de *Zuider-Oceaan*, honderd en tachtig mijlen: hoewel ook ten grooten deel tegen 't noorden onbekend leid, schuilende achter ontoegankelijke bergen en naere wildernissen. De naeste woeste volkeren, hoedaenig de *Tepecuaenes*, *Guachucules*, *Cacatequas*, *Tecaxquines* en andere, die onder den blaewen hemel by de jacht of verrotte krengen leven, en geduurig malkander bestrijden, zijn slechts door een donker gerucht kenbaer. *Nieuw-Spanje* dan leid wijd uitgespreyt, vol bequaeme zaey-akkers en weyden voor 't vee. Men zaemelt 't koorn tweemaal 'sjaers in; doch indien te veld blijft tot 't laetste van slag-maend, vervriest lichtelijk in d'airen, byzonder op koud gebergt. De vijfde soort der *tunas*, genaemt *cumbeba*, wascht hier overvloedig. Onder haer grove blaederen groeyt een wormtje, kleinder dan een vlooye, welk temets de groote en gestalte krijgt van een weeghuis: die een zaed als mijten door de gantsche boom neder-zet: ja een hof van honderd planten binnen een jaer vervult. De worm self is wit, en leid bedekt binnen een vliesch: word voorzichtig afgetoogen: in koud water of met overstrooyde asche gedood: en als dan gedroogt, maakt *cochinilje*. De beste en meeste valr in *Tlascala*. De bergachtige *chichimecas*,

ten noorden
onbekend:

haer
vrucht-
baerheid.

Boom *cum-
beba* brengt
cochinilje
soort:

en de andere, die zonder gehaevent te worden voortkomt, verven soo wel niet als de rechte *cochinilje*. De *tunas* brengt ook een vrucht voort als monniks karzen, buiten met een gladde schelle, binnen vol korrelen, gelijk de vijgen: de roode wijken in smaek voor de witte; doch verven de pisse bloedig. De pijn-appelen verschillen van de Spaensche, dat 't vleesch binnen geen doppen beslooten leid: hebben een aengenaeme reuk, hongerverwekkend vleesch, en rinsch-zoete smaek. Ingezult, worden lang goed bewaert. Ongelijk meer nuttigheid brengt de *cacao* aen, met welke vrucht *Nieuw-Spanje* sterke koopmanschap drijft: ja verstrekt voor gemunt geld. Zy tellen by vijf, dertig en honderd, wanneer de *cacaos*-vruchten uitgeven. De bedelaers lanx de huisen ontfangen een tot aelmoes. De hooge achtung deser vrucht ontstaet uit de drank *chocolata*, die de zelve uit levert: zonder welke d'inwoonders niet kunnen leven, dewijl op de zelve buiten gemein verzot zijn, hoewel anderzints wegens giftig schuim een walging veroorzaekt voor die dusdaenigen drank ongewoon is. Als d'Engelsche zee-voogd *Thomas Candisch* in de haven *Guatulco* honderd duizend last *cacao* verbrande, stond geheel *Nieuw-Spanje* verleege: dewijl de landschappen *Guatemala* en *Nicaragua* op haer vochtige gronden soo veel binnen een jaer naeuwelijx leveren. De boomen zelf worden onderscheiden in vierderhande soorten, wegens groote en gedaente verscheelende: alle buiten gemein teder; want zy niet alleen nergens waf-

en een aen-
gename
vrucht.

Pijn appe-
len.

Cacao een
merkwaer-
ge vrucht,
verstrekt
voor geld:

cacao-boom.
is van vier-
derley soort.

wasschen als op haer gewoonelijke grond ; maer ook geenzints verdraegen de koude des nachts, sterke stormen of heete zonnen-schijn. Wes halven *de cacao-boomen* , die uit d'afgevallene vruchten voort-schieten geen tier hebben , dan in beschaeuwde en warme valleyen. Hierom planten ook d'inwoonders van *Nieuw-Spanje* den lommer-rijken boom *cacaoquantli* , soo veel gezeid als de moeder *der cacao* , nevens den *cacao* : ten einde onder des selfs beschut weelig groeye. En aldus staen groote boomgaerden soo verre 't gezicht kan toereiken. Op 't tweede jaer geeftze vrucht , eens omtrend louw-maend , en voor de tweedemaal in 't midden des zoomers. Doch onder de vierderley soorten munt uit *quathuitl* , tamelijk hoog en vol puntige bladeren , aen de takken vast zonder steel : zy draegt een groote bloem witachtigeel : als de zelve af-valt , blijven lange , taeve en hairige draeden , waer uit *cacaventli* een vrucht lang-

werpig rond groeyt : zy wijkt in swaerte voor geen meloen : is zafraengeel : heeft een gemeine steel , insnydingen over lang , en binnen een vette en taeve zap van smaekelijk bitter , maetig verkoelende : gedroogt tegen de zon , verduurt de bederving , en word zeer hoog geacht , dewijl *de chocolata* levert. Eer *de Spanjaerden* zich meesters mackten van *Mexico* , was geen andere drank , als uit enkele *cacao* in waerdy. Men taelde na geen wijn , hoewel de boodem overvloedig aller wegen druiven voort-bragt van zelf. Maer behalven *de quathuitl* heeft *Nieuw-Spanje* drie andere soorten van *cacao-boomen* : namentlijk *mecacauatl* , aenzienelijk wegens hoogte , als ook groot blad en vrugt. Hier aen volgt *de xochicacauatl* , kleinder dan de voorige. De minste slag word genaemt *tlalcacahuatl*. De vrucht van dese vierderley boomen , hoewel in gedaente onderling verscheelt , komt in kracht over een. Nevens de selve mengen *de Spanjaerden* ,
om

Drank chocolata hoe toe bereid word.

om *chocolata* te bereiden, *maiz* by de *Mexicaenen tlaolli*, het zy raeuw en gemaelen, het zy te vooren met kalk gekookt. Voorts komen ook in de gezeide drank de roode korrelen, die binnen de vrucht des booms *achiote* wasschen. Uit de korrelen, droog en verkoelende, met warm water gekookt en geduurig geroert, word een klonterig brood gemaekt, welk aen *de chocolata* een bloed-zuiverende kracht geeft, en alle walging wegneemt. De peper *mecaxochite* wasscht lanx d'aerde, met langachtig welriekende bladeren, rond-gedraeyde steelen, hairige wortels en drie lange pepers aen ieder stam opwaerds schietende. Dese peper breekt de verkoelende hoedanigheid *der chocolata*. Eindelijk bestaetze ook uit *xochinacatlis*, *tlilxochitl* en d'harzachtige vocht *holli*. *Xochinacatlis* is een boom met smalle blaederen en groote bloemen, aen lange steelen benedenwaerd omgekromt, binnen purpurachtigen buiten gras-groen, liefelijk riekende en sweemende na een oor. Dese bloemen verschaffen aen *de chocolata* een aengenaeme geur en heilzaeme werking. *Tlilxochitl* kruipt ten top der geboomte gelijk klim-op: 't blad verscheelt weinig van weeg-bree: de bloemen donker-bruin reinigen de nieren, versterken d'herzenen en verteeren d'ongezonde raeuwigheden. *Holli* druipt uit *holquahuytl*, een glad bastige boom vol raeye vocht. Uit de bast vloeyt eerst een melkachtige vocht, daer na eyer-geel, en eindelijk swart, welke tot ronde balletjens gekneet en gerooft, een genees-middel zijn tegen de buik-loop en versweering der darmen. Wat vorders *Nieuw-Spanjens* verdeeling belangt, het word onderscheiden in het artz bisdom van *Mexico*, de bisdommen, *Mechoacan*, *los Angelos* of *Tlascalala*, *Guaxaca* en *Chiapa*, de voogdyschappen *Panuco* en *Yacatan*, en het landschap *Tabasco*. *Mexico*, hoofdlandschap van *Nieuw-Spanje*, leid tusschen *Tlascalala* en *Mechoacan*, beslaet in de lengte noordelijk en zuiden honderd en seventien mijl: de breedte lanx *de Zuider-Oceaan* bereikt se-

Verdeeling van Nieuw-Spanje.

Beschrijving van Mexico:

ventien; doch landwaerd vier en vijftig mijlen: binnen welke omtrek leggen ten noord-oosten *Lateotlalpa*, *Mezfitlan*, *Xilotepeque* en *Panuco*, ten westen *Matalzingo* en *Cultepeque*, ten oosten *Tuzcuco*, ten zuid-oosten *Chalco*, ten zuiden *Suchimilco*, *Tlaluc*, *Coyxca* en *Acapulco*. De stad *Mexico*, certijds by d'*Indiaenen Tenustitan*, leid op d'hoogte van negentien graeden en een half benoorden de middaglijn, uit een ziltig meir vol drabbig water, wiens ommegang lanx 't gebergte bereikt seventig mijl, opgebouwt. 't Vaer-water grimmelt van kleine schuitjens, die 't volk geduurig overschepen uit 't eene bewoonde eiland tot het ander. Vier steene bruggen, niet min kostelijk als konstig, aen verscheide plaetsen doorsneden en met poorten voorzien, loopen na de vaste kust uit de stad. Gemetzeldegooten brengen schoon water onder 't meir door, binnen *Mexico*: uit welke niemand mag scheppen, ten zy d'opgestelde prijs aen 's koninx rent-meesters betaelt. Vorders telt de stad meer als seftig duizend huizen, in eilanden verdeelt: welker zommige met swaere bruggen malkander bereiken: andere, midden in 't meir gelegen, worden door klein vaertuig bevaren. Rondom 't meir, byzonder daer *Mexico* uitgangen heeft na de vaste kust, vertoonen haer verscheide voor-steeden, alle binnen muuren beslooten, tusschen welke sterke toorens boven gedekt oprijzen. Om de slag des waters te breeken hebben *de Tenustitaners* een hoofd uit gevlochte rijs door 't meir heen gebracht, met groote kosten, halver wegen der stad. Doch 't meir *Laguna*, uit wiens grond *Mexico* gebouwt is, verdeelt sich twee zints: 't zoete meir hooger als het zoute valt in 't selve door seven openingen met bruggen beleid, welke de dijk draegt, die uit de stad leid na 't vasteland. 't Zoute meir heeft brak en bitter water: valt en vloeyt na de wind waeyt: geen visch kan aldaer duuren: alsoo 't water, nit het gebergte in *Mexicoos* gesicht neder-gestort, een zulferachtige grond vind. Lanx d'oever word veel

als ook van de stad.

't Zoet en zout meir:

vreemd stof.

Mexico
verdrinkt
jammerlijk.

veel zout gemaekt, met welk de burgers sterke handel drijven. Meer als honderd duizend schuitjens (*d'Indiaenen* noemenze *acales*, *de Spanjaerden canoas*) vaeren geduurig af en aan. 't Versche meir grooter dan het ziltige, voed kleine visch. Beider oevers hebben ruim vijftig voorsteden, welker zommige vijf duizend, en andere eens soo veel huizen tellen. Ja de voorstad *Tescuco* gaf *Mexico* een grootheid eertijds niet toe. Zedert *de Spanjaerden* meesters van dese stad bleven, stopten ze veel graften, om ruimte uit te winnen aan de naeuwe straeten. Behalven drie voornaeme markten, verschaft ieder open plaets allerley eedwaeren dagelijx. De markten noemen *d'Indiaenen tianguyftli*, *de Spanjaerden tianguex*. d'Eerste staet in *Tatelulco*, aan drie kanten met galderyen omringt. Midden-weegs van dese vier-hoekige ruimte, gehouden voor de grootste der weereld, pronkt nevens 't gerecht een konstige fontein. De tenten, eenmael 's weeks alhier ten handel opgeslaegen, maeken meer als dertig duizend uit. De tweede markt na *san Joan* genaemt, leid binnen *Mexico*, en grimmelt van menschen. De derde voert de benaeming *Hyppolito* beschuts-heer der stad. Alle woensdag en donderdag vloeytherwaerds zulk een aental handelaers: dat de ruime vlakke te naeuw valt. Voor ieder koopmanschap is een byzondere wijk. Swaere pakkaedjen blijven in schuitjens aan de waterkant leggen. In de vier wijken der stad, tegenwoordig genaemt *san Juan*, *santa Maria la redonda*, *san Pablo* en *san Sebastiaen*, bevinden haer meer als vier duizend Spaensche borgers en dertig duizend Indiaensche huisgezinnen: behalven 't voornaemste gedeelte *Thatelulco*, nu *san Jago*. Wonderlijk gaet 't toe met de gestalte des lichts. Over dag is het doorgaens helder weder. De noorde-wind tegen den avond brengt regen by, van welke de top de berg *Tepeaquilla*, een kleine mijl boven de stad af-gelegen, zeker bewijs geeft; want wanneer aldaer een duistere wolk gesien word, die komt,

door een draey-wind over *Mexico* gewaeyt, met regen neder. Op de vochtige avond volgt een star-lichte nacht en aengenaeme morgen-stond. Van slag mand tot bloey-maend toe houdt het meest drooge dagen; doch, wanneer zomwijl vocht valt ontfleekt te gelijk een storm, welke een sulferige stoffe veroorzaekt, en de stoffe een duisterheid, niet min pikswart als ongezond: alzoo d'een den ander geenzints sien kan, en pijn der lendenen ter neus en mond ingevloogen verwekt, ja den dood zelf: waerom allenthalven een ieder binnen geslooten deuren en vensters sich verbergt, of landwaerd trekt. Voorts dient aengemerkt, hoe de stad haer zelf t'eenmael ongelijk is geworden, zedert onder 't gefag des Spaenschen koninx verviel: en byzonder als op 't jaer festien honderd negen en twintig jammerlijk door een overstromende water-vloed verwoest wierd. De geschiedenis dient een weinig hooger opgehaelt. *Barnabe Cabo* vertelt de voorval aldus, in een brief aen den *Iesuiet Hernando de Leon*. *Mexico*, seid hy, leid in een valleye tusschen hoog gebergt, seventig mijl beslaende. De valleye langwerpig rond is ten meerderen deel doorsneeden met meiren, welke *d'Indiaenen*, en na haer *de Spanjaerden* groeven: alleenlijk is 't meir, *Mexico* bespoelende, uit de natuur. Om de water-vallen te stuiten leggen allerwegen dammen en dijken. De vloed voor *Mexicalcingo* stroomt anderhalf vadem hooger als tot *Mexico*. De vier andere meiren ten noorden hebben noch vry swaerder water dan *Mexicalcingo*: welker zommige slechts vier, en andere drie mijl in d'omwegang uit maeken: daer *Mexicalcingoos* meir vijftien en *Mexicoos* festien telt. By inbreuk der dyken heeft *Mexico* nu en dan groot gevaer gelooopen en schaede geleden. Wes halven d'onder-koning *Luidewyk de Velasco* byzondere vlyt aanwende: om ergens door de laegste bergen een uitwating te maken. 't Land rondom gepeylt wiert de noorder kufft by 't dorp *Guequenoca* bequaemst gevonden. Doch wegens de manier der uitwating

vercand stof.

Mexico verdrinkt jammerlijk.

drie groote markten:

vier wijken:

wondere gestalte des lichts:

*Merkwaer-
dige water-
leidingen.*

ring quamen de wis-konstenaers niet over een. De meeste sloegen voor een graft te delven, waer in de meiren haer ontloften: andere een onder-aerdsche breede goot te leggen. 't Laetste ontwerp volgde *Velasco*, met ongelukkige uitflag; alsoo de myneerders, door 't instorten van 't zand bedolven bleven, of wegens de befloote sulferige lucht stikten. 't Werk is echter niet blijven steeken: hoewel op een gantsch andere voet hervat wert. *De Fransman Henrik Martyn* nam aen de rievier *Quautitlan*, die in 't meir *Laguna* valt, te diepen: en door de verdieping tot een boezem te maeken, waer door *Laguna* 't overtollig water soude loozen. *De Jesuïet Joan Sanchez* sprak de toeleg met vele redenen tegen; maer ging echter voort. En eerlang viel 't water diervoegen, dat men droogs voets tot de klippe *el Pennol* een mijl van de stad afgelegen, konde gaen. Men hield gestaedig d'hand aen dit werk: totter tijd *Conde de Getues* voor onder-koning over quam. Dese oordeelde d'onkosten onnoodig: ja gelaste de dijken door te steken, welke 't water schutten, afgestort lanx de zilver-mijnen van *Pachuca*: ten einde de juiste peyl had, hoe hoog 't water *Mexico* onder zette. De vloed wiesch zedert jaer op jaer: tot eindelijk in 't jaer sestig honderd negen en twintig een swaere regen viel, die 't meir *Laguna* diervoegen deed swellen, dat *Mexico* ellendig verdrong. De huïsen spoelden by duizenden om verre: alle koop-waren, welke niet regen het water mogten, verdorven. Ten zy de ontelbare schuitjens byzonder te passe quamen, 't had meer menschen 't leven gekost. *Henrik Martyn* herstelde eindelijk de waterleiding van *Gueguenoca*: bragt de vloed, uit het gebergte gezakt, binnen d'oevers der stroom *Quautitlan*: groef een graft lang acht duizend vademen: en bouwde een konstlig steen-verwulfel onder d'aerde van gelijke lengte als de graft. Dit werk heeft om de twee honderd vademen ruime lucht-gaten, en een diepte van sestig vademen: zulx een geweldig nat verswelgt. Langzaam liep *Mexico* droog. Soo haest staeken

*Mexico her-
bouwt:*

*zondere be-
schryving.*

de kruinen der dammen en dijken als ook de straeten niet boven of men begon de gronden te verhoogen: over al bruggen te leggen: en meer acntal schuitjens te timmeren. De burgers vonden ook goed een diepe graft tot meer ontlasting van 't water te maken: hoewel twintig jaer arbeids vereischte. De rievier, welke bykans midden door de stad loopt, wort van een muur bedwongen. Met een kromme bogt leid een galdery vol prachtige boogen stadwaerd. Achter de galdery verschuilen kostelijke paleïsen onder aengenaem geboomt. De kloosters verheffen boven andere huïsen zeer verheven daken en torens. *De Franciscaners* bewonen vier uitmuntende gestichten. 't Eerste aen *Franciscus* toegewijt, beslaet 't opperste gedeelte van *Mexico*: leid binnen een ruime vierkantige hof, konstlig in bedden en ryen van boomen verdeelt. d'Ingang ver-toond drie poorten. 't Klooster zelf is buiten gemein hoog: op de twee uiterste muuren rust een swaere toorn met vier ommegangen. Midden weegs der stad staet haer tweede klooster *San Jaco*: wederzijds heeft het gebouw twee vierkante torens, onder en boven even dik. 't Darde leid een weinig ter zijden af, achter de voornoemde galdery: langwerpig getimmert ver-toont een hoog en konstlig gespan in de lucht: draegt de benaeming *Maria la Rodonda*. 't Vierde niet verre van het eerste; doch veel kleinder: word genoemd *San Diego*. d'*Augustyner monniken* wiken geenzints voor de *Franciscanen*. Haer voornaemste gebouw heeft heerlijke zaelen en twee torens: de laegste, rond en dik, loopt spits toe met een sierlijke knop: de hoogste recht vierkant strekt drie ommegangen hemelwaerd: erkent *Augustyn* tot beschuts-heer. Recht achter ver-toont sich *San Pablo*, met minder luister. 't Gesticht *Sebastiaen* na 't meir *Laguna*, is gebouwt kerks-gewijs: de toorn heeft een dikke spits. 't Augustyner klooster *santa Cruz* staet vierkantig nevens de markt, wiens midden pronkt met een konstige fontein. Het hof, binnen dikke muuren beflooten, trekt den beschouwers door een

kloosters:

een kostelijk vermaek in verwondering weg. Op gelijke wijze bewoonen *de Dominicaenen* twee schoone kloosters. 't Voornaemste na *Dominicus* genaemt is achter achtkantig, welker dak boven scherp toe-loopt. Voor verheft haer een toorn, waer aen een matelijke kerk vast blijft. Het tweede getimmer, ter zijde af van *san Jago*, bestaet uit drie onderscheidde gebouwen, verwulfs-gewijs gedeekt, word geheten *Collegio de Porta Caeli*. Schuin over *san Jago*, nevens de groote markt, hebben *de Jesuïeten* een prachtig paleis, alwaer een meenigte leerlingen in de Latijnsche en Griexetaeien geoefent worden. 't Paleis draegt de naem *Casa Professa los estudios*. Haer tweede woonplaets *Illesonse Sanna novisiad* behoeft d'eerste niet toe te geven: als welke een dubbelde gevel verthoont voor een koninglijk huis. De monniken *la Merced* onthouden haer binnen twee kloosters, beide aen *onse Lieve Vrouwe* toegewijd. Even zoo veel bewoonen *de Carmelieten*, inschelijx na *Maria* genoemt; doch d'een met de bynaem *Montserrat*, d'ander *Carmel*. d'Eerste, gelegen niet verre van de rievier, is een slecht gebouw in vergelijking des laersten, wiens toorn en tempel-dak boven alle gebouwen uitsteekt, in *Mexicoos* bovenstad ter zijde van 't klooster *Franciscus*. De vrouwen-kloosters zijn veertien, door *Mexico* wijd en zijd verspreyt. 't Voornaemste eert voor beschuts-vrouw *Catharina van Senen*: heeft een prachtige toorn en ruime woningen. Meer luister evenwel verthoont *santa Teresa*, gebouwt na de manier eens kaizarlijken paleis: boven verwulfd: beneden met een laege muur, en achter met een buiten gemein vermaekelijke lust-hof: niet verre van de ronde fontein, die geduurig water spuit, in d'omweg vol konstig-kostelijke pylaeren. Boven de fontein staen dicht over malkander de vrouwen-kloosters *la Encarnacio* en *santa Ines*. Vorders leggen hier en daer, boven, beneden en midden-weeg der stad de gestichten *Jesus-Maria*, *Laurenso*, *las Des-calcas*, *santa Clara*, *Juan de la Paenitentia*, *Regina Caeli*, *santa Monica*,

Vrouwen-kloosters.

las Recogidas, *Ieronymo* en *Conception*. Tegen over de lange galdery vol boogen, doen sich twee gasthuisen op, dicht by malkander, *Real de los Indios* en *nostra Senora del Amor*. Voorts leggen acht andere voor arme zieken: als namentlijk *de Dios*, *del Spiritu Santo*, *Iuan de Doys*, *de la Misericordia*, *de san Hippolyto* en *de san Lazaro*. De drie hoofd-kerken voeren de naemen *Catharijn*, *Martijn* en *Vera Cruz*. De gilden der Santen vergaederen wekelijck binnen prachtige paleisen. Onder dese munten uit *Iuan de Lateran*, *de Christo* en *las Niuas*. De verblijf-plaets des onder-koninx leid nevens 't *Dominicaener klooster Porta Caeli*. Waerlijck een stuk werks, 't geen voor geen gebouwen, by d'oudheid wijd-luftig uitgekraeyt, behoeft te wijken. Evenwel moet het toegeven aen de stoel van d'artz-bisschop, in 't ronde getimmerd gelijk een schouwburg, uitdrukende 'taenzien des gesachhebers, die 'tbewoond, als welke heerscht over de bisdommen van *Tlascala*, *Guanaxaca*, *Mechoacan*, *Nieuw Galicien*, *Chiapa*, *Yucatan*, *Guatimala*, *Verapaz* en *de Philippinas*. Dit verwonderens-waerdig gesticht begon *Ferdinand Cortesius*; doch wierd voltrokken door *Sebastiaen Ramires de Fuenleal*. Behalven dese paleisen zijn ook uitmuntende *Casa de Cabildo*, *Alameda* en d'Hoogeschool, alwaer de leeraers nu over lang haer geleerdheid aen de weereld hebben bekend gemaakt, op papieren vol wijse letteren, binnen *Mexico* gedrukt. Rondom dese stad lagen eertijds steden en vlekken, aensienelijck door een groot getal van heerlijke huisen. Onder de zelve verdient *Chulula* geensints de laagste plaets. De stad, gebouwt op een vruchtbaere vlakte, telde meer alstwintig duizend woningen. De lusthuisen rondom waeren niet minder. De tempels en toorens bereikten 't getal van de dagen des jaers. 't Bewind der stad stond aen de steevoogd, ses voornaeme edelen en opper-priesters; want zy geen be-raedslaeging ter hand sloegen, sonder voorige godsdienst te plegen. De priesterlijke bediening vereischte niet alleen 't bewieroken der afgoden vier-

gast-huizen:

kerken:

paleis:

stoel des artz-bisshofseer kostelijck:

stad Chulula.

Wreede oef-
ning der
priesters :

wreemde
manier van
sich zelf te
quetfen :

Ongehoorde
wreedheid
van men-
schen-offer.

mael binnen vier en twintig uren des morgens, middags, na zonnen- ondergang en ter middernacht. Niemand mogt afwefen. Maer zy gebruikten inschelijx een wreede oefening omtrend haer zelf, en noch wreeder omtrend andere. Op de gewoonlijke feestdagen onthielden sich van spijs, drank en slaep : geefelden 't lichaem ongenaedig met geknootte koorden: spouwden haer mannelijkheid op, om alle onkuifche bewegingen te bedwingen : quamen des nachts op een ruime plaets des choors te zamen : alhier nedergezeten, doorstaeken met lancetten de kuit en scheenen, vol ontelbaere wonden, zulx 't bloed allerwegen uitgudfde : dit streekmen aen de slaep des hoofds en doopte ook in 't zelve de lancetten, die bloedig voor den tempel-gevel ten toon lingen in een stroo-bolle. De lancetten maekten een groot getal uit, alsoo niet meer dan eenmael mogten gebruikt worden. Doch op de dagen aen d'afgod *Tezcatlipuca* toegewijd, droeg, behalven de priesters, ieder mensch een nieuw touw uit d'hennip *mangey* een vadem lang, en met een dikke knoop aen 't einde stijf toegedraeyt : welk diervoegen over de schouders zlingerden, als of den rugge ten pletteren wilden kloppen. De priesters bleven vijf volle dagen in den tempel: gebruikten aldaer gelijke wreedheid : en aten slechts eenmael binnen vier en twintig uren. Omtrend de gevangenen pleegdenze een afgrijfselijke verwoedheid. 't Beulwerk ging aldustoe. In de kerk stond een rond tooneel uit steen gebouwt, na welkers ruime vlakke een breede trap boven leide. Op 't tooneel was een vierkantige stellaedje, onderschraegt van acht en twintig pylaeren: achter welke een beschoeying vertoonde duizend en duizend menschen-hoofden. Alhier saten de gevangenen, ten offer geschikt, moeder-naekt, by een gewaepende wacht bewaerd. Een trap ging na de bovengrond der stellaedje : drie voet van de trap stond een steen die scherp toeliep, (*d'Indiaenen* noemden hem *quauxnicalli*) en achter de steen waeren in

d'hoogte twee ronde kapellen boven klapmuts-gewijs, ieder met vier gaeten en een breede poort : binnen sat een vervaerlijke duivel. Ses priesters bekleeden dit bloedig ambt: droegen de benaeming *chachalmua*. Die 't hart den gevangene uitrukke, geheten *papas* of *topilzin*, ging d'andere in aenzien te boven : droeg een roode gordijn om 't lijf, niet ongelijk een lange tabbaerd met breede franje lanx de boorden, als ook een kroon uit groene en geele pluimaedje op 't hoofd, aen d'ooren oorhangfels vol kostelijke gesteente, en door de lip half wegen de kinne een blaauwe steenschaft. 't Aengesicht en handen leelijk-swart bestreken : met zulk een verve vertoonden haer ook de vijf andere ; doch verschilden in gewaad van *den topilzin*, datze om 't verwerd-gekruld hair een ledere riem bonden, en witte rokken aen hadden, swart gestikt. *De topilzin* liep haestig de trap af na de gevangens, en toonde ieder byzonder een beeld : seggende, *dit is uwe God*. 't Beeld, gekneet uit deeg van bledos, mays en hoening, had voor oogengroene koraelen, de mays-graenen maekten de tanden. Thans wierden de gevangenen na boven geleid, en aldaer met de rugge op de puntige steen *quauxnicalli*. De vijf priesters *chachalmua* vatten ieder een been, arm en 't hoofd. Die 't hoofd neder-drukte, wierp den wringende mensch een houten halsband, gelijk een slange gekronkelt, om den hals. Terwijl de borst gespannen lag, keerde sich *de topilzin* na den afgod, en betoonde een nederige eerbiedigheid. Thans tarnt hy met een scherp steen mes den gevangenen, kermende op den puntigen steen, de borst openrukt 't hert uit het lijf : vertoond het rookende aen de zonne : werpt het eindelijk den afgod in 't aengesicht : en terstond ook 't vermoorde lijk van de trappen af. Beneden gerold word weg-gedraegen van die aen de trap wachten ; doch ieder neemt sijn eigen gevangen : die zedert gekookt en gebraeden voor een lekker gerecht verstrekt. Zulk moorden greep niet alleen stand onder *de Mexicaenen* ;

maer

maer ook by de meeste *Indiaenen* rondom her: en byzonder binnen de stad *Chalula*, soo veel gezid als 't *Heiligdom aller Goden*. Jaerlijx, wierden alhier ses duizend kinderen geoffert. De burgers plagten wijd en zijd koopmanschap te drijven, inzonderheid met cochinillie. Haer dragt was verscheide. De vermoogenste droegen kotoenerokken, aen welker randen pluimaedjen en punten van konijnvellekens slingerden. 't Slecht volk stak sich in *nequens-tabbaerden: nequen* is een lywaed, geplukt uit hairige bladeren der boom *maguey*. De stad *Tezcuco*, vol geschikte straeten en prachtige huisen, gebouwt op de kant van 't ziltige Mexicoosche meir, en echter geenzints gebrek lijdende wegens versch water, door onder-aerdsche gooten uit 't gebergte af-geleid, over-trefte eertijds in groote, volgens *Antonius de Herrera*, de beruchte Spaensche koop-stad *Sivilien* tweemaal. *Quitlavaca*, by de *Spanjaerden* genaemt *Venezuela*, (ter oorzaak gelijk *Venetien* rondom in 't water leid, aen verscheide eilandekens verdeelt) telde eertijds meer dan twee duizend huisgezinnen. Een dijk, twintig voet breed en een half mijl lang, leid door 't meir na de vaste kust. *Tzacpalapa*, vijfmael dichter bewoond, vertoonde sich ten deelen in 't zoute meir, ten deelen op 't vaste land, alwaer versche vijvers overvloedig visch voeden, twee mijl van *Mexico*, werwaerds een breede dam leid: lanx welke, ten zy een kromte had in het begin, *Mexicoos poort* gezien zoude worden. Op den dam staet een fontein van hooge boomen omringt, en levert schoon water. Ter zijden af verhieft *Mexicaltzingo* uit 't meir *Laguna* vier duizend heerlijke gebouwen: en 't dorp *Cuyocan* op een vruchtbaere landsdouwe ses duizend, anderhalf mijl van *Tzacpalapa*. Nergens na zoo magtig was 't dicht by gelegen vlek *Hiucilopucho*. Dese drie plaetsen, eer den hals bukten onder 't Spaensche jok, pronkten met prachtige tempels en hooge toorens, welker zilverige luister verre af-blonk. Tegenwoordig verandert in kloosters steeken vol

moniken en nonnen. 't Zout van aerde alhier gemaekt word alomme vervoert, hoewel niet wit is, en slechts dienstig om peekel-vleesch te maeken. Voorts leid *Mexico* rondom in verscheide dorpen, onder welke de kroon spannen *Guatitlan*, *Tenyauca*, *Escapuzalco*, *Tacuba* en *Suchimilco*. 't Naest-gelegen landschap *Xilotepec* is vermaerd wegens twee fonteinen en uit-steekende vruchtbaerheid. d' Eene fontein dicht onder 't dorp *Queretaro* levert ziedent water, welk verkoelt, voor 't vee een gezonde drank verschafft. De andere vloeyt vier jaer, en even zoo lang geeftze niet een droppel. By harde regen is de zelve droog, en by droog weder vol goed water. Tusschen de dorpen *Queretaro* en *San Juan* leid een ruimte seven mijl lang en seven breed, en twee mijl boven *Queretaro* hier by gerekent, alwaer honderd duizend hoorn-beesten, eens zoo veel schapen en tien duisend paerden weydens genoeg vinden. 't Gebergte *Nevada* by de stad *de los Angelos* verdient geen gemeine verwondering. 't Begint van dertig mijl te rijzen tot een yzelijke hoogte, boven vlak en met een wijd-gaepend log, wiens grond in onmettelijke diepte zinkt. Gemeinelijk, met zonnen-opgang en onder-gang, vliegt een dikke damp, soo recht als een kaers, hemelwaerd; doch verspreid eerlang in de lucht gelijk een pluimaedje, die terstond verdwijnt, en haestelijk wederom verandert in een bruine wolk. Met de rook werptze ook asch uit. De berg is vermaekelijk beplant. Onder ander geboomt groeyen zeer hoog de cypressen, cederen, eiken en pijn-boomen. De vruchtbaere velde leveren overvloedig tarwe, kotoenen mayz. Zelden valt omtrend dese land-streek regen. Aen de voet des bergs leid 't dorp *Tepexco*, vermaerd wegens kristallijn-aluin, 't vlek *Ocotlan* leeft by zout, welk een ziltige put verschafft, en *Tuculala* by goud-mijnen en vruchtbaere zaey-landen, die meest tweemaal 'sjaers door aerdbeevingen ellendig schudden: waerom d'ingezectenen geen steene huisen; maer

Dorpen om Mexico.

Wondere fonteinen:

ongemeine vruchtbaerheid.

Berg Nevada wonderlijk.

Vreemde aerdbeeving.

Dragt van Chalula.

Steden Tezcuco:

Quitlavaca.

Tzacpalapa.

Mexicaltzingo.

laege stroo-hutten bewoonen. Ten zuid-oofte van *Nevada* valt schoone zuiker : en op den berg zelf de vermaerde gomme *anime*, welk voortkomt uit *jetaiba* een boom nimmer dor, met hard-wit hout, een bleekgeelgesprenkelde bast : drie blaederen langachtig en zacht hangen over malkander aen een takje, en de vruchten by de middelste stamme. Als in slag maend de regen voorby is, word in de stamme een gat gesneden, waer uit *d'anime* af-druyt : zy heeft een liefelijke reuk en heilzaeme kracht tegen hoofd-pijn door koude veroorzaekt. De valleyen *Matalzingo* en *Atzompan* hebben weelige weyden. *Diego Munnoz de Camargo* fokte uit twee schaepen veertig duizend, binnen tien jaer, op *Atzompans* grond. En dit zijn de voornaemste steden, dorpen en landeryen, welke 't beruchte *Mexico* rondom verder en dichter omringen. Wegens de stichting deser stad verhaelen *d'Indiaenen* de naervolgende voorval. 't Sevenste geslacht der *Navatlacas*, uit 't gewest *Aztlan* herkomstig, swerfde een geruime tijd, niet zonder duizend ongemakken, van 't eene land tot het ander, na 't bericht welk de toovenaers kregen door de duivel *Viztliputzli*. Eindelijk zommige priesters, buiten het heir afgedwaelt, gerackten in een wildernis volliefen en allerley ruycht: en ten laetsten voor een heldere water-plas, in welke de visschen niet alleen zilverig scheenen te swimmen; maer ook de beemden en boomen rondom wit glinsterden. Des nachts openbaerde *Viztliputzli* aen d'oudste priester in een droom: zy zouden aen de ontdekte plas een *tunal-boom*, wiens blad 't een uit het ander voortkomt, vinden op een steen, onder welk 't herte lag van den vermaerden tovenaer *Copil*. De *tunal* had tot een zeker kenteiken een arend, welkers eene poot een geroofde vogel vasthield, en d'andere een tak des booms. Alhier moest, na lang omswerven een stad gebouwt ter vastter woning. Op de droom des ouden priesters benaerfligt sich ieder tot soeken na de aengewesen plaets. Men vond dan

eindelijk *dentunal* en arend met uittgestrekte vleugelen, oogen na de zonne gekeert, een nest volkostelijke pluimen en vogel in de klacuwen. Geswind bouwdenze alhier een kapelle uit aerde zooden: de kap met ried gedekt bewaerde den afgod tegen 's hemels ongemakken. By beter gelegendheid stond het vast, hem een prachtige tempel te maeken. 't Meir, op wiens eilandkens sich nedersloegen, leverde overvloedig visch en water-vogels: die zy aen de nabuuren *Tepanecas* en *Tezcuco* mangelden tegen steen en kalk, tot bouwing van een kerk voor *Viztliputzli* en een nieuwe stad. Men damde nu ook een stuk des meirs *Laguna*: verdeelde de stad in vier groote wijken, en de groote in mindere. Over ieder wierd een byzondere afgod gestelt. Men voerde tot stads-wapen den arend, gelijk op *den tunal* gesien wierd. De schifting der wijken en gebuurten verwekte groot misnoegen by d'aenzienselikeste: als die oordeelden de kaveling der erven onrechtmaetig. Weshalven weg-trokken lanx 't meir *Laguna*, en sich op een duinachtige grond nedersloegen: aen welke de benaeming *Tlatellulco* toepasten. d'Afgeweekene behielden bittere haet tegen haer lands-genooten, die de vier wijken van 't nieuwe *Tenustitan* bevorderden. Zy deden uit *Tlatellulco* alle moogelijke afbreuk. Hier door vonden sich de bestreedene benoodsaekt een koning te kieser: ten einde met meer gesach en eendracht tegenstand booden. Doch, om niet onderling diensaengaende over hoop te leggen, beslooten een uitheemsch opperhoofd over sich te stellen. Niemand wierd bequaemst gekeurt als *Acamapixtli*, die den koning van *Culhuacan* voor groot-vader erkende. 't Gefantschap, derwaerds afgeschickt, bequam haer oogmerk. De nieuwe koning bestelde alles voorsichtig: zulx *Mexico* 't hoofd meer en meer begon op te stecken. Doch d'aenwas verwekte vrees onder de nabuuren: als die dese vreemdelingen ontzaegen wegens oorlogs-dapperheid. Byzonder wierden gaende gemaekt de *Tepanecas*,

Gomme anime.

Stichting van Mexico. Merkwaaerdig verhael der Indiaenen wegens de stichting.

Sommige Mexicenen trekken weg: bouwen Tlatellulco.

Acamapixtli eerste koning der Mexicenen.

necas,

necas, welker hoofd-ftad *Azcapuzalco* vol ftrijdbaer volk ftak. Dese leiden enkelijk toe, om *de Mexicaenen* uit te roeyen, eer grooter macht kreegen. Zy hadden tot noch toe fchatting ontfangen, ter oorzaak 't meir *Laguna* ten wooning in-ruimden; doch eifchten nu boven de gewoonlijke tol een tweede: welken ten zy op-bragten, zouden d' uiterfte verwoefing door de wapenen moeten afwachten. De vereifchte tol bestond in verfcheide geboomt, tot bouwen der ftad, en aerd-gewafch op 't water geteelt, en door 't water na *Azcapuzalco* gevoert. *De Mexicanen* niet weinig ontftelt, wiften geenzints, hoe zulk gewafch konden leveren: wanneer *Vitzlipuztli* in den droom aen d' oudfte priester bekend maekte, dat 't vereifchte doemelijk was. Hy gebod dan aerde te werpen op de driftige water-liezen, en in die aerde te zaeyen. En dese bragt ter gewoonlijker tijd voort *mayz*, *axi*, *tomates*, *chias* en kouwoerden. *De Tepanecas*, voor die reis te vreden gefteelt, vorderden tegen 't naefte jaer een gans en reiger broeyende eyeren, uit welke de jongen pikten, juist als beide de nesten, leggende op de driftige teel-aerde, binnen *Azcapuzalco* gebragt wierden. Door bericht van *Vitzlipuztli* volbragtenze ook dusdaenigen eifch, vijftig jaer achter een. Middeler tijd overleed *Acamapixtli*, dewelke *Mexico* met gebouwen, ftraeten, markten en water-togten merkelyk had verbeterd. Op fijn fterven wilde hy geen ftatvolger noemen; maer liet de verkiefing in de vryheid der gemeente: die fijn zoon *Vitzilovitli* ten koninglijken throon voerde, en hem verkregen de dochter des koninx *der Tepanecas*: om den zelyen op dese voet te vriend te krijgen, en vermindering van de jaerlijxe fchatting. *Ayauchiguals* kleed dan wierd vaf geknoopt aen *Vitzilovitlies* rok, tot voltrekking des houwelijx: en zy beviel eerlang in de kraem van een jonge zoon: welken de grootvader, des ootmoedig verzocht, noemde *Chimalpopoca*, zoo veel gezeyd als een *rondaffe die rook geeft*: ja hy hield fich te vreden met een

Tollen bni
ten gemcin
vreeemd af-
gevoorders.

Vitzilovitli
tweele ko-
ning.

paer ganzen en weinig vifch, welke *de Mexicaenen*, in plaets der fwaere fchatting, zouden op brengen, toterkentenis, datze fijn land bewoonden. *Chimalpopoca*, op fijn tiende jaer onderloos, ontfing boog en pijlen in de flinker-hand, en een fwaerd uit vleyen in de rechter, gekroont en gezalfd ten koning, verbond fijn moeders vader tot gunftbewijs aen *de Mexicaenen*; want alzo de zelve groot gebrek leden van verfch water, verkreeg zulk te mogen afleiden uit 't gebergte *Chapultepec*, een mijl ter zijden *Mexico* afgelegen. Zy maekten dan een goot van planken en paelen, met kley tuffchen een dubbelde fchoeying gevult, door 't meir heen. Doch dewijl de goot niet dicht bleef, en 't water by gevolg ondrinkbaer wierd, vaerdigden een gefantschap na *Azcapuzalco*: eiffchende kalk, fteen en metzelaers, om een buurzaem verlaet te leggen. Oevel nam de raed dusdanigen voorflag op. *Wat lieten fich de Mexicaenen voorftaen? zal een vluchtige hoop, die ten beede in eens anders land woond, tot dienftbaerheid vorderen, dewelke over haer heerfchen? Men neemt dieshalven een slot-vonnis buiten 's koninx kennis (alzo verdacht gehouden wierd wegens fijn neve *Chimalpopoca* alle onderhandeling met *de Mexicaenen* afte fnyden op lijf ftraf: ja de zelve gantschelyk uit te roeyen. Zommige echter verftonden; men behoorde *Chimalpopoca* te verfchoonen: andere daerentegen, dat hy voor af aen kant diende: als dewelke, van 's vaders wegen een *Mexicaener*, fijn volk ten uiterfte met de wapenen zoude befchermen. De laefte voorflag floeg boven; doch den koning *der Tepanecas* diervoegen om 't hart, dat droefheids halve ftierf. En 't wierd ook eerlang te werk geleid; want ettelijke *Tepanecas* over-vielen *Chimalpopoca* by nacht in fijn paleis. Dese moord verwekte *de Mexicaeners* tot een ziedende wraek. En zy leiden haer wigtige toeleg op *de Tepanecas* voorsichtig aen. Traeden in verbond met *Texcuco* en *Culhuacan*: verkooren *Izcoalt* om fijn held-daedige dapperheid ten koning,*

Chimalpopoca derde koning.

word ver-
moord:

Izcoalt vierde koning.

ning, hoewel *Acamapixtli* hem ge-
teelt had by een flavinne. *Izcoalt*
maekte terftond groote toe-ruffing
ten oorlog, hoewel tegen de borft
van ieder een, uit over-flag van d'o-
ver-macht der *Tepanecas*. 't Liep ein-
delijk hier toe: men zoude vrede
verzoekken, en wooningen op de
vaste kuff: om eenmael uit d'ellendi-
ge liezen te verhuifen. Zulk een bee-
de konde binnen *Azcapuzalco* niet on-
fmakelijk zijn: indien *de Mexicae-
ners* haer God derwaerdsbragten, en
fich gantschelijk *den Tepanecas* onder-
wierpen. Anderzints wie fag niette
gemoed een gewis verderf? Doch
hoewel ieder de voor-flag omhelfde,
ftond *Tlacaell*'s koninx neve hier
hard tegen. 't Mogt niet beftaen met
de Mexicaenfche achtbaerheid, uit
fich een aen-bod te doen van zoo-
daenige flaefachtige voorwaerden.
Waerom geen beraed genomen, of
niet eenig gevoeglijker middel te vin-
den was? Hy wilde gaerne fijn leven
in de waeg-fchael ftellen, en na *Azca-
puzalco* gaen: ten einde aldaer den
gantschen toefland door-fnuffelde.
Soo gezeid, soo gedaen. Doch wed-
er-gekeert bragt bericht: hoe fich
de Tepanecas ten ftrijd toe-rusteden:
en geenzints na vrede luiffterden. De
tjiding baerde een algemeine verflae-
gendheid. Vele baden, fich elders
met de vlucht te bergen. Doch *Izco-
alt* boezemde den verzaegden moed
in: maekte een verbinding tuffchen
hem en 't volk. Indien hy de slag ver-
loor, zoudenze hem op-eten; byal-
dien 't veld behield, moest de gemein-
te t' fijnen dienst ftanen. Moedig dan
rukt de koning tot onder de ftad *Azca-
puzalco*. De voor-togt beftaende uit
't puik des adels, voerde *Tlacaell*. *Iz-
coalt* in d' achter-hoede gaf 'r teiken
ten ftrijd op een trommeltjen. De
vyand, tien man tegen een, viel ge-
fwind ter poort uit; doch wierd foo
raeuwelijk onthaelt by *Tlacaell*, dat
tommelinx na de ftad verftoof. De
overwinnaer hing hem kort op de
rug: fulx te gelijk met de vluchtelin-
gen binnen-drong. Hierging het aen
't moorden. 't Swaerd verfoonde
niemand. Weinige bergden fich na

dapperheid
van Tlaca-
ell.

verftaet de
Tepanecas

een fteil gebergt; doch na-gejaegt
wierpen de wapenen van boven ne-
der, en verfochten lijfs-genaede,
onder aenbod van flaverny. 't Ver-
foek wierd ingewilligt. *Izcoalt* vond
een onwaerdeerlijke buit binnen *Az-
capuzalco*: deelde de verheerde lan-
deryen uit, na ieder fich manhaftig
droeg. De bevochte zegen bragt *de
Mexicaenen* in 't oog der nabuuren:
als die haer fchielijke aenwafch ver-
dacht hielden. De fteden *Tacuba* en
Cuyoacan behoorden ook tot *de Tepa-
necas*, hoewel haer eigen opper-hoof-
den erkenden. Gevoeligft toonde
haer *Cuyoacan*: die, hoewel vruchte-
loos *Azcapuzalco* aenhitfte, den ftrijd
te hervatten, zelf de wapenen in de
vuift nam. Doch eer het ten oorlog
uitborft, fpeelden *de Cuyoacaners* een
fchandige trek aen Mexicaenfche
mannen, genoodigt tot een plechte-
lijk afgooden-feeft: namentlijk, na
dat de gaffen met fpijs, drank en dan-
zeryen wel onthaelt waeren, dwon-
genze vrouwen gewaed aen te trek-
ken, niet zonder fchamper verwijt
van een ontaerde mannelijke inborft.
De spot bleef niet ongewrooken;
want de mishandelde maekten een
vergiftige rook in *Cuyoacans* poort,
door welke de fwangere vrouwen
mis-dragt kreegen, en veel tot fwae-
re ziekten vervielen. Ten laetften
trokkenze weder-zijds te velde.
Terwijl *Izcoalt* hand-gemeen was,
trok *Tlacaell* achterom, en viel *de
Cuyoacaners* op de rugge met foodae-
nigen fellen indruk aen; datse ter
zijde uit fpaten na een fterken tem-
pel; doch *Tlacaell* quam haer voor:
ftak den tempel in brand: en ver-
volgde de vluchtelingen tien mijlen
verre. Een klein getal kreeg de top
eens bergs onder de voet, en lijfs-
behoudenis, mits dienftbaer bleven.
d'Overwinning maekte *de Suchimil-
cos*, 't eerfte geflacht *der Navatlas*,
gaende, om den voort-gang *der Me-
xicaenen* te ftuiten: uit inzicht, dat
niet t'eeniger tijt haer te magtig over-
den hals quamen. Zy meinden dan
't zeeghaftig heir t'onder-fcheppen;
doch *Tlacaell* in de voor-baet trok
gefchikter orde *de Suchimilcos*, met
't gant-

Twee merk-
waardige
trecken.

Cuyoaca-
ners geflae-
gen aoor
Izcoalt.

als ook de
Suchimil-
cos.

'tgantfche g:os gelijk aenvallende, onder d'oogen. Niet lang duurde het gevecht, of *Tlacaell* bragt de vyand op de vlucht: veroverde de stad *Suchimilco* voor *Izcoalt*: die, aldaer ten koning gehult, belaste den overwonnene een straet te leggen van *Suchimilco* tot *Mexico*, vier mijl lang: ten einde tuffchen dese twee fteden d'handel gemakkelijker mogt werden gedreven, en d'onderlinge gemeinfchap bewaert. Onaengezien duffdaenige voorbeelden, spiegelden fich *Cuytlavacan* niet. De stad, aen het meir *Laguna* gebouwt, vertrouwde 't meenigvuldig vaertuig, met welk de burgers byzonder wiften om te gaen. Weshalven *Mexico* te water quelden. *Izcoalt* vond goed fijn zegend-praelend leger haer op den hals terukken; doch *Tlacaell* hield het regen: als die beloofde de muitende stad onder de knie te krijgen, indien flechts aenkomende jongens mocht gebruiken, die in de *canoen* handgaeuw waeren. 't Wierd toegestaen, en besloeg diervoegen: dat hy, met een aerdige krijgs-list, *Cuytlavacan* by verdrag vermeersterde. De jongens bragten te rugge een groote buit, en merkelyk aental gevangenen, gefchikt ten offer voor *Vitzlipuztli*. De ongehoorde zegen, wijdluftig uitgekraeyt, beweegde *Tezcuc*, fich t'onderwerpen den Mexicoofchen koning: die't opper-hoofd over *Tezcuc* tot opper-raedsheer verkoor: hoewel niet zonder voorgaende Spiegel-gevecht tuffchen *Tlacaell* en *Tezcuc*: in welk 't *Tezcuc*ofche heir fich ter bescheidenheid des overwinnaers ftede buiten bloedftorting. Ondertuffchen wierd *Izcoalt* na een twaelf-jaerige heerschappy, aflijvig, en *Meteczuma* fijn staet-volger. Prachtigging de verkiefing toe. De nieuwe koning met punten van tygers vellen bekleed wierd geleid in de hooft-kerk voor een haerd, op welke nacht en dag vuur brande. Nevens stond de thron. Alhier neder-geseten offerde den duivel bloed, gevlymt uit fijn ooren, kaeken, fcheenen en kuiten. Een wel-fprekende redenaer wenschte hem veel geluk, onder toe-

juiching des adels. De staetzie eindigde in kostelijke maeltijden, konftige vuur-werken en gewoonlijke danzeryen. Toenmaels wierd ook tot een onverbreekelijke wet gestelt: de kroning in te wyen met een offer van gevangenen, die hy moest af-haelen uit 's vyandsland. Weshalven *Meteczuma* na'tgewest *Chalco* rukt, alwaer verscheide landzaeten in fijn handen vervielen: welker rookende harten den *Vitzlipuztli* ten offer strekten. Thans nam de krooning voortgang tot welke een ontelbaer aental menschen uit alle omleggende landschappen toevloeyde. Die onder tol opbrengen zaten bragten geschenken: voor de geschenken droegen d'hofmeesters de wapenen der rijken, tot *Mexico* gehoorig, in geschikte orde. Terstond na dese prachtige staetzie viel de koning in *Chalco*. De strijdbaere landaerd weerde fich mannelijk: kreeg *Meteczumaes* broeder, nevens een bende *Mexicaenen*, gevangen. Den gevangen booden d'overwinnaers 't rijk aen: welke voorflag by hem wierd afgeslagen; doch eindelijk aengenoomen, onder beding: dat een hooge mast zoude werden opgerecht, wiens top een stellaedje droeg. Ider dachte, dat *Meteczumaes* broeder aldus beoogde een verheevene wijze van inhuldiging; maer ter bestemder tijt ten kruin der mast geklauwter: riep den gevangene *Mexicaenen*, die fijn krooning bywoonden, luids keels toe: *Chalco* zoekt my ten thron te verheffen. d'Hemel laet 't niet toe. Leert van my liever te sterwen, dan te leven schuldig aen 's vaderlands verradery. Hy had geseit: wanneer sich, met bloemen in de hand, van boven neder wierp. 't Lijk, te pletteren gevallen, verbitterde de *Chalcoofen* diervoegen: dat gefwind de nevens-staende *Mexicaenen* aen kant hielpen. Eerlang wreekte *Meteczuma* 't misdrijf: bragt niet alleen *Chalco* t'onder; maer ook verscheide andere landschappen om her. Alleenlijk liet hy voor-bedachtelyk *Tlascala* leggen: ten einde *Mexico* hier een nabuurige vyand had: welke gevangenen ten vervloekten offer verschatte, en een wapen-school tot oeffening

Merkwaerdige voorval in Chalco.

en *Cuytlavacan*, door jongens ingenoomen.

Tezcuc geeft haer over.

Vijfde koning over *Mexico* *Meteczuma*: fijn prachtige in huldiging.

Beschrijving des tempels van Mexico.

der jeuchd. Hy rechte vuur-schaeren op; voorzien van geschikte wetten: bouwde een prachtige paleis en tempel: stelde vreemde zeden in den gods-dienst. Aflijvig na een acht en twintig jaerige bestiering, had tot na zaet *Ticocic*. De tempel *Cu* binnen *Mexico* door hem gebouwt uit steenen, slangs gewijs door malkander gevlochten, is van uitmuntend groot begrip. Binnen vertoont sich een ruime open-plaets, rondom onderscheiden in woningen, de benedenste voor de minder-priesters, de bovenste voor de hooger. Opgezette feesten hielden binnen dese plaets meer dan tien duizend menschen een rōnde-dans. Vier groote poorten eindigden op zoo veel breede straeten, ieder twee mijlen lang. Op de buiten-poorten stonden swaere beelden. De gevels, gemetzelt uit git-swarre steenen, tusschen beide bestreeken met roode en geele verve, hadden niet min konst als kostelijckheid. Ieder hoek der tinne vertoonde twee zittende steene

Indiaenen, welker armen uitgestrekt in d' handen kandelaers vast-hielden; de koppen pronkten met pluimaedjen. Dertig trappen, elk een vadem hoog, leiden na een rōnde wandel-plaets, waer de stellaedje vol doods-hoofden te zien was, geschikt ten voor-noemden offer, om levendige menschen 't hart uit te tarnen. Als ieder sijn vermoorden gevangen had gegeten, bragt hy 't doods-hoofd te rugge aen de priesters, die het vast-hechten onder de boven-grond der stellaedje: en soo lang bleef, tot afviel; maer de leedige plaets wierd terstond gevult met een versch hoofd. Aen 't einde der stellaedje waeren twee kapellen, boven klapmuts-gewijs gebouwt: binnen 't een zat *Vizt-liputzli*, binnen 't ander *Tlaloc*. Honderd en twintig steene trappen liepen derwaerds. Doch behalven de prachtige tempel *Cu* stonden in *Mexico* negen andere binnen een ruim perk: alle met hooge toorens, priesterlijke woon-plaetsen, konstig beeld-werk en

andere kerken in Mexico.

en kostelijke zuilen. Ieder was aen byzondere afgod toe-gewijd. De voornaemste naest *Cu* erkende voor beschuts-heer *Tezcatlipuca*, gestelt over de boetvaerdige. Menging derwaerds lanx tachtig trappen: voor de deur lag een ruime open-plaets. De deur, laeg en breed, bleef behangen met een sluyer, achter welk de priesters alleen binnen traeden in een heerlijke zael met tapijten behangen, voor welke konstige beelden pronkten. Dezael was vierkant, beset van kamers, alwaer de gildens by-een quamen, de leerlingen ter school, de rechters vuurschaerspannen en de priesters bequame huisvesting hadden. Maer om weder te keeren tot *Muteczuma*, naeuwelijx was sijn uitvaerd prachtig ten einde gebragt, of de vier hoogerijraeden, nevens de gevolmagtigden van *Tezcuco* en *Tacuba*, vergaederden: ten einde een koning verkooren. *Tlacaellel* voorzitter onder de keurvorsten wierd met gemeine stemmen de kroon opgedraegen: als welken ieder de Mexicoosche moogentheid dank moest weten. Doch weigerde ernstelijk d'aenbod. De keurvorsten versochten dan, hy beliefd iemand ten troon te vorderen: en vorderde *Ticocic Muteczumaes* oudste zoon. Waerom hem aenstonds de neus doorboord, en in 't gat een esmaraud gehangen is. Eer den kroon op 't hoofd kreeg, moest hy, volgens gewoonte, gevangen vyanden ten voorzeden offer gewaepender hand haelen. Te veld getrokken bragt wel gevangenen af; maer liet veel meer *Mexicaenen* in de loop, niet zonder duideljk bewijs van onverstandige bloodhartigheid. Oevel nam 't volk zulk op: waerom in 't vierde jaer des bewinds aen vergif sneuvelde: en sijn broeder *Axayaca* plaets ruimde tot de kroon, door *Tlacaellels* bestier. Dese tot hoogen ouderdom geraekt, beval den koning de kinderen, welke naliet: enstierf, beschreid met heete traenen des gantschen volx. Nooit vorst was zoo prachtig ter aerde bestelt. *Axayaca* ondertusschen voerde een strijdbaer heir na 't verre af-gelegen

landschap *Teguantepek*, om met gevangenen-offerhanden te worden ingehuld. Hy zelf, voor 't leger uitgestapt, daegden vyandlijken koning tot een alleen-strijd. Dese weigert; maer steunende op een oorlogsmagt, aller wegen te samen-geruckt, valt *Axayaca* heevig aen. Duur stond hem de vuurige torn; want *Axayaca* voet-slaekt voorbedachtelijk tot d'hinderlaege achter stroo verborgen. Thans verhief sich 'rgevecht gantsch bloedig: zulk *de Teguantepecers* eer lang in wan-orde geraekten, en voorts aen 't vluchten. d'Overwinnaer vervolgde sijn zegen tot *Guatulco*, bekende haven lanx *de Zuidder-Oceaan*. Aldus zeeghaftig gekeert, kreeg de kroon op 't hoofd. Onaengezien dusdaenige proefstukken van held-daedigheid, daegde hem d'heer over *Tlatellulco* ten kamp uit. *Axayaca* vaerdigde derwaerds een gezantschap, mer last: alzo de burgers binnen *Tlatellulco* een bloed waeren met *de Mexicaeners*, van welke, om het verdeelen der wijken en erven, even voor de inhuldiging des eersten koninx *Acamapixtli*, sich afzonderden: zy beliefd een goedwillig *Mexicoos* koning voor opperhoofd te erkennen. De gezanten schamper bejeegent brachten zulk bescheid te rugge: weshalven *Axayaca* geswind ten wraek trekt. Een gedeelte van 't heir valt den vyand te water aen. Hy zelf komt te land af: hand-gemeen tusschen beide de legers, haer stil houdende, met de heer over *Tlatellulco*, jaegt hem eindelijk op de vlucht. 't Heir volgt haer bevel-hebber. Zoo dicht hielden *de Mexicaenen* achter d'hielen der vluchtelingen: dat gelijkelijc ter stad indrongen: den heer sich bergende boven op den tempel ten pletteren wierpen; en voorts *Tlatellulco* aen koolen leiden. Niet min gelukkig liep de strijd te water af. Elf jaer sat *Axayaca* aen 't bewind: wanneer door de dood plaets maekte voor *Autzol*: die sijn inhuldiging socht te bevorderen met een aenflag op 't magtig landschap *Quixuatlan*, welker ingezeetenen de Mexicoosche tolleren aen-hielden.

Seste Mexicoosche koning *Ticocic*:

word omgebragt.

Sevenste koning *Axayaca*.

Sijn helddaedige daeden.

Achtste koning *Autzol*:

Maer dese , verschrikt voor *Autzols* leger , bergden sich over een arm der zee. De zee had haer lijf-berging verschaft : ten zy *Autzol* een driftig eiland op rijs , planken en balken verzon. Den vyand sloeg een kille schrik om 't hart : terwijl sich onverwacht verslaegen vond , daer hy meinde veilig te schuilen. d'Overwinnaer vervolgde zedert zijn bevochte zegen , en breide *Mexicoos rijk* uit tot *Guatemala* toe , drie honderd mijl verre. Des zelfs mildadigheid en bouw-kunst word boven gemein geroemt. De schattingen , by de landen om her ingebragt , verdeelde hy tweekints. d'Armen genooten kleederen en eed-waeren , de krijgs-oversten pluimaedjen en vordere kostelikheden. Voorts wierden , uit sijn last , de slechte gebouwen afgeworpen , en nieuwe getimmerd. Eindelijk had hy 't breed voor met de waterloop , van welke sich *Cuyoacan* diende. 'tVoorneemen lag , om binnen *Mexico* in broekachtig land geplactst , versch water te brengen. Een tovenaer ried deze toelagat , dewijl 't water den stad zoude onderzetten. *Autzol* , gebelgt over de bygebragte reden , joeg den tovenaer weg. Dese , gevluht na *Cuyoacan* , wierd eerlang te rugge gesleept en verworpt. Thans opende *Autzol* den dijk voor *Cuyoacan*. Door 't gat vloeyde een sterke stroom in 't meir *Laguna* , welken de priesters met vreemde bygelooovige zeden verwelkomen. Zommige bewierookten de vloed : andere offerden 't bloed der quakkels of ook haer eigen aen 't water : andere wederom speelden op kinkhoorens. Dese handel stact afgemaect , nevens de beschryving , in de Mexicaensche vereeuwde jaer-schriften , berustende binnen de Vaticaensche boek-kamer tot *Romen*. Doch de voorzegging des geworgden tovenaers wierd bykans vervult ; want 't water verwoette een groot deel van *Mexico* , en maecte voorts de stad in eilanden doorsneden. *Autzol* bedwong eindelijk 't ongemak met dammen en sluifen , en stierf in 't elfde jaer sijns koninkrijks. Zedert geraekte 't werk geweldig over hoop. Noodsackelijk dient

vreemde
vond :

sijn mild-
daedigheid
en bouw-
kunst :

wondero
waterlei-
ding.

het een weinig hooger opgehaelt. Onder de Mexicaensche adel spande *Muteczuma* de kroon , een heer van weinig spraek en spitsvinnig verstand , die sich meest onthield binnen een prachtig vertrek aen d'hoofd-kerk *Cu* , om gemeinzaem met *Vitzliputzli* te handelen. En alhier schulde hy weg , zoo haest bericht kreeg : hoe de verkiefsing ten koninglijke waerdigheid op hem gevallen was : 't zy uit overslag van 't gewigt der zaak , het zy uit geveinsheid. Ontdekt en geleid na de keurvorstelijke vergadering , en voorts na d'heilige vuur-test , prikkelde aldaer tot een offerhande bloed uit sijn ooren , kaeken en scheenen , volgens 't oude gebruik : een esmaraud wierd gehangen door de doorboorde neus : d'heer over *Tezcuc*o begroete hem met een reden : welke , alzoo ten tijde des *Iesuiets Ioseph de Acolta* in vaste geheugenis stond , (gelijk ook andere verwelckomingen der koningen den leerlingen onder school-meesters rucht wierden voorgespelt , tot oefening van taet vaerdigheid) hier in te lasschen niet ondienstig kan wesen : ten cinde uit vele een staeltje ter hand zy der Mexicaensche welsprekendheid. *Tezcuc*oos heer dan begon aldus : 't Groot geluk , hoog edele *Muteczuma* , welk dit rijk is toegekomen , door de verkiefsing op u gevallen , kan licht bespeurt uit d'algemeine blijdschap. Niemand's schouders zoo sterk , om een moogendheid , hoedaenig dese , te torzen kloekmoedig en verstandig , dan uwe. God bemint *Mexico* , aen wien wijsheid verschafte van zulk een keur. Wie kan twisfelen , of gy die boven d'hemelen hebt doorlopen in heilige ommegang met *Vitzliputzli* , zult lichtelijk bestellen d'aerdsche voorvallen hier beneden ? Wie kan twisfelen , of aen zoo veel deuchds , als uwe boezem besluit , hebben weduwen en wesen toeverlaets genoeg ? Spring dan blijdschaps-balven op , o *Mexico*. d'Hemel verleent een vorst voorzichtig zonder looshèid , barmhertig zonder schending des rechts , kloekmoedig zonder lichtvaerdigheid , minzaem zonder verachte gemeinzaemheid. En gy , o koning , laet de verhevene staet geen verandering veroorzaeken van zoo veel

Inborst van
Muteczuma negende
en laetste
*Mexico*sche
koning.

Reden van
d'heer over
*Tezcuc*o.

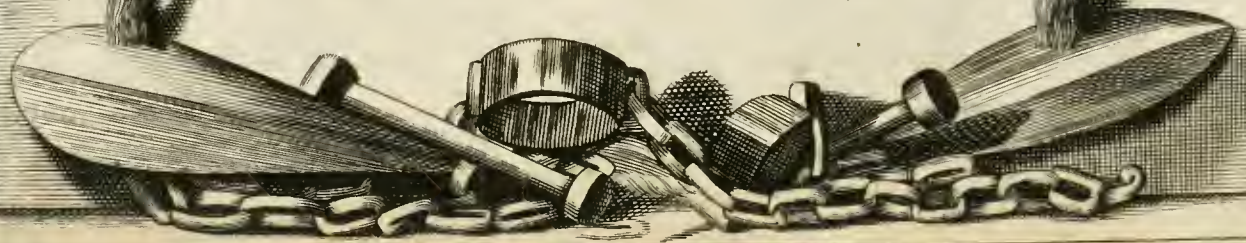
du

M U T E C Z U M A

Rex ullimus Mexicanorum

*du lang bekende deuchden. De kroonbaert moeyelijke zorgen voor 't gemeine best. De bekommelingen moeten haer uitstrekken over 't gantsche rijk, en ieder in 't rijk. Aendachtig hoorde Muteczuma den redenaer: en zoude de reden hebben beantwoord, indien hadkonnen uitbrengen. De traenen schooren uit d'oogen. Maer eer hy uit-toog, om sijn inhuldiging met offer van gevangenen te bevestigen, stelde orde op d'huifelijke toestand. Tot noch toe waeren de koningen in haer paleis bedient by gemeine burgers: welke alle hy afschafte, en nam ridders en voornaemste adel tot gewoonlijk huis-werk aen: onder voorwending, dat aldus een duidelijker verschil wilde stellen tusschen d'edelen en 't volk, en meer aenzien omtrend de koninglijke waardigheid. Nadusdaenige bestelling valt Muteczuma in een afvallig landschap: waer uit merkelyk aental menschen ten slagtoffer voor *Viztlipuztli* weg-sleepte. Thans ging de krooning voort met ongemeene staetzie. Uit alle gewesten vloeyden duizenden na *Mexico*, zelf de vyanden van *Tlascala*, *Mechoacan* en *Tepeaca*, nooit by de *Mexicaenen* verheert. De stad scheen uit-gelaeten in danzeryen, vertooningen, bly-speelen en maeltijden. Onwaerdeerlyke schatren bragten alle gewesten rondom her, die onder tol-op-brenging stonden. Allenthalven waeren de stellaedjen, vensters en daeken vol kijkers. Geen koning stapte immer diervoegen prachtig ten thron binnen *Mexica*, of die zulk een ontzag hield. Niemand des gemeinen volx mogt hem onder d'oogen zien. Hy raekte nimmer d'aerde: wierd gedraegen in een ros-baer, op de schouders van voornaemste ridders: gebruikte nooit meer dan eens een kleed, schotel of drink-pot: onderhield strengelyk de wetten, by hem gemaakt: verkleede sich vaek in onbekend gewaed, ten einde na alles naeuw onder-zoek deed. De Mexicaensche moogendheid stond nu ten hoogsten verheevendheid gesteigert. Maergelyk andre rijken, door eigen geluk top-swaer, ten laetsten*

Muteczuma, hoe sijn huis bestelt:

sijn prachtige krooning.

voor-over plotzen: en dikwils eer ten vernieling vallen, als uit geringe staet groot worden: even zulk geval trefte *Mexico*. Doch voor haer ondergang gingen vreemde beduidfelen. Binnen de stad *Cholola* gaf de duivel *Quezalcoalt* te kennen: hoe een vreemd volk in aen-togt was, om bezit te nemen der Mexicaensche heerschappy. De tovenaers voorzeiden 't zelve: waerom haer *Muteczuma* ter hechtenis bestelde. 't Had aller leven gekost: ten zy door 's duivels konst ontsnapt. De vrouwen en kinderen dan moesten het ontgelden: als die, uit 's koninx last, pijnlijk stierven. Middelerwijl verscheen een vreeselijke staert-starre aen den hemel, gedurende een jaer. De groote tempel *Cu* inschelijx brande ten grond toe af. 't Water, ten lessinge gestort, slikkerde als sivevel. Een yzelyk hemels-vuur vertoonde by dag drie hoofden, en wierp uit een schintelende staert vonken ter aerde. 't Meir *Laguna* tusschen *Mexico* en *Tezcuco* begon schielijk te zieden met springende bobbelen, die ettelijke gebouwen 't onderste boven keerden. Een naere stemme klonk by nacht over 't water: *Kinderen, 't verderf naekt. Waer zal ik u voeren, om niet verlooren te gaen?* 't Geen vorder de *Iesuiet Acosta* hier af ter neder stelt, luid aldus. Aen *Muteczuma* stelden de visschers ter hand een vogel, den kraen niet ongelijk, gevangen op 't meir *Laguna*. 't Voor-hoofd, boven gemein blinkende, vertoonde als in een spiegel een heir-leger, welk sijn vyanden neder-hakte. De waer-zeggens, tot ontleeding der beduidenis ontboonden, wisten niets te zeggen. Onder tusschen verdween de vogel. 't Tweede voorspook is immers zoo vreemd. Een boer, van den akker in eens grooten arends bek op-gevat, wierd door de lucht gevoert na een duister hol: alwaer een man, van diepe slaep over-vallen, snorkte. Een naere stemme riep hem toe, kent gy dien man wel? De boer kende uit 't koninglijk gewaed *Muteczuma*. De stemme hervatte: hoe zorgeloos rust hy? De

Voorspoken van Mexicoos ondergang wonderlyk.

Vreemde vogel.

Een boer door een arend gevoert.

tijd vereifcht straf van meenigvuldig misdrijf. Brand den snorker de dije met de roorts, dien hy in d' hand houd, hy zal geen smert voelen. De boerschroomachtig, hoorde: ik ben grooter dan de koning, vol-voer mijn gebod. 't Geschied: *Muteczuma* verroerde sich geentzints. Eerlang kreeg dese bericht van dusdaenig spook, en bevond sijn dije verbrand, niet zonder heevige ontsteltenis. Hy sat nu veertien jaer op de koninglijke zetel: wanneer tijding ontving van een vloer, uit canooen die aen boord waeren geweest, en d'afbeeldzels der mannen en schepen, in doek gemaakt, hem ter hand stelden. De boodschap verschrikte *Muteczuma*, dewelke met sijn raeds-heeren oordeelde 't heilzaamst: de kusten lanx de Noorder Oceaen met sterke wacht te verzekeren. Des niet tegenstaende lande *Ferdinand Cortesius* met vijf honderd voet-knechten en seftien ruiters: nam de stad *Potanchanum* in: trok door 't gewelt *Sincuchimalar* na *Tascalteca*, by verkorting ook genaemt *Tascala*. Alhier viel een scherp gevecht; in welk de Spanjaerden tweemaal 't uiterste gevacr liepen, ten zy ses veld-stukken, door ongewoone slagen, niet min schrik als schade toebagten. Binnen *Chiurutecal* stond het even eens geschapen; want ongetwijfelt was 't Spaensche heir ter midder-nacht over-vallen, indien niet een vrouwe d' heimelijke toeleg ontdekte. *Muteczuma* ondertusschen raeds-pleegde met de toovenaers; om door besweringen *Cortesius* te verdrijven. Ter tijd als dese door *Chalco* reisde, vervoegden sich een merkelyk-aen-tal duivel-jagers uit *Muteczumaes* last, derwaerds. Op 't gebergte geklommen stelden haer guichelery te werk: wanneer d'afgod *Tezcalipuca* verscheen: stelde zich dul aen, en snaeuwde den toovenaers toe: *Wat onder-wind gyluiden onderling? Muteczuma zal kroon en leven verliefen, wegens gepleegde dwinglandy. Kijkt eens over de schouders, en 't zal bliken, wat verderf voor Mexico beschooren leid.* Om-ziende, beschouwden de stad liever-laey te

Cortesius,
sijn merk-
waerlyze
verrichtin-
gen.

Vreemde
voorval
met tove-
naers.

branden. *Muteczuma*, door zulk bericht te meer verflaegen, besluir 't uiterste te waegen: met kostelyke geschenken *Cortesius* te gemoeten: en de kroon hem ter hand te stellen, in tegenwoordigheid van sijn rijx-raden. *Marina* een Mexicaen, ervaeren in de Castiliaensche tael, diende voortolk. Het scheen, of alles met minnelijke vriendschap zoude afloopen: wanneer 't werk gantschelyk uit de plooy geraakte. *Cortesius* socht een reden, om 't Mexicaensche rijk onder 't Spaensche jok te brengen. Eerlang vond hy een oorzack: namentlyk men leide *Muteczuma* te last, als of *Coalcopoca* de nieuwe Spaensche stad *Vera Crux* uit sijn last bestormde. Geen verontschuddingen hielpen. Zelf niet hoewel *Muteczuma* den koning *Coalcopoca*, nevens vijftien raedsheeren, gevangen over leverde: alle by groen hout verbrand. Hy word dan ter hechtenis besteld, niet zonder groot misnoegen der Mexicaenen. 't Algemein gemompel ging: 't Was nu verre genoeg gekomen, sich te laten bengelen van weinig vreemdelingen, die den koning kluijsterden, de vereeuwde beelden met voeten traptten, op aller keel moordaedig zaten, en de hatelike *Tascaltecaeners* en *Guazuzingers* ten spijt binnen Mexico bragten. Acht maenden hadden nu de Spanjaerden alhier leelijk huis-gehouden: wanneer de burgers ter been stappen, onder een nieuw opper-hoofd *Quicxtemoc*: en drie dagen en nachten de Spaensche bezetelingen onop-houdelyk bestormen. 't Hielp niet, dat de gevangen koning belaste af te trekken. Zy vielen even heevig aen. *Muteczuma* zelf, door een slingerstenen getroffen, bestierf de wonde. *Cortesius* neemt by nacht de vlucht; doch zoo fel gevolgt, dat twee duizend hulpbenden, anderhalf honderd Spanjaerden, en twee en veertig paerden in de loop bleven. En indien het den Mexicaeners niet ontbrooken had aen leef-togt, geen Spanjaerd ontsprong den bloedigen dans. Eerlang evenwel word de torn hervat. d'Omleggende volkeren, uit haet tegen de over-magtige stad *Mexico*, voeg-

Muteczuma
trekt
Cortesius te
gemoed.

Smazere
straf.

PORTUS ACAPULCO

A. Magalos

B. Fueros de San Pedro cerca de
Hospital las Casas de
Linda de veras

C. Boca Grande

D. El Orto
E. Casa de la
F. Fuerte del Marques

voegden ſich by *Cortefius*. Men bragt dertien ſchepen in 't meir *Laguna*. Seven dagen duurde de ſtorm, niet zonder ſwaer bloed-vergieten wederzijds. De dertiende van oogſt-maend des jaer vijftien honderd een en twintig braeken de beleggers door: pleegden alle bedenkelijke wreedheden: en ſtaeken eindelijk *Mexico* in brand. De *Spanjaerden* volkoomen meesters herbouwden de verwoefte ſtad. 't Klooster binnen *Brugge* leverde, door orde van Kaiſer *Carel de vijfde*, drie *Nederlandsche Franciſcaener monniken*, *Joan de Teſto*, *Joan de Aora* en *Peter van Gend*. Haer verrichting kan blijken uit een brief tot *Mexico* geſchreven by *Peter van Gend*, op 't jaer vijftien honderd negen en twintig. d' Inhoud luid aldus. De afgooden der *Mexicaenen* draegen meest benaemingen na ſlangen. Over ieder ding ſtaet een byzondere duivel: waerom tot zulk een getal zijn uit-gedijt, dat naeuwelijx geweten word. Aen zommige offerenze rookende menſchenharten, bloed en haer kinderen: aen andere vogels, papier en wierook. De priesters maeken een groote menigte uit. Ettelijke onder de zelve eten niet dan vleefch van jongens of meisjens: beider bloed verſtrekt ten drank. Mannen bedrijven met mannen ſchandelijkheid. Doch laet ons liever in de beſchrijving van 't Aertsbiſchopdom van *Mexico* voortgaen en des ſelfs beruchte havens beſichtigen. Door de ſelve word het land langs de Zuid-zee en Noorder-Oceaen voor allerley vaertuig geopent. Boven alle munt *Acapulco* uit, werwaerds uit *Mexico* de koopmanſchappen worden afgevoert, om te verſchepen na *China*, lanx een vaert meer als twee duizend mijlen lang. Veertien maenden brengenze gemeinelijk zoek op deſe togt. Vier zeilen van ſeven en acht honderd vat houden dit vaer-water in. Met de lente ſteeken twee na *China*, van waer des zomers te rugge keeren. Soo haest laetENZE 't anker voor *Acapulco* niet vallen, of de twee andere ſchepen, ondertuſſchen zeil-vaerdig gemaakt, ſteeken zeevaerd. Doch de weg tuſſchen *Mexico* en *Aca-*

nemen de ſtad weder in:

Franciſcaenen komen binnen *Mexico*.

Beſchrijving van *Acapulco*.

pulco bereikt twee en ſeventig mijlen, leid over ſteil gebergt, gevaerlijke klippen en verſcheide ſtroomen. De voornaemſte zijn *del Papagayo*, met een pont voorzien ten gerijf der reizigers: *de las Balsas* loopt buiten gemein ſterk: *d'Indiaenen* brengen rietvloten driftig op drooge kalabaffen met ſwemmen over: *ſan Francisco* is verre de grootſte; doch heeft ettelijke ondiepten, om door te waeden. De kleine muggen *mouſtiken* ſteeken gedurende de weg diervoegen vergiftig, dat de wonden tot zorgelijke ſweringen ſetten: ja zomwijl reizigers 't leven benemen. Anderzints vallen d'ingezeeten en nederig en geenzints quaed-aerdig. Alhier leid 't gewest *del Valle*, na welk *Ferdinand Cortefius* ſich mark-graef noemde. De mond der haven *Acapulco* gaept een volle mijl zuid en noorde. Binnen, ongemein ruim, loopt ten noorden een geul *Boca Grande* genaemt, alwaer de ſchepen veilig ankeren: ooſtelijk breid ſich een tweede arm uit, (by de *Spanjaerden Puerto del Marques*) beſchut tegen alle winden: zommige inhammen hebben vlakke ſtranden, bequaem om de ſchepen te kielhalen. 't Slot *ſan Diego* leid met ſes bolwerken op een uit-ſteekend hoofd voor de ſtad. De ſtad zelf, gebouwt aen een kolk des havens, verthoont ſchoone huifen, ſchuilende achter hooge bergen; voor hebbenze een breede ſtraet, welker kant d' haven beſpoelt. De kerk lang-werpig vierkant pronkt op 't midden met een ſpitze toorn. Aen 't water is een ſteene muur, uit wiens ſchiet-gaten geſchut ſteekt. Tuſſchen de kerk en muur riizen drie bergen, haer ſtrekkende na d' inwijk *Boca Chica*. Lanx deſe gantsche kuſt word een vreemde viſch gevangen: heeft een ongemeine groote, mond vol ſcherpe tanden, boven den mond een lange en dikke ſnuit, vaſte ſchubben, ſtijve vinnen op de rug, een breede ſtaert en wel-gevoed lijf. *Joris Spilbergen*, na dat hy den Spaenſche alle afbreuk lanx de Zuid-zee toebragt, liep met vijf ſchepen dicht onder 't ſlot *Acapulco*: welk tien ſchooten uit kortouwen deed; doch hield op:

Spilbergens verrichting voor *Acapulco*.

op : soo haest d' Hollandsche ammirael een boot bemande , van welke een witte vredens - vlagge waeyde. *De Spanjaerden* roeyden den boot te gemoed , en quamen aen boord : de sarjant *Peter Alveres* en vaen-draeger *Frans Menendus* , die door langduurige verkeerung in *Nederland* de Duitsche tael duidelij spraken , beloofden allerley verversching. *Spilbergen* kreeg achterdocht , als of *de Spaensche* iets quaeds in den zin hadden : weshalven digt onder de sterkte sijn vijf zeilen over lang kort , en 't geschut klaer maekt. 't Vermoeden verdween : al-zoo *Alveres* en *Menendus* sich tepand stelden , ter tijd toe de beloofde dertig offen , vijftig schaepen , ertelijke honderd hoenders , en voorts koolen , oranjen appelen , citroenen en diergelijke verversching geleverd waeren , gelijk ook 't brand-houd en water : welk laetste den Hollanschen matrosen vry stond , om van land te haelen. Men stelden de Spaensche gevangenen , nu en dan bekomen , op vrye voeten. Ondertusschen besochten verscheide aenzienelijke perfoonaedjen den ammirael : onder welke d' hopman *Castilio* , die twintig jaer den krijg in *Nederland* volgde , en *Melchior Hernando* neve des onderkoninx over *Nieuw-Spanje* , begeerig te beschouwen de zeilen , die welke aen *Rodrigo de Mendose* , voerende de magtige koninglijke vloot , tweemaal dorsten slag leveren , en over alle zegen-praelen. *Hernando* stond verbaest , dat zulk klein vaer-tuig soo veel swaere Spaensche schepen vernielt of verjaegt had : bragt d' ammirael's zoon by den stad-voogd *Georgius Porreo* , die den jongeling beleefd onthaelde. Acht dagen bleef *Spilbergen* voor *Acapulco* leggen , verwondert over de beleefde onthaling *der Spanjaerden* : te meer nadien , acht maenden te vooren verwittigt van de Hollandsche vloot , alles ten tegen-weer vaerdig maekten. 't Slot had seventien metaele stukken en vier honderd besettelingen , behalven een merkelij aen-tal edelluiden en vrywillige : daer andersints slechts veertig man en drie gotelingen binnen de sterkte

lagen. Duflang wegens *Mexico* , tegen welk *Panuco* paelt ten noorden. Dit landschap , vijf en veertig mijl breed , en by na van gelijke lengte , is sich zelf ongelijk. Na *Florida* uitgestrekt vertoonend een slechten boodem : 't overig gedeelte verschaft overvloedige lijstogt , en elders ook goud. *Ferdinand Cortesius* vond hier groote regen-stand ; hoewel met gelukkiger uitkomst als *Frans de Garay* , die *Panuco* meinde af te loopen ; doch liet veel *Spanjaerden* achter , en keerde onverrichter zaeke. *Cortesius* bragt wel de landen *Ayotextetlatan* en *Chila* onder 't Spaensche jok ; maer niet zonder schendige neepen. d' Inwoonders strijdbaar en wreed dorsten den dood onder d' oogen zien : vielen tegen de kogels in. Menschenbloed te plengen was haer dagelijx werk , volgens vereeuwde gewoonte in *Nieuw-Spanje*. Op de feest-dagen *Racaxipe Veliztli* , (zoo veel gezeid als slaven-villing) wierden meer of minder dienstbaere menschen d' huid levendig afgetrokken : welk zommige aentoogen over 't naekte lijf. Dese gingen van hut tot hut , eischende aelmoesen ; die weigerden kreegen een slag in 't aengesicht met 't bloedig vel. Zoo lang een lap aen d' huid hing duurde dusdaenig spel. d' Aelmoesen wierden besteed tot noodwendigheden , ten afgooden-dienst vereischt. Ter voornoemder dagen geschiede ook een ander grouwel. d' Offeraar daegde den geschikten slaef tot offer uit , ten einde lijf om lijf kampten. Men bond de slaef met d' eene voet aen een groote ronde steen : voorzag hem van swaerd en rondas tot verweering. Met gelijk geweer besprong hem d' offeraar. Indien dese te kort schoot , behield de slaef 't leven en den naem eens held-daedigen mans. Wonderlijker ging het toe met de lijf-eigenen , die jaerlijx den afgod vertoonde. Dese keurig gereinigt , droeg de klederen en naem des afgods. Ieder eerde hem als den afgod zelf een voljaer. Ging over al vryelijk , hoewel met twaelf lijf-wachten : ten einde niet weg liep ; want andersints moest de voornaemste bewaerder in

Beschry-
ving van
Panuco.

Ongemeen
wreed en
vreemde
offerhanden
van levendige
menschen.

desgevluchten plaets treden. Voorts bewoonde de vertoonende afgod d'heerlijkste zael van den tempel: at lekkerlijk, en wierd gedient koninglijk. d'Aenzienlijkste heeren geleiden hem gedienstig door de stad: zoo haest op een pijpken speelde, ten bewijs dat over straet ging, liep ieder toe, viel voor sijn voeten neder en aen-bad. 's Nachts wierd hy binnen een sterke kouwe rondom mer yzere traelien beslooten, en ter gezetter hoog-tijd ledendig gevilt. Met groote moeite kreeg *Cortesus* dese bloedige landaerd onder de knie, en byzonder d'inwoonders van *Chila*, welker boodem uit-gestrekt na de *Noorder-Oceaan*, door veel meiren gebrooken leid. De *Spanjaerden* bewoonen in beide de gewesten *Chila* en *Ayotuxtetlatan* drie steden: namentlijk *Panuco*, na welk 'tlandschap en stroom genoemd zijn: (de benaeming *Panuco* is tegenwoordig verandert in *Villa de Santistevan*

del Puerto) *Sant Jago de los Valles*, twee en twintigh mijl landwaerd ten westen van *Panuco*: en *Luis de Tampice* aen de Mexicoofsche inham.

Miles Philips, een der *Engelsche*, welke hopman *Joan Hawkins* in de bogt van *Nieuw-Spanje* te land zette, op't jaer vijftien honderd acht en festig, zukkelde ellendig eer tot *Panuco* aen-quam. Dese getuigt: hoe de stad, gelegen lanx derievier even eens genaemt, aldaer niet meer als een half boog-schoot breed, in een vermaekelijk-vruchtbaere landsdowe, toenmaels twee honderd Spaensche borgers telde, behalven d'oude ingezeetenen en *Negers*. Zout geeft de meeste handel, welk gemaakt word in pannen bewesten de rievier. *Philips*, uit *Panuco* vertrokken na *Mexico*, besichtigde op den wech het dorp *Nobete*, by de *Spanjaerden* hernoemt *santa Maria*, en alhier een klooster vol *Witte-monniken*:

Reis van Miles Philips:

van Joan
Chilton,
zeer merk-
waardig.

zedert ook *Mestitlan*, alwaer eenige *Graeuw-monniken* een huis hadden, en 't stedeken *Puchuca*. Maer de dag-aenteikening, gehouden by *Joan Chilton*, vier jaer na de togt van *Philips*, geeft meer licht aen 't landschap *Panuco*. Hy had tot met-gezel een *Spanjaerd*, wanneer *Mexico* achter sich liet, om *Panuco* te vinden. Na drie dag-reifen geraektenze binnen de stad *Mestitlan*. Onder dertig duizend *Indiaenen* betrouvden haer alhier twaelf *Spaensche* burgers. De stad, getimmert op hoog gebergt vol bosfchaedje, leid rondom in dorpen, door welke schoone water-fonteinen stroomen. De lucht is niet min gezond, als de grond vruchtbaer. De verheevene wegen leggen overschaduwet met allerley vrucht-boomen. 't Vlek *Clanchinoltepec*, een vierde volk-rijker dan *Mestitlan*, hoort een *Spaensch edelman* toe: negen *Augustijniers* onthouden sich hier binnen een slecht kloosterken. In de stad *Guaxutla* wonen twaelf van de zelve orde.

Zout een
vroemd ge-
nees-mid-
del.

Voorts gingenze over 't vlakke land *Guastecan* na de vlekke *Tancuylabo*, vol groote *Indiaenen*, met blaauw-geschilderde lichaemen en gevlochten hair tot de knien toe. Gaen moeder-naekt; doch nooit zonder boog en pijlen. Zy houden niet in grooter waerden als zout, een zonderling genees-middel tegen zekere wormen, groeyende tusschen haer lippen. Zedert bragtenze negen dagen toe, eertot de zee-stad *Tampice* geraekten. Van veertig *Christenen*, aldaer gehuifvest, hadden d'inwoonders veertien af-gemaekt, terwijl zout vergaederden. *Tampice* leid aen de mond der rievier *Panuco* by welke swaere schepen zouden kunnen opvaeren, ten zy een zand den mond stopte. Eindelijk quamen tot *Panuco*, eertijds een aenzienelijke stad; doch meest verlaeten wegens de quellaedjen, die d'*Indiaenen* den burgersaendeeden. Niet meer als tien *Spanjaerden* en een priester hadden sich toen ter tijd aldaer neder geslaegen. *Chilton* verviel

terzelve tijd in een swaere krankheid: en, hoewel buiten gemein swak, steeg te paerd met een *Indiaen* achter hem: ten einde d'ongezonde lucht en schraele plaets, daer niet anders viel als water en fruit, met een beter verruilde. Doch, van de wech gedwaelt door een naer bosch, geraekte in handen van wilde menschen, onder stroo-hutjens haer behelpende. Aenstonds omringden hem twintig: bragten schoon water ten drank uit een verguld *Venetiaensch* glas: twee naekten geleiden hem na een hooge weg: welke eindigde voor de poort der bewalde stad *sant Jago de los Valles*, bewoont by vijfen twintig *Spanjaerden*. Uit dese verstond *Chilton* het groot gevaer, in welk hy gesteecken had; want de bosch-wilden onder welk verviel, waeren menschetters; die onlanx op zeker gebergte een *Augustyner Klooster* verbranden, en 't volk tot een lekkere maeltijd weg-sleepten. Hier haddense buiten twijfel 't *Veneetsche* glas gerooft. Ten zy oordeelden uit *Chiltons* ongedaenheid, dat met eenig ontugt, waer voor zeer vreesen, besmet was, hy zoude al in haer maegen verteert zijn geweest: en een stuk des huids met eenig hair (zulx word zeer aenzienelijk gekeurt) slingerde nu om de middel. Terwijl *Chilton* binnen *sant Jago* stil bleef, quam *Frans de Page*, wegens den onder-koning *Henrik Manriques*, met veertig soldaeten, aldaer: lichte noch vijf-honderd naekte *Indiaenen* uit de twee naest-gelegene dorpen *Tanehipa* en *Tamaclipa*, alle goede schutters. De roeleg lag, een wech te openen na de zilver-mijnen *Sacatecas*. *Chilton*, by dit gezelschap vervoegt, geraekte voor de groote stroom *de las Palmas*, scheidende *Nieuw-Spanjen* van *Florida*. Drie dagen wierden vruchteloos zoek gebragt, om ergens door te komen. Weshalven uit af-gehakte hout een vlot toe-stelde, by swimende *Indiaenen* over-getrokken. Zedert reisde het leger over steile bergen

Vreemde
toeval.

Chiltons
vordere
reis.

bergen en door dichte bosschaedjen : en quam eindelijk tot *Sacatecas* : by welkers alder-rijkste zilver-mijnen van gantsch *America* meer dan drie honderd *Spanjaerden* haer dagelijx bezig hielden. 't Bisdom *Tlascala* (eertijds ook *Tlascalteca*, *Tlaxcala* en *Tlascallan*) ontleent dese-benaeming van een stad even eens genaemt, gelegen in gebrooken gebergte, boven gemein hoog, van welk overvloedige vocht sakt na de vruchtbaere valleyen. Door den berg *Xicotencatl* vloeyt de stroom *Zahuatl*, die zomwijl de akkers wijd en zijd plas set, en d'huisen weg-spoelt. De rievier beteikent schurft water, ter oorzaak schurft worden, byzonderlijk kinderen, die sich in 'tzelve wasschen. Lanx d'oever hebben de *Spanjaerden* bequaeme woon-plaetsen getimmert na 's vaderlands wijze, nu ook meest word gevolgt by d'*Indiaenen* : de welke anderzints te vooren op een andere manier plagten te bouwen; want zy stichten laege huisen van aerde, hout of steen, met niet min ruime als vreemde kamers : zommige een steen-worp gescheiden, andere dicht aen een, tusschen welke enge straetjens liepen, zeer bogtig. 't Landschap zelf spreekt tweederhande tael, de *Mexicosche* en *Otomische*. d'*Otomis* vielen eertijds *Mexico* af, en begaven sich onder de beschutting van *Tlascala*. 't Is een arbeidzaam en woest volk. Ten noorden heeft *Tlascala* toppen, drie maenden door de zonne verwarmt: geduurende de vordere tijd des jaers, duikenze onder dikke mist, besproeyt met gestadige stort-vlaegen. Dit gebergte vol geboomre, leeuwen, tygers, wolven en wilde honden *adives*, die veel schaedetoebrengen aen 't kleine vee, scheid 'tkoude geweest van het warme. Voorts zijn hier meenigte slangen, adders, harten en allerley wild, behalven veelvoudig gevoogelt. Men vind ook doorgaens, aluin, koperrood, zilver-mijnen, *manna*, *anime* en *liquidamber* een welriekende gomme, drabbig druijpende uit 't geboomte. De rievieren voeden geen visch, alzo van de bergen geweldig afge-

stortte sterk vloeeyen. Alleenlijk omtrend *Topoyanco* leid een diep meir met versch water, rondom bewoont van *Indiaenen*, bouwende weelige zaey-landen, en aengenaem wegens *cochinillie-boomen*, die 's jaerlijx meer dan twee honderd duizend dukaeten opbrengen. In 't meir swemmen swarte hage-dissen, welker vleesch smaekelijk is en voedzaam : worden ook gezouten en verzonden. Dit volk aeten niet alleen haer gevangene vyanden; maer ook malkander : zulx in openbaere slacht-huisen 't menschen-vleesch te koop hing. Zonder bystand des gemeine best *Tlascala*, had *Ferdinand Cortesius* d'hoofd-stad *Mexico* nimmer bemagtigt. Waerom ook kaiser *Carel de Vijfde* haer dieswegen vryheid vergunde:zulx volgens *Joan Chilton*, niet meer betaalen jaerlijx als ieder een hand vol tarwe. Zedert de *Spanjaerden* 't heidensche gemeenbest in een bisdom veranderde, en de benaeming *Tlascala* in *los Angelos*, heeft het gekregen twee en negentig mijlen lengte en tachtig breedte, gelegen tusschen de *Zuider- en Noorder-Oceaan*, als ook *Mexico* en *Guaxaca*; doch zijn ook binnen dese omtrek begrepen de landschappen *Tepeaca* en *Zempoala*, alwaer eertijds een vlek even eens genaemt, nevens twee stroomen lag, bewoond by een geschikte landaerd, die haer overigheid groot ontzag toedroeg. Hier omtrend onthielden haer de *Totonaques*, welker tael met geen *Americaensche* gemeenschap heeft. De stad *Puebla de los Angelos*, verdeelt in vier wijken, die vijftien honderd huisgezinnen tellen, is gesticht door *Sebastiaen Ramirez*, op 'tjaer vijftien honderd een en dertig, aen 't begin der valleje *Atlisco*, lanx een vliet uit een rookende berg gevloeyt. 't Land rondom levert overvloedig tarwe, zuiker, vlas, wijngaerden, moeskruiden en allerley Spaensche vruchten. Ten noorden af leid de stad *Tlascala* vol *Indiaenen*. Alhier stond de hoofdkerk des bisdoms tot 'tjaer vijftien honderd en vijftig : wanneer binnen *los Angelos* is over-gebragt.

Beschryving
van Tlascala.

Vreemde Indiaensche
huisen :

bergen :

leesten :

vruchten :

swarte hagedissen :

menschen-vleesch eten.

Tlascala tot een bisdom gemaakt :

haer steden: los Angelos:

Tlascala :

Behalven de kerk, hebben de *Dominicaener*, *Franciscaener*, *Augustynermonniken* en *Clariffen* prachtige kloosters alhier getimmerd. 't Queekhuis voor vijf honderd Indiaensche kinderen, om op-gevoed te worden in 't Roomsche geloof, voorzag *Ramirez* met jaerlijcx reijke inkomsten. Tusschen *Tlascala* en *los Angeles* zijn de fonteinen, waer uit de rievier borrelt, die door *Mechoacan* en *Zacatula* in de Zuid-zee valt. Nergens een vloed zoo vol krokodillen, als dese: zulx eenige plaetsen jammerlijk ontvolkt hebben. Geen wonder; want de wijsjensleggen gemeinelijk seftig eyeren, niet grooter als der gansen, welke zy in d'aerde begraven. De Indische muis *ichneumon* vernieltze, alwaer bekomen kan: zouden anderzints tot meerder getal uitdyen. Ja kruipt by den bek der krokodillen in, en bijt door de buik. Ook vindenze doodelijke wederpartyen aen de water slangen, haviken, buffels en byzonder detygers; die de krokodillen op de rug smijten, en voorts den buik stukken rijten. Zy vallen hier wreeder tegen de menschen dan elders: ter oorzaak de stroom van *Tlascala* weinig visch heeft. Bedekt onder slijk vallen de waterhaelers op 't lijf: vervolgen de canooen, en slaen den roeyer met de staert van boven neder. Het dorp *Napaluca* in de valleye *Ocumba* heeft haer oorsprong van een *Indiaen Juan*, die een land-huis en veel verkens had: lokte de omleggende huisgezinnen van de toppen na beneden: zulx eerlang duizend menschen sich by hem nederfloegen. Acht mijl boven *Tlascala* rookt de hooge besneeuwde berg *Popocatepec*. Tien jaer stondze zonder smook; doch borst zedert met zulk een gedruisch, dat alles wijd en zijd zidderde, op 't jaer vijftien hondert en veertig. Tusschen een pek-swaite damp slikerden yzelijke vlammen hemelwaerd: by vlaegen neder-geslaegen zetten tland aen koolen. d'Alfchen vloogen tot *Guaxocingo* en *Chulula* toe. 't Stond deerlijk allenthalven gesteld: boomen en kruiden verzengt: d'huifen ten grond toe ver-

Aerd der
krokodillen.

Popocatepec
brandende
berg.

brand; ieder pakte sich weg, voorneemens nooit te keeren. Toen de vlammen en smook begonden te minderen, stapte hopman *Diego de Ordas* na boven, tot de kant van 't gapende log. 't Scheelde weinig, of de stoutmoedigheid koste hem 't leven, meenigwerf in gevaer om te stikken wegens den sulferigen rook. Verwonderens-waerdig is de vrye markt binnen *Tlascala*: tot welke ontelbaere *Indiaenen* en *Spanjaerden* jaerlijcx toevloeyen. Ter eener zijde van de markt staet de lijftogt. Doorgaens zijn dan de vleesch-hallen alleen voorzien van meer of min als vijftien duizend schapen, vier duizend ossen en twee duizend varkens. Ter ander kant is te vinden overvloedig *cochinillie*, *liquidamber* en andere droogeryen, behalven 't zilver en goud: om welk te smeeden, verscheide winkels arbeiden. Men voert ook herwaerds Spaensche wijnen; doch is den *Indiaenen* verbooden te drinken: anderzints zoude geheel *Spanje* niet genoeg kunnen leveren, tot verzaediging van de gulzige inboorlingen. Voorts word 't bisdom *Tlascala* op de noord-kust besproeyt door de stroom *Papaloava*, zedert na den Spaenschen hopman, die d'eerste sijn steven derwaerds wendé, genaemt *Alvarado*. De naeste rievier *de Banderas*, wierd alzoogeheten, ter oorzaak d'inwoonders witte laekens by stokken om hoog staeken, om de *Spanjaerden* na den oever te lokken. Op den oever van de stroom *Almeria* stichte *Cortezus*, 's jaers na d'inneeming der hoofdstad *Mexico*, 't stedeken *Medellin*, ter gedachtenis van sijne geboorte-plaets in *Spanje* even eens genaemt, doch wierd eerlang afgebrooken door de Spaensche bevelhebbers, die alles moedwillens overhoop smieeten, uit haet tegen *Cortezus*. Voorts leggen in de Noorder Oceaen voor de *Tlascalasche strand* d'eilanden *Blanca*, *Verde* en *de Sacrificios*. 't Eerste kreeg haer benaeming wegens wit zand, 't ander van groen geboomte, en 't derde, dewijl *Joan de Gryalva*, die eerst *Nieuw-Spanje* ontdekte, op 't gezeld eiland een bebloede outaer vond

Markt tot
Tlascala:

Rievieren:

eilanden:

en

en geofferde menschen met geopende borsten en afgekapte armen en beenen. De rivier *Almeria* watert tegen *de Sacrificios* over in *d'Oceaan*: waerom de Spaensche zeilen eertijds aen dit eiland, om te ontlossen, ten anker liepen. Doch bleef naderhand achter, ter oorzaak de noorde wind hard op de wal staet, en veel vaertuig vernielt. *Henrik Hawks* geeft een tweede reden: namentlijk dewijl vreemde spooke *de Spanjaerden* buiten gemein quelden. Binnen 't bisdom *Tlascala* leid ook beslooten 't Landschap *Tepeaca*, welke hoofd-stad *Segura* gebouwt wierd door *Ferdinand Cortesius*, wanneer met groot verlies gejaegt was uit *Mexico*. De plaets geeft een dorre steenachtige grond. Konstige buisen brengen 't water tot de merkt, uit een vliet stortende van *Tlascalaes-berg*. 't Vlakke land verschaft goede weiden. d'Inwoonders spreken vierderhande tael: de gemeinste is *de Mexicaensche*: anderzints gebruikenze ook *de Popolucanische*, en zommige te gelijk *de Otomische spraek*. 't Dorp *Alyoxucan* vertoont sich verre van een hooge berg, wiens top zeer wijd gaept, want anderhalf honderd vademen van de kruin af, in 't hertje des bergs, leid een meir, vol koud en blaauw water, welk nooit hooger of laeger word. Lanx een naeuw pad klimmen de dorpelingen derwaerds. Dicht by vindmen twee andere grondeloofse meiren, beide midden in vlak land. 't Eerste *Tlachac* heeft een mijl omme-gangs en witte smaekelijke visjens een vinger groot. 't Tweede *Alchichican* is eens zoo groot, verheft met de wind bitter water, niet anders dan zee-golven. 't Land, en byzonder de valleye *san Pablo*, levert overvloedig tarwe; namentlijk vier honderd maeten in d'aerde geworpen geven ten tijd des oogst rachtig duizend. 't Vee tiert inschelijx buiten gemein wel. De bosschen dragen allerlei geboomt. De sneeuw-bergen byzonder voeden tijgers, luipaerden, wolven en harten. Onder veelerley gevoogelt, munt uit een klein zoomer-voogeltjen met een lange bek en

aengenaem gespikkelde veertjens: 'tleefd by bloemen en den daeuw: als de regen maenden in den herfst ophouden; hecht het sich vast aen een boom met den bek, en blijft al-zoo dood. Maer word wederom levendig zoo haest d'eerste regen des gras-maend valt. *Tepeaca* telt vijf *Franciscaener-kloosters* en vijf vlekken, welke ieder van een bequaem gast-huis is voorzien. Vorders leid de stad *Vera Cruz* op een vicrendeel uurs aen *de Mexicosche zee*, ten zuidoosten van *Villa Rica*, eertijds meest bewoont van arbeids-luiden, die de Spaensche vlooten onlasteden, en de vrachten binnenis boords hielpen. Tegenwoordig geschiet zulx tot *Buytron*. 't Is hier aller wegen ongezond: niet alleen ter oorzaak der regen, die van de lente af begint en in d'herfst eerst ophoud; maer ook dewijl doorgaens tegen den avond d'ooite of oost-zuid-ooste wind stortvlagen bybrengen, welke 't fijne zand indrinkt, en alzoogroote koude des nachts veroorzaekt. Dese vochtigheid trekt de brandende zonne daegs om hoog, totswaere onsteltentis der hcrzenen, wegens vergiftige dampen. Binnen *Vera Cruz* verzaemelenze ter tijd van de regen-maenden den regen in een gegracven poel; welke alle morgen ontelbaere kleine padden met staerten levert. Binnen weinig dagen vallen de staerten af; doch de kleine padden, tot groote aengegroeit, maeken geduurende de nacht een affchouwelijk geluid. Van slag-maend tot 't einde der lente-maend valt meestentijd niet een droppel uit de lucht. De noorde winden als dan maeken een droog aerd-rijk en gefonde lucht; doch meenigwerf een onstuimige *Oceaan* voor de wal tot swaere schipbreuken. De zee-haven *sant Juan de Alua* een klein laeg eilandeken is stijf vier mijl van de rivier *Vera Cruz* ten zuidoosten. Twee monden leiden binnewaerd. De voornaemste *la Laxa* word meest gebruikt. Binnen de andere, genaemt *Gallega*, leggen de schepen by sterke noorde-wind niet zeker, hoewel aen koopere ringen in een

- de sacrificios
hoelae-
nig:

Tepeaca.

*stad Vera
Cruz.*

stad Segura:

*wonder-poel
met pad-
den:*

*vreemde
meiren:*

*haven
Alua.*

*wonderlijk
vogeltje.*

sterke muur vast-gemaakt. De muur heeft tot verzekering wederzijds een bolwerk, van geschut voorzien. En zedert *Joan Hawkins* binnen dese haven twaelf rijk gelaeden schepen betrapt, by welke dartien andere uit *Spanjen* quamen met een nieuwe onder-koning, geschat op sestig tonnen gouds, is de haven gesterkt met een vast slot. *Hawkins* had gemakkelijk de twaelf zeilen kunnen prijs maeken, en de dartien buiten houden; doch verliet sich op 't woord des onder-koninx, belovende een allenthalve vergenoeging te geven aen *Hawkins*: die sich bedroogen vond. Uitgezondert twee schepen, bleef sijn gantsche vloot in de loop. Landwaerd, tusschen *Vera Cruz* en *los Angelos*, leid op een vlakke grond d' herberg-plaets *Rinconada*: voorts *Xalapa* en *Perota*, bestaende uit stroo-huisjens midden in een bosschaedje vol cederen en pijn-boomen, by *Spanjaerden* bewoond ten gerief der reisigers. Ten zelve einde staen ettelijke huizen rondom de spring-bronnen *Fuentes de Oztumba*, spuitende uit hooge rotz-steenen. Geen volkrijker vlek daer omtrent als *Chetula*, alwaer twaelf *Spanjaerden* haer leven betrouwen onder stijf sestig duizend *Indiaenen*. d' Ingezeten trekken byzonder groote dienst van de muilen. Dese beesten afzetfels uit esel en merrie, behouden meer gelijkenis na haer vader: zy hebben lange ooren, korte voeten, ses en dartig tanden, welke gezetter tijd verwisselen: sijn zonder galle: scheppen vermaek onder den blaeuwen hemel: worden licht besmet door een ongezonde lucht, ter oorzaak den honden in kracht van ruiken niet toegeven. De wijfjens leven doorgaens langer, dan de mannetjens. Vermoeid zijnde, wentelen haer om en om. Zoo haest een wolf ontdekken, besluiten hem in een kring, alwaer dood geschopt word. Tusschen *los Angelos* en *Guatemala* legt 't bisdom *Antiquera*, alzoogenoemt na d' hoofd-stad, beslaet honderd en acht mijlen in de lengte van de *Noorder-Oceaan* tot de *Zuider*, in de breedte negentig lanx

de *Zuid-zee*, en half zoo veel nevens de *Noord-zee*. 't Begrijpt eenige schoone landschappen, onder welke *Guaxaca* de kroon spant. Dit is een valleye vol dorpen en vruchtbaer, na welke *Ferdinand Cortesius* den eernaem mark-graef *de Valle* voerde. Zy levert kristal, koper-rood, heilzaeme gesteenten tegen graveel en 't bloeden, zijde, tarwe, mays, cochenillie, canna fistula, bezoar, goud, zilver en allerley Spaensche vruchten. Drie honderd en vijftig vlekken, weinig minder prachtige landhuisen, honderd en twintig *Dominicaener-kloosters*, en inmers zoo veel schoolen bewijzen genoegsaem de magt der valleye *Guaxaca*. Men spreekt hier dertienderhande taal; doch de Mexicaensche is meest in gebruik. Onder verscheide gewasfchen groeyt hier een wonderlijk vergiftig kruid, welk na de tijd des plukkens de dood veroorzaekt: om iemand op 't jaer te doen sterven moet het jaerig zijn, op de maend een maend, op een dag ter zelve dag geplukt wesen. 't Gewest plagt eertijds veel ongemaks te lijden wegens d'aerdbeeving; doch treft nu zoo fel niet. De *Spanjaerden* schrijven zulx toe aen *Martialis* beschuts-heer der hoofd-kerk tot *Antequera*. Onder *Guaxaca* behoort *Misteca*, verdeelt in *Alta* en *Baxa*. Beide hebben goudrijke rievieren en beeken: werwaerds d'Indiaensche vrouwen haer begeben met lijf-togt voor ettelijke dagen: verzamelen 't goud in hoenderschaften: tegen welk op de Spaensche merkten allerley nootdrustigheden verruilen. By 't vlekke *Cuertlavaca* leid een hooge berg, aenmerkenswaardig wegens een vreemd hol: d'ingang is zeer eng; weinig binnewaerd verthoont sich een vierkantige plaets van vijftig voeten: aen 't einde staen putten met hooge trappen: by welke een kromme weg begint doolhofs gewijs, een mijl lang: ihans leid een groote plaets, voorzien van een fontein vol goed water: een beek vloeyd nevens de fontein. Doch dewijl niemand dit hol verder ontdekt heeft, blijft 't vordere geheim

Hawkins
onvoor-
sich-
theid.

Vlekken
rondom
Vera Cruz.

Muilen,
haer aerd.

Beschry-
ving van
't bisdom
Antiquera.

Guaxaca:
Valleye

alhier der-
tien taalen.

Wonder-
vergiftig
kruid.

Verwonder-
ren-waer-
dig hst.

Vreemde
putten ●

heim als noch verborgen. Op de top van *fant Antonio* woonen d' *Indiaenen* in putten tusschen de klippen met wijf en kinderen. Dicht by vertoonen sich twee bergen, welker voeten zeer wijd van malkander, de kruinen nochtans zoo dicht zamen voegen, datmen de zelve kan overschreeden. De ses rotzen *Pennoles*, eertijds by de Mexicosche koningen met krijgsvolk beset, hebben gouden loodmijnen en een wortel, die voor zeep verstrekt. In 't vlek *Totomachiapa* is een kuil, die onder d'aerde een half mijl bewandelt word: 't water belet de vordere ontdekking, 't Klippig gewest *Zapotecas* plagt te voeden yzelijke inwoonders, met vellen omgord; doch nu tot bezaedigder leven gebragt, draegen klederen en hoeden. 't Volk, over *Guazacualco*, *Tluta* en *Cueztaxatla* verspreyt, onderhouden de besnijdenis, volgens een oud gebruik, gelijk voorgeven. Hier uit hebben te vergeefs zommige bewijs gefocht, als of dese *Americaenen* haer herkomst haelden uit de verstrooide stammen *Israels*, van welke *de Tatters* zouden oorspronkelijk zijn: die eindelijk, over de straet *Anian* gescheept, 't ledige *America* van inwoonders voorzagen. Maer dusdaenig gevoelen staet alenthalven zonder waerschijnelijke redenen. Want waer blijkt het, dat *de Tatters*, 't grootste volk desaerdboodems, haer afkomst moeten dank weten aan weinige Israelitische gevangenen? Is het, ter oorzaak besneden worden? Doch de besnijdenis heeft by haer geen plaets gegrepen, als met d' invoering der Muhammetische leer. En die aldaer dese leer noch niet aennemen, laeten sich als noch niet besnijden: gelijk blijkt aan *de Cataiers* en *Sarmaten*, ter wederzijde van de rievier *Oby*. En schoon besneden waeren voor *Muhammets* ingevoerde godsdienst, zoude echter geen bewijs stellen: dat uit *Israel* zijn voortgekomen. Want hoe veel volkeren namen de besnijdenis waer, welke nochtans geenzints afdaelden van *Abrahams* zaed. Alzoo getuigen *Diodorus Siculus*, hoe *de Cholchiers*,

Philo de Jode d' Egyptenaers, *Herodotus de Mooren*, *Strabo de Trogloditen*, *Cyprianus de Phœniciers* en *Arabiers* haer van ouds her besneden: 't welk als noch by zommige in swang gaet. Het is inschelijx duidelijk te zien by *Jeremias*, dat d' *Egyptenaers*, *Edomieten*, *Ammonieten*, *Moabieten* en *Ismaelieten*, de zelve gewoonte onderhielden. Voorts d' hoofdstad des biddoms *Guaxaca* is *Antequera*, twee en seventig mijl ten zuid-oosten van *Mexico* afgelegen. De kerk alhier, uit een stuk gehouwen, vertoont kostelijke marmor-pylaeren. De rievier, welke de wallen bespoelt, borrelt uit d'aerde, en loopt na 't gebergte *Coatlan*. *Herrera* telt vier honderd Spaensche huisgezinnen; maer de sichtbaare getuige *Joan Chilton* slechts vijftig: anderzints dicht bewoont by *Indiaenen*, die haer tol betaelen aan *de Spanjaerden* met kotoene mantels en *cochinillie*. De tweede stad *Ilifonso de los Zapotecas* leid op een berg, gehoorig tot *de Mixes*, een woest, sterk en lang-gebaerd volk: spreek en grove tael: gingen eertijds naekt: alleenlijk hing een wit herten-vel met menschen herzenen bereid, over d'heupen. Zy voerden geduurig oorlog tegen *de Zapotecas*: en zouden door *de Spanjaerden* geenzints t' ondergebragt zijn, indien niet gebruikt hadden den dienst van wreede honden. Dese beesten maekten zulk een schrik; dat dartig Spaensche soldaaten binnen *Ilifonso* sich vertrouwden te woonen tusschen dartig duizend *Mixes*. Men handelt hier met kotoen, maiz en goud. De darde stad *San Iago de Nexapa* word van een steile kruin verre gezien. Twintig bezettingen houden de wreevelige *Zapotecas* inschelijx door honden in den toom. De laetste plaets, gebouwt by *Gonzales de Sandoval*, op 't jaer vijftien honderd twee en twintig, is *Villa del Espiritu santo*; voert gesach over vijftig Indiaensche dorpen, die gantsch beswaerlijk den hals bukten onder 't Spaensche jok. Lanx *de Noord-zee* heeft *Guaxaca* weinige havens. De rievier *Aquivilco* verschaft een bequame reede, vermids de mond hondert en negen-

Fer. c. 9.
v. 25. 26.Antequera
hoofst. stad
van Gua-
xaca.

Stad Ilifonso.

Mixes woest
volk.Stad San
Iago:Villa del
Espiritu
santo:

Zapotecas.

De besnijdenis by zommige Americaenen onderhouden.

Mehovius.
Sarmatia
l. 1. c. 5.

negentig schreeden gaept. Aen de *Zuider-Oceaan* leid d'haven *Guatulco*, daer de schepen ladden, diena d'*Honduras* en *Peru* zeilen. 't Vlek telt omtrent honderd hutten, een tol-huis, welke *Thomas Candisch* aen brandstak: negenjaer te vooren door *Frans Draek* uit-geplondert. Op de zelve kust ontmoetmen de smalle reede *Tecoantepeque*, vermaerd door kreeften-visschery, en d'invallende stroom *Ometepec*, uit de poelen van 't gebergte *Cacatepec* gestort. 't Bisdom *Mechoacan* (zoo veel gezeit als een vischrijk land) beslaet: lanx de *Zuid-zee* stift zeventig mijl, te landwaerd weinig minder, stoot tegen *Mexico* en *Nieu-Galicien*, ten noorden loopt het verre onder de *Chichimecas*. Men spreekt in *Mechoacan* vierderley taalen, d'*Otomische*, *Chichimecische*, *Mexicaensche* over geheel *Nieuw-Spanje* gemein, en eindelijk *Tarasca*, een netre en korte sprack, die eigentlijk alhier te huis hoort. 't Land, vol meiren, rievieren, baden en fonteinen, heeft een gezonde lucht, (hoewel elders heet, en elders kouder) boomrijke bergen, weelige weyden voor 't vee, en vruchtbaere akkers tot allerley gewasch. Vier schepelstarwe gezaeyt leveren in den oogst ses honderd. Paerden, geiten en verkens dwaelen by groote troppen door de bosschen: hoewel de leeuwen en wilde honden jaerlijx een groot getal verslinden. Het meeste onheil evenwel komt van de tygers; die, wanneer eens menschen-vleesch smaken, 't volk ten platten lande uit d'huisen wech-haelen. 't Helpt niet, of de deuren vast geslooten zijn; zy rukken dak en wanden aen stukken: en maeken een geweldige opening. Wegens haer sterkte getuigt *Jacob Bonnius*: hoe 't opper-hoofd *Peter Carpentier* buiten *Batavia* een val uitbalken met yzer-beslag stelde, in welke een geit vast maekte, om tygers te lokken. 't Gelukte, maer 't beest benaeuwt scheurde de balken, en liet den geit ongeschend. *Hugo Linschouten* verhaelt wel, dat de tygers in *West-Indien* geen *Spanjaerden* beschadigen; zy plegen alleenlijk haer

wreedheid tegen d'*Indiaenen*: zelf als een swart en blank mensch te zamen slaepen, verscheurenze den swarten. Of nu zulx onbepaald geloof verdient, kan blijken aen zoo meenigen *Spanjaerd* over den *West-Indischen* boodem tusschen der tijgers tanden vermaelt. Op de togt die *Fedreman* alhier deed, viel de tijger een gewaepende krijs-bende aen: scheurde in aller tegenwoordigheid een *Spanjaerd* en drie *Indiaenen*: en ontquam. Geen boomen verschaffen lijf-berging; want zy klimmen tot den top, en rukken den gevluchten van boven neder. Haer nagels verbergen zulk een vergif: dat de wonde nimmer geneest. Geen dier, of zy waegen een schuine sprong: weshalven onder de ruichte schuilen. Indien de sprong mist, tredenze brieschende langsaem ter rugge: ter oorzak andere beesten lichtelijk ontvluchten, alzo de tygers niet snel zijn in 't loopen, gelijk d'oudheid verkeerdelijk gelooft heeft; maer langsaem. Belangende 't onderscheid tusschen menschen vleesch welk zy maeken, is dus verre waerachtig: datze meer smaek vinden aen vrouwen borsten, dan andere ledemaeten, en een swart mensch uitpikken voor een blanke. Wegens 't eerste geeft *Vrankrijk* duidelijc bewijs: wanneer twee tygers, ten tijde koning *Luidewijk de twaelfde* boven d'aerde stond, los braken: en meenigte wijven borsteloos by de wegen lieten leggen. Het tweede bevestigt *Joan Jonstonus* met een vreemde geschiedenis in *Bengala* voorgevallen. Een *Moor* droomde, hoe hem een tyger uit 't schip weg-sleepte: waerom den volgende nacht sich onder de plecht verbergde. De schipper zocht na d'oorzaak, en verston den droom. Juist lag 't schip aen de wal. By midder-nacht springt een tyger binnens boord: verslind den *Moor*, en rackt niemand van dartig *Hollandsche* boots-gesellen, die sloop waeren. Gelukkiger ontquam een matroos, op strand wandelende: achter sette een tyger op hem toe, en voor een krokodil. De tyger, om den krokodil te

gedenk-
waardige
voorvallen
door tygers.

Beschry-
ving van
't bisdom
Mechoacan:

taalen:

vruchtbaer-
heid.

Histor. Nat.
Med 1.5.c.2.

Natuur
der tygers:

Hist. de
Quadrup.
c. 4.

Vreemde
voorval.

geuew

gacuw te wesen , liep uit haest den matroos voor by , en geraekt met de krokodil in strijd. Dit gevecht baete hem 't leven. Eindelijk *de West-Indiænen* ontzien niet alleen den tijger wegens wreedheid , boven andere dieren ; maer bewijfen 't beest godsdienstige eer : om dat de duivel meenigmael in zulk een schijn tot haer spreekt. Behalven de tijgers , lijden ook d'inwoonders *van Mechoacan* groote overlaf door d' eek-hoorns , die niet alleen veel vruchten na d' hoolen sleeten ; maer zelf d' huifen diervoegen ondergraeven , dat wegzinken of ter zijde overstorten. De schaede is te grooter , dewijl zeer vermenigvuldigen. Meest krijgenze vier jongen gelijk : dewelke ten darden dag om roof loopen. Konnen beswaerlijk gevangen , wegens loose snelheid. Springen van d' eene tak zeer wijd op den ander. Dienen sich veelvoudig van haer groote staerten : in 't springen gebruikenze voor een vleugel , in 't overschepen met een bast voor een zeil. Stoppen by onweder den windzijde toe , en maeken opening aen de louwe kant. Men vind alhier sesterhande soort. *Tlilic* schuilt onder sijn staert ; bootst het tillepen der mussen aerdig na. *Quapachtli* is eens zoo groot , en kan nooit tam gemaekt : inschelijx ook *techalotl* , met een kaele staert en groote oogen. *Thalmototli* heeft een dikke kop , en een staert vol swarte en witte streepen. *Quimichpatlan* vertoont een klein kopje en lange beenen : schijnt te vliegen van d' eene boom tot d' andere. *Tzatltechalotl* is wittachtig. De vossen doen ook groote schaede. Haer pisse stinkt veertig dagen , dat niemand omtrend de bepiste plaets kan duuren. Wanneer op een kleed valt , word van d' ondraegelijke stank nooit gereinigt. *De auras* zijn niet ongelijk de swarte hennen : vliegen zeer hoog in de lucht : eten niet dan stinkende krogen , welke zy van verre ricken : hebben een hairige kop en hals , en yzelijk gezicht. Sommig gevoogelt keert en vertrekt ter gezetter tijd : andere blijft. Slangen en haegdissen zijn schaerfer , dan op

andere plaetsen. 't Volk schikt sich gantschelijk na *de Spanjaerden* in kleding en tacl. Leert allerlei ambachten. Haer tafels , kisten en kassen uit braslie-hout behoeven voor geen Europische schrijn-werken te wijken. De schilder-konst heeft ook een goeden opgang. Zy maeken klederen , schoenen en wonderlijke kopere sloten. Bebouwen d' akkers verstandelijk. Maeken veel werks van de Spaensche honden ; doch alzo weinig spijs gaven , zijn vele gevluht en verwildert. Dragen de naem *Cimarrones* , en brengen groote schaede toe aen 't vee. Maer hoewel *de Mechoacans* veel Spaensche zeden overnemen , zijn echter niet af te brengen van een gewoonte , schaedelijk voor de koorts ; want schoon weinig beteren , ja zommige de dwaesheid met de dood bekoopen , springenze , als de koorts haer grootste verheffing heeft , in koud water. Tegen andere zickten gebruikenze kruiden , welker gencefende kracht d' ervaerendheid onseilbaer over lang betoont heeft. Zedert *de Spanjaerden Mechoacan* tot een bisdom maekten , zijn aldaer gesticht vier en negentig schoolen , vijftig kerken , verscheide gast-huifen en kloosters , bewoont by *Franciscaener* en *Augustijner monniken* , de steden *Pascuaro* , *Valladolid* voorzien van een bisschoppelijke stoel en visch-rijk meir , *Miguel* vol bouw-huifen voor beesten , *Felipe* op een onvruchtbaere grond , *Conception de Salaya* en *Zamora*. Ses honderd *Spanjaerden* vinden gestadig werk aen de zilver-mijnen *Guanaxuato*. De voornaemste haven *Navidad* ontfangt de schepen , die op *de Philipines* vaeren. 't Landschap *Tucatan* , by *Franciscus Fernandez* eerste ontdekker verkeerdelijk voor een eiland gekeurt , paelt met drie en twintig mijl lands aen *Guatemala* en *Tabasco* , heeft twee honderd vijf en twintig mijlen in d' ommegang. *Peter Martijr* haelt d' oorsprong der benaeming van een misverstand : namentlijk *de Spanjaerden* , voor dese kust vervallen , riepen den inwoonders toe met gebaeten en tekenen ,

Kk hoe-

Overlaff
door eek-
hoorns :

haer na-
tuur , en
sesterley
soort.

Overlaff
door vosses-
pis.

Auras won-
derlijke vo-
gelen.

Inwoonders
van Mecho-
acan , haer
zeden.

Schoolen en
kloosters in
Mechoacan:
als ook ste-
den :

haven.

hoedaenig word dit geweest genoemd? zy kregen ten antwoord *Yucatan*; beduidende, *wy verstaen uniet*. Tusschen *Yucatan* en *Tabasco* maekt de zee een dubbelde inwijk vol kleine eilanden, welke, tot verwonderens toe, niet min vele als verscheide slag van zee-vogelen voeden. Ook valt hier schoone jagt op konijnen, verkens en aepen. *Yucatan* zelf heet en vochtig, heeft geen rievieren; maer goede putten, welke schoon water door een schelp-grond op-wellen. De winter neemt aenvang in wijnmaend met noodelijke stormen: die den in-gezetenen, aen groote hette gewend en dun gekeeld, veeltijds gevaerlijke zinkingen en koortzen veroorzaaken: hoewel ondertusschen doorgaens lang leven en vruchtbaer voort-zetten. Zy verhaelen van haer voor-ouders, datze uit 't oosten herkomstig, sich 't jok der dwingelanden ontrokken, niet zonder almagtige bystand Gods, die een weg opende door de zee: ten einde droogs-voets herwaerds quamen. Voorts zijn alhier twee dingen byzonder merk-waerdig. Onder 't eerste mag gesteld worden een manier van doopen, zeer eerbiedig bedient. Zy hebben hier af een groot gevoelen. De verzuiming stelt den mensch bloot ter verdoemenis. Daer in het tegendeel de doop in-stort een heilige bequaemheid, en verzeegeld verlossing van eeuwige moeyelikheden, by de duivelen veroorzaekt. De ouders vasten drie dagen te vooren, eer haer kinders ten doop brengen. Zy kiezen hier toe d'ouderdom van drie tot twaelf jaeren, en een dag, volgens by-geloovige rekening, geenzints ongelukkig. 't Verdient aen-gemerkt, datze dit doopen noemen met een woord, beduidende weder-gebooren. Eindelijk mag geen ongedoopte in den houwelijken staet treden. 't Tweede, niet min merk waerdig, raekt de kostelijke steene gebouwen, welker luister d'Europische paleisen uitdaegt: daerze ondertusschen geen yzer, koper, zilver of goud kennen. 't Gebergte, welk tusschen *Cham-*

poton en *Salamanca* met kromme bogten over dwars sich uit-strekt, word bewoont van ongemein langlevende menschen. Indien een Franciscaener geloof verdient, zag hy een man, welke drie honderd jaer bereikte, volgens bewijs 't geen andere gaven: de kinne hing gekromt tot de knien: de huid, alzoo nooit klederen droeg, was rouw-begroeyt. Voorts verdeelt 't gebergte *Yucatan* in noorder en zuidelijk. 't Noorder, dichtst bewoont, zoude meer gezengt worden door de brandende zonne-straelen: ten zy d'oostelijke winden by dagen tegen d'avond de lucht uit zee d'hitte temperden. *Franciscus Fernandez* ontdekte wel eerst dit geweest; doch keerde zonder vordere verrichting na *Cuba*. Zedert hervatte *Ioan Grisalua* de togt: stapte uit op 't eiland *Cohumel*, *santa Crus* hernoemt: streed tegen de *Campechiers*: vond steene en houtekruisen: kreeg bericht, hoe eertijds onder de *Yucataners* een waer-zegger *Chilam Cambal* leefde, voor-zeggende: een vreemd volk, herkomstig uit 't geweest daer de zonne op-gaet, zoude *Yucatan* onder 't jok brengen. *Grisalua* besichtigde eindelijk 't landschap *Tabasco*: lichte 't anker t' huifwaerd: en liet sijn naem aen de sterke stroom, die uit *Tabasco* in de *Mexiaensche zee* valt. Na hem geraekte *Cortefius* aen *Cosumel* te land, en aldaer in kennis met de tolk *Hieronymus de Aguilar*, van welken groote dienst genoot, terwijl *Nieuw-Spanje* beoorloogde. Op 't jaer vijftien honderd seven en twintig, vatte *Frans de Montero* 't werk, by *Cortefius* onder-laeten, wederom ter hand, gevolmagtigt van 't Spaensche hof. Aen *Yucatan* geland vond harde tegen-stand, welken de strijdbaere dorpelingen uit *Xamanzal* deden. Hy sloeg door haer heen, en den weg in na *Conil*: alwaer de bestierders van 't geweest *Chuaca* bericht bragten: hoe haer hoofd-stad *Tirroh* stond onder de stee-voogden *Cheles*. Weinig weer boden d'inwoonders des landschaps *Aarrinchel*. Om geholpen te worden tegen

Beschrijving van 't landschap *Yucatan*:

eilanden:

putten:

zeer merkwaerdig.

Manier van doopen onder d'Americaenen zeer merkwaerdig.

Kostelijke gebouwen.

Gebergte:

lang-levende menschen:

Yucatan by wie ontdekt.

Verrichting van *Grisalua*, en andere op *Yucatan*.

byzonder van *Montero*.

de

S. FRANCISCO DE CAMPECHE

1. Castellum Francisci. 2. Castellum
3. Dives Indorum. 4. Castellum capituli. 5. Castellum cathedralis.
6. Curia. 7. Collegium mercatorum. 8. Navalis
9. Castellum d. Romani

SINUS MEXICANUS

GOLFO DE NUEVA ESPAÑA

GOLFO DE HONDURAS

MAR

DEL

ZUR.

de *Cocomes*, ontving hem *Tutulxin*, wiens hoofd-stad *Mini* is, zeer vriendelijk. Zulx *Montero* een groote voet kreeg op *Jucatan*. Hy liet de gewesten *Chetema* en *Cochuaque* leggen, ter oorzaak de steen-rotzige grond niet veel beloofde. Zedert de *Spanjaerden* sich t'eenemaal meesters maekten van *Jucatan*, stichtenze drie steden. De voornaemste *Merida*, leid op den boodem van 't Indiaense vlek *Mayapan*, alwaer veel sware muuraedjen stonden, vertoonende naekte menschen, niet min konstig als oud. Binnen *Merida* (alzo geheeten ter oorzaak eenigzints gelijkt na de Castiliaensche stad even eens genaemd) houden huis de bisschop en gesachhebber over 's koninx inkomsten.

Valledolid: *Valledolid* heeft een prachtig Franciscaener-klooster; en vijftien duizend schatting betaelende *Indiaenen*. *Campechium* gelegen aen een ondiepe haven, ontleent de naem van 't bekende verf-hout. d'Engelsche hopman *Wilhem Parker* lande alhier met ses en vijftig man in den morgenstond by 'tklooster *Francisco*: overviel vijfhonderd *Spanjaerden* en acht duizend *Indiaenen*, die twee dorpen bewoonden. Doch de gevluichte *Spanjaerden* trokken geswind alle magt by een, en recht op d'Engelsche. 't Gevecht liep scherp af: en zoude *Parker* te kort geschooten zijn, indien niet met een aardige krijgsvond, de gevangenen arm aen arm gebonden, ten doel der kogels stelde: en alzo, achter dufdaenige borst-weering geschuilt, t'scheep stapte. 't Gelukte den *Hollandischen* zeevoogd *Joan Joans-zoon van Hoorn* beter. Deselichte in bloei maend des jaers seftien honderd drie en dertig, voor *Pernambuco* d'ankers der zeilen *de Faem*, *Middelburg*, *de Goude Leeuw* en *Zutfen*; de jagten d'*Otter*, *Brak*, *Nachtegael* en sloep *Gyffeling* versterkten de vloot. Doch d'*Otter*, *Brak* en *Gyffeling* liepen na *Marganan*, om aldaer 't Spaensche vaertuig van de reede te halen. 't Schip *Zutfen* dwaelde af. Vier mijl buiten de *Campechische* wal liep d'*Hollandische* vloot ten anker. 't Krijgs-volk vier honderd sterk stapte des nachts

over in de jagten en sloepen. De groote boots voerden ieder twaelf man. 't Volk, verdeelt tot twee hoopen, lande een uur na zonnen-opgang aen een groene valleye. Twee Spaensche vaendelen, behalven de ruitery, hield de strand bezet. Doch de twee groote booten, elk voorzien van een steen-stuk, als ook de *Nachtegael* en *Gyffeling* maekte met 't geschut zulk een ruimte; dat de *Spanjaerden* weeten binnen haer eerste beschanfing: waer uit geweldiger-hand gedreven wierden: en met de zelve furie uit de tweede begraeving. Voor 't derde bolwerk vonden d'*Hollanders* meer werk. De vyand loste drie yzere stukken, en gaf dapper vuur met musketten: eerlang echter liet hy 't geschut voor d'overwinnaers, die de rampaerden aen stukken bracken, en voorts zeeghaftig op de markt toezetten. Ses straeten, die by de markt uitloopen, waeren met een borstweering vijf voeten hoog en vol schiet-gaten gevult. Twee metaele kortouwen en tien veertien-ponders stonden tegen d'aenkomst met schrot gelaeden. Eens wierden alle los gebrand. d'*Hollanders* drongen terstond zoo vinnig in: dat piek tegen piek en swaerd tegen swaerd handgemein vochten. Wederzijds bleef veel volk; doch meer gequetst. Eindelijk vluchten de *Spanjaerden* boven op de platte daeken der huisen en de kerk van een steene borstweering voorzien. Niet zonder veel moeyte konden de gevluichten bedwongen worden om af te klimmen. Indien moeds genoeg hadden, zouden d'*Hollanders* met steenen dood konnen smijten. De steenvoogd *Juan de Barros*, weigerde randzoen voor de gevangenen en brand-schatting: alzo *Campechium*, uit sware steene huisen gebouwt, niet veel schaede konde lijden van de vlamme. De gevangens gaven bericht: hoe drie honderd en vijftig *Spanjaerden*, vijftig *Mooren*, en meer dan duizend *Indiaenen* in wapenen stonden, als d'*Hollanders* aenvielen. In dese bragten rijke buit na boord: namen twee en twintig schepen voor de

Campechium ingenoomen en weder verlaten van de *Hollanders*.

Stad *Merida*:

Valledolid:

Campechium:

Parkers be- drif:

stad geankert, meest gelaeden met *Campechie-hout* en *cacao*. Zommige randzoeneerden *de Spanjaerden*: d'overige zijn verbrand. *Campechium* is een wel betimmerde stad: heeft prachtige gebouwen en drie kerken, d'hoofd-tempel, *San Roman* en *de los Remedios*. Buiten de wal leid een heerlijk klooster, by *Franciscaenen* bewoont. Eindelijk leid *Salamanca* drie en sestig mijl van *Merida* in het landschap *Bacalar*. De *Yucatan*sche kust vorders loopt meesten-deel vlak: zulx de schepen vier, vijf en meer mijlen van de wal moeten blijven. Nergens een haven, dan voor klein vaertuig. De vloed gaet zeer sterk in, en 't eb't laeg. Met d'ebbe leggen verscheide in-wijken droog. Tusschen 't zee-gras blijven duizende visschen hangen. d'Eilanden aldaer maeken een groot getal uit, meest met klippen besmet. Het laeste gewest, gehoorig onder *Nieuw-Spanje*, is *Tabasco*, ten noorden bespoelt door de *Noorder-Oceaan*, paelt ten oosten tegen *Yucatan*. De grond, vlak en zonder gebergte, draegt groote bosschaedjen van cederen, brasilie-boomen en andere. Alhier vallen zeer smaekelijke vruchten, hoedanig *de mameyes*, *zapotes*, *aguacates* en *guajabos*. Tegen drie maenden droogte valt de regen negen maenden. De vocht en hette maeken 't land vruchtbaer. Zulx drie, ja vier-mael'sjaers, *den maiz* in-oogsten. Wijngaerden, vijgen, limoenen, oranje-appelen, rijs, gierst en allerley hof-kruiden slaegen inschelijx buiten gemein wel. d'Overvloedige poelen, vloedden en meiren schaffen veelerhande soorten visch. Behalven *de tortugas*, *yguanas* en andere, word ook voor de strand gevangen de bekende *manati* of zee-koe. Dese visch, afschouwelijk om te zien, heeft een osse-kop, kleine oogen, twee voeten omtrend 't hoofd in plaets van vinnen, twee ronde gaeten verstrekkende voor ooren, ronde beenen als kaetsballen in d'herzenen, een korte staert, een huid met borstels. De wijfsens zijn ook voorzien van twee mammen, om de jongen te zuigen. De inwoonders gebruiken

veel gestampte tabak, welk tegen de vermoeydheid knaewen. Paeuwen, faifanten, papegayen, quakkels, hoenders, duiven, en veelerley gevogelt *den Europeers* onbekend, vindmen by duizenden. De tygers en leeuwen brengen geen klein onheil toe. De wilde swijnen vallen zeer smakelijk, gelijk ook de konijnen en harten. De schildpadden vertoonen een verwonderens-waerdige groote. d'Aepen, meerkatten en eekhoorentjes beschaedigen de vrucht-boomen, en byzonder *de cacao* zeer. De *moustieken* quellen ook buiten gemein de menschen: beletten de nacht-rust. Zedert *de Spanjaerden* van *Tabasco* meesters wierden, hebbenze d'inwoonders bedwongen na Spaensche zeden en wetten te leven. Zy spreken drierlei tael. De gebruikelijkste *Chontal* steekt vol woorden. De tweede *Zoques* grijpt plaets op 't gebergte, welk *Chiapa* en *Tabasco* scheyd. *De Mexicaensche* is ingevoert door de besettelingen, die *Muteczuma* leide binnen de sterkten *Zimatlan* en *Xicalango*: en word te meer gesproken, dewijl niet alleen haer beschaefde nettigheid heeft; maer ook groot gebruik: alzo eensdeels over geheel *Nieuw-Spanje* word verstaen, en andersdeel nadien de Roomsche priesters veel Mexicaensche liedckens gedicht hebben, by welker gezang *de Tabascers* vermaek scheppen. De hoofd-plaets *Nuestra Sennora de la Victoria* ontleent haer benaeming van *Ferdinand Cortesius*, die aldaer een heerlijke zegen bevocht tegen d'*Indiaenen*, toen sijn eerste togt deed na *Mexico*. Dus verre de beschrijving van *Nieu-Spanje*, verdeelt in zoo veel volkeren, verscheiden in zeden en taelen: hoewel meest alle sich eenigzints schikten na 't doen der *Mexicaenen*, dewelke sich door de wapenen een weg tot overmoogendheid gemaekt hadden. Alle erkendenze een Schepper van alles; doch geen naem, om 't woord God uit te drukken. Maer behalven een opperste Heer, zijn andere schepselen tot Goden aengenomen: en onder die de zonne, maen, sterren, en zelf afgesturve-

vogels:

mild-gediert:

tael is hier drierley:

hoofd-stad van Tabasco.

Afgoden.

Salamanca:

Yucatan-sche kust.

Beschrijving van 't landschap Tabasco:

lange regen:

vruchtbaerheid:

visch:

Vreemde
begraaf-
ingen.

sturvende menschen. Met de lijken gingen *de Mexicaeners*, en andere volkeren daer omtrent, vreemd te werk. Den priesteren bleef aenbevoelen de zorg over de begraeving: d'Akker-werven, of ook zomwijl d'huisen, verstrekten tot graf-steden. Andere voerden de lijken na de bergen. Andere besteldenze ter aerde in detempels. Het zy de lichaemen verbrand wierden, of niet verbrand, klederen en kostelikheden, by d'overleedene gedraegen, dolf men te gelijk. Ondertusschen zongen alie een treuriglijk lied. Na'tgezag, hieldenze een maeltijd. d'Erfgenaemen van aenzienlijke persoonaedjen kleeden in rouw, zoo meenig ter dood-staerze verscheen. Een gestorvene word uit-gestrekt op de vloer: tertijd de vrienden aller wegen toekomen, om hem met giften te begroeten, niet anders of leefde. Wredergaet het toe omtrendgrooten heeren: dan brengenze niet alleen geschenken; maer bieden hemaen ook

sijn slaeven, hof-meeester, schenker, dwergen, bultenaers en eigen priester: (ieder heer voed zulk volk) ten einde den gewoonelijken dienst volbrengen in d'andere weereld. Ja alle huis-genooten en broeders zelf vergezelschapten 't lijk ter slagting: en namen met sich gewaed, goud, gesteenten, arm-ringen en kostelijke gordijnen: om geen armoede te lijden na dit leven. De priester; die de begraevenis bezorgde, stapte voor 't lijk met de teikenen des afgods, die de doode verbeeld had; (want een iegelijk heer, tot vermeerdering der achtbaerheid, droeg de toe-naem en 't gewaed van een afgod) andere paepen sloegen op trommelen, zongen treurig, speelden op fluiten, en wierookten: 't gehuil der vrienden, en byzonder die ten slachting gingen, verdubbelden de naere galmen. De ridderschap droeg de waepenen en oorloogs-daeden by de aflijvige verricht, in doek konstig af-gemaelt. Rondom het lijk wierden eindelijk

gestapelt geharste brandhouten. Als 't licchaem tot aschelag, sprong een priester in duivels klederen voor den dag: 't kleet vertoonde ettelijke gaepende monden vol tanden en leelijk-gespalkte oogen. Hy roerde, met een lange stok en yzige gebaerten, d' aschen onder malkander. d' Assche wierd in een potte verzaemelt en ter aerde besteld: niet zonder de voornoemde kostelikheden. Doch d' afgooden over *Nieuw-Spanje* zijn meest door afgrijzelijke beeltenissen vertoon: en zomtijds met levendige menschen, een jaer lang aengebden; om als dan tot een bloedige offerhande, en voorts een tafel-gerecht, te verstrekken. De priesters, verdeelt in minder of hooger ordens, erkennen een opper-hoofd, *papas* genaemt. Ieder af-god had byzonder slag van priesters. Die *Vitzlipuztli* dienden erfden de bediening, na de geslagten der wijken. Andere wierden gevordert by verkiefing, ten zy van kindsbeen af tot priesterlijke oefeningen op-gequeekt waeren. Byzondere aen-merking verdienen de Mexicaensche kloosters. Binnen de voornaemste tempel, op een ruime vier-kante plaets, stonden twee huifen over malkander, het een vol monniken, 't ander met nonnen. De nonnen, maegden van twaelf tot dertien jaer, genaemt *dochters der boetvaardigheid*, hielden den tempel schoon: bereiden spijs voor d' afgod en priesters, uit d' aelmoesen by de priesters ontfangen. De kost bestond in kleine koekjens, na de gedaente van handen en voeten, behalven gedraeyde kraekelingen en vreemde toe-spijs. Voor den afgod geplaetst, wierd weg-geuomen, en door de priesters genuttigt. Ook stelde haer d' abdisse te werk, in gestikte doeken ten kerkcieraed toe te stellen: stonden nevens de priesters ter midder-nacht op: speelden met kinkhoorens en sluiten: neurden droevige toonen; en wierrookten: geezelden haer ten bloede: prikkelden in 't bovenste der ooren: en besmeerden d' aengesichten met dit bloed. Na een jaer dit klooster bewoond hadden, wieschen 't bloed

Priesters in
Nieuw-
Spanje:

Nonnen-
kloosters:

haer ambt:

af: tot welken einde binnen de ver-
trek-kamer een groote bak stond.
Om het minste onkuischbedrijf wier-
den ten vreeselijker dood gedoemt.
't Ken-teiken der zonde was, indien
een ratte door de celle liep van een
bagijn, of een vleur-muis vloog, of
eenige doek beknabbelt lag: alzoo
meinden, dat de gezeide beesten haer
zouden ontzien, ten heiligen plaets
te naderen, ten zy ontheiligt door
dartel bejag. 't Klooster-leven duur-
de slechts een jaer: alsdan stond het
geoorloft te houwelijkken. 't Huis,
over de Mexicaensche bagijnen, op
de zelve binnen-plaets des grooten
tempels, bewoonden jongelingen
tusschen achtien en twintig jaren oud.
Dese, dragende monniks-kruijen en
een gevlochte tuit, van de top des
hoofds achter af-hangende, leefden
arm en kuisch: bewaerden de prie-
sterlijke klederen, wierook-vaten
en d' altijd-brandendende vuur test,
voor d' outaer van *Vitzlipuztli*: brag-
ten hout ten offer. Onder haer ston-
den minder-jaerige jongens: welker
ambt lag, in kruiden en bloemen te
strooyen over den tempel: der prie-
steren vlijmen te scherpen, om des
middernachts bloed te trekken uit de
beenen: haer hand-water toe te rei-
ken. Dese jongens droegen klederen
gebreyd als netten: sloegen 't gesigt
ter aerde, als haer een vrouw gemoe-
te: gingen, vier en vier, of ses en ses,
aelmoesen verzaemelen: bewaekten
by beurten 't voornoemde vuur: trok-
ken bloed uit de koonen, welk in de
slaepen des hoofds strecken tot bene-
den d'ooren: en wieschen sich alsdan
by donker in een geheiligt bad-wa-
ter. Zulk streng leven duurde een
jaer. Maer de godsdienst, allent-
halven bloedig, stond den inwoon-
ders van *Nieuw-Spanje* lang tegen. Ie-
der begon meer en meer te schrikken
voor 't levendig villen en hart-optar-
nen der menschen, ten offer geschikt:
te meer nadien met 's levens gevaer
uit vyands-land door oorlog moe-
sten gehaelt worden. Ten zy de prie-
sters te rugge hielden, zy hadden lich-
telijk een nieuwe godsdienst om-
helft, was slechts ergens een leeraer

Mexicaen-
sche monni-
ken:

tempel-jon-
gens:

Mexicaneis
waerom
't Roomsche
geloofliche
aen-naemen.

te voorschijn gekomen. Waerom ook zoo licht 't Roomfche geloof aennaemen. Als *Cortefus* der stad *Mexico* meester was, verfochten hem de *Mechoacansche* gefanten om leeraers, die een wet wilden voorschrijven, na welke zy mogten leven: dewijl haer d'afgoodery lang tegen de borst stiet, wegens ondragelijke wreedheid. Men hield vorders binnen *Mexico* een staetelijke ommevang. 't Ging aldus toe. De voornoemde nonnen stampten *bledos-zaed* en gerooft *mayz* onder malkander, welk met hooning kneeden: uit het deeg maektenze een afgod, na de gelijkenis van *Viztlipuztli*: over de neus en 't voorhoofd liep een blaauwe streep tot beide d'ooren: droeg op 't hoofde een pluimaedje, in de linker-hand een witte rondas, en in de rechter een slangswijs gestrepte staf: vleugelen keeken achter boven de schouders uit. Ter gestemder feest-dag quamen de nonnen voor zonnen-opgang te zamen, in nieuw wit gewaad, met kransen van gerooft *mayz* om 't hoofd en hals, die tot onder de linker schouder hingen: d'aengesichten blonken veelvervig: om d'armen slingerden papegaey-pluimen van d'elkeboogen tot d'handen toe. Aldus gepronkt droegen den gekneeden afgod op de schouders na een plaets: alwaer de jongelingen, over haer klooster woonachtig binnen de zelve tempel, den blaauwen zetel, des afgods zit-plaets, met byzondere eerbiedigheid afnamen, en droegen tot d'onderste kerktrap: alwaer 't volk, ten bewijs van godsdienstige vernedering, aerde op haer hoofd spreide. Naeuwelijx was zulx verricht, of de jongelingen liepen zoo ras moogelijk na den berg *Chapultepec* een uur buiten *Mexico*. De meenigte volgde by manier van ommevang. Men deed hier een korte vermaening en haestig offer: en haeste even siel na 't vlakke veld *Atlacuavaya*. Op gelijke voet ging alhier de offerhande en leer-reden toe. Zy spoeden sich voort na 't vlek *Cuyoacan*, een mijl verder. Thans geraekte d'afgod wederom binnen *Mexico* met de zelve haest: weshalven ook dese om-

mevang, wegens 't verhaesten, de benaeming *Ipaina Viztliputli* kreeg. In den tempel gebragt, wierd by korden, om de vier handvatfels des blaauwen zetels geslaegen, tusschen 't geluid van bazuinen, trommen, pijpen en kinkhoorens, na een verheven kapelle onder 't verwulffel opgehijft, en in gevlochten roosen geplaetst. De voornoemde jongelingen strooyden buiten en binnen de kerk overvloedig roosen. Eerlang gaven ook de nonnen aen de jongelingen beenen, uit 't zelve deeg gebakken, van welk d'afgod was: met dese wierd de vloer der kapelle bedekt. Thans quamen de tempel-paepen, draegende gebracde sluyers om 't lijf, kransen op 't hoofd, en snoeren uit bloemen aerdig gevlochten aen den hals. Ieder ging na sijn waerdigheid in geschikterang, tot de plaets, alwaer de gekneede beenderen lagen: die, door gezang en danzeryen gewijd, voor beenderen des afgods godsdienstig ge-eert wierden. De priesters nedergeklommen, stapten ses tot de steen *Quauxicalli*, in welkers punt de rug van nackte gevangenen ingestooten, tusschen jammerlijk wringen en kermen, 't hart ten lijf wierd uitgetarnt. So haest zulk beulswerk ten einde was gebragt: stapten de dochters en jongelingen meermaels genoemt malkander geschikt te gemoed: dansten op 't geluid van trommen en maetgezang in 't ronde. De naeste bloedverwanten en voornaeme persoonaedjen antwoorden met tegenzang, en sloegen buiten om een andere dans, tot welk de gantsche stad, ja 't omleggende land, uit liep. Geduurende dese hoogtijd, mogt niemand andere spijs, onder swaere bedreiging, nuttigen, dan alleen de kraekelingen, van 't zelve deeg gebakken, waer uit den afgod bestond. 't Was ook niet geoorloft te drinken, dan na den middag; zelf voor kinderen. Eindelijk klommen de priesters na den roosenkapel: ontblooten den afgod van sijn gewaad: braeken hem en de gewijde armen tot kleine brokken, welke zy onder de gemeente uitdeelden. En dese ontfingen de toe-

Merkwaer
lige omme-
vang, en
gekneede
afgod.

Afgod ge-
broken en
omgedeelt.

gedeelte stukken met traenen en byzondere eerbiedigheid : alzoo erkenden, onwaardig te eten het lichaem van haer God : voor welke weldaet ieder betaelde de tiende der kosten, die op het toe-stellen des afgods waeren geloopen, Eindelijk hield een priester de meenigte voor, hocdaenig voortaan behoorden te leven : welke diervoegen naeuw vereenigt waeren met haer God. Aldus vertrok een iegelijk te huiswaerd. Wonderlijk was te zien, hoe geschikt zulk een ontelbaer getal uit den tempel scheide. En waerlijk de Mexicaensche dracht zelf be-
Mexicaensche dracht.

der arm heeft twee arm-ringen. Een breede witte gordel vol roode streepen, welker slip tusschen de beenen slingert. is boven d' heupen vast toegeltrikt. Op 't dik der beenen, onder de knien en even boven d' enklaeuwen, pronken veder-kanten. Voorts ging wonderlijk toe, de zalving by de priesters gebruikelijk. Zy besmeerden 't gantsche licchaem, en inzonderheid 't hoofd, met een smout, welke 't hair deed wasschen tot over de knien : weshalven gelijk paerden-maenen met breede kotoene snoeren wierd gevlochten. Zy rookten ook swartzel, om bruin te wesen. Wanneer na naere berg-hoelen of donkere bosschaedjen of steile toppen gingen, ten einde aldaer den afgooden offerden, gebruiktenze een smeersel uit spinnen, rupsen, salamandren, adders, scorpionen en padden : welker overvloed, by de tempel-jongens vergaert, altijd by d' hand was. Men bereide 'tsmeersel niet zonder veel omstandigheden.

Vreemde zalving der Mexicaensche Priesters.

De

De genoemde ondieren gebraden op de test des eeuwigen vuurs voor *Vitzliputzlies* outaer, en in mortieren gestampt, met tabak, levende schorpioenen, rupsen, 't zaed *ololuchqui* (dit schrevense een kracht toe, om gezichten te zien) en eindelijk swart-hairige wormen en swartzel: te zamen gekneet in potjens, wierd den afgod voorgestelt: aldus geheiligt, had kragt tegen allerlei ziekten: waerom dan ook de priesters toeloop hadden, met verzoek tot gezondmaking der kranken: men bewierrookte dan den bedlegerigen, schoor 't hair, hing slangen beentjens om den hals: men gelaste de zelve ter gegesetter uur te baeden: 's nachts te waeken by een vuur-test: geen brood te eten dan den afgod geoffert. Ook had 't smeersel een tweede kracht, om den besmeerde stoutmoedige te maken. En de Priesters aldus betreken, liepen onversaechd by nare nachten door bosschen en wildernissen, hoewel onveilig wegens alleley wild gediert. Van de besnydenis en doop scheen de duivel een sweem te houden onder dese heidenen; want een stuk der ooren en van 'tmannelijk lid, den zuigelingen afgeknipt, wierd den afgod geoffert: ook wieschen haer de priesters, zoo ras ter wereld quamen, en stelden in der zelve handen 't gereedschap, welk de vader meest gebruikte. 't Voltrekken des houwelijx ging inschelijx plechtelijk toe. De priester vraegde den bruidegom en bruid, of te zamen wilden vereenigen in den echt? Beide toe-stemmende, bond de bruids-sluyer en bruidegoms rok aen malkander vast: leide de gebondene t'huifwaerd, en aldaer zeven mael rondom een brandende vuur-test. Indien de bruid geen letsel had, gaf de bruidegom sijn schoonvader en moeder geschenken, offerhanden voor de Goden, en een vroolijke maeltijd den naeste vrienden. Wanneer de bruid over-quam wierd wederzijds geleverd in geschrift 't geen ieder in-bragt: ten einde eik het sijne te rugge nam by echtscheiding, onder *de Mexicaenen* zeer gemein: dan behoud de man de zoonen, en de vrouw de dochters: mogen ook op lijf-straf

niet wederom vereenigen. Den negentiende der bloeymaend vierdenses 'tfeest *toxcoalt* den afgod *Tezcatlipuca*, voor wien een slaef offerden. 't Welk dan aldus toe-ging. Tegen den avond quam 't volk binnen den tempel. De priesters trokken *Tezcatlipuca* 'roude gewaed uit, en nieuw aen. Omhingen hem met kleinnoodjen en arm-ringen: en pluimaedjen op den kop: aldus getooyt, wierden de gordijnen open geschooven achter welke schulde. Te gelijk quam een paep te voorschijn, even eens gekleed als den afgod: draeyde sich rondom van oosten af: blies na de vier winden op een schelklinkend steene sluitjen viermael, en at aerde: 't zelve deed al 't volk. Ja de schuldige aen eenig ergerlijk misdrijf, storte overvloedig tranen: en bewierrookte d'afgod, ten einde vergiffenis van sonden ontfing. De krijgs knechten versochten; 't beliefe den Schepperdeshemels en aerde haer overwinning en gevangen en te verleenen: om wegens d'overwinning dank offeren te slagten met gevangen en. Dit feest *toxcoalt* duurde tien dagen: eindigde den negen en twintigste van bloeymaend met byzondere by-geloovige plechtelijkheden. In den morgenstond bragten geswarte priesters een ros-baer, rondom kostelijk behangen, op de schouder te voorschijn. De rosbaer pronkte met een toe-gemaekte *Tezcatlipuca*, de priesters met 'tgewaed des afgods en lange hair-vlechten. Dese plaetsten hem aen de benedenste trappen, die na een boven-kapelle leiden. Hier stapten de monniken en nonnen toe met dikke koorden; omringden den rosbaer, voor welken kostelijke gordijnen spande, en groene takken *mangey*, vol brede en distelige bladeren, vestigden. Thans droegen twee priesters d'afgod om de ruime binne-plaets des tempels, en ieder een smookend wierook-vat voor den afgod. Wanneer 't wierook wierpen in de vuur-test, staken ze den hand na d'afgod, en versochten: hy beliefe de gebeden ten hemel te brengen. Achter volgde 't gemeine volk, welk ondertusschen de rugge ten bloede gezelde. Zoo haest den ommegang was

*Wonderlijk
feest toxco-
alt voor
Tezcatlipu-
ca.*

*Heidensche
besnydenis
en doop.*

*Houwelijx-
vol-trek-
king.*

geeindigt, wierd de verbeelde *Tetzcatlipuca* tot onder 't verwelfsel gehijft na de kapelle, en voor d'outaer een ontelbaer getal welriekende bloemen gespreyt. Thans offerde ieder, na vermoogen, kleinnoodjen, sluyers, wieroock, koorn-airen en hout. d'Armen bragten quakkels; welke de priester den kop afrok, en bloedende voor den outaer wierp. Tegen den middag ging ieder t' huiswaerd ter maeltijd. Ondertusschen pronkten de monniken en nonnen den afgod: stelden hem 't eten voor, by vrouwen bereid, die't beloofd hadden. De nonnen quamen ten laetsten paer aen paer, ieder met een korfken brood in d' eene hand, en komme toe-spijs in d' andere. De dis-meester ging voor den rang, in een witte rok over een rood-leere wambis zonder mouwen. By de schoulers staeken vleugelen met brede riemen, aen welke een geholde kalabasse vol heiligdommen en rondom bloemen hing. Voorts geleide hy de nonnen tot de trap na 't outaer, waer op den afgod zat: aten hier eerbiediglijk brood. Eerlang bragtze de dis-meester af. In haer plaets traden de tempel-dienaers: droegen de nedergestelde spijs na de cellen der priesteren, die nu vijf dagen hadden gevast. 't Volk keerde van de maeltijd ter kerk, om 't uit-einde des feest by te wonen. Eindelijk dan quam een slaef te voorschijn, die een vol jaer den afgod verbeelde. Ieder bewees hem gods-dienstige eer: als d'opper-priester den borst opende, en 't hard des slaefs rookende aen de zon vertoonde. Rondom 't lijk maekten de monniken en bagijnen, op trommelen en maet-gezing, een ronden-dans. Wanneer de zonne onder-ging, klommen de bagijnen tot de verheeven kapelle, en setten voor den afgod in groote aerde schotelen gebakken honingbrood en fruit, toegemaekt als doods-hoofden en beenderen. Thans drongen de tempel-dienaers by de trappen op: om de schotelen beneden te dragen. De vier eerste behielden den prijs. Tusschen 't spotten der leer jongens, werpende met kruid-ballen, vertrokken de jongelingen en maegden

na haer kloosters. 't Feest des afgods *Quetzalcoalt* ging aldus toe. Veertig dagen te vooren, kochten de kooplieden een welgeschaepen slaef zonder eenig letsel: die gedurende de gezeyde tijd den afgod vertoonde: wieschen hem tweemaal in 't geheiligt Goden-meir: bestooten hem 's nachts binnen een yzere kouwe: hingen om sijn hals snoeren uit bloemen gevlochten. De vrouwen en kinderen bragten hem offerhanden toe, terwijl door de stad danste en zong. Nege dagen voor 't feest, zeiden de twee oudste priesters, gods-dienstig nedergeboogen, den slaef de dood aen: indien niet even bly-moedig in 't dansen en zingen volharde, hielden het voor een quade voor-beduiding: waerom geswind een drank uit 't water, in welk haer bebloede vlijmen spoelden, en razerny veroorzaekend kruid, toemackten. Zedert de slaef den drank dronk, bleef hy uitzinnig. Middernacht ten offer geschikt, wierd eerst bewierookten met maet-gezing vereert; doch terstond 't hart uit de borst getarnt en aen den maen vertoont. 't lijk, van de trappen afgerolt, en by de kooplieden opgenomen. strekte voor een blijde maeltijd. Den tempel *Quetzalcoalts* bediende vier priesters by de week: met zonnen-ondergang sloegenze een groote trommel, die verre over de stad klonk. 't Was wonder te zien, hoe sich ieder na huispakte: deuren en vensters sloot. Alles geraekte geswind in stilte, niet anders of nergens menschen woonden. Met den dageraed wierd 't zelve geluid gehoord: en als dan mogten de reizigers eerst vertrekken. De binnen-plaets des kerks had een toneel, alwaer ter gesetter hoog-tijd kamer-speelders aerdige kluchten vertoonden. Zomtijds veinsden sich doof, mank, blind, kreupel of anderzins gebrekkelijk: versochten van den afgod geneesing. Zomtijds, gekleed als slangen, adders, krokodillen of ander verslindend gedierte, vochten onderling. De feestten hadden vaste tijden, volgens den Mexicaenschen almanak; by welke 't jaer sich verdeelde in achtien maenden, en ieder maend tot

*Vreemd
feest van
Quetzal-
coalt.*

*Merkwaer-
dig trom-
mel-slaen.*

*Aerdige
kamer-
speelders.*

*Mexicaen-
sche alman-
nak:*

twin-

twintig dagen , te zamen drie honderd en zestig. De vijf overige dagen, tot vervulling des jaers, hieldenze op haer zelf. Alles stond dan stil, zoo wel koopen en verkoopen als offeren : men deed niet , als malkander ten tijdkorting vergaften. De eerste dag van 't jaer begint met den ses en twintigste der sprokkel-maend. Elke maend heeft een byzondere naem en teiken. Voorts scheidenze 'tjaer vierzints, door vier afbeeldfels, een huis, konijn, riet en vuur-flag. Een rad met vier speeken, groen, blaauw, rood en geel , uitsteekende buiten de omtrek , welker midden een zon verтоond; en voorts een eeuw: want yder speekbegreep dartin jaren, weshalve ook dartin scheidzels had, verdeelt door huis, konijn, ried en vuur-flag. Aen de kant des rads bragtenze inprente, 'tgeen op yder jaer gedenkwaerdig voorviel. Alzoo stond 't jaer dat *Ferdinand Cortesius* 't rijk *Mexico* verheerde; geteikent met een man in rood gewaad nevens 't rad, ter oorzaak *Cortesius* zulk een kleed droeg. Wanneer 't rad met de twee en vijftig jaer vol was, braekenze ter laetster nacht alle potten en vaten aen stukken: bliessen 't licht uit: ter oorzaak in een der voleindiging van de raden, de wereld zoude vergaen : en lichtelijk zoude het nu wesen : waerom geen huis-raed of licht gebrek hadden. Maer zo haest de dag aenbrak, speeldenze op bazuinen, pijpen en trommelen: verheucht, dat God's werelds vernieling een rad, of twee en vijftig jaren, verlengde: kochten nieuwe vaten: haelden nieuw licht van d'opperpriester en gingen in plechtelijke omme-gang. Belangende 't schrijven der inwoonders van *Nieuw-Spanje*, getuigt *Joseph de Acosta*: hoe eenige oude boeken, behelsende vereeuwde geschiedenissen, hemels-loop, natuur der beesten en planten in *Yucatan* gevonden zijn, volgens bericht der geleerde *Indiaenen*; doch wierden uit last eens Spaenschen bisschops verbrand, ter oorzaak meinde vol toovery te steecken. De historien schilderdenze met afbeeldfels der zaeken. Wel-spreekende verтоogen en rijmen leerden

de kinderen in de schoolen van buiten, zulx nooit uit de geheugenis ver-vielen. Tegenwoordig gebruikenze ook Spaensche letteren. Voorts is *der Mexicaenen* land-bestiering van 't begin af zeer geschikt geweest. De koninglijke magt bleef stip bepaelt: ten einde de vryheid niet gekreukt wierd. De vierde koning *Iscoath* stelde keurvorsten; aen welke, nevens de heeren van *Tezcuco* en *Tacuba*, de bevordering tot de Mexicosche kroon hing. Dese geleek na een mijter, achter omgeslaegen, voor punts-gewijs rijzende. Met 't aengroeyen der moogendheid, groeyde ook de koninglijke grootsheid. Boven alle andere munte dieswegen uit *Mutezuma* de tweede. Zijn dieren-huis kan, behalven andere staeltjens, genoegzaam bewijs der pracht geven. Alhier swommen zeevisschen in zout-water, rievier-visschen in versch. Voor allerley wilde beesten waeren afgeschutte waeranden. De vogelen vloogen binnen zaelen met goude traalien beset. Naest de koning volgden de vier keurvorsten *Atlahoccalcatl*, zoo veel gezeid als *prinsen der worp-lancien*, een geweer zeer gebruikelijk onder *de Mexicaenen*. In minder en minder waerdigheid stonden vervolgens, *de tlacatecatl* of *menschen-klover*: *esauahuacatl* den *bloed-vergieter*: *tsillancalqui* heer der *swartigheid*. Zonder dese alle vermogt de koning geen gewichtig werk by d'hand nemen. Hooge en laege vuur-schaeren, voor welke dood-vonnissen bepleit wierden, stonden in alle steden. Andere recht-banken namen twistzaeken waer. Van alles, wat in 't gansche rijk omging, kreeg de koning eens 's jaers duidelijc bericht. Penning-meesters bragten maendelijc de schattingen te hoof. 't Voornaemste aenzien bestond in oorlogs-daden: door welke edele en onedele tot grote staet geraekten. De wapenen bestonden in scheer-messen uit vuursteen, ter wederzijde eens stoks vast-gemaakt: waer mede den hals van een paerd volslaegsaf-kapten. Anderzins gebruikten pieken, knodzen en werplancien. Zy behielpen haer ook met stenen. Helmetten en grote rondassen

land-be-
stier:dieren-
huis:rijx-wor-
sten:vuur-
schaeren:

wapenen:

manier van
oorloogen:gevoelen
van d'on-
der-gang
des wee-
relds:manier van
schrijven:oude boe-
ken:

dienden tot beschut : tygers- en leeuwen-vachten ten kleding. Vielen de vyanden haestig op 't lijf. Haer toeleg lag meer om te vangen, dan te dooden. De gevangenen stierven naderhand een schrikkelijke dood, ter eeren van d' afgooden. *Muteczuma* stelde over 't leger gesach-hebbers, door veld-teikenen en staet onderscheiden. De voornaemste strikten 't hair des kruins met een roode riem, tusschen welke een kostelijke pluimaedje stak met af-hangende takken, en aen de takken zoo veel quaften, als zy helden-stukken hadden verricht. Tot dit ridderschap behoorde de koning zelf : weshalven ook 't gezeide cieraed droeg. Men vind in *Chapultepec* den koning *Muteczuma* en sijn zoon aldus konstig uit-gehouden op een steen-rotze. *d' Aquilas*, of orde van de arenden, bestond uit dappere voor-vechters. *De graeuwe ridders* waeren van geringer aenzien. Zy droegen gesneden kolders, die in 't rond boven 't oor reikten : 't onder-lijf bleef bloot. Anderzints gingen de voornaemste ten strijd, gewaepent van den hoofde tot de voeten. Dese ordens mogten kostelijk-kotoencklederen, goud, zilver en schoenen draegen : beschilderde vaten gebruiken : hadden aen 't hof byzondere wooningen. Voorts verdient aen-geteikent de naeuwe zorge die *de Mexicaenen* droegen in 't opvoeden van haer kinderen. Nevens de kerken stonden schooien : alwaer de jongens, onder leer-meesters gebracht, geocfent wierden in zingen, danzen krijgs-handel, beleefdheid en ghoorfaemheid. Over adelijke kinderen stonden meer op-zienders, alle ervaerene mannen. De tucht ging scherp toe. De jeuchd moest

veld heeren
ver-
scheiden :

opvoeding
der Mexi-
caensche
kinderen :

zomtijds vasten en waeken : swaere lasten draegen : leeftogt na 't leger brengen : ten einde een veld-slag bywoonde. Andre, die genegendheid hadden tot 't priesterlijk leven, namen de swaere tempel-dienst gewillig waer. De danzeryen onder d' inwoonders van *Nieuw-Spanje* gebruikelijk, sijn niet min verscheide als wonderbaer. Zy gebruiken aardige speel-tuigen en liedekens, vervatende eenige geschiedenissen of byge-
loovige gods-dienstigheden : op welke geluid de voeten langzaam bewegen : en konstig na-bootzen de verrichtingen van schaep-herders, visschers, akker-luiden, jaegers. Zomwijl trippeldenze vermomt met duivels-grijnzen. Zomwijl dansten mannen, op welke schouders andere mannen stonden, die de zelve beweging met d' armen in de lucht maekten, als de springende met de voeten. De buitelaers doen op de koorden, of ook op een rechte pael, duizenderley sprongen : draeyen een balk, welken eindelijk tot een ongelooflijke hoogte schoppen. Boven alle danzen munt uit *de mitotes*, die gespeelt wierd binnen 's koninx paleis of de groote tempel-plaets. Men stelde ter midden weegs een groote trommel en tonne uit een stuk geholt : ieder ruste op een swaer menschen-beeld, en maekte een over-een-stemmig geluid. Rondom sloegen de aenzienelijke personaedjen een ruime ring : neurden zoetelijk : en dansten staetig. Rasser en met meer beweging naderden twee en twee veranderlijk springende na de binnenste kring : hielden konstig de maet op 't geluid der trommel en tonne : tusschen welke de pijpen, bazuinen, fluiten en kink-horens klonken.

wondere
speelen :

buitelaers :

dans
mistotes :

Sestiende Hoofd-stuk :

G U A T E M A L A.

Beschrij-
ving van
Guatemala.

Guatemala, genaemt na een voornaem landschap, begrijpt *Chiapa*, *Soconusco*, *Suchitepec*, *Guatemala*, *Verapaz*, *San Salvador*, *San Miguel*, *Fonduras*, *Chuluteca*, *Nicaragua*, *Taguzgalpa* en

Costa-rica; alle, verscheiden in tael en zeden, strekken sich uit lanx *de Zuid-zee* twee honderd en zeventig mijl; de breedte bereikt honderd twee en sestig. Hier valt overvloedig de bekende vrucht *cacao*, welke voor geld ver-

verstrekt, en om den drank *chocolate* te bereiden. 't Bisdóm *Chiapa* leid midden in tusschen *Soconusco*, *Nieuw-Spanje*, *Verapaz* en *Tabasco*: de lengte telt sesen dertig mijlen, weinig minder breed: voed vierderhande landaerd *Chiapanecas*, *Zoquez*, *Zeltates* en *Quelenes*; ieder heeft een byzondere spraek. Naeuwelijx een gewest diervoegen boom-rijk; want hier wasschen meenigte cypressen, cederen, myrten, eiken, haeg appel-pijn en allerley Spaensche vrucht-boomen. De wijngaerden leveren rijpe druiven: en boomen, gelijkende nagranaet-boomen, witte, roode, groene en swarte balssem, welker reuk niet min lieflijk, als tot geneesen van quetzouren heilzaam is. De beste vloeyt uit de gekerfde stamme; de slechtste word geperst en gezooden van 'thout en de bladeren. De Roomsche kerk, volgens *Acosta*, gebruikt dese balssem tot 't vormzel in *Indien*. Een hooggetopte boom draegt een vrucht die na peper en kruid-nagelen smaekt. In *Copanavaztla* valt een boomtjen, wiens blaederen zelf verkankerde wonden heelen: gelijk ook 'twater in des zelfs takjens gezooden en de bladeren nat geleid op de gebeete partye door adders. De kool *ilantas* groeyt tot een hoogte, datter de vogelen in nestelen: de spruiten afgesneden dienen ter tafel. Een kruid met kleine bladeren verwelkt wanneer word aengeroot; doch verkomt, zoo haest d'aenroerder vertrekt. Quakkels, endvogels, gansen, faisanten, papegaeyen, ring en tortel-duiven vallen hier overvloedig. Onder verscheide soorten van valken is een slag, welker eene poot na een valks, d'ander na een ganse gelijkt: leeft by visch lanx de rievieren. De vogel *totoqueztal*, weinig kleinder dan een ring-duif, met groene vederen en een lange staert, word om de staert gevangen; doch d'*Indiaenen* laeten 't beest staerteloos vliegen; want 't kost den hals, die 't dood. d'*Arenden* zijn swartachtig-graew. De grootste dragen een kroon op de kop. De *guacamayes* rood en blaew sweemen na een Peruaensche gans.

Behalven moedige paerden, meenigte koeyen, geiten, schaepen, konijnen en stinkende vossen, zijn ook wilde honden, luipaerd-leeuwen en tijgers. De wilde verken, zommige ros, andere swart, draegen de navel op de ruggen: hebben geen staerten, maer een vuile stank: weyden by troppen. *Taquatzin*, niet ongelyk een biggetjen, heeft onder de buik een sak, waer in doorgaens zeven en meer jongen draegt, en een kaele staert. Sluipt des nachts in de huisen, om hoenders te rooven. Een naemeloos dier, zoo groot als een konijn, gelijkende na een ratte, torst sijn jongen op de rugge, wanneer voor den dag komt. Boven al worden d'ingezeeten gequelt van de slangen. By 't dorp *Ecatepeque* leggen twee kleine bergen, zoo vol slangen; dat niemand aldaer derft naderen. Zommige zijn bovengemeen vergiftig: met een stok aengerakt, kruipt 't doodelyk vergift lanx de stok; maer indien men sich bestrijkt met 't bloed des dood-geslaegen slang, quijnt de mensch lange jaeren eer hy sterft. De *Laet* getuigt, hoe d'*Indiaenen* een vongen, die dertig jongen droeg, ieder zoo groot als een vinger kroop terstond. 't Ondier meer dan twintig voeten lang, verstrekte voor smaekelyk wild-braed. Onder andere is zeer schaedlyk de *teuthlacokauhgui* of *voogdesse der slangen*. Dese heeft een adders-kop, dik lijf, bleeke buik, glinsterende schubben, met witte kruisen onderscheiden, en swartachtige rugge. Getergt, kronkelt sich in de rondte. Schijnt over de scherpe steen-rotzen te vliegen; doch beweegt langzaemer op een vlakke grond. Jaerlijkx wascht een wervel-been aen de staert, waer mede sterk geluid geeft: terwijl over dwars voort-kruipt. Uit holle randen werpze 't vergif, welk een mensch binnen vier en twintig uren aen kantshelpt: ten zy 't gequenste lid, aenstonds begraven, zoo lang onder d'aerde blijft, tot de pijn over-gaet. Onaengezien dese slang schrikkelijc geluid maekt, den bek op-spart, d'oogen spakt, den kop ten grouwel

vier-voetige dieren:

wreede slangen:

een schrikkelijc slang:

slingert, word hy door d' Indiaensche jagers by de staert gegrepen : in lywaed gewonden : en t' huistam gemaekt. Een gantsch jaer leeft 't on-dier zonder eten en drinken : d'afgehouden kop wafcht binnen tien dagen tot de dikte van een dye. En immers zoo stout levenze met d' *ibibobaca* of moeder der mieren een vadem lang, karmozijn rood, vol swarte boorden en witte spikkelen : welken slang zy in plaets van kleinnoedjen om d' hals draegen. Doch d' *iguanna* is een slang, die geen schaede toebrenghet : hoewel voor den onbekenden vreeselijk is om aen te zien. Gelykt na een hagedisse ; doch draeght onder de kinne een groote quabbe, op 't hoofd een glinsterende kamme, op de rugge scherpe pennen zaegsgewijs om hoog staende, en een lange staert veel-voudig gekronkelt. Leid ter eener tijd vijftig eyeren als okker-nooten, smaekelijk, gelyk ook 't vleesch gezooden. 't Beest leeft in 't water en te land. Men vind hier ook

't leelijk wanschepfel *de baviaen* : is groot en ruig, met een schrikkelijke kop, korte mensche-beenen en staert opwaerts staende. Eet allerley boomgewasch : valt heet na wijn en brood, en diervoegen geil dat het op 't gesicht van vrouwen verhit. De wijfjens baren gemeinelijk tweelingen elk van verscheide sex. Daer loopt een tweede slag, wiens roode huid vol kleine vlakken pronkt. De kop, kloots-gewijs rond, gelykt een menschelijk aengesicht. Doch wat belangt de inwoonders van 't vlekke *Chiapa*, herkomstig uit *Nicaragua*, zijn buiten andere beleef en vernuftig in schilderkonst, maet gezangen, paerden te bereyden en allerley ambachten. *De Spanjaerden* hebben alhier gesticht *Ciudad Real*, aen 't ooste van de voet eens bergs, onder welke een ronde vruchtbaere valleye leid. De stad pronkt met een hooge vuur-schaer, hoofd-kerk en Dominicaner-klooster. De lucht alhier gezond en koud belet de groey van limoenen en oran-

baviaen:

inwoonders van Chiapa:

stad Real:

je-

je-appelen ; maerpeeren , persiken ,
 queen , karfen , kriecken , tarwe en
maiz slaegen zeer wel. Doch behal-
 ven de *Chiapanecas* , bewoonen ook
 't bisdrom *Chiapa* de voornoemde *Zo-
 ques* , tot welke vijf en twintig dorpen
 behooren. Binnen 't voornaemste
Técpatlan hebben de *Dominicaenen*
 een klooster. 't Land heet en vocht-
 tig heeft quade wegen en visch-rijke
 stroomen. De *Zeltates* zijn neder-
 geslagen op een vruchtbaere bood-
 dem : haer dartien vlekken met *cochi-
 millie* beschildert , staen onder een
 volks-heersching. d'Hoofd-plaets der
Quelenes is *Copanavaztla*. Rondom
 valt veel vee en schoone kaes. Mid-
 den door vloeyt de rievier *Chiapa* lanx
Tabasco in de Noorder Oceaen. Alhier
 onthouden sich beesten , den apen
 niet ongelijk , met lange staerten , wel-
 ke zy om de beenen der swemmers
 slingerden , en alzo onder water ruk-
 ken. Hier tegen zijn bijlen in gebruik ,
 om de staerten af te kappen. In de
 stroom *Blanco* , hoewel klaer en ge-
 zond , begroeyt alle hout met steen.
 Uit d'hoogste grond van *Chiapa* , an-
 derhalf mijl buiten de stad *Real* , spring-
 gen heldere fonteinen , welker water ,
 ieder ses uren , ebt en vloeyt. In
Taxia is een , die drie jaren loopt ,
 zelf by drooge tijden , en drie jaer
 verdroogt , onaengezien 't veel re-
 gent. Buiten 't dorp *Cinacatan* staet
 een , wiens water zommige ziekten
 geneeft ; doch de dood veroorzaekt
 den vogelen en 't viervoetig gediert.
 Men vind hier inschelijx meeniger-
 hande baden. De rievieren uit *Chia-
 paes* valleje gestort duiken in twee
 groote kuilen. Ontrend 't dorp *Bar-
 tholome* in 't landschap *Quelenes* gaep
 een wonderbaere opening : een steen
 in-geworpen veroorzaekt swaere
 donder-slaegen , van verre gehoort.
 By 't vlekke *Chicomucelo* vertoont sich
 een hol , binnen welk een groote
 vlakteleid , enter zijde af een onbe-
 weeglijk meir , wiens water na zand
 sweemt. Men zoude hier goud , zil-
 ver , koper , lood , tin en quik-zilver
 uit de mijnen delven ; indien niet slaev-
 en ontbracken. De berg *Ecatepec*
 rijst negen mijlen hoog. Na zonnen-

opgang waeyt de wind diervoegen
 sterk : dat geen mensch ten top kan
 klimmen : weshalven de reis by nacht
 moet voort-gefet. 't Westelijkste deel
 van *Guatemala* is *Soconusco* lanx de
Zuid-zee. Een vlek *Guevetlan* word
 by *Spanjaerden* bewoont. De land-
 voogdhoud alhier huis. De *cacao* valt
 allenthalven overvloedig ; en alzo
 ook de regen van gras-maend tot
 den herfst toe : zulx gedurende die
 tijd de wegen onbruikbaer leggen.
 't Land , met zeven rievieren door-
 sneden , heeft rijke en trotze inwoon-
 ders. 't Gewest *Verapaz* (die benaming
 is oorspronkelijk uit de *Dominicaenen* ,
 ter oorzaak zy 't volk niet door wa-
 penen ; maer 't euangelium , gelijk
 voorgeven , wonnen) gescheiden van
Guatemala door de rievier *Xicalapa* ,
 heeft een hooge grond vol bosschaed-
 jen. De eene helft is getempert ,
 d'andere hitzig en buiten gemein ge-
 quelt met *moustiken* en veelerley on-
 gediert. 't Regent negen maenden
 achter een : en in de drie overige val-
 len ook verscheide vlaegen. De groo-
 te afgronden , tusschen 't gebergte
 gezonken , verswelgen 't nat : ook
 looft een groot deel waters door de
 stroomen in zee. Dicht by 't vlek *Au-
 gustijn* leid tusschen twee bergen een
 steene hol met een wijde mond : bin-
 nen vertoont sich een vlakke ruimte
 vol hoeken : 't geduurig door-druipen
 maekt wonderlijke beeltenissen ,
 die voor geen witte albafter wijken :
 men hoort een naer geruisch van wa-
 ter , welk aller oorden twee pieken
 laeg neder valt in een meir , alwaer
 wegens onmeetelijke diepte groote
 golven rollen : uit het meir vloeyt een
 groote stroom. Voort is het land on-
 der-haevig schrikkelijke aerd-bee-
 vingen , stormen , donders en bli-
 xems. De bosschaedjegeven een aen-
 genaeme geur. 't Geboomte wascht
 tot een wonderlijke hoogte. Sommi-
 ge leveren liquidamber , balzem ,
 anime , mastik en draeken-bloed.
 't Riet , honderd voeten lang en over-
 eenkomstig dik , verstrekt voor bal-
 ken. Anderzints valt hier ook een
 yzer hard hout , welk nooit verrot.
 Aen d' overvloed der bloemen vin-
 den

Beschrij-
 ving van
Soconusco :

van *Verapaz* :

vreemde
 regen :

een hol :

stormen :

boomen :

riet :

zyer-hout :

Zoques :

Zeltates :

Quelenes :

vreemd
 water-dier :

stroom
Blanco :

fonteynen
 zeer won-
 derlijk :

baden :

vreeselijke
 hooien :

mijnen

den de byen gezond voedsel. Dese zijn of zonder, of met een angel, of klein gelijk vliegen. Haer hooning verbergenze in boom-wortelen of onder d'aerde: trekt weinig na't zuur. Welke de vlieg-byen maeken, maekt den mensch zinnen-bijster. 't Voor-naemste dier is *danta*. Het siveemt eenigzints na een muil-zeel: heeft geen hoornen; maer rosachtig lang hair, korte hals, hangende ooren, dunne beenen met drie klauwen voor en twee achter, lang hoofd, smal voor-hoofd, kleine oogen, een snuit hangende over den bek, geringe staert, scherpe tanden en een huid ses vingeren dik, door welke geen geweer lichtelijk treft. 't Word gevangen in vallen, of kuilen, of met honden. Indien de kant van water krijgt, bijt vinnig van sich: en vernielt meenigen dog. Anderzints vlucht het, zoo lang 't hard onder te voeten heeft. Men segt, dat *de danta* den mensch geleerd heeft 't ader-laeten; want overlating van bloed, quetst 't lichaem met scherp ried, en stopt de wonde voorzichtig toe. 't Vleesch is smaekelijk: gelijk ook der rosse leeuwen, die by dag op hooge boomen slaepen; waer uit by meenigte geschooten worden. Veel wreeder zijn de tijgers, welke *de Indiaenen* zelf binnens huis op-eeten: schoon de zelve gods-dienstig aen-bidden, ter oorzaak de duivel menigwerf in gedaente van dit dier verschijnt, gelijk ook over geheel *Nieuw-Spanje*. De beiren, met swart-wollige lokken, hand-brede staert, voeten en handen menschelijke gelijkende, een plat bak-huis zonder hair, even als een oud gefronst *Moriaens*-aengesicht, houden de wegen zeer onveilig. Doch, zedert d'ingezetenen de *Spaensche* vuur-roers gebruikten, is 't getal van tijgers en beiren merklijk vermindert. Wondere potzen rechten de meerkatten en aepen aen. De wilde geiten hebben een hals gelijk d'harten: van d'huid maekenze trommelen. Men vind hier ook yzer-verkens en armadillos. Onder 't gevogelt munten uit d'arenden en papegaeyen. 't Land is diervoegen wa-

ter-rijk, dat dikwils binnen drie mijlen wegs, dertig beeken, en immers zoo veel fonteinen, loopen. De fonteinen geven rood, wit en blaeuw water; doch meest onsmackelijk, dewijl uit yzer-mijnen voortkomen. 't Gebergte staet vol *carcaparilla*, *mechoacan* en wortel *China*, welke weinig geel-vervig in de top verscheide zafraen-geele knoppen maekt: word verdeelt in drierley zoorten. De beste, rosachtig en glad, heeft bladeren als weeg-bree en steekelige steelen: vlecht sich met bogten om de naeste boomen. *De carcaparilla* is inschelich niet eenerley, hoewel weinig onderling verscheelt: kruipt met veel onnutte takjens lanx d'aerde: de stamme valt raey, groen en vol distelen: de bladeren, ongelijk breed en lang, loopen spits toe, buiten bleek-groen, en binnen hooger-groen; draegt bloemen by trosfen. De bloemen sluiten tot knoppen, die eerst groen, namaels vermilioen-rood en eindelijk gerimpelt swart zijn: binnen sitten twee harde steenen met een witte korrel. *d'Indiaenen* noemen deze struik *juapecanga*. *d'Inwijk Golfo Dulce* looft in *de Noord-zee* drabbig-zoet water: voed de grooten vischen *manati* en krokodillen. Verscheide rievieren vallen daer in: alle visch-rijk, zijn doorgaens beschaduwte van 't geboomte, welk haer takken van wederzijds der oevers boven te zamen vlechten. Vermaekelijk is het om te zien: hoe de vogels uit de boomen op visch aesen. 't Vrouw-volk alhier leeft nergens na zoo lang als de mannen: zulx doorgaens dartig weduenaers zijn tegen een weduwe. De swangere wijven baren meest alleen, lanx dewegen: en wasschen aenstonts te gelijk haer zelf en 't kind. 't Landschap *Guatemala*, welk d'andre twaelf gewesten boyen genoemt, de benaeming mede deelt, was eertijds geheeten *Quautemallac*, by *d'Indiaenen*, een verrotten boom: 't leid tegen *de Zuider-Oceaan* vol bergen en visch-rijke wateren. De regen begint in 't midden der lente, en eindigt met zoomer-maend. De noordewinden stormen jaerlijx twintig dagen

verscheide
byen:*danta* hoe-
daenig
heeft:rosse leeu-
wen:

tijgers:

beiren:

aepen:

geiten:

beeken:

wortel
china:*carcapa-
rilla*:*Inwijk Gol-
se Dulce*.Vrouwen
niet lang-
levende.Beschrij-
ving van
*Guatema-
la*:

gen achter malkander. Allezints staen de weyden met bouw-huizen voor koeyen en schaepen. Wegens vochtige hette, blijft 't land verscheide ziekten onder-haevig. De moustieken, vergiftige vliegen en wespen veroorzaeken veel quelaedjen: ja zommige scorpioenen, dik-hairige wormen en duizend-beenen de dood. Witte byen maeken hier witte hooning. De rievier *Michatoya*, die *Guatemala* bevochtigt, valt van yzelijke hoogte: zulx een groot gat holt tusschen water en deklippen, op welke allerley slag papegaeyen broeyen, en niet min groote als schadelijke vleur-muisen nestelen. Dese maeken in d'hoolen nesten gelijk een hoed: byten 't vee en slaepende menschen, datze den beet besterven. Waerom ook de bouveryen van hier verleid zijn. De meiren rondom *Nesticpaca* waezemen benaeuwde reuk, alzoo uit sulfer-mijnen oorsprong trekken: men vind ook op d'oever overvloedig sulfer. De weyden, van dese meiren bewaterd, leveren buiten gemein vette paerden.

Peter de Alvarado verheerschte *Guatemala*, op 't jaer vijftien honderd vier en twintig. d'Inwoonders, zeer gezeggelijk, spreken de Mexicaensche tael, behalven haer eigen. 't Verdient aengetikent 't geen de stad *Guatemala* eertijds overquam. 't Droevig ongeval vernielde de plaets en inwoonders, onder welke waeren honderd en twintig *Spanjaerden*. 's Daegs te vooren daverde de naest-gelegen berg: uit de grond werd gehoord een naer gedommel: weshalven d'*Indiaenen* verbaest bericht bragten aen den bisschop *Franciscus Maroquin*: die zulk een voorspook ten ergsten uit-leide: dewijl *Guatemala* veele heidensche zeeden behield. De vervulling van sijn zegen volgde binnen weinigtijd. Midder-nacht den achsten van herfstmaend des jaers vijftien honderd een en veertig, viel een regen als of de wolken gelijkelijk neder-storten: 't water vloeyde diervoegen van den

klippigen berg af, dat swaere steenen los zypelden: en de losse steenen, door 't water voort-gerolt tegen d' huizen, de zelve ten morzel stieten. Niemand had gezien, hoe de stad van de voet des bergs weg spoelde: ten zy de flikkerende blixemen, niet zonder vervaerlijke donderslaegen, de pek-swarte nacht t'elkens verlichteden. Weinige, die sich landwaerd bergden, lieten de verwoefte bodem leggen: bouwden een *Nieuw Guatemala* toe-genaemt *San Jago*, drie mijlen verder na 't oosten, in een valleje, door welk een rievier loopt, tusschen twee smookende bergen, die zomwijl hemels-hooge vlammen, niet zonder vervaerlijke donderslaegen, asche en groote steenen, uit-werpen: zulx de grond, buiten gemein vruchtbaer, wijdt en zijd haer beweegt. Hier woenen stijf ses honderd *Spanjaerden*, koninglijke gefach-hebbers, en meer als vijf en twintig duizend *Indiaenen*, die schatting op-brengen. Een prachtige kerk, twee kloosters, een *der Dominicaenen*, 't ander van d'orde *la Merced*, als ook een bequaem gast-huis, verciere de stad. Dicht by leid de streek lands *Tzalcos*, alwaer de boom-gaerden vol *cacao* twee mijlen in het vierkant beslaen: ieder brengt jaerlijx zoo veel *cacao* voort, als vijftig duizend man op een reis zouden draegen. Zy tellen *de cacao* by *contles*, welk een getal van vier honderd uitmaekt, *xequipiles* acht duizend, en *cargas* vier en twintig duizend. Op deseland-streek *Tzalcos* rookt geduurig een berg, welkers top meer en meer vermindert, en meenigwerf 't land rondom met asche bedompelt. 't Water nederwaerds stortende is malkander t'eenemaal ongelijk; want het valt of smackelijke gezond, of quaed-aerdig stinkende, of om in-geworpen hout een steenachtige korst zettende. Alhier loopt een beest, wiens kop kostelijk geschat word, wegens de bekende steen *bezoar*: als ook een kleine beir zonder mond, in welkers plaets een

rievier:

vleur-muisen:

meiren:

inwoonders.

Verwoefing der stad Guatemala door water:

herbouwt en San Jago genoemd:

kloosters:

overvloed van cacao, hoe getelt.

wonderwater, en beesten:

lange snuit met een rond gat en holle tong heeft : om hooning te zuigen, of miere-nesten te stooren. De vrouwen bakken hier konstig aard-werk, rood of swart geverft, met de droezem die in twee verscheide beeken bezinkt.

d'Indiaenen passen d'heete springbronnen de benaeming *belle* toe : te meer dewijl veel-vervig een boog-schoots hoogte op-bobbelen. Dese bronnen brengen de rievier *Caliente* voort : welke, een half mijl door een ruime boezem voort-gevloeyt, nochtans onlydelijke hette behoud. Dicht by leid een steen over midden geborsten : uit de scheur waazemt dikke damp : en, tegen aenstaende quaed weder, word gehoort een yzelijk gedommel. Op 'tgebérgt wasschen buiten gemein swaere boomen, byzonderlijk eiken, waer op padden klimmen, die, als liet regent, naer geluid maeken. De mieren, wonderlijk groot, komen neevens andere eet-waeren ter markt.

't Gewest *San Salvador*, bevochtigt van de stroom *Guachapa*, dewelke met een wijde mond in de *Zuider-Oceaan* valt, is zeer vruchtbaer. 't Meir, om welk de *Pipeles* wonen, voed ontelbaere krokodillen : midden weegs vertoont sich een klein eilandeken, van welk geloofden : dat de mensch aenstonds moest sterven, die derwaerds bestond te komen. Doch zy kreegen ander gevoelen : zoo haest de *Spanjaerden* met vlotten overscheepten, en zonder misquaem te ruggekeerden. Dese vonden aldaer een groote steene vrouwen-beeld; waer by d'assen en beenderen van geslagte menschen lagen. Rondom 't vlek *Guaymoco* staen swaere balzamboomen, die balken leveren vijf en vijftig voeten lang. Uit dit vlek leid een weg na de stad *Salvador*. De voornoemde rievier loopt met zulke kromme swieren : dat de reisigers seven en sestig-mael over-vaeren, eer aen de voet geraeken van een berg, certijds vreeselijk brandende. 't Schijn de brand-stoffe ontbreekt :

zulx tegenwoordig alleen op den top een wijd-gaepende log vertoont, en verspreide aschen. Beneden ontmoetmen twee diepe putten, welker een geduurig dampt : die te na-komr, zoude door de vergiftige rook stikken. Ondertusschen pronkt de berg met cederen en pijn-boomen. Drie mijl verder leid 't vlek *Nixapa*, en nevens 't vlek d'heuvel *El Mal Pais*, bestaende uit steenachtige brokken en verbrande aerde wonderbaerlijk over hoop gesmeeten. Niet min vreemd is de beeke, die des nachts vloeyt tot de morgen-stond, en als dan dicht by de berg *San Juan* verzinkt : daer in 't gewest *Choluteca* een andere stroom des middags sich verbergt, en tegen den avond wederom uit-borrelt. 't Gat, welk eertijds vuur en rook gaf, levert nu schoon water aen 't dorp *Cuzcatan* en stad *Salvador*. Ontrend het vlekke *Tztepeque* leggen vijf boomen, die aluin en zulfer voort brengen. De woefte landaerd *Chontales* spreken verscheide taelen. Tot 't dorp *Mimilla* vloeyen aller wegen d'Indiaenen ten offer te zaemen. Alhier staen twee putten dicht by malkander : welker een ziedende water en d'andere yskoud heeft. Voorts leid *Cecori* aen een hooge berg, op wiens top een diep meir holle baeren mackt. Onder 't vlek *Miguel* behooren tachtentigh Indiaensche geluchten. De voornaemste haven lanx de *Zuidzee* is *bahia de Fonseca*, ontdekt door *Gonzales Davila*, op 't jaer vijftien honderd twee en twintig, en genaemt nae *Joan Rodrigues de Fonseca* bisschop van *Burgos* : middenweegs vertoont sich 't eiland *Petronella*, nevens negen andere, van welke vier by *Indiaenen* bewoont worden.

De goede gelegendheid der haven *Fonseca* prikkelde sommige *Spanjaerden* : om d'overtocht uit de *Zuider-Oceaan* tot de *Noorder*, van *Panama* na *Nombre de Dios*, te verleggen : waer toe verkooren d'haven *Fonseca* en ter andere zijde *Puerto de Cavallos*, tusschen welke beide vijf

aard-werk :

Stroom Caliente :

vreemde steen :

padden :

mieren :

Beschrijving van San Salvador :

Naer eiland :

kromme rievier :

verbrande berg :

vreemde heuvel, beeken, bronnen :

twee putten en meir.

Nieuwe overtocht van de Zuid zee tot de Noorder.

vijf en veertig mijlen wegs leid, meest gemakkelijk, uit-gezonderd eenig ruig-bewasschen gebergt; welk met kleine moeite konde geopent worden. Men stichte dan ten dien einde in de valleye *Naco* halver weg 't stedcken *Buena Esperanca*. Doch 't werk bleef eindelijk steeken. Het landschap *de Fonduras* stoot, lang honderd en vijf en dertig mijlen, tegen de Noord-zee: rijft met verscheidene bergen. De vruchtbaere valleyen, eertijds dicht bewoond, zijn door Spaensche wreedheid ten grooten deele ontvolkt. Hoe sich dit heeft toe-gedragen, schrijft de bisschop *Bartholomæus de las Casas* aen kaïsar *Carel de vijfde* aldus, *De jonge kinderen hebben zy tegen de klippen, en keyen vermorzelt: d'herzenen uit het hoofd doen springen: de koningen en vorsten des lands met langsaem vuur gepijnigt: en ten laetsten half-verzengt den honden voor-geworpen. Zy joegen d'arme menschen binnen haer huizen: staeken dan de zelve in brand. — De over-geblevene wierden tot 't slaefachtigste werk veroordeelt. — Gebruikten d'Indiaenen in plaets van esels en muelen, meer gewigts op-leggende, dan konden draegen. Zulx zomwijl duizenden onder de last dood-bleven. — Zommige liepen uit wanhoop na de bosschaedien, en verhongen haer zelf: na dat altoorens eigen kinderen vermoord hadden. — In de *Fonduras* alleen hebbenze binnen twaelfjaer meer dan twintig honderd duizend menschen vermoord: en onder andere eenige voornaeme persoonadjen, die de Spanjaerden met alle beleefdheid ontfingen, levendig verbrand. — Opontelbaere wysen zijn die goed-aerdige en onnoofele inwoonders gepijnigt: om te weten, waer 't goud verborgen lag. Zy wierpenze in paelen met scherpyzer beslaegen. — *Diego de Velasco* vermoorde wat hem voorquam. Zulx in een maend tien duizend om hals geraekten. Hy hing dartien edel-luiden op: paste haer toe de benaeming van de twaelf apostelen, en den voornaemste noemde hy spots-gewijs *Jesus Christus*. — Zy spleten de basten der wilde wijngaerden binnen hol: staeken d'hoofden tusschen de zelve: en toe-*

*nypende lietenze versmachten. Men delfde ook zommige levendig in de aerde: en wierp uit vermaekyzere klooten tegen d'hoofden, die boven d'aerde staeken. — Men dwong gevangenen, om andere Indiaensche gevangenen op te eten. — Zy lieten meenig door de honden verscheuren. — Kleine kinderen neus en ooren afte snijden, reekendenze voorjok. De zuigelingen wierden van 's moeders borsten gerukt en aen stukken gekapt: 't vleesch diende tot voedzel voor de honden. — Lieten duizenden van honger sterven. Voorts brengt de *Fonduras* veel mais, tarwe, honing, wasch en groote kalabassen: na welke d'eerste ontdekkers die zee noemden *golfo de las Ybueras*: ter oorzaak verscheidene kalabassen op 't water driftig haer ontmoeten, en de zelve tot *san Domingo* de benaeming *ybueras* droegen. Maer naderhand wierd 't landschap *de Fonduras* (niet *Honduras*) geheten; dewijl voor de walgroote ondiepten vonden. De grond, bewaert van de rievieren *Chamalucon*, die nevens de stad *san Pedro* loopt, als ook *Ulva* aen beide d'oevers bewoont, en de grootste stroom *Haguaro*, zoude meer vrucht draegen, indien d'ingezeeten niet te luy waeren. Tot het bouwen gebruikenze een lange pael met twee kromme takken, d'een na boven d'ander benedenwaerd omgeboogen, en keeren d'aerde 't onderste boven. Eten voorts verscheidene wortelen, vleesch en zelf ongediert. Op plechtelijke feesten verliepen sich in een vocht uit hooning gekookt. d'Adel alleen nuttigde drank van cacao: nu isze by alle gemein. Zy spraeken verscheidene taelen; doch de gemeinste was der *Chontales* spraek, een woest volk. 't Jaer *Joalar*, zoo veel gezeid als voor-by gaende, wierd verdeelt in achtien maenden, en ieder maend in twintig dagen. Zy rekenden niet als by nachten: en begonnen 't jaer veertig dagen vroeger, als d'*Europeers*. De steden alhier zijn, *Nieuw-Valladolid*, by d'Indiaenen *Comajagua*, gelegen in een lustige valleye, onder een gezonde lucht. 't Vee, uit *spanje* herwaerds over-gevoert, is zeer ver-*

Beschrijving van de *Fonduras*.

Tyrannies & cruantez des *Espagnols*, perpeetrees es *Indes Occidentales*. A *Anvers* ches *Francois* de *Revelenghies* 1579.

Spaensche wreedheid in *West-Indien*.

Oorsprong der naem *Fonduras*:

haer rievieren:

manier van land-bouw:

ingezeeten:

haer talen:

tijd-rekening:

stad *Valladolid*:

meenigvuldigt. De zilver-mijnen geven veel : zulx 't smelt-huis binnen de stad drok heeft. De stadvoogd woont nevens de koninglijke fchat-kamer. Op 't jaer vijftien honderd acht en vijftig, wierd des biffchops-ftoel van *Truxillo* alhier gebracht. Negentien jaer te vooren zond *Frans de Monteio* fijn luitenant *Alfonfus de Caceres*, om een vlekke te bouwen, halver weg tuffchen de *Noorder- en Zuider-Oceaen*. Dese flichte *Santa Maria de Comoyagua* aen een froom, voor canooen bevaerbaer, die in *Puerto de Cavallos* uit-watert. De vordere weg na d'haven *Fonfeca* was bruikbaer voor karren : weshalven nu voortaan konde voor-gekomen d'ongelegendheden van ziekten, die op de weg tuffchen *Panama* en *Nombre de Dios* doorgaens vallen. De Spaensche koning liet fich zoo veel gelegen zijn aen de voorflag; dat derwaerds afvaerdigde den vermaerden land-meeter *Baptifta Antonelli*: te meer alzo bericht kreeg, hoe de nieuwe weg, tot over-voeren der koopmanschappen uit *Peru, Mexico* en vorder gewesten langs de *Zuid-zee*, zeer aengenaem lag, wegens weelige wijngaerden, fchoone koorn-akkers, fruit-boomen, weiden, vifchrijke froomen, jagt van harten en konijnen en friffche lucht. Doch *Antonelli* bevond veel fwaerigheden : zulx 't werk niet op-nam. Doch d'hoofd-kerk, 't klooster der monniken *de la Merced* en gefchikte ftraeten vol zindelijke huifen vercierden *Nieuw-Valladolid* zeer. Dartig mijl ten weften van dese stad leid een andere *Gratias à Dios* : om de goudmijnen dicht by te wonen, geflicht door hopman *Gabriel de Royas*, op 't jaer vijftien honderd dartig. Doch alzo d'ingezeetenen den nieuwe burgery in geduurige wapen-kreet hielden, en dagelijx de onvoltooyde vefting beftormden : wierd *Royas* benoodzaekt 't vordere bouwen te ftaeken : te meer alzo hem geen krijgs-volk uit de naefte bezettingen te hulp quam. Ses jaer na dese voorval, hervatte *Gonzales de Alvarado* 't geftaekte werk, en vol-bouwde de

stad op een hardgebergt : weshalven 't aerd-rijk befwaerlijk geploegt word tot zaeying van tarwe, waer by de burgers leven. Behalven ftarke mullen en moedige paerden heeft 't land rondom weinig voordeel. *San Pedro*, Stad fan Pedro. onder een hitzig-ongezonde lucht, plagt eertijds te zijn een fraeye koop-ftad; maer is te niet geloopen, zedert men *Golfo Dulce* ontdekte: alzo nu uit dese inwijk de waeren met barken landwaerd vervoert worden. 't Vlek *Juan de Puerto de Cavallos*, Vlek Cavallos. bewoond by gemagtigde van koop-luiden en *Mooren*, kreeg die benaeming; ter oorzaak door groote storm ettelijke paerden buiten boord geworpen zijn: heeft een boven gemein ruime haven, doch fwak. d'Engelsche hopman *Christoffel Nieuwport* vond alhier twee honderd huifen, en in de zelve goeden buit, op 't jaer vijftien honderd een en negentig. Even voor fijn aankomft ftaeken vier rijk-gelaeden fchepen zeewaerd. Ses jaer na *Newport*, nam *Antonius Sherly* de plaets wederom in. Dewijl dan d'haven bloot lag voor zee-roovers, vond *Alfonfus Criado* geracdzam d'handel-plaets te verleggen na *Amatique*: bouwde hier 't vlekke *Thomas de Castilla*: en voorfaghet met befchanfingen tegen alle vyandelijke indruk. Doch achter *Cavallos* leid de valleye *Naco*, valleye Naco. welkers vruchtbaerheid naeuwelijx gelijk heeft. Schuld tuffchen hooge bergen; was eertijds zilver-en volk-rijk, verdeelt in breede wegen. Ten oosten van *Cavallos* deed fich de vermaerde stad *Truxillo* op, aen een ruime inwijk, door twee riffen vol geboomt halve-maens-gewijs, veilig beslooten tegen alle stormen. De mond der haven gaept meer als twee mijl: twee rievieren vallen ter weder-zijds van de stad in de haven, genaemt *Juan Gil*. De froom *Quaimarotte* vloeyt ten oosten, en *Antonio* westelijk: beide voedenze in fchoon water fmaekelijke vifch. 't Land rondom brengt overvloedig allerleye leef-togt voort. Byzonder weelig waffchen de wijngaerden: zy draegen tweemaal 'sjaers druif. Acht dagen na de wijn-oogft word de wijngaerd gefnoeyt: en geeft weder-

Bedrijf van Monteio.

Nieuwe overtocht van de Zuid- tot Noord-Zee.

Stad Gratias à Dios.

Stad fan Pedro.

Vlek Cavallos.

ingenomen:

vlek Castilla:

valleye Naco.

Befchryving van Truxillo:

TRUXILLO.

A. *Truxillo*. B. *Lama Occidentale*. C. *Ficus Guatemalensis*. D. *Eccl'ia S. Francisci*. E. *Porta*. F. *Fortificatio*. G. *Eccl'ia Major*. H. *Domus in qua pulvis pyritus*
trahitur

wederom rijpe druiven in wintermaend. Even zo gelukkig groeyt het koorn: gelijk ook limoenen en orange-appelen. Koeyen en klein vee, uit *Spanje* overgevoert, zijn tot ontelbaere meenigte vermeenigvuldigt. *Truxillo* zelf leid op een steile berg, dicht aen de zee, alwaer 't gesterkt is met een dikke muur, ses voet hoog. Tusschen de muur en haven, aen 't hangen des bergs, bellet een dicht kreupel-bosch den toegang na de muur. Een enge en steile weg alleen leid stadwaerd: welkers einde een sterke poort met twee metalen bassen besluit, genoegsaem bestendig tegen vyandelijke indruk. 't Oostelijke laege rif, sich voor d'haeven omkrommende, word genaemt *Punta la Rye*: alwaer een huis staet nevens een hooge baek. Even buiten de muur ten ooste aen d'haven vertoont sich een timmer-loots en werf. Voor de loots rijst een hoog houten kruis. 't Slot, in welk 't kruid-kamer bewaert wordt, is aen de stads wal vast. Tusschen de poort en 't slot leid binnen de muur *Franciscus-kerk*. De hoofd-tempel *Eglesia Major* kijkt boven alle gebouwen uit. d'Huizen, met palmiet-bladeren gedekt, hebben wanden uit dichte rijs gevlochten, en voorts binnen en buiten dik geplaijstert. Achter de stad, alwaer open leid, verheft sich hoog gebergt. Op 't jaer vijftienhonderd sesen zeventig, overvielen d'*Engelsche* dese sterke plaets: en sleepten een rijke buit weg. *Antonius Scherley* en *William Parker* waegden zedert ook een torn; doch, by de schild-wacht ontdekt, moesten onverrichter zaeke, niet zonder verlies, aftrekken. 't Gelukte den *Hollandschen zee-voogd Joan van Hoorn* beter. Dese liep met de zeilen *de Faem*, *Middelburg*, *Goude Leeuw*, *Zutfen*, de jagten *d'Otter*, *Brak*, *Nachtegael* en sloep *Gyffeling*, in grasmaend des jaers sestienhonderd drie en dertig, van *Pernambuc* 't anker lichtende, voor *Truxillo* zuid-oost aen, dewijl de stroom om de west sette. De vier oorlogs-schepen korten dicht onder de stad: waer op dapper vuur

gaf. *Truxillo* bleef niet schuldig. 't Schip *Zutfen* kreeg drie dooden: weshalven weinig verder van 't slot afzakte. Ondertusschen zeilden de jagten en sloep een kartouw-schoot boven de stad ten weste, na derievier *Antonio*: en wierpen aldaer dardehalf honderd zoldaten te land: dewelke geswind lanx strand na de hoogte spoedden, op welk 't slot leid: beklommen 't zelve by lichten dage. De bezettingen voorzien van zeven stukken geschut, schooten en wierpen sterk met steenen; maer verstooven voor d'*Hollandsche* hand-granaten. Gedurende de storm voer de zee-voogd zelf ten rug-steun na land. Doch eer uit de boot stapte, was 't volk meester der sterkte. De verovering stond op zeven dooden. Ieder was besig, om den buit te pakken: men bragtze vast na een wacht-huis dicht onder 't slot by de strand: wanneer schielijk brand ontstond aen d'oostelijke hoek van *Truxillo*: welke diervoegen toenam, dat binnen weinig uren de tweede deelen der stad in asche lagen. Elk vond genoeg te doen, om 't lijf te bergen. Doen 't kruid-huis opsprong, sneuvelden ettelijke *Hollanders*. De meeste buit bleef in de vlamme. Zulx niet meer afgevoerd wierd, als tweehonderd negen en dertig huiden, ses baelen indigo, acht honderd en twintig pond *carca parilla*, seven metaelen en drie yzere stukken geschut, behalven drie metaelen bassen, vier klokken en enige kleinigheden. Men verdroeg ook cindelijk met den zee-voogd *Joan de Miranda* wegens de brand-schatting, voor twintig pond zilver. En dese berichte: hoe geen de minste kondschap kreeg van d'*Hollandsche* vloot, dan des avonds door de baek op *Punta la Rye*: hoe binnen de stad waeren twee honderd *Spanjaerden* en eens zoo veel *Mulaeten* en *Mooren*: en d'handelt' eenmael verviel: ter oorzaak, zedert twee jaer, geen galjoens voor *Truxillo* ten reede liepen. Seven en twintig mijl van dese stad, leid de vlekke *Iorgo de Olancho*, alwaer veerrig *Spaensche* soldaeten sestien duizend *Indiaenen*

word inge-
noomen:

verrichting
der Hollan-
ders.

Vlek Olan-
cho.

ſchatting af-dringen. Alhier valt veel goud. 't Landſchap *Nicaragua*, welk *Diego Lopez de Salzedo* het Nieuw koningrijk *Leon* noemde, ſtoot ten noorden tegen *Fonduras*, en begrijpt de gewelten *Nicoya*, *Nequecheri*, *Malyte*, *Diria*, *Mafaya*, *Managua*, *Cacalouque*, *Cepecoco*, *los Micos*, *Madera* en een gedeelte der *Chontales*. De lucht, des zomers heet, is windig by winter-tijd. De vlakke grond valt ſlijkerig, brengt overvloedig allerley leef-togt voort. Stieren, koeyen, paerden, muilen en verkens vinden graefige weyden. Het water levert veel viſch. Hooning, *maiz*, *axi*, erweten, *pita* en kotoen, welk d'Indiaenſche vrouwen zoo dun als een hair ſpinnen. Onder 't meenigvuldig geboomte munt uit de *zeiba*; die zulk een dikte krijgt, dat vijftien mannen hand aen hand den zelve naeuwelijx omvademen. Zommige boomen draegen roode karſen, waer af wijn geperſt word. Binnen veertig dagen hebben de kalabaffen volkoomen rijpheid. Voor de kuſt onthouden haer walviſſchen en zee-wanſchepfels, welke ſich boven de ſchepen verheffen. Behalven de *Chontales*, die op 't gebergt ver-eeuwde woefte zeden behouden, hebben d'overige ingezeetenen de Spaenſche tael en manieren aengenomen: oefenen ſich in allerley ambachten en konſten. Byzonder zijn het ervaeren zilver-ſmeden, maetkundige, klee-mackers, waſch-boetzeerders en touw-flaegers. Op 't gebergt verzaemlenze balzem, liquidamber en vreemde terpentijn. Zy drijven voordeelige handel met kotoen, huiden en leef-togt op *Panama* en *Nombre de Dios*. 't Meir *Laguna de Nicaragua*, honderd en zeventien mijl in d'omweg dicht bewoont, leid door drie mijl lands afgeſcheiden van de Zuid-zee. en looſt ſijn viſch-rijk water en vol krokodillen in de ſtroom *Desaguadero*, welke den Noorder-Oceaan aengrijpt. *Alfonſus Calera* en *Diego Machuca de Zuajo* voeren d'eerſte uit 'tgezeide meir zeewaerd, niet zonder duizend hacchelijkheden, wegens d'yzelijke water-flortingen *raudales* die op

de rievier *Desaguadero* vallen: weshalven meenigwerf de barken over land moeſten trekken. d'Hoofdstad *Leon* leid omringt van boſſchaedjen, dicht by 't meir: heeft een groote kerk, vijf klooſters van monniken *de la Merced*, wooningen voor 's koninx penning-meesters, honderd en twintig duizend Indiaenen, die ſchatting betaalen. Drie mijl boven *Leon* ver-toont ſich een hooge berg, boven ſcherp, uit wiens log des avonds en 'smorgens een dikke damp hemelwaerd rijſt. Zomtijds werptze ſwaere ſulfer-ſteenen over de akkers wijd en zijd: ja by vlaegen zulke vlammen, weike 'snachts zeer verre ſlikkeren. Een *Dominicaener* monnik meende in 't gat geſmolte goud te ſcheppen: klom ten top met vier gezellen, een yzere keten en ketel, die hy by 't log liet neder-zinken; doch ketel en keten ſmolten. 't Onderzoek wierd voor de tweede reis hervat met ſwaerder werk-tuig, en beſloeg immers zoo ongelukkig; want 't vuur vloog diervoegen alierwegen, dat de goud-zoekers, ellendiggezengt, ter naeuwer nood 't leven afbragten. Zedert had niemand luſt 't vuur-gat te naderen. Doch behalven de biſſchoppelijke ſtad *Leon* gebouwt door *Franciſcus Fernandez*, erkent *Granada* den zelve ſtichter: leid inſchelijx op d'oever van *Laguna de Nicaragua*: is voorzien van een ſlot, kerk en zuiker-moolens. Voorts zijn hier de kleine meiren *Mafaya* en *Lindiri*. 't Eerſte beſlooten binnen hemels-hooge ſteilen rotzen, lanx welke d'Indiaenen by in-gebikte gaten om water te ſcheppen klimmen, beſlaet de voet van de brandende berg *Mafaya*: 't ander watert uit in *Laguna de Nicaragua*. Dicht by rijſt de ſmookende berg *Munbacho*, rondom vol fruit-boomen. De ſtedekens *Iaen* en *Neuva Segovia* zijn niet veel te beduiden. d'Indiaenſche dorpen beſtaen uit hutten van ried. 't Vlek *Realeio*, by vaerend volk bewoont, levert veel ſchepen. 't *Bequaem* houd rondom maekt drokke timmer-werven aen een gemakkelijke haven. *Puerto de Nicoya* is een ruime

Echrij-
ting van
Nicaragua:

haer vruch-
ten:

boomen:

viſſchen:

ingezete-
nen:

een wonder
groot meir.

Stad *Leon*:

branden-
de berg:

vreemde
handel van
een *Domi-
nicaener*.

Stad *Gra-
nada*.

berg *Mun-
bacho*.

Iaen en
Segovia:

Realeio:

ruime inwijk vol eilanden. Met bloei-
maend begint de regen , en duurt
tot slag-maend. Onder verscheide
vreemde vruchten , die nergens als
hier te vinden zijn , munt uit een
wonderlijke boom , draegende appe-
len , die ook eenigzints na peeren
swijmen : binnen zit een groote noot,
welker kern smaekelijk valt. De pa-
pegaeyen zoude meer schaede doen
aen het gezaeyde , ten zy door sli-
ngers verdreven wierden. *De Span-
jaerden* noemden dit gewest , toen al-
hier eerst landen , *Muhammeds-Para-
dijs* , wegens de vruchtbaere over-
vloed. *De cacao* , in plaets van geld
gebruikt , is niet ongelijk den aman-
del-steenen : 't pit schuilt onder een
swart vliesjen , scheid sich bruin , en
met graeuwe aderkens zamen-trek-
kende , in drie stukken. De inwoon-
ders maeken vuur door 't vrijven van
houtjens tegen malkander. Gebrui-
ken pijn-boom-takken voor kaersfen.
Spreeken vierderley tael : de voor-
naemste is de Mexicaensche. Haer
danzeryen gaen wonderlijk toe. Zy
komen te zaemen ten getaele van
twee of drie duizend , meer of min ,
na de grootheid des landschaps. Rei-
nigen voor afeen ruim veld. Die den
dans aenvoert gaet achterwaerds , en
draeyt met vreemde bogten rondom:
welk d'andere vier en vier in 't gelid
volgende , na-bootzen. De tamboers
slaen op groote holle speeltuigen ,
en zingen liedekens : die eerst d'aen-
voerder , en voorts de gantsche mee-
nigte beantwoort. Ieder swaeyt een
waeyerken : zommigeschudden ook
uitgeholde kalabassen , vol steent-
jens. Alle hebbenze pluimaedjen op
de kop : om d'armen en beenen ke-
tenen van zamen-geregen schelpen.
Wonderlijke potzen recht elk aen.
d'Een speelt den blinden-man , d'an-
der den kreupelen : d'een veinst sich
doof , d'ander trekt een scheeven
bek : d'eene lacht uitgelaeten , d'an-
der schreit bitterlijk. Ondertusschen
zuipenze geduurig *cacavata*. De mid-
der-nacht scheidt het spel. In 't meir
Guainabo voede eertijds de koning
Caratamayris de bekende *manati* met
stukken brood. De visch quam uit de

grond te voorschijn , zoo haest ge-
roepen wierd , *matto , matto* , be-
duidende *edel-moedig* : en ontving
't voedzel van menschen handen. Hy
voerde zomwijl acht of tien jongens
op de rugge na d'over-kant des
meirs. Doch , eenmael getroffen
met een pijl door een *Spanjaerd* , ver-
scheen zedert niet meer. 't Ondier
Cascu gelijk een swart-hairig varken ;
heeft een harde huid , kleine oogen ,
opene ooren , gekliefde klauwen
en korte snuit : maekt zulk een vree-
selijk geluid , dat den mensch d'hai-
ren te berge rijzen. Niet min wan-
schaepen is de vos-aep , die onder
de buik een tweede buik draegt , tot
verberging der jongen , welke nooit
te voorschijn komen , dan als haer
kost konnen zoeken. 't Beest ver-
toont 't lichaem van een vos , pooten
als menschen-handen , ooren gelijk
een vleur-muis. Merkwaardig is
d'onder-handeling voor gevallen , op
'r jaer vijftien honderd zeven en
twintig , tusschen de Spaenschen be-
vel-hebber *Frans de Monteio* en de
Nicaraguasche cacique Alquinotex. De-
se honderd en tien jaeren oud vertel-
de , niet zonder diep zuchten : hoe
voor d'aenkomst *der Spanjaerden* sijn
landzaeten vreemder wijze by trop-
pen om hals geraekten ; want zy
braecten eerst ontallijke wormen ,
waer op een schielijke dood volgde.
d'Over-gebleevenen , onderling twi-
stig , leverden elkander tweemaal
slag : weder-zijds bleef meer dan an-
derhalf honderd duizend man. Doch
beide de onheilen zijn geenzints te
vergelijken by 't moorden , aenge-
stelt door *de Spanjaerden*. Omtrend
de zelve tijd herbergde d'*Italiaen Hie-
ronymus Benzo* by een *Nicaraguaes edel-
man* , ervaeren in de Spaensche tael.
d'Edelman snaeuwde hem toe. *Wat*
bedrijven , o Christen , de Christenen
*niet. Naeuwelijx zettente de voet bin-
nen een Indiaensche hutte , of eischen*
maiz , hooning , winter-klederen , goud ,
*zilver en een vrouw , om te beswange-
ren. Waerlijk geen ondeugender draegt*
d'aerd-boodem. Benzo viel hem in : *de*
quaede Spanjaerden bedrijven zomwijl
onbetaemelijke stukken. 't Antwoord
lag

Beest *Cascu*:

vos-aep.

Gesprek tus-
schen een
spanjaerd
en Indiaen.Beschrij-
ving van
West-Indi-
en b. 2.
c. 11. door
Benzo.*cacao hoe-
danige
vrucht.**Vreemde
dans in Ni-
caragua.**Meir Guai-
nabo.**Merkwaer-
dige visch.*

Zamen-
sprack in-
sehen Benzo
en een In-
diaen.

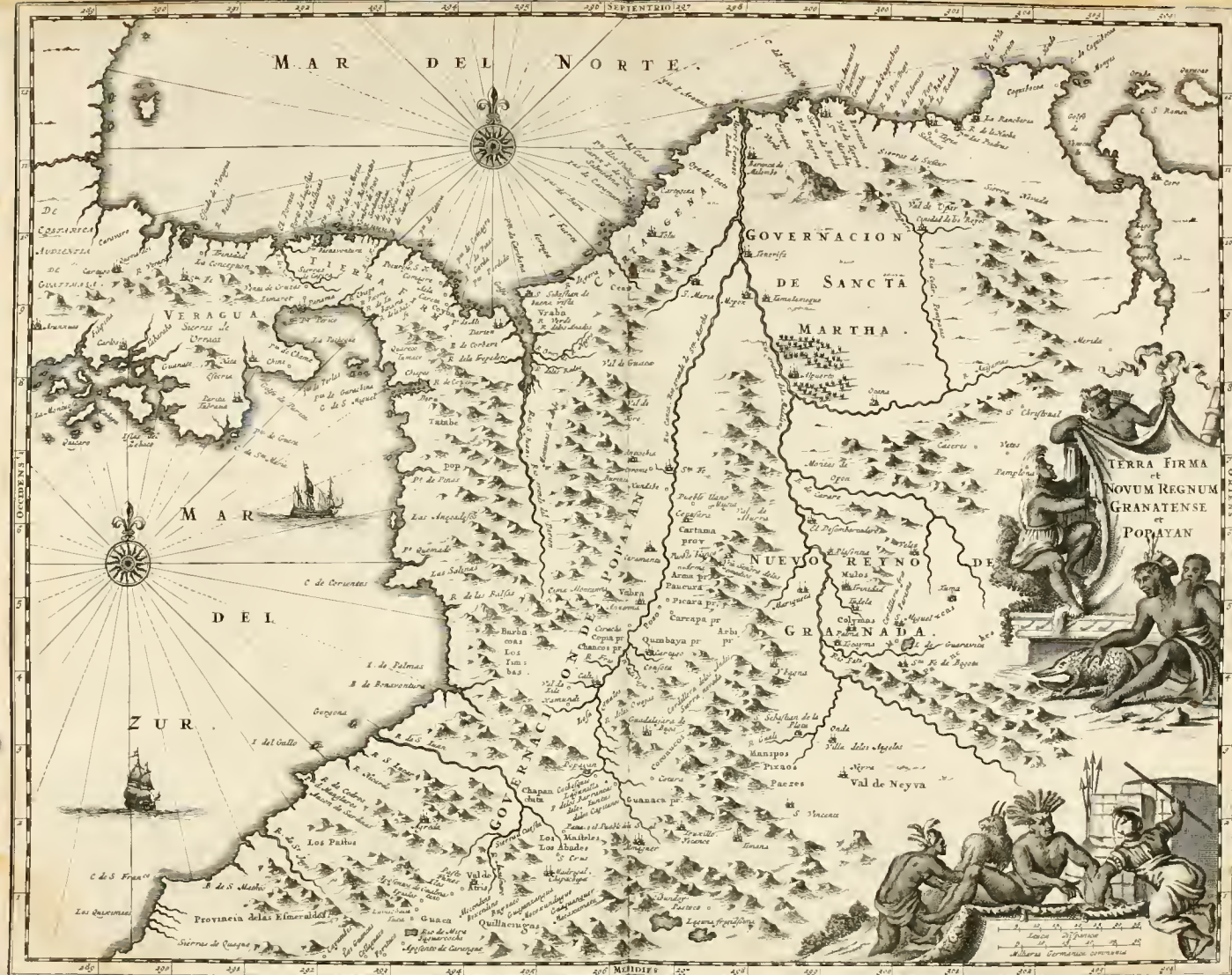
lag gereed : Waer zijn goede Spanjaerden? Ik heb nooit dan boose boeven gekent. Benzo herhaelde : waerom hebt gy haer dan plaets geruimt op Nicaragua? d'Edelman berigte : hoe alle volkeren rondom her in eed-genoodschap traden op d'eerste kondschap van der Christenen aenkomst : liever 't uiterste te wagen , en tot de laetste man dood te vechten , dan te draegen 't onlijdelijk jok , met welk , volgens 't verspreide gerucht , andere landen door haer gedrukt wierden. Men maekte dieshalven pieken , pijlen , steenen , knodzen en ander krijs-gereedschap gereed. Toen het aen de man ging , bragt d'ongewoone ruiteryzulk een schrik onder 't Indiaensche heir : dat het de vlucht nam. De verstrooyde zonden twee gezanten aen Montejo , verzoekende vrede ; doch waerlijk , om tijd te winnen , en nieuwe krachten tot een tweede torn te verzaemelen : welke echter even ongelukkig beslaegde. Men bid weder om vrede : en rukt ondertuschen alles byeen , wat wapenen voerde. Wy beswoeren malkander niet een voet te wijken. Hy zoude als vyand worden neder-gehakt , die den Spanjaerd de rugge bood. 't Vrouw-volk deser raed-slag verkundschaft , bad ootmoedig : liever den bals te vlijen onder de Spaensche slaverny , als ellendig aen kogels , honden en swaerden te sneuvelen. Zy konden immers tegen de vreemdelingen niet bestaen ? Maer wilden ze evenwel enkel voort met 't genoomen raed-slot : zy beliefdan dan eerst vrouw en kinde-

ren na d'andere weereld te verzenden : ten einde niet vervielen in handen der gebaerde bloed-honden. De meeste stemmen haelden over : 't geraedzaemst sich van de tijd te dienen , en voor Montejo te buigen. Doch sijn wreede mishandelingen veroorzaekten 't ellekens weder-spannigheden : die doorgaens zuur op-braecken : alzo de muitelingen , tot de kleine kinderen toe , tuschen alle bedenkelijke pijnigingen den geest gaven : waerom zommige geweldige handen aen haer zelf leiden. Dus verre Benzo. Eindelijk volgen de landschappen *Costa-rica* en *Veragua*. 't Eerste paelt ten ooste tegen het tweede. De Spanjaerden bewoonen hier 't vlek *Aranivez* en 't stedeken *Carthago*. 't Land zelf is dorre en bergachtig , gelijk ook *Veragua* : welke inwoonders fier genoeg zijn : om de Spaensche benden zomwijl onder d'oogen te trekken : als die ongaerne d'oude vryheid misschen. *Christoffel Colonus* ontdekte dese kust , op 't jaer vijftien honderd en twee , aen de vlekke *Cariari* : voer de rievieren *Belen* en *Veragua* met barken op : bequam veel goud uit de mijnen *Vrira* , en byzonder tuschen de wortelen van geboomte , dicht door malkander gegroeyt. Binnen d'hoofd-stad *Concecion* houd de Spaensche landvoogd huis. 't Stedeken *santa Fe* heeft een zilver-smelt-plaets. *Carlos* leid niet verre van de *Zuider-Oceaen*. *haer steden.*

DERDE BOEK:
 BESCHRYVING
 VAN
 'tZUIDER-
 AMERICA:

Eerste Hoofd-stuk:

TERRA FIRMA.

Zuider-
 America.

Merica, verdeelt in *Noorder* en *Zuidelijk*, blijft zamen gehecht door een reep lands, op hemels breedte seven mijl smal, tusschen *Panama* en *Nombre de Dios*: de weg by *Peter Arias* over gebikte rotzen en midden door ruig- begroeyde bosschen gebaent, loopt meer als eens zoo verre om. Eertijds wierd dit gewest begrepen onder *Castella del Oro*, alzoo genoemd van *Diego de Niqueza*, ter oorzaak aldaer veel goud vond, daer anderzints *Veragua* geheeten wierd. Doch *Castella* begreep al het land, welk de rievier *Darien* ten westen tot d'uihoek *de Gratias à Dios* besloot. Zedert zijn de paelen verleid: te weten na 't oosten verder uitgezet, en ten westen afgekort. Eindelijk is de naem *Castella* door *Terra Firma* t'eenemaal verdooft. Tot *Terra Firma* behooren de steden *Panama*, *Nombre de Dios*, *Nata*, *Carthagena*, *santa Martha* en *de la Hacha*. De stad *Panama*, van welk 't landschap de naem ontleent, leid aen de *Zuid-zee*, achter beslooten door een meir, waer uit ongezonde dampen geduurig waezenien. De staeten, getimmert oost en west, maeken geen schaduw tegen de brandende zonne: zulx by helder weder onbruikbaar blijven. Ten zy't bouwen kostelijk viel, en d'inwoonders meest af en aen vae-

Beschry-
 ving van
 Terra Fir-
 ma:

van Pana-
 ma:

ren, zoude anderzints de plaets op een bequaemer grond verleid zijn. De eerste stichters koosen d'ongelegen boodem: om dat lanx de strand overvloedige meenigte zee-slekjens *chucha* gevonden worden, voor lekkerny gekookt. De stad telt drie honderd en vijftig houten huisen, ses honderd burgers en weinig meer soldaeten, behalven de *Guineesche Mooren*. Een mijl buiten *Panama* is 't vlekke *Cruz la Real*, by woeste *Simerons* bewoont, aen een groote rievier tegen d'haven *Pericos* over. Drie wegen lopen na *Panama*: d'eerste lanx de brugge op de stroom, welkers oever door een modderachtige kreek groote sterkte aen de stad geeft: te meer nadien de rievier diep is, en nevens de zelve een water-poel vol liezen. De weg van *Nombre de Dios* is slecht en zonder bosschaedje. Alhier vloeyt de beek *Lavendera*. De derde toegang loopt over een steene brug, en vlakke weyden van de haven *Pericos* stadwaerd. Beide deze wegen kunnen niet bewaerd, dewijl een vlakke grond hebben, en weder-zijds akkers. In 't ooste van *Panama* leggen op een rotze aen de zee seven koninglijke huisen, alwaer hooge vuurschaer gespannen word. Vijf honderd roeden zeewaerd leid een eiland halve-maens gewijs, en d'haven, daer de schepen ten anker zetten, na dat de last hebben op-gebrooken:

Nn ander-

anderzints konnen slechts kleine barken aldaer vlooten : alle sittenze by ebbe droog. Aen de mond vertoont sich een houte schans. Tegen overval blijven de plaetsen *Venta de Cruzes*, *Chagre*, *Quebrada* en *Ballano* gesterkt: alwaer anderzints een vyand gemakkelijk konde landen. De meeste swaerigheid staet te wachten aen *Chagre*, die ten westen beneden *Nombre de Dios* in de Noorder-Oceaan valt; want dese stroom brengt de schepen tot *Venta de Cruzes*, van waer een weg naeuwelijx vijf mijlen lang op *Panama* leid. De spaensche waeren, bestaende meest in meel, olie, tweebak, laeken en zijde, worden uit *Nombre de Dios* herwaerds gevoert lanx de gezeide weg. Anderzints by winter-tijd, wanneer tegen de sterke vloed van *Chagre* niet vorderen, brengt men de goederen te land, niet zonder groot gevaer wegens gevluichte *Mooren*, die uit naere bosschaedjen met vergiftige pijlen vallen: en, zoo meenig *Spanjaerd* in handen krijgen, wreed om hals brengen: ter oorzaak voormaels van de zelve landaerd 't uiterste quaed leeden. Wegens de land-togt verhaelt *Hieronymus Benzo* een merkwaardige voorval. Een schip stak van *Dominico* over na *Nombre de Dios*: en sette eenige mijlen boven die stad de muil-efels, met welke bevracht was, te land, om reis te vorderen na *Panama*. De koop-luiden hadden twintig Moorsche slaeven: ieder, voorzien van een snoey-mes, maakte een baen door ruichten sterk in malkanker gevlochten. Op den veertienden dag halver-weg gevordert, ontbrak de leef-togt: zagen tegen den avond van een hooge top dikke rook: midder-nacht derwaerds gespoeyt, vonden d'eerste huisen, welke geduurende de togt ontmoeten: over-vielen de slaepende *Indiaenen* in vier kleine hutjens. Dese op 'tgerucht ontwaekt schreeuwden buiten gemein naer, *guacci, guacci*, beduidende een wild dier, dat zomwijl by de hutten in-breekt, en 't volk verslint: de zelve naem pastenze ook *den Christenen* toe, wegens gepleegde wreed-

heden. Byzonder maekten de vrouwen groot misbaer: schudden de hoofden mistroostig heen en weder, en zomwijl stietenze tegen d'aerde: schreyden bitterlijk: scheenen haer zelf van 't leven te willen berooven, tenzy verhindert wierden. Met den dag begondenze te bedaeren: alzoo *de Spanjaerden* beduiden, zy behoefden voor geen leed te vreesen: wanneer slechts leef-togt verschaften. Men bragt dan brood, fruiten en wild-verkens vleesch te voorschijn: en zy vergenoegden sich zeer wel met de vereering van eenige messen en zout. Vier dagen rusten de Spaensche koopluiden alhier: en geraekten eindelijk, niet zonder groote moeyelijkheid, binnen *Panama*: tegen welkers uiterste huisen, gebouwt van houte gebinten, met ried gestopt, en pannen gedekt, by volle maen *de Zuid-zee* slaet: die zoo laeg wederom ebt, datze een moerassige ondieptetwee mijlen verre ontdekt. d'Eetwaeren, redelijk koopste bekomen, is *maiz*, Peruaens meel, hoenderen, hooning, koeyen, swijnen, oranje-appelen, limoenen, kool, ajuin, look, latou, meloenen en allerley hofkruiden. Rondom de voor-genoemde koninglijke huisen leid een houte beschanfing: en een steene slot ter zijde af. d'Hoofd-kerk heeft een bisschop, staende onder d'artz-bisschop van *Lima*. *De Franciscaenen*, *Dominicaenen* en de monniken der orde *de la Merced* bewoonen prachtige kloosters. Twee mijl westwaerd blijft de veilige haven *Pericos* door drie eilandekens, tamelijk hoog, beslooten. Herwaerds komt de Peruaensche zilver-vloot, eer voor *Panama* ter reede loopt. De vloot bestaet meest uit weerloose berken. 't Land valt doorgaens bergachtig, en brengt allenthalven stinkende dampen voort uit drabbige poelen. Men vind echter hier en elders grasige weyden voor 't vee. De lucht zoude meer ongezond wesen, tenzy eenigzints door de wind uit zee gezuivert wierd. Van hooy-maend tot slag-maend stort een geduurige regen: men heeft dan

Vordere beschrijving van *Panama*.

Beschrijving van *West-Ind.* b. 2. c. 5. Merkwaardige voorval.

ook

ook yzelijke donder-slaegen. d' Ingezetenen jagen de wilde-verkens in netten, uit 't kruid *nequen* gevlochten, op een wonderewijze: zy steecken 't land aen brand: voor de brand vliet het beest na de netten. Behalven allerley gevogelt vliegen meenigte faifanten en tortel duiven. De zee en rievieren zijn visch-rijk, voeden ook groote krokodillen. 't Geboomt staet nimmer blaederloos. Wilde katten springen van d'eene tak op d'ander. Voorts behooren tot *Panama* de kleine gewesten *Careta, Acla, Comagre, Chiamé, Coyba, Chame, Chini, Nata, Tobre, Trota, Huysia, Burica* en *Escoria*, alwaer de Zuid-zee met springvloed door sloten in vlakke laegten gevloeyt, door de zonne verhard, en alzo zout maekt. Doch dese benaemingen der landschappen, ontleent van de *Caciquen*, die ten tijde der Spaensche overkomst gesach hadden, zijn ter merendeel verdweenen. De tweede stad *Nombre de Dios* had breede straeten, hooge houten huizen en een schoone kerk: lag oost en west lanx de *Noorder Oceaen*, midden in een groot bosch, op een waterige grond, beslooten van een moeras na der zonne ondergang, onder een ongezonde hemel: weshalven veel volk aldaer stierf. De groffsters, die hier wonen, hadden ook wooningen binnen *Panama*. d'Overige huizen waeren meest herbergen voor de vreemdelingen. Zoo haest d'handelaers rijkdom genoeg besaten, vertrokken ze nae *Spanje*. 't Land rondom leid aen veel oorden plas. De oranje-appelen, cassaviwortelen en diergelijke vruchten veroorzaaken swaere ziekten. De reede heeft weder-zijds een rif rotzen boven water, waer op vervallen sterkten leggen. De golven schieten zomwijl diervoegen hol, dat de schepen voor ses ankers ryen. Ten oosten der stad valt een versche stroom in de haven; de oevers draegen speelhuisen en boomgaerden. Op 't jaer vijftien honderd vijf en negentig vond *Frans Draek* een meulen boven de stad: de naefte heuvel had een wacht-plaets. *Draek* leide *Nombre de Dios* aen koolen, mitsgaders al 't vaer-

Beschrijving
van *Nombre de Dios*.

tuig 't geen vond. d'Oorsprong der benaeming *Nombre de Dios* dient weinig hooger op-gahaelt. *Diego Nicuesa*, met drie zeilen uit *Carthagenaes* haven afgestoken na 't goudrijk *Veragua*, wierd beelopen van een sware storm: zulx twee jagten, over welke *Lupus de Olano* en *Peter Umbria* stonden, weg geraekten. Hy zelf leed schipbreuk: doolde lanx onbewoonde strand zeventig dagen: en hield het nauwernood te been met wilde wortelen. Eindelijk geraekt by *Olano*. d'Honger nam temets diervoegen toe onder de *Spanjaerden*; dat niemant belul had, om de wapenen te voeren. d'Inwoonders grieden met vergiftige pijlen d'uit-geteerde na wel-gevalen. Van seven honderd vijfen tachtentig schooten naeuwelix negentig over. *Nicuesa* scheeptc zoo veel volk in een nieuw gemaekt vaertuig, als 't laden konde: beloofde d'overige af te halen van *Veragua*, zo haest een plaets bequaem ter wooning ontdekte: stapte aen *Puerto Bello* uit. Doch d'*Indiaenen* zamen-gerot benoodzaekten hem, niet zonder swaer verlies, schiep te vluchten. Hy wend dan de steven na d'uithoek *Mormor*, beneden welke in een haven liep: zoo als den voet op d'oever zette, riep sijn volk toe: *Saliamo in tierra al nombre de Dios, laet ons te land springen in de naeme Gods*. Men wierp hier een beschanfing op tegen d'indruk van de landzaeten: en noemde de sterkte *nombre de Dios*: van hier vijf mijl westelijk leid *Puerto Bello*, welke haven *Christoffel Colon* die benaming toepaste: ter oorsack naeuwelijx een bequamer lanx de *Noord-zee* te vinden is. De goede ankergront en een kreek, beschut voor alle winden, verschaft veilig verblijf aen allerlei vaertuig. d'Haven, van bosschaedje omringt, heeft binnen in de boezem verdronken land. Rondom is overvloedig ballast-steen. *Baptista Antonelli* ried den Spaenschen koning, de stad *Nombre de Dios* herwaers te verleggen op een vlakke grond, aen de voet van een laeg gebergt: alwaer drie versche beken een welige bodem besproeyen. Sijn raed is gevolgt. Aen de mond der haven dan wierd een sterkte gebouwt

Oorsprong
der naem
Nombre de Dios.

Beschrijving
van *Puerto Bello*.

met vijf stukken gefchut tot befcher-
ming der nieuwe ftad: en aen d'over-
kant een vafte toorn met acht halve
kortouwen. Voorts beletten de klip-
pen lanx de wal, en dicht geboomt
rondom d'haven, het landen der vy-
anden. Toen d'Engelfche ammirael
Draek, *Nombre de Dios* in affche leide,
liep hy binnen *Puerto Bello*: vond al-
daer tien huifen, behalven een groot
gebouw voor de ftec-voogd, en een
water-flot, welker borft-weeringen,
uit fwaere balken, fteenen en aen-
gefulde aerde begon den te rijfen.
d'Engelfche verbranden de begonne
werken. Weinig uren na defe ver-
richting ftierf *Draek*. Maer de *Span-*
jaerden hebben zedert 't bouwen her-
vat: zulx eerlang een fterke ftad *San*
Phillippe voor d'haven *Puerto Bello*
fich vertoonde. Ten weften van *Pa-*
nama beflaet 't ftedeken *Nata* een
vruchtbaere boodem. De fmalle en
ondiepe rievier *Darien* geeft 't land-
fchap de benaeming. 't Landfchap,
buiten gemein vruchtbaer, lijd groo-
te overlaf van lecuwen, luipaerden,
wilde katten, krokodillen, flangen
en vlee-muifen, op welker beet een
menfch dood bloed, ten zy de won-
de met zee-water geduurig gebet, of
vol heete affche geflopt word. En
immers zoo veel ongemak brengt de
lucht by, vergiftigt door ftinkende
dampen uit modderige poelen. d'In-
woonders zien ongedaen, niet an-
ders of aen de geel-zucht gingen: be-
reiken zelden een hooge ouderdom.
Zy gaen naekt: uitgezondert dat de
mannen haer fchiaemelijk lid ver-
bergen in een kink-hoorn: zommige
gebruiken ook een kotoene deksfel.
De vrouwen draegen een fchort, han-
gende van de middel af tot de knien;
doch d'adelijke wijven tot de voeten.
De *Spanjaerden* hebben voorlang dit
geweft *Darien* geruimt. *Alphonfus Fo-*
geda ftichte alhier de ftad *Sebaftiaen*;
doch wierd niet langer bewoond, als
zedert de Spaensche ridder *Ancifus*,
op 't jaer vijftien honderd en tien,
Antigua: *Antigua* bouwde, en tot een biffchop-
pelijke ftoel verhefte: welke na *Pa-*
nama is overgebracht, wanneer *Vafchuz*
Nunnez den *Zuider-Oceaan* ontdek-

te. Zulx *Antigua* derwaerds verleid
wierd, in 't jaer vijftien honderd en
negentien: te meer alzo op een lae-
ge oever van *Darien* lag, tuffchen
hoog gebergt, alwaer de zon fterk
brande: en de weg na *de Zuid-zee*,
drie mijl lang, zeer ongemakkelijk
viel, om koop-waeren te vervoeren.
Swaerder ongeval trefte 't ftedeken
santa Cruz, door de Spaensche hop-
man *Peter d'Arias* geflicht; doch by
d'*Indiaenen* ten grond toe verwoeft.
Arias bouwde ook aen *de Noorder-*
Oceaan de fterkte *Acla*, namaels tot
een ftad gemaekt: van welke niet is
overgebleven, dan geheugenis des
beroemde *Vafchuz Nunnez*, aldaer
onthalft, door fijn fchoon-vader *A-*
rias. De voornaemfte eilanden lanx
de noord-kuft van *Panama* zijn *Cut-*
tiva en *Comagre* vol geboomt; doch
leeg by 't water. *De Pinos* rijft hoog
uit zee, dicht onder 't vafte land. In
de Zuider-Oceaan ontmoetmen *Tabo-*
ga, en de twee groote eilanden *de las*
Perlas van vijf en twintig kleine om-
ringt. Hier viel eertijds gelukkige
peerl-vangft. d'Inwoonders voeren
met canoon verre zee waerd by kalm-
te: dooken zomwijl tien vademen
diep: en rukten de peerl-oefers van
de grond en aen elkander vaf-ge-
groeyt af. Doch, gefneuveld door de
Spaensche wreedheid, hebben plaets
geruimt voor eenige *Mooren*, die al-
daer 't vee hoeden van haer meefters.
Gedenkwaerdig is de verrichting,
welke fich onderwon d'Engelfche
hopman *Joan Oxenham*. Aen-geprikkelt
door de buit by *Frans Draek* al-
hier gehaelt, wende de fteven na *Pa-*
namaes noordelijke kufte: haelde al-
hier fijn fchip, honderd en twintig
ton, op 't drooge: bedekte het onder
om gehakte boomen: begroef 't ge-
fchut: en ftapt met twee veld ftuk-
ken en zeventig mannen te land.
d'*Indiaenen* geleiden hem tot een rie-
vier, die in *de Zuid-zee* uit-watert.
Alhier bouwt hy een pynas van vijf
en veertig voeten lang: fteekt na *de*
Zuid zee, en blijft tien dagen onder
Tavarequi, een der eilanden *de las*
Perlas, leggen. Eerlang verviel een
Peruaensche bark, met fefstig dui-
zend

Steden
Nata.

Landfchap
Darien.

Steden
Sebaftiaen:

Antigua:

santa
Cruz:

Acla een
fterkte.

Eilanden
van Pana-
ma.

Zeer merk-
waerdige
verrichting
van Oxen-
ham.

CARTAGENA

zend stukken gouds , veel wijn en brood , in zijn handen : en daegshier aen een tweede van *Lima* , voerende honderd duizend stukken in zilvere baeren : bequam ook ettelijke peerlen . Aldus verrijkt keert te ruggē . De stee-voogd over *Panama* hier af verwittigt , werpt honderd foldaeten in vier barken , behalven een merkelyk aen-tal Moorische roeyers , om meer te spoeden . *Joan de Ortega* had 't bewind . Dese kreeg op *Tavarequi* kondschap , wat streek *d'Engelsche* hadden gezet : loopt na de rievier werwaerds zy gezeilt waeren ; doch alzoo de zelve met drie armen in zee valt , zoude niet hebben kunnen gifsen , by welken arm opvoeren ; ten zy by geval uit driftige hoender vederen in de mond der kleinste arm oordeelde by *d'Engelsche* geplukt te zijn . Herwaerds dan roeyt hy : en vind ten vierden dag de *Pinas* op 't droog gehaelt , by ses man bewaert : en in de zelve niet als eenige leefrogt . Een der schild-wachten werd onder de voet geschooten : de vijf overige vluchten . *Ortega* volgt kort op de hielen : ontdekt een half mijl van de strand een hutte uit takken gevlochten , alwaer de roof schuilde : en voertze geswind na de barken . Terwijl met dit werk besig was , valt hem *Oxenham* , gestijft van twee honderd *Indiaenen* , woedend' aen , met ongelukkige uitflag ; want *de Spanjaerd* diende sich van een dicht bosschje , waer uit zulk een tegenweer bood : dat elf *Engelsche* dood , en zeven gevangen bleven , d'overige vluchten . De gevangens berichten : hoe zy onderling twisteden over de verdeeling der buit , waerom zoo lang zammelden : hoe en waer 't schip lag . De stee-voogd van *Panama* deed de weet aen *Nombre de Dios* : men mant aldaer terstond vier zeilen , die 't gedekte schip en begraven geschut af-haelen : *d'Engelsche* , besig met cannoen toe te stellen , om ergens een bark af te loopen , over vielen : en na *Panama* voerden : alwaer , uitgezondert weinige jongens , wreed aen kant geholpen zijn . Ten oosten van *Panama* leid 't landschap

Carthagena , welk dese benaeming van d'hoofd-stad ontleent : is vol heuvelen , valleyen en geboomt , waer uit verscheide aengenaeme gommen druipen : levert lange peper scherper als de Oost-Indische , fruit en op eenige plaetsen goud . d'Inwoonders lijden groote overlast van de tijgers en slangen . Voor de Spaensche overkomst was 't land buiten gemein volkrijk . 't Gebruikte voor haer schaelmelheid een kotoene kleedje : pronkte 'taengesicht , armen en beenen met goude banden , peerl-snoeren en smaragden . De vrouwen trokken nevens de mannen ten oorloge : schooten vinnig en gewis vergiftige pijlen . *Martyn Ambisus* kreeg , op 't jaer vijftien honderd en negen , een dochter gevangen , die acht en twintig *Spanjaerden* ter dood had gegriest . Tot 't landschap *Carthagena* behoord ook 't gewest *Vraba* diervoegen vruchtbaer : dat alle Spaensche boomen en zaeden , herwaerds gebragt , gelukkiger wasschen dan in *Spanien* zelf . Anderzints heeft ook haer eigen vruchten . De grond draegt overvloedig pijn- en palmtboomen , welker zamen-gebonden blaaderen voor beezemen dienen . De boom *guaiana* geeft zerp-zoete limoenen : *de guarauana* groote citroenen : *de mameis* een vrucht niet ongelijk den oranje appel ; doch smaekt als meloenen : en *d'houos* smaekelijke pruimen . Uit de hooven graetmen de voedzaeme wortelen *batata* : hebben een struik vol dorre takjens , en hechten sich met nieuwe veeseltjens in de aerde , die tot wortelen groeyen van veerlerley gedaente , alle buiten geel en binnen melk-zappig : draegen bloemen bleek-groen , dan midden wit , niet ongelijk den klokjens , welke eindelijk tot een zaed-rijke knop sluiten . Men braed dese wortelen onder heete affche : overtreffen de Europische knollen . Gestampt en op water gezet , tot het overgift , maekt een drank , waer aen sich *d'Indiaenen* dronken drinken . Vorders heeft *Vraba* veel wilden visch . In de bosschen loopen tygers , leeuwen en vreemde wan-

Beschrijving van 't land en st. Carthagena.

Gewest Vraba.

Wortel batata.

schepsels, zoo groot gelijk een os, hebben olifants-snuiten, paerde-voeten, en hangende ooren. 't Geboomt grimmelt van vogelen. Lanx d'oevers der meiren onthouden haer meenigte pakuwen, faisanten en papegaeyen : welker zommige grooter zijn als kapoenen, andere kleinder dan mussen. Tegen *Vraba* stoot 't gebergte *Abibe*, welkers lengte westwaerd noch onbekend blijft. De breedte haelt elders meer, elders min dan twintig mijlen. Heeft onbruikbaere wegen voor de paerden. De toppen leggen onbewoont. In de valleyen, veel en ruim, onthield sich meenigte van volk, welk overvloedig goud bezat, verzaemelt uit de beeken van hoge kruinen westwaerd neder-gestort. 't Regent hier de meest tijd des jaers: zulk 't reizen onmogelijk soude zijn, indien niet de beuke-boomen zacht en droog hout allenthalven verschaften, tot groot gerijf der reizigers, om sich te droogen, alzoo terstond de vlam vat. Aen de voet van dit gebergte ten zuiden leggen de gewesten *Tatabe*, eertijds by strijdbare landaerd bewoont, *del Guaca* en *Zenu*. werwaerds aller-wegen de lijken gebracht wierden, en kostelijk begraven. Uit dese graf-steden haelden *de Spanjaerden* namaels onwaerdeerlijke schatten. By oosten *Carthagena* is de valleye *Zamba*, en vorder het geweest *Mopox*. *Carthagena* (alzoo geheten, eensdeels ter oorzaak op een zand-rif tegen d'haven, waer voor 't eiland *Carex* zich om-kromt, even als de Spaensche stad die de zelve naem draegt : anders-deels dewijl d'eerste bevolkers binnen *Carthagena* in *Spanje* burgers waeren) is gesticht op 't jaer vijftien honderd twee en dertig, door *Peter de Heredia*; doch kreeg haer volkoomen beslag van *Georgius Robledo*, acht jaer na d'eerste grond-legging. Dese bisschoppelijke hoofd-stad word ten noorde bespoelt van de Noord-zee over een vlak-on-diepe grond: aen de land-zijde vloeyt de zee door een naeuwe boezem nevens de stad na 't meir *Canapote*, welk met d'*Oceaan* te gelijk ebt en vloeyt: en by beurtige verwisseling 't water

looft of ontfangt door twee verwulfde pijpen van een lange brugge, die *Carthagena* vast maekt aen de vaste kust. Meer als vijfhonderd huis gezinnen bewoonen huisen uit steen getimmerd in geschikte orde; want de stad, lang-werpig vierkant, word verdeelt in ses en twintig ruime straten: vier straten zijn ses honderd en twintig schreeden lang. Achter ieder huis leid een hof. De kerk steekt boven d'andere gebouwen uit. Het klooster van *de Dominicaenen* is prachtig getimmerd. *De Franciscanen* laeten haer niet te goed: te meer nadien een tweede gesticht over de brugge op 't vaste land bewoonen. 't Tol-huisen paleis, daer de hoogste vuur-schaer van het landschap *Carthagena* word gespannen, zijn beziens-waerdig. d'Haven heeft twee inkomsten: de voornaemste leid een half mijl ten oosten der stad, de westelijke *la Boca Chica* eens zoo verre: beide gevaerlijk wegens blinde klippen. Toen *Frans Draek*, op 't jaer vijftien honderd vijf en tachtig, *Carthagena* stormenderhand bemagtigde, lag de stad rondom beschant, behalven twee sterkten tot nader verzekering. 't Eene slot besloot de enge mond des havens met een sterke keten. Dicht by stond d'abdye, aen *Franciscus* toe-gewijd, binnen weerbaere muuren. Zedert zijn verscheide hoorn werken, sterkten en toornen gemaakt: om alle vyandlijke indruk te stuiten. De stad verrijkt hand over hand, door de vaert op *Spanje*, 't overwinteren der Peruaensche zilver-vloot, en byzonder wegens de rijke toe-voer uit *Nieuw-Granada* lanx de rievier *Magdalena*. 't Eiland voor de haven was bewoond by visschers, toen *de Spanjaerden* aldaer uit-stapten; doch tegenwoordig zijn geen voetstappen der zelve te vinden, maer alle omgekoomen, of na woeste plaetsen gevlucht voor de Spaensche magt: hoewel anderzints 't volk hier en rondom her fier genoeg was, om een kans te waegen. De vrouwen hielden gemeenlijk haer mannen in den strijd gezelschap: en boven aen de standaerden hingen de beenderen

Gebergte
Abibe.

Landschap-
pen Tatabe,
en Zenu.

Inborst der
oude ingeze-
tenen van
Carthage-
na.

van

van doorluchtige oorlogs-helden : om de vechtende tot moedigheid op te wekken. Zy gebruikten vergiftige pijlen , steene swaerden en pieken uit palm-takken. Zy voerden met haer den afgod *Chiappen* : aen welchen levendige kinderen offerden , als de krijg zoude aen-gaen. 't Vleesch verstrekte ten vroolijke maeltijd : met 't bloed wierd het beeld besmeert. Indien zeeghaftig te huis keerden , maekten sich vroolijk in allerley uitgelatendheid : men danste , zong , keelde gevangenen , bestreek *Chiappens* beeltenis met brein en bloed . Indien de nederlaeg hadden , bedachten een nieuw offer : om den afgod te verzoenen. Doch *Carthagena* heeft nu en dan geen kleine aenstoot geleden. Het was nauwelijx voltrokken , wanneer vijf Fransche roof-schepen de stad aen koolen leiden. Een Spaensch boots-gezel , uit last des stee-voogds gegeezelt , kropde de spijt op : trok over *Spanje* na *Vrankrijk* : geleide de gezide zeilen na *Carthagena* : en koelde sijn moed aen den stee-voogd , dien hy uit den slaep wakte , de geezeling verweet , en door-stak. De buit by de Fransche weg-gedraegen bedroeg meer dan ander-half-honderd duizend dukaeten. De minder steden in 't landschap *Carthagena* zijn *San Iago* , *Villa de Maria* , *santa Cruz de Mopox* aen de rievier *Magdalena* en weinig hooger 't tol-huis *Baranca de Malambo*. *San Iago* is boven alle vermaerd wegens een kostelijke balzem , welke alhier valt : word genaemt *tolu* , en verzaemelt in een lepeltje swart wasch , geplakt onder 't gat gesneeden door de schors van laegepijn-boomen : by heete zonne-schijn traent een goud-geele vocht niet min liefelijk-riekende , als heelzaem. Nergens een kleinder gewest , waer uit zoo veel beeken en groote rievieren vloeyen. Boven *Popayan* onder *Mopox* stort de stroom *Cauca* in *Magdalena*. De vloed *Zenu* deelt haer benaeming 't landschap mede , en maekt met de mond een bequame haven , alwaer veel zout valt. *Darien* loopt tusschen *Panama* en *Carthagena* in d'inwijk *Vraba* , en geeft

sijn naem 't gewest over. De rievier , welke grootheids halve *Rio Grande* of *Magdalena* geheeten word , ter oorzaak op den dag aen die fantinne toe-gewijd , ontdekt is , stort dier-voegen tot de *Noorder-Oceaan* in , drie en twintig mijl by oosten *Carthagena* : dat sijn vloed twee mijl breed en tien lang door de zee boord , en versch water behoud. De ravelingen veroorzaaken groot gevaer voor de schepen. In de mond leid een eiland , welk de rievier verdeelt : de wijdeste uit-watering en meest bevaeren stroomt na de zijde van *santa Martha*. Twee maenden brengen ze zoek met roeyen en lijn-trekken , die de koop waeren dese stroom op-voeren na *Nieuw-Granada* : daerze binnen drie weken af-drijven. 't Dondert en blixemt hier vreeselijk , meest van midder-nacht tot morgens. In winter-maenden valt swaere regen , welke by 't gebergt neder-gestort den stroom krachtig doet swellen. 't Landschap *santa Martha* lang drie en sestig mijl , en bykans even breed , stoot ten westen tegen *Carthagena* : en vervat de mindere gewesten *Pozigueica* , *Betoma* , *Buritaca* , *Chimila* , vol schoon vrouw-volk en sterke mannen , en 't machtig *Tairona* , geduurig in wapenen tegen de *Spanjaerden* , gelegen aen de voet van 't hoog-gebergte *sierras Nevadas* ; welker besneeuwde toppen dertig mijl zeewaerd gezien worden : en sich voort stooten met een geduurig vervolg door *Peru* en *Chili* tot de straet *Magellanes* toe. Dit gewest is ontdekt en ten deelen ingenoomen , op 'r jaer vijftien honderd vier en twintig , by *Roderic de Bastidas* , in den slaep door sijn eigen volk vermoord. Omtrend de zee-kust barnt de zonne onlijdelijk : binnens lands veroorzaaken de sneeuw-bergen nijpende koude. Geduurende d'herfst-maend en wijn-maend vallen groote slag-regenen : anderzints blijft het droog weder : en waeyen meest oostelijke of noord-oostelijke winden. De landwind uit het westen brengt zomtijds eenig water by. Van 't gebergt steenachtig-onvruchtbaer storten veele

Stedekens
in 't land
Cartha-
gena :

San Iago.

Rievieren.

Groote
stroom
Magdalena.

't Land
santa
Martha.

't Gebergt
Nevadas.

bee-

beeken en rievieren. Door harde stormen verdort 't gras en 't gezeyde op de velden. Oranje-appelen, limoenen, granaeten en druiven slaegen tamelijk wel gelijk ook de Spaensche hof-vruchten. Duiven, partyfen, konijnen en inzonderheid visch geven groote vervulling. 't Verdient geen gemeine verwondering: te beschouwen tot twintig ellen onder water de visschen by duizenden swimende, voornaementlijk in de haven *santa Martha*. Weshalven eertijds lanx de stroomen en zee veel visscherswoonden, die met netten, uit taeye kruiden gevlochten, en aen kotoene touwen vast gemaekt, zoo veel vingen: dat ook haer vangst onder de nabuuren verruilden. De leeuwen, tijgers en beiren houden 't land onveilig. *Buritaca* levert goud: *Tairona* heilzaeme steen tegen het bloeden en graveel, mitsgaders marmor, jaspis, porphyer en goud: 't dal *Tunia* esmarauden. Dit gesteent plagt eertijds in grooter achting te zijn, als zedert *America* groote meenigten uitleverde. *Acosta* verhaelt: hoe een *Spanjaerd* de prijs van twee esmarauden ondersocht by een Italiaensche juwelier: die d'een schatte op honderd, en d'ander op drie honderd dukaten; doch als hy een kist vol zag, zeide: nu is ieder slechts een dukaet waerdig. Zulx 't kleed en hulzel, welk de Roomsche jonk-vrouw *Lalia* droeg, op vier honderd duizend dukaten, wegens esmarauden-borduursel, gezet, dusdaenigen prijs tegenwoordig niet zoude haelen. Dit gesteent versterkt 't gezicht wonderbaer: weshalven de kaizer *Nero* 't bloedig gevecht van scherm-meesters in een esmaraud beschouwde. Zy word goed-gekeurt tegen de vallende ziekte. d' *Indiaenen* draegenze als noch door de neus. d' Aengezichten der afgooden pronken ook met de zelve. Groeyen in steen-rotzen lanx aders, niet ongelijk 't kristal: krijgen allenskens een glinsterende groenheid. De alder-grootste, huden-daegs bekend, houd *Genua* in hooge achting. De esmaraud-pielaer, ten wonderlijk cieraed, binnen *Hercules* tempel

Verhael
van de es-
marauden.
Plin l. 9.
c. 35.

in de stad *Tyrus* gevestigd, en wijd uit-gekracyt onder d'oudheid, zal buiten twijfel niet meer geweest zijn als een doorluchtige groene steen: en licht van de zelve stoffe ook de zuil door d'Arabische koning *Miramolines* op-gerecht in d'hoofdkerk tot *Cordua*. De kostelijke prijs der esmarauden maekte *Gonzalvus Simenez* stee-voogd over *santa Martha* gaende, om die te zoeken: hy set dan met twee jagten en vijf en veertig *Spanjaerden* de stroom *Gayra* op: ontmoet den cacique *Bagotta*, wien veel goud af-perfte: vordert tot 't dal *Tessuca*, alwaer *Simandoca* gesach voerde. Dese geleide *Simenez* drie en twintig mijl verder tot een esmaraudrotze, van welke ten hoogsten verrijkt te rugge keerde. 't Gerucht der gevonde schat, wijd en zijd verspreyd, hielp verscheide op de gang. Onder andere ook *Peter di Luzo* landvoogd over *Terra Firma*. Hy ontboot uit *Carthagena* hulp-benden: sloeg, niet zonder noodwendig krijgs-gereedschap, den weg in na *Bagotta*: die gewaepender hand tegen-stand bood; doch raeuwelijk onthaelt bedong vrede voor veel goud. Niet minder hield *di Luzo* als sijn woord. Hy liep dan 't gewest rondom her af, met diepe voetstappen van d' uiterste verwoedheid: en voerde een onwaerdeerlijke schat gouds en esmarauden na *santa Martha*. Eerlang quamen ook de *Welsaren*, Hoog-duitsche edelen uit *Venezuela*, welke stad kaizer *Carel de vijfde* aen haer verpande, op 't jaer vijftien honderd en achteen, te voorschijn: dwarsten de besneeuwde bergen van *santa Martha* met Indiaensche gidzen: en groeven veel esmarauden in de valleje *Funia*. Doch d'ingezeerenen, verschrikt voor de vreemdelingen hingen haer zelf by meenigten op, uit wanhoop. Anderzints strijdbaar genoeg en boven andere konstig: maeken cierlijk kotoene-tapijten vol gebeelde tijgers, leeuwen en arenden. De wanden der huisen zijn veel-vervig beschildert; de vloeren beleid met matten, uit biezen aerdig gevlochten. Zy leven niet alleen by visch, wild en menschen- vleesch;

Togt van
Simenez.

van di
Luzo:

van de Wel-
saren.

Inwoonders
en gebouwen
van *santa*
Martha :
hoofd-stad :

vleesch ; maer ook by de wortelen
ages, smaekende als kastanien, *yuca*,
maiz, *batata* en *cacavi*. d' Hoof-stad
Santa Martha, die 't landschap de be-
naeming mede-deelt, is gebouwt aen
de Noord-zee, welke aldaer een ruime
en veilige haven maekt, onder 't be-
schut van hooge bergen en twee ei-
landen : heeft een bisschoppelijke
stoel en schoone hoofd-kerk : de hui-
sen bestaen uit ried, en zijn gedekt
met palmiet-bladeren : weinige drae-
gen tichels. d' Haven is zonder sterk-
te, ter oorzaak hiergeen handel valt,
dan met *d' Indiaenen*, die aerd-werk
en kotoene-kleden te markt bren-
gen. En dewijl zelden eenig Spaensch
zeil herwaerds de steven wend, ver-
valt de plaets : te meer, nadien voor
alle vyandlijke indruk bloot leid. Ge-
lijk dan *de Fransche*, en naderhand
ook *d' Engelsche*, eens onder *Frans*
Draek, en 'sjaers hier aen onder *Anto-
nius Sberley*, de stad plonderden en
verbranden. De mindere stedekens
in 't bisdom *santa Martha* zijn *Tene-
riffè*, nevens de rievier *Magdalena*,
en *Tamalameque* anders ook genaemt
Villa de las Palmas, gelegen op hooge
steenachtige grond ; tusschen welke
vlakke weyden voor hoorn-beesten
rondom in dichte bosschaedjen ver-
schuilen, behalven de staende poe-
len, door over-stroomen van de rie-
vieren gemaekt. Op d'oevers woo-
nen d'ingezeetenen, gewend te slaep-
en of dronken te drinken. De poe-
len leveren veel visch : voeden ook
krokodillen en de vreeselijke *manati*,
te vooren beschreeven. Het stede-
ken *Ocanna* heeft een binnen-land-
sche haven ; en *Ramada*, eertijds
Nieuw-Salamanca, aen de voet des ge-
bergte *Nevadas* overvloedig koper.
Cuidad de los Reyes in de valleye *Upari*
beslaet d'oever der geweldige rie-
vier *Guatapori*. Van 't begin der win-
ter-maend tot bloey-maend tempe-
ren d'ooste-winden d'hette, ander-
zints ondraegelijk. Voorts veroor-
zaekt de geduurige regen zinkingen
en derden-daegsche koorts. De land-
aerd rondom woest en strijdbaar

wondere
stelekens
alhier :

heeft nooit geboogen onder 't Spaen-
sche jok : en *los Reyes* is onmagtig, om
te bedwingen. De boom *xagua* brengt
vruchten voort gelijk boonen, smaek-
kende als rozijnen. De boonen ge-
droogt en gemaelen leveren voed-
zaam brood. De wortel *scorzoneria*
geneest de slange-beeten. *d' Indiae-
nen* eten ten zelve einde 't hoofd en
staert der slang : zuigen tabak tegen
de zinkingen, snuiven 't poeyer by
de neus-gaten in, en drinken 't zap
om afgang te maken. De rievier *Pa-
lomino*, genaemt na een Spaenshop-
man, die met sijn paerd aldaer ver-
dronk, stort uit 't gebergte *Nevadas*,
gelijk ook *Guatapori*, wiens water
zinkingen en bloedige stoel-gang ver-
oorzaekt. De stoel-gang word ge-
holpen door 't zelve water, gedron-
ken met gestampte kanneel. In *Gua-
tapori* vallen verscheide andere stroom-
men, onder welke *Cesar*, *Badillo*
groen, diep en visch rijk. Omtrend
de stad *los Reyes* staen tusschen de
steen-klippen drie groote water-put-
ten drie-hoeks-gewijs ; alwaer een
yzelijke slang sich onthoud, die (vol-
gens 't gevoelen der inwoonders) dui-
zenden menschen heeft verslonden :
weshalven niemand hierom strecks
derft wonen. De nieuws-gierige
Spanjaerden hebben 't geheim na ge-
vorscht : hoorden wel yzelijk ge-
druisch in de putten ; maer zagen
nooit de slang. Men vind dicht by
pek en teer-fonteinen, die zoo klee-
ven, dat de sterkste vogel vast-blijft.
't Stedeken *de la Hacha* leid op een
heuveltjen duizend schreeden van
de Noord-zee, aen een onbeschutte
haven tegen de noordelijke winden.
't Heeft zout-pannen, en vruchtbaar
land rondom : telt ontrend honderd
huisen, eertijds dicht bewoont door
peerl-visschers, die voor 't naest-ge-
legen vlek *Ranheria* plagten te dui-
ken. d'Engelsche ammirael *Draek*
verbrande *de la Hacha* ; ter oorzaak
voor brand-schatting de peerlen, by
de stee-voogd aengebouden, niet
wilde nemen tegen vier en twintig
duizend dukaeten.

vruchten :

stroomen.

vreemde
water-
putten : en
fonteinen.

Stedeken de
la Hacha.

Tweede Hoofd-stuk:

NIEUW-GRANADA en POPAYAN.

Reis van
Ximenez.

Gonzalo Ximenez de Quesada, door Peter Ferdinand de Lugo afgeschikt, om de landerijen lanx de rievier Magdalena te ontdekken, reisde ter rechter-hand met groote moeyelikheden; want niet alleen de ruig-begroeyde bosschaedjen, slibberige moerassen en diepe beeken den weg bekommerden; maer ook d'inwoonders, die op hen; uit haer hinder-laegen aller-wegen gewaepend vielen. Eindelijk geraekt hy tot Tora; wiens naem veranderde in Pueblo de los bracos, dewijl te dier plaets vier revieren te zamen vloeyden. Alhier wierpen ook de Brigantins, volgens last den stroom opwaerds gevaeren, d'ankers in de grond. 't Geraedzaemst te over-winteren: aengezien de geswolven stroomen 't land rondom plas setten. Ximenez bemerkende, hoe d'Indiænen zout aen korrelen naboven voerden, en wederom zout, tot brooden gestolt, benedenwaerd bragten, mackte gissing: dat 't land bewoond moest leggen. By handzaemer weder dan na 't gebergt Opon op-gekraemt, vond achter 't zelve een gewest vol ziltige fonteinen, die 't zoud-brood leverden: en weinig verder 't landschap, beheerscht by de cacique Bogota. Dese stelde sich te weer; doch, verschrikt door de slag der vuur-roers, vluchte. Met Bogota lagen de Panches, van hem door een kleine berg af-gescheiden, geduurig over hoop. Onverhindert trok Ximenez door haer land, en de valleye la Trompeta, tot een hooge kaele berg, op wiens top esmaraud-mijnen vond: over-viel schielijk den cacique Tunia, en drie dag-reizen verder de land-voogden Sagamosa en Diutamc. De buit, uit dese drie gewesten gerooft, bedroeg meer als honderd en negentig duizend stukken sijn goud, vijf en vijftig duizend slechter goud, en achtien honderd esmarauden. De Spanjaer-

den lieten den schat beset met wacht, en keerden te rugge na Bogota: die op een hooge heuvel aen sijn wonde gestorven lag. Sagipa staet-volger van Bogota nam de Spanjaerden in den arm, ten einde hem hielpen uit-roeyen de nabuurige Panches. Soo haest was dit werk niet beschiikt, of 't gelde Sagipa; die onder beuls-handen stierf, ter oorzaak, of niet konde, of niet wilde ontdekken de verborgen rijkdom, by Bogota nae gelaeten. Zedert strooptente 't vlakke geweest Neyba af. Ximenez, geboortig van Granada, paste dit gantsche gewest de benaeming Nieuw-Granada toe, en bouwde de stad Santa Fe. Hy blies nu d'af-togt, wanneer tijding kreeg: hoe Sebastiaen de Beualcazar, uit Popayan afgezakt, een weg ten noorden zocht. Ook quam eerlang te voorschijn Nicolaes Federman. Beide deden vereisching op Nieuw-Granada: welker vinding sich Ximenez alleen toe-schreef. Eindelijk verdroegenze, haer verschil te verblijven aen den Spaenschen koning. Nieuw Granada, hoog, vlak en volk rijk, leid rondom becingelt van de mensch-eeters Panches, begint by zuiden des gebergte Opon, strekt sich in de lengte uit tot honderd en seventien mijl; de breedte haelt zomtijds seven en twintig en minder. d'Ingezeetenen Moxas bewoonen twee landschappen Bogota en Tunia; ieder erkende, voor de Spaensche aankomst, haer eigen heer. 't Man-volk is wel-geschaepen: de vrouwen zijn besneedender van aengesicht, en niet zoo bruin, als elders om her. Zy draegen swarte, witte en veel-ervrige koetone-mantels: en zommige ook bonnetten vol koetone-bloemen. De gemaetigde lucht geeft weinig onderscheid tusschen winter en zoomer. De huisen van planken zijn gedekt met lang stroo. De voornaemste spijs bestaet in maiz en cassavi. De maiz wascht hier aen ried in koorn-airen: ieder

Oorsprong
van Nieuw-
Granada:beschrijving
des zelve:

inwoonders:

huisen:
vruchten:
mayz.

ieder koorn-air, bevat doorgaens seven honderd korrelen: word geplant in heete en vochtige aerde. Een sachel gezaeyt levert meesten tijd drie honderd. Doch 't *maiz* is onderscheiden in een grof of fijnder, genaemt *moroche*. 't Blad en ried geeft gezond voedzel voor de paerden. Verscheidentlijk gaet de bereiding van dit Indiaensche brood toe. Somtijds kookenze het in water: andere roosten 't in d' affche, of maelen 't tot meel, welk ten deeg gekneet kraekelingen, koekjens, taerten en twee-bak uit-geeft. Ook verstrekt *de maiz*, geweikt in water en opgegeift, tot een drank, veroorzaekende uit-zinnige dronkenschap. Anderzints gebruikeuze ook *cassavi*, voorkomende uit de wortel *yuca*: dese groot en dik word in stukken gesneden en geraspt: ten laetsten tot een platte koek geparft, en van zap, doodelijk-vergiftig, ontlafst. Men vind ook een *yuca* zonder zulk een schadelijke vocht: die lang bewaerd, niet min smaekelijk als gezond blijft. Vorders levenze by de wortel *yomas*, de knollen *cubias*, allerley wild-braed, gevoogelt en visch, welke de stroomen en meiren overvloedig verschaffen. d' Ingezeeten en, logenachtig en wel-lustig, zijn schrande genoeg om handwerken te leeren, en handel te drijven met zout op *Rio Grande* en 't gebergte *Opan*. Behalven koper- en stael-mijnen leggen hier ook van fijn-goud. De vruchtbaere akkers brengen allerley gewasch voort. *De Panches*, een beestelijke landaerd, bezitten rondom inschelijx een weelige grond: hoewel niet overal; want, die tegen *Tunia* grenzen, behelpen sich armelijk met mieren, welke ten spijs aen-queeken. Dese onderscheiden in groote, bereikende een vinger-lid, draegen dubbelde vleugels, andere kleinderen zonder vleugels, worden beide gebraeden, en voor lekkerny op geset: ja geneezen gelukkig 't graveel. Onder de vinnigste mieren, die jeukerige builen bijten, zijn *de tajoques*. 't Quaed verdwijnt door een plaister, uit gestampte mieren op de gestooke par-

ty geleid. De hoofd-plaets van *Nieuw-Granada* is *Santa Fe*, aen de voet des gebergte *Bogota*. Meer dan ses honderd burgers bewoonen de stad. Alhier spant de koninglijke raed een hooge vuur-schaer. Vermaerd zijn vorders 't smelt-huis der berg-werken *Casa de fundicion*, de groote kerk, onder welke staen de bisschoppen van *Carthagen*, *sant Martha* en *Popayan*, een klooster der *Dominicaenen* en een ander der *Minne-broeders*. d' *Indiaenen* sterker als vijf duizend, rondom *santa Fe* verspreyd, betaelen jaerlijx swaere schatting. 't Meir *Guatavita* lecht dichte by: alwaer d'inwoonders eertijds veel gouden afgoden op-offerden. Veertien mijl westwaerd van *santa Fe* is gebouwt *Tocayma*, aen d'oever der grooterivier *Pati*, welke in *Magdalena* valt. Dese stad geniet een gezonde lucht. Op een frissche morgen-stont volgt gestaedig een heete dag. 't Land rondom heeft mijnen van goud, zilver, koper en lood. Behalven eigen vruchten, wasschen hier ook die uit *Spanje* zijn herwaerts gebragt. En hoewel de schaepen hier niet wel aerden, zoo zetten de hoornbeesten, verken en geiten weelig voort; doch lijdende groote schaede door de tijgers, leeuwen en beiren. De bosschen leveren noten-boomen, cederen, 't pokhout *guaiacan* en de wonderlijke boom *zeyba*, wiens bladeren alle twaelf uren afvallen en wederom aengroeyen. 't Gevogelt is niet min verscheide als overvloedig. Dicht onder de stad zijn sulfer-fonteinen, welker kley en vocht schurfd en meltsheit geneest. In de valleyen vleyen springen van zout water: 't water op de kruiden gevallen begroeyt tot hars en pek, dienftig om schuiten dicht te maeken. De kruin des gebergte ver-toont een eenwige sneeuw: onaengzien nu en dan met yzelijke vlammen uitberft en een dikke afch mijlen weegs door de lucht jaegt. d' Ingezeeten *Panches*, wel geschaepen menschen, zijn laeg van voorhoofd: ver-ven de tanden pek-swart met blaederen, welke zy kaeuwen: drinken stark *maiz-drank*: gaen naekt, dan voor

wortel yuca:

yomas:

mijnen.

Volk Pan-ches.

Mieren tot spijs.

Stad Santa Fe.

Stad Tocayma.

Boom Zeyba:

fonteinen:

brandende berg.

de schamelheid hangt een linneklee-
 kleedje: loopen en jaegen snel. *De*
Spanjaerden hebben haer ontleert
 menschen- vleesch te eten. Tegen
Bogota en *Tunia* stooten de landschap-
 pen *Musos* en *Colymas* beyde, onder
 een benaeming *Canapeys*, bergachtig,
 vol poelen en van swaere rievieren
 door-sneeden: genieten 'sjaers twee
 zomers en zoo veel winters. d' Eer-
 ste zomer begint met winter-maend,
 de tweede met zomer-maend: d' eer-
 ste winter neemt aenvang in 't begin
 der lente, d' andere in wijn-maend.
 Dit onderscheid der tijd stelt geen
 min of meer warmte of koude; maer
 een drooge lucht gedurende des zo-
 mers: daer des winters yzelijke gu-
 racaenen van 't noorden na 't zuiden,
 of uit 't zuiden, noordwaerd waeyen,
 met zuike donderen en blixemen,
 dat de weereld schijnt te vergaen.
 Het voornaemst geboomte is ceder,
 en een boom die verwonderens-
 waerdig groote amandelen voort-
 brengt: pok-hout en *xagua*, wiens
 witte zap swart verft: de *quaoque*
 draegt een smaekelijke vrucht, niet
 kleinder als een ganzen-ey, en de
 vijge boom geenzints wijkende in
 groote voor oranje-appelen. Een
 Europeer slaepende onder 't lommer
 van *aguapa* swelt dik op; maer een *In-*
diaen barst. Deschors en spruiten van
hobo, hoog en rond, dienen tegen ge-
 swellen en wonden: veroorzaeken
 ook bequaemen stoel gang. 't Zui-
 ker-ried slaegt zeer wel. Hier loopen
 ontallijke grauwe verkens met de
 navel op de rugge en snelle harten.
 't Is wonderlijk, hoe allenthalven de
 fonteinen zout-water en zominige
 ook zout geven, tusschen versche wa-
 ter-wellingen. d' Inwoonders, zedert
 ophielden menschen-vleesch te eten,
 zijn zeer vermenigvuldigt: genegen
 tot dronkenschap, strijdbaar, listig en
 wel geschapen. Die 't Roomsche ge-
 loofaen-nemen, gaen niet meer ge-
 meinzaam om met den duivel. *De*
Spanjaerden bewoonen in dit land-
 schap *Canapeys* twee stedekens *la Pal-*
ma, gesticht op 't jaer vijftien hon-
 derd twee en zeventig, en *Trinidad*,
 verleid van de groote stroom *Zarbi*,

Landschap
 Canapeys:

boomen:

vreemde
 fonteinen.

Stedekens
 Palma, en
 Trinidad.

die tusschen twee hooge bergen *Fura-*
tena voort bruischt. Op d'oever van
Zarbi lag eertijds de stad *Tudela*; doch
 d'inwoonders, vinnig gequelt door
 d'*Indianen*, kraemden op met haer
 stee-voogd *Peter de Orsua*. Eerlang
 evenwel wierd de verlaeten grond
 herbouwt: d'herbouwde *Trinidad* ge-
 naemt: wederom verlaeten: en ge-
 timmert alwaer nu noch te vinden is,
 op een bequaeme boodem, ten oosten
 van 't hoog en koud gebergt *Paramo*.
 Rondom leggen mijnen vol csmarau-
 den, kristal diamants-gewijs hoekig,
 wit marmor en beryllus, byzonder
 op de bergen *Ytoco* en *Abipi*. 't Land-
 schap *Tunia* paelt ten noorden aen *Bogota*,
 en ontleent haer naem van de
 hoofd-stad, gelegen op een verhee-
 ven kruin. De kerk en twee kloosters,
 bewoond by *Dominicaenen* en *Minne-*
broeders steeken verre af. Nergens in
Nieuw-Granada is grooter markt als
 hier. Voorts heeft dit rijk de stede-
 kens *Pampelona*, vol vee en goud. *De*
Dominicaenen besitten een prachtig
 gesticht. *Merida* leid rondom in
 koorn-akkers. *Belez* lijd groote on-
 gelegendheid by een brandende berg,
 die veel steen uit-werpt. Naeuwelijx
 een gewest, alwaer zulke swaere bli-
 xemen en weerlichten vallen. Binnen
Belez zijn ettelijke *Minne-broeders*
 woonachtig. *Marequita*, anders ook
San Sebastiaen del Oro heeft een heete
 lucht en graefige weyden. Tot *Yba-*
gue houden de *Dominicaenen* huis. *La*
Vittoria de los remedios besit mijnen
 van zilver, en *Juan de los Lianos* van
 goud. De koop-waeren worden na
 dese steden vervoert lanx de rievier
Magdalena, in canooen sestig voet
 lang. Ten westen tegen *Nieuw-Grana-*
nada stoot 't landschap *Popayan*, be-
 spoelt door de *Zuider-Oceaen*: het is
 bergachtig vol natte valleyen, bogti-
 ge stroomen en rijke goud-mijnen. *Se-*
bastiaen de Beualcazar land-voogd over
Quito, rukte, op 't jaer vijftien hon-
 derd ses en dertig, met een bende
Spanjaerden, na *Otabalo*, alwaer 't ge-
 west *Popayan* begint. d' Ingezetenen
 bekommerden de togt mannelijk,
 uit voordeelige verdedig-plaetsen.
 De schaerfche leef-togt en moeye-
 lijke

Land Tunia
 en stad:

verscheide
 stedekens.

Beschrij-
 ving van
 't land Po-
 payan.

lijke wegen over woest gebergt hadden *Beualcazer* tot d'hertogt benoodzaekt : tenzy hardnekkig by sijn voor-nemen bleef, om 'tland te ontdekken. Langzaam voort geset, geraekte tot in 't hertje van *Popayan* : alwaer 't afgematte volk bequamenlijk konde uitrusten, als 't welk hier weelige weyden met aengenaeme vruchtboomen, bouw-huizen vol voorraad en versche beeken, van 't gebergte *Andes* neder-gestort, vond Zommige beeken verschaffen sijn goud. Weshalven *de Spanjaerden* wijd en zijd steden en vlekken stichteden ; uit welke nu en dan de nieuwe bewoonders wederom verhuisden : het zy niet genoeg goud bequaemen : het zy te kort schooten tegen de strijdbare landaerd rondom. d'Hooftstad *Popayan*, die 'tgansche gewest dese benaeming mede-deelt, word alzoogeheten na een *Cacique*, door *Beualcazar* verdreeven : leid op een hooge vlakke : heeft een groote kerk, klooster van monniken *de la Merced* en ruime huizen ; doch licht opgetimmert. De weylanden ten noorden voeden veel hoorn-beesten : de zaey-akkers leveren 't beste *Americaensche maiz*. Zommige toppen van 't naest gelegen gebergt rooken, of branden, of werpen groote steenen uit, of heet water, dienstig om zout te maeken. Boven de stad *Popayan* neemt de groote rievier *Magdalena* haer oorsprong, in de valleye *Cali*, alwaer verscheide beeken, van 't gebergt *Andes*, by *de Coconucos* bewoont, neder-gestort, te zamen vloeyen. Doch na *Popayan* volgt ten noordoosten *santa Te de Antiochia*, gesicht in de valleye *Nore*, tusschen de stroomen *Magdalena* en *Darien*, besproeyt met goud-rijke beeken, welker oevers alderley vruchtboomen dragen. d'Inwoonders blank, wel geschaepen en van rekkelijken inborst, slaepen des nachts zonder hinder onder den blaeuwen hemel : haer huizen staen verre van de heeren-weg af. Deweyden leveren overvloedig schaepen, de poelen smaekelijke visch, en de mijnen zeer veel goud, byzonder de bergen *Buritica*. 't Naest-gelegen

landschap *Caramanta* heeft een ruime valleye, rondom bezet van de woeste toppen *Cima*, bevochtigt door de groote rievier *Cauca*. d'Inwoonders strijdbaar en sterk, gaen naekt : bewoonen kleine hutjens : en maeken wit zout uit fonteinen en een klein meir. Men vaert in ses uur vijf en veertig mijlen weegs, tot *Antiochia* toe, vermits de vloed zo snel afschiet. Aen d'ander zijde de gebergt oostwaerd leid 't geweest *Cartama*, weinig verschillende van *de Caramantamers*. De stad *Anzerma* wierd alzoogenaemt door *Beualcazar*, teroorzaak d'*Indiaenen* alhier 't zout *anzer* noemden : leid rondom in dorpen en geboomt, op een hooge vlakke rufschentwee stroomen. De lucht, buitengemeen hitzig, flikkert dagelijks, wegens weer-lichten en blixemen. 't Vlek *Pueblo Liana* word bewoont by kleine menschen, die handel drijven met zout : hoewel ook anderzints goud rijke beeken hebben. In de valleye *Aburra* leggen vruchtbaere weyden, door verscheide vloed besproeyt d'Inwoonders verhingen haer, mannen, vrouwen en kinderen, wanneer eertijds *de Spanjaerden* herwaerds trokken. De stad *san Jago de Arma* schuilt binnen een palm-bosch. De grond rondom bergachtig heeft verscheide rievieren : de voornaemste *di Arma* valt zorgelijk om over te vaeren, inzonderheid by winter-tijd. d'Ongezonde lucht veroorzaekt veel ziekten. Die de smaekelijke vrucht *pytahaya* eet, maekt bloedig water. De landschappen *Paucuran Pozo* en *Picara* beslaen meest goud-rijke boodems. 't Gewest *Carrapa* heeft hoog en rouvland, ontallijke beekjens, en grof volk met lange aengesichten. *Quimbaya* staet vol dikke en hooge rietboschen, van welke d'huizen getimmert worden. In de holte der rieden en boomen verzaemelen de wilde byen veel hooning. Tusschen dese ruigte onthouden haer, behalven ander wild, ongemein groote leeuwen, 't vier-voetig beestjen *chuca*, draegende sijn jongen in een sak, herten, konijnen en *guadaquinajes*, groo-

Land *Caramanta* :*Cartama*.Stad *Anzerma*.*Aburra* valleye.Stad *san Jago de Arma*.Land *Quimbaya*.Tozt van *Beualcazar*.Stad *Popayan*.

Bergen.

Antiochia.Rivier *Magdalena*.

ter dan haefen en smaekelijk. De hoogste kruin der berg *Nevada* rookt geduurig. Van de zelve vlieten onder andere de goud-rijke rievieren af *Tacurumbi* en *de la Cegue*, welke nevens *Carthago Quimbayaes* hoofdstad loopt. De gezonde lucht maekt frische en langlevende menschen. Zommige fonteinen leveren zout water. *Caymito* niet ongelijk een peerzak, binnen swart, heeft kleine kerntjens en een zap, zoo sterk vervende, dat naeuwelijx kan afgewasschen. Paerden en koeien tieren wel. *Carthago* zelf beslaet een aengenaeme vlakke tusschen twee beeken. De wegen derwaerds zijn gantsch slijkerig, ter oorzaak 't gantsche jaer door veel regen valt, met blixem en weerlicht. Een mijl buiten de stad vloeyt de stroom *Confota*: by welk een meir leid, waer uit zout gemaekt word. De stad *Cali*, woonplaets der landvoogd en Spaensche penning-meefters, leid onder een heete lucht, in een vlakke valleje, aen een stroom by 'tgebergt afgestort na de rievier *Magdalena*. Rondom plagten verscheide volkeren te wonen, als namentlijk *de Gorriones*, alzoogeheten ter oorzaak een visch *gorron* noemden, *Chancos* reusen met lange aengesichten en breede voorhoofden, *Barbacoas*, *Aguales*, en *los Timbas*, tusschen woest gebergt neder-geslaegen; doch meest alle zijn gesnevelt aen Spaensche moord-priemen, of door onderling moorden en op-eten. Weinige hebben 't leven afgebragt door de vlucht, na ontoegankelijke toppen. 't Land grimmelt van wilde dieren, die meenig *Indiaen* en *Spanjaerd* verflinden. d'Haven *Bonaventura* schuilt in een diepe inwijk. Alhier wonen ettelijke huisgezinnen, de welke de koopwaeren uit *Nieuw-Spanje* voortbestellen na *Popayan*, *Cali* en vordere plaetsen. Hoewel een weg leid lanx de stroom *Dagua*, bequaem voor muilen en paerden, word de zelve ter naeuwer nood gebruikt: ter oorzaak het lastdraegende vee op de togt diervoegen werd afgeslooft, dat zedert onbruikbaer is. Weshelven d'*Indiaenen* te werk stellen, die swaere pak-

Berg Nevada.

Carthago.

Cali.

Verscheide volkeren.

Haven Bonaventura.

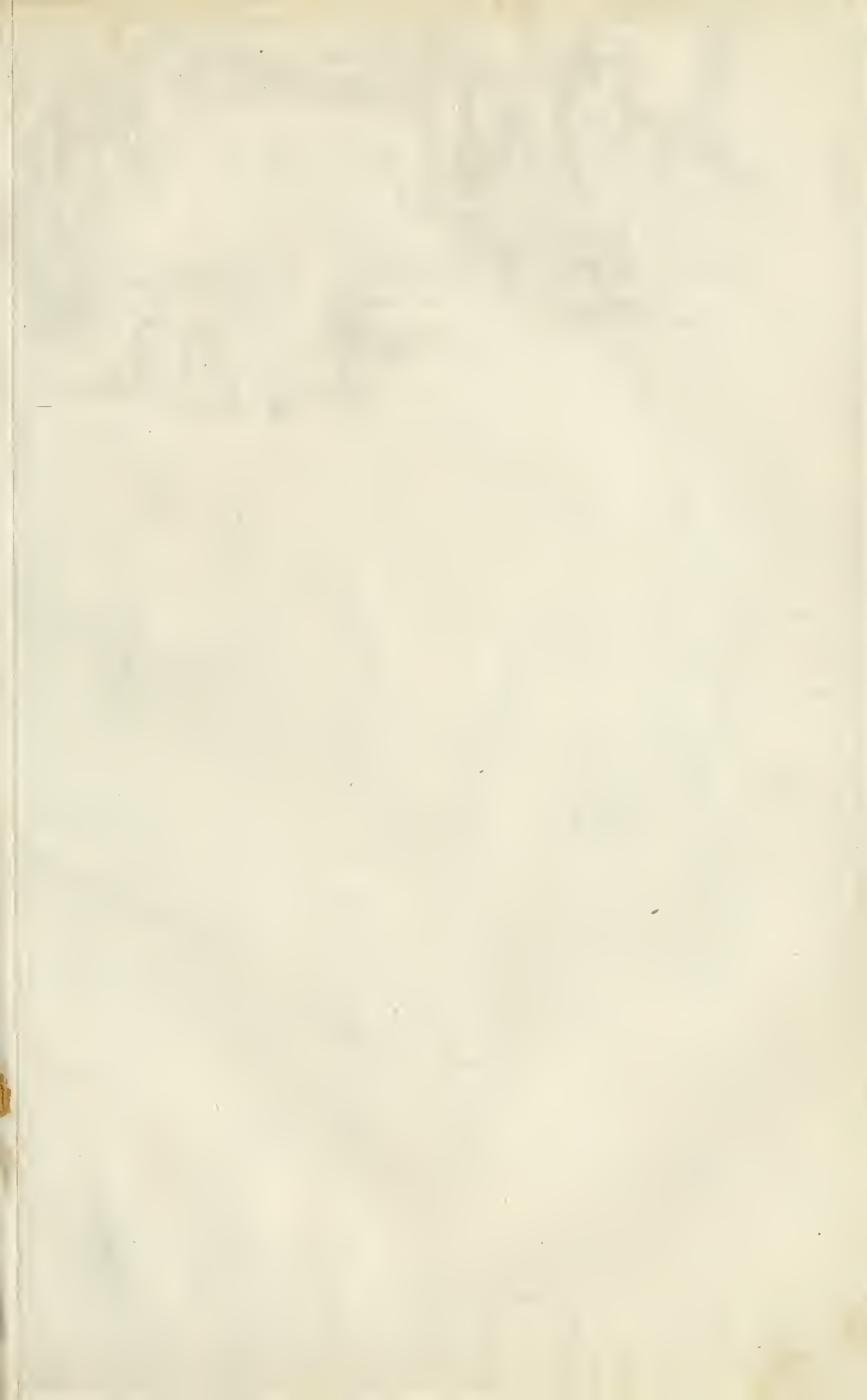
ken over de woefte bergen vol palm-boomen voor een kleine loon torzen. *Pasto* hoofdstad des gewest eveneens genaemt, beslaet de vlakke grond der valleje *Atris*, onder een frische lucht, bevochtigt door fonteinen en de rievier *Angasmayo*, scheid-pael van *Peru*. De *Spanjaerden* bezitten hier verscheide land-huizen: om welke veel hoorn-beesten weyden: byzonder fokkenze verkens aen. De zuiker-moolens leveren overvloedig zuiker. De oude ingezetenen zijn vuil, mis-maekt en van klein begrip. 't Gewest *Timana*, alwaer de stad evens-eens genaemt gezien word, is heet en weelderig voor 't vee. d'Inboorlingen leven doorgaens lang: drijven sterken handel met fyne draeden uit 't kruid *pita* gesponnen: als ook met smaekelijk zuiker-gebak, waer toe aengenaem fruit, boomhooning, zuiker en byzonder zekere keernen, niet ongelijk den amandelen, onder een mengen. In de hoven vindmen 't kruid *coca*, welk geduurig kaeuwen tot versterking van 't hert. Dicht onder *Pita* leid een zeilsteen-berg: en weinig verder wonen de strydbaere *Talcones* in de valleje *Aquirga*: en vervolgens *de Paezes*, *Pixaos* en *Manipos*: welke den *Spanjaerden* zoo veel werks gaven, datze de stedckens *Neyva*, *sant Vincente* en *Villa de los Angeles* hebben moeten verlaeten. Voorts telt 't gewest *Popayan* de steden *Guadalaira de Buga* en *Sebastiaen de la Plata*, gebouwt op een vlak veld, nevens de rievier *Guali*. 't Land word zeer gequelt door aerdbeeving, en de landzaet door de nabuurige *Rincones*: die 't vleesch der gevangenen in openbaere slacht-huizen te koop brengen. *Almaguer* op een vlak-woefte top gelegen, heeft een koele lucht, vruchtbaere tarwen-akkers, meenigte vee en rijke goud-mijnen. *Juan de Truxillo* word by d'*Indiaenen* genaemt *Yscanca*: *Madrigal*, *Chapanchipa*: en *Malaga*, *Agreda*. 't Gebergt rondom dese drie steden verbergt overvloedig goud. Tusschen d'outhoek *de Corrientes* en 't eiland *Palmas* vallen de rievieren *Salinas* en *Balsas* in de *Zuider-Oceaan*.

Stad Pasto.

Stad Timana.

Steden van Popayan.

Rincones woest volk.

*San Juan
stroom :*

*vreemde
huisen in
boomen.*

Gorgona.

Oceaan. De grootſte van alle is *San Juan*, wiens oever bewoont is by een woestſte landaerd, die boven in de boomen huis-vesten, ter oorzaak de vloed den boodem nu en dan wijd en zijd onder water zet: zy zaeyen boonen en erweten: vangen veel viſch: en ruilen haer goud tegen eet-waeren. Over de mond van de stroom *Juan* verheft ſich uit de zee 't eiland *Gorgona*, groot drie mijl: word vergelee-

ken by d'helle, wegens dichte boſſchaedje, woest gebergt, duizende mouſtiken, ongenaedig ſteekende, en nimmer af-laetende regen: zulx de zonne nooit ſchijnt. West-zuid-west van *Gorgona* leid'tronde eiland *Gallo*, voor een vlakke ondiepe kuſt, door verſcheide vloedten geſneden, weder-zijds vol boomen, waer op *d'Indiaenen*, gelijk aen de rievier *Juan* huis houden.

Gallo.

Derde Hoofd - ſtuk :

P E R U.

DE benaeming *Peru*, herkomstig van de stroom welke door dit machtig rijk vloeit, is verſcheidentlijk genomen: of voor 't klein en arm gewest, vijftig mijl beneden *Panamá* by *Franciscus Pizarro* ontdekt: of voor 't gantsche *Zuider-America*: of voor 't berucht gebied *der Ingas*: welk in de lengte zuiden en noorden tuſſchen *Bogota* en *Chili* zeven honderd mijl, volgens *Pedro de Cieca*, beſlaet: de breete maekt honderd uit, elders meer en minder. *Pizarro* en *Almagro* verdeelden *Peru* in twee heerſchappien, *Nieuw-Castilien*, totwelk al 't land behoorde, 't geen van *Quito* af tot *Cusco* toe leid: en *Nieuw-Toledo* 't overige. Maer naderhand heeft de koninglijke Raed binnen de *los Reyes* deſe ſchifting verandert, die als noch ſtand grijpt: zulx tegenwoordig begrijpt 't gewest *Quito* en des zelfs hoofdstad, behalven de ſteden *Franciscus*, *Rhibamba*, *Cuenza*; *Loxa*, *Zamora*, *Iacn*, *San Michiel*, *San Jacob*; *Puerto Viejo* en 't prachtig paleis *Thomebamba*: voorts 't landschap alwaer te vinden zijn de ſteden *Lima*, *Arnedo*, *Parilla*, *Truxillo*, *Miraflores*, *Juan de la Frontera*, *San Jaço de los Valles*, *Leon de Guanuco*, *Guamanga*, *Cusco*, *Francisco de la Victoria*, *Juan del Oro*, *Arequipa*, *Miguel de la Ribera*, *Valverde*, *Cannete* of *Guaſco*, *Caſtrouirreina* en *Oconna*: eindelijk ook 't gebied *los Charcas*, binnen welk leggen de ſteden *la Platta*, *Potofí* en *Arica*. 't Geheele rijk

*Verdeeling
van Peru :*

heeft wonderlijke eigenschappen, nergens ter weerd gevonden. Lanx de kuſt waeyt een geduurige zuiden en zuid-weste wind, die d'hette, anderzints ondraegelijk, diervoegen tempert: dat 't land friſſche inwoonders voed met allerley leeftogt. Het donderd, blixemt, sneeuwt, hagelt noch regent hier nimmer-meer. Alleenlijk valt zomwyl een vocht, (*de Peruaenen* noemenze *garva*) tot kleine druppeltjens geſtremt. Daer ondertuſſchen niet verre van de kuſt ſwaere vlaegen, tuſſchen yzelijke donderen neder-ſtorten. En hoewel 't gebergt, in twee rijen geſplitſt, op een hoogte leid, nochtans is d'eene koud en kael, en by beurtten droog of nat-weder onder-haevig: en d'andere word bevochtigt door geſtaedige regen, en gezengt onder een hitte lichte. *Peru* leid gedeelt in drie ſmalle riemen: 't heeft tegen de *Zuidzee* vlak land: ten ooſte de woestbergen *Andes*, welker gevolg uit *Nieuw-Spanje* na 't noorden af-komt. en zuidelijk ſluit voor de ſtraet *Maggellanes*: naeuwelijx beſchijnt een zonneſchijn deſe toppen, of terſtond vallen ſwaere ſtort-vlaegen. Tuſſchen *d'Andes* en 't vlakke land loopt 't gebergte *Sierrania*, in 't geſicht *der Andes*, en op eenpaerige afgelegendheid. Beide, by menſchen verlaeten, voeden nochtans ontelbaere kudden *vicumas*, den geiten niet ongelijk, de *Peruaenſche* ſchaepen *pacos*, aerdige meer-katten, aepen en papegaeyen: hier

*wonderlijke
eigenſchap-
pen van
dit rijk.*

Bergen.

hier wascht ook 't hoog-geachte kruid *coca*. De openingen van *Sierrania* maeken ruime valleyen : onder welke uit-munten *Xauxa Andaguailas* en *Tucay* : alle dicht bewoond en ongemein vruchtbaer. Beneden *Cusco* wijken *Andes* vol geboomt en *Sierrania* met sneeuw bedekt verder van malkander : en laeten midden weegs de groote vlakte *Collao*. Voorts strekken zandige duinen, zonder water, kruid, boomen of eenig levendig gediert, behalven gevogelt, van *Tumbes* af tot *Taparaca* toe. Uit de volkrijke valleyen, vol steene huizen met stroo gedekt, vloeyen verscheide rievieren na de *Zuider-Oceaan* ; doch zijn niet groot : ter oorzaak d' *Andes* en *Sierrania* hier en daer de Zee naderen op veertig of festig mijlen. De fontein *Puquio* op den berg *Pira* springt des nachts : geeft by dag niet een druppel. Onder d' hoofd-stad *Quito* in de valleye *Chilo* zied en schuimt 't fontein-water, na iemand luider of zachter spreekt : wanneer gesweegen word beweegt het sich niet. Niemand zal ook niet verbaest staen over de rotze des landschaps *Conchucos*. De rotze is swart vol witte steentjens, diervoegen van de natuur geplactst, als of de konst een meester-stuk had getoont met geschikte orde. Maer 't voornaemste bestaet in een wonderbaerlijke kracht, om te heelen of te beschaedigen ; want 't swart der rots-steen veroorzaekt een zekere dood, zelfs door aenraeken alleen : daer de witte steentjens allerley ziekten geneesen : en uitgegraven een zaed na-laten : om nieuwe steentjens tot vervulling van de leedige plaets voort te brengen. *Juca Garcilasso*, herkomstig uit de Peruaensche koningen, betuigt gezien te hebben een radijs, wiens dikte een man met beide d'armen nauwer-nood om vatte : onder de schaduwe der blaederen verschuilden vijf paerden. Boven alle Peruaensche vruchten spant *coca* de kroon. De *coca* wascht aen boomtjens een vadem lang, in heete en vochtige grond der valleyen, tusschen *Andes* en *Sierrania* : van waer

na de zee kust vervoert word in lange korven, by drie of vier duizend gelijk, op de rugge der schaepen *pacos*. Voor de Spaensche over-komst herwaerd, mogt niemand *coca* knaewen, dan met verlof van land voogden. Een hand vol *coca*, in de mond uitgezoogen, geeft krachten, om twee dag-reisen te doen, zonder andere spijs of drank. Met gebrande beenderen of kalk vermengt verstrekt tot een smaekelijk middagmael. Dese bladeren vorders zijn diervoegen gemein ; dat jaerlijx tot *Potosi* alleen verbeefigt worden, meer dan negentig duizend manden. Ook houden de *Peruaenen* in hooge aching de *mameyen* een vrucht aen ronde boomen, niet ongelijk den peersakken, met twee steenen, harde schellen en smaekelijk vleesch : in zuiker gezult verstreken voor lekkernyen : vallen meest op d' eilanden. *Guaya-guayanos* draegt een pruim geurig en gefond : de *palto* veel takkig is een fruit sweemende na peeren ; doch verbergende, onder een harde schelle en boter-sacht vleesch, een groote steen. De vrucht, welke aen d' *annona* wascht, heeft uitwendig diergelijke gestalte : van binnen wit en vol swarte korrelen geeft een liefelijke smaek. d' *Andes*, genaemt na 't woest Peruaensch gebergt, op welk vallen, behooren tot de bekende *cocos* ; doch verscheelen van d' Oost-Indische, dat vol hard-geschelde amandelen steeken : hoedaenige ook aen het geboomt *cachapoyas* groeyen, gezond en aengenaeem, zulx voor geen Americaensche boom-vrucht behoeft te wijken. In 't gewest van *Peru*, welk na dese vrucht de naem draegt, valt de beste slag : waer op de meer-katten zeer verlekkert zijn : dese rukken de *cachapoyas-amandelen* boven de steel af, en werpenze ter aerde, ten einde alzo de doppen, vol distelen rondom bezet, breeken, om de kerne buiten quetsing te eren. De boom *molle* draegt kleine druiven, welke voor *Peru* wijn verschaffen. De inwoonders trekken byzonder voordeel van haer schaepen *pacos* en *moromoro*. Dese torzen swaere lasten ; leven

Wondere fonteynen

Wonderlijke rotze.

Historie Peru l. 9. c. 29.

Groote radijs.

Vrucht coca.

mameyen.

guayanos.

palto.

annona.

andes.

cachapoyas.

molle.

Schaepen pacos en moromoro :

ven

wolle *cumbi*.
 ven by 't geen lanx de weg valt : hebben voedaem vleesch, welk gerookt of gesouten de verderving wederstaet: de wolle toebereid, levert *cumbi*: en *de cumbi* blinkende tafel-kleeden, deekens en tapijten, aen beide de zijden even schoon. De voornaemste weevers woonden eertijds tot *Capachica*, by 't groote meir *Titicaca*. Zy verven de wolle met zap of gekookte kruiden. Wonderlijk is het te beschouwen de last-draegende schapen, die behalven allerley koopmanschappen 't zilver vervoeren van *Potosi* na *Arica*, lanx een weg drie en seftig mijl lang : te vooren bragtenze 't zilver meer dan eens zoo verre na *Arequipa*, met twee duizend baeren gelijk, bedraegende over de drie honderd duizend dukaeten. Weinige herders slaen 't vee gaede : vernachten onder den blaauwen hemel: en echter word nimmer iets vermist: tenzy zomtjids de kaele schapen *moromoro*, onverduldig wegens de pakkaedje, stil blijven staen: d'hals uit-trekken: niet zonder belacchelijke stae-

Wonder
vervoeren
van zilver.

tigheid de geleyders aenkijken ; en eindelijk met een haestige ren na 'tgeberg opvliegen : zulx 't zilver, welk draegen, licht weg-raekt, indien niet tijdelijk geschooten worden. De wolige schapen *pacos* hebben ook vreemde luimen: zy vallen onder de last neder: staen niet op: of d'herder moet haer ettelijke uren streelen, ter tijd wederom van zelf ter been stappen. Zoo haest een der schapen met schurfdheid (*de Peruaenen* noemen 't *carache*) besmet is, word het levendig begraven, om vordere besmetting voort te komen. d'Inwoonders, onderscheiden in tael en zeden, draegen echter het zelve gewaed: namentlijk de mannen een hembd tot over de kuiten, en boven 't hembd een kotoene mantel: de vrouwen een wolle tabbaerd, bedekkende d'enklaeuwen. 't Hoofd-deksel maekt onderscheid, volgens een onverbreekelijke wet, tusschen de landzaeten van 't een gewest en het ander. Hier toe strekken gevlochte of ongevlochte of veelvervige mutsen met twee of drie

Gewaed.

opstaende vederen of zonder de zelve. 't Volk heeft een middel-maetige gestalte; maer is kleinder, hoe nader woont aen de middag-lijn. Haer historien gewaegen ook anderzints van reusen, die eertijds d'uit-hoek *Sancta Helena* bewoonden. Dese, vier-mael grooter dan een gemein man, verzaedigden sich niet met de vreeslijkste zee-wanschepsels: ieder slokte dartig *Peruaenen* door de keel. Steene afbeeldsels der reusen zijn als noch te zien buiten *Puerto Viejo*. Men houd ook jaerlijx gedachtenis op plechtelijke feesten wegens d'ondergang van de reusen, welke, volgens de *Peruaenen*, aldus toeging. Een jongeling, glinsterende gelijk de zonne, daelde uit den hemel: wierp blixemen, die de rotzen kliefden. De reusen verschrikt vlieden binnen een diep hol, alwaer alle om hals geraecten. *Cornelis Wijtfliet* getuigt: hoe *Ioan Holvius* stec voogd over *Puerto Viejo*, gaende gemaakt door 't gezeide verhael en afbeeldsels, allenthalven de graeven opbrak, en eindelijk beenderen vond, welke meer na walvijschen geleeken, tenzy de bekkeneelen bewijs gaven van menschelijke geraementen. d' Oorsprong des rijx *Peru* word by d'ingezeeten en aldus ter neder gestelt. Voor af dient gesegt, dat *America* een drierhande land-bestier erkent. Weinige volkeren, uitgezondert die van *Mexico* en *Peru*, staen onder koninglijke opper-hoofden. De meeste leven by toomeloofse vryheid: de gemeente kiest in oorlogsoverval tot veld-heer, die te vooren manhafte proeven regen te vyanden gaf. Wanneer gerust zitten, staet elk volk, ja dorp en gehucht op haer zelf: alleenlijk steekt altijd d'een of andere boven anderen uit, aen wien eenig gezach toe draegen. Doch d'oudste ingezetenen schoolden, als wild gediert, te zamen, zonder vaste wooningen, keuren, wetten of bevelhebers: hocdaenige woeltheit als noch stand grijpt onder een groot deel der *Brasiliaenen*, *Chunchenen*, *Chiriguaenen*, *Tscaycingen*, *Pilcoconen*, de meeste *Floridaenen*, *Chinchemecken* en andere landaerd, van alle menscheljkheid

ontaerd. In *Peru* stond 't bestier eertijds aen de gemeente; doch doorgaens bestiert by die gesach hadden door schranderheid van vernuft, of door vermoogen. Die alhier voor vijf eeuwen, byzonder over d'inwoonders der valleey rondom *Cusco*, 'thoofd opstak, was *Ingaroca*: magtig en gaeuw genoeg om de naburen voordeel af te zien. Hy bouwde ten oosten, nevens de voet des gebergts *Andes*, de sterkte *Pucara*: ten einde aen die kant de volkeren beteugelden, welke wyd en zijd tusschen de stroomen, moerasschen en meiren veilig verschuilen. d'Overblijfsels van *Pucara* zijn als noch te vinden. Voorts liep hy 't land voor de voet af: lanx de *Zuider-Oceaan* ten noorden en zuiden, onder voorwending: hy was herkomstig uit een der zeven *Ingas*, (dese benaeming pasten sich zedert de *Peruaensche* koningen toe) die uit 't hol *Pacaritambo*, aldaer bewaert tegen de zond-vloed, (hier af hebben alle heidenen over *America* kennis) te voorschijn quamen: en 't verdrongen menschelijk geslacht herstelden. Weshalven ieder hem gehoorzaamheid en tofschuldig bleef: inschelijx verbonden tot aenneeming des waeren Gods-dienst, die niemand recht kende, als hy een afzetfel der *Ingas*: onder welke de voornaemste was *Mangocapa*, de welke door 't venter *Tambo* des hols *Pacaritambo* klauterde: en twee geslachten voort-bragt, te weten *Hanan Cusco* en *Urin Cusco*. Aen 't geslacht *Hanans* verviel de *Peruaensche* sceptor. *Ingaroca*, die d'eerste sich meerster maekte van de landen rondom *Cusco*, stichte de stamme *Vicaquirao*: besteede zijn schatten aengoude en zilvere tafel-vaten, en cieraed des lichaems en huis; gelaste by uiterste wille, dat geen staetvolger in 't *Peruaensche* rijk sijns voorzaets nagelaten rijk dom of paleis zoude beerven: ieder moest voor sich zelf een nieuwe wooning bouwen: hy plaetste aller wegen goude afgooden. *Yaguar-guaque*, zo veel gezeit als bloed-krijter, ter oorzaak overwonnen en gevange, uit spijt en diepe wedom bloed schreide, volgde op *Ingaroca*: en was vader van 't geslacht *Aocailipanaca*: en des

land bestier
allae:

eerste ko-
ning:

hoe sich de
landen on-
der-wierp.

Mangocapa, sijns
bedryf.

Ingaroca
sijn wessen.

*Yaguar-
guaque*.

Reusen in
Peru.

Oorsprong
van 't *Pe-
ruaensche*
koning-rijk.

Viracocha
Inga zeer
rijk :

zelfs zoon *Viracocha Inga*, bove gemein-
rijk, van 't stam-huis *Cocco-Panaca*. De-
wyl 't gerucht liep, ten tijden *de Span-*
jaerden Peru bemachtigden, dat met
Viracochaes lijk groote schatten ter
aerde besteld lagen : pijnigden *Gon-*
zalus Pizarrus de landzaeten verdoe-
melijker wijze, ten einde 't graf des
gezeiden *Inga* ontdekten. Eindelijk
wierd het lichaam gevonden, dier-
voegen gebalzemt, als of leefde. *Pi-*
zarrus, in sijn hoop bedroogen, ver-
brande 't lijk : welker asche *d'Indiae-*
nen in potten verzaemelden en gods-
dienstig eerden : hoewel toen leefde
d'ouderzaeten haer zeer belgden
over de naem *Viracocha*, zijnde haer
opperste God, de Schepper van alles;
doch hy verontschuldigde sich met
een droom, in welke *Viracocha* hem
verscheen : gelastende dat hy sijn
naem zoude draegen. De vierde *Inga*
Pachacuti Yupangui geraekte aen de
kroon by aelijvigheid sijns oudsten
broeders, die in een veld-slag tegen
de Changas, bewoonende 't dal *Anda-*
guailas, op den weg na *Lima*, sneuvel-
de. 't Werk ging wonderlijke toe.
't Peruaensche heir lag deerlijk ver-
slaegen. Weinige bragten 't leven af.
Yupangui bevond sich onder de ge-
vluchte : welke hy tot een heilloose
toelegophitst, door een versierde ver-
schijning. Namentlijk de almachtige
Schepper had hem, wegens de neder-
laeg mismoedig, een openbaering ge-
daen, behelzende merkwaardige ge-
heimenissen. Dese Schepper wierd in
den hemel genaemt *Viracocha Pachay-*
achachic: nam zeer oevel, dat, daer hy
d'hemel, zon, maen, sterren en men-
schen eertijds toe-stelde, niemand
hem gods-dienstigheid bewees. Men
eerde de zonne, donder en 't aerdrijk,
welker wesen en bestaen van *Viraco-*
cha afhing. En dese zoude sijn almagt
betoonen tegen de zegen praelende
Changas, door onverwachte bystand
van onzichtbaere krijgs-knechten.
't Versierfel, allenthalven aen-ge-
nomen, maekte *de Peruaenen* rondom
gaende : zulx eerlang een swaer heir
den Yupangui volgde, die sich hier af-
looslijk diende. *Viracocha* deed be-
richt: hoe, volgens besluit des hemels,

word ont-
graven.

Vreemde
bedrijf van
d'Inga Yu-
pangui.

Yupangui tot 's weerelds-voogdy ge-
schikt stond. 't Leger geloofde de lo-
gen, en zette de Peruaensche kroon,
sijn vader ontweldigt, hem op 'thoofd.
Aldus verheeven rukt *den Changas* on-
der d'oogen : dewelke, in een bloe-
dige veld-slag ontdaen, gehoorzaam-
heid beloofden. Hy maekte voorts
sijn soldaeten wijs : zy hadden de ze-
gen niet bevochten ; maer gebaerde
mannen, by *Viracocha* afgeschikt: nie-
mand konde de zelve zien, dan hy.
Na de strijd waerenze in steenen ver-
andert, die noodwendig dienden op-
gesocht. *Yupanguy* dan verzaemelde
op 't geberg een hoop steenen : aen
welke de benaming *pururancas* wierd
toegepast. Dese gods-dienstig aen-
gebeden, en met de legers te velde
gevoerd, moedigden de krijgs-knech-
ten tot dapperheid : alzoovastelijk
geloofden : dat, nevens de zichtbae-
re steenen onzichtbaere helden gin-
gen, die 't spits zouden af-bijten.
Dusdaenige inbeelding vermogt veel;
want 'their van *Yupanguy*, verzekert
van overwinnig, uit kracht der stee-
nen, vloog onverzaegd toe. De
stoutigheid gelukte : 't geluk verbaef-
de de volkeren rondom : en bragt-
ze door verbaefdheid tot slaverny.
Voorts stichte *Yupanguy* 't stam huis
Ynacapacaca: plaetste een groot goud
beeld *Indyllapa* op een goude ros-
baer, zedert godsdienstig aengebe-
den. De rosbaer wierd namaels ge-
voert na *Caxamalca*, tot randzoen
voor de Peruaensche koning *Atta-*
baliba, welken de Spaensche veld-
heer *Franciscus Pizarrus* gevangen
hield, en eindelijk worgde. De
rechts-geleerde *Polus* opende *Yupan-*
guys graf : vond 't lichaam gebalzemt,
en 't eenemael ongeschonden : d'oogen
schuilden onder doorluchtige
goude vliessen : 't hoofd vertoonde
een lit-teiken van een geworpen
steen. 't Had nu meer als tachen-
tig jaer gelegen in het graf ; doch
scheen eer levendig dan dood : al-
leenlijk was een weinig graeuw.
Dit lijk, als ook van andere *Ingas*,
bragt de mark-graef *Canette* uit *Cusco*
na *Lima* : ten einde d'afgoeden-dienst
belette, welken *de Peruaenen* met

Vreemde
steenen *pu-*
rurancas.

Inga Guaynacaua, zijn daeden, zeer gedenk-waerdig:

de zelve pleegden. *Tupanguys* staetvolger is geweest *Topa Inga*, en deses, zijn zoon even eens genaemt: die 't geslacht *Apac Aillo* voort-zette: beide rechte weinig uit. Veel wijlftiger naem verkreeg *Guaynacaua* een rijk en sterk jongman. Gevordert tot de Peruaensche kroon, stelde allenthalven voorzichtige keuren: voerde gelukkige oorlogen: bemagtigde het koningrijk *Quito*, vier honderd mijl boven *Cusco*: werwaerds zijn doode licchaem gevoerd is, en binnen de vermaerde zonne tempel begraven. 't Ingewand wierd in *Quito* ter aerde besteld; doch niet zonder bloedige offer: alzo duizend huis-genooten vrywillig ter slagting gingen: om haer Heer *Guaynacaua* te dienen in d'andere weereld. Zijn nagelaeten schat, genoegzaam onwaerdeerlijk, is by de Peruaenen zorgvuldig versteeken, ten tijde de Spanjaerden 't land afliepen. Zijn bevloerde wegen, prachtige gebouwen en sterke sloten betuigen als noch 't vermoogen van dese *Inga*. Weshalven by levende lijve voor een God wierd aengebieden. Zijn moeder *Mamaoclo* beleefde meer als drie honderd kinds kinderen, uit haer zoon *Guaynacaua* voort gesprooten. De stamme *Tamebamba* erkende hem een vader te zijn: welker hoofden *Guascar* en *Attabaliba*, *Guaynacauas* echte zoonen, dapper over hoop geraekten. De jongste *Attabaliba* leverde *Guascar* slag, en behield 't veld. Dese broederlijke twee-spalt duurde, wanneer de Spanjaerden in *Peru* vielen: alwaer nooit zoo veel voets zouden gekregen hebben, tenzy 't Rijk aldus verdeelt lag. Terwijl *Attabaliba* by *Pizarro* wierd gevangen gehouden, namen zijn veldheeren *Quizquiz* en *Chilicuchima* binnen *Cusco* den *Inga Guascar*, te vooren genaemt *Tito Cussy Gualpa*, gevangen. Afgevoert na de valleye *Sacfabuana*, is door *Attabalibaes* krijgs-knechten levendig verbrand. 't Word voor merk-waerdig aengeteikent: hoe *Guascar*, wegens swaere neder-laegen jammerlijk gekrenkt, een groote offerhande offerde den *Viracocha*, om zijn hulp in d'outerste nood tegen *At-*

zijn twee zoonen, Guascar en Attabaliba:

haer bloedige en vreemde verdeelden zijn oorzaak de Spanjaerd Peru wind.

tabaliba af te bidden: wanneer tijding kreeg, dat een vreemd volk, verre over zee herkomstig *Attabaliba* ter hechtenis had besteld: na dat zijn leger ten meerderen deel gesneuvelt was. Hier uit greep *Guascar* moede: noemde de Spanjaerden *Viracochas*: oordeelende haer van den hemel tot verlossing afgevaerdigt: te meer nadien bereeds zoo veel bloed gestort was; want *Attabaliba* had niet alleen den prins *Atoco*, die *Guascars* party stijfde, nevens twee en dertig duizend man geslaegen: dronk uit *Atocos* bekkeneel, beslaegen in goud; maer tarnde ook de borst op van meer dan tien honderd kinderen: welke de *Connariten* met vredes-takken tot hem afschikten. Na d'aflijvigheid van *Attabaliba* en *Guascar*, joeg *Mango Inga* beider broeder de Spaensche bezettingen uit *Cusco*: die, eerlang met nieuwe hulp-benden gestijft, *Mango*, niet zonder bloedige zegen, benoodzaekten te verstuiven na 't woest geberg *Vilcambamba*: alwaer hy stand hield, en zijn nazaeten als noch heerschen, veilig door de sterkte der plaets. Alleenlijk quam d'*Inga Saritopa* van dit geberg tot de Spanjaerden over: en verkreeg ten vreedzaeme wooning de valleye *Tucay*. Anderzints zoo meening uit de stamme der *Ingas* in Spaensche handen vervielen, zijn binnen *Cusco* ter dood gebragt, tusschen naer zuchten van de oude burgers; als die een adelijk geslacht beschouwden onder ongenaedige beuls mishandelt, door welke eertijds met prachtige staetzie bestiert waeren, drie honderd jaer achter een. *Cusco* was de koninglijke zetel: welke *Guaynacaua* tot d'aenzienlijkste top verhefte, die onder alle *Ingas* verre uitmunt. *Augustijn de Tarrate* verhaelt iets gedenkwaardigs van hem. Wanneer zijn huisvrouw in de kraem beviel van een zoon, geschikt tot de kroon, hield *Guaynacaua* een feest gedurende twintig dagen. Ten dage als 't kind een naem ontving, droegen twee honderd *Peruaenen* een goude keten tempel-waerd: ieder schaekel had eens vuifts dikte, de keten een leng-

1. Boek.
c. 14.

Wondere
geboorte-
viering
van een
Inga.

Staet-vol-
ging der
Ingas zeer
merk-
waardig.

lengte van zeven honderd voeten. De staet-volging *der Ingas* ging aldus toe. De *Ingas* hielden een groot getal by-zitten, welker kinderen geen recht konden voor-wenden tot de *Peruaensche* kroon; maer de zoon geteelt by *Coya*, zijnde doorgaens des koninx eigen fuster, (want dese bloed-schande wierd eerlijk ge-keurt, gelijk ook eertijds by d' *Egyptische* koningen (bleef erf-wachter van 't rijk: tenzy *de Inga* een wettelijke broeder had, die voor de zoon ging, hoewel uit *een Coya* gebooren: ja zelf de broeders zoon vaerde 't gebied des overleeden ooms aen, en niet de zoon sijns vaders sceptor. De zelve staet-volging greep ook stand onder alle land-heeren, by de *Peruaenen* genoemd *Curacas*. De koninglijke begravingen gingen met groote pracht toe. De na-gelaeten goederen *des Inga* wierden ten deelen aengeleid tot gods-dienst in een heerlijke *guaca*, (dese naem draegen de bede-huizen) ten einde den afgesturvenen geduurig goddelijke eer beweesen wierd: ten deelen trok 't huisgezin genot uit de schatten *der Inga*. De staet-volger tot de kroon mogt niet het minste erven van sijn voor-zaet; maer, volgens een oude wet, voor sich een nieuw palcis en nieuw huis raed toe-stellen. De kroon bestond uit een sijn-roode wolle quaft, afhangende over 't voorhoofd: d' andere vorsten droegen de zelve ter zijde by het rechter oor. d' Inhuldiging tot de kroon ging plechtelijk toe. d' Adel en priesters vloeyden aller wegen na *Cusco*, behalven een ontelbaer getal van gemeine luiden. Deschenkaedjen van goude en zilvere vaten, sijne gewrochte lakenen *cumbi*, allerley zee-schelpen en kostelijke pluimaedjen, bedroegen een onwaerdeerlijke schat. Duizend schaepen, onderscheiden in ver-ven, dienden ten offer. Voorts slachte de opper-paep een kind voor het beeld van *Virachocha*, niet zonder byzondere plechtelikheden: hy riep onder andere luids-keels; *O groote God Viracocha, wy offeren u dit kind op: ten einde gy 't rijk in ruste houd, of*

Inhuldiging
buiten ge-
meine prach-
tig.

ten tijde van oorlog krachtdaedig helpe: onsen Inga voorspoedig maek: sijn grootheid bevordere; en hem wijsheid verleen tot het gewichtig land-bestier. Geen volk eerbiediger omtrend haer koning, als de *Peruaenen*: daer is nergens geheuchenis, dat ooit iemand tegen d' opper-magt op-stond: te meer naedien de sceptor-dragers *Peru* met groote gerechtigheid beheerschten. En dese stelden allenthalven land-drosten van minder of meerder magt, na vereisch der gewestten. De land-drosten leefden zeer maetig, en regeerden volgens strenge wetten. Tot dronkenschap en vervreemding van een koorn-air, stond de dood-straf. Vorders hielden d' *Ingas* een wijze voet der bestiering. d' Onderdaenen wierden geduurig in arbeid geoesent: d' aenzienlijkste van overwonne volkeren na andere gewesten verplaetst: d' hoofden aen 't hof tot *Cusco* gehouden: en ridders uit koninglijke stammen derwaerds geschikt, om de verheerde landschappen te beteugelen. Dese verdeelden d' ingezetenen in rotten: over tien menschen was een gesteld: een ander over honderd: wederom een over duizend: en eindelijk een over tien duizend. Ieder moest wekelijk rekening geven van 't getal der dooden en geboorene, van 't vee en alle byzondere voorval aen de landvoogd, die altijd uit de stamme *der Ingas* moest zijn. Op 't hooge Feest *Rayme* vervoegden zy zich te hoof binnen *Cusco*, met de verzamelde schatting, by haer onderhoorig gewest opgebracht. 't Rijk lag verdeelt in vier wijken, genaemt *Tabuantinsuyo*, volgens de vier wegen die uit *Cusco* door 't ganische rijk gingen: namelijk *Chinchafuyo* ten noorden, *Collafuyo* na 't zuiden, *Andesuyo* oostelijk en *Condesuyo* westwaerd. De gemeenten bestonden uit *Hanansuyo*, zoo veel als *bovenzinde*, en *Vrinsaya*, *beneden zijnde*. De *Quipocamayos* of rekenmeesters wisten geswind by knoopen opte maeken, niet alleen wat ieder landschap moest opbrengen; maer ook elk mensch hoofd voor hoofd, en zulk volgens 't vermoogen van

Hoe de In-
gas Peru
bestierden,
gedenk-
waardig.

Quipoca-
mayos
vreemde
reken-
meesters.

*Peruaensch
bouwen hoe-
daenig.*

ieder landschap en mensch. Voorts hebben *de Ingas* gebouwt aenzienlijke tempels, onwinnelijke sterkten, prachtige paleisen, en verwonderenswaardige land-huizen. De voornaemste staen binnen *Cusco, Tiaguana-co* en *Tambo*. Uit alle gewesten wierden de bouwers by beurten op-ontbooden. Dese bragten ongemein groote steenen by een: meest acht en dertig voeten lang, achttien breed en ses dik: diervoegen zonder kalk, ciment of yzer-werk te zamen gevoegt, dat de zamenvoegen niet gezien worden. Haer bruggen over de stroomen zijn van stroo en biezen gevlochten: wederzijds der oevers met sterke touwen vastgemaekt. Soodaenig een beslaet de breedte en by na grondeloose uitwaetering des grooten meirs *Chicuito*. De bondels van de liezen *totorazijn* aen malkandere gebonden, en boven met stroo dik bestrooyt: zulx ook swaere lasten lanx dese brug gevoert worden. Geen vorst bezat immer zoo veel rijkdom als *een Inga*. Elke landaerd voorzag hem van 't geen onder haer meest geacht was. *De Chichen* bragten welriekend hout: *de Lucanas* kloeke rosbaer-torzers: *de Chumbibilcas* aerdige dansers: en voorts leverde ieder gewest 't geen uitmunte; behalven de gewoonelijke schatting. Die 't goud en zilver uit de mijnen groeven genooten van *den Inga* kost en klederen: hoewel ook anderzints den arbeid sijner onderdaenen na welgevallen om niet gebruikre. Alshy eenig land door wapenen 'onderbragt, moest het drierley schatting betaalen. d'Eerste wierd besteeft aen den godsdienst. Elke *guaka* of beden-huis had byzondere inkomst uit toegevoegde landeryen: welker vruchten ten deelen tot offer strekten van den Schepper *Pachayachachi*, de zonne, de donder *Chuquilla* en tot zielmissen voor afgesturvene: ten deelen leefden by de zelve de priesters. De godsdienst over 't gantsche rijk quam allenthalven over-een met die binnen *Cusco* stand greep. De tweede tol verviel aen *den Inga*, sijn hof-gezin, maegschap en krijgsknechten. De welke *der Ingas* ak-

*Wonderlyke
bruggen.*

*Rijkdom
der Ingas.*

*Drierley
schatting in
Peru, over
verheerde
landen.*

kers bearbeiten, zongen in feestklederen geduurig liedekens ter eeren van *d'Inga*. 't Geen niet verteert wierd by 't hof, verbergdenze in pakhuisen, tien jaeren achter een, tegen een schraele tijd. Oude luiden, weduwen en kranken betaelden geen schatting, 't Derde deel genooten d'armen: men wees jaerlijx iegelijk behoeftige aen een stuk akkers, welk ten onderhoud mogt bebouwen. By onvruchtbaere jaeren ontvingenze uit de pakhuisen te voren bewaerd om in nood uit te reiken. 't Vee was gelijk de landeryen driezints verdeelt voor den godsdienst, *Inga* en gebrek-lijdende huisgezinnen. De schaepen, ter gezetter dag geschooren, leverden eenig overschot van wolle aen de armen, om te spinnen tot deksel. Soo haest eenig beest schurste (*de Peruaenen* noemen het *carache*) beving, moest levendig gedolven: ten einde 't quaed niet voortverspreide. Voor 't hofgezin *der Inga* wierden uit de beste wolle de sijne laeken *cumbi* geweeven: de grootste *abasca* deeldmen onder 't gemeine volk uit. Behalven dusdanige geschikte voet van land-bestier, is verwonderenswaardig de stijl van leven, by *de Peruaenen* gebruikelijk. Elk leerde van kindsbeen af niet alleen een ambacht; maer alle, welk tot huishouding noodig achteden: als weeven, land en huizen bouwen, en 't gereedschap tot beide toe te stellen: zulx niemand den anderen van doen had. Onder tusschen bleven op haer zelve de werk-meesters, die meer ten cieraed en vermaek arbeiden: hoedaenige de zilver smeeden, schilders, pottebakkers, zang-kundige en dansers. De dragt over 't gantsche rijk is slecht en eenerley: alleenlijk hebben d'inwoonders van 't een gewest een verscheiden hooft-deksel, waer door van 't ander onderscheiden moeten gaen, volgens een onverbreekelijke wet. Zommige dan dragen op 't hoofd gebrede wrongen: andere brede vlechten: andere kleine hoeden: andere ronde bonetten, of geweeven hulzels niet ongelijk een teems. De postbouden *Chasquis* bewoonden twee kleine

*Orde op de
armen.*

*Stijl van le-
ven der Pe-
ruaenen:*

haer dragt.

*Chasquis,
hoedaenige
ren-bouden.*

kleine huisjes : in elk , ander-half mijl af-gescheiden , onthielden sich twee *Peruaenen* , die maendelijk van hutten veranderde. Dese bragten de verzegelde lust *des Inga* met een volle ren tot de naest-gelegene *Chafquis* , en die voorts tot de volgende : zulx binnen twee dagen honderd mijl af-leiden. Zedert *de Spaensche Peru* bemagrigden , verviel dit geriefelijk werk : welk de tiende *Peruaensche* onder-koning *Martyn Euriques* eniger maete herstelde ; want hy beschikte zoudye voor de posten , die om de vier mijlen op-pasten , ten einde alle brieven en pakken elkander vaerdig toebrengen. Eindelijk onderhielden *d'Ingas* straffe wetten. Gelijk manhafte helden daeden niet onbeloond lieten : (om beruchte oorlogsfukken kreeg iemand bewind over eenig gewest , of eigendom aen landeryen , of een gemalinne uit 't stamhuis *der Ingas*) alzoo stonden doodstraffen voor verscheide misdrij-Man-slacht , diefstal , bloed-schande en over-spel wierden met den hals gestraft : in diervoegen nochtans , dat de veelheid van by-zitten geoorloft bleef , ook zelf 't boeleeren met de by-zitten van andere : alleen wierd ter dood gedoemt , die d'echte huis-vrouw sijns naesten vleeschelijk bekende. Dese , plechtelijk getrouwt , moesten de by-zitten eerbiedig dienen. Wanneer de bruidgom sich met haer in echt verbond , trok hy den bruid de schoenen *ojota* , niet ongelijk *der Graeuw-monniken* , aen : gevuld met wol , beduide haer maegdom ; doch met braemen , dat by-geslaepen had. Dese , doorgaens jonger dan de man , droeg over d'afgesturvene man een vol jaer rouw in swart gewaad : en mogt niet hertrouwen , geduurende de rouw. De landdrosten en stee-voogden ontfingen van de hand *der Inga* een gemalinne. *d'Inga* verzaemelde uit verscheide plaatsen de schoonste en adelijke dochters te zaemen : stak ieder een *ojota* aen de voet : en leverde haer aen een jongman over , na eigen goedvinden. 't Overspel wierd in zulke vrouwen met de dood gestraft. Het

Wetten der
Ingas.

Houwelij-
ken der Pe-
ruaenen.

houwelijk tusschen broeder en suster bleef verbooden. Doch *de Inga Topa Tupanguy* vader van *Guaynacaua* brak die wet : trouwde sijn volle suster *Mamoello* : en stelde een keur , dat zulke bloed-schande alleen *den Ingas* zoude vry staen. Ja terwijl ziel-toogde belaste ernstelijk sijn zoon *Guaynacaua* ter echt-genoot te nemen *Goya Cufflimay* , beide uit hem en *Mamoello* gesprooten. Dit goddeloos bedde bragt voort *Guascar* en *Attabaliba* , in welke het *Peruaensche* rijk te gronde ging. Voorts liet ook *Guaynacaua* toe 't gemeine volk te houwelijken met halve susters van vaders-wegen ; doch niet van moeders of volle susters. Belangende de *Peruaensche* huizen , zijn meest slecht en vuil. Weinig toe-stel gebruiken d'inwoonders omtrend haertafels , vergenoegt met bier uit rijs gebrouwen , brood van *maiz* gebakken , gedroogd vleesch , vischen zommige wortelen. In d'oorlog gebruikenze slingers , pijlen , worp-pijlen , pieken , hellebaerden , vuilthamers en schilden. De begraeving van een aensienelijke perzoonaedje ging aensienelijk toe. Hy wierd uitgedraegen op een prachtige zetel , en alzoo ter aerde bestelt , met twee by-zitten , welke alder-meest beminde , en te gelijk drie knechten , als ook goude en zilvere vaten , *maiz* en de drank *chica* , welk de naeste vrienden door een ried by de mond des afgestorvene in-spuiten. Dit in-spuiten , 't dompelen van by-zitten en dienaersgeschied : op dat de doode sich hier af diene in de anderewereld. De bloed-verwanten beschreijen 't lijk ettelijke dagen : stellen op 't graf de beeltenis des begraevene. Doch gemeine luiden de voornaemste werk-tuigen van haer ambagt , en de krijgs knechten wapenen. De *Peruaensche* afgodery is veel-voudig. Haer opperste God *Viracocha* droeg verscheide benaemingen : onder andere wierd hy geheten *Pachacama* of *Pachayachachik* , *Schepper van hemelen aerde* , als ook *Ufapu* , *wonderbaerlijk*. Ter eeren van *Pachacama* stond eertijds een prachtige tempel vier mijl buiten *Lima*. Uit de bouw-vallige over-

Ingas trouwen haer eigen susters.

Huizen , spys en drank in Peru.

Begraeving van aensienelijke luiden.

Peruaensche
afgodery
veelwoudig.

Een goude
zonne-
beeld.

Kostelijke
sompel buit-
zen Cusco:

overblijffels is lichtelijk af te meeten de voorgige heerlijkheid. Alhier gaf de duivel antwoord aen de priesters ruggewaerds gekeerd na *Pachacamas* beeld: terwijl zy 't hoofd na d'aerde boogen, en dartele onbeschaemdheden pleegden. De tweede kerk stond dicht onder *Cusco*. d'*Ingas* hadden binnen de zelve geplaatst de beelden aller Goden en Godinnen, zoo meenig over *Peru* wierden aengebden. Voor ieder beeld stond een outaer. 't Voornaemste *Punchao* was uit louter goud, den zonne toege-eigent: op welkers voorhoofd-plaet de zonne schijnende een tweede hemels-licht vertoonde. Dese plaet viel den Spaenschen hopman *Mancius Sierra de Leguizamo* ten buit; doch alzo hy den kostelijken roof op een nacht verdobbelde: bleef in veler mond dit spreekwoord: *Leguizamo* geraekte de zonne quijt, eer verrees: ter oorzaak den plaet namiddags kreeg; wanneer des nachts by 't spel verloor. De tempel zelf gebouwt uit swaere stee-

nen op malkander konstig gepast, en binnen overtoogen met goude plaeten een vinger dik, stond vol goude vaten en outaeren: rondom waeren twee galderyen, waer op de kamers der priesters en priesterinnen uitquamen. Nevens de vloed *Tici-quaque* noch een andere. vertoonde sich een derde prachtige kerk, aen de zonne toegewijd. Waerlijk verwonderens-waerdig, dat geen afgodery zulk een hooge ouderdom bereikt, of zich zoo verre verspreyd heeft, als dese met de zonne. De heilige *Iob* (by de twee en zeventig Overzeters, gelijk ook by *Theodotio* en *Olympiodorus* gehouden voor *Esaus* na-nces) gewaegt van den zonnendienst. En *Moses* de oudste onder alle schryvers stelt Gods wet aldus ter neder: *Dat gy uwe oogen niet opheft ten hemel, en aenziet de zonne: — en word aengedreven, dat gy u voor die buigt en haer dient.* Deut. 4. v. 19. Onaengesien dese wet, heeft *Israël* d'afgodery met de zonne van de *Syriers* ontleend. Ter ecre des zons, wien toepaste de benaeming *Bahal* Zonnedienst is oul en verre verspreyd.

Babalkeer, of *Beel-samenbeer des hemels* of ook *Baal-zebahim heer van offerhanden*, (namaels tot verachting verandert in *Baal-zebub vliegen-god*, of ook *Moloch* en *Milcom*, verbranden *Israel* haer kinderen levendig. *d' Arabiers* offerden dagelijks op de daken wierook aen de zon. Byzonder was diesveegen aldaer berucht de stad *Baisampsa*, zoo veel gezeid als 't huis des zons. *De Perſiaenen* hielden de zonne voor opperste God: en vierden tot ſijner eer drie voudige feesten, wegens des zelfs drie voudige werking, niet alleen door warmte, licht en onder-scheiding des tijds; maer ook ter oorzaak de zonne de dagen afdeelt in lange des zomers, korte by de winter, en even gelijke op 't begin van de lente en herfit. *d' Egyptenaers* eerden de zon onder de benaeming *Oſiris*. In dit rijk voerde de stad *Heliopolis* een wijd-beroemde eer-tijtel: ter oorzaak de os *Mneuis*, welke den zon af-beelde, by delandzaeten rondom gods-dienstig wierd aengeboden. *Mneuis* verhefte in de rechter poot een ſweep, na de wijze der voer-luiden: de ſlinker klemde een blixem en koorn-airen. *De Mooren* hielden de zon, *Aſſabin* genaemt, voor d'hoogſte God. Het offer ging aldus toe. De priesters alleen mogten kaneel plukken: onder beding nochtans, dat eerst ter eeren *Aſſabins* vier en veertig offsen, en even zoo veel geiten en rammen moesten slachten, noch geen kaneel-pijpen in-zaemelen voor of na zonnen-ondergang. De kaneel-pijpen, te zamen-gebragt, wierden door een geheiligde piek by de priesters verdeckt: 't overſchot droegen d'handelaers, mits betaelende, weg. Of 't een en ander rechtmaetig gedeelt was, bleek uit een wondere openbaering; want by aldien geen bedrog ſchulde onder 't verdeelde, ſtak de zon aen de ſnipperingen, welke van 't kaneel bleven leggen: en anderzints niet. *d' Oude Grieken* hielden ook een vreemde feest-stactſie omtrend de zon. Zy beſtaeken een groote ſtaek met lauwrieren en allerley bloemen, op ieder zevenſte dag

der maen. De top der ſtaek droeg een ſwaere kopere kloor, aen welke kleinderen kleinder klooten af-hingen. Midden-weegs van de ſtaek ſlingerden drie honderd vijf en ſestig kranſen. De voet der ſtaek was bekleed met een geele vrouwe-rok. De bovenſte klood beduide de zon: de mindere de ſterren: de kranſen 't getal der dagen van 't jaer. *Cteſias* een Griex ſchrijver verhaelt van *d' Oſter-Indiaenen*, hoe zy jaerlijx vijftien dagen reizen na een beſtemde plaets om de zonne te bidden: hy gelieve vijf en dartig dagen te verminderen de kracht der brandende ſtraelen. 't Getuigenis der *Jood Benjamin Tudeleſis* komt hier te paſſe. *Na zeven dag-reiſens ben ik gekomen*, zeid hy, *in Haaulan*, (hier door verſtaen sommige *Zeilam*, en andere *Sumatra*) *welk 't begin is des koningrijx*, aenbiddende de zon voor God: een volk namentlijk uit de kinderen des ſter-kur-digen *Chus*. *De zon word by haer ge- viert op verſcheide en groote outaeren*, gebouwt aen alle plaetsen, een half uur buiten de stad. *Gemeenelijk loopenze 's morgens vroeg den zonne te ontmoet: wien op alle outaeren beelden toe-gewijd zijn*, na de gelijkenis des zonne-krings door tower-konſten gemaakt. *Zoo ras de zonne op gaet, ſchijnen de zonne-kringen aen geſtooken te worden, en geven ſchel geluid*. *Ieder man en vrouw heeft een wierook-vat in de hand: en alle te gelijk doen offerhande aen de zon*. De zelve afgoodery met dit ſchepſel bedrijven ook de *Peruaenen*. Waerom zy dan de *Spanjaerden* beſpotten, toen haer een gekruiften Heiland verkondigden; want zy hadden een beter God, gelijk voor gaven, die alle morgen zoo heuchel-lijk te voerſchijn quam. 't Verdient een kort onderzoek, waerom *d' Americaenen* en meest alle de heidenen voor de zonne plaets op-ruimden in haer tempels. Het is namentlijk een gemein gevoelen aller menſchen, gelijk *Ariſtoteles*, *Simplicius*, *Themiftius* en andere getuigen, d'eeuwige godheid te ſtellen in de boven-plaets welke 't aerdrijk omringt: waerom ook de biddende haer handen hemel-waerd verheffen: en, dewijl d'hemel

Waerom de Peruaenen en andere heidenen de zonne dienden.

niet heerlijker vertoont als de zon, is de zon voor de eenigste of voornaemste God gehouden. Want het zy de schoonheid en glanz word aengemerkt: het zy de grootheid, die honderd en seftig mael d'aerd-kloot overtreft: het zy de snelle loop, volgens welke in een uur afdoed tien honderd duizend mijl: het zy de heilzaemekracht, doorinvloeyende warmte tot voort-teeling en groeyzaemheid: het zy de noodzaaklijke verrichting der zonne: het zy de afmeeting van de dagen, door een beweegen van oosten na westen, of der jaer-getijden door een loop van zuiden na't noorden of van't noorden na't zuiden: het zy dat een eenige zon tot alle dese heerlijke werkingen genoegzaam is: die te zamen genomen, rukt de heidenen weg, sich vergaepende aen't uitwendige: om't hemels-schepsel te eeren in plaets des Scheppers. Doch in de derde tempel, welke in *Peru* boven de andere uitmunte nevens de vloed *Tici-quaque*, wierd ook, behalven de zonne, godsdienschtig aengbeden de donder, wien drie benaemingen zijn toegepast; namentlijk *Chuquilla*, *Catuilla* en *Intillapa*. De *Peruaenen* gelooven den donder een man te wesen, die magt heeft over de lucht. Dese, gewaepent met knodze en slinger, werpt regen, hagel en sneeuw benedenwaerd, wanneer de wolken klopt: en, schietende kloten door de benedenste hemel, veroorzaekt donder, blixem en weerlichten. Hy word even eens geviert als *Viracocha* en de zonne, met't opsteecken van iets, niet ongelijk een handschoe. Zomwijl offerdenze ook, byzonder binnen *Cusco*, levendige kinderen aen de zon. Voorts eerdenze de aerde, van welk een goddinne *Pathamama* maekten: gelijk ook de zee tot een God *Mamacocha*. De regenboog, welk d'*Ingas* tusschen twee uitgestrekte slangen tot een wapen voerde, ontving ook goddelijke eerbiedigheid. Onder de gesternten wierd aldermeest gedient *Colca*, by de *Nederlanders* genaemt de *Geytjens*. Anderzints hadden zommige sterren byzondere benaemingen: weshal-

Gods-dienst aen de donder in *Peru*.

aen d'aerde, zee, regen. Loog, en zommig gesternt.

ven na ieders nood tot hulp verzocht zijn. De schaep-herders offerden aen't gesternte *Vreuchillay* of *de Lier*: welk zy oordeelden een veelvorige ram te wesen, die't vec uit den hemel gaede slaet. Andere eerden *Machacuay*, de zelve die d'Europische sterre kijkers noemen't *Serpent*: onder wiens gefach de slangen en draeken staen; ten einde van de zelve geenschaede leeden. Over de tijgers, leeuwen en beiren voerde de sterre *Chuquichinchay* heerschappy: weshalven, die voor dit verflindende gediert sochten bevrijd te gaen, gekuste handen derwaerdsom hoog staeken, biddende om hulp. Zy geloofden, dat geen levendig schepsel op aerde sich beweegde, welkers gelijk ook de hemel niet vertoonde. d'Aerdsche stonden onder de beschutting des hemelsche; doch ieder onder sijns gelijk: om de zelve voort te zetten en te behoeven. Hier uit quamen voort de benamingen der gesternten *Chacana*, *Topatatca*, *Mamana*, *Mirma*, en andere. Maer de *Peruaenen* hielden de fonteinen, rievieren, klippen, toppen van heuvelen, sommige kruiden en wortelen, en byzonder de wortel *Papas*, zijnde van een vreemde gestalte, Goden te zijn. In *Caxamalca* aenbadenze een groote zand-berg, staende tusschen hooge steenrotzen. Zy eerden ook gods-dienstig allerley wild gediert, om niet beschaedigt te worden: en schreeven elk schepsel, welk eenige vreemde gedaente vertoonde, of byzondere verborgen eigenschap had, een goddelijkheid toe. Wanneer de *Peruaenen* reisen, strooyenze op de kruis-wegen en toppen der bergen, by haer *Apachitas* genaemt, schoenen, pluimaedjen en gekaewde *coca*, veel in gebruik. En als't voornoemde ontbrak, smijtenze een steen ten offer: waerom dan doorgaens de kruinen van't gebergt en dwars-paeden met steen-hoopen bezet leggen, welke voor heilig houden: even gelijk eertijds de *Saracenen*, dewelke een steen gods-dienstig kusten; ter oorzaak *Abraham* op de zelve *Agar* vleeschelijk bekende, en aen die, volgens *Euthymius Zibagenus*, sijn kemel bond, toen

Stroomen, bergen, kruiden, wortelen, wild, rozen voor Goden gediens.

Isaac zoude offeren. Vorders trokken ook de *Peruaenen* haer wijn-braeuwen uit ter eere van de zonne, winden, *Apachitas*, of voor welk ding vreesden. Men bedreef ook vuile ofgodery met de *Ingas*. Dese lieten sich in steen houwen: 't beeld *Guaoiqui* genaemt, zoo veel gezeid als *broeder*, ontving de zelve eer als de *Inga*: 't wierd ten strijd gevoert om overwinning, en in staetelike ommeegang, om vruchtbaer gewasch te verkrijgen. d' *Inga* aslijvig moest tegen de verderving gebalzemt: binnen een prachtige kapelle tot *Cusco* ter aerde bestelt: en aldaer godsdienstig geeert. Een groot deel der na-gelaeten schatten bleef ten godsdienst geschikt. d' Onsterfelijkheid der zielen, straf voor de quade, en belooning voor de goede na dit leven, is allenthalven in *Peru* aengenomen; maer gezints de opstanding van de dooden. Zy beuzelden wegens een andere weereld, werwaerds d' afgesturvene verhuifden: waerom dan de liefste vrienden sich lieten keelen, om haer dooden heer gezelschap te houden. Toen d' *Inga Guaynacaua* begraven wierd: zongen meer als duizent hoovelingen verscheide liedekens: hielden een vrolijke maeltijd: en stapten blijde ter slachting: ten einde zy haer koning mogten dienen aen d' ander zijde des gebergte. Men offerde inschelijx een merkelijk aen-tal kinderen, met welker bloed de priester een streep haelde over 't aengesicht der kinderen van 't een oor tot het ander. Doch dit menschen-offer grijpt geen plaets, dan omtrend doorluchtige perzoonaedjen. Anderzints blijft onder alle gemein, spijs te stellen, op de graeven: den lijken met dubbelde wissel-klederen te voorzien: geld in de mond en handen te steeken; want zy gelooven, de zielen om-swerpen, honger, dorst, koude en vordere ongemakken lijden. De *Peruaensche* beelden bestonden uit goud, zilver steen of hout: alle buiten gemein mis maekt. Zommige gaven antwoord, gelijk de duivels-spraeken tot *Delphi* en *Dodona*. Maer behalven de tempel *Pachacama*, wiens prachtige grootheid d' overgeblevene muuraedjen buiten *Lima*, tot

ieders verwondering, ten vollen beuigen: alwaer *Franciscus Pizarrus* een onwaerdeerlijke schat vond: heeft ieder *Peruaensch* landschap een kerk, onder welke binnen elke stad, dorp en gehucht minder en minder bede-huiften behooren. Des nachts stapten de priesters binnenwaerd, met de ruggen gekeert na den afgod, neder-hangende hoofden en buiging der licchaemen: verzochten bericht op eenige onbekende zaeken. 't Antwoord quam, onder een yzelijk gekrijsch, zulx d' hairen te bergen reesen. De groote tempel tot *Cusco*, alwaer d' *Ingas* alle *Peruaensche* afgoden hadden geplaeft, is nu hervormt in een *Dominicaener* klooster. Elk gewest van *Peru* telde ten minsten een maegden-klooster *Allaguaci*, zoo veel gezeid als een huis der *Uitgelesene*, waer over een opziender *Appopanaca* stond. d' Oude vrouwen *Mamaconas* onderweefsen de jonge *Aclas*, die beneden d' acht jaer 't geestelijk leven aenvaerden, volgens goedvinden des *Appopanaca*, wien geen ouders haer dochteren derfde weigeren. Zommige kregen de benaeming van *huisvrouwen der zonne*, andere *dienstmaegden van de zelve*. De *huis-vrouwen*, bekleed met blinkende-geborduurde tabbaerden pronkten den tempel op: de dienstmaegden reinigden de wand en vloer. Wanneer veertien jaer bereikten, moesten ettelijke een gedurige maegdom bewaren, en de heiligdommen in de bede-huiften onderhouden. Indien beslaepen wierden, zijn levendig begraven, even als de *Romainsche Vestuelsche maegden*. *Plutarchus* verhaelt, hoe de koning *Tarquinius Priscus*, nevens de poort *Collina* tot *Romen* een langwerpig gat liet delven in de aerde: lanx een ladder leide de weg na beneden. Alhier staet een rust-bedde, brandende lamp en weinig brood, water, melk en oolie. De geschonde maegd van *Vesta*, stijf gebonden, word in een koets gedragen over de markt: ieder loopt weg, verbaest en droevig. Voor de kuil ontbonden, klimt benedenwaerd: de Priester steekt d' handen ten hemel, en bid. Thans trekken de dief-leiders den ladder om hoog, en werpen 't gat vol aerde. Bykans op gelijke wijze

Afgodery met de *Ingas* hoedaening.

Gevoelen wegens de ziele.

Schrikkelijke be-graving: als ook be-spottelijke.

Peruaensche beelden merk-waerdig.

Vreeselijke duivel-spraeken.

Peruaensche maegden-kloosters hoedaening.

De geschonde maegden wierden levendig begraven.

geraecten de Peruaensche maegden, om gelijk misdrijf aen kant. Doch andere blijven verbonden aen de dagelijxe offeren : andere aen byzondere voor de gezondheid der *Inga* en gelukkige uitkomst des oorlogs. Ook gaet een groot deel over in dienst van 't hof, om te passen op *Ingas* gemaeline of bywijven. Zommige worden ten houwelijk besteeft aen hoovelingen. Dese kloosters trokken rijke inkomsten uit de geheiligde akkers *chacaras*. d'Offerhanden der Peruaenen zijn zeer verscheide. Zy bragten dan den afgooden 't hoog geachte kruid *coca*, *maiz*, veelvervige pluimaedjen, zee-schelpen, goude en zilvere beeldekens van dieren, de sijne lakenen *cumbi*, welriekend hout en gebrande talk : het zy om voorspoed in handel en reizen, het zy om gezondheid te behouden of weder te krijgen, het zy om gelukkig gewasch. De gewoone lijke offeren bestonden uit *cuies*, een soort van padden ; doch by de Peruaenen gegeten. Als gewichtige dingen te verrichten stonden slachten vermoogende perzoonen haer schaep *pacos*, niet zonder vreemde aenmerkingen op de verve en 't getal deser *pacos*, als ook op de tijd : zy leiden dan 't beest over de rechter arm : keerden des zelfs oogen na de zon : en mompelden andere en wederom andere woorden, na de verscheidenheid van verve ; want indien het graeuw geplakt was, sprakenze tot *Chuquilla* of de donder : indien wit en kort-hayrig, tot de zonne : indien ruig, tot *Viracocha*. Binnen *Cusco* wierd dagelijx een kort-hairig schaep geoffert met een rood hembd-rok, aen de zonne. Men slookte een groot vuur (zy noemden het *vibbacaronca*) in welck de priesters 't schaep en te gelijk korfjens vol *coca* wierpen. De slagtingen *Cuzcovicca* en *Sapovicca*, om zegen te bevechten, gingen vreemd toe. Zy verzamelde uit *Puna* (zoo veel als een woeste plaets) allerley gevogelt en distelig hout *ganlli* : zoo haest 't hout de vlam vatte, smetenze de vogelen te zamen in de vlam : gingen rondom 't vuur met ronde-kantigesteenen, vertoonende geschilder-

Peruaensche
offerhanden
hoedaemg.

Schaepen-
offer zeer
vreemd:

als ook d'of-
ferhanden
om over-
winning te
verkrigen.

de slangen, leeuwen, padden en tygers : riepen 't elkens *usachum*, geef overwinning : baden voorts, vernietig, o Schepper, de krachten der vyandlijke goden. Terwijl aldus smeekten quamen ettelijke uit-gehongerde schaepen voor den dag, welke zy noemden ter dier oorzaak *Urcu* : en als d'herten uittarnden, hervatten 'r gebed : *Magtige Viracocha*, maak diervoegen verslaeuwt 't herte van de weder-partyders. Voor de welstand der *Inga* slagtenze op een open veld de swarte honden *apurucos*. 't Vleesch nuttigden, niet zonder vreemde plechtelikheden, menschen hier toe byzonderlijk geschikt. Zy offerden inschelijx aen de fonteinen, beeken en afwateringen zee-schelpen, onder voorwending : de schelpen waeren dochters van de *Oceaan*, en d'*Oceaan* vader der afwateringen, beeken en fonteinen. Wanneer de akkers zaed ontfongen, liepen de priesters, by 't lot verkooren, om huis aen huis te verzaemeien 't geen ieder ten offer toeleide, nevens de slooten, in 't begin des winters, als 't water aldac begint te wasschen : leggen de giften lanx de wallen : en verzoeken, 't water niet believe het land plas te zerten, en alzo 't gezaey de weg te spoelen. Alwaer twee rievieren te zamenloopen, wasschen haer de Peruaenen, bestreeken met gestampte *maiz* : waer door sich waenen gereinigt van zonden. Dezelve krach schryvenze ook den badstooventoe. Kinderen te verworgen tusschen vier en tien jaer oud, en de verworgden door leelijk-vermomde te begraeven, geschiede nooit : dan ten zy een *Inga* krank was, of wanneer den koninglijken quispel ontfing : ten einde door kindermoord gezond mogt worden, of voorspoedig heerschen. Anderzints wierd ook de gestorvene *Inga* bestreken over 't aengezicht met bloed van onthalsde kinderen. De voornoemde kloostermaegden, tot 't hofgezin van d'*Inga* verkooren, wierden ook meenigwerf den hals gebrooken : om alzo den zieken *Inga* gezondheid te verschaffen. Ja zelf een vader, wiens krankte een Peruaensche waerzegger oor-

Vreemde
wassching.

Kinder-
moord tot
wat einde.

oordeelde doodelijk, offerde zijn zoon aen de zonne of *Viracocha*: met verzoek, dat dese Goden beliefden de zieke vader te verschoonen, ter oorzaak de zoon betaelde met zijn dood voor de vader. Dus daenig woen schijnt de duivel 't heidendom te hebben opgedrongen met *Abrahams* voorbeeld, bereid tot *Isaacs* slachting op *Moria*. Uit zulk een grond rijt het 't geen de Heilige Schrift gewaegt van *Moabs* koning, overwonnen van *Iosaphat* en d' *Edomieten*: hy nam zijn eerst-gebooren zoon, die in zijn plaats koning zoude worden, en offerde hem ten brand-offer op de muur. Ja *Israël* zelf verviel tot zulk een verdoemelijke grouwel. Hoe bekend *Molochs* kopere beeld, verdeelt in zeven kamers. Aile gloeyende gemaakt, ontving, volgens *Rabbi Simeon*, 't eerste meelbloem, 't tweede een tortel-duif, 't derde een schaep, 't vierde een ram, 't vijfde een kalf, 't sefte een os, het zevende een levendig kind. De zeven kamers verbeelden de zeven

dwaelsterren *Saturnus*, *Iupiter*, *Mars*, de *Zonne*, *Venus*, *Mercurius* en de *Maen*. Het gloeyende kamers der zon ontving 't kind: ter oorzaak de zon aenzielijkst schijnt onder de dwaelsterren. 't Hooghe feest *capacrayme*, welk de *Peruaenen* vierden in haer eerste maend *rayme*, over een komstig met d' *Europische* winter-maend, verdient byzondere aenteikening. Zoo lang 't feest duurde, mogt geen vreemdeling binnen *Cusco* huisvesten. Na 't feest trad ieder wederom stadwaerd, om te ontfangen kleine koekjens, die de nonnen *Mamaconas* ten zelven dage gekneed hadden uit maiz en laeuw bloed van witte rammen. De priesters, die in goude schotelen de koekjens aen alle omdeelden, waren herkomstig uit de koninglijke stamme *Iluqui Yupanguy*: reikten elk een brok toe, seggende: *Ten zy gy den zonne en Inga godsdienstig eert, zal dit voedzel tegen u getuigen ten verderf; maer, wanneer gy heilige onderdaenigheid behoud voor den Inga en*

't Hooghe feest *capacrayme* hoe daenig:

de duivel heeft in het zelve nagelooft het Avondmael des Heere..

zonne, zal haer licchaem door dusdaenige plicht met 't uwe vereenigt blijven. Die de gebrooken koekjens nuttigde, beloofde gehoorzaamheid, en dankte de zonne en *Inga* voor 't genot. Voorts stonden de post-booden *Chafquis* bereid, om geswind de koekjens over geheel *Peru* ten gezeiden einde te brengen in de tempels: alwaer de *Peruaenen* de zelve met byzondere eerbiedigheid ontfingen: na dat alvoorens de zonden hadden gebiecht, aen biecht-vaders, tot dusdaenig ambt niet zonder vreemde plechtelikheden verkooren. De biecht-vaders *Tchuris* leiden den biechtelingen, na vereisch van zonden, swaerder of zachter tucht op. Indien eenig mensch sijn misdrijf versweeg, wierpenze 't lot, of bezichtigden 't ingewand van gekeelde beesten: uit beide gaf de duivel opening, wegens 't bedreeven quaed: weshalven de priesters vrymoedig toetasten, en de ruggen der biechtelingen met een swaersteen zoo lang sloegen, tot ter bekenenis quamen. 't Bekende mogt de priester niet openbaeren op lijf-straf; maer offeren tot vergeving. De zonden over welke onderzocht worden, behelzen diefstal, man-slagt buiten oorlog, toebereiden van vergif, oncerbiedigheid omtrend *d'Inga* en de Goden, als ook overspel. Byzondere onheilen vereischte byzondere biecht. Als de *Inga* krank lag moesten alle *Peruaenen* belijdenis doen van schuld. Anderzints biechte een ieder, wanneer in eenige ongelegendheid stak, of quaed te gemoed zag. De *Inga* zelf sprak sijn biecht tegen geen mensch; maer voor de zonne uit: ten einde de zonne de biecht overbragt aen *Viracocha*, en aldus quijt-schelding verworf. Thans baede hy in een loopende rievier, en riep: *Ik heb 't misdrijf den zonne bekend gemaakt: spoel gy, o stroom, 't misdrijf zeewaerd: op dat het nimmer my werde toegerekent.* Dit wasschen, genaemt *opacuna*, pleegden ook alle andere biechtelingen. Een vader, wiens zoon stierf, wierd gehouden voor een groot zondaer: weshalven, eer ter biegt mogt toe-

gelaeten, met netelen diende gegeeft van een mismaekt mensch. De biecht vaders *Tchuris* leiden, na vereisch van zonden, haer biechtelingen verscheide straffen op. Aen sommige schrevenze voor een langer of korter vasten: andere betaelden, mits overleverende gewaerd, zilver of goud: ettelijke ontfingen harde slaegen: ettelijke liepen over eenzaam gebergt, afgezondert van alle menschelijke bywooning. Indien de tovenaers de dood van eenige kranke huisvader door 't lot voorspelden, offerde de vader sijn zoon: om alzo gezondheid te herkrijgen. Geen volk had meer aenzien, dan de duivel-jaegers: ter oorzaak heimelijke diefstal, voorvallen in afgelegene landschappen, toekomstig geluk of ongeluk openbaerden, uit zamen-spraek met een boose geest in duistere plaetsen. Zy wisten den *Spanjaerden* te zeggen de zegen of nederlaeg, welk haer lands-genooten op de zelve dag in *Nederland* bevochten of leden. Men vind in *Peru* ook meenigte van waerzegsters, die haer binnen een huis sluiten: smoor-dronken zuipen aen *chica*, in welk 't kruid *vilca* mengen. Ontnuchtert geven antwoord op de voorgestelde vraeg stukken. Voorts onderhielden de *Peruaenen* tweedereley feesten, welker zommige ter gezetter tijd, en andere by zonderlinge voorval geviert zijn. De gezette feesten quamen eenster maend. In d'eerste maend *Rayme*, over-een-komstig met d'Europische laetste maend, wierd 't alder-grootste feest *capacrayme* gehouden. Men bragt een ontelbaere meenigte schaepen en lammeren ten brand offer op wel-riekend hout, behalven zilver en goud. Nevens 't vuur stonden drie gesneeden beelden des zons, en drie andere van de donder. Men wijde thans den jongen *Inga* op een vreemde wijze. d' Opper priester door-boorde hem 't oor: dekte des zelfs boven-lijf met d' heilige doeken *guaras*. De minder-priesters geeselden hem met slingers: en over-strecken 't aengezicht vol bloed. Geduurende dusdaenige plechtelikheden mogt geen

Tchuris Peruaensche biecht-vaders.

Byzondere biechten in Peru.

Biecht der Inga, merkwaardig.

Peruaensche tovenaers, weten vreemde dingen te zeggen.

Wonderlijke waer-zegsters.

Peruaensche feesten.

Inwyng der jonge Inga.

geen vreemdeling binnen *Cusco* verblijven. Na 't eindigen des feest keerden de uitgeweekene stadwaerd: en ontvingen de koekjens van *maiz* en offer-bloed zamen-gekneed: ten bewijs, dat met *den Inga* vereenigt leefden. Maer de drie zonne-beelden wierden genaemt *Apointi*, *Churiunti* en *Intiquaqui*, zoo veel gezeid als *vader zon*, *zoon zon*, *broeder zon*. Op gelijke wijze noemdenze de drie afbeeldfels des donders *Chuquilla*, *Catulla* en *Intillapa*. De *Jesuit Joseph d'Acosta* meind hier uit: als of de duivel *den Peruaenen* niet duister geleert had de verborgendheid van 's Heilands nachtmael en heilige drie eenigheid. En 't laetste geloof-stuk oordeelt *Acosta* immers zoo duidelijk te blijken omtrend den *Peruaenschen* afgod *Tangatanga*: welken erkenden een in drie en drie in een te wesen. De geleerde land beschryver *Philips Cluverius* tracht wijd-loopig te bewijzen, dat ook de oude *Duitschen* en *Galloisfers*, door 't midden van haer woestheidendom, den *Drie-eenigen God* ge-eert hebben, onder de benaeming van zonne, maen en vuur: zulx de zon beteikende *den Vader*, de maen *den Zoon* en 't vuur *d'Heilige Geest*. Hy behelpt sich met *Cesars* getuigenis: Zy houden alleen *Goden* te zijn welke zien, en die haer duidelijk te hulp komen: de zon, *Vulcanus* en de *Maen*. Wegens andere *Goden* hebbenze nooit iets gehoort. De *Griexe* schrijver *Diodorus Siculus* schijnt inschelijx *den Egyptenaers* een sweem deser verborgendheid toe te passen. De *alder-oudste menschen* in *Egypten*, zeyd hy, als zy de *weereld* besichtigden, en over *d'aerd* aller dingen verbaest stonden, oordeelden twee *Goden* te zijn eeuwig en voor alles, de zon en maen. Dese bestieren de *weereld*, voedende en vermeenigvuldigende alles. Zy stelden ook 't vuur een groote *God* te wesen, die veel toebrengh tot voort-teeling en *naeuwe aen-was* van alles. Vorders meind *Cluverius* den maen, welke ook *Juno* is, *Gods zoon* te zijn: uit wiens houwelijck met *Jupiter*, volgens *Homerus*, *Vulcanus* te voorschijn quam, beduidende *den Heilige Geest* uitgaende van *den Vader*

en *Zoon*. Voorts word *Vulcanus* gestelt over 't vuur; waer mede 'theidendom zoude erkent hebben de vuurige kracht *des Heiligen Geest*, zuiverende d'onheiligheden. Hierom belaste *Romulus*, gelijk *Dionysius Halicarnassensis* getuigt, sijn krijgs-knechten door 't vuur, voor de tenten gestookt, te springen: ten einden zich alzoo reinigden van mis-drijf. Maer wie zal gelooven, dat *de Peruaenen* *Duitschen* of *Egyptenaers*, verzonken in een vuile drek des vervloekten afgooden-dienst, verduisterde oogen op-sloegen na den *Drie-eenigen God*, dewelke een ontoegankelijk licht bewoont? Daer zelf de gelukkigste *Griexe* of *Romainsche* verstanden omtrend *God* gantschelijk hebben mis-getast. Om weder te keeren tot *de Peruaenen*: dese hielden haer tweede gewoonelijk feest op de tweede maend *Camay*: thans wierpenze d'offer-asch in de rievier: vol den d'assche met leun-stokken vijf mijl: baden de stroom, hy beliefe d'assche zeewaerd te voeren, alwaer *Viracocha* de zelve ontving. In de derde, vierde en vijfde maenden wierden t'elkens honderd swarte, geplakte en graeuwe schaepen geslacht. Met 't beginzel van mey (*de Peruaenen* noemen die tijd *Hatuncuzqui*) oogstenze de *maiz*, en houden 't feest *Aymorai*. Zy keeren dan zingende van de bouw-akkers *chacra* 't huiswaerd: draegen eenig *maiz* in een klein bondelken *perua*: welk onder kostelijke kleeden toe-gestopt en drie nachten bewaekt, eindelijk aen-gebeden word: dat 't *Perua* de gewonne *maiz* believe te bewaeren tegen 't verderf: en 'tgeen weder geplant zal worden vruchtbaer te doen uit-dyen. Ook vraegen de tovenaers *het Perua*, of duuren kan tot 't toe-komende jaer? Indien de duivel uit dit bondelken, neen antwoord: brengenze 't zelve na den akker: verbranden het aldaer, en maeken een nieuw *Perua*: welk wanneer bekend, krachtig genoeg te zijn, om een jaer on-bedurven te blijven, blijft het een jaer leggen. Ter zevenste maend *Aucaycuzqui* vierdenze ter eeren

Germania Antiqua l. 1. c. 29. Bell. Gal. l. 6.

Of de Peruaenen en sommige andere heidenen kennis hadden der H. drie-eenigheid.

lib. 1.

Tweede Peruaensche feest:

als ook de vordere andere op ider maend, gantsch vreemd.

eeren des zons't feest *Intiraymi* met honderd schaepen *guanacos* : maekten eitelijke gesneden beelden uit 't hout *quinua*, alle kostelijk gekleed: strooyden lanx de weg meenigte bloemen : dansten den wonderlijken dans *cayo* : zongen verscheide liedekens. Aenzienelijke perzoonaedjen hingen aen de knien goude plaetjens: waeren gelijk ook 't gemeine volk, veel-vervig beschildert. Op d'achtste maend *Chahua* hieldenze d' hoog-tijd *Huarqui* ; wanneer honderd graeuwe schaepen verbranden. Gelijk getal doch castanje-bruin, wierd ten offer gevoerd in de volgende maend *Rapaquis*, behalven duizend onthalfde *cuies* : ten einde de locht, water of zon d'akkers niet beschaedigden. 't Feest *Situa* quam op de tiende maend *Coyaraymi*. 't Ging aldus toe. Zy vergaederden ter eerster dag, eer de maen boven 'sweereld-kimmen scheen : zoo haest haer in 't gesigt kregen, hieven een yzelijk gehuil aen : sloegen elkander met branden-

de toorzen : wieschen de vuiligheid des lichaems af : en dronken voorts vier dagen, zulx naeuwelijx konden staen. d'Elfde maend *Homaraimi* was toe genaemt *Punchaiquis* : wegens d' hoog-tijd, op welke (behalven 't gewoonelijk offer van acht honderd schaepen) een pik-swart schaep gebonden bleef onder den blaeuwen hemel zonder voedzel, ter tijd toe sterk-bevochtigende dauw viel. 't Feest *Raymicantara Rayquis* quam op de laetste maend *Ayamara* : wanneer de jongens met buitelen proef uit-stonden, om de ooren te laeten door-booren. Onder de hoog-tijden, welke by sware voorvallen wierden geviert, was niet de minste 't feest *Tiu* : tot welk byzonder gewaed diende. Zy droegen dan mantels over 't hoofd om-geslaegen : gingen langzaam een volle nacht en dag: niemand mogt eenige spijs of drank nuttigen, of de oogen op-slaen. Maer na dusdaenige staetelijke ommegang volgde een vier-daegsche uit-gelac-

ten

ten dartelheid met drinken, smullen en dansen. De dansery met duivelsche grijnsen *guacones* ging vreemd toe. Zy bootsten allerley ambachten na, door wonderbaerlijke beweging des lichaems. Sprongen konstig, tusschen 't geluid van trommen, fluiten en kink-hoorens, de een op d'anders schouders. 't Gezang word by twee op-geheeven : de laetste stok-regels zingt ook de gantsche meenigte. Ondertusschen buitelen andere verwonderens-waerdig: andere doen niet min vreemde sprongen over een stok of op een steile pael : andere klauwteren geswind lanx hooge staeken om hoog. De gezette feesten, welke maendelijk vervielen, stonden met kerven af-geteikent in twaelf pylaeren, rondom *Cusco* geplaeft: weshalven ook den pylaeren zelf geoffert wierd. Doch *de Spanjaerden*, *Peru* over-meeasterende, hebben zoo veel mogelijk, dusdaenige heiden-sche zeden af-geschaft. Wegens de voor-spookten van d' ondergang des Peruaenschen rix verhaelen de Jesuieten hoe *Guaynacaua* vader der laetste Peruaensche koning *Attabaliba* ziel-toogende binnen *Quito* sijn vorsten aldus toe-sprak : 't Rijk, tegenwoordig tot d'hoogste top van aenzien gesteigert, helt na den ondergang : hoewel binnen rust geniet en buiten alle omleggende volkeren door diep ontzag beteugelt. 't Hangt aen der Goden bestiering, om uit verre landen weder-partydes herwaerds te roepen. Met my de twaelfte *Inga* sterft d'heerschappy van 't vermoogende *Peru*. Een onbekende *Landaerd* is bereeds ter been gestapt, die de vereeuwde gods-dienst met een nieuwe zal verwisselen. Blijft haer onderdaenig. Ook gaf de duivel tekenen : hoe uit-landische krijgs-knechten *Peru* zouden vermeesteren : als 't gewest *Tacunga*, van een geborsten, hemelwaerd vlammen wierp. Eindelijk terwijl *de Peruaenen* offerden aen *Viracocha*, tot verlossing des gevangen koninx *Guascar*, (of indien wegens haer zonden verdienden den *Inga* nooit herstelt te zien, dat een vreemd volk uit den hemel hulp mogt toe-brengen) quam de tijding

Aftekening
der twaelf
maendelijke
feesten.

Verscheide
voorspookten
van de onder-
gang des
Peruaen-
schen rix
merkwaer-
dig.

binnen *Cusco* van *Attabalibaes* nederlaeg. Hoe voorts *de Spanjaerden* 't groot rijk *Peru* bemagtigden, en aldaer huis-hielden met onderling moorden, verwoedheid tegen d'inwoonders en roof van onwaerdeerke schatten; verdient een wijd-loopig verhael. d'Eerste die haer bericht deed wegens *Peru*, was cen gevangen Indiaensche vorst *Panquinaco*. 't Goud en zilver aldaer te vinden, maekte *Vaschus Nunnez* gaende, om door duizend moeyelikheden den weg in te slaen na *de Zuid-zee*. Zedert vatten *Franciscus Pizarrus*, de priester *Ferdinand de Luque* en *Diego de Almagro* tot *Malaga* wel eer voor de kerk-deur ten vondeling geleid, op 'tjaer vijftien honderd vijf en twintig, een wigtige toeleg by de hand binnen *Panama*. *Pizarrus* had de voor-togt met een schip, voerende honderd en veertien man : *Almagro* volgde met zeventig. *De Luque* zoude te huis de goede zaak waerenemen. Vijftig mijl van *Panama* ten zuiden vond *Pizarrus* een arm stuk lands *Peru*, na welk 't groote rijk namaels haer benaeming kreeg : voortgezet, tot den Peruaenschen boodem onder de voet had, liet veel volx zitten : en zelf swaerlijk gequetst keerde onverrichter zaeke. *Almagro*, missschende *Pizarrus*, stapte op de zelve plaets te land : verloor sijn oog, en een merkelyk aen-tal krijgs-knechten. Men hervatte eerlang de mislukte togt. Zy bragten dan in twee schepen en drie booten twee honderd man uit : leeden swaere honger, en indien geen zee-krabben vingen, niemand was te lijve gebleven. Op de kust *Catamez* stredenze met een volk, welk 't aengesicht vol goude nagels in geboorde gaten droeg. De zaek lag t'eenmael reedeloos. De nicuwe Americaensche onder-koning *Peter de Rios* verbood zelf de vordere ontdekking van *Peru* : en haelde 't overige volk van 't eiland *Gallo* af. Zulx *Pizarrus* niet behield, dan twaelf man, met welke vertrok na 't woefte eiland *Gorgona* : alwaer by zee-slangen sich onthield, ter tijd leef togt uit *Pana-*

Eerste ont-
dekkers van
Peru.

Kust Cata-
mez.

Ongemeen
kloekmoedigheid van
Franciscus
Pizarrus
met twaelf
mannen.

ma ontfing. Twee jaer bragtenze zedert zoek lanx de kust van Peru: befochten de koninginne *Capullana*: bezichtigden een magtig Peruaensch paleis, alwaer drie der twaelf mannen achter-bleven. Waerlijk dese helden verdienen tegen de vergetelheid bewaerd: te meer nadien aen haer meer als mannelijke dapperheid de weereld schuldig blijft d' ontdekking des magtigen koningrijx *Peru*. Het zijn dan geweest *Niclaes de Rinera Peter de Candia, Joan Torre, Alonzo Briseno, Christoffel Peralca, Alonzo de Truxillo, Franciscus Cuellar, Alonso Molina* en de stierman *Bartholomeus Ruyz*. Met dese negen man stapt *Pizarrus* op 't eiland *Punauit*, bewoond by strydbaere landaerd, die wel wist om te gaen met slingerde, pijlen, zilvere hak-messen en pieken, welker punten van goud glinsterde. Thans liep hy in de haven *Tumbez*: alwaer *Peter de Candia* veertig duizend inwoonders tegemoeding: die hem ten zonnen-tempel, door d' *Inga Guaynacapac* gebouwt, en met goude plaeten binnen bezet, leiden. Zedert verkreeg *Pizarrus* by 't Spaensche hof gezach over *Peru*, tot groot misnoegen van *Almagro*. Eindelijk wierd 't geschil geslist. *Pizarrus* had wederom de voor-togt met twee honderd en vijftig man, behalven de ruitery: lande honderd mijl laeger als voor dezen: bequam van *de Coaque* een groote schat goude en ettelijke esmarauden; welke na *Panama* schikte, om 't volk aldaer tot de Peruaensche togt gaende te maeken. *De Spanjaerden* leeden hier niet alleen zomwijl groot gebrek; maer wierden ook jammerlijk geplaegt met sweerende vratten, byzonder in 't aengezicht. Zy hadden zich nu meesters gemaekt van *Puerto Viejo*: als d' hopmannen *Beualcazar* en *Joan Flores* versch voet-volk en ruitery aen-bragten. *Pizarrus* aldus gesterkt bemagtigt de valleje *Tumbez*: en scheept van daer na 't eiland *Puna* over. Het vriendelijk onthael alhier verandere haest in een bloedig gevecht: vermits *de Spanjaerden* alle huifen door-snuffelden en moedwil-

Pizarrus
bemagtigt
de valleje
Tumbez:

lig geweld bedreven. Door *Ferdinand Sotto* wederom met nieuwe hulpbendengestijft uit *Nicaragua*, keeren na *Tumbez*. 't Land stond wijd en zijd in rep en roer, bericht wegens *der Spanjaerden* gepleegde wreedheid op *Puna*: weshalven zoo meening de landzaeten achter-haelden, offerden zy den Goden levendig op: vielen de voeraedje-haelders allenthalven vyandlijk aen. Twintig dagen hieldenze hier halte. Zedert zette *Pizarrus*, nevens sijn broeders *Joan* en *Gonsalvus*, d' hopmannen *Sotto* en *Beualcazar* en vijftig ruiters over de stroom *Ambato*, by midder-nacht, door een doornige weg tusschen 't gebergte: en overviel met 't kriecken des dags 't *Tumbezer* heir: bouwde de stad *san Miguel* op den boodem *Tangarara*, lanx de stroom *de la Chira*. Uit *Cusco* begroeten hem twee gezanten, verzoekende hulp voor *Guascar* tegen *Attabaliba*. 't Antwoord was: hy trok na *Caxamalca*, om *Attabaliba* te dier plaets te vinden. 't Hielp niet, schoon dese scherperlijk verbood te naderen. *Pizarrus* wende voor de last des Roomschen kaizars, om den Peruaenschen sceptor-draeger te begroeten. Na eenige onder-handeling met den zelve, word hy gevangen, en op randzoen gezet: namentlijk *Attabaliba* zoude zoo veel goudster lossing geven, als de kamer, lang vier en vijftig voeten en negen breed, konde laeden tot de hoogte, die hy met uit-gestreckte arm boven 't hoofd bereikte. 't Goud quam traeger voor den dag dan *de Spanjaerden* vereischten. *Attabaliba* verontschuldigde de traegheid met de lange weg tusschen *Caxamalca* en *Cusco* van waer 't goud herwaerds moest gedraegen worden. Om de recht-geschaependheid des werks te verstaen, trokken *Sotto* en *Peter del Bara* na *Cusco*; getorst op ros-baeren van *Peruaenen*, ter post loopende; doch zonder neder zetten zomwijl by twee andere onder-vangen. Omtrend halverweg, ontmoetenze *Attabalibaes* hopman *Cilicuchima*, dewelke *Guascar* gevangen voerde. Dese vond gelegendheid om *Sotto* en *Baro* te verzoeken: zy

bouwt *san Miguel*:

stelt *Attabaliba* op randzoen:

beliefden

beliefden hem te verlossen uit handen sijns moordaedigen broeders : hy zoude driemaal meer goud betaalen , als by *Attabaliba* beloofd was : die alleenlijk by een konde schraepen de goude plaeten der zonne-tempel binnen *Cusco* : daer in zijn magt stonden alle de nagelaten schatten van *Guaynacaua*. En waerlijk *Guascar* had de zelve heimelijk begraven , en de begravers aen kant geholpen : ten einde 't geheim niet uitlekte. En niemand heeft ten huidigen dag toe die onwaerdeerlijke schat ontdekt : onaegezien de *Spanjaerden* dieswegen de *Peruaeu*n namaels jammerlijk hebben gepijnigt. *Attabaliba* bericht van *Guascars* hechtenis , veinsde sich boven maeten droevig. Hier over van *Pizarus* begroet , antwoorde : *Ik ontvang aenstonds tyding , hoe mijn kopman geweldige handen geleid heeft aen Guascar. Wy erkennen beide de zelve ouders , en ik hem voor oudste broeder : weshalven geen oogmerk had , om aen 't leven te beschaedigen ; maer hield hem gevangen : ten einde voor my mogt bedingen een vreedzaeme bezitting des koningrijk Quito , onlanx onder de Peruaensche kroon gebragt. Pizarus , niet bemerkende Attabalibaes schalkheid , (als die enkelijk toeleide op Guascars dood , uit vrees de Spanjaerden door belofte van rijkdom hem ten thron mogten vorderen , en ondertusschen bedremmelt stond met de moord van zijn broeder , ter oorzaak de Spaensche wet bloed voor bloed eischte) troofte ten beste konde. Attabaliba ziende , hoe Pizarus sich weinig kreunde aen Guascars om hals brengen , gaf gefwind orde , hem levendig te verbranden. Dese , ten vuur gedoemt , voorzeide ook Attabalibaes geweldige dood. Middelerwijl quam *Almagro* uit *Panama* met versch volk , vlammeende op de voornoemde goudkamer. Alhier lagen nu meer dan dertigmael honderd duizend en acht en tachtig duizend guldens ; doch mackten niet uit 't vijfde deel des bedongen randzoens. Dagelijx wierden korven vol goud ingebragt. On-*

Guascars
schat nooit
bekend.

Loosheid
van *Atta-*
baliba :

sijn byge-
bragte
randzoen.

aengezien *Attabaliba* woord hield , is 't doodvonnis tegen hem gevelt en uitgevoerd , na dar even te voren gedoopt was. d'Oorzaek van zulk een heilloos werk is tweederhande. Eensdeels lag de schuld by den *Peruaenschen* tolk *Philippillo* , die de woorden van *Attabaliba* wilens verkeerdelijk vertaelde , om hem aen kant te helpen : ten einde met een der koninglijke gemaelingen veiliger mogt boelecren. *Attabaliba* had hier eenigzints de snuf af : waerom ook dieswegen aen *Pizarus* klaegde , dat zijn hechtenis hem zoo hard niet viel , als dese echtbreuk , tegen de strenge wetten des lands gepleegt ; want de schender van eens *Ingus* bedde moest niet alleen nevens d'overspeelster verbrand ; maer ook beider geslacht , tot de zuigelingen toe : ja 't land sijner geboorte verwoest , de boomen en huizen geveld , de grond met zout bestrooyt , en eeuwig vervloekt. Andersdeels word de wijt van *Attabalibaes* dood gegeven aen *Almagro* , met nieuwe hulp benden versch over gekomen : want alzoode krijgsknechten , die onder de bevelhebber *Pizarus* in een bloedige veldslag *Attabaliba* vingen , voorgaven , hoe haer 't voorgemelde randzoen alleen toequam , en niet *Almagro* , de welke tot de gewichtige verrichting niets had toegebragt : vreesde dese , dat mis-gedeelt zoude werden : alzo 't goud aller weegs weggeschraept werd voor *Attabalibaes* lossing : zulx namaels niet zoude te vinden wesen : *Attabaliba* geworgt zijnde moest de vordere buit gemein vallen. *Pizarus* bemagtigde zedert *Cusco* stormender hand : en bequam aldaer geen minder schatten , als tot *Caxamalca*. Dus nam een einde de heersching der *Peruaensche Ingas* , voor welker pracht alle koningen moeten wijken , die ooit op de weereld doorluchtig ontzag voerden. Haer paleisen stonden rondom gepronkt met goude beelden : aten niet dan uit goude tafelvaten : spoogen in d'hand van schoone jong-vrouwen uit adelijke stamme : wierden als Goden levendig

Waerom
Attabaliba
verworpt is.

Straf
schrikkelijk
over overspel.

Cusco inge-
noomen :

buit aldaer.

Pracht der
Ingas byna
ongelooflyk.

en dood aengebeden : alle onderdaenen dienden slaefchtig : hielden een volkoomen eigendom tot 't gantsche rijk. Ondertusschen viel *Beualcazar* uit de nieuwe stad *sant Miguel* met honderd twintig voetknechten en tachtig ruiters , tot bescherming der bondgenooten *Cannares*, tegen *Ruminagui Attabalibaes* veldheer. Dese had de weg met gedekte kuilen be-
 kommt : bood nu en dan tegen-
 weer: wijkt binnen *Quito*: en verbrand de stad : na alvorens honderd by-
 zitten onthalsde , ter oorzaak om d'aenkomst der *Spanjaerden* , lachten. Maer *Beualcazar* had in dese togt *Almagro* te hulp , die na *Cusco* gekeert op den weg kundschap kreeg belangende *Quisquis*, inschelijx *Attabalibaes* veld heer , nevens des zelfs broeder *Guaypalcon* : dewelke sich diende van een hooge rotze : groote steenen , by de *Peruaenen* genaemt *galgas* , benedenwaerd wierp : de *galgas* rollende sticten tegen andere : zulx een , meer als veertig beweegde. Hy verdedigde niet alleen de plaets ; maer sneed veertien *Spanjaerden* den pas af : alle sneuveldenze aen een wreede dood. By donkere nacht evenwel nam *Guaypalcon* d'herred na een steile berg, aen wiens voet d'overtogt over een diepe rievier lag : verbrande de pakkaedje , welke niet wegsleepen konde : en liet stijf vijftien duizend ge-
 roofde schaepen en vier duizend ge-
 vangenen ter bescheidenheid van *Almagro* : die d'hopman *Martyn Astete* gelaste 't stedeken *Truxillo* te bouwen. Doch *Quizquiz* , voor *Pizarrus* gevluht , rukte na *Quito* : alwaer onder de stad veel volk liet zitten , ontdaen by *Beualcazars* lijfwacht. d'O-
 vergeblevene wilden niet vluchten door de wildernis , om van honger te sterven ; maer sich dood vechten. *Quizquiz* zulx tegensprekende wierd van sijn hopman *Guappalan* doorstooten , en voorts aen stukken gehakt. Kort nadese voorval stichte *Pizarrus* aen een bequaeme haven der *Zuider-Oceaan* de stad *los Reyes* : en *Almagro* sloeg op weg na *Chili* met twee bende ruiters en vijf honderd voetknechten ; doch keerde zonder cenige verrich-

Merkwaer-
 dige ver-
 richtingen
 van Rumi-
 nagui At-
 tabalibaes
 veld. heer.

Truxillo ge-
 bouwte :

als ook los
 Reyes.

Vruchtelo-
 se togt van
 Almagro.

ting : als alleen dat hy den taelman *Philippillo* levendig aen vier stukken hakte : heeteschermtelingen tegen de *Chileesen* , met zee-wolfs-vellen bekleed , uitstond : en veel volk van koude op de sneeuw-bergen verloor. Ter gezetter tijd liep een schip , uiteruut by *Gabriel Caruajal* bisschop over *Plazentia* , door de straet *Magelanes* binnen d'haven *los Reyes* , waer uit d'eerste ratten in *Peru* geraekten : van welke alzo 't land zedert groote schaede leed , noemdenze de inwoonders *ococho* , beteikenende zondige schepsels. *Mango Inga Attabalibaes* broeder uit d' hechtenis ontslaekt door *Joan Pizarrus* , verkreeg verlof , om te vertrekken na *Tucaya* : ten einde van daer 't beruchte goude beeld *Machys* , vertoonende sijn vader *Guaynacaua* , af-haelde. Doch hy had nu d'handen ruim , moorde de *Spanjaerds* , omtrend de goud-mijnen bezig : nam 't slot van *Cusco* stormender-hand in , gelijk ook de stad , na een beleg gedurende acht maenden. Eerlang wierd *Franciscus Pizarrus* wederom meester : en *Mango* week na 't gebergte *Andes* , na dat hy *Almagro* veel volk had af-geslaegen. En dese , tot onder *Cusco* getrokken , klimt by duistere nacht over de wallen : krijgt *Ferdinand* en *Gonzalvus Pizarrus* en *Alvonsus Alvaradus* gevangen : doemt alle drie ter dood : laet sich stad-voogd hulden : en levert aen *Paulo Inga* den koninglijken quispel. Ondertusschen bracken *Gonzalvus* en *Alvaradus* uit de kerker. *Franciscus Pizarrus* van den kaizer tot een erfelijke bezitting 't landschap *Attabillos* verkrijgende en d' eer-tijtel van mark-graef , bleef bekommert voor sijn broeder *Ferdinand*. De naeste weg te verzoenen met *Almagro* : te meer alzo de *Peruaenen* aller wegen opstonden tegen de *Spanjaerden*. En zy zege-praelden nu in verscheide schermutzelen. *Diego Pizarrus* overvallen op een rouw pad *Lacuesta Parcos* tusschen de bergen , liet zeventig ruiters zitten : en *Gonzales de Tapia* bragt van tachtig paerden niet een af. Ook bezetten de *Peruaenen* de ruitery , drie honderd sterk , beleid

Mango Inga, sijn v. r. richting tegen de *Spanjaerden*.

Peruaenen bevechten verscheide zegenen.

by

by de ritmeesters *Morgoueo*, en *Gaeti* voor en achter op een enge weg: rollen swaere steenen van hooge toppen: en verpletterden paerden en mannen, eer zich te weer konden stellen. Niemand ontsprong den bloedigen dans, behalven twee ruiters. *Franciscus de Godoy*, uit *los Reyes* op kondschap afgevaardigt met vijf en veertig paerden, keerde inschelijx te rugge niet zonder swaer verlies: de *Peruaenen* vervolgden hem twintig mijl. *Peter de Lerma*, tegen haer uitgespat, vocht den gantschen dag met festig ruiters. Weinig sneuvelden; doch vele wierden gequetst. Eindelijk weeken de *Peruaenen* na den top van een zandige heuvel: offerden de gevangene *Spanjaerden* des nachts, tot bewijs van dankbaerheid aen *Viracocha*: en rukten zeeghaftig onder de stad *los Reyes*, beleid by den veldheer *Tyzoyopangui*. De mark-graef, rondom benard, ontbied hulp uit *Nieuw Spanje* en *Truxillo*: en *Alfonfus Alvaradus* te rugge, af gevaardigt om 't gewest *Chachapoyos* te ontdekken. Dese, vervallen in een dorre wildernis, zoude by gebrek van water om hals geraekt zijn: ten zy zommige paerden, ter zijden afgereden, hier en daer water vonden, welk 't voet volk toe-bragten. Ondertusschen even wel stierven vijf honderd *Tunaconas* (zoo noemen de *Spanjaerden* de *Peruaensche* slaeven) van dorst. Zedert, gesterkt door *Gomez Tordoya* met twee honderd man, wierd aen de brugge *Lumichaca* rondom by d'in-gezetenen bezet. Heevig ging 't gevecht aen. Eindelijk behield *Alvaradus* 't veld. Onaengezien de *Spanjaerden* werks genoeg vonden aen de *Peruaenen*, geraekten ze onderling meer en meer over hoop. De mark-graef wilde, *Almagro* den stad *Cusco* zoude ruimen: dewelke hier toe geen ooren had. Hy maekte dan sich sterk op de verheevene kruin *Guaytara*: en bekommerde de toe-gangen door 't omhakken der boomen. *Ferdinand Pizarrus*, lanx een bedekte weg na den top geklawwtert, maekte zulk een schrik met haek-geschut: dat *Almagro*, toenmaels krank, te rugge

Alvaradus
in nood we-
gens dorst.

De mark-
graef ver-
jaegt *Al-*
magro:

week geschikter orde. *Pizarrus* hing hem slaeuwelijk op de rug: ter oorzaak sijn volk, vermits de diepe sneeuw verkleumt, en niet anders als voor drie dagen zee ziek, (zoodaenig is d'eigenschap van 't gebergt *Guaytara*) naeuwelijx de wapenen voerde. Waerom *Almagro* geraeden wierd: hy beliefte den vervolger 't hoofd te bieden: aen de zegen stond niet te twifelen. Doch anders beraeden maekt zich sterk binnen *Cusco*: werwaerds *Ferdinand* en *Gonzalvus Pizarrus* voort-trekken. *Rodrigo de Orgonnes* voerde 't leger van *Almagro*: dewelke wegens krankte den slag beschouwde van de wallen der stad. De *Peruaenen*, weder-zijds in Spaensche dienst, hadden de voortogt. Op den ses en twintigste der gras-maend des jaers vijftien honderd acht en dertig verhief zich de strijd. Met 't haekgeschut deden de pickeniers een groote moord onder de *Pizarren*. *Almagro* ruitery week alder-eerst voor *Peter Valdivia*. 't Overige heir liet ook de moed vallen, en vluchte na de stad: zoo haest *Orgonnes*, door de kop geschooten, neder-storte. d'Overwinnaer drong te gelijk binnen kreeg *Almagro* gevangen: en vond sich echter in groote ongelegendheid: alzo, die uit den slag te lijve bleven, weigerden te dienen onder *Pizarrus*: en aller wegen vloek-verwandschappen aen den dag braken, om *Almagro* geweldiger hand te verlossen. Ook lieten sich de zoldaeten van *Ferdinand Pizarrus* voorstaen; zy kregen geen belooning genoeg, die zoo veel moeyten ten bloede toe droegen. Om dusdaenige onheilen, zoo veel doenelijk, te verhoeden, bande *Pizarrus* de weder-partijders: verzont de voornaemste muitelingen met hopman *Peter de Candia*, tot ontdekking van nieuwe landen: verworpt *Almagro*, en trekt na *Collao*: alwaer sijn leger uit-gehongert, ter naeuwer nood binnen *Cusco* geraekte. *Gonzalvus Ferdinands* broeder wierd by d'inwoonders diervocgen besprongen: dat veel volk liet zitten. 't Liep den *Pizarren* over al tegen. De mark-graef, hoewel gewaerschoouwt door sijn geheim-

overwind
hem in een
veld slag.

Merkwaer-
dige ver-
richting
van *Ferdi-*
nand Pi-
zarrus.

schrijver *Anthonus Picado*, wierd binnen de stad *los Reyes* vermoord, op 't jaer vijftien honderd een en veertig, door *Almagro de Jonge*. 't Lijk na het kerk-hof gesleept, bleef ettelijke dagen leggen tot ieders spot: tertijd *San de Barbara*, 't zelve onderdompelde. Zijn vader *Gonzalvus Pizarrus*, toegenaemt *de lange Borger uit Truxillo*, was hopman over een bende krijgs-knechten in *Navarre*. Dese had twee echte zoonen, *Ferdinand* binnen 't Spaensche slot *Motta* aen kant geraekt, en *Ioan*, gesneuveld tot *Cusco*, als *Mango Inga* die stad bemagtigde. *Gonzalvus* en *Franciscus Pizarrus* waeren in hoerdom geteelt. *Franciscus Martijn de Alcantara* erkende een moeder met *Ioan* en *Ferdinand*; doch een andere vader. De mark-graef *Franciscus* een man, die noch ongemak noch gevaer ontzag, en diervoegen d'oorlogs-konst begreep, dat voor geen beruchte helden behoefde te wijken. Binnen *los Reyes* bouwde hy twee konstige water-moolens, een *Dominicaener klooster*, en noch een ander den monniken *de la Merced*, en voor hem zelf een prachtig paleis. Anderzints droeg zich nederig en minzaam; want hoewel 't hoogste gezag voerde, uit 's kaisars naem, over 't groote koningrijk *Peru*, en meer rijkdom bequam, als ooit de Roomsche, Persische, Griex of Assyrische alleen-heerschers bezaten, ging in 't zelve gewaad, met welk bekleed was, toen armelijk zukkelde: namentlijk in een kort swart laeken wambais met lange schooten, een broek boven de korte ribben toegebonden, met witte schoenen en hoed, en voorts rappier en penjaerd. Om den hals knoopte hy doorgaens een linnen hand-doeck: ten cinde 't sweet des aengezichts afdroogde: alzo by vredens tijd gantsche dagen met bospfeelen doorbragt, zonder onderscheid van perzoonen; want hy tot zulk tijd verdrijf meenigmael verkoor een bootsgezel of molenaer. Hy bezocht zomwijl de slechtste burgers, en bleef ten eeten by arme luiden, niet zonder rijke belooning. Hy konde lesen noch schryven: weshalven alle bevel-brieven afgangen met zijn

twee merken, tusschen welke de geheim schryver *Picado* teikende *Franciscus Pizarrus*. Aldus sneuvelde die beruchte held, op wiens geluk *de Spaensche* moogendheid haer toeleg vestigde: om met de *Peruaensche* schatten, als zeenuwen des oorlogs, een vijfde alleen-heersching, na de vierde *der Romainen*, op te rechten. Maer *Almagro*, hoewel by de meeste *Spanjaerden* hem 't hoogste bewind was opgedraegen, vond hier en daer tegenstand, niet zonder swaere nederlaegen wederzijds. Tusschen dit woeden land de rechts-geleerde *Vacca de Castro*, met kaizarlijke volmagt, om 't verdeelde *Peru* tot rust te brengen. Niet minder bereikte hy, als dit oogmerk; want *Almagro de Jonge*, verzot op landbestier, trok *Castro* in 't vlakke veld *Chupas* onder d'oogen; doch alzo zijn geschut over *Castroos* heir, uit de laegte in aentogt, buiten hinder schoot, stond *Almagro* bloot voor de hack-stukken des wederpartyders: 't gevecht evenwel duurde tot de nacht: 't volk onder elkander gemengt streed op 't afgevorderde krijgs-woord en 't onderscheid tusschen roode en witte veld-teikenen: de duisterheid verdubbelde de grouwel der quetzende engequetste. Eindelijk voetslaekte *Almagroos* volk, behalven d'hopmannen *Bilbao* en *Christoffel Sosa*. Dese vielen tegen de drang van de vervolgers in: hakten en kerfden aen alle kanten: melden tegelijk haer naemen en manslagt aen de landvoogd *Franciscus Pizarrus* bedreven: en storten ten laetsten neder heldaerdig, door duizend wonden afgemaekt. Ten zy zommige vluchtelingen haer witte sluyers verruilt hadden met de roode van de verslaegene uit *Castroos* heir, zy waeren den bloedigen dans niet ontsnapt. Vele nochtans zijn des morgens by de *Peruaenen* doorschooten. *Rodrigo Salazar Almagroos* stadhouder leverde zijn heer aen *Castro* over: die hem ten swaerde doemde. Dese veldslag geschiede den ses en twintigste van herfst maend van 't jaer vijftien honderd twee en veertig: wanneer des nachts diervoegen vros, dat de

De mark-graef vermoord:

zijn afschiet

en inborst:

konde lesen noch schryven.

Castro komt in Peru:

verslaet *Almagro de Jonge*.

Helden-daed merkwaaerdig.

mee-

Bittere koude.

Castro ontdekt nieuwe landen.

meeste gequesten wegens koude dood-verstijft lagen. *Castro* nam een bloedig begin van land-bestier: ontdekte door verscheide hopmannen de gewesten oostelijk van *Peru*, bespoelt door de groote stroom *de la Plata* en rievier *Marannon*: alwaer woeste mensch-eters vonden, en een visch gelijkende na een hond, die te land stapt, en zelf gewaepende krijgsknechten vernielde. Anderhalf jaer hield *Castro* ongemoejd huis binnen *Cusco*: wanneer, met d'overkomst des onder-koninx *Blasus Nunnez Vela*, alles over hoop geraekte. Dese by kaifar *Carel de vijfde* afgeschikt, nevens vier rijx-raeden *Diego, Tepada, Lison Tejada, Ioan Alvarez* en *Peter Ortiz*, (om der *Spanjaerden* moedwille en wreedheid, tegen de *Peruaenen* ondraegelijker wijze gepleegt, te beteugelen) geraekte op 't jaer vijftien honderd vier en veertig binnen *Tumbez*; alwaer hy aenstonds de kaizarlijke plakkaeten af-kundigde. d'Inhoud hield in. *Alle Peruaenen worden uit slaverny ontslaegen. Geen Spanjaerd zal haer de minste overlast doen: noch der zelve dienst zonder bedongen loon, of leef-togt zonder betaelling na waerde gebruiken. Ieder Spanjaerd stak tegen zulk een wet de ooren op. Want tot noch toe moest een Peruaensch heer, aen elk Spaensche voet-knecht drie slaeven, en voor een ruiter vijf beschikken: behalven de hoenderen, konijnen, eyeren, andere eet-waeren en de wijn *azua* voor niet. De gemeine klagte was. *Is dit de loon voor den dienst den Kaisar bewesfen? Is niet dit magtig Peru door onse bloedige arbeidaen d'Oosten rijxe kroon gehecht? Onse schouderen zijn verstijft onder de wapenen, de licchaemen onbruikbaar door wonden, en de leden verlempt door quetzuuren. Wie zal voor wijfen kinderen de kost winnen, indien de Peruaenen, by oorlogs-recht tot slaverny vervallen, niet benoodzaekt blijven, om peerten uit de grond, zilver uit de mijnen te haelen, en vordere dienst tot levens onder-stand te doen? Vela had geen ooren voor zulke redenen. 's Kaisars gebod moest ter uitvoering gesteld. Wie tegen-morde,**

d'Onder-koning *Vela* verkondigt 's kaizars plakkaet:

Maer tegen haer de *Spanjaerden* stellen.

verbeurde't leven. Om een schrik te maeken onder alle door de straf tegen weinige, verwurgde hy binnen *Truxillo* broeder *Peter van onser Lieve Vrouwe orde*, en bestelde *Castro* ter hechtenis tot *Lima*: ter oorzaak *Almagro* zonder ding-tael aen kant hielp, en *Cuscoos* poorten sloot, wanneer sijn afgezand voor die stad verscheen. Ondertusschen sloegen de *Spanjaerden* allenthalven aen 't muiten: wilden de kaizarlijke plakkaeten geenzints gehoorzaemen: verkooren tot opperhoofd *Gonzalvus Pizarrus*: die binnen *Cusco* vijfhonderd mannen wapende, met welke hy recht toe op *los Reyes* aen-trok: onder voorwending, om aldaer aen 's koninx Raed een smeek-schrift in te leveren, strekkende tot schorfing der nieuwe plakkaeten, ter tijd de kaizar, van de geschaepentheid der *Peruaensche* staet nader onder-richt, anders sich mogt beraeden. Twintig swaere veldstukken volgden 't heir, over rouwe bergen by *Peruaenen* gedraegen. Tot ieder stuk, uit sijn roo-paerd gelicht, was drie honderd man; doch twaelf torsten 't stuk niet verder dan honderd schreeden: wierden thans by twaelf andere verpoost. Hoewel voornaeme hoofden, bezeffende 't gewigt der zaak, de party van *Pizarrus* verlieten: en, lanx bedekte wegen, tot den onder-koning overquamen: zoo vielen andere den onder-koning af, en begaven sich onder *Pizarrus*. Dese, niet weinig gestijft door *Peter Puellas* stad-voogd van *Guanaco*, kreeg ertelijke afge-weekene gevangen, die hy alle ten swaerde doemde. Ook zat d'onderkoning niet stil. Op bloot vermoeden van heimelijke kondschap met *Pizarrus*, sneuvelde meenig eerlijk man aen moord-priem of galg. 't Wouden weder-zijds had geen einde. Doch *Vela* geraekt tegen de vier toegevoegde raeds-heeren over hoop: als die geenzints wilden toestaen, dat hy *los Reyes* verwoeste: de burgers en goederen, nevens 't kaizarlijk zegel, na *Truxillo* vervoerde, en 't land rondom af-stroopte. Maer dewijl met sijn hoofd door wilde, krijgen heimelijk

Gonzalvus Pizarrus trekt tegen d' onder-koning *Vela*.

Wreedheid van beide.

melijk den hopman *Martyn Robles* aen haer snoer, als ook *Velaes* lijfwacht, bestaende uit honderd koppen. Voorts stapte 't graeuw ter been: viel tot 't paleis verwoed in: greep den onder-koning *Vela* by de kop: en sleept hem na de hoofd-kerk binnen *los Reyes*, alwaer de vier raedsheeren vergaeding hielden. Men verstond ten laetsten den gevangen sloop te doen, en na *Spanjen* te zenden. *Alvares Cueto* lag met tien zeilen voor de wal; dreigende geweld, ten zy d' onderkoning op vrije voeten gesteld wierd. De vier rijx-raeden namen zulx oevel op: maekten vloten vol haek-stukken gereed: om 't vaertuig te vermeerteren. *Cueto* te swak tot tegen-stand, stak vier schepen in brand: en lichte met d' overige 't anker nae de haven *Guaulara*: alwaer hy, door *Diego Garzias* overvallen, sijn vloot den rijx-raeden overleverde: met welke *Vela*, onder het opzicht van *Didacus Alvarez*, zee-waerd steekt. Maer *Pizzarrus*, die tot noch toe had voor-gegeven, dat niet anders socht als het vertrek van *Vela*, trok met twaelf-honderd man dicht onder de wallen van *los Reyes*: hing drie onderschepte borgers aen een boom op: dwong den rijx-raeden, hem te verleen een volmagt-brief, waer by voor Peruaensche land-voogd wierd erkent. By weigering, dreigde de stad te stellen in een bloedbad. Geraedzaemst het verzoek in te willigen: te meer alzo geen vijftig weerbaere mannen *los Reyes* verdedigen konden. Ondertusschen was *Didacus Alvaradez* met den onder-koning verdraegen. Beide in de mond der rievier *Tumbez* te land gestapt, verzaemelden alle mogelijke krachten rondom her; doch vlooden na *Quito*, wanneer de raeds-heer *Tejada*, by *Pizzarrus* aen den kaizar af-geschikt, aldaer ter reede liep. Tot *Quito* teestelijk ingehaelt, gelijk ook binnen *San Miguel*, kreegen dagelijx meer aenhang. *Pizzarrus*, dieswegen gaende gemaakt, rukt met vijf honderd man nae *San Miguel*: doet den onderkoning van daer verstuiven: ver-

volgt hem zeven honderd mijl: en hangtze op, zoo meenigh uit de vluchtende achterhoede af-sneed. Als de nacht de partijen wederzijds overviel, blevenze onder den blaewen hemel in naere wildernissen leggen. Depaerden, om niet af te dwalen, wierden vast gemaekt aen zakken met aerde gevuld, en in kuilen gedolven, rondom toe-gestampt. *Pizzarrus* leed grooter gebrek van leef-togt, dan *Vela*: als dewelke in de voor-togt en voor-bact alle levensmiddelen weg-voerde of verdorf. Sijn paerden, die niet langer konden volgen, hakte hy de beenen af: en liep uit 't stedeken *Pasto* na *Popayan*. *Pizzarrus* afgemat keerde binnen *Quito*: alwaer hy 't heir voor ging in allerley uitgelaetendheid van gastery en hoerery, zonder eenigzints te taellen na de verrichting des onderkoninx: die ondertusschen niet stil zat; want, met vijf honderd man ter been gestapt, waegde een kans. Tegen de nacht kregen de legers elkander in 't gezicht. *Pizzarrus* had niet alleen meer volk, maer ook meer geoefend en van beter wapenen voorzien. d' Onder koning hier af verkund-schapt diend sich van een krijgs list, welke vruchteloos uit-viel. Hy trekt met stille trom des midder-nachts uit sijn leger plaets, lanx een naere om weg: om den vyand in d' hinderhoede by duister te vallen: alzo de zelve 't pad van vooren met haek-stukken beset hield, en achter zorgeloos verspreyd lag. *Pizzarrus* merkte den toeleg niet: alzo d' honden in 't leger des onder-koninx geduurig batten, de Peruaensche schild wachten elkander toe-riepen, en groote vuuren den gantschen nacht flikkerde. Maer dewijl de weg on-bebaend en verder om-liep als gezegt was, schoot d' onderkoning in de tijd te kort: weshalven geraedzaemst vond na *Quito* d' hertred te nemen: uit welke stad stoutmoedig uit-viel, zoo haest de benden van *Pizzarrus* in 't gezicht kreeg. Hy, gekleed met een witte ry-rok, door welkers lange sneeden een zattijn goud-geborduurde wambais blonk,

Vela op een vreemde wys gevangen.

d' Ammirael Cueto overvallen.

Pizzarrus maekt zich voogd van Peru.

Vela geraekt los:

Sijn merkwaaerdige vlucht voer Pizzarrus:

Sijn krijgslist:

Levert slag aen Pizzarrus:

blonk , zat op een rofſche hengſt : voerde ſijn heir held daedig aen : en maekte een ruime baen tuſſchen de vyandlijke ſlag-orde. Doch *Hernand Tores* bragt hem een bijſlag op 't hoofd, dat ter aerde nederplotſte. De rechts-geleerde *Carvayales* vloog gefwind toe , en kapte den gevalene , tot wraek van een moord aen ſijn broeder gepleegt , den kop af. *Pizarrus* behield nu volkoomen 't veld : vermoorde zommige gevangenen door vergif , andere door ſwaerd en baſt : andere bande hy na 't afgeleegen geweft *Chili* : en bragt voorts den tijd door in alle overdaedigheid binnen *Quito*, verſlingert op een getrouwde vrouw, wiens man hy 't leven benam , door een moordenaer *Vincent Paul* : welke namaels in *Spanje* tot *Valladolid* aen een galg wurgde. d'Overſpeeldſter bevrucht by haer vader, geraekte nevens hem aen een deerlijk einde , om bloedſchande en kindermoord. *Pizarrus* was nu koninglijk ingehaelt binnen *los Reyes* : wierd dagelijx trotzer : zulk ſijn vrienden zelf te mets een dieper en dieper wrok opkropten. 't Haperde ſlechts aen een bequame gelegenheid : na welke veele haekten , ten einde zich den hoogmoedigen dwingeland quijt maekten. Een vreemde voorval onder andere had hem veel quaed gebrouwen, ten zy ontijdig aen den dag quam. 't Werk leid aldus. *Joan de la Torre* , over-gelooopen ſoldaet van d'onder-koning tot *Pizarrus* , vond by wonderlijk geval in de valleje *Hica* een graf , by de *Peruaenen* voor meer als twee eeuwen godsdienſtig ge-eert : en in 'tgeopende graf geoffert goud en zilver , welk boven de tachtentig duizend kroonen gouds bedroeg , behalven d'eſmerauden en turkoifen. Hy ſtond verlegen met de ſchat, om weg te krijgen. Eens-deels bekommert voor 'skaizars ongenaede, indien bereeds aldus verrijkt in *Spanje* behouden over quam: ter oorzaak de party van *Pizarrus* had gehouden : anderſdeels geen kans ziende, hoe hy zulk een rijkdom binnen ſcheeps-boord mogt

haelen, buiten kennis van d'een en de ander. Na veel overſlag vind geraedzaam 'tgeld te laeden in een klein vaertuig : met 'tzelve te verzeilen na *Nicaragua*, en aldaer volk te werven : om *Pizarrus* van die hoek te bekommeren : ten einde aldus 'skaizars gunſt wederom mogt verwerven. De toeleg liep groot gevaer : alzoohy geen gezach genoeg of erwaerendheid had, om 't ambt van hopman te bekleeden. *Vela Nunnez* broeder des vermoorden onder-koninx , in de veld-ſlag onder *Quito* gevangen, gebruikte groote vryheid: zulk , by toelaeting van *Pizarrus*, ter jagt reed, en andere tijd-korting, zelf verre buiten 't leger, genoot. Defen neemt *la Torre* in den arm. Een gardiaen der *Minder-broeders* ging tuſſchen beide. *Nunnez*, vlam-mende op d'ontdekte ſchat, en door de ſchat op wraek, ſwoer aen *Torre* getrouwigheid. Maer eer, volgens beſluit, zeewaerd ſtaeken, lekte het geheim uit : waer door beide *Nunnez* en *Torre* om hals geraekten, en de rijkdommen in handen van *Pizarrus*.

Terwijl de *Peruaenſche* zaeken op duſdaenigen draf on-gemakkelijk ſchokten, quam *Peter Gasca*, by kaizar *Carel* gevollmagtigt, om alles na goed-dunken te herſtellen, in *Peru* over. Hy behandigde door *Peter Hernandez*, behalven 'skaizars brief, een andere by hem zelf geſchreven aen *Pizarrus* : d'Inhoud behelfde: Lang genoeg had de *Peruaenſche* boodem *Spaenſch* bloed in-gedronken. 't Verwoede rijk ſnakte na ruſt. De kaizar bood vergiffenis aller mis-drijven goeddaedig aen : herriep de nieuwe keuren, die d'onder-koning *Vela* had gepoogt den *Spanjaerden* op d'hals te dringen. Indien *Pizarrus* de gemeine wellſtand beoogt, kan lichtelijk zien, dat de wapenen moeten neder-geleid. Te vergeefs zoude hy op de zelve vertrouwen : dewijl ſijn aenhang hem buiten twiſfel zal afvallen : dewijl naeuwelijx eenig zoldaet zich tegen den kaizar, niet zonder ſchuld van hoog verraed, beſtaet te kanten. *Pizarrus*, bedraeyt met defen handel, leid krijgs-raed.

word dood-geſlagen.

Goddelooſheid van *Pizarrus*.

Een groote ſchat wonderlijk gevonden.

Aenſlag tegen *Pizarrus* ontdekt.

Overkomſt van *Gasca* in *Peru*:

ſijn brief.

brengt *Pizarrus* tot verlegentheid.

De stemmen verscheelden onderling. Zommige vonden geraedzaemst : *Gasca* heimelijk aen kant te helpen : andere openbaer geweld te plegen. De meeste bedachten een middel-weg : namentlijk hem bezet te houden by een getrouwe lijfwacht op het eiland *Puna* : onder voorwending , dat de Peruaensche standen beschreeven waeren , ten einde aldaer voor hoog gezachhebbber wierd aengenoomen ; doch , dewijl de steden wijd en zijd verspreid lagen , konden niet zamenkomen , dan zedert het verloop van tweejaeren. Middelerwijl moest een gezantschap na 't hof binnen *Madrit* afgeschikt : welk tot *Panama* aen *Gasca* hooge aentuiging deed , zich niet te vervorderen op den Peruaenschen boodem te verschijnen , ter tijd de kaizar , met de wederkomst der gezanten , zulx ten tweedenmael gelafte. Maer *Hieronymus Loaisa* opperbisschop van *los Reyes* , *Thomas Martijn Provinciael der Dominicaenen* , *Gomez Solis* hofmeester van *Pizarrus* en *Laurens Aldana* , nakaizar *Carel* afgevaerdigt , lieten de togt steeken , en bleven by *Gasca* binnen *Panama*. En dese had nu ook op sijn zijde gekregen *Peter Alfonsus Hinoiosa* , onder wiens gezach de vloot van *Pizarrus* stond. *Aldana* ontdekte hem inschelijx den geheimen raed , by *Pizarrus* genoomen. Weshalven *Gasca* aller wegen hulpbenden uit *Mexico* , *Guatimala* , *Nicaragua* en *San Domingo* bedektelijk ontbied : en vier schepen uit *Panamaes-haven* schikt , onder *Aldana* , met drie honderd man : om by naere nacht aen de zee kant der stad *los Reyes* te landen , en *Pizarrus* onvoorziens over den hals te komen. *Aldana* , binnen de boezem *Malabrig* geloopt , wierd ontdekt , en gevolgt by *Diego Mora* steevoogd van *Truxillo*. *Mora* achterhaelt de vier zeilen : welke hy levens-middelen en oorlogs-gereedschap mede deilt. Binnen *los Reyes* deed de veldmaerschalk *Carvayales* , door *Pizarrus* ontboden , een prachtige intreed , tusschen 't lossen des geschuts en feestelijke vreuchde-vuuren. Onder-

Gezantschap aen den Kaizar.

tusschen was het aldaer diervoegen zorgelijk van de tegenwoordige staets-stand te reppen : dat om een oneffen woord de moordprijem ten borstingingen : of ten minsten sneuvelde iemand aen vergif , zoo haest verdacht wierd over te hellen tot *Gasca*. In plaets van *Mora* vaerdigde *Pizarrus* tot het stadhouderschap over *Truxillo* den rechts-geleerde *Garcias Leon*. Dese , vervallen onder *Aldanaes* vloot , verloor de zijde van *Gasca*. 't Liep allenthalven *Pizarrus* tegen. Hy echter verliet hem zelf niet. Bericht wegens de naderende schepen , roert de trommel binnen *los Reyes* : dwingt ieder die wapenen konde voeren , om dienst te nemen op lijfstraf : stelt over de ruitery en 't voetvolk verscheide ervaerene gezachhebbbers : aen welke zoo veel penningen ter hand steld , als ieder tot werving en onderhoud der geworvene vereischte. Duizend man stond nu in de wapenen : tot welk getal , volgens afgegaene orde , nieuwe hulpbenden te gemoet gezien wierden uit *Cusco* , *Plata* , *Arequipa* , *Lima* , *Guanuco* en andere omleggende plaetsen. *Savedra* steevoogd van *Guanuco* , uit de stad getrokken , viel *Pizarrus* af , en voegde zich by *Mora* , de welke in 't landschap *Caxamalca* een wakend oog hield voor *Gasca*. De slagboeg liephoe lanx hoe meer *Pizarrus* tegen. Zedert de nederlaeg des onder-koninx *Vela* , had d'hopman *Diego Centeno* hem zelf verborgen uit vrees voor *Pizarrus* , een gantsch jaer in een onder-aerdsch hol. Verkundschapt van *Gascaes* over-komst sprong te voorschijn : kreeg veertig man en ettelijke paerden , uit de verlooren slach gevluht , by een. Met dit volk , hoewel slecht gewaepend , waegde hy een gewigtige aen-slag , om namentlijk *Cusco* te bemagtigen. *Antonius de Robles* , niet min gehaet als veracht , wegens sijn laege af-komst en klein verstand , voerde het opperste bewind over de stad , met vijf honderd krijgsknechten bezet , behalven de burgers , die op geweer stonden. Bericht van *Centeno* , zend *Frans Aguierre* uit,

Zorgelijk spreken binnen los Reyes.

Vele vallen Pizarrus af:

hy wapend zich tegen Gasca.

Merkwaardige verrichting van Centeno, innemendé Cusco.

uit, ten einde het veld ontdekte; doch dese voeght zich by *Centeno*: dewelke een om-weg neemt, en tegen de nacht onder *Gusco* komt. Hy ramt de poort open: drijft de ontzaedelde paerden tegen den vyandt in, op de markt ten slag gefchaert. De paerden hielden midden door de slag-ordens: zulk gantsche gelederen onder de voet geraekten. *Centeno* diende hem van de wanorde: viel dicht in een gedromt op *Robles* aen: dewelke, alzo vergeeten had het krijgs-woordt te geven, groot onheil veroorzaakte; want 't volk, door een pik-donkere nacht verbyftert, kende noch vriend noch vyand. Elk tastte slechts van zich: zulk meer aen eigen swaerden sneuvelen, dan die *Centeno* trok. Dese aldus meester geworden, onthafde des anderen daegs *Robles*, en deelde honderd duizend dukaeten onder 't krijgs-volk uit: trok met honderd man na de stad *Plata*: om *Mendoza* aldaer de brengen tot 'skaizars gehoorzaamheid. De toeleg gelukte te meer, alzo gestijft wierd door honderd en dertig voet-knechten, welke *Lucas Martijn* uit *Arequipa* lichte voor *Pizarrus*; doch die hem by den kop greepen, en de party van *Gasca* aen namen. Middelerwijl liep de vloot, onder 't beleid van *Aldana*, in d'haven voor *los Reyes*, tot groote ontsteltenis der gantsche stad. *Pizarrus* legerde zich met vijf honderd en vijftig man lanx de strand, om het landen te beletten: swoer, dat levendig aen stukken zoude hakken, zoo menig vlooteling in sijn handen verviel: liet *Peter Martijn* binnen de stad, die aenstonds zoude op-hangen, dewelke 't leger niet volgde, of uit het leger te huifwaerd keerde. *Martijn* ging ten dien einde met een beul vergezelschap: en, als de beul te langzaam zamelde, doorstak zelf menig borger. Onaengezien alle vluchtelingen ter dood gedoemt wierden by *Pizarrus*, vertrokken echter sijn getrouwste vrienden ten grooten getaele, nacht aen nacht: ja de soldaeten zelf reeden by vollen dag te vier-voet

weg: riepen luids-keels, lang leve de kaizar, slae dood de dwingeland *Pizarrus*. Waerom hy dan geraedzaamst vond op te breeken na't geweest *Nasca*. Gedurende de togt, verlieden gantsche benden: zulk hy naeuwelijx ander half honderd man by een hield: van welke alle oogenblikken verwachtte, neder-gehakt te worden. Met 't vertrek van *Pizarrus*, nam 't werk een gantsch andere keer binnen *los Reyes*: men rechte aenstonds de kaizarlijke standaerd: de stads-roeper las de brieven van vergiffenis, die *Gasca* uit *Spanje* overbragt, op alle hoeken der straeten, af. *Joan Palomino*, uit de vloot geland met vijftig krijgs-knechten, vergaederde alle, dewelke uit 't heit van *Pizarrus* den vlucht namen. Onder-russchen geraekt *Gasca* onder zeil. Hy voerde van *Panama* vijf honderd wel gewapende: stapte tot *Truxillo* te land, en maekte een leger in 't dal *Xauxa*: werwaerds aller weegen groote meenigten toe-vloeyden, uit bittere haet tegen *Pizarrus*: als die binnen weinig tijd meer als een half duizend edel-luiden door beuls handen moord-daedig ombragt. Maer *Pizarrus*; zedert onder *los Reyes* opbrak, vond de stad *Arequipa* 't eenmael verlaeten: kreeg by zich de hulp-benden, waer over *Joan Acofta* stond, welker getal tot d' helft was verlopen: trok *Centeno*, gelegert lanx 't meir *Titicaca*, onder d'oogen. Op 't vlakke veld *Guarina* ging 't gevecht bloedig aen. *Luidewijk Ribera* voerde de voortogt van *Centeno*, die 't geschut loste, eer doel konde schieten. *Carvayales* diende zich van die misslag: rukte gefwind de hack-stukken dicht voor de vyand: en maekte met schrot zulk een opening, dat gantsche geleederen weg-gefchooten wierden. In d'eerste torn sneuvelen meer dan anderhalf honderd krijgs-knechten. De ruitery, verschrikt door de nederlaeg van 't voetvolk, rent af. 't Voetvolk, van ruitery ontbloot, konde naeuwelijx ontsnappen: alzo *Pizarrus* de achterste nederhakte door sijn busdragers,

Gasca
krijgt groote
toeloop.

Swaere
nederlaeg
van *Centeno*.

Verwoed-
heid van
Pizarrus.

Wreedheid
van *Peter*
Martijn.

Pizarrus
van de
sijne ver-
laeten.

en de voorste in de vlucht door de paerde-voeten vertrad. Ses *Peruaenen* bergden *Centeno*, krank leggende op een ros-baer, uit den strijd. Wreed gebruikte d'overwinnaer den bevochten zegen. Zoo meenig na de veld-slag in handen viel, wierd doorpriemt of gehangen. *Gasca*, wegens dese nederlaeg bericht, kropte sijn hartzeer voorzichtig op: maekte alle noodwendige oorlogs-gereedschap: trok met negentien honderd man uit de valleye *Xauxa* na *Cusco*, op den weg gesterkt door de rijke hulp-benden, die d'ervaeren veld-heer *Peter Valdivia* uit *Chili* aen bragt. Tot *Andaguarao* hield 't leger halte: ter oorzack het week winter-weder, welk de wegen onbruikbaer maekte wegens de geduurige slag-regenen. De tenten en *maiz* begon te mets te verrotten: en de vochtigheid verspreide een doodelijke roode loop. Met de lente brak *Gasca* op. Om over de rievier *Apurima* te geraeken, was groote swaerigheid: alzo *Pizarrus* de bruggen allenthalven had afgeworpen: en d'over-togt geweldiger hand scheen te zullen beletten. *Gasca* dient sich van een krijgs list. Hy laet dan op drie verscheide plaetsen hout en rijswerk te zamen brengen: ten einde de vyand misleid niet weten mogt waer het gelden zoude. Eindelijk rukt *Gasca* over diepe sneeu-bergen na *Cotabamba*: alwaer de brugge schielijk met drie kabeltouwen overgebracht is. Vier honderd man had nu d'oever aen d'ander zijde der stroom onder de voet. Demeeste schade leed de ruitery; want meer dan sestig paerden met wapenen geladen, dreeven voor stroom af tegen de rotzen: welker scherpe kanten doodelijke wonden maekten. *Pizarrus*, wegens de gantsche handel by de verspieters bericht, vaerdigt *Acosta* met twee honderd bus draegers, om d'over-gekome ne te slaen; doch dese vond't getal te sterk, dan dat een torn dorst waegen. Ondertusfchen geraekte 't geheele leger aen de rechter oever van *Apurima* op een hooge berg. *Pizarrus* had zich begraeven met negen honderd man, vijf mijl beneden *Cusco*, in 't vlakke

veld *Saquisagrana*. Ses veld-stukken verdeedigden de enge toe-gang der leger-plaets; welke aen d'eene zijde veilig lag door een rievier, moeras en hoog gebergt, en van achter door een diepe gracht zonder water. *Gasca* stond boven op een heuvel, en bezichtigde duideljk 't heir des vyands in de laagte. Den gantschen nacht bleef sijn volk gewaepent staen: leed zulk een koude, dat geen wapenen konde voeren: daer *Pizarrus* beneden over hette klaegde, volgens de vreemde gestalte der *Peruaensche* lucht; want de toppen leggen aldaer verstijft van strenge vorst, daer de valleyen, zomtijds geen mijl verder, gezengt worden, vermids ondraegelijke warmte. Met den morgen-stond daelde *Gasca* den berg af: sijn ruitery verdeelt in twee vleugels, stond ter slinker zijde onder *Joan Savedra*: de rechter gebood *Balthazar Castro*: *Mendoza* voerde eenig licht paerde-volk op hem zelf. *Valdivia* hield zich by 't geschut. *Gasca* zelf was in de voor-togt der vuur-roers. *Pizarrus* schikte de *Peruaenen* aen de rechter-hand van sijn slagorde. *Cepeda* en *Acosta* hadden gezach over de ruiters, *Carvayales* en *la Torre* over 't voet-volk, *Sebastiaen Vergara* en *Peter Soria* over de veld stukken. Zoo haest de strijd haer verhief, trok *Cepeda* met een groot gedeelte der ruitery na *Gasca*, welken de rechter vleugel busschieters volgde. Om d'overloopers te veiligen, schooten *Centeno* en *Mendoza* dicht onder de slagordens van *Pizarrus* toe: welke meer en meer ontbloot wierden: alzo zommige de vlucht namen na *Cusco*, andere met gantsche vaendels tot *Gascaes* heir in-stapten, verzoekende lijfs-genaede. *Pizarrus* ziende zich rondom verlaeten, riep: *Nadien alle haer begeven onder de kaizerlijke standaerd, wil ik ook derwaerds rijden: mischien zal my barmhertigheid geschieden. Acosta* viel hem in. *Wat! laet ons in de dikste drang der vyanden vallen, en held-daedig sterven. Pizarrus* antwoorde: *Neen, nu ik eer en goed quijt ben, moet zorge draegen voor de ziel, dat aen de zelve ook geen schaede lijde.*

Optogt van
Gasca:

Merkwaer-
dig onder-
scheid der
lucht in
Peru.

trekt over
de stroom
Apurima.

Gasca
overwind
Pizarrus:

lijde. Terwijl dit zeide, klimt van 't paerd met konstig zilver-tuig behangen, levert hem en sijn swaerd in handen der sarjant *Villavicenzo*. Hy droeg een licht harnas, goude helmet, waer op een kostelijke pluimaedje slingerde, en een pronkpenning rondom vol esmarauden bezet om den hals. Geleid tot *Gasca*, snaeuwde dese hem toe: *Dunkt u niet 't werk wel besteld te hebben, die schuldig staet aende verquisting van zoo veel kaizarlijke schatten, en vergieting van zoo veel bloed, om voor u te behouden een onwettige dwinglandy over Peru? Pizarrus graeuwde even fier wederom: Ik heb mijn eigen goed te kost geleid aende Spaensche vryheid: en mogt 't Peruaensche gebied rechtmaetig aenvaerden, die nevens mijn broeders Peru moeyelijk ontdekt en bloedig gewonnen heb. Carvayales uit de strijd ontsnapt, schulde in 't ried; doch is van sijn eigen volk aen *Gasca* geleverd, die hem daegs na deslag levendig vierendeelde, en *Pizarrus*, in den kerker verworgd, 't hoofd affloeg: de andere gevangenen zijn meest alle in koelen bloede aen kant geholpen. *Gasca* vond een ongelooflijke schat by *Pizarrus*. Ieder soldaet kreeg hoofd voor hoofd meer dan ses duizend dukaeten. 't Zeeghaftig heir trok binnen *Cusco*: alwaer de beuls nieuw werk vonden met hangen, worgen, onthalsen en rabraeken. Die gebrandmerkt op de galley quamen, mogten van geluk sprecken. *Gasca*, hoewel zegepraelde, zag geen kleine swaerigheid te gemoed. Hy had meer dan darde half duizend man by een. Ieder achte, dat hem, wegens getrouwe dienst, eenige rijke bediening toe-quam. Daer stonden wel anderhalf honderd ambten te vergeven; want *Pizarrus* had de voornaemste ambtenaers om hals geholpen: en die eenig ambt uit sijn gunst bekleeden, waeren in de laetste slag gesneuveld of gevluht. Maer het klein getal konde niet toereiken na de meenigte, welke haer zelf eenig voordelig genot toeleide. De openstaende inkomsten bedroegen jaerlijx elfmael honderd duizend dukaeten: die meest onder de ge-*

gaet wreed met de gevangenen te werk:

is in groote verleegendheid:

zach-hebberssmoorden: de gemeine soldaeten kregen slechts een klein aenpart: weshalven een swaer misnoegen by vele wierd opgevat: dreigden feitelijkheid te plegen, ten zy meer ontfingen. Doch *Cianca* kreeg de roervinken by de kop: welker straf een algemeine vrees veroorzaekte: en de vrees zette d'ontstelde gemoederen ter neder. *Gasca* had in d'oorlog tegen *Pizarrus* gespilt meer dan negen honderd duizend dukaeten, welke penningen meest op renten nam. Na dat hy 't rijk tot rust bragt, begonde te denken op betaeling, die hy ten meerderen deel deed uit d'aengeslaege goedren der weder-spanningen. Voorts wierd een naeuwe voet van schatting, by de *Peruaenen* op te brengen, beraemd: daer te vooren ieder *Spanjaerd* haer afdrong zoo veel goed-dacht: waer toe geen wreede pijniging, zelf ter dood toe ontbrak. Binnen *los Reyes* stond wederom de hooge rechtbank der kaizarlijke rijx-raeden gespannen. Weshalven *Gasca*, na dusdaenige verichtingen, t'huifwaerd keert, met een onwaerdeerlijke schat voor *Carel de vijfde*: en liet 't Peruaensche bewind aen de rechts-geleerde *Cianca*. Zedert is *Peru* bestiert by onder koningen. Op *Cianca* dan zijn in orde gevolgt *Antonius Mendoza*, *Andreas Hurtado Mendoza*, *Diego Velasco*, *Lopez Garcias de Castro*, *Franciscus de Toledo*, *Martijn Enriques*, *Garcias Mendoza*, *Luidewijk Velasco*, *Joan Pacheco* en der zelve staetvolgers. Onder dese alle heeft 't Peruaensche koningrijk een vreedzaeme rust genooten, tot merkelyke stijving der Spaensche schat-kisten. Dus lang wegens de vreeeuwde geschiedenissen in *Peru* voor gevallen. 't Zal dienstig zijn de byzondere landschappen van dit magtig rijk kortelyk voor te stellen. Tegenwoordig word het verdeelt volgens drie hooge vuurschaeren, opgerecht binnen de stad *los Reyes*, in degewesten *Charcas* en *Quito*. Dit laetste maekt het noordelykste gedeelte van *Peru* uit, en beslaet twee en zeventig myl in lengte, de breedte bereikt vijf en twintig, elders meer, elders minder.

sijn vordere verlichting.

Onder-koning en van Peru.

Beschryving van 't landschap *Quito*.

der. De winter begint met wijnmaend, en duurt tot d'aenvang der lente. Als dan vallen swaere stortvlaggen, en op 't gebergt ook dichte sneeuw buyen. Buiten de gezeide tijd schuilt de zonne zelden achter wolken. d'Inwoonders sterven veel aen zinkingen, in 't begin en einde des zomers. De pokken nemen ook veel menschen weg. De *Peruaenen* komen met dit besmettelijk quaed dikwils ter weereld: en zetten het *den Spanjaerden* over, die sich van d'inlandsche hoeren niet onthouden. *Zalzaparilla* en 't hout *guaiacan* word gebruikt tot een regen-gift. Hier wasschen veel vergiftige kruiden, die *de peruaenen* tot onderling moorden konstig mengen. In 't heerste gedeelte van *Quito* valt de zoete en verkoelende vrucht *guaba*, twee palmen lang, buiten met een graeuwe schorse, binnen vol wit merg en harde kernen. De boom *guaiaba* heeft een bleek-gladde bast, dichte takken, harde en blinkende bladeren, bloemen uit vijf blaedjens, niet ongelijk een paeuwe-kuif, lang werpige appelen buiten ruig, binnen met slaeuw-rood vleesch en eetbare steenen: de wortel wijd verspreid is zoet, en in water gekookt geneest de roode loop. Dese boom wascht aller wegen, byzonder op laege gronden: te meer alzo uit de korrelen, by de vogelen opgepikt, en met d'afgang quijt gemackt nieuwe boomen groejen. De Spaensche vruchten, peerzakken, citroenen, vygen, granaeten, peeren, queen, oranje-appelen slaegen buiten gemein weelig; doch verrotten haest. Men wind overvloedig tarwe, garst en *maiz*. De weyden vallen graesig voor ossen, paerden en schaepen. De schaepen teelen binnen veertien maenden tweemaal lammen. *d'Oceaan* levert meenigte van zee-visch: de rievieren geven vry minder. De stroom *Barbara* plagt eertijds goud te schaffen. Op de vochtige gronden vindmen zalpeter, zeer bequaem tot buspoeder. Voor de reizigers zijn dienstig d'herbergen *tambos*, staende vijf mijl van elkander, lanx d'heere wegen. Ten gezetten prijs is allerley eet-waer binnen de

zelve te koop. d'Inboorlingen woenen meest by buurten: verlaeten ongaerne haer geboorte-plaets: gaen bekleed met een hembd rok zonder mouwen, boven en onder even wijd: 't overige licchaem blijft bloot: 't lang hair snoerenze op. Zijn sterk en welgeschaepen, en vernuftig genoeg, om eenig ambacht te leeren; doch logenachtig, ongestadig en tot dronkenschap genegen: nemen beswaerlijk 't Roomsche geloof aen: zulx zich meest laeten doopen, wanneer op sterven leggen: drijven sterke handel in kotoen, wolle en laekenen. Aen 't uiterste noorden van *Quito* leggen de steden *Tumana*, *Trugillo*, *Almaguer*, *Madrigal* en *Pasto*. Tusschen *Pasto* en *Quito* ontmoetmen, behalven verscheide dorpen, de beruchte weg by *d'Ingas* door wildernissen en woelt gebergt geleid, de muuradje van een oude sterkte en de wonderlijke steene brug *Lumichaca*, welke de natuur over de snelle stroom *Guaca* gebouwt heeft. Het is een harde klip, wiens voet een ruim log vertoond, waer door 't water yzelijk bruischt. Dese landstreek brengt weinig *maiz* voort; maer overvloedig *mortunnos*, swijmende na pruimen van damast: te veel gegeten veroorzaaken dronkenschap en swaere benacuwdeheid. 't Meir *Yaguarcocha*, betikend een bloed water, ter oorzack *d'Inga Guaynacapa* aldaer twintig duizend menschen den hals afsneed en verdrong. 't Paleis *Carangue* op een kleine vlakte, uit steenen zonder kalk of yzer-werk konstig zamengevoegt, vertoond in haer bouwvallige overblijffsels een verwonderenswaardige heerlijkheid. Weinig verder pronkt 't koninglijke slot *Atabalo*, waer aen *d'Ingas* geen kosten spaerden. Waerlijk een meester-stuk, welk niet behoefd toe te geven den beruchte gebouwen *der Romainen*. Tusschen *Atabalo* en *Cochesqui* een prachtig huis, leid een koude sneeuw-berg. Voorts hebben *de Spanjaerden* lanx de weg tot *Quito* toe verscheide woningen, en byzonder in 't vlakke veld *Annaquito*, alwaer d'onder-koning *Vela* de slag verloor tegen *Gonzalvus Pizarrus*. Maer d'hoofdstad *Francisco del Quito*,

Kleding.

Inborst der
volkeren in
Quito.Wondere
brug.

of

Pokken in
Peru.

Vruchten.

Boom
guaiaba.

Vee.

Herbergen.

Hoofd-stad
Francisco
del Quito.

of ook enkelijk *Quito* genoemd, na de paleisen alhier by d'*Ingas* gesticht, beslaet een naeuwe vlakke, bezet van gebergt, welk aen *Puerto Viejo* voor de *Zuider-Oceaan* rijst, en tegen de *Noord-zee* stoot, nevens *Carthagena*. d'Inboorlingen rondom *Quito* zijn zediger als andere *Peruaenen*. De valleyen, alwaer de zonne klemt, draegen allerley fruit-boomen en schoone wijngaerden. De *papas*, niet ongelijk den aerd-akers, wasschen onder d'aerde. *Quimba* krijgt een manslengte en kleine zaden, waer uit een aengename drank gekookt word. Van *Quito* loopt de koninglijke weg, alwaer om de vier mijl een schoon paleis staet, na *Cusco*, en van *Cusco* na *Chili*, meer als duizend mijlen lang. Een uur gaens buiten *Quito* rookt een hoog gebergt: zomtjids werpt het wijd en zijd dikke assche: en maekt een naer geluid, niet anders of donderde. d'Assche beschaedigt 't land boven maete: en zoude meer hinderdoen, tenzy door de slag-regenen by

Rookende
berg.

wintertijd wierd weg-gespoelt. De stad leid op een drooge zandige boodem, in 't midden van een gracht, met verscheide bruggen beleid, doorsneeden. De straeten loopen breed en recht. Vier markten maeken een groote ruimte. Behalven d'hoofdkerk staen twee andere tempels, aen desanten *Sebastiaen* en *Blastus* toegewijd. De kloosters der *Franciscaenen* en *Dominicaenen* wijken elkander in kostelijke timmering niet. Vijfhonderd Spaensche huisgezinnen zijn alhier nedergeslaegen. d'Ontfangers van 's koniux inkomsten bewoonen prachtige huisen. Meer als vijftig duizend *Peruaenen*, rondom de stad, staen op gezette schatting. Om haer te beteugelen, is *Quito* voorzien van allerley oorlogs-gereedschap. De meeste handel bestaet in schaepen, koeyen en geiten-kaes, kotoene kleedjens, lakenen, vlas, hoeden, touwen, zuiker en zout. 't Zout graeuw en bitter borrelt uit een bronne in 't gewest *Mira*. Oolie, wijn en droo-

droogeryen worden een stuk weegs van de Zuid-zee de rievier *Ambato* opgevoert, en voorts met karren binnen de stad. Zuidelijk van *Quito* is te zien 't paleis *Thomebamba*, in 't landschap *Canares*, alwaer twee rievieren te zamen-vloeyen, nevens een lage vlakke, vol allerley wild. 't Gebouw zelf leid ten grooten deele vervallen. Eertijds telde het verscheide zaelen: in sommige lagen wapenen opgeslooten, in andere leef-togt en klederen: hoedanige timmeringen *d'Ingas* over *Peru* meer als duizend hadden gesticht, inzonderheid lanx de koninglijke weg: ten einde by oorlogs-overval aller wegen voordendag waeren. *Thomebamba* beschouwde ter luster hand de prachtige zonne-tempel: welkers poorten niet alleen konstig beschilnert; maer ook met esmarauden kostelijk ingelcid pronkten. Beide 't paleis en tempel, met fijn goud vol beeld-werk gedekt, bestonden uit groote toet-steenen en jaspis. Men bewaerde alhier onwaerdeerlijke schatten. Doch dese heerlijke gebouwen zijn tegenwoordig zeer vervallen. 't Volk van dit gewest genaemt *Canares* draegen lang hair, kroontjens-gewijs op de kruin gevlochten, wolle of kotoene hembden en laerzen van *cabicia*. De vrouwen, tamelijk schoon, zijn buiten gemein hitzig op de Spaensche landaerd: spitten, zaeyen en verzaemelen den oogst: daer de mannen binnens huis spinnen, weeven en wijve-werk doen. In 't jaer vijftien honderd vier en veertig, wierden alhier mijnen ontdekt die by na zoo veel goud als aerde uit-leverden. 't Paleis *Tacunga* leid niet verre van den berg, die voor eenige jaeren veel asche en swaere steenen over 't veld wijd en zijd wierp. 't Gebouw vertoond groote mauren, in welke noch te vinden zijn degaeten, daer eertijds goude schaepen ten gods-dienst geplactstonden. Nevens leid een klooster, by de maegden *Namaconas* bewoond, om den zon aen te bidden. Rondom staen steene huisen met stroo daken. d'Inwoonders zijn bruin en minzaam. De vlekken *Mulambato*, *Mocha*

en *Rhiobamba* hebben ieder een kostelijk paleis. Tegen *Rhiobamba* stoot het landschap *Chumbo*: uit welk een moeyelijke weg leid na 't veer *Guanaycapa* over de rievier *Chongo*. 't Gewest *San Iago de Puerto Viejo* brengt overvloedig voort *batatas-wortelen*, *maiz*, *juca*, drierley zoort *guayavas*, *cerezillas* en de boom *tunas*, die wilde vijgen draegt. De Spaensche vruchten slaegen hier buiten gemein wel. De varkens, welker navel op de rugge staet, zijn zeer gemein. Nergens loopen zoo veel en smaekelijke harten. Behalven ontelbaer gevoogelt, voeden d'ingezeetenen binnens huis den *xuta*, swijmende na een gans, en *maca* weinig kleinder als een haen, verwonderenswaerdig schoon. De visschen *bonitos* worden overvloedig gevangen; doch veroorzaken koorts. Lanx de zee-kust krijgen de menschen roode wratten, gelijk okernooten, byzonder aen 't voorhoofd en de neus. Lanx de *Zuider-Oceaen* woonen de *Caraques* tusschen d' uithoek *Passao* en rievier *Dable*. Haer aengezichten zijn vol kerven en gaten, van d' ooren af tot de kinne toe. Om den hals en armen draegenze goude kleinoendien en roode kleine kooraelen *chaquira*, by de *Peruaenen* hooggeacht. Zy hebben twaelf dorpen uit houte huisen. 't Voornaemste *Manta* was eertijds vermaerd wegens een groote *esmaraud*, gods-dienstig aen-gebeden. *Puerto Viejo*, bespoelt van de Zuid-zee, is een ongezonde plaets. 't Regent hier acht volle maenden achter een. De regen begint met de wijn-maend. De burgers, de voornoemde wratten onder-heevig, leven zelden lang. *Gua-yaquil*, anders ook genaemt *Culata*, gebouwt aen een diepe inham der *Oceaen*, nevens de stroom *Ambato*, die snel af-vlied van 't gebergte *Quito*, beslaet een vruchtbaere grond. Men vindt aller wegen veel hooning in holle boomen. 't Water der rievier geneest de Spaensche pokken: weshalven uit alle gewesten geduurig groote meenigte derwaerds trekken. Lanx d' oevers wasclit overvloedig *salzaparilla*. Verwonderens-waerdig is de brug-

Paleis Thomebamba:

en zonnentempels, beide wonderlijk.

Volk Canares.

Paleis Tacunga.

Landschap Chumbo:

Puerto Viejo:

't Vee en wild alhier.

Vreemde wratten.

Caraques haer wonderre drage.

Stad Guayquil.

Stroom Ambato.

brugge, welke *d'Inza Guaynacapa* begon te leggen over de vloed: doch met zijn dood bleef 't werk steeken. De *Guancabillas* staen onder de gehoorzaamheid der stad *Guayaquil*. De Spaensche hopman *Contera* stichte in de valleye *Vili* de vesting *Castro*. 't Gewest *Paltas* heeft moeyelijke wegen, moeder-naekte inwoonders, koud gebergte, de paleisen *Piedras* en *Tamboblanco*, verscheide dorpen en de stad

Loxa, tusschen twee armen der rivier *Catamayo*, onder een gezonde lucht, aen de koninglijke weg die na *Cusco* loopt, in 't dal *Cuxibamba*, alwaer geen vergiftig dier immermeer gevonden word. De boodem draegt weelderig eiken, noote-boomen, elfen, willigen, cederen, *maiz*, garst en terwe. Niet verre van de stad springt een heete sulfer fontein heellende allerley wonden. Gevoogelt, wild, vee en visch maeken de p aets bovengemeen lijflichtig. Een schone kerk en twee kloosters der *Dominicaenen* en *Francijcaenen* brengen geen klein cieraed toe voor de stad. Oostwaerd al leid een onbewoond gebergte welker toppen onder eeuwig sneeuw schuilen. Binnen *Cuenca* bewoonen de *Minder-broeders* en *Preek-Heeren* prachtige gestichten. 't Land rondom heeft rijke mijnen van goud, zilver, quik-zilver, koper, yzer en sulfer. Ten oosten van de koude toppen *Andes* beslaet de stad *Zamora* een vochtige grond. Nimmer word 't volk alhier besocht met besmettelijke ziekten: zy gebruiken tegen alle quaelen tabak en 't kruid *aguacolla*. De nooten, die rondom her vallen, veroorzaeken raeuw gegeten een haestige dood; doch gekookt geven 'goed voedzel. De mijnen leveren ongemein groote korrelen goud. Een, wegende achtien pond, is aen den Spaenichen koning *Philips de tweede* vereert. De ziltige bornen geven goed zout. Drie stroomen van 't gebergte af gestort wentelen goude-zanden, en verschaffen lekkere visch. Byen zonder angels maeken veel hooning. De tijgers en kleine leeuwen doen groote schaede onder de schaepen *pacos*, geiten, verkens en koeyen. De stad zelf is net be-

bouwt, met houte en steene huizen: de kerk en 't *Dominicaener*-klooster steeken boven d'andere timmeringen uit. 's Koninx rent-meester houd alhier een kostelijk hof. De landzaeten rondom zijn botte menschen: voor d'aenkomst der *Spanjaerden* sloegenze malkander om de buit dood. De stad *Tuenis* gelegen in 't gewest *Chuquimayo*: alzoo genaemt na de snelle rivier, welke de Peruaensche vrouwen en kinderen zelf, tot verwondering der *Spanjaerden*, overzwemmen. d'Inboorlingen beschilderen 't gansche lichaem swart, met 't zap der wortel *Yaguas*: en leven meest by de gestampte plante *Tuca*. Aen d'ander zijde van 't gebergte, welk d'oever van *Chuquimayo* beslaet, leid 't gewest *Perico*, vruchtbaer en dicht-bewoond: waer tegen 't goud-rijke landschap *Cherinos* sloop. Voorts heeft *Peru* verscheide aengenaeme valleyen: onder welke ten noorden uimunten *Tumbes*, *Solana*, *Poechos* en *Piura*, alle vruchtbaer, vol heerlijke gebouwen, en door stroomen bevochtigd. De eerste stad, by de *Spanjaerden* in *Peru* gesticht, is *San Miguel*: zy beslaet een drooge boodem, welke des zomers zeer stuijft, en gedurende de winter-maenden vochtig valt: vermids de harde grond 't waer niet verswelgen kan. De *Ingas* hebben door dese valleyen een weg geleid, breed vijftien voet, tusschen twee muuren en geboomte wederzijds. Westelijk van *Miguel* vertoont haer 't stedeken *Payta*, aen een venige haven der *Zuidzee*. Op 't jaer vijftien honderd zeven en tachtig, leide *Thomas Candisch* de plaets aen koolen: welke nu acht en twintig jaeren herbouwt stond: wanneer *Joris Spilbergen*, na een hard scheeps-gevecht tegen de Spaensche ammirael *Rodrigo Mendoza*, in de ruime haven voor *Payta* ten anker liep. Hy schikte acht schepen met drie honderd gewaepende stadwaerd; doch dese vonden de vyand lanx de wal beschanst, zulx onverrichter zaek te ruggekeerde. Westhalven de jagten *Eolus* en *Morgenstarre* dicht onder *Payta* liepen, en onophoudelijk in de stad schooten.

's Landschap *Paltas*.

Stad *Loxa*.

Steden *Zamora* en *Cuenca*.

Vreemde nooten.

Stad *Tuenis*.

Landen *Perico* en *Cherinos*.

Valleyen.

Stad *San Miguel*.

Stedeken *Payta*.

EXPUGNATIO PAYTÆ

Ondertusschen achterhaeldehopman *Joan de wit* een Peruaensche visscher, die twee maenden lang zee gebouwt had, en goede vangst bekomt. 't Vaertuig bestond uit zamengevlochte balken, voerde twee bezaens, ses fluxe boots gezellen: zeilde niet min vaerdig als scherp by de wind. 't Geschut, welk de schepen op *Payta* loste, maecte zulk een schrik onder de burgers: datze met zak en pak na 't gebergte vlooden, en de stad ten besten gaven, in welk *Spilbergen* 't vuur stak: binnen weinig uren, laegen twee schoone kerken, een *Dominicaener-klooster*, en de meeste huisen aen koolen. Indien de burgers niet flauw-hertig waeren geweest, zy hadden kans genoeg, om *d'Hollanders* af te wijzen; want de onder-koning *Luidewijk Velasco*, verkundschapt van *Spilbergens* aankomst, had de plaets gesterkt met oorlogs-gereedschap en genoegzame bezetting; maer de moet slabbakte. Terwijl *Spilbergen* alhier ten anker bleef, vongen de matroosen op

't eiland *Lobos*, schuins voor *Payta* zeewaerd afgelegen, een wonderlijke vogel, twee ellen hoog en drie dik, wiens bek, vleugelen en klauwen na eens arends tweenden, de hals was gelijk der schaepen, op 't hoofd stond een haene kam. Voorts zond *Donna Paula* stee-voogdesse van *Payta*, over *Peru* wegens bescheidenheid en schoonheid vermaerd, kool, oranjen-appelen, citroenen en andere verversching aen d'*Hollandische* vloot: zy verzocht te vergeefs ontslaeging van zommige *Spanjaerden*, in de zee-slag tegen *Mendoza* gevangen. Ten oosten van *Payta* landwaerd, leid 't heete en vochtige landschap *Quixos*, berucht wegens 't geboomt draegende de welriekende vrucht *canela* en de rank-appels *granadilla*, byzonder dienstig tegen hetzelfde koortzen. 't Loof der rank-appel boom kan gelijk klim-op gevlochten: de bloeyzem hangt als een zon met lang-werpige blaedjens, rood en wit gespikkelt: opent haer drie uren na zonnen opgang, en

Vreemde vogel.

't Land Quixos.

Rank-appel boom.

en sluit toe voor den avond : even of de natuur zorge droeg , om de schoonheid der uirsteekende bloeyzem te bewaeren. Behalven de stedekens *Archidona* , *Avila* en *Sevilla del Oro* , leid hier d'hoofdstad *Quixos* , gesticht door *Ramirus Davalus* , op 't jaer vijftien honderd negen en vijftig. 't Gantsche gewest *Quixos* , ontvolkt wegens 't woeden der *Spanjaerden* , behoort onder 't bisdom *Quito*. Ten oosten van *Quixos* grenst *Canela* , alzoogenaemt ter oorzaak dit gewest groote bosschaedjen heeft , welke de vrucht *canela* overvloedig voortbrengen. Naeuwelijx een Peruaensche landaerd diervoegen mishandelt , als dese. Want *Gonzalvus Pizarrus* , meinnende groote schatten alhier te vinden , vond niet als boomen draegende knoppen gelijk olyven , by d'inboorlingen *canelagenaemt* , met welke sterke handel drijven : anderzints zijn arme en onvernunftige menschen , schuilende onder vervalte hutten. *Pizarrus* liet de meeste verscheuren door sijn honden : dewijl geen schatten konden byzetten , noch aanwijfen waer de zelve te bekomen waeren. Vorders behooren tot 't hooggerecht van *Quito* de landschappen *Pacomores* en *Yguar-songo* , anders ook genaemt 't gewest *Juan de Salinas* , beide macken meer dan honderd mijlen uit in de lengte : de breedte is niet minder. De graelige weyden voeden weelderig vee : d'akkers leveren tarwe en allerley gezonde kruiden : elders leggen ook rijke goud-mijnen. De landvoogd *Juan de Salinas Loyola* stichte alhier vier stedekens , namentlijk *Valladolid* , *Loyola* , *san Iago de las Montanas* en *Caruma*. De Jesuiet *Acosta* verhaelt , hoe hy buiten *Caruma* gevonden heeft groote stenen : welker zommige mer goude aderen doorloopen , andere half steen half goud waeren : doch wierden beswaerlijk uit de rotzen gehakt. 't Meeste goud vindmen in 't zand van zommige West-Indische rievieren : de voornaemste vloeyen door *Quito* , *Nieuw-Granada* , *Valdivia* in *Chili* en *Caravaya* in *Peru*. Anderzints leid ook 't goud aen korrelen , gelijk meloen-zaed , grootet en kleinder , zonder eenige

vermenging. Aen de noordelijkste hoek van *Quito* valt de stroom *san Iago* in de *Zuider-Oceaan*. De mond der rievier heeft een wonderbaerlijke grond ; want meenigwerf zitten de schepen achter vast , en voor de boeg is meer dan tachtig vademen waters. Onderrusschen zijn dese banken gantsch niet gevaerlijk. Ten zuidwesten van *san Iago* leid de ruime inwijk *Matthæo* , en d'uithoek *Francisco* , kenbaer wegens hoog land en banken , die haer rood en wit vertoonen. Recht onder de middag-lijn duikt 't hoofd *Passao* met laeg land. Tusschen dit en *Matthæo* vloeyen de vier groote rievieren *los Quiximies* zeewaerd. Achter *Passao* rijft 't hoog gebergt *Quaque*. Westelijker verschafft de boezem *Caragues* een veilige reede voor allerley vaertuig. Thans ontmoetmen 't stedeken *Puerto Viejo* , schuilende achter d'uithoek *Laurenso* : voor welke vijf mijl in zee 't eilandeken *Plata* leid , eertijds vermaert wegens een prachtige tempel , alwaer de *Peruaenen* schaeppen en kinderen keelden , en de duivels beelden bestreeken met zulk een vervloekt offer-bloed : zy brachten haer afgodkleinoodjen , goud , zilver , wolle en kotoene hembden en mantels. *Franciscus Pizarrus* vond hier een onwaerdeerlijke schat. Tegenwoordig onbewoond heeft niet anders als dorre en wilde boomen. Volgen vorders de havenen *Callo* en *Zalango* , alwaer goede reeden zijn , versch water en brandhout. 't Hoofd *santa Helena* maekt ten noorden een veilige inham : op den oever welt een born-put van jooden-lijm , by d'inboorlingen *copey* genaemt , dienstig om 't wand en schepen te teeren. De stroom *Tumbez* valt in een ruime boezem , aen welkers noord oostelijke hoek , dicht onder de vaste kust , 't eiland *Puna* , tien mijl in d'omwegang , leid. De grond brengt overvloedig *maiz* , *juca* en andre smakelijke wortelen voort , behalven groote bosschaedjen vol fruit-boomen en *zalezaparilla*. d'Inwoonders , swartagtig en van middelbare lengte , dragen kotoenekleedjens , de hoog-geachte ketenen *chaquira* en goude kleinoodjen : drijven sterke handel : voerden eertijts

Stad *Quixos*.Land *Canela* uitge-moord.Land *Juan de Salinas*

Hist. Nat. West-Ind. l. 4 c. 4.

Wonderlijke goud-steenen.

Rievier *san Iago*.

Uitboeken en inwyken.

Stroomen *Quiximies*.Eiland *Plata*.

Vreemde put.

Eiland *Puna*.

verrichting
van Can
disch alhier.

swaere oorlog tegen *Tumbez*: lijdend by zomertijd groot gebrek aen versch water. *Thomas Candisch* stapte op 't jaer vijftien honderd seven en tachtig alhier te land: vond een schip aen strand overgehaelt en drie dorpen: in 't een stond een paleis van een *Cacique* met steene galderyen aen de water-kant, en nevens een ruim pakhuis, vol pekpoten en basten om kabels te vlechten: 't dorp telde ruim twee honderd huizen. Een schoone kerk, in wien stoorn ettelijke klokken hingen, besloeg een open vlakte.

De Cacique, getrouwt aen een Spaensche vrouw, was nevens de dorpeelingen gevluht. *Candisch* bragt, behalven overvloed van ossen, vette schaepen, duiven en endvogels, de klokken en 't geen niet gebergt was aen boord: en verbrande voorts de gantsche plaets. Doch terwijl alles vernielde, vielen onvoorziens honderd *Spanjaerden* en een meenigte *Peruaenen d'Engelsche* diervoegen op 't lijf, dat ettelijke om hals geraekten, en andere gevangen bleven.

Eilandeken
Clara.

Weinig dieper zeewaerd, verdoont haer 't onbewoonde eilandeken *Clara*, alwaer die van *Puna* eertijds haer dooden begroeven. De inwijk in welk de stroom *Tumbez*, wederzijds dicht bewoont, valt, eindigt ten westen aen d' uithoek *Blanco*. Zuidelijk van *Blanco* ontmoet men onder de wal 't eiland *Lobos*, alwaer ettelijke fonteynen jooden-lijm uitborrelen. Om de punt *Aguja* leggen de twee eilandeken *Lobos Marinos*, tegen over een laege kust: hebben geen gras, boommen of versch water; maer meenigte robben, pinguins en ander vreemd gevogelte. d'ontdekking deser gewesten, gehoorig onder d'hoogste vuurschaer tot *Quito*, dient kortelijk opgehaelt. Terwijl *Pizarrus* gevangen hield *den Inga Attabaliba*, zond hy den hopman *Beualcazar* na de nieuwe vesting *San Miguel*: alwaer uit *Panama* en *Nicaragua* tachtig ruiters en slijf honderd voet-knechten waeren aengekomen. *Beualcazar* bericht, hoe binnen *Quito* een groote schat goude lag, en 't volk *Canares* bondgenooten der *Spanjaerden* on-

Hoe de lan-
den gehoo-
rig onder
Quito ont-
dekt zijn:

draegelijke overlast leden van *Ruminagui Attabalibaes* veld-overste, voerde geswind de gezeide benden derwaerds: om den buit af te haelen, en *de Canares* te helpen. Doch hy vond 't een en het ander ten hoogsten beswaerlijk; want *Ruminagui* hield met twaelf duizend *Peruaenen* de bekommerlijkste toegangen bezet: had zommige wegen listig ondergraeven: en op 't vlakke veld kuilen gemaekt vol scherpe staeken, bedekt met riet, en 't riet met aerde. *Beualcazar* had schranderheid genoeg, om de laegen te mijden: hy nam doorgaens omweegen: rende den vyand ter zijde in: en bemagtigde d'hoofdstad *Quito*, na kleine tegenstand. Ondertusschen zond *Ferdinand Cortesius* uit *Nieuw-Spanje* den hopman *Peter Alvaradus*, die *Guattimala* bemagtigde: en zedert by 't Spaensche hof gevollmacht wierd, om *Peru* van de noordkant tot Spaensche gehoorzaamheid te dwingen.

Garcias Holgun met twee schepen afgeschikt, ten einde na de *Peruaensche* toestand vernam, bragt tyding te rugge: hoe *Franciscus Pizarrus* onwaerdeerlijke schatten bequam tot *Caxamalca*. Niet minder dacht *Alvaradus*, als hier op te slaepen. Hy zet dan aen *Puerto Viejo* vijf honderd soldaeten te land: rukt hongerig en dorstig over 't gebergt *Arcabucos*: en ten zy in eenig riet, een mans been dik, zoet water vond, paerden en menschen waeren versmacht. Naderende aen *Quito*, stond het geschaepen tot een bloedige burger-strijd: alzoo de stadvoogd *Beualcazar*, geen medemakker duldende, sijn volk ten veldslag schaerde tegen hem. Door tusschen-spreken wierd de twist bygeleid. *Alvaradus*, voor groot geld uitgekocht, liet *Quito* leggen. Zedert hield *Gonzalvus Pizarrus* eenige tijd huis binnen dese stad: en vertrok oostwaerd na een landschap welk overvloedig kaneel voortbragt. Twee honderd *Spanjaerden* en vier duizend *Peruaenen* hielden hem geselschap. Op de grenzen van *los Quixos* streeden d'inboorlingen, nooit by *d'Ingas* verheert, tegen hem mannelijk: met de nacht paktentze haer weg.

merkwaer-
dige ver-
richtingen
dies aen-
gaende.

Vreemde
voorvallen
op de rogt
na het ka-
neel-land.

Ter-

Treefelijk
inweder.

Terwijl alhier uitruste, ontfak een schrikkelijk onweder. Boven stormde de wind tusschen yzelijke donderslaegen en schintelende blixemen. Deaerde zidderde beneden, en gaep-te hier en daer zoo geweldig, dat meer dan vijf honderd huisen, bos-schaedjen en ruime stukken lands verzonken. Een onbekende rievier liep over d'oevers, en sette 't land rondom plas. Zulx *Pizarrus* niet dan de dood voor oogen zag, zelf nadat de beweging van hemel en aerde stilde: alzoo nergens leeftogt te bekomen was. Eindelijk geraekt op 't naeste gebergt, verloor veel volk, door onlijdelijke koude doodgevrooren. In 't landschap *Zumaque* kreeghy verversching, en overvloedig kaneel. Dit wascht aen groote boomen in 't wild: de bladeren zijn niet ongelijk den lauwriet: de vrucht groeyt in kleine beezien: de schorse en wortel hebben een sterke kaneel-reuk. Voort-gereift na 't stedeken *Coca*, vond een waterval, die uit een rotze meer als vijftien honderd ellen hoog nederplofte: zulx 't geruisch by stil weder ses mijlen verre gehoord wierd. *Pizarrus* liet sijn ongezonderd volk in *Zumaque* uitrusten. Hy zelf toog oostelijk van *Coca* na 't vlakke gewest *Guema* vol moerassen. De inboorlingen gingen naekt, alleenlijk bedekt voor de schaemelheid. Eindelijk gevordert tot de groote stroom, *Maranon*, die 't land rondom plas zette, vond geraedzaam een bergantijn te bouwen. De hoefyzers der doode paerden verstrekten tot yzerwerk, d' hembden tot zeilen. Met een gomme, welke aldaer viel, wierd 't schip geteert. Dit gerackte te water: voerde de pakkaedje en zieken. *Pizarrus* volgde lanx d'oever: maekte zich door ried en ruichte een weg, of schiepte zomtjids in de bergantijn over, wanneer aen d'ander zijde der stroom een gemakkelijker pad lag. Twee honderd mijl waerenz nu den rievier afgezakt, met geen ander voedzel als wilde vruchten en wortelen: wanneer hopman *Franciscus Orellana* last kreeg met vijftig man, om voor te zeilen, en lijftogt

Land
Zumaque.

Kaneel-
boomen.

Wondere
waterval.

Land
Guema.

Verwonde-
rens waer-
dige togt
van *Con-
salvus Pi-
zarrus*:

te zoeken. Aen devloeden die dwers uit 't land in de groote rievier vielen zoude hy een bemande boot laeten leggen. *Orellana* dreef binnen weinig dagen met de geweldige stroom zoo verre af, dat in geen jaer kans zag wederom op te geraeken: konde nergens spijs bekomen: had dagelijx te strijden tegen d'*Indiaenen*, die in kleine schuitjens stoutmoedig na boord voeren: kreeg bericht, hoe dichte by d'*Amazones* woonden, vrouwen die geduurig oorloogden tegen de nabuuren: quam eindelijk in de *Noorder-Oceaan*. De stroom *Maranon* valt van 't gebergt onder *Quito*, en maekt wegens haer kromme bogten meer dan achtien honderd mijlen: de mond is vijftien mijl breed. *Orellana* na *Spanje* overgestooken, verkreeg by 't hof aldaer 't hoogste bewind des landschaps der *Amazones*: voerde in drie schepen vijf honderd man derwaerds; doch onder *Canariën* gevordert verliepen alle: zulx *Orellana* van hartzeer stierf. Maer *Pizarrus*, verkundschaft uit een *Spanjaerd* by *Orellana* te land gezet, hoe de bergantijn na d'*Oceaan* afzeilde, stond in d' uiterste ongelegendheid. Het volk had nu, zedert uit *Quito* trokken, een moeyelijke weg vier honderd mijlen lang bewandelt: de paerden waeren meest alle opgegeten: vele stierven aen ongezonde kruiden: andere vielen dood van honger en langwijlige ongemakken: de klederen slingerden verror door regen en wind om 't lijf: de schoenen versleeten: de degens verroest: de voeten vol bleiven: de licchaemen in distelen en doornen jammerlijk gequetst: nergens vaertuig, die 't heir over de stroomen schiepte. *Pizarrus* dan verlaet de rievier *Maranon*, en neemt een andere weg niet min moeyelijk wegens de steile rotzen en ongebaende bergen. De valleyen begonden bezaeyt te worden met lijken en half-levendige. De kranke en amechtige konden 't leger niet volgen, alzoo te haestig voort trok; want ieder oordeelde zoo veel te vorderen tot behoudenis, hoe veel meer wegs hy afleide. Die besweeken, riepen bekende en onbe-

als ook van
Orellana.

Rievier
Maranon.

Gebrek van
een leger
zeer ge-
denkwaer-
dig.

kende om hulp. De paerden ontbraken, om de swakke te voeren. Elk zag den dood voor oogen. Weshalven te rugge geroepen, niet eens te rugge keeken, de barmhertigheid in schrik verandert zijnde. De verlactne schreuwden tot fanten en fantinnen, en om bystand aen *Pizarrus*; maer, voor doove ooren smeekende, en door wanhoop woedende, wenschten d'overige gelijke uitkomst en even zulke vrienden toe, wanneer de zelve nood haer avond of morgen inschelijx overviel. *Pizarrus*, wegens hartzeer en schaemte bekommert, als die 't volk aldus op de vlees-bank bragt, vaerdigde weinige ruiters voor af, die binnen *Quito* de tyding deser ellendige toestand bragten: ten einde levens-middelen te gemoet quamen. Hy was nu op vijftig mijl de stad genaedert, wanneer leeftogt uit *Quito* ontving. 't Heir uitgehongert viel zoo hittig aen 't eeten, dat verscheide stikte. d'Overgeblevene bleven onder haer veldheer *Pizarrus* een geruime tijd tot bezetting van *Quito*: welke stad, op een vermaecklijke boodem gebouwt, zeer toenam in 't jaer vijftien honderd vier en veertig, vermids de rijke goud-mijnen toenmaels gevonden. Doch niet lang duurde dit geluk; want alzo *Quito* de zijde des onder-koninx *Blasus Nunnez Vela* verkoos tegen *Gonzalvus Pizarrus*, heeft dese de burgers ongenaedig vermoord, en d'huisen aen koolen geleid. De zelve verwoesting om de zelve oorzaak quam den drie dorpen over in 't landschap *Bracomoros*, by *Joan Porzel* ter eener zijde, en hopman *Vergara* aen d'ander kant ontdekt: gelijk zy ook 't gewest *Chiachiapias* vonden, alwaer *Alfonfus Alvaradus* de vesting *Leuanto* stichte, omringt van dicke valleeyen, door welke verscheide rievieren stroomen, tot bysondere versterking der stad. Rondom *Puerto Viejo* wonen d'inboorlingen boven in boomen. Om haer 't onder te brengen vonden de *Spanjaerden* groot werk; want het land niet alleen rouwen woest geen swaer leger konde voeden: maer ook wierpen de *Peruaenen* uit haer verheeven hutten swaere stee-

nen: javelijns en potten vol ziedende water, zulx veel schaede toebagten aen haer bestormers: die eindelijk onder dikke borden schuilende de boomen omhakten. De nedergestorte zijn meest van Spaensche honden verscheurt. 't Volk, gehoorig tot de hooge vuurschaer binnen *Quito*, mompelen binnens monds gelijk de *Moorren*. De mannen pleegden certijds opentlijk sodomietery: waerom doorgaens quaed huis hielden met haer vrouwen. Draegen korte hembden zonder mouwen tot denavel: gaen met ongedekte schaemte, swart-beschilderde licchaemen, en hair geschooren na de wijze van een monnix-kruin: voor en achter is 't hoofd kael, ter zijde hangen lokken. Om d'armen en beenen bindenze dubbelde ketenen uit goud, zilver, turkoisen, esmarauden, witte en roode flekhuisjens. Zy doorbooren inschelijx den neus, lippen, wangen en ooren, en stecken in de gaten peerl-snoeren. Haer schuiten zijn gemaakt van drie, vijf, zeven, negen of elf lichte balken: de middelste is de langste, de andere leggen na boven korter en korter over malkander, en worden met een zoldering gedekt: de zeilen glijken na een verkeerde bezaen, kleinder of grooter, na de groote of kleinheid der vlotten; want zommige voeren vijftig, andere drie mannen. Die roeyt of stiert zit op de middelste groote balk. De masten bestaen uit twee stukken, achterwaerds omgeboogen. Wanneer in zee steeken, werpenze brood en aerd-vruchten tot offerhande over boord, en bidden om voorspoedige reis. Dese vlotten konnenze licht uit malkander sloopen: als namentlijk de rouwen, met welke samen-gebonden zijn, aen stukken gesneden worden. Op dusdaenige wijze is meenig *Spanjaerd* om hals geraekt; want gebruikende de dienst der *Peruaenen*, om over te schepen op de gezeide vlotten, rukten dese onvoorziens de touwen los: zulx de balken weg-dreeven, en zy na land swommen. Diergelijke part speelden d'inboorlingen van 't landschap *Quito* aen 't magrig heir, welk *Guaynacaua Attabalibaes* vader

Quito uit-
gemoord.

Stad
Leuanto.

Volk, woon-
nende in
boomen, hoe
uitgeroeyt:

haer vuile
zedes, haer
gewaad:

haer
vreemd
vaerswig:

met welk
meenig vy-
and snen-
velt.

der afschrikte, weinig voor de komst der Spanjaerden in Peru, om Quito te bemagtigen. Hy gelaste de volkeren *Guancabilcas* vloten toe te stellen; ten einde sijn leger over de wijde stroom *Chongo* gelijkelijc scheepte. Men had, volgens gegeven orde, meer dan duizend vloten by d' hand: die, ter halver stroom ontsnoert, met 't gewaepend krijgsvolk in 't midden der snelle vloed weg-spoelden. De tempels, op desen boodem aller wegen, hadden deuren, met kotoene kleden behangen na 't oosten. Binnen stonden d' afbeeldsels van twee leelijke zwarte bokken of vervaerlijke draeken, waer voor geduurig welriekend hout brande. Uit 't offerhout vloeyt de *gomme elemi*, met welke delijken gebalzemt alle verrotting verduuren. By d' uithoek *Passio* stonden verscheide kerken, alwaer gekruiste mannen, vrouwen en kinderen aen pylaeren gespijckert hingen, niet anders of leefden, uit kracht der gezeide gomme. Ook waeren menschen-koppen tegen de muuren genaegelt, en tot een kleine vuist gekrompen door bijtende oolie. De tweede hooge vuurschaer word gespannen binnen de stad *los Reyes*, waer onder 't voornaemste gedeelte van Peru behoort, uitgestrekt lanx de Zuid-zee drie honderd mijl, van d' uithoek *Aguia*, daer 't gerecht *Quito* begint, tot voorby de stad *Arequipa*, alwaer de rechts-macht van *los Charcos* aenvang neemt: loopt oostwaerd na *Brazil* en *rio de la Plata*. In desen omtrek leggen de steden *Lima*, *Arnedo*, *la Parrilla*, *Truxillo*, *Miraflores*, *Juan de la Frontera*, *san Iago*, *Leon*, *Guamanga*, *Cusco*, *Francisco*, *de la Vittoria*, *Iuan del Oro*, *Arequipa*, *san Miguel*, *Valverde*, *Cannette* en *Oconna*. Op d' uiterste grenzen van 't gebied *los Reyes* leid *san Miguel*. Uit dese stad loopt een zandige weg, na de valleye *Motupe*, tusschen dorre duinen. De beeken, van de duinen nedergestort, verzingen in 't mulle zand. Waerom de reizigers, lanx de weg twintig mijl lang, kalabassen vol water of wijn draegen: trekken by nacht wegens

de brandende zonne. De valleye *Motupe* heeft overvloedig geboomt, welk haer voedzel trekt uit een rievier, by een drooge boodem opgeswolgen. Alhier valt veel kotoen. Volgen voorts in orde de daelen *Xayanca*, eertijds buiten gemein volkrijk en vol paleisen. De stroom, door 't midden vloeyende, word met grafsten afgeleid, tot het bevochtigen der akkers. *Tuqueme* is niet min lustig wegens dichte bosschaedjen. De vervalle paleisen betuigen genoegzaam een aeloude heerlijkheid. *Cinto* behoeft naeuwelijx voor *Tuqueme* te wijken. Tusschen beide leggen zavelige duinen en dorre klippen, op welke noch kruid of boom wascht, noch levendig schepsel zich onthoud. De weg duurt een dag-reise, en kan niet bewandelt worden zonder bekende leiders. Volgt de valleye *Collique*, bewaert van een stroom even eens genaemt, en schuilt onder de schaduwe van ontelbaer geboomt. Eertijds dicht bewoont; doch zedert de Spaensche oorloogen byna t' eenemaal ontvolkt: alzo niet alleen een merklijc aental by de Spanjaerden vermoord is; maer ook niet weinige uit wanhoop geweldige handen aen haer zelf, vrouwen en kinderen leiden. *Peter Martijn* raed-heer van kaizar *Carel de vijfde* stelt verscheide schrikkelijc staetjens ter neder, ten bewijs: hoe de Westersche Indiaenen by honderd duizenden sneuvelden. Onder vele voorvallen knoopt hy twee aen malkander. De Spaensche hopman *Olandus* besliep de dochter van een Indische *Cacique*. Wanneer haer bevond grof swanger, wilde weten, of zy uit hem 't kind droeg. Om de waerheid door wreede pijniging uit te persen, word de bevruchte tusschen twee houten spitten naekt vast gebonden, en tegen 't vuur gebraeden. De schrik en pijn ontzielde eerlang de mishandelde. Oevel nam haer vader zulk een moord op. Hy loopt dan raezende met dartig metgezellen na 't huis van *Olandus*: slaet des zelfs wijf en gantsche huisgezin dood: sluit de deuren rondom toe: steekt de brand in 't huis: en verbrand met

Valleyen
Morupe,
Xayanca,
Tuqueme,
Cinto.

Tempels
van Quito.

Gomme
elemi.

Beschrijving
van
de landen
gehoorig
onder los
Reyes.

Wondere
beeken.

Collique
gelijk ook
de andere
valleyen
meest uit-
gemoord.

de Orbe
Novo. dec.
5. c. 9.

Schrikke-
lijc ge-
schiedenis.

met de lijken zich zelf en sijn mede-
h. lpers. De tweede voorval is niet
min schrikkelijk. Een Indiaensche
jonge dochter was verkracht door
een Spaensche esel-drijver. Zy ver-
haelt t'kennis aen haer ouders: en
maekt bekend, hoe bereid staet te
sterven. t'Afraeden hielp niet. Zy
slikt dan raeuwe *juca* door, die ge-
kookt gezond voedsel geeft; maer
anderzints een gewisse dood veroor-
zaekt. t'Vergif werkte langzaam.
Zy vliegt d'eshalven tot de naefte
stroom: gewasschen breekt een klein
boomtjen, onder een grooter staen-
de, tot de hoogte van vijf voeten af:
scherpt de stam: en valt met t'baer-
lid in de stam, dat ten buik wederom
uitquam. Verscheide andere doch-
ters, spiegelende aen dit voorbeeld,
hingen haer rontom aen de takken
der zelve boom op. Doch na *Collique*
volgt t'dal *Zana* van gelijke gestalte,
vermaerd door de stad *Miraflores*:
en voorts *Pascamayo*, die alle de ande-
re verre overtreft in vruchtbaarheid
en getal der inwoonders: welke, eer
zy door *de Ingas* verheert wacren,
den nabuuren ontzachelijk leefden.
De valleey pronkte voortijds met
prachtige tempels, meest vervallen,
of tot kloosters hervormt. Tegen-
woordig tieren hier buiten gemein
wer de koeyen, verkens en geiten.
In kotoene lywaed bestaet de voor-
naemste handel. t'Dal *Chacama*, al-
waer *de Dominicaener monniken* een
kortelijk gebouw bewoonen, levert
veel zuiker. Vier mijl verder leid de
ruime valleey *Chimo*, genoemd na
een oude Peruaensche held: is aen-
zienelijk wegens de prachtige lust-
huisen by *de Ingas* gesticht. In *Chimo*
ve toond haer *Truxillo* nevens een
rievier, wiens water niet alleen door
gasten loopt tot bevochtiging der
akkers; maer ook tengerief van iede-
de huis in de stad: welke heeft bree-
de straeten, een groote markt, vier
kloosters, twee voor *Dominicaenen*,
een der *Augustijners* en een ander
van *Franciscaenen*, een groote kerk,
vijf vijf honderd huisen en t'paleis,
by de koninglijke ontfangers be-
woond. Naeuwelijx een plaets in

Peruzoo leefstochtig als dese. *De Ocea-*
aen en rievier leveren overvloedig
visch: t'land allerley vee en vruch-
ten. Meer dan vijftig duizend *Peru-*
aenen brengen herwaerds de schatting
waer op ieder gestelt staet. t'Kotoen,
welk rondom her valt, word te scheep
afgevoert na *de Zuid zee* twee mijl
van de stad. Buiten leggen vermae-
kelijke lust-huizen. De wel gelegend-
heid der vruchtbaere boodem be-
weegde den mark graef *Franciscus Pi-*
zarrus, om dese stad te bouwen, op
t'jaer vijftien honderd drie en dartig.
De haven evenwel heeft geen be-
schut: de schepen moeten aen d'an-
kersryen, niet buiten merkelyk ge-
vaer. Veeftien mijl boven *Truxillo*
zuiden, word t'stedeken *la Pa-*
rilla, anders ook genaemt *Santa*,
voor bespoelt van *de Zuider-Oceaen*,
en ter zijde door een versche stroom,
welke een veilige haven maekt, be-
flooten tusschen kaele steenige heu-
velen. In t'dal *Chancas* leid t'vlek
Arnedo, voorzien van weelige wijn-
gaerden en een *Dominicaener-klooster*.
De valleey *Guanape* geeft de beste
Peruaensche drank *chica*. Haer zee-
haven verschaft een bequacme ree-
de. De vlakte *Santa* loopt by t'win-
ters op-water wijd en zijd onder.
t'Land leid jammerlijk verwildert,
door schaersheid der menschen, al-
zoo van veele duizenden tot weinig
honderden, zedert de Spaensche
oorloogen, zijngemindert. De dich-
te boschaedjen grimmelen vol ver-
giftige muggen, die de reizigers el-
lendig quellen. Volgen in orde de
valleeyen *Guambacio* zeer vruchtbaer,
en *Guarmey* rijk van paerden, swijnen
en koeyen. *Joris Spilbergen* alhier ge-
land, op t'jaer sestien honderd en
vijftien, vond de haven voor alle
winden bevciligt. Tusschen de strand
en t'dorp *Guarmey* lag een besloote
grast: en weinig verder een ronde
poel vol versch water. Aen d'cene zij-
de der poel stond een vervalle slot, uit
vierkantige steen gebouwt, midden
van een gescheurt. *De Hollanders*
planten op ieder een oranje vaendel,
en bezetten de sterkte: tot beveiliging
der water-haelders aen de gezeide
poel,

noch een an-
der van et
gen moeta.

valleeyen
van Pas-
camayo.

icama.

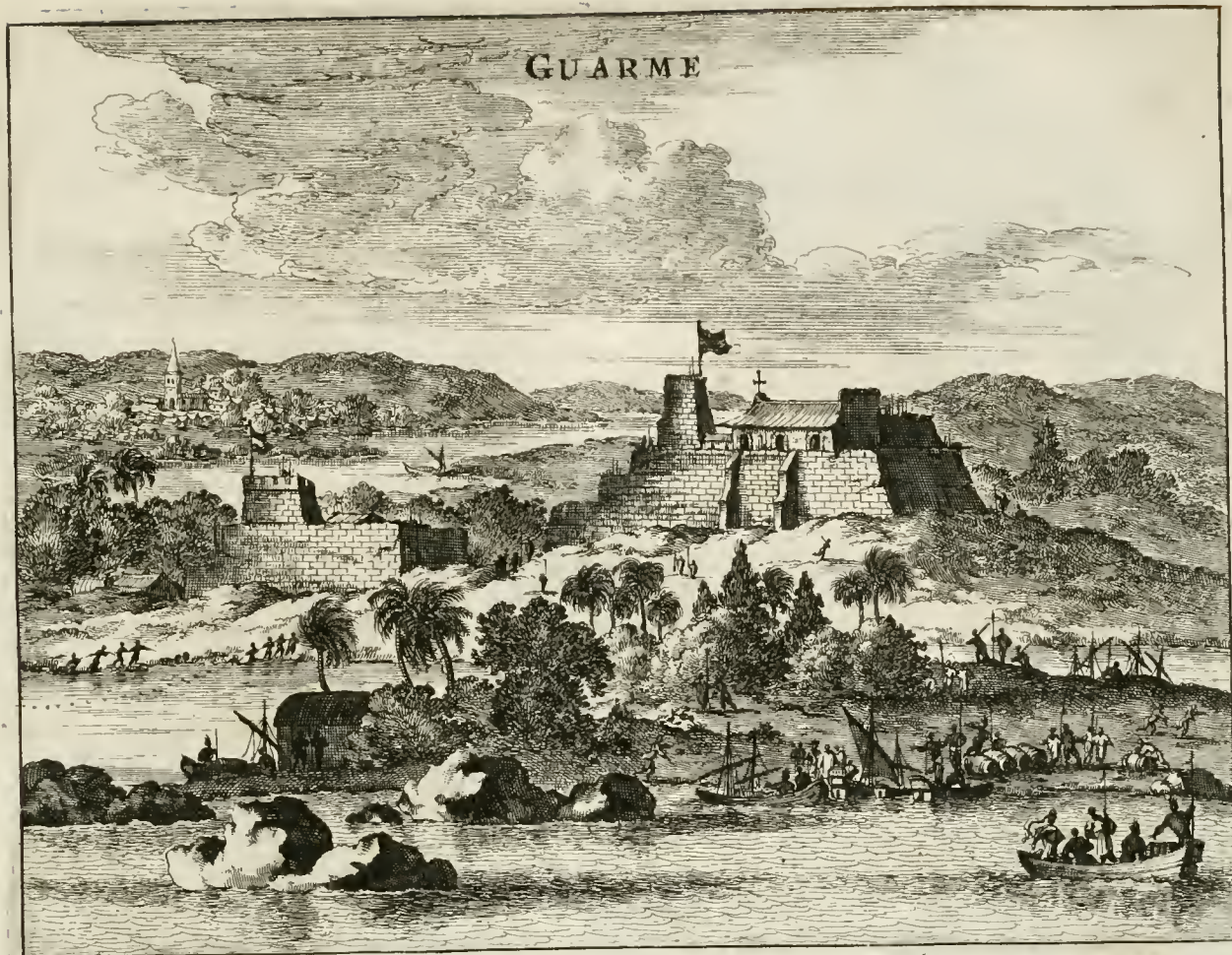
stedeken la
Parilla.

vlek Arne-
do.

Valleeyen
Guanape,
Santa,
Guambacio,
Guarmey.

Spilbergens
verrichting.

poel, tegen welkers overkant 't dorp verspreide huizen, en een kerk met een spitse toorn vertoonde. Achter reesen hooge bergen; lanx de voet wiesch een dichte bosschaedje, alwaer d'inwoonders zich en haer goed bergden, zijnde by tijds gewaershouwt. Zulx *Spilbergen* niet vond in de leedige huizen dan weinig meel, ettelijke hoenders, verkens en oranje appelen. Weinige Spaensche ruiters quamen eens ontrent de kerk te voorschijn; doch namen eerlang de vlucht boschwaerd. *De Hollanders* bleven hier seven dagen leggen: verkondschapt, hoe in de laetste slag, voor weinig dagen, 't galioen *Jesus Maria*, gevoert by d'ammiraal *Rodrigo Mendoza*, en *santa Anna* by d'onder-zeevoogd *Peter Alvares Piger*, zonder eenig mensch te bergen, vergaen waeren. Naest aen 't dal *Guarmey* volgt *Parmonga*, hoewel vruchtbaer en vermaekelijk echter 'teenemael onbevolkt. De muuren van een magtig slot betoonen, dat eertijds be-

Valleyen,
Parmonga
met een
vervallen
slot:

woond was. 't Slot heeft noch verscheide zaelen en schuuren: de wanden zijn beschildert met wilde dieren en gevogelt. *De Spanjaerden* hebben 't gebouw aen alle kanten ondergraven, op hoop van schatten te vinden nevens de lijken, aldaer ter aerde besteld. Twee mijl ten zuiden der valleje *Parmonga*, vloeyt de stroom *Guaman*, by *de Spanjaerds* genaemt na de valken, *del Halcon*: wanneer veel regens valt bedektze een groot stuk des dals *Barranna*. Volgen eindelijk achter malkander de vallejen *Gaura* en *Lima*. De laetste gaet in grote alle te boven, en was eertijds ongemein volk-rijk; doch zedert de markgraef *Pizarrus* alhier de stad *los Reyes* timmerde, op 't jaer vijftien honderd vijf en dertig, hebben de burgers *den Peruanen* haer landeryen ontweldigt. De stad word na de valleje, welker grond beslaet, *Lima* genaemt, of ook *los Reyes*, dat is *der koningen*, om dat op drie *Koningen-dag*, de eerste inwoonders binnen de wallen trokken.

Baranna,

Gaura, Lima,

*Besbrij-
ving van
Lima of los
Reyes een
heerlijke
stad.*

Onder den hemel leid geen gezonder, vruchtbaerder of gemakkelijker plaets. De getemperde lucht quelt niet door bytende koude of lastige warmte. Nimmer slikeren hier blixemen, of verschrikken de donderslaegen, of duikt de zonne achter eenige wolken. Alleenlijk valt gedurende de drie winter-maenden een liefelijk-ruikende daeuw, welke d'hoofd-pijn geneest. Nimmer sterven veele te gelijk door besmettelijke ziekte. 'tLand rondom de stad is zonder weer-gaede aengenaem. Aller-weegen vliegen ontelbaere duiven, uit kotten kostelijk getimmert. Elders weyd't vee weelderig. De boomgaerden draegen allerley fruit-boomen: de Spaensche herwaerds over-gebragt, slaegen hier beter dan in *Spanje* zelf. Ten westen bespoelt een versche rievier de wallen der stad, en levert smaekelijke vischter markt, een vuur roerschoot van de markt snel-vloeyende byzonder des winters, wanneer hoog op-water uit'tgebergte neder-stort. De rievier brengt byzondere nuttigheid toe, als dewelke niet alleen door flooten geleyd word, om de landen in de valleye *Lima* te bevochtigen; maer zelf onder elk huis van *los Reyes*, rustende op steene ryoolen, tot byzonder gerief stroomt. Ieder huis heeft een erve tachtig voet breed, en eens zoo lang, getimmert met hooge trappen, die na een buiten-galdery leiden, boven met geschildert verheemelt aen de voor-puye vast, door welke een deur, om binnen te gaen, gemaakt is. De gebouwen zijn slechts een verdieping hoog, ter oorzaak de stad niet wel hout kan bekomen, dan 't geen in de valleye *Lima* wascht: welk diervoegen vergankelijk is. dat het op 't darde jaer van de wormen word gegeten. Ondertusschen vertoon d'huisen binnen en buiten een grooteluster. De muuren, dik aen malkander gebakken, en met aerde gevult, draegen op de bovenste lijst aerdige prieeltjens, uit groene meyen gevlochten, onder welke de huis-genooten tegen de zonne schuilen. 'tDak bestaet uit geschil-

derde matten of kostelijk lywaed, vlak gespannen: welk te meer dienst doet, alzoo hier nooit regent. De kamers en zaelen pronken doorgaens met prachtig behangsel. De meeste huisen hebben ook vermaekelijke toorentjens, gebouwt aen breede straeten, die op een ruime markt uitloopen: alwaer allerley eet-waeren te koop komen, als ossen, schaepen, wild-braed, zuiker, oranje-appelen, citroenen, druiven en tarwe, op de rievier in water-moolens gemaelen. De mijnen leveren goud en zilver. Byzonder word hoog geacht een kruid, draegende geele bloemkens, niet ongelijk juffrouw-merk, welk zelf een vervuilde wond binnen kortentijd geneest: daer het, geleid op gezond vleesch, 't vleesch ten been toe op-eet. d'Inboorlingen vangen 'twild zeer vreemd. Zy komen tot drie en vier duizend te zaemen: beslaen in 't rond drie of vier mijlen: naderen op zeker gezang en geschreeuw voet voor voet na malkander: zulx eindelijk hand aen hand een kring slaen: en 't besloote gediert dood-schieten. Voorts wonen binnen *los Reyes* magtige koopluiden. Men laed hier meenigmael schepen na *Panama*, ieder meer dan tien honderd duizend dukacten waerdig. d'Onder-koning over *Peru* houd een prachtig hof. De vuurschaer der *Inquisitie* word bloedig gespannen. In een hooge school leertmen de vrye konsten en Indiaensche taelen, meest door bestelling van de *Jesuieten*. Tot de stoel van den aertzbisshop binnen *Lima* behoren de bisdommen in *Chili*, *Charcas*, *Quito*, *Cusco*, *Truxillo*, *Guanuco*, *Popaian*, *San Francisco*, *Panama*, *Nicaragua* en *Rio de la Plata*. Drie hoofdkerken, behalven de mindere tempels, steeken boven de meeste gebouwen uit. De vier beedelende ordens bewonen ieder een prachtig klooster. Daer zijn ook twee gestichten voor nonnen. Maer 'tpaleis der *Jesuieten* steekt alle de loef af. De stads-haven leid twee mijl van *los Reyes*, word genaemt *Callao de Lima*, is ruim en veilig. Op 't jaer vijftien honderd negen en zeventig, roofde d'Engelse ammirael

Wonderlijk kruid.

Vreemde vangst van wild.

hoedanigheid der huisen aldaer.

Haven van los Reyes, genaemt Callao de Lima:

Frans

FRANCISCO PISARRO

CALLAO de LIMA

- A. *Brasil.*
- B. *San Nona.*
- C. *Sancti Spiritus.*
- D. *Archiducatus Hispaniae.*
- E. *Sancti Augustini.*
- F. *Sancti Petri.*
- G. *Sancti Michaelis.*
- H. *Archiducatus Hollandiae.*
- I. *Sancti Martini.*

Verrichting
van Draek
en Spilber-
gen alhier.

Frans Draek alhier een swaere buit. Hy bemagtigde twaelf schepen, en bequam in een veel zijde en lywaed, behalven een groote kist vol zilver. Om dusdaenig onheil voor te komen, zijn zedert twee sterkten, van metael geschut voorzien, gebouwt. Ses en dertig jaeren na *Draek*, liep *Ioris Spilbergen* alhier ten anker: vond de plaets dicht bebouwt. Een schoone kerk, ter zijden steunende op galde-ryen, vertoonde van 't midden des daks een hooge toorn. Voor de kerk lag een steene sterkte aen de zee-kant met swaer geschut. 't Tolhuis was een hoog gebouw, welk aen ieder der vier hoeken een ronde toorn had. Tusschen dit en de tempel bewoon- den *de Dominicacnen* een heerlijk klooster. 't Dak droeg twee toornen. Een vast slot bewaerde den mond der rievier. De bezettingen dreven d' Hollandsche vloot kogels van ses en dertig pond toe: welke 't schip *de Iager* diervoegen door-nagelden, dat het naeuwelijx scheelde of 't zonk. Veertien koopvaerdy-schepen lagen dicht onder de wal gekort. Weinig konde *Spilbergen* verrichten: alzoo wegens ondiepte belet wierd dicht aen strand te loopen. Ook vond hy geenzints raedzaam te landen: de- wijl d' onder-koning meer als vier duizend man by malkander had, behalven ettelijke benden ruiters. Hy hield dan slechts eenig schut-gevaert tegen de sterkte voor de kerk: en verzeilde na *Guarmey*. 't Land by *Collao* heeft een punt, van welke een lang rif zeewaerd loopt, na 't smalle eilandeken *Isla de Callao*. Wederzijds der punt krimpt de kust weg: zulx twee inhammen halve-maens-gewijse maekt: d' eene strekt noord-west van *Callao* na de klippen *Pescadores*, d' andere zuid-zuid-oostelijk tot een tweede uit-hoek, achter welke een ruime bogt schuilt, alwaer de valleye *Pachacama* gezien word, vermaerd wegens ongemeine vruchtbaerheid en een kostelijke tempel, by *de Ingas* gebouwt. *Ferdinand Pizarrus* vond hier meer dan negen honderd duizend dukaeten, behalven 't geen de zoldaeten en hopmannen roofden.

Kust weder-
zijds van
Callao.

Dalen Pa-
chacama.

En ondertusschen hadden de priesters 't meeste goud en zilver versteeken: welk niemand, hoewel yzelijk gepijnigt, heeft willen melden. Tegen *Pachacama* stoot 't dal *Chilca*, alwaer nimmer regen valt, noch eenige beek of rievier de dorre grond bevochtigt: en echter wascht *maiz* en fruit-geboomt overvloedig. Inboorlingen graeven ruime en diepe kuilen, in welke zaeyen en planten. Doch het zoude niet opkomen, ten zy God door 's hemels daeuw de kuilen bevochtigde, en aen ieder zaed of plant twee hoofden van sardijn, welk zy met netten op zee vangen, geleid wierden. *d' Ingas* hadden eertijds alhier schoone lust-huizen. *Acosta* verhaelt wegens de volgende valleye *Mala* een wonder der natuur zeer verwonderens-waerdig: namentlijk een vijgeboom groent en geeft vruchten aen de zijde, welke na 't zuiden staet, wanneer het zomer is op 't geberg: d' andere helft gekeert zewaerd bloeyt en brengt vygen voort, als de vlakten zomer genieten. 't Dal *Guarco*, ruim en vol geboomte, draegt ook de smaekelijke fruit *guayavas* en *guavas*, als ook de schoonste terwe van geheel *Peru*: weshalven wijd en zijd getrokken word. Het slot, welke *de Ingas* op een heuvel gesticht hebben, spreekt met haer vervallene muuraedjen van een ongemeine luster. 't Bestaet uit over-groote steenen, diervoegen zonder kalk of cement te samen-gepast, dat geen naden gezien worden. De verwulfdde zaelen binnen vertoonden konstige schilderyen. Boven uit het slot daelde een swaere steene trap tot in zee, en bestond tegen alle geweld der golven. Hier lag een onwaerderlijke schat opgeslooten. *De Spanjaerden* hebben dichte by gebouwt 't vlek *Cannete*, anderzints ook genaemt na de valleye *Guarco*. Twee mijl verder loopt de rivier *Lunaguana* door 't vette dal eveneens genaemt. Men schrijft de vertigheid toe aen de mest der zeevoogelen *guana*, die haer afgang by groote hoopen ter neder-leggen op eilandekens onder de vaste kust. Volgt 't dal *Chinca*, onder de grootste van

Chilca,
wondere
planting
alhier.

Mala,

merkwaer-
dige vijge-
boom.

Guarco.

Konstig slot.

*Vlek Can-
nete*.

*Vreemde
mesting*.

*Valleyen
Chinca*,

gantſch *Peru*, en certijds voor de Spaenſche verwoeſting zeer volkrijk. Hier ſtond ten tijden *der Ingas* een prachtige zonnen-tempel, by *Topaynga Iupangue* geſticht : d'inboorlingen evenwel bleven ſtip by den dienſt van haer verëeuwde afgod *Cinciayema*. De *Ingas* verplaetſten herwaerds de verheerde vorſten, benoodzaekt ten beſtemder tijd binnen *Cuſco* te verſchijnen; om den krijg te volgen. Veele aenſienelijke perloonaedjen hadden op de heuvelen zeer koſtelijke graeven : waerin de *Spanjaerden* onwaerdeerlijke ſchat-ten vonden. Onder de lommer-rijke boſſchen vlieten allenthalve ruiſchende beeken. De wijngaerden, weker zommige uit korrelen van roſijnen voort-geteelt worden, ſlaegen buiten gemein wel. De *Dominicaenen* bewoonen hier een net gebouwt klooſter. Van *Chinca* leid een vlakke weg na 't friſſche dal *Ica*, bewaeterd door de rievier *Piſco*, welke by zoomer droog loopt : waerom d'inboorlingen een graſt uit 't gebergt af-bragten; doch nu, wegens ſchaerſcheid van volk, in de Spaenſche overvallen geſneuvelt, tot groot ontrijf vervallen. Alhier ontmoetmen 't ſtedeken *Valverde* : nergens valt beter wijn, noch ſmaekelijker fruit-geboomte. Volgt de valleje *Nasca*, berucht door de veſting *Caxamalca*, alwaer d'*Ingas* allerley oorlogs gereedschap bewaerden. Verſcheide hadden binnen de ſtad aenzienelijke begraef-plaetſen, by de *Spaenjaerden* beoofst. Dit dal word in veele andere onderscheiden, welker meeſte zuiker-riet voort-brengen : door alle loopt de beruchte koninglijke weg, weder-zijds bemuurt. Naest *Nasca* leggen achter malkander de vallejen *Hacari*, *Oconna*, *Camana* en *Quilca*, alle bequaem om beeſten te voeden en vruchten te teelen; doch jammerlijk ontvolkt. In *Camana* doet haer op het ſtedeken *Miguel de la Ribera*, ſterk twee honderd huizen. De meeſte handel beſtaet in wijn, vygen en rozijnen. De ſtad *Arequipa* beſlaet, landwaerd na 't gebergte, den boodem des dals *Quilca*, elf mijl van de *Zuid-zee*, niet

*Ica,**Nasca,*

en andere.

*Stedeken Ribera.**Stad Arequipa.*

min onder een gezonde lucht, als op een genoegelijke plaets; doch dikwils gequeld door ſwaere aerd-beeving : welke in 't jaer vijftien honderd twee en tachtig, de ſtad over hoopſmeet. Men ſchrijft d'oorzaak toe aen de naest-gelegen ſweevelberg, die altijd brand, en zomwijl gevaerlijk boven 'twijd-gaepende log vlammente ſulfer uit-werpt. De mark graef *Pizarrus* ſtichte de ſtad, ſes en veertig jaer voor de gezeide aerd-beeving. Tegenwoordig teltze weinig meer dan drie honderd huizen, behalven de kerk en 't klooſter. Doch hoewel klein is, valt hier groote handel : alzoo 'tgoud en zilver uit de mijnen van *Charcas*, *Porco* en *Potosi* herwaerds gevoert word, en voorts lanx de ſtroom *Quilca* die de ſtads-wallen beſpoelt, lanx de *Zuid-zee* na *los Reyes*, en voorts na *Panama*, *Nombre de Dios* en *Spanje*. 't Gebied van *Arequipa* ſtrekt zich zeer wijd uit : namentlijk over de ruime vallejen tuſſchen *Hacari* en *Tarapaca*, en landwaerd over 't gewest *Condesuyo*, vol vlekken en dorpen. d'*Inboorlingen* aenbidden de zonne : draegen boven de hembden zonder mouwen kotoene mantels. Nevens de zee kult vliegen gieren, welker vleugelen uit-geſpreid feſtien palmen bedekken : zy pikken d'oogen uit der zee-wolven, en leven voorts by zulk aes. De meeuwen *alcatraces* leven by krabben : haer vleech is niet alleen ſtinkende; maer ook doodelijk : volgens 't blijk der gene, die het wegens hooge nood nuttigden. Aen den weg van *Arequipa* na *Collao* leggen twee groote meiren : uit 'teen neemt de rievier *Apurima* oorsprong. Duſlang belangende de vlakke landen gehoorig onder *Lima* door de vallejen lanx de *Zuider-Oceaan*. 't Zal noodig zijn de gewesten en ſteden binnenwaerd te beſichtigen : en van d' uiterſte noorder grenzen ten ooſten boven *ſan Miguel* te beginnen. Niet verre van de ſtroom *Caxas* leid 't vlek en gebergte *Guanacabamba*. Tuſſchen dit en *Caxamalca* ontmoetmen 't landschap *Curaca Pavor*, 't dorp *Motupe* en valleje *Xayanque*.

*d'Inboorlingen.**Groote gieren.**meeuwen.**Befchrijving van Peru binnen-waerd.*

't Gewest en vesting Caxamalca. *que.* 't Gewest *Caxamalca* heeft een vesting even-eens genaemt aen de voet des gebergte, bevochtigt van twee beeken met bruggen beleid. Een aenzienelijk slot prachtige zonnentempel, verwonderens-waerdig paleis en konstige baden *der Ingas*, behalven verscheide andere swaere gebouwen van rijke hoovelingen, brachten groot luister toe. *Attabalibaes* gevangenis en dood heeft zedert 't vlek beruchter gemaakt. De boodem rondom behoeft in vruchtbaarheid voor geen land des weerelds te wijken. d' Inwoonders, vreedzaam en vernuftig, maeken uit gesponne wol zeer konstige tapijten. Noord-oost ten oosten van *Caxamalca* strekt haer wijd uit over 't gebergte 't landschap *Chiachiapias*, vol goud-rijke mijnen en vee. *De Spanjaerden* hebben hier gesticht *Juan de la Frontera*. Tot dese stad behoort niet alleen *Chiachiapias*; maer ook de gewesten *Guanacas* en *Cascaynga*: uit welke meer als twintig duizend *Peruaenen* schatting betaelen aen den Spaenschen koning. Dit volk, en byzonder de vrouwen, zijn aerdig en schoon boven alle andere: waerom eertijds *de Ingas* uit haer een gemaeline en byzitten verkooren. Ten oosten van *Frontera* rijzen de hooge toppen *Andes*: achter welke de groote stroom *Moyobamba* vloeyt, en ettelijke dorpen leggen, bewoond by botte menschen, alle behoorende tot de Spaensche stad *San Lago de los Valles* op een ongezonde boodem, wegens de dichte bosschadjen, hooge bergen, 't overstromen der rievieren en geduurige regen. Maer *Chiachiapias* draegt een dicht getakt geboomte met sierlijke kroon, waer aen een zappige vrucht, niet ongelijk den amandelen, in scherpe huisjens, swijmende na die der castanien, groeyt. De natuurkenders oordeelen, dat nergens op den aerdbodem noch liefelijker, noch gezonder gewasch valt. *Los Motilones* schaersch bewoond, wegens gebrek van lijf-tocht, en door verscheide rievieren gesneden, scheid *Moyobamba* van 't gewest *Charasmal*. Zuidelijk boven *Caxamalca* vertoo-

Stad Frontera.

Schoone vrouwen.

Stad los Valles.

Onvergelijkelijke amandelen.

nen haer de gewesten *Guamachuco*, weinig verder *Conchucos*, en vervolgens *Piscobamba*: alle vruchtbaar en aenzienelijk wegens schoone paleisen, by *d' Ingas* gebouwt. Ter zijde van *Piscobamba* beslaet 't landschap *Guaraz* een wreed gebergte, door welk *d' Ingas* haer koninglijke weg verwonderens-waerdig gebikt hebben. Een sterk slot uit vier kantige steen bewaerd d'ingang des gewest. 't Volk, buiten gemein arbeidzaam, werkt vlijtig in de goud-mijnen. 't Land *Pincos*, bevochtigt van een rievier, en vermaerd wegens een der kostlijkste Peruaensche gebouwen, leid omringt door de gewesten *Guayalas*, *Tarama*, *Bombon*, en *Conchucos*. 't Gebergte, onveilig wegens leeuwen, over-groote beiren en ander verslindend gediert, levert veel zilvers, de vruchtbaere boodem tarwe, maiz, druiven, vygen, oranje-appelen, queen, citroenen, cederen, schaepen, geiten, paerden en koeyen. d' Hoofd plaets *Leon de Guanuco* ontving die benaeming van haer stichter *Vacca de Caltro*, dewelke het *Leon* noemde, dewijl uit de Spaensche stad *Leon* herkomstig was, en *de Guanuco*, na 't heerlijk paleis *der Ingas*, hier om streex te zien. De huisen zijn gebouwt uit swaere steenen, en met stroo bedekt. De borgers van *los Reyes* stonden 't bouwen deser stad hard tegen: te meer om dat eenige landeryen *los Reyes* ontnoomen, en aen *Guanuco* toe-gevoegt zijn. De getemperde lucht veroorzaekt een lang leven voor de ingezeetenen. De koninglijke weg, voorzien van verscheide pakhuisen, eertijds vol oorlogsgereedschap, loopt midden door dit gewest. Ten tijden *der Ingas* waeren hier waer-zeggens, die uit de sterren toekomstige zaeken voor-zeyden. Ook plachten de vrouwen met haer doode mannen levendig begraven te worden. Eindelijk behoort tot *Guanucoos* recht-bank 't landschap *Viticos*, diep in 't woest gebergte *Andes* gelegen: werwaerds *Ingo Mango* week, toen *de Spanjaerden* zich meesters van *Peru* maekten. Tegen *Guanuco* stoot het koude en dorre land *Bombon*, be-

't Gewest Peruaensche Landschappen.

't Gewest Pincos.

Stad Leon de Guanuco.

Landschap Viticos.

Bombon

woond by een strijdbare landaerd. Alhier leid't meir *Chincacocha*, groot tien mijl, met dorpen rondom bezet : in 't midden vertoonen haer eenige klippen en kleine eilandkens. Uit dit meir neemt de vermaerde rievier *de la Plata* haer oorsprong; loopt door de valleje *Xauxa*, en ontfangt te mets de stroomen *Parcos*, *Bilcas*, *Abancay*, *Apurima*, *Tucay* en andere meer. In orde volgen zuidwaerd de gewesten *Tarama* tarw-rijk, en de beruchte valleje *Xauxa*, omringt van sneeuw-bergen. d'Inwoonders, met een gemeine naem *Guanacas* geheeten, wierden driezints verdeelt : namentlijk in *Maricabilca*, *Laxapalanga* en *Xauxa*. d'*Ingas* bezaten onder alle zeer heerlijke lusthuisen. Aen *Xauxa* grenst 't dorp *Acos*, nevens een moerasch vol riedbosschen getimmert; doch eermen 'tdorp nadert vertoond haer een hooge vlakte, alwaer d'oude overblijfsels van een vereeuwd gebouw te zien zijn. Weinig verder staet 't paleis *Pico* : van waer d'heere-weg leid na de brugge *Angoyaca* over de stroom *Xauxa*. Hier hadden d'*Ingas* verscheide koninglijke woningen en konstige baden uit heete springbronnen. Volgt 't dorp *Picoy* : tusschen welk en *Angoyaca*, de arm der rievier *Xauxa*, met een brug beleid is, alzo by winter-tijd te snel vloeit, om door te waeden. Men gaet uit *Picoy* na de woestijne, welker middel grond het oude slot *Pucara* (beteikenende in de Peruaensche tael *onwinnelijke sterkte*) besloeg : alwaer *de Ingas* haer schatting ontfingen van de volkeren om her, meest tusschen 't besneewd gebergt woonachtig. De stroom *Parcos* bevochtigt 't landschap gehoorig onder *Guamanga*, anderzints ook genaemt *San Juan de Victoria*. De mark-graef *Pizarrus* bouwde dese stad, op 't jaer vijftien honderd negen en dertig, om den weg tusschen *Lima* en *Cusco* te bevryden tegen d'inval der *Peruaenen*, eer hy 't rijk volkoomen verheert had. Nevens de wallen loopt een zoete beek, tot groot gerief der burgers. De oever der groote rievier *Vinaque*

vertoont swaere muuraedjen van vereeuwde gestichten. d'Inboorlingen verhaelen, hoe de zelve gebouwt zijn van uitheemsch volk. Dit zeggen schijnt eenigzints gegrond, alzo de timmeringen een vierkantige gestalte hebben, daer *de Ingas* gewend waren te bouwen lang en smal. Voorts stroomen verscheide visch-rijke beken, en byzonder vol smaekelijke kreeften, door 't vlakke land uit 't gebergt *Andes*, haer kruinen verheffende achtien mijl ten oosten boven *Guamanga*. Dese plaets leid op een vermakelijke vlakte onder een gezonde lucht. De huisen, uit steen gebouwt, zijn met tegelen bedekt. De burgers bezitten wijd en zijd ruime woningen te land: weyden veel vee : bezaeyen d'akkers met voedaeme tarwe. Drie hoofdkerken, vijf kloosters en een aenzienlijk gast-huis strekken tot cieraed der stad. Meer als dertig duizend *Peruaenen* brengen herwaerds jaerlijxe schatting. De mijnen leveren goud, zilver, quik-zilver, koper, yzer, loot, zulfur en zeil-steen. 't Vergiftig kruid *mio*, dood't vee, wanneerze het nuttigen. In de bosschaedjen loopt een beest, welker pisse een vuur-roer-schoot verre stinkt : daerze eens raekt, vergaet de stank nooit. Volgen voorts de vlakte *Chupas* en paleisen *Bilcas*, nu tot steen-hoopen vervallen, beslaende 't middel-punt van *Peru*. Een versche rievier, die den gezeide paleisen haer benaeming mede-deelt, valt uit *Soras*, en bespoelt lanx de koninglijke weg een heerlijke zonnen-tempel. *Soras* is een vruchtbaer landschap, vol goud- en zilver mijnen. d'Inboorlingen, bebleed met wolle-lacken, waeren certijds wegens strijdbaarheid zeer gezien by *de Ingas*. Die 't geweest *Vramarca* bewoonen, worden genaemt *Chanacas*. Haer gebuuren *Andaguaylus* beslaen een ruime boodem in de lengte, vol tam vee en fruit-rijk : zijn tot een klein getal vermindert door de Spaensche verwoedheid. De stroom *Abancay* heeft sijn oorsprong op 't bergachtig landschap *Parinacocha*, bevochtigt verscheide koninglijke gestichten, en looft eindelijk in de rievier

Rivier de la Plata.

Valleje Xauxa.

Peruaensche paleisen.

Stad Juan de Victoria.

Stad Guamanga.

Een stinkend beest.

Land Soras.

Verscheide Peruaensche volkeren.

CISCO

Xauxa. Uit 't midden van de groote stroom *Apurima* rijzen twee wonderlijke steene pylaeren, waer over een konstige brugge leid, by *d'Ingas* getimmert. De koninglijke weg is hier gebikt door harde steen-rotzen. Zedert ontmoetmen de prachtige gebouwen *Limatambo*, en over 'tgebergte *Bilcacongá* de valleye *Xaquixaguana*, tusschen hooge roppen beslooten. De *Ingas* plachten hier in schoone lust-hooven zich te vermaeken. De koninglijke weg loopt, weder-zijds bemuurt, door 't midden van diepe moerassen, na *Cusco*. Dit is d'hoofdstad van 't Peruaensche koningrijk, gebouwt op een harde grond, rondom met bergen beset, onder een koude, doch gezonde lucht, bevochtigt by twee beeken: beide valenze ten oosten van *Cusco* in na't westen, d'een midden door, d'andere weinig ter zijde af. Het een gedeelte der stad droeg de benaeming *Hanan Cusco*, het tweede *Oren-Cusco*, alwaer de voornaemste adel en oudste geslachten woonde. Wegens d'oorfprong deser hoofd-plaets beuzelen de *Peruaenen* aldus. Voor ettelijke eeuwen verscheenen drie mannen *Ayrache*, *Aranca* en *Ajarmango*, vergeselschap met de vrouwen *Mamacola*, *Mamacona* en *Mamaragua*, alle buiten gemein kostelijk gekleed. *Ayrache* had in een goude slinger een kostelijke steen, door welkers beweging hy de bergen verhief tot de sterren toe, of na beliefte deed verzinken. *Aranca* en *Ajarmango* beslooten een prachtige stad te timmeren, en burgers voor de zelve te ontbieden uit verre gewesten. d'Inwoonders rondom lieten zich 't voorneemen wel-gevallen. Doch eer zy 't werk by d'hand vatten, oordeelden gevoegelykft *Ayrache* om hals te helpen, uit nijdigheid wegens sijn over-groote magt. De toeleg diende voorzichtig beleid. Zy dan noodigen hem in een diepe aerd-kuil: ten einde aldaer, gelijk voor-gaven, den zonne *Ayraches* vader aen-baden. Binnen gestapt rolden geswind swaere steenen voor den ingang, verhoopende door hongre den beslootene

te vermoorden. *Arache* merkte de list: stond voor een tijd buiten gemein bedeeft. Eindelyk grijpt hy moed: smijt den berg 't onderste boven: vliegt met groote en veel-vevige vleugelen boven in de lucht: en schreeuwt uit de hoogte: *Vreeft niet Aranca en Ajarmango, ter oorzaak gy luiden op mijn leven moorddaedig hebt toe-geleid: bouwt hier ter plaets een stad: noemt de naem Cusco. Binnen dese nieuwe vesting zal de zetel staen der Ingas, onder welker gezach, wijd en zijd uit-gebreid, ontelbaere volkeren buigen zullen: De tempel, welke de grond eerlang; volgens Gods besluit, alkier draegen moet, zal niet alleen door konst en kostelykheid alle gebouwen des weerlds over-treffen; maer ook wegens wonderbaerlyke offerhanden aen de zonne vermaerd zijn. Indien de borgers outaeren voor mystichten, wierook en vee ter slachting toebrengeen, hebben zekerlyk te wachten een zegen van gelukkige wapenen en aenwasch der magt, die alle rijken boven 't hoofdstaet te groeyen. Door-boort na mijn voorbeeld d'ooren, ten bewijs van gehoorsaemheid.* *Aranca* en *Ajarmango*, nevens de voornoemde vrouwen, beloofden 't vereischte te volbrengen. Hier op vereerde *Ayrache* haer een kostelyke quispel, tot hoofd-cieraed voor de toekomende *Ingas*. Thans wierden *Ayrache* en *Aranca* in stenen verandert; doch behielden haer oude gestalte. *Ajarmango* dieshalven, nevens de drie vrouwen, begon de *Cusco* te bouwen: na de zond-vloed gebrooken uit het hol *Tambo*, verwisselde sijn naem *Ajarmango* met *Mangocapa*, zoo veel gezeid als *magtig heer*; en heeft zich opgeworpen tot eerste Peruaensche koning. Voorts leid de stad *Cusco*, volgens orde der *Ingas*, verdeelt in vier wijken: ten oosten *Andasuyo*, ten zuiden *Collasuyo*, ten noorden *Chinchasuyo*, en ten westen *Condesuyo*, ieder alzoogenoemt na de gewesten, op welke de gezeide wijken ter poort uit zien. Indien iemand uit 't een of ander landschap binnen *Cusco* zich ter neder-sloeg, gelijk zulx dagelijx gebeurde, mogt alleen den wijk bewonen, welke na sijn vaderland strekte.

De

Beschryving der hoofdstad Cusco.

Vreemde vertelling der Peruaenen, wegens d'oorfprong van Cusco.

Vier wijken van Cusco-

vier straeten.

De markt beslaet het midden der stad, waer van vier koninglijke wegen lopen: te weten na *Quito* en *Pasto* door *Chimbasuyo*, na *Arequipa* door *Condesuyo*, na 't gebergte *Andes* door *Andesuyo*, na *Chily* door *Collasuyo*. De twee voornoemde beeken zijn alenthalven met bruggen beleid. De enge straeten vertoonen wederzijds steene huisen, in geschikte orde. Op verscheide plaetsen vindmen verwulfd kelders diep onder de aerde, en in zommige begravenen schatten. Dese donkere schuil-hoeken verstrekten eertijds voor wooningen der toovenaers en waer-zeggers, groot geacht by de burgers. Dese, uit *Chili*, *Pasto*, *Bracamores*, *Toyma*, *Bombon*, *Charcas*, *Collao*, *Chiachiapoias*, *Conchucos* en voorts andere Peruaensche gewesten herwaerds toegevloed, genieten by zonder gemak by de wateren kooren-moolens, op de beeken binnen de stad gebouwt: en zouden ook meer voordeel trekken by een fontein, wiens uit-geborrelde vloed terstond in goed zoud verandert, ten zy 't land rondom overvloedig zout verschafte. Verwonderens-waerdig zijn de prachtige paleisen, die de Peruaensche adel nu en dan binnen d' omtrek van *Oren-Cusco*, een gedeelte der stad, bouwde: alzoo *d'Ingas* haer benoodzaekten, aen 't hof zich ter gezetter tijd te laeten vinden: ten einde op dusdaenige voet alle wederspanningheid beteugelden: ja de kinderen van de doorluchtigste perzoonaedjen binnen *Cusco* opbrachten: onder voorwending van de *Cusco*sche tael, in welke *d'Ingas* wilden aengesprooken zijn, grondig te leeren: daer nochtans haer enkele toeleg was, om de zelve als gijzelaers te bewaeren, op dat de vaders geen opstand zouden doen. Onder tusschen is by dese gelegendheid ingevoert: dat, daer *Peru* na de verscheidenheid der volkeren verscheide spraeken spreekt, echter de *Cusco*sche overal verstaen word. Tegenwoordig hebben *de Spanjaerden* de oude huisen min of meer vertimmerd; zy bestaen uit groote steenen, verwonderens-waerdig konstelijk

vreemde kelders:

paleisen:

schranderheid der *Ingas*.

*Cusco*sche tael.

zamen-gevoegt. Maer boven al munten uit 't paleis *der Ingas* en sonnentempel. 't Paleis leid beslooten binnen vier langwerpig-vierkante muuren. Achter de vierde muur, aen ieder hoek voorzien van een toorn, pronkt het paleis, op een verheeven heuvel. Het is rond getimmerd met een verwulffel klappmuts-gewijs, bewaerd door een vijfde muur, welker vier punten elk een toorn buiten uitsteeken. 't Gaet 's menschen verstand te boven, hoe de stichters uit 't naest gelegen gebergte de steenen konden vervoeren, zijn ieder diervoegen groot, dat geen veertig paerden een van haer plaets zouden slepen: en nochtans is de steen door menschenhanden herwaerds gebragt; want *de Peruaenen*, behalven de schaepen *pacos*, geen arbeidzaam vee, als paerden, kameelen, ossen, olifanten of diergelijke kenden, voor d'aenkomst *der Spanjaerden*. De zaelen binnen stonden beslaegen met goude plaeten. Anderzints was de dragt *der Ingas* geenzints kostelijk. In plaets van een kroon, droegenze een roode wolle quispel om 't hoofd gewonden, zulx by na d'oogen bedekte: aen de quispel slingerde een draed, welke den landvoogden toereikte, om by dit reiken haer bevel te volbrengen. 't Beschouwen deser draed veroorzaekte zulk ontzag; dat indien *d'Inga* haer gezag den inwoonders van een landschap of stad gebod, haer zelf tot een toe te vermoorden, niemand bleef wederstreevig: *d'Ingas* wierden gedragen in een goude ros baer, by honderdrijs-raeden. Wanneer by toeval een van alle struikelde, moest de struikeling aenstonds met de dood bekoopen. Geen mensch mogt hem onder d'oogen zien, of spreken zonder schenkaedjen. Over geheel *Peru* was vermaerd de zonnen-tempel *Curichancke*, de rijkste en kostelijkste welke ooit de zonne beschouwde. Sy stond onder 't gezag der opperpriester *Villanoa*. Aen dit gebouw spilde *de Inga Guainacapa* een onwaerdeerlijke schat. Onder andere overtoog hy de muuren en 't dak met dikke plaeten uit enkel goud en zilver, wan-

Heerlijk paleis.

Dragt der *Ingas*,

d'Inga haer gezag.

Zonne tempel *Curichancke*.

wanneer te huis quam van de verheerfching des landfchaps *Quito*: waer uit de volkeren vervoert wierden, volgens een vereeuwde gewoonte *der Ingas*, na een verre afgelegen gewest in *Peru*. Doch *Guainacapa*, verliefd op een *Quitofche* jongvrouw, hield een geruime tijd huis binnen de stad *Quito*, en een prachtige bruiloft met fijn nieuwe gemaeline: welke den beruchten *Attabaliba* baerde. Byzonderlijk zette de vader 't herd op defen zoon. Weinig voor fijn dood, maekte hy hem koning van *Quito*; doch *Guafcar*, na *Guainacapaes* overlijden, ftond fijn broeder geenzints toe de bezitting van dit nieuwelinx verheerde land. In 't vlakke veld *Tombamba* leverdenfe elkander een vinnige slag, drie dagen en nachten achter een. Na vrefelijk bloed ftorten fchoot *Attabaliba* te kort, en bleef gevangen. Uit d'hechtenis ontfnapt, door behulp van een omgekochte vrouw, (terwijl *Guafcars* hopmannen en krijgsknechten haer bevochte zegen met kroefen vol *chica*, tot onbezuidedronkenschap toe, begooten) maekte fijn onderzaeten in *Quito* wijs: hoe hy, verandert tot een slang, door een kleingat uit de gevangenis weggroop: en toe-zegging kreeg uit den hemel van een heerlijke overwinning tegen *Guafcar*. Het verdichtfel, allenthalven ge'ooft, maekte ieder gaende. Stoutmoedig dan rukken zeden vyand te ontmoet. De voorigekans verkeerde: *Guafcars* heir bleef verflaegen, en hy zelf binnen *Cusco* gevangen. Maer zedert *Guafcar* door *Attabaliba*, en *Attabaliba* door *Pizarrus* aen kant geholpen waeren, heeft *Mango Inga* haer derde broeder 't rijk aen-gevaert: deed geduurige uitvalen van ontoegankelijk gebergt op *de Spanjaerden*: en liet de kleine overblijffels van *Peru* fijn zoon *Zaires Topa* na: welke zich, geen goede uitkomst uit de wapenen beoogende, den Spaenfchen koning onder-wierp, op 't jaer vijftien honderd zevenen vijftig: waer mede de *Peruaenfche* beroerten ten meerderen deele gestilt zijn. Voorts ter zijde van *Cusco* rijft de berg *Carmenga*, waer op kleine too-

rentjens, by *de Peruaenen* zeer hoog geacht, gebouwt ftan, om rekening te houden des zonnen loops. Tegenwoordig hebben *de Spanjaerden* binnen *Cusco* vier hoofdkerken: en laeten geenzints toe, dat d'heidenen, het zy oude burgers, het zy *de Miti-maes*, (die naem draegen de verheerde volkeren uit haer land vervoert) den *Mocia* een afgod, aen wiens dienften tijden *der Ingas* alle verbonden bleven, mogen eeren. Vorders bewoonden *de Dominicaenen*, *Franciscaenen*, *Augustiniaenen* en *de monniken Merced* ieder een kostelijk klooster. Doch 't geflacht *der Jefuieten* overtreft alle de andere. Meer als honderd duizend *Peruaenen* brengen herwaerds haer jaerlijxe fchatting. In de valleyen rondom de stad worden overvloedig beesten geweyd. De tarwe, allerley kruid en fruit flaegen buiten gemeinwel. De goud en zilver-mijnen grimmen van zoo veel graevers niet als voor defen; dewijl de meeste na *Potosi* verhuifen. Maer belangende de dienft, in voorgemelde zonnen-tempel gepleegt, is merkwaardig: dat *de Peruaenen*, die andere en wederom andere Goden eer bewezen, wanneer tot *Cusco* zich nederfloegen, den zonne, aldaer genoemt *Tecebiracoce*, voor d'opperfte God en Schepper moesten erkennen, hoewel ondertuffchen boomen, bergen, fonteinen en andere dingen ook aenbaden. Zy geloofden, hoe kort na de zond-vloed *Con*, de zoon der zonne en maen, uit het afgelegen noorden, na *Peru* snelijk overvloog. Sijn lichaem was zonder gebeente, en hing door geen zaemen-voegfelen aen malkander. Hy vulde elders de diepe valleje: wierp de bergen over 't land: en verfchaften den ingezetenen tot onderhoud wilde kruiden en wortelen. Doch, by *de Peruaenen* verongelijkt, veranderde haer vruchtbaere boodem in dorre zanden, en verjoeg de wolken, ten einde nooit regen nederviel. F venwel, met mededoogendheid ingenomen, opende fonteinen, ftorte rievieren en beken uit 't gebergte, om d'akkers te bewaeteren. Weshalven een geruime tijd als opperfte God zoo lang ge-eert is,

Bestier der
Spanjaerden tot Cusco, en haer gebouw.

Afgod Con:

Oorlog
tuffchen
Guafcar en
Attabaliba.

Mango
Inga.

Zaires
Topa.

afgod Pa-
chacama.Duiwel
zichtbaar.Zonnen-
dienst hoe-
daenig.Valley
Yucay.Onwinne-
lijk slot.

tot *Pachacama*, inſchelijx van de zonne en maene voort geteelt, herwaerd overquam, uit een zuidelijk deel des weerelds. Voor deſe verdween *Con*, als zijnde ſwaker. *Pachacama* had nu de handen ruim. Hy verandert dan de menſchen, door *Con* geſchaepen, in meerkatten, beiren, leeuwen, papegaeyen en voorts allerley viervoetig gediert en gevogelt: maekte de voor-ouderen, uit welke de tegenwoordige *Peruaenen* zijn geſprooten: en leerde haer de aerde bebouwen. Waerom hem in 't landschap *Pachacama* een prachtige tempel wierd geſicht: alwaer verſcheide *Ingas* te meer wilden begraeven werden: om dat de duivel, onder de gedaente van een afgrijſelijk menſch, hem zichtbaar veroonde: en den prieſteren op voorgestelde vraegen antwoorde. Doch de zonnen-dienſt binnen *Cusco* ging zeer plechtelijk toc. In den tempel ſtonden hooge ſteene ſchavotten, waer op de offeraers klommen met 't eerſte kriecken des daegs. Oostwaerd gekeert boogen d' hoofden neder, heffen d' handen wijd uitgeſpreyd om hoog: ſpraeken binnens monds geduurige gebeden: leverden eindelijk den prieſters ſchaepen of ook kinderen ten ſlagting, en na 't verrichte offer eenig zilver of goud. Deſe, zullende offeren, vaſten, roepen zonder ophouden den gantschen nacht over binnen den tempel de zonne aen. Ja zommige ſteeken haer d'oogen uit, als niet waerdig den zontebelchouwen. Eindelijk behoudenze een gedeelte der ſchenkaedje voor zich; 't overige word in den tempel, nevens de potten vol aſſche van verbrande kinderen, begraeven. Vijf mijl zuidelijk van *Cusco* leid de valleye *Yucay* tuſſchen hoog beſneeuwd gebergt, onder een genaetigde lucht, buiten gemein vermaeckelijk. Op een rotze alhier bouwden d'*Ingas* een niet min groot als onwinnelijk ſlot. De rotze was omringt met verſcheide klippige wallen, d'een boven d'andere, tuſſchen welke ſchuine akkers bezaeyt wierden. De wallen ſtonden behakt met beelteniſſen van leeuwen en ander wreed gedierte,

die eenige waepens in de pooten vaſt hielden. Een koninglijk huis beſloeg d'opperſte kruin, gebouwt uit ſteenen door welke goude aders liepen, te zamen gehecht met kleevende jooden-lijm aldaer vallende. Tot 't landschap *Condeſuyo* behooren de ſtrydbaarere volkeren *Chumbibilcas* en *Ubinas*. In 't gewelt *Pomatambo* maektmen koſtelijke tapijten van fijne wolle ſchoon geverft. De ſtad *Franciſco de Victoria* leid in de rouwe valleye *Vilcabamba*, beſlooten door 't woelt gebergte *Andes*, gehoorig onder 't rijk *Andeſuyo*. 't Vlekkie *Iuan del Oro* voert die Spaenſche naem na 't fijn goud, aldaer overvloedig gevonden, en is d' hoofd-plaets des lands *Caravaya*. Voorts ten ooften van *Cusco* over de *Andes* zijn vele en groote gewelten. Om de zelve te ontdekken ontzaegen de *Spanjaerden* geen moeite noch gevaer. Tuſſchen beide lagen woeltewilderniſſen, ontoegankelijk toppen en ruig-bewaſſchen landeryen. Zy openden eindelijk vier wegen derwaerds. d'Eerſte loopt door de valleye *Paqual* na *Tono*, een dorp in 't midden van 't gebergt: voorts na de ſtroom *Opotari*, lanx welke de togt bekommerlijk valt wegens dichte boſſchaedjen en ſteile klippen. Volgen de heete en niet te min lijftochtige daelen *Abiſca*, en voorts begrocyde woeltijnen vol ruicht en bieſen, welke 't verder onderzoek benoodzaekten te ſtaeken. De tweede weg gaet dertig mijl hooger ten zuiden, door de gewelten *Cavinas*, *Sandia*, *Camata*, en *Caravaya* na *Zama*. Op 't jaer vijftien honderd acht en dertig, trok *Peter Anzurez* lanx het gezeide pad. Uit *Zama* voort-gezet vond zeer woeltewbergen, dorre wilderniſſen en dichte boſſchen: geraekte in 't landschap *Tacana*, en voorts tot de rievier *Omapalchas*, wederzijds bewoont, by de *Cheriabones* en *Marquires*. Alhier ſette hy met vloten over, tegen dank der *Marquires*, die zich te weer ſtelden. Doch, vermids niet ontmoete dan dorre heiden, trok lanx de ſtroom opwaerds, bezichtigde de gewelten *Moios*, *Cotabamba* en *Chuquiabo*, en keerde na

Stad Fran-
ciſco de Vi-
ctoria.Vlekkie Iuan
del Oro.Vier wegen
na de lan-
den over
't gebergt
Andes.Wonderlijke
togt van
Anzurez.

Collao. Zijn meeste volk was vergaen door ongemak en honger. Zedert zijn andere over *de Andes* na de landschappen, ten oosten wijd en zijd verspreid, gereist door *Camata*, andere door *Cochabamba*. Eindelijk leggen lanx de zee-kust van *Peru*, zoo verre behoort onder het hooge recht binnen *los Reyes*, de volgende havenen, eilanden en hoofden. Zuid-oostelijk van d' uithoek *Aguja* doet haer uit *de Zuider-Oceaan* op 't eiland *San Roque*, buiten met klippen omringt, binnen duin-zandig, zonder loof of geboomte, vol penguyns, gevoogelt en robben. Midden door valt een beek, die 't eiland door-snijdt. De haven *Malabrigo*, qualijk beschut tegen de winden, kan by groot vaertuig niet bezeilt, dan in kalmte. Vervolgens leggen de havenen *Guanape* en *Santa*, alwaer de schepen uit een versche rievier gewoon zijn water in te nemen, *Casua* en *Guarmay* by *Peruaenen* bewoont, die niet hebben dan houts-koolen. Op de mond der reede *Gaura* staet een schoone zout-panne: 'tzout word gevonden by groote harde stukken. 't Eiland *Callao* beschut de haven voor *Lima*, Achter 't hoofd *Guarco* schuilt 't eiland *Lobos*. De haven *Sangallan* is zeer bequaem: wshalven lang gezin-twist wierd onder *de Spanjaerden*, of men de stad *los Reyes* alhier zoude stichten. d' Uithoek *Nasca* verschaft een veilig beschut voor de schepen. d' Haven *Hacari* geeft aengenaeme verversching. Vorders vallen de stroomen *Oconna*, *Camana* en *Quilca* in zee. De haven van *Arequipa* is aen de mond niet meer dan een kleine kille bezet van hooggebergte. Tusschen *Quilca* en de stroom *Tambopalla* leid 't eiland *Nuli*, en weinig zuiderlijker de havenen *Paracca* en *Pisca* dicht by malkander: en landwaerd het vlek *Yca*, alwaer de meeste en beste Peruaensche wijn valt.

Beschrijving des derden deels van Peru los Charcas.

Het derde gedeelte van *Peru* genaemt *los Charcas*, en zomtjids ook na d' hoofd-stad *de la Plata*, stoot ten noorden tegen 't land geoorig onder de hooge vuurschaer binnen *los Reyes*, gescheiden door de rievier *Tambopal-*

la: in 't zuiden grenst het aen *Chili*, westelijk bespoeld met *de Zuid-zee*, heeft oostwaerd 't gebergte *Andes*: beslaet, onder een koudachtige hemel, volgens de lengte, stijf anderhalf honderd mijl, en een boodem doorgaens ondeugende tot zaeyland, hoewel 't vee byzonder fijnwollige schaepen, zeer wel tieren. Ten tijden *der Ingas* waeren de schaepen buiten gemein vermeenigvuldigt, ter oorzaak *Guainacapa* de onderdaenen door een strenge wet verbond, jaerlijx by manier van tiende het vee veldwaerd te jaegen, om den zonne toe-gewijd te blijven: als hem goed dacht stelde een jagt aen: en vong zomwijl veertig duizend schaepen te gelijk voor zijn hofgezin. Onder de aerde maeken kleine bijen een bruine en zuurachtige hooning.

Verwonderens-waerdige meenigte schaepen.

Maer om te komen tot de beschryving van *los Charcas*, wy zullen de zelve beginnen uit *Cusco*, lanx de koninglijke weg, nae het stedeken *la Paz*. De eerste plaets *Mobina* leid nevens een groote poel: ter flinkerhand af vertoon haer 't paleis *Quispichance*, alwaer *de Spanjaerden*, toen *Cusce* bemachtigden, veel zilver, goud en kostelijke klederen vonden. d' Oude vlekke *Urcos* word van een hooge top verre gezien. De weg bestaet uit groote steenen, met cement zamen-gevoegt; doch loopt voorts door rouwe rotzen, tot gemak der reizigers, uitgebikt na de *Yucay*, waer een brugge leid. Op 't gebergte bewoont 't volk *Cavinas* steene huisen. Haer gebuuren *de Canches* zijn vernuftig, goed-aerdig en arbeidzaam: teelen veel tarwe, mais en schaepen: en vangen overvloedig visch in de stroomen. Volgt 't koude gewest *Canas*, vermaerd wegens de dorpen *Chiquana*, *Hatuncana*, *Horuro*, *Cacha*, en byzondere *Ayabire*, alwaer meer prachtige graeven zijn dan huisen. Ter rechterhand af na *de Zuider-Oceaan* verspreid haer wijd en zijd de groote woestijne *Parinacocha*. 't Gebergte rondom duikt onder een dikke sneeuw: de daelen hebben diepe moerassen.

De weg van Cusco na la Paz.

't Land Canas.

Aen 't begin deser wildernis ontmoetmen *Chuquina* 't sterkste slot van geheel *Peru*: het pad derwaerds is diervoegen smal, dat geen twee menschen nevens malkander kunnen gaen, en duurt drie mijl: thans volgt een steile opgang na de sterkte, beslaende de kruin van een spitze berg, welker voet de rievier *Abancay* bespoelt. Vorders boven *Horuro* wonen de *Collas*, volk-rijker dan eenige Peruaensche landaerd, tusschen 't gebergt *Andes* en *Nevadas* in een vermaekelijke vlakte, genaemt *el Collao*. De inboorlingen leven by de wortelen *Papas*, *Oca* en 't zaed *Quinna*, niet ongelijk den rijns. De *mays* word van elders haer toe-gevoerd. Zy zijn tamelijk vernuftig: hadden ook voor *der Spanjaerden* aenkomst kennis van 's hemels-loop: noemden 't jaer *marí*, den maen *allespaquexe* en de dag *auro*. De stad *Pucara* was alhier eertijds dicht bewoond: tegenwoordig valt niet te zien dan vervalle muuren van groote huisen en sware menschen-beelden uit steen. Voor d'hoofd-plaets in *el Collao* wierd gehouden *Hatuncolla*. Tusschen dit *Pucara* leggen de dorpen *Nicasio* en *Xullaca*. Doch van *Ayabire* voornoemd loopt een weg boven 't meir *Titicaca* na de dorpen *Affillo* en *Affingaro*, buiten gemein vee-rijk en leef-tochtig. De rievier *Caravaya*, voortvloeyende uit d'*Andes* oostwaerd na de stad *Juan del Oro*, leever veel en fijn goud, niet zonder groot verlies van menschen, wegens d'ongezondheid der plaets. 't Meir *Titicaca* besproeyt 't gewest *el Collao* ten noorden; oostelijk leid 't landschap *Omasuyo*, westelijk *Chuquito* en zuidwaerd *Chuquiabo*. 't Meir heeft tachtig mijl in d'ommegang, en op verscheidde plaetsen zoo veel vademen diepte, weshalven by verwaeyd weder hollebaeren maakt. In dit meir vloeyen tien sware rivieren: door een uitloofing, welke diep is, doch niet breed, loopt 'r water weg. De stroom valt hier zoo geweldig, dat met geen schuiten bevaeren kan worden. Een stroo-brugge, drijvende op de vloed, geeft een veilige over-togt. 't Water

zelf smaekt noch bitter noch brak; maer is echter wegens drabbigheid niet drinkbaer. Verscheide eilanden, over *Titicaca* verspreid, strekten eertijds tot berging van de voornaemste goederen, die de volkeren rondom by haer niet vertrouwden in de dorpen lanx de weg. Hier wasschen zekere biez en *totorá*, dienstig tot verscheide gebruik; want het is gezond voedzel voor verken en paerden, ja menschen zelf. Voorts dekkenze met 't zelve haer huisen: branden het aen den haerd: en vlechten uit *totorá* schuiten. Maer 't geen ten hoogsten te verwonderen staet: *de Uros* een gantsch beestelijke landaerd maekten van *totorá* vloten, die zy aen malkander bonden, waer op dorpen stichteden, welke, na de wind waeyden, heen en weder dreven. 't Meir voed overvloedig visch en byzonderlijk tweederhande soort, te weten *suches* smaekelijk; doch ongezond, en *bogas* graetig; maer kleinder en van beter voedzel. Hier swimmen inschelijx groote meenigte waterganzen en endvogels. Als *de Peruaenen* iemand willen onthaelen, stellenze een jagt (zy noemen het *chaco*) aldus aen: zy slaen een ruime kring op de vloten *balsas*: roeyen tot malkander: en grijpen 't beslooten gevoogelt met d'handen. Voorts de gezeide waterloofing uit *Titicaca* eindigt eindelijk in een kleinder meir *Aulagas*, inschelijx vol onbewoonde eilanden. Men vind nergens eenige uitwatering van dit meir. De natuurkenders houden 't daer voor, dat zich door onder-aerdsche gooten met een stroom vermengt, wiens oorsprong onbekend blijft, hoewel gezien word in *de Zuid-zee* te storten. *Chuquito*, ten westen van *Titicaca*, ver-toond op een vee-rijke boodem de dorpen *Xuli*, *Acos*, *Pomata* en *Zepita*. *De Spanjaerden* hebben hier verscheide kerken gesticht: en vele tot 't Roomsche geloof gebragt. Vervolgens ontmoetmen 't dorp *Guaqui*, en de vermaerde vlekke *Tiaguanaco*, aen d'overkant des uitloofings van 't meir *Titicaca*. Omtrend de voornaemste huisen leid een heuvel, op ster-

Wondere
biezen to-
tora.

Driftige
dorpen.

Vreemde
jagt op vo-
gels.

't Meir *Au-
lagas* won-
derlijk.

't Land
Chuquito.

Vermaerd
vlekke *Tia-
guanaco*.

kc

Vlakte *el
Collao*,
volk *Collao*.

Verval-
le stad *Pucara*.

Goud-rijke
stroom *Ca-
ravaya*.

Beschrij-
ving van
't meir *Ti-
ticaca*.

ke muuren te zamen-gebragt door menschen-handen. d' Eerste vlakke des heuvels draegt twee steene menschen beelden , niet min verwonderens-waerdig wegens ongemeine groote , als gaedeloofse konst. De beelden vertoonen lange klederen , van geheel ander maekfel als *de Peruaenen* gewend zijnte draegen : hebben vreemde vercierfelen op 't hoofd. Achter verheffen haer swaere muuraedjen van een vervallen paleis , aenzielijk door een vereeuwde oudheid. Nergens in *Peru* staen zoo veel gestichten , welke voor alle geheugenis gebouwt zijn. Ten laetsten komtmen door 't dorp *Viacha* , de vlakke *Guarina* en vlekke *Laxa* , tot *Neustra Sennora de la Paz* , anders ook genaemt *Pueblo Nuevo* , of ook na 't landschap *Chuquiabo*. Dese stad , gelegen tusschen 't gebergte in een kleine valleje vol fonteinen , fruit-boomen , weiden en maiz-landen , word van een versche beek besproeyt. 't Landschap *Chuquiabo* zelf (zoo veel gezeyd by *de Peruaenen* als *erfenis van goud*) heeft rijke goud-mijnen , goede zout-pannen en getemperde lucht: behalven van 't begin der wintermaend tot d'aenvang des lente , als wanneer de geduurige regcn gevaerlijke zinkingen en steekende lenden-pijn veroorzaekt. d'Ingezetenen , klein van vernuft en moed , plagten certijds gedurende de zomermaenden naekt te gaen. Twee en twintig mijl boven *la Paz* leid het vlek *Copavacana* by *Peruaenen* bewoont , alwaer een Lieve vrouwe beeld de zeive wonderen doet , volgens 't getuigenis *der Spanjaerden* , die 't eertijds omtrend *Ioannes Anachoreta* verichte ; want , als dese eenige weeken van huis trok , zette een brandende kaers voor het beeld , die gedurende sijn afwesen niet verminderde. Doch nevens 't gezeyde *Copavacana* leid de valleje *Caracato* , vermaerd door de besten *Peruaensche* wijnstokken. De voorval welke 't landschap *Chuquiabo* , op 't jaer vijftien honderd een en tachtig , beleefde , is zeer gedenkwaardig. De grond van 't dorp *Angoango* , bewoond by be-

De stad la Paz.

Land Chuquiabo.

Vreemde voorval tot Angoango :

ruchte tovenaers , begon schielijk te swellen : d' aerdeliep voort , gelijk een in-gebrooken zee , bykanst twee mijlen verre : over-stolpte de huifen onder 't zand : en damde een nabygelegen meir gantschelijk toe. Acht jaer voor dese vreeselijke aerd-beweging stond 't *Engelsche* graeffschap *Hereford* verbaest wegens diergelijke onheil. Niet verre van 't stedeken *Ledburg* , rees d'heuvel *Marcley-hill* , gelijk als uit den slaep gewekt , schielijk op tot een yzelijke hoogte : begroef al wat voor quam in on-naspourlijke afgronden : en loeyde diervoegevolle drie dagen : dat ieder d'hairen te bergen stonden. Wat vorder belangt de weg uit *la Paz* tot de stad *Plata* , de zelve loopt aldus : te weten over de dorpen *Hayobayo* , *Siquisica* en *Caracollo* na 't landschap *Paria* , welkers vlekken meest lanx de waterloofing des meirs *Titicaca* leggen , alleenlijk eenige weinige naderen 't gebergte *Andes*. *La Plata* , (anders ook genaemt na 't gewest *Chuquisaca* welker hoofd-plaets is) beslaet , onder gemaetigden hemel , een boodem vruchtbaer tot allerley gewasch , en byzonder van tarwe , garst en wijngaerden. Binnen dese stad word de hooge vuurschaer van *los Charcas* , 't derde *Peruaensche* deel , gespannen. Nergens in geheel *Peru* rijker *Spanjaerden* dan hier : alzo uit de naest-gelegene zilver-mijnen ongehooslijke schatten by een schrapen. d'Hoofd-kerk is 't pronk-cieraed van *la Plata*. *De Dominicaenen* , *Minderbroeders* en monniken *de Merced* bewoonen kloosters , aen welke geen kosten spaerden. De oude ingezetenen der land-streek rondom de stad waeren *de Charcas* en *Carangues* , beide strijdbaer. d'*Ingas* haelden onwaerdeerlijke schatten zilvers uit de nabuurige mynen tot *Porco* , by tien duizend graevers geduurig bearbeid. Stijf acht honderd *Spanjaerden* bezitten vermaekelijke lust-huifen en swaere bouweryen , nader en verder aen *la Plata* : en meer dan seftig duizend *Peruaenen* brengen herwaerds jaerlijxe schatting. Achtiën mijl ten westen van *Plata* leid *Potosi* : (by den

als ook by Ledburg.

Weg van la Paz na Plata.

Stad la Plata is zeer rijk.

Potosi
koud en
wacrom.

Spanjaerden geheeten *de kaizerlijke stad*) aen de voet des bergs eveneens genaemd, op een barre boodem, onder een koude hemel, hoewel slechts een en twintig graeden ten zuiden der middag-lijn. De koude ontstaet uit d'hooge verheevendheid des lands, weik bloot legt voor de kille winden *tomahavi*, die jaerlijx, van bloey-maend af tot d'herfst, guur doorwaeyen. Maer hoewel de dorre grond nooyt vruchten draegt, nochtans heeft geen Peruaensche plaets meer overvloed van allerley leeftogt en lekkernyen, als dese. De markten staen gevuld met fruiten, ingezulte spijzen, *maiz*, *papas*, tarwe zuikergebak, en alles 'tgeen de noodzaakelijkheid of wellust zouden vereischen: ter oorzaak herwaerds van alle kanten toe-vloeyen ontelbaere koopluiden om 't zilver, behalven de Spaensche huisgezinnen meer als vijf honderd sterk, en ruim vijftig duizend *Peruaenen*, onder *Potosi* gehoorig.

Wacrom
volk-rijk
en leef-
rochtig?

Quik-
zilver mij-
nen tot *Guan-*
cavilca.

De quik-zilver-mijnen *Guanca-vilca*, buiten de stad *Guamanga*, hebben groote gemeenschap met *Potosi*: alzoohet quikzilver tot zuivering van het zilver byzondere invloeying heeft, en dieshalven in groote menigte vervoerd word nae *Potosi*. d'Oude *Peruaenen* sloegen nooit acht op het quikzilver; want zy sochten alleenlijk onder 'tgebergte *Guanca-vilca* in mijnen wonderbaarlijk doolhofs gewijs gegraven, 't vermilioen, om 't lichaem, volgens veeuwde gewoonte, te schilderen: zulx van 't quikzilver, verborgen in het vermilioen, geen werk maekten. Zelfquam 't quikzilver tot kennis der *Spanjaerden* niet, dan eerst op 'tjaer vijftien honderd zeven en sestig, by dusdaenige toeval. Een *Portugees Henrik Garces* ontving een stuk van 'tgezeide berg-werk: (*de Peruaenen* noemen het *Limp*:) en kennende, hoe vermilioen en quikzilver in een stoffe beslooten lag, reisde na de voornoemde mijnen, en trok aldaer 't quikzilver van het vermilioen af. Het geheim, ruchtbaer geworden, maekte verscheide

Peruaen-
sche quik-
zilver hoe
gevonden?

Spanjaerden gaende: die, nevens een merklijk aental Peruaensche slaeven, haer huisvesting namen by de mijnen *Guanca-vilca*. De voornaemste mijne *Amador Cabrera* ontleend dese benaeming van den eigenaer, dewelke d'ontdekking moest dank weten aen een *Peruaen Mavincopa*. De mijne is een harde rotze, geheel met quikzilver door-toogen, lang tachtig roeden en half zoo breed, ondergraeven tot zeventig manslengten. Niet meer als drie honderd mijneerders kunnen gelijkelijc arbeiden. *Cabrera* verkocht zijn recht voor derdehalf honderd duizend dukaeten; doch betrok den kooper zedert voor recht, alzoobewijs inbragt, dat vry boven de helft bekocht was; want de mijne wierd geschat op tien honderd duizend dukaeten. Terwijl dese dingtael voor recht hing, quam tot *Guamanga* de gezach-hebber *Peter Ferdinand de Valasco* uit *Mexico*, die aldaer gelcerd had, hoe het zilver door quikzilver wierd gezuivert. Weshalven na *Potosi* reist, ten einde een proef nam, of het ook aldaer gelukte. De proef gelukte. Zedert wierd het quik-zilver te sloop op *Arica* gevoert, en voorts te land na *Potosi*. De Spaensche koning trekt jaerelijx uit *Guanca-vilcaes* mijnen, buiten alle onkosten, weinig minder als tien honderd duizend guldens voor sijn gewoonelijc vijfde deel. Het verdient voorts een nader onderzoek, hoe 't quik-zilver van 't vermilioen word afgetrokken. Het was geen wonder, dat zulx tot kennis quam van den voorgenoemden *Henrik Garces*; alzoohet *Spanje*, en byzonder 't koningrijk *Andaluzia*, zelf ten tijden der oudste Roomsche kaizaren, veel vermilioen leverden. Dit hieldenze in zeer hooge waerdigheid. Iaelijx quam tien duizend pond na *Romen* over; doch in steen, zoo als begraven was, en verzegelt: ten einde niemand eenig stuk mogte af-breeken. Men bestreek met 't vermilioen de lippen der zeegepraelende veld-heeren, en zelf van d'afgod *Jupiter*.

Mijnen van
quikzilver
merk-waer-
dig.

Gebruik
van ver-
milioen:

Maer

Hoe van het
quik-zilver
gescheiden
wordt?

Maer d'afzondering van vermilioen en quik-zilver gaet aldus toe. Men stoot den berg-steen te morzelen, en steltze in een dicht toe-geftopte pot op een sterk vuur. De steen smeltende, scheid het quik-zilver van 't vermilioen: welk onder de damp des vuurs uit-waezemt naboven, ter tijd eenig hard licchaem ontmoet, aen welk verstijfd vast-kleeft: of indien niet ontmoet, trekt zoo lang opwaerds, tot door koude stremt: gestremt valt het neder. Maer 't quik-zilver blijft in de potten, die niet mogen geopent, ten zy eerst volkoomen koud zijn: andersints, wanneer warm waeren, zoude 't quik-zilver vervliegten, en den bystanders aen een haestige dood helpen, of ten minsten alle tanden uit den mond doen vallen. De mijneerder *Rodrigo de Torres* vond een voordeelige brand tot de voornoemde smelting; want, daer te vooren ongemein veel houts verstoekt wierd, verrichte hy 't zelve met weinig *icho*, een gewalch niet ongelijk de stoffe der vyge-korven, welk 't Peruaensche gebergt overvloedig levert. 't Gesmolte quik-zilver word in ledere zakjens vervoert. 't Gebruik des zelfs ontrend 't zilver bestaet op dusdaenige wijze. De zilver-steen word eerst tot gruis gemacelen: door een teems van koperdraed gezift: en alzo in ketels binnen een vuur-ooven geworpen met gelijk gewigt zout, om de vetrigheid der gestampte stoffe te verbyten, ten einde 't quik-zilver geklenst door een kanifas-doek te beter het zilver vatte. Thans roerenze alles door mal-kander. Het is verwonderenswaerdig, hoe zommige berg-stoffen, veel zilver uit leveren, zonder veel quik-zilver: andere in het tegendeel veel quik-zilver verdoen, en geven echter weinig zilver: andere verquisten luttel, en brengen ook luttel zilvers voort. Eer de vuur-ovens, hoedanige tegenwoordig rondom *Potosi* staen, waeren gevonden, wierd 't gestoote zilver-steen, in bakken met 't quik-zilver verscheiden reifen gekneed tot groote ballen, ter tijd het een met 't ander vereenigt was. Twintig da-

Wondere
aerd des
quik-zil-
vers.

Merkwaer-
dig vuur.

Gebruik
des quik-
zilvers om-
trent het
zilver te
bereiden
zeer won-
derlyk.

gen bragtenze aen dit werk zoek. Doch, oordeelende 't vuur een gefwinder behulp, om 't quik-zilver met 't zilver te doen mengen, wierden d'ovens gestelt onder steene verwelffels. Men stookt alhier een zacht vuur, gedurende ses dagen: binnen welke tijd 't quik-zilver sijn vernichting volbrencht. Thans maelenze het een en ander in een tobbe vol waters, niet ongelijk de manier omtrend het breeken des moster-zacds onderhouden. 't Zilver en quik-zilver blijft als zand op de grond leggen: welk wederom in water-bakken af spoelen: zulx d'aenklevende drek verliest, hoewel by den gescheiden drek altijd eenig zilver blijft, welk ten laetsten na zoeken. Maer wanneer nu 't gezuiverde zilver en quik-zilver begint te glinsteren, douwenze beide door een doek: zulx 't quik-zilver, niet vereenigt met 't zilver, uitvloeyt. en 't zilver gelijk een bal binnen de doek blijft, behoudende alleenlijk een sefte gedeelte; want een klomp van seftig pond geeft door-gedrukt vijftrig pond quik-zilver: 't zilver haelt niet meer dan tien ponden. Dit, gekneed tot de gestalte eens pijn appels binnen hol, word geleid in een sterk vuur, overdekt met een aerde vorm, niet ongelijk de zuiker-brooden: op de vorm stookenze houts-koolen. Door de kracht des vuurs waezemt 't quik-zilver tegen de kruin van de vorm, aen welke drabbig kleeft: en aldus ontfangt men 't beste quik-zilver. 't Zilver behoud de zelve gedaente eer in 't vuur quam; doch verliest een vijfde deel des gewigts, en is vol gaten. Eindelijk tot langachtige staven, ieder ses en seftig marken swaer, gegooten: komt ter proef: en moet diervoegen sijn wesen, dat niet kan worden verwerkt, ten zy in muntstof vermindert. De zilver proef gaet merkwaerdig toe. De beziender van 'skoninx wegen tot *Potosi* knipt uit ieder staef een stukjen: wolk weegt, en smelt in potjens vol asch van gebrande beenderen. 't Loot, onder zilver gemengt, verdwijnt tot rook: koper en tin scheyt haer: 't zilver alleen blijft als een gloeyende kool:

Hoe het
zilver word
toebereyt?

Zilver-
proef merk-
waerdig.

en,

en, schoon 't potje, het onderste boven gekeert word, loopt niet een druppel zilvers uit. Eindelijk weegt de beziender elk stukjen, by de kaers met gewigtjens, die geen twintigste gedeelte van een aes haelen. Na dat ieder stukje min of meer verlooren heeft by 't smelten, slaet hy de waerdye op de staven. Hoe sijnder zilver, hoe min gewigts in 't vuur quijt-geraekt. Vorders, gaet het aldus toe met 't stampen der zilver-steen. Zommige worden gemaelen in rosmoolens, door paerden om-getrokken, andere in water-moolens: beider getal tot *Potosi* en *Tarapaia* is groot. De twee en twintig watermolens, welke de valleye *Tarapaia* vier mijl boven *Potosi* heeft, staen op een snel-vlietende rievier: gaen met ses, twaelf of veertien stampers in metaele mortieren dag en nacht. Lanx 't meir *Potosi* zijn diergelijke gebouwt, ten getale van acht en veertig; maer op gegraeve vyvers, drie vademmen diep, groot duizend zeven honderd roeden in d'omtrek. Elk heeft een schut sluis, waer door 't water binnen valt uit 't meir, welk groote schuurring veroorzaekt, en door de schuurring een beweging der stampers. Dewijl nu *Potosi* schaersch water heeft, en naeuwelijx ander, als 't geen by de drie winter-maenden valt, zoo bidden de ingezetenen hier om regen, gelijk elders om een vruchtbaeren oogst. Voor d'aenkomst der *Spanjaerden* smolten de *Peruaenen* 't zilver onder schaepen-drek gemengt, het zy 't zilver uit de rievieren verzaemelden, het zy de zilver-aderen hakten, het zy de losse stukken te zamen bragten, in forneisen *guayras* genaemt op d'hoogste toppen gemetzelt, met een open mond zuidwaerd, waer by de wind in-speelde, en 't hout vlammeende hield. Het is een verborgendheid der natuur, dat zommig zilver niet kan smelten door vuur met blaes balken aengewaed; maer alleen 't welk de wind levendig houdt. Wat belangt de vermaerde berg *Potosi*, in 't gewest *Charcas*, is donkerrosch, en rijft boven d'omleggende toppen na de wijze van een zuiker-

brood. Een kapelle beslaet den oppersten kruin, werwaerds een moeilijke opgang leid, hoewel ook te paerd kan bereeden worden. d'Hoogte maekt uit duizend ses honderd vier en twintig roeden, of ruim een vierendeel mijls. Aen de voet des bergs verheft zich byna tot halver weg *Guaina Potosi*, dat is *de Jonge Potosi*: lanx welke de stad *Potosi*, bewoond by *Spanjaerden* en *Peruaenen*, twee mijlen in de rondte beslaet. De kerk en 't klooster van *Dominicaenen* maeken de plaets zoo zeer niet aenzienelijk, als wel de groote toevloeiing der handelaers. Toen *de Ingas Peru* beheerschten, waeren de zilvermijnen tot *Porco* zeer vermaerd. *De Spanjaerden* vonden eerst op *Guaina Potosi* los zilver, beslooten binnen steenachtige beursen, en naderhand de rijke zilver-aderen, binnen den grooten *Potosi* schuilende. d'Ontdekking ging aldus toe. Een *Peruaen Gualpa* bea beide de mijnen tot *Porco*. 't Geviel, dat ter jagt eenig wild vervolgende, welk by den steilen berg *Potosi* opvloog. De steilte stuite sijn loop. Maer alzoo de berg begroeyt stond met de ruichte *quinua*, greep hy d'eenetak voor en d'andere na, om opwaerds te klauwteren. Ten laetsten rukte hy een struik *quinua* uit de grond, aen welkers wortel een groote klomp zilver vast hing. 't Gat ontdekke een rijke zilver-ader. *Gualpa* nam ettelijke stukken 't huiswaerd, die gesmolten 't alder-sijnste zilver uit-maekten. Weshalven heimelijk d'ader bereide, en groote schatten bequam. Doch hy konde 't werk zoo dicht niet besteecken, of 't wierd ten deele gemerkt, byzonder by sijn buurman *Guanca* geboortig uit de valleye *Xauxa*. Dese dan kreeg eenige lucht: alzoo *Gualpaes* staet dagelijx verbeterde, en grooter zilver-staeven verhandelde, alstot *Porco* gegooten wierden. Hy spreekt hem dieshalven hier over aen. Ten laetsten 't hooge woord quam daer uit. *Gualpa* neemt *Guanca* tot metgezel. Zy verdeelen onderling den buit. *Gualpa* zoude d'ader, zedert *de Rijke* genaemt, behouden, en *Guanca* een

Het stampen der zilver-steen in moolens.

Vreemde forneisen *guayras*.

Verborgendheid des zilvers.

Berg *Potosi* hooftaeng.

Hoe de zilver-mijnen tot *Potosi* gevonden zijn?

POTOSI.

andere, tegenwoordig geheeten na *Diego Centeno*. Niet lang quamenze over cen; want alzo *Guanca* veel werks vond aen sijn ader, ter oorzaak der hardigheid, en geen deel mogt krijgen met 'tgeen *Gualpa* bequam, maakt hy de zaak bekend aen sijn Spaensche meester *Villaroel*. Dese slijp hier niet op. Men bevond 't aenbrengen waerachtig. *Villaroel* dan verkrijgt by de wet tot *Porco* ettelijke roeden, om voor zich te bearbeiten, mits betaelende aen den koning, volgens gewoonte, 't vijfde gedeelte: en bleef alzo eigenaer der mijne *Centeno*. d' Aenteikening der ontdekte rijkdom van *Potosi* geschiede op den een en twintigste van grammaend des jaers vijftien honderd vijf en veertig. Kort hier na wierd gevonden de zilver-ader *del Estanno*, ongemein rijk; doch beswaerlijk te graeven wegens hardigheid. In d'eerste ader, door *Gualpa* na-gespeurt, staet het zilver van de grond des aerdrijs kams-gewijs recht opwaerds, beslaet drie honderd voeten lengte, en dertien breedte: op de diepte van festig mans hoogte begint het zilver te minderen. *De Peruaenen* verhaelen, hoe *d'Ingas* op *Potosi* eertijds begonden te graeven; doch 't werk lieten steeken, ter oorzaeck de mijneerders een verwaerlijk geschreeuw hoorden: *staekt gy luiden met 'tgeen beezig zijt: de schatten, alhier verborgen, zijn bewaerd voor een volk uit vreemden lande*. Dese mijnen leveren wekelijck voor 's koninx vijfde deel veertig duizend stukken zilvers, elk stuk geschat op dertien realen en twaelf stuivers, de reael gerekent tegen acht en veertig stuivers. Hier by word niet getelt 't zilver welk verdonkert wort, 'tgeen bykans d'helft uit maekt van 't aengebragte. De mijnen van *Potosi* zijn boven andere uitmuntende, dewijl de graevers nooit water vinden, hoewel meer dan twee hondert manslengten onder de boven-grond werken: daer anderzints de zilver-mijnen de meeste ongemakken lijden van 't water. Hierom hebben *de Spanjaerden* 't uitgraven des zilvers tot *Porco* gestaekt: dewijl niet alleen har-

de rotzen moesten doorhakken; maer ook groot gevaer liepen, of ten minsten ondraegelijke arbeid besteeden, om 't water zich quijt te maeken, welk hier en daer by scheuren uitborrelde. De vier zilver-aderen van *Potosi*, namentlijk *de Rijke*, *Centeno*, *del Estanno* en *Mendieta* leggen aen d'oost-zijde des gebergt, strekken noord en zuiden: hebben ses voeten breedte, de smalste maeken een spanne uit. Dese groote aderen brengen anderekleinder voort, niet ongelijk de dikke takken eens booms, aen welke dunder en dunder wasschen. Ieder ader word verdeelt in verscheidene mijnen, by verscheidene eigenaers beseten. De minste mijne gaept vier roeden, de grootste tachtig; want niemand vermag, volgens een koninglijke wet, een ruimer gat graven. Ten tijde *des Jesuiets Joseph de Acosta* zichtbaere getuige, die op 't jaer vijftien honderd zeven en tachtig uit *Peru* na *Spanje* keerde, telde *de Rijke ader* acht en zeventig mijnen, welker zommige twee honderd vademen diep zonken. De mijn-kundige *Spanjaerden* oordeelen, dat de wortel *der Rijke ader* ongelooftelijke schat verbergt, in een afgrond van duizend en twee honderd vademen onder de bovenste grond: hoewel d'ervarendheid tot noch toe geleerd heeft, dat het zilver vermindert in prijs en overvloed, hoe men dieper graeft. Om de mijnen gemakkelijker te bearbeiten, hebben *de Spanjaerden* graf ten gedolven (zy noemenze *socabonen*) aen de voet des bergs ten westen, dwars door de berg heen, na de zilver-mijnen: ieder is acht voet breed, een mans lengte hoog, en met poorten toegeslooten: lanx welke 't zilver word uitgedraegen. d'Eigenaer *der socabon* geniet 't vijfde deel. *De socabon*, die op *de Rijke ader* uitkomt, is begonnen in 't jaer vijftien honderd ses en vijftig, en binnen negen en twintig jaeren voltrokken: bereikt de lengte van dardel half honderd roeden. De mijneerders arbeiden by kaersfen in 'tingewand des aerdrijs: die des daegs werken slaepen 's nachts, en de welke

Vier zilver-aderen aldaer:

de mijnen zijn wonderlijk.

Socabonen wonderlijke grachten.

Hoe mijneerders arbeiden in de zilver mijnen.

Vreemd spook.

Hoe veel zilver uit *Potosi* ge-graeven word?

de nacht over werken slaepen daegs. 't Berg-werk , hard gelijk een steen-klip , word met houweelen uit-gehakt , met koevoeten aen stukken geslaegen , en na boven op de rugge gedragen lanx ladders gedraeyt uit offen-leer. Ieder ladder heeft drie stijlen van kabel-touws dikte, door stokken uitgespannen : zulx aen de eene zijde der middelste stijl iemand opklimpt , en ter andere kanteen ander te gelijk neder-komt. Elke ladder is tien vademmen lang ; steunt op een foldering , alwaer de dragers rusten , eer by de vordere ladder opklauwteren ; want daer zijn verscheidene folderingen , na de mijne dieper of ondieper gaet. De draegers torzen de berg-stof in een zak , voor de borst toegebonden , op de schouders drie en drie teffens : de voorste bind een brandende kaers aen den duim , alzo de mijnen hel-donker zijn : houden haer zelf met beide handen vast. Een kille schrik zoude iemand om 't hart slaen , te gedenken : hoe die ellendige *Peruaenen* by een steilte , meer als honderd en vijftig vademmen hoog , geduurig op en af klauwteren. Behalven zulk ongemak storten zomtjids de mijnen toe of scheuren zomwijl groote brokken af , welke de gravers verpletteren. De mijnen bitter koud veroorzaeken aen iemand zulx ongewoon swaere duizeling en moeyelijk braeken. 't Zilver loopt meest tusschen twee steen-rotzen als in een langwerpige kasse , welker eene hand hard is gelijk vuur-steen ; doch d'andere zachter. Dit zilver heeft een ongelijke waerdy. 't Beste *cacilla* , of ook *tacana* genaemt , trekt na de verve van amber : 't slechter ziet swartachtiger , en altemets rosscher en afchvervig. De *Peruaensche* schaepen voeren de stukken na de molens : welke , tot gruis gestampt , in ovens gesmolten worden. Van zulk slag stonden eertijds meer dan ses duizend op de roppen van *Potosi* ; doch zedert 't quikzilver gevonden is om 't zilver te zuiveren , is slechts een derde deel blijven staen. Eertijds leverden de mijnen tot *Porco* , twee mijl van 't klei-

Verscheidenheid des zilvers.

ne meir *Aulagas* afgelegen , de overvloedige zilver-schatten , by *d'Ingas* verzameld ; doch ten groote deele in Spaensche handen vervallen. Vorders belangende de zee-kust , ge-
Zee-kust van los Charcas.
 hoorig onder de hooge vuurschaer *los Charcas* , de zelve leid aldus. Zuidelijk van de stroom *Tambopalla* steekt een drie-klippige punt een mijl in *d'Oceaan* , en maekt d'haven *de Ylo* , in welke een versche beek valt. Volgen de ronde heuvel *Morro de los Diabolos* en d'inwijk voor 't steden *Arica* , beveiligt tegen alle winden behalven westelijke. 't Zilver van *Potosi* word alhier schein gedaan , en na *Lima* vervoert. Zedert d'Engelsche ammirael *Draek* uit dese inwijk drie rijke barken roofde , isze gesterkt met een slot , van metael geschut voorzien. Negen mijl zuidelijker vloeyt *Pyssaqua* in *d'Oceaan*. Vervolgens ontmoetmen 't klein dorp *Hicahic* , beslaende een dorre en hooge landstreek , als ook d'haven *Terrapaca* , onder 't beschut van een eilandeken vry schuilende. De kust vorders rijst zeer verheeven voorby de voet *Piqua* , 't hoofd *Tacama* , de stroom *la Hoja* , anders ook genaemt *de Loa* , alwaer zeer arm volk woond , de rievier *Montelo* , d'uihoek *Morro Moreno* , om welkers uiterste punt een bogt leid , beveiligt door een eiland tegen alle winden ; d'ingezetenen , leven by raeuwe visch. Men houd de rievier *Clara* een scheiding te stellen tusschen *Peru* en *Chili*. Landwaerd ten oosten komtmen tot *santa Cruz* , gebouwt aen de voet van een berg , op ruime vlakke , aen een beeke uit een rotze vloeyende door de stad na een meir vol smaekelijke visch. De huisen , met palm-boom-bladeren gedekt , zijn van steen. Behalven de kerk , staet hier een klooster bewoond by de monniken *de la Merced*. Eertijds hadden de *Peruaenen* huisen uit kley te zamen gestreken ; en leeden swaer ongemak door de nabuurige *Cheriguanaes* en *Titanes* : die , zoo meenig bequamen , tot een vrolijke maeltijd slachteden. 't Volk rondom *santa Cruz* is nederig en dom : spreekt ,
 behal-

Stad santa Cruz.

d' Inboorlingen hoe daenig.

behalven vier verscheide spraeken, *de Diagnitensche tael*, onder alle gemein: kleede zich, voor d'aenkomst *der Spanjaerden*, met vederen van struisvogelen; doch geleert kotoen te havenen, gaen in gewaad van zulke stof, mer welk ook by verruiling sterke handel drijven. 't Kotoen word konstig geverft door gezoode wortelen en bladeren van een klein en duurzaem boomtje, tot klompen gekneed. Oostwaerd boven *santa Cruz* leid 't gewest *Paicanos*, alwaer niet min schoone als verwonderens waerdig groote kalabassen groeyen, tot byzonder gerief, om natte en drooge waeren te bergen. 't Land geniet een beurtige verwisseling van nijpende koude en moeyelijke hette. De strenge winters nemen aenvang met bloey-maend, en duuren tot 't begin der oogstmaend. In 'thertje van onze zomer steekt de zuide wind, zeven weeken achter een, gantsch schadelijk op voor allerley gewasch, niet zonder swaere plas-regenen. Omtrend Aller-heiligen valt de zaey-tijd, en d'oogst op 't einde des lente. Terwijl de regen duurt, zijn de wegen onbruikbaer, door 'topwater uit derievieren. Byzonder lijd 't palm-bosch, vier dag-reifenslang, geen toegang na de stad *santa Cruz*: alzoo de gevalle vocht alenthalven in diepe dellingen tot moerasschen zamen-loopt: behalven dat de tygers, beiren en slangen de paden wijd en zijd bekommeren. Door dit gewest *Paicanos* ontdekte de Spaensche hopman *Nufflo de Chaves* de volkeren *Taguamacis*, lanx de groote rievier *de la Plata* wederzijds verspreyd. Doch 't land rondom *santa Cruz* brengt allerley vruchten voort aen geenzints duurzaeme boomen, by gebrek van vochtigheid: waerom d'inboorlingen, als de regen in grafen verzaemelt ontbrak, malkander eertijds plagten te vermoorden. Ondertusschen slaegen hier buiten gemein wel *de maiz*, koorn, wijn, *granadillas*, *luiumas* en *tucumay*, gelijk ook de plante *bachal indi*, in de Latijnsche tael genaemt *mirabilis Peruana*. Dese wast tot de hoogte van een tamelijke stronk met een stijve

Land Paicanos.

Plante mirabilis Peruana.

zappige en weinig geele stamme vol knobbels, waer uit geknopte takjens spruiten, en om de knopjens twee bladeren, swijmende na 't kruid nacht-schaede, welker steeltjens tegen over elkander staen. De bloemen aen d'uiteerste takjens zijn langwerp vijf-hoekig, niet min aengenaem voor 't gezicht wegens vermenging van purpur, wit en geel, door malkander glinstrende, als lieflijk voor dereuk. 't Moet gesteld onder een geheimenis der natuur, dat de gesloote bloem by nacht haer open doet, wanneer men eenig licht by de zelve brengt. De wortel heeft byzondere genees-kracht tegen water-zucht. Dus verre de beschrijving van *Peru*, niet alleen volgens de koninglijke wegen; maer ook ter zijden af. Belangende de wegen, kan waerlijk gezeid, dat de zeven beruchte wereldd-wonderen gezamentlijk niet kunnen uitmaeken d'heerlijkheid van een deser wegen. *De Romainen* inschelijx moeten swichten met haer weg, die *Appius Claudius* uit *Romen* leide tot *Brundusium* toe: waer aen naderhand tot hermacking de *kaisaren Julius* en *Augustus* groot geld spilden. Doch 't is slechts kinder-werk in vergelijking 't geen *d'Ingas* op den *Peruaenschen* boodem hebben verricht. Wie zal niet verbaest beschouwen de diepe valleyen met hooge bergen gevult, de harde rotzen doorgebikt, de moerassen gedamt, over snelle rievieren swaere steene bruggen geleid, en midden door woeste wildernissen een weg bestraet, breed twintig voeten, wederzijds tusschen hooge muuren beslooten, lang van *Quito* tot *Chili* duizend mijlen, en om de acht oft tien mijl van prachtige wapen-huizen voorzien, ieder verbergende boogen, pijlen, hellebaerden, bijlen, knodzen, klederen en lijf-rocht voor twintig en dertig duizend man? Zommige getuigen, hoe *Guainacapa*, toen zeeghaftig wederkeerde uir 't onder-gebragte landschap *Quito* groote ongemak leed op d'ongebaende bergen, waerom d'onderzaeten 't sijnen dienst de gezeide weg maekte. Maer 't komt de

De koninglijke wegen tot Peru overtreffen verre de zeven wereldd-wonderen.

waerheid nader, dat dit meester-stuk geen werk van een *Inga* is: te meer nadien, behalven de weg van *Chili* tot *Quito*, door 't gebergte een tweede leid over 't vlakke land uit *Cusco* na *Quito*, veertig voeten breed tusschen twee muuren, lang vijf honderd mijl, met groote op-gerechte staeken, aen welkers top koorden slingerden, afgebakt, en aenzienlijk voor ettelijke zonnen-tempels. *De Peruaenen* verhaelen, na uit-wijsen *der quipos*, hoe *Guainacapa* de voornoemde wegen merkelyk heeft verbeterd. *De quipos* zijn rollen van veel-vervige snoeren vol allerley knoopen, verstrekkende voor geschrift, om alle geheuchenissen te bewaeren. Hier toe waeren gesteld *Quipo-Camayos*, die niet anders als in *Europa* de beambteschrijvers met de verscheide snoeren en knoopen 't zelve verrichten, welk 't zamen-voegen der letteren op 't papier te wege brengt, tot onthoud van geschiedenissen, bevestiging van verbonden, schuld of quijt-schelding. Doch behalven *de quipos* gebruikenze ook ringen vol kleine steentjens ten zelve einde: en weten met *maiz-graenen* wissel en vaerdiger te rekenen, als de gacuwste boekhouder met cyfer-letters. d'Af-meeting des tijds hing aen de twaelf pilaeren *suc-canga*, buiten *Cusco* op een berg dier-voegen geplactst door *d'Inga Pachacuto*, (zoo veel gezeid als *hervormer van 't jaer*) dat den zonne-loop aenwefen, en volgens de zonnen-loop de gezette hoog-tijden en dagen van zaeying en oogst. 't Jaer begint met winter-maend. Dit magtig *Peru*, aen de spaensche kroon vervallen, word bestierd door een onder-koning. Het gantsche land leid verdeelt in *Andes*, 'r gebergte en vlakten lanx *de Zuider-Oceaen*: dese zijn bewoond by dierderley volkeren *Tungas*, *Tallanes* en *Mochicas*, ieder gebruikende een by-zondere tael. d'Onder-koning houdt een kostelyke staet binnen *Lima*, anders ook genaemt *los Reyes*: sijn gebied strekt ook uit over *Chili* en *Terra Firma*. Hy komt nooit op straet, dan met veertig hellebardiers. Als teland trekt, houden hem gezelschap, be-

halven d'hellebardiers, d'arts-bisshop, honderd piekeniers en vijftig vuur-roers. Hy bekleed dit aenzienlijk ambt voor ses of acht jaer: trekt jaerlijx uit 's koningx schat-kist veertig duizend dukaeten. De stad *los Reyes* zelf grimmelt vol volk, heeft anderhalf mijl lengte, en is half zoo breed. Op de grootste markt staet het stadhuis en de beurs, alwaer alles te koop komt. d'Andere drie markten draegen de bnaeming na *sant Anna* en *Jacob*: de vierde word geheeten *el Sato de los Cavalles*, ter oorzaak aldaer met muilen, ezels en paerden handel valt. De hoofd-tempel is aen *Joannes d'Euangelist* toe-gewijd. De vier overige aen *Marcellus*, *Sebastiaen*, en *Anna*. De gast-huis kerk heeft een mis-priester, die ten dienst staet van de vier priesteren des hoofd tempels. *De Franciscaenen* bewoonen drie kloosters, *de Dominicaenen*, *Augustiniaenen*, en de monniken van *Moria de la Meriedes* ieder twee: behalven twee kostelyke gestichren *der Jesuieten*. De kloppen bezitten vijf kloosters, het eerste *de Mensch werding*, het tweede *d'Ontfangenis*, het derde *de heilige Drie-eenigheid*, het vierde *sant Ioseph* en het laetste *sant Clara*. De drie eerste hebben ieder een kerk buiten 't klooster, toe-geheiligt aen *de Lieve Vrouwen Monsferratto*, *del Prado* en *de Loretto*. Elk klooster telt ruim darde half honderd monniken of nonnen. Hier staen ook vier ruime ziekhuisen. 't Voornaemste geheten na *Andries*, heeft zelden minder dan vier honderd zieken, welke voor niet geneesmiddelen gebruiken. De zieke *Peruaenen* leggen in 't gast-huis *sant Anna*. 't Derde, gebouwt ter eere van d'apostel *Peter*, is voor kerkelijke perfoonen, die quaelyk te passe zijn: 't vierde 't *huis der Liefde* voor zieke vrouwen. Benevens dese leid by de wal 'tgesticht, aen *Lazarus* toe-gewyd, alwaer de melaetsche gereinigd worden. 't *Heilige Geest-huis* ontfangt 't quynende vaerend-volk. De stad kan meer als ses honderd priesters uit-macken. De Spaensche koning houdt vier en twintig leerlingen op sijn kosten in 't *Koninglyke Collegie*: d'arts-

Beschrijving van los Reyes.

Quipos zeer merk-waerdig, om iets te onthouden.

Wonderlijk rekenen.

Afmeeting des tyds zeer vreemd.

Verdeeling van Peru.

biffchop even zoo veel in 'tgeen na *sant Toronius* de naem draegt. Maer binnen *Martyns Collegie* woonen meer dan ses honderd, die in de vrye-konften, taelen, rechten en gods-geleerdheid geduurige oefening genieten. Twee honderd leeracrs van allerley wetenschappen nemen d'hoogefchool waer. Dese kiezen jaerlijx een nieuw opper-hoofd. 't Paleis *Contrastion* word bewoond by vier koninglijke dienaers: alhier staet des koninx fchat-kift en de vuurschaer *der Inquiftie*. De rievier loopt dies geweldig nevens de stads-wallen, dat noch onlanx een nieuwe steene brugge met negen sware boogen weg spoelde. De *Dominicaener* monniken hebben voor alle andere de voeten gezet op *Peru*. d'Eerste, die met *Franciscus Pizarrus* derwaerds quam, was *Vincent de Valle Viridi*, wien eerlang volgden *Thomas de sant Martyn*, *Martyn d'Esquivel*, *Dominicus de sant Thomas*, *Peter Ulloa*, *Alfonfus de Montenegro* en *Reginald Pedraza*. 't Gerucht verspreyd van de onwaerdeerlijke Peruaensche rijkdommen maekte elk een gaende. Onder vele stapten ook vijf *Franciscaenen* scheep, namentlijk *Peter Portugues*, *Iodocus de Rijke*, *los Angeles*, *de la Cruz* en *de santa Anna*. Eerlang volgden twaelf monniken van *Augustyns orde*. Op 'r jaer vijftien honderd twee en vijftig dan lande tot *los Reyes* d'overfte *Andreas Salazar*, vergezelschapt met *Antonius Lozano*, *Ioan de sant Petro*, *Hieronymus Melendez*, *Didacus Palamino*, *Peter de Cepeda*, *Andreas Ortega*, *Joan Canto*, *Ioan Chamorro*, *Franciscus de Frias*, *Ioan Ramirez* en *Balthazar Melgarejo*. Volgens verhael, vaerdigde *Salazar* na *Guamachuco* den Priester *Ioan Ramirez*: welke d'ingezetenen aldaer ten grooten getal leerde en doopte. Zedert gereist na *Moyobamba*, kreeg onder die afgodisten een groot gezach door wonder werken. Een oude *Peruaen* ontdekte aen *Ramirez*, hoe sijn dochter *Curi* afgooden verborgen hield. De monnik deed onderzoek: de dochter ontkent de verborgene afgooden: dies wegen van *Ramirez* bestraft, word schielijk stom, begint yzelijk te schuimbekken, en

valt gelijk een tweede *Sapphira* dood ter aerde in veler tegenwoordigheid. 't Wonder mackte vele afkeerig van de Peruaensche afgoodery. Dit speet de tovenaers, die alle krachten inspanden, om *Ramirez* verdacht te maken. Zy bragten dan door duivelskonften zoo veel te weeg, dat de tygers met groote troppen uit bosschen en holen na *Moyobamba* vlogen: en niet alleen mannen, vrouwen en kinderen op de wegen verscheurden; maer zelf binnens huis: en ondertusfchen deedenze de minste schaede niet aen eenige *Spanjaerd*. Waerom *Ramirez* stoutmoedig, met een gezelschap van nieuwe Rooms-gezinden, na een meenigte tygers toefstapt. Zoo haest hy dit verslindend gediert begaen kan, steekt een houte kruis voorwaerds. De tygers verschrikt door 't kruis, klauwteren gelijkelijk by een hooge boom op. Hoort d'uitslag des wonders. *Ramires* roept: *treed toe mannen, wreek de dood van uwe verslonden ouders, kinderen en bloed-vrienden. Ontbreeken pijlen? Gebruik steenen. Dat gaet u voor.* Geswind werpt hy een swaere steen opwaerds: zulx deeden ook alle de andere. De tygers vallen los uit de boom: blijven stil staen: en laeten haer als lammeren slachten en villen. Ses jaer na de voornoemde twaelf *Augustyniaenen* volgden elf andere. Uit de Spaensche haven *sant Lucar* zeil gegaen, kreegen eindelijk den Peruaenschen boodem, en braken aldaer in 't dorp *Tauca* den afgodinne *Huarella* te morzelen. Deze vertoonde een vrouwen gedaente, pleegde vuile onreinigheden met mannen: en gaf uit 't bosch, alwaer wierd aengebeneden, yzelijke duivels-spraeken. Ook verbrijfeldenze in 't gewest *Conchucos* d'afgod *Chanca*, onder een mansgestalte godsdienstig ge-eert. Jaerlijx trouwde aen hem de schoonste maegd van 't land, oud veertien jaer: men hield voor 't beeld een plechtelijke bruiloft, en slachte meenigte schaeppen. De *Augustijner* monniken verrichten noch meer binnen 't landschap *Conchucos*. Een tovenaer *Charimango* gaf hem zelf voor God uit, en loochende's Heilands Godheid. Tot be-

Dominicaenen komen de eerste in Peru:

daer na de Franciscaenen en Augustyniaenen.

Merkwaredige wonderen door een monnik verricht.

Noch een merkwaardig wonder.

Wonderlijk
bedryf van
een tove-
naer in Pe-
ru.

wijs van het een en 't ander zoude hy een berg, voor aller oogen, met de voet van malkander schoppen. 't Gerucht uitgedijd maakte d'ingezeeten van *Conchucos* gaende: zy quamen ten grooten getale ter gezetter tijd en plaets. *Charimango* schopte den top diervoegen, datze spleet tot de grond toe, en de brokken wederzijds overstorteden. Ieder stonden de hairen te bergen, behalven *den Augustyner monniken*, die den tovenaer heftig bestrafden. De bestraffing was geenzints krachteloos; want aenstonds wierd hy tusschen duizend pijniging door de wormen op-gegeeten. Zedert geschiede meer wonders door *Marcus Garcia* en *Didacus Ortiz*, beide uit *Augustyns-orde*. Over een fontein in 't dorp *Chuquipalpa* hing een witte steen, in welke de duivel zich zichtbaer vertoonde, en swaere straffe dreigde, indien d'inwoonders het Roomsche geloof aen namen. Maer *Garcia* en *Ortiz* joegen den boosen geest uit den steen: zulk zedert noch gezien noch gehoord is. Des niet tegenstaende zijn *de Peruaenen* 't zamen gerot tegen *d'Augustyners* en voorts andere monniken. 't Werk dient wei-

Wonder-
baerlijke
verrichting
van twee
Augusty-
ners.

nig hooger opgehaelt. Wanneer *de Spanjaerden* alder-erft onder de oogen *der Americaenen* quamen, stonden dese verbaest over de schepen en menschen, en boven al 't los branden des geschuts. Zommige volkeren stelden haer te weer: andere behielden zeer hoge gedachten, als of *de Spanjaerden* zonen des donders waeren: weshalven vriendschap aen booden, en met peerlen, goud en zilver kochten: te meer alzo *de Spanjaerden* eerft de zelve kostelikheden tegen slechte waeren ruilden, en eindelijk eischten. Maer, als 't elckens nieuwe vlooten volk te land zetten, die huizen, sterkten, vlekken en steden begonden te bouwen, staeken *d'Americaenen* de hoofden te zamen, voornamentlijk toen door allerley overlafte moorderyen hoe lanx hoe meer ongehoorder wijze gedrukt wierden, zulk geheele landen eerlang ontvolkt lagen. *De Peruaenen* oordeiden de Spaensche krijgs-knechten uit den duivel *Viracocha* herkomstig, dewijl onverzadelijk goed en bloed inflokten: zy vervloekten *den Oceaen*, welke zulk een goddeloofen landaerd herwaerds had gevoert.

Gevoelen
der Peruae-
nen van de
Spanjaer-
den.

Vierde Hoofd-stuk :

B R A S I L .

Oorsprong
der naem
Brasil.

Brasil, door *Capralis* genaemt *santa Cruz*, ten oorzaak dit land op *Kruis-dag* ontdekte, en zedert na 't roode brasilien-hout, welk overvloedig levert, word by *de Portugesen* uitgestrekt tusschen de rievieren *Maranhon* en *de la Plata*; doch, volgens verdeclingh welke paus *Alexander de seste* maekte met goed-vinden der koningen van *Castilien* en *Portugael* beslaet *Brasil* zo veel lands niet; want begint ten noorden lanx de stroom *Para*, en eindigt voor de vloed *Capryari*, twee mijl boven 'r stedeken *san Vincent*. Ten oosten spoelt *de Noorder-Oceaen*: westelijk van *Peru* gescheiden door woest gebergt. De hystorie-schrijvers verschillen onderling, belangende de eerste ontdekker. Maer buiten tegen-

spreeken komt dese eer toe *Americus Vesputius*, die op 't jaer veertien honderd zeven en negentig, by den Castiliaensche koning *Ferdinand* uitrust, vier zeilen voor *Brasil* d'alder-eerste aen bragt. Hem volgde na twee jaeren *Vincent Agnes Pinzon*, metgezel van *Christoffel Colonus*. De togt liep ongelukkig af. Twee scheepen vergingen in harde storm: de twee overige keerden ter naeuwer nood binnen de Spaensche haven *Palos*. Zoo veel was echter verricht, dat hy 't groote gewest *Brasil* verder ontdekte, dan *Americus Vesputius*. Dit bericht maekte *Emmanuel Portugeesche* koning gaende, om *Peter Alvares Capralis* af te vaerdigen met vijf honderd man, verdeelt over dattien zeilen: ten einde een vaste voet kreeg

van wie
ontdekt is.

Verrichtin-
gen van
Capralis in
Brasil.

op den Brasiliaenschen boodem. Alhier geland rechte een steene kruis: en deed den koning bericht wegens den ganschen toestand door *Casper Lemmius*, nevens welke twee *Brasiliaenen* overvoeren. *Portugael* stond verwondert over de vreemde menschen. De man, plat van aengezicht, ging moeder-naekt. In de door-boorde onderstelip hing een langwerpige steen *metara*. Door de koonen, tusschen de mond en neus, stak wederzijds een hout niet ongelijk een gansschacht. Hy droeg op de schouder drie lange werp pijlen: 't hoofd pronkte met uitgebreide vederen. 't Hair ontrend de schamelheid was uitgeplukt, en de mannelijke roede in malkander gebonden met een snoer, genaemt *tacoaynhaa*, welke los deed, wanneer sijn water maekte. 't Lichaem sterk, spierachtig en veelvervig beschildert rukte ieder in verwondering. De vrouw had een klein schortje, om de middel met een gordel gestrikt. Tusschen de gordel stak

een riete-tabaks-pijp. 't Schortje hing verre boven de knien. Voorts gingze naekt. Alleenlijk een breede hoed uit vederen, op wiens kruin een twee-knoppig stijltje stond, dekte 't hoofd. Aen de ooren slingerden kostelijke bellen, om de hals een driedubbelde peerl-snoer. 't Lijf inschellijx vertoonde swarte, roode en gele verven. *Lemmius* gaf zoo veel bescheid wegens de vruchtbaerheid van *Brasil*, dat verscheide Portugesche huisgezinnen op-braeken, vergezelschapt met eenige *Italiaensche Minder-broeders*. De meenigte begon haer te verspreiden, en elders vlekken te bouwen; maer zijn ten meeren deel dood geslaegen en op-gegeten. Op 't jaer vijftien honderd negen en veertig, taekelde koning *Joan de derde* een swaere vloot toe. Onder 't beleid van *Thomas Sosa* gingze zeil van de reede voor *Lisbon*. *Jesuiten Joan Aspilcueta, Antonius Pireus, Leonard Nonnius, Didacus Jacobus, Vincent Rodericius* en *Emmanuel Robrega*, afge-

Brasiliaensche man
en vrouw.

Portugeesche volkplanting na
Brasil.

afgeschikt by paus *Paulus de derde* en *Ignatius Lojola*, voeren ook derwaerds. De vloot liep ten anker binnen d'inwijk, namaels genaemt *Lahia de todos Sanctos*. De goede gelegenheid lokte *Sosa* aen, om aldaer de stad *Salvador* te bouwen. Zedert hebben de *Portugeesen* den *Brasiliaenschen* boodem meer en meer bevolkt. De *vereenigde Nederlanders* zijn ook eindelijk derwaerds gescheept, niet min stoutmoedig als gelukkig; want zy den *Portugeesen* uitgestrekte landstreeken gewaepender hand ontwel digden, en allenthalven nieuwe sterken en steden bouwden. Maer wy zullen voor afeen algemeine beschryving ter neder stellen, om met geschikter orde te komen tot byzondere ontleeding van ieder landschap, gehoorig onder *Brasil*. *Brasil* dan maekt uit een aenzienelijk gedeelte des *Nieuwen Weerelds*, niet min vermaekelijk als gezond. De zee-kust geniet verquikking by d'ooste wind, welke voor den dag doorblaest, wanneer de *Noord-Zee* vloeyt, of als ebt met zonnen-opgang, begint te waeyen tot middernacht toe. Ten westen, alwaer woest gebergt wijd en zijd tusschen *Peru* en *Brasil* haer verspreyd, verkoelt de westelijke wind; die, hoewel ongezond gekeurt word, alzo uit vuilen dampen van moerassen schijnt voort te komen, nochtans de inwoonders lanx de zee-kusten niet beschaedigt, ter oorzaak voor de hooge bergen stuit, of door de strijdige zee-wind te rugge word gedreven. 't Jaer, maenden wecken en dagen verscheelen weinig ten opzicht van koude en hette, of van meer en minder licht en duisternis; want 'tonderscheid tusschen zomer en winter, korter en langer dag aldaer naeuwelijx een merk steld. De warmte blijft de zelve 't geheel jaer door: en de zon schuilt onder de kimmen twaelf uuren, en schijnt even zoo lang: nooit verscheelt het een uur. Drie uuren voor den dageraad maekt de dauw tot zonnen-opgang een nijpende koude: waerom de *Brasiliaenen*, nevens haer hang bedden, des nachts vuur stookten, niet alleen ten beschut

tegen vergiftig gedierte; maer ook de koude. Op de koudste nachten volgen de gezontste en schoonste dagen: in tegendeel, wanneer zoete nachten voorgaen. Ondertusschen hoewel, behalven de regen-tijt, die met de lente begint en omtrend den oogst eindigt, d'hemel doorgaens helder staet, weerlicht het veel tegen den avond. De maen vertoont dikwils groote kringen, en de lucht regen-boogen. De regen-droppelen vallen groot en met geweldig gedruisch: voor welke een moeyelijke warmte gaet, of volgt op de zelve. De dauw, vruchtbaerder als in *Europa*, is wegens ziltigheid doordringende: weshalven licht doet verrotten de stoffen onder den blaauwen hemel. Gedurende de voornoemde regen-maenden, waeyd uit een bewolkte hemel ten zuiden de zuid-ooste wind, sterker dan de noordelijke des zomers. De zuid-ooste drijft de stroom ten noorden op, en de noorde-wind zuidwaerd. Anderzints gevoeld men alhier weinig vloed in de *Oceaan*. Thans vaeren de *Brasiliaenen*, ettelijke mijlen buiten 't gezicht der strand, om te vissen op 't kurkachtig hout *jangada*, uit stukken zamen-gebonden. De zee vuurt by nacht. Des middags ziet men de visschen, meer als twintig vademen onder water swimmen. De stilte der *Oceaan*, wanneer de dagen en nachten even lang zijn, is zeer gevaerlijk: byzonder als donkerdikke wolken haer vertoon; want als dan is een vreeselijke storm op handen. Voor de meeste kust van *Brasil* leid een steene rif, twintig, dertig en meer schreden breed, welk naeuwelijx by d'hoogste vloed schuil gaet, waer op de golven breeken. De natuur heeft hier en daer openingen gemaekt, waer door de schepen binnen 't rif loopen, en veilig voor strand leggen. By volle en nieuwe maen rijft de vloed der *Oceaan* tot twaelf voet; en duurt langer of korter, na de zee meer of min ontsteld is, en de stroomen sterker of flauwer zeewaerd vallen. Geheel *Brasil* word afgedeelt in veertien *capitanien* of gezeghebberschappen, en om-

Bouwing
der stad
Salvador.

Geleegend-
heid van
Brasil:

de winden
aldaer:

jaer-getijde:

koude
nachten:

regen-
maenden:

regen:

dauw.

Visschery.

Oceaan voor
Brasil hoe-
danig.

Wonderlijk
rif voor de
Brasilsche
kust.

Afdeeling
van *Brasil*:

rievieren: omtrend in zoo veel rievieren, van welke ieder gewest grooter of weiniger genot trekt. 't Oostelijk gedeelte heeft verscheide beeken en fonteinen, welke voor menschen en beesten een aengenaeme drank verschaffen. Aen zommige drinkt haer 't wild gedierte dronken: zulx lichtelijk gevangen word. Gedurende de winter-maenden gaet in de rievieren een sterke stroom; ja dese, schielijk swellende, loopen over d'oevers heen, en zetten de laege landen plas. Alleenlijk vloeyd de riever *san Francisco* sterkst en hoogst, by de zoomer-maenden: daer hy des winters, wanneer veel regen valt, laegh ebt, en weinigh water zee-waerd brengt. De oorsprong deser stroom blijft als noch onbekend: hoewel het meest gevoelen is, dat uit een groot meir, gelegen onder 't Peruaensche gebert, voort komt. *d'Hollanders*, die voor eenige tijd de stroom opvoeren tot veertig mijl, vonden de zelve allenthalven wijd en diep, vol eilandekens en rotzen. *De Portugeesen*, tien mijlen hooger gevaeren, ontdekten de yzelijke klippen *Cacoeras*, van welke *san Francisco* steil neder stort: boven *de Cacoeras* strekt zich de stroom na 't noord-westen. Op de vordere *Brasiliaensche* beeken, hoewel aen de mond wijd gaepen, die doorgaens niet boven twee of drie uren gaens van haer fontein af-gelegen is, kan geen vaertuigh landwaerd vlotten, onaengezien veel slag-regen binnen de boezemen ontvangen. d'Oorzaek kan na gespeurt; want alzo 't woest gebert tusschen *Brasil* en *Peru* overvloedig water looft door de groote rievieren *d'Amazones*, *Maranhão*, *Francisco*, *la Plata* en *de Jaaero*, in welke alle verscheide stroomen storten, zulx diervoegen met *d'Oceaan* vereenigen, dat zommige dartigh mijl verre versch water wegens haer snelle loop in *d'Oceaan* behouden, ontvangen de minder stroomen minder water. Dicht by de zee leggen meiren en putten, die drinkbaer, en

wederom diep landwaerd, welke brak zijn. 't Land verscheeld allenthalven van haer eigen zelf. Daer 't zich wijd en zijd op vlakten uitspreyd, is de grond swaer kleyachtig en vet: draegt weelderig allerley vruchten, en byzonder schoon zuiker-riet. Gedurende de regemaenden groenen de beemden alderaengenaemst. De zonne-hette en vruchtbaere boodem brengen de vruchten schielijk voort: waerom 't land niet gemest moet worden; maer met zand mager gemaakt: ten einde 't gewasch niet te weelig lofschiete en verdorre, eer de vrucht zetten kan. Men zaeyt op 't begin der regen-maenden, zoo haest de avond begint te vallen. 't Zaed dient geenzins diep te leggen, alzo sterft in koude grond, tot welke de zonne-straelen geen warmte toe-brengen. De hooge boomen *cocos* en *palmiten* worden het gantsche jaer door verplant. De wortelen moeten slechts met weinigh aerde gedekt, ter oorzaak geen koude kunnen verdraegen: wes-halven veeltijds boven de grond wasschen, om de hette des zons te genieten. Verscheide geboomt draegt verkoelende vruchten: niet anders of de goed-gunstige natuur zorge droeg wegens de quellende hette. Planten en kruiden, uit *Angola*, *Portugael*, *Nederland* en *Oost-Indien* herwaerds over-gebragt, slaegen alle byzonder wel. Maer 't land binnen de zonne-keerkringh zoude vry gelukkiger wezen, indien tegen ontelbaere meenigte mieren een help-middel was gevonden. Dese, niet ongelijk de *Europische* mieren, als alleen dat driemaal grooter zijn, grimmelen, lanx gebaende paden over 't veld en in de boschaedjen, mijlen weegs achter mal-kander: brengen gantsche heuvelen te zamen, waer onder schuuren vol graen verbergen. By volle maen des nachts sleepenze onge-loofelijk zaed weg: bijten de zaeden aen de punt af, ten einde niet uit-spruiten: en tegen de regen-

Verscheidenheid van Brasil.

Zaeying:

planting:

planten, kruiden.

Gedenkwærdig verhael van de mieren in Brasil.

stroom san Francisco:

waerom veel rievieren niet bevaerbaer zijn.

Mieren zoekers hoednige beesten.

maenden, verhoogenze haer hollen, op dat geen water den voorraed beschaedige. Doch dit gedier heeft een swaere vyand aen den *tamandua*, onderscheiden in een groote, toegenaemt *guacu*, en kleine *miri*. De *guacu* zal niet licht een mensch op 't lijf vallen: hoewel getergt op de achterste pooten zit en felle tegenweer doet: ja, onaengezien niet grooter is dan een gemeine hond, brengt ander wild en tijgers zelfs om hals, met zulk een dwaese verwoedheid, dat 't gevatte niet los laet; maer vast houdt, tot zelf van honger sterft. De *guacu* verscheeld van de *miri*: alzoo weinig grooter is, en een breede ruige staert heeft uit grijse en swarte borstels, welken getergt om hoogh steekt; maer slaeperig dekt zich met de zelve. De *miri* slingert een lange gladde staert om de takken: aldus hangende, doorsnuffelt alle gaten met sijn tong twee voeten lang; maer dun-rond en binnen met een goot: wanneer mieren op de nat-gemaekte tong voelt, haeltze schielijk binnen tot voedzel. Indien de mieren diep onder d'aerde verschuilen krapt hy de grond op, en steekt de lange snuit en tonge by d'opening in. Beide de *tamandua guacu* en *miri* hebben een dikke huid en breede swarte vlak, van de borst wederzijds tot half wegen 't lichaem opwaerds; onder de vlak loopt een spier-witte streep. Nieuwelijx een beest diervoegen hardvochtiger; want hoewel boven de twaelf dagen vast, en dan levendig gevild word, leeft ettelijke uren zonder huid. Wonderlijk zijn de Brasiliaensche meiren, begroeyt met allerley water-groente, niet anders als een graefige beemd, en nochtans vol gevoogelt en visch. Daer de zee tot de meiren in-valt kruijen ontelbaere kreeften lanx de grond, en d'oesters hangen by klitzen aen malkander; doch konnen weinige gevangen worden, wegens het bogtigh geboomte *mangle* of *mangues*, welk haer wor-

Meiren in Brasl.

Vreemd geboomte mangle.

tels diervoegen nevens 't water en in 't water schiet, dat uit de wortels nieuwe stammen voort-komen die voor de moeder-stamme niet wijken, en alle toegang beletten. De bovenste bladeren draegen by zonne-schijn spier-wit zout, welk des nachts of onder betrokken lucht in ziltige dauw verandert. Vorders, alwaer *Brasil* mergebergtrijft, is het geenzints onvruchtbaer; behalven de dorre toppen nochtans, welke op de binnen-landsche woestijnen hemelwaerd strekken. Ondertusschen hoewel de vruchtbaere bergen ten tijd der regen-maenden blijde groenen, sterven zomtjids vele boomen des zomers. De gestorvene steeken d'inwoonders aen brand: de asche verstrekt voor mest, tot voortteeling van aerd-vruchten. Zommige bosschaedjen hebben een lengte van meer als drie honderd mijl: en boomen, welker hoogte geen pijl bereikt, en uit wiens eene stamme een schuit vallen kan, die anderhalf honderd menschen voert. Op de swaere takken der groote boomen groeyen andere vrucht-draegende boomen: voort-gezet uit door-geslokte korrelen, by 't gevoogelt met haer drek geloofst. Elders wascht ook overvloedig welriekend geboomt, van welk of heilzaeme gomme druip, of dierbaer hout komt, om te verven. Onder vele munt uit *ibirapitanga*, die 't brasiliaen-hout levert, en haer benaeming *Brasil* aen dese groote landstreek mede-deelt. De *ibirapitanga* is hoog en wijd-uitgestrekt, heeft een donkere schors vol korte doornen. De takken en bladeren staen niet recht over malkander; maer spruiten in 'tmidden aen d'ander zijde tusschen d'open plaets, alwaer de tak en 't blad ter ander kant niet uit-spruit. De bladeren blijven groen, verscheelen in gedaente weinig van des bus-booms loof. De takken brengen andere kleinder voort, vol geele welriekende boomtjens. Wanneer dese afvallen komt in de plaets een platte lang-

Eergaebtig Brasil.

Boomen.

Brasiliaen-hout boom.

langwerpige vrucht , buiten donkergrauw en scherp , binnen met kleine roode boontjes. 't Bovenste der boom verft niet ; maer alleen de moeder-ftam : die , alzo de boom binnens-land valt , niet zonder groote mocite fcheep gevoert word. Doch *tatai-iba* wafcht in de bof-fchaedjen lanx ftrand. De baf afchgrauw heeft binnen een hart en geel hout , fcherpe en gekartelde bladeren , vruchten niet ongelijk de moer-beefien , doch bleek en rondom bezet door donkerachtige vezeltjens , zappig en vol witte zaedjens. 't Hout gekookt geeft byzonder fchoon-geel. 't Moet noodwendig getelt onder de geheimeniffen der natuur : dat de Brasiliaenfche boomen niet gelijkelijc haergroente krijgen en verliefen ; want als d'eene boom in volle blad ftaet , is d'andere bladeloos. Ja terwijl de zelve boom r'eener kant begint te dorren , loopt aen d'andere zijde

nieuw loof uit. d'Europifche planten en kruiden met zachte wortels , veraerden in *Brasil* tot houtachtige. Ook verfcheelt het zeer hoedaenige grondbeflaen ; want die op 't vlakke veld naeuwelijc een gemeine fruik worden , krijgen onder 't geboomt een tienmael meer dikte en hoogte. Allerley slag Turkfcheboonen wafchen boven d'hoogfte boom-toppen , niet anders als luft-prieelen , waer onder menfchen en beefien tegen de hitte der zon en regen veilig kunnen fchuilten. Men heeft geen geheuchenis , dat *Brasil* ooit met aerd-beeving gequelt is : waerom ook nergens zilver of goud in haer afgronden verbergt , dewijl aldaer geen onder-aerdfche zulfervuuren worden gevonden : die , gelijkze goud en zilver maeken , alzo in fchelijc fchuddingh der gronden veroorzaeken. Alleenlijc heeft 't Brasilsche gewest *Ceara* eenige zilver-mijnen : uit welke

als ook der
planten.

Vreemde
Turkfche
boonen.

Zilver-
mijnen.

Gevervende
boom.

Vreemde ge-
heimeniffen der
boomen in
Brasil :

d'Hollanders meer zouden hebben getrokken, ten zy te veel werk vonden aan d'oorlog tegen *Portugael*. Diep landwaerd rijfen hoogebergen, by mensch-eeters bewoond *d'Europeers*, de welke derwaerds reisden, vonden 't land vol volk en vruchtbaer, byzonder de valleyen; doch verscheelde hier in van de zee-kusten, dat meer gebrek leden wegens fontein water, en swaerder ongemak door hette des daegs en koude by nacht. Elders leid 't land met ruigt en distelen verwildert: zulx een weg door enkel geweld moet geopend. Doch de distelen draegen holle bladeren, die de vallende daeuw en regen bewaeren tot groot gerief der inboorlingen. Behalven de slangen en draeken, zijn aldermeest de tygers en wilde swijnen te vreesen, wanneer hongerig loopen: verzaedigt, worden zelf door gemeine hondengevangen. Ofsen, schaepen en paerden tieren buiten gemein wel in *Brasil*. De *Brasilianen* komen vroeg aen: en vervallen laet tot ouderdom, zonder grijsheid of kaelheid. Men vind hier geen scheeluwe, manke, by-ziende, ge buite of eenigzints mismaekte: daer nochtans de kinderen nooit gefwachteld liggen; maer, zoo haest ter wereld komen, in koud water gewasfchen worden. Mannen gelijken zeer na malkander, en inschelijk ook de vrouwen: zulx 't merklijk onderscheid tusschen mensch en mensch aldaer zoo zeer geen plaets heeft, als onder andere landaerd. Weinig ziekten zijn by haer bekend. Behalven een lang leven, genieten ook meest geduurige gezondheid. Zy bekommeren haer weinig met 't een of ander. In een hut, niet ongelijk een omgekeerde kiel, welkers dak uit palmboom-bladeren bestaet, schoolen ettelijke huisgezinnen te zamen: en leven by slechte spijs, zonder veel toestel. Wanneer goed-vinden elders te vertrekken, lactenze d'hutten staen. De vrouwen draegen de kinderen en 't weinig huisfraed. Zy stelden zich gewillig tot armoede. Die meer heeft, zet by den minder hebbende, niet anders als volgens een

recht, om te mogen eischen, en te moeten geven. 't Algemein voedsel der *Brasilianen* is de gestampte wortel *mandioca*. Anderzints nuttigen ook allerley vleesch, boom-vruchten en aerd gewasch. Zy eten 't vleesch gekookt, gesmoord of gebraeden. 't Gaet aldus toe. Eerst maekenze vuur met twee houten, 't een hard en 't ander zacht: 't harde word gescherpt, en in 't zachte, gelijk een boor omgedraeyt: zoo haest 't zachte begint te glimmen, leggenze boven op geplukte kotoen of drooge bladeren. 't Vleesch gekookt in aerde ronden potten *camu* is niet onsmackelijk; doch smackelijker 't gesmoorde in een kuil, op wiens grond, beleid met groote bladeren, 't vleesch geleid word. Over de kuil, toegestopt met bladeren en aerde, stookenze zoo lange vuur, tot 't vleesch gaer is. 't Braeden gaet anders toe. Zy steeken vier stokken in de aerde, en leggen boven andere stokken, bykans als een rooster, en op dese 't raeuwe vleesch, met peper en zout besprengt, gesneden aen lange dunne stukken: stookken thans vuur onder de stokken. Dit vleesch, aldus door-braeden, kan veertien dagen en langer duuren. De visch, gezooden of gerooft, word gegeten met de smaekelijke sause *inquitaya*. De kleine visjens *piaba* en *piquitinga*, in blaederen gewenteld, zijn onder heete assche haest gaer. Tot vleesch en visch nemenze, in plaets van brood, met drie vingeren 't meel des wortels *mandioca*, welk by de mond inwerpen, gelijk ook alle aerdvruchten, diervoegen zeker: dat nooit 't minste kruimtje ter zijde valt. Tot 't eeten hebbenze geen gezette uren; want zy nuttigen des daegs zeer dikwils spijs, ook in de nacht: spreken noch drinken niet, terwijl maeltijd houden: slaepen op gebreyde hang makken, tusschen twee stijlen vast-geknoopt: nevens de hang-makken brand gestaedig vuur, by dag om spijs te bereiden, 's nachts tegen de koude, die aldaer, wegens d'even-gelijke lengte der dagen en nachten, vinnig nijpt. Haer gewoonelijke drank is koud water

spijs:

toebereiding van vleesch merk-waerdig.

als ook van visch.

en soe-spijs:

nacht-rust:

uit

't Binnenlandsche Brasil, hoedaenig.

Hondere distelen:

Brasilianen hoedange menschen:

haer gestalte:

manier van leven:

hutten:

uit de fonteinen , rievieren of beeken. Anderzints stellingen ook den drank *caoi* toe, uit de rijpe vrucht des booms *acaiiba*. De vrucht gestampt in een houte mortier, bezinkt, en bezonken zijgt door een teems: is eerst wit gelijk melk; maer word na weinig dagen graeuwer: heeft een trekken- de kracht, verwekkende dronken- schap. Lang bewaerd verandert in sterke azijn. De drank *aipii* kan tweezints toe-gemaekt; want oude tandeloofse wijven kaeuwen de klein- gesneede wortelen *aipimacaxera* tot een bry *caracu*, welk in een pot uit- spouwen, waer op water gieten: 't moet voorts langzaam kooken en geduurig geroert. Doch dese *aipii* word ook gezooden van de gezeide wortel, zoo lang tot de verve krijgt van gekarnde-melk. Beide over ge- gift heeft geen onaengename smaek. Behalven dusdaenige drank brou- wenze verscheide andere, nament- lijk *pacobi*, uit de vruchten der boomen *pacobebe* en *pacobucu*: als ook *abatii* van Turksche geerst en *maiz*. De wijn *ietici* word geperst uit *bata- tas*-wortelen. De plante *nana*, de Por- tugeesen noemenze *ananas*, geeft den drank *nanai*, welke zeer licht drou- ken maekt; doch heilzaam is voor flaeuwte, walging, graveel en op- stopping des waters, als ook tegen vergif. De *Tapuyers*, toe-genaemt *Cariri*, komen ter gezetter tijd te za- men, om den drank *aipii* toe te stel- len. Ieder bergt binnen sijn hut, zoo veel hem istoe-geleid. Wanneer *d'ai- pii* genoeg heeft uit gegift, begin- nenze 'smorgens vroeg van 't eer- ste huis in 't dorp, en zuipen aldaer alle kruiken leeg, en alzo voorts hut aen hut, ter tijd niet een druppel over-blijft. Hy behaeld de grootste eer, die meest drinkt en braekt. De *Brasiliaenen* zuigen meest alle sterk tabak: (de tabak word genoemt *peti- ma*, en 't blad *petimaoba*) zy droogen tabak tegen de zon, en daer na voor 't vuur, om gemakkelijker aen stuk- ken te vrijven. Haer tabaks pijpen *petimbuaba* bestaen uit ried en een ge- holde noot, aen 't uiterste einde af- gesneeden, en ter zijde met een rond

gat geopent, in welk het riet sluit. Het tabak-zuigen grijpt ook onder haer plaets omtrend gods-dienst, waer-genoomen by een wonderlijke dans. Achtien, twintig of meer *Tapuyers* slaen een ronde kring op ge- schikte orde even verre van elkan- der. Alle moeder-naekt binden een veel-vervig veder-bosch tullebands- gewijs voor de billen, met een band over de slinker schouder en rondom de lendenen vast-gestrikt. Ter hal- ver been slingeren gefronste kotoe- ne-fluyers. Ieder buigt zich ter luf- ter zijde voor over, laet de slinker- hand nederwaerds zakken; steekt de rechter tusschen 't gezeide veder- bosch lanx de billen: en stampt ge- duurig met de rechter-voet. Onder- tusschen vangenze gelijkelijk een droevig lied aen, welk op hoe lan- ger hoe blijder toon begint te gaen, niet anders of de zang kunst grondig verstaen. d'Inhoud der liederen ver- vat, eerstelijk een treurig verhael wegens d'algemeine water-vloed; die haer vereeuwde voor-ouders, op hooge boomen en bergen geklom- men, weg-spoelde: ten andere, hoe de helden, uit welker lendenen zy voort-gesprooten zijn, voor 't ge- meine best niet ongewrooken sneu- velden; doch nu over een wijd-af- gelegen gebergte alleley vermaek genieten met brassen en dansen. Ein- delijk verhoopenze ook eenmael na de dood derwaerds te verhuisen. Ter- wijl aldus op een verwonderens- waerdige maet zingen, staen drie priesters ter midden der geslaege kring. Ieder draegt in de slinker-hand den afgod *Maraka*, gelijkende na eens struis-vogels ey, boven met pluimaedje geciert. Om den hals hangt een losse mantel, uit veelver- vige vederen gevlochten, by de krop toegestrikt. De lendenen zijn om- gort met een snoer, aen welke schoo- ne pluimen slingeren. Op 't hoofd pronkt een veder-kroon. De mid- delste paep verdoont een bars gelaed, en licht geduurig 't slinker been van de aerde. De andere weder-zijds hebben in de rechter-hand een ge- draeyde pijp, waer uit een ieder

Merkwae-
dige dans
der Tapui-
yers:

haer liede-
ren:

priesters.

verscheide
drank der
Brasiliae-
nen:

aipii:

pacobi:

abatii:

ietici:

nana:

Wonderlijk
zuipen der
Tapuyers.

Tabak zui-
gen.

'taengezicht vol tabaks-rook blaefsen, zeggende 'telkens : *ontfangt den geest der manhaftige sterkte*. Na 't eindigen der dans, onthaelenze de drie priesters vijf dagen achter een met spijs en drank overdadig. Zy zetten ook eeten voor *Maraka* : anderzints geschied geen dienst aen enig afgod. 't Geweer der *Brasiliaenen* bestaet in boogen uit hard hout en kotoene snoeren. De pijlen worden gemaekt van 't stijf ried *tacaara*, tot een punt gescherpt, of veel-tandig, of bewonden met de beentjens der visch *iperu*. Zommige *Tapuiers* gebruiken swaere werp-pijlen en lange knodzen uit swart hout, voor aen breed en volscherpe punten. 't Handvadsfel is bewonden met kotoene vlechten *iatirana* : onder aen slingert een veder-bosch des vogels *arara* : om 't midden hangen de zelve pluimen. Haer trompetten *canguenca* zijn menschen-schenkels : hoewel ook andere hebben, uit groote schelpen of ried toegesteld. Naeuwelijx le-

Geweer der
Brasiliae-
nen.

Vreemde
werp-pijlen
en trompet-
sen.

venze buiten oorlog, welke zy tegen elkander voeren, niet om land te winnen, of goederen te rooven; maer uit grootsheid, ten einde een aenzienlijke naem door de wapenen verkrijgen : en byzonder wegens een onverzadelijke lust tot menschen-vleesch. Waerom de gevangenen gemest worden en geslacht. Haer veldslaegen gaen vinnig toe. Op halfkans dervenze een strijd waegen : vechten niet min moedig als hardnekkig. *Emanuel de Moraes* verhaelt gesien te hebben, dat een *Brasiliaen* van *Pariba* kampte tegen drie kloeke gewaepende *Portugeesen* : die na lang tegenweer niet ongewrooken aen kant geraekte. De taelen der *Brasiliaenen* zijn zeer verscheiden : ieder landaerd spreekt een byzondere spraek : zulx elkander geenzints verstaen. 't Volk *Tabuya* is verdeelt in meer als tachtig volkeren : elk gebruikende een tael, die met d'andere gantschelijk geen over-een-komst heeft. Ondertusschen grijpt een gemeine spraek

Sterkheid
der *Brasiliae-*
enen.

Verschei-
dentheid
der *Brasiliae-*
*aen*sche tae-
len.

De algemeene Brasiliaensche tael hoedaing.

fspraak over *Brasil* stand, welke by de meeste verstaen word. De *Jesuiet Joseph Anchieta* gaf een Brasiliaensche letter-konst aen 't licht binnen *Conimbrica*, op 't jaer vijftien honderd vijf en negentig. Onder andere toond hy, hoe de gezeide tael ontbloomt is van de letteren *f, l, s, z, rr*: en geen twee mede-klinkletters in een woord te zamen voegd, uitgezondert *mb, nd, ng*. Voorts word de *p, m* en *mb* dikwils d'een voor d'ander gebruikt, zonder onderscheid. De woord-galm valt meest op de laetste letter-greep. De voornoemde *Moraez*, buiten gemein ervaeren in de Brasilsche tael, heeft den weereld gemein gemaakt een boek, vervatende de voornaemste naem-woorden en werk-woorden by de *Brasiliaenen* gebruikelijk. Het schijnt ons niet ondienstig een klein staeltje van beide neder te stellen. De naem-woorden dan luiden als volgt. *Abâ*, een mensch: *aba*, een man of ook hair: *acu*, de slinkerhand: *acubeimae*, zot; *amaberaba*, de blixem: *amacûminga*, de donder: *amandiba*, d'hagel: *anâma*, een bloed-vriend: *anga*, de ziel: *angaibara*, mager: *angaipata*, boos of loos: *angaturama*, dankbaer of aengenaem: *apara*, kroon: *apecum*, de tong: *apicaba*, een stoel: *ara*, de tijd, lucht of dag: *ara-ibi coquime*, middag: *araya*, grootmoeder: *atapuana*, licht: *atapuâtia*, snel: *atucupe*, een rugge: *atyba*, een schouder: *ay, cig*, een moeder: *ayura*, een hals: *boya*, een slaef: *cama*, een zoog-borst: *canga*, een been: *carai-bebê*, *apiabebe*, een engel: *caruca*, den avond: *capî*, gras: *capîgoacu*, stroo: *catu*, lekker: *cay*, een aep: *ceba*, een blad: *cebira*, de billen: *cemiracooba*, een weduwenaer: *ceo*, een dier: *ceteemibaê*, een geest: *cig, cygra*, een moeye: *coaraci*, de zon: *cobra*, een slang: *coemitanga*, demorgen-stond: *coribae*, blijde: *coya*, tweelingen: *cunba*, een wijf: *cunhaiba*, een toekomstige bruid: *cunumigoacu*, een jongeling: *cunumi*, een jonge: *ecatuaba*, de rechter hand: *eyruba*, een bije: *gibâ*, een arm: *guaibino*, een oud wijf: *guirarupia*, een ey: *iaci*, de maen of maend: *iacitatâ*, een sterre: *iba*,

Brasiliaensche naem-woorden.

een boom: *ibiâia*, d'hemel: *ibatanga*, *ibitinga*, de welke: *ibatebae*, hoog: *ibi*, d'aerde: *ibitira*, een berg: *ibitû*, de wind: *icapi*, de daeuw: *ig*, water: *iguaba*, een beker: *ipeca*, een gans: *ique*, een zijde: *ita*, yzer: *itâ*, een steen: *itacira*, een spae: *itapigua*, een spijker: *iuba*, geel: *maupiâra*, de galle: *mbabeaubora*, ziek: *mbiu*, spijs: *mbo*, een hand: *membeca*, zacht: *mendara*, een houwelijk: *micu*, een tee: *mita*, een hiel: *mocu*, een ael: *mormotara*, korfelheid: *muapendaba*, een lid: *nbia*, 't hart: *opacatumbae*, de weereld: *potia*, de borst: *paranga*, schoon: *porerobiara*, getrouwigheid: *porucicobora*, arm: *potivi*, een end vogel: *poxi*, leelijk: *pi*, een voet: *piâ*, de lever: *pirâ*, visch of een huid: *piquira*, jonger van jaeren: *pitanga*, een kind: *puâ*, een vinger: *puâ-quacu*, een duim: *purva*, de navel: *puou*, lang: *putuna*, de nacht: *roig*, koude: *tagica*, een ader: *taqui*, bloed: *tagira*, een dochter, 't zelve beteikent ook *menbira*; maer 't eerste is gebruikelijk by de vaders, het tweede by de moeders: *taira*, kinderen of een zoon: *tamûa*, een groot-vader: *tata*, vuur: *tecoacu*, geluk: *tecoateima*, gierigheid: *temerico*, man of vrouw: *tendiba*, een kinne: *tendi*, speeksel: *tendipia*, een knie: *tecobecatu*, gezond: *temâ*, een schenkel: *teê*, een lichaem: *tiaya*, sweet: *tibirâ*, jonger, zoo noemen de broeders malkander; doch de susters zeggen tegen jonger broeders *quibira*, en broeders tot jonger susters *teindira*: *tigue*, de buik: *tigue perg*, de darmen: *tinga*, blank: *tipibae*, droevig: *tiquera*, ouder suster: *tiquiera*, ouder broeder: *tuba*, ouders: *tutira*, oom van 's vaders wegen: *tubei-ima*, een wees-kind: *tuibaem*, een oud-man: *tupana*, God: *ty*, pisse: *tyuris*, de blaes: *uba*, de heupe: *unhapuapem*, een naegel: *ija*, een fontein: *ymeneoba*, een weduwe: *yyaobuambae*, naekt. De werkwoorden vorders klinken aldus. *Abi*, dwaelen: *abiqui*, kimmen: *acanhem*, ik sterfe: *acoy*, bedekken: *aei*, misschen: *ami*, drukken: *amotareima*, haeten: *anduba*, gevoelen: *angaipaba*, zondigen:

Brasiliaensche werkwoorden.

gen : *aóba mondeba*, aen-trekken : *apina*, scheeren : *apition*, binden : *aroca*, verminderen : *ayaima*, sniefen : *berâba*, blinken : *caanga*, meeten, proeven of zeggen : *cacaba*, voor-by-gaen : *caè*, geneeſen : *capúcaya*, roepen : *capucâya*, getergt worden : *carom*, hopen : *caruca*, piſſen : *caucuba*, beminnen : *cecarâya*, vergeeten : *cema*, uitgaen : *cenduba*, hooren : *cenoya*, noemen : *cepiaca*, zien, beſtraffen : *cerura*, draegen : *cetuna*, rieken : *ceyara*, verlaeten : *cica*, ploegen : *cipyra*, natmaeken : *ciquye*, vreeſen : *co*, gaen : *cobaitim*, te gemoet komen : *coquendaboya*, open doen : *cuaba*, kennen : *cupira*, verlichten : *cuu*, beſchermen : *ecatu*, konnen : *genonheca*, bidden : *goameenga*, bijten : *guapua*, zitten : *guata*, wandelen : *gueena*, braeken : *iababa*, ontvluchten : *iecoacuba*, onthouden : *ienumuna*, ſpouwen : *ierure*, eifchen : *igtaba*, ſwemmen : *igû*, drinken : *maenduarâ*, gedenken : *mano*, ſterven : *maramonhanga*, oorlogen : *mayaoaca*, verdeelen : *mba-eraca*, koopen : *mbacu*, eeten : *meenga*, overleveren : *menbirara*, baeren : *moabaíba*, betooveren, beletten : *moaguêba*, uit-bluffchen : *moanga*, denken : *moaquima*, nat-maeken : *mobibua*, naeijen : *moete*, priiſen : *moetê*, eeren : *moendî*, aen brand ſteeken : *mogíba*, kooken : *mogyco*, polyſten : *momiya*, beweegen : *momitâ*, herbergen : *monberaba*, quetſen : *monbeu*, boodſchappen : *monbuca*, door-booren : *monbuja*, booren : *mondoca*, in-fnijden, weg nemen, klieven : *mondoroca*, breeken : *monguy*, maelen : *monguya*, los-maeken : *monhanga*, doen : *moperuâ*, koud zijn : *mopotaya*, knoopen : *moriba*, toe-ſtemmen : *moropiâna*, veranderen : *moyaru*, boerten : *moyeacara*, mengen : *nheangeru*, zuchten : *nheenga*, ſpreeken : *nbemboe*, leeren : *nbengara*, zingen : *naepua*, antwoorden : *paraboca*, verkiefen : *paronduba*, onderſoeken : *pea*, mijden, afleggen : *pita*, blijven : *pitanga rempi*, ontwerpen : *pitera*, kuffen, florpen : *pitibô*, helpen : *pittiba*, zalven : *poacêma*, kermen : *pobâna*, ſpinnen : *pocuâba*, gewinnen : *pocaucuba*, droomen : *porabiqui*, werken : *pora-*

ra, liegen : *potareima*, weigeren : *potara*, begeeren : *puama*, opſtaen : *puaya*, belaften : *puca*, lacchen : *puru*, gebruiken : *quera*, ſlaepen : *queraro*, waeken : *raba*, ontbinden : *rereco*, hebben : *rura*, komen : *tara*, vangen : *tecobe*, leven : *tiguioca*, bloeden : *tiu*, ſchaemen : *tima*, planten, ſlijten, begraeven : *yacêô*, huilen : *yeaôboca*, uit-trekken : *yeupira*, opklimmen : *yucâ*, dooden. Dit zijn woorden der gemeinzaemſte tael over *Braſil*: anderziints ſpreekt ieder volk alhier een ſpraek op haer zelf. Voor de voor-

De voor-
naemſte
Braſiliaen-
ſche volke-
ren Tupi-
nambu.

naemſte volkeren worden gehouden de *Tupinambu*, *Tobayarâs*, *Potigi-iguaras*, *Maraquites*, *Waymoores*, *Tomonymenos*, *Waytaquazes*, *Waynaſſes*, *Topinaques*, *Pories*, *Molopaques*, *Motayas*, *Biberos*, *Wayanawafons*, *Tamoyes*, *Tocomans* en *Caryogs*. Geen beter geſchaepen menſchen als de *Tupinambu*: byzonderlijk haer vrouwen, welke voor de ſchoonſte in *Euroope* geenzints wijken, volgens de zichtbaere getuige *Emanuel de Moraes*. Deſe vrouwen houden den mannen gezelfchap, wanneer ten ſtrijd trekken: draegen de leeftogt en inzonderheid veel tabak, van welke doorgaens een blad tuffchen de lippen houden. In de door-boorde lippen, zoo wel van mannen als vrouwen, leggen ſteentjens. De veelheid der vrouwen grijpt onder haer ſtand: zulx vele aen een man verbonden blijven. Men kan naeuwelijx eenige ſweemna gods-dienſt by deſe land-aerd beſpeuren. De *Tobayarâs* worden ge-

Tobayarâs:

houden voor de beſte ruiters. Maer in geſchiktheid, zang en wel ſprekendheid gaen de *Potigiiguaras* alle

Portigi-
iguaras:

de *Braſiliaenen* te boven. Zy maeken reyen van twintig of dertig zangers, die niet min konſtig na de maet, als buiten gemein aengenaem, de helden-daeden der voorouders uitschaeteren. Geen yzelijker menſchen als de *Waymoores*, beſlaende de ruime

Waymoores:

landſtreek tuffchen *Bahia* en *Iſleos*. Deſe grof en ſterk van licchaem, kunnen een paerd, te viervoet rennende, byhouden. Vijf of ſes derven een zuiker-moolen aendoen, hoewel doorgaens voorzien van ſtijf hon-

derd

derd arbeiders. Zy zijn vuil beftoven en befljkt, ter oorzaak gelijk beeftten op de grond nederleggen: draegen lang hair: en hebben geen vaste woonplaetsen. *De Tomonymenos* omtrend *Spirito Santo* houden gefchikter huis. Zy bebolwerken haer hutten rondom met fwaere fteenen, waer tegen binnewaerd een aerde wal tamelijk hoog leggen. d' Hutten zelf zijn vol fchietgaten, om den vyand met pijlen veilig af te wijfen. Haer licchaemen swart en roodge fchildert, fchuilten onder vederen. *De Portugeefen* namen voor eenige jaeren leftien duizend gevangen: floegen een groot deel der gevangenen dood: en vernielden 't gantsche gewest by de rievier *Parayva*. Aen de zuid en noord-kant des hoofds *Frio* woonen *de Waytaquazes*, grooter en fterker dan *de Waymores*: leggen als varkens des nachts op d'aerde rondom een groot vuur: houden alle menschen voor vyand, en der zelve vleesch de fmaekelijkfte lekkerny. De vrouwen, met boogen gewaepend, ftaen nevens de mannen in den ftrijd. Op *Ifla Grande* onthouden zich *de Wayanaffes*, kleine menschen; doch met zeer groote buiken: gaen moedernaekt: de kruin is gefchooren, niet ongelijk der monniken: voorts hang 't hair lang rondom den kop af. Het Vrouw-volk, grof van lijf, fchildert haer rood met *vrucu*. Dit is een wilde plante; doch by *de Wayanaffes* zorgvuldigh aengequeekt, wegens de korrelen beflooten binnen boonen, buiten vol rouwe veezels. De korrelen worden niet alleen gemengt in de bekende drank *chocolata*; maer ook om aengenaem rood te verven. De plant draegt takken van wit hout, en een graeuwe baf, gelijk d'haeze-laer: de takken hebben eenschrijfpennen dikte: de bladeren beyde groen vertoonen de gedaente eens hart; by 't uiterfte der takken wafchen verfcheide bloeizems: ieder bloeizem, zoo groot als een roos, beftaet uit vijf bladeren, ten deele wit, ten deele flaeuw rood: in het midden des bloeizems rijzen eyer-

geele draeden met purpure tipjens: dienaeuwelijx eenige onderscheidelijke reuk geven. Na de bloem volgt de vrucht, lang anderhalf of twee vingeren: wanneer afleid de groente der onrijpheid, word hoe rijper hoe rooder. Ieder boon bevat dartig of veertig ronde korrelen; doch fcherp gepunt: aengeraekt, verven d'handen rood. De boon gerijpt gaet van zelfs open, en vertoont de korrelen zilverig geftippelt. Dese, gedroogt, tot een klooje geftampt, en met piffef gemengt, geven zulk een vaste verve; dat ringedoopte lywaed zedert geen andere verve aen-neemt. De wortel van *vrucu*, in hoendere nat gekookt, maekt 't nat aengenaem rood en fmaekelijk. *De Topinaques* vorders, wijd en zijd omtrent *sant Vincent* neder geflaegen, zijn fterke en groove menschen: gaen moeder-naekt, zoo wel vrouwen als mannen. Wanneer een mensch flachten, verven zich met de vrucht *ianipano*: fteeken een groot vederbosch op den kop, en twee beenders in elk gat nevens de mond. Danfen met wonderlijke buiging des licchaems, nu na de flinker zijde en dan over de rechter hellende, drie dagen achter een: en drinken in middelseen vuil nat. 't Vrouw-volk wel gefchaepen gaet zonder eenig lid te dekken: 't hoofd alleen fchuilt onder een muts, om welke een vlecht binden, waer aen een vierkantige korf vol eet-waer vast gemaekt op de rugge hangt, wanneer elders vertrekken. De bergen lanx *d'Oceaan* zijn goud-rijk. *De Pories* een vreedzaeme landaerd voeren tegen niemand oorlog: slapen in netten van baf ten: hebben geen andere wooningen, dan drie zamen-geboogen rakken met palm-bladeren gedekt. Zy leven by pijn-nooten en *eyries*, appelen met fchellen als wal-nooten. Hier valt overvloedig kostelijke balzem-oolie. Lanx de rievier *Paradiva* woonen *de Molopaques*. 't Man-volk rustig en kloek is gebaerd, beleefd en aen de fchamelheid gedekt. De vrouwen fchoon, zedig en vernuftig lacchen nooit.

Tomonymenos:

Waytaquazes:

Wayanaffes.

Plante Vrucu.

Topinaques:

Pories:

Molopaques:

Zy binden 't hair, veel-vervig gefchildert, om de middel met een bast, en verbergen onder 't zelve het baer-lid. Een gezette uur van middag-mael en avond-eeten grijpt alhier stand, het welk anderzints nergens by *de Brasiliaenen* gebruikelijk is. 't Gebergt, bestaende uit swarte aerde, heeft overvloed van goud: doch alzoo by *de Molopaques* de minste waerdye ophaelt, word niet na-gespeurt: alleenlijk 't geen met de regen nederwaerd spoelt vergaderenze tot geen andere einde, als om gespen te maeken, aen welke netten hangen. *De Motayas*, klein en bruin, korten 't hoofd-hair, of trekken 't uit: zijn menschen-eters gelijk ook *de Molopaques*. Nergens verschuilt meer goud en edelgesteente, als in de bergen *Pinos*, diep landwaerd gelegen, bewoond by het tenger en swartachtig volk *Biheros*, anders ook genaemt *Lopos*: leven onder 't geboomt beestelijk onbeschaemt; doch *de Wayanawafons* hebben kleine vlekken lanx een naemeloofse rivier:

Motayas:

Wayanawafons,

zijn groote menschen en zeer onnoosel. Dertien *Portugeesen* onderwonden zich eenige jaeren geleden, door 't land *der Wayanawafons* te trekken na *de Zuid-zee*. Deze vonden op zommige bergen overvloedig goud en kostelijke steenen. Onder andere vreemdigheden zagenze een kristallyne toorn tien dagen eer genaekten, over welke wegens steilte niet konde reisen. Aen de voet borrelde een wijde stroom met groot gedruisch. Wijd en zijd om-swervende, geraekten op de boodem van *de Tamoyes*. De mannen wel-geschaepen droegen swaere veder-boschen op den kop. De vrouwen schootig en buiten gemein schoon, hadden gepiekerde borsten. Een der *Portugeesen* ontsprong, na een gevangenis van aclitien maenden, den bloedigen dans: d'andere twaelf wierden opgegeten. Wonderlijk ging sijn verlofsing toe. Dertig duizend *Tamoyes* vielen by 't gewest *der Amazones*, by *d'Americaenen* genaemt *Mandiocuyfjams*,

Merkwaerdige togt van dertien Portugeesen.

Tamoyes:

fyams, verwoed in: met drie honderd geflachte hieldenze een vroolijke maeltijd: d'overige vluchten, na de rievier *la Plata*: en verkreegen hulp van de *Portugeezen*, die tien duizend *Tamoyes* neder-hakten, d'andere tot flaeven maekten, en haer gevangen lands-man verlostten. *De Tocomans* klein volk woonen tusschen *la Plata* en *sant Vincent*. *De Caryoghs* bezitten veel goud en gesteente. *De Maraquites*, welke de *Wester-Indiaenen* verachtelijk *Tapuiyers*, zoo veel als *wilde menschen*, noemen, zijn verdeelt in ses en zeventig zoorten, verscheiden in tael. Onder alle munten uit de landaerd *Arodera*, *Cajau*, *Maquaru* en *Poyme*. Alle levenze zonder vaste wooningen, gods-dienst of vriendschap met eenige nabuuren. De vrouwen vechten zoo wel als de mannen. *Jacob Rabbi*, dewelke een geruime tijd onder dit volk verkeerde, beschrijft haer zeden aldus. De koning *Iandui*, toe-genaemt *Otsbicayayna*, na de stroom die 't land der *Tapuiyers* doorloopt, laet, volgens goed-vinden, des avonds door 't leger verkondigen, werwaerds met 't rijsen van de zonne vertrekken, en wat over dag zullen verrichten; doch de koning beraedslaegt eerst met duivel-jagers. Wanneer de togt zal aengaen, wasschenze de lichamen in de stroom, vrijvenze met schoon zand, en spoelen 't zelve wederom af. Thans rekkenze zich diervoegen, dat de leden kraeken: loopen na 't vuur: verwarmt, schrabben 't lijf met zekere visch tanden, zulx het bloed aen verscheide plaetsen uitgudft. Zy oordeelen dit dienstig tegen vermoeydheid. Een steen-worp buiten des koninx rente leggen twee dikke stammen, een schreede van elkander. De gantsche meenigte staet recht over de stammen, in twee troppen verdeelt. Ieder trop kiest de sterkste man, die de stam op schouwers weg draegt, om strijd loopende: de vermoeyde krijgt t'elkens hulp. Dewelke met de stamme laeter komt ter bestemder plaets, word van de snelder trop uit-gelacchen. Alhier wachtenze na de jongelin-

gen, die de wapenen na-draegen. Zoo haest dese de boogen en bijlen over-leeveren, vallenze gelijkelijk aenden arbeid. Men hakt om zeerft ettelijke boomen. De takken, in d'aerdegeplant en boven toe gebonden, verstrekken voor een hut. De hutten staen in ryen nevens en over malkander: zulx straecten tusschen beide loopen. Ondertusschen koomen de vrouwen en kinderen met de pakkaedje aen. 't Man-volk loopt om te visschen, wild te vangen, of hooning te zoeken. d'Oude wijven graeven na wortels, welke klein gestampt in plaets van brood dienen. De jonger vrouwen helpen elkander binnen d'hutten om spijs te bereiden. Voorts brengen de mannen haer tijd door met wapen-oefening, worstelen en loopen. Twee vrouwen, byzonder hier toe verkooren, strijken vonnis over ieders bequamer of min bequame oefening. Wanneer d'avond begint te vallen, verdeelen haer de jongelingen in verscheide benden, en zingen voor de tenten. De dochters volgen neurende en trippelende. Ieder staet achter de vryer, welke zy bemind. Dit houdenze te wesen een bewijs van liefde. Als een jongman trouwens gezind is, brengt hy ten geschenk aen de vader des dochters hooning en wild-braed. Indien de vader meer houwaere dochters heeft dan een, verzoekt hy raed by de waer-zeggers, en dese brengen de zaek tot den koning. De koning ontbied door een om-roeper alle vryers en vrysters buiten de leger-plaets. Te samen vliegENZE boschwaerd: de stoutste loopen voor uit, ten einde 't wild op-doen. Zoo haest iets ontdekken, keeren te rugge, en maeken het bekend aen de volgende meenigte: die geswind de plaets diervoegen omcingelen, dat nooit eenig wild kan ontsnappen. Zy rukken den gevangen beesten 't ingewand uit, welk den honden voor-werpen. De vrouwen braeden 't wild in kuilen onder d'aerde. Voortshoudenze vroolijke maeltijden, niet zonder geduurige zangen en danzeryen. Indien een

Tocomans:

Caryoghs:

Tapuiyers:

't Bestier van haer koning gedenk-waerdig:

haer vreemde togt:

haer wooningen en huishouding:

oefening:

wonderlijke vryaeldje.

en vreemde
vrouwen:

jongeling zich wel gequeten heeft op de jagt, krijgt hy door 'skoninx toefstemming de dochter, welke ten houwelijk begeert. Vier dagen voor de voltrekking des houwelijx, worden bruidegom aen wederzijds de koon met scherp hout door-boort. Aldus gewond zijnde, houtmen bruiloft. De koning leid ieder gast, na goedvinden, een gedeelte der spijs toe. d'Ouders houwelijken geen dochters uit, voor zy haer maen-stonden krijgen, welk zy den toovenaers bekend maeken, en dese den koning. Over maeltijd prijsenze met vreemde gezangen de voorzichtigheid des moeders, die de kuifche schaemte van de dochter voor de bruidegom bewaerd heeft. Indien een dochter houwbaer is, en geen vryer uit komt, bestrijkt haer de moeder met roode strepen onder d'oogen, en geleidze tot den koning. Dese plaetst de dochter nevens hem op een mat: warmt d'handen tegen 't vuur: streelt hem zelf en de dochter: blaest tabaks-rook over sijn en haer lichaem. Eindelijk pleegt hy vleeschelijke vermenging: en likt het bloed verwekt door schenden des maegdoms. Dit vuil werk word diervoegen eerlijk gehouden, dat de dochter dieswegen re eerder aen de man geraekt. Maer 't door-priemen van ooren en lippen gaet aldus toe. De jongens, aen welke zulx zal verricht worden, komen ter plaets alwaer de gantsche meenigte danst en zingt. De duivel-jager zitten in twee reyen over malkander. Een uit haer grijpt een jongen by den kop: bind hem handen en voeten: zulx zich niet kan reppen of roeren. Geswind loopt een tweede toovenaar toe, die met een gescherpt houtje 'tgat maekt in de lippen en ooren: de moeder van 't kind onder-tusschen deerlijk kermende. De beswangerde vrouwen houden haer buiten gemeenschap der mannen. Wanneer gebaert hebben wijken na eenige bosshaedjen: snijden met een schelp den naevel des zuigelinx af, welk kooken en te gelijk met dena-geboorte op-eeten. De kraem-vrouw wafcht haer zelf en 't kind morgens

door-prie-
men van
ooren en
lippen:

kraem-
vrouwen:

en 's avonds in koud water. Zoo lang zoogende is, wordze niet beslaepen: of her moest zijn, dat de man slechts een vrouw had. By aldien de vrouw overspel begaet, jaegt de man haer weg: doch als op de daed bevonden word, behoud hy recht, om beide te ontlijven. De koning heeft in 't midden van sijn tente een groote kauwoerde, volgesteente *Kebnturah*, met d'eenekant van een mat bedekt. Zonder sijn last mag niemand tot de kauwoerde naderen; tenzy om de zelve met tabak te berooken, of nevens de kauwoerden wild-braed of hooning neder te leggen. 't Is merk-waerdig hoe de duivel-jagers omtrend de kranken te werk gaen. *Jacob Rabbi* zichtbaere getuige verhaelt van den koning *Drarugh*, met onlijdelijke pijn inde zijden en beenen gequelt: dat, alzoo geen hulpe vond by sijn toovenaers, die zich uitgeven voor geneesmeesters, tot den naest-gelegen koning *der Tapuijers* vertrok, om aldaer door besweerders geholpen te worden. Drie namen aen *Drarugh* gezond te maeken. Wonderlijk liep d'handel af. d'Eerste besweerder blies geduurig tabak-rook over *Drarughs* lichaem: greep 'skoninx knien: begon te zuigen, niet anders als of wilde verslinden: loeide gelijk een stier: en braekte eindelijk met veel speeksel een kleine ael in sijn hand: die, gelijk voorgaf, den koning zoo veel pijn veroorzaekte. De tweede duiveljager zoog *Drarugs* buik: brulde ondertusschen als een leeuw: en spoog ten laetsten een witte steen, vertoonende een roos, ten mond uit. De derde hield niet op te zuigen de slinker zijde van *Drarugh*, ter tijd toe iets, niet ongelijk een wortel, ten gorgel overgaf. Zedert dusdanige verrichting bequam de genoemde koning. Nauwelijx kan iemant onder *de Tapuijers* voetstappen van godsdienst vinden. Alleenlijk bewijsenze godsdienstige eer aen 't Zeven-gesternte: wanneer de vruchten der bosshaedjen en velden rijp zijn. Drie dagen brengenze over met dansen en zingen. Dan bereiden zich de jongelingen tot een spiegel-gevecht met pieken en knodsen; omwinden haer

overspel hoe
gestraft:

wonderlijke
kauwoerde.

Vreemde
geschiedenis
van den koning
Drarugh.

Zeven-
gesternte
geviert,
hoedaenig.

haer beenen met taeye takken : gieten hooning over 't hoofd : binden 't hair op aen het achter hoofd ; bestrooyen 't opgebonden hair vol rood poyer : maeken 't aengezicht veelvervig , gelijk ook 't gansche licchaem : in de nek steekenze ruffchen 't hair een lange veder , en by 't voorhoofd een bosch witte pluimen : om den hals slingeren kranfen , uit roode vederen zamen gevlochten : op de rugge hangt een bondel van bladeren staerts gewijs : de armen zijn verciert met de vleugelen des vogels *kofetug*. Aldus gepronkt strijden drie volle dagen. d'Overwinnaers betoonen groote blijdschap. 't Verdient byzondere aenrekening 't geen de geleerde *Gerard Vossius* verhaelt uit de mond van *Christoffel Arcisseusky* Poolsch edelman , doch beruchter door heiden stukken , voor 't Vereenigde Nederland in *Brasil*. De *Tapuiyers* , zeyd hy , is een volk swervende zonder vaste woon-plaetsen , ruffchen *Siara* en *Maranthon* over een woeste boodem , nergens bedekt als voor de schamelheid. Als d'*Hollanders* haer kleederen vereerden , stondenze vermaekt wegens de vreemdigheid ; doch binnen twee dagen gaven de kleederen wederom , of wierpenze weg. Zy binden de mannelijke roede met een band van kotoen of swakke rakjens : alzoo schandig achten , indien vleeschelijke beweging toonden. In de doorboorde lippen , neusgaten , ooren en koonen hangen cieraedjen van hout , been , vederen of steen. Een sware knodze en sterke boeg , beide uit hard hout , verstreken voor wapenen. Goud en zilver word geenzints geacht. Wacrom de kisten vol goud en zilver , by de *Pertugeesen* begraven , met d'*Hollanders* verruilden tegen jagthonden. Zy oordeelen haer beter dan andere mensch-ceters : dewijl niet eten 't vleesch der vyanden : maer van vrienden , het zy gesnevelt in een strijd , het zy haer eigen dood gestorven : om uit te drukken byzondere liefde tegen de overledenen , die anderzints door verrotting en wormen moesten verteerd worden. Wes halven de lijken gevoelijker in 't ingewand der naeste vrienden nederfak-

ken , en tot voedsel en groey van de zelve gedijen. *Arcisseusky* verteld gezien te hebben , hoe een *Tapuiyer* buiten 't slot *Rio Grande* den geest gaf. Sijn bloedmaegschap wiesch 't doode licchaem ; spoelde de darmen , en sneed 't lijk aen verscheide stukken : welk in een kuil boven toegestopt brieden. Zy vingen ook 't afdruijpende vet in ondergestelde pannen : hielden voorts een vroolijke maeltijd : en beten zelf smakelijk in de schaemachtige deelen des lichaems. Doch niemant had toegang tot dese tafel , als de bloedvrienden. 't Geen niet konden nuttigen , als 't hair , tanden , nagels en beenderen , wierd verbrand : en d'assche zoo lang met den drank vermengt , tot t'eenmael was opgedronken. Zy erkennen een tweederhande God , een goede en quade. Den goede bewijsenze geen dienst : om dat uit zich zelf weldaedig blijft , en niemand beschadigt. Daerentegen biddenze den quaden zeer yverig aen ; ter oorzaak om hals helpt die hem niet eerbiedig onthaelen. Zy verreizen , noch voeren geen oorlog , tenzy eerst den boosen God raed vragen , niet zonder plechtelijke dienstpleging ; hierom schrijven zy haer zelf een wetenschap toe van toekomstige zaaken te voor-zeggen. En waerlijk men moet bekennen , datze dikwils te vooren bekend maken , 't geen boven de menschelijke reden gaet , om te kunnen weten. Hier af kan ten bewijs dienen 't geen de Vriesche ritmeester *Sapo Amama* by ervaerendheid bevonden heeft. Hy had voor *Coniabu* de wacht met een bende ruiters tegen d'uitvallen der *Portugeesen*. In sijn dienst waeren ettelijke *Tapuiyers* : welke voorzeden , hoe des anderen daegs de luitenant van *Amama* , nevens een ruiter , zouden sneuvelen aen een kogel uit grof geschut. 't Zeggen wierd bespot ; doch d'uitkomst bewaerheide 't zeggen. Diergelijke staeltjens quamen dagelijx voor. Onder veele verhaelt *Arcisseusky* een merkwaardige geschiedenis. Hy ligte uit de sterkte *Rio Grande* een gedeelte der bezettingen : om de Spaense vastigheid *Barra-Canium* schielijk t'overvallen. 't Gansche werk hing hier aen ; dat

Vreemd verhael van een Tapuiyer.

Godsdienst der Tapuiyers :

haer wonderlijk voor-zeggen.

Vreemde zeden der Tapuiyers :

eten haer eigen vrienden op.

Zeer merkwaardige geschiedenis van een geroepen duivel door de Tapuiers.

de toeleg verborgen bleef. Vijftig *Tapuiers* hadden zich by *de Hollanders* vervoegd. Maer alzo *Arciffeusky* beducht was voor *de Tapuiers*, ten einde 't geheim door haer mogt ruchtbaer worden, nam hy de zelve dienst aen, onder beding, dat niet een voetstap buiten 't gelid zouden trekken. Zy hielden woord. Drie dagen over af-weegen omgevoert, verrichten dagelijks voor ieders oogen haer gewone godsdienst. *Arciffeusky* verzocht, zy hem wilden ontbieden, wanneer de geroepen duivel verscheen. 't Wierd beloofd, onder voorwaerde, dat geen aenstoot zoude geven door eenig misdrijf. Ten darden dag wanneer 'tleger genoegzaam verfrischt was, en ten togt vervaerdigt, is hy ontbouden: vond *de Tapuiers* nevens den weg zitten, met de benen wijd van malkander in een half-ronde kring. Tegen haer over zat inscheelijx de priester ter aerde neder. Dese vragde alle wegens verscheide zaken, en alle vragden hem: men gaf

wederzijds antwoord; doch't konde niet bequaemelijk verstaen, by gebrek der tolken. Want die *d' Hollanders* gebruikten verstonden alleenlijk twee taelen, d'een gemein by *de Brasiliaenen* lanx *d' Oceaen*, d'andere *de Portugeesche*, door welke zy *den Hollanders* vertaalden, zoo veel moogelijk, 'tgeen *de Tapuiers* spraeken: welker tael veel verscheelt van de gemeine Brasiliaensche: alzo zy diep landwaerd wonen, verdeelt in verscheide volkeren, die elkander niet verstaen, en geduurig beoorloogen. Zulx de tael-mannen 't beicht van *de Tapuiers* meesten-deel niet konden vatten: ja meer oordeel strecken uit haer knikken en gebaerten. Na dat de vergaeding ophield te spreken, stond de priester op, en ging buiten ieders oog boschwaerd: alwaer met een luide stemme driemaal den duivel riep. Doch die niet antwoordende, keerde te rugge tot de sijne. Men begon thans wederom op d'oude voet onderling te vragen en t'antwoorden:

by

by de tolken niet verstaen. Eerlang liep de priester (zoo 't schein by de meenigte gelast) wederom na't bosch. Maer de duivel sweeg op het tweemaal herhaelde geroep voor de tweede reis. Weshalven de priester vruchteloos weder komt: en ten derdemaal boschwaerd stapt, schreeuwende gelijk te vooren. En toen eerst wierd uit het diepste der boschaedje gehoort een heldere, doch sijne stemme, niet anders als of door een fluitje geblaesen was. *De Tapuiyers* beslooten dieswegen, de zaak wel te staen: en dat de duivel haest te voorschijn zoude komen. De priester nu driewerf tot sijn volk gekeert, ging 't praeten aen, gelijk te vooren. Eindelijk pakte hy zich noch eens weg. Toen riep de gantsche meenigte gelijkelyk, of spraeken drokker dan ooit. Onder tusschen naderde meer en meer de voornoemde schetterende stemme des duivels; dewelke ten laetsten met de priester aen-quam. De priester belast den duivel tegen de vergaeding over te zitten. Hier viel veel te zeggen: dan sprak de priester, zomtjids de duivel, behoudende sijn helder-sijne stemme: zomtjids riepen ertelijke uit het volk, greepen na de wapenen, en dreigden den duivel te slaen: het welk, wanneer haer niet te wille is, dikwils doen. Op het afscheid des duivels, door de priester boschwaerd geleid, schreeuwde de meenigte zoo yzelyk, dat *den Hollanders* d'hairen te berge reesen. 't Geschreeuw, diep uit de borst, en met een ongemein lange adem voortgebragt, ging eveneens of duizend leeuwen en tygers gelijkelyk brulden. Terwijl dit werk duurde, pakte zich een Hoogduitsche soldaet uit d'achterhoede weg; doch niet zoo heimelyk, of het wierd gemerkt. De hab-scheerders dan speuren hem na, en vinden den man verborgen tusschen dichte ruigte eens kreupel-bosch. Te rugge gevoerd, loopt wederom van debende af. Ontdekt, en dieswegen verdacht, dat in den zin had over te loopen, wierd voor *Arcisseuski* gebragt. Wegens sijn trouwloose toelag beticht, wende eenige beuselach-

tige verontschuldiging voor; die dewyl geen geloof verdienden, is geleid na een boom ten pyniging. Hy stond nu gebonden, wanneer met hooge aentuigingen swoer, de waerheid te zullen melden; welke hier in bestond: ter oorzaak zedert tien jaer nooit eengebed tot God gestort had, stond buiten maeten verschrikt, wanneer den duivel zag onder *de Tapuiyers* zitten: alzoo dacht, dat hem die kennende, zoude hebben weg-gevoert, daer zulke goddeloofen, gelijk hy was, verdienden gevoert te worden. *Iemand*, segt de geleerde *Gerard Vossius* mogt onderzoeken, of de voornoemde waerlijk de duivel geweest is. 't Schijnt my toe, dat niet alleen een duivelsch, maer ook menschelyk bedrog onder dese gantsche handel schuilt. Gelegenertijd vraegde *Arcisseusky* de *Tapuiyers*, waerom zy verzierden een duivel te zijn, welk immers een mensch was, dien hy dikwilste vooren had gezien. *De Tapuiyers* ontkenden zulx, en betuigden, dat waerlijk een duivel was. Doch *Arcisseusky* kende den gemaekten duivel, welke de helder-sijne stemme maekte door eenig gras, het geen in den mond hield. En hoewel hier menschelyke bedriegery onder liep, had nochtans de duivel sijn rolle in dit spel: gelijk bleek aen 't welk stoutmoedig voor-zeiden, by geen mensch moogelyk te weten. Namentlyk, dat de Portugeesche sterkte, met verlies van drie man, in den *Hollanders* handen zoude vervallen; want zoo viel ook de toelag uit. Maer dewyl de duivel alle dingen niet kan voorzien, zoo tastenze omtrend zommige dingen mis. Zy zeiden, dat *d'Hollanders* op zamen-gespijkerde planken in plaets van een brugge, zouden over de gracht zetten, de vyand zulx niet merkende. Waerlijk aldus was by *Arcisseusky* voor-genoomen: geen wonder, dat de boose geeft zulx wist. Maer *de Portugeesen* wierden *d'Hollanders* gewaer, eer over de gracht waeren: en verdedigden zich met grofgeschut. Door dese ongewoone slaegen liepen de verbaefde *Tapuiyers* weg, en keerden niet weder: voor dat in de morgen-

stond

Merkwaerdige voorval van een soldaet.

ftond 't flot bemagtigt, en alles binnen in ftilte was. Zedert verbrande *Arciffeusky* in de rievier *Monghoape* ettelijke Portugeefche fchepen: en behield een fchip, voerende tien halve kortouwen vol laeden met zuiker en Spaenfche wijn. Om het zelve lanx korter vaer water na een veilige reede af te voeren, had hy den dienst der *Tapuiyers* van nooden. Doch zy weigerden binnens boords te treden, voorwendende: dat 't fchip groot ongeval zoude ontmoeten. d' Uirkomft quam met haer zeggen over een; want 't fchip in de mond van een enge haven tegen de rotzen aen fpaenderen ftiet: zulx niet gebergt wierd. De *Tapuiyers* hadden 't ongeluk door duivels ingeeven te vooren gefpelt: alzoogen gewichtige zaek by d' hand flaen, tenzy eerft met den boofen geest raedspielegen: d' eenigfte wien gods-dienftigheid bewijfen. Waerom een *Tapuiyerfche* priester niet wilde aennemen 't hembd, welk *Artiffeusky* in fijn hand *Sielo* en hem zoude fchenken; wanneer de duivel 't hembd uit d' hand in de lucht rukte. De *Tapuiyer* nam de voorwaerde aen: beloofde terftond den duivel te roepen: om met 't hembd na boven te vliegen. Doch als *Arciffeusky* daer by bedong, dat hem geoorloft mogt zijn: den boofen geest af te fmeeren met een ftok, dien hy in de rechter hand hield, konde de priester niet beweegt worden tot 't ontbieden des duivels. Weshalven ieder begonde te lacchen. *Arciffeusky* eindelijk fprak joks-gewijs tegen den priester: *Ik wil betoonen grooter konftenaer te wesen dan gy; want zal morgen te wege brengen, dat uit uwe kop harts-hoornen zullen groeyen, die door defe deur niet mogen.* De reden verfchrikte diervoegen de *Tapuiyers*, zulx alle om een goed heenkomen zagen. Alleenlijk keerde de voornoemde priester des anderen daegs met de tolk tot *Arciffeusky*, verzoekende: hy beliefd hem genaedig te handelen, en geen harts-hoornen ten fmaet op 't hoofd te planten. Ten tijden als *Jacob Rabbi* onder de *Tapuiyers* verkeerde, beftierde *Ianduy*, over d' honderd jaer oud,

de *Tapuiyers*, fwervende ter wederzijde van de rievier *Otfchunogh*, en rondom 't meir *Igtug*, in welk niemand derft fwemmen, wegens de meenigte van bijtende viffchen. De koning *Pritigaba* ftond met *Ianduy* in verbond, en oorloogden geduurig tegen de koningen *Arygpoygh*, *Wanafevasug*, *Tshering* en *Dremmenige*. Tenzy de *Portugeefen* de vier laetste *Tapuiyers* hadden in dienst genoomen, om de *Nederlanders* te beftrijden, defe zouden nooit haer legers verfterkt hebben met de hulp-benden, die *Ianduy* zelf, of zomtijds fijn zoon, of fwager toebragt: alzoogen niet zonder ongehoorde wreedheid noch menfchen, noch beesten, noch gebouwen fpaeren. Waer zy komen vermoorden en verwoeften alles. Voorts is *Brasil*, behalven de genoemde eingen ingeboornen, bewoond by *Portugeefen*, *Nederlanders*, *Hoogduitfche*, *Fransche* en *Engelfche*, welke de *Brasiliaenen* de gemeine benaeming *Ajurujuba* toepaffen: anderzints heente alle vreemdelingen *Caraiba* of *Pero*. Doch wegens de vermenging van verfcheide landaerd, ontftaet een vijfderley slag van menfchen. Een die gebooren is uit Europifche ouders in *Brasil*, wordt genoemt *Mozombo*: uit een Europifche vader en *Brasiliaenfche* moeder, *Mameluc*: uit een Europifche vader en een *Moorinne*, *Mulato*: uit een *Brasiliaen* en *Moorfche* vrouw *Curiboca* of *Cabocles*: uit twee *Negers*, *Criolo*. Boven alle andere, zijn de *Portugeefen* lanx de zeekusten de fterkfte. Toen aldereerft op den *Brasiliaenfchen* boodem begon den te neftelen, vonden vinnige tegenftanden tenzy de *Brasiliaenen* onderling over hoop lagen, zy hadden nooit zoo veel voets gekregen. Maer nu zijnze genoegfaem volkoomen meesters: alzoogen d'oude inboorlingen aen kant geholpen zijn, of landwaerd verjaegt. Anderzints derven de *Brasiliaenen* een gewaepend heir ftoutmoedig onder d'oogen zien, gewend te ftrijden. Wanneer malkander slag leveren, fchieten, niet zonder vervaerlijk gekrijfch, met pijlen: fpringen van d'eene zijde tot d'andere,

Wonderlijk
meir.

Tapuiyers
koningen.

Verfcheide
uit heemfche
volkeren in
Brasil.

Strijden
der Brasiliaenen.

Wondere
voorzeg-
ging.

Tapuiyer-
fche Prie-
sters daed:

als ook van
Arciffeusky.

om de pijlen te ontwijken, met verwonderens-waerdighe raddigheit. d' Overwinnaers spaeren niemand: slaen dood al wat voorkomt: de gedoode dienen tot een lekkere maeltijd. Indien nochtans eenige gevangens met een groote bast om den hals weg-sleepen: geven aen ieder een schoone jonge dochter, die haer man bewaerd en zorgvuldig mest, gedurende vijf maenden. Thans word een groot feest toegerecht: zy drinken haer alle smoordronken, na dat verzaedigt zijn met 'tgebraede vleesch der gevangenen. Indien de vrouw swanger gaet by den geslachten, oordeelen nooit meer wraek te kunnen nemen van haer vyanden, dan als 't kind, zoo haest ter weereld komt, op-eeten. Doch 't gebeurt zomtjids, dat de vrouw, op den gevangenen haer zinnen zet, en met hem wegloupt. De geduurige oorloogen, die de *Portugeesen* gevoerd hebben met d' inboorlingen, hebben verhindert, dat geen woonplaetsen konden maken, dan lanx de zee-kusten. De woon-plaetsen bestaen in negen plaets-voogdyschappen, by haer *Capitanias* genoemt. De zuidelijkste *sant Vincent*, heeft een stad eveneens genaemt, gelegen aen een stroom, die uit *d'Oceaen* landwaerd rond loopt, en weder in *d'Oceaen* eindigt. Groote schepen kunnen niet opkomen tot de stad. *Sanctos* leid aen d'ander kant der zelve rievier, vier mijlen van de zee: teld vier honderd huisen en drie zuikers-moolens. Swaere zeilen nemen haer volle laeding binnen de stad in. 't Derde steden *Hitaubacin* is het alder-zuidelijkste by de *Portugeesen* bewoont. Twaelf mijl van daer landwaerd hebben de *Jesuiten* getimmert 't vlekke *sant Paulo*, dicht onder de rijke goudmijnen, schuilende in 't gebergte, uitgestrekt oost en west dartig mijl. 't Vlek, tachtig huisen groot, is bevolkt van *Brasiliaenen*, en vermengdelandaerd. De weg derwaerds valt moeyelijk wegens rouwe bergen en dichte bosschaedjen. Op 't eiland *Britioga* leid aen een zandige inwijk, alwaer een goede reede is, een sterk-

te tot bescherming der haven voor *sant Vincent*. En zedert *d'Engelsche* in 't jaer vijftien honderd twee en tachtig, aldaer een Spaensch schip vernielden, wierd een tweede vesting gesticht, om 't inkoomen lanx de rievier te beletten. Doch des niet tegenstaende liep *Thomas Candisch* voor-by beide de sterkten: en leide *sant Vincent* aen koolen, en brand-schatte *Sanctos*. Voor de stroom, die *sant Vincent* bespoelt, vertoonnd haer 't eiland *Sebastiaen* tamelijk groot, vol wild en geboomte: heeft goed water, gezonde petercelie lanx de zee-kuste en bequaeme reeden tegen alle winden. Dieper zeewaerd doet zich op 't hooge en klippige eilandeken *Alcatrazes*, als ook *Victorio des Bufirs*, *Porto des Castellanos*, *Monte de Frigo*, *Muella* en *Queimadas*. d' Ingeboorenen van *sant Vincent* die met de *Portugeesen* vriendschap houden, worden genaemt *Tuppinkinsi* bewoonen een woest gebergte, strekkende meer als tachtig mijl landwaerd: voeren geduurig krijg tegen de *Carioes* witte en geschikte menschen, als ook tegen de *Cupin-Imbas* ten noorden, en een nameloofse landaerd grenzende aen *Peru*. Voorts swerven de *Miramumins*, zeer wild volk, alhier wijd en zijd; doch ten grooten deele door d'aenkomst der *Portugeesen* gemindert. De tweede land-voogdyschap *Rio de Ianeiro*, eertjids by de *Fransche* genaemt *Ganabara*, wierd ontdekt, op 't jaer vijftien honderd en vijftien, door *Joan Dias de Solis*. Maer de *Fransche* hebben alder-eerst een vaste voet te land alhier gemaekt, veertig jaer na *Dias de Solis*. Drie wel-bemane schepen voeren uit *Havre de Grace* derwaerds, beleid by *Nicolaes Durandus Villegagnon*. In slag-maend bragt hy het voor *Rio Ianeiro* aen: maekte aen het inkomen der rievier, omtrend een half mijl breed; op een rotze een houtsterkte, honderd voet boven lang en festigh breed; na den ammirael van *Frankrijk*, *Coligni* genaemt, alwaer ettelijk geschut plante, om den ingang, beslooten weder-zijds van twee steile bergen, te veiligen.

Vreemde
gewoonte
met gevangenen.

Vervloekte
maeltijd.

Beschrijving
der
lang-voogdyschap
sant Vincent:

der zelve
steden.

Candisch
verrichting.

Eiland
Sebastiaen.

Tuppinkinsi
woest volk:

als ook de
Miramumins.

Beschrijving
der
land-voogdyschap
Rio de Ianeiro.

Merkwaer-
dige ver-
richting
van Ville-
gagnon.

De stroom binnen zeer breed, heeft verscheide boom-rijke eilandekens. Op een der zelve, dicht onder de sterkte *Coligni*, sloeg *Villegagnon* zich ter neder. Hy leed de meeste ongemak by gebrek van versch water: te meer naerdien uit vrees voor de woefte inboorlingen geen voet aen 't vaste land derfde zetten. Anderhalf jaer hield hy alhier hoe langer hoe armelijker huis, vermids de leeftogt dagelijx minderde: wanneer *Philips Corquileray* en *du Pont* afstaeken uit *Honfleurs haven* met drie zeilen. Zy voerden volks genoeg over; maer te weinig eetbaere kost: zulx d'honger eerlang toenam. Weshalven *Villegagnon* eindelijk te huiswaerd keert, zonder eenige verrichtingh: als alleenlijk dat ettelijke martelaers maekte, verbittert door opruyen des kardinaels *Loreine* tegen de andere Christenen: welker zommige na de woefte *Brahliaenen* de vlucht namen, andere by gebrek van levens-middelen vergingen, andere verdronken wierden. *Joan Leri*, die met *Corquileray* vertrokken was, beschrijft *Rio Ianeiro* aldus. De rievier, zeyd hy, loopt op drie en twintigh graeden ten zuide des middaglijns. De inwijk *der Oceaen*, breed vier en twintigh duizend schreeden, en elders breeder, word wederzijds bezet van laege bergen. De mond des inwijks is zeer zorgelijk, wegens drie onbewoonde klippige eilandekens. Na een ruime boezem volgt een naeuwe straet: aen de slinker hand verheft haer een hooge berg, welken de Franschen *le Pot de Beure* noemden, ter oorzaak de gedaente van een boter-pot verтоond. Weinig verder inwaerds leid de rotze *Ratier*. Hier meende *Villegagnon* een sterkte op te werpen; doch de golven sloegen by verwaeyd weder diervoegen over de rotze, dat hy benoodzaekt wierd 't werk te staeken. Een half uur verder is 't eilandeken, lang duizend treden en anderhalf honderd breed, rondom met klippen gelijx 't water bezet, alwaer de Fransche huisvesteden. Aen ieder einde van 't eilandeken rijst een heuvel, en uit het mid-

Beschrij-
ving der
stroom Ia-
neiro.

den een rotze festig voet hoog. Op d'eerste heuvel bouwde *Villegagnon* sijn tent, op de rotze 't raed-huis. De andere hutten stonden over het vlakke veld verspreid. Derde-half mijl opwaerds leid een vruchtbaer eiland, drie uren gaens in den omgang, bewoond by een woest volk *Tououbinambauti*. Voorts vertoonnen haer verscheide eilandekens, alwaer zeer smaekelijke oesters vallen: diervoegen vast aen groote steenen, dat ter nauwer nood kunnen afgerukt. De oesters verbergen kleine peerlen. De rievier *Ianeiro* is buiten gemein visch-rijk. De Brasilsche landvoogd *Emanuel de Sa* maekte den Fransche 't voornoemde eiland afhandig. De stad *Sebastiaen*, groot drie honderd huisen, is gebouwt aen de zuider oever van *Ianeiro*, tegen over op de noorder kant leid de sterkte. Een kerk, Jesuiten-klooster en twee zuiker-moolens geven aen de plaets eenig aenzien. De meeste handel bestaat in brasilien-hout en kotoen. De Fransche bestormden, op 't jaer vijftien honderd een en tachtig, de stad; doch trokken onverrichter zaeken af. *Dirk Ruiters* zichtbaere getuige beschrijft *Sebastiaen* aldus: de stad, zeyd hy, legt twee mijl de rievier *Ianeiro* op, in een bogt, welken halvemaens gewijs beslaet, op een slechte zand-oever lanx 't water, een half uur gaens lang: tien huisen maeken de breedte uit: aen beide de einden rijst steil gebergte: heeft wallen noch poorten. De vastigheid bestaat in vier sterkten. De voornaemste staet ten oosten op een rotze in de mond der stroom: de tweede meer inwaerds ten westen op een eilandeken, na 't zuid-oosten haer verheffende met een berg, welke de gedaente draegt van een zuiker-vorm. De derde sterkte beslaet een klip, zuid-oostelijk van de stad: en de vierde noord-westelijk een hooge berg. De inboorlingen *Tououpinambauti* zijn den *Portugeesen* zeer dienstbaer onderdanig. Aen *Rio Ianeiro* volgt de landvoogdyschap *de Spiritu Sancto*, ongemein vrucht-

Vreemde
oesters.

Stad Sebastiaen.

Beschrijving der land-voogdyschap de Spiritu Sancto.

Vreemde visschen.

vruchtbaer en vol smaekelijk wild in de bosschaedjen. De rievieren *Parayva*, *Manangea*, *Itapemeri*, *Iritibi* en *Guarapari* zijn visch-rijk. Onder andere vangenze alhier overvloedig de visschen *piratiapuá*: by de winter-maenden in de stroomen gevoed, keeren tegen den zoomer na de rotzen, door de *Oceaan* bespoelt; hebben een zeer wijde mond vol tanden, een roodachtige tong, breedekieuwen, kleine vinnen, uitgezondert op de rugge, veel-vevige schubben, meest donker-vermilioen: ieder weegt doorgaens meer dan vijftig ponden. Voorts vallen hier de visschen *paru*, vol schubben, als geele maentjens, over een swarte huid. Boven en onder steeken by de staert lange vinnen uit: zijn plat en weinig rondachtig, met kleine koppen en staerten. De *Guebucu* vertoond een langwerpig lijf, een scherpe beene snuit, welker bovenste lid over 't onderste steekt, beide beweeglijk, een tandeloofse mond, een staert in twee hoornen verdeelt, scherpe pinnen op de rugge, en een ongeschubde dikke huid, vol zilvere steekels. Dit wanschepfel verslint niet alleen de grootste visschen; maer ook menschen. Wanneer zomwijl mer raferny bevangen word, loopt het met sijn snuit door een schip heen. Geen mis-maekter visch als de *abacatuaja*. Dese rondachtig-plat heeft onder twee lange vinnen en boven een, de staert gesplitst, groene vinnen, een gladde huid, zilverig glinsterende en schrikkelijke oogen. Zoo haest gevangen word, knort gelijk een varken. Vorders in de land-voogdyschap de *Spiritu Sancto*, leid een stad even-eens genaemd. De stad bestaet uit twee honderd huizen, en te aenzienelijker door een zuiker-moolen, Jesuiten-klooster en sterke handel met kotoen en brasilien-hout. Voor de stad spoelt een ruime in-wijk vol eilandekens. De naeuwste mond der inwijk word bewaerd door een slot. d'Inboorlingen *Margaias* houden de *Portu-*

De stad Spiritu Sancto

geesen voor vrienden; doch de *Tapiuas* en *Apiapetangas* doen alle mogelijke afbreuk: zulk de *Portugeesen* niet zonder lijfs-gevaer door het land van dese woeste volkeren trekken na 't vlekke *dos Reys Magos*. Behalven de boos-aerdige menschen, loopen tusschen beide niet min vreemde als wreede beesten, byzonderlijk op den berg *Mestre Alvaro*, verre in zee gezien. Onder andere kruipt zeer verschrikkelijk de dikke slang *boiguacu*, welker gemeine lengte vier en twintig voeten bereikt: is asch-graeuw en donkerrood met kleinder en kleinder swarte vlakken, na de staert toe ketensgewijs loopende: de vlakken vertoonen in 't midden een spier witte stip-pel. Verhongert springt uit de hagedoornen, of van de boomen: recht zich yzelijk by de staert op, voorzien van twee scherpe nagels: maekt een naer gezijsfel: wringt een mensch, hart, geit, daffe of hoedaenig beest het zoude mogen wesen te barsten, of steekt sijn staert by den aersdarm diervoegen in: dat, 't geen bespringt, haestelijk op zulk een wijze dood: en het gedoode inzuigt. De gezeide slang bestaet binnen uit sterke ribben, en meer als zeventig vaste wervel-beenen; wshalven zich te lichter krommen kan. De wervel-beenen by de kop, zijn de grootste: verminderen meer en meer nae de staert. Dit ver-vaerlijk wanschepfel word door de mieren, by de open-staende bek in-gefnapt, om 't leven gebragt. Voorts voedt de land-voogdyschap de *Spiritu Sancto* lanx meiren en stroomen den vogel *iabicu-guacu*, in groote den oeyevaer verre overtreffende: heeft een lange dikke snebbe, onder grijs: binnen zonder tong: de kruin pronkt met een wit-beene mijter: de vleugelen en staert zijn kort; de pluimen meest wit, behalven de slag-vederen, blinkende gelijk robijn: het vleesch is smaekelijk; doch eenigzints droog. Nevens de rievier, die de stad *Spiritu Sancto* bespoelt, bewoonen de

Slang boiguacu, zeer vreeselijk.

Vogel iabicu-guacu.

Vreemde
hutten.

Beschrij-
ving der
land voog-
dyschap
Porto Se-
guro.

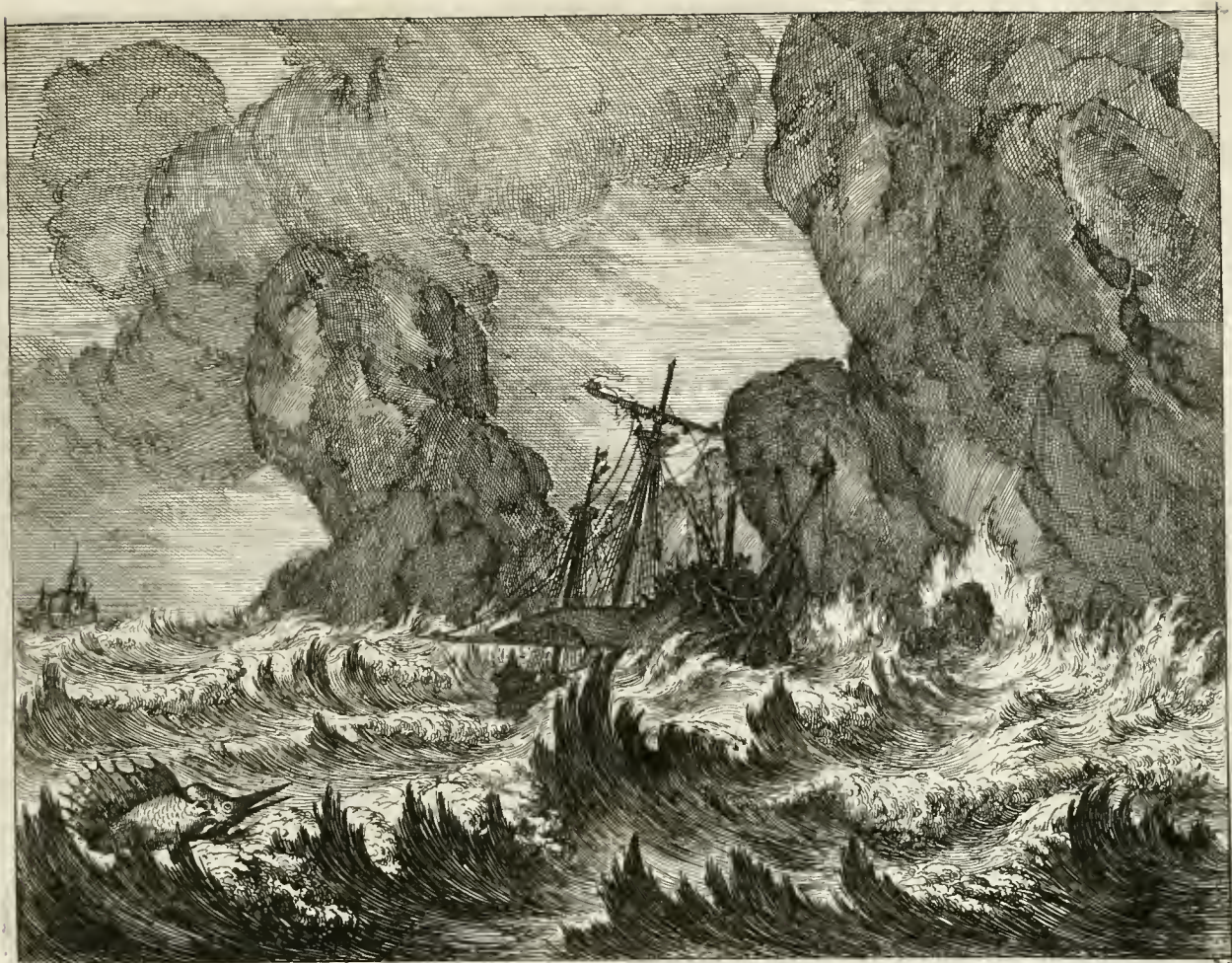
Droogten
Abrolhos.

Merkwaer-
dig verhaal
wegens
's verongel-
ukken van
't schip Ba-
tavia.

Paraiibes hutten, niet ongelijk de bakovens. Aen de voornoemde landvoogdyschap volgt *Porto Seguro*, eerst ontdekt by *Peter Alvares Capralis*, de welke dit geweest de benaeming *Terra de santa Cruz* toepaste; doch veranderde eerlang den naem in *Porto Seguro*; ter oorzaak alhier een gantsch veilige haven vond. De stad, gebouwt op den top van een witte rotze, deelt 't gantsche land haer benaeming mede: zy heeft twee honderd en twintig huisgezinnen, en vijf zuiker-moolens. 't Land ten noorden der rotze rijst hoog; maer zuidwaerd strekt een effen kust lanx *d'Oceaan*. Twee mijl in zee leggen ettelijke klippen, waer op de golven breeken. De stedekens *santa Cruz* en *Amaro* zijn verlaeten: alzoo *de Portugeesen* den fellen indruk der woeste *Aymures* niet konden atlaen. Ten zuiden van *Porto Seguro* vertoonen haer de droogten *Abrolhos* ses en twintig mijl van de kust: hebben by na gelijke breedte; doch grooter lengte. Alhier verongelukte 't schip *Batavia* den tweeden pinxter-dag des jaers sestien honderd negen en twintig: te merkwaerdiger is 't ongeval, wegens de moord by d'onder-koopman *Hieronimus Cornelis zoon* onder 't gebergde scheepsvolk aengerecht. Dese had met andere voorgenomen 't schip af te loopen, indien niet gebleven was: en te verzeilen na een Spaensche haven of *Duinkerken*: om voorts te rooven de zeilen *der Vereenigde Nederlanders*. Doch de toeleg mislukte, vermits 't schip tegen *d'Abrolhos* aen spaenderen stiet. *Frans Pelsaert* opper-bevelhebber zette eerst met booten de kinderen, vrouwen en kranken of op een eiland, of op twee klippen nevens 't eiland, ongevaer drie mijl van het schip afgelegen. Zeventig mannen bleven binnens boords, die *Pelsaert* vergeefs trachte af te haelen: alzoo de zec te hol schoot: en dewijl 't onweder hand over hand toenam, en 't schip meer en meer te starzen stiet, begaeven zich de boots-luiden in d'yfelijke barningen op stukken van 't wrak na 't eiland. Zommige verdronken: andere dreeven met de gol-

ven te land. Onder de gebergde was ook *Hieronimus Cornelis zoon*, die tweemaal vier en twintig uren in de boeg-spriets mast 't leven behiel, na dat 't schip meest vergaen was. Niet afschrikt door zulk een ongeval, blijft by 't voor-gemelde voorneemen. Op een der klippen waeren veertig zielen, en tachtig kannen waters; doch op 't eiland honderd en tachtig menschen van minder drank voorzien. *Pelsaert*, die by bezaedigder weder iets meer meinde te bergen uit het wrak, wierd benoodzaekt na versch water om te zien, aen 't een of ander eiland. Doch alzoo niet vond, verzeilde met d'opgebocyde boot na *Batavia*: om van daer met een jagt 't volk over te voeren. Ondertusschen volbragt *Hieronimus Cornelis zoon* sijn vervloekt schelm-stuk. Hy kiest tot mede-hulpers *David van Zeevang*, *Gysbrecht Welderen*, *Coenraed Huijssen*, *Cornelis Pieters zoon*, *Rutger Frederiks zoon* en *Hans Heilwerk* nevens ettelijke andere. Dese maeken al het volk op 't eiland af, van welke vijf alleenlijk met een vlot ontsnaptten, na de rotze, alwaer *Weyber Hays* zich onthield met veertig man. Hy verkondschapt, hoe de genoemde moordenaers niemand verschoont hadden, behalven dartig menschen en vier jongens, maekt scherpe stokken ten tegenweer. De tweede klip had ook eenig volk, welke *Zeevang* dood-sloeg, uitgezondert eenige vrouwen en zeven jongens. Voorts nam *Hieronimus Cornelis zoon* tot sijn bed-genoot *Lucretia Ians*, en *Huijssen*, *Judith Sebastiaens*: 't overige vrouw-volk moest in 't honderd verzaedigen de geilheid der overige sielen. Thans vallen twee en twintig in twee platboomde sloepen *Weiber Hays* op 't lijf: diese manhaftig afslaet. Doch dewijl hier te veel aengelegen lag, indien *Hays* niet om hals hielpen, (aengezien hy 't schip, van *Batavia* verwacht, welk zy meinden af te loopen, zoude waerschouwen) hervatten ze den torn met vijftien man by de voorige gesterkt. Zy stieten dan voor de tweedemaal het hoofd: weshalven beraeden vinden vrede

vrede te maeken: die *Hieronymus Cornelis zoon* des anderen daegs be-eedigen zoude. De handel lag op bedrog. Want alzo eenige Fransche soldaeten onder *Hays* lagen, besteld *Huiffen* en *Zeevang* heimelijk aen haer een brief, beloovende aen iederfes duizend guldens, indien over-quamen. De brief verviel in *Hays* handen. *Hieronymus Cornelis zoon*, hier af onbewuft, verschijnt ter bestemder tijd: en word aenstonds by den kop gevat. *Zeevang*, *Huiffen*, *Welder* en *Cornelis Pieters zoon* geraekten om hals: *Wouter Loos* ontvluchte. Dese, tot opper-hoofd gekooren, waegt de vierde torn; maer, onverrichter zaeke te rugge gekeert, liet 't vorder bestrijden steken. Ondertusschen quam *Pelsaert* met 't jagt *Sardam* van *Batavia* voor 't eilandten anker: vaerdigde een boot na land, welke uit een schuitje, by *Hays* afgevaerdigt, den gantschen handel verstond. Geswind keert de boot na 't schip. Waerom *Pelsaert* zich ten tegenweer vervaer-

dig. Eerlang vernam hy een sloep om de zuidelijke kant des eilands. Elf moordenaers, gekleed in rood schar-laeken met goude passement geboord, hielden recht op 't schip aen. Genadert wierden gelast 't geweer buiten boord te smyten: geraekten ongewaepend in de yfers, gelijk ook alle de overige. Haer vervloekt misdrijf is dood straf waerdig gekeurt. Tegen over *d'Abrolhos* aen de vaste kust, leid een vlak land dertig mijl lang, bewoond by de *Ouetacates* een wreed volk, die of onderling geduurig moorden, of de nabuuren ongenaedig bestooken. Vorders behoord de landvoogdyschap *Porto Seguro* tot den Spaenschen hartog van *Avero*; doch is zeer vervalten. De rievieren *Mocuripe*, *Caruvelas* en *Lucuru* voeden de watervarkens *capybara*. Dese hebben korte pooten, borstels en ooren, een dik lijfen kop aen de smuil gebaerd, en, behalven twee kromme slag-tanden, in elk kaeke-been vier en twintig

Ouetacates
wreed volk.

Water-var-
kens zeer
wonderlijk.

mindere tanden : zijn staerteloos : leven by gras en struiken : des nachts zoekenze haer kost op de oevers met grootetroppen , en maeken een yzelijk geluid : kunnen niet snel loopen ; maer vaerdig swimmen en onderduiken . *De tapiierete* gelijkt ook eenigzints nae een swijn , inzonderheid met oogen , hoofd en voeten . Anderzints heeft degroote van een ses-maendige jongen os , een snuit hangende over d'onderste lip , een mond vol tanden , een gladde pees in plaets der staert , en eelands-huid met kort en donker hair . Dit beest is zeer geil , bederft des nachts de boom-vruchten , en byzonder het zuiker-riedt : slaept by dag onder het dichtste geboomt : in 't duister zoekt het aes . 't Vleesch van een jonge *tapiierete* smaekt bykans gelijk osse vleesch . Eindelijk brengen de konynen den ingezeetenen over *Porto Seguro* byzondere vervulling toe : te meer alzo in vijfderley soorten onderscheyden , overvloedig gevangen worden , het zy met vallen of strikken , het zy door ontdekken der hollen ; want de jaegers stoppen d'ingang des hols , en graeven een gat nae der konynen legerplaets , alwaer de zelve met lange messen onder d'aerde door-priemt worden . Men telt in *Brasil* vijfderley konynen . De voornaemste *paca* genaemt , niet wijkende in vertigheid en groote voor een bigge , knort even alzo : heeft een dikke kop , kleine ooren , de voorste voeten groter dan d'achterste , kort , hard en bruin hair , ter zijde graeuw gespikkelt : is zonder staert . Het vleesch word zeer smaekelijk gehouden . Tot de tweede soort moet geteld *de tapefi* , t'eenemaal over-een-komstig met een Europische haes . *De aguti* swijmt zeer na een Nederlandsch konyn : behalven dat rosch , hard en glinsterend hair draegt : gelijk een swijn knort , ronde ooren heeft en kaele pooten , welker achterste , langer dan de voorste , ses teenen hebben , daer de voorste vier . *De cavia cobaya* , hoewel kleinder als de

konynen in *Europa* , overtreftze wegens zacht en veelvervig hair , onderscheiden in witte , rossche en swarte vlakken . Het hoofd en tanden hebben zeer groote gemeenschap met der ratten : is t'eenemaal staerteloos . Geen konijnen worden diervoegen tam , gelijk dese . Eischen door knorren haer spijs van de huisgenooten . Als dezelve overgevoerd worden nae eenig verre-geleegen landschap , teelenzoo wel voort als in *Brasil* . 't Kleinste van alle konynen is *aperea* , verscheelt weinig van een haes in loop , en ten opzicht der kop en baerd : onthoud zich niet zoo zeer op zandige gronden , als binnen klippige kuilen . De boodem van *Porto Seguro* draegt ook onder andere palm-boomen *tucum* en *airi* . *Tucum* draegt dunne takken vol langwerpig-steekelige bladeren en een vrucht niet ongelijk den pruimen damast , hangende by troffen van drie honderd en meer aen malkander ; met welke de swijnen en aepen gemest worden : geperst , geven een heldere oolie , die in hooge achtung is : de vrucht rijpende word buiten swart , en krijgt binnen een witte smaekelijke kern . Van de bladeren spinnen *de Brasiliaenen* een niet min fijne als sterke draed . De stam staet rondom bezet met takken , welke op een maet schijnen afgekapt . *De airi* wascht verre boven *den tucum* : vertoond veel langer bladeren , een stamme met scherpe doornen en ronde vrucht vol wit en vet merg ; doch geenzints eetbaer . 't Hout swart , swaer en hard zinkt in 't water . *De Brasiliaenen* maeken hier af knodsen . Lanx de rievieren vliegen de voogels *cocoi* , Vogels *cocoi* , swijmende na reigers , hoewel in schoonheid verre overtreffende . Zy hebben weinig vleesch , een lange scherpe bek , voor geelachtig-groen , een schoone kamme op de kop met aerdige vederen , welke achter in den hals afhangen : het vleesch is zeer smaekelijk , wanneer het jong is . Aen *Porto Seguro* paelt de landvoogdyschap *los Isleos* , alsoo genaemt

als ook de
tapiierete.

Vijfderlei
konynen.

Twee-
derhande
palm-boomen.

Beschrijving
der
landvoog-
dyschap
los Isleos.

na

na 't stedeken, bestaende uit anderhalf honderd huizen, acht zuikermoolens. een Jesuiten klooster en houten kerk. d'Inwoonders leven by landbouw, en vervoeren van eetwaren in kleine barken na *Parnambuco*. Zeven mijl landwaerd boven *Isleos* leid een naemeloos meir, drie mijl lang en even zoo breed, meer als tien vademen diep, vol *manati*, visschen niet min smaekelijk, als buiten gemein groot, behalven meenigte krokodillen en hayen. By onstuimig weder schiet het water zoo hol, gelijk in *d'Oceaan*. Uit 't meir vloeyt een stroom door een gat diervoegen eng, dat een boot de breedte beslaet. Rondom swerven wijd en zijd *de Guaymures*; geen woester volk in gantsch *America*. Zy hebben reusen-lichaemen, een witte huid, yzelijk groote pijlen en boogen: leven zonder huizen als beesten onder den blaewen hemel: verslinden 't menschen vleesch gelijk tygers: vechten nooit met benden of legers: ieder loert

slechts, om een mensch of beest onvoorziens te overvallen: eeren zelf haer eigen kinderen: woonden eertijds van de rivier *sant Francisco* af tot d'outhoek *Frio* toe; doch, verjaegt door *de Tupinambas* en *Tupinachus*, zijn gezakt na de landvoogdyschap *los Isleos*: welke zedert diervoegen plaegden, dat *de Portugeesen* niet alleen verscheide zuikermoolens moesten verlaeten; maer zelf 't gantsche geweest hadden geruimt. Aen *Isleos* paelt *Bahia de todos los Santos*, gehoorig tot de Portugaelsche kroon. d'Inwijk, ontleenende haer benaeming van alle de heiligen, deelt den zelve mede aen dese voornaemste landvoogdyschap. d'Inwijk zelf groot en wijd, en in 't midden van twaelf tot achtien vademen diep, leid op dertien graeden ten zuiden der middaglijn. De kust vertoont haer uit zee kennelijk wit. De stroom vloeyt volgens zonne-loop ses maenden om de zuid, en even zoo lang om de noord. d'Opening der inwijk

Beschrijving van *Bahia de todos los Santos*.

Vreemd naemeloos meir.

Guaymures woest volk.

is aen 't zuiden ; maer loopt ten noorden op : heeft de breedte van dardelhalf mijl. Verscheide rievieren ontloosen zich alhier. 't Uiterste en grootste eiland *Taparica* stuit de slag der golven uit *d'Oceaan*. Wie binnen zeilt heeft dit eiland by de linker hand en de vaste Brasilsche kust ter rechter zijde , kennelijk aen een botte hoek waer op de sterkte *Antonio* leid en d'oudste stad *Villa Veja* , d'eerste voor alle andere gesticht , aen een kleine bogt met cenig voorland ten noorden , van welke de vaste kust halve maens-gewijs haer kromt , eindigende by de scherpe punt *Tapagipe* , die verre in *Bahia todos los Sanctos* uit-steekt. 't Slot *Tapesiepe* beslaet de uiterste punt : om welke 't land ten oosten wijkt : d'inwijk ruimer water geeft: door een enge mond landwaerd boord : en aldaer een meir maekt , in twee bogten noorden en zuiden verspreid. Van de mond deses meirs strekt de kust noordelijk tot de rievier *Pitanga* , uit 't ooste westelijk af-gevloeyd. Binnen tamelijk wijd , ontfangt ettelijke minder stroomen. Op alle de oevers staen verscheide zuiker-moolens. Van *Pitanga* loopt de strand een mijl noordwaerd , en thans westelijk met een kromme elleboog , in welkers omtrek twee naemeloose eilandekens dicht onder de wal haer vertoonen. d'Elleboog eindigt in een stompe hoek : waer af 't eiland , *Mare* , een uur gaens lang , een half mijl afgescheiden de mond der rievier *Pitanga* dekt. Ten noorden van *Mare* valt ook een stroom uit 't vaste land in de genoemde inwijk. Dwars af ten zuiden doet zich op 't drie-hoekig *Monniken-eiland* , immers zoo groot als *Mare*. Voorts wijkt de strand diep landwaerd noordelijk : alwaer verscheide eilandekens leggen , op ongelijke afgeleegendheid van de kust. 't Eerste om de stompe hoek is *Birapebiâra* : 't naeste dicht aen strand *Porto Madero*. Volgt een naemeloos langwerpig eilandeken in de mond van een stroom. Voorts steekt het land na 't westen een botte hoek uit : waer over 't eiland *de Fuentes* leid , gelijk ook tegen der rievier

Tambaria , noordelijk afgevloeyt ; doch uitwaterende met een kromme swier na 't westen. Voorts strekt de kust met twee kleine bogten noordwest , tot de stroom *Geresipe* ; in de mond tamelijk wijd vertoonen haer drie eilandekens op een ry : 't uiterste *Caraiibe* , het middelste *Pycca* , 't binnenwaerdste heeft geen naem. Dese verdeelen de stroom in twee waterloosingen. Thans kromt de kust met ettelijke bogten , waer in verscheide beeken vallen , na 't zuiden tot de rievier *Cachoera* , door minder vloedden verrijkt , en vol kleine eilandekens. Aller wegen staen hier meenigte zuiker-moolens. Dwars van *Cachoera* doet haer op 't eiland *Mewe* : de strand buigt voorts zuidelijk ; en beschouwt ten oosten 't eiland *Taparica*. Tusschen de scherpe punt *Tapagipe* en 't slot *Antonio* bouwde *Thomas de Sosa* aen den gezeiden inwijk de Brasilsche hoofd-stad *San Salvador*. *Sosa* lichte d'ankers in de rievier voor *Lissébon* , op 't jaer vijftien honderd negen en veertig : lande gelukkig binnen *Bahia todos los Sanctos* aen *Villa Veja* : en verkoos een half uur boven *Villa Veja* een steile heuvel , om aldaer een nieuwe stad te bouwen. Hy verdeelde aen ieder erven tot wooningen. *De Jesuiten* verkooren de ruime plaets , alwaer tegenwoordig gezien word de kerk aen *Maria* toegewijd , door *de Jesuiten Joannes Azpilcueta* , *Antonius Pireus* , *Leonard Nonnius* , *Didacus Jacobæus* , *Vincent Rhoterigius* en *Emmanuel Nobrega* gesticht : terwijl 't gemeine volk bezig was met hutten op te rechten , en *Salvador* tegen aenloop te verzekeren. Doch wanneer de Portugeesche koning *Joan de derde* een priester over-schikte , om de nieuwe kerk van *Maria* te bedienen , verhuisden de voornoemde *Jesuiten* van daer nae een verheeven plaets , welken noemden den berg *Calvarien* : herwaerds zakten terstond verscheide *Brasiliaenen* , vermaekt met de tegenwoordigheid der vreemde menschen , en sloegen rondom 't klooster haer hutten op. Als *Sosa* ter genoemder strand uit-stapte , hadden *de Portugeesen* weinig voet op

Sosa stichter van *Salvador* :

eerste kerk aldaer.

America.

- A Celsi S. Sabastiani
- B Anulus et Castra S. Martini
- C Castrum S. Mariae
- D Castrum S. Petri
- E Siquelles terminatus et ipsa comitatus feodalis
- F Castrum S. Petri
- G Castrum S. Petri
- H Castrum S. Philippus
- I Castrum S. Bartholomaeus *in parte vici*
- K Sicut et Siquelles terminatus — comitatus
- L Anulus et Castra S. Martini
- M Inula Episcopi
- N Siquelles terminatus collegii

America. Haer volk-plantingen tot *Ileos*, *San Vincent*, *Pernambuco*, *Villa Veja*, *Itamaraca* en *Porto Seguro*, by *Peter Alvares Capralis*, op 't jaer vijftien honderd, ontdekt, liepen by na 't eenemaal te niet. Doch, behalven d' hoofdstad *Salvador* in 't vervallen stedeken *Villa Veja*, leid drie mijl landwaerd de stad *Paripe*, bestaende uit drie duizend huisgezinnen en achttien zuiker-moolens. 't Land rondom levert overloedig kotoen. 't Eiland *Taperica*, tamelijk groot, heeft een vruchtbaere grond, op welke de tabak en beesten wel tieren. Men kookt hier veel traen van de walvischen, overvloedig voor strand gevangen. Twaelf mijl ten zuiden van *Salvador* vertoont haer 't vlek *Cacocheira*, een rijke *Portugees* eertijds toebehoorende, die groote vlijt deed, om de woeste landaerd *Guaymures* tot bezaedigder leven te brengen; doch alzoó weinig vorderde is een groot gedeelte der *Guaymures* verplaatst op *Taperica*; om dichter by hand te wesen en minder schaede te doen. Door d' ongewoone en ongezone lucht stierven alle binnen kortetijd. De landvoogdyschap *Babia* heeft ongemein veel zuiker-moolens, welke of met watervallen omgaen, of met ossen. 't Zuiker-ried, by de *Brasiliaenen* genaemt *viba* of *tacomaree*, wascht weeliger in kleyachtige en vette beemden, waer over de opgeswolle rievieren haer slibbe brengen, dan op hooge landen, heuvels en bergen. Het planten gaet aldus toe. Eerst worden de velden omgeploegt, van onkruid gezuivert, tot voorens even verre van malkander gesneeden, en in de voorens de planten diervoegen gepoot, dat d'opperste toppen malkander raeken. De kuilen vereischen meer aenvullende aerde des zomers, dan by winter-tijd: ten einde de doordringende hette der zonne de wortels niet verzenge. Hoe meer vocht 't ried nat maekt, hoe eerder wascht: binnen tien, of ten hoogsten twaelf maenden, krijgt het volkomen rijpheid. Louw-maend en oogst-maend, de laetste des winters, zijn bequaemst tot planting: ter oor-

zaek d'aerde door versche regen geweekt de wortel te lichter laet voortschieten. 't Gerijpte ried, ter gezetter tijd afgesneden, blijft zomtijds tot het volgende jaer op 't veld leggen: ondertusschen groeyt nieuw ried: welk veeltijds te gelijk met 't oude ter moolen komt. Indien langer als twee jaer staet, verteert de zoete vochtigheid, en 't ried zelf sterft allenskens. De jonge planten, zorgvuldig aengeaerd in een goede grond, kunnen veertig, ja vijftig jaer goed blijven; doch op een dorre boodem, moeten om de vijf jaer nieuwe gepoot. Zomtijds, by brandende zonschijn, op welke geen regen volgt, gaet 't ried uit door droogte: welk des winters afgebrand word, ten einde nieuw ried van onder d'assche voort koome. Wanneer ook 't water te lang de velden plaszet, verdrinken zomwijl de tedere planten. In vochtige gronden byzonder beknabbelen de swarte en gevleugelde wormtjens *guirapeacoca* (de *Portugeesen* noemenze *pao de galinha*) diervoegen de wortels, dat derieten sterven. Ook verstikt 't onkruid, te welk voortgezet, de planten. Waerom viermael 's jaers de grond gewied word, ter tijd toe 't ried sterk genoeg is tegen 't onkruid. Voorts snijdmen 't gerijpte ried af by d'onderste knop, en van het ried de bladeren: te zamen gebonden in busselen komt ter moolen. De moolen bestaet uit drie sterke houte assen met dikke yzere hoepels beslagen: tusschen welke 't ried geklemt word. De water-moolens gaen om, door kracht des waters: welk lanx een swaere goot, uit hooge steilten afgeleid, in groote scheppers neder stort. Op dusdaenige manier parsenze wel raffier de zuiker uit het ried; maer de moolens met acht ossen omgetrokken leveren meer zuiker. De assen, door welke de zoete vocht vloeyt, als ook de bak waer in nederzypelt, moeten tweemaal binnen vier en twintig uren gezuivert. Het ried, van achter tusschen de eerste assen gestookken, draeyt tot de tweede: ten einde d'overige vocht werde uit-gedrukt.

Stad
Paripe.

Eiland
Taperica.

Guaymires
waerom
verplaatst.

Zuiker-
ried hoe dae-
nig geplant
en gebae-
zent.

Beschrij-
ving der
zuiker-
moolens.

't Gekneufde ried (by de Portugeefen *Bagasso* genaemt) diend ten voedsel der vlammen. Men stookt zulke yzelijke vuuren dag en nacht onder de koopere ketels; dat veertig voeders hout tusschen dag en nacht verbranden: zulx geheele bosschaedjen worden afgekapt. De geperste vocht *caldo* loopt door houte gooten in grote ketels: in welke of harder of zachter zied: als te hard zied, gietenze water onder de vocht *caldo*, ten einde minder verteere. Van dese vocht word't schuim afgeschep: dit, *caçassa* genoemt, is eeten en drinken voor 't vee. Thans gietenze *den caldo* over in de tweede ketel: alwaer wederom zied. De Guineefche slaeven scheppen met een lange schuim-spae den drek van den *caldo* af: gieten tot meerder zuivering looch in de borrelende vocht: en zijgen eindelijk den zelve door doeken. De droezem, welke binnen de doeken blijft hangen, strekt ten spijsen drank voor de arbeids-luiden, die een half jaer

nacht en dag meer als paerden arbeid doen. De droezem, met water gemengt, levert zoetewijn, die dronken maekt, wanneer besteld is. Uit de groote ketels *caldero de mellar* vloeyt *de caldo* in de kleine, *tachas* genaemt, alwaer ten derden reis gekookt, en geduurig geroert word, tot de dikte van sieroop, en eindelijk van zuiker krijgt. 't Moet onder de verborgendheden der natuur gerekent: dat terwijl de zuiker in de *tachas* kookt, oolie by druppelen dient gegooten: 't welk indien gescheide, wanneer in de groote ketels zied, zoude *de caldo* tot zuiker niet stremmen. Wederom byaldien looch in de kleine ketels gegooten wierd, gelijk in de groote, zoude de vocht t'eenmael bedorven zijn: gelijk ook wanneer 't zap van een citroen of iets zuurs onder *den caldo* quam. Voorts staen ontelbaere aerde potten nevens malkander op planken vol gaeten in een ruime kaemer: (de Portugeefen passienze de benaeming *casado*

Verborgendheid in het toemaken des zuikers.

OLINDA DE PERNAMBUCO

- A. *Viride*
- B. *Monsstrum in Igula Antimo res.*
- C. *Oppidum Antimo Proficere 2° C. Terech.*
- D. *Castro Reg. Povo.*
- E. *Promontoria Salsura, et difpencia*
ignis Altilis.
- F. *Tullum, pignora cum, nonnulla, fortaliter.*
- G. *Monsstrum Salsura Salsura dicitur Salsura.*
- H. *Salsura Salsura.*
- I. *St. Francisco.*
- K. *Castro Salsura.*
- L. *Castro Salsura.*
- M. *Promontoria et viridula, Salsura.*

de purzar toe) de potten dekkense met natte kley: om den zuiker van haer sie-roop, die bruinachtige verve geeft, te zuiveren. Uit de potten gestort, scheiden bruine zuiker van de witte: beide in stukken geklopt worden tegen de zonne te droogen geleid, en gedroogt in kisten gedaen. Ten noorden van *Bahia todos los Santos* leid *Pernanbuco*: begrijpt lanx de kust meer als zeventig mijl tusschen de rievier *San Francisco* en land-voogdyschap *Hamaraca*. *Pernanbuco*, zoo veel gezeid als *de mond der belle* word ten oosten bespoeld van *de Noorder-Oceaan*: in welke zom-mig gewasch, dicht in een gegroeyt met blaederen niet ongelijk der eiken blaederen, zomtjids meer als een uur gaens lang en vijftien of zestien voeten breed drijft. De schepen, onder dit ruicht verwert, blijven stil leggen: tenzy door-gekapt word met groote moeite, kunnen niet voort-geraeken. De zee is ongemein visch-rijk. By stil weder zietmen de visschen swimmen seftig vademmen onder water: weshalven 't scheeps volk meer vangt, als orberen kunnen; want wanneer slechts een kromme spijker, met witte vederen om-wonden, aen een lijn laeten zinken, word van d' een of ander visch in geslokt. Hier swimmen veel hayen, welker vleesch traenig valt, en dien volgende onet-baer; doch de herzenen zijn byzonder goed tegen steen. De vliegende-visschen hebben gedaente van haerlingen, maer nergens na zulk een groote: op haer vleugels bestaende uit kraeke-been, vliegense zoo lang nat blijven. Geen ellendiger visch als dese. Doorgaens schoolenze als een wolke te zaemen. Terwijl voor vervolgende vischen uit zee op-vliegen, worden van de meeuwen in de lucht gegeten. De zee-braezems *dorados* zijn niet min smaekelijk, als de vliegende vischen. De bootsgezellen begravenze onder 't zout, of wryvenze binnen met zout en peper, en hangenze in de zonne te droogen. *Pernanbuco* zelf, gelegen op de hoogte van vijf graeden ten zuiden der middag-lijn, brengt overvloedig voort brasilienhout en zuiker. Zuiker is eigentlijk

geen Brasiliaensche gewasch; want de zuiker-riet-planters zijn door *de Portugeesen* uit de Canarische eilanden overgebracht na *Brasil*. Zedert *Capralis*, by onweder geslingert, voor de kust van *Brasil* was vervallen, heeft *Americus Vesputius*, afgevaerdigt door *Emmanuel Portugaels* koning 't land tusschen d' uithoek voor *Olinda* en 't eilant *Itamaraca* nader ontdekt. Hy vond een gekliefde rotze, en nevens de zelve Brasiliaensche hutten. Hier stapt hy uit; vroeg na de benaeming der kust: en kreeg bericht, dat *Parananbuco* geheeten wierd. Hy zag 't land vol steil gebergt, ontoegankelijke bosschaedjen, en elders in vlakke beemden of aengename valleyen verdeelt. 't Voornaemste 't geen de vracht konde goed maeken, was brasilienhout. Doch alsoo oordeelde, dat de grond ook zuiker-ried zoude kunnen dragen, heeft Canarische zuiker-ried-planten gepoot. Eertjids was *Olinda* d' hoofd-stad van *Pernanbuco*: volgens *Lopez Vas*, had slijf drie duizend huizen en zeventig zuiker-moolens: is gelegen op verscheide heuvelen, ten noorden steil en met kreupel-bosch begroeyt, tusschen welke hier en daer oranje-boomen wasschen. *Joan Nieuwhof*, die op 't jaer seftien honderd twee en veertig *Olinda* bezichtigde, vond alhier weinig *Nederlanders*, meest *Spanjaerden*, zich behelpende in de verwoeste huizen. Aen de land-zijde is de stad sterk wegens de steile heuvelen ontoegankelijk bewasschen: na de zee-kant met aerde wallen voorzien. De wallen, gesterkt door veertien bolwerken en een steene slot, konden een hevige aenval lichtelijk afwijzen. 't Uiterste hoornwerk ten zuiden wierd bewaerd by *Jooden*. Men ziet niet alleen van de gesaide heuvelen over een vlakke zandstrand verre zeewaerd, alwaer ettelijke blinde klippen een zorgelijke vaert veroorzaken; maer ook ten zuiden de rievier *Biberibi* dicht onder de stad met een sware steene brug beleid: en voorts noordelijk en westelijk altijd groene beemden en bosschaedjen. *Olinda* zelf leid verdeilt aen zeven en twintig ruime straeten, behalven verscheide mindere steegen of slop-

Zuiker van
waer her-
komstig.

Beschrij-
ving van
Olinda.

Beschrijving
van *Per-
nanbuco*.

Hayen.

Vliegende
visschen.

Dorados.

jens. Vijf kerken binnen de wallen, en twee buiten, bragten een groot cieraed tot de stad. De twee voornaemste tempels waeren *San Salvador* en *Peter*: de andere *Misericordia*, *nostra Sennora del Emparo* en *nostra Sennora de Guadalupe*. Op de verhevenste heuvel ten noorde steekt 't *Jesuïcten-klooster*, een meer als koninglijk gebouw, bykans vierkantig getimmeert, verhevene daeken en muuren boven alle andere gestichten uit. De Portugeesche konning *Sebastiaen*, door aen-drijven van sijn oudoom kardinael *Henrik*, spilde een groot geld aen dit klooster: welk ook met rijke jaerlijxe inkomsten begiftigde, op 't jaer vijftien honderd een en zeventig. 't Klooster beslooten binnen een dubbelde beschansing konde met weinig magt een sterke vyand af-keeren. Nevens de *Jesuïcten* bouwden de *Capucijnen* een niet min prachtig gesticht oostwaerd. 't *Hamburger-klooster* besloeg byna 't midden der stad. De *Franciscaenen* bewoonden inschelijx een heerlijk gebouw. Dicht aen verhief 't paleis der stad-voogd hooge muuraedjen. De *Carmelieten* weeken in kostelijke grootheid voor geen rimmering binnen *Olinda*. d'Overblijffels van 't verwoeste metzel-werk getuigen als noch een verwonderens-waerdige luster. Tegenwoordig weiden d'hoornbeesten binnen d'omtrek der vervalene stads-wallen. Op de hoogte van d'een of ander heuvel, kanmen bescheidelijk zien 't *Reciffa*, *Mauritsstad*, d' uithoek *Augustijn* en 't waterslot voor de reede van 't *Reciffa*. Lanx de strand stond het *Dominicaenen klooster*, en boven in de stad 't munster aen *san Bento* toegewijd, door natuur en konst onwinnelijk gesterkt. 't Gasthuis en gesticht der nonnen *Concepcion de nostra Sennora*, waeren beziens waerdig. De sterke *Iuan d'Albuquerque* besloot de zuidelijkste hoek der stad; alwaer lanx strand een weg na 't *Reciffa* loopt. 't Gerecht was nevens het hoofd, welk van de wal zeewaerd strekte. Ter zijde der poete-bakkery verhief zich een hooge baeke van een der heuvelen. 't Giethuis was gebouwt

Kloosters
binnen
Olinda.

dicht by de galg, en 't stad-huis ter zijde van de hoofd-kerk *Salvador*. Zedert *Olinda* in de handen der West-Indische Maetschappij verviel, is een vierkantige sterkte geleid ten noorde, beneden 't *Jesuïcten-klooster*, op de wal aen de zee-kant. Alhier placht eertijds een sterke zuiker-handel te vallen: zulx zomtijds op een dag veertig schepen van *Olinda* met zuiker bevracht wierden: en echter immers zoo veel by de pakhuisen bleef. De zuiker kan niet gemaekt zonder hulp der Africaensche slaeven, welker getal vry hoog beloopt. 't Staet aenge-teikt, hoc *Angola* alleen vijftien duizend vier honderd en dertig *Mooren* verschaftte voor de zuiker-moolens rondom *Olinda* in de jaeren sestiën honderd een, twee en drie en twintig. Om dese aenziënlijke stad aen te tasten, is afgevaerdigt *Henrik Loncque*, die weinig te vooren met *Pieter Pieters zoon Hein* de Spaensche zilver-vloot voor *Matanca* weg sleepte. In 't midden van de zomer des jaers sestiën honderd negen en twintig lichte *Loncque* 't anker op de Goereesche reede. Tusschen *Groot Canarie* en *Teneriffe* verviel hy met acht zeilen onder veertig Spaensche schepen beleid by *Frederik de Toledo*: en sloeg dwars door de vloot, niet min moedig als gelukkig. Onder 't Africaensche ciland *san Vincent* wachte *Loncque* met zeven en twintig zeilen na de beloofde hulp-schepen: die te laeter quamen, ter oorzaak 't *Ver-eenighde Nederland* de geworvene krijgs-magt by de West-Indische Maetschappij over nam: om de Spaensche en Kaizarsche, op de *Veluwe* ingebrooken, te stuiten. Doch zoo haest *Wesel* verrascht en 's *Hartogen-bosch* gewonnen was, zakten op d' uithoek *Vincent* de vordere toegeruste schepen af: zulx *Loncque* met twee en vijftig zeilen, na een vertoeven van weinig minder als vier maenden, op *Brasil* de stevens wende. De vloot voerde meer dan zeven duizent man. behalven 't boots-volk op dertien sloepen, aen *san Vincent* gemaekt. Zy zukkelde een geruime tijd onder de middag-lijn door stilte en tegenwind:

Zuiker
handel tot
Olinda.

Merkwaer-
dige ver-
richtingen
van *Lonc-
que*.

wind: zulx de scheur-buik een merkelyk getal ontzielde, en vry meer magteloos hield; want toen *Louque* de kust *Pernambuco* in't gezicht kreeg, bevond twee honderd ses en veertig gestorven te zijn en stijf twaelfhonderd krank, zedert voor *Vincent* 't ankerlichte. d'Eerste, die twee uren ten noorden boven *Olinda* te land sprong, was kolonel *Diederik van Waerdenburg*. Met den dageraad verdeelde hy 't volk in drie troppen. De voor-togt, sterk negen honderd vier en dertig koppen, wierd lanx strand op *Olinda* aengevoert door *Adolf van der Eltz*: de middel bende maakte, onder *Stein-Callenfels*, duizend negen en veertig man uit: *Fouke Honx* was in d'achter-hoede met negen honderd vijf en zestig krijgs-knechten, Aldus ten strijd geschaerd vonden geen tegenweer, als voor de stroom *Dolce*: alwaer zich acht honderd *Portugeesen* achter een nieuwe beschanfing te weer stelden; doch alzo *Waerdenburg* stout ten middel toe door de rievier waede, onder 't voordeel van twee veld-stukken, verliet de vyand sijn voordeelen vluchte boschwaerd. De voor-togt der stad genaedert sloeg ter rechter hand op, lanx een weg door bosfschaedje: en beklom de wal, achter welk 't *Jesuiten-klooster* stond. Na eenig tegenweer drong *Eltz* door. De middel-trop nam een eng pad nevens de strand, en viel tusschen 't *Franciscaenen* en *Jesuiten-klooster* ter stad in na de hoofd-kerk *Salvador*, van waer uit de hoogte in 't kleine noorder slot met vuur-roers schooten: zulx de bezettingen eerlang verstooven. *Fouke Honx* bestormde de beschanfingen ten zuide; doch, alzo *Stein-Callenfels* en *Eltz* bereeds meesters van *Olinda* waeten, gaven de verweerdens den moed verlooren, en alles ten besten. d'Overste *Schutte* bragt ondertusschen noch vijf honderd mannen ten rugsteun aen land uit de vloot; maer alzo de stad bereeds vermeestert was, trok zonder verandering na binnen. d'Overwinnaers door hette en by gebrek van drank afgemat, vonden minder buit: ter oorzaak de burgers, gewaerschouwt

van d'Hollandfche vloot, haer goederen op 't *Reciffa* gebergt hadden: welke de stadvoogd *Matthias Albuquerque*, broeder des adelijken heers *Duarte Albuquerque*, wien *Pernambuco* in eigendom toe quam, tegelijk met de pakhuisen verbrande: eenfdeels uit misnoegen tegen d'inwoonders, in weer-wil van hem gevlucht: andersdeels om d'Hollanders niet te verrijken. De *Portugeesche* hopman *Gil Correa de Castel Blanca* begroot de schaede, in sijn brief aen den Spaensche koning, op twintig honderd duizend dukacten. Ondertusschen hielden de *Portugeesen* haer sterkten op 't *Steen- en Land Reciffa* noch bezet. Om 't laetste, *san Iorge* genaemt, te overrompelen trok *Stein-Callenfels* tegen de nacht uit *Olinda* met ses honderd koppen; maer alzo de ladders te kort waeren en d'hand-granaeten te langzaam aengingen, moest hy onverrichter zaake aftrekken. Geraedzaemt dan de sterkte te belegeren. De loop-graeven waeren genaedert tot onder de graft: wanneer de bezettingen lijfsgenaede bedongen, en uitrokken, sterk negentig man. 't Water-slot hield inschelijx niet lang tegen. Men vond binnen *san Iorge* vier duizend pond bus poeder en vier en twintig yzere stukken: binnen 't water slot vijftien metaele halve kortouwen. Als de *Nederlandsche* magt op *Pernambuco* te land stapte, bewoonden de *Portugeesen* elf plaetsen. De voornaemste *Olinda* bleef doorgaens bezet met vier vaendelen gewaepende burgers, ieder stijf honderd koppen, en drie benden krijgs-knechten. Onder de burgers munten uit twee honderd koopluiden, welker zomige meer dan vijftig duizend kruzaeden rijk geschat wierden. Ten zuiden van *Olinda* tusschen de rievier *Bibiribe* en d'*Oceaan* loopt een smalle steen-klippige dijk, op welkers einde 't volk-rijke dorp *Reciffa* lag, alwaer de schepen laeden en ontlasten. Om-trend 't midden des rifs, een mijl lang, leid in volle zee *Pozo*, anker-plaets der groote zeilen. Op 't einde der gezeide dijk, tegen over *Pozo*, ver-toonde haer een ronde toorn uit har-

Olinda
aenzes af:

als ook
't *Reciffa*:

by de *Hollanders* ingenoomen:

Hoe veel
plaetsen de
Portugeesen
bewoonden
in *Pernambuco*
eer-
tijds.

de steen. De dag-aenteikeningen gehouden in *d'Engelsche* vloot, die herwaerds de stevens wende, onder het beleid van *James Lancaster*, op't jaer vijftien honderd vijf en negentigh, verhaelen : hoe een sterkte lag aen de mond der haven voor *Reciffa* : welke sterkte *d'Engelsche* stoutmoedig bestormden, hoewel meer dan ses honderd mannen en zeven metaele halve kortouwen de plaats lichtelijk onwinbaer mackten. Buiten weinig tegenweer, meesters vloogen na *Olinda* : namen de voorstad, bestaende uit honderd huizen zonder slag of stoot in : bequamen een grooter buit, alzo de goederen uit een schat-rijke karacke, voor weinig dagen verongelukt, aldaer gebergt lagen : veroverden vijftien gelaede schepen : en hielden dartig dagen 't land rondom *Olinda* in rep en roer. Zedert dese overlaf, bouwden de *Portugeesen* op 't *Reciffa* een derde sterkte : zulx 't vaertuig tusschen twee sterkten gevaerlijker door moet, dewijl d'ingang vol klippen leid. Van 't *Reciffa* wierden de goederen gescheept in barken of lichters na *Olinda*. Tusschen welke stad en *San Salvador* twee groote rievieren *Francisco* en *Real* vloeyen. *Francisco* behout haer versche stroom tot twintig mijlen in *d'Oceaan*. Lanx de stroom *Popitango* staen veel zuiker-moolens. Vijf mijl ten noorden boven *Olinda* bewoonden de *Portugeesen* 't vermaerde vlekke *Garasu* : en voorts ook 't dorp *Reciffa* en *Moribeca* landwaerd van 't *Reciffa* : inschelijx *Antonio de Cabo* nevens d'uihoek *Augustijn* : *Serinhain* lanx een beek eveneens genaemt : eindelijk *Miguel de Poyuca*, *Gonsalvo de Una*, *Povacon de Porto Calvo*, *Alagoa del Nort* en *Alagoa del Zul*, behalven andere *Brasiliaensche* woonplaetsen, *aldeas* genaemt . en meer dan zeventig zuiker-moolens : welker zommige een omslag hebben, niet wijkende voor een dorp, wegens 't aenzienelijk getal menschen tot de bereiding der zuiker vereischt : weshalven geduurig schepen af en aen vaeren, om *Africaensche* slaven. De landvoogdyschap *Pernanbuco*

Rievieren
van Per-
nanbuco.

des zelven
gelegend-
heid.

heeft doorgaens een goede grond, vlakke landen, laeg gebergt, en tusschen beide vruchtbaere valleyen met zuiker-riet, welk ook weelderig wascht op de vaste toppen der bergen *Masurepe*, *Zebataan*, *Poyuca* en *Moribeque*. 't Meest en beste *Brasilien-hout* levert de bosschaedje *el Gran Matto de Brasil*. De swaerste handel met dit hout word gedreeven in 't dorp *Laurenzo*. Terwijl *Loncque* tegen *Matthias Albuquerque*, die zich anderhalf mijl ten westen van *Olinda* by de zuiker-moolen toebehoorende *Francisco Montero* met duizend *Portugeesen* en driemael zoo veel gewapende *Brasiliaenen* had begraven, wierd *Olinda* af gebrooken : 't afbrek na 't *Reciffa* vervoerd : en ten laetsten in brand gestookten : alzo de stad niet bequaemelijk tegen den vyand gesterkt konde worden. Tusschen de rievieren *Francisco* en *Real* leid 't stedeken *Sergippo del Rey* landwaerd aen een kleine beek, die met spring-ty veertien voet waters heeft. De bosschaedjen rondom voeden wilde stieren en koeyen. 't Gebergt verbergt goud en zilver-mijnen. De oudste landvoogdyschap van *Brasil* leid op 't eiland *Itamaraca*, drie mijlen lang en twee breed ; doch strekt haer gebied lanx de vaste kust, van welke door een naeuwe rievier is af gescheiden, tot vijf en dartig mijlen uit. Twintig zuiker-mooiens en overvloedigh *Brasilien-hout* geven aen dese landstreek enig aenzien. De hoofd-plaets *villa de Conception* leid op *Itamaraca* nevens *d'Oceaan*, vol klippen rondom 't eiland. De *Francsche* hebben zich hier d'eerste neder-geslaegen ; doch zijn door de *Portugeesen* verdreven. 't Stedeken zelf, op een steile rotze gebouwt, heeft ter zijde een sterk slot nevens een moeras vol kreupel-bosch. Ten noorden vond *Stein-Callensels* een klein eilandeken, naeuwelijx een roetschoot lang, welk met hoogh water onder liep, staende begroeyt met klein en dik geboomte : alwaer des avonds ten ses uren een ontelbaere mecnichte vogelen van kleine en middelbaere slag uit zee haer

Olinda
word afge-
broken.

Stedeken
Sergippo del
Rey.

Beschrij-
ving der
landvoog-
dyschap
Itamaraca.

Wonderlijk
eilandeken.

I. TAMARACA

A Castellum Tamaraci. C Castellum in monte. B Sacellum. E Fluvius qui versus
I Castellum, terminis ad Africam. D Oppidum Soggy. F Via quibus attenditur. — Caspiti adit.

haer neder-zette : zulx alle takken grimmelden : en onaengezien 't geschut nu en dan geloft wietd, bleven zitten tot 's morgens ten ses uren, en keeren t'elkens ter gezeider tijd weder. Doch zedert *Stein-Callenfels* de bosschaedje afkapte, om palissaden te maeken voor de nieuwe sterkte, welk hy op *Itamaraca* tegen 't steden *Conception* stichte, wierden niet meer gesien. Aen *Itamaraca* grenst de land-voogdyschap *Parayba* ten noorden. De Fransche schepen namen jaerlijx alhier een volle laeding brasilien-hout in; doch zijn op 't jaer vijftien honderd vijf en tachtig door de Portugeesche veld-overste *Martijn Leytam* diervoegen uit alle havenen gejaegt : dat zedert nooit eenig bezit weder-kreegen. De land-voogdyschap *Parayba* ontleent haer benaeming van de hoofd-stad, vijf mijl afgelegen van *den Noorder-Oceaan*, dicht by de rievier *Parayba*: welke by de zoomer-maenden weinig water heeft; doch vloeyt des winters zoo geweldig, dat meenigmael schielijk over de landen wijd en zijd stroomt, menschen en vee wegspoelt. De stad zelf is niet groot; doch bestaet uit prachtige gebouwen : waer onder uit-munten drie tempels en even zoo veel kloosters, ieder bewoond of by *Franciscaenen*, of by *Carmelieten* of by *Benedictijnen*. 't Land rondom, niets te vruchtbaer, verstoont twintig zuiker-moolens. 't Gebergte *Cupaguao* grimmelde eertijds vol *Brasiliaenen*, ter oorzaak de grond, buiten gemein vet, allerley vruchten gelukkig voortbrengt. Tegenwoordig leid het woest : alzo *de Portugeesen* alle neder-gelakt hebben. Dit gebergte levert sijn groen gesteent, welk d'ingezeetenen door de lippen tot cieraed steeken. 't Zelve geneest de scherpste buik-pijn, zoo haest op den buik geleid word. *De Fransche*, onder 't beleid van hopman *Dourmigas*, ontdekten voor negentig jaer alhier de zilver-mijn *Copuoba*: voerden voor een tijd veel zilver en brasilien-hout af; maer eindelijk hebben zich *de Portugeesen* volkoomen meesters gemaakt. Voorts grenzen

aen *Parayba* ten noorden de wilde landaerd *Petiguar*, in festien dorpen verdeelt. Onder 't gevoogelte, welk op den roof leeft, munt uit *de ouyrouaffou*, tweemaal grooter dan een arend, met schoone vederen, en diervoegen stout en sterk, dat niet alleen schaepen; maer harten en menschen zelf verscheurt. De vogel *moyton* wijkt voor geen paeuw in swaerte of schoonheid: 't gantsche lijf schuilt onder swarte en witte pluimen: de kop verstoont een aardige kuif: het vleesch geeft smaekelijk voedsel. *De toucan* gelijkt na een ringel-duif: verscheelt in bek en borst; want de bek tien duimen lang en drie breed over de krop steekt: de borst is oranje rood met karmosijn omringt geplekt en voort spier-wit, de rugge rood, de vlerken en staert pik-swart. Ook verdient de vreemde plante *yammacarou* een naeuw-keurig beschouwen. Dese, dikker dan een dye, wascht twaelf voeten hoog met drie takken van gelijke lengte en dikte; maer licht om te breeken, buiten groen, binnen wit, vol lange doornen en zonder bladeren: draegt een karmosijn roode bloem met blaeuw gestreept: waer uit een vrucht groeyt als een vuist, buiten rood en binnen wit, vol kleine korrelen, welker smaek na dael beezien sweemt. De rievier *Parayba* levert, behalven verscheide andere visschen, *guara-tereba*, welke een dik lijf, platte kop, kromme rugge, gesplitste staert en zeer kleine drie-hoekige schubben heeft, tegen de zonne geleid glinstert als glasig goud. De zee verschaft ook overvloedig wonderbaerlijke roggen met een zeer lange en dunne staert. De wijfjens leggen dagelijx een ey met een yer-schael, even als hoenders. De mannetjens dekken de wijfjens met haer buik op de rugge der wijfjens. Beide swimmen zonder vinnen: zijn bezet vol vergiftige steekels en verdeelt in verscheide soorten: onder welke voor voornaemste gehouden worden *de narinari* en *iabebara*. d'Eerste heeft een groot drie-kantig lijf, weder-zijds breede quabben, een kop gelijkende

Wild volk
Petiguar.Vreemde
vogelen.Vreemde
planten.Vreemde
visschen.

in

Beschrijving
der land-
voogdy-
schap *Pa-
rayba*.Stad *Pa-
rayba*.Berg *Cu-
paguao*.

in grootheid en gestalte na een varken, een rondachtige tandeloofse mond, een herzenpan vol herzenen, achter de ronde oogen twee wijde blaes gaten, niet kleiner dan een gemeine appel, yzerachtige verve met witte stippelen, een gladde huid, een staert stijf vier voeten lang, die achter meer en meer smal toe-loopt, en gezond vleesch. Aen een *nari-nari* konnen veertig menschen verzadigt worden. *De iabebara* is van gelijke grootte en smaek; doch de huid kael en donker-geel: 'tlijf drukt de gedaente van een ploeg-yzer uit. Beide onthouden haer dicht onder strand: slingeren de lange staerten om de vischen op welke aesen: en steeken met een vergiftige angel: de steek baert onlijdelijke pijn: die geneesen word met de lever der zelve visch of gebrande assche des angels aen de wonde gevoegt. Voorts leid de Brasilsche zee-kust, van *san Vincent* tot *Spiritu Santo* toe, aldus. Voor de kust *Vincent* leggen de vier kleine eilandekens *Queimadas*, en ter zijden af *Alcatraces* en *Basios*. Volgt oost-noord-oost 't eiland *Sebastiaen*, welk haer groot uit zee opdoed. Voor de inwijk *Ubatuba* schuilt 't eilandeken *dos Porcos*, dicht onder een hoog gewest: de haven strekt diep landwaerd. Veertien mijl verder heeft 't eiland *Grande* versh water, bequame visschery, dichte bos schaedje en twee goede havens. Voor de reede *Garatuba* vertoonen haer verscheide gebrookene eilandekens: 't voornaemste is *Morambaya*. De schepen lanx de Brasilsche kust zeilende, bezichtigen vervolgens de mond der wijde rievier *Jenero*, buiten vrees voor klippen en ondiepten. Vorders loopt een zuivere grond aen de westelijke kant tot 'thoofd *Frio* toe: welk zich uit zee vertoont als een rotze met witte streepen, in den top gesplitst. 't Hooge eiland voor *Frio* maekt tusschen beide een veilige reede. Negen mijl boven *Frio* ten noorden, opent *san Salvador* een ruime bogt, ten zuiden bezet met verscheide naemeloofse eilandekens. Eindelijk zijn merkwaerdig de verscheide zout-pannen lanx de kust: als ook de

uithoeken *san Thome* en *Parayva*, de inwijk *Manangea* en *Itapemeri*, en stroom *Guarapari*, vermaerd door den berg *Pero Cam* ten noorden, en *Guapel* ten zuiden. 't Eiland *Salvago* rond en bergachtig leid dicht voor de mond van de stroom *Guarapari*: de vaste kust valt oneffen en bergachtig. Aen de noord-oostelijke punt van *Spiritu santo* rijst uit zee een lange rye rotzen: en d'inwijk alhier vertoont ten zuiden drie swarte bergen, en twee mijl landwaerd de gekertelde berg *Mestre Alvaro*, die lanx *d'Oceaan* heen strekt. De rievier *des Reyes Magos* loopt rondom drie bergen, welke drie ronde eilanden maeken. De kust wederzijds der vloed *Dolce* is geheel vlak; maer *Cricare* heeft hoog en laegland. In de mond van de rievier *Marapepe* ontmoetmen een witte kloof, niet ongelijk een groot stuk lywaed, *Parairepe* is kennelijk aen een hooge punt, vol geboomt en ondiepe zee-grond. De mond des strooms *Caruvelas* leid vol zand-plaeten. Dicht onder de beeke *Tauhaen* verheft haer een roode klif: van welk een punt zanden strekt na de rievier *Curubabo*. Voor *Porto Seguro* leggen gevaerlijke klippen zeewaerd: ten zuiden rijst de hooge langwerpige top *Pasqual*. *Santa Cruz* verschaft een goede haven aen klein vaertuig: van hier strekt 't land noord-noord-oost en zuid-zuid-west tot de rievier *Grande*: tusschen beide veroorzaeken d'ondiepten *Baxos de sant Antonio* een zorgelijk vaer-water: zulx de schepen drie mijl van de wal houden. Over den arm van *Grande* steeken drie kruinen, vol geboomt en zeer hoog in de lucht. Voorts tot *Ilhers* toe zijn geen ondiepten. Acht mijl verre loopt de beek *dos Contas* tusschen ontelbaere klippen in *d'Oceaan*: uit zee rijst voor de mond een rotze, niet ongelijk een hooge eiland. Tusschen *Ilheos* en *Contas* verheft haer de kust; doch zakt in een bogt, alwaer witte huifen haer verre laeten zien, zijn zuiker-moolens, eertijds toe-behoorende *Lucas Giraldes*. 't Gewest aen weder-zijde van de stroom *Camanu* is vlak. De stroom heeft een wijde mond:

Beschr.
ving der
Brasilsche
zee kust.

mond: en bezichtigt van den noorderlijken oever 'teiland *Cayepa*, gevaerlijk wegens ondiepten. De rievier *Tinhare* is kennelijk door den berg *Morro de san Paulo*, zig aen de zuidelijke oever verheffende gelijk een galley. Twalef mijl verder leid *de bakiatodos de los Santos*. De sterkte *Antonio* beslaet d'ofter-hoek: voor de noordelijke punt rijft 't eiland *Topoam*, ten oosten en zuidoosten vlak en steenachtig. De rievier *das Pedras* stort met een wijde vloed in *d'Oceaen*. Vervolgens vaertmen voorby de stroomen *Tapicuru*, *Real*, *Vasabaris* en *Francisco*, kenbaer aen een uitstekende hoek laag land: en voorts vallen zeewaert *Miguel*, *Antonio*, *Camaragili*, *Porto Calvo*, *Formoso* en *Serinhaem*. Naest de rievier *das Pedras* rijft d'uihoek *san Augulijn*, ver-toond zich als een zadel, in kleine kreupel-bosfchen verdeelt. Vijf mijl ten zuiden leid 't lage eilandeken *Alexo*. De kust van *Augustijn* na *Pernambuco* strekt noord ten oosten en zuid ten westen. 't Eiland *Tamaraca* beslaet de mond der stroom *Gajana*. Vijftien mijl verder doet haer op *Parayba*. Tuffen beide loopt 't rif *Pedra furada* drie mijl lanx de kust, en een van de wal, tot de uithoek *Blanco* toe, alwaer de reede *Porto de Franefes* veilige lijf-berging den matrosen verschaft. Aen *Parayba* volgen d'havens *Treicaon*, *Pipa* en *Bussios*, de stroom *Siara* en *Maragnan*, welke 't westelijk gedeelte van *Brazil* bespoelt, en gehouden word een scheid-pael tuffchen *Castilien* en *Portugal*, volgens verdeling by den paus *Alexander de seste* gemackt, op 'tjaer vijftien hondert twee. Eindelijk behoort tot *Brazil* 't eiland *Fernando de Noronho*, op de hoogte van stijf drie graden ten zude der middaglijn. De *Capucijn Claude de Abbeville* bevond het ses mijl in d'ommegang, vermakelijk en ongemein vruchtbaer. Behalven 't versche water, erweten, boonen, maiz, poytates, meloenen, kotoen, ossen, wilde geiten en swaere hoenderen, voet dit eiland ontelbaere menigte vogelen, die haer laten grijpen. Hier groeyt een namelose boom, den lauwer niet ongelijk, van merkwaerdige kragt; want die d'hand over de bladeren strijkt, en daer na

over d'oogen, verliest 't gezicht voor vier uren met pijnlijk gevoelen. Een andere boom verschaft geneesmiddel tegen dese blindheid en smerte. De *Franfchen*, die op *Noronho* te land stapte, in 't jaer sestien hondert en dartien, vonden aldaer een *Portugees* met achtien *Brasiliaenen*, zoo mannen, vrouwen als kinderen, uit *Pernambuco* ten ballingschap herwaerds overgevoert. De *Franfsche* doopten de ballingen, en bragten ze na *Maragnan*. Dicht onder *Noronho* leid het eilandeken *de Feu*. Doch *Maragnan* maekt stijf uit vijf en veertig mijl in den ommegang: beslaet op ruim twee graeden ten zuiden des middaglijns, een groot stuk van de bogt, die zich tuffchen de rievieren *Aperegha* en *Comajamu* wijd en zijd verspreyt. De oostelijke ingang deser groote bogt heeft voor d'uihoek *Arbres Secs* 't eilandeken *santa Anna*, de *Brasiliaenen* noemen het *Upaonmiri*. Recht over *Maragnan* midden weegs der gezeide inwijk vallen drie stroomen in *d'Oceaen*. d'Oostelijke *Mounin* heeft een mond een vierendeel uurs wijd. De middelste *Taboucourou* is vijf hondert mijl lang, en looft sijn water tuffchen oevers, een half mijl van elkander gescheiden. De westelijke *Miary* is ses mijl omtrend *d'Oceaen* breed. Tachtig mijl van de zee valt de stroom *Maracou* in *de Pinare* en die beide in *Miary*: weshalven wonderlijk snel af loopt. Tuffchen d'hoofden *Arbres Secs* en *de la Tortue* leid de kust bezet met banken, welker zommig tien mijl zeewaerd steken. Aen de ander zijde van d'uihoek *Tapouytapere* by *Maragnan*, tot de rievier *d'Amazones* toe, leggen lanx de wal zo veel eilanden, datmen onmogelijk de wal genaeken kan: dewijl de scheidingen der eilanden begroeit zijn met 't geboomt *apparituriers*, welker takken nieuwe nabeneden schieten: de nieuwe wortelen tot diep in zee, en maken wederom boomen, zoo dicht onder een gevlochten, dat vele een schijnen. Behalven dit ongemak, loopt hier veel drift-zand, welk de schepen dikwils diep bewelt, zulx temets weg zinken. Na *Maragnan* leggen twee aankomsten: d'eerste tuffen d'uihoek *Arbres*

Eiland *Maragnan* beschreven.

Verscheide rievieren.

Wonderlijke zee-kust.

Vreemd drift-zand.

Rievier *Maragnan*.

Eiland *Noronho* hoe-daenig.

Wonderlijke boomen.

Dorpen op
Maragnon
hoe daemig :

Secs en 't eilandeken *santa Anna*; doch is zeer gevaerlijk. De andere, voor weinige jaeren ontdekt, strekt tot onder *Maragnons* sterkte, niet min bekommerlijk dan d'eerste. Dit eiland heeft zeven en twintig dorpen, by inboorlingen *Oc* of *Tave* genaemt. Ieder dorp bestaet uit vier woningen, gemaakt van swaere rakken, met palmboombladeren aen alle kanten tegen 't inwateren bekleed. Elke woning, dertig voeten wijd, en twee, drie, vier en vijf honderd schreeden lang, na 't min of meerder getal van menschen, staet diervoegen getimmert: dat de vier een vierkantige plaets in 't midden uitmaeken. 't Eerste dorp tegen over *santa Anna* word genaemt *Timbohu*, 't tweede *Itapary*, vermaerd wegens drie goede vischeryen. Doch de twee grootste zijn *Juniparan* en *Euffaouap*: ieder telt ontrend ses honderd zielen: d'andere dorpen hebben minder volk. Voorts geniet *Maragnan* een getemperde lucht, zelden ontstelt door groote koude, droogte, schadelijke dampen of winden of hagel of donder: alleenlijk weerlicht het zomwijl des avonds en 's morgens by helder weder. Als de zonne te rugge komt van de steenboks keerkring na 't noorden, regent het ses weken; maer wanneer van 't noorden zuidwaerd loopt, blasen de felle oofte winden *brises*, 's morgens ten zeven uren: wakkeren tot den middag toe: en verflaewen meer en meer, hoe de zonne verder den top-punt, westelijk daelende, verlaet. De grond van *Maragnan*, buiten gemein vruchtbaer, levert overvloedig brasilien-hout, zuiker, kotoen, de roode verve *roucou*, tabak, balzem niet wijkende voor d'Arabische, peper en allerley aerdvruchten. Op de kust vindmen zomtjids schoone amber-grijs en *jaspis*, welke d'eilanders door haer lippen steeken. Aen zomnige plaetsen lanx de zee-kant staen rotzen van rood en wit kristal, d'*allemcon* genaemt, harder dan diamanten. Om te bouwen verschaffen de boschaedjen bequaem timmer-hout, en de strand steen en schelpen voor de kalk-ovens en kostelijke steen-kalk. Voorts heeft *Maragnan* gemakelijke

lucht boven
dit eiland
merkwaaerdig :

haer grond
is zeer
vruchtbaer,
en vermaekelyk :

beemden en kleine heuveltjens, aen welker voeten lustige fonteinen springen of aengename beeken vlieten, die met *canoon* van 't eene dorp tot het ander bevaren worden. De bosschen bestaen meest uit palm-boomen, alwaer een schoone jagt van gevoogelt en allerley viervoetig gedierte valt. Onder de voornaemste fruit-boomen munt uit *de accayou*, grooter en groover dan d'Europische appel-boomen: heeft bladeren niet ongelijk der okkernooten-boomen, een kleine, roodachtige en welriekende bloezem, geele peeren binnen wit en zappig, als ook een noot swijmende na een schaeps-nier, overtogen met een harde schelle, verbergende een olieachtige pit. Uit de gezeide peeren persen d'eilanders een drank, niet min gezond dan smaekelyk, gelijk ook uit *de pacoeira* en *Bannanas*, beide zeer schoone planten, die in allerley grond weelig wasschen. *Pacoeira* word voortgeteelt van de wortel, welke eerst vier bladeren geeft, die zamen gekronkelt een dikke sponsachtige struik maken: de struik krijgt te mets tien bly-groene bladeren, welke door de wind beweegt als pergament kletteren en lichtelijk scheuren: midden door in de langte loopt de steel een vinger dik en weder-zijds minder steeltjens in debreete: onder de bladeren hangen geschikter orde acht wittachtig-geele bloemen van aengenaeme reuk: aen de steel der bloemen staen vijf kleine bladeren, gelijkende na een schippersgieter, vol taeye en koude vocht, in smaek als hooning, in verve gelijk wit van een ey. Op de bloemen volgen vruchten, den konkommeren gelijk, als alleen dat driehoekig zijn en met een harde bast, lichtelijk tot drie stukken gebroken, binnen vol zacht en smaekelyk vleesch. Ieder *pacoeira* brengt door gaens tachtig der gezeide vruchten voort, en sterft dan acnstonds; maer ondertusschen schiet een nieuwe spruite uit de wortel nevens de moeder-stam, die 't volgende jaer draegt: zulx dese plante in haer voortzetfels gedurig leeft. De *bannanas* draegt bladen een vadem lang en twee voeten breed. Haer vrucht komt zeer over-

geboomt
aldaer.

een

een met die van *de pacoeira*. Beide dese vruchten verwekken buik-winden, verkoelen maetiglijk; doch geven weinig voedzel. *Mangaa* swijmt zeer na een apricoos in gedaente en smaak. De boom *jaracaba* draegt een breede kroon, bladeren gelijk der vyge-boomen, geele bloemkens en peeren met schellen, voedaem en vol kernen. *Ouaieroua*, een buiten gemein welriekende boom, brengt vruchten voort groter dan de grootste meloenen. *Iunipap*, veel hooger, heeft appelen, die terwyl groenen bitter zijn, en gekaeuwt een helder nat geven, welk pekswart verft: derhalve by d'eilanders in gebruik, om swarte streepen over 't lichaem te schilderen. De appelen gerijpt, zijn binnen en buiten geel, zeer smakelijk, smelten in de mond. Behalven de genoemde vrucht-boomen, groeyen op *Maragnan* verscheide andere, waer onder uitmunt *vua-pirup*, wegens haer bloeyzem, uit geel blauw en rood, en aengenaeme appelen, die rijp zijn in de regen-weken. Eindelijk is ook *de pekey* zulk een dikke boom, dat naeuwelijx by drie mannen omarmt wordt: de vrucht, twee vuisten groot, heeft een harde en dikke schelle en binnen vier welriekende vruchten, niet ongelijk een menschen nier, tusschen welke een steekelige steen verschuilt, die den mond swaerlijk quetst: waerom zorgelijk gegeten worden. d'Aerdvruchten, die *Maragnan* voortbrengt, zijn niet min vreemd als veelerley, gezond en smaakelijk. *De karouata* spant boven alle de kroon: de bladeren ruim een elle lang en twee duim breed, zijn zeer dik en wederzijds distelig: 't midden der plante draegt, twee voet boven de grond, buiten gemein aengenaeme vruchten, binnen en buiten geel, drie-kantig, een vinger lang, tot festig en meer rontom dicht getrost. *Vua* een soort van meloenen, grooter dan een hoofd, buiten groen, binnen met witte spijs vol swarte korreltjens en liefelijk zap, smelt over midden gesneden tot water, zoeter als zuiker, en zeer ververschende. *Manioch* een dikke wortel der plante *manieup*, gebladert gelijk een vijgeboom, word tot meel gestampt, en

verstrekt voor brood. Behalven dese aerd-gewasschen, heeft *Maragnan* verscheide andere, onder welke meest gebruikelijk zijn de grote platte boonen *commanda-ouaffou*, en de langwerpige erweten *commanda-miry*. Niet min verwonderlijk is de menigte als verscheidenheid van 't gevogelt. Allerley slag papegaeyen vliegen by groote tropen: zijn ongemein schoon, leerzaam en smaakelijk. De patrijfen *nanbou-ouaffou*, in groote niet toegeevende aen een kapoen, draegen blaauwe vederen en leggen blaauwe eyeren. *De ourou* swijmt na een patrijs, heeft een haene-kam en gemengde pluimen uit roode, swarte en witte. De vledermuisen *andbeura* maeken by donker naer geluid: byten de slaepende menschen, en zuigen zoo fel haer bloed: dat 't bloed naeuwelijx kan gestempt worden. *Yandou* een struis-vogel, groter dan een middel-maetig man kan niet vliegen, loopt vry snelder dan een mensch. De kalkoensche haen *falian* met een lange bek en ooyevaers beenen, licht hem niet verder als vijftien schreeden boven de aerde: rent voorts diervoegen gefwind; dat geen honden mogen by-houden. *De Oceaan* rondom *Maragnan* levert de smaakelijke visch *pyraon*, ses voeten lang; dikker als een bier ton en met pik-swarte schubben, een hand groot, bezet. *Camouroupouy* verscheelt niet van *den pyraon*, dan dat kleinder schubben heeft. *Ougry*, vier voet lang, heeft een breede kop, en twee scherpe vinnen op de rugge, die gevaerlijk quetsen. Dese visch swemt ook in de rivieren; doch rickt aldaer na muscus. Gelijke langte met *d'ouyry* vertoont ook *de camboury ouaffou*; sijn verkens kop en geel-geschubde staert maekt hem tot een lelijk wantchepfel. De rogge *yauebouyre* haelt in dikte een voet, in lengte twee vademen, en even zo veel in breedte, behalven de staert ander-half vadem lang, uit welcher midden een scherpe en groote pinne steekt: die zulke zorgelijke wonden geeft, dat 't gequetste deel des mensch moet afgezet. *Narinary*, merklijk kleinder, verwond met sijn angel, swart en wit gestreept, niet min gevaerlijk. De plat-visch *acaraiou*

merkwaerdig gevogelt:

merkwaerdige vischen:

Merkwaerdige aerdvruchten op *Maragnan*:

bereikte de lengte van een voet, heeft een groene kop, dikke schubben, een geel boven lijf, en onder wit. Achtmal grooter is een *araououa*, hardgehuud en van een drievoetig swaerd voorzien, met welk andere visschen dood. 't Swaerd *des panapans* is een voet kleinder. De *pacamo* en *caramourou*, swijmende na palingen, worden overvloedig gevangen onder de rotzen. De rivieren en beeken op *Maraguan* zijn inschelijk bovenmaeten visch rijk. Onder veele verdient geen gemeine verwondering de *pourake*, vier voeten lang, vol groene, blaauwe, roode en witte vlekken en streepen: d'huud heeft zulk een hardigheid, dat geen toegedrongen slag van een deegen quetsen kan: weshalven zich op't slaen niet verrept. Indien nochtans zomwijl eenige beweging maakt, veroorzaekt zulk een pijn aen d'arm des slaenders, dat terstond ter aerde neder plotst. *Caurimata*, den karper zeer gelijk, geeft de lekkerste visch, die ergens in eenig water swemt. *Pyrain*, zonder schelpen, geelen rood geverft, heeft scherpe tanden, die schaers-gewijs snyden, gelijk ook *de opean*, *tarehure*, *paraty* en *ierou*. De roode kreeften *oussa* met ruige beenen onthouden haer veel aen de wortel van't driftig geboomt *appari turiers*. De witte kreeften *aouara-oussa* draegen 't ambergrys, aen strand opgeworpen, na haer hoolen. Men vind hier buiten gemein groote krokodillen, *de Maragnaners* noemenze *gacare*. De mosselen *xerourou*, de smackelijke oesters *very* en *d'apparitures*, groeyende aen de takken der boomen lanx de strand, worden dagelijx by d'inboorlingen, die dicht aen zee wonen, genuttigt. Gedurende de regen-weeken komen staende poelen, in welke jaerlijx een groey van visjens valt, door d'inwoonders op-gevangen, wanneer de poelen beginnen te verdroogen. Vorders voed dit eiland een groot getal viervoetige dieren. De harten, hinden, windhonden, konijnen en haesen verschelelen weinig van d'Europische. De wilde swijnen *tiaassou* draegen een togtgat op de rugge, waer uit een aenge-

Vreemd verhaal van een visch.

Viervoetig gediert op Maragnan.

naeme reuk waezemt. De yzer-verkens *coendou* wijken wegens groote voor geen wilde swijnen: hoewel andere van de zelve slag vry kleinder zijn: hebben een haeze mond, twee lange tanden boven in den bek en twee onder, menschen ooren, de twee voorste voeten swijmende na een das, d'achterste na een beir, en stekels ten deele wit ten deele swart, drie palmen lang: wanneer binnen d'hoolen kruipen strijkenze de opstaende borstels neder: schuilen veel onder doorn-ruichten: leven by appelen en wortelen: werpen haer borstels tegen die beschaedigen wil, niet min gewis als vinnig: des winters blijvenze zoo lang in haer hoolen, als een beir een jong draegt. Hier loopen ook de mierenzoekers *tamandua* met een verkens hoofd, honden ooren, spitze snuit, paerden hair en ossenvoeten. De *tapiyre-ete* verscheelen weinig van wilde koeyen, alleen dat langer ooren, korter beenen en staert en scherper tanden hebben; doch geen hoornen. Men vind in haer koppen *bezoar*. De *armadilloos* komen ook niet allezints over een met d'andere Brasiliaensche; want de voeten der *Maragnansche* zijn gelijk der biggen, d'ooren als van haesewinden, de staerten lang vol groote witte en swarte schelpen: worden verscheidentlijk verdeelt. De *armadillo ouassou* wijkt in groote voor geen schaep: de *tatouete* swijmt na een vos: inschelijk *de couaty*, dan sleept zoo groote noch dikke staert niet. De wilde katten *margaia* worden gevangen om haer schoon vel. De lossen *ianouare* en luipaerden *souassou-aran*, beide verwonderens-waerdig, fraey geteikent, vallen zeer wreed. Buiten gemein wanschaepen is't traeg kruipende dier *ai*, op *Maragnan* genaemt *unau*: heeft een ronde kop vol grof en grijs hair, niet ongelijk een menschen-hoofd, aen ieder poot drie klauwen, dicht by een, van vingers lengte, lams-tanden, een gladde verheevene en swarte neus, kleine en droomachtige oogen, geen ooren, een stompe staert als een zuikerbrood, over 't gansche lijf lang aschgracuw

Verscheiden armadilloos.

Vreemd beest ai.

Vreemde
zimmen:

Wondere
vertellinge
van de zel-
ve.

graeuw hair en de groote van een middelbaere vos: het klimt zeer langsaem by de boomen op: en komt niet beneden, ten zy eerst al het loof heeft kaël gegeten: anderzints leeft ook by aerde: en zomtijds in de hoogetakken zonder spijs twintig dagen: des nachts maakt het eenig geluid: 't heeft vier en twintig uren van doen, om vijftig schreden voort te kruipen. *Maragnon* voed allerley aepen en meerkatten. Onder vele munt uit de zimme *cayon*, over 't gansche lijf ruig; doch met een lange witte baerd, oudmans aengezicht, kaele ooren, zwarte oogen en lange staert, welke om eentak slingert: aldus hangende, beweegt 't lichaam heen en weder, ter tijd toe den naefte boom aen d'een of ander tak kan vatten. *De cayon* is niet min stout als loos. Gequetst met pijlen valt tegen den verwonder onbeschroomd in. Wanneer by de boomen opklautert, draegt den monden eene hand vol steenen: om de reizigers ter gelegener tijd te werpen. Als een ge-

wond word loopen d'andere toe, en stoppen de quetzuur met bladeren en boom most. De jongen omhelsen den hals en rugge des moeders, die echter ongemein snel kan loopen, en van d'eene boom op den ander springen. *Ioan Ardenois* verhaelt, hoe *de cayons* met *de Brasiliaenen* om geld dobbelen: en de winst in herbergen verteeren. *De Iesuit Ioseph Acofta* getuigt: dat diergelijk beest gezonden na den wijn-kooper niet eer 't geld overleeverde, voor de flesche vol was: welken tegen d'aenranzende jongens bewaerde, werpende diervoegen met stenen, dat ieder weg liep. En, hoewel gaerne wijn dronk, bragt altijd de wijn te huis zonder proeven. Niet min is verwonderens-waerdig, 't geen de zichtbaere getuige *Peter Martyr* van dit beest ter nederstelt. 't Bemerkte namentlijk de vuur-roers, die op hem mikten. Geswind vliegt de zimme benedenwaerd: grijpt een soldaet-kind: en schuuld achter 't kind. Immers zoo arg is de zimme *sagovin*.

Deſe gelijkt ten aenzien der hals, kop en 't voorſte licchaem eenigzints na een leeuw : vertoond een bruin vel met rood vermengt , en groote ruige ooren. Is buiten gemein lekker , teeder en hoovaerdig : zulx liever van honger ſterft , als eenige miſ-handelinge lijd , wanneer gevangen word. De ſlange *boy-ete* , twee vademen lang , zonder beenen , heeft een geſchilderde huid en vier ſcherpe tanden : met de tonge voorzien van twee pijltjens , met de ſtaert geeſtze doodlijke wonden ; doch is min gevaerlijk , dewijl op het einde der ſtaert een blaesje ſtaet , welk geroert , zoo een geluid maakt , als of vol geſchommelde erweten ſtak : zulx ieder zich weg-pakt. d'Andere ſlangen *ioubay* , *tara-gouyboy* en *tarehuboy* verſtrekken den *Maragnaners* ten ſpijs , gelijk ook de groote padden *courourou*. De vlooyen *ton* , quellen dit volk buiten maeten : waer tegen byzonderlijk gebruikt word de palm-boom-oolie en verve *roucou*. d'Inboorlingen , verjaegt uit het vermaekelijke landſchap *Cayete* door de *Portugeeſen* , zijn een zoort der *Toupinambas* , en hebben zich voor anderhalf honderd jaer op *Maragnan* neder-geſlaegen. De tijd der aenkomſt herwaerds plagt eertijds geviert te worden met 't groot feeſt *caoven* ; doch , alzo een vrouw haer verſtoute een dronke gezach-hebber af te roſſchen , ontſtond door verdeeltheit een heevig gevecht : en zedert bleef 't eiland vyandelijk in wapenen : zulx d'een party den ander noemde *Tobaiares* , beduidende : *gy zijt mijn vyand , en ik de uwe*. De verbittering gaet zoo verre , dat elkander op eeten. Beide zijn van middelbaere geſtalte : hebben platte neufen , welke de vroedvrouwen in de geboorte door indouwen macken. Alle ſterke menſchen worden , zonder grijs , kael of ziek te zijn , doorgaens honderd jaer : leven mactig en onder een gezonde lucht. De vrouwen baeren kinderen , als tachtig jaeren bereiken. De kinderen wit gebooren , krijgen een olijf-vervige huid ,

door ſmeerſel met *roucou* en oolie : zijn anderzints wel geſchaepen. De mannen plukken 't hair aen 't voorhoofd uit ; doch laeten het tamelijk lang nevens d'ooren en achter hangen. Den vrouwen ſlingert het hair over den middel : zy draegen houte rolletjens in de doorboorde ooren ; maer de mannen ſteeken groene ſteentjens in geſneedene gaten der lippen en beentjens door de neus. Vorders zoo loopenze alle zonder ſchaemte nackt. De beenen zijn ſwart getaent met de vocht van het kruid *junipap* : het overige lijf vertoont veelvervige afbeeldſels. Die hard-vochtig willen ſchijnen vlymen haer licchaemen vol wonden , welke , met eenig vijzel beſtrooyt , in de lidtekenen 't vijzel altijd vertoonen. Tengewoonelijken ſceſten verſchijnenze niet , als van den hoofde tot de voeten aerdig gepluimt. Op het hoofd pronkten de bonnetten *acangoap* , of de kroontjens *akangerar* , om den hals de kraegen *aiouacava* , om de ſchouders de mantels *affoyane* , om de kuiten de kouſebanden *tabacoura* , aen welke geholde nooten vol ſteentjens , die geluid maeken , hangen , en om de armen de ringen *mapouyh-couaychovare*. Deſe gantsche toefſtel is konſtig gevlochten uit veelvervige en ſchoone pluimen. De *Maragnaners* wonen binnens lands zoo dicht niet , als na de zee-kuſten , wegens de viſſcheryen. Verhuizen om de ſes jaer , behoudende nochtans de benaming van haer dorp. Elk man neemt zoo veel vrouwen , als hem goeddunkt ; doch de vrouw moet haer houden by een man : tenzy echtſcheiding gemaekt word , welk geſchied wegens lichte oorzaken. Haer kotoene bedden *yni* hangen tuſſchen twee ſtaeken : in elk kan ſlechts een menſch leggen. De bondgenooten houden naeuwe vriendschap : vergaſten malkander dagelijx ; doch zijn wreed en wraekgierig tegen vyandige nabuuren. Meſten , ſlachten en eeten de gevangenen. 't Minſte leed , haer of haer voorouders aengedaen , brengtze in de wapenen. De wapenen

dragt :

wanneer gepluimt gaen :

haer vreemd verhuizen :

wraek :

wapenen.

zijn

Zelijke ſlangen.

Maragnaners herkomſt :

haer verdeeltheit :

geſtalte :

ſterkte :

zijn de boogen *ouyrapar* en pijlen *ooune* of *tacouart*. De Franschen hebben op *Maragnan* gesticht de sterkte *san Louies*: waer uit ten westen, vier mijl over zee gezien kan werden, 't landschap *Tapouytapere*, welk by hoog water tot een eiland word: anderzints mag men droogs voets over een zandige kille na de vaste kust gaen. Dit vruchtbaer geweest heeft twintig volk-rijke dorpen. Tegen d'ondergang der zonne leid *Comma*: welken naem 't hoofd-dorp, de rievier en 't land voeren. 't Land telt seftien dorpen: beter bebouwt en dichter bewoont, als *Maragnan* of *Tapouytapere*. Maer belangende de gemelde sterkte op *Maragnan*, leid 't werk aldus. De Fransche hopman *Riffaut*, had door aenraeden van *Ouyrapive*, die onder sijn *Maragnansche* landsgenooten groot gezach voerde, drie schepen toegerust, in 't jaer vijftien honderd vier en negentig. Doch wegens oneenigheid der vlootelingen en verlies van 't voornaemste schip, wierd *Riffaut* benoodzaekt de stevens na *Vrankrijk*, en eenig volk op *Maragnan* te laeten; onder 't opzicht van een jong edelman *de Vaux*. Dese wist hem diervoegen te schikken na de zinnelijkheid der eilanders: datze beloofden 't Christen geloof aen te nemen, indien Fransche hulp-benden tegen haer vyanden over quamen. *De Vaux* berichte hier af den Franschen koning *Henrik de Groot*, die 't werk ter herte nam: en *de sa Ravardiere* na *Maragnan* schikte, ten einde hy de recht geschaependheid des handels nader onderstond. *De la Ravardiere* bragt hier ses maenden zoek: doorsnuffelde alles naerste lijk; maer weder-gekeert vond den koning vermoord: weshalven 't werk steeken bleef voor een tijd; want zedert nam *Ravardiere* tot mede genooten den heer *Rasilly* en baron van *Sanfi*: verfocht aen de koninginne moeder ettelijke *Capucynen*, tot bekeering der *Maragnaners*. 't Verzoek wierd ingewilligt. Op 't jaer zestien honderd twaelf dan, lichte drie schepen d'ankers in de Britoensche haven *Cancale*. De Fransche, aen *Maragnan*

te land gestapt, bouwden aldaer nevens de voornaemste haven op een berg, aen wiens voet twee diepe rievieren zeewaerd loopen, de sterkte *san Louies*, welk voorzagen van twee en twintig stukken geschut. Dese nieuwe volk-planting ging eenige tijd gelukkig voort; maer de *Portugeesen* sloegen eindelijk de *Fransche* uit haer sterkte: en maekten zich voorts volkoomen meesters, gelijk ook van den grooten berg *Ibouyapap*, vier uren gaens hoog, boven vlak vier en twintig mijl in de lengte, en weinig minder breed. Geen vermaekelijker vlakke word ergens van de zonne bescheenen. Hier staetze vol aengenaeme bosschaedje: elders uitgebreid in weelderige beemden, onder een gezonde lucht: aller wegen springen fonteynen of vlieten visch rijke beeken en rievieren. Om dit *Brasil* eindelijk gespte 't *Vereenigde Nederland* stoutmoedig 't harnas aen. 't Was te wel gelukt met de eerste vloot, die onder 't beleid der schippers *Ioan Molenaer*, *Ioan Dignums zoon*, *Ioan Schellinger*, *Simon Mau* en de koopliiden *Cornelis Houtman*, *Gerard van Beuningen* en *Reinier van Hel*, op 't jaer vijftien honderd vijf en negentig, na *Oost-Indiën* vier stevens wende: alwaer zedert zulk een voet kreeg: dat gantsche koningrijken bemagtigde, en den handel wijd en zijd, tot merkelijke verrijking, over die oosterweerd voort zette. 't Moest ook ten westen gewaegt: ten einde de Spaensche koning den zeenuwe des oorlogs mogt werden afgesneeden: als die uit *America* on-oophoudelijk met schatten gestijft wierd. De maetschappy van koopliiden, de welke tot noch toe op *Guinæa* handelde, had lang een wigtige toeleg in 't oog: te meer alzo *Guinæa* weinig over-winst gaf. Maer de Spaensche moogendheid in haer voordeel aen te tasten, was geen werk van klein belang. Eindelijk evenwel is het by d'hand gevat. *d'Algemeine Staeten des Vereenigden Nederlands* ontwerpen op 't jaer seftien honderd een en twintig, een gunst-brief voor de nieuwe *West-Indische* maetschappy, behelzende: dat

Vermaekelijke berg *Ibouyapap*.

Oorsprong der *West-Indische* maetschappij.

't Landschap *Tapouytapere*:

en *Comma*.

Verhael van de stichting der sterkte op *Maragnan* door de Franschen.

Inhoud der
gunst-brief
aen de zee-
ve verleent
by de Staeten
des Vereenigden
Nederlands.

dat niemand buiten verlof der gezeide maetschappy zal vermoogen eenige handel te drijven op *Africa*, van de noorder-zonne-keerkring tot d' uithoek *Bonne Esperance*, noch op *America van Terre-Neuf* tot de stracten *Magellanes* en *la Maire*, noch op de Zuid-zee tot *Anian* toe: de wederhoorige zullen verbeuren schip en goed. Voorts word de genoemde maetschappy gevolmagtigt, om sterkten te bouwen, verbonden in te gaen met vreemde vorsten, recht en gerechtigheid te oefenen in den naem van *de Staeten des Vereenigden Nederlands*: aen welke, gelijk ook aen de maetschappy, haer opper-gezachhebber en 't krijgs-volk den eed van getrouwigheid gehouden blijven te doen. Belooven *de Staeten* geen schepen, geschut of eenige oologs-magt, den maetschappy toebehoorende, ten dienst van 't land te nemen, ten zy met haer bewilliging. Voor acht jaer word gegunt tol-vrydom. De bestiering der maetschappy zal bestaen by vijf kamers, een tot *Amsterdam*, bedienende vier negende deelen: een in *Zeeland*, twee negende deelen: een op *de Maes*, een van *Noord-Holland*, een in *Vriessland*, een der stad *Groeningen Ommelanden*, elk een negende deel. 't Hartogdom *Gelderland*, 't Sticht *Utrecht* en *Over-Ysal*, die geen kamers hebben, zullen zoo veel bewind-hebbers nochtans mogen stellen, als honderd duizend guldens in-leggen. Niemand nochtans mag 't bewind-hebberschap binnen *Amsterdam* bekleeden, dan die voor sijn eigen belang ses duizend guldens te berde brengt: in d' andere kamers konnenze bestaen mer vier duizend: 't bewind-hebberschap word ses jaer bekleed, en thans een derde deel van 't getal by looting verandert, twee jaer daer na het tweede derde deel, en wederom na twee jaeren het laatste derde deel. Alle drie maenden moet rekening gedaen; doch om de ses jaer de groote rekening van winst en verlies: zoo dikwils blijkt, dat tien ten honderd gewonnen is, zal uitdeeling aen de deel-genooten in de maetschappy geschieden. Tot de

algemeine vergadering der kameren binnen *Amsterdam* zal *Amsterdam* acht bewind hebbers zenden, *Zeeland* vier, *Noord-Holland*, *Vriessland*, *Groeningen* en *Ommelanden* ieder twee; doch den negen tiende persoon zullen *de Staeten* derwaerds afvaerdigen. By dese vergadering moeten alle zaeken, den maetschappy betreffende, verhandelt: op 't stuk des oorlogs alleenlijk dient verzocht het goed keuren van *de Staeten*: aen welke verblijft de beslichting van geschillen, waer over de gezeide negentien elkander niet zouden konnen verstaen. De afgezondene schepen blijven verbonden weder te keeren tot die kamer, van welke zijn afgevaeren. De boek-houders moeten betaelt uit 't geen de bewind-hebbers van de waerdye der schepen, geschut en waeren voor aftrekken. Alle opper-gezach hebbers der schepen zijn gehouden bericht haerer verrichting te doen aen *de Staeten*, na tien dagen, dat binnen 's lands havenen vielen. Vorders belooven *de Staeten*, tot hand-haeving der gezeide maetschappy, tegen alle overlaf van haer vrye zee-vaert, by te zetten tien tonnen goude, in vijf jaer te betaalen, onder beding: dat van vijf honderd duizend guldens, nevens andere deel-genooten, winst zullen trekken. Zy belooven ook haer by te springen met seftien oorlogs-schepen, welke de maetschappy zal voorzien van volk en eedwaeren, en 't genoemde getal met seftien andere zeilen en vier jagten versterken. 't Geld, gemaekt van de genoomen prijzen, moet aengeleid tot voortzetting der scheeps-magt, betaeling van 't krijgs-volk en onderhoud der vastigheden; doch zullen voor afgetrokken worden de kosten by 't veroveren gevallen, het tiende deel ten behoeve des scheeps-volks, mitsgaders de gerechtigheid die den prins van *Oranje* als ammirael toekomt. Eindelijk blijven de bewind-hebbers verbonden elkander getrouwigheid in haer bediening plechtelijk te sweeren. 's Jaers na dese be-raemde vergun-brief, hebben *de Staeten*

ten des Vereenigden Nederlands de zoutvaert op *Punto del Rey* den maetschappy alleen toegestaen. Zedert is ook een schriftelijk verdrag gesloten tusschen de bewindhebbers en hoofd-deelgenooten in de West-Indische maetschappy. 'tVerdrag door goedkeuren der *Staeten* bekrachtigt, leide minnelijk ter neder de voorige onlusten. De maetschappy dan, aldus in staet gebracht begon overslag te maeken; aen wat hoek zy ten meesten voordeel de Spaensche volk-plantingen lanx de kusten van *America* wilde bestooken. *Peru* en *Mexico* nevens de *Zuider-Oceaen* waeren rijk genoeg, om de kosten van een aenzienlijke vloot te vergoeden; doch de togten door de straet *Magellanes* of *la Maire* vielen niet alleen lang, en by gevolg kostelijk; maer ook zorgelijk: alzoo 't bezit lanx de *Zuid-zee*, by *Castiliaenen* bewoond, den Spaenschen koning toequam: zulx aldaer vinnige tegenstand te wachten stond. *Brasil* lag vry geder, om derwaerds te komen: en magteloos, om haer te verdedigen: dewijl de *Portugeesen* aldaer herbergden. Want hoewel dese ook tot de *Castiliaense* kroon vervielen, wanneer de Spaensche koning *Philips de tweede* 't ontwaepende *Portugael* geweldiger hand bemagtigde: en voorts alle de landen en volk-plantingen, die den *Portugeesche* koning *Sebastiaen*, in *Africa* ellendig gesneuvelt, en na hem sijn oom de kardinael *Henrik* toe behoorden over *Africa*, *Oost-Indien* en *America*, in den schoot der Spaensche moogendheid zakten: nochtans behielden de *Portugeesen*, byzonderlijk in *Brasil* een onderscheide bezitting: alzoo niet alleen de *Brasilsche* plaetsen by *Portugeesen* bewoond; maer ook by *Portugeesche* edelen in eigendom bezeten wierden. Weshalven de West-Indische maetschappy geraedzaemst vond, de Spaensche moogendheid, gehoorig tot *Portugael*, op 't lijf te vallen. Eer de gezeide maetschappy volkoomen gesloten was, sloeg *Maurits* prins van *Oranje* voor: of niet dienstig vond, haer magt te vereenigen met de *Nassauwsche* vloot, (die tot een wichtige toeleg, onder 't beleid van *Iaques*

l'Hermite, ten deelen op kosten des *Vereenigden Nederlands*, ten deelen van d'*Oost-Indische* maetschappy, zeilreedelag) te vereenigen. Doch alzoo de meeste bewindhebbers ongeraden vonden, haer middelen te wagen aen een gevaerlijke toeleg, welker uitslag niet konde geweeten worden, als na twee jaer, is een andere aenflaggemaekt. By de kamer dan der negentien bewindhebbers wierd beslooten, *san Salvador* in de inwijk *todos delos Sanctos* te bestormen. Werwaerds geschikt wierden drie en twintig oorlogschepen en drie jagten. *Iacob Wilkens* en *Pieter Pieterszoon Heyn* voerden 't gezach over de vloot: aen de kolonel *Ioan van Dorth* wierd toebetrouwt 't krijgsvolk te land. Met 't begin des jaers festien honderd vier en twintig geraekten de zeilen uit *Texel* en de *Maes* in volle zee, en binnen vijf maenden voor *san Salvador*. Zo haest de *Spaniaerd* om een hoek d'*Hollandische* vloot ontdekte, schoot zonder ophouden uit de sterkte *Philippo*, van drie metaele stukken voorzien, als ook uit 't slot *Tapagipe* met vier halve kortouwen; doch alder vinnigst van de arduin-steene storm kat, drie kantig uit 't water opgehaelt voor *Salvador*, alwaer acht swaere metaele en vier yzere stukken geduurig los gingen. d'*Onder-zeevoogd Pieter Heyn* liep met de schepen *Gelderland*, *Groeningen* en *Nassouw* tot op een vuur roerschoot aen de gezeide storm-kat: alwaer ook vijftien *Portugeesche* schepen dicht aen de wal gekort lagen, ten bagboord van 't slot *Philippo*. Scherp liep wederzijds 't gevecht af, welk tot den avond toe duurde, met klein voordeel voor *Pieter Heyn*: waerom hy te raede wierd uit drie bemande booten de vijftien schepen te beklimmen. De stoutmoedigheid der bootsgezellen verbaefde de *Portugeesen*; want, bemerkende hoe recht op haer aengezet wierd, staken haer grootste schip in brand, en vlooden stadwaerd. De vlam sloeg over in vier naest-geleegene zeilen: zulx de *Hollandische* matroosen d'overige tien alleen tot haer vloot af-bragten. De vlucht der *Portugeesen* moedigde *Pieter Heyn*.

Vloot van
todos los
Sanctos.

1624.

Salvador
by de Hol-
landers
manhaftig
bestormt:

Waerom de
Portugee-
sche volk-
plantingen
zijn aenge-
rast in Ame-
rica, en niet
de Casti-
liaensche.

Gefwind voerd hy veertien booten, elk met twintig gewaepende be-
 mand : roeyt tegen 't gefchut van de
 voornoemde storm-kat in, en ver-
 meestertze: onaengezien de arduin-
 steene muur acht voet steil uit 't wa-
 ter rees, en boven stijf ses honderd
Portugeesen de voordeelige plaets
 verdedigde. *De Hollanders* klom-
 men op malkanders schouders en by
 bootshaeken na de hoogte. *Heins*
 trompetter kreeg de eerste de bo-
 vengrond der storm-kat onder de
 voet : *Pieter Heyn* zelf was de twee-
 de. Doch alzo aldair bloot stond
 voor de kogels, die hem met mee-
 nigte van strand wierden toegedre-
 ven: vond gezaedzaamst af te trek-
 ken, vernaegelde altoorens de acht
 metaele en vier yzere stukken. On-
 dertusschen zat de ammirael *Wille-
 kens* geenzints stil. Dese wierp twaelf
 honderd krijgs-knechten te land,
 nevens twee honderd en veertig ma-
 troosen, om de veldstukken te be-
 stieren. De voortogt bestond uit
 zestig vuur-roers, onder hopman
Helmond: hem volgden luitenant *la
 Main*, sarjant *Allaerd Schouten*, *Hel-
 monds* luitenant en hopman *Basse-
 veld*, en voorts de matroosen met
 slangstukken, spaeden, houweelen
 en allerley oorlogs-gereedschap.
 d'Achtertogt bewaerde de hopman-
 nen *Kijf*, *Tsenach*, *Wilhem Schouten*
 en *Bourgeois van Mollingen*. Aldus
 geschaert, wierden door de gidzen
Dirk Colver en *Dirk de Ruiter* stad-
 waerd geleid, lanx een enge weg,
 die *de Portugeesen* met weinig volk
 hadden konnen bewaeren, tenzy
 de verbaestheid haer verwijfde voe-
 ten maekte. Aen 'teinde der enge
 straet vondenze een groot wacht-
 huis zonder wachters; doch voor
 de voorstad zulk een tegenweer,
 dat het volk begon in wanorde te
 geraeken: en het zoude lichtelijk
 slecht afgeloopen zijn, indien niet
Allaerd Schouten de ontsnoerde ge-
 lederen herstelde. Ondertusschen
 quam de nacht op handen. 't Ge-
 raedzaamst in de voorstad te ver-
 nachten, om met den dag *Salvador*
 te bestormen. Maer de burgers, ver-

*Pieter
 Heins bel-
 den daed.*

schrikt wegens d' Hollandsche stout-
 moedigheid, eerst te water, en nu
 ook te land betoont, dienden zich
 van de duisterheid, en vlooden wan-
 geschikt boschwaerd. De bisschop
Marcus Teixeira nam de eerste met
 ses honderd mannen de vlucht.
 De stad-houder *Diego Mendoza de
 Furtado* betoonde een ontijdige moe-
 digheid: als die, nevens sijn zoon
 en weinige huisgenooten, binnen
 de stad bleef. Geen kennis had het
 Hollandsche leger wegens dese toe-
 stand. 't Voerde dieshalven twee
 veldstukken na de stads-poort, in
 het kriecken des daegeraeds, om
 opening te maeken: wanneer een
Portugees over de muur keek met
 een vrede-vaentje, roepende: *de
 stad is verlaeten*. Men trok dan ge-
 schikter orde na binnen. Ongeloof-
 lijk groot viel de buit: alzo *Mendo-
 za* verbood eenig goet te vervoeren,
 ten cinde de bezettingen en bur-
 gers te stantvastiger de stad, genoeg-
 zaem houwbaer, beschermden. En
 waerlijk zy hadden kans genoeg, in-
 dien hart genoeg hadden; want toen
Willekens alhier ter reede liep bevon-
 den zich binnen *Salvador*, behalven
 een merkelyk aental gewaepende
 burgers, meer dan zestien honderd
 soldaeten. Voorts lagen op de sterk-
 ten der stad of stads wallen drie en
 twintig metaele kortouwen en ses en
 twintig yzere stukken. In de tien
 afgehaelde schepen vond d' over-
 winnaer veertien honderd kisten zu-
 ker, groote meenigte siroop en hui-
 den. Hy veroverde ook vier ande-
 re zeilen: welker twee voor laeding
 voerden vier honderd pijpen Spaen-
 sche wijn, 't derde *farinha*, en 't vier-
 de zout. Uit de pakhuysen beneden
 de stad aen de waterkant haelde hy
 weinig min dan drie duizend kisten
 zuiker en groote meenigte tabak:
 en van 'reiland *Taperica* anderhalf
 honderd pijpen traen. Dese heer-
 lijke zegen was naeuwelijx be-
 vochten, wanneer de kolonel *Dorth*,
 voor de uithoek *Vincent* van de
 vloot af-gedwaelt, na verdrietig
 zukkelen, 't werk bereeds besteld
 vond. Binnen *Salvador* uitgestapt,
 bragt

*Salvador
 ingenoomen.*

- A Castellum de Caris .
- B Pons de Caris
- C Castellum de S. Francisco
- D Castellum de S. Francisco
- E S. Maria
- F Caris
- G S. Maria de S. Francisco de Caris .
- H Pons de S. Maria
- I Castellum de S. Maria
- K Castellum de S. Maria
- L Castellum de S. Maria
- M Castellum de S. Maria
- N Castellum de S. Maria
- O Castellum de S. Maria

rbis
SAVADOR

bragt 't krijgs-volk , uit-gelaeten plonderde , tot behoorlijke tucht: plakte aller wegen opene brieven aen: by welke de gevluchte burgers wierd aengebooden de zelve meer en meer vryheid onder de Nederlansche bescherming , als ooit van den Spaenschen koning genooten. Op dusdaenige plak-schriften keerden slechts weinige *Portugeesen* stadwaerd; want de meeste en voornaemste wierden eenfdeels door ontzach des bisschops *Teixera*, die de wijt der veroverde stad den gevangen steevoogd *Furtado* gaf, te rugge gehouden: anderfdeels dewijl oordeelden, dat 't *Vereenigde Nederland* te onmagtig was, om haer te beschermen tegen de Spaensche over-moogendheid. Terwijl *Dorth* en *Willekens* op alles orde stelden, vielen verscheide rijk-gelaede schepen van *Lisboa*, *Ienero*, *Spiritu Santo*, *Angola* en van elders, onkundig wegens *Salvadors* overgaen, binnen d'inwijk *todos los Santos*, en voorts in handen der *Hollanders*. De bloode *Portugeesen* herschepten nu ook moed: bestormden ter middernacht haer verloore stad, tot over den middag toe: wanneer de kolonel *Dorth* van een vergeeffsche togt op *Morro Pablo* te rugge keerde. De *Portugeesen* beducht dat achter bezet zouden worden, weeken af. Men bespeurde zedert nergens vyand. *Dorth* deshalven reed met klein gevolg buiten *Salvador*, ten einde de gelegendheid van 't omleggende land verspiede. Hy was geen gootelings schoot buiten de wallen, of een groot heir *Brasiliaenen* rees onverwacht uit d'hinder-laege van een kreupel-bosch: velden met pijlen 't paerd ter aerde: zulx *Dorth* inschelijx swaerlijk gewond voor over tuimelde. Geswind vloogen de *Brasiliaenen* toe, sneeden den manhaften held de kop af, en mishandelde 't lijk zeer verwoed. *Allaert Schouten*, in de plaers van *Dorth* tot *Salvadors* steevoogd gevordert, bezorgde niet minder, als de noodige versterking der stad. Na deses overlijden volgde sijn broeder *Wilhem Schouten*, die het noch vry slordiger maekte. 't Liep alles te loor. Elk paste zich zelf te

verrijken. Onder andere buit, bequamenze 't ongemein rijke schip, welk *Francisco de Sermiento* landvoogd over *Chili* voor *Salvador* aenbragt. Van honderd acht en vijftig duizend gulden zilvers, en vry meerder schat goude en peerlen, quam weinigtot rechte handen, behalven 't geen nooit bekend wierd. Wat vorders de stad *Salvador* belangt, gebout door *Thomas de Sosa*, beslaet een verheeven heuvel, om de hoek van een uitsteekende punt, in d'inwijk *todos los Santos*. Beneden de stad lanx de waterkant springen, na de zijde der sterkte *Philippo*, twee versche fonteinen, en nevens de zelve verscheide pak-huizen: in het grootste tusschen een ronde toorn en batery, van welke beide dapper vuur gegeven wierd op d'*Hollandische* vloot, leid een ongemein groote spijker, met zuiker bestouwt, toen *Willekens* *Salvador* bemagtigde. Ter zijde van de spijker, als ook der ronde toorn, staet een swaer windaes, honderd vademen boven de beneden strand, door welke in houte sleeden, lanx een steil gebikt pad, alle lasten op en neder gevonden worden. Ter zijde des spijkers rijft een driekantige hard-steene halve maen uit zee: zoo verre van den oever, dat men by volle zee met een bark tusschen beide kan varen. De voorstad *Carmo* heeft een straet niet min lang als breed: bespoelt ter eener kant door de zee, aen de ander zijde van een wijde graft, voor gesterkt met een dubbeld hoorn-werk, en' buiten het hoorn-werk met het slot *Rozaria*. Niet verre buiten *Salvador* leid in de voorstad na de strand de sterkte *Albertus*: en recht tegen over na de gezeyde graft beslaet 't klooster *de Carmo*, (welk den voorstad de zelve benaeming mede-deelt) een ruime vierkantige plaets. Voor de voorstad leid een markt-veld, welkers flinker zijde een kapelle heeft, en aen 't einde van de smalle weg, die van de strand met een bogt na dese markt strekt, een sterk wacht-huis. *Salvador* zelf, langwerpigt getimmerd lanx

Wanorde
binnen Sal-
vador.

Beschrij-
ving der
stad.

Hollanders
nemen veel
schepen.

Colonel
Dorth
sneeuvelt
ellendig.

de zee, springt by de voor-stad *Carmo* eenigzints breeder uit. De stad heeft vier markten. Op de grootste langwerpig-vierkant loopen uit negen straeten : welker een, boven andere breed, de voornaemste huizen ver- toond. De tweede markt is van ge- lijke gestalte, dan dat ter rechter hand bogtig valt : alwaer aen den ingang een vaste kerker gezien word. De poort *Carmo* geeft een door-gang na de voor-stad even-eens genaemt, ge- lijk aen d'andere zijde de poort *Bento* na de voor-stad *Bento*, welker'een- mael blood leid. 't Klooster van *Franciscus*, by *Jesuiten* bewoond, beslaet een groot perk lanx de wal, nevens welke de binnen-graft loopt. Na de zee-kant hebbenze een tweede ge- bouw, veel aenzienelijker dan *Franciscus klooster*. Dicht by den kerker staet het waepen-huis: en weinig in- waerds de tempel, die noch niet onder dak was, op 't jaer seftien honderd vier en twintig. Boven alle paleisen munt uit 't geen de stad-voogd be- woond, omtrent in 't midden van *Salvador*; doch na de zee. Hier loopt een bogtige weg strandwaerd : *De Lieve Vrouwe* tempel rijst met een verheeven dak, dicht by de poort *Bento*: buiten welke 't groote klooster *Benti* gesticht is. d' Hoofd-tempel *Salvador* spant boven andere de kroon. Op d' uiterste punt ten zuid-westen der stad leid de sterkte *Antonio*: tusschen welke en *Salvador* een prachtig speel-huis des bisschops gezien word. Wederzijds van dit speel-huis leggen twee vastig- heden : namentlijk, na de kant van *Antonio*, *Diego* en *san Maria*, en stad- waerd *de Lieve Vrouwe de Graca* en *Vittoria*. Middenweegs tusschen *Vittoria* en 't klooster *Bento* vindmen 't slot *san Iao* met vier bolwerken. Doch aen de noord zijde word de stad verzeekert door de sterkten *san Peter*, *Philippe* en *Tapecipe*. De Spaensche koning toonde zich gevoelig wegens 't ver- lies van zulk een aenzienelijke plaets. Hy takelt dan een magtige vloot toe: ten einde sijn schade mogt vergoede. Dese toerusting konde zoo bedekt niet toegaen, of de West-Indische maetschappy kreeg hier kennis af.

Weshalven haer schrap stelt tot tegen- weer. Eerlang lagen zeilreede achtien oorlogs-scheepen en zeven jagten, bemand met seftien honderd en ne- gentig matroosen, en dertien honderd en vijfzig zoldaeten. *Ioan Dirk-zoons Lam* voerde de vlagge in dese vloot. Doch alzoo dag aen dag geruchten quamen van d'ongemeen groote toe- rusting in *Spanje*, wierd goed gevon- den de vloot te versterken met veer- tien schepen en twee jagten, voerende veertien honderd een en dertig boots- gezellen en vijf honderd acht en vijf- tig krijgs-knechten : onder 't opper- gezach van d'Edamsche burgemees- ter *Boudewijn Henrix zoon* en d'am- mirael *Andries Veron*. Voorts vaerdig- de de West-Indische maetschappy een derde vloot af, bestaende uit vier schepen en drie jagten, waer over *Henrik Kat* 't hoogst bevel had, met last om lanx de Spaensche kusten te kruisen. *Spanje* zat ook aen haer zij- de geenzints stil. Met 't begin des jaers seftien honderd vijf en twintig lichte *Frederik de Toledo* d'ankers van een en dertig galjoenen, vier pijnassen, drie tartaenen en een karveel voor *Cadiz*, bemand met zeven duizend en vijf honderd koppen. De soldaeten waeren verdeelt in drie regementen, onder de kolonels *Peter Ojorio*, *Ioan Orallena* en *Marquis de Torreclusa*. By *san Iago* voor 't Africaensche hoofd *Verde* vereenigde *Toledo* met de Por- tugaelse vloot, welke bestond uit een en twintig galjoenen en veertien zoo karveelen als barken, en vier duizend man, meest matroosen. De solda- ten maekten twee regementen uit, bestiert by *Antonius Nunnez Barreio* en *Frans de Almeida*. In dese vloot stond 't hoogste gezach aen *Emma- nuel Meneses*. Dese geduchte scheeps- magt bragt het den vierde van gras- maend voor *Salvador* aen. *Toledo* stap- te zelf te land nevens de sterkte *An- tonio*: gaf by sijn afweesen 't bewind over de gantsche vloot aen *Ioan Fa- jardo*: bemagtigde geswind 't kloos- ter *Bento*, alwaer den sarjant *Trop- pani* met twee regementen liet: en viel voorts op 't Carmelieter mun- ster. Ondertusschen deden vier hon- derd

Vloot van
Ioan Lam:

van Bou-
dewijn Hen-
rix zoon:

van Hen-
rik Kat.

1625

Spaensche
vloot van
Toledo:

Portugee-
sche van
Meneses.

derd *Hollanders* een uitval: en vochten mannelijk tegen de twee regementen, welke 'tklooster *Bento* bezet hielden. 't Liep fcherp af: *de Spaensche* kreegen een vinnige neep. Behalven drie gequetste hopmannen en een groot getal foldaeten, sneuvelden de bevel-hebbers *Emanuel Aquitara, Alonso de Gana, Peter van Stevan, Diego Espinosa* en de kolonel *Peter Oforio*. Maer *Toledo* liet aldus den moed niet zakken: hy bragt, by de voorige vijftien honderd mannen, negen en twintig halve kortouwen aen land: met welke hy diervoegen, uit de vermeersterde kloosters, het Carmelietische en *Bento*, op de zeventien *Hollandsche* schepen, voor de wal gekort, speelde: dat zommige zonken, andere onbruikbaer wierden. Voorts is 't *Spaensche* leger in drie wijken afgestooken: en de stad van drie storm-katten geduurig beschooten. De voornaemste stond binnen 't Carmelieten munster, voorzien van drie en twintig metaele stukken. De tweede was geplaeft op de swaere muuren van 'tklooster *Bento*; alwaer acht halve kortouwen dag en nacht tegen de stads wallen swaere kogels losten. Binnen de stad liep alles in 't wild. De stec-voogd *Wilhem Schouten* ging ondertusschen dronken en vol van 't een hoer-huis in het ander: zag nergens na om: bejeegende de foldaeten met schampere woorden. Weshalven by algemeine opstand afgezet, en de sarjant *Hans Ernst Kijf* tot sijn plaetsvolger gekoooren is. Men hield krijsraed, wanneer tyding quam: hoe *Toledo* de stad opeifchte. *Kijf* verbaesd vaerdigt een trommelslaeger aen *Toledo*, met een brief van inhoud: 't Beliefde den veldheer *Toledo* den belegerde te gunnen drie weken, om de onbruikbaer geschooten scheepen tot den aftogt na *Holland* te herstellen: en voorts dat de bezettingen, volgens eerlijk krijs gebruik uittrekken met brandende lonten, vliegende vaendels, koogels in de mond, geschut en pakkaedje. *Toledo* gaf trots antwoord. Hy was in sijn eigen land: had vier wijken rondom *Salvador* beschanst,

en zeven en dartig kortouwen geplant. 't Stond den belegerde geenzints toe, die immers geen ontzet konden tegemoet zien, zulke voordeelige eischen te doen, en hem niet vry dezelve in te willigen. Hy schonk haer 't leven; maer alles zoude vorder blyven aen sijn bescheidenheid. Ten laetsten voltrokken de gevolmagtigde *Wilhem Stoop, Huig Antonis zoon* en *Frans du Chesne* in het Carmelieten klooster 't verdrag met *Toledo*, op dese beding-punten: d'*Hollandsche* bezetting zal *Salvador* overleveren in zulk een stand als tegenwoordig is: ongewaepend uittrekken, met knapzakken op de rugge: voorts genieten vry geleid, vaertuig en levensmiddelen tot *Holland* toe. Den eersten van bloey-maend wierd de stad *den Spanjaerden* in-geruimt, met zulk een wanorde: dat hy bereeds de poort *Bento* meester was, eermen aen d'ander zijde van *Salvador* kennis had eeniger onderhandeling tusschen *Toledo* en den kolonel *Kijf*. En alzooging de plaets, na dat een jaer onder 't gebied *des Vereenigden Nederlands* stond, wederom aen de *Spaensche* kroon over, by meenedig ongeschiktheid der opper-hoofden: daer anderzints genoezaem houwbaer was: alzo niet alleen de mond-kost tot vijf maenden strekken konde; maer ook geen mangel leed aen eenig oorlogs-greedschap of volk, welk stijf twee duizend gewaepende konde uitmaeken. Hier quam by, dat 't jacht *de Haes*, uit de *Hollandsche* vloot voor afgevaerdigt, tijding binnen *Salvador* bereeds gebragt had, wegens de magt, die uit de *Nederlandsche* havens tot haer versterking quam. Maer de schepen gehoorig tot de vlagge van den zee-voogd *Lam*, als ook des gezaghebbers *Boudewijn Henrinx zoon*, zukkelden een geruime tijd door regenwinden, eer d'ankers konden lichten. Onder de middaglijjn kregenze veel zieken en stilte: zulx eerst den ses en twintigste van bloeymaend tot de bogt *todos de los Santos* inzeilden: zagen eerlang de *Spaensche* vlaggen van *Salvadors* wallen waeijen, en vijftig kloeke

Salvador
wordt schandig over-
gegeven.

Toledo
bestormt
Salvador.

Schelm-stuk
der stad-
houder *Wil-*
hem Schou-
ten.

Nederlandsche vloot onder d' ammirael Lam:

haer ver-richting in todos los Santos.

Inwyk Trayciaon.

schepen onder de stormkatten gekort leggen. De Nederlandsche vloot, verdeelt in vier slag-ordens, bestond uit vier en dertig zeilen. *Lam* voerde de vlagge aen de hoogste braemsteng. *Andries Veron* liet den top stander waeyen op de groote steng: de onder-ammirael *Adriaen Claes zoon* van de voor-steng: en de vierde slag-orde aen de mars-zeils reede. Men vond geraedzaam weder zee te kiesen; doch na dat eenig tijd om de zuid hielden, bevonden, hoe de sterke stroom haer af-zette na de droogten, op de west zijde van d'inwijk gelegen: weshalven over staeg smecten na den vyand, die met acht en dertig swaere schepen volgde; doch keerde eerlang stadwaerd, en d'*Hollanders* wederom zeewaerd. Buiten geraekt hielden zuidelijk, met weinig vordering: alzo *d'Oceaan* zeer hof schoot, en de sterke tegen-stroom haer na de wal dreef: liepen voor de rievier *Francisco* wegens d'ondiepten geen klein gevaer. By mangel van verversching stierf veel volk, en 't getal der zieken vermeerderde dagelijks: zoo dat zommige schepen haer nacuwelijx konden redderen. 't Was gevaerlijk, met zulk een swaere vloot op lager wal langer te blijven. Men vond goed d'inwijk *Trayciaon* aente doen. Dese is gelegen een mijl ten noorden der rievier *Monguapigape*, alwaer een steene rif afstrekt tot voor *Trayciaon* toe: 't rif vloedt onder met hoog water, anders leid het blik: heeft drie openingen, twee voor groote schepen, 't noordelijkste alleen voor klein vaertuig. *d'Oceaan* breekt hier op: zulk de zeilen by alle winden veilig schuilen. 't Land begroeyt met kreupel-bosch, heeft een meir, twee mijl lang en een vierendeel breed. Aen d'overzijde lag een dorpen, by *Portugeesen* en *Brasiliaenen* bewoond. *De Portugeesen* waren gevlucht; doch *de Brasiliaenen* hielden stand, niet zonder vriendelijke bejegeningen. Men vond hier dertig kisten zuiker in een hutte. De zee-voogd *Lam* bragt de zieken te land: en d'hopmannen *Boshuisen*, *Swart*, *Dijke*, *Stapels* en *Uzeel* deden nu en dan eenige togten

landwaerd: kreegen verversing van oranje-appelen en verscheide hoornbeesten. Niemand verrichte meer als 'rjagt *Vosken*: welk, hoewel slechts bemand met ses en dertig koppen, voor de Brasilsche kust drie schepen veroverde: een uit d'inwijk *todos los Santos*, vol zuiker en tabak, een ander van *Pernanbuco* met de zelve koopmanschap, behalven de huiden, bevracht, en een derde voerende uit *Madera* Spaensche wijn. Op den eerste der oogst-maend stak de vloot wederom zee-waerd, tot groote onsteltenis der *Brasiliaenen*: als die *den Hollanders* tegen *de Portugeesen* met de wapenen waeren toegesprongen: op hoop door haer voortaan beschermt te zullen worden; doch, nu verlaeten, hadden niet te wachten, dan een volkoomen uyt-roeying. Weshalven veele verzochten, met de vloot te vertrekken. Wegens de schaersheid der mond-kost zijn slechts weinige ingescheept. De vloot buiten geraekt wierd verdeelt. Ammirael *Veron* liep met twaelf zeilen na d'*Africaensche* kust. *Boudewijn Henriks zoon* behield by zich achtien schepen. d'*Overige* keerden met den zee-voogd *Lam* t'huifwaerd. En aldus scheide de vloot van d'ongelukkige haven *Trayciaon*: alwaer stijf zeven honderd Nederlandsche vlootelingen ellendige graven vonden. *Boudewyn Henriks zoon* ververschte aen 't *Carabische* eiland *San Vincent*, en liep voorts westelijk: wanneer hem een storm (de winden liepen in vier en twintig uren 't zee-compass rond) diervoegen slingerde, dat de groote mast gekerft, de gantsche vloot verstrooyt, en 't schip *Vlissingen* door de golven aen stukken geslaegen wierd. Voorby 't eiland *Virgin Gorda* geraekte de vloot weder by malkander, en omtrend 't einde der herfst maend voor de stad *Ioan de Porto Rico*. Met een meer als mannelijke heldaedigheid stuift *Boudewijn Henrix zoon* tot de haven in: onaengezien de enge mont met een sterkte vol metael geschut beveiligt leid. Vinnig schoot de sterkte, en hy bleef niet schuldig. Ten zy de droogten 't landen voor de stad dien dag belet hadden, zoude

Merkwaerdige ver-richtingen van Boudewijn Henriks zoon.

restorming
van 't slot
b Porto
Rico:

vry meer buit bekoomen zijn ; want ondertusschen bergden d'inwoonders haer beste goederen. Met het kriecken des daegs sprong 't opperhoofd nevens acht honderd matroosen en krijgs-knechten te land : trok ter stad in met geslootene geleederen ; zonder eenige tegenweer : plante op 't platte dak van 't huis der steevoogd de prinse vlagge : besette sterck alle toegangen : sloeg de wijnvaten aen stukken, dewijl 't volk haer verliep in drank : beschoot van de land-zijde 't slot met drie metaele stukken : nam de reduit in, gebouwt tot bevryding der brugge, welke het kleine eiland, waer op *Porto Rico* leid, met 't groote vereenigt : maekte by lichten dage een storm-kat, waer van hy 't slot uit ses kortouwen dag en nacht beschoot : naderde yverig met twee loop-graeven. Over dit werk stond hopman *Thyene*. De bevelhebber *Ufeel* had de wacht dicht onder 't slot ; doch, alzo 't volk meest ziek was, konde weinig vorderen : ja *de Spanjaerds* uitgevallen, gelijk dagelijx deden, sloegen elf man dood, nevens welke *Ufeel* ook sneuvelde. Daer lagen nu twee toornen van 't slot om verre geschooten. De vyand zette dese schaede dubbeld betaelt : alzo verscheide booten *der Hollanders* overviel : zulx de toevoer het slot niet konde af-gesneeden worden. Ondertusschen versmolten de belegeraers dagelijx ; onvoorzien van oorlogs-gereedschap ten beleg vereischt. Te meer alzo 't schip *Enkhuisen*, welk veel bus-poeder en soldaeten voerde, niet voor den dag quam. *Boudewijn Henrix zoon* vind dieshalven geraedzaam den aftogt te blaesen. Hy steekt de zeilen, onder de stad gekort, en *Porto Rico* zelf, voor welk de slot-voogd *Ioan de Haro* weigerde brand-schatting te betaelen, aen vier hoeken liever laey in brand. Eindelijk geraekten alle de schepen in zee; doch diervoegen van 't geschut der sterkte doornaegelt, dat op ly moesten smyten, om de lekken te stoppen. 't Schip *Medenblik* aen de grond vervallen, bleef den vyand ten buit. In de kleine haven *Sierra Gorda* nam

't jacht *West-kappel* een bark met vier metaele stukken. De beschaedigde vloot liep binnende westelijke bogt van 't eiland *Porto Rico* : alwaer verklutst en ververfcht wierd. Terwijl alhier vertoefde, zond *Boudewijn Henriks zoon* de zeilen *Hester* en *Ionas*, met rijke buit gelaeden, na 't vaderland. Door herde tegen-stroom zikkelde de vloot een geruime tijd onder *Porto Rico*, benoodzaekt aldaer te keeren binnen d'inwijk *Francisco*. *De Hollanders* deden verscheiden land-rogten, met verlies van volk : alzo de Spaensche uit haer voordeelige kreupel-bofschen veilig en gewis tresten. In 'tmidden van louw-maend des jaer seftien honderd ses en twintig loopt *Boudewijn Henriks zoon* by noorden *Porto Rico* na *Dominica* : en voorts lanx de eilanden *Matinino*, *Luzia* en d' uithoek *de tres Puntas*, op 't eiland *Margarita* aen : alwaer binnen de haven moedig uit-stapt en 't slot by de land-zijde bestormt. Hy zelf krijgt d'eerste, nevens vijftien metgezellen, de borst-weering der sterkte onder de voet. *De Spanjaerden* toe-gevloogen, sneeden haer den hertred af. Waerlijk-zy zouden alle zijn neder-gehakt, tenzy d'hopmannen *Stapel* en *Estienne* te hulp quamén ; want *de Spanjaerden*, haer ziende by 't bolwerk op-klauwteren, stooften te rugge, na dat bereeds negen van de voornoemde vijftien hadden afgemaekt, onder welke de hopmannen *Urk* en *Molkman*. De bezettingen sprongen in de graft, en ontsnapten meest alle. De weinig gevangenen deden bericht : hoe de weg na 't vlek landwaerd, by *Spanjaerden* bewoont, allenthalven doorgesneden en gestopt was met gevaerlijk-steekende heesters, onmogelijk om door te breeken. *Boudewijn Henriks zoon* voerde de buit binnen 't slot gevonden, nevens drie metaele en vijf yzere stukken, te scheep : liet de sterkte op-springen : verbrande alle de huizen : en liep na d'haven *Muchina*, aen welken de benaeming *Port Maurits* toe-paste. Alhier nam hy uit een zout panne, behalven een grooten hoop gedroogde visch, twintig last

Verdere
verrichting
van Hen-
rix zoon.

1626.

zout :

zout : ververfchte voorts op *santa Fe* : bezichtigde *Aves* , een laeg eiland vol hoog geboomte : bequam op *Bonayre* meer alstwee honderd lammeren , meenig rood-hout en pok-hout ; en voor de kust een Spaensch fregat kostelijk gelaeden : door-snuffelde d'havenen van *Hispaniola* en *Jamaica* : verviel wederom op de strand van *Porto Rico* , omtrend 'teilandeken *Monna* : alwaer vier Spaensche schepen ontdekte , van welke drie met rijke laeding nam , en 't vierde verbrande . Hy vong op den grooten *Caiman* meenigte schildpadden en krokodillen : veroverde een nieuw schip tusschen de kleine zand-eilandeken *Caios* voor *Cuba* en een bark : waer uit kondschap kreeg , dat de vloot van *d'Honduras* , als ook uit *Nieuw-Spanje* , dagelijx tot *Havana* verwacht wierden . Liep voorts binnen d'haven *de Cabannas* , alwaer een nieuwe nagel , groot honderd lasten , bemagtigden , en te land veel planken en timmermans gereedschap : stapte met zeven honderd vlootelingen aen de oostzijde der haven uit : trok lanx een smalle gebaende weg een mijl te landwaerd : vond aen 't einde een loopende beek , beemden vol vee en een vlek . 't Volk , gewaershouwt door d'honden , liep weg . De vlootelingen kreegen hier overvloedige ververfching , meer als twintig duizend oranje-appelen , veel limoenen , *bananas* , verkens , kalveren en gerookt spek : en verbranden voorts 't vlek . Zedert vielen voor *Havana* in haer handen een Spaensche bark , als ook een schip vol timmerhout , noch een bark gelaeden met twaelf honderd hoenders , een swaere couchenillekist , geld en kraemery , noch een zeil voerende levende schildpadden , en een ander vol zout , gedroogde visch en ecnige koopmanschap . Terwijl de vloot voor *Havana* kruiste , stierf 't opperhoofd *Boudewijn Henrix zoon* , een man dien het niet ontbrak , noch aen onverzaegde dapperheid , noch aen wijs beleid . Zedert voerde *Adriaen Claes zoon* de vlagge ; doch alzo 't volk onderling overhoop geraekte over 't verdeelen der leef-togt,

welke schaersch begon om te komen , liep alles in 't wilde . De matroosen stonden op tegen de bevel-hebbers : zy hadden lang genoeg gezukkelt : konden niet wachten na de vlooten uit *Nieu-Spanje* noch *d'Honduras* . Men wend dan de stevens t'huifwaerd : alwaer eindelijk binnen *Texel de Maes* en op de Zeeuwsche stroomen de reddeloose schepen in vielen . Te vooren is verhaeld , hoe de vloot (die te laet , tot hulp van de stad *Salvador* , by *d'Hollanders* overgegeven , aen-quam) haer driezints verdeelde . Achtien zeilen behield *Boudewijn Henriks zoon* : twaelf bleven by de vlagge van d'ammirael *Andries Veron* : dewelke over-stak na *d'Africaensche* inwijk *Sierra Leona* ; alwaer ter reede vond den zee-voogd *Ioan Dirks zoon Lam* met drie schepen , die meer als twee maenden hier zukkelde , wagens ziekte der vlootelingen . De koning *Frambore* vergunde aen d'ammiraelen *Lam* en *Veron* vrye jagt , en voorts zoo veel oranje-appelen en limoenen , als tot ververfching noodig hadden . Het afgematte scheepsvolk geraekte eerlang hier wederom ter been , en maekte diervolgende zeil . Zy voerden onder andere van *Sierra Leona* een baviaen , welke tot verwondering toe de gedaente van een mensch uitdrukte . 't Beest had 't licchaem , handen , oogen , ooren , voeten en gebaerten eens mensch : dronk tabak onder 't boots-volk : maekte kinds-gehuil , wanneer geslagen wiert . De inwoonders aen *Sierra Leona* , alwaer dese wanschepsfels in meenigte door de bosschaedjen loopen , gelooven : dat de zielen der afgesturvenen in dese baviaenen woenen . De geleerde *Ioan de Laet* getuigt in sijn jaerlijx Verhael van de verrichtungen der West-Indische maetschappy : hoe een wijfje van zulke baviaenen gezien heeft , welk gewonelijke maenstonden kreeg . De vloot liep voorts ten anker voor *Commany* . Aen *Poquena* landen twaelf honderd vlootelingen , benevens honderd en vijftig *Negers* . *Andries Veron* en *Arend Jacobs zoon* voerden dit heir na 't slot *del Mina* . Men vaerdigde

Hertog
van d'ammirael
Veron.

Vreemde
baviaen.

Verdeeld-
heid onder
de vloot.

digde voor uit een bende onder *Hans Grijf*, om den uitval der bezettingen te stuiten. De bende vermoeyd en dorstig leide haer dicht onder de sterkte ter neder. d'Een zocht water en d'ander zoog tabak: 't geweer lag hier en daer: de bevel-hebber bezichtigden van een naestgelegen heuvel de gelegendheid der sterkte *del Mina*. Wanneer onvoorziens twee honderd *Negers* het verstrooide heir op het lijf vielen, met een raezende verwoedheid: te meer alzo *de Portugeesen* op ieder kop van een verflaegen *Hollander* een groot stuk geld hadden gezet. Nooit liet een leeger het slechter leggen. 't Wierd gejaegt als weerloose kinderen, en geslacht gelijk lamieren. d'Ammiraal *Veron* sneuvelde nevens alle de hopmannen over de soldaeten. Binnen korten tijd waeren afgemaekt vier honderd een en veertig koppen. En tenzy het opperhoofd *Arend Jacobs zoon* wel had gestaen met de inboorlingen van *Commany*, werwaerds het geslaegen heir vluchte, niemand zoude dien bloedigen dans zijn ontsprongen; want de trouwloose *Africaenen* zijn gewoon, geen vriendschap inziende, de overwinnaers by te springen. *Veron* had vier schepen dicht onder *del Mina* geleid, die met schieten weinig vorderden: alzo de kogels regen het slot, gebouwt op een steen-klip, (uit welke de muuren ten deele gebikt zijn, en ten deele met diergelijke groote steenen op-getrokken) af-stuiten. Maer de vier schepen, verkondschapt deser ellendige toestand, zakten na *Commany*: bergden de overgebleevenen uit de nederlaeg: en keerden, nevens de andere elf zeilen, te huiswaerd. Terwijl de togt deser vloot aldus ongelukkig afliep, taekelde de West-Indische maetschappy toe, op het begin des jaers sestiën honderd ses en twintig, negen groote schepen en vijf jagten, onder het beleid van *Pieter Pieters zoon Hein*: ten einde zich voegde by de kruisende vloot, met welke *Boudewijn Henriks zoon* op de Spaensche zeilen uit *Nieuw-Spanje*

en *de Honduras* paste. 't Jagt *de Vos* had de voortogt, om de komst van *Pieter Hein* aen *Boudewijn Henriks zoon* te boodschappen. 't Geraekte op het einde van bloeymaend voorby de eilanden *Dominica*, *Guadalupe*, *Nieves*, *Christoffel*, en zedert lanx *santa Cruz*, alwaer ter zuider kant geen reede konde vinden, wegens de klippen. Van *Mona* stak het over na de vaste kust: ontdekte hier, zeven mijl ten westen *Carakes*, hoog-gehakkeld land, welker bergen boven de wolken uitstaeken: zette voorts na de uithoek *Caldera*, de eilanden *Margareta* en *Coché*, op welk laetst veel bokken bequam, niet zonder verlies van fesman, by *de Spanjaerden* en *Indiaenen* ontzielt. Ondertusschen liep de ammiraal *Pieter Hein*, in het begin van hooymaend, dicht ten zuiden van *Barbados*, een eiland tamelijk hoog, bergachtig en vol kreupel-bosch. 't Diep-lood bereikte zelf dicht onder de wal geen grond. Bezichtigde voorts *Matinino*, wiens verheevene heuvelen, met dicht geboomt bezet, de wolken dekten. *De Oceaen* spoelt hier over een klippige en schorreboodem. Niet min diep verschuuld de grond op de reede van *Dominica*, alwaer *Pieter Hein* geen andere verversching bequam, als zeer zoet water en een vrucht swijmende na onrijpe druiven, welke wiesch aen een rond-geblaederde boom: 't zap genas den scheurbuik. Op *Guadalupe* gestapt, vond in 't bosch een canoee, zeven vadem lang en een breed, gehouwen uit een boom. d'Eilanders, geschikte en welgeschapene menschen, gingen moeder-naekt, en verontschuldigen haer: dat geen meer verversching konden toebrengen, teroorzaak *de Fransche* en *Engelsche* van *Christoffel* onlanx haer hutten en hooven hadden verwoest. Onder *Mona* quam 't jagt *de Vos* by de vloot, met bericht, dat geen tijding van *Boudewijn Henriks zoon* elders had kunnen krijgen. Weshalven *Pieter Hein* geraedzaemst vond lanx de zuid-kust van *Hispaniola* te loopen, met een

Togt van
't jagt de
Vos.

Togt van
Pieter Hein:
1626.

Schandige
nederlaeg
van *Veron*.

Hollanders
trekken van
del Mina af.

wijd-verspreyde vloot, die onder de groote *Caiman* weder zoude te zamen komen. Onder 't hoofd *de Corrientes* verviel een Spaensch jagt met *salsaparilla* in sijn handen, zedert noch een tweede met zout en visch op de droogte voor *Cotoche*, voor d'uihoek *Antonio* een sluit voerende talk en huiden, en ter zelve plaets noch twee schepen rijkelijk geballast. Uit de gevangenen kreeg hy kondschap: hoe de vloot van *Nieuw-Spanje* voor een maend uit de haven *Ioan de Ulva* de ankerslichte na *Havana*: zulx buiten twijfel aldaer bereeds was aengekomen. *Pieter Hein* dieshalven zet na *Tortugas*, op hoop of noch eenige traege zeilen uit de achter-hoede konde affnijden. Voor de uithoek *de Florida*, alwaer het dikwils binnen een gootelings schoot twintig vademmen droogt, ontdekte hy zeven zeilen, en genaedert meer als veertig. Indien de vloot van *Boudewijn Henriks zoon* met *Pieter Hein* vereenigt was geweest, die dag had 't *Vereenigde Nederland* een onwaerdeerlijke schat veroovert. Doch was onge-raedzaam met zoo kleine magt zulk een vloot aen te tasten: welke dieshalven onverhindert voort-zeilde. *Pieter Hein* zette dicht lanx *Florida*, alwaer drie canooen met schrikkelijke mannen aen sijn boord quamen. 't Gantsche licchaem moeder-naekt, was veelvervig beschildert: alleenlijk voor de schaemelheid hing een matje, uit boombasten gevlochten: achter slingerde een lange quaft: hadden geen koopmanschap als gomme van kleine waerde. *d'Hollanders* namen hier een Spaensch sloopje met zeene-bladeren en cenige ponden ambergrijs. Maer dewijl de ziekte handover hand onder haer toenam, smeten 't over staeg, en liepen ten anker in *Sierra Leona*. Tot het uitgaen van louw-maend des jaers sestiende honderd zeven en twintig, ververschtenze alhier. Thans worden de stevens gewend na *Brasil*. Op dese togt achterhaelde *Pieter Hein* een schip van *Madera*, met anderhalf honderd pijpen wijn en rijke stuk-goederen: sloof voorts in, niet zonder onge-

hoorde held-daedigheid, tot d'inwijk *todos los Sanctos*, tegen al het geschut der sterkten en storm-katten van de stad *Salvador*. Dartig schepen lagen dicht aen de wal gekort, beschut van de storm-katten en sterkten. Hy echter zet midden tusschen den Portugeeschen ammirael en onder-zeevoogd: schiet den laetsten te grond: dwong den anderen tot overgeven. De schepen *Hollandia* en *Gelria* tasten de overige zeilen aen: uit welke eerlang het scheeps-volk buiten boord sprong. Voorts quamen de gemande booten af, (onaengezien de vyand haer duizend en duizend kogelstoejoeg uit geschut en hand-buffchen) en haelden twee en twintig Portugeesche schepen van de wal. Binnen drie uren was het gantsche werk beschikt. De overwinning stond *den Hollanders* op vijftig dooden, behalven de gequetsten, onder welke de ammirael met een kogel door de slinker arm geschooten, en de scheenen met een splinter verwond. Ook raakte sijn schip, nevens *Gelria*, by springty op de bank, beide ten deel van het vyands geschut. *Gelria*, meer als sestigmael doornaegelt, wierd eindelijk driftig; maer het ammirael's schip, tot een wrak geschooten, konde onmoogelijk vlot koomen: waerom aen brand gestooken is. Dit ongeluk ging niet alleen. 't Schip *de Oranje-boom* sprong met vijf en sestig man in de lucht: veertien, ellendig verzengt, wierden gebergt. d'Ammirael zond na 't *Vereenigde Nederland* de schepen *sant Peter*, *de Hoop*, *Nostra Sennora de la Vittoria* en *de swarte Leeuw*, behalven de huiden, zilver, goude kleinnoodjen, kotoen en tabak, meest gelaeden met zuiker: welke, aldaer gelukkig aengekoomen, den staet der West-Indische maetschappy niet weinig de moed deed wakkeren. Zedert nam *Pieter Hein* twee schepen met slaven van *Angola*: welke, alzo de steevoogd van *Salvador* niet wilde lossen, en ten last der vloot lagen, op *Taperica* te land gesmeeten zijn. Den laetsten der lentemaend verliet *Pieter Hein* de inwijk *todos de los Sanctos*: liep

Schrikkelijke menschen.

Ongehoorde helden-daed van *Pieter Hein*:

sijn vordere verrichtingen:

liep voor-by *Morro Pablo* in 't eilandeken *Paesch-avond*, en met hard weder boven de beruchte ondiepten *Abrolhos*. Voor 't hooge land tusschen 't hoofd *Frio* en rievier *de Ienero*, ontdekte hy twee zeilen, welker een, met zuiker gelaeden, genoomen wierd: 't andere ondonkerde. Hy stuurde voorts tot de bogtige stroom *Spiritu Sancto* in: groef putten op d' eilandekens, welke de rievier maekt, om versch water te krijgen: dewijl 't geenzints veilig was op de kust ter wederzijde; want d' inboorlingen vinnig schooten uit de kreupel-boschen. Vorders liet 't stedecken *Spiritu Sancto* verscheide brandende vloten met de vloed af-drijven, om d' Hollandsche vloot aen te steeken; doch alzo licht gebluscht wierden, bragten geen ongemak toe. Alhier verviel een karveel, tot *Lisbon* gelaeden met wijn en stukgoederen, in handen van *Pieter Hein*. Dese, wederom onder zeil geraekt, verdeelt sijn vloot driezints. d' Onder-ammirael *Cornelis Cornelis zoon Oole* behield drie schepen, om te kruisen voor de rievier *la Plata*. *Henrik Best* had een schip, jagt en karveel, om de mond der stroom *Ienero* waer te nemen. De zee-voogd zelf voerde vier schepen, drie jagten en een bark na d' inwijk *todos de los Santos*: alwaer twee schepen nevens de sterkte *Tapezipe* lagen, dicht aen den oever. Geswind roeyen ettelijke bemande booten derwaerds: haelen een goede buit: en steeken voorts de twee schepen in brand. Uit een genoome bark kreeg *Pieter Hein* bericht: hoe ses gelaede fluiten in een kreek van de rievier *Tapezipe* opwaerds haer verduisterden voor *de Hollanders*. Men vaerdigt terstond ettelijke booten af op kondschap. Dese vonden in de mond der stroom een kloek schip van volk verlaeten, en een half mijl verder ses Portugeefche schepen, die verder op-korteden. Zy roeyen dan te rugge, en brengen tijding aen den ammirael: die des anderen daegs op 't jagt *de Vos* overtreed, en nevens twee andere zeilen en ettelijke booten tot de rievier invaert. De fluiten waeren hooger aen-gezeilt, en onder-

tusschen gesterkt met ander-halfhonderd soldaeten, onder 't beleid van hopman *Padilha*. De Portugeefche onder-zeevoogd was in d' achter hoede: die, zoo haest d' Hollandsche booten vernam, dapper met schroot schoot: zulx de booten begonden af te zakken. 't Werk zoude vruchteloos zijn uitgevallen, ten zy d' ammirael 't volk geweldiger hand aendreef, omden onder-zeevoogd te bestormen. De mannelijke moedigheid gelukte; want *d' Hollanders* vermeersterden het schip, en sloegen alles dood. Dit voorbeeld verbaefde de twee naeste zeilen: wshalven 't volk na land swom, en haer kostelijke laeding ten besten gaf. Den verwonnene stond de nederlaeg op meer als ander-halfhonderd man: den overwinnaers op vijftien. Hooger aen lagen noch drie schepen; maer de rievier liep aldaer met laeg water droog, en diervoegen naeuw: dat de boomen van d' eene oever tot d' ander konden reiken. *Pieter Hein* dan vond geraedzaemst 't vordere vervolg te staeken, en de drie prijsen af te brengen: waer toe werks genoeg vond; want *de Portugeesen* hadden weder-zijds den mond der rievier *Tapezipe* beschanst, en met een gezonken schip gestopt. *Hein* zelf dan voer derwaerds: stak 't gezonken schip by laeg water in brand; en keerde, bewaerd voor dui-zende kogels, ongequetst tot de vloot. Hy belaste vorders, datmen op-boegzels maeken zoude van de verooverde huden, rondom 't jagt *de Vos*, de pinas, 't karveel en de booten: om tegen musket-koogels vry te staen: te meer alzo de schepen uit de enge en drooge rievier niet anders als met werp-ankers konden werden uitgebragt. Ondertusschen lag *Salvadors* stadvoogd met een merkelyk aen-tal bezettingen en burgers achter de voornoemde beschan-sing, niet twijfelende: of zoude nu wraek nemen over de schaede, geleeden by *Pieter Hein*. Dese quam eindelijk af: haelde de verooverde schepen met schoot-vrye booten uit: ja loste diervoegen 't geschut van de koe-brugge op 't jagt *de Vos*, rondom op gezeide wijze beschanst,

dat in 's vyands borst-weering schoot. Omtrent midden des zoomer-maend, nam hy de geroofde goederen voor *Salvadors* gezichte over: alwaer zeven Nederlandsche zeilen, uit verscheide oorden, zich by hem voegden. Den veertienden van hooy-maend gingen ze alle zeil. Onder *Noronho*, kenbaer aen een berg, die de gedaente van een toorn vertoont, quam by de vloot *Cornelis Oole*, dewelke zonder verrichting had gekruist voor *la Plata*: en geraekten gelukkig binnen *Texel* en *de Maes*, met een prijs vol zuiker, tabak en brasilien-hout, in haer handen vervallen, zedert 't eiland *Noronho* verlieten. Terwijl *Pieter Hein* de voor-verhaelde helden-stukken verrichteden, lichte *Thomas Sickes*, by de West-Indische maetschappy afgevaerdigt, uit *Texel* d'ankers van twee zeilen: vond by *sant Vincent* een Spaensch schip, tot 't water toe afgebrand: haelde een Poortugesehe fluit vol slaeven van *Angola* onder de kiel door: boorde nevens d'inwijk *todos los Santos* een bark in de grond, waer uit eenige potten oolie en stukken lywaed bequam: nam voor *Pernanbuco* een karveel, met honderd en tachtig pijpen wijn, en zedert een rijk schip vol zuiker en huiden: jogg noch een ander tegen strand van d'uihoek *Augustijn*. Doch *Sickes*, door drie schepen uit *Texel* en vier verooverde zeilen gesterkt, liep met vier na *todos los Santos*: twee andere schepen zouden kruisen voor de uithoek *Augustijn*, en twee andere ten noorden *Pernanbuco*. Aen 't eiland *Noronho* moesten alle een maend op elkander wachten. Na veel ongemaks keerden t'huifwaerd met rijkelijk gelaeden prijzen, die den togt tien dubbeld goed mackten. De buit gaf moed. De Zeelandsche kamer bragt, in 't begin des jaers sestiën honderd zeven en twintig, drie schepen toe, onder 't beleid van *Henrik Lucifer*. Voor *Vlissingen* 't anker lichtende, wende lanx *Africa* na de rievier *d'Amazones*, en van *d'Amazones* noord noord-west, tusschen yzelijke donder-slaegen en swaereregen, na de stroom *Wiapoco*: om aldaer een volk-planting te mae-

ken. De rievier met sloepen opvaerende, geraekte des nachts by twee leedige huifsen, aen een plaets genaemt *Wacogenive*. Men oordeelde de gelegendheid alhier bequaem ten gezeiden oogmerk: weshalven te land gevoerd wierd, 't geen uit *Zee-land* voor de nieuwe bevolkers dienstig was geoordeelt. Terwijl ieder alle vlijtaenwende, om hutten te bouwen, is een *Neger* gevangen; die gevraegt, waerom d'ingezeetenen uit verbaesheid vluchteden, bericht gaf: zulx te geschieden uit een quaede gewisse; want over ettelijke jaeren quamen een bark en twee sloepen met Christenen van de rievier *d'Amazones* herwaerds, dewelke op *Wacogenive* dertig dagen huis hielden; doch onvoorzien by de inboorlingen wierden dood-geslaegen, uitgezondert drie, die noch te lijve waeren. *Lucifer* had drie *Indiaenen* nevens een vrouw binnens boords; dreigde alle aen kant te helpen, ten zy de voornoemde gespaerde te voorschijn bragten. Des anderen daegs quam een *Duitscher*: uit welke weinig bescheid konde krijgen, alzoo sijn moederlijke tael ten meerderen deele had vergeeten. Eindelijk sprak ook de twee andere. De oudste *Ioan Hendriks* zoon verhaelde: hoe voor een geruime tijd *de Portugeesen* in groot getal vielen op de volkplanting aen de rievier *d'Amazones*, geleid door hopman *Oudaen*. Dese vocht een halve dag mannelijk; maer, temets verzwakt, zakte na sijn bark, en voer in de kreek, alwaer *de Engelsche* woonden. *De Portugeesen* volgden in *canoen*, en maekten *Oudaen* en *d'Engelsche* af. Scs en veertig man ontsnaptten met de bark, onder 't beleid van luitenant *Pieter de Bruine* na de stroom *Wiapoco*. Drie dagen hielden ze alhier huis, wanneer de sargant *Matruit* den luitenant *de Bruine* verraedelijk doorschoot. Zedert verdeelden de gevluchte in vier troppen. Maer d'inwoonders, om zich deser vreemdelingen te onlasten, maekten haer, niet zonder vriendschaps schijn, door den drank *pernau* dronken, en vermoorden de smoor-dronken. Niemand bleef te lijf, dan hy *Ioan Hendriks*

Vreemde
voorval.

Verrich-
tingen van
Thomas
Sickes.

1627.

Togt van
Henrik Lu-
cifer.

Volkplan-
ting aen
Wiapoco.

riks zoon, nevens twee *Duitschers*. 't Misdrijf wierd wel by *Lucifer* strafwaerdiggekeurt; doch alzoo sijn last medebragt, de landzaeren door minzaeme bejeegeningen te lokken, heeft hy voor-bedachtelijk het moordaedig schelmstuk verschoont. Men bouwde vorders een drie-puntige sterkte nevens de rievier *Wiapoco*, op een hoogte, acht vademen boven den oever: om de vaert der sloepen te beletten. Na dusdaenige verrichting bezocht *Lucifer* 't eiland *Blanca*, alwaer drie honderd bokken vong; en voorts de bogt *Honda*, alwaer d'inwoonders, stout, sterk, langgebaerd en met koopere ringen door d'ooren, veel genot trekken van een treffelijke zout-panne. *Lucifer*, uit *Honda* weder onder zeil gerackt, ontmoete drie jagten, by de kamer tot *Amsterdam* toe geruft. Voor *Corrientes* scheidde *Dirk Simons zoon* van *Uitgeest* met vier schepen zette streck op d' uithock *sant Anton*: alwaer een rijk fregat met meel, zijde en stuk-goederen veroverde. Hy had nu *Cuba* ontrend derievier *Poroos* in't gezicht, en te gelijk twee kostelijke galjoenen van *Honduras*. Drie jagten wierpen den Spaensche onder-ammirael aen boord: welken de Spaensche zee-voogd te hulp quam. *De Leeuwinne* wierd tusschen de twee galjoenen beklemd: zulx vry watte doen viel. d'*Hollanders* zochten te enteren; doch konden uit haer laeg vaer-tuig niet op-klawwteren tegen de hooge galjoenen. Ook staeken de *Spanjaerden* zeer geweldig met pieken. Doch zoo haest de *Hollandische* handgranaeden op den overloop ruimbaen mackten, beklom *Uitgeest* den onder-zeevoogd: bluschte den brand van des zelfs schip: en sleepte het weg. d'*Ammirael* wel bezeilt bergde zich met de vlucht. *Uitgeest* aldus verrijkt, keerde te huiswaerd. 't Jagt *de Bruinvisch* vermeersterde in *Cayos* een bark vol huden en kannafters-tabak: liep voorby *Havana*: en verftond uit de gevangenen *Spanjaerden*: hoe 't grootste slot aldaer ontrend honderd metaele stukken en veertig bus schieters had: 't kleinder

ten westen van de haven weinig minder geschut en bus schieters. De derde sterkte was voorzien van zeventig halve kortouwen. Binnen de stad woonden drie duizend burgers, die in tijd van nood de wapenen voerden. *Joost Ians zoon* en *Claes Henrix zoon* voerde ieder een jagt: namen voor *Pernanbuco* een schip van *Lisbon*, voerende meel, zout, wijn en darrig monniken: zedert een fluit met ses honderd *Negers*, een bark vol zout en yzer, een jagt met wijn gelacden, en een fregat met zuiker, brasilienhout en tabak. Voor *Itamerica* veroverdenze noch twee prijsen, en keerden met zoorijke buit na *Texel*. De *West-Indische* maetschappy, gestijft met de roof der vyanden, taelde wederom twaelf schepen toe, onder 't beleid van *Pieter Adriaens zoon Ita*, in 't begin des jaers sestien honderd acht en twintig. Dese vloot liep voor *Blanca* ten anker. Dit eiland grimmelt van bokken: de grond bestaet uit gemorzelde keyen, en is elders klippig: heeft een kleine; doch taemelijk goede haven. *Ita* zette voorts boven *Porto Rico*; nam een sloopje, met zeven duizend pond gember: stapte, tegen over *Hispaniola* uit op 't steenachtig eilandeken *Catalina*, alwaer versch water kreeg en ettelijke *leguaenen*, die in groote meenigte aldaer loopen: hield afen aen voor *Cuba*: veroverde ses barken: en verftond uit de gevangenen: hoe *de Honduras-vaerders*, op komende weg zijnde, met twee fregatten vol soldaeten uit *Havana* versterkt waeren, alzoo op de vloot veel ziek volk was. Ondertusschen ontdekt *Ita* den ammirael en onder-zeevoogd der vloot uit *Honduras*, die lanx de wal binnen *Havana* meinden te snappen. 't Zoude haer gelukt zijn, indien niet de schipper *Ioan Pieters zoon*, wiens jagt, voerende twee metaele en veertien yzere stukken, den onder-ammirael aen boord had geleid. Doch, alzoo geen enter-dreggen had, geraekte 't Spaensch schip van hem af, en op de grond. *Ioan Pieters zoon* volgende bleef ook eindelijk vast. De *Spaenschen* zeevoogd komt sijn mak-

Rijke buit
by de Hol-
landers
bekomen.

Togt van
Pieter Ita.

1628.

Eiland
Blanca.

Scheep-
strijd tus-
schen Ita en
d'*Hondru-
ras-vaer-
ders*.

Merkwaer-
dige scheep-
strijd.

Helden-
daed van
Dirk Uit-
geest.

Sterkte van
Havana.

ker te hulp : en ter ander zijde van *Ioan Pieters zoon* tegen de grond. 't Stond hier jammerlijk geschaepen. 't Hollandsche jagt reikte met sijn lichtgeschut niet toe, daer de Spaensche halve kortouwen wederzijds doel trefsten. *Ita* konde, wegens stilte en tegen-stroom, niet te hulp komen: hy liet het dan een weinig om de noord door-staen, ten einde de ooste-wind, die regen den middag alhier opsteekt, onder-schepte: zakt allenskens lanx de wal na de Spaensche zeilen: werpt den onder-ammirael op zijde, en uit de mars vuurpotten in des zelfs schip *San Iago*: en enterde met zulk een geweld, dat van drie honderd Spaensche bootsgezellen meer dan de helft sneuvelde: de overige sprongen over boord: weinig ontswommen. *Ioachim Gijszoon*, *Ioan Braems* en *Antonius Conde* vielen den ammirael op het lijf, die eerlang 't schip *sennora de los Remedios* ten besten gaf. *Ita* bequam hier dardelhalf duizend kassen indigo, meer als ses duizend huiden, stijf dardelhalf honderd pakken falsaparilla, ettelijke portiesen balzem-oolie, zeventig duizend pond gember, een en twintig ponden ongemund zilver, twaelf metaele stukken en acht en twintig yzere gotelingen. Voorts stak hy de brand in de ontlade prijzen. Weinig voor dese bevochte zegen, lichte 't schip *de Fortuin* in 't gezicht van *Vlissingen* het anker: om drie en sestig zielen aen 't eilandeken *Tabago* uit te zetten. Aen *San Vincent* vondenze twee mannen, die lanx de stroom *Wiapoco*, onder den hopman *Ioannes van Ryen*, neder-geslaegen, voor de woeste inboorlingen hadden moeten opkraemen. Zy waeren ten getal van zeven in een sloep afgestooken: twee stierven op te togt: de vijf stapten op 't eiland *Trinidad* uit: alwaer *d'Indiaenen* van *Granada* drie vermoorden, alzo *Fransche* waeren, welke zy een bittere haet toe-droegen. De twee *Nederlanders* wierden verschoont. *De Fortuin* gesterkt met 't jagtje *de Zuid-sterre* nam onder d'eilandekens *de Virgines* een rijke bark. De West-Indische maetschappy, da-

gelijx door nieuwe buit verrijkt, ruste wederom twaelf zeilen toe, beleid by *Dirk Simons zoon van Uitgeest*, die 's jaers te vooren twee kostelijke prijzen opbragt. Binnen de ruime en vischrijke inwijk van 't klippig eiland *Vincent* vong de vloot ettelijke bokken en schild-padden. Voor de Brasilsche kust nam *Uitgeest* twee rijke karveels, een rae-zeil uit *Pernanbuco*, en noch een kostelijk schip uit d'inwijk *todos los Santos*. Met dese buit liepen drie jagten t'huifwaerd. Zedert zeilde *Uitgeest* na *Sierra Leona*, kenbaer aen hoog en dicht geboomt op een verheeven kust. Weder-gekeert na *Pernanbuco*, veroverde ses kostelijk gelaede schepen, onder welke een galjoen van *Goa* met groote schat diamanten. De gelukkige verrichtingen der vlooten, by de West-Indische maetschappy van tijd tot tijd toe-gerust, gaven moed en kracht, om gewigtiger aenslaegen by de hand te nemen. Men maekt dan een en dertig schepen vaerdig, welke voerden omtrend vier duizend koppen, honderd en dertig metaele stukken, vijf honderd en acht en vijftig yzere gotelingen. *Pieter Pieters zoon Hein* voerde de vlagge. Hy nam omtrend de gronden *Tortugas* tweebarken van *Havana*, uit welke verstond: dat de zilver-vloot aldaer niet was aengekomen, noch ook die van *Terra Firma*, maer eerst-daegs verwacht wierden. De stroom zette *Pieter Hein* buiten sijn gissing verre om den oost voorby *Havana*: zulk *Matanca* in 't gezicht kreeg. Hy achter-haelde hier een bark, afgevaerdigt by *Laurens de Cabrera* stadhouder van *Havana*, om de zilver-vloot te waerschouwen wegens d'Hollandsche zeilen, uit 't slot *Morro* voor *Havana* gezien. Ondertusschen veroverde *Ioan Ioans zoon van Hoorn* een schip, welk de voortogt had der zilver-vloot. De gevangenen deden bericht, hoede vloot zelf op handen was. Met den dageraad ontdekte *Pieter Hein* tien schepen, welker zommige in ly, andere te loef, op 't vuur der Nederlandsche vloot onwetende hadden aengezeilt. De lywaerdste negen, met huiden, meel, campeche-

Togt van Dirk Uitgeest.

Groote buit by *Ita* bevochten.

Togt van de *Fortuin*.

Vreemd geval.

Tweede togt van *Pieter Hein*.

hout,

hout, cochenille, indigo en vordere kostelikheden bevracht, zijn door de gemande sloepen genoomen, alsoo wegens kamte de schepen zelf niet te passe quamen. Omtrend mid-dag ontdekte *Pieter Hein* negen galjoenen; op welke gefwind jagt maekt. Dese hielden na de wal, en staken des avonds by twee lichten binnen de bogt *Matanca* aen de grond. De bevel-hebbers bergden zich met de vlucht. Ieder droeg sijn kleenoodjen weg. Met 't krieken des daegs volgde *Pieter Hein*, vond de galjoens, viel zelfs in een boot, en voer na den Spaenschen ammiraal: die acht schoten deed, terwijl sijn volk meer en meer landwaerd de vlucht nam. Onder 't galjoen genaedert, was geen kans om op te klimmen. Juist hing een touw buiten boord, by welk een matroos opklauwterde, die voorts touwen vast maekte voor andere, rondom van *Spanjaerden* omringt, staende niet anders als of aen handen en voeten geboeyt waeren. Onder anderhalf-honderd man droegen ettelijke de zakken vol goud en zilver. *Pieter Hein* liet alle 't leven. d'Andere galeoens gaven haer op lijfs-genaede over. De Spaensche kroon verloor hier, behalven de muskus, ambergrijs, bezoar en delaeding van twee galjoenen en een rijke prijs, meer als honderd en vijftien tonnen gouds. De nacht, die op de verovering der zilvervloot volgde, was zeer onstuimig: zulx de ongeankerde galeoens van de grond driftig wierden. Vijf dagen wierden zoek gebragt met het ontlossen der genoome schepen. Vier galeoens en een nieuw Spaensch koopvaerdy-schip voerde *Pieter Hein* uit de bogt *Matanca*, den zeventiende van herfst-maend des jaers sesti-honderd acht en twintig, na *Holland*, nevens sijn eigen vloot: alwaer gelukkig aen quam. 't Zeeuwfche schip de *Tyger*, toevertrouwt aen *Lucas Pol* behoorde wel tot de vlagge van *Pieter Hein*; doch dwaelde by ongeluk van de vloot af, en liep ten anker voor *Blanka*, alwaer meer dan vijf honderd bokken vong. Dit eiland heeft ses mijl ommegangs, en ten westen cen

zandige inwijk, bequaem om te ankeren. Voorts is het klippig en steil. In de dalen wascht het gras tot een half mans lengte. De bosschaedjen zijn op de grond begroeyt met scherpe doornen. De veenachtige grond zoude voordeeliger gewasch voortbrengen: tenzy de ratten, leguaenen, haegedissen en ander ongediert het gewasch vernielden. *Lucas Pol* liep van *Blanka* na *Tortuga*, een laeg eiland; doch ten westen tamelijk hoog. De dorre grond heeft pok-hout, bokken en een vermaerde zout-panne. Dit alles is ook te vinden op *Orchilla*, kenbaer aen hoog gebergt ten oosten en westen; anderzints steekt de boodem geen mans lengte boven water, *Pol* vong hier meer dan twee honderd bokken, in een kuil by den oever van de westelijke toppen gejaegt. De ziltige boodem geeft loof noch gras. De boomen staen dorre en droog; zulx met een hand ter neder kunnen gestooten. Men vind geen gevoogelt, als leelijke nacht-uilen, en behalven de bokken groote haegedissen. *Pol* zette, voorby de negen boom-rijke eilandekens *Roccas*, en de drie *Aves*, na *Bonaire*. Dit eiland, tamelijk groot en rijzende, heeft ten west-noordwesten een bequaeme reede, een put met versch water, meenigte schaepen, by welke de *Spanjaerden* leven, pok-hout en kotoen-boomkens. Voorts bevond *Pol* teilandeken *Mona* rondom klippig en vol hoorn-beesten; doch quaelijk te vangen, wegens de dichte bosschaedjen. Nergens vallen schoonder oranjen-appelen. Zedert liep hy, zonder merkelijke verrichting, voor *Vlissingen* ten anker. Ondertusschen taekelde de west-Indische maetschappy wederom twaelfschepen toe. Onder 't beleid van *Adriaen Ianszoon Pater* ging de vloot zeil, in 't midden der oogstmaend: en kruifte te vergeefs omtrend de *Vlaemsche eilanden* op de Spaensche zeilen. Met 't begin des jaers sesti-honderd negen en twintig scheide voor *san Vincent* drie schepen, waer over *Martijn Landroede* 't opper-bewind kreeg. *Pater* liep met 't overige der vloot binnen d'inwijk

neemt de
zilver-
vloot.

Togt van
Pol.

Eiland
Orchilla.

Eiland
Bonaire.

Eilandeken
Mona.

Merkwaer-
dige tog
van Pater.

1629.

Eiland
Blanka.

wijk *todos los Santos* tot op een mijl voor de stad *Salvador*: alwaer slechts zeven barken aen de wallagen. Hy oordeelde niet de pijn waerd te zijn: schepen en volk, om zulk een geringe buit, te waegen. Wend dieshalven de stevens na *Pernambuco*: nam op de togt een rijke bark: kreeg uit een *Brafiliaen*, op een vlotje aen boord gevaeren, bericht: hoe drie zeil-reede schepen te rugge na *Reciffo* keerden, zoo haest tyding in quam wegens d'Hollandfche vloot. *Pater* niet ziende hier op te doen, smect over staeg na de *Caraibifche eilanden*. Onder *Granada* vond hy ter reede leggen drie Hollandfche schepen, die inſchelijk voor de *Brafilifche* kufft vruchteloos hadden gekruift. Voorts ſcheiden de *Pegasus*, *Raeve* en 't *Hart* van de vloot, om omtrend *Monges* op te paſſen. Aen *Blanka* vongenze duizend bokken, en tuſſchen de klippen der kleine eilandekens *Monges* overvloedig viſch. Doch alzoo geen Spaenſch vaertuig vernamen, zetten na 't eiland *de Vacca*, welk een ſchoone reede, aengenaeme boſſchaedjen, graefige beemden, verſche beeken en overvloed van wilde paerden, ſtieren, koeyen, verkens en kleine limoenen heeft. 't Boots-volk plukte meer als tweehonderd duizend. Voor de laege uithoek *Corrientes*, volgeboomt veroverdenze twee koſtelijke prijſen van *Campeche*. Deſe drie ſchepen, gelijk ook *Walcheren* en de *Zuid-ſterre*, uit *Zeeland* afgeſtooken verſterkten *Paters* vloot; wanneer bericht kreeg: hoe eerlang een merkelyk aentael Spaenſche ſchepen uit *Campeche* zouden zeil-gaen. *Pater* ſliep hier niet op. Hy verdeelt dan ſijn vloot in drie ſlag-ordens. De voortogt beſtond in drie ſchepen: gelijk getal had d'acher-hoede. De ammirael voerde de middel-trop, vijf ſchepen ſterk. Aldus geſchaert hield voor 't hoofd *Corrientes* af en aen: wanneer *Joan Stapel* drie Hollandfche ſchepen, en de bevel-hebber *Joan van Hoorn* vier aen-bragt. *Hoorn* koos op 't einde der graes-maend uit *Texel* zec: wierd aen *Granada* met vergiftige pijlen af-geweefen: veroorverde

een prijs, voor d' uithoek *ſant Anton*. De gevangenen deden bericht: dat binnen *Domingo*, de ſtadhouder *Gabriel de Chaves Oſorio* een oud ſoldact veel te doen vond met 't herſtellen van de muuren, ſterkten en gebouwen der ſtad, voor twee jaer door een harde ſtorm over hoop geworpen: dat ſes ſwaere ſchepen in laeding lagen, die na *Carthagena* de ſtevens zouden wenden, om met de galjoens op *Spanjen* over te ſteeken: alzoo lanx *Porto Rico* niet derſden laeten door ſtaen, uit vrees voor d'*Hollanders*. Voorts verdorf veel gember, by mangel van vaertuig: en de burgers leeden groot ongemak, teroorzaak geen ſtoffen eenige tijd herwaerds uit *Spanje* over quamen. Ook ging hier niet als koper geld om: en daer was niet te winnen. De zilver- en goudmijnen wierden geenzints bearbeid: alzoo de *Spanjaerden* geen luſt tot werken hadden: en de oude inboorlingen, over lang aen kant geholpen, in 't graf rotteden. Zulx indien niet binnen *Domingo* de hooge koninglijke vuurſchaer ſtond, waer onder *Cumana* tot *Coro* toe behoorde, de ſtad en 't eiland *Hispaniola* zouden licht ontvolkt worden. *Hoorn* zette voorby d' uithoek *Cruz*, een vlakke punt vol geboomte: om den hoek in de bogt, twintig mijl diep, leggen d' eilandekens *Jardin de la Reyna*. Voor *Corrientes* nam hy een wel-bezeilde bark, met drie honden en ſes vuurroers, op de beefte-jagt herwaerds uit *Havana* afgeſtooken. De gevangenen zeiden: hoe *Havanaes* ſteevogd *Laurens de Cabrera* volkoomen kennis droeg wegens de Hollandfche zeilen: veel volk verzaemelde: en aen alle havenen rondom her de ſchepen waerſchouwde. *Hoorn* kreeg zedert een koſtelijke fregat, en geraekte eindelijk onder *Paters* vlagge, die nu twintig zeilen telde: mer welke hy na de gronden *Tortugas* wijkt. Een vreefelijk onweder ſlingerden alhier de vloot. De donderſloeg den groote ſteng der *Zeeuwſche Iaeger* te morzelen: ſtorte lanx de maſt na beneden: en vloog by een ſchiet-poort uit. De bottelier bleef

Eiland
Vacca.

Staet van
de ſtad
Domingo,
merkwaer-
dig.

Joan van
Hoorn's togt.

bleef hard-steeken dood: twee andere wierden swaerlijk aen 't hoofd gewond. Dagelijx viel swaereregen en donder: wanneer *Samuel Lucas* zoon 't schip *Middelburg* tot de vloot bragt, gelijk ook de bevel-hebber *Outger Minne* ses andere zeilen. *Pater* yververschte binnen de ruime en veilige haven *de Cabannas*, alwaer ettelijke eilandekens leggen, eertijds by herders en timmerluiden bewoond. Voorts bezichtigde *Havana*: dreef d'onderste laegen van 't geschut toe, en nam de braem-stengen af: dewijl met den herfst-maend de gewoone-lijke winterbuyen alhier aenvang nemen. En, alzo 't hem verdroot, met zulk een aenzienelijke vloot niette verrichten, zond negen schepen na 't vaderland met de buit, en wende voorts d'overige stevens op *de Barbados*: alwaer vijftien honderd *Engelsche* haer bezig hielden omtrend tabak planting. *Pater* liep van *Barbados* na de vaste kust *America*: bezichtigde de rievier *Orenoque*: alwaer 't steden *san Thome*, by de gevluchte burgers zelf in brand gestookten, zoo veel mogelijk bluschte: en, 't geen zy niet hadden kunnen afbrengen, scheep voerde. Terwijl aldus vruchteloos zikkelde, ruste de West-Indische maetschappy zeven en twintig schepen toe, onder 't beleid van *Henrik Lonque*, *Pieter Adriaens* zoon *Ita* en *Jooft Bankart*: over de soldaeten stond *Diederik van Waerdenburg*. Aen *san Vincent* vertoefde *Lonque* een geruime tijd. Want alzo de vyand op *de Veluwe* woelde, en *Amersfoort* bemagtigt had, hielden de Staeten *des Vereenigen Nederlands*, 't volk, by de West-Indische maetschappy gewonnen, wegens dringende nood, in dienst; doch zoo haest *Wesel* verrascht en 's *Hartogen-Bosch* door *Frederik Henrik* prinse van *Oranje* gewonnen was, volgden tot versterking van *Lonque* vijf en dertig zeilen: welker zommige traeger of eer by sijn vlagge quamen onder *Vincent*: alwaer bykans vier maenden, zonder merkelyke verrichting, had gewacht. Den tweeden van kers-dag ging hy zeil met twee en vijftig schepen, dertien sloepen, aen *Vincent* op-

gezet, en twee prijsen, allebemand met stijf zeven duizend koppen. Onder de middag-lijn zikkelde de vloot door stilte en tegenwind: zulx de ziekte en sterfte hand over hand toenam. Ruim twaelf honderd lagen krank; en darde-half-honderd hadden den geest gegeven, zedert *san Vincent* verlieten. Endelijk kreeg *Lonque* de stad *Olinda* in 't gezicht. *Waerdenburg*, liep den vierde van sprokkelmaend des jaers festien honderd en dertig, met festien schepen, voerende drie duizend man, voor 't bosch *Pavo Morello*, twee uren ten noorden van *Olinda*: alwaer geswind uit-stapte, onaengezien *de Portugeesen*, twee duizend sterk, den strand bezet hielden. *Waerdenburg* bleef den gantschen nacht in wapenen: wierd des anderen daegs meester van *Olinda*, doorbrekende ten noorden, gelijk d'overste *Schutte* ten zuide. Voorts gaf de vyand over de twee sterkten op 't *Reciffo*, en verliet 't eiland *Antonio Vaes*; welk zedert vinnig bestormde. Drie honderd *Portugeesen* hadden bereeds de borst-weering achter de rugge; doch d'Hollandsche bezettingen zamen gedromt dreeven de bespringers met groot verlies ter rugge. Omtrend midden van lenten-maend quamen negen schepen, die aen de vloot van *Lonque* ontbraeken, voor 't *Reciffo* ten anker. Zy voerden, nevens ruim ses honderd soldaeten, veel geschut en allerley oorlogs-behoeften, den oversten-luitenant *Alexander Seton* en drie raeden *Joan de Bruine*, *Philips Serooskerken* en *Horatius Calandryn*. Men beschanste aenstonds 't klooster op *Antonio Vaes*, en leide een sterkte met vier bolwerken aen d'inkomst van *Pozo*, op 't Land *Reciffo*. Vorders stak *Seton* d'huisen buiten *Olinda* in brand, waer uit de vyand 's nachts sijn veroverde stad begaapte. En dese was doende met 't versche water op *Antonio Vaes* te vergiftigen, wanneer haer d'Hollanders schiekelijk over den hals quamen. Twee, die 't water dronken, stierven: andere vervielen in swaere krankten. 't Scheelde weinig, of 'topper-hoofd *Lonque*, met een geley van

Waerdenburg neemt *Olinda* in.

Storm op *Antonio Vaes*.

Geuey van *Lonque*.

Schrikkelijke donder.

Vervolg van *Paters* reys.

Vloot onder *Henrik Lonque*.

haer heer-lyke ver-richtingen.

vijftig busdraegers , uit *Reciffo* keerende na *Olinda*, was om hals geraekt. Onvoorziens besprongen by twee benden *Portugeesen* en *Brasiliaenen*, bragt van vijftig veertien man af, waer onder ses swaerlijk verwond. Immers zoo groote schaede leeden de hout-hakkers op *Antonio Vaes*, door de *Portugeesen* in een hinderlaege gelokt. Terwijl het werk aldus rondom *Olinda* asliep, liepen eerst twee schepen uit 't *Vereenigde Nederland*, en zedert andere vier, beleid by *Joan Walbeek*, en noch acht, waer over *Dirk van Uitgeest* het gezach had, voor *Reciffo* ten anker. Eerlang volgde de *Arke Noachs*. Voorts ging *Dirk de Ruiter* met ses zeilen zeewaerd, om te kruisen: en *Pieter Adriaens zoon Ita* met tien schepen ten zelve einde. In het midden der bloey-maend maekte *Lonque* gereedschap ten vertrek te huifwaerd, na dat op alles behoorlijke orde had gesteld: en lichte de ankers van negen schepen. Doch *Ita*, trekkende van 't *Reciffo* na *Olinda*, ten einde afscheid nam van de raeden aldaer, wierd door een haestig ongemak gevaerlijk overvallen. Hy had tot bybeleiding negentig muskettiers. Schielijk storte zulk een vlaeg, dat de lonten uitdoofden, en het geweer nat wierd. De vyand merkte het uit een belaeving: zette ylinx over de rievier: en versloeg dertig man. *Ita*, by alle verlaeten, weerde zich met de zabel een geruime tijd; doch was buiten twijfel te kort geschooten, tenzy hulp uit *Olinda* kreeg. Vorders, alzo de *Portugeesen* geduurig op de *Hollanders* toeleiden, niet zonder schaede ter wederzijds, zond de West-Indische maetschappy nu en dan schepen ten rug-steun. Ook quamen ettelijke *Brasiliaenen* van den vyand overgelopen. Men maekte nu ook een vijf-hoekige sterkte, behalven de vastigheid rondom 't klooster, op *Antonio Vaes*. Om het werk te beletten, hervatten de *Portugeesen*, hoewel tellekens met verlies afgeslaegen, torn op torn. Zy verspreyden nu ook een geruchte: hoe *Frederik de Toledo* in aentogt was

Groot onge-
val van
Ita.

Sterkte op
Antonio
Vaes.

met een groote scheeps-magt, om de *Hollanders* uit *Brasil* te verdrijven. Dese hier door gewaerschouwt, zetten zich schrap tot tegenweer: maekten rondom het nieuwe slot op 't *Land-Reciffo* een vast hoorn-werk. Ondertusschen quam nu en dan aldaer een prijs in. *Joan Walbeek*, tot ammirael der *Brasilsche* kust by de West-Indische raeden verkooren, had een aanslag op de uithoek *sant Augustijn*; doch liep te loor, dewijl de *Oceaan* te hoel brande tegen de kust. 't Gerucht van een magtige toerusting ter zee in *Spanje* maekte de West-Indische maetschappy gaende tot nieuwe werving. Zy vaerdigde dieshalven af den zeevoogd *Pater* met zeventien zeilen, welke de een voor en de ander na voor 't *Reciffo* ter reede liepen: alleenlijk de *Swarte Leeuw*, voerende den oversten-luitenant *Elst* en bevelhebber *Uitgeest*, is nooit te voorschijn gekoomen. *Joost Bankert* wende in lentemaend de stevens van acht schepen na *sant Helena*, om op de rijke kraeken, aldaer gewoonlijk ververschende, te passen. Tot oogstmaend bleef hy voor dit vruchtbaer eiland leggen: en vond niet, wanneer hier te reede quam, als een bok met de vier voeten aen een boom vast gebonden, die de groente rondom, zoo verre bereiken konde, had afgegeeten. Zag, geduurende sijn verblijf, noch schip in zee, noch mensch op 't eiland: vong omtrend vijfen twintig duizend zoo bokken als verkens, hoewel wegens de steile klippen moeyelijk te vangen. De mceuwen, geenzintschouw, lieten haer grijpen of met stokken dood slaen. *Bankert* lichte eindelijk d'an-
kers te huifwaerd. *Dirk de Ruiter* bragt ses schepen onder de vlagge van d'ammirael *Ita*, die voor d'uithoek *Tiburon* op de vlooten uit *Honduras* en *Nieuw-Spanje* kruiste: hy liet vijf zeilen in d'haven de *Vaca*. Dit eilandeken een mijl breed; doch vry smalder, heeft steile oevers en spitse bergen, rondom bezet met droogten, waer op veel schild-padden en zee-koeyen haer onthouden. *Ita* veroverde hier een rijke prijs. Kreeg sijn ganische

Togt van
Bankert.

Eilandeken
Vaca.

Verrichtin-
gen van
d'ammirael
Ita.

gantsche scheeps-magt by een : en wende na *de Caimans*. 't Oosterlijke eilandeken, omtrend drie mijl lang, vertoond ten oosten een steil-klippige hoek, is voorts laegh. De noordwestelijke *Caiman* is drie-hoekig. In haer zandige oever delven de schild-padden de eyers, die wegens hette van de zonne binnen tien dagen zijn uitgebroeyt. Vallen zeer overvloedig, zulx weinig volk op een nacht wel twee duizend kan bekomen. Zommige zijn zoo groot, dat dartig mannen aen een genoeg te eten hebben : smaeken gelijk kalfs-vleesch. De krokodillen alhier overtreffen in groote en wreedheid alle andere. *Ita* verdeelde voorts sijn vloot in zeven slag-ordens: stelde op alles bequame orde tot slaen : en verstond uit een Engelsche vrybouter, voor de uithoek *Corrientes*, hoe *Frederik de Toledo* uit *Havana* na *Spanjen* overstak met tachtig zeilen : van welke acht galjoenen te rugge zond, om te overwinteren tot *Carthagena*. Hy liep voorts dicht onder *Havana* : alwaer alles in rep en roer raekte : verbrande een kostelijk schip tegen de wal gejaegt : en noch een ander, welke de vlagge liet waeyen van de voorsteng, en een derde met arduinsteen geballast vloogen in de lucht. Twee barken ontsnapten binnen *Havana*. Ondertusschen wierd *Ita* met twee zeilen uit *Pernambuco* gestijft. Ook quam *Joachim Gijsen* met een jagt by de vloot. Dese, versteeken van de ammirael *Paters* vlagge, verviel wegens onbezeildheid van sijn schip *de Dolfsjn* beneden *Jamaica* : en stiet eindelijk door quaede toeverzicht der stuurliiden, op den grooten *Caiman* aen stukken. Sestien weeken bragt hy alhier toe met het maeken van een jagt, uit de stukken des gebleven *Dolfsjns* : bragt honderd en twintig man, nevens vier metaele en twee yzere stukken in de vloot : de andere had hy op *de Caiman* begraven. Vijf mijl beneden *Havana* wierd een Spaensch schip vol *Campeche-bout* en *salzaparilla*, tegen de wal gejaegt, van sijn eigen volk aen brand gestooken. *De Hollanders* trachten ver-

geefs tweemaal den brand te blus-schen. De acht schepen, geschikt tot bystand der zeevoogd *Pater*, quamen nu ook onder *Ita*'s vlagge, al-zoo *Pater* eer te rugge was gekeert, als verwacht wierd. *Ita* dan verspreide sijn zeilen wijd en zijd lanx de kust van *Cuba* ; doch vernam geen Spaensch vaertuig : en alzoo de levens-middelen begonden schaers te strekken, wende de stevens na *Texel* : alwaer zonder verdere verrichting binnen viel : behalven de bevelhebber *Joan Gijsbrechts zoon Boon-eter* : die, volgens last, met vier jagten na *de Caraibische eilanden* zette, om *Pater*, die veel wigtige verrichtingen in last gegeven waeren op te zoeken : en sijn vloot met lijftogt en oorloogs gereedschap te stijven. Op dese togt nam hy een kostelijke prijs. *Pater* ondertusschen hengelde lang voor *Punta del Gallo* : meinde het stedeken, welk den oever van het eiland *Trinidad* beslaet, aen te tasten. De sterke tegenstroom belette het voornemen : liep derhalven door het middelste gat van *Boccas* na *Blanca*, alwaer twee duizend bokken vong : stak op *Bonayre* ettelijke woonplaetsen aen, en *de Spanjaerd* het veld vol dor gras, lanx welke *d'Hollanders* te rugge keerden, om haer doorsmook te stikken. De vond zoude gelukt zijn, indien met een naestgelegen bosschaedje den aftogt veiligde. De vloot liet eindelijk *Hispaniola* achter uit leggen : en wende recht op *santa Martha*, een stedeken aen de vaste kust tusschen *Carthagena* en de stroom *la Hacha*. Te meer alzoo voor eenige tijd een brief, by den stadhouder *Hieronymus de Quero* aen den Spaenschen koning geschreven, in handen der Hollandse roof-schepen gerackte. De brief behelsde een nette beschrijving van *santa Martha*. De zee-kust, strekkende van 't oosten westwaerd, heeft *d'Oceaan* ten noorden, en een haven halve-maens-gewijs. d'Oostelijke hoek rijst met de gebrooken steen-rotze *Taganga*, de westelijke klip *Lipar* vertoont byna gelijke gedaente. De mond tusschen beide gaept schaers een half mijl.

Wederom-
reis van
Ita.

Verrichtin-
gen der
ammirael
Pater.

't Stedeken
santa
Martha.

Vreemde
schild-
padden.

Joachim
Gijsen lijdt
schip-breek.

't Midden beslaet het ronde eilandken *el Morro*, on-toegankelijk wegens steile rotzen: en bevrijd d' haven voor *Martha* tegen alle winden. Op d' oost-hoek van *Taganga* staet een wacht-huis, waer uit de stad kondschap krijgt met 't afschieten van een yzere haex, zoo haest eenige schepen in zee ontdekt worden. *Martha* zelf leid omtrend 't midden der haven gelijk 't water. Een vierkantig slot met vier bolwerken ter zijden af heeft vier halve metaele korrouwen, twee yzere stukken, en doorgaens niet meer als zeven soldaeten en een bus-schietter. Vorders schrijft de stad-houder *Quero*, dat groot mangel leed van oorlogs-behoefden: de naest-gelegene stad *Cartagena*, voor haer zelf beducht, wilde niet byzetten. De burgers, verarmt door meenigvuldig pleiten, begonden een tael te voeren, als of wilden opkraemen: daer nochtans de plaets van groot belang is: alzo de handel van *Nieuw-Granada* en *Quito*, lanx de groote rievier *Magdalena*, niet kan gedreven worden zonder de stad *Martha*. De zeevoogd *Pater*, uit dese brief verzeekert, wegens den toestand van *Martha*, loopt derwaerds: smijt volk te land: en neemt de stad, zonder slag of stoot, in. De sterkte deed eenige schooten; maer bedong eerlang lijfs-genaede. De stad wierd gebrandschat op vijf duizend vijf honderd realen van achten, en voorts uit-geplondert. Ondertusschen, alzo de lijftogt onder de vlootelingen minderde, vond *Pater* geraedzaem met de buit te huis te keeren: alwaer ook behouden aenquam. De heldendaed van *Ioan Cornelis zoon Lichthart* dient voor vergeetelheid bewaerd. Hy, in het begin der wijn-maend des jaers sestien honderd en dertig, met het jagt *Over-Ysal*, voor 't *Reciffo* na 't *Vereenigde Nederland* het anker lichtende, verviel in de hoofden, tusschen de Fransche en Engelsche kusten, onder vijf *Biscayer roofschepen*, die hem onvoorziens meinden aen boord te komen; doch alzo wel bemerkten, dat met een dapper man te doen hadden, smecten over staeg.

word inge-
noemen.

Held-dae-
dig zee-ge-
vecht van
Licht-hart.

Kreeg zedert vijf mijl ten noorden van *Lezart* drie *Duinkerksche* fregaten om de ooren. 't Grootste voerde ses en dertig metaele stukken, 't middelste acht en twintig, en het kleinste twaelf. 't Gevecht duurde acht uren: binnen weike *Lichthart* veertien dooden kreeg en twee en twintig gequetsten. 't Jagt zelf geleck een wrak. De groote mast dreef over boord: het roer hing aen stukken: het loopende wand slingerde by slenters: het had zeventien schooten onder water, en meer dan vier honderd door het boven schip. De *Duinkerkers* liepen niet mis. *Lichthart* namze waer, als afwenden, en schoot 'ellekens lanx scheeps: zulx eindelijk te rugge deinsden. *Lichthart* geraekte binnen *Pleimouth*, en voorts tot *Amsterdam*: alwaer wegens manhaftigheid een goude keten ontving. De verrichting van 't jagt *Bruin-visch* is inschelijx merkwaerdig. Dit, zedert de uithoek *Verde* achter liet, zeilde voorby 't hoofd *Roxo*, lanx de wal, na de rievier *Catchieu*: alwaer den mond met twee ondiepten bezet zag: tusschen beide liep een gat, om binnen te zeilen. De *Bruin-visch* zette meer als een mijl den stroom op, doorgaens een vierendeel mijl breed, tusschen oevers vol kreupel-bosch wederzijds: nam hier een *Portugeesche* bark. 't Bootsvolk, aen 't eiland *Bissis* uitgestapt, spracken met de inboorlingen de *Portugeesche* tael. Dese menschen zijn pek-swart en kloek, van affegaeyen, pijlen, boogen en zaebels voorzien, en gedoopt by een priester uit *Portugael*: die aldacr, nevens weinige van sijn landaerd, een kapelle en ettelijke huisen had gesticht. De *Bruin-visch* wende voorts de steven na een der noordelijkste eilanden *Bissegos*, geduurig in oorlog met *Bissis*. Door een schenkaedje aen de koning, lokte het jagt de schouwe inwoonders aen boord. 't Eiland, vermaekelijk groen, voede ontelbaere koc-beesten en hoenders. d' Onbeschoft groote eilanders knorren, niet ongelijk kalcoensche haenen, en loopen moeder-naekt: alleenlijk slingert een stuk van een ossen-huid voor de schacmelheid: 't hoofd-

Merkwaer-
dige ver-
richting
van de
Bruin-visch.

Vreemd ei-
land *Bissis*:

als ook
Bissegos.

't hoofd-hair is wonderlijk gefchooren , het lichaem vreemd gekerft en gefchildert. *d' Hollanders* voortgezeilt vonden op *Noronho* 't volk afgevoert, de wooningen en hooven verwoeft: zulx niet als pompoenen in het wild waffchende ten verversching bequaemen. Eindelijk liet *de Bruinvisch* het anker vallen voor 't *Reciffo*. Terwijl 't voorverhaelde aldus afliep bleef de bevelhebber *Ioan Gysbrecht zoon Boon-eter*, (die met acht zeilen van de vlagge des ammirael's *Ita* fcheide) hengelē onder *Hispaniola*, tot bloeymaend des jaers seftien honderd een en dertig. Onder *Mona* veroverde hy een rijk fchip van *Porto Rico*, een ander voor 't eiland *Vaca*, en noch een derde vol gember, wende zedert na *de Tortugas* zeven in getal, meer zandige plaeren altijd blik, zonder eenig geboomt, dan eilanden. Voor *Havana* had hy jagt op ettelijke vreemde zeilen; doch ontdonkerden. Middelerwyl begon de leeftogt te korten: weshalven de vlootelingen na huis verlangde. Ongaerne verftond *Boon-eter* tot de hertogt: alzo nu de tijd genackte, in welke de Spacnsche fchepen van aller wegen na *Havana* afzakten. 't Graeuw maakte zich meester: zulx de vloot binnen *Texel* of *de Maes* viel, met klein voordeel voor de West-Indifche maetschappy. Voor 't *Reciffo* lichten nu ook veertien fchepen, nevens drie verdekte floepen en zeven fwaere booten, de ankers. Dese vloot voerde twaelf honderd en zeftig koppen, verdeelt in twaelf krijgsbenden, onder het gezach van *Hartman Godefrid Stein-Callenfels*. Uitgestapt aen 't eiland *Tamarica*, trok lanx een flimme en smalle weg, ten deele zandig, ten deele moerasschig, na de fterkte, gebouwt op een hooge fteilte, en bezet diervoegen van krepel-bosch, dat onmoogelijk konde doorbrecken. Ondertuffchen schoot de bezetting on-ophoudelijk met fchroot uit gefchut en handbuffen. *Stein-Callenfels* dan vond raedzaem af te trekken, en 't slot aen een andere kant te bespringen. De zee-voogd *Pater*, onlanx uit *Texel* binnen *Olanda* wederom aengekomen, zond drie

jagten, een floep en twee bootsboven 't stedeken *Tamarica*: om te belletten 't overvaeren des vyands, en fijn branders af te wijzen. Men kreeg nu ook bericht van drie gevangene *Portugefen* en vijf *Brafiliaenen*: hoe 't slot, rondom in moerassch en krepel-bosch gelegen, met seftien stukken schoot: en by de voorige drie honderd bezettingen, door *Albuquerque* gestijft was met acht honderd man. De hopmannen *le Grand* en *Arcifsewski* vonden wel twee andere wegen, die na de fterkte liepen; doch t'eenmael onbequaem, om lanx de zelve een storm aen te brengen. *Pater* voer met twee roey-floepen 't eiland rondom: diepte allenthalven de gronden. *Arcifsewski*, de rievier die na *Garafu* vloeyt opgelopen, oordeelde een beter gelegendheid gezien te hebben, van welke zich ten aenval konde dienen. Maer de raeden van *Olinda*, nevens *Stein-Callenfels*, meinden: 't was te veel gewaegt, een fterkte te bestooken, waer na de tocpaden zeer voordeelig voor den vyand gingen: als die met kleine magt gemakkelijk een groote 't hoofd konde bieden. 't Heilzaemst een fterkte te leggen op 't kleine eilandeken dicht aen *Tamarica* in de mond der stroom. De veft-bouwer *Buuren* dan stak metter haest een slot met vier punten en een lang hoorn-werk af. 't Kreeg de benaeming *Oranje*. *d' Hopmannen Arcifsewski, Mellingen* en *Beyer*, bleven tot bezetting. 't Overige heir keerde na 't *Reciffo*. Middelerwyl bragt *Antonio d' Oquendo* voor *Salvador* een magtige vloot aen: en *Stein-Callenfels* uit de fterkte *Fredirik Henrik* vier benden vuur-roers, nevens een merkelyk aental matroofen, van fchoppen en houweelen voorzien, in 't veld. Geleid by een gevange *Brafiliaen*, lanx bedekte wegen zuidwaerd, vond in *d' Affogados* de rievier hoog en sterk beschanft, beneden en boven met eenrije fwaere stormpaelen verzeekert. Na kleine tegenweer verlieten *de Portugeesen* haer werken en geweer: *d' Overwinnaers* vernielden huifen en alle oorlogsgereedschap. Doch, alzo een algemeine

Boon-eters
verrichting.

1631.

Togt van
Stein-Callenfels na
Tamarica.

Slot Oranje.

Togt van
Stein-Callenfels na
d' Affogados:

meine wapen-kreet uit *Real* en aller wegen veel volk op de been bragt, trok *Stein-Callenfels* geschikter orde af: en kreeg bericht by een gevangen potte-bakker *Peter Alves*, dat de sterke *Affogados* die naem droeg na derievier, op welkers oever gesticht leid: doorgaens met ander-half honderd man bezet: een vierendeel uur hooger was de vastigheid *Pirange*: naest *Albuquerque* voerde over de land-krijgs-magt *Peter d'Acunha Andrada* 't hoogste gezach: gebruikten (weinig musketten; maer meest vuur-roers: leeden geen gebrek aen oorlogs-behoefsten, welke onlanx ses vol-laeden karveelen overvloedig toe-bragten. Men had nu ook uit onderschepte brieven verstaen; hoe de *Tapuyers* zeer gebeeten waeren op de *Portugeesen*, die voor dese woeste landaerd groote schrik hadden: en alzoo zy veel *Brasiliaenen* in dienst hielden; wierd goedgevonden by de raeden tot *Olinda*, de *Tapuyers* tot vriendschap te noodigen. 't Dorp *Reciffo*, tot noch toe open tegen de rievier, wierd door een sterke borst-weering en twee banketten verzeekert: 't Jagt de *Katte* bragt uit d'inwijk *todos los Santos* bericht: hoe aldaer zag vier galjoenen, achteen mindere zeilen, ettelijke barken en karveelen, alle ten oorlog toegerust. Ook zeiden de gevangenen, dat noch een sterke vloot alle dagen uit *Spanje* te gemoed gezien wierd. Geswind steecken dartien schepen en drie jagten, onder her beleid van *Pater* en de onder-zeevoogd *Martyn Thys zoon* derwaerds. *Engelbert Schutte* voerde 't gezach over negen benden soldaeten. Op de togt, gestijft met twee kruisers, verstond *Pater* 't vertrek der Spaensche vloot, en werwaerds streek zette. Den elfden van herfst-maend des jaers sestiën honderd een en dertigontdekte hy een uur voor zonnen-ongergang de Spaensche vloot: moedigde alle d'hopmannen en schippers aen, eer en eed te betrachten: aen dit werk hing de welstand of 't verderf van de West-Indische maetschappij. Doch weinighielden woord. De

moed ontzong den meesten; wanneer, den vyand genaedert, sijn schepen en geschut begonden te tellen; want de vloot bestont niet uit vier galjoenen en achteen mindere zeilen, volgens 't in-gebragte bericht; maer uit twaelf Castiliaensche, vijf Portugeesche galjoenen en ses en twintig spiegel-schepen, sluiten of karveelen, alle vol volk en geschut. De galjoens voerden metacle heele en halve kortouwen. d'Ammiraal *Antonio d'Oquendo* schoot uit acht en veertig swaere stukken van 't galjoen *sant Jago*. Echter smijt hem *Pater* aen boord, omtrent tien uren 'smorgens: schipper *Joan Mast* viel ter ander zijde. Bloedig ging de strijd toe. Maer in 't midden van 't gevecht, geraekte *Paters* achter-schip aen brand. Te vergeefs deed hy alle vlijt, om den vlam te blusfchen. Niemand quam den zee-voogd af-haelen. Hy hing een geruime tijd aen een touw voor 't galjoen; zakte eindelijk van vermoeydheid af, en zong: 't Ammirael's schip *Prins Wilhem* sprong eindelijk. Weinige van het gesprong schip zijn door *Oquendo* gebergt. *Martyn Thys zoon* klampte 't galjoen *Antonio de Padua* aen, beleid by d'onder-ammiraal *Franciscus de Vallezilla*. 't Schip de *Provincie van Utrecht* liep op d'ander zijde. Een half uur was *Utrecht* slaeghs geweest, wannecr de groote mast wierd af-geschooten: en, na een heevig gevecht van vier glafen, sloeg de vlam in de zeilen. Men trachte vergeefs te lesfchen: zulk 't volk uir wanhoop op den Spaenschen onder-ammiraal over-vloog. Doch dese, met twee honderd en sestig koppen bemand, sloeg d'*Hollanders* af: dewelke zich te water begaven, of haer leven duur verkosten. 't Gelukte *Martyn Thys zoon* beter: als die ten laetsten den onder-zeevoogd in de grond boorde, en 't galjoen *Bonaventura* vermeersterde. 't Galjoen *Joan Baptista* kreeg zoo veel schooten onder water, dat inschelijx zong. De nacht scheide 't bloedig gevecht. De Hollandsche vloot liet het by duister drijven om de noord: voorneemens na 't *Reciffo* te keeren, alzoo zeer beschaedigt was.

Zeer bloedige zee-slag tusschen de ammirael's Oquendo en Pater.

Heldendaed van Martijn Thys zoon.

's Daegs hier na hadze *Oquendo* uit 't gezicht verlooren; doch zag hem wederom den vijftiende van herftmand en de ses volgende dagen, doorgaens vijf mijl ten zuiden of oostzuid-oosten volgen. *Martyn Thys zoon* bragt de schepen den twee en twintigsten voor *Reciffo* ten anker: van waer 't schip *Amsterdam*, zoo haest aen-quam, wederzeilging, ten einde zich voor *Salvador* vervoegde tot *Paters* vlagge; doch, den ammirael niet vindende, keerde teruggen: en ontdekte voor d' uithoek *Augustyn* de Spaensche vloot: weshalven dicht boven de zelve over-liep. *Oquendo* loste viermael 'tgeschut, welk uit *Amsterdam* wierd beantwoord: die hem den gantschen nacht by-hield, ophoop: 't een af ander vaertuig van de vloot af te snijden. De Spaensche onder-zeevoogd lag met klein zeil: beschutte d' achter-hoede: en schoot zeergeweldig na 't wand van 't schip *Amsterdam*. Dit dan, bevreesd voor een ongelukkige kogel, haelde alle zeilen by, en bragt de tijding wegens der *Spanjaerden* aen-togt op 't *Reciffo*. Zedert quam uit de *Hollandfche* vloot 't schip *d' Olifant* binnen. Men kreeg volkoomen bescheid van de gantsche geschaependheid der zaak: namentlijk, hoe, nevens den manhaften *Pater*, gebleven waeren de hopmannen *Thomas Sickes* en *Cormillion*, de luitenant *Steenbergen*, veel volk, en twee zeilen *Prins Wilhem* en *de Provincie van Utrecht*. Daerregen waeren genomen 't galjoen *Bonaventura*, met ses en twintig metaele stukken, wegende meer als vier en festig duizend pond, twee honderd en veertig *Castiliaenen*, een groote meenigte zuiker en tabak. Onder de gevangenen bevond zich *Franciscus de Fuentes*, die ter onder-zoek gesteld, aldus klapte: De vloot voerde twee regementen *Spanjaerden*, een *Italiaenen*: alle drie maekten uit vier duizend man, onder gezach van *Conde del Bangniola*: acht en twintig honderd waeren bereeds voor de wal. Dewijl 's koninx broeder *Ferdinand* reis-vaerdig stond na *Nederland*, wierden de voornaemste galjoens, ook

zelf *Duinkerksche* schepen op-ontbouden, en *Engelsche* zeilen gehuurt, om hem veilig aen de *Vlaemsche* kust uit te zetten. Waerom *Oquendo* swakker zeevaerd stak tot ontzet van *Salvador*: van welke stad in *Portugael* geloofst wierd, by d' *Hollanders* belegert te zijn: te meer ter oorzaak in lang geen schepen uit d' inwijk *todos los Santos* overquamen. Aen *Duarte d' Albuquerque*, wien *Pernambuco* in eigendom toequam, droegen de vlootelingen groot ontzacht toe: verscheen echter nooit by den scheeps-raed. De vloot had veel mond-kosten, volk en oorlogs-behoeften voor *Brazil*. d' Orde lag te landen aen d' uithoek *Augustyn*; maer geloofde, na de zee-slag, een ander raed-flot genomen te zijn. Twaelf groote karveelen, ieder met twee metaele stukken, zouden voeren stijf duizend man. Aen *Parayba* moest een sterke gebouwt, te bezetten met darde-half-honderd soldaeten. In 't ruim van 't gezonke galjoen *Antonio de Padua* lagen veertien metaele stukken, behalven de ses en twintig die te boord stonden. Ook quam tyding uit 't jagt *de Wind-bond*, hoe de *Spaensche* vloot haer volk te land had geworpen aen *Porto Calvo* uit dartien karveelen, die aldaer wachten na zuikerlading. Immers zoo gewigtig was 't bescheid, welk een *Braziliaen*, lanx *Albuquerque*s leger na *Olinda* verreeft, inbragt. Hy quam, afgevaerdigt by *Iandovi* en *Oquenou*, twee koningen der *Tapuyers*, ten einde vernam: of de *Tapotingas* (alzoo noemdenze 't volk gehoorig tot de *West-Indische* maetschappy) haer noch in *Parnambuco* onthielden: met aenbod zy de *Tapotingas* met wapenen wilden byspringen. Verhaelde vorders: hoe, zedert 't vertrek van *Boudewijn Henrix zoon*, de *Tapuyers* *Petivares* omtrend de rivier *Grande* en inwijk *Trajiciaon* ten grooten getaele door de *Portugeesen* om hals gebragt waeren, ter oorzaak *Boudewijn Henrix zoon* hielpen: alzoo haer hulpeloos liet door sijn vertrek. Indien de *West-Indische* maetschappy den *Braziliaenen* eenig bewijs beliefte te geven: datze den *Tapuyers* wilde d' hand bieden; zoo zoude

noodig

Stoutheid
van 't schip
Amsterdam.

Schaende
van't voor-
noemde ge-
vecht we-
der-zijds.

Magt der
Spaensche
vloot:

Bericht van
haer toelge.

Gezant der
Tapuyers
komt tot
Olinda.

Togt van
Ellert
Smient.

noodig zijn, iets te onder-staen op de stroom *Grande*. De voorslag der *Brasiliaenen* wierd diervoegen gewigtig gekeurt: dat *Ellert Smient*, met 't schip *Nieuw-Nederland* en een groote sloep, na *Siara* is af-gevaerdigt, ten einde 't gantsche werk nader onderstond. Hem vergezelschapten een over-gelooopen *Portugees Samuel Cochin* en de *Brasiliaenen*, die uit d' inwijk *Trajiciaon*, op haer verzoek, na *Holland* waeren gevoert door *Boudewyn Henriks zoon*: ten einde haer maegschap aen de stroom *Grande*, in *Siara* en elders bezochten: en voorts de landzaeten tot vriendschap met de *West-Indische* maetschappy lokten. Terwijl *Smient* derwaerds reis vorderde, vielen wederom verscheidene beraedslaegingen wegens 't slechten of verdedigen der stad *Olinda*: gelijk ook lang te vooren meenig werf dies aengaende over en weder gezintwift was. Eindelijk sloegen de stemmen boven, welke staende hielden *Olindaes* verwoesting: alzoo weinig aen de stad gelegen was, die met groote kosten en volk, wegens haer woeste omtrek en onvaste gelegendheid, moest gehouden: daer 't volk elders beter dienst konde doen. Men begon dan wat dienstig was na 't *Reciffo* uit *Olinda* te vervoeren. Den vier en twintigste van slagtmaend wierd de stad met pekkransen en vuurwerken aengestooken. Zy brande aen alle kanten van lieverlaey: wanneer *Stein-Callenfels* geschikter orde de bezetting na *Reciffo* voerde. De *Portugeesen* konden lichtelijk uit het afnemen van de pannen en nederwerpen der gevels buiten bemerken den toeleg der *Hollanders*: weshalven dicht onder de stad verbleven: op hoop van eenige traege in de stad te overvallen of de achtertogt te bestooken. Zy vloogen dieshalven binnen het brandende *Olinda*; doch bereikten geenzints haer oogmerk. De geweekene ondertusschen op 't *Reciffo* zaten geenzints stille. Men wierp sestiën honderd man in sestiën schepen. *Stein Callenfels* voerde over het krijgsvolk 't hoogste gezach. 't *Zoude Parayba* gelden. De vyand, voor sestiën da-

Olinda
verwoest:

hoe en
waerom.

Aenslag op
Parayba.

gen deser toeleg verkondschapt, had zich lanx de rievier *Parayba* sterk beschanst. *Stein-Callenfels*, den wal genadert, zach twaelf *Portugeesche* vaendelen, en de vuurroers over de borstweering gereed, om het landen te beletten. Doch hy tegen de kogels indringende, verliet de vyand sijn voordeel. Nevens het water lag een steene-slot, en ter zijden aen een groot pakhuis. Boven op een berg, nevens de stad *Parayba*, vertoonde haer het klooster van *Franciscus*. De sterkte uit aerde en rijs opgemaakt, had vier bolwerken en ses en twintig stukken geschut, volgens de zichtbaere getuigen *Drevis* en *Berster*, gelast de gelegendheid der sterkte te verspieden. Doch *Stein-Callenfels* geraekte zoo niet te land, of liet veertig man zitten, getroffen van achter de borstweering of uit het bosch. Hy kreeg nu een *Portugees* gevangen, en uit hem volkoomen bericht: hoe een bende *Castilianen* en vier benden *Portugeesen*, nevens zeven honderd *Brasiliaenen*, gisteren achter de beschan-sing lagen, toen d'*Hollanders* uit haer booten sprongen. Voor twee maenden bragten twee benden *Castilianen* acht metaele stukken voor de sterkte *Cabo Delo*. Doch binnen het slot *Parayba* staen geen gebouwen, dan een onvolmaekt kruid-huis. Voorts is de wal dartig spannen en de borstweering acht hoog en zonder grafren. Een mijl de rievier op, leid een slot met vier stukken geschut: en onder de stad *Paraiba* twee mijl hooger een derde sterkte, voorzien van ses stukken. De stad heeft een bende burgers, tachtig sterk, die gisteren ook op den oever stonden. De zuiker-pakhuizen staen lanx de stroom drie mijl voven de stad. Men verwachtte dagelijx uit *Real* vier honderd *Castiliaenen* en *Napolitaeners* tot versterking. Hier viel geen verversching, dan weinig *caious*, en de ander zijde der rievier eenige *bacovas* en *bananas*. *Stein-Callenfels* wierp geswind een begraeving op, twee wachthuizen en een stormkat, van welke uit twee stukken de sterkte beschoot: maekte in de loop-graeven banketten: waer

Beschrij-
ving van
Parayba.

beleg:

tegen

A. Castrum - Mazaruta
B. Religio
C. Castrum - Boreale

OSTIUM FLUMINES
PARAYBÆ

regen de vyand andere naderniffen opwierp , om d'Hollandfche loop-graeven door te fneiden. Voorts zag *Stein-Callenfels* van dag tot dag meer fwaerigheid te gemoet. De belegerde was fterker van volk en gefchut, dan de belegeraer. Dese kondenaewelijx wegens klein getal fijn wachten bezetten: wierd afgemat onder een heeten hemel, zonder ververfching: kreeg binnen vier dagen over de twee honderd zoo dooden als zieken en gequetfen. Weshalven geraedzaamft by tijds af te trekken. Om den aftogt te veiligen, wierd een reduit gemaekt, en met fes krijgfbenden, beleid by de bevelhebbers *Redinchoven, Meppelen, Cloppenburg, Schenk, Byma* en *Koek*, een moedige toeleg ondernomen. Dese verdeelt in twee troppen, trokken bedektelijk door 't bosch achter des vyands werken om. *Berftet* voerde de benden van *Schenk, Cloppenburg* en *Byma*, en viel ter zijde in *der Portugeefen* loop-graeven; uit welke haer, na eenig tegenweer, op floeg. Zy dan vluchten na de fterkte, zoo vinnig vervolgt: dat de bezettingen binnen de fterkte voor een groot deel van haer volk de poort ftoot, beducht *de Hollanders* gelijkelijc mogten in dringen. 't Liet hier zich byfter vreemd aenzien. Sommige der buiten geflootene klommen by de wallen der fterkte op; maer wierden, of beneden door *Berftet* met pieken door-regen, en kogels afgelicht, of door haer eigen volk dood geflaegen, alzo ook verfcheide *Hollanders*, tuffchen *de Portugeefen* vermengt, de wallen beklauwterden. d'Andere liepen by 't flot om, en in de mond der hopmannen *Redinchoven, Meppelen* en *Cloppenburg*, by welke alle wierden afgemaekt. *De Portugeefen* lieten hier ftijf honderd foldaeten zitten. De moedige toeleg ftond *den Hollanders* op twintig dooden en vijftig gequetfen. En dese ftaken uit de loop-graeven rijfen met brandende lonten, in plaets van fchild-wachten: geraekten onverhindert fcheep, en onverrichter zaeke voor 't *Reciffo*. Terwijl dese togt aldus ongelukkig af liep, ver-

vorderde *Smient* met 't jagt *Nieuw-Nederland* en een floep fijn reis: vond binnen d'inwijk *Trajiciaon* een *Portugees* zeil, dicht aen de wal gekort, onder 't befchut van twee storm-katten wederzijds: weshalven ongeraeden 't zelve aen te doen. Hy liep dan ten anker voor *Ubranduba*, twintig mijl beneden de rievier *Grande*: alwaer *de Brasiliaenen Marcial, Tacou, Ararova* en *Matauwe*, die *Holland* bezichtig hadden, door gevaerlijke baringen geland, haer lands-genooten gingen fpreeken: ten einde de zelve tot vriendschap met de *West-Indifche* maetschappy beweegden. 't Boots-volk vond een zink-roerfchoot van strand hooge witte duinen, achter de duinen wilde palmieten, een valleje, by giffing een mijl in 't rond, vol zout water, en voorts wilde verkens en harten. Na ettelijke dagen, wederom ter zelve plaets uitgeftapt, liepen op twee vuuren landwaerd aen: en ontmoeten *den Brasiliaen Tacou*, nevens acht andere kloeke *Brasiliaenen* en zeventien zoo vrouwen als kinderen. Zy voerden een doodgeslaegen *Portugees Ioan Perera* na de rivier *Grande*: hadden by hem gevonden brieven, behelzende den gantschen toefland van *Siara*. *De Brasiliaenen* oordeelden: de bevelhebber *Smient* behoorde hier af bericht te brengen op 't *Reciffo*, en het jagt na *Siara* af te vaerdigen. Dit hield lanx de wal, boven de droogte *Gua-mare*, voorby de bergen *Salinas* en *Porto do Mel*, de haven *de Onces* en froom *Iuaguarive*, tot *den Witten Hoek*: alwaer *de Brasiliaenen* geland, haer volk verfpreeken: bragten des avonds goede tyding aen boord: verzochten te willen zeilen tot onder *Siara*: alwaer den voorgenomen aenflag te werk zouden leggen. De raed wierd gevolgt. *Nieuw-Nederland* dieshalven zet voorby de vierkantige fterkte *Siara*, na een vlakke strand toe, ter zijde met dichte boffchaedje bezet. *De Brasiliaenen* meinden hier ten voorschreven einde weder te landen; doch *de Portugeefen* en *Brasiliaenen*, onder de zelve ftande, fchooten dier voegen uit bosch, dat te

Vordere togt van Smient, merkwaerdig.

Wondere aenflag der Brasiliaenen:

moedige en vreemde aanval,

en aftogt.

worden
schandig
verlaeten.

Aen slag op
110 Grande.

rugge keerden, 't Jagt dieshalven liep vijf mijl verder achter den hoek *Opefe*, gevaerlijk wegens blinde klippen. Hier slapten *de Brasiliaenen* zonder tegenstand uit, onder belofte van wederom te komen na twee dagen. Doch het scheeps-volk, welk nu tien, dan vijftien *Portugeesen* met vuur-roers gewaepend aen land zag, oordeelde hier uit: dat *de Brasiliaenen* aen kant geholpen waeren: weshalven tot groot misnoegen der West-Indische maetschappy, het anker lichte. Zedert de mislukte aenslag op *Parayba*, lieten de raeden op 't *Reciffo* den moed alzo niet zakken, of hervatten een torn te doen in de rievier *Grande* met twaelf schepen en twee sloepen, voerende tien krijgs-benden, behalven 't boots-volk. Zy vonden voor eerst groote swaerigheid, om bequamentlijk te landen: alzo op de kust, doorgaens klippig, *d'Oceaan* vreeselijk brand. Liepen dieshalven lanx het steen rif, welk den mond der stroom *Grande* ten grooten deele dekt, en voorts dicht voorby het slot, omtrend een vuurroers-schoot van het vaste land, gebouwt op een rotze, aen de een zijde door de stroom, aen d'ander by de rievier bespoelt: 't vertoonde hooge steene muuren met vierkantige punten: ieder punt was voorzien van een schildwacht-huisje buiten de bovenwal uitgemerzelt: na de zee-kant stond een verheeven baek op het bolwerk; boven de muuren staeken de kruinen van drie daken uit. Men oordeelde de magt te swak, om zulk een vastigheid aen te tasten. *Martijn Thijs zoon* dan loopt binnen een bogt, een mijl ten noorden van het slot *Genipabou*: ten einde onderstond, of *de Brasiliaenen* tot sijner bystand tegen *de Portugeesen* zouden afzakken. *Stein-Callenfels* steekt een leger-plaets af: bekomt aen een *Portugeesche* hoeve verkens en hoenders, als ook bescheid uit een overgelopen *Neger*: dat de landzaten rondom her zich met de vlucht hadden gebergt binnen de sterkte *Rio Grande*. Dewijl dan niet heilzaam stond te verrichten, keerde de vloot na 't *Reciffo*. Zulx niets van belang is uitgerecht. Alleenlijk wier-

dien by de kruisfers nu en dan een prijs opgebracht. Uit 't vaderland quamen gelukkig over acht zeilen. *Jonathan de Nekker*, *Cornelis Cornelis zoon* tot tegenacnt *Houte-been* en *Reinier Pieters zoon* liepen ieder met een jagt uit *Texel* na 't eiland *Vaca*: alwaer met jagen, visschen en fruit-plukken zeer verquikten. Zetten zedert de stevens op de rievier *Magdalena*, drie mijl in zee kenbaer aen dik en bleek-geel water, welk de stroom door drie monden looft. Tusschen de westelijke en middelste mond leid een eiland middenweegs der rievier. Achter dit liep *Houte-been* ten anker. *Nekker* en *Pieters zoon* hielden de wacht nevens *Punta Verde*. 's Nachts stak de wind hard op; doch bleef 't water slecht. Met den daeraed ontdekte *Nekker* een zeil: waer op jagt maekte; doch het ontdonkerde. Des anderen daegs zag een bark, die strande, en voorts door *Pieters zoon* verbrand is. *Nekker* vervolgde zedert twee andere schepen, die inscheelijx voor hem over ontsnapten. Wende voorts zeewaerd buiten 't gezicht van 't eilandeken *Zamba*, ten westen laeg, aen 't oosten heuvelachtig, daer de zee op een uitsteekende punt onstui-mig brand. Hy joeg een bark tegen de wal, daer *de Oceaan* zeer hol schoot. Zond derwaerds een boot met acht man: van welke; alzo de boot te slarzen stiet, vier verdronken: de andere, teland geswommen, zijn door *de Spanjaerden* doodgeslaegen. Kort hier na wenden vier zeilen na *Nekker* en *Pieters zoon* de stevens. Tenzy de nacht ophanden schoot, 't zoude slecht met haer zijn afgeloopen; want zy de matroosen niet konden aen boord krijgen, als die ettelijke canooen vol wijn van strand haelden, en zich overstallig vol zoopen. Met den dag zagen ze de vier Spaensche zeilen zoo verre afgedwaelt, als men van de hoogste stenge konde beoogen: namen zedert twee barken, en quamen achter *Zamba* wederom by *Houte-been*: die, door storm uit de rievier *Magdalena* gedreeven tot onder *Jamaica*, aldaer een bark tegen strand joeg: voor *santa Martha* een schip met vier honderd *Negers*, en zedert op de hoogte

Togt van
Houte-been
en sijn twee
makkers:

baer tref-
felijke ver-
richtingen.

van

A. *Ara Coelii*
B. *Fluvius Grandis*
C. *Supplicatio ad ara malificam*
D. *Mare*

van de stroom *Magdalena* een rijk gelaede bark veroverde. Ook namen *Nekker* en *Pieters zoon* een kostelijk schip van *Caraques*, den buit over, en de reis na huis. *Houte-been* bleef alleen hengelen voor *Magdalena*: ontdekte by het hooge land *Martha* achtien Spaensche zeilen, streek houdende op *Carthagena*: vermeersterde een fregat van *Carthagena*, welk wegens de harde storm verlaeten moest; maer bemagtigde eerlang een tweede fregat. De gevangens klaptten: hoe de ammirael *Thomas de Kaspure* op de uit-hoek *Anton* de stevens van elf schepen na *Porto Belo* wende, om aldaer het Peruaensche zilver te laeden. 't Veroverde schip met *Angolasche* Negers liet *Houte-been* weder vaeren; doch behield een fregat met talk, huiden, tabak en vleesch gelaeden, welk dicht voor de kust *Rio Grande* nam. Hy bleef aldus ruitende, wanneer de zilver-vloot van *Nieuw-Spanje*, hoe-daenige nooit belangende haer overgrootte schat was afgegaen, d'ankers lichte voor *Iuan de Lua*. Zy voerde voor de kooplieden een en twintig honderd duizend, ses en negentig duizend drie honderd en veertig reaelen van achten, behalven de onwaerdeerlijke rijkdom voor den koning, de kostelijke waeren die zomige voor zich overbragten, en het geen steels gewijs verdonkert aen de koninglijke rentmeesters niet was aengegeven. *Miguel de Echacareta* was de overvoering van zulk een schat in negen galjoens, buiten een merkelyk getal fregatten en minder vaertuig, aenbevoelen; doch alzoo stierf, terwijl de vloot zeilvaerdig lag, voerde *Manuel Serano de Ribera* de vlagge. Uit een afgeworpene brief geschreven by *Peter de Ancieta*, den darde van wintermaend des jaers sestien honderd een en dertig, kan 't weder vaeren deser vloot duidelyk verstaen. d'Inhoud luid aldus. Den eersten dag, als op den veertienden van wijnmaend, de vloot buiten de haven van *Neuva vera Cruz* liep, wierd ik by den zee-voogd *Ribera* afgevaerdigt: om voor af tot *Havana* tijding te bren-

gen, aen de ammirael *Raspuru*, wegens de aentogt der zilver-vloot. Op den tienden dag, zedert de vloot verliet, begon een orkaen uit alle hoeken des hemels niet anders te waeyen, of hemel en aerde vergaen zoude. De golven scheenen te steigen tot de wolken. De slag-regenen storten neder, als ten dage *Noachs*. 't Onweder duurde twee volle nachten en anderhalve dag, en had zeilen en wand aen flarzen gerukt. 't Schip slingerde, dat alles kraekte: en dreef op Gods genaede, zonder de minste kennis, waer of voor wat kust. Eindelyk bemerkte omtrend *Campeche* te swerven: weshalven derwaerds steevende. 't Galjoen *Franciscus de Natividad* dreef eindelyk zeer reddeloos ter zijde. d' Hopman *Frans Nicolas* verzocht: ik, zoo veel doenelyk, hem wilde byblijven: alzoo beducht stond, dat dicht op de droogte *las Arcas* verviel. Doch eerlang stak een geweldige noordewind op, die den groote mast overboord en 't roer aen stukken smeer. Ik dreef dan zonder mast, zeilen en roer, buiten hoop van behoudenis. Daegs te vooren zag ik een galjoen zonder masten; doch konde niet bykomen: alleenlyk merkte, dat *Natividad* niet was, van welk voor vijf dagen scheide. 's Nachts wanneer voor het anker reed, beschouwde ik lanx strand, niet zonder verwondering, verscheide lichten: waerom met den dag te land derwaerds stapte. Tegen d'oever spoelden meenigte kassen vol *anil*, *cochenilla*, baelen zijde en lijken. Vond den hopman *Balthazar de Amezquita* eigenaer van het schip *Antonio*: welk, volgens sijn verhael, zoo vol waters schommelde, dat stranden moest. 't Schip stiet terstond aen duizend stukken. Verloor twee en twintig man en de gantsche scheeps-lading, uitgenomen het zilver, welk behield, behalven twee baer, en ses kisten met reaelen. Wegens de vloot wist niet anders: als dat ter eerster dag, roen d'orkaen begon, het galjoen *Iusepe* driemael om hulp schoot, gelijk ook het schip van *Domingo d'Arano*. De bevel-

zeelijke storm.

De zeer rijke zilver-vloot van Iuan de Lua.

Brief van Ancieta; behelzende het schrikkelijck vergaen der alderrijkste vloot door een orkaen.

hebber *Franciscus de Supide* wende wel zijn galjoen *Teresia* ten bystand; doch de storm en hemelshooge baeren beletten het goede voorneemen. Hy zag dan de schepen zinken. Voorts verhaelde *Amezquita* aen *Ancieta*: hoe hy de fregatten mischte drie dagen voor den orkaen. Het galjoen *Rosario*, gevoerd by *Balthazar Spinosa*, dreef zonder masten en galdery. *Teresia* slingerde tot zinkens toe vol water. In zulk een jammerlijken stand liet *Amezquita* de vloot, op de hoogte van twee en twintig graeden, den vijf en twintigste der wijnmaend. Aen dese vertelling, uit de mond van *Amezquita*, knoopt *Ancieta* sijn eigen vorder weder-vaeren. Ik keerde, schrijft hy, na mijn schip, welk by de stijve noorde-wind gevaer liep: geraekte eindelijk binnen de rivier *Tabasco*: alwaer de priester van het dorp een brief ontving, geschreeven by den strand-meester, die het aengespoelde goed zoude bergen: hoe vijf schepen regen den avond na strand liepen. De inhoud der vordere brieven luiden gelijk volgt. *Ioan de Ledesma* verwitigde uit *Mexico* den *Jesuiet Diego Sosa* binnen *Romen* aldus. 't Verlies der alderkostelijkste vloot, uitgezonderd twee schepen, is buiten bedenking zeker. De Spaensche kroon heeft vry meer goederen verlooren, als *Pieter Hein* weg-sleepte. Onder de drenkelingen drijft ook de markgraef *Salinas*. 't Galjoen *Teresia* is gezonken met een onwaerdeerlijke schat en aenzienelijke persoonaedjen. Ten minsten bedekt d'Oceaan twintig honderd duizend realen. Binnen de stroom *Lagartos* is een schip gebergt. Van de overige weet niemand zekerheid. Hier komt tijding in, dat een Peruaensch zeil met vier tonnegouds is verongelukt. 't Zijn verborgene oordeelen Godts die Spanje straffen wil. Vorders staet voor handen een tweede brief uit *Mexico*, welken *Franciscus Tirolmonte* afschikte aen mevrouw *Maria Rodriguez*. Buiten twijfel, schrijft hy; zal het Spaensche hof hebben verstaen het ongemak der zilver-vloot, welk trefte voor de kust van *Campeche*, zoo

als de Stevens zette op *Havana*. 't Ammirael's schip *Iusepe* en *Teresia* 't galjoen der onder-zeevoogd, nevens andere, zijn vergaen. Nooit voer rijker vloot af. Twee reddeloose zeilen hebben alleen *Havana* gekregen. Een is te rugge binnen *Vera Cruz* gekeert: een gestrand bergde wat zilver. Overlegt, mevrouw, hoe zulk ongeval den Spaenschen kroon zal smerten. Uit *Vera Cruz* zond ook *Alonso Garzia* dese letteren aen mevrouw *Beatris Herrera*: Met de verongelukte zilver-vloot zijn gesnevelt meer als twee duizend zielen: en rijkdommen, welker gelijk *Spanje* nooit heeft verwacht. Van de zelve plaets schreef *Isidorus Mendes Sequeira*, den vijftiende der louwmaend des jaers seftien honderd twee en dertig. Een klein scheepjen van *Campeche* brengt hier voor nieuws in: hoe een verdwaeld zeil, voerende dertig koppen, die alleen uit het ammirael's schip *Iusepe*, zinkende met vijf honderd zielen, haer in de sloep begaven; doch zouden ook aldus vergaen zijn, dewijl onvoorzien van levensmiddelen dobberden: tenzy een scheepjen haer overnam. Men heeft ondertusschen bevonden, op wat wijze zich den gantschen handel had toegedragen: namentlijk de zeevoogd *Manuel Serano*, sleepte de sloep achter het galjoen, terwijl het ruim vol water begon te schommelen: ten cinde zoo veel volks des noods bergde, als de sloep konde voeren. Doch de dertig tot *Campeche* geland, bemerkende 't schip zonk, mackten haer meesters van de sloep, en hakten ter neder die bereeds aldaer vonden, onder welken ook den mark-graef *Salinas*: lieten ook den ammirael niet toe, hoewel ootmoedig op 't zinkende galjoen om lijfs berging smeekte. *Salinas* quam meest om hals, ter oorzaek een koffer vol kleinnoodjen in de sloep over-zette. Dit was aller gaeding; doch konden de buit niet deelen, dan tenzy d'eigenaer aen kant geholpen was. Zoo haest van boord staken zonk 't galjoen. Niemand had dit schelm-stuk ooit geweten, indien niet onderling on-eens wier-

Brief van
Garzia:

van Se-
queira.

Hoe de
Spaensche
ammirael
in storm
verging.

Brief
van Ioan
Ledesma.

Brief van
Tirolmonte.

wierden over den buit. d'Hoogbootsman *Franciscus Granillo* schein meer te willen hebben, uit kracht sijner bediening, als twee gebroeders *los Farfanés* konden goed vinden. 't Geschil, ruchtbaer gemaakt, hielp *Granillo* in den kerker tot *Campeche*. Dese gepynigt beklapte de andere. Alle leidenze de wijt op den kapellaen *Cardenas*, die haer tot het misdrijaenhitste. *Los Farfanés* zijn ontvlucht. Vorders komt hier een brief van *Balthazar de Amizquita*, behelzende: hoe hy op de kust *Tabasco* is gestrand: een schip hoorde schieten, welk zedert noch hoorde noch zag: de fregatten hebben 't meest tegen strand gejaegt: 't galjoen van *Alonso Suares* slingerde vol water en masteloos. Voor *Vetus Vera Cruz*, verhaelt vorders *Sequera*, heb ik gezien een groote mast, reede en boegspriet op strand geworpen. 't Gerucht loopt, als of de galjoenen *Natividad* en *Rosario* haer binnen *Havana* gebergt hadden. d'Overige zeilen houdmen verlooren. Noch zijn letteren onder de man, welke de gezach-hebber over *Nueva Vera Cruz* aen sijn vader afschikte. De verongelukte zilver-vloot zal byzonder de beurze tot *Sevillien* buiten gemein ontstellen. Nooit ging rijker vloot uit dese haven onder zeil. Boven alle waeren kostelijk de galjoenen *Jusepe* en *Teresia*, 't eerste gevoerd by *Manuel Serano*, 't ander by *Andreas de Aristicaval*, beide onervaerenc zee-luiden, onlanx uit *China* overgekomen. Voor dit ongeval der vloot gaf God een voor-teeken sijner gramschap; want een aerd-beeving in zeeschudde de schepen, en wierp ettelijke gebouwen ter aerde. Ook lichte de vloot d'ankers, zoo als 's daegs te vooren haer opper-hoofd *Miguel de Echazaretta* begraven was: diervoegen schielijk door de dood overvallen, dat geen uiterste wille konde ontwerpen. Weinig dagen na 't vertrek der vloot, wierden op *Iuan de Lua* honderd en zeventig huisen aen koolen geleid. 't Schijnt de Spanjaerden, uit vrees voor d'*Hollanders*, den tienden der wijn-maend zeil gingen, hoewel een ongeleegen

tijd; want als dan in de bogt voor *Vera Cruz* dikwils de *Orkaenen* een grouwzaeme zee macken. Uit een afgeworpen brief, geschreven by den betaels-heer *Franciscus Soarez*, blijkt: hoe veel de twee regementen binnon de stad *Salvador*, 't eerste onder *Christoval Mexia Bocanegra*, bestaende uit negen krijgs-benden, ieder sterk festig koppen, 't ander onder *Vasco de Mascarennas*, sterk dartien benden, jaerlijx den Spaenschen koning stonden: namentlijk vier honderd, twee en dertig duizend, drie honderd en negen guldens. Maer de Nederlandsche raden op *Reciffo* niet afschrikt door de vergeeffsche toeleg des voorleeden jaers op *Rio Grande*, vatten een nieuwe aenflag by de hand Dertien krijgsbenden wierden gescheept in zeventien zeilen: ten einde aen de stroom *Formoso* een sterkte bouwden. De *Portugeesen* te onmagtig staeken een pakhuis met drie honderd zuiker-kisten in brand, en namen de vlucht. d'Amirael *Walbeek*, aen den oever van *Formoso* geland, vond geen gelegenheid voor een nieuwe sterkte: alzo de strand, geen vuur-roer schoot breed, bezet lag met bosschaedje, achter welke hooge bergen reesen, die over strand heerschten. Zette voorts na *Serinbain*, en aldaer ettelijke huizen, en een kostelijke zuiker-moolen in affche. By mangel van karren konde de twaelf honderd zuiker-kisten, hier gevonden, niet afhaelen. Voor *Porto Calvo* verbrande *Walbeek* een karveel: vong op *Camarigibi* eenige hoornbeesten, en keerde zonder andere verrichting na 't *Reciffo*. De kruisers ondertusschen bragten nu en dan prijzen binnen. Men hervat wederom een nieuwe torn. *Martijn Thijs* zoon voerde de vlagge onder achtien zeilen: *Stein Callenfels* 't gezach over veertien krijgs-benden. Des nachts voor d' uithoek *Augustijn* genaedert, vonden een rif lanx strand, waer op de zee hard brande: eindelijk een kleine inwijk, welker mond met een storm-kat gesterkt lag. De vyand loste een geschut op de gemande booten, die echter binnen roeyden, en niemand gewaer wierden als ses rui-

Hoe groot de kosten vallen van de bezetting binnen *Salvador*.

Togt van *Walbeek* op *Formoso*.

Verrichting van *Martijn Thijs* zoon en *Stein Callenfels*, op d' uitboek *Augustijn*.

Brief van *Amezquita*.

Noch een brief behelzende het vergaen der zilver-vloot.

ters, en weinig verder twee borstweeringen, d'een boven den ander tegen de voet-strand op geworpen. Terwijl de Hollandsche piekeniers aen land meinden te springen, branden, by gissing drie honderd *Portugeesen*, gelijkelijk los. Op den berg ver-toonde zich meer volk. Descheeps-raed stond bedremmelt met 't werk. d'Inwijk was zoo naeuw, dat alleenlijk zes booten gelijk konden landen. Ook schoon de vyand geslagen wierd van achter sijn borstweering, stonden de bespringers ten deel voor 'tgeschut en vuur-roers uit de sterkte *Nazareth* op den berg. Ook konde *Nazareth* (indien gewonnen wierd) naeuwelijx verdeedigt. tenzy de gantsche berg rondom beschanscht was, 't geen niet alleen kostelijk zoude vallen, wegens swaere bezetting, hier toe vereischt; maer ook ondoenlijk, ter oorzaak der roode berg-aerde, niet bequaem om beschansing te macken. Voorts leverde de kaele berg noch hout noch verversching. Behalven dat het stormen veel gevaer na zich sleepte. d'Ingang der haven stond zorgelijk: dewijl een steene bank geen toegang liet, als tusschen smalle openingen: welker voornaemste verzekert lag met een sterk water-slot, en binnenwaerd door de vastigheid *Puntael*. Lanx de zee-kant beletten de barningen het landen, en een swaere vierkantige toorn den opgang na de sterkte *Nazareth*, welker tempel verre in zee gesien word. Dusdanige redenen rieden den aftogt. Aldus dan keerden wederom onverrichter zake. Alleenlijk veroverde *Schuppe* op de stroom *Formoso* twee karveelen met vijf honderd zuikerkisten. *Martijn Thijs zoon* wederom uitgerust voerde twee en twintig zeilen tot een wig-tige toeleg: vier schepen vol zuiker scheiden van sijn vlagge na *Holland*, met den oversten luitenant *Stein Callenfels* en de raed *Serooskerken*. Voorts bleven noch voor de Brasilsche kust dattien schepen, onder 't beleid van *Joan Mast*. Terwijl dese af en aen hield lanx de wal, nam de stee-voogd van 't *Reciffo*, nevens d'overste *Rembach* een gevaerlijke acnslag voor, die

Zeer merk-waerdige togt van *Rembach* na *Garafu*.

wel besloeg. Met vijf honderd man en veertig *Negers*, rukt des avonds ten ses uren uit 't *Reciffo*, voorby *Olinda* strand lanx. De Portugeesche ruitervacht rende geswind na 't *Real*, twee uur van *Olinda*, om *Albuquerque* hier af te verwittigen. De regen had, regen gewoonte des tijds, twee dagen opgehouden: was anders onmoogelijk geweest voor de *Hollanders* haer oogmerk te bereiken: alzo drie stroomen moesten door-waeden, alle meer als tot de middel diep, de tweede stijf een vier en deeluurs wijd, ten zuiden *Paratibi*: dedarde, acn d'over-zijde van *Paratibi*, bereikte een half-mijls breedte. Zy trokken voorts over hooge steenachtige bergen, en dan door enge paden, daer slechts man voor man konde gaen, twee uren lang, by zulk een pik-swarte donkerheid, dat niemand onder de dichte lommer der bosschaedje twee treden verre konde zien. Weshalven de benden nu en dan van elkander dwaelden; doch geraekten t'elkens, niet zonder merkwaardige bestiering Gods, wederom by een. Voortslag groot gevaer, om ontdekt te worden, door de meenigte huizen en volk-rijke dorpen ter rechter en slinker-hand des wegs, als ook op d'een en ander zijde van *Paratibi*, behalven de verscheide zuiker-moelens rondom *Garafu*. Indien iemand d'*Hollanders* had gewaer geworden, konden lichtelijk de wegen met omgehakte boomen gestopt hebben, en de togt zoo lang bekommet, tot hulp-benden bequamen uit *Real*. Waerom d'*Hollanders* d'huizen mijden, en zoo stil als doenlijk voort rukten. Wie haer gemoete wierd nedergehakt: behalven weinige, dewelke zich vrywillig over gaven. Den eersten van bloey-maend des jaers festien honderd twee en dertig, geraectenze tegen middag voor de stad *Garafu*: met drie krijgs-benden bleef *Rembach* in slag-orde staen: met drie andere overviel de stee-voogd onvoorziens de stad. De ingezeeten hadden de minste vrees voor de *Hollanders*: als die de wegen onbruikbaer

Garafu word overrompelt.

baer oordeelden, by de gewoonelijke regentijd. In d' eerste torn sneuvelden omtrend honderd *Portugeesen*, meest voornaeme kooplieden; die met haer goederen, herwaerds uit *Olinda* gevlucht, zich alhier ter nederfloegen. Weinige, onder welke ses *Franciscaenen*, zijn gevangen. De zegen stond d' *Hollanders* op acht dooden en vijf en twintig gequetsten, nevens de verwonde *Rembach*. De stadhouder smeet twee honderd wijnpijpen den boodem in; ten einde de soldaet zich niet vergat in den drank. En alzoo hier veel schoon vrouwvolk was, besloot hy alle binnen *Cosmus* kerk, om tegen schennis te bevrijden: en bequam groote buit. De priester *Duarte Mendez Serraoon*, wiens onder-schepte brief de bewind-hebber *Ioan de Laet* zelf heeft gelezen, schat den roof, by d' *Hollanders* weggesleept, op negentig duizend guldens, behalven de schaede die *Garasu* by haer verwoesting leed. Verhaelt vorders: dat de stad, genaemt *Villa de santo Cosmo de Garasu*, vijf mijl ten noorden van *Olinda* lag: doch afnam met d' opkomst van *Olinda*: en weder begon aen te nemen zedert *Olin-daes* vernieling; alzoo de voornaemste kooplieden van die stad alhier huizen bouwden. 't Had drie kerken, *Cosmus*, *Misericordia* en *Heremitage de santa Crux*: alsook twee kloosters, *Invocacaon de Antonio*, bewoond by *Capucynen*, en een ander toegewijd aen *Franciscus* by *Franciscaenen*. De hoofd-tempel *Cosmus*, gebouwt op de manier van een breed *Hollandsch* huis, vertoont een hooge en aenzienlijke ingang: waer voort twee staeken stonden, in wiens top een klokke hing. 't *Franciscus*-kloosters leid binnen een ruime muur, in 't midden van een vermaekelijk hof: had wederzijds van 't gesticht een toorn. *Serraoon* schrijft vorders: dat 't meeste volk, vierende d' hoog-tijd van de santen *Jacob* en *Philips*, ter misse was, toen d' *Hollanders* aenquamen: en hoewel eenig krijgs-volk uit haer vensters zagen, meinden *Portugeesen* te zijn, die een aenslag maekten op *Tamarica*, gelijk 't gerucht liep. De

stad-voogd van 't *Reciffo* trok met den roof uit *Garasu*: stak ettelijke huizen in brand: en nam sijn weg, drie uren gaens, na 't slot *Oranje* op 't eiland *Tamarica*. Maer *Albuquerque*, verkondschapt deser togt, vaerdigde geswind af een Spaensch regiment beleid by d' oversten *Ferdinand*, *Luidewijk Barbalho* en *Paulus de Perada*, nevens een merkelyk aental vrywillige Edelen; doch quamen veel te laet. Nu en dan vielen prijfen binnen. Den *Portugeesen* (aldus aller wegen in geduurig wapen-kreet gehouden te land, en op zee dag aen dag schaedelydende) begon 't hoofd te hangen na vrede: te meer alzoo geen swaere vloot uit *Spanje* ten hulp te gemoed zagen, en een gerucht ging: dat de West-Indische maetschappy sterke toerusting maekte. *Peter Alvares* dan (onder d' *Hollandische* krijgs-oversten bekend, alzoo eertijds haer gevangen was) door *Duarte d' Albuquerque*, wien de land-voogdyschap *Pernambuco* eigen toequam, en des zelfs broeder *Matthias*, voerende 't opper-bewind des *Brasilischen* oorlogs, afgevaerdigt na 't *Reciffo*, verzocht onderling gesprek, tot beslichting der geschillen tusschen haer en de West-Indische maetschappy. De raeden op 't *Reciffo* verstonden elkander niet, wegens dese besending. Zommige meinden, dat hier een loofse trek achter schulde, en de zaak den gebroeders *Albuquerque* niet ernst was. Andere hielden het tegendeel staende, Alzoo d' *Albuquerque*s genoegsaem konden overslag maken: datze *Pernambuco* quijt waeren, 't zy de West Indische maetschappy meester bleef, het zy de Spaensche koning dese land-voogdyschap bemachtigde; want de koning zoude die in zulk een geval aen sijn kroon brengen, als een gewest met den swaerde gewonnen, of ten minste d' onkosten den *Albuquerque*s afvorderen, welke gespilt had in den oorlog, die d' *Albuquerque*s nimmer zouden kunnen vergoeden. De verre-zienende raeden bemerkten, hoe 't was of niet, het was een schaedelyk werk voor de maetschappy, indien zich eenigzints

Portugeesen
verzoeken
vrede:

in

Brief van
Serraoon.

Beschrijving
der
stad Gara-
su.

in cenige onder-handeling inwikkelden: om te zien voor hoe veel duizend zuiker-kisten 't *Reciffo den Portugeesen* zoude worden ingeruimt. Want behalven de raeden geenzints gemachtigt waeren, buiten kennis van haer meesters de bewind-hebberen, zich in te laeten tot zulk een wichtigen handel: zoo stond daerenboven te beduchten, dat eensdeels de Brasiliaensche bondgenooten, den *Hollanders* mogten afvallen, en met de vyand verzoenen, bemerkende: hoe *d'Hollanders*, voor zuiker uit te koopen, de bond-genooten lichtelijk in den nood lieten: andersdeels sneedmen den weg af voor de Portugeesche onderdaenen, die lang haer bekomst hadden aen *Albuquerque* hardnekkige tegen-stand, om zelve met *d'Hollanders* over 't nederleggen der wapenen te spreken: ten einde wederzijds gerustelijk voordel genooten uit het geen de boodem van *Pernambuco* levert. By-aldien *Peter Alvares* voet kreeg tot eenig gesprek, *Albuquerque* zoude de misnoegde gedurig met dese voorwending paeyen: dat hy bereeds het werk ter hand sloeg, om eenmael het land tot rust te brengen. Na rijpe overslag dan kreeg *Alvares* ten antwoord: de West-Indische maetschappy was gezind, 't bezit op *Brasil*, met de wapenen bemachtigt, met alle mogelijke magt ten uiterste te behouden. Indien *Alvares* zoo verre *Albuquerque* beweegde, dat hy 't land ruimde, zoude voor dusdanige verrichting een rijke belooning genieten. *d'Hollanders* zedert aen *Barra Grande* te land gestapt, roofden veel wijn en tabak, en verbranden twee dorpen, als ook de zuiker-riet-velden en zuiker-moolens op *Catuwamba*, en noch een aen *Barra Grande* en drie in *Porto Francese*. Ondertusschen waeren in aentogt de bewind hebbers *Matthijs van Ceulen* uit *Holland* op het schip *de Fama* nevens drie jagten, en *Ioan Gijsseling* uit *Zeeland* op *Middelburg*, vergeselschapt met de sluit *de Leeuw*. Men had nu aller wegen uit 't *Reciffo* brieven gestrooyt onder *de Portugeesen* te landwaerd, van inhoud: de West-Indische maetschap-

py is onschuldig aen de verwoestingen, die gy luiden bereeds niet anders als met verschrikking kond beschouwen. Swaerder ongemakken staen te wachten. Uwe dwaeselhardnekkigheid veroorzaekt zoo veel quaeds. Spaensche krijgs-knechten kunnen immers *Brasil* niet verdeedigen? 't Land leid overal, zelf voor een kleine magt *Hollanders* open: om afbreuk te lijden. Gy hebt geen bystand uit *Spanje* te koopen, volgens 't afschrift der brief op 't veroverde schip *Rocque Barros* by ons afgeworpen. Hoe zal de Spaensche kroon 't hoofd bieden aen den zeeghaftigen Sweedschen koning en overwinnende Duitsche vorsten, die den kaizar *Duitsland* te bang maeken? Waerom *Portugael* ondraegelijke lasten draegt. De geduchte vloot uit *Texel*, *de Maes* en *Zeeland* naedert. Hoe zult gy luiden dan kunnen 't verderf ontgaen, die nu dagelijx verdorven word? Wy bieden u aen billijke voorwaerden, op welke blijven zult by een vreedzaam bezit van het uwe. Namentlijk men staet toe, vryheid van Gods dienst en handel op 't *Vereenigde Nederland*, beraelende d'helft minder tollens, als aen den Spaenschen koning. Indien dusdanige voorslag sottelijk afslaet, hebt af te wachten 't uiterste, 't geen den oorlog mede brengt. De verspreyde letteren deden weinig vrucht: ter oorzaak d'ingezeetenen met krijgsvolk overlast, niet derfden reppen. Men geraekte nu ook achter 't geheim van een verraeder, dewelke alle geheimenissen der Nederlandsche staet uit 't *Reciffo* over-briefde aen *de Portugees Rocque de Barros*, door een *Mullaet*: die, wegens over en weder gaen verdacht geworden, ter hechtenis gesteld, beklapte een *Dortenaer Leonard van Lom*, op-ziender op de veroverde prijsen en vertaelder der Portugeesche brieven. Dese bekende tot zulk een heilloos werk gebragt te zijn binnen *Amsterdam*, door een Portugeesch koopman aldaer, namentlijk *Duarte Rodrigues Delues*: met welken een be-eedigt verdrag sloot, en daer op de misse ontving van een

haer verzoek word afgeslagen en waerom.

Inzal der *Hollanders*.

Brieven in *Brasil* gestrooyt onder *de Portugeesen*.

Verraed van *Leonard van Lom* ontdekt.

Am-

Amsterdamsche priester achter de Noorder-kerk, tot meer bevestiging. 't Verdrag behelsde, hoe zich na 't *Reciffo* zoude begeven: aldaer alle gelegendheid na snuffelen: en de zelve aen *Barros* bekend maeken, by alle moogelijke haest. Het schelm-stuk werd doodwaerdig gekeurt. Men lakt dan *Lom* de twee voorste vingeren der rechterhand af, daer na 't hoofd, en voorts 't lichaem aen vier stukken. *De Mulaet* is geworpt, en inschelijx onthoofd. Maer de bewind-hebber *Ceulen* bezichtigde het eiland *Majo*, rondom met steile steen-klippen: heeft twee zoutpannen, en overvloed van paerden, esels, veldhoenderen, verscheiden gevogelt, en inzonderheid bokken. d'Inwoonders, zoover gekleed, met halve pieken en verroeste houwertjens gewaepend, zijn gebanne *Portugeesen*, dartigh in getal, waer onder een vrouw haer bevond. Aen het opperhoofd *Amaro* schonkenze jaerlijx acht duizend bokke-vellen. Hy liep vorders voorby 't eiland *del Fogo*, kenbaer aen een hooge bergh, wiens kruin boven de wolken steekt, en vuur spouwt. *Ceulen* veroverde weinig verder 't schip *san Peter*, gelaeden met wijn en stukgoederen, en liep gelukkig ter reede voor 't *Reciffo*: gelijk ook, eenigetijd na hem, de bewind-hebber *Gysfeling*. Wanneer dese alhier te land stapten, gingen vier schepen, twee sloepen, ses zeil booten, een bark en boeijer, met drie benden soldaeten en honderd en veertig uitgepikte vuur-roers zeil. 't Hoogst gezach over de scheepen stond aen *Joan Mast*, over 't land-volk by d'overste *Schuppe*. Zy stapten achter 't steene rif der rievier *Alexio* uit: overvlelen ettelijke *Portugeesen* en *Negers* in haer huisen: trokken des nachts diervoegen, dat voor het eerste kricken des daegs den oever der stroom *Formoso* onder de voet kregen, en aldaer twee rijke ree-zeilen en een karveel. Landen zedert in de reede *Camarigibi*: overrompelden in een vlek vijftig *Portugeesen*: ver-

overden een pakhuis vol zuiker-kisten en tabak: en branden alles wijd en zijd af, en onder andere gebouwen een kostelijke zuiker-moolen. Hopman *Byma* leide inschelijx een vermaerde zuiker moolen lanx de beek *Maria Farinha* aen koolen. Doch *Martijn Thys zoon*, gescheiden van de vier zeilen die te huiswaerd keerden, zukkelde lang onder de middag-lijn: geraekte onder 't eiland *Vaca*, alwaer ieders beraemde orde den hopmannen ter hand stelde: verspreide de vloot; doch verenigde wederom voor *Havana*: en liep, door de straet *Babama*, niet zonder swaere stormen en ongemakken, na *Holland*. Doch *Galeyn van Stapels*, dewelk met een jagt van *Martijn Thys zoons* vlagge scheide onder *Bonayre*, hield voorby d' uithoek *Cotoche* na *Sisal*, welk dorp, ledig gerooft, hy aen brand stak: haelde by nacht een bark weg op de reede van *Campeche*: uit welke stad zeer verre haer in zee vertoont het witte klooster *Francisco*. Smeet eindelijk over staeg na de Zeeuwsche kust. *Cornelis Jol* toegenaemt *Houtebeen* quam in 't midden der zoomer-macnd met een zeer rijke buit binnen *Texel*: zette eerlang met 't jagt *den Otter* wederom zeewaerd: bracht voor 't *Reciffo* een fluit vol wijn. d'Overste *Schuppe*, nacuwelijx te rugge gekeert, voerde 't oppergezach over vijf honderd man, en *Ioan Cornelis zoon Lichtbart* de vlagge van drie zeilen, een zeilboot en vijf sloepen, *Schuppe* wierp aen de zuid-zijde van de rievier *Formoso*, geswind 't volk te land: vloog na de hoogte, voor welke de sterkte *Formoso* aldaer blood leid. De sterkte, voorzien van wijde grasten, steile hoogewallen en vier stukken geschut, wierd by hem mannelijk bestormt, en stormenderhand overtoert. Hy hakte alle de bezettelingen ter neder: nam alleen gevangen den slot voogd *Peter Albuquerque*. De bevochten zeegen was heerlijker geweest, indien niet gekocht wierd met de dood van den manhaften hopman *Philibert du Buffon* by de strot in en achter 't oor uitge-

Wederom-
toegt van
Martijn
Thys zoon:

van Sta-
pels:

van Houte-
been.

Sterkte
Formoso by
Schuppe in-
genoomen:

sijn vor-
dere zeegen.

Vreemd ei-
land Majo.

Reise der
bewind-
hebber
Ceulen.

Togt van
Mast en
Schuppe.

schooten. De klem geslaegen tot de wonde, nam den gequetsten schielijk weg. Dit quaed overvalt de verwonde in *Brasil* veeltijds. Vier gelaeden barken en een pakhuis, alle vol zuiker, wierden by den vyand in brand gestooken. *Schuppe* slechte de veroverde sterkte: stak wederom zeewaerd: en lande ten noorde der rievier *Antonio Grande*. Hier bemagtigde hy een storm-kat met vijf stukken geschut: verwoestefes schepen, die haer centijd te weer stelden: en nam twee andere in d'haven *Camarigibi*. Hy keerde eindelijk na 't *Reciffo*. Dese togt van *Schuppe* stond den *Portugees* op dertien zeilen, ettelijke verbrande zuiker-moolens en pakhuisen, als ook een ter aerde geslecht slot. 't Jagt *Swol* quam omtrend dees tijd reddeloos binnen: had slaegs geweest tegen een Spaensch galjoen met acht en twintig swaere stukken en vol volk: zoude het echter meester geworden zijn, indien niet een ongelukkige schoot den mast en het fokke-wand weg nam. Ondertuschen bragten de kruisers geduurig prijzen op. d' Hopmannen *Byma*, *Everwijn* en *Rinking*, ieder met sijn bende keerden drie stevens noordwaerd, en stapten by *Porto Francese* te land. Leiden alhier drie zuiker-moolens in afsche, behalven verscheide andere kostelijke gebouwen: en sleepten een rijke karveel weg. Wegens helddaedige verrichtingen kreeg *Laurens van Rembach* de colonels plaats des vertrokken *Waerdenburgs*. Tot overste-luitenant wierd gevordert *Sigismund Schuppe*. d'A enbieding der *Tapuyersche* gezant konde niet aengenoomen, vermits 't zoomer-gety verlopen was: anderzints beloofde, dat indien de *Hollanders*, twee mijl by zuiden der rievier *Grande*, een acnzienlijke krijgsmagt te lande wilde werpen, alle de *Tapuyers* zouden haer byspringen: en de *Portugeesen* uit *Brasil* helpen jagen. Zedert gingen *Schuppe* en *Lichthart* op een gewichtige acnslag met dertien krijgsbenden en twee honderd bootsgezellen. 't Gelde de *Afogados*, alwaer de vyand begraven lag, *Albuquerque* had dese beschansing opgeworpen, censdeels tot bevrijding van *Verga*, de

schoonste hoek lands van geheel *Pernambuco*, daer alleen meer zuiker-moolens staen, als in geheel *Pernambuco*: andersdeels, om een open weg te houden tusschen 't *Arryal* en de uithoek *Augustijn*. Dit dubbeld voordeel porde *Schuppe* en *Lichthart* tot een torn op d' *Afogados*. Zy rukken dan voorby de sterkte *Emilia* lanx 't vlakeland, na de stroom *Capivaribi*: over welke gezet waeren, eer het de *Portugeesen* merkten. En dese sterk honderd en dartig man, verlieten eerlang haer beschansing, en weeken boschwaerd; doch, gesterkt met vier benden *Italiænen*, uit 't *Real*, vallen heevig de matroosen aen, die onder 't beschut van veertig muskettiers een begraving mackten op de breede weg, die na 't *Real* strekt. Maer dese te swak begonden te deinsen: grijpen wederom moed, zoo haest d'overste *Padburg* te hulp quam. De vyand wijkt na een andere weg, bezet by *Byma* en *Bongarson*: stiet hier wederom 't hoofd: en wendter zijden af. Hopman *Cloppenburg*, hem ontdekkende, spat met ettelijke vuuroers op hem in. Eerlang rondom bezet, zoude te kort geschooten zijn, indien niet *le Grande* voor *Cloppenburg* ruimbacn maekte, en den vyand wanschikter orde deed vluchten. Dese liet hier twintig man en zestig vuuroers leggen. De raeden van 't *Reciffo*, om de aenslag dichter by te wonen, bevonden haer binnen de sterkte *Emilia*: verkondschapt wegens den gelukkigen uitslag, zonden geswind alle lijfs en krijgs-behoefden na 't leger in floepen en booten: en volgden zelf te paerd derwaerds, vergeselschap met de bende muskettiers van *Wildschut*. d' *Hollanders* meesters der plaats, arbeiden sterk: om den voet, deze hadden op 't land aen d'ander zijde der rievier *Capivaribi*, te verzeekeren met een vastigheid. Dit spilde veel arbeid, ter oorzaak de aerde onbequaem was tot 't stichten van een sterkte: alzoo een steenachtige hardigheid heeft, die met de regen weg-smelt. *Joan Smit* trefte achter ettelijke zuiker-kisten een party *Portugeesen* aen: wierd aldaer doodgeschooten. Sijn vaen-draeger zette echter toe: zulk weinig ont-

Schuppe
en *Lichthart*
val-
len op de
Afogados:

harde scher-
mufelen
alhier:

en verschei-
de togten.

Verwoesting
op *Porto*
Francese.

De *Afoga-*
dos beeda-
ningeschaus.

ontsnaptten. 't Gelukke *le Grand, Cloppenburg* en *Bongarson* immers zoo wel. Op aenflag uitgetoogen, overvielen onvoorziens binnen de zuiker-moolen van *Ioan de Mendoza* twee krijgs-benden, nevens een rot. Dese hadden den gantschen nacht gewaekt: in den morgen stond rustende, quamen haer de drie Hollandsche hopmannen op 't lijf. Hakten meest alle ter neder. Zy spaerden den ouden bevelhebber *Antonius Ortiz de Mendoza*, met een Portugeesch regiment onlanx herwaerds gekomen, over welk opper-gezach behield, ter oorzaak de colonel aen land bleef. De zuiker-moolen wierd in assche geleid. De gelukkige togten gaven den *Hollanders* moed. Zy vatten dieshalven een gewichtig werk by d' hand. Men bezet de begraeving in *d' Afogados* met drie benden: en verdeelt 't leger in drie slagordens. Colonel *Rembach* had de voortogt: *Schuppe* voerde de middel-trop: *Byma* d' achter-hoede. Zy waeden door de stroom *Capivaribi*: leggen op een huis nevens de weg ettelijke vuurroers, om den aftogt te veiligen: en geraekten zonder eenige regenweer voor 't *Arryal*. Vinden hier een lange straet, wederzijds met winkels vol allerley waeren. Doortrekende vallen aen 't rooven: onaengzien de vyand heevig uit 't naestgelegen slot schoot, en den colonel *Rembach* en hopman *Padburg* swaerlijk quetsten. Ten noorden voor 't slot lag een reduit met twee stukken geschut: welk *Schuppe* stormender-hand bemachtigt: 't swaerd verschoonde niemand. *Schuppe* was te swak, om de stukken na de sterkte te keeren: hy vernaegeltze dan en trekt af. Doch dit ging zeer wangeschikt toe: zulx de Portugeesche bezettingen heevig uit haer sterkte vallen, en diervoegen toe-dringen: datmen onmoogelijk de gequetsten konden afbrengen, onder welke ook den oversten *Padburg*. 't Was slechter uitgevallen, renzy de colonel *Rembach*, hoewel boven de rechter teepel met een kogel getroffen, die onder het rechter schouderblad bleef leggen) den indruk reis op reis stuite, ter tijd toe 't leger door de

Merkwaer-
dige togt
van Rem-
bach na
't Arryal.

rievier *Capivaribi*, onder 't beschut van 't voornoemde huis met vuurroers bezet, doorwaede. Alhier verlooren *de Portugeesen* stijf vijftig man, behalven die in de voorige schermutzeling sneuvelden. *Den Hollanders* stond de togt op honderd en dertig koppen. Dese rusten sedert die togt niet: liepen geduurig op party door geheel *Verga*: vonden nergens tegenstand, en de zuiker-moolens allenthalven vol zuiker, in bewaering van weinige *Negers* gelaeten. *Rembach* schikte een trommel-slager na 't *Keal*, ten einde vernam na de gequetsten, en byzonder na d' overste *Padburg*, met een brief van den gevangen *Antonius de Mendoza*, en verzoek: 't beliefde den landvoogd *Albuquerque* en graeve van *Bagnola*, d' *Hollanders* voor losgeld of by verwisseling, uit hechtenis re ontslaen. De trommel slager, vriendelijk door *Albuquerque* bejeegent, bragt te rugge de wonderlijke oolie *aury* voor den gequetsten *Mendoza*: welke drie vinger breed gestreken rondom de quetzuur, by een kogel gemaakt, den kogel by 't gat uittrok. *Bagnola* zond aen *Rembach* de zelve oolie, tot dankbaerheid voor *Mendoza*, welken *Rembach* in een hang-bedde na 't *Real* liet voeren. Ondertusschen versterkten d' *Hollanders* de begraeving in *d' Afogados* met een houtewambas van vier stukken voorzien, en een storm-kat van een goteling. Ook wierd geduurig aen 't voorverhaelde slot gearbeid. Ondertusschen voerde *Schuppe* vier honderd koppen door de rievier *Jangada* by nacht na *Moribeca*: naderende, vond de weg derwaerds met omgehakte boomen gestopt: weshalven ter zijde omtrok. 't Volk had de vlekke verlaeten: d' huizen stonden meest ontledigt van huisraed: allcenlijk waeren uit *de Verga*, door vrees voor d' *Hollanders*, derwaerds gesleept vijf honderd zuiker-kisten. *Schuppe* slak de brand in 't vlekke en zuiker: niet bleef staen, als de kerk. Op d' aftogt leid hy noch in assche een nieuwe zuiker-moolen, keerde zonder vyand te zien; want die gaf 't platte land ten besten. Den landvoogt *Albuquerque*

Hollanders
stroopen
Verga af.

Beleefde
verwisseling
van gevangenen.

Moribeca
verbrand.

Be. ling-
punten tus-
schen de
Portugeesen
en Hollan-
ders in stuk
des oorlogs
beraemt.

Schuppe
veroovert
't slot Con-
ception.

Merkwaa-
rdige togt
van Ceulen
en Schuppe
na Goyana.

had tot noch toe geen lijfs-genaede aen eenig *Hollander* vergunt; doch wierd nu anders beraeden. Op goedkeuren dan der Spaensche koning en Staeten *des Vereenigden Nederlands*, zijn dese beding-punten beraemt. Men zal geen kerken afbranden, tenzy d'een of ander party uit de kerken tegenweer bood. De overwinnaer blijft verbonden den everwonnene op verzochte lijfs genaede aen te nemen: en de gevangene voor behoorlijk los-geld op vrye voeten te stellen. Wederzijds worden verboden gekaewde en vergiftige kogels, als ook getrokken loopen. *Schuppe* tot hoofd der krijgs-magt gevordert in *Rembachs* plaets, aen zijn wonde gestorven, ruste geenzints. Hy wierp uit elf schepen zeven benden voor de sterkte *Nofra Sennora de Conception* op 't eiland *Tamãrica*. De slot-voogd *Salvador Pigniero* hield niet lang tegen. Bedong te mogen vertrekken met de beelden en vordere tempelcieraeden: welk vergunt wierd. *De Hollanders* hadden reden om God in de kerk te danken, wegens zulk een heerlijke zegen, zonder bloed-storting bevochten; want de sterkte, voorzien van drie metaele en acht yzere stukken, behalven de bassen en steenstukken, was bestendig genoeg: om een harde belegering te verduuren. *De Portugeesen*, die vry geleide hadden bedongen, ontdekten aen *Schuppe* alle gelegendheid rondom her. Zulx de buitgangers, dag aen dag verrijkt, na 't veroverde slot keerden. Zy haelden de zuiker-kisten uit de moolens en pakhuisen van aller wegen. 't Geluktete wel, dan dat werk zoude blijven steeken. *Matthias van Ceulen* en *Schuppe* vaeren de stroom *Goyana* op met sloepen en booten. Halverweg stapt een gedeelte van 't heir onder *Schuppe* te land. *Ceulen* vervorderde de watertogt. Hy vernam verscheidde beschanfingen lanx d'oever, by den vyand verlaeten. Roeyde voorts, tot daer *Goyana* door twee armen in een boezem valt. Hy volgde den noorder arm; doch moest het anker laeten vallen, vermirs wegens de harde tegenstroom en naeuwe keel (want

de boomen wederzijds der oevers raekten malkander) niets vorderde. Een lichte boot nochtans quam met geweld van riemen een mijl hooger, tot aen de zuiker-moolen, toebehoorende *Joan Pais Barretto*, en vernam *Schuppe* aldaer niet: hoewel dit de bestemde plaets was, om weder by een te komen. *Schuppe* bleef langer achter, uit oorzaak van gewigtige verrichtingen; want zoo als landwaerd scheidde, ontmoet hy een begraving, dwars over een enge karreweg: voor de begraving lag een graft, diep tot de gordel toe: de borstweering stond meer dan acht voet boven 't water. Achter de zelve lag *Laurens Calvacanti* met twintig vuur-roers. Op desen valt *Schuppe* moedig aen: krijgt de beschanfing stormenderhand in, als ook de dicht-bystaende zuiker-moolen van *Cavalcanti*; vervolgt hen op de hiel en een mijl verre, tot een huis vol rijke koopmanschappen: haelde uit de zuiker-moolen van *Pacheco* en andere lanx de rievier zoo veel kisten, als de booten en sloepen konden laeden: en verkondschapt, hoe *Salvador Pigniero* aen d'overzijde der stroom nevens den oevers begraven lag, roeyde derwaerds. Eerlang bezichtigde het werk, en *Pigniero* met groote trots wandelende op de bovenste borstweering. *Schuppe* zoude hem aengetast hebben, hoewel *Pigniero* gestijft was met twee krijgsbenden uit *Garasu*: tenzy de gevangen *Negers* een weg te land aenweesen, lanx welke hy van achter konde bestookt werden. *De Negers* dan dienden voor gidzen: geleiden *Schuppe* na de zuiker-moolen *Traconhaon*, die op sijn galdery wandelde: de priester was beezig, in 't nevensstaende kapelleken, met de misse. Beide nam *Schuppe* gevangen: d'overige ontsnapten. Hy brande voorts alles voor de voet af. *Byma* scheidde hier, en rukte drie krijgsbenden *Pigniero* op 't lijf. De weg derwaerds was door-gestooken; doch *Byma* waede door de graft en beklauwterde zoo geswind de borstweering: dat de vyand verstoof. Hy volgt hem op de hiel; maer alzoo de vluchtende een

een ander pat koos, als 'tgeen na de beschanſing van *Pigneiro* leide, pakte zich dese ondertuſſchen weg: was anderzints nevens *Cavalcanti* in *Bymaes* handen gevallen. Tien dagen hielden *d'Hollanders* in 'thartje van 'svyands land aldus huis, zonder eenige tegen-ſtand; want alle namen-ze de vlucht na *d'aldeas*: (zoo noe menze de *Braſiliaenſche* dorpen.) Eindelijk keerden *Ceulen* en *Schuppe* met groote roof, byzonder van zuiker en *braſilien-hout*, t'huifwaerd. Op 't *Reciſſo* zatmen ondertuſſchen niet ſtil. Door geduurige uitvallen leeden *de Portugeeſen* ſwaer afbreuk. *Tourlon* verbrande des nachts een viſſchers dorp, lanx de ſtroom *Dolce*, en *Bongarſon* 't koſtelijk ſpeel-huis van *Cavalkant*, dicht onder 't *Arryal*, als ook de zuiker-moolen toebehoorende *Peter Acunha de Andrada*, alwaer groote buit bequam. Omtrend dees tijd wiefch 't water ſes voeten hooger, als ooit by menſchen-geheugen: zulk de werken op *Antonio Vaes* gevaer liepen van weg te ſpoelen. Zedert wierd cen gewigtige toeleg ter hand gevat; want, alzoo verſcheide *Portugeeſen*, door geduurige ſchaede verſchrikt, begonden d'hoofden te laeten hangen tot de *West-Indiſche* maetſchappy: als die wel bemerkten, hoe ten been toe uit-teerden, vermids de party van *Albuquerque* hielden, die zich eigendom toefchreef aen *Pernambuco*. Wat leide haer hier aen-gelegen, of hy of *d'Hollander* meeſter was, wanneer ſlechts geruſtelijk mogten leven. 't Lag dan gemunt op 't *Arryal*. Men trekt te veld uit *d'Afogados*. De voortogt wierd geleid door *Schuppe*: gevolgt van dardehalf honderd matrooſen, draegende ſchoppen en ſpaeden. De middeltrop ſtond onder d'overſte *de Vries*: waer achter *Abraham Roef* over *de Negers*, met levens-behoeften belaeiden, gezach had. De bevel-hebber *Byma* beſloot d'achterhoede. De bewind-hebber *Joan Gyſeling* liet zich by de rogt vinden. Aen de zuiker-moolen van *Frans Brito Machado* floegen zich *Gyſeling* en *Schuppe* ter neder: bezeten de half gemackte ſterkte nevens

de zuiker-moolen, toebehoorende *Marcus Andre*. Drie benden beleid by hopman *de Vries*, trokken na *Monteroos-moolen*, om de zelve te bemagtigen. Op dese paſten *de Portugeeſen*, uit een ſterke hinderlaege. Luitenant *Duiven-hof* voerde den verlooren trop, beſtaende uit veertig vuurroers: ontdekte de hinderlaege, en verzocht aen *de Vries* te mogen invallen. Terwijl dieswegen beraedſlaegt word, breekt de vyand aen alle kanten op. *Duivenhof* bleef niet ſchuldig. Maer de vyand zette zoo vinnig toe, dat *de Vries* en *Tourlon de Jonge* tot wanſchikte orde geraecten, en 'thuis verlooren, welk bezet hadden, om den aſtogt te veiligen. *Schuppe* vaerdigt op het geſchiet de hopmannen *Picard* en *Garſtman*: die ter rechrer tijd uit 't zuiker-ried geſprongen den vyand op de vlucht joegen. Doch dese nam dagelijx toe: zulk eerlang meer als twee duizend ſterk onder 't *Arryal* lag. 't *Hollandſche* heir begonde mangel te lijden aen liſtogt. Weshalven *Jacob Huigen* laſt ontfangt, om levensmiddelen van 't *Reciſſo* af te haelen: ſijn jagt *d'Exter* te ontackelen, en nevens een boot, met huden beſchoeyt, tegen de muſket-kogels, den ſtroom door magt van riemen op te brengen, vol voorraad ten behoeve des *Hollandſchen* legers. *Huigen* volgt ſijn laſt. Hy was nu op een muſkerſchoot onder de beschanſing by *Schuppe* opgeworpen genaedert, in een kromme bogt der rievier: als de gantsche vyandelijke magt, van de top eens heuvels, met hooge borſtweering verzeekert, diervocgen in 't jagt en de boot zonder ophouden donderde: dat beide in de loop bleven. *Huigen* zelf ontfing drie doodelijke wonden: 't meeſte volk sneuvelde: weinig gequetſten bragten het leven af. *Schuppe* dan, geperſt door ſchaerſcheid van liſtogt, trok te rugge: te meer alzoo bericht kreeg: hoe de grave *Bagnola* zeven honderd man, tot ſtyving van de groote magt onder 't *Arryal*, aenvoerde. Manhaſtig was de daed der hopmannen *Smient* en *Duinkerker*, als die in de boot gevallen een ſwaer *Portugees* ſchip vol

Hard
gevecht.Ongelukkig
wedervaren
van *Jacob*
Huigen.*Schuppe*
trekt af.Verrichtin-
gen van
Tourlon en
Bongarſon.Togt na
't *Arryal*.

kostelijke stukgoederen binnen sleepten : daer niet meer als vier zinkcroers en haer zijd geweer hadden. *Byma* overviel ook 't vlek *Moriwere* : vond 't meeste volk ter kerk ; alzoo 't feest van de geboorte *der Moeder-maegd Maria*, op den achften des herftmaends vierde : en bequam hier goede buit. *Albuquerque*, deser toestand door een overlooper verkondschapt, schikte geswind uit *Arryal* twee hondert koppen, die den her-tred van *Byma* zouden bekommeren. Maer alzoo hy niet te rugge keerde na 't *Reciffo* ; want hy trok voort op *Tamarica* : volgden de twee hondert *Portugeesen*, beleid by de kruis heer *Frans d'Almeda*. Dese achterhaelde *Byma*, die langzaam voort trok, dewijl de smalle wegen met omgehakte boomen gestopt lagen. Een half uur boven *Garafu* by de zuiker-moolen van *Peter Rocha* ging 't treffen aen. *Almeda*, steunende op sijn voordeel, zette van achter en ter zijde vinnig toe. Manhaftig verdedigde zich *Byma*. Hy mackte r'elkens hinderlaegen, waer uit de vyand zulk een schaede leed : dat *Almeda*, nevens andere voornaeme perfoonaedjen, aen kant geraekte, en d'overige op de vlucht. *Byma* viel voort binnen *Garafu*, en leide dit stedeken in assche : verschoonde alleenlijk de kerken en kloosters ; volgens beding-punten tusschen *Albuquerque* en *Rembach* ontworpen. Doch *Schuppe* beler, om over de stroom *langada* te komen, wegens de slijkerige krecken, keerde na 't *Reciffo* met groote roof uit een rijk pak-huis. De kruisers bragten ook nu en dan eenige prijsen op. Merk-waerdiger zijn de verrichtingen, die de vier schepen, drie jachten en een sloep, onder 't beleid des gezach-hebbers *Ian Ians zoon van Hoorn*, uitwerkten. Dese vloot bemachtigde *Truxillo*, een stad gelegen op een berg, en lanx de zee kant verzeekert door een dikke muur, ses voeten hoog, en dicht kreupelbosch aen 't hangen des gebergt. Moedig op zulk een heerlijke overwinning zet na de stad *Campeche*, beklimtze helddaedig, en vermeestertze gelukkig.

Heerlig
gevecht
tusschen
Byma en
Almeda.

*Ian van
Hoorn* be-
magtigt
Truxillo :

als ook
Campeche.

De buit van twee machtige steden, op gemak aen boord gebragt, stijfde niet weinig de West-Indische maetschappy. Dus lang was 't land rondom 't *Reciffo* in geduurige waepen-kreet gehouwen door d'Hollandsche wapenen : tegen welke zich *Albuquerque* met meer voordeel konde schrap zetten, alzoo hy de gelegendheid van *Pernambuco* grondig verftond, en alle inboorlingen aen d'hand had. De raed op 't *Reciffo* dan vond geraedzaem een verdere togt na 't zuiden te doen. ten einde *de Portugeesen*, ten hoogsten mismoedig door geduurige schaede, welke rondom 't *Reciffo* leeden, meer wanhoopen mogten aen herstelling van haer dagelijx verval : wanneer bespeuren, hoe 't groot *America* te klein was, om ergens vry te schuilen voor d'overlast *der Hollanders*. In wijn mand gingen tien jachten, bemand met zeven hondert soldaeten, behalven 't bootsvolk, onder zeil. *Ioan Gysseling*, *Schuppe* en *Servaes Carpentier* voerden 't hoogste gezach. Zy liepen eerst binnen de rievier *Porto de Piedras*, alwaer uit barken, pakhuisen en moolens een merkelyk aental zuiker-kisten bequamen ; waeden vorders door de kleine stroom *Tatona Mansa* : leiden 't dorp nevens *Mansa* aen koolen : en vertrokken na de rievier *Camarigibi*. De heeren *Gysseling*, *Schuppe* en *Carpentier* voerden in de nacht dese stroom op. Zy hadden slechts vier mijl gevordert, wanneer 't begon te dagen ; want de tegen-stroom en 't geboomte *mangues* beletten de snelder en vordere togt. Dese *mangues* beslaen doorgaens d'oever der *Americaensche* stroomen, byzonder zoo verre ziltig zijn, door vermenging met 't zee-water. *De mangues*, (welke allenthalven de oevers diervoegen bezetten, datmen over de rievieren niet kan komen, ten zy afgehakt worden met groote moeyelijkheid) worden driezints verdeelt. De eerste soort *cereiba* swijmt na een waterwillige ; doch heeft dikker bladeren, tegen malkander overstaende. Aen de toppen der takjens wasschen tusschen twee of drie bladeren twee steeltjens : ieder steelt-

Groote ver-
richtingen
van *Gysse-
ling* en
Schuppe.

ALAGOA AD AUSTRUM

A. Templum quere astrum cunctum
B. Alagoa
C. Sita Pflantz

je draegt vier of vijf flaeuw-geele bloemtjens, riekende als hooning. De bovenste bladeren *der cereiba* vertoonen by zonnen-schijn een blinkend zout, by donker weder of des nachts hangt het zout als een zilrige daeuw, welke met handen word afgestrecken. De boom schiet uit de takken wortels na d'aerde, en loopt met kromme bogten een oever diervoegen af: datmen nergens kan te land komen. *Cereibuna* is een andere slag van *mangues*: heeft een dik, rond en flaeuw-groen blad, een witachtige bloem en bittere noot. Wanneer eenig gevoogelt hier op aest, word haer vleesch diervoegen bitter, dat niet eetbaer is. De derde *mangue*, genaemt *guapariba*, overtreft in grootte de twee andere: haer takken groeyen niet alleen recht opwaerds, als een peere-boom; maer ook nederwaerds: die nederwaerds wasschen, wortelen onder d'aerde: schieten wederom voort niet onsterker als de moederstam: en omhelsen de andere nevensstaende takken: zulx duizend *guaparibaes* slechts een boom schijnen, en alle toegang beletten. *Gyffeling*, dan roeyde niet verder de rievier *Camari-gibi* op, alzo de *guaparibaes*, van d'een oever tot den ander gegroeyt, den stroom stopte. Te meer, dewijl bericht was ingekoomen uit de gevangenen: dat in *Porto Franceses* een groote schat zuiker lag. Derwaerds spoeyd dan 't Hollandsche heir: vind onder een stroo-dak in het bosch vier en zeventig kisten: uit de pakhuisen wierden vry meer weg gesleept. Men liep 't land wijd en zijd af, na *Alagoa del Norte*, *sant Miguel* en *Alagoa del Zul*. Alhier viel *Schuppe* binnen 't schoone vlek *Sennora de Concecaon*, welk verbrande: als ook een schip staende op staepel, de gebouwen aen de mond der stroom *Alagoa*, en 't gereedschap tot twee schepen. De *Hollanders* bequamen hier groote buit: te meer nadien d'ingezectenen nergens min als voor vyand vreesden. *Tourlon* de Oude rukte van *Tamarica* vier krijgs-benden na *Mongianguape*, alwaer de bezetting uit *Garafu* en ettelijke *Jesuieten* nestelden, en 't volk

affchrikten om zich te begeven onder de West-Indische Maetschappy, waer toe zeer over hielden. Doch *Tourlon* trok zoo bedektelijk niet, of zy kregen de snuf in de neus, en zagen om een goed heen komen. Hy vond dan *Mongianguape* ledig: offerde het op aen de vlamme, gelijk ook ettelijke zuiker-moolens; doch spaerde alle, die vry-geleide hadden bedongen. Ongelukkiger liep de togt van d'overste *Byma* af. Dese, om den *Portugeesen* blijk te geven, hoe nergens veilig woonden, trok na 't dorp *San Amaro*, drie mijl ten zuiden boven 't *Arryal*. Behalven honderd en veertig muskettiers voerde hy twee benden. Uit de *Afogados*, by nacht voortgerukt, quam tegen den dageraad binnen *Amaro*, welk in affsche leide, nevens een zuiker-moolen en pakhuis vol zuiker, na dat ieder soldact zoo veel genomen had, als draegen konde. Een gemeine wapenkreet bragt de *Portugeesen* in wapenen. Zy vlieden van alle kanten toe, en vallen op d'achterhoede. Aen een beek, beleid met twee boomen, over welke man voor man gaen moest, verhief de strijd vinnig. De *Portugeesen*, vier honderd sterk, kreegen alle uuren nieuwe hulp-benden. Zy hadden de wegen allerwegen met omgekapt boomen gestopt: lagen in een hinder-laege nevens 't gezeide beekjen: lieten den verlooren trop, en zeventig koppen van hopman *Everwijn* overkomen: stooven thans op: en losten de vuurroers van alle kanten. 't Had hier slecht uitgezien, ten zy *Smit* te hulpe quam. Zy swenkten dan om, tasten d'achterhoede, geleid by d'overste *Byma*, aen; maer dese weerde zich diervoegen: datze na een zuiker-moolen, gelegen op een hooge berg, afzakten: en aldaer, ten bewijs van moed, veel geruchts met trommelen en trompetten maekten, en vinnig vuur gaven. *Byma* had ten voordeel een klein boschje aen de voet des bergs: moest evenwel dicht voorby de moolen heen, ten doel van 's vyands musketten, aftrekken. Hy neemt dan een mannelijke toeleg: gebied de soldacten de zuiker en vordere buit van den hals te werpen, en

Togt van
Byma na
Amaro
loop: sekerp
af.

Mangues
merkwaer-
dige boomen.

Vordere
verrichting
van Gyffeling.

Concecaon
verbrand:

als ook
Mongianguape.

by den berg op te vliegen. De stoutmoedigheid verbaefde *de Portugeesen*: als die de vlucht namen, zonder wederom hoofd te bieden. *Byma* vervolgde zijn weg na *de Afogados*: en liet stijf zeventig dooden, gevangene of gequetsten achter: van welke nochtans zommige nu en dan te voorschijn quamen: ook wisselde *Albuquerque* vijftien. Het is wel af te nemen, dat *de Portugees* meer schaede heeft geleden, alzo hy ten verscheiden reise de wijk nam, daer hand aen hand gevochten wierd. Terwijl 't werk aldus te land toeging: kruiste de bevelhebber *Smient* met zes zeilen voor *Parayba*. Twee schepen uit zijn vloot, nederwaerds gezakt omtrend d'haven *Formoso*, ontdekten vijf karveels, een pynas voerende ses en twintig en een kloeke fluit achtien stukken, beide *Duinkerkers*. Na eenig schut-gevaert, liepen de pynas, fluit en een karveel in de barning op de grond en stieten aen spaenderen: twee karveelen ontsnaptten binnen *Rio Grande*, twee wierden veroverd. *De Portugeesen*, bericht wegens 't verongelukken der twee *Duinkerkers*, vaerdigden af zeven barken, om eenig goed te bergen. *Lichthart* kreeg hier lucht af: liep met twee sloepen los by de rievier *Conayou* in, op de barken aen, hoewel met zeventig soldaeten bemand. Dese, na kleine tegenweer, vluchten boschwaerd. Doch, alzo 't bosch met de vloet onder-liep, 't welk een slibbige grond maekte, zakte de vluchtende tot de knien toe in de slijk, zulx niet voort konden. *Lichthart* verzuimde die kans niet: hy loopt met 't jagt dicht onder de wal: rukt twee metaele stukjens te boord: waer mede als ook met musketten, geduurig vuur gaf: zulx weinige den bloedigen dans ontsprongen. Voorts roofde hy uit de barken 't geen dienstig oordeelde, en stakze aen brand. Eerlang wierd een gewigtige toeligter hand geslaegen. De bewindhebber *Matthias van Ceulen* lichte d'ankers van vier schepen en zeven jagten, bemand met acht honderd en acht koppen, na *rio Grande*. 't Was gemunt op *tres Reyes*.

*Smient ver-
nielt een
Portugee-
sche vloot.*

*Lichtharts
verrichting.*

Dese sterkte beslaet d'uiteerste punt van 't land ter slinker-zijde van der rievier *Grande*, voor die uit zee binnen vaert. 't Land binnewaerd is laeg, broekachtig en volgeboomt, achter welk hooge bergen rijsen. Aen d'ander kant der stroom staen inscheligh verheeven toppen, draegende dichte bosschaedjen. Lanx de zee loopt een steene rif, welk onder de golven duikt, en dicht by 't slot een opening heeft, waer door de schepen in en uit de stroom *Grande* vaeren. De strand binnewaerd, door de stroom bespoelt, word met de vloet plas gezet. Op 't hoogste van de strand rooken twee kalk-ovens. Ter zijde van *tres Reyes* valt *de Kruis-stroom* uit een kleine poel in de rievier *Grande*, aen sijn opening tusschen de twee steene riffen diep tien, acht, negen en ses vademmen, binnen meest drie, behalven voor 't slot, alwaer de grond tot acht, zeven en negen vademmen zinkt. 't Portugeesche dorp *Natalis* gebouwt nevens de stroom *Grande*: tusschen dit en de sterkte loopt *de Kruis-rievier*. Ter zijde van *tres Reyes* steekt een ondiepte, die by ebbe blik leid, diep in de stroom: hoedaenige hier en daer meer zijn. Tegen 't slot over valt een versche vloed tusschen twee droogten in *Grande*: en weinig verder een zoute stroom, alwaer ettelijke visschers hutten stonden. Achter de sterkte zietmen kreeken vol zoet water, en tusschen de kreeken zandachtige hoven. 't Slot zelf heeft hooge muuren, na de land-zijde twee swaere bolwerken, aen de zee een uitsteekende punt, op ieder bolwerk een wachthuis, buiten de punten uitgetimmert: weinig daken steeken boven de hooge wallen. *Lichthart* liep onder 't geschut deser sterkte met acht zeilen binnen de rievier *Grande*. *Smient* hield de wacht met twee schepen en een boot: om den vyand alle toevoer van buiten af te snijden. *Lichthart* binnen-vaerende, sleepte twee karveelen weg, hoewel dicht aen 't slot gekort lagen: wierp een krijgs-bende nevens anderhalf honderd matroosen aen den zuidelijken oever: bezette de versche rievier met

*Beschry-
ving der
sterkte tres
Reyes:*

*wordt bele-
gerd:*

boo-

booten : trok recht op *tres Reyes* aen : en legerde zich om de waterput , die onder 't duin voor 't slot was. In middels lande 't overige heir achter de noordzijde van *Punto Negro* , in een kleine inwijk , by *de Portugeesen* rondom beschanst : alzo men onmogelijk ergens anders kan uitstappen , ter oorzaak de kust twee pieken steil hoog rijst , waer achter zich 't gebergte verheft. De vyand had lichtelijk 't land gestuit , indien niet slaeuwhattig geweest was. Wanneer nu 't gantsche leger den boodem onder de voet kreeg , trok het in dese orde voort. *Byma* leide de voortogt , *Garstman* de middel-trop , en *Kloppen-burg* d'achterhoede : ieder slagorde bestond uit twee krijgsbenden. Zy hielden eerst den oever ; doch alzo te eng was , vermids 't hoog water , sloegen landwaerd : alwaer den weg beschanst vonden ; doch zonder volk. 't Was toenmaels een zeer heete dag : de weg zeer moeyelijk , wegens hooge zandduinen en diepe valleyen , daer noch water noch koel windeken verquikte : zulk veele aemechtig nederzijgden , die d'achterhoede opnam. Twee uren had nu 't leger getoogen . wanneer een huis op een heuvel ontmoete , waer uit eenige schooten gedaen wierden. Dartig man , derwaerds gevaerdigt , maekten alhier goede buit. *Byma* geraekte na middag binnen 't dorp *Natal* , alwaer een gedeelte van 't volk leggen bleef : met d'overige trekt hy na 't slot *tres Reyes* een uur verder , over een brugge , leggende op *de Kruis-rievier* . Hy bezette dese , en verwoegde zich by *Lichthart* , achter 't duin voor de sterkte op een musketschoot gelegert. Tegen den avond quam 't overige volk in 't leger. Wederzijds wierd dapper geschooten. Men begon des nachts een loopgraef door 't duin na 't slot. Eerlang stond een stormkat op d'hoogste heuvel vaerdig : uit de verooverde karveelen bragt men op de stormkat twee metaele achtien-ponders. Uit de mortieren wierden tien granaeden geworpen ; doch vielen alle mis , uitgezondert een. Thans vertrok-

ken twee gezanten *der Tapuyers* na huis : ten einde d'aenkomst van *d'Hollanders* aen haer landaerd bekend maekten. De belegeraers maekten des nachts hier aen drie stormkatten klaer , en 'tgeschut , tusschen de schanskorven geplant , zulk een opening : dat de meeste stukken op 't slot bloot stonden , en uit haer afuiten vielen. Ook lag een groot vak der borstweering onder de voet : zulk de bezettingen ten doel van 'tschroot en minder kogels stonden. *Ceulen* dan eischte de sterkte op : de slotvoogd *Peter Mendez de Govea* antwoorde manhaftig : de Spaensche koning had hem *tres Reyes* toevertrouwt : hy wilde liever duizend dooden sterven , dan 'tzelve aen iemand anders overleveren. Hier op ging 'tschieten wederom aen. Van vier granaeden viel een midden in 't slot , die zulk een slag gaf : dat steenen en balken hemelwaerd vloogen , tusschen een naer gekrijt van verminkten en gequetsten. Zedert sweeg des vyands grof geschut. Zomtijds wierd een vuurroer gelost. Ondertusschen zijn des nachts wederom twee veldstukken van boord op een andere duin gebragt , die voordelig in de sterkte speelden : terwijl hopman *Mansveld* , gedurende de duisternis , *de Portugeesen* aen een ander kant in de wapenrecht hield : maekende de mijne , als of stormvaerdig stond. Met den dageraad bragt een soldaet aen den bewindhebber *Ceulen* een brief , behelsende een verzoek , om by billijke beding-punten 't slot over te geven. *Ceulen* maekte swaerigheid den brief te aenvaerden : dewijl by den slot-voogd niet was onderteikent ; doch alzo de bringer verzekering deed : 't getroffen verdrag zoude echter gehouden worden : waer voor zich d'overste *Sebastiaen Vinbero Coelho* sterk maekte , die 't schrift met byvoeging van sijn naem had verzegelt : zoo trok uit 't leger nabinnen hopman *Maulpas* , in verwisseling tegen een Portugeesche bevelhebber. Men verstond eindelijk wederzijds : de bezetting zal uittrekken met geweer en pakkaedje : aen

Potigi te land gezet worden : en 't slot nevens 't geschut en allerley oorlogsgereedschap , den *Hollanders* ter hand stellen. Tachtig man trok uit de sterkte, voorzien van negen metaelle, twee en twintig yzere stukken, en voorts allerley oorlogsgereedschap ten overvloed. Aen *Garstman*, tot gezachhebber over de veroverde sterkte gesteld, wierden anderhalf honderd bezettingen toegevoegd. Na dat de werken rondom geslecht waren, en d'ingezetenen aller wegen verzocht, den eed van getrouwigheid te doen aen *Garstman*, ging de vloot zeil. Men veranderde de naem van 't slot *tres Reyes* in *Ceulen*, na den bewindhebber, die 't meeste bewind had over de belegering. Met 't begin des jaers sestiën honderd vier en dertig, lichten voor 't *Reciffo* ses en twintig zeilen d'ankers : om by verdeelde troppen te kruisen voor d'inwijk *todos los Santos*, d'outhoek *Augustijn*, de rivier *Francisco* en *Parayba*. Ook gingen zeil *Schuppe* en *Lichtbart* met twee schepen, een jagt, twee zeilbooten en een sloep, voerende, behalven de matroosen, twee honderd vuurroers. Wegens een harde storm, die haer op laegerwal overviel, konden niet anders verrichten : als dat binnen de rivier *Una* een zuikermoolen in affche leide. Maer de twee gezanten der *Tapuyers* volbragten haer wederom-reize niet : de voornaemste werd op de wegh doodgeslaegen : d'andere genaemt *Janspretin* vluchte na het veroverde slot *Ceulen* te rugge ; doch hervatte de reis, en boodschapte sijn koning *Iandovi* : hoe d'*Hollanders* zich meesters hadden gemaakt van de sterkte *tres Reyes*, nu *Ceulen* hernaemd. *Iandovi* zakte terstond na de stroom *Grande* af. 't Heir, bestaende uit een gemengde hoop van mannen, wijven en kinderen, maekte uit stijf anderhalf duizend zielen : hoewel slechts drie honderd strijdbare mannen achter den heuvel voor 't slot haer nedersloegen. *Garstman* stelde dit volk te werk. Hy vaerdigt honderd en sestig af, onder 't opzicht van dertig *Hollanders*. Gezaement-

lijk trekkenze landwaerd. In een bos-schaedje, acht uren boven de sterkte *Ceulen*, wierden drie leedige huisen gevonden, ettelijke hoornbeesten en drie *Brasiliaenen* springende uit een nieuwgemaekte hut. Eindelijk geraekten omtrent een vast getimmer, werwaerds de vyand, dardehalf honderd sterk, uit alle hoeken zaemen liep. d'*Hollanders* echter zetten toe, en de *Portugeesen* verbaesd door zulk een manhaftige moed, op de vlucht, zonder tegenweer. Uit *Texel*, de *Maes* en *Zeeland* quam nu en dan versch volk op 't *Reciffo*, behalven de buit gemaakt met veroverde prijzen. En alhier werd wederom een gewichtige aenslag ter hand geslaegen. 't Geide de sterkten aen de rivier *Parayba*. 't Noordelijkste slot aldaer, ten deelen open, was uit sloffigheid doorgaens met weinigh volk bezet : te meer dewijl uit de stad *Parayba* en de vastigheid aen de zuider oever altijd gestijft konde worden. Herwaerds zet de vloot, twintig schepen sterk, verdeelt in twee slagordens, onder het gezach der opperhoofden de bewindhebber *Joan Gysseling*, *Schuppe*, *Servaes Carpentier* en *Lichtbart*. Tot de vlagge der achtertocht behoorden elf zeilen : uit welke *Gysseling*, beneden 't noordelijk slot *Antonio*, d'helpst der vlootelingen te land zette. Om de gelegendheid der sterkte te verspieden stapte een trop voor uit ; doch stuite voor een reduit met stormpaelen bezet, door welke niet konde breeken, dewijl van bijlen en houweelen onvoorzien was. Maer de negen schepen, die *Lichtbart* voerde, mogten 't gat der rivier *Parayba* geenzints bezeilen, vermits tegenwind en flappe koelte : waerom benoodzaekt waeren buiten reik van 't geschut der sterkten te zetten : daer anderzints meinden op te loopen, en een eilandeken in 't midden der stroom te bemagtigen : om de stroom te sluiten, dat geen hulpbenden voor de twee sterkten *Antonio* en *Margareta* uit de stad *Parayba* afquam. De bezettingen op *Margareta* ziende, hoe d'*Hol-*

Tres Reyes word overgegeven en *Ceulen* genaemt.

Kruisers voor *Brasil*.

Onderhandeling der *Hollanders* met de *Tapuyers*.

Haer togt landwaerd is merkwaardig.

Aenslag op *Parayba*, by de *Hollanders* ondernomen, mislukte.

landers

landers Antonio naderden, voeren met barken derwaerds ten bystand: spanden ettelijke offen voor drie veldstukken, die geplant wierden op de reduit: en schooten vinnig by 't bosch in, alwaer *Gyffeling* lag nedergeslaegen. De vyand ondertusschen was sterker als *Gyffeling*: weshalven geraedzaemst een halve maen, tot veiliging der aftogt, aen strand op te werpen: te meer alzoo de slach-orde van *Lichthart* door tegenwind de rievier niet konde bezeilen. De enge mond van *Parayba* heeft dartig en meer vademmen diepte, en wederzijds op d'uiteerste hoeken een slot. 't Noordelijkste Antonio vierkant gebouwt, beslaet een rond eilandeken, door een kreek gescheiden van 't vaste land, welk t'eenmael vol bosschen staet, gelijk ook aen de zuider oever. Maer de zuidelijke vastigheid *Margareta* vertoond buiten om een sterk hoornwerk, en binnen vijf bolwerken: bestendig om een streng beleg te verdueren. Weinig inwaerds op de rievier leid een driekantig eiland, verzeekert na de zee mer de sterkte *Restinga*. Dese vruchteloose aftogt viel den vlootelingen verdrietig. Zy verstonden gezaementlijk 't werk elders te hervatten. Men smijt dan over staeg na d'uihoek *Augustijn*: te meer niet onwaerschijnlijk gisten, dat de sterkten aldaer hulp-benden voor *Parayba* hadden afgeschikt. Doch belangende d'uihoek *Augustijn*, het is een hooge berg, bestaende uit vele heuvelen, welke omtrend een viendeel uurs buiten het land zee-waerd steekt. Ten zuiden leid *de Barra*, een opening in de smalle klip dijk, die van de mond der haven, waer door de rievier *Poyuca* zich zee-waerd looft, een mijl lanx de kust rechtstreeks loopt. Tegen over *de Barra* binnen d'haven leggen twee eilandekens: 't kleinste kreeg de benaeming *Gyffeling*, 't grooter *Walcheren*, beide rondom vol geboomte, en aen de waterkant met breede stranden, tusschen welke de stroom *Poyuca* door enge diepten uitwaetert. d'Haven heeft groote ruimte, vol ondiepten en een naeuwe mond, ter

eenerkant verzeekert van een stormkat, op de punt zee-waerd steekende, aen d'ander zijde beslooten van degezeide klipdijk. Achter de stormkat schuilt een rotze, en weinig te land in staet een reduit. Voorts rijsen hier en daer tamelijk hooge bergen. d'Haven maakt noord-westelijk een diepe bogt, die omswiert na de rievier *Poyuca*: alwaer op een half eiland 't slot *Puntael* gezien word. Ter zijde van 't *Puntael* leggen vier langwerpige moerasschen, een stukweegs landwaerd. 't Stedeken *Nazaretta* vertoond haer schuins af van de voornoemde stormkat. Met den morgenstond liep een gedeelte der voornoemde vloot by de mond van d'haven in: onaengezien *de Portugeesen* uit de reduiten, stormkat en 't groote slot, met swaer geschut, dapper schooten, zonder merkelijke schaede: als alleen dat 't jagt *de Zee-ridder*, door quaede toeverzicht vast geraekt, in de grond geboord wierd. Geswind stapten *d'Hollanders*, beleid by *Lichthart*, uit de sloepen onder 't *Puntal* te land, en quamen diervoegen *de Portugeesen* over den hals: dat ze 't *Puntal* ten besten gaven: meer als twee duizend zuiker-kisten in ettelijke pakhuisen aen brand staken: en een groot schip, nevens twee barken, in de grond hakten. 't Gelukte den kolonel *Schuppe* zoo wel niet, de welke met een gedeelte der vloot lanx de kust tot de rievier *Iangada* af en aen hield; doch nergens konde landen: ter oorzaak voor de strand een klippige dijk lag, en elders zulke barningen vielen, dat de booten 't grootste gevaer liepen. Ook was het onmoogelijk voor de soldaeten doel te raemen in 't schieten, wegens 't schommelen der booten: daer de vyand, ten middel toe in zee staende, gewisser trefte. *Schuppe* dan keert te rugge, vind een gat door de klipdijk, niet wijder als een scheeps breedte, en by gemein gety acht voet diep, *den Portugeesen* zelf of onbekend, of ten minsten niet in gebruik. Alhier doorgevaren, vind *Lichthart* meester van 't *Puntal*, en bezig met 't sluiten van een steene reduit,

Verrichtingen der Hollanders op d'uihoek *Augustijn*, zijn van groot belang.

Beschrijving der sterkten voor *Parayba*:

als ook van de uihoek *Augustijn*.

welke de vyand niet had voltrokken; was anderzints verzeekert door een wal-voet en staketfels rondom. Hier leide *Lichthart* twee krijgsbenden: en wierp een begraefing na d'hoogte toe, tot een voorwacht. Ondertuffchen kreegen *de Portugeefen* van aller wegen hulpbenden. Aldus gestijft, waegen een torn op 't *Puntal*: te meer alzo d'Hollandfchê magt noch ten grooten deelen binnen fcheeps-boort lag. Zy zetten dan vijftien honderd sterk vinnig toe, verdeelt in twee troppen. De grootste quam door 't bosch: achter 't naest-gelegen moerfch om: en drong ter zijde in, daer de vijftien fchepen, by *Lichthart* ver-o-overt, ten anker lagen. d'Overige *Portugeefen* tasten d' uiterste befchanfing aen. d'Hollanders weerden zich mannelijk; doch moesten eindelijk d'hertred nemen na de reduit. Weder-zijds liep 't gevecht fcherp af. Doch de jagten voor de wal fchooten diervoegen met fchroot, dat de drang der aenvallers dapper dunde: eindelijk alle boschwaerd vloeden: en haer dooden niet weg fleepen, tegen gewoonte; want anderzints draegen doorgaens *de Portugeefen* ftoppen by zich, tot 't afvoeren der lijken. Terwijl *Gyffeling*, *Schuppe* en *Lichthart* aldus hardebolden op 't *Puntal*, ondernam de vyand een gewichtige aenflag: welken hem licht gelukte, ten zy de bewindhebber *Matthias van Ceulen* eenige lucht kreeg uit een overlooper. Het gelde 't *Reciffo*. Om deze plaets te misleiden, hield hy d'*Afogados* en de sterkten op *Antonio Vaes* in geduurige wapenkreet: weshalven de meeste krijgsmagt derwaerds trok. Twee benden burgers, die te vooren den oorlog volgden, bleven binnen 't *Reciffo* tot bezettingen. 't Werk leid aldus. Van de stad *Olinda* af loopt een smalle reep lands, waer op verscheide sterkten leggen: 't einde den reep beslaet 't *Reciffo*; welk certijds na *Olinda* 't eenemacl open lag. Doch zedert d'Hollanders 't veroverde *Olinda* verlieten, is het tegen die zijde meest gesterkt: aen 't uiterste einde verzeekert met een stormkat, afsnijding en staketfel,

welk ter eener kant tot in zee, ter ander in de rievier *Bibiryba* strekt. 't Buitenste slot na *Olinda* is *de Bruin*, voorzien van een hoornwerk. Voorts leggen de sterkten *San Jorge* en *Wardenburg* schuin over malkander. Op de stroom *Bibiryba* houden doorgaens een of meer jagten de wacht. 't Slot *de Bruin* wierd eerst *de Portugeefen*, waedende door 't water, gewaer: men loste 't gefchut. *Wardenburg* en *San Jorge* fchoot inschelijx. De bewindhebber *Ceulen* en luitenant colonel *Byma* vloogen met een bende gewaepende burgers na de steene stormkat: waer van dapper vuur gaven uit gefchut en musketten op den vyand. Echter geraecten dartig om de staketfel voorby de steene stormkat. Weshalven de bewindhebber *Ceulen* met eenig volk na binnen trok, ten einde den bende burgers te hulp quam, en de houte batery bewaerde. Voor de

loopt te loor.

Storm der Portugeefen op 't Puntal.

als ook op 't Reciffo:

*Byma be-
floekt te
vergeefs
't Arryal.*

de bezetting geen drie honderd man uitmaakte. Dit bericht moedigde *Byma* aen , om 't *Arryal* te bestooken: hy rukt dan des nachts met duizend koppen uit 't *Reciffo* derwaerds : en schiet in den morgenstond van de naestgelegen heuvel zestien granaeden, van welke zeven binnen 't *Arryal* nederplotsten , met kleine verrichting; want alzoo 't *Arryal* binnen een groote ruimte heeft, liepen de bezettingen, giffende ten naesten by waer de granaeden vallen zouden, aen d'ander kant der vastigheid. De steile en hooge wallen , met genoegzaam krijgs-volk verzeekert , beletten het stormen. Een granaed viel te kort in de huisen voor de sterkte: waer door aen brand gerackten : zulx eerlang een straet met kostelijke winkels en de gantsche wijk *der Italiaenen* ten grond toe afbranden. *De Portugeesen*, voor 't *Puntal* verkundschapt , hoe *Byma* 't *Arryal* bestoekte met duizend man , giften de bezetting binnen 't *Puntal* swak te zijn , alzoo meinden : dat de meeste vertrokken waeren na het leger voor 't *Arryal*: te meer nadien *d'Hollanders* weinig te voorschijn quamen , en kort binnen de reduiten bleven, welke *Lichthart* aen een storm-kat vast sloot. Weshalven zy lanx de voorige weg met twaelf honderd man een storm op 't *Puntal* hervatten. Een karveel met twee metaele stukken en een krijgs-bende lag ten anker tegen de aenkomst *der Portugeesen*, onder welk dicht voorby moesten trekken : toen de vuurroers haer bereiken konden , gingen alle los , en dunden zeer de voortogt van de vyanden : die aldus raeuwelijk onthaelt , zonder vordere verrichting , te rugge deinsden. Zedert zijn de huisen op 't *Puntal* met een wal verzeekert. *Lichthart* maekte voorts drie beukeryen : aen de noordzijde van 't eilandeken *Walcheren* lag een , voorzien van ses yzete en vier metaele stukken. 't Volk deed doorgaens alle nachten invallen landwaerd. Eindelijk licht de gantsche vloot d'ankers, met een groote buit zuiker. Drie jagten alleen, nevens de raed *Servaes Carpentier* , bleven voor

*Tweede
storm op
't Puntal
wordt af-
geslagen.*

't *Puntal* wacht houden. Ondertusfchen quamen nu en dan prijfen aen 't *Reciffo*, en schepen uit 't vaderland. Zedert wierd eenige onderhandeling gehouden, uit naem der graeve *Bagnola* ter eener zijde, en van de gevolmagtigde opperhoofden binnen 't *Reciffo* ter ander kant, tusschen de Spaensche overste *Veedor* en de gezach hebbber *Byma*. *Bagnola* verzocht dit besprek, onder voorwenden eeniger geschillen, nopende de besloote bedingpunten op 't stuk van lijfgenaede en 't lossen der gevangenen. *Veedor* een staetig man begon aldus: *Bagnola* verzocht, uit een vredelievende toegenekendheid tot *d'Hollanders* herstelling der plaetsen in *Brasil* door haer veroovert, op billijke voorwaerden. Hy wilde alle onkonsten, by de West-Indische maetschappy gemaekt, ten vollen vergoeden : dewelke immers weinig uit trok uit de verheerde plaetsen, ja haer onkosten nergens na betaelt zag met de buit, die nu en dan maekte. De Spaensche koning had tot noch toe zich de Brasilsche zaken weinig gekreunt, ter oorzaak niet anders konde bevroeden, of 't werk der West-Indische maetschappy zoude van zelfs wel dood loopen; doch begint nu gevoelen te krijgen, zedert *d'Hollanders* hebben afgeloopen *de Affogados*, *Verga* en *Parayba*. Weshalven swaere toerusting maekt, om herwaerds een oorlogs-magt over te schikken, welke de West-Indische maetschappy, schoon driemael magtiger als nu is, geenzints zal wederstaen. De koning heeft onlanx twee rijke zilver-vlooren behouden ingekreegen. Indien gy luiden de toekomstige vloot derft afwachten, zult grouwelen, wanneer voor 't *Reciffo* ten anker loopt. *Den Veedor* wierd tot antwoord te gemoed gevoert: 't Gesprek was by den graeve *Bagnola* niet verzocht, om zulke swetzeriyen te hooren; maer tot sliffing van voorgewende geschillen omtrend 't bedongen lijfs genaet. Nooit zoude de West-Indische maetschappy voor geld of koop-waeren afstand doen van haer plaetsen in *Brasil* met den swaerde gewonnen; maer ten uystersten by alle

Onderhandeling van vrede tusschen Portugeesen en Hollanders.

Redden van Veedor tot Byma.

Antwoord van Byma.

moogelijke middelen verdeedigen. Zedert beklom luitenant *le Temps* het gebergt, op welk de vyand een sterke beschanſing had gemaekt buiten *Olanda*: en ſtak de huifen binnen de begraving in brand: zulx de vlam op 't *Reciffo* by lichten dage gezien wierd. Men veranderde nu ook de naemen van zommige Portugeeſche veroverde plaetſen: 't Slot aen d' uithoek *Augustijn* wierd geheeten *Gyſſeling*, het ſtedeken op *Tamarica Schuppenſtad*, de ſterkte aen *d' Afogados Prins Wilhem* en 't *Puntal* de vaſtigheid van der *Duffen*. Onaengezien 't verzoek by de algemeine Staeten en Weſt-Indiſche maetſchappy gedaen tot langer verblijf der gevolmagtigde bewindhebber en *Ceulen* en *Gyſſeling*, maekten zich vaerdig tot de reis t' huiswaerd: byzonder ter oorzaak te gemoed zagen een groote ſchaersheid van lijf-rogt, tenzy ſpoedig uit 't *Vereenigde Neederland* levens-middelen bequammen. Geduurende haer twee jaerig beſtier, haddenze veroverd vijf duizend vijf honderd en negentien zuiker-kiften, honderd negen en vijftig duizend, negen honderd negen en dertig ponden braſilien-hout, een en dertig ſchepen gelaeden met goederen, welk uitmaekten drie en twintig tonnen gouds: behalven de prijs der ſchepen en 't geſchut, de veroverde ſterkten, verbrande zuiker-moolens en andere gebouwen. Zy lieten, tot verzekering van *Braſil*, vier duizend, een honderd en ſes en dertig ſoldaten, verdeelt in twee en dertig krijgs-benden, onder d'opperhoofden *Schuppe* en *Arciſſeuwſki*. Bragten met haer over ſtiff honderd krijgs-knechten, een en vijftig zieken of verlemde. Voorts bleven aller wegen voor de Braſilſche kuſt kruifen twee en dertig zeilen, bemand met duizend zeven en achtentig bootſgeſellen: behalven de vier jagten voor d' uithoek *Augustijn*, en ſes ſchepen in de haven van *Pernambuco*. Na dat *Ceulen* en *Gyſſeling* dan zee hadden gekooſen t' huiswaerd, quamen verſcheide prijſen binnen vallen, als ook ſchepen uit *Texel* en de *Maes*. De *Hollanders* liepen ſterk op party. *Schuppe* en *Lichthart* lichten ook

d'ankers van acht zeilen, geſterkt met ſes krijgs-benden: om alle havenen ten zuide af te loopen: alzoohier en daer, volgens aenbrengen van hopman *Wilhem Cornelis zoon*, zuiker ingelaeden wierd by Portugeeſch vaer-tuig. Doch *Iandovi*, die den ſlot-voogd *Garſtman* met ſijn *Tapuyers* byſprong, wanneer *d' Hollanders* haer meesters hadden gemaekt van de ſterkte aen de mond der ſtroom *Grande*, hielp hem doen twee land-togten. Hy verfloeg op d'eerſte togt zeven en dertig Portugeeſen, op de tweede honderd en ſestig: vertrok na een vriendelijk aſcheid van *Garſtman* t' huiswaerd: liet ſijn zoon de jonge *Iandovi* en broeder *Caracara* onder des zelfs opzicht: en nam met zich ſes Hollandſche muskettiers. Eerlang zond *Garſtman* den jongen *Iandovi* te rugge, verzoe-kende door den zoon: de vader be-liefde, hoe eer hoe liever aſte zakken na de ſtroom *Grande*, tot een gewichtige aenſlag. *Iandovi* vaerdigde ſijn zoon, nevc *Copun* en vier van de Hollandſche muskettiers te rugge, berich-tende: hy ſtond om te ſluiten met de naeſt gelegene *Tapuyers*, ten einde haer magten zamen-smolten: en gelijkelijck, zich vervoegende tot *d' Hollanders*, geweldiger hand de Portugeeſen op 't lijf vielen. Ondertuſſchen ver-trokken de Jonge *Iandovi* en *Copun* na 't *Reciffo*. Uit nieuws-gierigheid be-geerden ſederwaerds te trekken: welk verzoek te lichter is toegeſtaen: om te dooden een gerucht onder de *Tapuyers* door de Portugeeſen verſpreid: namentlijck, 't was met *d' Hollanders* gedaen: zy maekten alle moogelijke toebereiding, ten einde 't *Reciffo* ver-lieten, en voorts geheel *Braſil*: zulx haer bondgenooten aen de Spaenſche magten beſten gaven. De Jonge *Iandovi* dan en *Copun* ſchepten groot genoeg in het bezichtigen der bateryen, reduiten, beſchanſingen en vordere verſterkingen, rondom 't *Reciffo*. Om nader met de *Tapuyers* te handelen, ver-trokken na *rio Grande* de raed *Jacob Stakhouwer* en colonel *Arciſſeuwſki*. De tolk *Antonius Parapoava* bragt bericht aen den ouden *Iandovi*: hoe twee

Land-togt
der Tapu-
yer Iandovi
met Garſt-
man.

Onder-
handeling
met de Ta-
puyers.

voor-

Verande-
ring der
namen van
de plaetſen
by d' Hol-
landers
veroverd.

Verrichting
der bewind-
hebber en
Ceulen en
Gyſſeling.

voornaeme heeren van 't *Reciffo* waeren afgekomen: ten einde met hem handelde, wegens een gewichtige aenflag op de *Portugeesen*, als ook wat trekken zoude, wanneer den West-Indische maetschappy met de wapenen bysprong, zoo dikwils ontbooden wierd. Ondertusschen deden *Stakhouwer* en *Arcifsewski* dagelijx groote landtogten, tot tien en elf mijlen verre: vernachten hier en daer in verlaetene huizen: vonden nergens eenig mensch; want alle gevlucht waeren, niet alleen uit schrik voor d'*Hollanders*; maer inzonderheit voor de *Tapuyers*, die geen levendig schepsel verschoonen: waer af zy blijk zagen in een leedig huis, alwaer tusschen nedergehakte menschen de beenderen lagen van meer dan twee honderd hoorn-beesten. Voorts bezichtigden met verwondering, hoe de rievier *Grande* vier mijl boven 't slot *Ceulen* dood loopt. *Caracara Iandovis* broeder wees een diepe drooge delling, binnen welke eertijds de stroom vloeyde. Hy zelf was eens drie weeken opwaerds gevaeren lanx de stroom, levende by jagt, *cayous* en wortelen: niemand wist, waer 't water verzonk, of een andere strek nam. Vorders berichte hy, hoe *Iandovi* over seftien honderd zielen heerschte: de vrouwen droegen den mannen achter na d'hamakken, om des nachts te rusten, reisden zonder vaste wooningen geduurig van d'een plaets tot de andere, meest verdeelt in troppen, ten einde beter aen de kost geraekten. 't Jong volk bleef by *Beretiawa*, d'oude by *Iandovi*: rondom welkers land woonden de swakke landaerd *Aciki*, alsook *Iuckeryjou*, *Ocioneciou*, *Pajoke* en *Aponoryjou*: d'eerste heeft tot koning *Coctaculy*, de tweede *Marakou*, een vriend der *Portugeesen*, de derde *Nonbu*, de vierde *Kidoa*, en de laetste *Iarepo*. *Kidoa* en *Iarepo* wijken in magt niet voor *Iandovi*, de andere volkeren zijn swakker. Vier geslachten staen geduurig in wapenen tegen *Iandovi*: namentlijk *Iembo*, zoo diep landwaerd gelegen, dat nooit *Christen* tot haer kennis quam. Voorts *Woyana*, *Carivy* en *Caryrywassu*: welke drie laetste den Por-

tugeesen by stand doen. Doch de tolk *Parapoava* ontmoeten op sijn reis een trop *Tapuyers*, beleid by *Commendaoura* zoone van *Iandovis* suster, aen wien 't gebied vervallen zoude, na *Iandovis* dood, volgens gewoonte onder de *Tapuyers*, alwaer niet de zoonen staetvolgers worden; maer de susters-zoonen. *Commendaoura* hield den tolk by zich: zeggende gevolmagtigt te wesen van sijn oom, om met d'*Hollandische* heeren te handelen. Hy quam dieshalven met veertig man voor 't slot *Ceulen*, en berichte: hoe *Iandovi* met sijn gantsche magt niet konde afkomen, tet oorzaak in 't gebergte *Mytiapa* des zomers geen versch water is: ook hield de rouwe uit van sijn overleeden gemaclinne. Voorts wierd *Iandovi* verzocht te trekken na *Parayba*, alwaer groote buit zoude bekomen: d'*Hollanders* wilden eerlang met aenzienelijke magt derwaerds zettren. Twee bootsgezellen, by de *Portugeesen* gevangen, waeren uit een karveel, zcil-reede na *Portugael* voor *Connayou*, buiten boord gesprongen: en, aen de noord-strand geswommen, geraekten behouden binnen 't slot *Ceulen*. Uit haer kreeg *Arcifsewski* ander bericht, als de overloopers tot noch toe aenbragten, belangende 't stedeken *Philippina*, welk niet had een graft of bolwerken; maer allecnlijk eenig geschut op d'aenkomsten: zulx twee stukken geplant waeren na de rievier, gelijk getal by de kerk, en even zoo veel op de weg, die tegen 't *Arrayal* uit-loopt. 't Was anderzints een open vlek: de huizen stonden in twee ryen, behalven zomige verstrooyde hutten buiten af. De inwoonders leefden armelijk. Zy zagen slechts weinig soldaeten: verstonden uit eenige *Duinkerkers*, hoe op een klein eilandeken in de rievier *Parayba* een sterkte onlanx gebouwt wierd; doch konden 't niet bezichtigen: alzoo geblind stadwaerd geleid zijn. Voorts wierden ze vervoert na *Burra Connayou*, lanx een gemakkelijke karre-weg, tot de rievier *Monguangape*, breed en vol ondiepten. Kreegen aen d'over-zijde een moeyelijk pad, tot een naemeloofse stroom,

Togt van
Arcifsewski
te land.

Iets won
derlijx van
de rievier
Grande.

Manier van
leven der
Tapuyers.

Zoorten der
Tapuyers.

Aenbrengen
van twee
bootsgezellen.
Stedeken
Philippina.

Reis der
twee boots-
gezellen.

door

door welke swemmen moesten. De sterkte aen *Barra Conayou* geleek na een vierkante dubbelde reduit : de wallen reesen twee mans lengten hoogh , zonder zydelinxe borstweeringen en punten , aen 't hangen van een berg : de graft zeven voet diep stond met storm-paelen rondom bezet. Een *Duinkerker* , alhier tegen strand gejaegt , had dese verzekering gemaakt : terwijl een nieuw schip stijf honderd lasten timmerde. Op de sterkte stonden tien yzere stukken en twee haeken. Zy vonden geen slot of beschanfing aen de mond der rievier *Mongoangape* : drie schepen laeden aldaer zuiker.

Arcissewski , aldus bericht wegens den toestand van *Conayou* , rukt des nachts uit de sterkte *Ceulen* met stijf twee honderd man , over drie beken. Acht mijl boven het slot *Ceulen* , vond hy een vierkant huis , rondom door een sterk staeketzel verzekert : de leger-hutten stonden hier en daer , binnen welke de *Brasiliaenen* , ettelijke honderd sterk , hadden gehuisvest. De veertig *Tapuyers* , die het leger volgden , schooten meer beesten , als de krijgsknechten konden orberen. Tegen den avond sloegh *Arcissewski* hem neder in een dorpjen , gelegen nevens het groot meir *Pernambuco* en dichte bosschaedje vol vee. Gerakte des anderen daegs met den donker aen een groot visschershuis , gepropt met honden en bokken : en eerlang op twee geschut-schooten onder de sterkte *Conayou*. Alhier schaert hy het volk in vier troppen , ten einde de vier hoeken der sterkte gelijkelijk bestormden. De eerste swaerigheid lag , hoe men best voor by de wijn-tenten en 't huisje , staende nevens de sterkte , ongemerkt zoude aenvallen. *Arcissewski* dan kroop , nevens een der ontvluchte matroosen , door een dichte ruichte tot aen de graft : bevond de storm-paelen lichtelijk konden uitgetrokken ; maer de graft stijf een pick diep , en de buiten-wallen even zoo hoog. De honden in de Portugeesche tenten basten zeer : evenwel

maekte de schildwacht geen wapenkreet , dewijl nergens menschen vernam. *Arcissewski* te rugge gekeert , belastte de lonten te dooven , en ettelijke glimmende te dekken onder de hoeden : trok voet voor voet stil voort. 't Was nieuwe maen en een pek-donkere nacht. Hopman *Baut* , dewelke de muskettiers geleide , sloeg een verkeerd pat in : en dewijl de voorgaende mischte , meinde met een sneller tred de zelve in te haelen : weshalven eer aen de sterkte quam , als bestemt was. De vyand wierd hem gewaer , loste 't geschut en handbussen ; doch zonder schaede : alzoo hy in de lengte achter de stormpaelen schuilde. Hier door brak de gestelde orde. De matroos geschikt om 't pael-werk om te hakken met bijlen , quam nergens te voorschijn. Echter ging de storm voort. De houwens maekten opening. Men swom door de graft , beklauwterde de buiten-wal , en geswind ook de binnenste , hoewel anderhalf pick hoog. 't Quam de bestormers te passe , dat de sterkte geen strijk-weeren had : anderzints zondenze beswaerlijker meesters geworden zijn. Zy vonden elf dooden binnen *Conayou* , tien yzere stukken , twee haeken en ettelijke zuiker-kisten : kregen onder andere gevangen den hopman *Alvares Fragofo d'Albuquerque*. *Stachouwer* was zeil gegaen , wanneer *Arcissewski* te land trok uit het slot *Ceulen* : ten einde malkander gezetter tijd vonden voor *Conayou* : doch dewijl *Stachouwer* door tegenwind niet konde opkomen , liep den karveel , vollaeden met zuiker , in 't gezicht van *d'Hollanders* na *Portugal*. Dese staeken cindelijk 't *Duinkerkers* schip , noch op staepel staende , in brand , en slechten 't slot *Conayou*. Zederit stapte *Arcissewski* scheep : wende de stevens na *Mongoangape* : alwaer den stroom opwaerds roeyde : een jagt met twee honderd zuiker-kisten verooverde , naderhand noch een karveel en boot , en lande , daer de rievier zich kromt om een berg. De *Portugeesen* , hier door verschrikt , staeken de zuikermoolen van *Antonius Marino* aen. De

Misslag
van Baut :

Conayou
stormender
hand inge-
noomen.

Arcissewski
на Коня-
you :

zijn krijgs-
lijst.

rievier

Rievier
Mongoa-
ngape.

rievier *Mongoangape* is breed en diep, wederzijds bezet met kreupel-bosch en *mangues*, zulx naeuwelijx ergens geland kan worden. Aen de mond heeft de stroom twee zand-punten, niet min zorgelijk als hoog. Op de luster-hand, lanx welke haer kille behoud, lagen *de Portugeesen* beschanst: gaven dapper vuur op de booten; doch zonder schaede: alzoo de zelve, met zuiker-kisten opgeboeyt, 't volk schootvry bewaerden. De vloot veroverde zedert een bark vol wijnen, en quam te rugge voor 't *Reciffo*. Ondertusschen zat *Schuppe* niet stille: hy trok met ses krijgs-benden de rievier *Camarigibi* op: brande alles voor de voet af, gelijk ook wederzijds der stroom *Alagoa*: veroverde alhier vier rijke karveels en veel zuiker: en leide ettelijke zuiker-moolens aen koolen. Nu en dan quamen schepen uit 't *Vereenigde Nederland*, en prijfen genoomen voor de *Brasilsche* kust, binnen d' haven van *Pernambuco*. Op 't einde der slag-maend des jaers sestien honderd vier en dertig, liepen twee en dertig zeilen, verdeelt in twee slag-ordens, (d' eerste voerende op een en twintig schepen negentien honderd, vijf en veertig foldaeten, de tweede op elf jagten vier honderd en negen koppen) onder 't beleid van *Schuppe*, *Arcissewski*, *Carpentier* en *Stachouwer* zeewaerd na *Parayba*: alwaer *Schuppe* eerst aen land sprong, en geswind ses honderd man in slagorde stelde: met welke diervoegen op den vyand toezette: dat hy verstoof, en veel geweer, hoeden en kazakken achter liet. 't Scheelde weinig, of 't opperhoofd *Antonius de Albuquerque* was uit de vlucht achterhaelt. Ondertusschen lande het overige heir. *Casper Ley* trok lanx een karre-wegh met drie krijgs-benden recht op de sterkte *santa Margareta* aen: en legerde zich achter een heuvel op een musket-schoot van de wallen. *Schuppe* rukte lanx den oever: vond allerwegen verlaetene beschanfingen: en begroef zich, aen de linker zijde van 't slot tot de rievier toe. *Arcissewski* nam sijn wijk ter rechter hand, tegen de zee, vlak voor de

Verriecht-
gen van
Schuppe.

Sterkte
Margareta
belegert.

oogen der bezettelingen. In de stroom lag een eilandeken, gesterkt met 't slot *Restinga*, van welk uit het vaste land de sterkte *Margareta* geduurige toevoer konde ontfangen. Om dit te bemagtigen, viel *Lichtbart* met zeven jagten en ses bemandede booten tusschen het eiland en het slot *Margareta* binnenwaerd: veroverde achter 't eilandeken twee barken en een boot: trok door een boschaedje na *Restinga*; doch bevond hoe de vastigheid, van 't eilandeken afgescheiden, met water omringt lag: waerom boschwaerd te rugge deinsde, ter tijd toe de stroom gevallen was. Thans bestormde *Lichtbart* zoo fier de vastigheid *Restinga*, hoewel uit twee metaele stukken met schroot los brande: dat heldaedig ingenoomen wierd, en alles, 't geen in de wapenen vond, ter neder gehakt. *Schuppe* schoot sterk van een storm-kat, en wierp geduurig granaeden: welker zommige binnen de sterkte *Margareta* vielen. *Arcissewski* naderde meer en meer met sijn loop-graeven, waer in *de Portugeesen* dapper schooten; doch men bleef haer niet schuldig. Eindelijk na dat de borstweelingen meest onder de voet lagen, leverde de slot-voogd *Simon d'Albuquerque* de sterkte *Margareta* aen *Schuppe* over: anderhalf honderd, meest aldaer gehuift en gehooft, vertrokken na haer wooningen landwaerd: de overige zijn elders vervoert: alle onder bedingh, niet te mogen dienen tegen de *West-Indische* maetschappy in ses maenden. Binnen 't slot zijn gevonden ses metaele halve kortouwen en vijftien gootelingen, nevens andere krijgs-behoefsten. d' Overwinnaers vervolgden haer zegen. Zy maekten zich vaerdig, om lanx 't kreekjen, welk twee mijl de rievier opwaerds loopt na de stad *Parayba*, de stad aen te tasten: wanneer twee *Fransche*, uit de noorder sterkte *Antonio* overgelopen, bericht inbragten: hoe de sterkte van weinig volk en bus-poeder voorzien was, en indien *d'Hollanders* een torn derfden waegen, zouden het lichtelijk bemagtigen: hoewel ander-

Restinga
door *Licht-*
bart inge-
noomen.

Margareta
overgege-
ven.

zints wegens gelegendheid onwinbaer gehouden wierd. *Schuppe* oordeelde, bedrog te schuilen onder zulk aenbrengen : te meer alzoo de graeve *Bagnoli* ses honderd man tot versterking herwaerds bragt. Evenwel, om een proef te nemen, vaert een trommelslaeger over, en eischt *Antonio* op. De slot-voogd *Magaglianes* verzoekt drie dagen uitstel : 't verzoek word plat afgeslaegen ; maer toegestaen, volgens sijn verzoek, dat hy de koninglijke standaerd zoude afvoeren, en *d'Hollanders* de mijne van bestormen maeken : ten einde niet schein sulc een vastigheid, zonder slag of stoot, overgegeven te hebben. *Lichtbart* dan trok binnen, verwondert wegens zoodanigen zegen ; want de sterkte, aen welke geen kosten gespaert waeren, lag op een ontoegankelijke plaets, voorzien van vijf metraele kortouwen en negentien yzere stukken. *d'Hollanders* moedig door zulk een geluk, rukten den zelve nacht met seftien honderd koppen de rievier *Parayba* op na de kreuk *Tambia Grande* : alwaer te land stapten : vonden de beschansing verlaeten, drie yzere stukken uit roo-paerden geworpen, de stad *Parayba* leedig gevluht, en het geschut onbruikbaer gemaakt, of in de haven gezonken. Een *Hamburger*, die binnen *Parayba*, anders ook genaemt *Philippea*, lang gewoont had, deed van alles opening. Namentlijk de graef *Bagnola*, geen kans ziende om *Parayba* te beschermen, was geweeken na *Goyana* met dardhalf honderd man, en *Antonius d'Albuquerque* met twee krijgsbenden, d'een *Italiaenen*, en de ander *Spanjaerden*, boschwaerd : na dat drie schepen en twee pakhuisen vol zuiker aen brand staeken : welke vlam weinig minder als drie duizend zuiker-kisten vernielde. Eer dese aenflag op *Parayba* by de hand gevat wierd, vaerdigde de West-Indische maerschappy vier zeilen af, onder 't beleid van *Ioan Walbeek*, na 't eiland *Curacao*, welker gelegendheid *Ioan Otzen* grondig kende, dewijl aldaer lang gevangen zat. *Walbeek* geraekte door een enge mond, tuf-

schen verscheide rotzen, in een veilige haven van *Curacao*. Vijf en zeventig vuurroers gingen op party ; doch wierden bevochten van zeventig *Brasiliaenen*, met knodsen gewaepend, by de *Spanjaerden* dronken gemaakt, en zoo ten strijd aengedreeven. De bevel-hebber *Pierre le Grand* kruiste het eiland door en door : verbrande 't dorp *Maria* : en verdroeg eindelijk met den landvoogd *Alonso Lopes de Morla* : dat hy *Curacao* zoude ruimen. Dit eiland acht en twintig mijlen groot in d'omgeving, heeft een steenachtige grond en bosschaedjen vol stok-visch-hout, gebruikelijk by de ververs. Doch *Schuppe* veranderende de Portugeesche naem der veroverde plaets *Parayba* of *Nossa Senhora das Nieves* of *Philippea* in *Frederik-stad*, ter eere des prinse van *Oranje Frederik Henrik*. De stad heeft twee groote markten, twaelf stracten en een magtig *Franciscaener-klooster* nevens een meir gebouwt en rondom bemuurt, leid aen een brede boezem, welke de rievier *Parayba* voor de stad maekt. 't Land rondom valt bergachtig, op andere plaetsen, byzonder lanx de stroom, leggen vruchtbaere vlakten : elders ook groeyt ydel en hard gras, en een meenigte *mandioca* tot meel gestampt, *patates*, limoenen, oranje-appelen, kool, konkommers, *bananas*, *cocos-nooten*, *gembar*, *araba*, zeer liefelijk wanneer met zuiker is ingezult, en *caious*, aengenaemer dan een castanje, waer van d'inboorlingen een dronkenschap-verwekkende drank maeken. Voor den oorlog liep hier een grooter getal koeyen, ossen, bokken, geiten, schaepen en verkens. De bosschaedjen krielen van allerley wild, byzonder van harten, haesen en konynen. De paerden vallen sterker als d'Europische : loopen vaek een gantschen dag zonder voedzel : leven by enkel gras en de uiterste toppen van het zuiker-riet. Onder het gevoogelte munten uit de veld-hoenderen, faisanten, tortel-duiven, reigers, snippen, water-hoenders, hoenders, kalkoenen, groote cenden, en boven alle drierley

als ook het
onwinnelyk
sint Anto-
nio.

De stad
Parayba
leedig ge-
vlucht
word by de
Hollanders
bezet.

Walbeek
bemaagtigt
Curacao :

beschrijving
van dit
eiland :

als ook van
*Frederik-
stad* :

en 's land
rondom :

vruchten :

viervoetig
gediert :

vogelen :

Zoort

zoort papegaeyen , niet min schoon als leerzaam. De zee en stroomen leveren overvloedig allerley smaekelijke visch. In de bosschen loopen ontelbaere land-krabben : waer by d'ingezeetenen nevens 'tmeel uit gestampte *mandioca* leven. Zy bouwen d' huysen aldus. Eerst rechtenze zoo veel staende stijlen op, als 't begrip vereischt : leggen dan een foldering ruim eens mans lengte boven d'aerde : vlechten de zijden, voor en achter-geevel met dik rijs; bestrijken het buiten en binnen met leem, waer onder hooy gemengt is : en witten het eindelijk met kalk. 't Dak bestaet uit pannen of cocos-bladeren. 't Beneden huis verstrekt voor de pakkaedje : onder 't dak woonenze. Doch binnen *Frederik-stad* staen eenige aenzienelijke gebouwen van witte gehouwe steen. Die geen zolder hebben behelpen haer nevens d'aerde op een harde kley-vloer. Buiten de stad word kalk gebrand uit gegraeve steen. Voorts is de landvoogdyschap *Parayba* bewoont by vrye of lijf-eigenen. De vrye zijn *Portugeesen*, *Nederlanders* of andere Europische landaerd, behalven d'inboorlingen van 't geslacht *der Petiguares*, kleine menschen en geenzints arbeidzaam : zy bewoonen zeven *aldeas* : waer onder de voornaemste *Pinda-Una* vijftien honderd zielen telt, andere hebben slechts drie honderd en minder. De *aldeas* bestaen uit vier, vijf, ses of meer lange huysen, in welke hier en daer door kleine deuren in en uitgaen, zijn met cacos-bladeren bekleed. De mannen draegen een kleedje voor de schamelheid, de vrouwen linnen hembden, welke de mans by de *Portugeesen* verdienen. Haer meeste huisraed zijn kotoene hamakken, aerdig gevlochten, waer op by daeg luyeren en 's nachts slaepen: gebruiken voorts boogen, pijlen, bijlen en hak-messen. De houwelijke staet word kuisch onderhouden. De mannen vallen doorgaens min-yverig over de vrouwen. Behalven dat ieder *aldea* haer eigen opperhoofd had, zoo stelden de *Portugeesen* ook een hopman, die

en visschen
in *Parayba*:

't bouwen
der huysen
aldaer hoe-
daenig :

inwoonders :

Petiguares
hoedanige :

haer al-
deas zeer
vreemd
gebouwe.

der Petiguares arbeid voor grof lywaed huurde; doch meestentijd den bedongen loon verkorte : waer uit zeer verbittert wierden tegen de *Portugeesen*, en *d'Hollanders* toevielen. Doch de lijf-eigenen zijn of gevangene *Americaenen*, door de *Tapuyers* aen de *Portugeesen* verkochr, of *Negers* uit *Angola*, of *Tapuyers* van *Muragnon*. Dese mogen tegen geen arbeid : wannermen haer te veel vergt, eeten aerde, door welke de tong begint wit uit te slaen, en sy sterven. d'Angolafche *Negers* doen den meesten arbeid in de zuiker-moolens, gedwongen door harde slagen : de Guineefche slaeven, dewijl nergens na zoo sterk zijn, verrichten 't huiswerk. De voornaemste handel word gedreeven met zuiker, verf-hout, tabak, huiden en kotoen. Achten zuiker-moolens staen nevens de stroom *Parayba* : welker zommige met water maelen, andere met ossen. Op den oever zijn gebouwt twee pakhuysen, om de zuiker-kisten gemakkelijk af te schepen. Ieder kist betaelt een schelling voor 't bergen, en even zoo veel voor 't merken. Als de geswooren waeg-meester de zelve weegt, ontfangt dubbeld loon, en houd van de ponden zuiker net boek. Terwijl binnen *Parayba* op alles orde gestelt wierd, deed d'overste *Picard* met acht benden een togt na 't huis *Validaris* : ten einde hy 't opperhoofd *Antonius d'Albuquerque* by den kop kreeg; doch dese had zich by tijds weg gepakt, verlaeten van alle de *Brasiliaenen* : die, onder haer gezach-hebber de *Jesuiet Emanuel de Morais*, met *Picard* te rugge quamen. Ondertusschen wierd alomme een schrift verstrooyt op naem der *Algemeine Staeten des Vereenigden Nederlands* en *West-Indische maetschappy*, van volgende inhoud : Allen inwoonderen van *Parayba* word vergunt volkoomen vryheid in Godsdiens : toegezeid bescherming tegen alle overlaf, en genot haerer goederen : mits betaellende tienden der landvruchten, en de tollen der koopwaeren, in en uit *Holland* gaende, gelijk daer toe staet :

Lijf-eigenen
in *Parayba*.

Manier
van zuiker-
handel al-
daer.

Verrichting
van *Picard*.

Vreelzaam
voor-
slagen aen
Parayba
vergunt :

die vertrekken wil, zal vaertuiggenieten. Indien de Spaensche kroon *Parayba* weder bemagtigde, mag elk nevens *d'Hollanders* sloop stappen. Die onder *d'Hollanders* landbestiering geruust wil leven, moet den eed van getrouwheid doen. In geschil tusschen *Portugees* en *Hollander* beloofde de rechter vonnis te wijzen zonder aenzien van personen: 't krakeel, welk d'eene *Portugees* met d'ander heeft, zal een *Portugeesche* scheidsman ter nederleggen. Zijdgeweer en vuurroers, tot tegenstand der struikroovers, word aen alle vergunt. Maer zoo lang *Albuquerque* dicht onder *Parayba* hield, quamen weinige te voorschijn: om den eed van getrouwheid te doen; doch zedert hy voor *Picard* de vlucht nam, hebben *Duarte Gomes*, en voorts de voornaemste *Portugeesen*, nevens een merkelyk aental van minder staet, op de voornoemde beding-punten den eed van getrouwheid gedaen: gelijk ook de inwoonders der landvoogdyschap *rio Grande* ten zelve einde binnen *Frederick-stad* haer lieten vinden. *Arcisewski* en *Stachouwer* na *Goyana* gerukt met acht-half honderd man, legerden zich binnen 't dorp *Capivaribi*, gelegen aen een rievier van de zelve naem: alwaer de gantsche burgerschap van *Goyana* met volkoomen genoege de ontworpen beding-punten becedigde, en den Spaenschen koning af-swoer. Maer de Spaensche hopman *Rebellino* kreeg, door toedoen der *Jesuïeten*, binnen 't dorp *Mofuik* drie honderd soldaeten by een, behalven een aenzienelyke magt *Brasiliaenen*, onder de bevelhebber *Camaron*. Dese verbranden de zuiker-ried akkers en 't *Brasilien-hout* in *Goyana*: en hielden voorts aldaer onmenschelyk huis. *Arcisewski* rukt geswind den vyand onder d'oogen: die niet lange stand hield: en zelf 't dorp *Mofuik*, kerk en *Jesuïeten-klooster* aen brand stak: vluchteden na den wonderlijken berg *Miritibi*: alwaer zich in een hinder lage verstak. Wat *Miritibi* belangt, 't verdient byzondere aenmerking, hoe geduurende de regen-maenden, voornaementlyk als sterke stort-yltegen

vallen, de berg een geluid geeft niet ongelijk de schrikkelijkste donderslaegen of 't geluid van swaer geschut. 't Zelve wonder bespeurt men aen den berg *Pasyra*, in een bosschaedje achter de zuiker-moolen van *Girgolio Barros*. De natuur-kenders mogen zulk een diep geheim, indien moogelyk, naspeuren. *Arcisewski* volgde *Rebellino* kort op de hielen, die zich een half uur buiten *Mofuik*, als gezeid is, in een hinderlaege verbergde; doch, niet dervende *Arcisewski* afwachten, vlood na de zuiker-moolen *Mufurepe*: en hield alhier ook geen stand. Zijn vluchtend volk verliep meer en meer. Ondertusschen zakte *Schuppe* af met sterke hulp-benden voor *Arcisewski*. Beide, zamen vereenigt rondom *Mufurepe*, vaerdigden tachtig vuurroers, onder luitenant *Metting*, na 't naestgelegen bosch, alwaer *Rebellina* zich onthield. Dese drong hard toe op *Metting*, alzo sesmael sterker was; doch vluchte na *Nazareth*, zoo haest *Metting* door *Schuppe* gestijft wierd. Zedert zat 't land rondom in rust. *Arcisewski* bleef, om *Parayba* tot een goede stand te brengen: en legerde zich niet verre van 't slot *Real*. Zijn oogmerk was niet de sterkte te beleggen; maer alle toevoer langzaemer hand af te snijden: te meer nadien bericht kreeg, hoe binnen de sterkte voor drie honderd *Portugeesen* en zeven honderd *Brasiliaenen* niet meer als ses en sestig duizend kannen meel en vijf en sestig hoorn-beesten waren. 't Slot *Real* beslaet een heuvel, op een geschut-schoot van de rievier *Affogados*, aen welkers overkant de *Hollandsche* sterkte *Affogados* anderhalf mijl is afgelegd. Na de stroom heeft *Real* weinig geboomt: anderszints leid het omringt met bosschaedje: de ruime vlakke rondom de wallen, kan een vuurroer bereiken. De wallen zijn hoog, steil en sterk; doch geenzints na de konst ontworpen. Negen bolwerken steeken wanschikter orde uit. De twee grootste leggen, 't een na 't slot *Affogados*, het ander na d'heuvel *Autero del Conde*. De grachten rondom bereiken een diepte van anderhalf pick. *Arcisewski*, benieuwt

als ook aen
rio Grande,
en *Goyana*.

Verrichting
van *Rebellino*
en
Camaron.

Wonderlyke
berg *Miritibi*.

Rebellino
verjaegt.

Sterkte
Real word
beschreven.

*Arciffewski's verrich-
ting voor
't Real:*

benieuwt om 't *Real* te bezichtigen, werd verleid door zijn gidzen, die hem recht op de Spaensche krijgswacht aenvoerde. Dese spatte tegen *Arciffewski*, sterk sestig vuurroers, vinnig uit. Men vocht hand aen hand. De vyand voetslackte tot aen de buitewerken van 't *Real*: zulx *Arciffewski* niet zonder manhafte dapperheid wederom aftrok: en maekte aen de weg *Fidalgo*, nevens de stroom *Affagodes*, op een vuurroer-schoot onder 't *Real*, een reduit, rondom een huis by de *Portugeesen* afgebrand, en in der reduit een stormkat, van welke twee halve kortouwen op 't slot vuur gaven. Dese reduit ontleende haer benaeming van d'overste *Hinderfon*. De tweede battery na hopman *Verdoes* genaemt, is toegestelt op de heuvel *Autero del Conde*, niet zonder groot bloedvergieten; want de vyand met wederzijds verlies geduurig uitviel, om 't werk te verhinderen. Doch hy liet zich immers zoo veel gelegen aen de derde reduit, voerende *Trelons* benaeming; want alzo op een steenworp onder 't *Real* gemaekt wierd, konde dies te meer beschaedigen. De stoutmoedigheid der *Hollanders*, die dicht onder d'oogen der bezettelingen dit werk bestonden, verbaefde haer diervoegen: dat gelijk met gebonden handen en voeten twee dagen lang stonden; maer alzo ten derden dag *Arciffewski*, door d'arm gettoffen, wierd afgevoerd na zijn wijk *Pantaleon* ten verband, spatte de vyand sterk uit op *Trelons* reduit. d'Aenvalentegenstand waeren beide manhaftig. *Arciffewski* bed-leegerig hoorde 't lossen van handbussen en geschut: sprong te paerd: vond den hopman *Payman* en luitenant *Reed* gesnevelt, en naeuwelijx ses gezonde mannen, die te weer konden bieden. Hy moedigt dan zelf de gequetste aen: rukt by cen zoo veel volk als dicht by d'hand was: en voltrekt *Trelons* reduit. Ter ander kant, byna even dicht onder 't *Real*, wierd de stormkat *Ernestus* opgeworpen: van welke twee mortiers geduurig granaeden binnen 't slot wierpen; maer dewijl de granaeden, quaelijk toebereid, te lang lagen, cer-

*Belegering
van 't Real.*

aen stukken sprongen, hadden de bezettingen tijd: om zich binnen onderaerdsche kuilen te bergen. Tusschen de batteryen *Ernestus* en *Trelon* stond midden weegs onder 't geboomte *Christiaenszoon's reduit*. Maer *Arciffewski*, gesterkt met vier honderd man, verleide zijn wijk dicht na 't slot, achter een kleine hoogte, *cocos* en *pacoves-boomen*: en maekte het den belegerden diervoegen bang: dat, hebbende verduurt een driemaendig beleg, op dese beding-punten 't *Real* aen hem overleeverden. Namentlijk, zy zouden uittrekken met brandende lonten, kogels in de mond, vliegende vaenen en pakkaedje: gescheept worden na *Tercera* of *Madera*. De kerkieraeden en beelden vermag de gestelijkheid weg te voeren: 't geschut en vordere oorlogs-behoefsten blijven voor de belegeraers, en d'inwoonders ter bescheidenheid der zelve. De slotvoogd *Andres Marini* dan vertrok met vijf honderd uitgepikte krijgsknechten, behalven anderhalf honderd soldaeten uit 't land, en twee honderd huisgezinnen, rondom 't *Real* gehuist en gehoofst. Dese randzoeneerden haer goederen voor vijftig duizend guldens. Men vond binnen de sterkte vijftien metaele en vijf yzere stukken. *Lichtbart* ondertusschen liep met ses schepen en vijf kleine jagen, voerende vijf krijgsbenden, onder zeil: lande op *Barra Grande*: trok twee uur lanx strand na de kerk *sant Bento*, op een hooge berg gebouwt: rondom welke zich neder sloeg, en tegen aenloop met stormpaelen verzeekerde. Herwaerds quamen d'ingezeetenen van *Porto Calvo*, en deden in groote meenigte den eed van getrouwigheid aen de West-Indische Maetschappy. *Lichtbart*, gestijft met de bende van hopman *Cornelis Exel*, zette recht op *Porto Calvo*: onaengzien geen grooter magt had, dan drie honderd zeven en twintig koppen. Hy reisde lanx een moeyelijke weg, berg op en af: en, naderende aen *Porto Calvo*, verstond uit een *Portugees*: hoe de graef *Bagnola* aldaer binnen de kerk vol schiet-gaeten met twee honderd uitgelesen soldaeten

*Real over-
gegeven.*

*Heerlijke
daden van
Lichtbart:*

lag, behalven een krijgsbende versch aengekomen van *Serinhain*. Voorts had hy aen de rievier een sterke beschanfing. *Lichthart* echter trok los op hem toe: ontdekte eerlang sijn heir, op een steile berg ten strijd geschaert: en stuift tegen d'hoogte met zulk een helddaedige fierheid: dat *Bagnola* dit voordeel verliep, als ook d'hinderlaege aen een breede weg, ja zelf de kerk, die allenthalven sterk gemaakt, licht te verdedigen was. Ondertusschen quamen rachtig *Brasilianen*, ettelijke *Portugeesen* en een bende *Napolitaenen* van achter invallen; doch ziende d'*Oranje* vlagge boven op de kerk afwaeyen, en *Bagnola* geslaegen, trokken te rugge. Dete zegen stond den *Hollanders* niet meer als op zeven dooden en achtiën gequetsten: de *Portugeesen* lieten vry meer volk zitten. d'Inwoonders van *Camarigibi*, *Antonio* en rondom *Porto Calvo* namen de voorwaerden, binnen *Parayba* ontworpen, aen: en swoeren den Spaenschen koning af. Ondertusschen zedert *Arcisewski* de sterkte *Real* bemagtigt had, en 't gezach aen *Verdoes* opgedraegen, brak hy met tien benden en drie honderd *Brasilianen* op: om zich te vervoegen by *Schuppe*, die de vesting *Nazaretta*, nevens d'uithoek *Augustijn*, belegert hield. Wanneer *Schuppe* op *Nazaretta* roezette, vluchte de landvoogd *Albuquerque* met drie honderd man, uit vrees dat beslooten zoude worden: en liet 't gezach aen *Peter Correa de Gamba* en *Louies Barbalho Bizerra*. Doch *Schuppe* vorderde diervoegen met loopgraeven en granaeden: dat *Corea*, verkundschaft van *Arcisewski* aentogt, den moed verlooren gaf, en de vesting over, op dusdaenige beding-punten: de bezettingen zullen uittrekken, volgens eerlijk krijgsgebruik: de slaeven, behalven twintig ten dienst der bevelhebbers, moeten blijven ter bescheidenheid van *Schuppe*, gelijk ook de goederen en menschen, voor 't beleg binnen de vesting gevluht. d'*Hollanders* bequamen hier vijftien metaelc en drie yzere stukken, allerley oorlogs-behoefden. Hadden nu te vooren bemagtigt

't waterslot aen de mond der haven, twee reduiten, 't *Kraeye-nest* en een stormkat ten noorde van *Nazaretta*. Zedert deze verovering ruste *Schuppe* niet: hy trok lanx den oever, en *Arcisewski* door 't land: beide om den vyand in *Serinhain* te vernestelen. *Arcisewski* vond een moeyelijke weg, en den raed *Schotte* met ses krijgsbenden tot *Miguel de Poyuca*, een lustige plaets: alwaer *Schotte* de kerk beschanft had; ontmoete weinig verder een heerlijk *Franciscaener-klooster*: en ontfing hier de droevige tyding: hoe de landvoogd d'*Albuquerque* de sterkte *Porto Calvo* had overvallen. De zaak leid aldus. Na dat *Lichthart* binnen de gezeide plaets op alles bequame orde had gestelt, en d'overste *Alexander Picard* tot slotvoogd met drie honderd bezettingen, liep zedert sijn vertrek een gerucht, als of de gantsche *Portugeesche* magt op *Porto Calvo* afzakte: weshalven *Picard* om hulp schrijft, en verkrijgt. Hy konde nu ruim vijf honderd man uitmaeken, bestendig tegen 't swaerste beleg. d'Aenkomst van 't *Portugeesche* heir wierd dagelijx meer en meer ingebragt. Weshalven de landzaeten rondom her de vlucht namen. *Picard* bekommert, dat zich tot den vyand mogten vervoegen, bood alle te rugge op lijfstraf. Maer *Patilha* afgevaardigt, ten einde 't schriftelijk ontbod aller wegen aenplakte, liep over na *Matthias d'Albuquerque*. Niemand wilde uit, om kondschap: alleenlijk bood zich hier toe aen *Sebastiaen de Souto*: die des nachts alles, (gelijk voorgaf) verspiede, en tyding te rugge bragt: hoe de landvoogd *Albuquerque* zich had nedergeslaegen rondom de zuikermoolen van *Kodrigo de Barros*, dewelke tegen sijn eed niet te rugge quam. De meeste inwoonders van *Porto Calvo* en *Camarigibi* hadden haer vervoegt by *Albuquerque*: die tegen den anderen dag een groote magt te gemoed zag uit *Alagoa*, en van de rievieren *Miguel* en *Francisco*. Men sloop dan op het werk niet. *Picard* versterkte 't vlek rondom met storm-paelen: bragt 't volk in de wapenen boven op d'oude kerk, als ook be-

staet *Bagnola*.

Porto Calvo ingenomen.

Schuppe veroveret *Nazaretta*.

Togt van *Arcisewski*.

Merkwaardig verhael van 't innemen van *Porto Calvo* door *Albuquerque*.

OBSIDIO ET EXPUGNATIO
PORTUS CALVI .

- A Castellum parvum
- B Uxor
- C Bastion
- D Castellum das hyst. .
deridit .

beneden voor de schiet-gaten, in twee vaste huifen en de nieuwe kerk: maecte 'tgeschut en hand-bussen klaer: vulde alle de water-vaten: en kreeg bericht van d'aentogt der colonel *Schuppe*. Tegen den middag quamen eenige weinige troppen des vyands ten berg af. *Souto*, te paerd gestegen, zoude 't heir ontdekken. *De Portugeesen* schooten op hem; doch, gelijk namaels verstonden, met loos-kruid. *Souto* dan reed te rugge, en liet een brief vallen, behelvende den gantschen toestand van *Porto Calvo*. Eerlang bestormde *d'Albuquerque* d'oude kerk: rukten de stormpaelen uit: en alzo de borstweeer gantsch steil op de graft lag, hakte hy gaeten in de borstweeer: en d'een klom op d'anderschouder na boven. Hopman *Joan Boyaerd* loste slechts driemael twee metaele stukjens: en droeg zich zoo verwijfd, dat niet eens de balken en steenen op de bestormers nederwierp, ten dien einde lanx de kruin der borstweering geleid. *De Portugees*, meester der oude kerk, verschoonde niemand. Ondertusschen viel *d'Albuquerque* 't dorp by alle kanten geweldig aen. Luitenant *Lacroy* vluchte uit sijn huis zonder tegenweeer na de nieuwe kerk, daer hy 't genoegzaam tegen een aenloop konde verdedigen. Ook verlieten de soldaeten de sterke reduit op *Vairadoura*, tot bescherming der booten geleid. *Lacroy* te rugge gezonden na 't huis, weerde zich zedert mannelijk. De vyand schoot boven van de oude kerk met een yzer stuk, negen voet lang, door 't dak en leeme wanden van 't huis: bragt ten laetsten 't stuk nabeneden: plante het op een steenworp na voor 't huis: en schoot onophoudelijk met kogels en yzere bouten. Doch *Lacroy* verswaerde de wanden met tonnen en kisten vol aerde, zulx weinig schaede leed. De vyand dan hing vuur-potten aen 't huis; doch verrichte niet. Men hervatte 't werk: en bestreek bosschen van droog rijs, riet en stroo met teer en harpuis vol buspoeder gestrooyt. Dit aen de paelen gebragt, waer op 't huis gebouwt stond, begon liever

laey te branden. *d'Hollanders* wierpen zoo veel verrot hout, zand en steenen, darze de vlam slischte. Maer *de Portugeesen* bragten voor de darde-mael vuur aen, welk geweldig ontstak, en boven door de pannen sloeg: weshalven *Lacroy* na de nieuwe kerk vlucht. Dit veroorzaakte een groote verslaegendheid: waer toe niet weinighielp de sarjant van hopman *Muller*: zy waeren, zaid hy, van loor, lonten, water en levens-middelen schaersch voorzien: hadden quaelijk zeven goede vuurroers: en geen ontzet te wachten. Vergeefs zocht *Picard* 't volk neder te stellen: zulx hy tegen dank een plaets van zoo grooten belang aen *Albuquerque* moest in-ruimen. Ondertusschen spoeyde *Schuppe* zoo veel doenelijk tot ontzet, door *Serinhain*, *Una* en *Barra* na *Furicoso*, een mijl van *Porto Calvo*. Alhier bericht, hoe zich de plaets ter bescheidenheid der landvoogd *Albuquerque* ondergestelt had, bleef wachten na *Arcisfiewski*, die met zeven krijgsbenden herwaerds voort-rukte over de diepe en kromme stroom *Serinhain* voor *Villa Formoso* een vermaekelijke vlek, alwaer een oud Jesuïeten-klooster en kleine kerk stonden: en voorts aen de ander zijde der rivieren *Formoso* en *Antonio* by *Schuppe* gerackte: zamen sterk zeventien krijgsbenden te voet en een kornet paerden. Een *Neger* uit *Albuquerque*s heir overgelopen, bragt bericht: dat *Albuquerque* had doen vierendeelen *Domingo Calabar*, een man wiens sterkte voor den beruchten *Milo Crotoniates* onder d'oude *Grieken* niet behoefde te wijken. Onder vele proeven word verhaelt, dat hy een rennende stier in volle loop by d'hoornen greep, den hals omdraeyde en den tong ten buik uitrukke. *Albuquerque* woede zoo tegen dese man, ter oorzaak tot *d'Hollanders* overquam, en sijn *Portugeesen* grooteschaede toebragt. *Schuppe* en *Arcisfiewski* trekken na *Porto Calvo*, om *Albuquerque* sterk acht honderd *Portugeesen* en duizend *Brasiliaenen* slag te leveren; doch vonden de plaets verwoest, omtrend honderd *Hollanders* onbegraeven, en *Albuquerque*

Porto Calvo overgegeven.

Schuppe komt te laet tot ontzet.

Sterkte en dood van *Calabar*.

(drey-

Terraelderij van *Souto*.

Verwijfdeheid der *Hollanders*.

Manhaftige verdediging uit een huis.

Schuppe
vervolgt
Albuquerque.

(dryvende 't land-volk rondom *Porto Calvo* voor zich, nevens drie honderd gevangenen) vertrokken nae *Alagoa*: volgden hem: en leiden een sterkte aen *Paripuera*, om den *Portugeesen* de weg na 't landschap van *Porto Calvo* af te snijden. *Schuppe* vorderde voorts noch drie krijgsbenden, alzoo 't heir zeer verzwakt was; want slijf twee honderd man gantschelijk geen dienst konden doen, aen de voeten ellendig geplaegt door de *bicios*, een klein ongediert, welk by de sweet-gaetjens inkruipt, en gevolige pijn verwekt. 't Verzoek wierd te lichter ingewilligt: alzoo de raed op 't *Reciffo* goed-vond, de sterkte *Real* en vesting *Nazaretta* zijnde zeer vervallen, en beide ondienstig, te slechten: en de bezettingen in 't veld te houden. *Schuppe* zoude lang den vyand in de *Alagoas* aen-getaft hebben; maer 't ontbrak hem aen lijf-togt en klein vaertuig, noodwendig tot dese togt. Hy, landwaerd gercist, liet 't bewind aen *Arcissewski*, die zeer bevorderde de nieuwe sterkte op *Paripuera*. 't Jaer seftien honderd vijf en dertig begon nu ten einde te loopen: wanneer, met kriecken des daegs, twee en dertig zeilen recht op 't *Reciffo* de stevens wenden. Twee schepen waeren buitengemeen groot, negen swaere galjoenen volgden: 't overige der vloot bestond in sluiten, barken en karveelen. Naderende wierden erkend Spaensche te zijn. 't Stond slecht geschapen met 't *Reciffo*: haer meeste scheeps-magtkruiste wijd en zijd voor de *Brasilische* kust: 't oorlogs-volk lag te velde, verre van de hand. Ses slagvaerdige schepen reeden voor d'ankers: vijf andere vol-laeden konden weinig tegenweer bieden. Ondertusschen naderde de Spaensche ammirael, tot op eengooteling-schoot 't jagt *de Faem*: loste een stuk; en wende zeewaerd: dewijl by vallend water den wal niet derfde aendoen: bleef hengelen voor d'uihoek *Augustijn*, gereedschapmaekende aldacr te landen. Doch bericht, hoe de sterkten *Real* en *Nazaretta*, by d'*Hollanders* bemagtigt, en geen hulp-benden van *Albuquerque*

Bicios hoedaenig ongediert.

Nazaretta en *Real* geslecht.

Sterkte op *Paripuera*.

Een groote Spaensche vloot voor 't *Reciffo*:

voor handen waeren, stak wederom zeewaerd: en maekte mijne, gelijk of door *Barra Grande* ter reede wilde loopen, na 't *Reciffo*. 't Waterstot en 't jagt *het Wapen van Delft* genaederr, wierp de Spaensche zeevoogd wederom over staeg. Ondertusschen wierden alle *Hollandsche* plaetsen gewaershouwt, wegens deze vloot: welken *Lichtbart*, met ses schepen en twee jagten, voerende behalven 't bootsvolk, twee krijgsbenden, kort volgde: zulx geduurig in 't gezicht hield. Hy zag eindelijk de zelve voor *Paripuera*, (alwaer een gedeelte van 't leger onder *Arcissewski* lag) ten anker loopen: de kleinste schepen af en aen vaeren tot de grootste: en 't volk te land werpen. Weshalven ook *Lichtbart* uitstapte, nevens de raed *Carpentier*: zich vervoegde by *Arcissewski*: en nam een manhaftig raedslot: namentlijk hy zoude met sijn acht zeilen dicht onder de Spaensche vloot afzakken: terwijl *Arcissewski* by nacht ses hondert uitgepikte soldaeten na *Iaragoa* rukt: om den vyand 't landen te beletten. De *Portugeesche* gidze liep een verkeerde weg: zulx *Arcissewski* de Spaensche vloot geankert zag achter een verre afgelegene punt, en d'*Hollandsche* schepen niet op haer afkomen: ter oorzaak wel een goede wind hadden, om binnen de bogt te loopen; maer niet om weder te keeren. Weshalven *Arcissewski* d'hertred neemt, en den weg na *Paripuera* verzeekert. Ondertusschen wierden de *Portugeesche* inwoonders tegen haer ced wederhoorig, om toevoer na 't *Hollandsche* leger te brengen: staken d'hoornen allenthalven op: maekten zamen-sweeringen met de Spaensche vlootelingen: sloegen d'*Hollanders* lanx de wegen en in de huiscn dood: wapende heimelijk de jongmanschappen: de *Paepen* schreven alle geheimenissen over: de *Negers* bragten de brieven: en vermoorden d'handelaers, die op haer gegeven woord, als vrienden by de *Portugeesen* huisvesting genooten. Hoewel nu en dan dusdaenige veraeders gestraft wierden, verspreyde 't quaed echter hoe lanx hoe meer.

word van
Lichtbart
gevolgt.

Portugeesen
tegen eed
afvallig:

Om

Raed. slot
tegen de af-
vallige, ge-
noomen by
Schuppe :

Om zulke schelmen in te binden, vondmen raedzaam, 'tgewest tusschen *Paripuera* en *Porto Calvo* tien mijlen verre te ontvolken, de zuiker-rietvelden, moolens en huifen af te branden. *Arcissewski* liet aller wegen aen de kerkdeuren aenplakken: ieder had op te kraemen tot boven *Porto Calvo*: alwaer 'tHollandsche heir zich zoude neder slaen: om de geweekenen tegen overlast te bevrijden. Doch de Spaensche vlootelingen, ten noorden van *Alagoa*, op den weg na *Paripuera*, geland, zochten zulx voor te komen: eensdeels om 'tland voor zich te behouden: andersdeels, om door d'ingezeeten en gestijft te worden. 't Hing hier aen, dat binnens lands geraekten. Tot noch toe was geen andere weg derwaerds bekend, alsover *Paripuera*; maer dewijl *Arcissewski* die verzeekerde, vreesden 't hoeft te stooten. By menschen geheuchenis vielde zoomer diervoegen zoo droog niet: zulx de moerasschen zonder water stonden. *De Spanjaerden* dan rukken achter om over steil geberg, diepe valleyen en verdroogde poelen. Terwijl d'handel in dese hoek op zulk een draf schoke: stak *Joan Walbeek* een sterkte met vijf bolwerken af, op 't veroverde eiland *Curacao* aen de haven *santa Cruz*: hy doorsnuffelde ook klein *Curacao*, naeuwlijx een mijl lang, en anderhalf vuurroer-schoot breed, hooger na de zee kant als in 'tmidden, vol zandige aerde, draegende *Petrocelie de mar*, rondom rudzig en met wilde vyge-boomen: ontelbaere meeuwen bedekten de grond. Men vond aen de westzijde een canoo lang acht en twintig voet en ses wijd, en nevens pijlen en boogen; doch nergens menschen. *Houtebeen* liep met twee jagten d'*Otter* en *Brak* voor *Curacao* ter reede, en van daer los binnen d'haven *san Jago de Cuba*. De wacht mackte geen wapenkreet, alzo hy Borgonsche vlaggen voerde. Twee *Portugeesen*, inschelijx misleid, bragten *cassavi* aen boord: wierden gevangen en

verrichting
der Span-
jaerden hier
tegen.

Walbeek
veroverd
't eiland
Curacao.

Houtebeen
veroverd
ettelijke rij-
keprijsen:

gedwongen den weg te wijzen na 't vlek, verzeekert van een slot met vijf stukken geschut. Een Spaensche hopman roeyde hem te ontmoet; doch onraed verneemende hield af. De boot van de *Brak* onderschepte de vluchtende. d'Hopman, weigerig zich over te geven, sneuvelde aen een kogel: d'andere drie stelden haer gevangen. Onder 't slot lagen zeven fregatten, uit welke *Houtebeen* eenig tabak en sieroop lichte. Hy zoude des anderen daegs dese schepen, nevens een zuiker-moolen recht tegen over 't slot aen koolen geleid hebben: ten zy *de Spanjaerden*, aller wegen ter been gestapt, diervoegen van den oever vuur gaven: dat geraedzaamst oordeelde 't gat wederom uit te loopen. Verbrande zedert een bark met schild-padden, hakte diergelijk vaertuig in de grond, en liet een darde drijven: verferschte op *Jamaica*: veroverde een schip vol maiz van *Tolu*: geraekte slaegs onder 'teiland *Zamba* tegen vier zeilen uit *Carthagera*, van welke den onder-zeevoogd *Ioan Moncoy Bilbao* nam, en eerlang noch vier barken: kielhaelde achter 'teiland *Vaca*: vermeersterde een rijke fregat van *Maicaire*: sloeg niet verre van *Margareta* tegen een koninx jagt, voerende negentien metaele stukken en stijftwee honderd koppen. Hy zoude het meester geworden zijn, indien niet sijn windveerings stuk, ten stierboord aen stukken gesprongen, groote schaede toebragt. Terwijl toezag, of ergens de vlamme vatte, ontzeilde het jagt. *Houtebeen* echter sleepte weg een kleinder sloopje met seftig man, achtiën honderd huiden, ruim vier duizend pond sal-saparilla en vijf duizend ponden tabak. Dit had 't jagt geholpen; doch min bezeild, wierd genoomen, Aldus verrijkt nam een fregat uit *Cuba*: en klampte naderhand ook den ammirael van *Carthagera* aen: met welke zeven uren slaegs bleef, eer *de Spanjaerd* het op gaf. By desen vond hy zulk een buit van koper,

sijn merk-
waardige
daeden:

indigo, geld, canaster-tabak, en stukgoederen, dat *de Otter* noch *Brak* meer laeden konden. Weshalven de stevens t'huifwaerd wend. In d'Engelsche hoofden verviel *Houtebeen* onder zeven *Duinkerkers*: de minste voerde eens zoo veel geschut, als hy. d'Ammirael *Colaert* zelf smeet hem op zijde. Ellendig doornaegelt viel in *Colaerts* handen. 't Gelukte *Abraham Roosendael* beter: die, uit *Texel* afgestookten, ettelijke rijke prijzen nam. Hoewel te vergeefs den zilver vloot van *Havana* ettelijke dagen byhield, op hoop of ergens een zeil in d'achter-hoede konde afsnijden: diende hem zedert 't geluk, dat een fregat veroverde met ses en veertig kasjens vol realen van achten, uitmaekende ses en tachtentig duizend, tot betaeling voor de krijgsmagt op *Porto Rico*. 't Zilverwerk bedroeg ook veel. *Roosendael* bragt den buit gelukkig binnen. Terwijl voorts voor 't *Reciffo*, of schepen uit 't vaderland quamen, of derwaerds zeilmaekten, of prijzen inbragten, maekte zich *Arcissewski* sterk lanx het kromme rievier tje *Paripuera* vol krokodillen, die niet beschaedigen, dan getergt. Dit loopt vijf mijlen noorden *Punta de Iaragoa*, alwaer de Spaensche vlootelingen te land stapten. Zuidelijk van *Iaragoa* leggen d' *Alagoas del Nort en Zul*, onderscheiden door een hooge streck lands. Alhier liet de Spaensche veld-heer *Louies Rochas Borgia* sijn geschut en duizend man, onder 't beleid der grave *Bagnola*. Hy zelf, driemaal sterker, spoeyde na *Porto Calvo*: om de tijd voor te komen, welke by d'Hollandsche plak-schriften gestelt was, dat d'ingezeetenen moesten verhuisen. *Arcissewski* had aen de mond van *Paripuera* ten noorden een reduit flots-gewijs geleid, uit welkers midden een houte toorn rees, met aerde gevult, verzeckert door een halve maen. Ter zijden at lag hy begraven met vijftien krijgsbenden. Ten zuiden der stroom waeren twee sterke buiten-wachten. *Arcissewski*, geenzints denkende, dat *Borgia*

over het gebergt en door ontoegankelijke bosschaedjen en moerasschen een weg konde baenen, om van achter *Porto Calvo* in te breeken, kreeg des avonds laet, op den dartienden der louwmand van 'tjaer seftien honderd ses en dartig, tijding door een overgelopen *Neger*: hoe 't Spaensche heir, drie duizend sterk, tot de zuiker-moolen van *Rodrigo de Barros*, vijf mijl van *Paripuera* genaedert was: zulx eerlang den colonel *Schuppe* binnen *Porto Calvo* op den hals stond te komen. *Arcissewski* derhalven breekt geswind op, met twaelf honderd man en twee veld-stukjens: brande huisen, moolens en zuiker-rietvelden voor de voet af. *Borgia*, voor wien *Schuppe* uit *Porto Calvo* te rugge deinsde, bemerkende aen de rook te landwaerd, dat *Arcissewski* d'inhoud van sijn plak-schriften te werk stelde: liet een sterke bezetting binnen *Porto Calvo*, en rukte met sijn uitgeleesenste volk *Arcissewski* onder d'oogen. Dese, tusschen *Camari-gibi* en *Porto Calvo* gevordert, zonder kondschap van den vyand, liet de voortogt, bestaende uit drie benden vuurroers, by hel-donkere nacht, een half mijl voor uit trekken, met duidelijke last: niet stil te staen, noch te deinzen, tenzy met de Spaensche hand-gemein wierden. De vuurroers liepen den vyand op het lijf, en zonder weinig tegenstand wanordentelijk te rugge. Weshalven *Arcissewski* 's vyands grofstuite, en maekte sijn slag-orde op een musket-schoot aen de zelve: welker pieken uit d'hand, en degens van de zijde, gerukt wierden door d'hopmannen *Tourlon* en *Nicholson*. Naeuwelijx gewaegen de hystoorien van vreemder oorlogsvoorvallen. Den gantschen nacht stonden de legers wederzijds in wapenen. De wachten, elkander ontmoetende, maekten t'elkens een nieuwe wapen-kreet. 't Was eens zeer gevaerlijk geschaepen met het Hollandsche heir. By dikke duisterheid kroopen zommige *Spanjaerden* uit

word genomen.

Roosendael veroverd een kostelijke prijs.

Togt van Borgia.

Wonderlijke toestand van twee legers, elkander by nacht ontmoetende.

uit de valleye na den berg, alwaer 't leger stond) tusschen d'achterhoede en middelste slag-orde, en gaven vuur. De middelste slagorde swenkte geswind om, en loste op d'achterhoede, en dese wederom op de middelste: ieder meinende van vyand besprongen te zijn. *Arcissewski* merkte de mislag, sloeg de musketten om hoog, en riep luids keels, 't is eigen volk. Diergelijk misverstand ontstond ook onder de vyand: zulx ettelijke sneuvelden. *Arcissewski* bragt den gantschen nacht door, mer ieder bende hart in 't lijf te spreken: welk ten hoogsten noodig was: alzoo, door het deinzen der voornoemde vuuroers, den moed liet zakken. Uitgezondert twee hopmannen, rieden alle d'andere, datmen by duister zoude aftrekken: 't was te veel gewaegt, regen een vyand meer dan eens zoo sterk. Doch *Arcissewski* voerde haer te gemoed: men konde onmogelijk d' hertred neemen, daer de vyand op de rug hing: die in zijn hand had, tot een veld-slag te benoodzaaken: en uit d' hertred meer moed zoude grijpen. Naest God, moest de behoudenis van strijdbaere handen te gemoed gezien worden. Niemand verwachtte lijfsge-naede, by een niet min bloeddorstige als hoovaerdige landaerd. Niemand denk door de vlucht te ontsnappen, daer duizend woefte *Brasiliaenen* in 't leger van *Borgia* dienen. Haer loop zal geen *Euroopeer* ontloopen. Betracht dieshalven eer en eed. Met den dageraad storte 't *Hollandische* heir een yverig gebed. De zonne rees nu boven de kimmen: wanneer de legers een gantsch uur elkander vreedzaam beschouwden. De plaets lag tusschen dichte bosschen en diepe valleyen omringt: een berg rees ten noorden met een kaele en breede kruin, alwaer *Borgia* slagvaerdig stond. Op de zuidelijke top, kleinder, laeger en vol ruichte, had *Arcissewski* zijn benden geschaert. Dese twee bergen vereenigden door een dijk, alwaer vijftig man in gelid konden staen. *Borgia* eindelijk vaerdigde ettelijke muskettiers ten berg af, die uit een graft

dapper vuur gaven. *Arcissewski* hield zich echter stil: alleen loste een metael stukje na den boom, onder welke *Borgia* stond, om naeuwe kennis te nemen van d'*Hollandische* slagordens. Op dit geschiet begon met 't gantsche heir van zijn berg neder te komen. Hier tegen voerde *Arcissewski* de voortogt aen, en terstond ook de middelste slag-orde. Hopman van den Brande leide zijn bende tot op twee pieken lengte, eer d'handbussen loste. Voorts vloogen de vuur-roers buiten last tegen de slinker vleugel van *Borgia* in: en bragten zijn muskettiers aen 't vluchten. De piek-draegers booden ook de ruggen, zonder bot van tegen-weer. Eerlang zette 't geheel *Spaensche* heir op de loop: zommige na de bosschaedje, andere in de moerasschen, de meeste lanx de enge weg na *Porto Calvo*. Dese weg lag bezaeyt met musketten, pieken en ander krijgs-geweer. *d'Hollanders*, af-gemat door swaere togten, hadden in vier en twintig uren nat noch droog geproeft: weshalven door aemechtigheid te slacuwer vervolgden. Omtrend honderd lijken bleven leggen op de plaets der veldslag, onder welke ook de veld-heer *Borgia* zelf: die, na dat hem 't been was af-geschooten, te paerd meinde r'ontvluchten; doch een hopman had zich van 't paerd gedient, om te ontkoomen. *Borga* kreeg zedert een schoot in de borst: wierd in een dichte ruichte geworpen, en stierf aldaer. Hy was, van vaders en moeders wegen uit d'aenzielijkste huisen der hartooen *Lerma* en *Borgia*, oudacht en veertig jaeren: had den *Spaenschen* koning in *Nederland* een geruime tijd gedient. Doch *Antonius Felice*, na *Alagoa* gevlucht tot zijn vader de graeve *Bagnola*, wierd van hem in yzeren gekluistert, en zoo na *Spanje* verzonden. De zegen stond den *Hollanders* op veertig dooden, en eens zoo veel gequetsten. Zy dankten God met geboogen knien: dekten de lijken in een graft onder rijs: en keerden, niet zonder swaer ongemak,

Arcissewski
moedsigt in
de nacht
zijn volk
aen.

't *Spaensche*
leger gesne-
gen.

Borgia blijft
dood.

Bagnola
vangt zijn
zoon.

Veldslag
tusschen
hem en *Bor-*
gia.

Bericht
van den
gevangen
de la Calce.

na *Paripuera*: alwaer eerlang *Schuppe* en de raed *Harkman* ter reede liepen: om de benden aen d'ander zijde van *Porto Calvo* te verleggen. De gevangenen, en byzonder een Napolitaensch edelman *Hector de la Calce*, ten onderzoek gevordert, gaf bericht. Met de laetste Spaensche vloot waeren geland in *Alagoa* twee duizend vier honderd koppen, met twintig metaele veld stukken, overvloed van kruywagens, bylen, schoppen en spaden: welk oorlogs-gereedschap in *Portugael* beliep tot acht honderd duizend kruisfaeden. *Borgia* leide enkelijk hier op toe: een vaste voet aen land te maeken: den *Hollanders* alle toevoer af te snijden: een veld-flag aen haer te waegen, alzoovry sterker te veld quam, dan zy: indien den strijd won, zoude de verwonnenen besluiten binnen de sterkten, tot aankomst der groote vloot uit *Spanje*: om als dan *d'Hollanders* gelijkelijkweg te jaegen: en schoon de nederlaeg kreeg, konde lichtelijk d'hertred nemen na *Alagoa*, en aldaer afwachten nieuwe hulp-benden. Vorders verhaelde *de la Calce*: hoe de Spaensche koning in *Spanje*, *Italien* en *Duitsland* aller wegen sterk werfde: om by d'eerste gelegendheid een vloot toe te taekelen, tot welker bestiering wierden aengenoomen vier duizend en twee honderd vlootelingen. *Castilien* zoude hier by doen acht duizend vijf honderd soldaeten, en twee duizend bootsgezellen, en gelijk getal *Portugal*, om te land te dienen, en *Brasil* r'ontleedigen van alle uitheemsche volkeren. Dese toeleg was lang in 't werk gesteld: tenzy *d'Albuquerque* den Spaenschen koning geduurig misleiden, onder voorwending: dat de Brasilsche zaeken geen gevaer liepen. *d'Albuquerque* zoude sijn recht op *Brasil* moeten afstaen; doch de koning wilde hem met een graeffschap in *Portugal*, by manier van ruiling, te goed komen. Zy namen uit *Alagoa* niet meer dan weinig *farinha* tot de togt na *Porto Calvo*; doch vonden in de bosschaedjen alles ten behoef, by d'inwoonders toegebracht. En dewijl *Borgia* de lijstogt met greeed geld be-

taelde, wierden zoo overvloedig de levens-middelen na *Porto Calvo* gevoert: dat 't heir voor ses maenden geen gebrek behoefde te lijden. Dit heir vorders trok van *Paripuera* vijf mijl lanx strand: sloeg thans by de linker-hand boschwaerd in: vond een moeyelijke weg: zulx zomwijlop een dag over ses en dertig steile bergskensklauwterde. Doch *Schuppe* en *Arcissewski* vonden geenzints geraedzaem den vyand in *Porto Calvo* te bestooken. 't Was dienstiger *Paripuera* te bezetten met vier honderd man, onder d'hopmannen *Day*, en *Philips Andries*, voor vijf maenden van lijstogt voorzien: en vorders het land te beschermen tegen alle vyandelijke indruk. Zy stappen dan scheep met elf honderd koppen: lichten aen *Barra Grande* twee krijgs-benden *Brasiliaenen*, landen achter 't eiland *Alexio*: en komen voor dag in *Serinhain*: alwaer alles boschwaerd gevluht was, uit vrees voor waek: alzoovry onlanx d'Hollandsche achtergelaetene zieken schandig vermoorden. Hier nacuwelijx te rust geleid, kregen bericht van *Ioan Talibon*: hoe 't Spaensche heir de reduit in *Barra Grande* beslooten hield. De reduit lag op een swakke plaets, en konde weinig voordeel doen: weshalven beslooten de zelve te slechten, en de twee benden bezettingen tot versterking van haer swakke leger af te haelen. Na dusdaenige verrichting gesterkt met levens-middelen uit ettelijke jagten, onder 't beleid der amirael *Lichtbart*, nemen d'hertred: om geduurende de winter-maenden te legeren binnen *Serinhain*. De vyand bleef in *Cockau* ter zijde van *Una* en *Serinhain* hengelen: en hield met zommige *Portugeesen*, tot de *Hollanders* overgekomen, heimelijke mond-gemeenschap. Zoo fel quam haer *Arcissewski* over den hals: dat alle de vlucht namen na *Porto Calvo*. Hy kreeg hier ook gevangen drie munniken. De voornaemste *Fray Cosmo de Amien*, provinciael over de *Minder-broeders*, had alles in de landen der West-Indische mactschappy nacuw doorsnuffelt: om

Togt van
Arcissewski
en *Schuppe*
na *Serinhain*.

Fray Cosmo, sijn
loofe aen-
bitzing.

Borgia

SERINHAIM.

A. Templo de São
B. Casa de São
C. Habitação de São
D. Moinho de vento para a fazenda de São

Borgia hier af te dienen ; doch , ver-
 klikt by zommige goede ingezeete-
 nen , was by de raeden op 't *Reciffo*
 aller wegen beschreeven , en den mon-
 niken tot *Poyuca* , *Parayba* en elders
 gelaft , hem by den kop te vatten ;
 doch dese stommelden hem weg : wes-
 halven , nevens *Cosmo de Amien* , na
 't *Reciffo* gevankelijk vervoert zijn.
Schuppe begon nu ook de ruichte lanx
 de mond der rievier *Serinhain* weg te
 kappen : ten einde aldaer een sterkte
 maekte. De stad *Formosa* bestaet uit
 een zeer lange rechte straet , waer
 over een andere leid in 't midden bog-
 tig : en ter zijde af twee mindere wij-
 ken wederzijds , tusschen ieder een
 kerk , huisgewijs gebouwt. Een stuk-
 weegsbuiten de stad word gelonden
 een vervallen klooster : en dicht by
 't klooster de wooning van een klui-
 fenaer. Ter ander kant ontmoet men
 een lang vierkantige kapelle : en vry
 verder een schoon edelmans huis
 't *Getimmer* , by den steevoogd be-
 woond , is verzeekert tegen aenloop
 met stormpaelen , die punten , niet
 ongelijk bolwerken , uitsteeken. De
 stad , dartien mijl van 't *Reciffo* , be-
 slaet een vermaekelijke grond. Rond-
 om staen twaelf zuikermoolens : de
 minste leevert jaerlijx zeven duizend
 aroben zuiker , ieder arobe gerekent
 tegen achtien Hollandsche ponden.
 Uit afgeworpene brieven quam ber-
 richt in : hoe 't Spaensche heit mein-
 de in te breeken boven *Serinhain* door
 de boschaedjen na d' uithoek *Augu-
 stijn*. Weshalven de raed *Stachouwer*
 met drie honderd man derwaerds
 trekt ; doch vernam geen vyand. Ond-
 tertusschen lieten het acht der kloek-
 ste Hollandsche zeilen , afgevaerdigt
 om d' inwijk *todos los Sanctos* te ver-
 spieden , schandig leggen. Dese ont-
 moeten twee galjoens : 't een *de Groo-
 te Napolitaen* voerde sestig stukken,
 ses honderd soldaeten en den Portu-
 geesch en ammirael : 't ander was min-
 der. De Hollandsche scheeps-raed
 besloot niet te enteren , alzo geen
 krijgsknechten binnen hadden ; maer
 met schieten af te matten ; want haer
 vloot dardehalf honderd stukken te
 boord bragt. Uitgezondert twee sche-

pen , quam nooit een onder schoot
 der galjoenen : zulx onverhinderd
 voor *Salvador* ten anker liepen. Kort
 hier na bragten acht en twintig
 zeilen uit *Texel* , *de Maes* en *Zeeland*
 versch volk , oorlogs-behoefsten en
 lijstogt , van welk 't *Reciffo* schaersch
 voorzien was , aldaer aen : nevens
 twee raeden *Henrik Schild* en *Paulus
 Serooskerken*. Naeuwelijx was dese
 vloot binnen , of des avonds quam
 ryding : hoe 't Spaensche heir , acht
 honderd man sterk , door *Poyuca* ge-
 brooken , den zuiker-moolen *Velho* ,
 toebehoorende *Joan Paez Baretto* , be-
 magtigde : alles neder-hakte ; doch
d' Hollanders weerden zich mannelijk
 uit de kerk : zulx lijfs-genaede be-
 vochten. Hy sloeg voorts plak-schri-
 ften aller wegen aen : waerby 't man-
 volk gelaste , op lijf-straf , gewaepend
 onder sijn vaendels te verschijnen.
 Eerlang stappen meenigte *Portugee-
 sen* , regen eed van getrouwigheid,
 ter been. Zulx lichtelijk bleek , dit
 verraed niet zonder haer heimelijke
 zamen-sweering en opruien des min-
 derbroeders *Cosmo de Amien* , gebrou-
 wen te zijn. 't Woedende heir wierd
 geleid by d' oversten *Rebellino* en *Ma-
 durera* : rukte na *Laurenzo* en *Massiapi* :
 en kreeg dagelijx meer toeloop. Niet
 weinig stond de raed op 't *Reciffo* met
 dit werk bedraeyt. Indienze *Schuppe*
 uit *Serinhain* op ontbooden , de vyand
 van *Una* en *Porto Calvo* zoude vol-
 gen , en hem tusschen beide beslui-
 ten. Zelf haddenze geen bestendige
 magt , om *Rebellino* 't hoofd te bie-
 den. Men vind dieshalven geraed-
 zaemst : dat *Arciffewski* hem begeve
 in 't leger by *Schuppe* : ten einde on-
 voorzien de Spaensche magt in *Una*
 overvalle. Terwijl dit raed slot genoo-
 men word , quam en honderd en
 twintig *Tapuyers* , by *Iandovi* afge-
 schikt , op 't *Reciffo* , met toezegging :
 dat *Iandovi* zelt , nevens verscheide
 andere verbondene koningen in aen-
 rogt stond. De raed *Wijntjens* leide
 dese woeste landaerd na *Serinhain*.
 Volgens 't slotvonnis der raeden , rukt
Schuppe des nachts door de zuiker-
 moolen van *Rio Formoso* : ruste over
 dag in de valleye *Orekindu* : bezet alle

Versterking
 voor 't Re-
 ciffo.

Trouwloos-
 heid der
 Portugee-
 sen.

Tapuyers
 op 't Reciffo.

Fruchteloof-
 togt van
 Schuppe.

Beschry-
 ving van de
 stad Formo-
 sa Serin-
 hain.

Vermijst-
 heid van
 acht Hol-
 landsche
 schepen.

huisen en paden: en verdeelde 't heir driezints aen 't rievierken *Manbukava*. Ter slinkerhand zoude *Schuppe* 't dorp *Unabestooken*: *Mansveld* ter rechter zijde in de zuikermoolen *Iletas* honderd *Spanjaerden* bevechten: en *Arcissewski* de wacht in de moolen van *Diego Pays* overvallen. Doch *Mansveld* wierd door een *Neger*, dienende voor gidze misleid. *Arcissewski* vond den weg gestopt met omgehakte boomen. Weshalven, verdrietig over dit zukkelen by donker, vinden raedzaem gelijk los te gaen op 't dorp *Una*. Met den morgenstond binnen getrokken, ontmoeten niemand, dan weinig inwoonders. De vyand had sijn magt over *Manbukava* gescheept, en d'oever beschanst. De stroom vloeyde te diep, dan om ergens over te komen. Voorspoediger viel de togt uit, die *Stachouwer*, *Maulpas* en *Lichthart* deden met twaelf honderd koppen. Onder *Laurenzo* besprong haer *Rebellino* uit een hinderlaege. *Maulpas* bestierf sijn quetzuur. Hopman *Hyk* en luitenant *Waldek* wierden namaels van haer wonden geneesen. Dusdaenige raeuwe bejegening veroorzackte geen kleine ontsteltenis onder d'*Hollanders*; doch eerlang hervatten moed, en dringen diervoegen op 't Spaensche heir toe: dat *Rebellino*, in de schouder gequetst, met groote wan-orde door de zuiker-ried velden van *Peter Acunha*, d'*Andrada*, na *Porto Calvo* vluchte: en van vijftien honderd koppen slechts vier honderd binnen bragt. d'Overige waeren gesneuveld, of wijd en zijd verstrooyt. Twee en veertig gevangene *Hollanders* bequamen nu ook haer vryheid. d'Aenslag der *Portugeesen* op *Paripueira*, liep inschelijx niet zonder haer groote schaede, teloor. Doch alzoo nu verscheide proeven van der *Portugeesen* meinedige ontrouwigheid voor oogen stonden, als die t'elkens de vyanden toe-vielen: wierd by den *Hollandschen* raed noodig geacht, haer alle te ontwaepen. Uit *Serinhain* liepen geduurig partyen, om de *Spaensche* af-breuk te doen: en *Arcissewski* speurde met acht honderd man de sluipgaten na, lanx wel-

ke de vyand gewend was door te breeken. Buiten *Peris-Peris* wachte hy op drie en twintig karren vol lijfrot, die d'ammirael *Lichthart*, nevens honderd en tachtig matroosen en tachtig krijgsknechten, ten steun toebragt. De weg viel, ter oorzaak de geduurige slag-regen, zeer moeyelijk. Vier ossen trokken een karre voort; doch moesten zomtjids een half uur verre door de diepe paeden swemmen. Aen 't huis van *Emanuel Olivera* leverden hem ettelijke vuuroers en twee veldstukjens. In een verlaeten vlek, bestaende uit twaelf leeme hutten en een slecht kapelleken, stond *Arcissewski* verlegen: niemand der gidzen kende de weg. Zagen zedert twee dagen niet een mensch. Haelden een oude *Portugees* vier mijl te rugge: dese, volgende 't spoor, waer lanx de *Spaensche* gewend waeren door te breeken, bragt d'*Hollanders* door verwonderenswaerdige sluipgaten, die zomtjids met bijlen geopent moesten worden. Eindelijk stuitenze voor *Capivaribi*, een zeer wijde en drooge rievier, met steile en dicht-begroeyde oevers, lanx welke veel verlaeten huisen en hooven stonden. Vorders liep 't spoor des vyands na 't huis *Girgolio de Barros*. Dit, gebouwt van steen en sterke gebinten, op een vlakke nevens een stroom, heeft boven vier wachthuisjens vol schietgaten, ter oorzaak op de grenzen der *Tapuyers* leid. Nergens wascht schoonder *Brasilien*-hout dan hier; doch moet dertig mijl nederwaerd na d'*Oceaan* gevoert. Niet verre af leid de berg *Pasyra*, die swaere donderslagen geeft, wanneer regen op hem valt. *Arcissewski* vervordert sijn togt na *Musurepe*; want derwaerds gingen de voetstappen: en gelaste de karren, in *Alagoa Grande* achtergelaeten, derwaerds te spoeden. Hier vond hy twee brieven, by de raed *Serooskerken* geschreven, behelzende: *Camaron* leid om de reduit *Capivaribi* in *Goyana* met vijftien honderd koppen: de belegerden konnen het naeuwelijx vier dagen houden. De vyand heeft twee barken vol oorlogsbehoefden en eed-waeren, derwaerds

Merkwaerdige togt van *Arcissewski*.

Stachouwer en *Lichthart* verstaen *Rebellino*.

Huis van de *Barros*.

geschikt, onderschept. Zulk een be-
droefde tyding maekte voor *Arcif-
sewski* vlugge voeten. Hy quam een
uur na sonnen-opgang voor *Capivari-
bi*, en vond *Camaron* gevluht twee
uuren te vooren: achterlaetende een
stormtuig op drie karren, rondom be-
schoeyt met scheut-vrye planken:
welk na de wallen gekruyt was.
Voorts gaf *Camaron* ten besten een
Borgondisch vaendel, de steenstuk-
ken en levensmiddelen van de twee
veroverde barken. De vyand nam
sijn vlucht op *Tapiserica*, en verder
na *Terra Nova*. Terwijl *Arcissewski* de
werken der beleggers bezichtigde, en
't volk in slagorde stond, vloogen er-
telijke honderd *Brasilieenen*, die tot
bescherming binnende reduit waeren
geweeken, na buiten: roofden *Camaron*'s
achtergelaeten lijftogt: verspreyden
zich voorts landwaerd. Beroofden
de Portugeesche huisen: en ver-
moorden 't volk. Zoo haest *Arcissewski*
op alles goede orde had gestelt, liet
hy de *Brasilieenen*, onder 't gezach
van den raed *Eyssens*, in *Goyana*: zelf
volgde den gevluhten vyand, onaen-
gezien swaere regenbuyen vielen:
hield halte binnen 't verlaeten vlek
Tapiserica, eertijds bewoond by drie
duizend zielen. Men vond hier noch
grootte gebouwen, niet ongelijk lijn-
baenen, een prachtig Jesuïeten klooster
en schoone kerk. 't Bequaem water
en de graefige weyden lokten 't leger
aen: om een nacht uit te rusten.
Voortgezet na *Terra Firma* ontmoete
een sterke beschansing, versch opge-
worpen; maer zonder volk: hoorde
dicht onder *Terra Nova* des vyands
wacht schieten. *Arcissewski* deelde
sijn heir in vier troppen. De twee
sterkste volgden zachtjens: met de
overige spatte hy zelf voor uit, en
wierd eerlang heftig beschooten
by *Camaron*'s hinderlaege, tusschen
ruichte verborgen. Hopman *Talibon*
ontfing last, om tegen d'hinderlaege
in te dringen; doch dewijl zulx mer
grootte wanorde toeging, vloog *Arcissewski*
toe, ter rechter hand der
hinderlaege: terwijl de tweede trop,
onder *Lichthart*, stil stond. De vyand,
hier door verschrikt, vluchte zonder

tegenweer boschwaerd: liet, behal-
ven een merkelyk aental dooden,
veel geweer, speeltuig, trommen, boe-
ken, papieren, buspoeder, kogels,
karren en ossen achter. Des anderen
daegs had hopman *Bobarts* de voor-
togt. Op's vyands spoor gevolgt, had
een mijl achter zich, eer 't gebed in
de volgende Hollandsche slagorde
gedaen was: en verviel onder *Camaron*'s
laeglegging. *Arcissewski* hoorde
't schieten na het zuiden: spoeyde
geswind derwaerds; doch zag den
vyand opgeslaegen, eer het konde
tot *Bobarts* aenbrengen. De vlucht
leide uit een bosschaedje na een berg
opwaerds, kenbaer door 't meel welk
de vyand van den hals afwierp. Een
mijl volgde hem *Arcissewski* over den
berg: geraekte thans in een bosschaed-
je: alwaer zich eindelijk 's vyands
grootte spoor verdeelde tot ses minder
sporen. Men wist niet werwaerds
diende gevolgt, noch of ook elders
water te vinden was. Ja de gidzen be-
kenden, dat geen kans zagen om 't le-
ger wederom uit 't bosch te leiden, in-
dien te diep introk. Voorts konde
niemand geraedzaem cordeelen, zon-
der levens-middelen en krijgsnood-
zaekelikheden voort te trekken. *Arcissewski*
dan bleef in *Nova Terra* eenige
tijd loeren op *Camaron*; doch quam
nergens te voorschijn. Hy dan ver-
woefte alles: trok van *Laurenzo* 't land
rondom door en door. Ondertusschen
zaten *Rebellino* noch *Louies de Sofa*
niet stil. De raed *Eyssens*, opperhoofd
over *Parayba*, verrok met vijf en
twintig soldaeten, eenige jonge koop-
luiden en *Brasilieenen*, na sijn zuiker-
moolen, eertijds toebehoorende *Emanuel Pires*:
onaengezien sterke geruchten liepen
van *Rebellino*'s oprogt. En dese quam
hem eerlang over den hals. De *Brasilieenen*,
die 't huis niet konden krijgen, namen
de vlucht. *Rebellino* brande vinnig los:
die binnende waeren weerden zich ook
manelyk; maer onvoorzichtig: alzo
in een uur haer buspoeder verschooten.
Rebellino merkte d'ongelegendheid:
hy nadert stout, en steekt de
de moolen aen brand. Men barst dan,
door rook en vlam genoodzaekt, met
de

Arcissewski
ontzet *Ca-
pivari*.

Uitval der
*Brasiliee-
nen*.

Vlek *Tapiserica*.

Arcissewski
verlaet
Camaron:

sijn vorders
verrichtin-
gen.

De raed
Eyssens
door *Rebellino*
verloren.

de degenen in de vuist op de vyand los. Negen, onder welke *Eyffens* en sijn geheim-schryver, sneuvelden op de plaets, weinige wierden gevangen, d'overige ontsnapten. Onaengezien dusdaenige voorval en de geruchten dagelijx ingebragt, (hoe *Henrik Dias* zich liet zien omtrend de zuikervelden van *Cabral*, en *Sofa* bereeds was aengekomen tot *Sennora de Luz*: ja *Rebelhin* voortspoeyde, om met *Camaron* te vereenigen) gelasten echter de raeden op 't *Reciffo*, dat *Arciffewski* tot *Laurenzo* zoude blijven leggen: daer hy nochtans vry heilzaemer verrichtingen konde hebben uitvoert. Nu en dan vielen uit 't vaderland schepen en prijsen binnen de haven van *Pernambuco*. *Arciffewski* kreeg bericht uit twee gevangenen, wegens de Spaensche magt onder *Sofa*, *Dias* en *Rebellino*, te zamen gesmolten in 't bosch *Antonio*, waer by ook *Camaron* verwacht wierd. Hy zet dan derwaerds met d' helft van sijn leger, en gebod de hopmannen *Metting* en *Tourlon* des anderen daegs te volgen; doch genaedert vond de Spaensche stijf acht honderd sterk: en by gevolg raedzaemst, de komst der gezeide hopmannen af te wachten. Door haer gestijft, maekte ruim vijf honderd koppen uit: met welke op den vyand los ging, die een hooge top besloeg, aen wiens voet een diepe valleyelag. Onaengezien zulk ongemak, streeft *Arciffewski* door de valleye opwaerds. De moedigheid verbaefde 't Spaensche heir: welk, zonder een schoot te wachten, boschwaerd vluchte. *Metting* en *Tourlon* keerden te rugge na de leger-plaets *Laurenzo*. Doch *Arciffewski* verwoefte allerwegen *de roffas*, waer van 't *farrinba* komt: ten einde den vyand, door schaersheid van levensmiddelen, het geduurig ruiten belet mogt worden. Tien schepen uit het vaderland bragten versch volk, oorlogsbehoeften, lijftogt en twee genoomen prijsen voor 't *Reciffo*. Ter zelve tijd spatte *Rebellino* uit de landvoogdyschap *Pernambuco* na *Parayba*: alwaer hem hopman *Bongarson* in de zuiker-moolen van *George Pinto* dier-

Arciffewski
verbrooit
't Spaensche
heir:

voegen overviel: dat tommelinx verstoof, zich vereenigende met de benden van *Dias*, *Souto*, *Barretto*, *de Melo* en andere: die haest ses honderd sterk voor *Musurepe* vertoonden. *Arciffewski* kreeg hier lucht af, en by de rievier *Antonio* een betrede spoor, sijn merkwaardige landtoegt. welk niet volgde de grootte weg; maer slimme bosch-paden. Lanx de zelve spoede *Arciffewski*: vond een nachtleger, tusschen dicht geboomt, en in 't verlaeten leger vederen van geplukte hoenders, versche schaeps-vellen en brandende vuuren: vervolgde het zelve spoor na het sterke huis van *Diego d'Acosta*, schuilende onder een swaere boschaedje: ten einde aldaer den vyand schielijk bestookte. Hier zag hy de zelve tekenen van vuur en genuttigde spijs. Een *Neger* deed hem bericht: dat het Spaensche heir stijf drie mijl voor uit was, en zich haestede na 't bosch *Poyuca*. Men zag geen kans om te achterhaelen, en swaerigheid om verder te volgen: alzoogeen *Negers* by de hand waeren, die de lijftogt en krijgs-behoeften na droegen. *Arciffewski* dan keert na *Laurenzo*. Men verstond nu ook uit afgeworpen brieven, geschreven by de graef *Bagnola* en *Emanuel d'Andrada*: hoe de vyand sijn volk na *Porto Calvo* ontbood: den bevelhebers gelaste alle jongelingen en *Negers* mede te voeren: de zuiker en 't brasilien-hout wijd en zijd te verbranden. Hy was nu genoegzaam van eetwaeren voorzien, en voorneemens, een gewigtige toeleg by de hand te vatten. Doch *Houtebeën*, uit sijn gevankenis binnen *Duinkerken* ontzlaekt, ging van *Holland* zeil met drie schepen: nam voor *Matanca* uit een schip tien yzere stukken, uit een ander ettelijke wijnvaren, zedert een *tartane* van *Havana*, twee fregatten vol meel, een vol hout met twee stukken, twee barken, voerende *bananes*, een rijk fregat, twee schepen met huiden en een met zuiker. Onder d'eilanden *Baru* hoorde hy fel schieten met grof geschut: op 't geluid aengezeilt, vind den Zeeuwfchen roover *Martman* slaegs geweest tegen een koninx jagt, voerende tien metaele en ses yzere stukken, welk onder

Manhafte daeden van Houtebeën.

onder de wal had afgewend. *Houtebeen* en *Martman* voeren met een be-
mande boot derwaerds. De Spaen-
sche verwachtte haer aenkomst: sta-
ken het jagt in brand, en vluchten.
De vlam had d'achter-spiegel alleen
verteert: wierd voort gebluscht.
Vijftig man maekten 't jagt vlot, be-
gonden de tabak te lossen en metae-
le stukken over te hysen: wanneer
de kruid-kamer aenging, het schip
borst, en 't volk in de lucht smeet.
De slag quetste vier en twintigh
swaerlijk: een bleef dood: de ove-
rige geraekten heels huids af, niet
zonder verwondering. *Houtebeen* ver-
overde zedert een schip met hui-
den: bevrachte 't fregat *Alcmaer*, om
den buit na *Texel* te voeren: liep
dicht onder *Carthagena*: hield de zil-
ver-vloot een geruime tijd by: en
sleepte eindelijk een der loefwaerdste
weg. Aldus verrijkt wierp over staeg
t'huifwaerd. Terwijl de zaeken op
zoodanige voet in *Brazil* te land en
zee stonden, wierd de West-Indische
maetschappy te raeden, een door-
luchtig opper-hoofd derwaerds te
schikken. Ieders oog viel op graef
Maurits van Nassauw, niet min aen-
zienelijk wegens de luister van een
hoog adelijk bloed, door houwelij-
ken vermaegschapt aen kaisers en
koningen; maer ook ten aenzien der
schranderre oorlogs-kennis, welker
proeven niemand onbekend zijn:
als die tegen *Spinola* na *de Paltz* op-
toog, en in de vermaerde belegerin-
gen van *Grol*, 's *Hertogen-Bosch*, *Ven-
lo*, *Maastricht*, *Rhijnberk* en *Schenken-
schans* groote eer behaalde. Aen hem
dan is 't hoogste bewind, met be-
krachting der Algemeine Staeten,
by de west-Indische maetschappy
opgedraegen: om over burgerlijke
en oorlogs-zaeken volkoomen te
handelen, ten besten der *Brafil*sche
staet. Men had eerst voor, een vloot
van twee en dertig zeilen toe te ra-
kelen. Doch dit getal wierd namaels
vermindert tot twaelf, te bemannen
met twee duizend zeven honderd
koppen. Dese toerusting ging ook
langzaam toe: en dewijl door uitstel
der togt voor een verder verloop in

Brazil te duchten stond, ging *Maurits*
zeil, den vijf en twintigste van wiju-
maend des jaers seftien honderd ses
en dertig, met vier zeilen. 't Ammi-
raels schip *Zutsen* voerde niet meer
als vierde half honderd koppen. Om-
trend *de Sorlings* ontstond een hard
weder: zulx de vloot binnen *Fael-
muyen* ter reede liep: en, na veertig
dagen vertoevens, de stevens wende
op d' uithoek *Verde*, en ververschte
aen 't eiland *Maey*, vermaerd wegens
zout-pannen, en by eenige *Negers*
en gebannene *Portugeesen* bewoond.
Den drie en twintigste van louw-
maed des jaers seftien honderd ze-
ven en dertig, quam *Maurits* voor
't *Reciffo*, by ieder beleefd ingehaeld.
Gelijkelijc stapte *Adriaen van der
Dussen* te land: en eerlang volgden
Matthias van Ceulen, *Servaes Carpen-
tier* en *Joan Gysfeling*, den graef tot
geheimen raed toegevoegd. 't Eer-
ste werk was, den staet der krijgs-
magt duidelijc te kennen: welk twee-
zints verdeckt wierd, of in bezette-
lingen, om steden en sterkten te be-
waeren, of in oorlogs-volk, welk te
veld trok. Twee duizend en ses hon-
derd zijn geschikt voor de vastig-
heden 't *Reciffo*, *d' Afogados*, de uit-
hoek *Augustijn*, *Tamarica* en *Parayba*.
't Groote veld-leger bestond uit twee
duizend en negen honderd koppen:
't mindere uit ses honderd. Dit vlie-
gend leger zoude geduurig op de
been zijn: om aller wegen den vyand
werk te geven. Men maekt voorts
overslag wegens lijf togt en oorlogs-
gereedschap. *Maurits* bevond, dat
het aen beide schorte, en byzonder
aen lout. Hy onderzocht voorts den
toestand van des vyands magt en
sterkten. Uit *Porto Calvo* stroopten
de Portugeesen het land rondom af:
zulx *de Brafiliaenen*, uit haer dor-
pen gevluht, onder de Holland-
sche vastigheden schuilden. De be-
zetting in *Serinhain* viel vry te swak,
om de invallen te stuiten: te meer
nadien *de Portugeesen* lanx bedekte
wegen af en aen liepen. *Maurits*
dan schrijft een bede-dag uit, ten
einde Gods hulp verzocht wierd
over een zeer gewigtige toelegh.

Vreemde
toeval.

Graef
Maurits
gaet na
Brazil.

Zee-togt
van Mau-
rits:

komt op
't Reciffo:

sijn eerste
verrich-
ting:

Hy trekt met 't Hollandsche leger na *Serinbain*: voorts over de stroom *Una* op *Barra Grande*: en alhier den graeve *Bagnola* onder d'oogen, die, hoewel vier duizend man sterk was, behalven de *Negers* en *Brasiliaenen*, de wegen allenthalven stopte met omgehakte boomen, en de toegangen hier en daer beschanste. Op een berg een mijl van de sterkte *Porto Calvo* hield *Bagnola* stand. Aende voet des bergs vloeyde een beek, welker oever vol rijs en takken bezet lag, en voor de ruigte een aerde wal. *Maurits* slaet zich tegen over de vyand met den avond ter neder: voornemens hem des anderen daegs in sijn voordeel te bestooken: hoewel 't leger, welk zoude aenvoeren, niet boven anderhalf duizend man telde, van welke ses honderd *Brasiliaenen* waeren. De lijf-bende der grave *Maurits* had de voortogt. *Lichthart* met 't bootsvolk d'achterhoede. *Schuppe* en *Arcissewski* bewaerden de middel-trop. 't Geschut los gebrand maekte den vyand verbaesd. Twee benden *Brasiliaenen* en drie *Hollandsche* kroopen door de ruichte des bergs ter rechter hand, en even zoo veel aende linker sluipsgewijs opwaerds: en vielen onvoorziens den vyand ter zijde in. Doch *Maurits* lijf-bende hardebolde met duizend *Portugeesen*, vloog door het water en by de beschanfing op, met zulk een edelmoe-dige fierheid: dat *Bagnola* de rugge keerde. De nederlaeg stond hem op vier honderd man, behalven drie koopere halve kortouwen en een groote meenigte gevangenen. Die 't ontliepen bergden haer binnen *Porto Calvo*. Macr *Bagnola*, bevreesd voor beleg, pakte zich weg uit *Povacon*. Dit slot, ter zijde van 't stedeken *Porto Calvo*, leid vijf en twintig mijl buiten 't *Reciffo*, op een vlakke, ten deelen omringt met weylanden, ten deelen met gebergte. De stroom *Porto Calvo* loopt diervoegen met kromme bogten: dat bykans 't slot en stedeken becingelt. 't Land leid allezints vol poelen. Twee sterkten, ieder op een berg, dicht by *Povacon*, had *Bagnola* ondermijnt, en de mijnen met buspoeder

hy trekt den graeve *Bagnola* onder de oogen:

en slaet hem.

Beschryving van *Povacon*.

gevult; doch gingen aen, eer d'*Hollanders* derwaerds quamen. Dese vondenze tot een molshoop opgesprongen en noch rookende. *Maurits* vervolgt sijn zegen, en werpt zich rondom *Povacon*. Hy nedergeslaegen benden den berg, daer een der sterkten gesprongen was, werpt geswint een stormkat op, en nadett met een loopgraef tot de graft. *Schuppe* begon te werken lanx 't stedeken van de kerk af. *Lichthart* maekte ten noorden een beukery vaerdig: en weinig verder *Arcissewski*. Men beschoot nu *Povacon* van vier bateryen: de belegerden bleven niet schuldig. Den dertienden dag des belegs gaf *Michael Giberton* 't slot over, op eerlijke oorlogsvoorwaerden. De bezettingen, *Italiaenen*, *Portugeesen* of *Castiliaenen*, sterk vijf honderd man, behalven de gequetsten en zieken, sijn overgevoert na *Tercera*. *Maurits* bequam hier twee en twintig metaele, vijf yzere stukken, vier mortieren, meenigte kogels, lont, buspoeder en vordere oorlogs-behoeften; want dit het waepenhuis was des Spaenschen koninx. By *Moribeca* en voor *San Lorenzo* kreeg de vyand inschelijx een schendige neep, door 't vliegend leger, gevoert by *Stachouwer*. Luitenant *Helmich* leide hier byzondere eer in. *Maurits* stapte in *Barra Grande*, een groote inwijk dicht onder *Porto Calvo* scheep: landaen d'outhoek *Sergoa*: en vervolgde den vyand tot de stroom *Francisco*. d'Ingezeetenen rondom verzochten en verkreegen vrygeley. *Bagnola* onder tusschen lagaen d'overzijde der rivier *Francisco*, binnen 't stedeken *Openeda*. Weshalven *Schuppen*: die na d'*Alagoas* was afgevaerdigt, om den vyand op d'hielen te zitten, gelast wierd na *Openeda* af te zakken: om den overtoegt voor *Maurits* te helpen bevorderen. Doch dewijl laeter aequam, rukte *Maurits* met schuiten na de strand, op welk *Openeda* lag. Hy kreeg hier een groote buit: alzo de landzaeten niets hadden gebergt, dewijl *Bagnola* haer wijs-maekte: dat 't slot *Povacon* ten minsten een viermaendig beleg konden verduuren.

Povacon ingenoomen.

Vordere verriehing van *Maurits*.

Ope-

CASTRUM MAURITII AD RIPAM
FLUMINIS S. FRANCISCI

Maurits slot.
Vlucht van Bagnola.
Vreemde Tapuyers.

Openeda behoorde in eigendom toe den heer *Melchior Albes*. Nevens het stedeken rees een steentrotze uit de diepe rievier *Francisco*, tachtig voeten hoog. De rotze wierd tot vijf punten met graften gebikt, en *Maurits slot* genaemt. Lanx d'oever der gezeide stroom leggen zeer vermaekelijke eilandkens. *Bagnola* vluchte wonderlijker wijze. Zijn volk knielde ieder op een vlot, en schepte met platte stokken na den noorder oever: onaangezien de stroom buiten gemein snel driftig is, en diervoegen wijd: dat een ses-ponder naeuwelijx overreiken kan. Aen de mond deser rievier leide *Maurits* inschelijx een slot. Een mijl van sijn leger-plaets hadden zich zeyven honderd *Tapuyers* nedergeslaegen, een groot, woest en sterk volk, welker tael noch de *Portugeesen*, noch de *Brasiliaenen*, of de *Tapuyers* van *Iandovi*, geenzints verstonden. Met gebaerten en beweging der handen gavenze te kennen: zy wilden de *Portugeesen* dood-slaen, in-

dien ooit trachten over te schepen. *Maurits* liet dese sijn verrichting aen prins *Frederik Henrik* weten: verzocht volk-plantingen herwaerds, het zy van verdreevene *Hoog-duitsche*, het zy van tuchtelingen zelf uit rasp-huisen: dewijl anderzints 't vruchtbaere land de West-Indische maetschappy klein voordeel konde toebrengeen, noch d'invallen der Spaensche stuiten. De vruchtbaerheid deser streek behoeft voor geen gewest des aerdbodems te wijken. De hoorn-beesten en allerley vee weyden by troppen van vijf ses en zeven duizend te zamen. Eindelijk deed *Maurits* bericht, wegens de schaersheid van levens-middelen, zonder welke d'oorlog niet konde gevoert werden. Hy bestelde vorders zeer voorzichtig den burgerlijken stand. Men verdeelde alle vrye ingezeetenen op 't *Reciffo*, die geen ambten bedienden, in vier rot-gesellschaften onder hoofd mannen, vaendels en eede. Voorts wierd d'opgestelde schatting hoog verpacht:

*Voorzichtig
werk van
Maurits.*

't ongeschikt trouwen by de priesters ingetoomt, volgens Nederlandsche wetten: *den Iooden* toegestaan vryheid van wacht op de sabbath: alle ontheiliging van de dag des Heere streng verboden: en 't bywoonen van dronke gelaege en vordere ongeschiktheid strafbaer gekeurt. Men opende ook verscheide scholen voor de jeuchd, en onderwees *de Brasiliaenen* door korte geloofs-ontwerpen wegens 't waere Christendom. Ieder wierd vryheid vergunt: om binnen het verwoeste *Olinda* nieuwe huisen te bouwen, of de vervallene gebouwen, t' herstellen. Eindelijk vond de geheime raed van *Maurits*, namentlijk *Gysfeling*, *Ceulen*, *vander Dussen* en *Carpentier*, goed, tot bevordering, der goede zack: dat zy zelf liever wilden by-woonen 't geen voorgenomen was, om tegen den vyand uitgevoert te worden, dan d'uitvoering aen andere te bevelen, en 't huis met luye wenschen den uitslag te gemeet te zien: zulx van 't geluk een ander d'eer weg droeg, en 't ongeluk haer te last geleid wierd. Maer zommige *Portugeesen* bliesen *Maurits* d'ooren vol met de zilver-mijnen van *Coubaou*, *Copaou*, *Terra Nova* en omtrend *Augustijn*. Haer voorgeven verdween tot wind. *Maurits* bestelde voorts schouten over de dorpen, opzienders over 't gasthuis en weesen, en orde omtrend de leestogt; welke dewijl schaers omquam, moest ieder in dienst der West-Indische maetschappy op een bescheiden deel gezet: ten einde de mond-kosten langer strekten. Dit bestek van levens-middelen bragt *Maurits* in den haet. Zelfs gingen de klagten zoo verre: datze tot een algemeine opstand scheenen uit te zullen barsten, tenzy tydelijk door omzichtig gezach by-geleid waeren. De vervallene en leedige zuiker-moolens der gevluichte *Portugeesen* zijn te koop aengeslaegen, en verkocht: zommige voor dartig, andere voor festig, zeventig en honderd duizend guldens. Zulx de West-Indische maetschappy uit dese verkooping ruim twintig tonnen gouds trok. Men versterkte nu ook alle vestingen; of

brak eenige, onnut gekeurt, af. *De Brasiliaenen*, vriendelijk onthaelt, kregen vryheid: om haer vlekken te bewoonen, en 't land te bouwen: ten einde zelf levens-middelen verzacmelden, en wegens hongersnood den landman geen overlast deeden. *De Portugeesen* inschelijx, die onder de Hollandsche magt schuilden, bedongen volle vrydom: om den godsdienst waer te nemen, volgens stijl der Roomsche kerk: alleenlijk zouden geen priester mogen ontbieden van *San Salvador*: dewijl zoodaenige bevonden werden aenstookers van verraderyen en moorden: zy vermogten haer huisen binnen *Olinda* te herbouwen, mits betaelende schatting nevens *d'Hollanders*. Vorders is haer toegezeid: dat tegen alle overlast door d'Hollandsche wapenen zouden bevrijd worden. Men braemde nu ook een vaste voet, belangende de tienden der zuiker en 't *farinha*. De verpachting van visscheryen en veeren bragten ook groot geld op. Om 't bedrog in koophandel voor te komen, zijn de maeten en 't gewigt gesteld na d'Amsterdamsche markt. Tot bekeering der Heidenen, Jooden en Rooms-gezinde wierden ten platten lande besteld bequame onderwijzers. Omtrend dese tijd liep een sterk gerucht: als of den bewindhebers 't hoofd hing, om den zetel des gebieds van 't *Reciffo* over te brengen na 't eiland *Tamarica*. Doch *Maurits* deed zoo veel bericht aen de bewindhebers: dat de verplaetsing steeken bleef. *Lichtbart* ondertusschen kruiste een geruime tijd voor d'haven *todos los Santos*: kiel-haelde binnen de bogt *Camaniu*: bemachtigde met anderhalf honderd man 't stedeken *Ileos*, gelegen op een berg, welke verre in zee uitsteekt; doch bequam weinig buit aldaer. Hy verschoonde d'huisen, meest van steen gebouwt, als ook de vier kerken en 't Jesuieren-klooster: en keerde na 't *Reciffo*. Omtrend dese voorvallen, wierd d'onwinnelijke sterkte *Mina* (*de Spanjaerden* noemden 't slot *San Joris*) helddaedig veroverd. 't Werk leid aldus. *Nicolaes van*

Onderhandeling met Brasiliaenen en Portugeesen.

Tienden en verpachtingen op 't Reciffo.

Verrichtingen van Lichtbart.

Manhaftig voornemen der geheime raed.

Zuikermoolens verhoert.

Yperen gezachhebber over *Guinæa* berichte *Maurits* : hoe 't slot *Minalich* rlijk zoude vermeestert worden, indien hem van 't *Reciffo* bequame oorlogsmagt toequam. *Maurits* sliep op het werk niet. Hy vaerdigt geswind *Joan Coin* met negen toegeruste schepen derwaerds. Dese ging zeil, den vijf en twintigste van zoomermaend des jaers festien honderd zeven en dertig : geraekt voorspoedig voor de *Guineesche* kust, en op de reede *Com-mendo* by den gezachhebber *Yperen*. Beide vinden raedzaam, haer te legeren achter een berg, dicht onder *Mina*. De *Negers* rondom, ontroert door dese nieuwe bewegingen en onzekere wegens d'uitkomst, bedongen vrede van d'*Hollanders*, onder een wonderlijke voorwaerde : namentlijk zy zouden vrienden blijven, wanneer *Coin* meester wierd van *Mina* ; doch, indien onverrichter zaeke aftrok, was 't getroffen verdrag krachteloos. d'*Hollandische* magt bestond uit achthonderd krijgsknechten en vijf honderd

matroosen. *Wilhem Latan* had de voortogt : *Joan Godlat* voerde de middel-trop : d'achterhoede stond onder de bestiering van *Coin*. Aldus geschaert naederde 't leger binnen een geschutschoot onder *Mina*, nevens een dorp, by *Mooren* bewoont : wanneer schielijk uit een dichte bosschaedje, duizend *Negers* op de spits van 't heir vielen, met zulk een geschreeuw en verwoedheid : dat het gedaen geweest was met 't gantsche leger, ten zy bestond uit oude krijgsknechten, die meenig vyand onder d'oogen hadden gezien. De *Negers* hielpen ter eerster indruk ertelijke *Hollanders* aen kant : sneeden d'hoofden der lijken af : droegenze op verheevene stokken. *Godlat* quam *Latan* met de middel-trop vuurroers te hulp ; doch zy drongen tegen de trompen in : sneeden de nedergestorte den hals af : en gaven zich onverzaegd bloot, terwijl andere moorden, om door andere gemoord te worden. Nevens veertig gemeine soldaeten sneuvelde ook d'overste

Hollandsch leger voor *Mina*.

Zeer yzelyk gevecht tus-schen *Hollanders* en *Negers*.

Merkwaer-dige rogt van *Joan Coin* na *Mina*.

Vreemd verdrag met de *Negers*.

Latan. Eerlang hervatte een nieuwe trop *Negers* niet min vinnigen torn: stooften tegen de koogelsen gewisse dood manhaftig in. Ten laetsten slabakte de rockeloofse moed. Zedert sloegen haer neder onder de bescherming van 't slot: en betoonden meer een omzichtige bloodhartigheid, als verwoede stoutmoedigheid. Ook gewende 't Hollandsche heir aen *der Negers* naer gehuil en schrikkelijke aangezichten wegens dikke lippen, waer tusschen witte tanden blinken, vlamme oogen, opgesparde neusgaten, rookende van dulle gramschap. Doch *Coin* opende door hout-hakkers van twee bergen twee wegen: d'een liep na strand, om d'oorlogs-behoefden aen te voeren: d'ander slotwaerd. Op de laetste top leide hy een stormkat, waer mede *Mina* heftig beschoot. Hy vorderde weinig met granaeden, alzoo meest te kort vielen. *De Mooren* van 't dorp *Commendo*, welke aen de zijde *der Hollanders* hielden, bestookten *de Mooren*, die 't vlek nevens *Mina* bewoonden: roofden al haer vee: en dreeven het diep teland: en keerden na weinig tijd te rugge. Zy meinden het vlek onder *Mina* te verwoesten; doch wierden door 't geschut afgeweesen. *Coin* eischt ten sesten dag de sterkte op: by weigering dreigde te stormen. De slotvoogd verschrikt, levert *Mina* over, genoegsaem op schandelijke beding-punten: de bezettingen zouden uittrekken ongewaepend, zonder zijdgeweer, brandende lonten, vliegende vaendels of kogels in de mond: zullen met Hollandsch vaertuig na 't eiland *San Thome* overgevoert worden: alle huisraed, goud, zilver blijf voor den overwinnaer. De sterkte mogt vry langer beleg verduuren: als welke omringt lag met dubbelde graften, ieder vijf en twintig voet diep, en hooge bolwerken: konde niet ondermijnt wegens haer klippige grond. *Coin* leide een sterkte op den berg, van welke *Mina* beschooten had. Hy vond binnen de sterkte dartig halve metaele kortouwen: stelde tot slotvoogd *Walraeven Malburg*: en keerde na 't *Reciffo*. Terwijl de West-Indische maetschap-

Mina beleegert:

word schandig over gegeven.

py zulk een zegen in *Africa* bevocht, woelde de graef *Bagnola* zeer, om-trend *Seregippa del Rey*: liep met sterke partyen 't land wijd en zijd af. *Maurits*, afgemat door een drie-maendige koorts, vaerdigde hem *Schuppe* en *Gyffeling* te gemoed, met twee duizend drie honderd krijgsknechten, dardehalf honderd matroosen en vier honderd *Brasiliaenen*. *Lichthart* wende de stevens na d'inwijk *todos los Santos*: om den vyand na de zee-kusten te lokken. *Bagnola* verstoof voor *Schuppe* na *Torre Garcie d'Avila*. En dese verwoeste tot de grond toe 't stedcken *Seregippa*, des vyand zuikermoolens en alle vruchtboomen: en rukte met ongeloofelijke haest na de stroom *Francisco*. Alhier neder-geslaegen op de zuidelijke oever, dreef drie duizend hoornbeeften voor zich, om den vyand door honger uit te mergelen. Middelerwijl verzochten *de Brasiliaenen* in *Siara* bystand tegen *de Portugeesen*. Indien *d'Hollanders* haer vesting aldaer bemagtigden, zouden zich haest alle *de Portugeesen* quijt maeken. d'Onkosten van 't beleg mogten lichtelijk goed gemaekt: dewijl 't land overvloedig ambergrijs, kristal, kotoen, peerlen, zout en andere koopmanschappen geeft. Ten verzekering haerer goede meining, lieten ze twee kinderen van voornaeme persoonaedjen in *Siara* op 't *Reciffo*. De togt derwaerds wierd *Georgius Garstman* aenbevoelen. Hy aldaer teland gestapt, laet sijn komst weten 't *Brasiliaensch* opperhoofd *Algodoi*: die hem met twee honderd man, draegende witte vrede-vaenen, lanx den oever tegemoet trekr. Aldus gestijft gaet op *Siara* los. Dese sterkte is vierkantig gebouwt, aen de voet van een berg: heeft binnen ses huizen, twee reduiten vol schiet-gaten, een ten noorden en een ander ten zuiden, half wegen uit de wal gemetzelt, als ook twee poorten, met stakerselen wederzijds verzekert. Buiten de vesting staet de woning des slotvoogds. Voorts leggen rondom hier en daer d'hutten der *Portugeesen* verspreyt. De land-voogdyschap *Siara* word onder

Bagnola verjaegt.

Verrichtingen van *Schuppe*.

Verbond met *de Brasiliaenen* van *Siara*.

Togt van *Garstman*.

Beschrijving van 't slot *Siara*.

SIARA

A Castrum

B. Fluvius

C. Viae verusae

D. Sylva

E. Campagna

en der land-
voogdy-
schap.

der de noordelijkste van *Brasil* gereekent : begrijpt in ommevang niet meer dan twaelf mijlen. d' Haven, welk de rievier *Hacu* voor 't slot maekt, is niet veel te beduiden. De grond rijft elders met bergen : staet ook ter ander kant vol bosschaedje : of zinkt wegens laege weyden, byzonderlijk lanx de rievier. *De Nederlanders*, dewelke op 'tjaer seftien honderd en negen, aen dese kust uitstapten, vonden hier zeer groote menschen, met mis-maekte aengezichten, lang hair, doorboorde ooren, slingerende over de schouders, en een swart geverfde huid; aen d'onderste lip en 't middel-schot der neus hingen steentjens en beentjens. *Garstman*, voor 't slot *Siara* genaedert, vond kleine wederstand. De verovering der sterkte koste wederzijds weinig bloed : weinige ontsnaptten : verre de meeste *Portugeesen* wierden gevangen. Thans bemoeide zich *Maurits* zeer met burgerlijke zaaken. Hy vond geld-middelen tot het stichten van een stadhuis : schikte 't bergwerk uit de *Brasilsche* mijnen gegraven na *Nederland*, om ter naeuwste keur te komen : zette geld voor die eenige *Negers* den vyand ontweldigden, swaere straffe op de sluikers der tollers, en naeuwe orde tegen brand-stichters, struikroovers en doodslagers. Om de schaersheid van leef-togt te verbeteren kreegen d'heeren, welke *Negers* gebruikten, last : dat jaerlijx in louw-maend en oogstmaend *mandioca* moesten planten. Van vonnis over min-gewichtige verschillen zoude zedert niemand sijn party betrekken tot hooger vuurschaer. Voorts nam *Maurits* ter hand de swaerigheden, by de kerkelijke vergadering in-gelevert aen den geheimen raed. Men vond dan by raed-slot goed : den dag des Heere niet te ontheiligen, door slaefachtig werk: de opperhoofden over *Parayba* zouden de Roomsgesinde ommevangen aldaer stuiten : als ook 't stichten van nieuwe kerken tot de pauselijke leer, en het trouwen by Roomsche priesters : den *Jooden* wierd toegestaan haer kerk-zeden te plegen binnens

Vreemd
slag van
menschen.

Voorzich-
tige orde
beraemd by
graef *Mau-
rits*, wegens
verscheide
burgerlijke
en kerkelijke
zaaken.

huis : op de vleeschelijke vermenging *der Negers* tegen de wetten stond groote straf : nieuwe zuiker-moolens mogten voortaan niet meer door een priester, maer recht-zinnig leeraer ingezeegent. Men beraemde ook een wijse voet, na welke 't koopen en verköopen moest gericht, en de bediening van geestelijke en burgerlijke ambten. Doch *Maurits*, uit

Togt van
Maurits.

Manhaftig
gevecht
van schip-
per *Schae-
p*.

Merkwaer-
dige brie-
ven.

par-

parfen , volgens gewoonte der vorften : te meer dewijl hy zich 't verlies der Portugeefche landen weinig ter herten trok , verzoopen in welluften . Hy eifchte van *Portugael* de vijfde penning , tot fwaere ontroering : weshalven ook de koninglijke tol - meesters aldaer verjaegt of dood-geflaegen waeren , tot heimelijk genoeg *der Castiliaenen* : als die zich wilden dienen van zulk misdrijf : om *Portugaels* vryheid meer te befnocyen . *Maurits* dan fchrijft den West-Indifche maetschappy : zy beliefte met alle moogelijke vlijt een aental fchepen toe te taekelen : welke de voornoemde Spaensche vloot mogt aantreffen : en op de wederkomst de zuiker af-brengen , die in *Brafil* na laeding wachte . Ondertuffchen zetten de *Portugeefen* over de stroom *Francisco* , en ruiten tot de rievier *Miguel* toe . *Picard* , tegen haer afgezonden , dreefze te rugge . *Maurits* had lang het oog gehad op *Salvador* , hoofd-ftad van 't Portugeefche *Brafil* , eertijds manhaftig by de kolonel *Dorth* en *Pieter Hein* verootert , en eerlang door verfoeyelijke flacuw-bartigheid van *Wilhem Schouten* en *Hans Kijf* verlooren . Hy was wel niet magtig genoeg : om zulk een gewichtige toeleg ter hand te slaen ; doch dewijl , indien langer wachte , de tijd hem tegen zoude vallen , stapte moedig fcheep : in hoop de beloofde hulp-benden uit *Nederland* ten fteun zouden komen . Sijn heir bestond uit drie duizend en vierhonderd *Nederlanders* , by welke zich lieten vinden duizend *Brafiliaenen* . *Maurits* was verkundfchapt uit *Salvador* : hoe de bezettingen aldaer muiten , wegens wan-betaeling : ook lagen de ftad-voogd en graef *Bagnola* dapper over hoop , belangende den voet van oorlogs-bestier . Doch , eer *Maurits* zee koos , had hy alle plaetsen tegen vyandelijke indruk behoorlijk verzeekert : Gods zegen demoedelijk op een bede-dag verzocht : en twee en twintig zeilen van oorlogs en lijfs-behoeften omzichtig voorzien . Den achtften van gras-maend des jaers feftien honderd acht en dertig , lichte hy d'ankers : op zee gestijft met negen

andere fchepen . Ten feften dag , gerackr voor de mond van d' inwijk *todos los Santos* , konde door tegenwind niet binnen zeilen : bleef kruifen voor de riever *Vermelho* en 't eiland *Tapoam* . Weshalven *Salvadors* fteevoozd en *Bagnola* de Portugeefche magt derwaerdsrukken : om hem 't landen te beletten . Tegen de middag liep de wind voordeelig om , en *Maurits* tot onder 't gefchut der fchepen , fterkten , wallen en storm-katten van de ftad *Salvador* : donderde tegen haer kortouwen aen : en lande op d' uithoek nevens de fchans *Bartholomeus* , zonder de minfte tegenftand , anderhalf mijl van de ftad , op een bequaeme plaets : alwaer een kaele berg rees , door wiens valleyn verfche beeken vloeyden . Hier nedergeslaegen , verftond uit de gevangenen : dat een half mijl verder een engte lag , wederzijds met moerafch bezet , zulk niet als by laege ebbe man voor man trekken konde . *Tourlon* , met drie honderd vuurroers afgefchikt , om de plaets te verfpieden , vond niet alleen 't werk gefchaepen , volgens bericht der gevangenen ; maer den vyand ook aldaer fterk befchanft . *Maurits* echter fchaert fijn leger in slagorde tegen over den vyand : belaft den zee-hopman *Ioan vander Mast* met veertien zeilen recht op de ftad aen te loopen : en even buiten fchoots d'ankers te laeten vallen . *Maurits* had met defe krijgslift voor , de vyandlijke magt van d'engte af te trekken , uit vrees voor de ledige ftad . De toeleg gelukte ; want de *Portugeefen* , beducht voor de fcheeps-magt , onder de ftad genadert , ftooven fchielijk te rugge : hoewel zommige van de Spaensche krijgstraed hard drongen : men behoorde den *Nederlanders* slag te leveren : alzo afgemat door de zee togt en vry fwakker waeren : daer zy , fchoon de kans tegen liep , altijd een veilige hertred in *Salvador* behielden . De *Oceaan* zette nu de voornoemde engte onder water : zulk *Maurits* onmogelijk konde doorbreeken . Des anderen daegs quam de fteevoozd wederom aen de voorige plaets ; doch verliet fijn voordeel , na dat eenige veld-

Verzoek
van Maurits :

fijn gewichtige
toeleg
op Jan Salvador :

fijn heir :

loopt binnen
en land :

pleegt een
aerdige
krijgs-vond :

rukt man-
haftig tegen
de vyand
in :

begraeft
zich onder
Salvador :

veld-stukken los-gingen. *Maurits* voortgerukt moest door alle paden, heggen en oevers gewaependerhand breeken : zulx eindelijk zich begroef onder de buitenwerken der stad. *De Portugeesen* maekten de mijnen, als of een kans wilden waegen ; maer hielden zich te vreedden met schieten op de belegeraers van de wallen. Een bende *der Hollandſche Brasiliaenen*, te zorgeloos bloot, leed eenige ſchae-
de. 't Steene ſlot *Alberto*, by den vyand verlaeten, bezette *Maurits* : waer door 'their van de zee-kant tegen hinder verzeekert wierd. d'Overſte *Brand* bemagigde met kleine magt de ſterkte *Philippo* op den oever gebouwt, hoewel van vijf ſtukken geſchut voorzien. Des anderen daegs beſtormde *Maurits* de veſting *Bartholemao*, diervoegen helddaedig : dat eerlang meeſter wierd, onaengezien dartin metaele halve kortouwen en een ſwaere bezetting had. Door 't ver-
ooveren van deſe ſterkten ſtond den belegeraers een vrye toegang tot haer vloot. Geſwind worden twee beuke-
ryen opgeworpen : d'eene ſpeelde met zeven ſwaere ſtukken : d'andere met gelijk getal veld-ſtukken dag en nacht op 't ſlot *Rosario*. *De Portugeeſen* vielen nu en dan uit zonder eenige verrichting : en verlieten eindelijk 't gezeide ſlot. Doch dewijl bloot ſtond voor haer ſtorm-kat, konde by *Maurits* niet bezet worden : zulx tuffchen beide ontvolkt leggen bleef. Rondom de top van 't Carmelieter klooſter was een hoorn-werk, tot verſterking van de stad *Salvador*. Uit dit hoorn-werk wierd dapper geſcho-
ren. De belegerden verhoogden het, niet zonder ongeloofelijke vlijt, in een nacht vier voeten : zoo dat wederzijds elkander niet konden beſchuedigen, wegens d'opgetrokken hoogte daer lag aengelegen, 't hoorn-werk te vermeeſteren. Vier hopman-
nen dan voerden ieder een bende, honderd koppen ſterk, nevens twintig die hand granaeden wierpen en twee honderd leger-werkers. Deſe, moedig voortgerukt, vervielen in een hinderlaege van vier honderd *Portu-
geeſen*, tegen welke een geruime tijd

neemt drie
ſterkten in :

't Slot Ro-
ſario be-
ſchooten.

Merkwaer-
dige beſtor-
ming van
een hoorn-
werk voor
Salvador.

twijfelachtig hardebolden, bykans met gelijke ſchae-
de aen beide de kan-
ten. Eindelijk doorgedrongen ont-
moeten twee honderd ſchild wach-
ten, die de wapenen verwijfd neder-
wierpen : en, onaengezien lijfs-ge-
naede verzochten, in heevigen moe-
de zijn nedergehakt. Een klein maen-
licht ſcheen in den avondſtond : wan-
neer, na een ſcherp gevecht van twee
uuren, d'*Hollanders* 't hoorn-werk
te vergeefs beſtormden ; want de
vyand, door een overlooper gewaer-
ſchouwt, had groote krijgsmagt, bo-
ven de gewoonelijke bezetting, her-
waerds gevoerd. Meer dan drie hon-
derd granaeden waeren nu, met moe-
dige behendigheid, onder de ver-
wee-
ders geworpen. *De Portugeeſen*
echter hielden ſtand : alzo aen dit
hoornwerk de behoudenis der stad
hing. Ia zy vielen geduurig ter zijden
uit, nadien veel meer volk hadden
dan de beſtormers. Doch *Hinderſon*
ſtuite haer bloedige indruk, niet zon-
der verlies voor d'een en ander. Hop-
man *Houwijn* en de veſt-bouwer
Berchem, terwijl zich trachten mee-
ſters te maeken van 't geſchut *der Por-
tugeeſen*, sneuvelden : en nevens haer
d'overſten *Echtbrecht*, *Boward*, *Hol-
linger* en vier en negentig ſoldaeten.
De dagh ontdekte de lijken des
vyands, vermengt met *Hollanders* :
en hoe ieder of gevlucht was of ſtand
gehouden had. Men bedong voor
weinig uuren ſtilſtand van wapenen :
ten einde de dooden wederzijds ter
aerde geraekten. De meeſte *Hollan-
ders* lagen binnen de beſchanſing : ten
bewijs van mannelijke ſtoutmoedig-
heid, hoewel geen zegen bevochten.
De ſteevogd van *Salvador*, bericht
uit de gevangenen ; wegens de ſwak-
ke krijgsmagt van *Maurits*, ſtelde op
de toppen der bergen ſtorm-katten,
van welke dag en nacht in 't Holland-
ſche leger gewis donderde : zulx ge-
duurig andere gequetſt, andere ge-
veld wierden. De kogels vloogen te
ſchuedelijker, dewijl de krijgs-knech-
ten binnen d' hutten moeſten ſchui-
len, om den regen. Doch een groot
gedeelte bergde zich in de boſſchued-
jen. Ook keerden t'elkens de krijgs-
ben-

Salvadors
ſteevogd
beſchiet
't Holland-
ſche leger.

benden , by *Maurits* afgevaardigt , om 't vee af te haelen , leedig te rugge : alzo de vyand 't zelve met sterke wacht bewaerden , waer tegen geen kans derfden waegen . By dit quaed quamen verscheide andere ongelegendheden . 't Leger , meer als vier mijl van den oever begraeven , verschafte gelegendheid voor d'overloopers : om den toestand des *Hollandschen* heirs aen *de Portugeesen* te verklikken . Ook kreeg de stad by donkere nachten met klein vaertuig toevoer van aller wegen : onaengzien *Maurits* scharpe wacht hield . Door swaere stormen spilden twaelf schepen van d'ankers , niet zonder gevaer voor schip-breuk . 't Heir was versmolten op twee duizend en vier honderd koppen , behalven negen honderd *Brasiliaenen* . *De Portugeesen* , meer als tweemaal sterker , dienden zich veilig van haer beukeryen , bolwerken en schansen . De regenmaenden veroorzaekten swaere ziekte en zekere sterfte . d' Hopman der graefelijke lijf-bende *Joan Wendovil* en d'overste *Israël Twijn* , nevens een merkelyk aental gemeine soldaeten , waeren bereeds gestorven . 't Volk lag in 't veld bloot voor 't vyandlijk geschut . Men zag geen hulpbenden te gemoed . Weshalven *Maurits* geraedzaamst vond , 't beleg op te breeken . Hier vereischte de toestand een schrandere krijgsvond : om sloop te komen zonder schaede : daer een magtige vyand op de rug hing , moediger door duizend en vier honderd man , welk de graef *Bagnola* ten hulpsleun had aengebragt . *Maurits* dan verspreyde een gerucht , als of hy 't geschut afvoerde sloop : ten einde den stad op een andere hoek bestooken zoude . Hy loopt 't naeste eiland af , en plaetst aldaer de *Brasiliaensche* wijven : op dat niemand vermoede mogt krijgen , wegens sijn voorgenoomen vertrek . Ja op het oogenblik , als opbrak , versterkte hy de beukeryen en begaef zich diervoegen sul in den donker na de vloot : dat *de Portugeesen* met den dag tot negen uren toe in de ledige legerplaets , volgens gewoonelyke selheid , schoo-

ten : eer gewaer wierden , dat *Maurits* zich had weg-gepakt . En dese staeken d'*Hollandsche* hutten aen brand , en schooten van *Salvadors* wallen en sterkten rondom los : ten bewijs van blijdschap . *Maurits* bragt dien dag over met 't volk op de vloot te verdeelen : en zond een trompetter nabinnen , om sestig gevangenen te lossen ; maer de vyand , moedig door sijn verrichting , sloeg 't verzoek af : te meer dewyl ter zelve tijd een *Portugees* zeil d'*Hollandsche* vloot boven wind ontsnapte , en tyding bragt : hoe een groote scheeps-magt tot ontzet naderde . *Maurits* kreeg thans ook bericht , wegens 't voorige valsch aenbrengen : als of tusschen *Salvadors* steevoogd en *Bagnola* groote oncenigheid gereesen was : daer in tegendeel de steevoogd 't opperste bewind aen *Bagnola* toestond : en de bisschop de nood-lijdende bezetting met sijn schatten te hulp quam . Dese togt van *Maurits* liep meest vruchteloos af : teroorzaak de verwachte bystand uit *Nederland* achter-bleef . Ondertusschen lagen de *Hollandsche* en *Zeeuwsche* bewind-hebbers over hoop , wegens 't openen van een vrye vaert op *Brasil* , en 't overbrengen van volk-plantingen derwaerds . *Maurits* , verzocht om sijn gevoelen te uiten , beweerde met krachtige redenen : dat de vrye vaert en volk-plantingen ten hoogsten tot voordeel strekten der *West-Indische* maetschappy : 't welk eindelijk by d'*Algemeene Staeten des Vereenigen Nederlands* en bewind-hebberen ook is goed gekeurt : zulx de bewind-hebbers alleen voor zich behielden den handel van *Negers* en *brasilienhout* , en de toerusting ten oorlog . Op d' in en uitgaende waeren wierd behoorlyke tol gesteld . Voorts bleef den bewind-hebbers zelf voor haer eigen aldaer te handelen ongeoorloft . Eerlang rusten verscheide kooplieden verscheide schepen toe : die met groote winst *Brasil* van alle noodwendigheden voorzaegen . De volgende zeilen bragten minder voordeel haer reeders te huis . Maer de bewind-hebbers , gedenkende aen de schatten die *Pieter Hein* uit *Matanca* na

Slechte gestalte des zelve.

Maurits breekt 't beleg voor *Salvador* op , met een gaewe krygs-lijf.

Twist tusschen d'*Hollandsche* en *Zeeuwsche* bewind-hebbers.

Holland sleepte, vonden geraeden de zelve toeleeg ter hand te slaen. Zy brengen dan veertien zeilen in zee, onder 't beleid van *Cornelis Iol*, toegenaemt *Houtebeen*, welke in *Texel* d'ankers lichte, den veertiende van grasmaend des jaers festien honderd acht en dertig: en gelukkig voor 't *Reciffo* ter reede quam. *Houtebeen* raeds-pleegde ettelijke dagen met *Maurits*: en terwijl wederom sloop stap, klemt sijn dye tusschen de boot en een stuk te boord uitsteekende: 't welk zommige bygeloovige voor een ongelukkig voor-spook hielden. Dese vloot deed *America* zidderen; want *de Spaensche* waeren verzeekert: dat *Houtebeen* niet gerings beogde: als dewelke of heerlijk over sijn vyand zoude zegepraelen, of eerlijk met hem sterven. En dese ontdekte de *Spaensche* vloot van *Terra Firma* onder *Cuba* voor de klippen *Organes*. De vloot bestond uit acht swaere galjoenen en ses mindere zeilen, waer over *Carel Dievaro* 't hoogste gezach voerde. Haer rijkdom wierd geschat op twee honderd tonnen goude. *Houtebeen* dan leid den ammirael aen boord: smijt de dreggen over; en maekt zich vast, voornemens te sterven met den vyand of zegen te bevechten. d'Onder-zeevoogd *Abraham Michiels zoon Roofendael* klampte op gelijk wijze den *Spaenschen* onderzeevoogd aen: en de schout by nacht *Ioan vander Mast* des vyands schout by nacht. d'Overige *Hollandsche* zeilen bleven buiten schoots. Scherp liep 't gevecht af. De kogels verspreyden tusschen vonken en damp wederzijds een gewisse dood. De splinters quetsten of vernielden veel volks. *Houtebeens* mars stak weinig boven de hooge boord der *Spaensche* ammirael uit. Herwaerds klauwterde de matroos, en wierp van boven onder de *Spaensche* granaden swaer vier en twintig en acht en veertig ponden: welke diervoegen borsten, datze den overloop ruimden, en 't boven-schip ten besten gaven. Een bootsgezel klom nu om hoog, ten einde de vlagge afhaelde: wanneer de *Spaensche* onder-zeevoogd en schout by nacht, van

de dreggen los geraekt, op *Houtebeen* aenquamen. Hy dan houdaf, om niet rondom becingelt te worden: te meer nadien bereeds sijn onderzeevoogd en schout by nacht, nevens de gracelijkheids-bezorger *Antonius Muis*, gesneuveld waeren, en met haer dood de door-naegelde schepen te rugge gedeinst. *Houtebeen* vond de vloot verstrooyt: ontbied de trouwloose hopmannen: snaeuwd haer bitter toe: zy vergaeten eer en eed. Hoefschandelijk, dat zeeluiden verschrikten voor de grootheid van *Spaensche* zeilen, die immers by dappere mannen konden vermeerstert worden. Laet de bloodhartige haer afzonderen, ten einde door quaede voor-gang geen hinder toebrengen aen andere, die bereid zijn een kans te waegen. Hervat de torn. Wat is de vyand anders, als een bevaerder van goud, welk in uwe handen vervallen zal, indien gy hem onder d'oogen derst zien? Aldus alle moedigende, wend wederom den steven op *Dievaro* aen; maer zoo haest 't geschut konde toe-reiken smecten d'*Hollanders* over staeg. 't Hielp niet, dat *Houtebeen* haer meinedige verwijfdheid te wijt leide. d'Een bekende verbaest te wesen: d'ander vergroote des vyands magt: ja zommige beschuldigten *Houtebeen* van roekeloosheid, die alle tot een zeker verderf aenvoerde: ettelijke dreigden weg te trekken. Zy hadden zamen opgesteld niet te luisteren na den ammirael. Doch des volgenden daegs neemt hy alle een nieuwen eed en hand-schrift af: waer by beloofden te vechten tot den laetsten droppel bloeds. De vloot dan wierd aldus geschaert. *Houtebeen* zelf had de voortogt met 't schip *de Salamander*: in orde zouden volgen d'*Oranjeboom*, *de Faem*, d'*Hoop*, *Zwol*, *Ter-Toolen*, *Ernestus*, *Over-Tsal*, *Goereede* en *Mercurius*. 't Scheen toenmaels of zy moed schepten. Doch de zee schoot hol, de vyand lag boven wind, en d'*Hollandsche* vloot ten doel van sijn geschut. Evenwel wierd schutgevaert gehouden: in welk sneuvelde d'hopman *Ioan Verdiefst* op d'*Oranjeboom*.

1638.

Toge van
Houtebeen.by ontdekt
de Spaensche
vloot:leid den
ammirael
aen boord:word schandig tot ver-
scheide rei-
sen van sijn
volk verlae-
ten.

boom. Ook hielden ettelijke geen woord, die van verre vergeefschooten. Den zeventiende der herfstmaend, verstond *Houtebeen*, hoe de Spaensche vloot voor de zand-plaeten van *Cuba* en steenklippen *Organes* dreef: weshalven derwaerds wend: om voor 't laetst een kans te waegen. Maer hy bevond de matroosen klagtig over haer bevelhebbers: zy wilden niet vechten, zoo lang dusdaenige blood-hartige gezach voerden. *Houtebeen* dan zer vijf hopmannen af, en andere in haer plaets. Nu waeren alle gemoedigt 't uiterste te waegen. Tot *d'Organes* genaedert, vonden de Spaensche ontsnapt. Weshalven *Houtebeen* eenige schepen na *Brasil* verzent: andere gebied hy te kruisen omtrend *Cuba*: en hy zelf loopr 't huifwaerd. Terwijl dese zeetogt diervoegen ongelukkig afleiep, vaerdigde *Cameron* overste der *Brasiliaenen* drie gezanten aen *Maurits*: hy verzocht een verbond aen te gaen met de West-Indische maetschappy: alzoo tusschen hem en de graef *Bagnola* swaere onlusten waeren geresen. *Maurits* toonde zich ten hoogsten genegen tot de voorslag: beschonk de gezanten; maer kreeg eerlang bericht: hoe *Cameron* een wispeltuurg mensch wederom vriendschap had gemaakt met *Bagnola*. Alleenlijk verlieten acht honderd *Tapuyers* de Spaensche zijde. Indien levens-middelen, krijgs-behoefsten en volks genoeg by d' hand waerengeweest, *Maurits* vond gelegendheid, om den vyand groot voordeel af te zien. Doch, onaengezien sijn geduurige klagten, bleef het haperen aen alle kanten. De zuiker-oogst beloofde achtiën duizend kisten. Op *Houtebeens* ongelukkigetogt volgde een heimelijke zaemen-sweering van zommige voornaeme *Portugeesen*: die, hoewel onder bescherming der West Indische maetschappy leefden, echter in 'thart zich aen de Spaensche zijde hielden: De belhaemers der toeleg *Peter Cunha de Andrada*, *Ioan Cannaro*, *Philips de Barretto*, *Arnold de Olanda*, *Roderic Pimentello*, *Barnardijn de Carvalha*, *Franciscus Beringelio*, *Melchior Alius*, *Antonius*

trekt na
huis.

Camerons
gesanten.

Zaemen-
sweering der
Portugeesen.

Pais, bezittende meest alle zuikermoolens in de landvoogdyschap *Pernambuco*, en *Ioan de Souto* uit *Parayba*, sijn dieswegen ter hechtenis besteld. *Carpentier*, *Coin*, *Tourlon* en *Aldricht*, tot rechters gekooren, velden eindelijk een vonnis: waer by zommige na *Salvador*, andere verder westwaerd verzonden, en andere in banden gedoemt sijn geduurende haer leven. Zedert verzochten de vuur-schaeren der byzondere landschappen byzondere waepens, om alle lands-brieven met zegel te bekrachtigen. *Maurits* gaf aen *Pernambuco* een maegd, haer zelf met verwondering bezichtigende in een spiegel: in de rechterhand houdze een zuiker-riet. De rechtbanken van *Serinbain*, *Garazu*, *Porto Calvo* en *d'Alagois* kreegen ieder ook een wapen. *Tamarica* ontving een wijndruive rank, *Parayba* ses zuikerbrooden, *Rio Grande* een struis-vogel, welke alhier overvloedig gevonden word. Doch 't wapen des hoogenraeds bestond uit de vier voornoemde wapenen te zamen-gesmolten in een schild, boven welk uitstak 't wapen van 't Vereenigde Nederland, en onder der West-Indische maetschappy: de Gerechtigheid betrapte de kruin van 't Nederlandsche wapen. Men verpachte nu ook de tienden der zuiker: welke in *Pernambuco* beliepen tot honderd acht en veertig duizend en vijf honderd guldens, geduurende 't loopende jaer. *Moses Navarro* was hier kooper. *Peter Seullijn* pachte de tienden van *Itamarica* en *Gojana* voor negentien duizend, en de voornoemde *Navarro* die van *Parayba* voor vier en vijftig duizend guldens. De tollen op de zuiker-moolens over *Pernambuco* bedroegen ses en twintig duizend guldens, volgens inkoop by *Ioan Ferdinand Vieira*, voor een jaer. d'Andere landschappen gaven vry minder. Doch te zamen bragten de zuikermoolens uit, behalven de gezeide tienden, twee honderd tachtig duizend en negen honderd guldens. Zulx *Brasil* d'oorlogs-onkosten lichtelijk konde vergoeden. Met den ingang des jaers festien honderd negen en dertig, vertoonde haer de Spaensche vloot,

Maurits
voorzet
ieder Bra-
sils land-
schap van
een wapen.

Verpachting
der Brasil-
sche tien-
den.

vloot, sterk acht en twintig zeilen, meest galjoenen, in 't gezicht van 't *Reciffo*; doch hield zuidelijk. *Maurits* vaerdigt terstond eenige bezeilde jagten af: ten einde verspieden werwaerds de stevens wenden, of meinden te landen: hy zelf volgt lanx den oever tot *Porto Calvo* toe; doch bericht hoe binnen d'inwijk *todos los Sanctos* was geloopten, keerde na 't *Reciffo*: alvorens de sterkten *Porto Calvo*, *Una*, *Serinbain* en aen d'outhoek *Sant Augustijn* van alle noodwendigheden bezorgende. Omtrend dese voorval keerde *Arcissewski* voor de derde reis na *Brasil*, om d'oppervoogdy te voeren over de krijgs-magt aldaer. Twee maenden hielden *Maurits* en d'hooge raed vreedelijk huis met *Arcissewski*: hoewel ondertusschen verscheide laster-woorden onder 't graeuw gingen tegen *Maurits*. Eindelijk bragte *Arcissewski* een brief voor den dag, afgeschikt aen d'Amsterdamsche burger-meester *Albert Coenraeds zoon vander Burg*, behelvende swaere beschuldiging tegen *Maurits* en den hoogen raed. *Maurits* dieswegen gevoelig, leid cen vergaadering van alle de raedsheeren: voor welke aldus sijn beklag doet: Ik heb nutwintig jaer ettelijke proeven gegeven wegens getrouwigheid omtrend den staet des *Vereenigden Nederlands*: en zal nooit toelaeten, dat door mijn schelmstukken of zelf wanchpichten het doorluchtig *Nassausche* stam-huis te recht gebrandmerkt worde. Doch wanneer ik bespeur 't woelen van *Arcissewski* en sijn brieven, met welke herwaerds overkomt, en die hy aen den heer *vander Burg* heeft geschreeven, bespeur te gelijk, dat verdacht worde gemaekt van snoode land-bestiering. *Arcissewski* zelf geeft volmondig af: hy is gezonden, ten einde den vervallen stand in *Brasil* herstelle: na 't welk tenzy ik luisteren wil, zal geen toevoer uit 't vaderland overkomen. Wat blijft my dan overig, nevens d'hooger raed, als een ydele naem van landvoogd? Verdienen onse zorgen en gevaer voor de *Brasilische* welstand aldus schendig geheekelt te worden? O on-

beschaemde *Arcissewski*, die sijn lasterschrift my en u derft voor-leesen, op dat hy zoo veel getuigen hebbe van logenen, als ik aen u alle van mijn vlyd! Niet zonder bitterheid spouwt hy zelf onder mijn huisgenooten allerley gal uit: en ried onlanx sijn onder-ritmeester wederhoorig te zijn om een togt tegen de *Portugeesen* by te wonen, op welke ik voordeel te gemoed zag. Ja de luitenant van *Arcissewski* weigerde de toegesonde orde, by mijn hand onderteikent, te gehoorzaemen, ten zy eerst bevel van sijn Generael (zoo noemde hy *Arcissewski*) ontving. Wie kan nu op zoo een heimelijke tegenparty steunen, door wiens eenzydige driften d'eenigheid word gescheurt, en de gemeine zaak in 't uiterste gevaer gesteld. Zulx niet noodig is door een *spanjaerd* overwonnen te leggen, indien elkander door burgerlijke tweedracht overwinnen. Velt gyluiden een vonnis: dat of ik, wijkende voor *Arcissewski*, opgezonden worde, of *Arcissewski*, wijkende voor my, te rugge trek. Dit vereischt een dringende noodzaakelijkheid. Ik vertrek, ten einde gy luiden vryheid moogt genieten, om uwe stemmen tot 't een of het ander te geven. De hooge raed stond met zulk een gewigtige zaak bedraeyt. Te vergeefs zochtenze beide te vereenigen: weshalven eindelijk eenpaerig goed vinden 't vertrek van *Arcissewski*: die eerlang met de schepen, in *Parayba* zeilvaerdig, na *Holland* 'tankerlicht. Doch de brief by *Arcissewski* geschreven aen *vander Burg*, waer uit d'onlusten tusschen hem en *Maurits* ten grooten deel ontstonden, luide aldus: Belieft de schuld van mijn traegschryven, achtbaere heer, te leggen op 't graveel, waer aen een geruime tijd bedlegerig heb moeten blijven. d'Elendige stand van *Brasilis* zoodaenig, dat wederzijds stil zitten: twijfelachtig of wy den *Portugees*, of hy ons op 't lijf wil vallen. Een scheeps-magt met duizend vlootelingen leid zeilreede. Waer het gelden zal word voor my verborgen gehouden. In de raed verschijn ik nooit, tenzy ontbooden.

Groote onlusten tusschen *Maurits* en *Arcissewski*.

Reden van *Maurits* tegen *Arcissewski*.

Brief van *Arcissewski*.

Om iets voordeelg te verrichten, ontbreekend'oorlogs-behoefren, duslang vergeefs te gemoed gezien uit het vaderland. Uit mijn regement zijn drie honderd van haer krijgs-eed ontslaegen, of tot andere vaendels over-gegaen. Zommige benden, sterk anderhalf honderd, toen in *Texel* het anker lichteden, zijn zedert verfmolten tot honderd, binnen twee maenden. *Maurits* vergeeft, na eigen goeddunken, de krijgsambten, welke in mijn regement open-vallen: en leeft diervoegen met 't zelve: dat ik 't minste gezach niet behoude. Daer in *Holland* by d'algemeine Staeten en bewind-hebbers, (toen af-sloeg, om de wanorde der *Brasil*sche oorlogstucht, wederom na *Brasil* te trekken) my liet gezeggen: mits behoudende volle magt over 't oude regement, met welk eertijds zoo veel voordeel op den vyand bevocht. d'Eigen hand der Staeten en bewindhebbers, diesaengaende den raed binnen 't *Reciffo* veitond, als onaanneemelijk verworpen. Eindelijk, wat zal ik verrichten met een volk 't geen my niet kent noch ik? verzoek dieshalven, of versche soldaeten uit 't vaderland, of herstelling van de beloofde; of verontschuldiging dat niet konde uitwerken, of ontslaeing der krijgs-last. *Maurits* liet den brief van *Arcisfewscki* geenzints onbeantwoord. Hy schreef dan aen d'Algemeine Staeten: Wie kan gelooven, dat *Arcisfewscki* 't bed gehouden heeft, die onlanx ter bruiloft, en acht mijl buiten 't *Reciffo* na 't dorp *San Laurens* ging? Daer hy den tijd beter had besteed; indien, volgens plicht, de wapen-huifsen en sterkten bezichtigde. De togt der roegeruste vloot is hem geenzints onbekend. En hoe ongegrond de vordere klagten ter neder-gestelt worden, wegens 't lichten van volk uit zijn regement, verdient nauwelijx beantwoording: ten zy iemand oordeelde voor een veldheer ongeoorloft te wesen: by byzondere voorvallen de soldaeten van d'eene plaets te vervoeren na d'andere. En dewijl zelf klaegt, dat geen hulp benden uit *Holland* herwaerds komen: waerom neemt hy

Antwoord
van graef
Maurits op
den brief
van *Arcisfewscki*.

het dan qualijk, indien uit zijn regement volk word gelicht, daer de nood zulx vereifcht? Vorders behoorde hy zoo onbeschaemt niet te liegen, als of drie honderd koppen hem onttrokken waeren. onder andere vaendels gestooken, of van krijgs eed ontslaegen. Ook belieft het *Arcisfewscki* ontrouwelijk te verswijgen, 't getal der gestorvenen: daer 't blijkt uit de dood-rollen, dat zommige benden twintig, andere dartig, op de reis herwaerds, hebben verlooren. Ik ontken voorts den krijgs-order alhier verwacht te zijn door eenigerley quaedwilligheid, staet-zucht of onervarentheid. De oorlogs-bedieningen, welker vergeeven hy oordeelt aen hem te staen, waeren bereeds vergeeven eer *Arcisfewscki* op 't *Reciffo* voet aen 't land zette. En, dewijl den toestand van *Brasil* recht kende, had hy niet behooren zoodaenigen volmagt-brief den Algemeine Staeten en bewindhebbers af te vergen, gelijk hier vertoon heeft: nadien de noodzackelijkheid in *Brasil* dikwils vergt: om iets ter hand te slaen, 't geen met een bepaelde last niet was over-een te brengen. By zulke toeval word zoo zeer niet verandert de last der opperhoofden: als wel ten goeden einde geschikt, na tijds-gelegendheid. En wat meind *Arcisfewscki*? Zal hy met zijn regement *Brasil* tot een goede stand brengen? En waerom d'Algemeine Staeten, welker wapenen verschrikkelijk voor den Spaenschen koning gevoert worden, in dit spel getrokken, als of niet konden nakomen 't geen beloofden? En hoe zal hy vechten met onbekende soldaeten daerze dagelijx in d'oorlog geoefent, hier af bewijs genoeg geven, zoo meenigmael tegen den vyand worden aengevoert? Zijn drierhande verzoek inschelijx is hem toegestaen; want hy konde wachten na de hulp-benden uit 't vaderland, tot vervulling van 't vereifchte regement: of dat, hem 't volk, na verrichting der voorgenoomen togt, wederom ter hand zoude gesteld worden: of dat t'huifwaert indien goet vond vertrok. En dit laeste is by eenpaerige stemmen

men der hooge raed hem ingewilligt. Want waerlijk 't werk stond hier zoo geschaepen : een van beide, ik of hy, moesten nootwendig *Brasil* verlaeten.

Arcissewski dan te rugge gekeert verschijnt onverwacht voor d'Algemeine Sraeten en bewind-hebbers : alwaer, volgens 't oordeel van zommige, bestraffing verdiende wegens onzeedigheid tegen *Maurits* : andere hadden medelijden met den man, als wiens helden-stukken onder verachting scheenen te verschuilen, terwijl gelijk een onnut werktuig te rugge geschikt wierd. De meeste leiden de schuld op de bewindhebbers : die onvoorzichtig hem met hoog gezach over de krijgs-zaeken den graeve *Maurits*, niet zonder besnoeying van des zelfs, oppermagt, toezonden. Indien eenige wanorde te verbeteren stond, zulx moest niet *Arcissewski*; maer *Maurits* en den hoogen raed aenbevoelen zijn. Dusdaenige mompelingen strooyden doorgaens uit dewelke niet geroepen waeren, om over dese verhandeling vonnis te vellen. *Joan Coin* wierd veld-marschalk in de plaets van *Arcissewski*. Onder tusschen maekten zich de raedsheeren *Matthias Ceulen*, *Adriaen vander Dussen*, *Joan Gysseling* en *Servaes Carpentier* reisvaerdig t'huyswaerd. Den negen en twintigste der wijnmaend des jaers sestiën hondert negen en dertig, gingenze voor *Parayba* onder zeil. Merkwaerdig is 't vertoog 't geen *Vander Dussen* aen de bewindhebbers overleverde : alzo een net verhael behelst wegens den gantschen toestand van *Brasil*, voor soo veel tot de West-Indische maetschappy behoort. Alle de landschappen, schrijft hy, door de wapenen der West-Indische maetschappy, op den boodem van *America*, v'ondergebracht, worden verdeelt in ses gewesten, namentlijk *Seregippa*, *Pernambuco*, *Itamarica*, *Parayba*, *Rio Grande* en *Siara*. De togt ondernoomen by *Gysseling* en *Sigismund Schuppe* heeft *Seregippa* ontvolkt : alzo d'ingezeetenen opkraemden na de kust *zodos los Santos*. De *Portugeesen* bezaeten eertijds *Siara*, schacrsch bevoont:en hadden aldaer een onsterke

sterkte. Zedert de zelve weinig voordeel toegebracht, als alleenlijk : dat nu en dan eenige *Brasiliaenen* ten steun van de Nederlandsche benden afquam. *Pernambuco*, gelegen tusschen de rievieren *Francisco* en *Tamarica*, spant in aengenaemheid en aenzien de kroon boven de andere gewesten. 't Woord zelf beteikent by de *Brasiliaenen* een holle rotze, onder welke 't water neder-stort. Dese rotze word gezien dicht by 'teiland *Tamarica*. Voorts heeft *Pernambuco* verscheide havenen : namentlijk de buitenste reede voor 't *Reciffo* in volle zee, en dienvolgende onveilig, de binnenste tegen alle stormen zeker. Voorts d'uihoek *Augustijn*, alwaer de mond der haven eng valt, wegens rotzen gevaerlijk en de grond ondiep. 't Eiland *Alexio* is bequaem om schepen te kielhaelen. *Barra Grande* vertoont een ruime inwijk gemakkelijk voor allerley vaertuig; doch moet wijken voor *Cororipa*. Eindelijk zijn vermaerd d'havenen *Iaragoa* en *Franco*: en onder de rievieren munten uit *Iangades*, *Serinbain*, *Formoso*, *Porto Calvo*, *Camarijibi*, *Antonio*, *Michaël* en *Francisco*. Vorders word *Pernambuco* verdeelt in ses gerechts-banken : d'eerste en oudste *Igarazu*, de tweede en grootste *Olinda*, de derde *Serinbain*, de vierde *Porto Calvo*, de vijfde d'*Alagoas* en seste *rio Francisco* scheidpael van *Pernambuco* ten zuiden. Dese landvoogdyschap telt ook vijf steden, *Garazu*, *Olinda*, *Maurits-stad*, waer onder ook behoort 't *Reciffo*, *Bella Pojuca* en *Formosa*. De vlekken *Moribeca*, *san Laurens*, *Antonio*, *Amaro* en andere, wijken voor geen kleine steden. 't Land rijst doorgaens met gebergt : is byzonder vruchtbaer in de valleyen en lanx derievieren. De valleyen brengen de meeste zuiker voort. Van honderd een en twintig zuiker-moolens staet een groot getal stil, by gebrek van *Negers*. Aen *Pernambuco* volgt *Tamarica*, welk slechts een stad en haven, en drie en twintig zuiker-moolens heeft; doch dertien alleen worden bearbeid. Dit eiland draegt ongemein schoone druiven en meloenen : anderzints leid her ten

groot-

Arcissewski
keert na
Holland.

Verscheide
gevoelens
wegens
hem.

1639.

Raeds heer
Van der
Dussen ont-
werpt een
net verhael
van *Brasil*
voor soo
verre be-
hoort tot de
West-Indi-
sche maet-
schappy.

grooten deele woest wegens de rievier. 't Gewest *Parayba* houd die benaeming na de rievier, diep en zonder ongemak. Hier gaen achtiën zuiker moolens, twee staen stille. De landvoogdyschap *Rio Grande* vertoon d'it dedeken *Puntal* welker gebouwen in den oorlog over hoop zijn gesmeeten. Den inwoonders wierd vergund een andre stad te stichten op vruchtbaerder grond. 't Gewest rondom plagt eertijds buiten gemein veerijk te zijn; doch is, zedert den oorlog tusschen *d'Hollanders* en *Portugeesen*, niet alleen van vee berooft; maer ook ten grooten deele ontvolkt. De rievier, die 't slot *Ceulen* bespoelt, verschaft een veilige en gemakkelijke reede voor allerley vaertug. Des landvoogdyschap *Rio Grande* heeft slechts twee zuiker-moolens, welker een vervallen is. Zulx geheel *Brasil*, zoo verre onder de West-Indische maetschappy behoort, honderd en sestig zuiker-moolens telt, die alle gaen: behalven ses en veertig, waer aen jaerlijx gearbeid word, om te herstellen. Men kan naeuwelijx overslag macken, hoe veel zuikers te samen uitleveren: alzoo na de verscheidenheid der jaergetijden, als ook de min of meer vruchtbaere gronden, 't een jaer en d'ene plaets meer of min als d'andere geeft. d'Ingezeeten worden verdeelt in vrye en slaeven. De slaeven zijn *Africaensche Negers* of *Tapuyers*: de vrye *Nederlanders*, *Portugeesen* of *Brasiliaenen*. De *Nederlanders* trekken zoudy, of leven op haer zelf, buiten dienst der West-Indische maetschappy. Dese quamen zoodaenige herwaerds, of wierden alhier ontslaegen van den krijgs-eed en andere bedieningen: bereidwillig nochtans des noods goed en bloed voor de bevochte vryheid op te zetten, en te voet of te paerd te dienen. Die uit *Nederland* als vrye luiden na 't *Brasil* overscheepten dryven koophandel, of staen ten dienst der handelaers, of bekleeden een geringe staet: hoedaenige herbergiers, voorkoopers en allerley ambachtsmannen. Zommige, te metsverrijkt, draegen een aenpart in de zuiker-

Getal der zuikermoolens in *Brasil*.

Verscheidenheid der inwoonders in *Brasil*.

moolens: andere leven by den landbouw. Door dusdaenig volk is 't *Reciffo* vol huizen gepropt en dicht bewoont: de huizen belooppen een zeer hooge prijs in huur en koop. Wes halven *Maurits* geraedzaem vond op 't leedige eiland *Antonio Vaez* erven af te steeken, die voor groot geld aen den man gingen. Zulx eerlang een nieuwe stad van *Maurits* haer benaeming ontleende, rondom met sterke bolwerken beslooten. Ja, onaengzien 't gerucht der swaere Spaensche vloot den moed der bouwers eenigzints deed slabakken, is echter *Maurits-stad* in zoo beduchte tijd tot de sterkte *Frederik Henrik* uitgeleid: en een aenzienelijke brugge geslaegen over de stroom *Biberibi*, waer lanx uit 't *Reciffo* gegaen word na *Antonio Vaez*. Men konde herwaerds geen bequaemer menschen afvaerdigen, dan ambachts-gasten: als de welke hier rijkelijk aen de kost geraeken, dewijl een dag-loon van vier, vijf en ses gulden trekken. Den swaeren arbeid in de zuiker-moolens staet geen landaerd als *de Negers* uit. Doch *de Portugeesen* hebben zich alhier voor lang nedergeslaegen, of zijn onlanx overgescheept uit *Nederland*, meest *Iooden*. Dese wonen ten grooten deele op 't *Reciffo*: en doen haer uiterste best, om den handel te markt te zetten. Zy bezitten verscheide zuiker-moolens: worden door schrik bedwongen: leggen enkelijk op winst toe, by allerley wegen: bedekken haer haet en gierigheid: en zijn heimclijke vyanden der *Hollandsche* landaerd. De *Brasiliaenen* oude inwoonders leven afgezontert van andere volkeren in haer dorpen: bewoonen stroo hutten, langwerpig getimmerd. Veertig of vijftig behelpen zich onder een dak: slapen op gebreyde hangmatten: achten geen huisraet als netten en kalabassen, d'eerste tot de visschery, d'andere om te drinken. Rondom d'hutten plant ieder *mandioca* en *Brasilsche* boonen. Wanneer niet ten oorlog trekken brengen veel tijd door op de jagt; doch de meeste in luye leedigheid. Zy houden meer van wilde vruchten, als gezaeyde: swelgen dag

Beschryving van 't *Reciffo*:

en *Maurits-stad*.

Portugeesche Fooden hoedaenige.

Brasiliaenen hoedaenige.

en nacht: maeken haer drank uit de gekaeuwde wortel *mandioca* of d'appelen *tajovis*: zijn nergens voor bekommert, als voor drank en lywaed: van 't lywaed stellingen hembden toe voor haer vrouwen, en voor zich schorten, om de mannelijkheid te dekken. Zy zouden geen geld achten, ten zy voor geld Spaensche of brandewijn bequaemen. Indien geen toezegging van loon hebben, willen niet aen den arbeid: anderzints ontzien geen moeyte. Over ieder dorp, ja huis, staet een gezach-hebber, wien vrywillig gehoorzaemen. Nevens dit opperhoofd is ook een *Hollander*, die de traege acnprikkelt, en zorge draegt: dat haer de meesters der zuiker-moolens geen ongelijk doen. Zy verhuuren zich nooit langer, dan twintig dagen: en willen loon genieten voor 't voltrokken werk: worden meest gebruikt, om hout te kappen voor de zuiker-keetels. Doch, wegens schaersheid *der Negers*, moeten ook zomwijl ander werk doen: waerom veeltijds zich weg-pakken: gelijk ook als ten oorlog dienen zullen. Men kan haer naeuwelijx onder krijgs-tucht bedwingen. Om een lichte oorzaak loopenze buiten gelid. Den vluchtende zittenze geswind op de hiel, en verschoonen niemands leven. Omtrend den godsdienst blijvenze dom en nalaetig. Weinige hebben van de Roomsche priesters geleerd 't Gebed onses Heere en de twaelf geloofs-punten. De predikant *Davil* heeft de Brasiliaensche spraek geleert: verscheide heidenen tot kennis van 't christendom gebracht: en in haer dorpen gedoopt. De dorpen *Alagoa*, *Una*, *Michaël*, *Goyana*, *Parayba* en *rio Grande* leveren weinig minder als twee duizend gewaepende mannen uit, behalven de vrouwen en kinderen, gewend ten strijd met de mannen te trekken, welker getal ruim driemael grooter is. De Brasiliaensche slaeven zijn by de *Portugeesen* voor ettelijke jaeren van de *Tapuyers* opgekocht, of tot slaeven gemaakt: ter oorzaak *Boudewijn Henriks zoon*, in d'inwijk *Trahison* geland,

met de wapenen bysprongen. Doch hebben zedert wederom vryheid uit de *Portugeesche* dienstbaerheid bekoomen. d'Angolasche slaeven mogen boven andere regen bloedige arbeid. De brasilien-hout-boomen wasschen doorgaens tien of twaelf mijlen landwaerd, niet met gantsche bos-schaedjen; maer onder ander geboomt hier en daer verspreyd. *De Negers*, wanneer de zuiker-moolens stil staen, besteeden haer tijd, om de wittebast, drie vingeren dik en rouw, af te schillen. De boom zelf draegt donker-groene bladeren, klein en steekelig aen 't einde, hangende by dunne steeltjens; doch krijgt geen bloeyzem of vrucht: zet voort uit de wortels. 't Oosnabrugs lywaed staet in groote achting by de *Brasiliaenen*, gelijk ook veelvervig lacken, koper, tinne, wijn, bier, boter, kaes, meel, stokvisch, spek, gerookt vleesch en ham. *Maurits* draegt byzondere zorg voor de gemeine welstand. De hooge raed, die eertijds bestond uit negen, is door de dood van *Hoogevenen* en 't vertrek van *Ioan Bodecher* tot zeven vermindert: dese zijn *Elias Herkmans*, *Nomnus Olfards zoon*, *Balthasar van Voorde*, *Peter Mortamer*, *Gijsbrecht Witte*, *Peter Ras* en *Daniel Albarts zoon*. Doch *Ras* leid voor opperhoofd tot *Porto Calvo* en *Serinhain*: *Olfards zoon* over de landvoogdyschap *Francisco* en *Alagoas*: *Mortamer* op *Tamarica*: en *Albarts zoon* binnen *Parayba*. *Herkmans* en *Voorde* bezorgen de gemeine schat-kist: weshalven de gerichtsbank niet konnen waerneemen: zulx noodwendig meer raedsheren vereischt worden. Tot dusdaenige waerdigheid zouden bequaemelijk gevordert zijn de rekenmeester *Jacob Alrich*, d' artz *Wilhem Piso* en *Theodosius Kaisar*. De bediening der kerk op 't *Reciffo* staet aen *Frederik Casselerus*, *Peter Landman* en d' hofprediker *Franciscus Plante*. Binnen *Olinda* en op de Brasiliaensche dorpen prediken *Ioachim Soller* en *Ioan Polhem* in de Fransche en Portugeesche taal; *David Dorislaer* in de Brasiliaensche en Portugeesche. Vorders verkondigen 't euangelium *Cornelis Poel* aen

Brasiliën-
hout-boomen.

Hooge raed
op 't Reciffo.

Predikant
Davil.

Predikanten
in Brasil:

d'inwoonders van *Tamarica*, *Ioan Stetyn* op d'outhoek *Augustyn*, in *Scriinhain Ioan Eduards zoon*, en binnen *Parayba Samuel Rathelar. Porto Calvo, Openeda*, d'outhoek *Antonio*; *Capigoaribe* en *Gujana* belijden haer met zieken-troosters niet buiten ver- wijt der *Portugeesen*: te last leggen- de als of zonder gods-dienst leef- den, dewijl geen predikanten heb- ben. De paepisten plegen haer gods- dienst aldaer opentlijk. De geestelijk- heid word verdeelt in priesters of monniken. De monniken bestaen uit *Franciscaenen, Carmelieten* en *Benedictyners*. De *Franciscaenen*, ver- re de sterkste, bewoonen ses prach- tige kloosters: anderzints hebben geen eigen gronden of inkomsten: leven by 't geen dagelijx gegeven word. Haer kloosters staen binnen *Fredriks stad, Iguaraca, Olinda, Po- juca, Serinhain* en op *Antonio Vaez*. Doch de *Carmelieten* hebben drie ge- stichten tot *Parayba*, en zoo veel binnen *Fredrik-stad* en *Olinda*: kom- men rijkelijk toe met 't geen van de landbouw, huizen en uiterste wille der stervendetrekken. De *Benedicty- ners* hoewel slechts twee kloosters be- zitten, een binnen *Frederik-stad* en een ander tot *Olinda*, hebben onder- tusschen de meeste inkomsten uit de zuiker-moolen *Masureppa*, lande- ryen rondom *Parayba*, 't vee en zui- ker-ried velden. Tot de bekeering der *Portugeesen* is weinig kans: al- zoo zeer vast kleeven aen haerer Roomsche overleeveringen. 't *Re- cisso*, de stoel des oorlogs, heeft twee hoorn-werken na de kant van *Olinda*: 't eerste uit steen opgemet- zelt, beschermt d'haven met ze- ven metaele halve kortouwen: 't an- der leid tegen de rievier *Biberibi*, en draegt vijf metaele en twee yzere stukken. 't *Recisso* heeft rondom een sterke heining in geschikte or- de, om 't geschut voordeelg te los- sen. By het kruid-huis staen twee storm katten, van geschut voorzien. Op de strand na *Olinda* leid recht over de mond der haven het steene slot *sant Ioris* op een hoogte, sterk wegens een marmer bolwerk en der-

tien yzere stukken. 't Water-slot, rond gebout, rijst uit de zee, en be- slaet 't uiterste des steene rifs, alwaer *d'Oceaan* een opening vind, door welk de schepen in en uit vaeren, die 't *Recisso* af en aen doen. De sterkte *Bruin* heeft vier punten, zeven me- taele stukken en rondom storm-pae- len. Weinig verder verthoont zich de reduit *juffrouw Bruin*, voorzien van twee koopere stukken. Men is bezig met herstellen van de zuidelijke ves- ting voor twintig bezettingen: ten einde de burgers binnen *Olinda* her- waerds een veilige hertred mogten nemen, by overval van stroopers. 't Slot *Waerdenburg*, voor de mond der rievier *Capibaribi*, in de ruime boezem welke *Biberibi* maekt, ver- thoont drie punten, hoewel vierkan- tig opgeworpen is: ter oorzaak 't vier- de bolwerk tegen over *Antonio Vaez* niet kan vol-trokken worden, alzoo d'aerde geduurig wegzinkt. De sterke *Ernestus* beslaet de noorder zijde van *Maurits-stad* op 't eiland *Antonio Vaez*. Aen de kant der sterkte legt *Maurits-stad* open: welke ten zuiden 't slot *Frederik Henrik* heeft, met vijf punten en een dubbeld hoorn-werk; veiliger tegen vyandlijke indruk; dewijl 't land rondom by vloed onder loopr. Op 't hoornwerk staen acht metaele stukken. De vier reduiten lanx de stroom *Capibaribi* zijn verval- len. De vierkantige vesting *Prins Wilhem* beslaet een laege grond, niet verre van de rievier *Afogados*. 't Ver- thoond vier bolwerken: leid beslooten binnen een diepe graft en sterke stormpaelen. De kerk steekt boven d'andere huizen van 't slot uit. Men kan hier *Olinda* zien. Doch *Maurits- stad* doet haer vermaekelijk op lanx de rievier *Biberibi*, en word achter bespoelt door de stroom *Capibaribi*. 't Hof der graeve *Maurits* verheft te- gen over 't *Recisso* op den oever van *Biberibi* twee verheevene toorns, midden uit aengenaeme tuinen. Bui- ten 't slot *Ernestus* ontmoet men een potte bakkerij, en ter ander kant on- der de sterkte *Frederik Henrik* zeven water-putten en ettelijke moeras- schen. Binnen een roer-schoot van

van *Mau- rits-stad.*

Frede-

Paepisten en
Priesters al-
daer.

Franciscae-
nen: Car-
melieten: Be-
nedictyners.

Beschrij-
ving van
't *Recisso*:

A. *Thanas affluens*
B. *Cyberon*
C. *Castro abedi a longe.*

ARX
PRINCIPI GUILIELMI

Frederik Henrik aen de water-kant staet een steene storm-kat, dicht by een entery. Voorts is *Maurits-stad* aenzielijk door een ruime timmerwerf, prachtig wapenhuis, Fransche kerk en stadhuis. De gebouwen zijn hier doorgaens zoo hoog niet als op 't *Reciffo*: daer ze meest met drie verdiepingen rijzen, ter oorzaak de grond buiten gemein kostelijk valt. 't Paleis der hooge raed en de nieuwe waeg worden gerekent onder de voornaemste gestichten van 't *Reciffo*. De sterkte *Oranje*, aen de zuidelijke mond der haeven, heeft, wegens drooge graften, een hecht staekersel, vier punten en twaelf stukken geschut. De bolwerken rondom de kerk en ten beukery voor de haven verstrekt *Schuppenstad* tot beveiliging tegen de *Portugeesen*. De beukery is voorzien van negen yzere en twee metaele stukken. Aen de noorderingang der haeven staet een toorn met drie stukken. De vastigheid *Margareta* schiet uit veertien metaele en twee en veertig yzere stukken. *Restinga*, rondom bezet van stormpaelen, rijst aen een zandpunt middenweegs der rievier. 't Slot *Antonio*, ten meerderen deel van de zee weg-gespoelt, behoud niet dan een toorn, veilig genoeg tegen aenloop. 't *Franciscaener-klooster* met een muur en aerde wal verstrekt *Frederik-stad* voor een slot: te geruster wegens d'halve maenen, graften, heiningen en een stormkat aen de mond der haeven. De vaste vesting *Ceulen* leid tegen de zee. Dit zijn de sterkten van 't *NoorderBrasil*. Ten zuiden des *Reciffo* vertoont zich d' uithoek *Augustijn*: alwaer de sterkten *vander Dussen* en *Domburg* en een steene beukery d' haven veiligen. *Porto Calvo* word verdedigt door een slot, op een steile heuvel veertig voeten hoog gebouwt. De sterkte *Maurits* heeft gebied over 't veer van *rio Francisco*: 't beslaet den kruin van een berg, niet min verheeven als steil, met vijf bolwerken. De benedenste vlakke word door de rievier by de zoomermaenden onder water gezet. De wapenhuisen zijn schaersch voorzien: en

Schuppenstad.

Frederikstad.

Sterkten in Brasil:

indien niet haestelijk toevoer komt, staet te beduchten, dat een groote hongersnood veel onheil zal veroorzaaken, gelijk bereeds veroorzaekt. Men moet het de slaphartige nalaetigheid des vyands dank weten, dat niet meer onheil getreft heeft. De krijgsbenden leggen verdeelt in de sterkten of op de dorpen: ten einde beter aen de kost zouden geraeken: d'aenkomst der geduchte Spaensche vloot mogten waerneemen: en alle vyandlijke indruk stuiten. *Maurits-slot* heeft vijf honderd en veertig bezettingen. *d'Alagoas* tweehonderd drie en negentig, *Camarijiba* en *Porto Calvo* vier honderd en tachtig, *Serinhain* acht te half honderd: *Pojuca* vijf en zeventig, de moolen *Panterra* zeven en negentig, d' uithoek *Antonio* twee honderd en veertig, 't slot *vander Dussen* honderd en zeventig: gelijk geral leid binnen *Amaro* en *Moribeca*. Vorders houden in 't dorp *san Laurens* vier honderd twee en twintig soldaeten huis: binnen de sterkte prins *Wilhem* twee honderd drie en sestig. *Frederik Henrik* teld twee honderd en dertig: *Ernestus schans* honderd en tachtig: 't *Reciffo* twee honderd zeven en zeventig: 't slot *Bruin* honderd vijf en twintig: *Olinda* honderd drie en negentig: *Iguaraza* drie en negentig: *Oranje* honderd twee en tachtig: *Gojana* honderd vijf en sestig: *Frederikstad* honderd en een: de vesting *Margareta* drie honderd en sestig: 't slot *Ceulen* acht en tachtig. Op *Antonio Vaes* leid de lijf-bende van *Maurits*. *Siara* word toebetrouwt aen veertig krijgsknechten. Zulx degantsche magt bestaet in ses duizend, honderd en tachtig krijgsknechten: te swak geral, om den vyand te water of te land afbreuk te doen. Ja indien hy onlanx moeds genoeg had, 't zoude slecht zijn afgeloopen met de stand der West-Indische maetschappy in *Brasil*; want de Spaensche vloot, onlanx voor *Cadiz* afgestooken, voerde drie duizend koppen, behalven zeven honderd uit *Salvador* gelicht. De graef *Bagnola* stond reis-vaerdig, om de vlootelingen, by te springen

ellendige toestand aldaer:

Krijgs-magt der Nederlanders hoe sterk en boedaemig verdeelt.

met twee duizend *Portugeezen* en duizend *Brasiliaenen* : en had hoop , dat gelijk getal hem zoude toeval- len uit *Parayba* , *Pernambuco* , *Se- regippa* , *Itamarica* , *rio Grande* en *Sia- ra* , tegen eed aen den hoogen raed op 't *Reciffo* gedaen. Doch de Spaensche vloot , binnen de bogt *todos los Santos* geloopen , heeft als noch weinig anders verricht : dan dat ettelijke ben- den landwaerd stroopen op de *Brasiliaensche* dorpen. Vorders doen *de Mulaeten* en *Negers* allenthalven gro- te schaede : te meer nadien door be- dekke wegen af en aen trekken : zulk naeuwelijx kunnen nagespeurt wor- den. De meeste schepen quaelijk ge- steld kunnen quaelijk zeebouwen. De krijgsknechten loopen tot schan- de ontbloomt : zulk kleeding ten hoog- sten noodig is. Niet staet meerder in de weg als de stad *Salvador* , die 't plat- te land in een geduurige wapen- kreet houd , en *d'Oceaan* met roof- schepen onveilig. Vijf duizend man waeren noodig : om dit roofnest te vermeersteren. Achtiën zeilen , en even zoo veel jagten , dienden her- waerds over te komen , behalven al- lerley klein vaertuig. De gemeine schatkist is diervoegen ten achteren : dat naeuwelijx iemand betaeling ont- fangt. De meesters van de zuiker- molens willen geen zuiker leveren , dan voor gereed geld : alzo te ge- moed zien een verhuising *der Neder- landers*. Dit verhael van den *Brasiliaensche* toestand is schriftelijk ter hand gesteld aen d'Algemeine Straeten en Bewindhebbers by *Van der Dussen*. Maer *Maurits* maekte de leedige grond voor *Ernestus-schans* op *Antonio Vaez* tot een vermaekelijke hof , lanx de rievier *Biberibi*. De buitenste cingel vertoonde een dubbelde dreeft cocosboomen : en besloot aen d'eene kant een vyver vol allerley visch : te- gen welke een tweede vyver lag , die rondom een konijn-berg vloeyde. Ter zijde af stond een kaetsbaen , en nevens de zelve een bloemhof , kon- stig in ronde beddekens verdeelt. De wonderlijke boomen *bakhovens* be- sloegen geschikter orde een langwer- pig vierkant perk : welk eindigde te-

Beschry-
ving van
den hof en
't paleis
Fryburg.

gen een groot hoenderkot. Na de rievier toe vertoonde haer een koste- lijke paerde-stal : aen wiens zijde een bleekveld en warmoes-tuin gezien wierden. Voorts was dese hof aen- zienlijk door een ruim vak vol oran- je-boomen , een galdery van wijn- gaerden , die om de drie maenden rijpe druiven droegen , een lustige entery , heiningen van gevlochte li- moen-boomen. Ter ander kant van 't paleis *Fryburg* stond op d'outerste hoek een speelhuisje , een galdery pronkende met granaet-appelen , een vak vol vygeboomen en een citroen- heining. Achter 't paleis lag een vy- ver , en in de zelve twee verblijf- plaetsen voor de swaenen. 't Duiven- huis verhief zich dicht onder *Erne- stus-schans* : alwaer *de Negers* de paer- den gaede sloegen. Een schoone put verschaft den paerden water. Voor 't paleis stak een steene stormkat hal- vemaensgewijs in de rievier. 't Paleis zelf verhief twee toornen , welker een ten baek in zee verstrekte. *Mau- rits* leide voorts sijn nieuwe stad uit tot de sterkte *Frederik Henrik* : ver- deelde de grond vol moerasschen tot burgwallen : en sloeg een brug over derievier *Biberibi* , tusschen 't *Reciffo* en *Maurits-stad* , en een andere over de stroom *Capivaribi* tusschen *Mau- rits-stad* en 't vaste land. Ten tijden als *Albuquerque* , uit naem der Spaen- sche koning , *Brasil* bestierde , is lang en breed gezintwist onder *de Portu- geezen* : of niet dienstig was de stad *Olinda* te verlaeten : d'ingezeetenen na 't *Reciffo* te doen verhuisen : en 't *Reciffo* door een brugge vast te hech- ten aen 't eiland *Antonio Vaez* : alzo dese plaetsen onwinnelijk , en voor de schepen vry bequaemer lagen , als *Olinda*. Doch dewijl *d'Hollanders* haer schielijk over den hals quamen , bleef 't een en 't ander steeken. Maer *Mau- rits* besteede de brugge over de rie- vier *Biberibi* , tusschen 't *Reciffo* en *Antonio Vaez* , voor twee honderd en veertig duizend guldens. De bouw- meester had nu vijftien steene stijlen uit de grond opgehaelt : wanneer in de diepte der stroom , van *Antonio Vaez* afgenaedert , begonde te wan- hoo-

wonderlijke
brug , over
Biberibi.

ARX
NASSOVII.

A Arx

B Domus fabricae

C Praesidium fidei

D Navis in flammis sua

E Arx

- A Fluvius Capbaris
- B Pons Ruybro, sive domus regis.
- C Turris
- D Palatium Ruybrogen
- E Sarcophagus
- F Templum Gallicum
- G Castellum Cracov
- H Castellum Prad. Serrus
- I Rempus
- K Rempus Lepidus
- L Naves portus in mare
- M Alia vicius vici

BOAVISTA

pen aen de voltrekking des werks. ter oorzaak de grond schuilde onder hoog water, en de vloed zeer geweldig stroomde. Die huïsen op 't *Reciffo* bezaeten, riepen eenstemmelijk: men sloeg een werk ter hand, welk de menschelijke kracht te boven ging: en had ondertusschen nu meer dan een tonne gouds aen vijftien stijlen onnut gespilt. Zulk verwijt wierd te heeviger op *Maurits* schoulers geleid: dewijl d'eigenaers van huïsen op 't *Reciffo* vreesden: dat veele na 't vermaekelijke eiland *Antonio Vaez* zouden verhuïsen, wanneer de brug sijn volle beslag kreeg: by welke voorval d'huïsen van 't *Reciffo* tot een laeger prijs stonden te vervallen. Doch *Maurits* achte sijn schande te gedyen: indien de brug ten halven bleef steeken. Hy hakt dan op eigen kosten harde balken, veertig en vijftig voer lang, die de verrotting verduurden, en heydze in de grond, zommige recht en andere schuin tegen de stroom. Binnen twee maenden is 't werk ten einde gebracht. Ten eersten dag ging zoo veel volk over de nieuwe-brug: dat de tol uitmaekte ses honderd en twintig gulden: en jaerlijx verpacht wierd voor acht en twintig duizend guldens: een burger betaelde voor overgaen twee stuivers, een soldaet en *Neger* een; doch een ruiter vier, en een offe-karre zeven. Zedert bouwde *Maurits* een tweede brugge, met welke hy de rievier *Capivaribi* beleide, en *Antonio Vaez* vast-maekte aen 't vasteland. De brug uit duurzaam hout lang ses en tachtig roeden, wierd binnen zeven weeken voltrokken. Vorders stichte *Maurits* voor de brug op eigen kosten en grond het vermaekelijk speel-huis *Boavista*: waer uit ter eener kant 't paleis *Fryburg*, *Olinda*, *Ernestus-schans*, *Maurits stad*, 't *Reciffo*, de Fransche kerk en schepen op de reede, en aen d'ander zijde 't slot *Frederik Henrik* bezichtigde. 't Speelhuis zelf, vierkantig getimmert, vertoont aen ieder hoek een toorn: uit het midden rijst een zael twee vierkanten hoog, met een kap toorns gewijs. Ondertuf-

schen, terwijl gevreesd wierd, dat de Spaensche vloot uit d'inwijk *todos los Santos* ergens een gewigtige toeger hand mogt slaen, hield *Maurits* een waekende oog: herstelde alle verval van vestingen: werfde nieuw volk: vaerdigde eenige zeilen af, om te passen op de vlooten, die den vyand toevoer bragten uit de *Zilverstroom* en *Ianuaris*: verbood 't verscheepen van levensmiddelen; moedigde de Brasiliaensche opper-hoofden ten strijd tegen de *Portugeesche*: en benoodzaekte alle de meesters der zuikermoolens tot het planten van meer *mandioca*: ten einde de lijftocht ruimer mogt omkomen. De vyand, met twaelf honderd man over de rievier *Francisco* gerukt, wierd eerlang gestuit door d'overste *Donker*. Doch na dat de Spaensche vloot een voljaer voor *Salvador* ten anker bleef, zonder eenige verrichting: (ter oorzaak stijf drie duizend man lanx d'Africaensche kust door besmettelijke ziekte sneuvelden: zulx op hulpbenden van aller wegen wachte) ging eindelijk, den negentiende der slachtmaend des jaers sestiën honderd negen en dertig, onder zeil, bemand met sestiën duizend koppen, verdeelt over zeven en tachtig schepen, onder welke dertig swaere galjoenen. *Ferdinand Mascarenhas graef van Torre* voerde de hoogste vlagge op 't schip *Domingo* en sestig metaele stukken: De *Portugeesche* ammirael *Roderik Lobo* was binnen boord van 't galjoen *Bernardo* met twee en vijftig stukken. Uit een genoome zuiker-fluit ontving *Maurits* by een afgeworpen brief volkomen bericht, wegens de magt en 't oogmerk der Spaensche vloot: welke geen kleine hoop schein op den afval van de *Portugeesen*, die slechts door dwang de zijde der West-Indische maetschappy hielden. Twee volle jaeren was de vloot gelast zee te houden voor de Brasilsche kust: en groote magt aen land te smijten, onder 't beleid van *Bagnola*, *Franciscus de Mora*, *Antonio Roderik*, *Nunus de Mello*, *Jacob Pirezius*, *Franciscus Pezara* en *Lopes Barbalio*. Weshalven *Maurits* geduurig schreef om hulp-benden:

Vrees voor de Spaensche vloot:

gaet onder zeil:

bericht van de zelve ingebracht.

tweede brug.

Speel-huis Boavista.

indien niet de West-Indifche maetschappy haer bevochte voordeel, en en zoo veel menschen, als goed en bloed by 't lieve vaderland in *Brafil* opzerteden, ten buit en bloedige moedwil wilde overgeven. Een gevangen *Neger*, dienende onder den Spaenschen hopman *Henrik Dias*, deed bericht: hoe de Spaensche vloot zeer verswakt was door een vergiftige lucht voor d'Africaensche wal: een merkelyk aental vervulde 't gasthuis binnen *Salvador*. Hy zelf was gestarkt: om met wijd verspreyde benden alles voor de voet af te branden: en de *Negers*, *Mamoluken*, *Mullaeten* en *Brafiliaenen* aen sijn zijde te trekken: en voorts de vlootelingen, die aen *Nazareth* meinden te landen, in 't gemoet. Doch *Maurits* hield dusdaenig bericht verdacht, als r'eene-mael ongelooslyk: nademael de *Spanjaerd* geen twyfel sloeg, of hy zoude met sijn geduchte magt *Brafil* den *Nederlanders* ontveldigen. Waerom dan verwoest tot eigen nadeel, 't geen zelf eerlang meinde te bezitten? Niemand wist, waer 't de Spaensche vloot gemunt had. Dese, zeil gegaen met de vervaerlyke scheepsmagt, welke *Antonio Oquendo* voerde, om *Nederland* te bestormen, wende in zee na *Brafil*, en eindelijk uit de inwijk *todos los Santos* na *Gojana*. Vier dagen te vooren eer d'ankers lichte, quam *Wilhem Cornelis zoon Loos*, die eenige tijd op de Spaensche voor *Salvador* kruiste na 't *Reciffo* te rugge met dartin schepen, welke alles gebrek hadden. 't Zoude slecht afgeloopen hebben met de West-Indifche maetschappy, indien niet ter gelegener tijd eerst acht, daer na twee, en ten laetsten negen zeilen uit *Texel*, de *Maes* en *Zeeland* eenige levens-middelen en oorlogs-magt toebagten. Nieuwelijx ontladen, maekten haer alle slag-vaerdig, en te zamen uit een en veertig schepen geenzints te vergelijken tegen de Spaensche: als welker kleinste vaertuig meer geschut en volk voerde, dan de voornaemste Hollandfche schepen. De gantsche vloot telde niet meer als twee duizend zeven honderd ses en negentig kop-

Hulp-schepen voor 't *Reciffo*.

pen. Schip voor schip had ieder minder dan twintig yzere stukken. Met dese kleine magt trekt d'ammirael *Wilhem Cornelis zoon Loos* den vyand onder d'oogen: voor de stroom *Michaël* nam hy vier Spaensche zeilen, die toevoer in hadden voor 't leger, welk *Lopes Barbalio* te land voerde: ondedekte, den twaelfde van louwmaend des jaers festien honderd en veertig den Spaensche vloot tusschen *Itamaraca* en *Gojana*. Aen *Paomorello* meinde *Mascarenhas* zeven duizend man te landen: en zy waeren bereeds ten dien einde in klein vaertuig overgestapt: wanneer d'Hollandfche vloot los op hem af-zakte. Ten drie uuren na middag verhief zich een bloedig gevecht. Vier uuren sloeg *Loos* tegen den Spaenschen zee-vochd en vier swaere galjoenen. Hy zelf sneuvelde in 't heevigst van den strijd: die met den donker eindigde. *Jacob Huigens* voerde des anderen daegs de vlagge, en in 't gezicht van d'uihoek *Blanco*, met geen minder moed en beleid sijn vlootelingen tegen *Mascarenhas* aen. Weinige kleine schepen bevochten veele groote: hadden hier in alleenlyk voordeel, dat geswind konden wenden en keeren: en zomwijl van achteren by de spiegel langs scheeps de laeg geven. *Huigens* verloor 't schip de *Geele zonne*, welk met d'overste *Mortamer*, nevens vier en veertig matroosen zonk: vier en dertig ontsnaptten in de boot. Na de heevigheid des gevechts was de schaede over de Hollandfche vloot te kleinder: ter oorzaak d'hooge galjoenen meest boven *Huigens* kleen vaertuig schooten: daer hy geduurig water-pas de laeg in 't hart der schepen gaf. Twee dagen bloed vergieten matte *Huigens* niet af. Men hervat de torn ten derden mael voor *Parayba*. *Huigens* dan stuift den Castiliaenschen en Portugeesche ammiraelen moedig onder d'oogen: en dreef eindelijk den Spaensche vloot na de noordelykste kust van *Brafil*: alwaerze door een sterke vloed westwaerd dobberde. 't Schip de *Swaen*, gevoert by *Iacob Alderik*, verloor sijn groote mast: en wierd door twaelf galjoenen van de vloot af-

Toeg van d'ammirael *Loos*:

1640.

valt den Spaenschen vloot aen:

Huigens hervat de strijd:

doet de Spaensche deinsen.

af-

af-gesneden. Drie honderd *Spanjaerden* hadden bereeds den overloop in: wanneer *Alderik* van de vyand af-slingerde na de wal. Hy hervat dan moed: zulk de *Spanjaerden* nedergezacbelt wierden, of buiten boord sprongen. Doch *Antonius Cunha de Andrada*, onkundig dat *Alderik* vast zat, werpt hem op zijde inschelijx aen de grond. Hier ontstond een nieuw gevecht. Eindelijk gaf *Andrada* sijn galjoen over, en te gelijk dartig duizend gulden gemunt en ongemunt zilver, behalven d'andere rijke buit, en twee honderd en dartig man: alle gevangen na 't *Reciffo* opgezonden. Den zeventiende der louwmaend, hervatte *Huigens* voor de vierde reise een torn. Tusschen *rio Grande* en *Conjahu* den Spaensche vloot genaedert belette hem een schielijke stilte slag te leveren. Tegen den avond begon de wind te wakkeren; doch dewijl niet te pijnwaerd scheen voor weinig uren een gevecht te waegen, is 't bloedig werk tot den volgenden dag uitgesteld. Met 't eerste licht liep *Huigens* dwars door de Spaensche vloot; en donderde diervoegen op *Mascarenbas*: dat hy voor wind over staeg smeet: schandelijk de vlucht nam: en, dewijl niet konde zeilen boven d'ondiepten *Baxios de Rochas*, noch water krijgen op de kust, (alzo d'Hollandsche jagten de strand allerwegen bezet hielden) stak na de ruime zee en middag-lijn met een zuidoosten wind. *Huigens* bericht uit de gevangenen, hoe de *Spanjaerden* by gebrek van water door dorst stikten, zulk in haer eigen verderf liepen, bleef voor *rio Grande* acht dagen leggen: om te ververschen, en adem te scheppen: en viel, op den eerste van sprokkel-maend, binnen d'haven van 't *Reciffo*. Over zoo heerlijk bevochten zegen schreef *Maurits* een dankdag uit. Onder de vyand was een groote verslaegentheid. Verscheide wonderen worden aengeteikent, waerdig voor de geheuchenis der nakoomelingen. Want de Spaensche vloot kreeg geen kleine kracht door sterfte voor d'Africaensche kust: zulk een rond jaer binnen d'inwijk *todos los*

Santos stil leggen bleef: om van allerwegen nieuwe bystand te verzaemen. Ondertusschen stelde *Maurits* op alles, zoo veel doenlijk, een noodige orde. Ook zukkelde de vloot eenige maenden met stilte en tegenwind: daer anderzints die reis tusschen *Salvador* en *Pernambuco* in rwaelf dagen meer of min doorgaens afgeleid word. Dit zammelen veroorzaekte een sterfte en slaphertigheid onder de Spaensche. Middelerwijl quamen versche schepen uit *Nederland* voor 't *Reciffo*, zonder welke onmogelijk viel den *Spanjaerden* slag te leveren: te meer nadien alle lijfs en oorlogs-behoefsten ontbraeken. Ook genoot *Huigens* geduurig 't voordeel van de wind: en verloor in vier bloedige zee-strijden niet meer als twee schepen en vier en twintig man, behalven twee en tachtig gequersten. Voorts hebben slechts twaelf schepen tegen zulk een geduchte vloot edelmoedig gehardebolt: d'overige vergaeten ten meerderen deele eer en eed. Weshalven twee schippers *Ioan Koopman Rijk* en *Pieter Jacobs zoon* ten swaerde gedoemt zijn. De degens van *Cornelis Ians zoon* en *Pieter Dirks zoon*, wierden door den beul openlijk voor haer voetengebroomen. *Cornelis Lucifer*, *Dirk Eger* en *Jacob Claver* gingen vry met bannissement, andere met geld-boete. Doch de Spaensche vloot liet in dese slag, viermael hervat, twintig schepen en ertelijke duizend man achter. 't Schip *Ioseph* alleen had vier honderd dooden. Eindelijk, onder 't eiland *Margaretage* ankert, geraekten de Portugeesche ammirael *Cosmo de Conto* en Castiliaensche zee-voochd *Franciscus Pimentello* vinnig over hoop. Dese wende de stevens op *Tercera*, en voorts na *Caliz*, alwaer weinig vlootelingen te land zette: alzo de meeste door honger en dorst in de wederom-reis sneuvelen. Degaljoenen *Ioseph*, *Dominicus*, *Philips* en *Bernard*, nevens de fluiten *Ioannes* en *Georgius*, kregen de Spaensche havenen: d'overige stranden voor *Nieuw Spanje*, of verzonken, of keerden na d'inwijk *todos los Santos*. Eer de voornoemde vloot d'ankers

oedig ge-
cht van
ldersk.

Na een ge-
echt van
ier dagen
word de
raensche
loot ver-
ield.

Heerlijke
egen der
tollanders.

Wondere
oorvallen
mtrend de
paensche
vloot aeng-
nerkt.

Straffe over
de bloedher-
tige schip-
pers.

Staet der
Spaensche
vloot zedert
de slag.

lichte

*Landtoge
van Came-
ron, Vidal
en Barbalio.*

lichte voor *Salvador*, trokken twee duizend *Portugeesen*, behalven de *Brasiliaenen* en *Tapuyers*, onder 't beleid van *Cameron*, *Vidal* en *Barbalio*, met verspreide benden landwaerd: eenfdeels om beter aen de kost te geraeken: andersdeels om wijd en zijd afbreuk te doen. Haer last lag in het dorp *san Laurens*, zeven mijl boven *Paomarello*, wederom te vereenigen: ten einde ruim baen mackten voor de vlootelingen om te landen: indien misschien de Nederlandsche krijgsmagt de zee-kust bezet hield. Ook waren bereeds de *Brasiliaenen* en *Portugeesen* heimelijk opgeruyt: om de Spaensche vlootelingen gewapend by te springen, zo haest 't hard onder de voeten kreegen. Doch *Maurits*, moedig door de bevochten zegen ter zee, steld aenstonds ook orde te land. Hy vaerdigt dan den veld-marschalk *Coin* af tegen den *Brasiliaenschen* gezachhebber *Cameron*: die sijn leger, in kleine benden gedeelt, verstrooyde door 't bosch. De zelve voet hield *Coin*: als dewelke inschelijx met verspreyde troppen *Camerons* heir na-jaegt. Sijn hopman *Tak*, twee honderd sterk, achterhaelde onder *Pojuca* den oversten *Lopes Barbalio*: die, hoewel ses honderd koppen voerde, echter de rugge keerde: eerlang dicht by 't dorp *san Laurens* ontmoete den wachtmee-ster *Manfveld*: aen wien, na kleine tegenstand, d'hielen liet zien, achterlaetende verscheide papieren van gewicht. Onder andere bequam *Manfveld* een brief, in welke *Barbalio* gelast wierd noch *Nederlanders*, noch *Brasiliaenen* by 't leven te spaeren; maer alles zonder aenzien van ouderdom of staet aen kant te helpen, uitgezondert de *Portugeesen*. Voorts roeyde *Andries Vidal* de bezitters van de zuiker-moolens in 't Nederlandsche *Brasil* ter sluik op: zy moesten gefwind met de wapenen in de vuist voor den dag springen, en haer oude vryheid geweldiger hand wederom herstellen: zoo haest *Mascarenhas* met de Spaensche vloot lanx de *Brasilsche* kust verscheen. *Vidal* wist door brieven en mond-gemeenschap zoo veel te arbeiden: dat de meeste *Por-*

*Barbalio
word ge-
staegen.*

tugeesen tegen eed vaerdig stonden, tot demping der Nederlandsche naem. 't Teiken ten afval bestond in 't branden van zommige zuiker-moolens, wanneer de Spaensche vloot op de *Brasilsche* kust te voorschijn quam. *Vidal* vergat niet 't beloofde teiken te geven: te meer op dat hy de Nederlandsche bezetting van de strand af zoude trekken, en alzo plaets macken voor de vlootelingen, om te landen. Doch de bezetting, lanx den oever by *Alexis*, onder de veldmaerschalk *Coin*, nier onbewust wegens 's vyands krijgs-listen, hield stand, en liet de moolens branden. 't Zelve deden *Kraey* aen d'outhoek *Augustijn*, en *Picard* tot *Paomarello*, en hopman *Day* tot *Cantolaria*, en *Donker* op *Gojana*. Tegen de bosch-loopers hield *Hoogstraeten* binnen 's lands de wacht. *Tourlon*, by *Maurits* afgevaerdigt tegen *Franciscus Sosa* en *Henrik Dias*, die wijd en zijd omtrend de rievier *Conajou* stroopten, quam haer dicrvoegen vinnig over den hals: dat hy zeven en tachtig neder-zaebelde, een merkelyk aental quetste: d'overige namen de vlucht na *Salvador*. Twee maenden, voor de Spaensche vloot uit d'inwijk *todos los Santos* zeil ging, zakten drie duizend *Tapuyers* na *rio Grande* af met wif en kinderen, uit een onbekend gewest diep landwaerd. *Maurits* verzocht haer koning *Joan de Wy*, hy beliefte een oog in 't zeil te houden lanx de zee-kust, en de Spaensche vlootelingen 't landen te beletten. *De Wey* zond sijn zoon binnen 't slot *Ceulen*, niet zonder hooge aentuigingen: hy zoude goed en bloed by de *Nederlanders* opzetten, en de *Portugeesen* uit *Brasil* verjaegen. Ten bewijs van zulk een voorneemen sloeg hy twaelf gevangene *Portugeesen* den kop te pletteren. *Maurits* voegde by de *Tapuyers* twee duizend *Brasiliaenen* en den oversten *Garstman* met sestig koppen: om de woefte landaerd, zoo veel moogelyk, aen de Nederlandsche krijgsmagt te gewennen. Ondertusschen wierden de wijven en kinderen der *Tapuyers*, om haer dies te meer te verbinden, op 't eiland *Tamarica* vriendelyk

*Sosa en
Dias gesta-
gen.*

*Drie dui-
zend Tapu-
yers komen
den Neder-
landers te
hulp.*

Brief aen
Cameron.

lijk onthaelt. *Maurits* zond ook een af-geworpen brief, by *Barbalio* geschreven, aen den *Brasiliacschen* gezach-hebber *Cameron*, wiens getrouwigheid tot de *Portugeesche* party *Barbalio* verdacht hield. Voorts wierd berichtingebragt : hoe 't opperhoofd *Mascarenbas* van drie ankers gespilt groot gevaer liep. Eindelijk op een jagt over-gestapt geraekte binnen *Salvador*. Doch *Bagnola* vluchte met ander-half duizend mannen te land derwaerds : de zieke en zoo meenig den togt niet konden by-houden wierden om hals gebragt : ten einde aen den *Nederlanders* niet zouden melden, wat weg hy in-sloeg : gelijk namaels uit de gevangenen, die haer in de boschen voor 't moorden by tijds bergden, verstonden. Omtrend de grenzen van *Parayba* hield de *Portugeesche* overste *Vidal* leelijk huis : verbrande aller wegen de zuiker-riet-velden en moolens. *Maurits* schikte tegen hem ettelijke benden, voor welke *Vidal* teruggesloof. *Carel Tournalon* deed nu ook een naeuw onderzoek na zommige *Nederlandsche* soldaaten in *Alagois* en *Porto Calvo*, dieten platten lande d'ingezeeten en swaere overlast deden. Voorts bragten de verkochte *Negers* groot geld op. d'Hopmannen *Picard* en *Lochman*, in *Gojana* geen goede wacht houdende, zijn door de vyand aen kant geholpen: nevens haer sneuvelden honderd krijgs-knechten : d'andere ontsnapten met de vlucht. *Maurits*, gevoelig wegens zulk een schendige neep, trekt zelf te veld met een groote magt, uit de bezettingen rondom gelicht; doch dewijl de *Portugeesen* zich wegh-pakten voor *Tournalon*, bleef de togt steeken. Sestig monniken, zoo *Franciscaenen* als *Domini-caenen* en *Carmelieten* overtuigt, dat zy den *Portugeesen*, by de laetste inval, toevoer van levens-middelen hadden gedaen, en haer zijde gekoopen, zijn voor eerst op *Tamarica* ter hechrenis gestelt, en eindelijk na *West-Indien* vervoert. Met den aenvang van Lente-maend des jaers sestien honderd en veertigh brachten *Houtebeen* en *Lichtbart* uit

wreedheid
tegen zie-
ken.

Vidal ver-
jaagt.

Picard en
Lochman
verslaegen.

Monniken
gebannen.

1640.

Nederland een sterke vloot ten anker voor 't *Reciffo*. Men over-leide ernstlijk waer dese scheeps-maght de meeste dienst konde doen. Ieder had wel 't oog op *Salvador*, onlanx vergeefs bestookt. Doch *Maurits* oordeelde geen magt genoeg by de hand te zijn, om zulk een wigtrige toeleg te hervatten : vond geraedzaemer 't versche volk omtrend *Salvador* aen land te werpen : ten einde de zuiker-moolens aldaer en voorts alles voor de voet af-brande, ten weer-wraek van 't geen de vyand op *Parayba* had gedaen. *Lichtbart* dan en *Tournalon* wonden de stevens van twintig schepen, bemannt met darde-half duizend koppen, na d' inwijk *todos los Santos* : alwaer zy alle *Portugeesche* zuiker-moolens, ten grooten getaele, in koolen leiden, gelijk ook de huiscn en dorpen. 't Swaerd verschoonde niemand, als 't vrouw volk en minderjaerige. Men voerde 't vee na de vloot, en verbrande alle cedwaeren. *Houtebeen* en *Coin* vielen binnen *Porto Franco*, en verwoesten alles, met geen ander inzicht : dan den vyand te benoodzaaken sijn krijgsmagt van 't *Nederlandsche Brasil* teruggesloofte tot bescherming der landvoogdyschap *todos los Santos*. Doch hopman *Brand*, met sijn benden te diep landwaerd gespat, wierd schielijk bezet. Stijf honderd koppen bleven op de plaets : een groot getal, waer onder ook *Brand*, wierd gevangen. Ook viel de bestorming van 't stedeken *Espiritu Santo* voor *Coin* ongelukkig uit : ter oorzaak hy een ongeoeffent volk aen-voerde, gebrek leed wegens klein vaertuig, om onvoorziens te landen : en de vyand, tydelijk gewaerschouwt, haestig een beschan-sing om 't stedeken op-wierp, gesterkt met versche hulp-benden : en van een berg uit vijf metaele stukken gewis trefte. *Coin* trachte ten berg op te stuiven; doch moest den aftogt blaesen, alzo sijn volk kleinmoedig slabbakte. Binnen 't stedeken ingebrooken, stak zommige huiscn aen : die alzo uit steen gebouwt waeren, den vlam veilig wederstonden. Alleenlijk haelde hy van

Lichtbart
en Tournalon
verbranders
de zuiker-
moolens
rondom
Salvador.

Brand ge-
slaegen.

Coins ver-
geessche
aenflag.

de rievier af vier honderd en vijftig zuiker-kisten en hier hier sestig man achter, behalven rachtig gequetsten. Doch terwijl *Lichthart* tondom *Salvador* een jammerlijke verwoesting maakte, rukte *Barbalio* zijn uitgehongerde krijgs-magt over de rievier *Francisco* derwaerds. Onder tusschen wierden d'inkomsten der West-Indische maetschappy zeer besnoeyt: eenfdeels door de struikroovers, die ten platten land groote moed-wil bedreeven: zulx weinig brasilien-hout te voorschijn konde komen uit de bosschaedjen: anderfdeels ook dewijl de brandstichters onwaerdeerlijke schaede toebagten. Onder dusdaenige was opper-hoofd een Neger *Peter Vist*, die uit schuil-hoeken, lanx onnaspeurlijke afwegen, schielijk voor den dag sprong: hoewel onlanx honderd *Negers* van zijn heir wierden afgesneden, die hy nu en dan uit de zuiker-moolens geweldiger hand lichte. Tegen zulke onheilen hield *Maurits* een waekend oog, mits hier en daer krijgs-volk verspreyde. Hy ging ook de *Portugeesen* vriendelijk aen: die hoewel gehoorzaamheid beloofden, als woonachtig onder 't gebied der West-Indische maetschappy, echter by alle voorvallen van trouwloose inborst r'eliekens baerblijkelijke bewijsen gaven. *Maurits* voerde den voornaemste (op 't *Reciffo*, voor den geheimen raed, uit *Pernambuco*, *Itamarica* en *Parayba* ontbouden) te gemoed: zy konden licht bezeffen, hoe ydelijk verwachteten, dat de Spaensche kroon *Brasil den Nederlanders* zoude ontweldigen: voor desen had ieder het breed met de geduchte vloot, onder 't beleid van *Mascarenhas*; doch dewijl door kleine magt schandelijk ontdaen is, leid zulk een hoop in d'assche. Wildenze nu voort den koophandel tot eigen voordeel handhaeven, zy waeren verzeekert: dat nooit aen goed of gods-dienst eenig overlaf zouden lijden door Nederlandsche krijgs magt. Die de rekenboeken der West-Indische maetschappy hielden, vonden by slot:

dat omtrend dees tijd de tienden, ten brand-schatting gevordert van de Spaensche zuiker-moolens, bedroegen vierde-half tonne-gouds; doch kregen eenige afflag, ter oorzaak by de laefte inval groote schaede leeden. De waeren, door enkele koop-luiden uit *Nederland* herwaerds gevoerd, hadden 't voorleeden jaer van tol ten gemeine schat-kist vierhonderd duizend guldens gemaakt, en weinig minder de geroofde buit. Doch 't geld verzacmelt uit verkooping van zuiker-moolens, gronden en gevangene *Negers* haelden ruim vier en twintig tonnen gouds: en de *Negers*, in *Africa* gekocht en op 't *Reciffo* verkocht, hadden gegolden ses honderd duizend guldens. Dus hoog liepen de Brasilsche inkomsten, behalven de winsten welke de West-Indische maetschappy te huis deed. En tenzy de prijs van zuiker laeg liep, zy maekten grooter voordeel: als ook indien by een vaste wet, die certijds onder de *Portugeesen* stand greep, verbod geschiede: dat niemand om schuld de *Negers* of de ketels van de zuiker-moolens mogt haelen: dewijl by zulke voorval de moolens stil-ftonden, tot groote schaede voor 't gemeine best. De Napolitaensche veld-marschalk *Hector de la Calce*, uit d'inwijk *todos los Santos* met een oud schip, voerende ses honderd man, in zee gestooken, wierd benoodzaekt binnen d'haeven *Parayba* aen de grond te jaegen. Hy nevens de voornaemste gezach-hebbers bleven gevangen en boogen voor de gemeine foldacten: die ter oorzaak van de schaerscheid der lijf-togt op vrye voeten gestelt zijn. Doch *Houtbeeen* en *Licht-hart* wenden vier en twintig schepen, voerende twee duizend boots-gezellen, en duizend en zeven honderd krijgs-knechten, na *Havana*: om op de zilver-vloot te passen; doch, alzoo dese binnen d'havens bleef; liep de togt te loor: te meer dewijl een swaer onweder de zeilen ellendig raebraekte: zulx seftien bin-

De Neger Peter Vist, zijn bedrijf.

Maurits handelt beleeft met de Portugeesen.

Hoe veel inkomsten de West-Indische maetschappy jaerlyx trok, en waer uit?

waerom minder voordeel trok?

De la Calce gevangen.

Zee togt van Licht-hart en Houtbeeen zeer ongelukkig.

binnen de bogt *Matanca* 't ontfelde verlapten : een bragt d'ongelukkige tijding na *Holland* : twee flingerden door de straet *Babama* : en vijf stranden op *Cuba*. Eerlang schikte *Maurits* ettelijke zeilen onder *Lichtbart*, om te kruisen voor de rievier *Ianuarius*, en andere ten zelven einde na *Angola*. Doch *Lichtbart* rechte weinig anders uit, als dat hy twee schepen veroverde : welker een met wijn vol-laeden, voor vier en negentig duizend guldens verkocht wierd. Ondertuffchen verzocht de mark-graef *Montalvan* aen *Maurits* een onderhandeling wegens zachter voet van oorlog : waer over ter eener zijde *Martijn Fereira* en *Peter de Arenas* by *Montalvan* gevollmagtigd, en aen d'ander kant *Dirck Codden van der Burg* en *Nunnius Olfardszoon* raedsheeren van *Maurits* minnelijk te zaaen verdroegen : wanneer *Montalvan* een vreemd bericht aen *Maurits* liet toe-komen : naementlijk hoe *Portugal* den hartoog van *Bregance* ten koninglijken throon gevordert had, en 't *Castiliaensche* jok afgeworpen. De *Iesuit Franciscus Vilbena* en d'onder-veldmaerschalk *Peter Corera de Gama* wierden door *Bregance* na *Salvador* afgevaerdigt, niet alleen om de tijding te brengen van d'opstand der *Portugeesen*; maer ook ten einde *Montalvan* den nieuwen koning getrouwigheid swoer. Omtrend welk verzoek zich geenzints onwillig toonde. Zulx, behalven de *Castiliaensche* en *Napolitaensche* bezettingen, alle eendrachtig *Castiliens* kroon gehoorzaamheid ontzeiden. *Montalvan* eindelijk verzocht aen *Maurits* waepen-stilstand : ter tijd toe wederzijds bericht ontvingen, wegens 't geen *Tristan Mendoza*, uit naem der nieuwe *Portugeesche* koning, met d'Algemeine Staeten des *Vereenigden Nederlands* afgehandelt had. En, om 't verzoek smaekelijker te maeken, zijn ettelijke *Hollandsche* gevangenen los gelaeten, en de benden, die *Paulus Acunbas* op *Per-nambuco* voerde, te rugge ontbooden. Doch *Maurits*, verzoekende by brieven ontslag van sijn *Brasilische*

dienst, ontving door d'Algemeine Staeten ten antwoord : 't Was gantsch ondienstig voor den gemeinen staet nu 't huiswaerd te keeren : daer hy den stant des nieuwen weerelds grondig verstond : en iets goeds konde verrichten, inzonderheid by dese afval der *Portugeesen*, aen welke zy beslooten hadden een merkelyke onderstand te doen. Door dusdaenige toeval lag de magt der *Castiliaensche* kroon gebrooken. Men moest nu iets gewichtigs ter hand slaen. By dit verzoek der Algemeine Staeten voegde ook de *West-Indische* maetschappy ernstige letteren, behelsende de zelve voorslag. *Maurits* dan liet zich gezegen : stelde sijn wederom-reis uit, en zich schrap om een werk van belang aen te vaerden. Eerstelijk dan hechte hy 't landschap *Seregippe del Rey* aen het *Nederlandsche Brasil* : bouwde aldaer een sterkte en wapen-huis, en leide een wal rondom 't stedeken. Dit werk wierd te meer beyvert : om dat *Seregippe* stiet tegen de landvoogdyschap *todos los Santos*, en overvloedig vee voede, en groote hoop gaf van zilver-mijnen : welcke echter namaels verdween, alzo 't berg-werk, volgens de keur-meester *Peter Morthamer*, geen waerdye ophaelde. Doch *Maurits*, bezessende 't groot voordeel welk d'*Angolasche* *Negers* opbragten, en dat de *Spaensche* zuiker-moolens zonder dese landaerd niet gaen en konden, nam zedert voor de *Neger-handel* den *West-Indische* maetschappy eigen te maeken. 't Oog lag op de sterke stad *Loanda san Pauli*. Herwaerds lichte *Houtebeen* d'ankers van twintig schepen, bemand met negen honderd boots-gezellen, twee duizend soldaeten en twee honderd *Brasiliaenen*. Over 't land-volk voerde *Hinderson* 't hoogste gezach. De vloot behield goed weder en een voorspoedige wind : zulx den vier en twintigste van oogst-maend des jaers seftien honderd en veertig, tusschen des vyands flooten *san Crux*, *Bento*, *Sibylla*, *Vincent Velho* en tegen vijf storm-katten lanx de water-kant, alle van geschut voorzien, held-daedig in-stoof : en diervoegen dapper op de sterkten en

Maurit
verzoekts
vergeefs te
vertrekken.

verzeekert
Seregippe.

Houtebeen
en *Hinder-*
sen bemach-
tigen *Loan-*
da san
Pauli.

Onderhan-
deling tus-
schen *Mon-*
talvan en
Maurits.

Portugal
valt *Casti-*
lien af.

beukeryen vuur gaf: dat de vyand ſijn voordeel verliet, en plaats ruimde voor *Hinderson* om te landen: die geſwind ſtadwaerd klimt. Hier zette zich de ſtee-voochd *Peter Caſar de Menefes* met negen honderd gewaepende *Portugeeſen*; nevens ettelijke duizend *Negers*, ten tegen-weer ſchrap: en ſtond den eerſten torn uit; doch *Hinderson* toezettende verbaefde de *Negers*, die gelijkelijk de ruggen keerden. *Menefes* volgt eerlang haer voet-ſtappen: zulx *Hinderson* de ſtad meeſter word, waer in niet een menſch ontmoete, dan ettelijke dronkeſoldaeten, afgeleefde oude luiden, en negen en twintig metaele ſtukken, behalven negen en feſtig yzere, en een groote overvloed van allerley levensmiddelen en oorlogs-behoeften. In *Houtebeens* handen vervielen dartig ſchepen, onder de wal gekort. De ſtad zelf leid op een berg, aenzienelijk door prachtige gebouwen en klooſters. Onder de klooſters muntten uit 't *Jefuiten* en *Capucijnen*. Lanx de zee-kant, aen de benedenſte voet des bergs, ſtaet inſcheelijx een zeer lange reex huifen. *Hinderson* wierp geſwind tegen alle aankomſten bolwerken op, en twee nieuwe ſchanſen: de grootſte beſlaet d'uiteerſte punt van *Loanda*, nevens de ſterkte *Sibylla*. Twaelf benden bleven tot bezetting, gantsch buiten 'tgevoelen der ſtee-voochd *Menefes*: als die geen andere gedachten had, of de *Nederlandsche* vloot quam ſlechts, om een roof te haelen: en geenzints om de ſtad by oorlogs-recht te eigenen: weſhalven door brieven ſijn klagt doet aen *Houtebeen* wegens overlaſt: alzoo bereeds tuſſchen de *Portugeeſche* koning en d'Algemeine *Straeten*, een vaſt beſtand getroffen was, en de voorige oorlog in minnelijke wapen-ſchorſing verandert. Doch *Houtebeen* antwoorde: hy droeg geen kennis wegens 't verdrag geſlooten tuſſchen *Portugal* en 't *Vereenigde Nederland*: en ſchoon hier af kennis had, hoe konde hy weten of *Menefes* de zijde hield van de *Caſtiliaenſche* of der *Portugeeſche* kroon. Wiſt *Menefes* van dit verdrag, en zich gevoegt

te zijn tot de patty *der Portugeeſen*, waerom ſtelde hy zich dan vyandlijk aen, tegen die voor vrienden moeſt erkennen? De klagte quam te laet, nu bereeds de zegen met gevaer en bloed bevochten was. *Menefes* dan, ziende geen kans om *Loanda* weder te krijgen, het zy door klagten, het zy door geweld, verzoekt acht dagen ſtilſtand van wapenen: ten einde middeler-wijl zich beried elders te vertrekken, of onder d'overwinnaers zich gehoorzaam te buigen. Geen ooren had hier toe de *Nederlandsche* bezetting, welke hem gelafte feſtien mijl van *Loanda* af te trekken. Onder tuſſchen d'*Angolaſche* vorſten vervolgden de *Portugeeſen* aller wegen vyandlijk: en koofen de zijde *der Nederlanders*. Vorders keerden verſcheide burgers, ook zommige monniken, wederom binnen *Loanda*: en booden aſtand aen van d'helft *der Negers*: indien met d'andere helft vry en vranc na *Salvador* mogten overgevoert worden. Doch men vond raedzaemer de gekeerde burgers te houden en d'overige door voordeelige beloften te lokken: alzooby d'*Angolaſche* reken-bocken bleek, hoe de *Neger-handel*'s jaerlijx konde opbrengen ſes en feſtig tonnen gouds: d'onkosten tot de toeruſting der ſchepen en bezettingen afgetrokken zijnde. De *Spaenſche* koning lichte hier jaer voor jaer meer dan vijftien duizend *Negers*, om te gebruiken in d'*Americaenſche* mijnen. Doch *Houtebeen* ſtak van *Loanda* over na 't eiland *Thomas*: ſmeet eenig volk te land voor de zuiker-moolen *ſant Anna*: liep met de vloot ten anker dicht onder 't vierpuntig ſlot: met inzicht, geen vyandſchap te plegen, tenzy eerſt getergt wierd. De *Portugeeſen* loffen dan 't geſchut: waer op *Houtebeen* niet ſchuldig blijft. 't Schip *Enkhuifen* ſprong in de lucht. De gelande aen de zuiker-moolen vonden eenige tegenſtand, alzoo de *Negers* hier en daer 't hoofd booden. Anderzints geraeckten zonder ſlag of ſtoot in de kleinſte ſterkte, voorzien van ſes ſtukken geſchut, en terſtond binnen de ſtad *Pavaoſa*, alwaer d'inwoonders niet achter-lieten als

Befchrijving van Loanda.

Klagte van Menefes:

Houtebeens antwoord.

Neger-handel brengt zeer veel op.

Houtebeen bemachtigt 't eiland Thomas.

als leedige huifen. Van 't groote slot waerenzē benoodzaekt af te trekken: ter oorzaak de storm-ladders den kruin der wallen, hoog acht en twintig voet, niet bereikten. *Houtebeen* hervat den aenval: werpt achter 't naefte kapelleken een storm-kat op, van welk uit ses halve kortouwen geduurig dondert, en eerlang vijf en festig granaeden onder de belegerde werpt. Twintig inzonderheid gaven zulke slaegen: dat alles rondom aen flarzen sprong: en de bezetting, sterk tachtig koppen, uyt-trok: onaengezien met twintig metaele stukken en festien yzere, benevens allerley oorlogs-behoeften, een streng beleg gemakkelijk had konnen verduuren. *Houtebeen*, meester van alles op 't eiland *Thomas*, ontbood de geweekene *Portugeesen* stadwaerd, op billijke aanbiedingen: by vele ingezeetenen en *Negers* gewillig omhelst. Doch terwijl *Houtebeen* op alles orde stelt, ontstak de land-ziekte onder de vlootelingen. Die weinig tevooren by dikke troppen na de kruin der wallen flux en moedig klauwterden, waeren afgemat en krank nedergeslagen. Die mer sterke benden tegen den vyand in-stooven wierden nu met gelijke orden ten graeve besteld. Van honderd man bleven doorgaens ter naeuwer nood tien gezonde: d'andere hadden den geest gegeven, of lagen bedleegerig. d'Ongezonde lucht trefte zonder onderscheid groote en kleine. De bevel-hebbers *Mast-maeker*, *Valet*, *Dammert*, *Claudius*, *Teer*, *Tak* en de beleider van dese togt *Houtebeen* vonden in d'hoofd-kerk van *Pavaosa*, een rust-plaets onder d'aerde, na zoo veel bloedige arbeid. Meest alle klaegden onydelijke hoofd-pijn, tot razerny toe, wegens de hette der zonne: weinige gevoelden ook snijding in den buik. Dien 't hoofd of de buik begonde weete doen, was binnen vier dagen een lijk. d'Oorzaek van zulk een doodelijke besmetting wierd na ieders gissing verscheidentlijk geraemt. Zommige leiden het op de vleeschelijke vermenging met de Moorsche vrouwen: andere op de schielijk gezochte verkoeling na groo-

te verhitting en 'tslaepen ter aerde: andere op het groot mis-bruik van swarte zuiker en 't zap uit cocos-nooten. Niemand zoude derven tegenspreken, of onder rouwe vlootelingen zijn gevonden, die door geile lust tot hoerery, of door onbedachtzame drift tot verversching, of door graege begeerte tot eeten, in doodelijk ongemak vervielen. Doch voornamentlijk moet 't quaed toegeschreven aen de vergiftige damp, die 't eiland zomwyl bedekt: wanneer ieder zich onder dak moet bergen, 't welk by *de Nederlanders*, dies onkundig, verzuimt wierd. *De Portugeesen* aldaer woonachtig geleecken haer zelf niet, zoo zeer waerenzē verbrand wegens d'onlijdelijke hette: zy beuigden dat haer landaerd niet lang leefde: weinige bereikten 't vijftigste jaer: echter hielden stand, op hoop der winst, die buiten gemein groot viel. Verscheide hadden twee en drie honderd *Negers*, om in de zuikermoolens te werken. Voor meer als hondetd jaer voerde de *Portugeesche* koning *Joan de derde* herwaerds een volk-planting: welke als d'ongezonde lucht ontzielde, bleef 't werk niet stecken; want hy vaerdigde wederom nieuwe inwoonders af, die zich eerst in *Guinea*, zedert in *Angola*, en eindelijk op 't eiland *Thomas* nedersloegen: om beter te gewennen aen de vreemde lucht. Ook verkocht de voornoemde koning *de Jooden*, weigerende 't Roomsche geloof te omhelsen, voor slaeven: en liet der zelve kinderen doopen: die zedert, teh grooten getaele herwaerds overgescheept, de meeste regenwoordige inwoonders by voort-teeling hebben verschaft. Tweemaal 'sjaers, namentlijk in de lente-maend en herfst-maend, schijnt haer op middag de zon recht boven 't hoofd: zulx geen schaduwe maekt. De hette word in de lente en herfst een weinig gebrooken door regen, in de zoomer door de weste en zuide wind; want nimmer een oofte of weste wind waeyt. De blanke luiden alhier woonachtig gevoelen om d'acht dagen een koortsje. Eerst beginnenze te rillen, thans koud te worden en

Bevolking van 't eiland Thomas:

beschrijving van 't zelve.

Groote sterfte op San Thomas.

Houtebeen sterft.

Oorzaek der sterfte onlerzocht.

eindelijk heet. Dit koortsje duurt slechts twee uren. Tegen zulk een quaed is heilzaam een aderlaeting vier reifen des jaers. *De Negers* komen doorgaens tot hogen onderdom, en veeltijds boven de honderd jaer. De swarte huid der zelve grimmeld vol luifen en vlooyen : welk ongediert geen blanke menschen quelt. 't Eiland dragt de benaeming *Thomas*, ter oorzaak gevonden wierd by *de Portugeesen* op den dag aen desen sant toegewijd. Uit 't midden des eilands rijft een boom-rijke berg, wiens kruin onder dikke sneeuw schuilt : de sneeuw zijpelt geduurig met rijke beeken door de bosschaedjen benedenwaerd, tot verversching der zuiker-ried-velden. De grond zelf is taey en rosch : waer op licht blaeuwe kreetten, gelijk mollen onder d'aerde vroeten, en alle wortels wijd en zijd beschaedigen. De stad *Pavaofa* leid aen een klaere en aengenaeme beek : word bewoond omtrend by zeven honderd huisgezinnen : heeft een bisschop, verscheidene Roomsche geestelijke, bergen en heuvelen zeer bequaem voor zuikergewasch ; doch een ongezone lucht : zulx dit eiland beswaerlijk by *Nederlanders* kan verdedigt worden, dewijl geduurig versterven. Hierom ried *Maurits de Staeten des Vereenigden Nederlands* dit eiland te houden voor een verberg-plaets van deugnieten en rasp-boeven, die alhier voordeliger voor 't gemeine best houden leven, en min schandelijk voor haer zelf sterven, dan in de kerkers. Doch de land-togt, by *Elias Herkmans* edelmoedig ter hand geslaegen, verdient geen gemeine verwondering. Hy vertrok uit 't *Reciffo* den derden van herfst-maend des jaers seftien honderd een en veertig : hield een nacht stil binnen *Igarazu*, en wederom voor de rievieren *Garamanna*, en *Mombaba*, ter oorzaak de vlooden zeer hoog swollen. Tot *Fredrikstad* voorzag hy zich van gidzen, bijlen, zeizems, schoenen, laersen, heelmiddelen en leef-togt. Trad in onderhandeling met *Emanuel Roderic*, die binnen vijf maenden honderd en vijftig mijlen af-leyde, met sijn hop-

man *Gregorius Lopez*, voor drie maenden van lijftogt voorzien : d'overige tijd behielp zich met wilde hooning, slangen en ratten. De gantsche weg was droog en dor : zulx twee van dorst stikten. 't Gebergte verhief hier en daer zeer hooge toppen. Op de vlakten wierden putten, een elle diep, vol versch water gevonden. Veertig mijl reisde hy 't woeste landschap *Copaoba* in ; doch moest by gebrek van levens-middelen te rugge keeren. *Herkmans*, aldus onderrecht, trok uit *Fredrikstad* na 't dorp *Tiberi*, en voorts na de rievier *Tenhaba* : vond zomwijl beleefde, zomwijl gemelijke heeren op de zuiker-moolens. Zedert gevordert tot 't geweest *Pacatanua*, alwaer *Ventura Menduzio* een groote vee-hoedery en zuiker-ried-velden bezat, vond by een klein beekje zilver-glinsterende zand, en onder de aerde meenigte doorluchtige bladeren, niet ongelijk *Moscovis-glas*. Hier telde *Herkmans* veertig koppen, en ettelijke *Brasiliaensche* vrouwen, die voor zoetelaeressen volgden. Zeven karren voerden de leef-togt. Vier vry-willigen hadden zich, uit nieuwsgierigheid om vreemde landen te bezichtigen, by dit heir vervoegd : daer dartien *Nederlanders* en vier en twintig *Brasiliaenen*, uit weerzin in de reis, of swakheid des lichaems, den trop verlieten. Lanx de stroom *Warta* in een verwoest dorp hield *Herkmans* halte : trok vorders, over vlakten, door dichte bosschaedje en waterloose beeken, na de stroom *Poesapayba*, alwaer niet zonder verwondering een vreemd slag van boomen beschouwde : welke beneden nevens d'aerde en boven onder de kroon zeer dun waeren, daer de stamme tusschen beide meer als de dikte van een tonne bereikte. Hy liet nu de velden vol vee, toe-behoorende *Duarte Gommez de Silveira* nevens de rievier *Mongongoappi*, achter zich : wannec met bijlen en zeizems door struiken en ruichte brak, en een gebergte onder de voet kreeg. Alhier ververscht ontmoete wederom een verwilderde bosschaedje ander half mijl lang : zulx niet zonder sware arbeid wederom een

Wonderlijke
kreeften.

Stad Pa-
vaofa.

Merkwaer-
dige land-
togt van
Elias Herk-
mans.

een weg moest openen. Over de stroom *Karnuhu* gezet, geraekte op een vlakke boodem, van welke 't steil gebergte *Copaoba* bezichtigde. By de voet om-getrokken, kreeg een betreedde pad, bequaem voor karren en paerden: aen 't einde deed haer een bosch op, welker holle boomen overvloedig wilde hooning verschafte: quam buiten 't bosch voor de vermaekelijke vloed *Schivaubuch*, wiens oevers vol wel-riekend geboomte beplant stonden. Dicht by lag een moeras, en weinig verder de heide *Arararuquaia*, die liever-lacy brande. Men vermoede zulx by d'ingezeetenen verricht te sijn, om den *Nederlanders* een schrik aen te jaegen. Maer dese wierpen takken en blaederen op de brandende heide, en rukten door smook en een kreupel-bosch na de groote rievier *Araffaohob*. Zy vonden hier verwonderens-waerdige struiken, welker zommige lanx de aerde kroopen, andere uit de wortels op nieuw voortquam, andere haer vlochten om de naeste boomen, andere nederwaerd kromden tot in de aerde, en aldaer uit nieuwe wortels nieuwe spruiten schooten. De doorgesneedene stammen gaven een donkerbloed-rood zap, welk terstond lijmachtig stolde, byzonderlijk heelzaem regen allerley wonden. *Herkmans* vorderde reis, door een ruime vlakte vol riet. 't Stond hier ellendig geschapen; want, indien d'ingezeetenen 't ried rondom aen brand gestookten hadden, niemand was ontkoomen. Thans deden zich op hooge bergen, voor paerden of karren ontoegankelijk, wegens afgebrookene steilten. Zulx de karren na *Parayba* keerden, en tijding bragten van de moeyelijke togt, dus verre afgeleid. *Herkmans* klauwterde by den naesten berg *Irupari-bakau* op: en maeckte den kruin kennelijk, vermits 't wapen der West-Indische maetschappy in een verheeven hoogte inhakte. De naem *Irupari-bakau* beteikent, *dus verre heeft de duivel te rugge gezien*. De berg-wooners alhier gelooven: dat de boose geeft, uit verwonderinge over allerley vreemdheden, van den top deses bergs 'thoofd

achterwaerds keerde. *Herkmans* vorders beschouwde voor uit nier dan ontoegankelijke toppen, vol dichte bosschaedjen: weshalven ten noorden afzakte na de laegte: alwaer twee volkoomen-ronde moolen-steenen vond, van engemeine groote: de grootste stond op de kleinder: uit het midden wiesch de struik *karawata*. Men kanniet bevroeden, waerom of op wat manier dese steenen aldaer gemaect, gebragt en d'een op den ander geraect sijn. In 't dorp der *Petiguares* verzochten d'*Americaenen*, die *Herkmans* uit *Parayba* vergeselschapten, om te blijven: alzo haer ouders, voor de *Portugeesen* vluchtig, d' inwijk *Trabifon* certijds verlieten, en zich in vermackelijke valleyen alhier nederfloegen. *Herkmans*, die haer dienst van doen had, sloeg 't verzoek af: hakte een opening door dicht-begroeyde ruichte: geraekte lanx een slijkerige weg, in welke zomwijl tot de knie toe in zonk, aen een berg, by welke niet zonder moeyelijk gevaer topwaerds klom. Nevens een versche beek vernachtende, maeckte zedert een weg over hoog gebergt en door diepe valleyen: vond hier en daer buiten gemein groote steenen, outaersgewijs op gerecht: bezichtigde 't verlaetene dorp *Wirarembuca*, alwaer menschen-voetstappen bespeurde: en hernoemde de rievier *Tambahuja* met benaeming *Mofchi*: ter oorzaak een sterke muskus-reuk uitwaezende, welke de krokdillen en zommige slangen van haer gaven. Eindelijk liep *Herkmans* togt aldus af. Hy ontdekte voor de klaere stroom *Capariguaba* een verscheide grond, als tot noch toe bewandelde; want daer d'eerste meest zavelachtig en donker-gracuw was, wierd de boodem vorders geel, kleyachtig en vruchtbaer, vol doornen en onkruid, by mangel van landbouw. Hy ontmoete in een valleye twee rotzen, niet ongelijk twee ronde toorns: d' een stond van den berg af-gescheyden, d' ander ten deele aen de berg gehecht door de natuur. De berg zelf stak verre boven alle toppen rondom uit; doch men konde evenwel van de kruin niet verre zien,

wegens de nevelachtige lucht. Hier lag eertijds de sterke en bevolkte stad *Arazemba*: welken de Portugeesche veld-heer *Duarta Gomez de Silveira*, stormender-hand bemagtigt, ten grond toe verwoefte: ter oorzaak *Arazemba* met de Fransche handel dreef. d'Ingezetenen wierden meest nedergelakt: uitgezondert weinige na de zee-kusten vervoert, onder welke ook de koning zelf, die namaels in *Spanje* stierf. Twee van sijn zoonen volgden *Herkmans* op dese togt: die nevens d'andere *Brasiliaenen* den *Nederlanders* d'ooren vol bliesen: men wierd tot een gewisse dood gevoert: het water zoude voortaan ontbreken. En wie zag een einde van dese togt, niet min moeyelijk als gevaerlijk en vruchteloos. De *Nederlanders* luisterden na de *Brasiliaenen*: ieder toonde zich even onwillig, om verder te reisen. Weshalven *Herkmans* zich niet weinig bedraeyt vond. Hy spreekt dan alle moed in 't lijf. By de meeste vonden sijn redenen zoo veel klem: dat beloofden zuur en zoet met hem uit te staen: 't mogt loopen, zoo het wilde. Tien alleenlijk keerden te rugge na *Parayba*. Zedert vorderde *Herkmans* sijn reis na 't zuiden of westen, volgens de bogten van 't gebergte; doch langzaam, wegens de steile rotzen, diepe valleyen, donkere bosschaedjen en snelle becken. Hy leide dagelijx ten hoogsten niet meer als drie mijlen weegs af: quam binnen een vervallen vlek der *Tapuyers*. In d'hutten, schuilende onder de bladeren *carawatta*, wierden gevonden kalabassen, aerde drink-vaten, mutsen, schoenen, visschers-gereedschap, boogen, pijlen, schellen en vreemd speel-tuig; doch alles verrot en beschimmelt. Waer uit lichtelijk was af te meten: hoe d'inwoonders *Tapiviori* schielijk de vlucht genomen hadden. Eindelijk quam *Herkmans* op de grenzen der *Tapuyers*: alwaer zich tusfchen omgehakte boomen t'elkens des nachts sterk maakte tegen alle vyandlijke indruk. Voort-gereift vond smakeloos water, daer na geen, en eindelick brak: zulx 't volk klagtig viel over de onge-

makkelijke togt. *Herkmans* moedigde alle: zy behoefden zoo zeerniet sijn gebod, als voorgang te volgen: wilde met haer leven of sterven: indien noch eenige dagen moed hielden, zouden 't quaedste over zijn. Uit schaemte en vrees ging der reis wederom voort, tot onder 't hoog gebergte *Capaoba*. Hier stond de meenigte op: zy vergingen van dorst en kommer: wierden tegen een gewisse dood aengevoert: 't was lang genoeg met 't gevaer en ongemak gehardebolt. *Herkmans* dicshalven, door dusdaenige klagten benoodzaekt, stemt de wederom-togt toe: op welke in de rievier *Araffoahuh* boomen zag, wiens kruinen, boven water steekende, mos en kroos droegen: ten bewijs dat de rievier zomwijl over de zelve heen spoelt. Muisen, ratten en slangen vond hy aller wegen overvloedig; doch geen wild of ander vee: alleenlijk zijn gevangen vier *armadilloos*. De lucht was zonder voogels, en allenthalven een naere wildernis. Men keerde dan ter plaetse, alwaer de karren met lyf-togt aen de voet van 't gebergte staen bleven: en trok zedert noordelijk, tot de zamenvloeying der stroomen *Araffoa* en *Marignia* hooge rieden en biesen, en kreupel-bosschen vol *Cassia Fistula*. De rievier *Marignia*, liep met zulke kromme swieren: dat *Herkmans* zeven-mael moest overschepen op vlotten. Hy vond aen de voet van een onbekende berg glinsterende steenen, welke zilver beloofde; maer nader onderzocht stelden de groote verwachting der vinders ten spot. Ondertusfchen nadien zich meer en meer woefte heiden, schraele bergen, droevige valleyen en naere bosschaedjen vertoonden, oordeelde geraedzaamst na 't *Reciffo* te keeren, alwaer den derden van slag maend, zonder andere verrichting, als dat de Brasilsche woestynen landwaerd in bezicht had, aen-quam. Weinig te vooren lichten *Coin* en *Licht-hart* d'ankers van acht groote en ses minder zeilen. 't Lag gemunt op 't eiland *Maragnon*. Dicht onder de stad *San Luidewijk* stapte *Coin* teland: rukte gefwind na de sterkte, be-

Einde van
Herkmans
togt.

Coin en
Licht-hart
bemachtigen
Maragnon.

bespoelt van twee zijden door de stroom, die zich aldaer in twee boezems verdeelt. De bezettingen waren te kleinmoedig, om geweld af te wachten. De slot-voogd dan vaerdigt aen *Coin* twee voornaeme personaedjen af, met aanbod zich te willen onderstellen, op billijke voorwaarden. *Coin* vergunde allelijfs genade en volkoomen bezit van goederen: ja de bezetting, sterk drie honderd en dertig koppen, vermogt mits ontwaepend binnen de stad *San Luidewijk* te verblijven, tot nader orde beraemd wierd by *Maurits* en den hoogen raed op 't *Reciffo*. Men vond binnen 't slot vijf en vijftig swaere stukken geschut, en overvloed van allerley krijgs-behoefren. Ses honderd *Nederlanders* bleven binnen de sterke *Maragnon*. Maer de nieuwe koning over *Portugal* klaegde door sijn gezant *Mendoza* aen de Staeten des *Vereenigden Nederlands*, wegens de verrichtingen der *West-Indische maetschappy*: die hem *Loanda* en d'eilanden *Thomas* en *Maragnon* afhandig maakte: terwijl hy in vreedehandeling stond met 't *Nederlandsche* gemeene best: ja hem hulp-benden van 't zelve toequamen tegen de *Castiliaensche* koning. Doch hy klopte voor een doof-mans deur: alzo het veroveren van *Loanda*, *Thomas* en *Maragnon* voor viel, of eer 't tien-jarig bestand met *Portugal* geslooten of by den koning goet gekeurt, of ten minsten afgekondigt was. Doch *Maurits*, zedert niet konde, volgens verdrag, op de *Brasilische Portugeesen* heil zoeken, zocht een andere weg, om met de wapenen iets voordeeligs te bevechten: alzo de welstand der *West-Indische maetschappy* enkelijk aen 't oorlogs-geluk hing. Hy kreeg het oog op de *Zuid-zee*: werwaerds de vaert uit *Brasil* te gemakkelijker viel, door de straet *Magellanes* of *le Maire*, dewijl des zomers voor d'*Americaensche* kust meest noordelijke winden waeyen. Ook was op de *Zuider-Oceaen* bequaeme gelegenheid, niet alleen om de rijke *Manilha*-vaerders; maer ook de *Peruaensche* zilvervloot te onderscheppen. Behalven datmen met kleine onkosten en moeyte zou-

de konnen navorschen, of elders aen 't *Onbekende Zuidland* eenige voet van koophandel te vestigen stond. Dit jaer sestiën honderd een en veertig was niet alleen merkwaardig wegens d'af-val der *Portugeesen*; maer ook door byzondere waters-nood, die veel schade toebragt. De stortvlaegen vielén onophoudelijk ter neder: de opgeswole stroomen liepen over alle dijken en dammen: 't gewasch spoelde weg, of wierd van kleine water-wormtjens afgeknabbel, zoo haest 't water viel. By dese landplaeg plaegden de pokjens d'ingezeeten en wijd en zijd over *Brasil*. Veele sneuvelen aen dit quaed. Andere sleepten de lendenen na. By mangel der *Negers*, onder welke de sterfte hard voortging, stonden veel zuiker-moolens stil. 't Zuiker-gewasch bleef verstikt. Ondertusschen kreeg *Maurits* aenschrijvens van 't bestand tusschen de *Portugeesche* Koning en *Algemeene Staeten des Vereenigden Nederlands*: ieder behield 't geen door de wapenen had eigen gemaakt, de koophandel stond wederzijds vry: alle sterkten en plaetsen in *America*: geoorlog tot *Castiliens-kroon*, worden voor vyandlijk by d'een zoo wel als d'ander verklaert: de gewesten, die tusschen d'outerste grenzen der *Portugeesen* en *Nederlanders* leggen, zullen verdeelt worden, ten einde weder-zyds een vaste land-scheiding zy: alle handel op 't *Castiliaens America* zy verboden: elk eigenaer zal blyven by 't bezit der goederen, welk had ten dage als dit tien-jarig bestand wierd afgekondigt. Maer, terwijl *Maurits* geen verlof konde verkrygen, om weder 't huiswaerd te keeren, vaerdight hy sijn geheimschryver *Carel Tolner* na *Nederland*: ten einde aldaer bericht-deed, belangende den *Brasilischen* toestand, een verzoek van 't geen de noodzaakelijkheid vorderde. Dese dan maakte bekend: hoe *Brasil* van *Maragnon* af tot de stroom *Real* toe volkomen vrede genoot: het verval by de oorlog wierd allenthalven hersteld. Doch *Maurits* konde onmogelijk goed keuren 't besnoeyen der krijgs-

Waters-nood in *Brasil*.

Bestand tusschen *Portugal* en 't *Vereenigde* *Nederland*.

Tolner deed bericht van den *Brasilische* toestand.

magt en 't afdanken van ettelijke bevel-hebbers: alzoo *de Portugeesen* heimelijk toeleiden, onaengezien 't bestand, om by alle gelegenheid de verlorene plaetsen in *Brasilen Africa* wederom te bemachtigen. Ook voedenze een bittere haet tegen de West-Indische maetschappy, ter oorzaak *den Jesuïeten* en monniken de Brasilsche boodem ontzeid is: overlaetende slechts ettelijke priesters. Vorder waren veel *Portugeesen* aen de West-Indische maetschappy zeer ten achteren: zulk na beroerten haekten, om niet te betaelen. Haer boose toeleg bleek onlanx genoeg, wanneer de geduchte Spaensche vloot zich vertoonde voor 't *Reciffo*. Op *de Joden*, stout genoeg tot boose stukken, waseven zoo weinig staet te maeken. De tijding van 't afdanken der bevel-hebbers had bereeds te wege gebragt: dat verscheide dienst namen onder de Portugeesche koning: gebelgt, zulk een loon te ontfangen voor haer bloedige moeyelikheden. Onder andere hoofd-stukken, was ten hoogsten noodig, de bestiering der West-Indische maetschappy niet te veranderen jaerlijx: dewijl nieuwe heeren dikwils nieuwe wetten maekten, die uit onkunde der Brasilsche staet weinig voordeel toebragten. *Tolner* voegde hier by: *Maurits* had tot noch toe vergeefs geklaegt over de schaersheid der levensmiddelen. De menschen moeten door honger uit-teeren, en alles staet geschaepen ten verderf: tenzy haestig toevoer derwaerds komt. Een groot aental sterft by mangel van geneesmiddelen. Voorts leverde *Tolner* over een blaffert, behelsende 't getal der soldacten, die de west-Indische maetschappy in dienst hield: namentlijk *Seregippe del Rey* had drie vaendels, de sterkte *Maurits* lanx de rievier *Francisco* vier, *d'Alagoas*, *Poyuca*, en de schans *Prins Wilhem* ieder twee, de vastigheden *Antonio*, *vander Dussen*, *Frederik Henrik*, *Ernestus-schans*, 't *Reciffo*, 't slot *de Bruin* en 't water-slot, *Olinda*, *Igarasua*, *Itamarica*, *Frederik-stad*, de sterkte *Oranje*, *Ceulen*, *Siara* en *Tapicuru* elk een bende. Vier vaendels verdeedigden de vestingen *Margareta* en *Restinga*.

d'Onder-veld-marschalk *Hinderfon* bewaerde de stad *Loanda* en 't slot *Ben-guela* met tien vaenen: vier lagen op 't eiland *Thomas*, en even zoo veel op *Maragnon*. Zulk de gantsche krijgsmagt bestond in vier duizend acht honderd en drie en veertig koppen: welk getal dagelijx verminderde: dewijl zommige stierven, andere na *den Portugees* overliepen. Dieshalven indien geen nieuwe hulp-benden kreeg, hy konde niets tot voort-zetting der West-Indische maetschappy ter hand slaen, ja de verooverde plaetsen geenzints verdeedigen: en zoogeen leeftogt bequam, niet leven. Maer de brief, geschreven by *Mascarenhas*, eertijds *Salvadors* stee-voogd, aen *Maurits* luide aldus. Hy stond tegenwoordig in d'hoogste gunst des nieuwen koninx te hoof. Wenschte alles goeds van *Maurits* te verstaen. Konde niet nalaeten te berichten, hoe de Portugeesche kroon een diep misnoegen schepte over 't geweld, door *de Nederlanders* gepleept, tegen *Loanda*, *Thomas* en *Maragnon*: terwijl *Mendoza* met de Staeten *des Vereenigden Nederlands* in onderhandeling van vrede stond. Hy hoopte dese overlaf geschied te zijn, buiten kennis van *Maurits*: als die sijn adelijk Nassouwsche huis voor schand-vlek van boose stukken altijd trachte te bewaeren. Konde vorders lichtelijk zien, hoe de plicht vereischte: d'onlanx bemagtigde plaetsen wederom in te ruimen aen de rechte eigenaers: of andersints hielt zich *Portugal* niet aen het tien-jaerig bestand. Eer de tijding tot *Lisbon* quam van 't gepleegde voor *Loanda*, op *Thomas* en *Maragnon*, scheen de koning zeer genegen: om *Maurits* sijn heir-krachten in *Brasil* te bevelen. Weinig kreunde zich *Maurits* aen zulk schrijven, enkelijk bekommert met 't bestellen der burgerlijke toestand, by dese geruste tijd. Hy vergunde vryheid van tienden aen de nieuwe volk-plantingen voor zeven jaer: verkocht ettelijke velden ten land-bouw: verbeterde alle verval der vestingen: bedwong d'openbaere Roomsgefinde: stelde naewe orde op de schoolen, gods-huïsen en den gang der munt: vergunde *den*

Brief van
Mascaren-
has aen
Maurits.

Maurits
stelt op alles
naewe or-
de.

Portugeesen byzondere vryheid in het geestelijke en wereldlijke. Ondertusschen wierd een droevige tijding ingebragt: hoe *de Maragnaeners*, gestijft door *de Brasiliaenen* en *Portugeesen*, de sterkte *Calvaria*, nevens de rievier *Tapicuru*, hadden overrompelt: de bezetting nedergehakt: en de stad *san Luidewijk* bestormden. Geswind rukt *Hinderfon* met drie honderd *Nederlanders* en twee honderd *Brasiliaenen* uit *Siara* derwaerds. De vyand, zeven honderd *Portugeesen* sterk, behalven drie duizend *Brasiliaenen*, hield geen stand: stak van 't eiland *Maragnon* na de vaste kust over: en legerde zich tusschen eng gebergte. De gantsche schuld deser zamen-sweering wierd te last geleid aen den dronken steevoogd van *san Luidewijk* en deszelfs geheim-schrijver *Wilhem Negenton*, die de landzaeten door stuursche wreedheid afkeerig maekten. Onder andere zettente vier en twintig *Portugeesen* uit enkele moedwil, zonder de minste schijn-reeden, te land: daerze door *de Tapuyers* zijn opgegeten. *Maurits* ondertusschen beoogde een gewigtige toeleg. Hy had het gemunt op de stad *Buenos Aires* in 't zuidelijk gedeelte van *Brasil*, aen de rievier *la Plata* gelegen: alwaer een weg teland na *Peru* leide: weshalven zomwijl 't zilver hierwaerds, en *de Negers* derwaerds gevoert wierden: byzonder wanneer eenige ongelegendheid 't vaerwater na *Panama* toefloot. Terwijl *Maurits* alles vervaerdigde tot dese togt, quam een droevige tijding op 't *Reciffo*: namentlijk twee *Portugeesche* schepen smecten eenig volk aen 't eiland *Thomas*, onder 't beleid van *Laurens Pirez*: die de *Nederlandsche* bezetting uit 't stedeken *Pavaosa* joeg: en de sterkte hard belegerde. De schaerscheid van water benoodzaakte veele trouwloose tot de vyand over te loopen. 't Stond te beduchte, dat gelijke bejegening de stad *Loanda* en *Seregippa del Rey* zoude ontstellen. Hier mede wierd de togt na *Chili*, onder *Henrik Brouwer*, en de toeleg van *Lichthart* op *Buenos Aires* gestackt. *Maurits* dan waerschonwde *de Nederlanders* in *Angola*: zy zouden op haer hoede zijn, en voorzich-

tig wachten voor de meinedige trouwloosheid der *Portugeesen*: als die voorgaven: 't stond vry met gelijk recht wederom te haelen, gedurende 't tien-jaerig bestand, 't geen haer ontweldigt was, terwijl van bestand in 's *Graeven-haeg* wierd gehandelt. Door dusdanige stoutigheid, gepleegt op d'eilanden *Maragnon* en *Thomas*, staeken *de Brasiliaensche Portugeesen* d'hoofden te zamen: ja gebruikten een oproerige tael: zulx *Maurits* hem benoodzaekt vond, de meeste belhamers te ontwaepenen. En dewijl *de Negers* uit de *Palmares* groote overlast deden, byzonder aen de land-bouwers in d'*Alagoas*, stelde *Maurits* orde: ten einde die roofnesten verwoest wierden. *De Palmares* zijn twee dorpen, lanx de rievier *Gungokuby*, schuilende onder dichte bosschaedje, ses mijl ten noorden van *Parayba*. d'Inwoonders ses duizend sterk, zijn meest gevlichte *Negers*, die herwaerds zamen vloeyen, en 't land rondom afstroopen. Zy bewoonen hutten uit gevlochte takken en stroo, achter welke hooven leggen, en landeryen vol palm-boomen: bootzen na den godsdienst en 't burger-bestier, onder *de Portugeesen* gebruikelijk. Een slaef verkrijgt sijn vryheid, wanneer een *Neger* gevangen brengt binnen *Palmares*; doch, indien vrywillig derwaerds vlucht, geniet alle voorrechten nevens d'andere. Zy leven by boonen, *patates-wortelen*, *mandioca*, *Turksche tarwe*, twee-mael 'sjaerlijx in-geogft, wild-braed, (want tam vee word aldaer niet gevonden) en visch, welke de noorder arm der rievier *Alagoa* overvloedig verschaft. Tegen den avond te huis gekeert van de jagt, zetten eerst rondom schild-wachten uit, en danzen voort, niet zonder yze-lijk geschreeuw, tot midder-nacht: slaepen voorts laet in den dag. Terwijl drie honderd vuur-roers, honderd, *Mamelukken*, en zeven honderd *Brasiliaenen* zich vervaerdigen tot de togt na *de Palmares*, quamen op 't *Reciffo* de gezanten des koninx van *Congo*, die voor *Maurits* ten vereering bragten twee honderd *Negers*, een goude halsband en pot, behalven een meenigte

Hinderfons
verrichting
op Marag-
non.

Palmares
hoedaenige
dorpen:

haer in-
woonders.

Der Portu-
geesen
trouwloos-
heid.

als ook der
vorst *Sonho*:

Negers aen de West-Indische maetschappy. De gezanten verzochten hulp tegen den graef *Sonho*: die verraederlijk toegeleid had, om den koning uit *Congo* te verdrijven: welke roeleg ontdekt was by afgeworpene brieven, onderteikent van den steevoogd en bisschop tot *Loanda*, weinig te vooren cer *Loanda* door *d'Hollanders* vermeestert wierd. *Maurits* onthaelde de gezanten vriendelijk: bood zich aen tot middelaer, om 't geschil te beslechten: en schonk haer een lange fullepe mantel met zilvere en goude boorden, een zijderok en sluyer, en een bevers-hoed vol goude borduursels. Eerlang quamen ook de gezanten van *Sonho*, biddende: 't Beliefde *Maurits*, geen bystand te doen aen den koning van *Congo*. Een der gezanten vertrok na's *Graevenhage*. Zedert quamen uit *Congo* twee andere koninglijke afgezanten, die haer brieven openden voor den prinse van *Oranje Frederik Henrik*. Dit waeren sterke mannen, swart en vaerdig: zy swierden haer slag-swaerden met een vervaerlijk gezicht: dansten op een vreemde wijze: vertoonden de gedaente van haer koning, zittende niet zonder stil-swijgende staetigheid: als ook hoe de gezanten hem eer beweesen. Vorders droegenze gemakkelijk drie honderd vijf en twintig ponden: haer cicracd bestond uit olifants-staerten. Terwijl dese gezanten haer last voltrokken, verdroegen onderling *Cornelis Nieuwland* steevoogd van *Loanda* en 't Portugeesche opper-hoofd *Peter Caesar de Meneses*, alzo 't tienjaerig bestand nu geslooten was tusschen *Portugal* en 't *Vereenigde Nederland*: dat *Meneses*, (verfoeyende d'overlast by sijn landaerd op 't eiland *Thomas* gepleegt) 't gewest besproeyt door de stroom *Bengo* zoude bebouwen, en de gevluchte landzaeten tot d'oude voet van handel en leven wederom te zaemen roepen. 't Beloofde wierd ter goeder trouwe na-gekomen: ja *Meneses* zette *Nieuwland* zoo veel meel by, als tot onderhoud van duizend gekochte *Negers* vereischte. De *Portugeesen* en *Nederlanders* begonden nu meer en meer malkander

Nieuwland
uit *Loanda*
overvalt de
Portugeesen.

gewent te worden: als echter *Nieuwland*, niet allcen door 't geen op d'eilanden *Maragnon* en *Thomas* onlanx voorviel; maer ook wegens ander quaed vermoeden gaende gemaakt, uit *Loanda* twee honderd bus-draegers by nacht afschikte: ten einde hy 't opper-hoofd *Meneses*, nevens weinige andere, door welkers verraederlijke opstand vreesde, by den kop kreeg. De soldaeten dan vielen in 't kricken des daegs de slaepende *Portugeesen* onvoorziens aen: hakten veertig ter neder: voerden *Meneses* gevangen weg, en, nevens verscheide andere aenzienlijke persoonaedjen, een buit geschat op meer dan honderd duizend dukacten. Men bestelde voorts honderd en sestig *Portugeesen* in een onbequaem vaertuig, met weinig eed-waeren, om na *Salvador* te schepen. Dese zukkelden een geruime tijd op zee: acht stierven van honger: d'overige, ten been toe uitgeteert, liepen binnen *Pernambuco*: alwaer *Simon Alvares de la Benho*, ontzet wegens de mishandeling aen sijn lands-genooten gepleegt, swaere klagten inbragt tegen *Nieuwland*, *Mols* en *Kroes*, aen welke 't hoogste gezach over *Loanda* stond: zy hadden 't recht der volkeren geschonden: en de beswooren bestands-punten meinedig gebrooken. 't Was billijk, dat de ballingen hersteld wierden in haer land en goed. *Maurits* antwoorde: *Loanda* behoorde tot de West-Indische maetschappy: had over die stad niets te zeggen. De bewindhebbers, dieswegen aengesproken, zullen zich buiten twijffel aen dit werk ten hoogsten laeten gelegen zijn: te meer nadien, lanx de draed van 't geen buiten *Loanda* is voorgevallen, lichtelijk sullen geraeken achter 't geheim des overlasts gepleegt op 't eiland *Thomas*. De vrye *Neger Christoffel Santches* had bereeds verklaring gegeven: hoe *Antonius Cavalho* uit het eiland *Thomas* den toestand des zelve over-briefde aen *Laurens Pierez* woonachtig tot *Lisbon*: de *Nederlanders* waeren ten meerderen deele door de landziekte gesneuveld: zulx 'tgantsche eiland met kleine moeyte wederom gebragt konde worden

Klagte van
Benho over
Nieuwland:

antwoord
van *Maurits*.

den onder de Portugeefche kroon. *Pierrez* ruste gefwind, met kennis des koninx twee fchepen toe, kreeg laft van hoogerhand, de Nederlandsche bezetting, het zy met beloften, het zy met geweld, te verjagen. *Pierrez* dieshalven voor *Lisbon* zeil gegaen, mer 't begin der hooymaend des jaers seftien honderd twee en veertig, weigerde eerst den gewoonelijken tol aen 't eiland *Thomas*: viel moordadig de Nederlandsche bezettingen aldaer op 't lijf: hield haer, gevluht binnen de sterkte, hard belegert: en vergiftigde tegen 't recht der volkeren, de wateren rondom. Ondertuffchen drukte d'honger niet alleen *Loanda*; maer ook *Brazil*. Om 't quaed in het toekoomende voor te komen, vond *Maurits* geraedsaem: de landeryen in *d'Alagoas* aen nieuwe volkplanters te verkoopen. Over dit werk wierd gestelt *Henrich Moucheron*: ten einde de velden rondom *Porto Calvo* en lanx de rievier *Francisco*, als ook in *d'Alagoas*, bezaeyd wierden, en brood verftrekten. Merkwaerdig is de togt, welke *Rudolf Baron* met drie metgezellen *Tapuyers* ter hand sloeg. Uit 't dorp *Careri*, zonder eenige voorraed van mondkosten vertrokken, liet 't gebergte *Cupaovaa* aen de rechter zijde leggen: vorderde zeventig mijlen landwaerd, zonder eenig volk r'ontmoeten: alleenlijk vond een berg, meest bestaende uit Moscovisch glas. Hier liep hy zuidelijk tot in de dorpen *der Waripebares* en *Caripati*: vriendelijk onthaeld, vergezelschapten hem uit ieder dorp een: ten einde graef *Maurits* begroeteden. Dese zond haer beschonken na huis. Doch *de Waripebares* en *Caripati* bewoonden veertien dorpen op 't gebergte, welk *Brazil* ten westen besluit: leven by de jagt, vischvangst, wilde hooning en allerley aerdvruchten: voeren gestaedig oorlog tegen magtige volkeren, verspreyd over een vlakke boodem na den zonnen-ondergang. *Maurits* leide *Baron* een jaerlijx inkoomen toe: om nieuwe gewesten zonder stil te zitten r'ontdekken. Doch *de Tapuyers* dwaelen wijd en zijd tuffchen de rievieren *Grande*,

Quoaugubo, *Ocioro*, *Upamema* en *Voi-roguo*, zonder vaste woonplaetsen. Het zijn sterke menschen, met wreedde oogen en swart hair: wijken geen paerd in snelheid. Wanneer de priesters in de bosschaedjen met den duivel te raede zullen gaen, mompelen eenige woorden binnens monds: wedergekeert schreeuwen luids keels: *ga, ga, ga, annes, annes, annes, jedas, jedas, jedas, hade, congdeg*: waer op 't volk antwoord, *houh*. In plaets der besnijdenis der jonge kinderen gebruikenze een in-snijding. 't Werk gaet aldus toe. De duiveljagers staen op een lange ry, trippelende en zingende. Een der priesters swaeyt het kind voor de gantsche meenigte rondom: loopt met 't zelve een stuk weegs: wedergekeert houd het op sijn schoot vast: terwijl een andere paep een gat maekt door de ooren en lippen, in welke zekere beentjens steekt. De moeder ondertuffchen schreyd bitter. By deze verrichting, die met gezang en dansery eindigt, laet zich de koning altijd tegenwoordig vinden. De maegden blijven onder 't opzicht der ouders, ter tijd de moeder haer eerste maendstonden verneemt. Dit geheim maektze den Priesters bekend, en dese openbaeren het den koning: voor welchen de dochter, rood beschildert, gebragt word: die haer en hem zelf met tabak berookt: en konstig na de krans, die de bruid op 't hoofd draegt, met een pijl werpt, indien de pijl treft, lekt de koning het bloed af: waer uit de gequetste hoop schept van een lang leven. Zoo haest de man sijn vrouw beswangert, heeft hy zedert geen vleeschelijke gemeenschap; maer slaept voorts by de andere wijven, welker getal meer of minder is, na ieders goed-dunken. De kraemvrouwen eeten haer eigen nageboorte op. 't Overspel staet den mannen vry: de vrouwen, op 't zelve misdrijf betrapt, boeten 't met de dood. De moeders en naeste bloedverwantinnen bereiden de gestorvene kinderen tot een vroolijke maeltijd. Als 't planten en zaeyen ten eynde gebragt is, roept de koning 't volk en priesters te zamen. Hy zelf pronkt met groene

Vreemde manieren van de *Tapuyers*.

Togt van *Rudolf Baron* is merkwaerdig.

Zeden der *Waripebares* en *Caripati*.

Vreemde
handel van
de priesters
der Tz-
tuyers.

kranzen behangen : alle komen beschildert over 't gantsche licchaem en vol veel-vervige pluimen bezet te voor-schijn : zitten ter aerde neder: droogen eenige boom-vruchten tegen 't vuur : de vruchten gestampt en met water gemengt worden zoo lang gedronken , tot wederom uit-bracken. De priesters zingen , steeken haer pijpen hemelwaerd , en staen niet anders , dan of in de lucht een vreemd spook , door verbaestheid weg-gerukt , beschouwden. Op de rugge van sommige hangt een bondelken struis-vogels vederen : andere werpen lichte pluimen om hoog : ten einde zien , hoe de wind waeyt. Zy gelooven dat op 't gezeide bondelken brood uit den hemel daelt. Wanneer in grasmaend des jaers sestiën honderd een en veertig , de over-stroomende rivieren groote schade den land-bouw toe bragten , zijn de duivel-jaegers raed gevraegt. De koninglijke kalabas , in welke d'heilige steenen *cebuterah* en *titscheyoub* verborgen leggen , quam

te voorschijn. 't Werk begon met dansen en zingen. Daer stonden ses priesters op een ry , dewelke zouden waerzeggen. d' Eerste nam een steen , en sprak *de Nederlanders* hebben slag geleevert aen de bezetting binnen *Salvador* ; doch zijn nu bezig , om onderling te verzoenen. De tweede toonde een bloeyzem van Turksche terwe , en voorzeide een vruchtbaer gewas der terwe. De derde hield een witachtige key , en beloofde overvloed van melk. De vierde vatte een steen gelijkende na brood , en gaf te kennen , hoe 't land veel brood zouden voort-brengen. De vijfde stak een pijl en boog met pluimen behangen opwaerd , en riep : dit is een schenkeadje der engelen : 't wild zal dichter gevangen worden , als hier vederen slingeren. De seste nam een wassche klomp , waer uit bekend maakte 't gelukkig werk der byen. Zy eeren 't hemels-teiken *de Grootte Beerin*. Wonderlijk in haer manier van 't licchaem te zuiveren : zy sieken een

een stronk gevlochten uit scherpe bladeren by 't keelgat tot in de maeg, alwaer zoo lang draeyen tot bloed spouwen. Des zoomers vloeyen ze ten spiegel-gevecht te zaemen. 't Fceest duurt drie dagen. De kampers komen wonderbaerlijk voor den dag: zy zijn omhangen met alderlei pluimen: draegen in plaets van laerzen boombasten om de voeten: 't hooft glimt van hooning: 't hair, in een tuit gebonden, slingert achteraf: op de kruin pronkt een vederbos, en rondom den hals een pluimekrans: aen d'armen bindenze de vleugelen der vogel *kobitub*: over de ruggehangt een groenetak: 't gantsche lichaem is veelvervig beschildert: 't hoofdhaar steekt vol rood stof. Aldus gaenze malkander te keer: en, indien onderling een wrok voeden, word het spel ernst: zulx meenigmael verscheidene sneuvelen. d'Overwinnaer verwijt den overwonnene met vreemde sprongen sijn verwijfdheid: en geniet ten prijs des zelfs wijven en kinderen. Zy eeten de slangen *manuab* vier ellen lang. Dese hebben aen de staert een horen, welken by 't lichaem van mensch of beest met een geweldige slag injagen, slaen sich om een boom, en zuigen tot de laetste droppel 't bloed uit 't lichaem. Men vind hier ook slangen diervoegen vergiftig: dat door de minste wonde den dood veroorzaeken; ten zy 't gequerste deel terstond uitgesneeden of afgekapt word. De priesters hakken de lijken aen kleine stukken. Oude wijven braeden de stukken: de vrouwen knabbelen 't vleesch rondom de beenderen af: de beenderen, bewaerd tot het gewoonlijk fceest, worden gestampt, met water gemengt en gedronken. Doch de lichaemen van adelijke persoonaedjen moeten niet als by edel-luiden opgegeten. Men huld de koning in, niet zonder vreemde plechtelikheden. De priesters, met vederen behangen, zalven hem met welriekende balzem, en zetten op sijn hooft een cierlijke kroon uit veelvervige pluimen. Thans is ieder uitgelaeten in hippelen en zingen; maer, zoo iemand begint te reppen van den

overleeden koning, heffenze gelijkelijk een naer gehuil aen. Het koninglijk gezach bestaet meer in raeden dan gebieden. De zielen, der gene die haer eigen dood sterven, geloovenze onsterfelijk te zijn; maer dewelke door vyandlijk geweer of vergif of een verflindend dier aen kant geraeken, worden na ziel en lichaem vernietigt. Zy beuzelen wogens de vos, dat hy de gunst der godheid *de Grootte Beerinne van de Tappuyers* heeft afgekeert; want voor ettelijke eeuwen leefden haer vaders in een gelukzaelige stand: welke den nakomelingen, tot arbeid geschaepen, niet mag gebeuren, ter oorzaak de gezeide God verstoort blijft. Zy stellen den afgrond ten westen, nevens een donkere poel, alwaer de duivel onderzoekt, hoedaenig de zielen op aerde leefden, wat dood stierven. De goede worden overgescheept na een vermaekelijke valleje, alwaer overvloedig visch, vleesch en hooning valt. De boose worden jammerlijk gepijnigt. In de woestijnen verbrand alles door weerschijn der zonnestraelen tegen de hooge toppen en diepe laegten. Met de regen, gevallen in louwmaend, verfrist het gezengde gewasch. Zy leven onderling vreedzaam, op gelijk recht om te eischen die niet heeft, en te geven dewelke heeft. By nacht staekenze haertogten, uit vrees voor de slangen en ander wild gediert. Ten zy de zon eerst den daeuw optrekt, zullen niet opkramen. Haer vrienden ontfangenze eerst blijdelijk: daer na schreyenze. Voor een vyand is geen genaede. De koning *Iandovi*, meer als honderd jaer oud, verzocht ten houwelijk de schoone dochter der vorst *Iucker* door sijn priesters; doch afgeslaegen, bedacht een loose vond. Hy noodigt *Iucker* met sijn landzaeten tot een spiegel-gevecht. Dese verschijnt: men was wederzijds doende: wanneer de vrouwen uit 't heir van *Iandovi* toevloogen: *Iuckers* kampers by 't hair greepen: zulx voor de wreedheid van *Iandovi* bloot stonden: en een merkelyk aental vermoord wierd. *Iandovi* schaekt aldus de begeerde dochter.

Hy

Wonderlijke
kamp-vech-
ters.

Slang ma-
nuab.

Lijken op-
gegeten.

Godsdienst
der Tappuyers.

Wreedheid
van Iandovi.

Hy had toenmaels veertien wyven en felftig kinderen: besliep te vooren vijftig vrouwen. *Ioan Rab een Hoogduitscher uit Waldek*, die door last van graef *Maurits* vier jaer verkeerde onder de *Tapuyers*, om haer sprack te leeren, is zichtbaer getuige der voorverhaelde vreemdigheden. Maer *Henrik Brouwer* lichte d'ankers van vier zeilen voor 't *Reciffo na Chili*. Ondertusschen overvielen eenige benden *Brasiliaenen* de sterkte *Siara*: de slot-voogd *Gideon Morritz* wierd nevens alle de bezettingen en arbeidsluiden neder-gehakt. 't Gelukte *Rudolf Baron* beter, die met weinige *Nederlandsche soldaeten* en honderd *Tapuyers* op 't *Groote Palmares*, een verschuil der ruitende *Negers*, stoutmoedigaen viel: hyleide 't dorp, gesterkt met een dubbelde heining, aen koolen. Duizend huisgezinnen hadden zich hier nedergeslaegen, behalven d'ongetrouwde. Rondom lagen ruime zuiker-riet-velden. Hoenderen liepen in overvloed. Anders was hier geen buit te bekomen. *Baron* velde honderd *Negers*, en voerde eenen-dartig gevangen weg: d'overige ontsnapten in de dichte bosschaedjen. Maer *Maurits* verkreeg eindelijk sijn lang-verzochte oorlof, om te vertrekken. Hy had nu door beleefde brieven afscheid genoomen van de gezach-hebbers in *Serinhain*, *Porto Calvo*, *Iguarazua*, *Itamarica*, *Parayba*, *rio Grande* en de raed op 't *Reciffo*: die hem alle eenpaerlijk bedankten voor sijn wijse land-bestier, betuigende haer hert-grondige droefheid wegens sijn vertrek, welke buiten twijfel geen kleine onheilen zoude na zich sleepen. Doch hoewel de bewind-hebbers der *West-Indische maetschappy* den af-togt voor graef *Maurits* gesteld hadden, op d'aenvang der lente van 't jaer felftien honderd drie en veertig, ging de reis toenmaels niet voort: ter oorzaak de graef gelaft wierd, de krijgs-magt te verminderen tot achtien vaendels, en d'inkomsten van die de kerk, of 'traedhuis bedienden te besnoeyen, eer te huis keerde. Hy vond hier grooteswaerigheid om zulk een raed-slot

ter uit-voering te stellen. Weshalven schreef aen d'Algemeine Staeten des *Vereenigden Nederlands*: hoe onmogelijk was den *Brasilschen kring*, eenige honderd mijlen wijd, te beschermen met zoo weinig krijgs-magt: de *Portugeesen* bedekten d'haet onder vleyende veinzeryen: pasten op alle gelegendheid, om 't tegenwoordig bezit den *Nederlanders* uit d'hand te wringen: zy vervloekten d'opgestelde tollens, vryheid van gods-dienst den *Jooden* vergunt, en 't uitbannen der *Roomsche geestelijkheid*. En, alzo meer dan negen en vijftig tonnen gouds ten achteren stonden aen de *West-Indische maetschappy*, leiden enkelijk toe: om by beroerde tijden nooit te betaelen. Zulx door gewaepend ontzag in toom moesten gehouden. Na dat *Maurits* dese brief na 't vaderland afschikte, gaf hy het bewind van *Brasil* aen den hoogen raed over, de krijgs-magt aen *Henrik Hoes* hopman der graefelijke lijf-bende, en een ontwerp behelsende den voet der *Brasilsche land-bestieting*. d'Inhoud luid aldus. *Driederhande slag van menschen staen onder 't gezach der opper-hoofden*, namentlijk *soldaeten*, *koop-luiden* en *burgers*, zoo *Portugeesen* als *Nederlanders*. Ook word de manier van heerschen verdeelt in een burgerlijke, kerkelijke en krijgs-heerschappy. Leg enkelijk toe, om de gunst der *soldaeten* te winnen: ten einde zy gehoorzaemen niet uit dwang, maer vrywillig. Draeg zorge voor de betaeling; want zonder geld worden de wapenen krachteloos. Men moet te meer overhellen in krijgs-straffen tot gestrengheid: om dat de *soldaet* door ommegang met woeste heidenen lichtelijk woefte zeden over neemt. Houd een minzaeme gemeenschap met de *krijgs-oversten*. Vergeef d'oorlogs-ambten, niet uit zucht; maer aen die 't verdienen. Draeg ernstige zorg, dat de landman noch zuiker-moolens overlafst lijden door *soldaeten*. Verbind eenige *Portugeesen* van aenzien met beloften en vriendelijk onthael: om uit haer bericht te krijgen, wegens de toelig der *Portugeesche kroon*. Houd d'over-

Brief van
Maurits
aen d'Alge-
meine Staeten:

Siara over-
vallen.

Baron ver-
woest het
Groote Pal-
mares.

sijn ont-
werp, behel-
sende de
manier om
Brasil te be-
stieren.

d'overloopers verdacht. Laet geen vestingen vervallen. De brug voor *Boavista* dient noodig voorzien van een sterke reduct, en de brug tusschen 't *Reciffo* en *Maurits-stad* zorgvuldig bewaert. De verradersche *Portugeesen* handel gestreng, na verdienen; doch verbind anderzints dese landaerd, zoo lang buiten misdrijf leeft, door beleefdheid en weldaerigheid. Vergun niet alle 't gebruik der wapenen. Ik heb zulx niet alleen toegestaen aen weinige *Nederlanders*, *Fransche* en *Engelsche*, die in 't land haer verrichting hebben: als ook ettelijke *Portugeesen*, dewelke zich verdedigen moeten tegen struikroovers en 't wild gediert. Stelt de tolleren niet te hoog. De gierigheid van de bezorgers der ding taelen dient noodwendig beteugelt. De last van de bewindhebbers zal niemand te buitengaen: ten zy zomwijl de welstand der *Brasilsche* staet zulx by byzondere voorval noodwendig vereischte. Vorder yverig d'uitstaende schulden van de *West-Indische* maetschappij. Alleenlijk handelwat zachter de bezitters der zuiker-moolens: ter oorzaak meenigwerf een schaers gewasch haergeld-kisten ten achteren zet. Straf zonder uitsstel de straedschendery. Verkondig vryheid voor een struik-roover, indien hy sijn mede plichtige aen 't gerecht overlevert. Laet de dag des Heere naeuw by ieder onderhouden worden. Stel 't herbouwen van *Olinda* vry, en swaere straf op het dobbelen. Die den *Spaenschen* struik-roover *Soute* levendig of dood in handen brengt, begiftig rijkelyk. Om alle ongerechtigheid voor te komen, is noodig 't gewigt en ellen te yken. De burgerwacht laet naeuw waergenomen, en geen eed-waeren uit 't *Reciffo* vervoert worden. De wetten gemaect tegen gods-laster, hoerery en overspel voer strengelyk uit. Teiken de vrye luiden in een byzondere blaffart aen. Laet de vier buite-vaders den weesen naeuw gaede slaen. Vrye vischvangst zy allen vergunt, behalven in verpachte wateren en vyvers. De burgery moet aller wegen opgeweer

staen, en d'ectwaer op een gezette prijs. De *Roomsche* priesters zullen geen zending ontfangen van *Salvadors* bisschop: noch de grenzen, gehoorig tot de *West-Indische* maetschappij naderen, dan by verkreegen oorlof, en afgeleide eed van getrouwigheid. De kerkelyke inkomsten moeten vervallen aen de gemeine schatkist. De *Jooden* mogen geen nieuwe synagoogen timmeren, noch iemand tot 't joodendom trekken, noch een Christen vrouw ter echt nemen, noch den Christen-leer lasteren. Zedert *Maurits* dan op alles wijse orde had gestelt, vertrok uit *Maurits-stad* door *Paratibi* en *Iguarazu* na *Parayba*: alwaer *Iandovi* aen hem zond drie van sijn zoonen, met twintig *Tapuyers*, verzoekende: hy beliefte sijn vertrek te staeken. Twee der zelve, nevens vier *Carapaten* en *Waypebaeren*, die onlanx zich meesters mackten van 't *Groote Palmares*, gelijk ook vijf *Brasiliaenen*, stapten uit de schans *Margareta* met hem scheep, den twee en twintigste van bloeymaend des jaers festien honderd vier en veertig. De vloot bestond uit dertien zeilen, bemand met duizend vier honderd koppen van allerley slag, voerende koop-waeren geschat op ses en twintig tonnen goude. *Maurits* liep binnen *Texel*: stapte onpaffelyk aen den *Helder* uit: en deed eindelijk bericht wegens sijn *Brasilsche* land-bestier. Hy verhaelde dan onder andere: hoe *Brasil* certyds plagt te leveren jaer voor jaer zeven en twintig honderd mael honderd duizend ponden zuiker, van welke de koning tienden trok, behalven de slechtste zuiker *panella*, die driewerf meer ponden uitmaekte, als 's koninx tienden. Niemand vermogt dit zœr gewasch elders vervoeren, dan na *Portugal*, en in schepen t'huis behoorende tot *Lisbon*, of in d'eilanden *Tercera*, *Canaria*, en *Madera*. Drie honderd, zoo galjoenen als karveelen, hielden haer in 't vaer-water: dewelke geduurig na *Brasil* voerden wijn, oolie, meel, gezoute visch, lywaed wolle-lakenen, yzer, koper, en andere *Europische* koopmanschappen: waer

Maurits
vertrekt na
Holland.

1644.
sijn vloot:

hy deed be-
richt in den
Haeg we-
gens den
toestand
van *Brasil*:

voor zuiker te rugge bragten tot grote winst. *Brasil*, zoo verre behoort onder de West-Indische maetschappij, strekt zich uit van de rivier *Real* af, welk *Seregippa* scheidt van *Salvadors* landvoogdyschap, tot *Maragnon* toe. *Seregippa* zelf beslaet lanx de zee-kust twee en dertig mijlen: en is alder-eerst door *Christovan de Barros Cardoso* onder *Spanje* gebragt. *Cardoso* gevolmagt by de Spaensche koning, om dit nieuwe gewest te bevolken, lokte vele uit *San Salvador*: die aldaer vier zuiker moolens, een stedeken van honderd huizen, en vier honderd afschutsels voor groot vee timmerden. Doch 't stedeken, door d'oorlog verwoest, heeft niet nagelaeten als een droevig overblyffel. 't Vee is den *Nederlanders* in handen gevallen, of van de tygers verslonden. d'Inwoonders kraemden wederom op na *Salvador*. Veel swaerigheden beletten *Seregippaes* herstelling. *Pernambuco* behoeft in vruchtbaerheid voor geen land des aerdbodems te wijken, ten zy daer de grond zandig of steenachtig valt. De velden voeden overvloed van schoon vee, de bos-schaedjen wild en gevoogelte, de *Oceaan* en rivieren allercley smaekelijke visch. 't Word niet verder als acht mijlen landwaerd bewoont: ter oorzaak de strand bequaemst valt voor alle toe-voer en uit-voer. Ook konden de *Portugeesen* om haer klein getal zich niet wyder verspreyden: te meer nadien sterke tegenstand vonden by de *Brahliaenen*. Men begroot 't getal der *Negers*, die de zuiker-moolens bearbeyden tusschen de rivieren *Grande* en *Francisco*, op veertig duizend. d'*Uithoek Verde*, *Mina*, *Angola*, *Ardra* en *Calabaria* leveren jaerlijx doorgaens drie duizend: om 't getal der gesturvene of gevluichte te vullen. Dit gewest had rijkelyk haer zelf gevoed: ten zy de luyigheid en quaede huis-houding der *Nederlanders* 't gebrek van levensmiddelen had veroorzaekt. Vorders d'oorzaeken des vervals in *Brasil* zijn verscheiden. Als namentlyk de grote schulden, die de *Portugeesen* ten achteren blijven: waer op gevolgt

is een verval der gemeine schatkist en verwerring aller reekeningen. De trouwloosheid deser landaerd brengt geen minder onheil toe; want zy zoekt slechts gelegendheid, om het *Nederlandsche* gebied van den hals te schudden: en te gelijk op dusdaenige voet nooit te betaelen. Dewijl de *mandioca*, 'tvoornaemste voedsel in *Brasil*, schaersch word voortgeteelt, by gebrek van landbouwers, rijfend eetwaeren tot een zeer hooge prijs. Waerom ook 't verhongerde graeuw tot dievery en roof, byzonder ten platten lande, uit-spat. De handel met *brasiliën-hout* word inschelijx t'eenmael installig gemaakt: ter oorzaak geen orde is op 't om-hakken der boomen. Behalven de tollengeeft de zuiker groote winst. Ondertusschen evenwel, nadien de koop-handel zeer verslaeuwt, zal d'ontfang en uit-gift van *Brasil* malkander niet verre ontloopen. Veel wissel-brieven komen bedriegelyk te rugge. Veel pakken zich weg, zonder de schuld heeren te voldoen. Niemand zet geld op renten, dan onder pand. De pak-zolders staen leedig, d'Huizen mogen het derde deel in huur of koop niet macken; als voor weinig tijd. De prijs der *Negers* is een vierde afgeslaegen. Ambachts-luiden hebben geen werk. Men konde zedert twee jaer den soldaet geen betaeling doen. Doch tegen dese onheilen dient herstelling gesocht. d'Armoede der *Portugeesen* ontstaet ten deelen uit de verwoestende oorlog, ten deel uit hoop geschept op de *Spaensche* vloot; want alzoo geen andere gedachten voeden, of de *Nederlanders* zouden nu ongetwijfelt *Brasil* quyt geraeken, kochten de landen, zuiker-moolens en *Negers* tot een zeer hooge prijs, onbekommert voor betaeling. Demaekelaers dreeven inschelijx de koop vinnig voort, om het genot van haer gewoone-lyke trek-geld. By dese duure inkoop quamen verscheide andere quaden; want de laege prijs der zuiker, schaersheid van leef-togt, sterfte onder de *Negers* aen de kinderpokjens,

in 't byzon-
der van *Sere-
gippa*:

van *Per-
nambuco*:

getal der
Negers:

Oorzaeken
des vervals
in *Brasil*,
zeer merk-
waerlijg:

raed tot her-
stelling van
Brasil.

pokjens , verzuim der landbouw , schaeden door waters-nood , 't gewormte *lagartas* , ratten , muiscn , struik-roovers en verzengde aerde wegens brandende hette , hadden *de Portugeesen* zeer ten achteren gezet. Hier quam by , datze veel geld spilden aen pleyten en hooge renten. Dese onheilen hebben geen kleine krak gegeven aen den koophandel : gelijk ook 't afzetten van der munt. De verwisseling der bestierders over *Brasil* heeft ook swaere ongelegendheden nu en dan gebaert : alzoo doorgaens vertrokken , wanneer by ervaerendheid kennis van zaeken kreegen : daer versche staet-volgers door onkunde meenigmael 't werk verbrodden. Men gaf ook zomtijds in 't *Vereenigde Nederland* te veel gehoor aen de klagten van zommige misnoegden , die meer haer eigen driften , als waerheid by-bragten. Hierom kreegen de *Brasilsche* bestierders zomwijl een last voor *Brasil* ten hoogsten schaedelijk . De naeste weg dan , om dusdaenige swaerigheden te verbeteren , was : *den Portugeesen* tijd te vergunnen tot afleggen der schulden : en immers niet aen te slaen 't geen tot de zuiker - moolens behoort : aengezien de zelve , van 't noodige werktuig berooft , tot meer als d' helft af-slaen. Ook behoort de bijtende woeker , welk de schuld-heeren den niet betaelende goddeloos afkneevelen , tot een vry laeger prijs vermindert. De verquisting op overdaedige maeltijden en het prachtig gewaed diende inschelijx by strenge wetten beteugelt. Vorders konde de West-Indische maetschappy ter been blijven : indien verbod gedaen wierd op de zuiker die *Oost-Indiën* leevert. 't Gaet schandig toe met 't overvoeren *der Negers* uit *Africa* na *Brasil* ; want doorgaens een merkelyk aental door hongers-nood en ongemak sneuvelt. Binnen anderhalf jaer zond onlanx *Africa* vier en sestig duizend , van welke vijftien honderd vijf en twintig om hals geraekten. 't Verkoopen dient niet min verbeetert : alzoo *de Negers* , in een

groote drang aen de man geholpen , veeltijds met de koopers , die nooit denken te betalen , op den buit struikrooven. Dit quaed konde lichtelyk voorgekomen , wanneer de koop geschiede voorgereed geld , of ten minsten onder goede borg-togt. De munt moet noodwendig tot voorrige gang hersteld. De gemeine schatkist was licht verbeterd indien uit *Nederland* meer lijf-togt gestiert , 't getal der gezach-hebbers over burgerlijke en krijgs-zaeken besnoeyt , de schuld voor de West-Indische maetschappy niet te slap of te hard ingemaend , en 't groote geld , aen het bouwen van schepen gespilt , vermindert wierden. Waerlijk men moet belangende de *Brasilsche* ongelegendheden iets toe-schrijven aen Gods wondere bestiering , iets aen d' onachtsaemheid , meer aen d' onvoorzichtheid , en alder-meest aen de algemeine verarming. Wanneer de Oost-en West-Indische maetschappyeen , 't welk in de moolen is , tot een licchaem vereenigden , 't stond geschaepen : dat de Spaensche kroon eerlang *Peru* en *Mexico* zoude quyt raeken. Aldus heeft *Maurits* opening gedaen van den *Brasilschen* toestand voor d' Algemeine Staeten , prins *Frederick Henrik* en bewindhebbers : by alle hertgrondig bedankt wegens sijn wyse land-bestier. Zulx geen kleine luister toegebracht heeft tot sijn doorluchtige stamme , welke den kaisar *Adolf* , de beruchte prinse *Rene Chalon* , de twee vermaerde *Engelbrechten* , en verscheidene andere oorlogs-blixemen roemwaardig telt. Sijn vader *Ioan* erkende voor broeder *Wilhem* stadhouder van *Vriesland* en *Groeningen*. Sijn moeder *Margareta* een dochter des *Holsteinsche* hartogs baerde tot *Dillenburgh* , behalven *Ioan Maurits* de oudste zoon , *Georgius Frederyk* , *Wilhem Otto* , *Henrik* , *Bernard* , *Christiaen* , *Ioan Ernest* en ettelijke dochters. Zedert *Maurits* vertrek , voerden *Hamel* , *Bassi* en *Bullestraeten* 't meeste gezach over *Brasil*. d' Onkosten , by den oorlog gemaekt , wierden besnoeyt : en de bezettingen tot sestion

Stam en afkomst van graef Ioan Maurits.

honderd koppen vermindert. Men hield geen hand aen eenige vestingen. De Portugeesche koning loerde ondertusschen op dusdaenig verval; want die zich aen *Brahl* zoo veel gelegen liet, als aen sijn koningrijk: te meer dewijl bevond, hoe sijn voorzaet *Sebastiaen* vier en veertig honderd duizend dukaeten jaerlijx uit *Brasil* trok, behalven de schenkaedjen en winst by de *Portugeesen* gemaakt. *Salvadors* stee-voogd kreeg last, een oog in 't zeil te houden: men zoude hem eerlang van schepen en volk voorzien. Niet weinig hielp tot de verradery een *Mulaet Ioan Fernandes Viera*. Dese, lang op-gevoet ten huise eens raeds heer binnen 't *Reciffo*, had alle geheimenissen schrander door-kroopen: wist zich in veeler staet-kundigen gunst in te wikkelen: mits haer nu en dan eenige vreemdigheden vereerde: pachte d'inkomsten, die de West-Indische maetschappy uit de zuikermoolens vorderde. Eindelijk misnoegt, ter oorzaak d'hooge raed geen af slag toestond, daer klaegde over verlies by sijn pacht, houd heimelijke zamen-handeling met *Andraes Vidal*: ten einde ter gelegener tijd de *Nederlanders* op 't lijf viel. Hy had nu ter sluik meenigte wapenen en oorlogs-behoefden by een: wanneer een *Iode Moses Accoignes* zich wegens schulden verbergde ten huise van *Viera*, een mijl buiten 't *Reciffo*. Alhier verzocht tot deel-genoot der zamen-sweering, veinsde toe te stemmen; doch pakte hem met 'tkrieken des daegs weg, en bragt 't geheim aen den hoogen raed; die 'r aen-brengen geen geloof gaf, als zijnde door de *Portugeesen* in slaep gewiegt; want, gelijk voorgaven, zy eerkende geen overigheid, dan de West-Indische maetschappy: indien ooit vernaemen, dat by iemand eenige opstand broeyde, zy zouden zulk een verrader zelf aen kant helpen. Het kan ons niet betcr gaen, zeiden ze als nu: dewijl volkoomen bezit van goederen, vrye oefening der gods-dienst en 't beste 't geen *Europa* levert gunstig genieten. De Portugeesche koning, wien zoo veel gelegen leid aen de gunst des *Vereenig-*

den Nederlands, zoude zulk een misdrijf in haer vervloeken, ja helpen straffen. Dusdaenig was haer voorgeeven. Ondertusschen verging een rijke vloot, van 't *Reciffo* t' huiswaerd gekeert: en *Andraes Vidal* komt op 't *Reciffo*: neemt sijn verblijf by *Viera*: alwaer hem d'heeren der zuikermoolens dagelijx begroeten, en den ced der getrouwigheid aen den Portugeeschen koning plechtelijk afleiden. Hy vermaende haer vorders voor den dag te springen, zoo haest d'aenslag begon: ten einde met de *Nederlanders* gehandelt wierd, gelijk den *Castiliaenen* was weder-vaeren. Stelde vorders tot uitvoerders der gewichtige toeleg *Viera*, *Antonio Cavalcantelca* en *Amador da Rouge*, en by haer afwesen *Francisco Gomes Morres*, *Lopes Coriadero*, *Ieronymo Cadexa* en de kolonel *Emanuel Heyros Sequeira*. Doch *Vidal*, na dusdaenige verrichting in *Pernambuco*, kreeg een vry-geley brief op *Parayba*: alwaer hy 't werk op gelijke voet bestelde: en keerde te rugge binnen *Salvador*: uit welke stad eerlang ettelijke benden trokken, om 't *Reciffo*, *Parayba* en *rio Grande* te overrompelen. De hoogeraed kreeg hier afkundschap; doch sloeg het als noch in de wind. 't Werk was aldus besteecken. *Antonio Cavalcantelca*, schepen binnen *Maurits-stad*, rechte een prachtige bruiloft aen voor sijn dochter, ten huise van *Viera*: alwaer de voornaemste *Portugeesen*, nevens de raedsheeren en krijgshoofden, genoodigt waeren. Over maeltijd zouden men schielijk alle *Nederlandsche* dienaers, en voorts haer heeren, den hals breeken. Op dese moordadige verrichting moesten ettelijke zich na 't *Reciffo* begeben, met tyding van d'aenkomst der bruilofts gasten. Een gedeelte zoude binnen dringen: een gedeelte wierd geschikt tot bewaring der poort: ter tijd toe 't overige heir aenquam, die zich van *Maurits-stad* en de wapen-plaetsen konde verzeekeren. Ettelijke barken, in schijn als of zuiker moesten laeden, zouden d'haven en vesting aen de dijk bemachtigen. Al wat leven ontfangen had wierd ten slachting geschikt. Onder de sterkten van

Portugeesche koning loert op *Brasil*.

Viera brouwt ver-vaed tegen *Brasil*:

Accoignes brengt 't ver-raed uit.

Loosheid der *Portugeesen*.

Verradery van *Andraes Vidal* zeer listig bestelt in *Pernambuco* en *Parayba*.

Een grouwelijke bruiloft buiten 't *Reciffo*.

Grouwelijke roeleg der *Portugeesen*.

rio Grande en Parayba waeren openbaere schouwspelen afgekondigt, tot welke de bezettingen haer buiten twijfel zouden laeten vinden. De speelders verbergden onder haer klederen een pistool en pook: de kijkers schielijk afgemaakt zijnde, vervielen de sterkten van zelf in haer handen. Om elkander naeder te verbinden tot uitvoering van sulc een bloedige toelag, had *Viera* de voornaemste hoofden der zaemensweering op 't hoog outaer duure eeden afgevordert. De vier en twintigste van zoomer-maend des jaers sestien honderd vijf en veertig was ten moord gestemt: wanneer weinig dagen te vooren 't ver-raed uitlekte door twee *Portugeesen* en vijf *Jooden*, die de zamen-sweering hadden toegestemt; doch namaels een wroeging kreegen, wegens zulk een moorddaedig opzet. Ook ontving de raedsheer *Moucheron* zeker bericht: hoe de *Portugeesche* kolonellen *Camarron* en *Diez* met groote krijgsmagt uit *Salvador* in aentogt herwaerds waeren. De hooge raed, die *Viera* gemakkelijk by den kop konde krijgen, ontbood hem door een *Jode Abraham Coing*: onder voorgeven om eenig verdrag, met de *West-Indische* maetschappy aengegaen, te sluiten. *Viera* beloofde tegen den avond te komen; doch vermoedende, wat hier gaende was, vluchte bosschwaerd, en waerschouwde geswind alle andere met-plechtige: dewelke hem ten grooten getaele volgden. De soldaeten, tot onderzoek van *Vieraes* huis afgevaerdigt en de vordere woningen aldaer, vonden niet als kinderen en oude mannen. Raedsheer *Van Houten* spoeyde met zeven zuiker-schepen na *Parayba*: verzekerde de schansen *Margareta*, *Restinga* en *Antonio*: ruimde voor de *Brasiliaenen*, verhuist uit haer buurten en dorpen, plaets op in d'huisen binnen *Frederik stad*, by de *Portugeesen* verlaeten. *Amador da Rouge* rukte met een bende uit *Poiouca* vyandlijk door 't land: sloeg zeven *Hollandsche* matröosen dood: doorgriefde drie *Jooden*: rechte aller wegen galgen en wippen; dreigende op te hangen, de-

welke voor den *Portugeeschen* koning niet gewaepend te voorschijn quamen. De kolonel *Hous*, hier af verkondschapt, trok met vijf honderd koppen na *Poiouca den Portugeesen* onder d'oogen, die in de naeste bosschen verstrooyden. Hy las vorders een plak-schrift af: waer by yder vryheyd kreeg tot haer woningen te keeren, en vergiffenis wegens de gepleegde opstand, indien op nieuws den eed van getrouwigheid deden: alleenlijk bleven buiten de vergiffenis geflooren de belhaemers *Viera*, *Cavalcantelca* en *da Rouge*: op welker lijven d'hooge raed negen duizend guldens zette. Dit maekten twee honderd inwoonders binnen 't *Reciffo* gaende, om, onder hopman *Blar* landwaerd verspreid, de gezeide verraders aen te treffen. Eindelijk by *Hous* vervoegt, volgden de veldvluchtige *Portugeesen*. d'Hooge raed vaerdigde in een jagt d'hopmannen *vander Voort* en *Hoogstraeten* aen *Salvadors* steevoogd *Antonio Telles de Silva*, wegens de verraderlijke opstand der *Portugeesen*, waer by *Camarron* en *Diez* uit *Salvador* ten hulpsteun afzakten. Dit heilloos stuk, zeidenze, konde by d'Algemeine Staeten niet anders als een meinedige verbond-breuk der *Portugeesche* kroon opgevat. *Silva* antwoorde: *Camarron* en *Diez* stonden niet onder den eed van *Portugal*: hy wilde d'afvallige in *Pernambuco* door aenzienelijke persoonaedjen tot haer plicht vermaenen: ten einde de *West-Indische* maetschappy volkoomen vergenoegen mogt schepen. Doch *Dirk Hoogstraeten*, die in mond-gemeenschap buiten *vander Voorts* kennis met *Silva* getreden was, verdroeg voor groot geld, hem d'uithoek *Augustijn* over te leveren. De verrader was aldaer wachtmeester: en kreeg op 't *Reciffo* gekeert, de slotvoogdyschap der gezeide sterkte: ter oorzaak, beducht voor quaed vermoeden 't geen *Voort* konde vatten uit sijn heimelijke handel met *Silva*, hy den raed bekend maekte: hoe hem *Silva* tot overleveren van d'uithoek *Augustijn* verzocht had: welk verzoek inwilligde, met geen ander inzicht

wordt meer en meer ontdekt.

De verrader *Viera* ontsnapte by ontvoorzichtigheid aen hooge-raed.

Van *Hous* sens voor-zorge.

Wrede ver-richtingen van *da Rouge*.

vlucht voor *Hous*.

Gezantschap aen *Salvadors* stee-voogd:

sijn antwoord.

*Hoogstraeten*s schelms-achtige handel.

dan een trouwloose in eigen netten te vangen, en d'afgezondene *Portugeesen* aen kant te helpen. Indien de raed de minste wantrouw voede, zy beliefdde sijn dienst elders te gebruiken. Terwijl 'twerk op dusdaenige voet stond, vielen ander-half honderd *Tapuyers*, beleid by een hoog-duitsche soldaet *Jacob Rabbi*, uit haer naere bosschaedjen *Conahou*, een groot vlek, onder de landvoogdyschap *rio Grande*: stooven ter kerk binnen: vermoorden alle de *Portugeesen*: aten 'traeuwe vleesch: en vernielden de plaets ten grond toe. *Hous* bestormde zeer ongelukkig den berg *Santantan*, alwaer de vyand sterk begraven lag: zulx met verlies van stijf honderd koppen, waer onder hopman *Lo*, moest aftrekken. Ondertusschen brak d'hooge raed twee deelen van *Maurits-stad* af, als ook 'tprachtig paleis *Friburg*, waer voor de *Jooden* aen graef *Ioan Maurits* gebooden hadden ses tonnen goude. De heerlijke tuin, welken de beruchte *Thessalische Tempel* moesten wijken, wierd inschelijx uit geroeyt. Men arbeide ook nacht en dag aen de vervallene vestingen van 't *Reciffo*. Middelerwijl bragt de zeevoochd *Salvador Correo de Bonavides* vier en dartig swaere zeilen ten anker voor 't *Reciffo*. Sijn galjoen voerde sestig metaele stukken. d'Amirael *Lichthart* liep met vijf lichte schepen tegen *Bonavides* uit, en liet hem weten: indien afzakte, dewijl boven wind lag, zoude verneemen, of niet vijf schepen onder d'oogen derfden zien een vloot ses-mael sterker. *Bonavides* schikte twee booden aen *Lichthart*, berichtende: hy quam als vriend, om te dempen der *Portugeesen* opstand in *Pernambuco*: ten welken einde ettelijke benden bereeds aen *Tamandera* te land had geworpen. *Lichthart* zond de booden in een sloep na 't *Reciffo*: waer op de hooge raed twee uit 't midden der vergaeding volmachtigden: om by *Bonavides* te onderstaen, wat last en oogmerk had, belangende sijn rogt herwaerds: te meer nadien, zonder voorige verwittiging, tegen 't gesloote tien-jaerig bestand, met een

oorlogs-vloot voor de wal van 't *Reciffo* liep. Terwijl de twee gevollmachtigden met dusdaenige last na de *Portugeesche* vloot voeren, poogde een *Nederlandsch* schip, hoewel de wind geenzints diende, buiten d'haeven te loopen, om *Lichthart* te sterken. Dit verschrikte *Bonavides*: zulx noordelijk voor wind af liep. *Lichthart* achterhaelde een jacht uit de vluchtende vloot. Te land besloeg het den *Portugeesen* beter: die twee duizend sterk, onder *Vidal*, *Diez*, *Camarron* en *Accognes*, de vesting *Serinbain* bestormden. De *Fransche* hopman *Montagne* konde weinig tegenweer doen: alzo niet meer als veertig man, onvoorzien van lijf-togt en oorlogs behoeften, uitmaekte. Negen dagen sloeg hy de stormen af: bedong voorts twee barken ten aftogt na 't *Reciffo*. Doch de *Portugeesche* vloot geraakte onderling over hoop. *Bonavides* wende nevens weinige zeilen op *Lisbon*: d'overige liepen weder onder 't *Reciffo* ten anker. Uit de gevangene vlootelingen quam bericht: hoe tot geen ander einde zich ter eerstermael voor 't *Reciffo* vertoonden: dan om de *Portugeesen*, volgens heimelijk besprek, door haertegenwoordigheid tot de waepenen op te hitzen: te meer nadien aen *Tamandera* twaelf honderd koppen aen land zetten, behalven 't leger by *Camarron* en *Diez* uit *Salvador* na *Pernambuco* over land gevocrd. *Hous*, te rugge ontbooden, bleef echter met vijf honderd man op de komst van hopman *Blak*, afgevaerdigt om de *Portugeesche* vrouwen aller wegen af te haelen, drie mijl buiten 't *Reciffo* wachten: wanneer hem *Vidal* ter midder-nacht met twee duizend *Portugeesen* op den hals quam. De *Brafiliaenen*, die de helft van sijn heir uitmaekten, ontsnapten door de vlucht. Zulx weinig meer als twee honderd *Nederlanders* tegen *Vidal* vochten. Eindelijk afgemat, moesten zich alle ter bescheidenheid der overwinnaers stellen: die haer, nevens kolonel *Hous*, gevangen weg-voerde na *Salvador*. Zedert dese nederlaeg gaven de *Nederlanders*, gevlucht binnen de naeste sterkten, 't veld ten besten.

Op

Wreedheid
der *Tapuyers*
in
Conahou.

Ongelukkige
verrichting
van *Hous*.

Maurits-
stad en *Fri-*
burg jam-
merlijk af-
gebrooken.

Portugee-
sche vloot
voor 't *Re-*
ciffo.

Lichtharts
heldendaed.

de *Portugee-*
(en verove-
ren *Serin-*
bain:

haer vloot
oncenig:

Hous ellen-
ing gevang-
gen.

PONTA TAMANDERE

Namen der Scheepen.

- a. Den Portugeeschen Ammirael.
 b. Desselfs Vies- Ammirael.
 c. De rest van haere Scheepen.
 d. Drie van haere Barken.
 e. Drie Karaveels die in 't gat op de wacht hadden geleegen.

- f. De Battery des vyands.
 g. 't Schip Utrechts Ammirael.
 h. 't Schip Ter Veer.
 i. 't Schip Zeelandia Vice-ammirael.
 k. 't Schip Over-Yffel.

- l. De Fluit Soutte-lands.
 m. 't Jacht de Gulde Ree.
 n. o. De Fluyt Leyden en 't Jacht den Eenhoorn.
 p. q. 't Dogboot en drie van onse Barken.

Ongemeine
 groote onge-
 legendheid
 binnen
 't Reciffo.

Op 't Reciffo liep alles over hoop. De putten, rondom Maurits-stad gedolven, leverden niet dan brak water: waer door de ziekten toenamen. Vidal wegens sijn bevochte zegen moedig, rukten a d' uithoek Augustijn: alwaer buiten twijfel 't hoofd had gestooten, tenzy wel wist; hoe hy met Hoogstraeten stond, die 't hoogste gezach binnen de sterkte voerde. 't Scheen dese verraeder niet genoeg te zijn: dat zulk een onwinnelijke vesting den vyand overleeverde, ten zy een dubbelde dienst den vyand toebrengt, met 't Reciffo van levens-middelen en krijgs-behoeften r' ontblooten. Hier toe dan gebruikt hy een dubbelde list. Men ontbied uit 't Reciffo, quansuis door hoog-dringende nood, soldaeren, leef-togt, koogels, lont, bus-poeder: en verzent na 't Re-

ciffo twee barken vol oude mannen, vrouwen en kinderen: ten einde 't Reciffo zendende verswakt, en ontvangende beswaerd wierd. Terwijl Hoogstraeten dit beide aldus met Vidals kennis bestelde, eischten de Portugeesen door een trommel-slaeger 't Reciffo op: en kregen 't slot aen d' uithoek Augustijn in, voor achtien duizend guldens, en een kolonels plaets, welke Hoogstraeten beloofd wierden. Voorts ontving de bezetting, sterk drie honderd man, hoofd voor hoofd, dartig guldens. Geschikt tot een regiment van sevendehalf honderd koppen ontving Hoogstraeten ten hoofd. Geen volk maekte meer ontzach, als dit. Daegs voor 't overgeven van dit beruchte slot, bevocht d' ammirael Lichthart een heerlijke zeegeen ter zee. De Portugeesche vloot seventien zeilen sterk, geankert

geeft Augustijn over.

Vervloekte
 schelm-stuk-
 ken van
 Hoogstraeten:

voor

voor *Tamandera*, sedert *Bonavides* met d'overige schepen na *Portugal* overftak, wierd by *Lichtbart* held-daedig aengerast. Den negenden van herftmaend des jaers seftien honderd vijf en veertig ging de scheeps-ftrijd aen. *Lichtbart* voerde 't fchip *Utrecht*. Vorderen behoorden tot zijn vlagge de schepen *Zeeland*, *Veer*, *Over-Yfal*, de fluiten *Zoute-lande* en *Leiden*, de jagen *Gulde Reede* en *Eenhoorn*, een dogboot en drie barken. In 't gat der haven van *Tamandere* hielden drie Portugeefse karaweelen de wacht : onder een storm-kat vol gefchut lagen drie barken gekort, en d'andere zeilen nevensde waleen weinig ter zijden af. Van de stormkat gaf de vyand dapper vuur ; maer de schepen lieten het drijven tegen strand, en 't volk sprong buiten boord. Alleenlijk bood de zeevoochd *Ieronymo Serao de Payva* enige tegenweer ; doch gaf zich en 't fchip eindelijk over. De Nederlandsche barken floegen weinig min als zeven honderd *Portugeesen* in 't water dood. *Lichtbart* verbrande de geheele vloot : behalven den ammirael en onder-zeevoochd, welker vlaggen hy na 't *Reciffo* sleepte. Dese overwinning konde niet op-haelen de fchaede die de West-Indische maetschappy leed by de verkochte uithoek *Auguftijn*, en de veroverde fterkten *Porto Calvo* en *rio Francisco* : aen de twee laetste fterkten quam 't vaertuig te laet, om de bezetting na 't *Reciffo* af te haelen : alzo bereeds in Portugeefche banden zaten, ten getaele van vijf honderd, zoo soldaeten als land-luiden. *Vidal* rukte voorts na *Tamarica*, en bestormde *Schuppenstad* ; doch vond zulk een tegen-ftand by den wachtmeester *Georg Garftman*, die de plaets der gevangen *Hous* bekleede : dat hy drie-honderd man liet zitten. Aldus af-geslaegen, tracht door den Portugees *Fernandes Bouilloux* 't opper-hoofd van *Parayba* om te koopen : ten einde voor vijftien duizend guldens de fterkte *Margareta* over-leeverde. 't Opperhoofd *Deliges* hier toe verzocht, worgde, zonder rechts-vordering, den verzoeker *Bouilloux*. Trouwloofer han-

delde een Hollandsche farjant binnen *Olinda*, die de plaets voor duizend guldens en een Portugeefch vaendel verkocht : en zijn soldaeten tot een moord-daedige flachting verried. Aldus wierd 't *Reciffo* rondsom benaewwt, en binnen niet minder. De dorst, onder een brandende hemel, en door zoute Hollandsche spijs te meer veroorzaekt, konde met brak water (want geen ander waste bekomen) niet geflist. d'Honger nam dagelijx toe : zulx de armen dreigen tegen de rijke in opftand te komen. Weshalven d'overigheid gewaepend huis in, huis uit onderzock deed na ieders voor-raed ; welke opgeschreeven ; binnen 't gemeine pakhuis geflooten : en aen elck, zonder aenzien van menschen, met gelijke maete uitgedect is. Ook quam 't brand-hout fchaersch om : zulx 't vleesch van veele racuw of half gaer gegeten wierd. d'Oovens, gestookt by 't geharpuide hout der gefloopte schepen, gaven een bitter brood, welk swaere hart-pijn veroorzaekte. Ondertuffchen moest elk on-ophoudelijk arbeiden aen de vestingen van 't *Reciffo*, door de regen nedergeslaegen : en de soldaet op de gestaedige wapenkreet, by den vyand gemaekt, in wapenen staen. De sterfte nam hand over hand toe. d'Ellendige evenwel kreegen nu en dan eenige verquiking. Twee Amsterdamsche fluiten bragten eenige levens-middelen, en tyding van een volgende vloot tot ontzet. Een *Flaver*, den Portugeesen ontloopen, verzeekerde den hooge raed : hoe vele gevangene *Nederlanders*, tegen dank den vyand dienende, niet anders zochten, als gelegendheid om over te komen. Indien men met ettelijke benden een fchermtufeling waegde, 't stond geschapen : dat waerachtig bevonden zoude worden, 't geen aen-bragt. *Rhyndag* dan en *Montagne* gaen tegen de nacht, ieder met een vaendel, op de Portugeesen los. Dese darde half duizend eerlang in wapenen geraekt, dreeven de twee vaenen te rugge : en volgden zeer onvoorzichtig tot onder 't gefchut der *Affogados* : aen wel-

Olinda ver-neder.

Groot gebrek van drank en spijs op't Reciffo.

Groote ellende aldaer.

Aenbrengcr van Flaver.

Lichtbart fluet de Portugeefche vloot.

Porto Calvo en rio Francisco verlooren.

Vidal bestormt Schuppenstad.

Deliges getrouwigheid.

ker

ker schroot meer dan veertig sneu-
velden. Ook liep *Klaes de Visscher*,
in de ongelukkige slag nevens *Hous*
gevangen, aen wien *Vidal* een
vaendel schonk, ter oorzaak iets
byzonders in hem bespeurde, met
tachtig man na 't *Reciffo*. En al-
daer bragt *Pieter Duinharder* een
prijs vol Maderasche wijn binnen,
die hy af liep: daer de prijs eens
zoo veel sijn volk, als bark, voer-
de. Een *Terre-Neufs-vaerder* liep
met volle laeding van de gedroog-
de visch *bocraillo* aldaer inschelijk
ten anker. Uit de schansen in *Pa-*
rayba vielen drie honderd koppen
zoo *Nederlanders* als *Brasiliaenen* op
negen honderd *Portugeesen* diervoe-
gen manhaftig aen: dat dese de
vlucht namen, niet zonder merke-
lijk verlies. De *Brasiliaenen* over-
velden zedert in de zuiker-moolen van
Andreas Diez de la Figuereda tachen-
tig *Portugeesen* ter misse verzaemelt.
Volgens gewoonte deser woeste
landaerd, wierd niemand verschoont,
dan *Figueredaes* dochter: over wiens
gaedeloofse schoonheid de *Brasiliae-*
nen verbaest stonden: ja haer troo-
steden, terwijl naerkemde: en ein-
delijk ongeschend overleeverden aen
de landvoogd van *Parayba*. Maer
Vidal, raezende van spijt, ter oor-
zaak nu en dan eenige gevangenen
ontsnaptten, bragt zeven honderd
verwoed om. Hy bond zommige
rug aen rug: die met houwens stuk-
ken gekapt wierden: andere zonk
hy in de beeken: andere slingerden
by haer schaemelheid, aen takken
vast gemaekt: andere zijn met knod-
zen dood-geslaegen. Binnen 't *Re-*
ciffo staeken de soldaeten, bestaen-
de uit allerley landaerd, d'hoofden
op. Men hongerde alle uit. Waer-
om, riepenze, niet tegen den
vyand gevoert, om eens dood te
vechten, daer nu duizend dooden
sterven? De raeds-heeren zelf
verrieden *Brasil*. Zy zouden zich
eens weg-pakken, en voorts alle
aen *Portugeesche* moord-priemen
blood zetten. Dreigden voorts de
leef-togt geweldiger hand uit des
lands pakhuysen te haelen. Hadden

lang genoeg dorst en honger gelee-
den. In *Holland* wierd dese *Brasilsche*
handel zeer oevel op-gevat. 't *Haeg-*
sche graeuw ter been gestapt zoude
't huis van de *Portugeesche* gezant
aldaer ten puin-hoop neder-gewor-
pen hebben, uit wraek over de
wreedheid gepleegt tegen de *Neder-*
landers op den *Brasilschen* boodem:
ten zy prins *Frederik Henrik* 't schen-
nis rydelijk voor quam. De *Portu-*
geesche gezant ontkende kennis te
hebben van zulk misdrijf: bood alle
middelen aen, om de *West-Indi-*
sche maetschappy volkoomen ver-
genoeging te geven. d'Algemeine
Staeten, geenzints met woorden
voldaen, daer de daed her tegendeel
bewees, klaegden aen de *Franschen*
koning over d'ondankbaere meinee-
digheid der *Portugeesche* kroon:
dreigden wraek te nemen door de
wapenen. Zy kreegen hier weinig
gehoor: kropten 't een en ander voor-
zichtig op: ontsloegen vijf en twin-
tig vaendels, ten einde de *West-Indi-*
sche maetschappy te lichter vier
duizend man, behalven de matroo-
fen en vrye luiden, na *Brasil* over-
scheepte. De vloot, twee en twintig
schepen sterk, bescheiden voor *Vlif-*
singen, bleef drie maenden bevroo-
ren. In 't begin der sprokkel-maend
des jaers sestien honderd ses en veer-
tig onder zeil geraekt, voerde den
heer *Schoonenburg* lid der *Algemeine*
Staeten, de raeds-heer *Goch* en voor-
sprak van's landsgeld-kist *Beaumont*,
mannen van byzondere ervaerend-
heid in land-bestier. Haer wierden
toegevoegt de vermaerde *Amster-*
damsche koopluiden *Haeks* en *Trovi-*
re, om de reken-boeken der *West-*
Indische maetschappy te houden:
en *l'Heremiet* tot geheim-schrijver.
Sigismund Schuppe behield 't gezach
over 't krijgs-volk. Den *Zeeuwfchen*
ammirael *Bankert* wierd de scheeps-
macht aenbevoelen. Naeuwelijx
leed een *Nederlandsche* vloot ooit
meer ongemak, als dese. Door swae-
re storm binnen *Duins* geloopen,
spilden twee schepen van de an-
kers en stieren tegen 't zand aen slar-
zen. De vloot, met ruimer wind

Algemeine
Staeten ne-
men's Bra-
silsche wer-
hoog op.

Verrichting
der Portu-
geesche ge-
zant.

Portugeesen
geslaegen.

Merkelijke
toeval over
schoonheid.

Onmensche-
lijke wreed-
heid van
Vidal.

Oneenig-
heid op
't Reciffo.

Een sterke
vloot in Ne-
derland toe-
gerust voor
Brasil:

1646:

opper-hoof-
den over de
zelve.

Werd beloo-
pen van
swaere stor-
men:

buirengerackt, moest eerlang, wederom benoodzaekt door een groot onweerder, onder *Wicht* zetten binnen d' haven *Helena*: alwaer in negen weken wegens d'ongestaedige buijen, geen zeil konde maken. Gedurende dit droevig zukkelen, bezichtigde 't Brasilsche schip, geschat op twintig tonnen gouds, tegen een klip van 't eiland aen stukken gestooten. Uit drie honderd zielen waeren slechts dertig gebergt. Een sluit, binnen twee maenden voor 't *Reciffo* afgestooten, bragt den vlootelingen een onaengename tijding: namentlijk 't stond voor sijn vertrek aldaer diervoegen geschapen: dat buiten twijfel de vloot te laet ten bystand zoude komen. Dese dan verhaeste te meer: zulx niet zonder groote moeyte en gevaer wederom d'ankerslichte. Ondertusschen stak de wind hand over hand op: de golven schooten hol, en dreeven de schepen na de *Portantsche* kust met klippen bezet. Zy hadden zoo dicht de wal aen boord, dat een schotsch zeil aen stukken zagen stooten tegen de rotzen. Tenzy de wind omschoot en 'tonweederbedeerde, de vloot was vergaen. Dit gevaer ontkoomen, trefte een ander: de soldaeten op den ammirael, klachtig over de schaersche omdeeling van kaes, brandewijn en tabak, maekten zich meesters der eet-kaemer: dreigden d'heeren *Goch* en *Beaumont* te vermoorden. Dese, door de kajuitvensters met volk van d'andere schepen gestijft, bragten zulk een schrik onder de muitelingen: dat vergiffenis begeerden. 't Wierd redens halve vergunt. Voorts zijn d'oproer-maekers by zeven over de vloot verdeelt. In de Spaensche zee hield *Goch* algemeine scheeps-raed: ten einde elkan- der by nacht zouden kennen, en by alle ongelegendheid te hulp komen. Doch *Beaumont* hield staende: hy behoorde de vlag te voeren, alzoo sijn last ontving uit de voornaemste kamer, namentlijk van *Holland*, welken buiten tegen-spreken de voor-rang niet kan geweigert. *Goch* antwoorde: *Beaumont* quam wegens *Dordrecht* en hy van *Middelburg*: nu was kennelijk,

dat *Middelburg* en niet *Dordrecht* naest *Amsterdam* in de vergaeding der Negentiene d'eerste plaets beslaet. De bevelhebbers, hier over vergaert, bleven onderling verdeelt: de Zeeuwsche stemden voor *Goch*, en d'Hollandsche voor *Beaumont*. Wes- halven *Beaumont* met d'Hollandsche zeilen een andere strek hield, en *Goch* verliet. Dese, onder de middag- lijn gevordert, dobberde thans in een schaedelijke stilte ses dagen. De scheurbuik verstijfde spieren en zee- nuwen, veroorzaakte een swarte verrotting aen 't rand-vleesch, swaere hoofd-pijn en geduurige koorts 't Water uit de lucht gevallen gaf vergiftige druppelen vol kleine wormen. 't Aen- gezicht en handen van dese druppelen gerackt, liepen op met pijnlijke bleinen. Veele stierven. *Goch* quam lanx d'uithoek *Augustijn* voor 't *Reciffo* ten anker: welk hy in d'alder- uiterste nood bevond: ja 't lag bereeds beslooten den volgende dag de *Portugeesen* te verzoeken, om de plaets over te geven, behoudens 't leven. Niemand stiet zulk een besluit meer tegen de borst dan den *100den*: alzo de *Portugeesen* swoeren de *100den* levendig te verbranden, als 't *Reciffo* in haer handen viel. Waerom ook zy vast stelden met de wapenen in de vuist te sterven, en haer huid duur te verkoopen. Ses weken na *Gochs* aenkomst bragt het 't overige der vloot, door vreeselijke stormen geslingert, aen 't *Reciffo*. Vijf schepen, behalven de twee die in *Duins* vergingen, waeren op de togt vergaen, nevens vijf honderd man. De Opper-hoofden stelden gemagtigde, dewelke wekelijk voor ieder uit- deelden twee pond swart brood, anderhalf pond vleesch, een pond spek, een gezette maet van erweten, boonen, oolie, brandewijn en edik. De voorzitter *Schoonenburg* beslechte 't geschil tusschen *Beaumont*, *Goch*, *Haeks* en *Trovire*, wegens den rang in de vergaeding: namentlijk dat zulx by beurten zoude om-gaen. d'Oude bestierders *Hamel*, *Bassi* en *Bullestraeten* kreegen de wijt by ieder een van het Brasilsche verval.

Ellende op
Gochs vloot.

is in groot
gevaer.

Oproer op
't ammi-
raels schip.

't *Reciffo* en
Fooden in
nood.

Twist tus-
schen *Goch*
en *Beau-
mond*.

't Overige
der vloot
voor 't *Re-
ciffo*.

*Hamel, Bassen Bul-
lestraeten
vertrekken
schandig.*

Na *Holland* over-geſcheept wierden met den nek aen gezien: en openlijk in gedrukte blaeuw-boekjens voor trouwloofse eigen-baetzoekers uitgemaakt. Vele dreigden haer in geding te roepen. Ook *Schooneburg* bragt tegen de zelve beschuldiging in: namentlijk zy hadden den *Brasilschen* toestand niet na waerheid overgeschreven. 't Werk was vry meer vervallen, dan zy te kennen gaven. Zulx de tegenwoordige magt haer te ſwak bevond, om iets voordeeligs tegen den vyand te verrichten. By dit quaed quam een tweede, d'afval der *Tapuyers* en *Brasiliaenen*, die tot noch toe de zijde van de *Nederlanders* volgden, doch der *Portugeesen* zijde kooſen, ter oorzaak *Georgius Garſman* aen kant hielp *Jacob Rabbi*. Dese, uit *Duitsland* herkomstig, begaf zich onder de *Tapuyers*, van welke ten hoofd verkooren, en grootelijx bemind was: als die haer tot rooven en moorden geſtaedig aenvoerde. Dieshalven *Joan Dary* eifchte *Garſman*, ten einde over hem vonnis velde; want hoewel *Rabbi*, zaid hy, mogt ſchuldig geweest zijn, 'tgeen *Garſman* niet bewees: zoo ſtond het echter aen *Garſman* niet, om dieſwegen recht te doen: aengezien de *West-Indiſche* maetschappy hem gemagtigde 't onderzoeken na 't misdrijf by eenige *Tapuyer*, waer over koning ſtond, gepleegt. Doch *Garſman* wende voor: *Rabbi* was een bloeddorſtige ſchelm, een rover wiens overlaf *Brasil* lang genoeg verdroeg. Had ook onlanx *Garſmans* ſchoon-vader ſchelmachtig gedood: waer af weerwraek nam. *Dary* bragt hier tegen in door ſijn gezanten: *Garſmans* ſchoon-vader gaf *Rabbi* wettige reden, om aen kant geholpen te worden. De gepleegde roovery by *Rabbi* ſtrekte nergens anders toe, dan 't leven te behouden: dewijl geen leeftogt van de *West-Indiſche* maetschappy ontſing: voor welke nochtans ſijn leven meenigwerf in de waeg-schael ſtelde. Hy hield *Rabbi* hooger als acht honderd *Tapuyers*. Wilde deſhalven met *Garſman* te dooden wraek nemen. De raeds-heeren gaven ten antwoord:

*Afval der
Tapuyers en
Brasiliae-
nen waer
door ver-
oorzaekt.*

*Koning der
Tapuyers
eifcht 't op-
per-hoofd
Garſman
ten ſtraf,
en waerom?*

Zy waeren zeer miſnoegt over de dood van *Rabbi*; doch konden *Garſman* noch leveren, als zijnde een hoog-bevelhebber, noch onverhoort veroordeelen, nocht ter dood verwijſen, dewijl zich van 'tgevelde vonnis zoude beroepen op de kaemer der *Negen-tiene*. Ondertuſſchen beloofdenze 'tgeheim naerſtig 't onderzoeken: weshalven *Garſman* in 't aenſchouwen van de *Tapuyersche* gezanten bonden en voor recht ſleepen. Maer dese bleven dies niet tegenſtaende even miſnoegt. d'*Hollanders* ſnaeuwdenze, zullen eerlang berouw hebben, datze *Garſman* niet overleveren aen den koning *Dary*. *Garſman* voor recht geſtelt loochende de moord aen *Rabbi* gepleegt: leide de ſchuld op twee ſoldaeten van ſijn vaendel. De ſoldaeten bekenden de moord; doch bragten tot verontſchuldiging by: hier toe gelaf te zijn door den vaendraeger *Jacob Boulan*: die wederom voorwende 't bevel van *Garſman*. Eindelijk is bevonden, hoe *Garſman* en *Boulan* onderling verdroegen in de dood van *Rabbi*, uit inzicht op een groote ſchat, by *Rabbi* begraven, en haer beide bekend. Welk geheim de *Tapuyers* ontdekten, klaegende: indien het *Garſman* om 't bedolven zilver en goud te doen was geweest, 't zoude hem geſchonken zijn, wanneer het verzocht had: aengezien zy geen zilver noch goud behoeven, ja niet achten. Hy behoorde dieſwegen *Rabbi* niet te vermoorden. De rechters dan maeken de goederen en verdiende zoudye van *Garſman* en *Boulan* prijs: ſtellenze van haer bedieningen af: en zendenze voor ſchelmen 't huiswaerd. De hooge raed ondertuſſchen, die niet veel goeds uit de wapenen beoogde, zocht by minzaeme wegen d'afgevallene *Portugeesen* totgehoorzaemheid te lokken: ſloeg ten dien einde aller wegen plak-ſchriften aen, by welke vergiffenis der opſtand werd aengebooden. Alleen bleven buiten quijt-ſchelding *Fernand Viera*, *Amador da Rouche*, *Antonio Cavalcantelca* en *Dirk Hoogſtraeten*, op welker lijf groot geld zette.

*Garſmans
verant-
woording.*

*Vonnis tegen
Garſman
en Boulan.*

*Plak-ſchrij-
fen der hoo-
geraad:*

Hier tegen verkondigden *de Portugeesen*: zy zouden *de Nederlanders*, die tot haer overquamen, in genaede aennemen: haer achter-stallen aen de West-Indische maetschappy betaalen: en overvoeren werwaerds wilden. Dusdaenige brieven, geschreven in de Nederlandsche, Fransche, Engelsche en Portugeesche taelen, hingen allerwegen aen de takken der boomen: en deden vry andere werking, als de plak-cedels der hoogerad; want daer naeuwelijx een *Portugees* over quam, verliepen vele, onaengezien de naeuwe toezicht uit 't *Reciffo* na den vyand. De hoogerad en krijgs-hoofden bragten drie volle maenden zoek met overslagte macken, wat te doen stond. *Schuppe* vaerdigde ettelijke mael drie, vier en vijf honderd koppen uit: om na den toestand *der Portugeesen* te vernemen. d' Afgezondene wierden eindelijk uit een hinder-laege zoo raeuw onthaelt: dat veele sneuvelden, en weinige ontvluchten. Op 't *Reciffo* nam de scheur-buik en buikloop veel volk weg: als welk aen de heet-brandende lucht niet gewend was: behalven dat haer de wormen uit bedurven voedzel jammerlijk quelden. Zommige stierven in de gast-huizen: andere op de straeten, by mangel van verversching. De laetste uit-val *der Nederlanders* liep schandelijk af; want door vijf honderd *Portugeesen* aengetroffen keerden de rugge, daer immers zoo sterk waeren: ja hoewel *Schuppe* de vluchtige met acht honderd man te hulp quam, konde haer vlucht geenzints stuiten, wat hy ook deed: zelf schoon uit toorn een vaen-draeger, sarjant en twee soldaeren, die alder-eerst d'hielen lieten zien, met eigen handen door-griefde. Onaengezien dusdaenige schandige en schendige neep, wierd beslooten *Olinda* en d'uithoek *Augustyn* aen te tasten: terwijl *Hinderfon* zich meester maekte van *rio Francisco* met vijftien honderd koppen, en het land aldaer wijd en zijd te vuur en swaerd verwoefte: ten einde alzo *de Portugeesen* bedwong van 't *Reciffo* af te trekken. Terwijl *Hinderfon* na

rio Francisco scheepde, vielen *de Tapuyers*, die *Ioan Dary* verlieten, en de Portugeesche zijde koosen, dewijl haer *Garfman* niet wierd overgelevert, in *Siara*: alwaer zy alle *Nederlanders* ten platten lande deerlijk aen kant hielpen: en geschenken zonden aen den koning *Dary*: ten einde hem verplichten met *de Portugeesen* zamen te spannen. Doch dese antwoorde, hy wilde liever haer boose stukken, tegen de ingezeetenen van *Siara* te werk gesteld, straffen. De hoogerad, hier af verkondschapt, vaerdigde den tael-man *Roelof Baron*, dielang onder *de Tapuyers* verkeerde, met een geschenk van bylen, messen, wiggen, spiegels, hembden, kammen en diergelijke snuiftery aen *Dary*. *Baron* verzocht, hy beliefdde in sijn voorige getrouwigheid te volharden: 't welk *Dary* beloofde, mits hem bystand tegen zoo veel weder-partyders, die hy maekte om *der Nederlanders* wille, uit 't *Reciffo* toe quam. *Baron* beloofde de verzochte hulp, zoo haest de versche benden aen *Brasil* te land stapten uit *Texel*, *de Maes* en *Zeeland*. Doch *Hinderfon*, aen *rio Grande* geland, kreeg de sterkte aldaer zonder slag of stoot in: alzo *de Portugeesen* op sijn eerste aankomst boschwaerd vluchten. *Lichthart* bewaerde de zee. *Hinderfon* vond overvloed van vee; want naeuwelijx een land in de weerd welk zulk een getal aen fokt. Verscheide landbouwers telden vijftien duizend hoorn-beesten. Om de schaersche leef-rogt op 't *Reciffo* te doen strekken, is veel vee bewaerd. Weshalven den soldaeren streng verboden wierd, eenig beest te dooden: zy zouden echter van hooger hand overvloedig voorzien worden. Doch dewijl de geslachte ossen, koeyen of schaepen eerst door d'handen der krijgs-oversten gingen, die de beste stukken uitkoosen, bleef niet alleen 't overschot voor 't graeuw; maer ook dewijl 't vleesch haer laeter ter hand quam was bereeds bedorven; want wegens de overgroote hette stonk het, zoo haest gehandelt wierd, in weinige uren. Met azijn besproeyt en met zout gevreeven konde naeuwelijx

plak-cedels
der Portu-
geesen doen
zele af-val-
len.

Swaere siek-
te op 't Re-
ciffo.

Schuppe
schandelijk
geslaegen.

Moord by
de Tapuyers
gepleegt in
Siara.

Geschenken
en verzoek
aen Dary:

Hinderfon
bemaegtige
rio Grande:

overvloed
van vee al-
daer:

wonderlijk
vleesch:

welijx een dag duuren. Doch *Hinder-son* smeet de bemachtigde vesting, ter oorzaak op een ongeleegen plaets lag, teraerde: en wierp geswind een andere schans op, die beter te houden was, wegens de voordeelige grond. Zijn soldaeten, afgemat door spitten en kruyen, verliepen, uit weerzin, tegen den moeyelijken arbeid, onder zoo brandende hemel, na den vyand over by gantsche troppen. Andere schreeven den toefstant van 't Nederlandsche heir aen den vyand, byzonder zommige *Roomsgesinde* soldaeten: als die zich weinig kreunden aen den krijgs eed, en uit zucht tot 't pauselijke geloof den *Portugeesen* een gunstig hart toedroegen. Onder andere wierde een *Antwerpenaer* betrapt, die door zijn makker t'elkens den vyand alle gelegendheid over-briefde. Aen de galge geknoopt viel driemaal op zijn voeten ter neder, dewijl de strop t'elkens gelijk een verzengde draed brak. Hy verzocht driewerf ootmoedig genaede; doch de verraedery moest noodwendig met de dood gestraft: te meer omdat de schuld des gedoemde vergroot wierd wegens bewaerlijke muitery, te sloop op de togt aengerecht. De gevluichte *Portugeesen* ondertusschen allerwegen met versche hulp-benden, en byzonder uit *Salvador*, tot twaelf honderd koppen gestijft, sloegen de uiterste wacht twintig sterk dood. De naesteschild wacht, door 't gedruisch gewaerschouwt, maekte een wapenkreet aen de nieuwe sterkte, welke ten tweedemaal nauwelijx hersteld was, alzoo een plas-reegen, gedurende ses dagen, de wallen plat geslaegen had. *Hinder-son* aen 't been gequetst vaerdigde hopman *Montagne* af tegen den vyand, van welker macht een klein gevoelen behield. *Montagne*, genaedert tot den boodem, die d' uiterste ontzielde wacht besloeg, ontmoete twee honderd *Portugeesen*, in drie benden ten slag geschaert. Dese deinsden te rugge: *Montagne* volgt onvoorzichtig. De vluchtende bieden 't hoofd, zoo haest midden tusschen 't gros van haer duizend makkers, tot vijf troppen verdeelt, in-weeken.

Een nieuwe schans:

Hinder-son's volk verloopt.

Paepsche soldaeten trouwloos.

Wonderlijk hangen van een Antwerpenaer:

Montagne zaet op de *Portugeesen* los:

Thans verhief zich de strijd voor en weder-zijds. *Montagne*, onder d'eerste vechtende bleef dood, nevens drie honderd van zijn volk: by na gelijk getal wierd gevangen, onder welke ook de predikant *Astette*. Vier honderd ontsnaptten binnen de vesting, alwaer *Hinder-son* na d'uitslag van *Montagnes* verrichting wachtte. Met *Hinder-son's* nederlaeg liep *Schuppens* toelegt' eenmael teloor: als die door de togt na *rio Francisco* den vyand van 't *Reciffo* meinde telokken. Men neemt dieshalven een andere voorslag; namentlijk om van de zee-kant *Salvador* te plaegen, gelijk 't *Reciffo* aen de landzijde gequelt wierd. *Hinder-son* kreeg last met ses honderd man, die van vijftien honderd by hem overig waeren, stand te houden aen *rio Grande*. Een bark vol levensmiddelen voor *Hinder-son* wierd genoomen, en 't volk op strand in koelen bloede door de *Portugeesen* vermoord. Men strooyde voorbedachtelijk een geruchte binnen 't *Reciffo*, welk ter ooren des vyands uit-dijde: namentlijk *Schuppe* ging met den ammirael *Bankert* onder zeil tot *Hinder-son's* bystand. Om den *Portugeesen* meer te verleiden, liep *Schuppe* met derde-half duizend man na *rio Francisco*: alwaer ettelijke dagen ten anker bleef. De steevoogd van *Salvador* dieshalven schikt derwaerds ettelijke hulp-benden. Dir beoogde *Schuppe*, die geswind de stevens op *Salvador* wende. Aen 't eiland *Taperica*, vier mijl in ommegang, gelant, roofde een rijke buit. 't Swaerd verschoonde niemand. Twee duizend menschen sneuvelen aen 't stael; of dat hol over bol in de barken vielen, om zich binnen *Salvador* te bergen; want 't meeste vaer-tuig te volgeladen zonk. Onder d'aenzielijkste gevangenen na 't *Reciffo* opgezonden waeren twee *Minder-broeders*, welken gelijk onthael toe-gezeid wierd, als de predikant *Astette* binnen *Salvador* genoot. De *Minder-broeders* ver-toefden niet te schrijven aen haer klooster-voochd; hy beliefde zorge te draegen, dat *Astette* niet levendig verbrand wierd, gelijk de *Portugeesen* den bezettelingen binnen de vesting

Blijft dood:

zijn volk geslaegen.

Wreedheid der Portugeesen.

Tocht van Schuppe:

land aen Taperica.

Onthael der predikant Astette.

Ontbael der
Predikant
Astette
merk waer-
dig.

Lichthart
berst.

Portugeesen
besloken
Schuppe:

sijn solda-
ten loopen
over.

Gedenk-
waardige
geschiedenis
van drie
jongens ter
galge ge-
doemt.

rio Francisco en 't Reciffo toe-riepen : aengezien zy 't zelfde hadden te wachten. Zedert quam Astette uit sijn naere kerker , en verkreeg vryheid , om Salvadors straeten te bewandelen. Doch Schuppe maecte zich sterk op Taperica , daer de strand bespoelt word door d' inwijk *todos los Santos*. Onder de nieuwe schans vond d' amiracl Bankert een veilige reede : paste nevens Lichthart op alle Portugeesche zeilen. Lichthart , alhier overleeden , wierd op 't Reciffo ter aerde bestelt. Doch Salvadors stee-voochd , verdrietig over zulke lastige gebuuren , nam voor zich de zelve quijt te maeken. Hy werpt ten dien einde vijftien honderd koppen aen een andere hoek van Taperica te land by donkere nacht : die zich aldaer met groote haest begraven : en dagelijx uit haer begraving tegen Schuppe schermtuzelden : zulx doorgaens weder-zijds veel volk sneuvelde. Schuppe evenwel verswakte aldermeest , ter oorzaak , sijn soldaeten in grooten getae over-liepen : alzoo binnen Salvador wel onthact wierden. Hy deed hier af bericht aen den nieuwen raed , die inschelijx wegens de zelve trouweloosheid klaegde. Onder andere was aldaer voorgevallen een droevige geschiedenis van drie jonge krijgs-knechten. d'Oudste bereikte slechts festien jaer. Een uit haer , geboortig tot Roan , had sijns vaders geld-kist bestoolen : zich na Holland gepakt met een fregat : alwaer hy de gestoolde penningen dwaeslijk verquiste. d'Armoede dwong hem dienst te nemen. Met de voornoemde vloot op 't Reciffo geland , zocht eerlang nevens twee makkers by laeg water tot de Portugeesen over te loopen : alzoo , dartel opgevoed in 't rijke huis sijns vaders , de armoede niergewent was. Uit de vlucht te rugge gehaelt wierd ter galge gedoemt. 't Hielp niet dat voorwende , hoe hy door de moeyelijke togt , zoute spijs en vreemde lucht , verversching zocht by oranje appelen en citroenen , die over de stroom wieschen. Zulx geenzints voornam den

vyand by te springen. Sijn vader zoude hem gaerne voor tien duizend kroonen van de galg koopen. De rechters behoorde immers eenig inzicht te nemen op d'ouderdom , welke geen vijftien jaer haelde. Maer de noodzackelijkheid stopte d'ooren voor eenig medelijden. d' Uitgevoerde straf ontstak deernis onder de kijkers. Weinig weeken na dese geschiedenis stond 't Reciffo verbaest over een ander dood-vonnis , gestreken tegen een Mulaet en Portugees. De Portugees had zich , zedert d'afkundinging van een algemeine vergiffenis , na 't Reciffo begeben : en aldaer een bootsgezel omgekocht voor twee honderd kroonen , om een brief , beslooten in een loode doosjen , aen de slotvoogd op d' uithoek Augustijn te behandigen. Indien hy elders achter-hact wierd , konde 't doosje ergens in 't water werpen. De brief , met kriskrassen geschreven , behelsde ; opening van 't klein getal der bezettingen op 't Reciffo , terwijl de meeste Nederlandsche magt Taperica inhield. Indien 't Reciffo lanx den dijk en uit Maurits-stad bestormt wierd , zoude lichtelijk te bemagtigen zijn. De Portugees , ten straf gevoert , riep luids keels : Gy luiden schept vermaek in 't beschouwen van mijn dood ; doch zult binnen weinig oogenblikken verbaest staen. En waerlijk toen de beul den half-geworgden misdaediger met stroo zengde , onstond een wonderre beweging onder 't volk. d' Een begon den ander te tergen , met d' elleboogen en ruggen te stooten : met vuisten te slaen. Middelerwijl rees een vreemde warrel-buy uit het midden van de markt , welke alle voor een korte oogenblik deed waggelen , gelijk menschen , die 't wegens dronkenschap niet ter been kunnen houden. Hoeden en mutzen vloogen door de lucht. Thans wierd de gantsche meenigte over hoop ter aerde geslaegen. De gewaepende krijgs-knechten vlooden binnen de naeste huisen. De beul sich alleen bevindende sprong van 't schavot. Stijf een vierendeel uurs duurde dusdaenige verwarring. Eindelijk quam 't volk

Wonder-
baerlijke
dood van
een verrac-
derische Por-
tugees.

we-

wederom tot bedaeren, en de scherprechter aen 't werk. Hy sneed dan den *Portugees* neus, ooren en de mannelijke roede af, en 't hert uit het lijf, met welker bloed de wangen verfd, en wierp de gezeide leden voor twee groote honden, dieze op-aten. Vierendeelde voorts 't lichaam. De stukken wierden aen vier 'oorden ten spiegel vast gespykert. Gelijke straf ontving *de Mulaet*: ter oorzaak twee treffelijke schepen in de haven trachte in brand te stecken. Onaengezien zulke straf oefeningen verliepen de soldaeten dagelijx. De meeste schuld van dit quaed droeg d'hooge overigheid, dewelke geen acht nam op de klagten van 't krijgs-volk over de bevelhebbers: als die 't derde deel der lijf-tocht haer onttrokken; want de bevelhebbers dedden uit 't voorraets-huis de levens-middelen binnen eigen wooningen draegen, en deelden aldaer na eigen goed-duncken. De gemeinc krect ging: dat te veel kreegen om te sterven, en te weinig, om te

leven. Indien iemand kikt, dat het gestelde randzoen diefachtig meer als een derde afgeknipt word: men klaegt de klaegers van opstand aen. En wat vorders in zulk een voorval te wachren, dan kerkers, wippen, galgen en staeken? Wreed ging de krijgstucht toe. Om de minste misslag zat een quynend lichaam van kommer, honger en dorst op 't houte paerd, met swaere koogels aen de beenen, en ses musketten op de schouders, onder een brandende hemel. De gast-huisen lagen gepropt vol zieken en het kerk-hof vol dooden. Tegen *de Portugeesen* kreeg het *Schuppe* hoe lanx hoe meer te quaed; want niet alleen verslond de sterfte veel volk; maer ook liepen gantsche benden na den vyand. Zulx hy 't eiland *Taperica* ten besten moest geven, en zich besluiten binnen sijn naeuw-opgeworpen schans. 't Gelukte den zee-voochd *Bankert* beter. Hy kruiste met vijf schepen voor d'inwyk *todos los Santos*: nam zomtijds een vaertuig, of schoot het

Wreedde
krijgs-zucht.

Waarom de
soldaeten
van 't Re-
ciffro verloo-
pen?

in

Heerlijke
zege van
Bankers.

in de grond : taffe de Portugeesche vloot sterk zeven groote zcilen , niet min manhaftig als gelukkig , aen : een schip ontsnapte na *Salvador* , een zonk , en d' overige vijf , geschat op meer dan twintig tonnen goude , wierden genoomen . Stijf vier honderd *Portugeesen* sneuvelden . Derde-half honderd te lijve gespaert en aen de kiel van een schip vast - gespijckert , zijn na 't *Reciffo* gevoert . Onder de gevangenen waeren de nieuwe onder-koning over *Brasil* , d' ammirael , d' onder-zeevoochd , andere aenzienelijke persoonaedjen en drie *Minder-broeders* . 't *Reciffo* begon nu door zulk een zegen weinig adem-togt te krijgen : te meer alzo de veld-marschalk *Hous* zeven schepen , met vijf honderd soldaeten bemand , aldaer aenbragt . Dit is de zelve *Hous* , die den zeventienden van oogst-maend desjaers sestiën honderd vijf en veertig , gevangen wierd op 't huis *Engenbo* , uit welk zoo lang vocht : tot 't buspoeder verschooten was , en *Vidal* onder 't huis , hout , stroo en sweevel gebragt had . *Matthæus van den Broek* , die ook zich hier by bevond , beschrijft de droevige nederlaeg en 't gevolg op de zelve zeer omstandiglijk . Wanneer wy ons , zaid hy , niet langer konden verdedigen , riepen om lijfs-genaede : 't welk *Vidal* beloofde . De luitenant *la Motta* , na buiten gezonden , ten einde bedong met volle geweer na 't *Reciffo* te trekken , keerde de rugge in gezelschap van een Portugeesch hopman . *Hous* verzocht aen den hopman : hy mochte tot mondelinge onder-handeling komen met d'opperhoofden *Vidal* en *Viera* . Beide binnen *Engenbo* gestapt , stonden alleenlijk toe een ongewaepend vertrek . Terwijl over dit werk spraeken , trok een paep , dien het te lang duurde , *Vidal* by de mouw , en snacuude hem toe : dese kettters zijn immers alle in uwe handen ? Waer toe zoo veel tijd versleeten met 't een en ander te bedingen ? Gy hebt heden noch grooter werk te verrichten . *Vidal* aldus geprikkelt , antwoordde : neemt de gegunde voorwaarden aen , of ik neem de wapenen wederom aen . *Hous* dieshalven

1645.

Droevige
nederlaeg
van Hous.

moest te vreden zijn met enkel lijfs-genaede voor *de Nederlanders* en *Brasiliaenen* . Dit verdrag beswoeren *Vidal* en *Viera* op 't euangelium . En dese ontwaependen eerst *de Nederlanders* : en vielen zedert *de Brasiliaenen* honderd sterk te lijf : die ziende , hoe 't leven gelde tegen den eed , verkochten haer huid zoo duur als konden . Zy stierven niet t'eenemacl zonder wraek . Toen alle in 't bloed gewentelt ter aerde lagen , stapte een Portugeesch vaen-draeger met drie soldaeten over de lijken : stiet met de voet tegen een *Brasiliaen* : alzo vermoede , dat den geest noch niet had uitgeblaesen : de geschopte sprong op , en stak den vaen-draeger met een mes 't hart af : ja zoude inschelijx een der soldaeten afgemaekt hebben , tenzy de derde hem den kop van achteren stukken kapte , en meer dan honderd steeken na sijn dood gaf . *Viera* voerde stijf twee honderd gevangenen na *Casa de Prugar* ; onder de gevangenen wierden byzonder naeuw bewaerd *Hous* , de gezach-hebber *Briston* en *Listry* en d'hopmannen *Wildschut* en *Blar* . Doch *Blar* , nevens *Briston* en *Wildschut* , na *Salvador* gebragt , werd tusschen *Serinhain* en *san Amaro* uit een kreupel-bosch met vier zilvere koogels van 't paerd geschooten . Doch *Hous* scheepte uit *Salvador* na *Portugal* , uit *Portugal* na *Holland* , en keerde wederom uit *Holland* na *Brasil* : alwaer niet dan slechte toestand der West-Indische maetschappy boodschapte : ja dat alles noodwendig in 't wild moest loopen , tenzy d'Algemeine Staeten 't werk by de hand sloegen . De versche soldaeten , by hem overgevoert , wierden aenstonds na *Taperica* gescheept , ten hulp-steun van *Schuppe* : die , aldus gestijft , met ses honderd koppen landwaerd inrukke ; doch wierd zoo raeuwelijk onthaelt door duizend *Portugeesen* , dat sestiën man achter liet . Zedert kreeg *Hoog-straeten* last , om *Schuppe* by midder-nacht met drie duizend man te bestooken in sijn schans : te meer nadien uit de gevangene , welker zommige levendig gevierendeelt wierden binnen *Salvador* ,

Meineedigheid der
Portugeesen.

Helden-
daed van
een Bra-
siliaen.

Blar ver-
moord.

Schuppe
geslagen.

bericht

bericht was ingebracht : dat *Schuppe* geen twaelf honderd koppen ten tegenweer konde wapenen. *Hoogstraeten* dan besprong de schans aen twee zijden zeer heftig. De storm duurde twee uren : in welke vier honderd *Portugeesen* sneuvelen , behalven een merklijk aental gequetsten. Weinig voor den dageraad trokken de stormers af : en lieten groote papieren achter , vertoonende geschilderde vuur-roers , pikken , hellebaerden , morgen - starren , knodzen , swaerden , pijlen , groote en kleine kruisen met de letter H. vermengt , onder welke Latijnsche vervloekingen stonden tegen 't Nederlandsche geweer. De *Portugeesche* lijken hadden zulk papiere-beschut by zich. Buiten twijffel was haer wijs gemaekt , dat aldus onquersbaer zouden vechten : even gelijk eertijds *Thomas Muncer* vader der *Weder-doopers* de zaem-gerotte boeren uit *Swaben* en *Frankenland* ten strijd moedigde onder *Frankenhuisen* tegen *Georgius van Saxon* , met verzeekering : hy zoude alle koegels in sijn mouwe vangen. Ondertusschen quamen negen roofschepen , by *Hollandsche* en *Zeeuwfche* koopluiden toegetaekelt , voor de *Brasilfche* kust kruisen ; want zulk was staets-gewijs toegestaen : ter oorzaak de *West - Indische* maetschappy haer te magteloos bevond , om vordere bystand na *Brasil* te schikken. Weshalven ook de hooge raed op 't *Reciffo* de gehuurde zeilen by de maetschappy , en voorts andere tot de zelve gehoorig , t'huifwaerd zondte meer alzoowegens ouderdom weinig dienst konden doen : ja de scheeps-timmermans oordeelden , dat verscheide meer dienden gesloopt , dan om volk na *Holland* over te voeren. Echter 't wierd gewaegt ; doch ses der swakste scheepen quamen nooit te voorschijn. Maer de negen roofschepen mackten vijf *Portugeesche* zeilen prijs : en , zedert onder *Bankerts* vlagge geraekten , vermeersterden vier andere schepen vol zuiker gelaeden in d'inwijk *todos los Santos*. Men wierp honderd en twintig *Portugeesen* en vijftig *Hol-*

Hoogstraetens nederlaeg.

Vreemde wapenen.

Thomas Muncer.

Portugeesche prijsen.

landsche overloopers buiten boord. *Brasil* verzocht spoedige bystandaen 't *Vereenigde Nederland* ; doch de Staeten aldaer geraekten over hoop : vermits de *Spaensche* koning door sijn gefant in 's *Graeven-haege* een vreedens-voorslag deed , met aanbieding : hy zoude de *Portugeesen* in *Brasil* bestooken. *Zeeland* wilde geenzints luisteren na eenige onderhandeling met *Spanje*. d'Hooge raed op 't *Reciffo* , verkundschapt deser tweespalt , stond zeer verzet : te meer alzoow *Bankert* , d'eenigste schrik voor de vyand ter zee , door de *Zeeuwfche* Staeten te huis ontbooden wierd : 't welk hem d'Algemeine Staeten duidlijk verbooden. Dit verachterde niet weinig de *Brasilfche* zaeken. Men schreef op 't *Reciffo* een vasten- en beede-dag uit : ten einde 't God beliefte 't *Vereenigde Nederland* in eenigheid te verbinden , en 't gedrukte *Brasil* genaedig te zijn. De soldaeten alhier waeren tot achtien honderd versmolten. De leestocht konde schaersch verstrekken voor zeven maenden. De hooge raed vond raedzaam iemand uit haer vergaederling na 's *Graeven-haege* te schikken : om den uitersten nood van *Brasil* aldaer bekend te maeken. Elk wilde gaerne dese last uitvoeren. Boven andere wenschte de voor-zitter *Schoonenburg* 't ongelukkig *Brasil* te mogen achter hem zien ; doch , dewijl sijn vertrek niet zonder morren des volks zoude toe-gaen , is *Haeks* afgevaardigt : ten einde in den schoot des vaderlands ter neder leide een droevige klage : namentlijk of de *Nederlanders* in *Brasil* gebannen waeren , om te vergaen door honger en kommer. Indien de staet niet gezind was , genoegzaeme heirkrachten over te schikken , waer toe meer volk en kosten gespilt ? Waerom niet de verhongerde zielen van 't *Reciffo* , *Parayba* , *Taperica* , en *rio Grande* te huis ontbooden ? Met tien duizend man konde *Brasil* niet alleen in stand gebragt ; maer ook van de *Portugeesen* ontledigt. *Haeks* dan ging nevens *Hinderson* (in geen achtling zedert de ne-

Aenbod van Spanje.

Oneenigheid in den Hage.

Slechte stand van 't Reciffo.

Klage van Haeks.

Bankert na Zeeland: derlaeg aen *rio Grande*) op *Bankerts* schip met vijf andere zeilen na 't vaderland. Dese vloot voerde geengewoonelijke zuiker-laeding; maer een ballast van misnoegde boots-gezellen, verminkte en zieke soldaeten, ondienstige *looden*, verarmde reizigers, gevangene *Portugeesen*, en schaersche leef-togt, slechts voor tien weken: daer anderzints alle vaertuig, op de wederom-togt uit *Brasil*, drie maenden levens-middelen plagt in te nemen; doch men konde nu zoo veel niet misschen. De hooge raed ontwierp thans een vaste voet, op welke ieder vertrekken zoude: namentlijk dat haer naemen in een lijst aen de kerk-deur, geduurende ses weken, moesten aengeteikent staen: ten einde de schuld-heeren geen schaede leeden, by 't af-scheepen der schuldenaers, of een misdadige den verdiende straf ontliet. Indien eenig schipper iemand weg voerde tegen de beraemde orde, verviel in swaere breuke. Een raets-heer en de bezorger van 's lands geld-kist bezochten alle schepen zeer naeuw, eer 't anker bestonden telichten. *Piere Moreau* verhaelt, hoe een man en vrouw, by gonst der boots-gezellen zonder verlof-briefje binnens boords gerackt, haer lieten kuipen in een ton, om d'onderzoekers te ontdonkeren: wierden beide zedert gestikt bevonden. Maer *Bankert* stiert aen een beroerdheid, na dat de voornoemde schepen naeuwelijx een week zee hadden gehouden. *Hy* was een man, die door heldenstukken van slecht bootsgezel tot hopman gevordert was: welk ambt manhaftig bekleede. Zijn achting rees byzonder zedert tegen dertien *Duinkerkers* sloeg, van welke drie in de grond schoot: by drie aengeklamt, en door overige beschooten, weigerde zich op aengeboden lijfs-genaede over te geven: stelde zijn oudste zoon met brandende lont aen de kruid-kaemer, gelastende op levens verlies 't schip nevens de drie *Duinkerkers* te doen springen, zoo haest zulx gebod. De bruske stoutmoedigheid verbaesde den vyand: zulx *Bankert* ruimte kreeg, en eer een wrak dan

't schip binnen bragt. In *Duins* bevocht hy groote eer tegen den Spaenschen zee-voochd *Oquendo*. Zijn twee zoonen, die den laetsten snik haers vaders by woonden, beletten dat des zelf swaerlijvig licchaem buiten boord gezet wierd, hoewel ondraegelijk stonk: ja diervoegen, dat de spijseen leelijke snuf kreeg. 't Hielp niet, 't ingewand weg geworpen wierd, 't lijk gezouten, met vier dik zeil-doek omwonden, in een gepekte kist verborgen en onder de ballast begraeven lag. Ses mael was matroos beefig, om den overleeden ammirael *d'Oceaan* tot een rust-plaets te geven; doch vreesde voor ongemak, wanneer den Zeeuwfschen boodem onder de voet kreeg. De vloot ondertusfchen, gevordert tot achter *de Vlaemsche eilanden*, wierd beloopen van zulk een swaere storm: dat 't oude schip des onder-zeevoogds over midden borst: 't meeste volk wierd gebergd. Tusschen *Calis* en *Doeveren* ontmoeten ze acht *Oostendenaers*, tegen welke zy haer slag-vaerdig mackten; doch dese betoonden alle vriendschap uit last der Spaensche koning. Alle levens-middelen waeren ten einde, wanneer voor *Vlissingen* ten anker liepen: alwaer *Bankerts* lijk met heerlijke lijk-saetsie ter aerde besteld wierd. Ondertusschen had 't *Vereenigde Nederland* een vloot toegerust, tot bystand voor 't benauwde *Reciffo*: alzo *Portugal* geen ooren had, om den eisch der West-Indische maetschappy te voldoen; want dese oordeelde, by de meeneedige opstand *der Brasilsche Portugeesen* twee honderd en tachtig; tonnen goude ten achteren te zijn: welke penningen zy voor haer gelede schaede vorderde. De *Portugeesche* koning ondertusschen begon met het werk in *Brasil* verleegen te staen; want eerstelijk had hy geen andere gedachten, of *Brasil* zoude binnen drie maenden in zijn handen vallen: vermits 't verraed aldaer zoo listig was bestooken. Ook dacht niet, dat zich d'Algemeine Staeten met den handel der West-Indische maetschappy zouden bemoeien: daer

*twist over
sijn lijk, ter
oorzaak
zeer stonk.*

*Swaere
storm.*

*Portugal
saer verleegen
met den
Brasilschen
handel.*

*Orde op
't vertrek-
ken uit Bra-
sil.*

*Vreemde
voorval.*

*Bankert
sterft:*

zijn lof:

daer nu het tegendeel bemerkte. Hier quam by een derde quaed : namentlijk de Spansche kroon hengelde , om een vredens-besluit te treffen met 't Vereenigde Nederland. Men leide dan enkelijk toe om de vloot , na *Brasil* geschikt , of te rugge of ten minsten op te houden. Uit *Portugals* naem deed de Fransche gefant zeer voordeelige aanbieding. De koning wilde wederom inruimen alle veroorverde plaetsen in *Brasil* : en de geleedene schaede vergoeden. Immers konden d'Algemeine Staeten niet meer bevechten door de wapenen , als haer buiten oorlogs-gevallen en kosten gegeven wierd. De vloot ondertusfchen , na *Brasil* geschikt , bleef leggen : terwijl de Staeten beraedslagen over een antwoord op de verhaelde voorflag. Maer wanneer *Haeks* in den *Haeg* bericht bragt , wegens den trouwloosen handel *der Portugeesen* , keerde 't blad t'eenemael om. De Portugeefche gezant liep voor de tweede reis levens-gevaer ; doch 't schennis wierd voorgekoomen met de gevankenis van d'aenstookers tot oproer. Ook wierd de vloot gelast , de togt na 't *Reciffo* te verhaesten , met belofte : dat een andere vloot , met ses duizend koppen bemant , eerlang zoude volgen. *Haeks* geschikt , om zulk antwoord te rugge te brengen , veinsde zich ziek ; doch wilde by beter gezondheid , gelijk voorgaf , volgen. Maer de nieuwelinx aengenoomen matroosen en soldaeten begonden te zaemen op te staen : zy wilden niet vertrekken na *Brasil* , alzoo bericht waeren : hoe zy niet alleen dagelijx ten vleesch-bank gebragt wierden , onder een ongezonde lucht , en op onbekende wegen : daer de vyand van de lucht geen misquaemheid had , en van de kennis der wegen zich ten voordeel diende ; maer dat ook op de reis veel ongemak moesten uitstaen , en aenland ellendig honger-brokken. Weshalven al die buiten scheeps boord quamen , zich weg-pakten. Einde-lijk den laersten der winter-maend des jaers sestien honderd zeven en veertig , geraekte de vloot onder zeil.

Aenbod der Portugeesen aen d'Algemeine Staeten.

Vloot na 't Reciffo : 1647.

opstand der vlootelingen.

Eenige weeken voor 't vertrek van dese vloot , was *Schuppe* benoodzaekt 't eiland *Taperica* te verlaeten , tot ontzet van 't *Reciffo* , welk de *Portugeesen* , uit een opgeworpen schans aen d'over-zijde der rievier *Biberibi* opgeworpen , ten mols-hoop schooten : niemand was sijn leven zeker in d'huisen of op de straet. De Portugeefche gezant *Francisco de Sousa Continho* bood ondertusfchen den Algemeine Staeten aen : hy wilde zelf na *Brasil* trekken : en aldaer delanderyen , den West-Indische maetschappy ontveldigt , wederom ter hand stellen. Doch de maetschappy eifchten behalven vergoeding der schaede ook de stad *Salvador* en *Terceira*. Men handelde ook met graef *Maurits* , om de tocht na *Brasil* t'heervatten. Sijn eisch liep soo hoog , dat 't werk bleef steeken ; want hy begeerde veertig duizend guldens voor sijn taefel jaerlijx , vijftig duizend gedurende sijn leven , twintig duizend tot d'uitrusting , en twaelf duizend man , om *Salvador* te beleggen : alzoo de plaets by vier duizend bezettingen verzeekert wierd , en dartig karveelen zeil reede lagen voor *Lisbon* , die vier duizend koppen derwaerds zouden overvoeren. Doch de vlootelingen , onder de vlagge van *Witte Corneliszoon de Wit* uitgevaeren , zijn temets tot op d'helft versmolten. *Angola* en *Loanda* wierden door de *Portugeesen* bemagtigt. De West-Indische maetschappy hield ernstig by d'Algemeine Staeten aen , om handhaeving. *Holland* , in 't eerst niet zoet op 't voorgeslaege verzoek , voegde zich ten laersten tot *Gelderland* , *Uytrecht* , *Overysal* en *Groeningen* : die een raedslot uitmaekte : namentlijk de Portugeefche gezant zoude rond uit zeggen : of sijn koning wilde herstellen aen de West-Indische maetschappy , al 't geen dezelfde bezat , ten tijde wanneer 't tienjaerig bestand met *Portugal* is afgekondigt? *Francisco de Sousa* antwoorde : hymoest , belangende *Loanda* , nieuwe last uit *Lisbon* verwachten , dewijl 't veroveren van die plaets eenige verandering inbragt. De Staeten schep-ten geenzints vernoeging in zulke

Schuppe breekt op van Taperica.

Aenbod des Portugeefche gefants.

1648.

Onderhandeling met graef Maurits.

1649.

Handel der Algemeine Staeten met de Portugeefche gezants.

uir-vluchten, als schaedelijk en schandelijk voor 't *Vereenigde Nederland*: en stelden ter uitvoering de punten te vooren beslooten: Namentlijk de Oost-Indische maetschappy wierd gevolmagtigt de Portugeesche schepen prijs te maeken, tot betaeling van de vijftien tonnen gouds ten behoeve der West-Indische maetschappy tegen *Portugals* overlast verstrekt: de West-Indische maetschappen ontving brieven van weder-neming, om op alle Portugeesch vaertuig voor rekening van *Brasil* te kruisen: de sterkten der West-Indische maetschappy in *Brasil* zullen de Staeten verzeekeren met vierde-half duizend man. Doch d'afgezondene hulp-benden verrichten aldaer weinig. Den zeventiende van sprokkel-maend des jaers sestig honderd negen en veertig, drie duizend sterk, behalven twee honderd *Negers* en even zoo veel boots-gezellen, die ses veld-stukjens en een mortier gaede sloegen, na *Gararappes* gekruist, vonden den vyand op een berg diervoegen voordeelig begraeven, dat hem niet konden bespringen: hy dan deed met kleine benden geduurige uitvallen: en week geswind binnen sijn beschansing. Eindelijk dan braeken *Schuppe* en de raeds-heer *Goch* op, niet zonder wanschikte orde: wshalven de *Portugeesen*, die weinig min als dardehalf duizend uit maekten, d'achterhoede vinnig aen tasten. 't Hielp nier wat vlijt de bevelhebbers aen wenden, om 't volk te brengen tot stand. Ieder trachte zich te bergen door de vlucht. De Portugeesche ruiters, bestaende in honderd en dertig lanciers, hielpen veel aen kant. Elf honderd *Nederlanders* bleven op de plaets leggen, en negentien vaendels ten zegen-prael voor de *Portugeesen*. De kolonellen *Brink* en *Houteryve* sneuvelden. Ten vijften dagna d'ongelukkige veld-slag, verkreeg *Goch* bewilliging, om de dooden te begraeven, die bereeds wegens der zonne-hitte niet alleen buiten gemein stonken; maer onkenbaer laegen, gepikt door 't gevoogelt, en andere by 't wild gediert gescheurt. 't Geschut en vordere oorlogs-be-

hoefden bleven achter. De sterkte op 't eiland *Thomas* wierd nu ook aen de inwoonders verkocht. *Zeeland* be-
toonde haer, boven andere land-
schappen *des Vereenigden Nederlands*,
gevoelig wegens de trouwloose han-
deling der Portugeesche kroon.
Dreigde vergoeding van schaede te
zoeken op allerley wijze: of dat an-
derzints de West-Indische maetschap-
py te grondging, aen welkers hoofd-
zomme, drie honderd en sestig ton-
nen gouds, de steden *Middelburg*,
Vlissingen en *Veere* voor een vijfde deel
aenpart droegen. 't Geschrey van we-
duwen en weesen, hier by verkort,
doorsneed ieders hart. De Algemeine
Staeten taekelden ondertusschen toe
ses swaere schepen en even zoo veel
jagten, bemand met acht en twintig
honderd koppen voor *Brasil*: alwaer
het alles slordig toeging. d'Hooge
raed klaegde over de krijgs-raed, en
d'ammirael *de Wit* wegens 't verval
der vloot: de kielen wierden door de
worm opgegeeten, de stok-visch en
't brood van de milt en kalanders, het
spek en vleesch door het zout: gort
en erwteten stonken vermost: hy vond
geen plaets om te kiel-haelen, noch
hout tot vertimmering der schepen.
Indien geen voorraad van 't een of
't ander verkrijgt, zie geen kans, schreef
hy, hoe te huis zal keeren: had zon-
der eenige verrichting gekruist op de
Portugeesche vloot voor *rio Janeiro*:
konde op 't *Reciffo* noch zeilaedje,
noch touw-werk, noch leef-togt van
den hoogen raed bekoomen: wilde
liever, indien 't met een goed gemoed
mogt geschiede, *den Turk* dienen dan
de West-Indische maetschappy: een
eerlijk man was te goed, die aldus sijn
leven moet eindigen. 't Liep alles in
't wild. d'Hooge raed viel klagtig
over de koppigheid der zee-voochd
de Wit: als dewelke niet anders be-
oogde, dan te vertrekken. De be-
windhebbers leiden de wijt op de
wan-betaeling van 't onderstand, by
de landschappen *des Vereenigden Ne-
derlands* belooft. *Nederland* hield zich
ten hoogsten 't onvreden over de
trouwloosheid der Portugeesche
kroon. De Zeeuwfche Staeten dron-

*Zeelands
yver voor
Basil.*

*Basilfche
opperhoof-
den twistig.*

*Klagte van
d'ammirael
de Witte.*

*Schuppe en
Goch schan-
delijk geslae-
gen.*

*Fammerlij-
ke toestand
der verslae-
genen.*

gen hard: men behoorde *Portugal* aen te tasten. *Amsterdam*, eenfdeels niet zeer genegen tot de West-Indische maetschappy, andersdeels bekommert voor 't verlies van haer *Portugeesche* handel, hield zich koel. *Vriesland* liet 't gantsche werk drijven: ter oorzaak geen voldoening genoot, wegens eenig vereisch belangende de Oost-Indische maetschappy. *Walter Schoonenburg* voor-zitter in de *Brasilische* hooge raed schreef aen d'Algemeine Staeten: d'Ammiraal *de Wit*, nevens vijf hopmannen, was trouwloos gekeert na 't vaderland, met zoo veel leef-rocht als bekoomen konde: zulk 't *Reciffo* naeuwelijx voor drie weken mond-kosten overhield. Ten zy toevoer kreeg, was benoodzaekt 't *Reciffo* ter bescheidenheid van de *Portugeesen* over te geven. In 's *Graeven-haeg* ondertusschen wierd overflag gemaakt, wegens 't vinden der kosten, die vallen moesten op de twintig schepen en vijf jachten, tot *Brasils* onderstand geschikt. Maer de ammiraal *de Wit* t'huys gekeert wierd uit kracht der beschuldiging van de *Brasilische* hooge raed en de veld-overste *Sigismond Schuppe* gevangen gezet op de voor-poort binnen 's *Graaven-haeg*. Tot *Rotterdam* en *Amsterdam* geraekten ook de vijf zee-hopmannen, die nevens hem buiten bewilliging der hooge raed van 't *Reciffo* vertrokken, in hechtenis der ammiraliteiten, hier toe gelaft by d'Algemeine Staeten. Doch d'overigheid tot *Amsterdam* (oordeelende zulk doen haer rechts-macht te krenken) verzocht aen d'ammiraliteit aldaer ontslaeging der gevangene hopmannen. Terwijl geen uitslag quam over 't verzoek, sloeg d'Amsterdamsche opperschout 't ammiraliteits gevangene-huis open: en haelden d'hopmannen *Steven Kuiper* en *Nicolaes de Witte* uit de hechtenis geweldiger hand. 't Zelve wedervoer den ammiraal *de Wit*; want de Staeten van *Holland* wilden hy op vrye voeten gesteld wierd. *De Wit* beriep zich op de last der Algemeine Staten, volgens welke verbonden was niet langer als voor een jaer de West-Indische maetschappy in *Brasil* te die-

nen. Hy had meenigwerf de *Brasilische* hooger aengesprooken, of haer eenig naeder bericht belangende de tijd sijns diensts van hooger hand was toegekomen: 't welk altijd ontkende. Doch, sprak *de Wit*, 't schein de West-Indische maetschappy hem zochten onder beuls handen te laeten sterven: ten einde niet betaelde de tachtig duizend guldens, welke aen haer ten achteren stond. Terwijl dit werk aldus bleef hangen, verzocht een nieuwe *Portugeesche* gezant *Zouza Macede* gehoor by d'Algemeine Staeten. Na langwijlig overflag, wierd het verzoek ingewilligt. *Macede* dan begon met een schamper verwijt: als of de Staeten 't recht der volkeren schonden, zoo lang hem gehoor hadden geweigert. Hy verhaelde wijd en breed de verbonden en 't vermaegschappen van ouds her tusschen *Portugal* en 't *Vereenigde Nederland*. Gebruikte vorders verscheide beweeg-redenen tot vrede. Vertoonde eindelijk een volmagt-brief, behelzende: hoe vermogt te sluiten wegens d'herstelling der plaetsen, den West-Indische maetschappy in *Brasil* ontweldigt. Doch wanneer hem de plaetsen in 't byzonder schriftelijk wierden overgelevert, welke de maetschappy eischte, gaf ten antwoord: de vereischte herstelling was den Algemeine Staeten aengebooden. In plaets van aenneeming zondenze een swaere vloot na *Brasil*: om met de wapenen te haelen, 't geen by vriendelijk verdrag konden krijgen. Onaengezien de gepleegde vyandschap hield de *Portugeesche* koning sijn woord: maer de Staeten vergrooten haer eerste eisch, in plaets van met d'eerste vergenoegt te wesen. Ondertusschen waeren de *Brasilische Portugeesen* meer verbittert, en diervoegen wapenkundig geworden: dat haer zelf volkoomen konden beschermen: of indien moogelijk te kort schooten, zouden *Castilien* te hulp roepen. Zulk *Portugal* niet meer gezach had over de wederspannige in *Brasil*. Evenwel, om den *Nederlandschen* staet, zoo veel moogelijk, voldoening te geven: de koning bood aen een gelijk-waerdige

Brief van
Schoonen-
burg.

De Wit in
den Hage
gevangen.

Handel der
overigheid
tot Amster-
dam.

Verant-
woording
van de Wit.

1651.

Reden van
de Portugee-
sche gezant
in den Hage.

vergelding, namentlijk vrye handel op *Brasil*, tachtig tonnen goudsaen de West Indische maetschappy, acht honderd duizend guldens voor de Zeeuwfche weesen, en betaeling van alle byzondere schulden wederzijds. *Macede* maekte geen gewach van herstelling der *Brasilfche* plaetsen, en scheen in sijn gantsche vertoog met d'Algemeine Staeten den spot te drijhen. En dese toonden zich dieswegen gevoelig: lieten den gezant aenzeggen: hoe hy alle vordere onderhandeling met hem plotzelyk afsneden, en niet meer voor gezant erkenden. De schuld-heeren, ook die aen sijn voorzaet *Sousa Continho* merkelijke penningen ten achteren bleven in 's *Graevenhaege*, vorderden betaeling: welke eindelijk bequamen. In *Brasil* ondertusschen liep 't werk der West-Indische maetschappy hoe lanx hoe meer te rugge. Ia diervoegen, dat op 't jaer sestien honderd vier en vijftig alle sterkten quijt-geraekte. *Walter Schoonenburg* deed hier af in 's *Graevenhaege* duldaenig bericht. Na een moeyelijke reis van vier maenden, sprak hy, op 't einde der hooy-maend voor *Vlissingen* ter reede geloopt, hebbe d'eerste gelegendheid gezocht: om de rechte geschaepentheid des verlies van 't *Reciffo* bekend te maeken. d'Algemeine Staeten hebben genoegzaam bericht wegens de *Brasilfche* toestand zedert onse aenkomst derwaerds, en voorts van tijd tot tijd. Alleenlyk dient de laetste uitkomst van dit treur-spel geopent. 't Schijnt de beloofde bystand volgens aenschrijven des voorleeden jaers, niet alleen by de bewind-hebbers, maer ook uit naem der staet gedaen, te rugge gebleven is, door de droevige oorlog tusschen *Britannien* en 't *Vereenigde Nederland*. De *Portugeesen* hebben zich gedient van dese ongelegendheid: 't *Reciffo* te water belegert met seftig schepen, en te land met een magtig heir, by welk zich lieten vinden een merkelijk aental *Moradores*, *Mulaeten*, *Mamelukken*, *Brasiliaenen* en *Negers*. Den twintigsten der winter-maend des jaers sestien honderd drie en vijftig, nam 't beleg een aenvang. Wat

orde gehouden is tot tegenweer, kan blyken uit de nevens-gaende dag aentekening. d'Oorzaeken dan des verlies zijn verscheiden: namentlijk een algemeine onlust tot den oorlog: de soldaet klaegde over wan-betaeling, schaersheid van levens-middelen en naektheid: de krijgs-behoefsten ontbraecken voor schepen en sterkten: de wapen-huizen stonden leedig: *de farinha*, 't eenigste brood op 't *Reciffo*, rees van dertig stuivers tot dertien guldens. De *Portugeesche* veld-overste strooyde aller wegen briefjens, waer by aen ieder *Nederlander*, tot hem overgelopen, beloofde ander-half honderd guldens, een nieuw kleed en vry overvoeren na *Holland*. Ook klaegden d'ingezeetenen van 't *Reciffo*, zy waeren haer lijf niet zeker: alzo 't krijgs volk dreigde de stad af te loopen, gelijk bereeds geschied was op 't eiland *Itamaraca*. Hier uit ontstond een algemeen gekerm en verzoek: men zoude immers een goed verdrag by de *Portugeesen* bedingen, eer alle in haer moordaedige handen vielen; want zy hadden genoegzaam haer bloed-gierige inborst getoont tot *Serinhaim* en elders: alwaer de mannen aen de storm-paelen zijn verworgt, de vrouwen en kinderen tot een eeuwige slaeverny weg-gevoert. Eindelijk kan niet nalaten hier by te voegen 't ongelijk my byzonder treffende: namentlijk dat daer aen genoomen was voor drie jaer, ik geen ontslag heb konnen krijgen in negen jaer: en hoewel beloofte was alle ses maenden betaeling van mijn zuur-verdiende loon, heb in ses jaer niet genooten. Ettelijke dagen voor *Schoonenburg*, had ook *Sigismund Schuppe* in de vergaedering der *Algemeine Staeten* opening gedaen wegens den *Brasilfchen* handel. Het kan, sprak hy, Hoog-moogende Heeren, niet onbekend zijn, hoe ik, zedert 't jaer sestien honderd acht en veertig, van tijd tot tijd hebbe overgeschreven de dagelijxe verswaking der krijgs-magt in *Brasil*, meest veroorzaekt door overloopen tot den vyand, en 't overloopen door slecht onthael, schaersche leef-togt, wan-betae-

Brasil ver-
looren.

1654.

Bericht van
*Schoonen-
burg* wegens
't verlies
van *Brasil*.

Schuppens
verhael we-
gens het
overgaen
van 't *Re-
ciffo* aen de
Portugeesen.

betaeling en 't weigeren van aflossing der uitgediende soldaeten. Ten zy 't verval met nieuwe vlooten herstelt wierd, moest noodwendig *Brasil* te gronde gaen. Tot hoe grooten verloop 't werk aldaer gekomen was, kan blijken uit de gemeine kreet der krijgsknechten, die opentlijk riepen, toen de Portugeesche vloot acht en sestig zeilen sterk voor 't *Reciffo* ten anker liep: haer verlossers van d'ondraegelijke dwinglandy der Nederlandsche bewindhebbers waeren nu by de hand: zy zouden de lange achterstallen haelen uit den roof op 't *Reciffo* te vinden, in de huisen van de vrye luiden. Ter tijd als de gezeide vloot te voorschijn quam, lag hier niet meer dan een schip: welk binnen ontbooden, ten einde 't scheeps-volk eenige dienst deed, zecwaerd stak: zulx geen tegenweer te water konde geschieden. De sterkte *Altena*, by den vyand belegert, verzocht meer oorlogs-behoefsten, als 't *Reciffo* had. Wegens gebrek van geld konden de bolwerken niet in stant gebragt, om 't geschut te draegen: gelijk door d'hopmannen *Cornelis Caroen* en *Otto Keye* alhier bekendgemaekt is. Dewijl nu noch het een noch 't ander by de West-Indische maetschappy bezorgt wierd, heeft eindelijk d'hooge raed 't *Reciffo* aen den *Portugees* moeten inruimen. Doch de bewindhebbers, gevoelig over haer verlies, namen geen vergenoeging met d'overgeleeverde stukken by *Schoonenburg*, *Haex* en *Schuppe*: ter oorzaak niet vervatten de dag-aenteikening van alle verhandeling, noch de bescheiden, om 't een en ander te bewaerheiden, noch den staet der pakhuisen, eer 't *Reciffo* over-ging. Voorts eischtenze voldoening op de navolgende punten: namentlijk, waerom de sterkte *Afogados* verlaeten is? De bezetting uit het noorden niet na 't *Reciffo* ingetrokken? Geen vaste voet op 't land gehouden, mits bezettende d'overige plaetsen, zedert 't *Reciffo* over-ging? Waerom zoo luid wierd uitgekreeten 't gebrek van levens-middelen en oorlogs-behoefsten, tot verflaewing des volks? Waerom 't aengeboden geld

by zommige burgers niet aengenoomen wierd? Des vyands vloot niet aen brand gestooken, dewijl dit werk, volgens voorslag van zommige, licht te doen was? Hoe bewijfen zouden d'onwilligheid der soldaeten, nadien geen krijgs-hoofden hier over klaegden? Of wel middelen ter hand zijn geslaegen, tot moed-geving van de belegerde? Wie, en wie niet, 't overgeven toestemden? Of geen gunstiger voorwaerden konden bedongen worden? Waerom, tegen alle oorlogs gebruik, de plaets geruimt, daer geen vyand omtrend was, en meer gezorgt is voor de krijgsmagt, als West-Indische maetschappy. Wijders gaven de bewindhebbers redenen, waerom oordeelden niet schuldig te zijn aen de soldaeten, zedert *het Reciffo* den vyand ter hand stelden: aengezien van die tijd als gevangenen moesten aengemerkt, en die geen dienst den West-Indische maetschappy deden. Zulx verzoek-schrift wierd den Algemeine Staeten behandigt, en by d'Hollandsche en Zeeuwsche Staeten beslooten: *Schoonenburg*, *Haex* en *Schuppe* in haer huisen te verzeekeren: ten welken einde dan *Schuppe* bewaekt wierd by ses soldaeten. Tegen den negende van herfstmaend des jaers sestiende honderd vier en vijftig, zijn uit de krijgs-raed beschreven binnen 's *Graeven-Haege* de kolonels *Wijnbergen*, *Kirchpatrik*, *Byma*, *Killegreuw* en *Hallart*, d'onder-kolonel *Schot*, d'opper-sarjanten *Dorp*, *Drost*, *Santen*, de graeflijkheids-bezorger *Wilhem van Stryen* en geheim-schrijver *Alfen*. 't Gemein gerucht liep: de *Portugees* had by de verovering van 't *Reciffo* bekomen meer dan twee honderd meracle stukken, meest heel kortouwen, en vier honderd yzere stukken, zamen geschat op tien honderd duizend rijxdaelders. De pakhuisen waeren genoegzaam voorzien van allerley lijfs- en oorlogs-behoefsten. 't Geen de West-Indische maetschappy toebehoorde, wierd den vyand ten buit gegeven: d'hooge raed en krijgs-magt bedongen eigendom van al haer goederen. *Schoonenburg* quam zomwyl in veertien dagen van

Schoonenburg en *Schuppe* in verzeeking genomen.

Rechtens uit de krijgs-raed over *Schuppe*.

Gerucht wegens d'hoedanigheid des overgaen van 't *Reciffo*.

De Bewindhebbers klagen over *Schoonenburg* en *Schuppe*:

eischen voldoening van haer handel.

sijn

zijn kamer niet: liet alles in 't wild dryven. *Schuppe* liet verluiden: daer was wel overvloed van levens-middelen; doch, als de zelve begonden t'ontbreken, zoude geen voordeelig verdrag kunnen bedingen. In 't noorden lagen vijf honderd soldacten: die, na 't *Reciffo* ontbooden, de belegerden aldaer zoo sterk konden maeken binnen, als de belegeraers buiten waeren. *Schuppe* verontschuldigde zich tegen dese beschuldiging, met de last hem gegeven: namentlijk te staen onder de hooge raed, zonder wiens bewilliging hy niet een soldaet mogt afvaerdigen. Doch de krijs raed, beschreeven om over 't verrichte by *Schuppe* te oordeelen, weigerde zulx: ten zy te gelijk onderzoek deed na 't verhandelde by *Schoonenburg* en *Haeks*, onder welke *Schuppe* stond op 't *Reciffo*. Desegaven voor, zy waeren benoodzaekt tot over-leveren van 't *Reciffo*, door verscheide dringende redenen: men konde namentlijk geen staet maeken op de soldaeten, als de welke bestaende uit allerley landaerd tot den vyand daegelijx trouwloos over-liepen: 't krijsvolk maekte geen elf honderd man uit, welk ten minsten eens zoo sterk moest zijn, om de sterkten *Frederik Henrik*, *Ernestus*, *de Bruin*, *Waerdenburg*, 't *Water- en Land-slot*, *Maurits-stad* en 't *Reciffo* behoorlijk te bezetten: ter zee hield de Portugeesche vloot zoo scherpe wacht, dat niet een schip in of uit mogt: ook quamen geen kruisers, hoewel op ontbooden, te voorschijn: ja 't eenigste schip der West-Indische maetschappy, genaemt *Brasil*, liep tegen dank der hooge raed zeewaerd: de vyand konde onmoogelijk uit zijn begraeving op-geslaegen worden: 't onbrak aen geld en werk-tuig ten oorlog vereischt: niemand wilde arbeiden aen de bolwerken en borstweeringen of tegen de Portugeesche loopgraeven: 't krijsvolk dreigde haer opper-hoofden gebonden den vyand over te geven, ten einde een goed verdrag mogten bekomen: men zag geen hulp uit *Nederland* te gemoet: en dewijl de soldacten, boven haer tijd dienende, zich van krijs-

Verontschuldiging van *Schuppe*:

van *Schoonenburg* en *Haeks*.

eed ontslaegen oordeelden, wilden alles zonder slag of stoot den *Portugeesen* ten besten geven: waer door zoo veel duizend zielen voor 's vyands moord geweer bloot stonden. d'Hooge raed, door dusdaenige dringende redenen beweegt, vond eindelijk goed met de *Portugeesen* te verdragen, op de volgende voorwaerden: *Francisco Barrette* hoofd over *Pernambuco* steld in ceuwige vergetenis al 't geen tusschen de Portugeesche kroon en de West-Indische maetschappy te water of te land ooit of ooit voorgevallen is: onder dit verdrag zijn begreepen alle wie het zoude mogen zijn, zelfs ook de *Jooden*: aen ieder word vergunt vrye eigendom der bezittingen: de *Nederlanders*, getrouwt met Portugeesche vrouwen, zullen 't zelve recht genieten, als of *Portugeesen* waeren, gelijk ook die zich onder *Portugals* gehoorzaamheid willen blijven: de sterkten rondom 't *Reciffo* en *Maurits-stad*, als namentlijk *de Vijf-boek*, *de Bruin*, *Drie-boek*, *sant Joris*, 't *Water-slot*, 't huis *Boavista*, 't klooster *Antonio* en de kat binnen *Maurits-stad* moeten aenstonds met haer geschut en oorlogsbehoefden den *Portugeesen* ingeruimt: de bezettingen, mits de wapenen overleveren, mogen drie maenden op 't *Reciffo* verblijven: haer goederen t'huifwaerd vervoeren, en zich op de reis dienen van de leeftogt in de pakhuizen gevonden: de schulden, die iemand aen eenige *Portugeesen* ten achteren blijft, zal hy mogen vorderen by 't hof binnen *Lisbon*: 't vaertuig voor de *Brasilische* kust kruisende, mag vryelijk voor 't *Reciffo* ten anker loopen, en de *Nederlanders* af-haelen. Vorders floot *Francisco Barrette* dit na-volgende verdrag met de krijsraed op 't *Reciffo*: alle vyandschap zy wederzijds ter neder-geleid: 't krijsvolk zal uittrekken met gewoonelijke wapenen en vliegende vaendels, welke zullen worden opgeslooten, ter tijd toe afscheepen: 't eiland *Fernando Noronho*, *Siara*, *rio Grande*, *Parayba*, *Itamarica*, *Maurits-stad*, 't *Reciffo*, en alle sterkten en reduiten rondom met haer geschut, vervallen in handen der

Bedingpunten, op welke 't *Reciffo* overgegaen is aen de *Portugeesen*.

Bedingpunten voor de soldacten.

Por-

Portugeesche kroon: de zieken en ge-
 quetsten mogen zoo lang in de gast-
 huizen blijven, tot volkoomen her-
 steld zijn: aen alle zy vergunt volle
 vergiffenis, ook den verraeder *Antonio*
Mendos. Dese schandige verdrag-pun-
 ten wierden onderteikent by *Andrae-*
as Vidal, *Alfonso d'Albuquerque*, *Francisco*
Alvarez Moraira, *Allanoël Correia*, *Gys-*
brecht de Wit, *Huibrecht Brest*, *Wilhem*
van de Wal en *Wilhem Falloo*: ter zijde
 stond *Francisco Barrette*. De Neder-
 landsche krijgs-knechten, uit 't *Reciffo*
 gescheept na *Holland*, klaegden aldaer
 over de bewindhebbers, die betaeling
 weigerden, zedert 't *Reciffo* den vyand
 in-ruimden: zy hadden betaeling ont-
 fangen in Brasils-geld, verscheelende
 van 't Hollandsche vijf en twintig ten
 honderd: ja kreegen in plaets van geld
 bedurve klederen, zuur bier, boont-
 jens, *farinha*, verrotte tabak en stin-
 kend spek, aengereekent, als waerdig
 waeren. De Algemeine Staeten vol-
 magtigden vorders de voornoemde
 krijgs-raed, om recht te doen over *Si-*
gismund Schuppe; doch dese vond haer
 in dit stuk verleen: ter oorzaak de
 Staeten elkander niet verstonden, we-
 gens de rechts-vordering over *Schoo-*
nenburg en *Haeks*; want *Holland* dreef,
 dat ieder behoorde te recht gestelt by
 sijn eigen landschap, daer d'andere
 meinden zulx te staen aen 't oordeel
 der Algemeine Staeten. En voor dese
 vergaeding bragten de bewindheb-
 bers haer klagten: zy konden 't Brasils-
 che krijgs-volk geen betaeling doen,
 dewijl niet ontvingen de penningen,
 die 't *Vereenigde Nederland* had be-
 looft: sulx gevaer van leven liepen, we-
 gens 't onbezuifde graeuw, vorderen-
 de de verdiende zoudye. Zy verzoch-
 ten vorders, dat op middelen gedacht
 mogt worden, om den Portugeeschen
 koning tot reden te brengen. Einde-
 lijk heeft de krijgs-raed uitspraek ge-
 daen over 't verhandelde van *Schuppe*
 in *Brasil*: zy verwees hem, vervallen
 te wesen van 't geen voor-gaf aen de
 West-Indische maetschappy goeds te
 hebben, zedert den ses en twintigste
 van louwmaend desjaers sestien hon-
 derd vier en vijftig, wanneer 't verdrag
 hielp sluiten met *Barette*, wegens

't over-leveren van 't *Reciffo*. Onder-
 tusschen behield *Portugal* een volkoo-
 men bezit van *Brasil*; doch niet buiten
 vrees en oorlog. Weshalven de Portu-
 geesche gezant in 's *Graeven-Hage* den
 Algemeine Staeten aenbood tot ver-
 goeding der schaede, die de West-Indi-
 sche maetschappy in *Brasil* had gelee-
 den, tachtig tonnen gouds: voorts
 een vrye handel op *Brasil*, en betaeling
 der schulden, die de *Brasilsche Portuge-*
sen ten achteren stonden aen de West-
 Indische maetschappy; maer *Brasil* we-
 derom over te geven, was buiten magt
 der Portugeesche kroon. Hier tegen be-
 loofde *Spanje*: hy zoude *Brasil* den *Ne-*
derlanders ter hand stellen, zoo haest
Portugal 't onder-bragt. De Zeeuwfche
 Staten begonden na sulc een voorflag
 scherp te luisteren: als dewelke gebe-
 ten op de trouwloose ondankbaerheit
 der *Portugesen*, niet anders wenschten,
 dan na weerwraek. *Holland*, dewijl gro-
 te handel op *Portugal* dreef, hield meer
 tot vrede. d'Engelsche koning bood
 sijn dienst aen, tot bemiddelling der
 geschillen tusschen de Portugeesche
 kroon en 't *Vereenigde Nederland*. Ein-
 delijk wierd, de feste van oogstmaend
 desjaers sestienhonderd een en zestig,
 de vrede met *Portugal* geslooten. De
 beding-punten luiden aldus: *Portugal*
 belooft uit te keeren aen 't *Vereenigde*
Nederland tachtig tonnen gouds, of
 in greden gelde, of in zuiker, tabak
 en zout, of uit den tol, die in de Portu-
 geesche havenen gevordert wort: 't ge-
 schut op 't *Reciffo* zal de West-Indische
 maetschappy wederom ter hand kom-
 men: de zout-koopmanschap tot *sant*
Uves, en vorderc handel na *Portugal*,
 of de gewesten in *Africa* en *Brasil*, on-
 der *Portugal* geoorlog, word den *Neder-*
landers vry gestelt, mits betaelende de
 tollens, welke de *Portugesen* self opbren-
 gen: de veroverde plaetsen wederzijts
 blijven in eigendom des bezitters: de
 koning vermag nooit eenig beslag te
 doen, onder wat voorwending 't soude
 mogen wesen, op eenig Nederlandsch
 vaertuig: welk ook aen de vyanden
 der Portugeesche kroon vermag toe
 te brengen allerley oorlogs-gereed-
 schap, mits 't selve niet vervoert werde
 uit d'havenen van *Portugal*: wegens

Portugal's
aenbod:

als ook
Spanjens.

Engelands
bemiddeling.

1661.

De Staeten
maeken vrede met *Portugal*.

Klagte der
soldaeten.

Klagten der
bewindheb-
bers van de
West-Indi-
sche maet-
schappy.

Uitspraak
over
Schuppe.

1654.

geloofs-verschil zal geen *Nederlander* voor eenig rechter gedagvaert worden: hem zy vergunt vrye oefening der gods-dienst in sijn huis of schepen, en bequaeme begraef-plaets: indien eenige onlusten reesen tusschen *Portugal* en *Nederland* zullen de zelve niet strekken tot nadeel des handels ter weder zijde; want het zal ieder koopman vry staen sijn schulden in te manen en goederen onverhindert af te schepen: door't misdrijf van eenige onderdanen in *Oost* of *West-Indien*, mag dit tegenwoordig verbont geenzints gebroken: de voldoening hangt aen't straffen der schuldige door sijn wettelijke rechter: d'havenen voor oorlogs-schepen en koopvaerdy-vaerders blijven ter een en ander kânt geopent: de *Nederlanders*, in *Portugal* handelende, mogen gewapent gaen, wooningen bezitten, pak-huizen sluiten: de goederen, in vyands vaertuig ingescheept, worden voor goede prijs verklaert: de *Brasilsche Portugesen* moeten haer achterstellen aen de *West-Indische* maetschappy, of wie't zoude mogen zijn, deuchdelijk opbrengen: waer over drie gevollmagtigden binnen *Lisbon* byzonder zullen zitten, om d'ingebragte bewijsen te onder-zoeken, en voorts zonder de gewoonlijke omweegen, in rechtsvordering gebruikelijk, te vonnissen: 't gewijsde zal aenstonds van hooger hand ter uitvoering gesteld. Weinig dagen na 't gesloten vredens-verbond vertrok de *Portugeesche* gezant *Henrik Sousa de Tavares*, en quam op't einde der herfst-maend binnen *Lisbon*. Niet alleen *Gelderland* en *Zeeland* hielden haer zeer r'onvreeden over dit verdrag; maer ook *Groeningen*, beschuldigende den voorzitter *Schuilenburg*, dat zich tegen orde te voorbaerig in 't sluiten met *Portugal* getoont had: ja toegegeven, 't geen by de Staeten van *Groeningen* hem niet gelast was; want zy verstonden op geen andere voet tot de gezeide vrede: dan dat *Portugal* de beloofde tachtig tonnen-gouds in baeren gelde betaelde binnen korten tijd: daer in tegendeel wierd toegestaen een betaeling met koop-waer, en op lang dag. Weshalven 't beslooten verdrag met *Portu-*

Gelderland, Zeeland en Groeningen te onvreeden over 't verbond met Portugal.

gal door *Joan Schuilenburg*, op naem van *Groeningen* en *Ommelanden*, allenthalven quaed keurde, en by gevolg vernietigde, Ja *Schuilenburg* wierd om dese daed, by welke zedertook andere beschuldigingen ingebragt wierden, ten swaerde gedoemt; doch hy ontsnapte uit d' hechtenis. Die't vredens-verbond met *Portugal* geslooten ongaerne zaegen, brachten verscheide swaerigheden in: namentlijk de *Portugeesche* koning had 't verdrag alleenlijk onder-teikent, zonder de rijxstanden: waer uit bleek de krachteloosheid van 't verhandelde: te meer alzo de kroon eerlang stond te vervallen aen 'skoninx broeder, of wel licht wederom onder *Spanje*. En van waer zullen de beloofde tachtig tonnen gouds, tot vergoeding der geleeden schaede in *Brasil*, komen? Datze *Portugal* geenzints wil geven, blijkt aen verscheide staeltjens, als welke niet minder houd dan een voltrokken verbond. En wat betaeling kan de koning met zout geven, daer de zoutpannen niet hem, maer byzondere koop-luiden toebehooren? Hy heeft geen inkomsten als 't *brasilien-hout*. De tolln zijn doorgaens by de *Jooden* verpant. *Portugal* moet noodwendig door d' oorlog met *Spanje* van jaer tot jaer verarmen. 't *Brasilsche* geschut, versmolten of verdonkert, zal nooit te recht komen. De vrye vaert op *Brasil* is bereeds geweigert aen de twee scheepen *Lammeren-burgen Catharina*. Ettelijke *Amsterdamsche* zeilen hebben, tegen 't gesloote verdrag, tweemaal aen de *Portugesen* moeten vertollen, eerst tot *Lisbon* en voor de tweede reise tot *sant Uves*: behalven dat d'havnen meesters een schandige overloonden *Nederlandsche* schippers afpersen. Men houd onder versierde voorwendfels niet alleen de koopvaerders; maer ook de oorlog-schepen, ettelijke weken aen malkander, in de *Portugeesche* havnen geduurig op. De mishandeling der *Nederlanders* gaet de kerf te buiten: zy worden na de goddeloofse zinnelijkheid van een moedwillige *Portugees* ter hechtenis bestelt. En niet minder is vry als d'oeffening des waeren gods-

Schuilenburg ter dood gedoemt.

Redenen waerom 't verbond met Portugal quaed gekeurt wierd.

dienst. Ondertusschen doen de Portugeesche zee-roovers *Tamborin*, *Carlos* en *Bils* groote schaede omtrend 't Nederlandsche vaertuig. Niet lang geleeden haelde *Tamborin* de fluit *de Olifant* op *Cadix* reede by nacht weg: welk schip tegenwoordig van *Lisbon* af-steekt na *Brazil*. Dese en verscheidene andere redenen wierden by staetkundige ingebragt: niet alleen om te bewyfen, dat de vrede met *Portugal* getroffen schaedelijk en schandelijk was; maer ook dat *Portugal* niet minder hield als haer woord. d'Ervarendheid leerde te mets, hoe de voornoemde klagten niet t'eenemaal ongegrond waeren; want als, op 't jaer seftien honderd vijfen seftig, d'Algemeine Staeten de tonnen gouds, welke nu tweejaer ten achteren stonden, binnen *Lisbon* vorderden, kreegen ten antwoord: 't Rijk was diervoegegedrukt door d'oorlog tegen *Castilien*, dat geen geld konde misschen. Zedert wierd een voorslag gemaakt by d'Algemeine Staeten, tot herstelling der vervallene West-Indische maetschappy; doch met weinig gevolg. Weshalven de hoofd-deelgenooten in de gezeide maetschappy den Staeten binnen 's *Graeven-haeg* een verhoogter hand stelden, behelzende kortelyk 't geen van tijd tot tijd was voorgevallen: namentlyk de maetschappy had ten eersten ingeleid vier en zeventig tonnen gouds, veelvloten onder d'ammiraelen *Wilkens*, *Ioan Dirks zoon Lam*, *Boudewyn Henrix zoon*, *Pieter Hein*, *Adriaen Pater*, *Henrik Lonk*, *Dirk Uitgeest*, *Pieter Ita*, *Loos*, *Cornelis Houtebeen*, *Lichtbart*, *Bankert* en andere ten verscheiden tyden uitergeruft: waer door de Spaensche magt een ongemein groote krak heeft gekreegen, tot byzonder voordeel des *Vereenigden Nederlands*: also de *Spanjaerd*, niet alleen sijn magt verdeelen moest, om *America* te bewaeren; maer ook op en voor *America* de rijkdommen, zeenuwen des oorlogs, quyt raekte, met welke den staet alhier geweldig had gedrukt. En wie weet niet, hoe de West-Indische bewindhebbers tot eigen nadeel haer oorlogs-magt lieten gebruiken, om den vyand, op

de Veluwe ingebrooken, te stuiten, toen 't *Vereenigde Nederland* scheen te hangen aen een zijde draed? En wat zoude het geweest zijn, indien de magtige Spaensche vloot onder *Oquendo*, in *Duins* bevochten door den zeevoochd *Martyn Tromp*, versterkt was geweest met de ses en seftig zeilen, welke de graef *la Torre* tegen de West-Indische maetschappy moest gebruiken voor de Brasilsche kusten? Hoe heeft vorders de maetschappy aengeweekt 't zee-vaerend volk: als welke, op 't jaer seftien honderd negen en twintig, meer dan honderd schepen in het vaer-water hield, en over de vijftien duizend koppen in dienst. Weshalven 't *Vereenigde Nederland* overslag maekende, dat d'oorlogslasten voor de maetschappy te swaer vielen, jaerlijx onderstand toestond: welk nochtans niet is opgebragt. Waerom geld op renten wierd opgenomen, en een bylaeg van dertig tonnen gouds by de deelgenooten in de maetschappy gedaen, tot herstelling der zelve. Doch 't een en ander is aen de swaere oorlog gepilt, zonder genot der zeven tonnen gouds jaerlijx, by de Nederlandsche staet beloofst. Ook heeft de togt van *Henrik Brouwer* na *Chili* den kas grootelijx ten achteren gezet: dewijl de togt, aen den vyand ontdekt, vruchteloos af-liep: hoewel hy ondertusschen diefweegen groote schrik kreeg: alsoo *Brouwer* een weg uit vond, om binnen twee maenden van 't *Reciffo* 't rijk *Chili* te bezilen, en by gevolg den Spaensche moogendheid een korte doodsteek te geven: dewijl haer rijkdom lanx *de Zuid-zee* bloot leid. Dit alles heeft den *Spanjaerd* afgedrongen het aenzienelijk vreedens-verbond voor 't *Vereenigde Nederland*, geslooten binnen *Munster* op 't jaer seftien honderd acht en veertig. Doch onaengezien de West-Indische maetschappy zulke merkelyke voordeelen den staet heeft toegebragt, is zelf blijven steeken onder een last ten verderf, en zonder bystand verlaeten: als blijkt by 't slot der rekening door de bewindhebbers overgelevert aen de Algemeine Staeten; want de bewindhebbers

1665.

1668.

Bondig
vertoog by
d'hoofd-
deelgenooten
in de West-
Indische
maetschapp-
py aen de
Algemeine
Staeten
overgele-
vert.

1

komen aen haer te kort ses en scellig tonnen gouds, drie en veertig duizend, twee honderd en negentig guldens. Weshalven gedwongen zijn geld te lichten, tot betaeling der loopende renten. Ondertusschen hield de West-Indische maetschappy omtrend vijftig swaere schepen in 't vaerwater: haer volk-plantingen en zoutpannen stonden zeer wel. Zoo haest verleng ontving der verlcende gunstbrief tot het uit-einde deser loopende eeuw, en voldoening van de Portugeesche kroon, volgens 't laetst gesloote verdrag, zoude den handel met nieuwe wakkerheid voortgezet worden. Indien nochtans d'Algemeine Staeten omtrend dit billijk verzoek eenige swaerigheid maekten, zy konden hier over de bewindhebbers hooren: die buiten twijfel alle voorgewende swaerigheid lichtelijk zouden op-lossen. Ach hoe veel duizend weduwen en wesen schieren by de West-Indische maetschappy te kort, welke haer penningen hebben te kost geleid aen de krijgs-magt, die in de twaelf eerste jaeren *den Spanjaerd* zulk een afbreuk deed, dat de schaede begroot word op elfhonderd en tachtig tonnen gouds? 't Verzochte by de hoofd-deel-genooten hebben de Algemeine Staeten toegestaen: zulk de West-Indische maetschappy, uit kracht van een nieuwe vergun-brief, den handel op *Africa* en *de Caribische eilanden* als noch drijft: benoodzaekt ondertusschen *Brasil* te laeten in handen der trouwloose *Portugeesen*: die zedert aldaer gelijk te vooren meenigte *Brasiliaenen* volgens haer schrijven tot de schoot der Roomsche kerk bragten. Doch de voort-zetting des Roomschen geloofs onder de woeste *Brasiliaenen* wierd meer te rugge gezet, zedert 't jaer vijftien honderd drie en tachtig: wanneer *de Mamelukken* (zoo worden genoemd die gebooren zijn uit een Portugeesche vader en Brasiliaensche moeder) een aenhang van nieuwe gods-dienst maekten. Zy verkooren een Mameluksche paus, bisschoppen en priesters: onderhielden de biecht: lasen misse en roosen-

hoedjens: riepen 't volk tot 't gebed door 't geklop op geholde kalabassen: gebruikten boeken, van boom-schorren gemackt: de boeken begrepen in kris-kraffen veel bygeloovige kerkzeden: stelden groote heiligheid in 't beeven, uit-steeken der tonge en een hol geluid, voortgebragt uit de borst, tot welke verrichting een zeker kruid knaeuwden: gaven voor, hoe haer ouders, over ettelijke honderd jaeren gestorven, te scheep herwaerds stonden te komen, om *Brasil* van 't Portugeesche jok te verlossen: *de Portugeesen* die door de vlucht ontsnapt zouden verandert worden in visschen of verkens: waeren zeer op de zelve verbittert, ter oorzaak zy d'oude ingezectenen ten grooten getae vermoord, van de zee-kusten landwaerd in verdreeven, en tot ellendige slaverny vervoert hadden. Maer *de Brasiliaenen*, zedert de West-Indische maetschappy een vaste voet op *Brasil* kreeg, zijn geocsent, om met 't Europese geweer om te gaen: zommige hebben de zijde *der Portugeesen*, en andere van *de Nederlanders* gekoosen. Te vooren toen noch versch voor oogen stonden de bloedbaeden tegen haer landzaeten aengerecht, plachtenze elkander ten oorlog op te hitsen. d'Aenzielijkste wegens ouderdom riepen tot de jongmanschap: Zullen wy wachten, niet zonder luye flaeuwhartigheid, dat *de Margniaten* (zoo noemenze *de Portugeesen*) en *die Peros Engaipa*, zoo veel gezeid als *schalke volkeren*, ons binnen de hutten overvallen? Thans kloppenze met de handen op d'oxelen en billen, en schreeuwen: *Erima, erima, toxouquinambaults comoni, ouassou, tan, tan*: dat is, *geenzints, geenzints, gy sterke jongelingen, laet ons wreeken de dood der vaderen*. d'Aenmoediging tot de strijd duurt gemeinlijk ses uren lang: na welke de meenigte aendachtig, zonder te kikken, luistert: en rukt geswind uit alle dorpen ter bestemder plaets in grooten getal te zamen, met de swaere knodsen *tacapes* ses voeten lang, de sterke bogen *orapats*, scherpe pijlen, en schilden, trom-

en naor iz
bestaet.

Schaede der
Spanjaerd,
geleiden by
de West In-
dische
maetschap-
py.

Een nieuwe
godsdiens
der Mame-
lukken in
Brasil:

Brasiliae-
nen hoe el-
kander tot
den oorlog
plagien op te
huzen:

mels-

mels-gewijs gemaakt, van de huid des beest *tapirouffou*. Meesten tijd bestaet 't leger uit acht of tien duizend man: waer over bevel voeren, die de meeste menschen gedood en gegeten hebben, kenbaer aen diepe kerven gesneeden lanx de borst, billen en dyen en vol swart poeyer bestrooit, welk altijd in de lit-teikenen blijft. De vrouwen draegen in d'ooren lange ketenen van slek-huisjens, slingerende over de borst en schouders: het aengezicht is vol veel-ervrige ringen met streepjens rondom bezet: den hals en armen versierenze met banden uit witte dunne beentjens: volgen de mannen ten oorlog, ten einde de leef-togt torzen. Met d'hoornen *inubia* vorderenze 't heir ten geschikte slag-orde: andere pijpen op menschen-beenderen, te voeren geslacht. Indien een water-togt doen, gebruiken schepen uit schorfen, ieder kan vijftig man voeren, die ongelooflijk snel voort-roeyen. De sterkste spoeden voor uit met groote stilheid. Zoo meenig man, vrouw of kind in haer handen verval, word aenstonds op de roosters *boucans* gebraden. De dorpen bestaen uit wooningen tachtig en honderd treden lang, weinige, die naest aen den vyand leggen, zijn met pael-werk tegen een aenloop versterkt. De veldslaegen gaen zeer yzelijk toe. Wanneer malkander in 't gezicht krijgen, verheffen wederzijds een gehuil, niet ongelijk der wolven: welk hoe swaerder verdubbelt word, hoe meer en meer naderen. De hoornen en schinkels geven ondertusschen een naer geluit. Zy slingeren wederzijds de tanden der vyanden, aen snoeren gereegen twee ellen lang om den hals: schreuwen, dat d'een den ander terstond ten spijs verstreken zal. De pijlen, met allerley vederen gepronkt, vliegen by duizende door de lucht. Een gequetste rukt de pijl uit, in welke gelijk een raefende hond bijt. Met d'houte knodsen slaenze d'herfenen aen stukken. 't Gevecht duurt doorgaens ettelijke uren, eer d'een voor d'ander het veld ruimt. De gevangene gemest

haer bevel-
hebbers:

vrouwen:

haer water-
togten
merkwaer-
dig:

Veld sla-
gen zeer
yzelijk:

verstrekt tot spijs op een vroolijke maeltijd. Na dat met de meenigte ze-<sup>Vreesd ont
hael met d'
gevangene-
nen.</sup>ven uren gedanst en gezoopen heeft, word by drie mannen met touwen, gevlochten uit basten der boom *iura*, gebonden, en door het dorp geleid. De gebondene keert 't aengezicht herwaerds en derwaerds, snaeuwt desen toe: *hoort gy, ik heb uwe vader gegeten: en wederom tot andere: uwe broeder is door my gebraden: uwe neef smaekte eertijds lekker: over mijn dood zal genoegzaeme wraek genoomen worden.* Aldus rondom gevoert, stappen wederzijds af die den gevangene leide, en rukken 't touw stijf om des zelfs middel toe, zulk noch voorwaerds noch achterwaerds wijken kan. Thans worden den gevangene, aen voeten en handen los, steenen en pot-scherven toe gereikt, en hem gezaid: *neem wraek van u dood, eer gy sterft.* Geswind dient hy zich van het toe-gereikte werp-ruig, smijt naieder dien bereiken kan, en als de steenen ontbreken gooyt zeer verwoed met aerde. Eindelijk komt de beul, vol vederen bestooken, met een swaere knodze, en vraegt: *hebt gy niet t'eeniger tijd iemand onser bloed-verwanten opgegeten?* Onverzaechd antwoord de gevangene: *Pache tan tan, aiouca, atoupave: dat is, Ik ben die sterke, die veele van u volk doode en op-at:* en leggende beide d'handen op 'thoofd, roept blijdelijk: *hoe dapper heb ik my in zulk werk gedraegen?* De scherprechter snaeuwt hem hier op toe, en daerom zult gy ook, van my gedood, tot spijs voor dese meenigte verstreken. De gevangene antwoord stoutmoedig: *Wat is hier aen-gelegen, dewijl niet ongewrooken zal sterven?* Terwijl spreekt, word hem de kop met een knodze van achteren te pletteren geslaegen. Op 't neder-gestorte licchaem valt sijn vrouw, (want d'overwinnaer ontziet hem niet de gevangenen in echt te verbinden aen sijn fuster of dochter) en beweent 't lijk met geveinsde traenen: alzo onder d'eerste haers mans gebraden vleesch eet. Ondertusschen loopen d'oude wijven toe, en broeyen 't licchaem in ziedend water, tot de huid af-stroopt.

Hoe een
gevangene
geslacht en
gegeten
word.

De heer, wien de gevangene toequam, deelt onder zijn gasten met groote vaerdigheid 't schoon-gemaekte lijk. De stukken, op d'houteroosters *boucans* te braeden gelcid, nemen de oude vrouwen waer, likken 't afdrupende vet, vermaenen de nevens-staende jongelingen, om meer zulke kost toe te brengen, en bestryken met het bloed d'aengezichten der kinderen. Ten laetsten vat ieder gast een stuk, en knaewt niet zonder wreed gezicht 't vleesch ten been toe af. De beenderen worden tot zegg-teekenen bewaert. Doch gelijk de *Brasiliaenen* elkander ongenaedig quellen, alzo wordenze inschelijx gantsch jammerlijk door de duivel (zy noemen hem *Aygnan* en *Kaagerrel*) geplaeft. De zichtbaere getuige *Ioan Leerius Borjonjon* verhaelt, hoe hy haer meenigwerf zag sweeten van benauwdheid, met d'handen kloppen op de dyen, schreuwende: *Mair autourassap, aequerey, Aygnan atoupave: dat is, mijn sot, mijn makker, den duivel vrees ik voor*

De Duivel
quelt de
Brasiliae-
nen onge-
naedig.

alle ander quaed. Onder verscheide ziekten, welke *Brasil* onderhaevig blijft, treft *pians* niet min besmettelijk als de Spaensche pokken, ontstaende uit geilheid: 't gantsche lichaem staet slijf van puisten, grooter dan 't lid van een duim. Anderzints worden de vreemdelingen in *Brasil* zeer gequelt met zinkingen, veroorzaekt door de koude des nachts; gelijk ook mer zee-re oogen, diese krijgen, wanneer onder den blaeuwen hemel loopen by zonnen-ondergang of in den vroegen dageraad. De klem gaet ook alhier buiten gemein in swang: welk iemand diervoegen schielijk overvalt, dat hy binnen weinig tijd neder-plotst, verstijft en een yzelijk geluid geeft. Zommige beginnen haestig te knersfen op de tanden: de mond word scheef getrokken en toe-geklemt: d'afgang ontschiet haer: loopen veeltijds gevaer van te stikken. Behalven dese quaeden, vallen taeye sluimen uit 't hoofd en 't rugge-been op de leeden, welke de zenuwen en 't geel-

Haer ziek-
ten hoeda-
nig:

als ook der
vreemde-
lingen in
Brasil.

hair

hair verstrammen : waer by komt een koude verflijving van aderen, slag-aderen, 't vleesch, vlies en huid. Doch geen ziekte verslint of quelt in *Brasil* meer menschen als de roode loop, water-zucht, 't drukken ter kamer-gang, 't rood melesoen, de gal-ziekte, ontsteeking der aers-darm, de wormen, maefelen en vuurige schurfdheid. De bejaerde *Brasil*iaenen zijn doorgaens ervaerene kruid-kenners: zy haelen de kruiden schrande uit de bosschaedjen: en eigenen die den kranke van binnen en buiten voorzichtig toe. Byzonder boven alle menschen wetenze raed tegen vergif. By de genees-middelen, die haer van hand tot hand zijn overgelevert, blijvenze hartnekkig: willen liever 't leven dan gevoelen in desen af-staen: en zy misfchen niet altijd; maer be-toonen menigwerf, datze d'artzeny beter vatten, als d'Europische wond-heclers. De geleerde *Guilielmus Piso* getuigt, hoe hy in 't leger, welk graef *Maurits* op den *Brasil*fchen boodem tegen de *Portugeesen* te veld bragt, meenigwerf gezien heeft: dat de *Brasil*iaenen haer gequetsten met versche gommen en heelende smout gelukkig genaesen: daer de *Nederlandsche* baerd-scheerders den verwonde armen en beenen af-zetten. *Piso* voegt hier by, dat hy zelf in de gast-huisen te vergeefs den konst van *Hippocrates* en *Galenus* omtrend zommige geswellen en kankers te werk leide, welke de *Brasil*iaenen met enkel zap van tabak herstelden: ja zy genaesen op staende voet door vochtigheid, uit de versche wortel *iaborandi* geperst, ingegooten den ziel-toogende, en bereeds by alle *Europische* artzen verlaeten: weshalven niet ongaerne toeliet, datze omtrend kranken en gequesten zich nevens hem lieten vinden. Vorders verscheelen de ziekten in *America* zeer veel van d'*Europische*,

Merkwaer-
dige *Bras-*
*iliaen*sche
genees-mee-
sters.

Vreemde ge-
zefing.

niet alleen ten opzicht der kenteiken; maer ook van genesing. Wanneer de ziekte niet luistert na de toegepaste genees-middelen, ontbied een huis vader of moeder de gebuuren: ten einde een hulp-middel, volgens plicht van schuldige liefde, aenwijfen, indien raed weten voor 't tegenwoordige quaed. Dusdaenige gewoonte greep ook eertijds stand onder de oude *Grieken*. Zy onderhouden vorders een zeer naeuwe eet-regel en zorge, om den zieken te bewaeren voor de zonne-straelen en land-wind des nachts. Wegens iemands krankte houd 't gewoonlijk dansen en zingen niet op. Maer indien sterft, byzonder een huis-vader, huilen over hem gelijk wolven: met een beevende stemme roept d'een den ander toe: *die sterke man is overleeden, die zoo veel gevangen tot een lekkere maeltijd en weer-wraek na huis sleepte. O wat een geswinde jager en verstandige visscher heeft 't leven afgeleid! Wy zullen hem niet wederom zien, dan als onse zielen verhuisen achter d'hooge bergen, daer de man-haste voor-ouderen, aen reyen geschaert, kuppelen.* 't Vrouw-volk, elk ander omhelsende, maekt 't grootst gebaer. Dit duurt ses volle uren, wanneer 't lijk in een graf, niet ongelijk een wijn-pijp, op sijn voeten gezet word, en nevens 't lijk een veder-cieraed en 't geen waer by de levende meest vermaek schepte. Maer nevens 't grafplaetsen de naeste bloed-vrienden vaten met meel, visch, vleesch en de drank *caouou-in*: ten einde de duivel *Aygnan* door dusdaenige offerhande verzoent, 't lijk niet weg sleepe. Doch wanneer verhuisen, bedekkenze het graf met 't kruid *pindo*. Dese gewoonte evenwel grijpt geen stand onder alle *Brasil*iaenen; want zommige eten haer afgesturvenc mae-gen op.

Rouwte over
de dood van
een *Bras-*
iliaen:
:

begrave-
nis.

Vijfde Hoofd-ftuk.

WILDE KUST of GUAIANA.

En *Maragnan*, 't noordelijkste deel van *Brazil*, stoot *Guaiana*, anderzints ook genaemt *de Wilde-kust*, bequaemelijk verdeelt in de landschappen bespoelt door de rievier *d'Amazones*, en die leggen tusschen *d'Amazones* en *Orinoque*, als ook *Orinoque* zelf. De groote stroom *Amazones*, (zommige noemenze *Tobo*, *Topoi* en *Tapera*) is eerst ontdekt op 'tjaer vijftien honderden veertig door *Franciscus Orellana*. Dese, met *Gonzalvus Pizarrus* uit *Quito* gereist, ten einde 't gewest *Cundirumarca* vonden: (alwaer d'inboorlingen, volgensbericht van een vreemde gevangene *Americaen*, met goude plaeten gewaepent gingen) geraekte na veel zukkclingsaen de rievier *Maranon*. Alhier bouwde *Pizarrus* een bergantyn, in welk de zieken en pakkaedje gescheept wierd, onder 't gezach van *Orellana*, gelast om leefrocht op te zoeken, waer aen 't leger, te land volgende, groot gebrek leed. *Orellana* dreef binnen weinig dagen met de geweldige stroom zoo verre af: dat in geen jaer kans zag wederom op te komen: had dagelijx te strijden tegen *d'Indiaenen*, die in kleine schuitjens stoutmoedig na boord voeren. Eindelijk vermeersterde hy een vlek lanx den oever, alwaer levensmiddelen, eenig goud en kleinnoodjen bequam: liep zedert groot gevaer wegens een rievier, die met yselijk gedruisch storte in 't vaer-water 'twelk hy bevoer: ontmoete vorders in twee honderd mijlen noch menschen noch woningen. Thans in een dorp uitgestapt, wierd door de dorp-voochd begiftigt met schildpadden, papegaeyen, patrysen, visch en andere leef togt: en gewaershouwt voor de strijdbacre vrouwen *d'Amazones*, die sy *Comapuyara* noemde. Tachentig mijl afgedreeven zonder tegenstand, ontmoete zeer steile en woefte bergen ter weder-zijds van d'oever: zulx nergens gelegendheid was, om aen

land eenige verversching te haelen. Gevordert tot 't bevolkte landschap *Machiparo* leed vinnige aenstoot twee volle dagen en nachten; want zoo lang vervolgde hem in ettelijke canooen *de cacique Aomagua*. Na dat een vlek had overvallen, uit welk verscheide gebaende wegen landwaerd liepen, ontmoete een rievier wiens mond drie eilanden vertoonde: dese ontving de benaeming *de la Trinidad*, besproeyende een vruchtbaere kust. Veel kleine schuitjens hielden geduurig in sijn vaer-water. Weinig beneden *Trinidad* lag een dorp en lust huis, alwaer *Orellana* veel leeftogt, zilver, goud en aerdwerk, konstig verglaest en geschildert, roofde; doch vond swaerigheid om lanx de effene wegen landwaerd te trekken, alzo het over al vol volk grimmelde. Honderd mijl afgezakt, quam aen 't gewest, gehoorig onder de heer *Paguanana*, die hem vriendelijk onthaelde, en begiftigde met schaepen niet ongelijk de *Peruaensche*, en allerley aengenaeme vruchten, welke 't land overvloedig voort brengt. Zedert ontdekte hy ter slinker-hand een rievier, die sijn pek-swart water met zoodaenig geweld in d'andere rievier wierp, dat dese een bruine streep behield twintig mijlen lang. Hy bezichtigde ettelijke dorpen, en vond ten laetsten de stroom zoo breed, dat van d'eene oever geenzints den andere konde over zien: nam alhier een dorp in, zonder tegenstand: alzo binnen de hutten niet als vrouw-volk was; doch de mannen quamen tegen den avond t'huis. Nevens een groot vlek stonden zeven hoofden op staeken: waerom 't landschap de benaeming *de las Picotas* kreeg. Hier gingen ettelijke wegen met steenen beleid, en weder-zijds met geboomt in goede orde bepoot, landwaerd. Weinig beneden *Picoias* uitgestapt, voorzag zich van maiz, schildpadden, gansen en papegaeyen: nam aen een eiland-

Verdeeling
van *Guaiana*
na.

Wonder-
baerlijke
togt van
Franciscus
Orellana.

Pek-swart
rievier.

landeken een Americaensh wijf gevangen. Dit schrander genoeg, wist bericht te doen : hoe *Orellana* was onder 't gebied *der Amazonas*, en binnens land een volk *den Spanjaerden* niet ongelijk woonde, onder welk twee witte vrouwen van beneden de rievier op, door een heer derwaerds opgebracht, verkeerden. Hy liet niet weinig dorpen aen weder zijds der oevers leggen. Ten laetsten aen een vlek geland, vond aldaer overvloedig haver, drank uit haver gekookt, kotoene-lywaeten, een kerksken rondom met wapenen behangen en twee bisschoppelijke myters veel-vervig geweeven. Voor een uithoek, diep in de rievier steekende, ging zulk een harde stroom, dat hy niet konde landen. Op d' uithoek stonden verscheide aenzienelijke gebouwen, en witte wijven groot van licchaem met lang hair die de mannen moedig ten strijd aenvoerden. Ter oorzaak op *sant Ians dag* 't gewest ontdekte, (welk zich anderhalf honderd mijl lanx de oevers met gebergt vol eiken en schoone jagt of vlakke velden dicht bewoond uit-strekte) noemde het *provincie de san Iuan*. Ontmoete eindelijk verscheide eilanden: 't grootste bereikte vijftig mijl lengte : alle hoog, lustig en vol volks : welk in schuitjens (by haer genoemt *piraguas*) *de Spanjaerden* moedig bevocht; doch dese kreegen een *Indiaen* binnen een bosch gevangen, en zoo veel bericht uit hem wegens *d' Amazonas* : datze bezaten steene huisen, bemuurde steeden, veel zilver en goud, en vier prachtige tempels, met goude plaeten gedekt en aen de zonne toegewijd. Doch *Orellana* zeilde vorders honderd mijlen, lanx een kust gehoorig onder d'heer *Caripuna*, volgens getuigenis der gevangene. d'Inwoonders schooten allerwegen vergiftige pijlen. Men wende de steven door verscheide eilanden: voer niet buiten 't gezicht des lands in de bogt *Paria*, en geraekte den elfde der herffitmaend des jaers vijftien honderd een en veertig voor 't eiland *Cubagua* ten anker, na dat achteen honderd mijl was afgeleid. *Orellana* deed bericht

sijns weder-vaerens aen 't Spaensche hof, en een verzoek, om 't hoogste bewind over 't landschap *der Amazonas*. Hy verkreeg na lang aenhouden 't verzochte. Voor *Lucar* zeilgegaen vertoefde op 't eiland *Teneriffe* met drie schepen en vijf honderd koppen drie maenden, en twee maenden op d' uithoek *Verde*. Van *Teneriffe* verlieden veele, en acht en negentig vonden haer graf-steeden aen de gezeide uithoek : alwaer ook vijftig kranken leggen liet. Na *Brazil* over-gestooken, zoude wegens langwylige tegen-wind, van dorst versmacht zijn, indien niet de stortvlaegen verversching toe-bragten. Een der drie schepen, voerende zeventig zielen en elf paerden, is nooit te voorschijn gekomen. De twee overigeliepen onder *Baxos de san Roque* en voorts honderd mijl boven *Maragnon* ten noorden : alwaer diep in zee versch water vonden. *Orellana* hield in 't versche water, en geraekte tusschen twee eilanden binnen de rievier *de las Amazonas*. Aen dese eilanden verkreeg hy by mangeling leef-tocht : zette de rievier honderd mijl op : liep ten anker nevens weinige hutten, van weinig voorraad voorzien. Alhier wierden drie maenden zoek gebracht, om een jagt te timmeren, uit een der schepen welk hy sloopte. Middelerwijl stierven zeven en vijftig boots-gezellen. Twintig mijl hooger aen-gezeilt, verloor het laetste schip. Men was bezig, om uit het wrak een bark toe te stellen : terwijl *Orellana* met 't jagt dartig dagen vruchteloos zocht na de voornaeme arm der stroom *Amazones*. De bark vol timmert binnen darde-half maend, vond boven d'eilanden *Marribuique* en *Caritan* drie swaere stroomen gevallen in *de Amazonas*, welke aldaer twaelf mijl breed was ; doch alzo te swak van volk alles gebrek had, smect over staeg na het vruchtbaer land *Comao*, alwaer honderd *Spanjaerden* zich ter neder-sloegen. d'Overige zakten met de bark af, om *Orellana* op te zoeken : welken verstonden, volgens bericht van sijn huis-

Tweede toga van Orellana zeer merkwaardig.

Land der Amazonas.

vrouw, uit hartzeer gestorven te zijn. *De Nederlanders en Engelsche*, die, zedert *de Spaenjaerden* 't werk staekten, herwaerds voeren, schrijven den mond van de rievier *Amazones* een wijde toe van vijftig of zestig mijl, welk zoo geweldig sijn water in *de Noorder Oceaen* uit-werpt; dat het tot dertig mijl haer verscheid in zee behoud, volgens d'oog-geruige hopman *Harcourt*. De west-hock *Race*, by *de Nederlanders* *de Noord-kaep* genaemt, heeft een groote vlakke, welke diep zeewaerd steekt. Voorts ter zijden af meest noordwestelijk vallen de stroomen *Taponaowyny*, *Arowary*, *Arykary*, *Cassepouri* en *Wiapoca* in *d'Oceaen*. Zommige besproeyen groote wildernissen volgeboomt, andere, vlieten tusschen lustige landouwen. Tachtig mijl de rievier *Amazones* opwaerds hebben *de Vliissingers* op *Cogemine* een smal ciland, twintig mijl lang, en door een kreek van d'oever gescheiden de sterkte *Nassouw* gesticht, en een tweede genaemt *Oranje* zeven mijlen laeger: uit welke vastigheden handel drijven met d'ingezeetenen *Arowaccas* en *Apehous*, tegen eenige Europische snuisteryen verruilende kotoen, tabak, zuiker, gommen en verscheide verven. d'Engelsche zeevoochd *Walther Raleigh* vaerdigde, op 'tjaer vijftien honderd vijf en negentig, uit *Wiapoco* den hopman *Fisher* af na *Leonard Ragapo*, in *Engeland* gedoopt voor eenige jaeren. *Ragapo* beheerschte 't landschap *Cooshebery*, gelegen tusschen de rievieren *Amazones* en *Wiapoco*; ontving *Fisher* beefdelijk, en geleide hem vijftig mijl ten zuiden landwaerd tot den berg *Cowob*: wiens top, in een diepe poel, de smaekelijkste visch, en rondom de poel het glinsterende gesteente *topaesfen* heeft. *Raleigh* liet zich aen *de topaesfen* te meer gelegen zijn, dewijl de zelve grond in *Oost-Indien* de diamanten verbergt, alwaer *de topaesfen* gevonden worden. 'tLandschap *Cooshebery* vorders rijst met vermaekelijke heuvelen; doch bestaet meest uit schoone velden en bosschaedjen. In den inham *Wiapoco* looft zich de rievier *Arocawo*, en waertert tegelijk

met de stroom *Wiapoco* tusschen d'hoofden *Oranje* en *Comariboo* in *de Noorder-Oceaen* uit. De meeste rievieren van *Guiana* leggen vol eilandkens, en konnen niet hoog opwaerds bevaeren worden, wegens deswaere water-vallen. *De Tayos*, lanx de genoemde stroomen woonachtig, zijn goedaerdig, en gaen naekt. Zy vangen visch op een zonderlijke manier: werpen slechts, 't sterk-riekende hour *ayauw* in 't water, waer door de vischen diervoegen bekaeyen, dat met d'hand gegreepen worden. De bekende Americaensche wortel *cassavi* verstrekt haer voor brood, gebakken tot ronde koeken op heete steenen, Uit dese koeken bereidenze den drank *perrinoe*, welk eenigzints smaekt na oud bier. De toe-bereiding word verricht by oude wijven en snotterige kinderen, die *de cassavi* knaeuwende quijlen, en 't quijl in een vat vol water uit-spouwen. Dit mengel-moes blijft eenige tijd stil staen: eindelijk word het door een zee gegooten, en aen 't giften geholpen met *patatas-wortelen*. Geen ongediert quelt haer meer als de kleine vlooyen *niguas*, in-kruipende tusschen de naegelen en sweet-gaten. Op de zee-kust vallen veel schild-padden, welker vleesch smaekelijk is; doch swaer om te verteeren. Schaepen hebben hier gantsch geen tier, noch ook d'hoorn-beesten. Daerentegen zouden de verken buiten gemein voortzetten, indien de vleder-muisen haer des nachts niet veel-tijds de teepels afbeeten. Doch de rievier *Wiapoco* heeft verschieide zorgelijke water-stortingen, de een hooger als d'ander. Weinig boven d'eerste storting valt de stroom *Arwy* in *Wiapoco*. Drie dagl-reisens westwaerd woenen *de Marashewaccas*, welker ooren tot over de schouders slingereren. Zy eeren binnen een geheiligd huis een beeld voor haer God. 'tBeeld ver-toont een man, wiens hielen tegen d'aerde leggen, d'elboogen rustende op de knien, de handen en 'taengezicht met een wijd-gaepende mond hemelwaerd gekeert. Ten nood-westen van *Wiapoca* rijst de berg

Mond der Amazons.

Saerkten op d'Amazones door de Vliissingers gebouwt.

Togt van Fisher.

Berg Cowob.

Landschap Cooshebery.

Tayos boe-daeeng volk.

Vreemde drank perrinoe.

Vlooyen niguas:

Vreemde vleder-muisen.

Volk Marashewaccas.

Gomeribo, welkers grond gelukkig voed tabak, maiz, cottoen-boomen en wijngaerden. Aen de zelve kant loopt de kreek *Wainary* vol versch water, een dag-reis landwaerd ten westen. Een hoog gebergt bequaem voor tabak en zuiker-riet strekt zich van de gezeide kreek na de rievier *Apurwaca*. De *Wiapocaries* bewoonen alhier een uit-gestreckte landstreek. Ten noord-westen van *Wiapoco* vloeyt *Aperwacque*, wiens gebergt Brasiliën-hout en wilde kaneel draegt lanx d'oevers. De stroom zelf neemt haer oorsprong uit een ruim meir, welker midden een hoekig eiland vertoont. Ten zuid-oosten van 't meir wonen d'*Harrytiabans*. Volgen voorts in orde de rievieren *Cauwo*, *Wia* en *Cajani*. Lanx d'eerste onthielden haer, op 't jaer vijftien honderd ses en negentig, volgens *Laurens Keymis*, de *Jaos*, door de *Spanjaerden* uit *Moruga* verjaegt. Zy bezaeten eertijds 't grootste gedeelte in *Guaiana*: en onderscheiden haer zelf van andere volkeren door afbeeldsels, geprikt in het aengezicht met de tand eens beest, den rat niet ongelijk. Doch tegenwoordig zedert 't vertrek der *Jaos*, leid 't gewest alhier onbevolkt. *Wia*, diep uit 't hooge land gevloeit, heeft een wyde mond, en onder ettelijke eilandkens een bequame reede. 't Grootste *Gowateri*, bewoont by de *Shebaios*, is lijf-tochtig, wegens overvloed van gevoogelt, visch, smaekelijke vruchten, wilde verken en ander wild. De *Triangel-eilanden* westelijker afgelegen zijn inschelijx vruchtbaer; doch geenzints te vergelijken met *Gowateri*. Zoo verre de kust alhier met gebergt rijst, draegtze Brasiliën-hout: de laeger grond brengt voort kotoen, peper, zijde, balzem en de wortelen *wiapassa*, smaekende na gember, en zonderling goed tegen buik-loop en hoofd-pijn. Voor de mond van *Cajani* doet haer hoog op 't eiland *Mattoory*, omringt door de minder eilandkens *Sannawony*, *Epenesari*, *Epone-regemeræ* en 't *Verlooren Kind*. Tussen de rievieren *Cajani* en *Macaria* ontmoetmen 't laege eiland *Muccumbro*. uit wiens midden twee bergen zich

verheffen. 't Word bewoond, gelijk ook de vaste kust, by *Caraïbes*, welker overste *Arrawicary* voor enige jaeren den *Nederlanders* groote vriendschap bewees. Zy onderhouden geen vaste voet van land-bestier: overspel en dood slag straffenze met de dood: zijn zeer min-yverig ontrend haer vrouwen: welke om de minste krenking van kuisheid d'herfenen worden ingeslaegen: ieders aenzien bestaet in 't grootste getal van wijven: d'oudste onder dese doen alle huis-werk. De *Caraïbes* worden gehouden voor d'eerste inwoonders van dit gewest; want de *Jaos*, *Sappaios*, *Arowaccas* en *Paragotos* zijn door de *Spanjaerden* herwaerds verjaegt uit *Trinidad* of *Orinoque*. De *Wilde Caraïbes* wonen dieper landwaerd, en vallen zomwijl zeer verwoed d'andere op het lijf. Doch zedert de *Nederlanders* haer van geveer voor-zaegen, lijdenze zoo veel overlast niet van de *Wilde*. Na *Macaria* volgt de rievier *Caurora* zeer eng, doch diep: en voorts de stroommen *Manamanary*, *Sinamary*, *Cuninama*, *Juraca*, *Mawary*, *Amana* en *Marawyny* vol eilanden, en in de mond vier mijlen breed. Lanx de oever wasschen kleine boomkens, welker blaederen verwelken, zoo haest een mensch de zelve aenraekt; doch bekomen wederom tot haer eerste stant, na een half uur. Vorders vloeyen de stroomen *Sorrenam*, *Sorrenamme*, *Copanama*, *Marateka* en *Curetyni*. Aen *Curetyni* hebben de *Nederlanders*, uit kracht van een gunst-brief by d'Algemeine Staeten verleent, voor eenige jaeren handel gedreven. Vervolgens loofen in d'*Oceaen* *Berbice*, *Apary*, *Maycawini*, *Mabeyca*, *Mirara* en *Essekebe*, welkers uit-waetering en fontein twintig dag-reifens van malkander afgelegen zijn: alwaar een groote meir, (de *Jaos* noemen het *Koponowini*; doch de *Caraïben* *Parime*) zich wijd en zijd uit-breed: op de noorder oever vertoont haer de stad *Manoa*. Lanx *Essekebe* valt schoon letter-hout, de verve *orellana* en veel *cassavi*. In de mond der stroom leid 't eiland

Caraïbes,
haer zeden.

Rivieren
van Guai-
ana.

Wiapoca-
ries.

Harrytia-
bans.

Jaos hoe-
daenig volk.

Eilanden
van Guai-
ana:

vruchten.

Wilde Ca-
raïbes.

Wonder-
lyker boom-
kens.

Ottoma. Eindelijk ontmoet men, tusfchen *Essebeke* en de geweldige rievier *Orinoque*, de minder vloedende *Iwapoi*, *Fauroma*, *Wayni Moruga*, *Ammacoura* en *Paryma*; voor *Parima* worden ettelijke naemloose eilanden gezien. *Christoffel Colonus*, op zijn derde togt na *West-Indien*, ontdekte 't groot eiland *Trinidad*: alwaer voor de mond der bogt *Vallena*, nevens 't fchip gevoert by *Alonso de Oieda*, groot gevaer liep door de ravelingen, die de groote rievier *Tuyapar*, anders ook *Orinoque* geheeten uit 't hooge land *Paria*, met yzelijk geweld in zee gevallen, maekt: waerom hy de gezeide mond noemde *bocca del Drago*. Zulx *Colonus*, op 't jaer vijftien honderd negen en negentig, voor *Americus Vesputius* de vaste Americaensche kust benoerde *Guaiana* gevonden heeft, tot d'uithoek *de la Vela* toe. *Diego d'Ordas* wende herwaerds drie zeilen, met vier honderd *Castiliaenen* bemant: kreeg voor *Guaiana* vier *Caraiiben* in een canoe gevangen, en van haer een esmaraud, bereikende de groote van een hand, op 't jaer vijftien honderd een en dertig. De gevangenen deden bericht, hoe opwaerds de rievier een klip stond, bestaende uit zoodaenige gesteenten, en een berg, aen welker hooge boomen wierook groeyde. De geweldige tegen-stroom en gevaerlijke ravelingen beletten *Ordas* op te zeilen. Afgeschrikt door verlies van een fchip, liep lanx de wal na *Paria* en overviel de sterkte, welke *Antonio Sedenno* bevelhebber van *Trinidad* aldaer had opgeworpen, en toevertrouwt aen *Iuan Goncales*. *Ordas* wende voor, hoe *Sedenno* tegen 's kaifers orde en buiten de paelen des gebieds onder hem gehoorig, de vastigheid maekte: behalven dat hy d'ingezee-tenen tot slaeverny vervoerde. *Martyn Iannez Tafur* bleef binnen de voooverde sterkte, door last van *Ordas*: die ondertusfchen de rievier *Orinoque* opvoer, niet zonder drukkende ongelegendheden: alzo de levensmiddelen schaersch toe-reikten, en de stekende moskieten des daegs en de bytende vleder-muisen in de nacht 't volk on ophoudelijk quelden. Ein-

delijk gevordert tot een vlek, waer over *Viapari* 't hoogste gezach voerde, wierd van hem vriendelijk onthaelt: weshalven *Ordas* aldaer overwinterde in weer-wil, van zijn vlootelingen, die liever landwaerd wilden trekken, om elders zich neder te slaen. Zoo haest de reegen-maenden ten eind liepen, zette *Ordas* wederom den rievier *Orinoque* ongelukkig op; want zijn fchip stiet tegen een droogte aen stukken: zulx hy genoodzaekt was met twee honderd voet-knechten en veertig ruiters den oever te volgen. Vijftig dagen zukelde *Ordas*, alles gebrek hebbende: ontmoete geen menschen, als weinige visschers, niet min arm: dan wild: en stuite eindelijk voor een onbekende rievier, die in *d'Orinoque* viel. De *Guaiaensche* gidze, welke *Ordas* wierd toegevoegt door *Viapari*, ried hem den oever der nieuwe rievier te volgen: alzo leide na een volk wel gekleed en rijk. Maer *Ordas* hield zijn voorige streck lanx *d'Orinoque*, tot daer de stroom over hooge klippen neder-stort, en zulk een geweldige kabbeling maekt: dat 't vaertuig van *Ordas*, welk hem geduurig op zijde hield, onmoogelijk vorder konde geraeken. Twee honderd mijl had nu achter zich, wanneer benoodzaekt wierd wegens de gezeide water val fcheep te stappen, en af te zakken. Zijn volk, afgeschrikt door de moeyelijke en gevaerlijke togt, verliet hem op 't eiland *Cubagua*: weshalven over *Hispaniola* na *Spanje* keert, alwaer cerlang door hartzeer af-lijvig wierd. Dit ongeval schrikte *Hieronimo Ortal* gezints af, om 't werk te hervatten, daer 't *Ordas* liet steeken. In 't jaer vijftien honderd drie en dertig, ging hy voor *San Lucas* zeil na de sterkte, die *Ordas* ontweldigt had den slot-voogd *Iuan Goncales*. Van hier steekt *Ortal* over op *Cubagua*: om een gedeelte van zijn volk, aldaer verzeilt, af te haelen: en schikte den luitenant *Alonso Herrera* met vijf jagten, voerende twee honderd man, tot de togt, dien *Ordas* ten halven liet steeken. *Herrera* gerackte voor *Ordas* - water - storting, en ontlaede hier zijn jagten, welke hy dicht

Merkwaerdige togt van *Herrera*.

onder

Togt van
Colonus:

van *Ordas*
zeer geveer-
waardig.

onder den oever door de storting boven de klippen geweldiger hand trok. Vlakke velden zonder menschen verspreiden zich tot de mond der rievier *Meta*: alwaer hy 't vaertuig verbergde, en ten laetsten met groote moeyelijkheid, over moerasschen en poelen, de zaey-akkeren der *Xaguas*, een volk niet min wreed als strijdbaar, onder den voet kreeg. Na een hevige gevecht, wierd hy meester van haer dorp, alwaer leef-tocht vond: gelijk ook in 't naest-gelegen vlek. Zijn uitgehongerd heir begon nu adem te scheppen: en wierd byzonder verquikt met 't voedaem en smaekelijk vleesch van stomme honden, aldaer in meenigte te vinden. Binnen dit vlek over-winterende, zijn door de *Caraiibes* heevig besprongen. De verwonde *Spanjaerden* stierven in raezerny, wegens 't vergif der quetzende pijlen: onder welke ook *Herrera* zelf aldus 't leven eindigde. Zijn staetvolger *Alvaro Ordas* keerde na 't vaertuig, aen de mond der stroom *Meta* verborgen, en zeilde aldus onverrichter zaek-te rugge; want 't oogmerk lag, om te vinden de goud-rijke stad *Manoa*, op den oever des grooten meers *Parime*. Zedert hervatte *Peter Hernandez de Serpa*, met drie honderd *Spanjaerden*, ettelijke *Brasiliaenen* en *Negers*, 't zelve werk; doch, eer hy de rievier *Orinoque* kreeg, wierd door de woeste landaerd *Wikiri* afgemaakt: achttien alleenlijk bragten de tijding van zulk droevig weder-varen. Uit *Quito* had *Peter de Orsua*, volgende de voetstappen van *Gonzalvus Pizarrus*, 't goud in *Guaianagezocht*: op de rievier *Amazones* vermoord door *Lopes Agira*, liep de togt methem vruchteloos af. Uit *Nieuw Granada* reisde ten zelve einde *Antonio Berreo* na *Guaiana*: vervallen in handen der Engelsche zee-voogd *Walter Ralig* verrichte niet anders: als dat hem bericht deed, wegens 't geen op de reise ontdekte: namentlijk hy zocht een weg te openen lanx de rievier *Cassanar* tusschen *Nieuw Granada* en *Guaiana*: voer uit *Cassanar* na de stroom *Meta*, en van *Meta* na *Orinoque*: alwaer groot gevaer liep wegens

scherpe klippen, over welke de vloed, met geweldige drift, verscheide eilandekens bespoelt. Een gantschjaer bragt hy zoek, eer aen d' uiterste grenzen van *Amapaia* geraekte: verloor te water verscheide barken, te land veel paerden en volk, door ongemak gesneuveld, of aen de vergiftige pijlen der ingezeetenen. Sestig van sijn beste soldaeten wierden afgemaakt op den boodem van *Amapaia*, wijd en zijd verspreyd lanx d' *Orinoque*: behalven 't groot getal welk aldaer stierfaen 't water, vol vergiftig ongediert: 't water vloeyde over een veenachtige en modderige grond, waer door drabbig en roslachtig was. Ses maenden hield hy huis in 't landschap *Amapaia*: maekte eindelijk vrede met d'inwoonders *Anebas*: die hem tien konstige beelden uit louter goud vereerden. d'*Orinoque* is hier doorgaens twaelf Engelsche mijlen breed en zeven honderd lang, eer in d'*Oceaan* valt: allenthalven verrijkt met rievieren, welke ten zuiden en noorden ontfangt. Hy zocht wel zuidelijk na *Guaiana* af te zakken; doch wierd belct wegens 't steil gebergt: vervorderde dieshalven sijn togt oostwaerd, en kreeg 't gewest *Emeria* onder de voet: alwaer minzaam volk en overvloedig leef-tocht vond. De landvoochd *Caripana*, omtrend honderdjaer oud, had lang verkeert by de *Christenen* op d'eilanden *Trinidad* en *Margareta*, en een goede voet van volk-bestier geleert. *Berreo* voer d'*Orinoque* af, tusschen de meenigte eilanden voor de mond der rievier na *Trinidad*, en voorts op *Margareta*, alwaer vijftig man in dienst nam. Hy zelf, afgeslooft door zulk een moeyelijke togt, bleef aen *Trinidad* uitrusten: en verviel aldaer onder d'handen der *Engelsche*. Doch eer gevangen wierd zond hy ettelijk volk te rugge na *Caripana*: die haer den weg wees, om den koning *Morequito* te vinden: dewelke voor drie jaeren met veel goude geweest was aen *Cumana* en op *Margareta*, en den *Spanjaerd Vides* zoo veel wijs maekte, wegens 't goud-rijke *Guaiana*: dat by 't Spaensche hof vergunning kreeg,

Vreemde
bonden:

als ook pij-
len:

Ongelukki-
ge reis van
Serpa:

van Orsua:

als ook van
Berreo:

op welkers
togt veel ge-
denkwaerdi-
ge zacken
zijn voorge-
vallen.

Rievier
Orinoque.

Land Em-
ria.

om *Guaiana* te ontdekken. *Vides* be-
 ducht, dat hem *Berre*o mogt voortko-
 komen, rokkende *Morequito* tegen
*Berre*o op. En dese luisterde na *Vides*.
 Hy liet dan d'afgezondene door zijn
 land trekken, om goud te haelen uit
 destad *Manoa*. d' Afgezondene, alhier
 verrijkt, keerden te rugge; doch wier-
 den op de grenzen van *Aromaia* ne-
 venseen monnik door *Morequito* ge-
 dood. Een alleen ontsnapte den bloe-
 digen dans. *Berre*o, wegens de moord
 gevoelig, schikt krijgs-knechten af:
 om wraek te nemen over *Morequito*,
 die tot den landvoochd *Vides* vlucht.
*Berre*o eischt hem uit 'skoninx naem
 van *Vides*: dewelke *Morequito* over-
 leeverd. Onaengezien een groot los-
 geld aanbod, wierd wreedelijk ge-
 dood. *Berre*o aldus niet van wraek
 verzacdigd, liep *Aromaia* te vuur en
 swaerd af: kreeg *Morequito*oos oom
Topiawari gevangen, die zijn leven
 kocht voor honderd plaeten goude
 en ettelijke edele gesteenten. Nam
 voorts veel volks in *Spanje* aen voor
 't goud, welk derwaerds overschikte:
 voer met barken op de stroomen *Bar-*
rema, *Pattroma* en *Dessequebe*: alwaer
 tegen vrouwen en kinderen eenige
 slechtigheden verhandelde, en van
 de gekochte menschen groot geld
 maakte op 't eiland *Margareta*. Dit
 bericht, welk *Walter Raleigh* uit den
 gevangen *Berre*o verkreeg, porde
 hem aen, om een togt te doen na
Guaiana. Hy vaerdigt dieshalven hop-
 man *George Gifford* met een jagt en
 bark na de rivier *Capuri*; doch 't wa-
 ter ontviel, eer 't vaertuig boven de
 zanden in de mond der stroom konde
 geraeken. 't Gelukte *Ioan Domglos*
 beter, die, inschelijx door *Raleigh*
 uit-gezonden, met booten bevond:
 hoe *Orinoque* negen armen ten noor-
 den en zeventen zuiden heeft; wel-
 ke verscheide eilanden, ter rech-
 ter zijde genaemt *Pallamos*, ter flin-
 ker *Horotomaku*, aengrijpen. De mond
 der stroom bereikt de breedte van
 honderd mijl. Op de gezeide eilan-
 den wonen de *Titiriras*, een geschikt
 en fracy volk: spreken een manhaf-
 tige tael: des zoomers onthouden-
 zehaerteland, en 's winter tusschen

bloey-mand en herfst-maend in de
 toppen der boomen: ter oorzaak
d' Orinoque, geduurende dietijd, dar-
 tig voet hooger rijft: en alle d'eilan-
 den diep onder water zet, behalven
 eenige hoogten en heuvelen. Doch
Raleigh zelf roeyde by de groote rie-
 vier *Amana* op: 't boots-volk ver-
 smachte van hette: de leestogt quam
 schaersch om. Tenzy d'Indiaensche
 pieloot een andere stroom, gemakke-
 lijker te bevacren had aen-geweesen,
 hy zoude vruchteloos te rugge moe-
 ten keeren. Uit een dorplanx d'oever
 wegens lijftogt voorzien, nam zedert
 van vier canooen een: en kreeg een
Atwaccas, die hem binnen vijftien da-
 gen in *d' Orinoque* bragt, alwaer 'thoog
 gebergt van *Guaiana* leggen zag. *Ra-*
leigh geankert voor een schoone
 zand-bank, welke op de zamen-
 vloeying van drie stroomen lag, vong
 veelschild-padden. en ontfing aller-
 ley verversching, by de landvoogd
Toparimaca minnelijk toe-gebragt.
 Dese bewoonde 't vermaekelijk dorp
Arowocay op een klein bergsken ge-
 sticht. Rondom vertoonde haer aen-
 genaeme hoven en landcryen, be-
 bouwt by de *Nepoios*, van welke *Ra-*
leigh een ervaeren pieloot binnens
 boord ontfing. Met een stijve ooste
 wind westwaerd aen gezeilt, ontmoc-
 te d'eilanden *Affapana*, lang vijf en
 twintig mijl en ses breed en *Iwana* van
 gelijke grootte. *d' Orinoque* is hier dar-
 tig mijlen wijd, en in hem vallen de
 rivieren *Arrawopana* en *Europa*. Zeil-
 de vorders voor by d'eilanden *Ocay-*
wita en *Putayma*, over welk aen 't vaste
 land de berg *Oecope* een verheven
 kruin hemelwaerd stak. Ter rechter
 zijde spreyde haer een schoon vlak
 land wijd en zijd uit. De pieloot deed
 bericht: hoe dit geweest de benae-
 ming droeg van de vlakten *Sayma*,
 ten noorden uitgestrekt honderd en
 twintig mijl tot *Cumana* en *Caracas*,
 bewoont by vierderley landaerd, na-
 mentlijk *Sayma*, *Affaway*, *Wikiri* en
Aroras. *d' Aroras* pek-swart gebruik-
 ten zeer vergiftige pijlen. *Raleigh* liep
 zedert tusschen de twee bergen *Aroa-*
mien Aio, en eindelijk ten anker on-
 der 't eiland *Murrscolima*, en voorts

zijn ver-
 richting,

dood.

Aromaia
 verwoest.

Togt van
Raleigh na
Guaiana.

Beschry-
 ving der
 rivier *Ori-*
noque.

's Volk *Tiri-*
tiras.

Raleighs
 vordere
 togt merk-
 waerdig.

Dorp *Aro-*
wocay.

De vlakte
Sayma.

Koning
Topiawari.

in d'haven *Morequito*. Dekoning *Topiawari*, oud honderd en tien jaeren, bragt op-ontbouden allerley fruit, hoenderen, gevoogelt en visch aen boord: en deed bericht wegens de toestand van *Guaiana*: te weten de gantsche landstreek tot *Emeria* toe draegt de benaeming *Guaiana*: d'inwoonders noemen zich *Orinoque Ponni*, en stooten tegen de bergen *Waracima*: aen welker andere zijde de ruime valleye *Amariocapana* leid, alwaer de *Guianiatas* huis-houden. Zuidelijker hebben *d'Oreiones* en *Epuremei*, uit vreemde gewesten herkomstig, d'oude ingezeetenen vernielt, behalven *d'Awarawaqueri* en *Cassipagoios*. *d'Epuremei* bouwden aldaer de prachtige stad *Macurewarai*. Maer *Raleigh* reis vorderende bezichtigde 't eiland *Caiana*, en quam voor de monder rievier *Caroli*, welkers stijve stroom onmogelijk konde dooroeyen: weshalven hulp verzocht aen *Wanuretona* landvoochd over *Canuria*. En dees bragt allerley verversching, en magt van volk, om d'Engelsche booren door de sterkste stroom te trekken: verhaelde vorders, hoe de rievier *Caroli*, uit het ruime meir *Cassipa* oorspronkelijk, ter slinker-hand bewoond wierd by *d'Iwarawakeri*, en 't meir *Cassipa* by drie magtige volkeren *Cassiapagotos*, *Eparagotos* en *Arawagotos*, alle geslaegen vyanden der *Spanjaerden*. *Raleigh* schikte eenig volk derwaerds, welk met groote hoop van rijke goud-mijnen te rugge keerde. 't Voornoemde meir levert ook de rievieren *Aroi*, *Atoica* en *Caora*. Nevens *Caora* wonen *d'Ewaipanoma* zonder hals en kinne: d'hoofden schuilen tot de monden toe in de schouderen. Ten noorden valt de rievier *Cari* in *d'Orinoque*, en ten westen *Limo*. Tusschen beide wonen de *Cannibales*: welker hoofd-plaets *Acamaecari* vermaerd is wegens een vreemde koop-handel; want aldaer word het vrouw-volk ter markt gebragt, en by *d'Arwaccas* opgekocht. Doch alzoo het dagelijx hard regende, en de stroom *Caroli* zeer stijf afliep, keerde *Raleigh* te rugge na *Morequito*. *Putima* koning over *Warapana* leide hem tot

Inwoonders
van Guaiana.

Rievier
Caroli.

't Meir
Cassipa.

Wonderlijk
volk.

Wederom-
togt van
Raleigh.

een goud-rijke berg in sijn land, en voorts lanx de rievieren *Mana*, *Oiana* en *Cumaca*, tot daer *d'Orinoque* zich verdeelt in drie heerlijke stroomen: de voornaemste *Cararoopana* bespoelt 't landschap *Emeria*: uit welkers gebergte de rievieren *Waracayari*, *Coirama*, *Akaniri* en *Iparoma* na de Noorder Oceaen vloeyen: gelijk ook *Araturi*, *Amacura*, *Barima*, *Wana*, *Moroooca*, *Paroma* en *Wyni*, alle armen van *Orinoque*. Zonder andere verrichting keerde *Raleigh* 't huiswaerd: en vaerdigt uit *Engeland* *Laurens Keymis* en *Thomas Masham* te rugge na *Guaiana*. *Keymis* bezocht alle de rievieren tusschen *d'Amazones* en *Orinoque*: en *Masham* de stroom *Wiapoco*. Beide smectenze onverrichter zaek over staeg. Ondertusschen bleef 't werk een geruime tijd steeken: alzoo *Walter Raleigh*, nevens *Gray*, *Cobham* en de Roomsche priesters *Watson* en *Klerk*, schuldig bevonden aen hoog verraed tegen *Jacobus*, wien *Elizabeth* d'Engelsche en Iersche kroon by erfenis na-liet, ter dood gedoemt wierd. *Jacobus* evenwel verzachte 't vonnis: zette *Raleigh* op den tour van *Londen* gevangen: alwaer veertien jaer doorbragt met 't beschryven van *Guaiana*. De koning *Jacobus* vond in sijn papieren zulk een smaek, dat hem uit de hechtenis los liet: byzonderlijk dewijlaenwees, hoe *Engeland* haer meesters konde maeken van verscheide goud-rijke mijnen, aen welke *Spanje* geen eigendom mogt voor-wenden. *Raleigh*, aldus op vrye voeten gestelt, hervatte de togt na *Guaiana* met tien schepen, in 't jaer sestiën honderd en zeventien. Geslingert door gevaerlijke stormen liep met vijf zeilen na de rievier *Calliana*: alwaer in swaere krankheid verviel. Hy schikt diehalven hopman *Keymis* met vijf schepen af na *Orinoque*: om 't volk aen de goud-mijnen te geleiden. Ieder schip voerde vijftig koppen, onder 't gezach van *Parker*, *Noort*, *Thornap* en *Raleigh de Jonge*. Aen *d'Orinoque* hielden de *Spanjaerden* een sterke bezetting, welke dapper vuur gaf op *d'Engelsche*, die groote schaede leden. Onder andere sneuvelden ook

Togt van
Keymis.

Raleigh ge-
vangen:

Sijn tweede
togt na
Guaiana
zeer merk-
waardig.

Raleghs

Raleghs zoon. d'Overige vijf zeilen bleven onder de vlagge van *Ioan Pennington* aen 't eiland *Trinidad* leggen, niet buiten vrees voor de Spaensche vloot. Doch *Keymis* konde op *d'Orinoque* zeer beswaerlijk landen, wegens de banken lanx den oever welke *Diego de Palameque*, uit *Puerto Rico* met volk en gescht versterkt, bezet hield. Eindelijk vond hy een vlakke strand: derwaerds geroeyt wierd van de Spaensche vuur-roers diervoegen raew bejeegent, dat ettelijke ter dood gewond zijn. Echter tegen de koogels ingedrongen, liet de goud-mijnen leggen, alzo de weg derwaerds door een bosschaedje liep, alwaer de vyand sijn hinder-laegen had. Ook oordeelde zich te swak, om de mijnen te bearbeiten; welker een toe-behoorde *Peter Rodrigo de Parama*, d'andere *Herviano Frontino*, de derde *Franciscus Fashardo*. Ook waeren d'Engelsche verschrikt door de wreedheid der Spanjaerden, die onlanx verscheide koop-luiden levendig vilden. *Keymis* dan dorst het niet waegen; doch alzo 't stedeken *san Thome* leedig gevluht was, rooft het 'tgeen de Spanjaerd niet konde weg-draegen, en steekt het aen brand. Vorders liep hopman *Whitmy* met een schip uit de vloot weg. *Keymis* onverrichter zaeke weder-gekeert tot *Ralegh*, wierd van hem dapper over-gehaelt: hy gaf hem de wijt van 't onnoodig spillen der kosten, en deschande der vruchteloose togt. Zoo diep tresten de schampere woorden: dat *Keymis* in de kajuit geweldige handen aen zich zelfleide. Maer *Ralegh* na Londen gekeert, wierd aldacr door de Spaensche gezant *Gondemar* beschuldigt, wegens 't verbranden van *san Thome*: sijn koning nam 't werk zoo hoog op: dar hy Engeland met den oorlog dreigde, ten zy over *Ralegh* een dood-vonnis ging. Dese bragt wel tot verontschuldiging by: de Spanjaerden toonden eerst vyandschap tegen d'Engelsche, die slechts geweld met geweld afkeerden. Ook was de zaak geschied buiten sijn last; want *Keymis* volgde geenzints 'tgeen hem geboden wierd, na-

mentlijk 'tontdekken der goud-mijnen. Hoewel *Raleghs* redenen by ieder gewichtig scheenen, zoo achte d'Engelsche koning meer gelegen aen de vrede met Spanje, dan aen eens mans leven. Men laet dan *Gondemars* beschuldiging achter; doch voert het dood-vonnis uit, te vooren gevelt wegens hoog verraed. *Ralegh* oud seftig jaer wierd uit de Westmunstersche gevangenis geleid na de markt voor 'tparlaments huis, alwaer aen een bijl op 'tschavot sneuvelde. Uit de romp stroomde ongemein veel bloeds. Hy toonde in de dood zich niet minder te zijn, als een god-verloochenacr: welke laster hem by nydige na-ging. Zedert hebben de Nederlandersche koop-luiden jaerlijx acht of negen schepen na *d'Orinoque* om tabak-laeding afgeschikt. Onder d'eilanden de *Sotavento*, is *Trinidad* 'tgrootste: leid drie-hoeks gewijs voor de bogt, welke *Paria* en *Guaiana* heeft: bereikt in de lengte vijf en twintig, en achtien mijl in de breedte: voed veel volk, hoewel een onvruchtbaere grond beslaet: vertoont drie punten d'oostelijke *de la Galera*, ten zuiden *Redonda*, na 't westen *de Anguilla*: staet vol bosschaedjen: de velden, met rievieren doorsneden draegen zuiker-ried, gember, tabak, maiz en *callavi*. Eertijds wierd het verdeelt in de landschappen *Camucaraos*, gehoorig tot den heer *Baucumar*, en *los Chacomares*, welker opperhoofd was *Maruan*. Isalsnoch bevolkt van verscheide landaerd, namentlijk *Iaio*, *Aruacas*, *Salvaio*, *Nepoios* en *Carinepagotes*. De Spanjaerden bouwden 't stedeken *san Ioseph*, nevens 't rieviertje *Carone*; doch is door *Walther Ralegh* aen koolen geleid: zulx zedert niet meer bewoonen als het vlekke *Pueblo*. Aen d' uithoek *Picho* vindmen meenigte van pek, welk in de zonne niet smelt. *Robert Dudley*, die voor *Ralegh* alhierteland stapte, ontdekte een veilige inwijk vol pelikaenen, met witte vederen, donker-roode snebben, drie vingeren breed en twee spannen lang; doch d'onderste een hand palm grooter als de bovenste: zy weeken in lengte niet

Droe vige
reis van
Keymis.

*Ralegh ont-
hult.*

Beschry-
ving van
't eiland
Trinidad.

*Thome ver-
brand.*

Felikaenen.

niet voor een middelmaetig man: aefden op visch: flokten d'oesters door, en spoogenze weder uit: om d'oesters door de warmte te doen gaepen: gaeven een geluid, niet ongelijk 't bulken van een esel: maekten haer nesten uit takken lanx d'oever. Dudley verruilde bellen, messen, glaesen en andere snuiftery met d'eilanders, moeder-naekt en rood geverft, en anderzints wel geschaepen, tegen verkens, *potatos*, tabak en hoenders. Ter zijde van *Trinidad* leid 't eiland *Tabago*: welk, ten tyde als *Laurens Keimis* aldaer lande, onbewoont was, ter oorzaak de woeste gebuuren op *Dominica* niemand te lijf lieten, die in haer handen viel. Maer wat belangt de gestalte des lichts boven *Guaiana* verscheelt onderling. Omtrend de stroom *Amazones* begint de droogte met oogst-maend, de geweldige winden en stort-vlaegen met sprokkel-maend; doch ten westen na *d'Orinoque* neemt de zomer aenvang in wijn maend, en de winter in gras-maend. De dagen en nachten zijn meest even lang: en 't onderscheid tusschen koude en hette is zeer klein. Heete koortzen, water-zucht en *de jawes* verslind veel volk. *James*, niet ongelijk de Spaensche pokken, ontstaet uit vleeschelijke vermenging met de Guaianasche vrouwen, die dit quaed van natuuren onder-heevig zijn. De ingezeetenen worden in verscheide volkeren verdeelt: de voornaemste *Caraiibes* gaen naekt, alleenlijk dekken de schaemachtige leden met een lap: welken de vrouwen weg-werpen, wanneer een of twee kinderen gebaert hebben. En dese zijn door-gaens niet min schoon als geel. Beide mannen en vrouwen bestryken de lichaemen met d'oranje verve *anotta*, die op kleine boomtjens in schaelen wascht. Zy door-booren den neus, lippen en ooren, en hangen glaese bellen of stukken koper of andere snuiftery, welke van de *Engelsche* of *Nederlanders* ruilen, aen de genoemde ledematen. Om hals, armen en beenen slingereren snoeren van korael of visch-schelpen. Haer huifsen met laege daeken, dienen tot

verblijf des nachts: alwaer kotoene hamakken, in 't vierkant stijf gespannen, ten nach-rust staen. By dag schoolenze te zamen in wooningen hoog getimmert, en rondom open, ten einde de door-waeyende wind koeft veroorzaekt. 't Huisraed bestaet uit aerde potten en schotelen, konstig geschildert. Zy leven geschaert in geslachten by malkander. 't Gesach staet aen d'outste. De krijghandel word bestierd van die de meeste gezel-slaegen zonder bewijs van smert kan verdraegen. d'Hoofden der geslachten hebben doorgaens drie of vier wijven: andere zijn met een te vrede. De mannen steeken d'handen naeuwlijx aen eenig slaefachtig werk: leggen alle last op de schouderen der wijven. Ja zelf wannecr de vrouw gebaert heeft, moet terstond tot de gewoonelijke arbeid keeren: en de man houd op een hang-bedde den kraem uit. Haer tael luid niet onaengenaem; doch valt beswaerlijk te leeren: ter oorzaak veel woorden weinig verschillen in uit-spraek, en nochtans een gantsch verscheiden beteikenis hebben. Als tegen den vyand te velde zullen trekken, zend de veld-heer aen de onderhoorige dorpen een stok, op welke zoo veel kerven staen, als dagen over-schieten tot den togt: op ieder dag word een kerf uitgesneeden: aen 't einde vervoegt zich ieder ter bestemder plaets. Diergelijke gewoonte onderhoudenze in belofte; want zy geven elkander zoo veel stokjens, als dagen nemen tot nakoomen van 't een of ander. Alle dagen werpenze een stokje weg; en wanneer zich 't laetste quyt maeken, gedenken aen 't volbrengen der gedaene belofte. Zy kennen geen hooger getal dan tien: twintig drukkenze uit met de tien vingeren te voegen aen de teenen van de voet. 't Geen boven de twintig gact vergelijkenze by de haren des hoofds, schreeuwende: *Ounsaawara*. Haer geschilderde canooen, uit een boom trogs-gewijs geholt, kunnen zommige twee en drie last voeren. Zy gebruiken ten oorlogh boogen, vergiftige pijlen, korte stokken van gespikkelt hout

manier van
leven:

en van oor-
logen:

vreemde be-
loften:

wonderlijk
tellen:

haer ca-
nooen:

geweer:

Eiland *Tabago*.

Beschrijving van
Guaiana:

haer in-
woonders:

haer dragt:

huifsen:

en schilden vol gefneden beelden. Vechten vorders zonder orde: en gaen op geen acnslag, dan by nacht, en met schijnbaer voordeel. Gevangene kinderen en vrouwen worden tot slaaverny verkocht; doch de mannen, niet zonder alle bedenkelijke wreedheid, gedood. Men kan nauwelijx een sweem van gods-dienst by dit volk bespeuren. Alleenlijk bewijzen eenige eerbiedigheid aen de zon en maen, van welke gevoelen, datze beide leven; doch doen aen haer geen offerhanden. De dood-maelen over aenzienlijke persoonaedjen gaen vreemd toe. De mannen dansen vol en dol in den drank *parranoro* drie of vier dagen achter malkander: die 't meest zuipt en overstallig beschonken is, leid de grootste eer in. De wijven ondertusschen vasten, en maeken naer gehuil over d'afgesturvenc. De priesters *Peeaios* hebben geen klein aenzien: ter oorzaak voorgeven: hoe gemeinzaem omgaen met de duivels *Wattipa* en *Yarakin*, welke de *Guaianers* zeer vreesen, dewijl meenigwerf blond en blaeuw van de zelve worden geslaegen. De *Peeaios* geven haer ook uit voor heelmeesters; maer indien den kranke niet geneesen, loopen levens-gevaer, tenzy zich by tijds weg-pakken. De lijken worden verbrand, nevens alles wat den overleedenen lief was. Een Opper-hoofd krijgt ook tot gezelschap in 't ander leven sijn slaeven, op den dag der begraefenis jammerlijk vermoord. Zy gelooven dat de goede *Guaianers* na *Caupo* (zoo noemenze den hemel) verhuisen: en de goddeloofen hellewaerd onder de aerde na *Soy*. Tenzy d'oofte winden de sterkste hette temperden, 't land was niet te bewoonen. De stroomen zetten nu en dan de laege landen plas. 't Gebergte verbergt overvloedig zilver en goud. De wortel *cassavi* uitgeperst, met peeper gezooden, gedroogt, gestampt en op heete steenen gebakken, verstrekt voor brood. Ieder graen levert doorgaens in den oogst meer dan vijftien honderd granen. 't Meel geeft niet min smaekelijk als gezond bier *passaw*, en de ge-

stoote *cassavi* den drank *parranow*. vruchten en dieren aldaer.
 In holle boomen en onderaerdsche kuilen word overvloedig wilde hoening gevonden. De wijnstok verschaft tweemaal 'sjaers lekkere druiven. Nooit staet een plant en boom zonder blad, bloeyzem of vrucht: uitgezondert d'Europische appelboom, dewelke geenzints veraerd: alzo ter gewoonclijker tijd op den boodem van *Guaiana* haer blad, bloeyzem en vruchten krijgt en verliest, even als in *Europe*. De wilde verkens *pokkiero*, welker navel op de rugge staet, en de *panigo*, niet ongelijk de Nederlandsche swijnen, geven een groote vervulling tot levens-middelen. Men vind hier ook zeer smaekelijke water-verkens; doch dewijl schouw zijn, en op 't minste gerucht of gezicht onder-duiken, worden zelden gevangen. 't Geboomt krielt van aepen, baviaenen, meerkatten en 't luye beest *ai*. De haesen bruin-hairig met witte spikkelen, en roode konijnen vallen ongemein goed. *America* voed nergens zoo groote *armadillos* als hier: zommige weegen tachtig pond. De mieren-beer is donkergraeuw, heeft een lange ruige staert, met welke 't gantsche lijf bedekt voor de regen; hy steekt sijn tong ter lengte van een voet in de mieren-nesten: en leest by zulk voedzel. De tygers zijn swart of gespikkeld of rood. De swarte overtreffen d'andere in wreedheid; doch worden zelden gezien omtrend bewoonde plaats. De gespikkelde vernielen veel vee. De roode zullen niet lichtelijk een mensch aen-doen, byzonder des daegs. De bosschaedjen krielen van land-schildpadden: welke d'ingezeeten en binnen kotten sluiten, om zich te dienen van haer vleesch. d'Egels, buiten gemein groot, werpen met haer scherpe pennen, na dieze wil vatten. De meerkatten maeken ter gezetter uur, zoo wel des nachts als by daeg, een yzelijk en doordringend geluid; want het word twee mijl verre gehoord. De *marmazet* een klein beestjen bijt de meerkatten en aepen in d'ooren, en dwingtze te springen van

gods dienst:

wondere
dood-mae-
len:

priesters.

lijken ver-
brand.Vordere be-
schryving
van *Guaia-*
na:

tygers:

schildpad-
den:

egels:

meerkatten:

andere
vreemde
beesten:

van d'eene boom op den ander. De smartachtige *quotto* gelijkt na een oud besje, en slingert, hangende aen de staert, van d'eene tak tot den andere. *Cuscary* is een bruin vier-voetig dier, van groote als een kleine hond; doch heeft eens leeuws gedaente. Vorders brengt *Guaiana* voort taelingen, gansen, veel-vervige reigers, kraenen, ooyevaers, faifanten, patrysen, duiven, lysters, meerlen, sneppen, valken, pijl-staerten, pluviers en papegaeyen van allerley slag: behalven 't vreemd gevoogelt, onder welke uitmunten, wiens vederen als rood scharlaeken glinsteren, en doorgaens met groote troppen, gelijk foldaeten in orde geschaert, voort treden. De zee levert overvloedig steen-braezems, meulenaers, tongen, scharren, roggen, swaert-visschen, steuren, geele salmen, garnact, kreeften en oesters hangende aen boom-takken. Onder alle is *de cassoorwa* weinig grooter als een spiering, wonderlijk: dese heeft in elk oog twee gezichten, welcher een swimmende altijd boven water, en 't ander beneden 't water houd. Hier vallen ook overvloedig de groote visschen *manati* en *num-eel*, niet ongelijk den paeling; doch indien van eenig levendig schepsel aengeroot word, slaetze met verstijfde beroerdheid. Verscheide ongediert plaegt *Guaiana*. Men vind hier slangen dartig voet lang, die uit het water opkomen, en te land weyden; doch doen weinig schaede, alzo niet vergiftig zijn. Een kleinder slag valt zoo gevaerlijk, dat haer beet 't vleesch doet verrotten binnen vier en twintig uren. Andere slangen draegen hoornen aen de staert, en slag-tanden aen 't geheemelt der bek. De krokodillen verslinden meenig vee. De schorpioenen zijn swart, swijmen na een kreeft, verschuilen onder droog hout of koorn: d'angel leid in de staert: een gerackte van de zelve gevoeld, buiten levens gevaer, ondraegelijke pijn: de genees-middel verschaft de gedoode schorpioen, op de wonde geleid. De vleder-muisen zijn niet kleinder als duiven: zuigen

menschen en vee diervoegen behendig 't bloed af, dat het quyt zijn, eer gewaer worden: waerom verscheidenvolkeren benoodzaekt zijn op te kraemen. De mieren brengen inschelijx groot ongemak toe, byzonder op zandige gronden. En niet min plaegen de moskieten des nachts; daerze byten, ryfen pijnelijke pui-ften. Dese muggen quellen aldermeest aen de zee-kust in laege landen: weshalven de visschers haer in 't zand begraven, zulx alleen de neus en mond vry houden, om nachtrufft tegenieten. Nergens maeken de kik-vorschen zulk een schel en naer geluid, als hier: voornaementlijk wanneer een stort-vlaeg gevallen is. De grond behoeft voor geen boodem des weerelds te wijken, om zuikerriet voort te teelen. De gemeinste koopmanschap bestaet in kotoen, hennip, vlasch, de beesie *annoto*, welke schoon oranje verft, een andere die blaeuw, bladeren dewelke hoog-rood, en hout wiens zappurpur en karmosijn geeft. Vorders levert *Guaiana* degommen *lemnia*, *barattu* en *carriman*. De *carriman* swart en brokkelig rickt gesmolten aengenaem, en geneest hoofd-pijn, geraektheid, pijn in de lendenen, jicht en wonden. Byna de zelve kracht heeft de gomme *baratta*. Hier vallen ook goede zeene-blaederen, *bolus armenus*, *cassia fistula*, *terra lemnia*, de beezien *kelette*, zeer dienstig regen den bloed-gang, het zap uit het lof *upee*, heclende de quetzuuren van vergiftige pijlen, de vocht uit de struik *icari*, goed voor hoofd-pijn en slaep-appeltjens, diervoegen sterk, dat de minste beet een dood-slaep veroorzaekt. De boom, welke doorgaens omtrend *der Guaianers* wooningen wascht, verdient een byzondere verwondering. De takjens gemorzelt op een steen, en in de kreenen met hoog-water vol goede visch geworpen, doet de visch boven drijven op de rugge. 't Letterhout (zy noemen het *pira timinere*) geeft goede winst: gelijk ook het kostelijk gesteente *jaspis* en *porphyr*.

gevoogelt:

vifch:

ongediert
zeer vreemd
in Guaiana:koopman-
schappen:

gommen:

wonderlijke
boom:

De tabak slaegt inschelijx buiten gemein wel. De goud-en zilver-mijnen worden niet na-gespeurt. 't Koorn groeyt op een steel zeven voet hoog: ieder draegt twee airen, vol korrelen, zo groot als een erwete: rijpt binnen vier maenden. 't Zuiker-riet krijgt de dikte van een mans arm, en ses voeten hoogte: om 'tjaer afgesneeden, word gebrooken en geperst in een moole: 't zaggekookt in koopere keetels tot een behoorlijke dikte: thans gegooten in houten bakken, bo-

Zuiker-riet.

ven vierkantig breed; doch smal toeloopeude na den boodem, met een klein gestopt gaetjen: welk men opend, zoo haest de zuiker genoegzaem gestolt is: door d'opening zijpelt de zieroop. De zuiker eindelijk in oxhoofden geslaegen gaet scheep. *De Negers* uit *Angola* en *Guinea*, welke de zuiker-moolens waerneemen, worden zeer hard gehandelt: waerom dikwils door mismoe digheid haer zelf van leven berooven.

Seste Hoofd-stuk:

N I E U W - A N D A L U S I A.

Egen *Guaiana* stoot *Nieuw-Andalusia* ten zuiden verdeelt in eilanden en de vaste kust. 't Grootste eiland *Margareta* ontdekt by *Christoffel Colonus*, op 'tjaer veertien honderd acht en negentig, begrijpt in d'omwegang twee en dertig mijlen: heeft veel geboomt en teel-land; doch weinig versch water. Ten oosten leggen de klippen *Testigos*, alwaer 't bergachtig rijft, gelijk ook westwaerd. Rondom valt smaekelijke visch: zonder welke d'ingezeetenen niet konden leven: dewijl de brakke grond weinig eed-waeren verschaft. 't Voornaemste welk *Margareta* vermaerd maekt is de peerl-vangst: waer toe een merkelijke aental barken vol *Negers* in 't vaerwater na de peerl-banken geduurig af en aen roeyen, *De Spanjaerden* leeren den *Negers* het duiken na de peerlen niet zonder onmenschelike wreedheid; want zy slaen d'onwillige ongenaedig, bedruipenze met ziedende oolie of drukken op 't naekte lichaem gloeyende yzers. De peerl-banken verschuilen onder vijf, ses, zeven en acht vademen waters: van welke *de Negers* met zulk een geweld d'oesters op de grond af-rukken, dat 't bloed ten neus en mond uit-gudst, wanneer boven water den adem haelen. Tot verfrissing ontfangenze een dronk wijn en pijp-tabak. De Spaensche koning geniet 't vijfde deel der beste peerlen. Doch, dewijl d'oesters

Eiland Margareta:

peerl-vangst aldaer, zeer wreed.

verloopen zijn, of haer groey belet is door al te grectige vangst, worden zedert eenige jaeren weinig peerlen alhier gevonden: waerom ook *Margareta* meer en meer vervalst. Tusschen dit eiland en de vaste kust *Paria* leggen d'eilanden *Cubagua* en *Coche*. *Eiland Cubagua.* 't Eerste heeft een onvruchtbaere en sweevelachtige grond, zonder geboomt, gevoogelt en vier-voetig gediert: behalven pok-hout, zee-vogels en konynen. De Castiliaensche verkens derwaerds gevoert veraerden wonderlijk; want binnen korten tijd wasschen haer klauwen een halve palm om-gekromt uit. De Spaensche koning plagt eertijds uit 't vijfde deel der peerl-vangst te trekken vijftien duizend dukaeten jaerlijx. De winst lokte veele derwaerds: zulk eindelijk op *Cubagua* 't stedeken *Nova* stad aldaer, *Cadiz* gebouwt wierd, in 'tjaer vijftien honderd een en twintig. Maer, wanneer d'*Arayaenen* het *Minderbroeders* klooster op *Paria* vernielden, vluchten *de Spanjaerden*, drie honderd sterk, uit *Nova Cadiz* na *Hispaniola*: alwaer de koninglijke vuurschaer niet wel nam zulk een verwijfde vlucht. Men vaerdigt dan vijf schepen, onder 't gezach van *Iacomo de Castellan* na *Cubagua*: om nieuwe steene huisen in *Nova Cadiz* te timmeren. Zedert wierd 't stedeken wederom bewoont; doch als de peerl-visschery ophield, is 't eiland en 't stedeken t'eenemaal verlaeten. Tegen over

word verlaeten.

Zout-pan-
nen van A-
raya be-
schreeven.

over *Margareta* steekt d'uit-hoek *Araya* zeevaerd, achter welke een brak meir leid: alwaer overvloedig zout gevonden word, niet alleen boven 't water; maer ook onder, met welk zout de Spaensche, Engelsche en Nederlandsche kielen bevracht worden. *Isaac du Verne* zichtbaere getuige beschrijft de zout-panne aen *Araya* zeer omstandelijk. Rondom, zeyd hy, verthoont haer bergachtig of dor en brak land, zonder versch water: welk drie mijl verder in de bogt *Comena* uit een beek, vloeyende van 't gebergte *Bordones*, word gehaelt: gelijk ook allerley verversching. Ten westen van de punt *Araya* is een veilige reede, alwaer de schepen haer zoutlaeding in-neemen. Drie honderd schreeden van den oever leid een groote zout-pan, alwaer 't zout aen stukken geslaegen; eerst in praemen en voorts met kruy-waegens en booten aen scheeps-boord word gevoert. De kleine zout-pan levert minder zout, en is van de hand af-geleegen: waerom ook weinig vaertuig aldaer vracht zoeken. 't Land allenthalven, dicht begroeyt met steekende heesters, maakt het af-schouwelijk: te meer ter oorzaak in die ruichte verflindende tygers en zeer vergiftige slangenschuilen. Hier loopen inschelijx veel harten, hinden, haesen en konynen, behalven ander vreemd gediert. Tot het jaer sestien honderd en vijf voeren de Nederlandsche zeilen onverhindert om zout: wanneer acht Spaensche galjoens haer onvoorzien over den hals quamen: en het boots-volk wreed mishandelde. Zedert 't Vereenigde Nederland met Spanje een twaelf-jaerig bestand trof, wierd de vaert op *Araya* wederom hervat; doch ten einde des bestands bouwde de Spaensche koning de sterkte *San Iago*, die de groote zout-panne dwong, en den Nederlanders de zoutlaeding belette. Dese bestormden 't slot meer stoutmoedig, dan voorzichtig: de voorbaerigste bleven dood: d'overige keerden leedig te huisvaerd. Vorders beslaet *Cumana* een groote streek, lanx de Noorder Oceaen, tegen over 't eiland *Marga-*

Beschry-
ving van
Cumana:

reta. Dit gewest word zeer geplaeft door yzelijke krokodillen: heeft een ruime inham *Cariaco*, welke veertien mijl landvaerd inboord: en is by verscheide volkeren bewoond. Alle loopenze moeder-naekt, behalven dat de schaemelheid bedekken met een stuk van een kalabas, of eenige schelpen, riet of goudekookkens. De mannen omhangen kotoene mantels, en besmeeren 't lichaem met kleevende gomme, waer op allerley vederen plakken: wanneer ten oorlog trekken, of haer gewoonlijke feesten vieren: scheeren 't hair af tot boven d'ooeren: plukken den baerd uit: en verven de tanden met zeker kruid swart. De heeren nemen zoo veel vrouwen, als haer goeddunkt, en geven de schoonste aen de gasten, om beslaepen te worden. Maegden achten d'hoerery geen schande; maer getrouwt zijnde leven kuisch, tenzy de man in haer overspel verwilligt. De vrouwen jaegen, schieten, swimmen en nemen de landbouw vlijtig waer. Hebben meest alle quaede oogen, niet zoo zeer, (gelijk zommige verkeerdelijk meenen) ter oorzaak de wateren uit de stroom *Cumana* drinken, als wel de wijl allerley ongezond voedzel, zelf spinnen, nuttigen. Onder veelerhande slag van boomen munten zommige uit, welke of een witte wel-riekende gomme geven, of geronne melk, buiten gemein smakelijk: of een vrucht den moer-beezien niet ongelijk, tot een aengenaeme sieroop gekookt, (uit het hout slaetmen vuur) of scheeps-planken of voogel-lijm. 't Aerdrijk brengt inschelijx overvloedig voort *camoa-fistula*, roosen en andere sterk-riekende bloemen en kruiden. Behalven leeuwen, tygers en wilde verkensloopen hier ettelijke vreemde beesten: gelijk onder andere *cappa*, grooter als een eesfel, ruighairig, pek-swart en wreed: 't loopt voor een mensch weg; doch vernielt anderzints al wat hem voor-komt. *d'Aranata* heeft een bokke-baerd en de groote van een haese-wind: huilt zeer vervaerlijk: loopt by troppen: en leeft by boom-vruchten. De wilde

vreemde
zeden der
inwoonders:

geboomten.

Wonderlijke
beesten.

katten springen met haer jongen van d' eene boom op den ander. Voorts komt des avonds een vreeselijk dier, gelijkende na een magere hond, om-trend d' hutten *der Cumaeners*: schreyt gelijk een kind: en verscheurt al wie 't hoofd derft buiten steeken. Waerom ieder die uit de tent by donker gaer, brandend hout in de hand neemt; want het beest schrikt voor de vlam. De lucht is vol papegaeyen en ander schoon gevoogelte. De vleder-muisen zijn ongemein groot, en zeer schaedelijk: zuigen menschen en 't vee veel bloed af. De moskieten steeken ongenaedig. De spinnen, vry grooter als d'Europische en veel-ervig, maeken sterke webben.

Lanx de zee-kust en in de rievieren valt smaekelijke visch. Op 'tjaer vijftien honderd en dertien, scheepten twee *Dominicaenen* uit *Terra Firma na Cumana*; die vriendelijk onthaelt zijn by d'ingezeerenen; doch alzo een Spaenssch schip, om de peerl-handel aldaer geankert, den landvoogd geweldiger hand nevens zeventien dienaers weg-voerden, dreigden d'inwoonders de twee *Dominicaenen* te dooden: tenzy haer heer weder beschikten. Dese beloofden de vereischte herstelling binnen vier maenden; maer alzo de koninglijke raed op *Hispaniola* den landvoogd niet wilde ontslaen, wierden de twee monniken gedood. Zedert evenwel hebben de *Franciscaenen* en *Dominicaenen* ieder een klooster gebouwt in 't landschap *Chiribichi*: alwaer vreedzaam met de *Cumaners* omgingen, tot het jaer vijftien honderd en twintig: wanneer *Alonso de Oieda* voor *Maracapana* ten anker liep, voorwendende: dat *maiz* wilde veruilen aen de *Tugarez* tegen eenige Spaensche snuistery. De *Tagarez* quamen vijftig sterk van 'tgebergte, op welk drie mijl landwaerd in wonen, en bragten *maiz* op strand; doch de *Spanjaerden* namen ses en dertig gevangen, quetsten of schooten d'overige onder de voet. De landvoogd *Gil Gonzales* gevoelig over zulk een trouwloosheid gepleegt aen sijn onderzaeten, maekt den naest-gelegen

vorst *Maraguey* gaende, tegen de *Dominicaenen* en *Franciscaenen*; alzo zy *Oieda* tot 't voor-noemde misdrijf hadden opgeruyt. *Gonzales* dan verdraegt met *Maraguey*: dat *Maraguey* de monniken zoude vermoorden, en hy *Oieda* aen kant helpen. De toeleg van beide wierd ter uitvoering gestelt. Oevel nam de koninglijke raed binnen *San Domingo* desen handel op. Men zond cerlang drie schepen, met drie honderd koppen bemand, onder 't beleid van *Goncalo de Ocampo*: die, binnen d' haven *Maracapana* gelooopen, zich veinsde uit *Spanje* afgezeild, en onkundig wegens 't verhandelde tusschen *Oieda* en *Gonzales*: ten einde ettelijke ingezeeten en binnen scheeps-boord lokte. Een merklijk aental was nu over-gestapt: als de *Spanjaerden*, onder 't verdek gewaepend verborgen, schielijk te voorschijn sprongen: d' ellendige *Cumaners* aen de reeden ophingen: 't vlek *Maracapana* aen koolen leiden: en 't land wijd en zijd te vuur en swaerd verwoesten. *Ocampo* bouwde een half mijl landwaerd 't stedeken *Toledo*: alwaer hem de bisschop *Bartholomæus de las Casas* bezocht en gelaste, te staeken d'onmenschelijke wreedheid tegen de *Cumaners*, welke dagelijx geworgt, geblaekt en gebrand wierden, of tot slaverny verkocht. *Casas* zelf was bezig met een kleine sterkte op te werpen aen de mond der rievier *Cumana*: ten einde by de hand mogt zijn, om 't moorden en ongehoorde overlast, welk sijn lands-luiden pleegden, te verhinderen. Doch alzo d'inwoonders van *Cubagua* hem sijn bouw-meester ontrokken, bleef 't gebouw ten halven steeken. *Casas* liet 't gezach over sijn volk aen *Francisco de Soto*: en vertrok te rugge na *Hispaniola*: alwaer binnen *Domingo* voor de koninglijke vuurschaer een ernsthaftig beklag deed wegens der *Spanjaerden* verwoedheid; doch kreeg weinig gehoor: weshalven zich uit mismoe-digheid begaf in een klooster der *Dominicaenen*: namaels gevordert tot bisschop van *Chiapa*. Ondertusschen had *Soto* tegen last van *Casas* twee sche-

gevoogelt:

visch.

Domicanen vermoord.

Verrichting van Oieda:

als ook van Ocampo:

sijn wreedheid.

Handel van Casas in Cumana.

schepen zeil-vaerdig gemaekt: om lanx de kust *Paria* te handelen. De rogt liep ongelukkig af; want hy wierd met sijn volk afgemaekt door d'ingezeetenen, niet zonder reden verbittert; want *de Spanjaerden*, volgens verhael van *Casas* uit de mond eens zichtbaere getuige, ontvolkten de landen diervoegen ongenaedig: dat een schip, tusschen *Lucayos* en *Hispaniola*, sestig mijl zonder streek-wijser voer, alleenlijk op de driftige Cumanische lijken, uit de Spaensche scheppen baldaedig over boord geworpen. Vorders wierden de gevangenen, door honger aemechtig, meest op *Hispaniola* te land geworpen: aen hooptien of twintig sterk gedeelt: ouders van kinderen, mannen van vrouwen gescheiden: over ieder trop 't lot geworpen. Dien eenige kranke, verminkte of oudete. beurt viel, was gewend te zeggen: (*Casas* getuigt meenigmael gehoort te hebben) *Wat doe ik met zulk een zieke, verlepten of verstijfsden hond? Geeft hem den duivel over: ik wil geen moeite doen, om hem te dooden en te begraven.* Maer de dood van *Soto* bleef niet ongewroken. Eerlang stak *Jacob Castellon* voor *Domingo* zeewaerd: liet ettelijke benden op *Cubagua*, om 't stedeken *Cadix* te herbouwen: maekte een sterkte aen de mond van *Cumana*, zedert alrijd by *de Spanjaerden* verzeekert, en bedreef vorders een groote moord onder *de Cumaners*. Niet min woede alhier *Hieronymus Ortal*: de stroom *Negeri* opgevaeren, zond sijn luitenant *Augustijn Delgado* door de volk-rijke landschappen *Guacharuco* en *Parimatu* na de rievier *Unare*: alwaer hy niet zonder schermutseling, overvloedig voorraad vond in een vlek. *Ortal* ondertusschen trok op na *Meta*, met diepe voetstappen van onmenschelike wreedheid; doch tot *Guaniba* genaedert, (alhier sneuvelde *Delgado*) wierd van sijn muitende volk, over-loopende tot *Nicolaes Federman*, verlaeten: zulx met tien krijgs knechten te rugge keerde na de nieuwe

sterkte *Miguel de Neveri*, en eindelijk na *Domingo*, uit vrees voor *Antonio* *Sedenno*: die zich door *Ortal* verongelijkt waende, om dat *Cumana* tot sijn land-voogdyschap behoorde. *Sedenno* vijf honderd man sterk ontdekte de zee-kust tot *Patigutaro* toe: week voorts binnenwaerd: en onderhield geen krijgs-tucht altoos. d'Ingezeetenen diende zich hier af: en sloegen meenigen *Spanjaerd* dood. Ook verlekkerden de tygers niet allcen op de lijken; maer rukten zomwijl d'een en ander uit de trop weg. By nacht liep 't leger 't meest gevaer: beschermde zich met gestookte vuuren rondom tegen dese wilde dieren. Met den ingang des jaers vijftien honderd zeven en dertig, reisde *Sedenno* door de gewesten *Anapuya* en *Orocomayna* 't landschap *Goioquaney*: alwaer d'inwoonders haer dapper weerden uit een houte sterkte. De stormende *Spanjaerden* sneuvelden veele aen vergiftige pijlen: die niet doodelijk verwond waeren, moesten 't vergif laeten uitbranden met gloeyende yzers. De verweerdets liepen ook niet mis: weshalven des nachts met wijf en kinderen na een gebergt, vol dikke ruichte begroeit, verstooven. *Sedenno*, over woefte velden en bekommerlijke rievieren voort-gezet, kreeg 't bergachtig landschap *Catapararo* onder de voet: vond hier overvloedig *maiz* en ettelijke goud-korrelen: en was nu by gissing anderhalf honderd mijl gevordert op de boodem van *Cumana*, wanneer met de dood plaets mackte voor sijn staet-volger *Joan Fernandez*: die inschelijx eerlang den geest gaf. Echter bleef de rogt niet steeken. 't Spaensche heir ontdekte voorts een laeg land, welk by winter-tijd plas lag: zulx d'inwoonders haer slechte hutten verlieten, en opkraemden na het gebergt. Eindelijk wierden alle het zukkelen moede en onderling twistig: zulx by verdeelde troppen en lanx verscheide wegen na *Venezuela*, *Maracapan* of *Cubagua* vertrokken.

Soto geslaegen.

Gedenkmaerdige wreedheid der Spanjaerden.

Verrichting van Castellon:

van Ortal:

van Sedenno.

Vreemde wonden.

Sevende Hoofstuk:

V E N E Z U E L A.

Gelegend-
heid van
Venezuela:

DE land-voogdyschap *Venezuela*, in de lengte uit-gestrekt lanx *de Noorder Oceaen*, tusschen *Maracapana* en d'uit-hoek *de la Vela* twee honderd mylen, en tachtig landwaerd tot *Nieuw Granada*, levert overvloedig koom, kaes, vee, kotoen, huiden, *sarzaparilla*, allerley wild, visch en eenig goud. De naem *Venezuela* be- duid zoo veel als *Klein Venetien*: ter oorzaak *Alonso de Oieda*, in 'tjaer veertien honderd negen en twintig, aldaer een stad ontdekte, welker hu- sen, oppaelen uit 'twater gebouwt, met bruggen aen malkander rackets, na de manier van *Venetien*. 't Land- schap begrijpt de gewesten *Curiana*, *Cuycas*, *Caracas*, *Bariquicemeto*, *Tucuyo*, en *Carora*. Meer als honderd duizend ingezeetenen staen onder geld-op- brenging; van welke last, volgens orde by 't Spaensche hof beraemd, al 't man-volk boven de vijftig jaeren, of jonger dan achtien, vry is. Doch dit land had eertijds vry meer volk; want het wierd diervoegen uit-ge- moord door *d' Hoog-duitsche*, op 'tjaer vijftien honderd negen en twin- tig, dat meer dan vijftigmael honderd duizend zielen, gelijk de bisschop *Bartholomæus de las Casas* verhaelt, aen kant gerackten: ja geheele vol- keren uitgeroeyt zijn, onaengezien den struik roovers minzaam onthael deeden. Belangende dit werk, 't leid aldus. Wanneer kaizar *Karel de Vijfde* met *Isabella* dochter der Portugee- sche koning *Emmanuel* trouwde, op 'tjaer vijftien honderd ses en twintig, verdroegen met hem *de Welfaren*, 't Duitsche edelen binnen *Augsburg* voor een stuk gelds: om de stad en landschap *Venezuela* te beheerschen. En deseschikten derwaerds *Ambrosius Alfinger* en *Bartholomæus Sayltar* met vier honderd voet-knechten en tachtig ruiters. Aen *Venezuela* ge- land verjoegen *Ioan de Ampues*, die uit *San Domingo* afgeschcept de kust

lanx *Coriano* ontdekte, en bereeds met *Manaure* magtig heer aldaer een verdrag geslooten had. Maer *Alfin- ger*, na 'tmeir *Maracaybo* voort-ge- ruikt, liep 't gewest *der Axaguas* ver- woed af. *De Axaguas* quamen hem dansende te gemoed met rijke schenkaedjen van goud; doch hy ver- schoonde niemand: joeg een groote meenigte binnen een huis, alwaer de gevluchte aen stukken wierden ge- kapt: en, die op 't dak zich bergden, verbrand. Zedert vertrokken na *de Pocabuyes*, ten westen van 'tmeir *Maracaybo* onder een woest gebergte verspreyt: by welke ettelijke tyd vriendelijk onthaelt en rijkelijk be- giftigt, wanneer verrekken zoude: greep hy mannen, vrouwen en kin- deren, zoo veel te bekomen waeren, by den kop: en slootze in een perk, door een hooge staeketsel omzet. Al- hier leedenze honger en dorst: tot elk een groot stuk goud ten randzoen op-bragt. Die 't gevorderde goud niet konde uit-macken, verging by mangel van spijs en drank. Op gelijke voet handelde hy met het naest-gele- gen volk *Alcoholados*: van welke veel gouds asperschte, niet zonder alle be- denkelijke wreedheden: zette alle gebouwen aen koolen: verwoeste vorders 't land te vuur en swaerd, van *Thamalemeque* tot de rievier *Lebrixa*: voerde een merkelyk aental ingeze- tenen, met ketenen om den hals aen malkander geschackelt: ieder torste meer dan honderd pond geroofde goederen: zoo haest iemand door honger onder den last begon te be- swijken, wierd strax den kop afge- sneeden. Maer *Alfinger* kreeg einde- lijk een koud gebergt onder de voet: alwaer een manhaftig volk zich dap- per te weer stelde: zulx hy zelf ge- quetst wierd, en na *Coro* gekeert sijn wondebestierf, op 'tjaer vijftien hon- derd twee en dertig. *De Welfaren* schikten zedert tot *Alfingers* staetvol- ger *Ioan Aleman*: die eerlang door de

Verrichtin-
gen van *Al-
finger* zeer
merkwaer-
dig.

oorsprong
des naems:

landschap-
pen:

schendig uit
gesnoort:

van wie en
wanneer dit
land ver-
keert is.

dood

VENEZUELA
cum parte Australi
NOVÆ ANDALUSIÆ.

M & R

D E S

N O R T E

POCABURES POP.

IZCOMOS DOS POP.

VENEZUELA

BOBURES POPULI
Valle de Ambrônio.

NOVÆ ANDALUSIÆ PROV.

COROMOCHOS POP.

Prov. de Cuycas

provincia.

Indios de Perito.

PARIA

Indios Palenques.

NUEVA ANDALUSIA

Iwarepice

provincia.

Millaria Germanica commans
Millaria Galliar commans

dood plaets ruimde voor *Iorge de Espoira* en *Nicolaes Federman*. 't Hoogste gezach stondaen *Espira*, dewelke drie jaer spilde met om te swerven landwaerd in, zonder eenige merkwaardige verrichting: alleenlijk lag geduurig over hoop met sijn luitenant *Federman*. De voornaemste stad alhier is *Coro*, anderzints ook genaemt *Venezuela*, en by d'ingezeetenen *Corana*: zy beslaet, onder een gezonde lucht, een waterloose vlakke, rondom met gebergte bezet: heeft twee havenen, eenten noorden en d'ander westwaerd, als ook een goede zout-panne. De kerk behoort onder 't bisdom *Domingo*. Op 't jaer vijftien honderd vijf en negentig wierd *Coro* by d'Engelsche stormender hand vermeestert en verbrant. Noordelijk van de stad steekt 't landschap *Paragoana* den uithoek *san Roman*, tegen over d'eilanden *Aruba* en *Quracao*, diep zeewaerd. *Paragoana* zelf is vlak en vol wild. Uit 't midden rijst een hooge berg. d'Inboorlingen zijn buiten gemein minzaam en gast-vry. De leeuwen vlieden hier voor menschen; maer nergens loopen wreeder tygers. Van *Coro* loopt een weg landwaerd over 't gebergte *Xizaezaras* na 't gewest *Bariquicemeto*. Tusschen beiden leggen vruchtbaere valleyen, welke byzonderlijk overvloedig *maiz* voortbrengen: of woeste heuvelen, bewoond by de mensch-eeters *Axaguas*. Sestig mijl oostwaerd van *Coro* leid op d'ongemeen hooge kust *Caracas* de stad *Noftra sennora de Carvalleda*, met een onbequaeme en vervalte haven: en, drie mijlen verder ten zuiden, 't stedeken *san Iago de Leon*, alwaer de land-voogd over *Venezuela* meest gewend is huis te houden. Zuid-westelijk van *san Iago* vertoont haer de stad *Nueva Valentia*, dicht by 't meir *Tocarigua*. Voorts leggen ten zuiden van *Valentia* op een ry de steden *Xerez*, *Segovia* en *Tucuyo*. In 't jaer vijftien honderd twee en vijftig, ontdekte *Ioan de Villegas* 't landschap *Tucuyo*, en aen 't gebergte *Pedro*, waer uit de stroom *Burio* vloeyt, tamelijk rijke goud-mynen. 't Goud beweegde hem, om nevens *Burio* te stichten *Segovia*: welk

eerlang ter oorzaak d'ongezonde lucht verlegt wierd, en gebouwt op d'oever der rievier *Bariquicemeto*, alzoo genaemd wegens 't water welk geroert asch-vervig is. 't Vlakke land rondom beslooten tusschen gebergte, zoude ondraegelijker heet zijn, indien niet koele winden van 't gebergte vielen. d'Inboorlingen, verdeelt in volkeren, die elkander geenzints verstaen, leven by kalabassen, harten, konynen en de struiken *cocuy*, waer uit een siroop trekken. In de rievieren *Hacarigua* en *Boraute* werpen ze de gestampte wortel *Barbasco*, welke de visschen diervoegen driftig maakt, dat met d'hand gegreepen worden. By zoomer-tijd voorziet ieder zich van wild-braed. De vangst gaet aldus toe. Zy steeken 't drooge gras en struiken in brand: de wilde varkens, bokken, harten, armadillen, tygers, de groote slangen *lobas* en meer ander gediert vlieden voor de vlam uit d'aengestookten struiken. Weinig ontkoomen: alzo de jaegers, ervaerene boogschieters, vinnig op-passen. In 't hol geboomt nevens de rievieren maeken de byen overvloedig hooning. De meeste rievieren vallen in de stroom *Huriapari* vloeyende uit 't Peruaensche gebergte na de Noorder Oceaen. 't Landschap *Chioas* levert goud. d'Inboorlingen rondom *Segovia* zijn bloed, verstandeloos, zeer gemindert door de pokken, en geneegen tot dronkenschap: dronken vermoorden elkander: leven onbekommerd by wilde wortelen tot de *maiz* rijp is: welke op zommige plaetsen binnen veertig dagen, op andere eerst in drie maenden haer volkoomen rijphcid krijgt. Dicht onder *Segovia* vloeyt de beek *Claro*: 't helder water zinkt niet verre van de fontein onder d'aerde: by zoomer stroomt het hoog, des winters loopt de boezem bykans droog. Hier vliegen allerley vogelen; doch aldermeest quakkelen en ringduiven. d'Hoorn-beesten schaepen, geiten en verkens vermeenigvuldigen ongemein: worden veel gedreven te koop na *Nieuw Granada*. De geweeven kotoenen brengen goede winsten toe. Uit *Segovia* loopt een weg door

Stad Coro.

't Land Paragoana.

Steden in Venezuela.

Goud-mynen.

Stad Segovia.

Vreemde vischvangst.

als ook van wild.

Stroom Huriapari.

Inwoonders van Segovia.

Stroom Claro.

Vogelen.

Vee.

een valleye twaelf mijl lang na de stad *Tucuyo*, gebout op een laege grond, rondom bezet met gebergte, onder een gezonde lucht. 't Land geeft overvloedig koorn, Spaensche moeskruiden, zuiker, kotoen, offen koeyen, paerden, schaepen, harten en geiten. De tygers en leeuwen doen groote schaede. De goud-mijnen blyven leggen, by mangel van volk. Hier valt ook bezoar-steen. Het stedcken *Truxillo*, anders ook genaemt *nostra Sennora de la Paz*, leid in 't gewest *der Cuycas*, een strydbaer en wreed volk. 't Vlek *Laguna* vertoont haer dicht aen den cever van 't meir *Maracaybo*: heeft ter zijde een woest veld vol wild; doch word zeer geplaegt van de tijgers, die des nachts tot de huisen zomtjids inbreeken. *Maracaybo* zelf loopt veertig mijl landwaerd, istien breed, vloeyt en ebt, ontfangt verscheide rievieren, en voed de groote viesschen *manati*. d'Inwoonders rondom 't meir stichten d'huisen oppaalen boven 't water. Ten westen wonen de *Pocabuyes* en *Alcoholados*, beide vreedzaam en goud-rijk. 't Landschap *Xuruara* beslaet ten zuiden een vlakke boodem, schuilende achter hoog gebergt, alwaer zich onthouden de strijdbaere *Coromochos*, en ten noorden van *Xuruara de Bobures*, dicht by 't stedeken *Merida*. 't Land rondom valt ongezond en moeraschig: 't volk word zeer gequelt van de moskieten. De haven *Maracapan* is de beste van *Venezuela*, leid aen 't oostelijkste deel des landschaps. Op 't gebergt aldaer zijn de woeste *Chiu-gotos* neder-geslaegen, die zomemig *Spanjaerd* bekoomen, ten mael-tijd toe-bereiden. De vordere havenen ten westen wijken voor *Maracapan*: als namentlijk *Flechado*, *Sardinas* en *Burburate*, alwaer ettelijke

Spaensche huisgezinnen een zoutpanne hebben. Ses mijl landwaerd ontmoetmen 't versche meir *Tocarigua*, vol bewoonde eilandekens, welker ingezetenen vreedzaam leven en goud verhandelen. Ten noord-westen maekt d'*Oceaan* de groote inwijk *Triste*: voor welke 't eiland *Bonayre*, boven gemein vec-rijk, gezien word. Weder-zijds leggen d'*Aves* vol gevoogelt, en *guracao*. d' Uithock *San Roman* steekt twintig mijl zewaerd: en 't hoofd *Coquibocoa* reikt noch verder in d'*Oceaan*. Tusschen beide loopt de straet *Venezuela*, welke 't meir *Maracaybo* aengrijpt. Voor *Coquibocoa* zietmen de vier laege eilandekens *Monjes* met witte zand-kreeken en dicht geboomt. Uit 't middelste rijst een hooge berg. Op de vaste kust landwaerd verheft 't gebergte *de Azieyte* gehakkelde toppen. Om de hock verschaft de bogt *Honda* een veilige reede. 't Hoofd *de la Vela* heeft ter eener zijde den inwijk *Portete* en ten andere kant de vlekken *Rancheria* en *nostra Sennora de los Remedios*: tusschen beide vloeyt de stroom *la Hacha*. d'Hoog-duitsche gezach-hebber *Nicolaes Federman* meinde, op 't jaer vijftien honderd vijf en dertig, aen *Vela* een stad te bouwen; maer bevond den boodem laeg, rossachtig en onvruchtbaer, de peerlen klein, en landzaeten levende by visch een smaekeloos zaed van wild kruid. Voorts leggen voor *Venezuela* behalven de genoemde eilanden *Aves*, *Bonayre*, *Quracao* en *Aruba* het eiland *Tortuga*, alwaer d'Enkhuifer stierman *Simon Simonzoon*, op 't jaer seftien honderd drie en twintig, veel bokken en geboomt, onder welk eenig pok-hout, als ook een zoutpanne, zag.

Achtste Hoofstuk :

R I O D E L A P L A T A .

Grenzen
van Rio
Plata.

't And *Rio de la Plata*, alzoogenaemt na een vermaerderievier, heeft geen bepaalde scheiding ten westen; maerten oosten door *d'Oceaen* bespoelt, stuit in 't noorden tegen *Brasil*, en zuidwaerd voor de stroom *de la Plata*. 't Gewest, voor zoo veel bekend is draegt overvloedig terwe, zuiker, wijn en allerley Spaensche vruchten. De weyden voeden ontelbaer vee, welk jaerlijx zeer vermee-nigvuldigt: byzonder zijn de paerden ongemein toe-genoomen, zedert *de Spanjaerden* uit *Buenos Ay-ras* op kraemden, en aldaer achterlieten zeven hengsten en dertig mer-rien. Hier loopen drierley har-ten. De grootste met vreeselijke hoornen wijken in groote voorgeen koey, onthouden haer op moeras-schiege gronden en riedt-landen. Over het vlakke land rent een klein-der slag; doch de alderkleinste vindmen op het gebergt, nevens on-terbaere dassen en smackelijke ver-kens, die den naevel op den rugge draegen. De Spaensche swijnen; boven gemein swaer, maeken een merkelyk getal uit. Zomnigemeer-katten hebben een gemeine mans lengte en lange baerden: tieren y-zelyk als iemand na haer mikt om re schieten: rukken de pijlen uit het lijf, en werpenze op den schut-ter. De ongebaerde baviaenen val-len kleider. De leeuwen, tygers, slangen, die gantsche harten in-flokken, en ander ongediert mae-ken 't land zeer affchouwelyk. De chameleons draegen doorgaens ses of seven jongen op zijde, en houden den bek geduurig open tegen de wind: waerom gezeid worden by wind te leven. Voor weinig jaeren zijn hier ontdekt mijnen van goud, zilver, koper, yzer en kostelyke amati-

Paerden
zeer veel.

Drierley
harten.

Yzelyke
meer-kat-
ten:

wilde die-
ren:

Chame-
leons.

Allerley
mijnen.

't Landschap *Rio de la Plata* be-hoort onder 't bestier des Peruaen-sche onder-koning. Doch de rievier *de la Plata* (d'inboorlingen noemen-ze *Paranaguazu*) is naest de stroom *de Amazonas* de grootste des gantschen aerdboodems: valt in *de Noorder Oceaen* tusschen de hoofden *Antonio* en *Maria*, dartig mijl van elkander gescheiden: ontfangt van oosten en westen verscheide rievieren tot het meir *Xarays* toe, drie honderd mij-len boven de mond van *la Plata* op-waerds gelegen: en in *Xarays* loo-sen ettelijke swaere stroomen, uit het Peruaensche gebergte *Andes* ne-der-gestort. d'Erste die tegen de-se groote rievier invoer, op het jaer vijftien honderd en vijftien, tot een eiland in het midden der vloed, was *Ioan Dias de Solis*: dewelke, alzoohem onvoorzichtig te land begaf, wierd nevens verscheide *Portugeesen* dood-geslaegen en gegeten. Elf jae-ren na dese voorval ging *Sebastiaen Gabottus* uit *Spanje* onder zeil: om door de straet *Magellanes de Specery eilanden* aen te doen; doch wierd benoodzaekt, wegens schaersheid van lijf-togt en onwilligheid der vlootelingen, binnen de rievier *la Plata* te zetten. Dertig mijl na boven gezeilt, ankerde onder een eiland, welk den naem *San Gabriel* toe-paste: voer met booten zeven mijl verder, en ontdekte de stroom die in *la Pla-ta* storte. Hy noemde de stroom *Salvador*, en wierp aen de mond een sterkte op, alwaer d'inhameen bequaeme haeven verschaften voor allerley vaertuig. Vond vorders *la Plata* doorgaens stijf tien mijlen breed, en vol eilanden: en ten we-sten de rievier *Zarcaranna*, aen de zuid-kant bewoond by de vernuf-tige ingezeerenen *Diaguitas*. Daer *Zarcaranna* in *la Plata* valt, wierp

Rievier de
la Plata.

Solis ont-
dekt dese
stroom:

togt van
Gabottus
herwaerds
morkwaer-
dig.

hy 't slot *Santi Spiritus* op, en zelf verderde reis. Westwaerd liet hy leggen de volkeren *Tenbues*, *Mequaretas*, *Mepeenes* en *Aigais*, ten oosten de *Quiloacás* en *Santana*: en sloeg voorts uit de rievier *la Plata* by de stroom *Parana* noord-oostelijk in. Hy had nu op dit vaer-water vol eilandekens twee-honderd mijl afgeleid, wanneer uit *Parana* tegen de stroom *Paraguay* inliep. Alhier ontmoete hy volk, met de land-bouw bezig, hoedanig op de gantsche togt niet gezien had. Dese booden vinnig tegenweer: zulx vijf en twintig *Spanjaerden* sneuvelden. Dit onthael benookzaekte *Gabottus*, zonder andere verrichting, wederom te keeren, met den Portugeeschen pieloot *Diego Garcia*, die, 't zelve vaer-water ingeslaegen, *Gabottus* op *Parana* gemoete. En dewijl beide eenig zilver bequamen, noemdenze de groote rievier na 't zilver *de la Plata*. De vordere ontdekking bleef zedert negen jaer steeken. Thans liep *Peter Mendoza* met elf schepen, voerende acht honderd man, tot 't eiland *Gabriel*, en bouwde aen de zuid-zijde de vastigheid *Buenes Ayres*: alwaer veel volk van honger stierf: zulx weinig verricht wierd. Op *Mendozaes* voetstappen volgde eerlang *Alvares Cabeca*, die 't landschap *Rio de la Plata* boven andere ontdekte en bevolkte. Demond van *Plata* beschrijft *Laurens Bikker* aldus. Buiten 't hoofd *santa Maria* leid 't vlakke eiland *Castilhos* zonder eenig geboomt, verthoont een rossche strand, en aen de noord-zijde een rotze, niet ongelijk een vervalde slot: ten zuiden rijfen twee andere klippen. Recht voor de mond ontmoetmen 't steenachtig eilandeken *de Lobos*, op welk niet te vinden is, dan een meenigte zee-wolven: ten oosten steekt een steene rif diep in de rievier, kenbaer aen kabbelende ravelingen. d' Uirhoek *Maria* is vlak en kael; doch binnenwaerd verheft zich hoog land voor d'eilanden *Flores* en *Maldonado*. Dit heeft een goede zand-oever, reede en versch water tusschen de klippen. Doch *Flores*, rijfende met twee heuvelen, brengt niet voort. De stroom *Solis* valt hier

Verrichting
van Mendo-
za:

Beschry-
ving der
mond van
la Plata:

in *la Plata*: nevens verheft de berg *Seredo* een hooge kruin. De sijnker oever van *Plata* begint met d'uithoek *Antonio*: word gesneeden door de rievieren *Ortis* en *dos Santos*: en verthoont 't stedeken *Buenos Ayres* op een effen strand. *Martyn del Barco* vervolgt de beschryving van *la Plata*. De stroom valt gevaerlijk wegens d'ondiepten. d'Eilanden op de rievier leggen aldus: die de benaeming *san Gabriel* draegen zijn vijf in getal. *Martijn Garcia* staet vol geboomt, en is wegens 't goede zaey-land by *Peter de Mendoza* bevolkt, en naderhand ook door *Joan Ortiz Carate*. Min vruchtbaer zijn d'eilandekens *Lazaro*, alwaer de rievier *Vrayg den Plata* aengrijpt; doch in *Vrayg* valt *Salvado*, en in *Salvado* de swarte vloed *Negro*, welke uit moerasschen zachtjens loopt, geheel diep en vol visch is. Vorders krijgt *la Plata* elf armen, ieder buiten gemein wijd, en vol eilanden, bewoont by de *Guaranys*. Stijf honderd mijl opwaerds hebben de *Cherandyes* haer neder-geslagen op vermackelijke eilanden, niet verre van de stad *sant Fe*, gelegen op de punt, welke de rievier *Bermeio* maekt, daerze in *la Plata* uit watert. Opwaerd leid 't landschap *Ana*, ten deele wegens vruchtbaerheid dicht bewoont, ten deele verdronken: voorts de rotze *Pennapobre*: niet verre van 't stedeken *Guayra* stort *la Plata* zeer yzelijk over hooge klippen. Doch belangende d'inboorlingen van dit gewest: het word by verscheide, malkander zeer ongelijk in tael en zeden, bewoont. Aen de zuid-kant der gezeide rievier, van d'uithoek *Antonio* tot *Buenos Ayres*, swerven wijd en zijd de *Quirandies*, niet min wreed als strijdbaer, die met 't vleesch van meenig *Spanjaerd* nu en dan een vroolijke maeltijd houden. Landwaerd looppen de *Juries* en *Diaguitas*. Lanx *la Plata* leggen verspreyt de *Tenbues*, een gezeggelijk volk, welk meest by de visch-vangst leeft. Nevens de rievier *Paraguay* onderhouden d'*Ameguaes* de zelve voet van leven. Maer de *Carioes* houden vee en bouwen 't land. Honderd mijl verder leven de *Payaguaes*. Diep in 't land

Inboorlin-
gen van
't Eiland *la
Plata* zyn
vele en ver-
scheiden.

woonen

woonen *de Chanes* en *Carcares*, die veel goud en zilver bezitten. *Joan d' Ayola*, alhier verrijkt, wierd met al zijn volk, door *de Chanes* afgemaakt. Op 't jaer vijftien honderd een en veertig, scheepte uit *Spanje Alvarez Nunez Cabeca*, voor land-voogd herwaerds; doch konde, wegens tegenwind en stroom *la Plata* niet bezeilen: weshalven aen de rievier *Itabucu* te land stapt: trekt over hoog gebergte: bragt zedert negentien dagen zoek, om door ruige bosschaedje te hakken: geraekte thans in 't gebied *Armiriri*, en een dag-reis verder in *Cipoyay*, en eerlang ook op den boodem *Tocanguazu*. Delandzaeten *Guaranies* oogsten tweemaal's jaers *maiz* en *cazavi*: voedengansen, hoenderen en papegaeyen binnen haer huisen: zijn mensch-eeters en ongemein wrackgierig. *Cabeca* paste dit geweest de benaeming *Vera* toc: vervorderde reis over de rievieren *Ignazu*, *Tibagi* en *Taquari*, op wiens oever 't vlek *Abangobi* gezien word, en weinig verder *Tocanguzir*. De grond, aller wegen vruchtbaer, heeft lustige vlakke velden, schoone rievieren en vermaekelijk geboomt. Maer hier aen volgen woeste bergen, diepe moerasschen, onveilige riet-velden wegens 't schuilende ongediert, en dichte bosschen. *Cabeca* had dese ongelukkige gronden achter zich: wanneer de voet zette op 't vrucht-rijke geweest *der Guaranies* zeer woeste menschen. 't Land geeft overvloedig *maiz*, *batatas*, graenen en een schynbaere hoope van zilver-mijnen. Westelijk voort-reisende over de rievier *Piqueri*, bragt achttien dagen toe, eer wederom geraekte aen de stroom *Ignazu*, die in *de Parana* valt. Hy kreeg ook eindelijk den vloed *Paraguay* op zijde: vond lanx den oever de reusen *Agazes*, dewelke geen landbouw waerneemen; maer geduurig in canooen ten roef vaeren. Naderhand is dit volk, volgens *Martyn del Barco*, tot een toe uitgeroeyt door *de Spanjaerden*. Niet verre van *d' Agazes* woonen de srydbaere en radde *Guaycurues*; en hooger op *de Cacoues*, welker geweest goud en zilver leevert. Landwaerd zijn neder-

gellaegen *de Guxarapos*, die jaerlijx verhuisen na *de Paraguay*, om aldaer te visschen, wanneer 't water laeg gevallen is; want anderzints met het begin van louw-maend smelt de rievier zoo geweldig: dat het land stijf honderd mijl meer als ses vadem diep plas leid. Eindelijk verliest *de Paraguay* zich zelf in 't groote meir *Xarayes* vol eilanden. Onder andere stroomen uit 't gebergte *Andes*, valt ook in dit meir *d' Ignazu*, lanx welke de volkeren *Xacoaes*, *Xaquesses* en *Chanesses* huisvesten. Volgt vorders een groot stuk verdronken lands, waer achter *de Xarayes* bequaeme wooningen hebben. Dese door-booren de lippen, planten *maiz* en spinnen kotoen. Haer gewest stoot tegen een naere wildernis, die eindigt omtrend 't landschap *Tapuaguazu*, wiens inwoonders *Tarapecocies* van allerley leeftogt overvloedig voorzien zijn. *De Payzunoos* ter zijden af gelegen zijn als noch niet recht bekend. Boven 't stedeken *Assumcion* woonen *de Mayas*, op den weg na *Peru*. *De Mayas* grenzen aen *de Tamacoas*: beide bezitten zilver-mijnen. De eerste stad des landschaps *Rio de la Plata* is *Buenos Ayres*, op een vlakke boodem, gehoorig tot *de Morocotes*, gebouwt door *Peter Mendoza*, in 't jaer vijftien honderd vijf en dertig, sestig mijl van de mond der rievier. De nieuwe burgers hielden wangeschikt huis: zulx ieder eerlang om een goed heenkomen zag. *Alvarez Nunez Cabeca* bevolkte wederom den verlaete plaets: welke omtrend twee honderd inwoonders uitmaekte, die by den landbouw en handel op *Brasil* leven. Ook brengen zomwijl de karren uit *Potosi* eenig zilver herwaerds, hoewel ter sluik; want de Spaensche koning zulx geenzints toe-staet. Tusschen *Buenos Ayres* en *Corduba* leid 't vlakke land *Despoblado*, negentig mijl lang zonder huisen en boomen: de graefige grond voed meenighonderd duizend paerden, die in 't wild weyden. Hier vlieten na *la Plata* de stroomen *Luchan*, *los Arrechivos*, *Arreca*, *Zarcaranna* en andere. 't Valt onveilig voor een klein gezelschap te reisen over dit gewest:

Togt van Cabeca zeer gedenkwaardig.

Schrikkelij-ke water-vloed.

Vreemde volkeren.

Stad Buenos Ayres.

Reusen uitgeroeyt.

't Land Despoblado.

Stad Assumpcion.

alzoo de swervende *Iuries* niemand verschoonen. Maer d'hoofd-stad van *Rio de la Plata* is *Neustra Sennora del Assumpcion*, (andere noemenze *Ascension*) getimmer aen de rievier *Paraguay*, vierde halfhonderd mijl af van de mond der stroom *de la Plata*. De burgery bestaet uit vier honderd *Spanjaerden* en drie duizend *Mestiecen*. De landvoogd en andere koninglijke bevelhebbers houden alhier huis: onder welker gezach meer als vier honderd duizend *Americaenen* staen, dagelijx vermeenigvuldigende. Binnen *Assumpcion* wonen doorgaens meer vrouwen als mannen, ter oorzaak de mannen nu en dan in togten tegen *de Carios* en *Agazes* sneuvelen: hoe-wel anderzints *de Guatataes*, *Cheriguanes*, *Mogolaes* en *Connanequaes* den *Spanjaerden* dienstwillig gehoorzaemen. In 't gezicht van *Assumpcion* steekt de berg *Lambare* sijn top boven de wolken. Weinig verder verspreid zich 't meir *Ytapua*, ut wiens midden een steile klip, hoog honderd vademmen hemelwaerd rijft. Zeventig mijl ten noord-oosten van *Assumpcion* ontmoetmen 't stedeken *Real*, anderzints ook genaemt *Oliveros*, lanx de rievier *Paratta*. Alhier valt overvloedig brood, wyn, vleesch, visch

Stedeken Real.

en allerley Spaensch gewasch, hoe-daenig inschelijx rondom *Assumpcion* is te vinden. Niet verre boven *Real* stort *de Parana* over steile klippen in een laegte van twee honderd vademmen. Geen vaertuig derft op een mijl weegs aen dese water-val naederen, of het loopt in de sterke mael-stroom merkelijk gevaer. De vesting *santa Fe* beslaet een vlakke landouw, welke stoot tegen 't groot gewest *Tucuman*. Rondom *Fe* wonen *d' Aigais*, *Mepenes*, *Mequaretas*, *Chiloacas*, *Calchinos* en *Tenbues*. De zee-kust eindelijk heeft een gelijke en veilige strand zonder blinde klippen; doch vol duinen en bergen. De rievier *Grande* vloeyt hier door een enge mond zeewaerd; en breyd zich binnen wijd uit tegen 't gewest *Patos*. Vorders vloeyen vervolgens in *d' Oceaan* de rievieren *Tamandabug* en *Ararungo* en 't meir *Alagoa*. Noord-oostelijk boven *Alagoa* leggen de eilanden *Catharina* en *Gale*. In de bogt *Tojuqua* vertoonen haer verscheide eilandekns. De stroomen *Tajahu* en *Ytabuca* vallen uit hoog gebergt, bewoont by de volkeren *Anniriri* en *Cipopay*. 't Gewest bespoelr door de rievier *Ararapira* verschaft overvloedig verversching.

Schrikkelijke water-val.

Vesting *santa Fe*.

Negende Hoofst-stuk:

C H I L I .

Grenzen van Chili.

Chili strekt haer uit tusschen *Peru* ten noorden, en d' uithoek *Diego Gallego* zuidwaerd, lanx *de Zuid-zee*, tot twee honderd en zeventig mijl: de breedte bereikt twintig en minder mijlen; na dat 't hooggebergt *Andes*, wiens toppen onder een geduurige sneeuw duiken, meer afwijkt van *d' Oceaan* of naedert. 't Land is meest vlak, behalven daer de bergen *Serrania*, herkomstig uit *Peru*, doorgaens drie mijl de zee myden, en zomwijl tot dicht aen strand loopen. De winter alhier komt gelijk met de zomer in *Spanje*: alzoo *Chili* by na de zelve hoogte heeft ten zuide der middaglijn, gelijk *Spanje* ten noorde. Waer-

gelegendheid van 't zelve.

jaar-getyen aldaer.

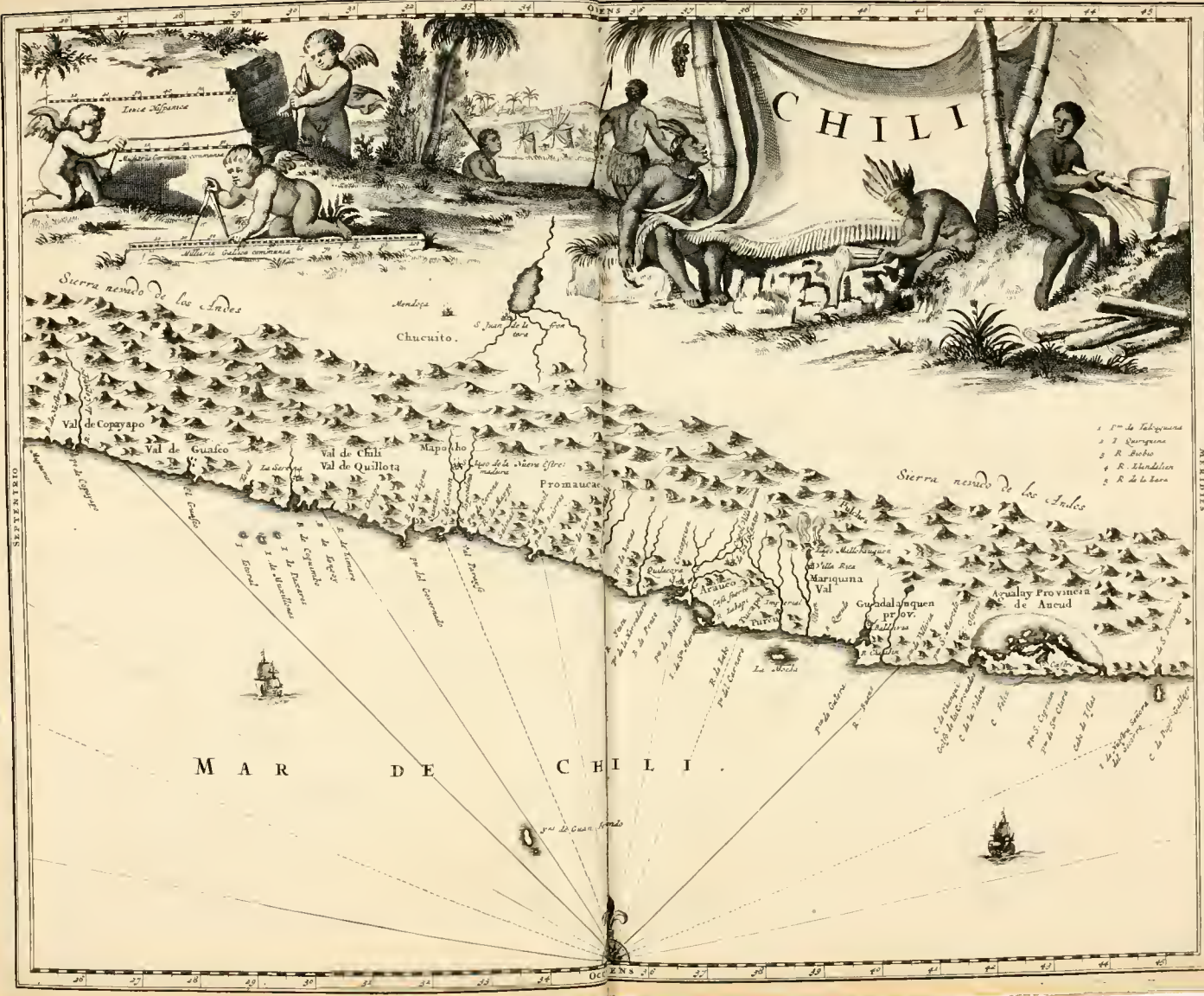
om ook *Chili*, onder een getemperde lucht tusschen hette en koude, niet anders als *Spanje*, overvloedig koorn, wijn en voorts allerley smaekelijke vruchten geeft, en weelig vee aenqueekt. De lente begint met d' herftmaend, de zomer met wintermaend, d' herft met lente-maend, en de winter met zomer-maend. De warmte nochtans is doorgaens grooter dan de koude. Men verneemt hier weinig donder of blixem. In zommige valleyen valt een dikke daeuw, welke verstijft en gezond voedzel geeft, niet ongelijk 't *man-na*. 't Gras behoud een geduurige groente, en 't geboomt bladeren. De weyden, jagt en visschery staen, vol-

Verstijfde daeuw.

gens

SEPTENTRIO

MEDITERRANEO

1. R. de Talcahuano
2. R. Quiriquina
3. R. Lirio
4. R. Mandolito
5. R. de la Lira

M A R E C H I L I

OCCIDENTIS

OCCIDENTIS

gens orde des Spaenschen koninx, voor ieder vry. Alle reizigers worden 't gantsche land door kost-vry onthaelt. Men vind hier tweederhande schaepen, tamme en wilde. Onder de tamme worden gerekent de kammeel-schaepen met lange sijne wolle, een hals vier voet hoog, de voorste pooten viermael gesplitst, d'achterste eens, en een wijde muil: waer uit schuim brieschen op welken vergrammen, en vijsten te gelijk diervoegen, dat niemand omtrend haer duuren kan: wanneer door last vermoeyt neder-vallen, staen niet op, schoon doodgeslaegen wierden. 't Vleesch valt tacy, gelijk der paerden. De wilde berg-schaepen zijn rood, en hebben zachte glinsterende wolle, welke lakenen geeft van luister als kamelot. Dese schaepen loopen snelder dan een paerd. De *Chileesers* leidenze met een koorde gestooken door de ooren. Vorders brengt *Chili* niet alleen tarwe, garst, *maiz* en allerley aerd-gewasch overvloedig voort; maer byzonder de *teca*, welk een halve elle hoog groeyt, niet ongelijk de garst, 't graen swijmt na rogge: in de schooven gedroogt by zon, word gedorscht, in heet zand geroostert, en op een vierkant-platte steen met een steene rollegemaelen. Dit meel, ongemein voedzaam, (een klein muddeken voed een man voor een gantsche week) verstrekt ten spijs en drank; want met veel waters gemengt geeft aengenaeme lavenis, en met weinig vocht een aengenaem eten. De vrucht *unni* (de *Spanjaerden* noemenze *murtilla*) is gelijk een kleine rofsche druif, van smaek tusschen zuur en zoet. De wijn, uit *unni* geperst, is helder voor 't oog, liefelijk op de tong en goed voor de maeg, zonder hoofdpijn te verwekken: zy geeft ook schoonen edik. 't Voornaemste van *Chili* zijn de rijke goud-mijnen. 't Land leid ten grooten deele woest, wegens geduurige oorloogen, welke de strijdbaere *Arauco* en haer bondgenooten tegen de *Spanjaerden* diervoegen manhaftig voeren, dat nergens in *America* ooit harder tegenstand vonden, of meer afbreuk leden. Zy sprec-

ken een mannelijke tael, volgens blijk by *Elias Herkmans*: die uit de mond der *Chileesers* de volgende woorden aenteikende. Het zal den leser niet verdrietig vallen, indien ettelijke alhier ter neder stellen. Zy spreken dan aldus: *tepanto*, een jaer: *tien*, een maend of de maen: *toninco*, een week: *ante*, de dag of zon: *paun*, de nacht: *tabuyo*, den avond: *eppeun*, morgenstond: *rangiante*, middag: *urle*, morgen: *eppoe*, over-morgen: *vya*, gisteren: *putey*, eergisteren: *bachiante*, heden: *mintay*, nu: *weytiva*, toenmaels: *wantarulei*, des morgens vroeg: *tap-tou*, laet: *biliante*, altijd: *chumel*, wanneer: *chemchuem*, gelijk als: *bueno*, d'hemel: *quereb*, lucht of wind: *tomo*, wolken: *wangelen*, sterren: *pillan*, donder: *gualic*, blixem: *buta que quereb*, storm: *maoni*, regen: *piren*, sneeuw: *verqumao*, dauw: *pilingei*, ys: *quetal*, vuur: *ko*, water: *tue*, aerde: *mappo*, land: *pele*, kley: *cura*, steen: *marviel*, hout: *aluvén*, timmer-hout: *millia*, goud: *lien*, zilver: *paila*, metael: *titi*, tin: *pavillue*, yzer: *qutal-cura*, een key-steen: *chadi*, zout: *lijl*, een klip: *milla-mappu*, een goud-ader: *alyquen*, een boom: *cabu*, kruid: *nebo*, nooten: *pino*, gras: *cayron*, hooy, *wento*, een man: *domo*, een wijf: *quiduugen*, een jongeling: *Techo*, een jonge dochter: *penien*, een knechtjen: *domo-penien*, een meisje: *chou*, vader: *nenque*, moeder: *cheche*, grootvader: *domo-cheche*, groot-moeder: *weuco*, moeders-broeder: *mama*, moeders-zuster: *pelcuchau*, stief-vader: *caulla*, stief-moeder: *botum*, een zoon: *neaque*, een dochter: *penu*, broeder: *lamoen*, zuster: *guempo*, schoon-vader: *vilca*, schoon-moeder: *choupo*, schoon-zoon: *weuro-penco*, bloedvriend: *cunewa*, wees-kind: *buytha*, oud-man: *cude*, oud-wijf: *penienboe*, voedster: *apo-curaca*, opper-hoofd: *curaca*, heer: *apo*, alderhoogste gezach-hebber: *nentoque*, bestierder: *ulmen*, een aenzielijke perzoonaeje: *pulmen*, een edelman: *machi*, een genees-meester: *cona*, een soldaet: *retave-caman*, een smit: *guito-wok*, een weever: *challo-acaman*, een visscher: *nilla-caboe*, een koopman: *turintawe*, een

Tael der Chileesen.

Wonderlijke schaepen.

Aerdvruchten in Chili.

Teca vreemd gewasch.

Wijn.

Chili waerom moest woest leid.

Arauco hoe daenig volk.

een verver: *chumpiro-caman* een mutse-macker: *tultunca caman*, een trommel-slaeger: *nichetaniweni*, een knecht: *voerquin*, een boode: *langamcheboe*, een dood-slaeger: *chuguiboe*, een dief: *illuiboe*, een bedelaer: *alvee*, de duivel: *ruca*, een huis: *ullin*, een deur: *chaquana*, een trap: *pylca*, een muur: *wana-ruca*, een dak: *pithe-ruca*, een hut: *guetaltuange*, een haerd: *lolcura*, een eetens-kas: *cawyto*, een bed-stee-de: *deputuarica*, een gevangen-huis: *weltelve*, een galg: *pengal*, een graf: *llo-
quen*, de zee: *levo*, een rievier: *buta-
wampo*, een schip: *pichuampo*, een
scheepje: *dolio*, een canoo: *wampo*,
een boot: *aliven*, een mast: *mou*, tou-
wen, *vela*, zeilen: *wyta*, een riem: *gue-
tal*, vuur: *tubquen*, asch: *cuju*, een
doove-kool: *ale*, vlam: *aypel*, een bran-
dende kool: *wietum*, rook: *catila*, een
kaers: *wyno*, een mes: *witi*, een lepel:
guidi, een pot: *lepoe*, beezemen: *lepo-
boruwe*, een tand-stooker: *pavilla-lonco*,
een stormhoed: *waiqui*, een piek: *pyl-
qui*, een pijl: *pulque-tuboi*, een boog:
tultunca, een trompet: *macane*, een
yzere knodze: *cachal*, een bijl: *wita*,
een spaed: *juisue*, een zeef: *chilca*, een
brief: *charawilla*, een broek: *icla*, een
vrouwen-kleed: *domo-ruida*, een rok:
couchon, een sak: *pino-chompiro*, een
stroo-muts: *congi*, spijs: *cobque*, brood:
nul-cobque, 't binnenste des broods:
liquangue, licht: *dumingei*, duisternis:
quemeiquen, lekkernyen: *medda*, pap:
core, vleesch-nat: *ilon*, vleesch: *cuicha-
ilon*, schaepen-vleesch: *wara ilon*, offe-
vleesch: *cuchi-ilon*, verkens-vleesch:
cuchi-cham, een hamme: *chaditues-ilon*,
gezoute-vleesch: *caucan*, gebraden-
vleesch: *avaun*, gezooden-vleesch:
puytscha, de darmen: *curam*, een ey:
quecuram, de dooyer van 't ey: *lycu-
ram*, 't wit van het ey: *iwyn*, boter: *ylu*,
melk: *puuloo*, drank: *uino*, wijn: *chiche*,
bier: *cutan*, pijn of ziekte: *aren-cutan*,
de koorts: *towongen*, 't hoofd: *lanco-
cultano*, hoofd-pijn: *veno-aren*, schurft:
albungien, een wonde: *molbuen*, bloed:
touma, een blinde: *cawinto*, een mael-
tijd: *colchou*, de kinder-pokjens: *wocu-
bu*, een wild-dier: *pangi*, een leeuw:
naguel, een tyger: *cuchy*, een swijn:
michun, een kalf: *dewe*, een muis: *wa-*

ren, een rat: *tuwe-dewe*, een mol:
tewa, een hond: *pulpeo*, een vos: *no-
quen*, een beerin: *lame*, een zeehond:
lemo-cuchi, een wild-swijn: *chumam*, een
hart: *puedo*, een zeebok: *quelen*, een
staert: *chiliweki*, een schaep: *zunem*,
een vogel: *lyppe*, een pluim: *mepoi-
nem*, een vleugel: *guelem-inem*, een
kleed uit vederen: *dani inem* een nest:
achawal, een henne: *alchabawal*, een
haen: *pylken*, een endvogel: *pilo*, doof:
kilca, die een oog heeft: *topilgen*,
scheeluw: *topil*, mank: *jeca*, een raef:
guereo, een lyfter: *cogo*, een koekoek:
uullyn, een byc: *pulli*, een vlieg: *uulgn-
musky*, der byen-koning: *petar*, een
luis: *nerem*, een vlooy: *piro*, een worm,
culculla, een mier: *cunincunin*, een stae-
pel: *vilo*, een slang: *bylcum*, een hac-
gedisse: *ponono*, een padde: *challua*,
een visch: *cawel*, een dolfijn: *iene*, een
walvisch: *uouqui*, een spiering: *vilo-
chalva*, een ael: *chadituel-chalva*, ge-
zoute visch: *anquen-chalva*, gedroogde
visch: *quinpilon*, oesters: *chapes*, mos-
felen: *coinouw*, een kreeft: *quichiquin-
chio*, een valk: *manco*, een arend: *cho-
roi*, een papegaey: *poo*, een tak: *kem-
pomamel*, een stronk: *bopemamel*, ver-
dort hout: *nebue*, een okkernoot:
nido-iwas, een wijngaerd: *nidu*, een
staek: *uaguen*, aerdbeezien: *couchouw*,
swarteaelbeezien: *litue*, paddestoe-
len: *cachukruid*: *pilun-proque*, weeg-
bree: *calicai*, drie blad: *curi*, barnende
netel: *pragyn*, bloemen: *manen*, zaed:
methen, meel: *chiquelen*, zemelen:
gueli-uanca, korael: *kispy*, glas: *cudi*,
een molensteen: *pel*, modder of lym:
tassaquido, schatting: *quenzu*, houwe-
lijx-goed: *dereno-culyn*, schuld: *culyn*,
loon: *nillawijn*, los-geld: *quyn*, een:
eppo, twee: *quila*, drie: *meli*, vier:
quechu, vijf: *cuy*, ses: *relgi*, zeven:
pura, acht: *ailla*, negen: *maripataco*,
honderd: *warama*, duisend: *guiltui*,
een kerne: *tapel*, loof: *mil*, een
schorfch: *PELLI*, de ziel: *oalel*, 't lic-
chaem: *lai-calel*, een lijk: *ven*, vleesch:
molvin, bloed: *boro*, een been: *telqui*,
vel: *uel*, een zeenuwe: *uen-molvin*,
een ader: *lonco*, 't hoofd: *tol*, 't voor-
hoofd: *lenglen*, d'harzen-pan: *lonco*,
't hair: *teren-lonco*, grijsheid: *lolo*,
d'herzenen: *angen*, 't aengezicht: *taun*,
de

de koonen : *ne* , d'oogen : *tacune* , ledemaeten : *denen* , wijn-braeuwen : *ju* , de neus : *pelaju* , de neusgaeten : *merum* , snot : *pilum* , ooren : *oun* , een mond : *adem* , sweet : *quewen* , de tong : *melbue* , de lippen : *boru* , de tanden : *ilga* , de kiesfen : *bida-bida* , 't verheemeld des monds : *coun* , spoufel : *mewe* , de keel : *neen* , adem : *quette* , de kinne : *paiun* , de baerd : *pylco* , de hals : *pel* , de nek : *lipan* , een fchouder : *puilpa* , een arm : *cue* , een hand : *mancue* , rechter-hand : *welcoe* , flinker-hand : *puley-cue* , 't plat des hands : *changel-cue* , de vingeren : *buta-changel* , de duim : *wili* , de naegelen : *zevo* , de borst : *moju* , de mammen : *pue* , de buik : *weddo* , de naevel : *cadi* , de ribben : *burri* , de rugge : *anca* , de lendenen : *quichio* , de billen : *penem* , de mannelijkheid : *metu* , 't baerlid : *chan* , de dyen : *lucu* , de knien : *wetunthoy* , de knie-fchijf : *hemum* , de kuiten : *kamon* , de voet : *pinque* , 't hart : *wocun* , de longe : *que* , de maeg : *curique* , de lever : *ueca que* , de milt : *quelche* , de darmen : *villin* , de blaes : *mee* , ftrond : *perquen* , een fcheet : *momoy* , fank : *pelengsley* , een spinne : *inche* , ik : *eimi* , gy : *tubei* , hy : *inchen* , wy : *tecengen-eimen* , gy-luiden : *liengen* , zy-luiden : *emma* , alzo : *muh* , neen : *pichumei* , dicht-by : *auerungei* , verre : *taymen* , tegen : *woecuu* , buiten : *compay* , binnen : *pulon* , beneden : *wono* , boven : *huri* , achter : *junengen* , voor : *quelleb* , nevens : *munai* , genoeg : *alengei* , te veel : *munalai* , te weinig : *chemibla* , waerom : *ueinibla* , daerom : *uei-mai* , laet het zoo zijn : *wei* , defe : *temunei* , fchoon : *woranez* , leelijk : *newonei* , fterk : *leptungei* , snel : *chouwo* , luy : *alilonconei* , zeer wijs : *wentannei* , deftig : *queune* ; hoovaerdig : *culenei* , rijk : *cunewal* , arm : *toucu* , dwaes : *molgei* , naekt : *ilungey* , gekleed : *queten* , eng : *anquen* , droog : *prequin* , gierig : *prequiboe* , mildaedig : *buta* , groot : *pichi* , klein : *montingei* , vet : *toutau* , maeger : *pettun* , verve : *queli* , rood : *calbu* , blaeuw : *carel* , groen : *choot* , geel : *curi* , fwart : *lye* , wit : *nilla-ca-*

ju , verruilen : *illuwyn* , geven : *tuingnei* , vroolijk zijn : *umatum* , flaepen : *limen* , uit den flaep ontflaepen : *tangnube* , breeken : *lemgne* , bouwen : *playn* , vinden : *uangen-byn* , verliefen : *necul* , loopen : *amon* , gaen : *utalegen* , ftaen : *wiwijn* , zijn : *jucheleyn* , leggen : *tecanen* , danfen : *padenatum* , vallen : *utalenen* , opftaen : *auinge* , zitten : *dingue* , fpreken : *temelenge* , fwijgen : *puronge* , zingen : *pylcunge* , roepen : *quipay* , komen : *ien* , eeten : *butun* , drinken : *mepai* , kakken : *willam* , piffen : *cudepain* , fpeelen : *locatum* , kyven : *langawyn* , dooden : *mecowyn* , draegen : *chuquin* , fteelen : *guallulueno* , weder-geven : *peltene* , betaelen : *lay* , fterven : *rengalgei* , begraeven worden : *quedau capay* , arbeiden : *intunge milla* , goud uitgraeven : *nilla-teubyn* , verkoopen : *nilla-vin* , koopen : *quimla wi tami piel* , ik kan u niet verftaen : *chu pipaimi* , wat doed gy ? *champaila* , niet : *juei pingeimi* , hoe word gy genaemt ? *Iuan pingem* , ik word *Ioan* genaemt : *cheo ruaimi* , waer gaet gy na toe ? *Moppo muruam* , ik ga landwaerd : *cheo tui mi* , van waer komt gy ? *Niro comotoun* , ik kom van huis : *chumel quipa* , *tuai mi* , wanneer zult gy komen ? *chumel prutuai mi* , wanneer zult gy gaen ? *Ale prungi tamruca* , is uwe wooning verre afgeleegen ? *picherungei* , 'tis dicht by : *aleprungei* , zy leid verder : *inchi quiparum camappumu* , ik denk te vertrekken na andere landen : *chemnibla quiparui camappumu* , waerom wild gy vertrekken na andere landen ? *Mere-ly tiva mappumu* , hier is geen leeftocht : *aleibelay twachi tipanto* , *benibliaale geniep ayn* , het jaer is hier onvruchtbaer geweest , daerom hebben wy gebrek : *cheo mappungen tamichau* , in wat landfchap woond u vader ? *Alu ei ei* , de duivel hecft hem weg gehaelt : *ai eimi ruaju inchio* , wilt gy hem gezelfchap houden ? *Ailan* , ik wil niet : *aien* , ik wil : *chuben quecken neieimi tania* , hebt gy iets voor te zetten , om 'eeten ? *cancan achawal* , neen ik hebbe gebraeden hoenders : *mu wy* , hoe

veel? *Munalei enchintavia*, zy zullen voor ons genoeg zijn: *chuben putuayn*, waer zullen wy drinken? *Aile mangunmeinis*, ik dank u: *chuben domo trivo*, wat vrouw is dese? *Inchitan curi*, 't is mijn vrouw: *ninave*, mijn dochter: *ni domo*, mijn byzit: *ale teminigei vei domo*, het is een schoone vrouw: *quipangnei*, kom hier: *amotunge*, loop weg: *umatuayn*, laet ons te bedde gaen: *utajuca*, laet ons op staen: *wira cuchai compay tan mapumu*, de Spanjaerden zijn in dit land gevallen: *quipa waicha laimi*, willen wy zamen vechten? *Waiquinagelan*, ik heb geen wapenen: *ina en pea in waiqui*, volgt my, wy zullen wapenen krijgen: *ali teum inche*, ik ben te vreden. De vlootelingen, die onder de vlagge van *Henrik Brouwer*, op 'tjaer seftien honderd drie en veertig, uit *Brasyl* om goud voeren na *Chili*, bragten voor goud dusdaenigen woorden-schat te rugge. *Chili* vorders, alzo genaeamt wegens de strenge koude (*chili* beteikent by de *Peruaenen* koude) behoeft niet te wijken voor eenig gewest in *America*: als welk een gezonde lucht en vruchtbare grond, zeer dicht bewoont, geniet. 't Voorziet *Peru* meenigmael van leeftocht: te vaerdiger derwaerds gevoert, dewijl de zuide-winden geduurig lanx de kust waeyen. De *Peruaensche* onder-koning stelt hier een land-voochd. 't Heeft twee bisdommen *san Iago* en *l'Imperial*. Zommige *Chileesers* staen onder 't gebied der *Spanjaerden*, en leven in hutten: andere zijn meer woest, en verdedigen haer vryheid gewaepender hand. Zy hebben groote koppen met platte aengezichten. De mannen rukken 't hair aen de lippen, kinne en schamelheid met gescherpte schelpen, ten dien einde om d'hals hangende geduurig uit: doch vryven het eerst met warme affche. 't Hoofd-hair gekort tot d'ooren, word met de band *tariwelonco* gestrikt. Aenzienselijke persoonaedjen hechten aen de band zilvere plaertjens en turkoisen. Zommige evenwel draegen op 't hoofd d'afgestroopte huid van weefels of diergelijke beesten, zulx

de kop 't voorhoofd, en de staert 't achterhoofd bedekr. Dusdaenig dexel noemenze *maniewelonco*. Weinige hebben muisen, die zy op haer manier toe-stellen. Doorgaens zijn de *Chileesen* de langste niet; doch gezet en sterk, tusschen blank en zaluw. Die onder *Spaensche* dienstbaerheid staen voeden lang hair, door welk onderscheiden worden van de geschoorene *Ucais*, de welke den *Spanjaerden* alle moogelijke afbreuk doen. De vrouwen, doorgaens klein, loopen bloots hoofds: 't hair slingert los over de schoulers: 't word opgebonden, wanneer maen-stondig zijn. Doch, die rondom *Castro* woonen, draegen lokken, niet ongelijk de *Nederlandsche* juffrouwen. In *Coquimbo* en *Loquimbo* gaenze als 't vrouw-volk in *Peru*. Alle hebbenze dicht en swartachtig hair. Haer kleding is slecht, hoewel zindelijk. De mannen trekken een wijde broek aen, om de lendenen toegebonden: nemen voorts een wolle kleed, vierde half ellen lang en twee breed, met een gat midden-weegs, waer door 't hoofd stecken: zulx 't kleed over de schouderen afhangt: d'armen en beenen blijven bloot. De vrouwen bedekken haer met de zelve wolle stof; maer op een andere wijze. Zy maeken een schort om de lendenen vast, en een langerok tot d'aerde toe, voor de krop met zilvere of koopere spelden zamen-gehecht: 't hoofd, borst en beenen zijn ongedekt. 't Laeken zelf verthoont roode, witte, blaeuwe en eyer-gele streepen, aen de boorden gefronst. 't Vrouw-volk is van sterke gesteltheid. *Henrik Brouwer* getuigt, hoe zommige op sijn schip een kind haelden, die binnen een half uur 't kind zoogden wandelende: ettelijke hadden zulke groote borsten, datze den kinderen, op de rugge gebonden, te zuigen kondengeven, werpende de borsten over de schoulers. Op feestdagen trekkenze konstig-gebraeyde kousen aen. Haer hutten, laeg nevens d'aerde, bestaen uit stroo, ried en liesen, en zijn niet opgeslaegen als gints en herwaerds by gebuurten, in welke d'huifgesinnen van een geslacht, zomtijds dartig, vijftig, hondert of hondert

der zelve drage:

Truckbaerheid van Chili:

haer inmoonders heedszenig:

sterke Chileesche vrouwen:

Hutten:

zamen-
wooningen:

en twintig, onder 't gezach van een oper-hoofd, (zy noemen hem *caraca*) te zamen-woonen. 't Huisraed is weinig en slecht: namentlijk twee of drie kannen, om den drank *chica* te bewaeren, een hoerne beeker, een steen op welke 't koorn breeken, en een of twee houten stoelen: de vermogenste gebruiken ook schaepvachten, welke voor de gasten ter aerde spreiden. Zy leven zonder eenige bekommernis: zaeyen noch planten meer, als voor een jaer. Haer rijkdom leid aen 't vee, van welk nochtans geen groote overvloed hebben. Met den ingang der wijn-maend komt een gantsche buurt te zamen: de een helpt d'ander spitten, ploegen en zaeyen. In twee dagen beschikken de mannen dit werk: 't vordere blijft den vrouwen aenbevoelen; want de mannen slaen geen hand aen 't wiejen of 't inoogsten. Zy eeten en drinken van den morgen tot den avond, wanneer niet op eenige togt trekken: by welke voorval des middags en avonds maeltijd houden. De drank bestaet uit water met garste-meel of terwe gekookt. Op feest-dagen zuipen ze *chica*, ge-

buis-raed:

land-bouw:

eten:

drank:

brouwen van *maiz*, geknaeuwt by tandelose oude-wijven. Anderzints wort ook een drank toegeestelt uit de vrucht *unni*, welke smaekt na Maderasche wijn. Ieder trouwt zoo veel vrouwen, als hy kan koopen en de kost geven; want de vrysters en weduwen, moeten van d'ouders gekoft worden. Ieder gelt, zoo zeer niet na schoonheid en aenzien, als na kracht en yver, tot voorstand des huisgezin. 't Vryen gaet vreemd toe. Een zoon heeft geen eigendom; maer leeft op genaede van sijn naeste bloed-vrienden: d'een schenkt hem een varken, d'ander een koe, de derde een schaep, de vierde iets anders. Aldus verrijkt, hangt eenige turkooisen en plaeten zilvers om den hals van de vader des vrysters: maekt bekend hoe veel houwlijx-goed kan looven: en bedingt eindelijk, ten naeuwsten als kan 'met sijn toekomstige schoon-vader. Zomtjids geeft hy twintig, zomwijl vijftig, ja honderd schaepen, ossen, kocyen, varkens, paerden, hoenders, een tabbaerd en ettelijke vaeten vol *chica*. Thans leid de vader sijn dochter na 't huis des

koop-handel
met vrou-
wen:

vreemd
vryen,

en vol-trek-
ken van
houwlijx:

bruidegoms, alwaer met spijs onthaelt word; maer moet den drank zelf bekostigen. Ettelijke dagen na dese vereeniging, komen de naeste bloed vrienden den nieuwe vrouw verwelkomen: en zingen over maeltijd een bruilofs-lied aen d'houwelijx-god *Maruapeante*. Alle zitzenze ter aerde neder op schaeps-vachten. 't Gebeurt meenigmael, dat de maegen, den man sijn vrouw ont-weldigen, byzonder wanneer haer hard handelt: hoewel een man over de vrouw magt heeft om te dooden: van welk misdrijf de bloed-verwanten zomtjids wrack nemen. Elk neemt zoo veel wijven als hem goed dunk. De vermoogende macken voor ieder vrouw een byzondere hut. Wanneer zich met een wil vleeschelijk vermengen, laet zulx heimelijk weten. Een bemind hy boven andere. d'Overige sijn niet meer als slavinnen, die allerley arbeid moeten waer-nemen. De mannen vallen buiten gemein min-yverig. Indien een vrouw een vreemde-ling slechts onder d'oogen ziet, word jammerlijk afgeroscht: en op overspel betrapt, zonder rechts-vordering, dood-geslaegen. En dacrom zijnze evenwel niet kuisch; maer zeer tot geilheid genegen. Als een vrouw een kind krijgt, waschtze haer zelf en 't kind in koud water: men slacht een lam *chiluraque*: houd een blijde maeltijd: de kraem-vrouw ontfangt nevens de gasten een stuk vleesch: en keert des anderen daegs tot het gewoonlijk werk. *De Spanjaerden* getuigen, hoe haer vrouwen inschelijx meer en meer door de lucht verharden, en even als *de Chilese* de vrucht ontfangen. 't Staet een weduwe vry wederom te trouwen; doch moet aen haer kinderen giften uit-deelen. Indien buiten houwelijx blijft, en tot haer ouders keert, strekt tot meer lof. Beide mannen en vrouwen baeden des morgens, ook by nijpende koude, in de stroom. Zy kennen noch God noch gods-dienst, behalven *Pillan* en de duivel, die allerley quaed veroorzaekt: weten van geen opstanding: achten 't leven onder 't hoogste goed: waerom als iemand

gesturven is zy gewend zijn te zeggen, *alverey*, beduidende *de duivel heeft hem weg gebaelt*: thans verheffen de bloed-verwanten en vrienden een naer gehuil. 't Begraven gaet vreemd toe. De lijken blijven drie en meer maenden onbegraven: worden volruikende kruiden gestopt, en in de zelve gewentelr, tegen de stank. Als eindelijk ter aerde bestelt zullen worden, komen de vrienden drie dagen te vooren by een; slagten een schaep: zijn zamen vroolijk: en werpen 't lijk in een kuil dicht by de hut, welken d'afgesturvene bewoonde: men leid ook in 't graf een stuk van 't geslachte schaep en een kruik vol *chica*. Maer belangende den afgod *Pillan*, welken sy eenige liedjens toe-zingen met vreemde gebaerten, geloovenze: dat een geest bestaende uit lucht is, die alle zaeken op aerde bestiert: andere houden *Pillan* de donder te zijn, welk ook alzoogenoemt word: waerom *Pillan* aldermeest eeren, wanneer het dondert; want dan steekenze een pijl en steene bijl in de aerde: en grijpen de wapenen in de vuist, niet anders als of een magtige vyand haer schielijk over den hals quam: alzoomeinen door de donder gewaerschout te worden wegens d'aenkomst *der Spanjaerden*, van welker wreedheid een diepe afkeer voeden. Zy noemen alle helden *Pillan*, en schryven de zelve goddelijke deugden toe. Zy zuigen sterk tabak: en als den rook in de lucht, niet zonder vreemde potzeryen, blaesen, schreeuwenze: *ontfang dit, o Pillan*. Zeeghafrig uit eenige veldslag te huis gekeert steeken de steene bijl in d'aerde: staen gewaepend rondom den bijl: zuipen tot overstallige dronkenschap: en zingen 't liedeken *pawary* ter eeren *Pillans*. Zy springen zeer wreed met de gevangenen om. Dese, ten dans geleid, maeken haer met d'overwinnaers lustig vroolijk: wanneer 't spel ophaer best is, worden met bijlen den kop ingehakt: d'harten uit de lijven getarnt: in welk ieder verwoede tanden zet. Op gelijke voet straffenze de struik-roovers, dieven en verraeders. Doch, die veel *Chica* aen de voor-naem-

bruilofst:

ontweldigen
van vrou-
wen:een vrouw
boven alle
de andere
bemint:min-yver
der man-
nen:wonderlijk
baeren:betrouw-
wen der we-
druwen:

gods-dienst.

vreemd ge-
voelen van
stervev:als ook be-
graven
zeer won-
derlijk:afgod *Pillan*
hoedaenig:

helden:

tabak. zuig-
gen:vreuehd
over be-
vochte ze-
gen:slachten
wreed de ge-
vangenen:

naem-

naemste persoonædien schenken kan, koopt zich vry van de gezeide straf. Dit nochtans geld niet omtrend too-
 veners of hexen, die zonder genae-
 de, met alles 't geen bezitten, leven-
 dig verbrand worden. Zy hebben
 geen priesters of dewelke den gods-
 dienst waernemen. Alleenlijk zijn in
 hooge achting, die best 't *pawary* zingt.
 De tweede afgod *Maruapeante* geeft
 haer door inblaesing of in den droom
 te kennen, wanneer een wijf moeten
 trouwen of beslaepen. Maer zulx ge-
 schiet niet, ten zy bevoorens t' sijner
 eere dol en vol gezoopen en liedek-
 ens geschreeuwt hebben. De land-
 bestier staet aen voornaeme edelen
Ulmen of byzondere heeren *Curacen*.
 Op zommige plaetsen heerscht een
 alleen, die de benaeming *Pulmen*
 draegt. Dese *Ulmen* en *Curacen* staen
 zomtijds over vijf en twintig, of vijf-
 tig of honderd huisgezinnen. Haer
 magt is gelegen in vergaedering van
 al het volk te beschryven, en met
 't zelve wegens lands-zaeken te be-
 raedslaegen: vermoogen zulx met
 niemand byzonder doen, noch eenige
 schatting af te vorderen, dan by
 hooge noodzaakelijkheid: moeten
 de meenigte tegen den vyand voor-
 stappen: staen onder d'algemeine be-
 vel-hebber *Apocurace*, of onder een
Nentoque. De waerdigheid der *Curac-*
en en *Pulmen* versterft van ouders op
 kinderen: of, by mangel van zoonen,
 op swaegers en naeste bloed-vrien-
 den. Zomtijts zien de schranderste
 den ander wel een voordeel af: en
 lichten den rechten erfgenaem uit sijn
 staet. Andere mindere ambten wor-
 den vergeven by *de Curacen* of *Pul-*
men. Maer de verkiesing eens *Nento-*
que gaet aldus toe. Wanneer dit eer-
 ambt open staet, maekt iemand, die
 na 't zelve dingt, overslag: of sijn
 middelen zoo verre strekken: om *de*
Curacen en *Pulmenen* met een heerlij-
 ke maeltijd te onthaelen. Indien zulx
 kan goed maeken, ontbied alle ter be-
 stemder plaets: werwaerds zich ge-
 waepend begeven. Onder 't brassen
 en zuipen heft eindelijk de verzoeker
 een reden aen: behelzende sijn edele
 afkomst, treffelijke daeden, rijkdom

en vrienden: weshalven smeekt, om
 de bediening der afgesturvene *Nento-*
que te bekleeden. Thans staet een *Cur-*
race op, wiens hals by de verzoeker
 behangen word met een keten turkoi-
 sen of gesleepe witte schelpen. *De Cur-*
race beweegt d'andere tot de verkie-
 sing, zonder eenige voorgaende be-
 ding-punten. De verkoorene beloofst
 alles ten besten van de gemeine zaak
 te zullen bestieren. Terstond neemt
de Curace den turkoise halsband, en
 deeltze onder de voornaemste uit.
 Dese handel eindigt met langwijlig
 smullen, drinken, dansen en zingen.
 Op gelijke wijze maekt men een *Apocur-*
race of 't hoogste opperhoofd: hoe-
 daenigen *de Ucaes*, zedert een gerui-
 me tijd, om meer vryheid te genie-
 ten, over haer niet gestelt hebben.
 De wapenen *der Chileesen* zijn lan-
 cien, eens zoo lang als d'Europische,
 aen de punt gescherpt: zy gebruiken
 ook knodsen met yzer beslaegen, en
 bloote Spaensche degens, alzo de
 scheeden van langer hand verrot zijn.
De Pulches, oostwaerd achter 't hoog
 gebergt *la Cordilbra* woonachtig,
 schieten vinnig met vergiftige pijlen.
 Van dikke ossen-huiden maekenze
 helmetten en borst-harnassen, tegen
 een swaerd steek- en slag-vry. Alle
 weten handig met paerden en lancien
 om te gaen; doch schroomen zeer
 voor d'handbussen en vuurroers. Ter-
 wijl noch lesen noch schryven kon-
 nen, maeken de opperhoofden door
 een getrouwe boode aen d'andere ge-
 zachhebbers bekend, 't geen in oor-
 log of vrede tot welstand des gemei-
 ne best noodig achten. De boode
 draegt een pijl, aen welke een band
 hangt, ten bewijs van onderlinge ge-
 meinschap: de pijl word gevat met de
 rechter hand: en indien hy, dieze
 ontfangt, wil antwoorden, stuurt den
 pijl, verdikt door een tweede, te rug-
 ge; maer wanneer dienstig acht, an-
 dere *Curacen* en *Pulmen* van de zelve
 bootschap bericht te doen, zend door
 sijn eigen dienaar den pijl op gelijke
 wijze aen haer af. Dus verre belan-
 gende de zoeden *der Chileesen*. Het
 kan niet ondienstig wesen, hier by te
 voegen 't geen de zichtbaere getuige

straffe over
 tooveners:

afgod Ma-
 ruapeante.

Land-be-
 stier:

bepaalde
 magt der
 bestiers:

Wapenen
 der Chilee-
 sen.

Pulches
 hoedaenig
 volk.

Wonderlijke
 booden in
 Chili.

Verkiesing
 van een
 Nentoque
 merkwaer
 dig.

Alonso d'Ouaglie, wegens de luchtstreek en 't aerd-gewasch in *Chili* ter neder geveld. De winter-maenden zeyd hy, zijn diervoegen onstuimig, dat zomwijl de boomen niet alleen uit d'aerde waeyen; maer 't aerdrijk zelf verstuift. Zommige valleyen leggen vol sneeuw: zulx de sneeuw de toppen bereikt: welke, als ontdooyt, de rievieren dapper doet swellen: waer door de landen veel slijb ontfangen, tot vruchtbaere mesting. De koude valt hier scherper: ter oorzaak van 't naest gelegen gebergte winden waeyen, die vel en vleesch door-snyden. Dese winden zouden 't gewest allenthalven ontvolken, tenzy 't gebergt meest vol swaere eiken-boomen stond, op welke de winden breeken. Ook leveren de valleyen gegraeve kolen, die d'inwoonders tot duurzaeme brand beezigen. De winter ontbloomt de vruchtboomen van bladeren; doch niet de dichte bosschaedjen. De velden staen in de lenten zo vol welriekende bloemen, dat zonder tal zijn, niet alleen ten opzicht der meenigte; maer ook van verscheidenheit. Uit de zelve word gekookt 't water der *Engelen*, alzo genaemt wegens liefelike reuk en gezonde smaekelijkheid. 't Gras wascht inschelijx zeer weelig. In de slacht-maend en winter-maend bereikt d'hoogte van staende koorn. Raepen, munte, drieblad, venkel en mostaerd-zaed zaeyen haer zelf, ettelijke mijlen verre. Vorder heeft *Chili* verscheide genees-kruiden, welker kracht de heel-meesters en meestersessen (zy worden genaemt *Maci*) voor de *Spanjaerden* verbergen. De *Maci* staen in hooge achting, niet alleen by de *Chilleesen*; maer ook *Spanjaerden*: dewijl groote kennis der artzeny hebben. Onder d'heilzaeme kruiden munt uit *quincia-mali*, welk niet meer als een halve hand-palm boven de aerde groeyt: 't heeft takjens, verspreyt gelijk een bondel bloemtjens: ieder takjen eindigt in een saffraen-gele bloem. Dit kruid, met de wortel uit-getrokken, word in water gekookt, en het warm water een gequerste ten drank gegeven. 't Werkt niet zonder wonderlijke kracht, om 't bloed, welk bin-

nen de wonde neder-gezakt, verrot, na boven te trekken, en te loofen door de wonde. Niet min heilzaam geneest het zap van *culen* buiten op de quetzuur gestreeken, en binnen ingegooten. *Culen*, noemen de *Spanjaerden* *albaciga*: 't heeft riekende blaederen en een zeer hooge stamme. Vorders wascht hier en daer een naemeloos kruid, niet ongelijk fijn gras: welk, in water gezooden, aenstonds de quaed-aerdige koortsen en zijd-pijn geneest, en 't bloed ongemein zuivert. Men vind inschelijx genees-middelen, welke den steen in blaes en nieren verbryselen en afzetten. De plante *luce* komt voort uit de reeten der rotzen, welke de zee zomwijl onder water zet: dese, gedroogt en gestampt, levert een gantsch smaekelijk brood. Dus verre de gemeine beschrijving van *Chili*: volgt de byzondere, behelzende de landschappen, steden, eilanden, valleyen, havenen en rievieren. Noordwaerd dan maekt de woestijne *Atacama* een scheiding tusschen *Peru* en *Chili*. De woestijn bereikt de lengte van negentig mijl: des zoomers dorre en droog, by winter geslooten, wegens hooge sneeuw en ondraegelijke koude. Nergens vindmen eenig voedzel, dan weinig wilde schaepen *guanacos*, en omtrend midden wegs de beeke *la Sal*, uit 't oostelijk gebergt westwaerd gevloeyt door een diepe valleye na de *Zuider-Oceaen*. 't Water uit de beek, in eenig vat geschept, verandert terstond tot zout. Allenthalven lanx d'oever leggen grooter en minder stukken zouts. Zulx de weg door *Atacama* uit *Peru* na *Chili* gantsch moeyelijk valt; maer die over 't sneeuw-gebergte *Andes* derwaerds loopt, is vry erger: dewijl verder omgaet, en den reiziger een gewis verderf dreigt, wanneer de rechte jaer-tijd niet waarnemen; want op dese bergen waeyt, geduurende de wintermaenden, een koude wind, welke diervoegen door-dringt, dat een mensch buiten gevoelen dood ter aerde neder ploft, en verstyft tegen de verrotting. *Ioseph d'Acosta* getuigt, hoe lijken gevonden zijn, niet anders of leefden: die voor ettelijke jaren aldus op *Andes* aen haer einde geraecten.

Diego

faar-gelijden in Chili:

dikke sneeuw:

felle winden:

bloemen:

gras:

byzondere genees-kruiden.

Byzondere beschrijving van Chili.

Woestijn Atacama.

Wegen uit Peru na Chili:

Wonderlijke wind.

*Almagro
ontdekt
Chili.*

Diego Almagro ontdekte d'eerste *Chili*, op 't jaer vijftien honderd ses en dertig : met twee benden ruiters en vijf honderd voet-knechten derwaerds gerukt door de gewesten *Charcas*, *Chicas*, *Xuxuyes* en *Chaquana*: kreeg voorts over een swevelachtige grond en 't besneeuwde gebergte *Andes*, d'eerste Chileesche valleye *Copayapo* onder de voet: na dat geen klein aental menschen en paerden, wegens ongemak en koude, om hals was geraekt. d'Ongelegenheid dierhalven van beide de voornoemde wegen, tusschen *Peru* en *Chili*, benoodzaekt de reizigers te trekken lanx de stranden, by de *Zuider-Oceaan* bespoelt. *Copayapo* draegt dese benaeming na de schoone turkoisen, welke een berg aldaer overvoedig leevert. De valleye zelf heeft de vruchtbaerste grond van geheel *Chili*: nergens wascht de mais smaaklijker, grooter en overvloediger: d'halmen bereiken een half elle, de struiken de lengte van een lancie: ieder gezaeyde korrel geeft doorgaens stijf drie honderd in den oogst. De Spaensche vruchten slaegen hier beter dan in *Spanje*. Midden door *Copayapo* stort een rievier even eens genaemt, twintig mijl lang uit d'*Andes*: en maekt aen de mond een bequaeme reede voor de *Zuid-zee*. Tegen *Copayapo* stoot ten zuiden de valley *Guasco*, min vruchtbaer als d'eerste; doch heeft een bequaeme haeven, in welke een versche beek valt, door slootten afgegraeven tot bewaetering der zaey-landen. Voorts zijn hier overvloedig patrijfen, wilde schaepen en graeuwe eek-hoorntjens, welke velen een hooge prijs op-halen. *Valdivia* bouwde hier certijds nevens de stroom *Topocolma* 't stedeken *San Iago de la neuva Estremadura*, in de landstreek *Mapocho*, veertien mijl van de *Zuider Oceaan*, en nevens 't stedeken een sterkte; doch beide wierden cerlang verlaeten. Zuydelijk af vloeyen de rievieren *Maypo*, *Chachapool*, *Loro* en *Maule*. Boven dese vlooden ten oosten schuilen de *Promaucaes* onder 't gebergte *Andes*. Aen *Guasco* volgt de valleye *Chili*, welke 't gantsche land haer benaming mede-deelt. Hier

*Valleye
Copayapo.*

*Valleye
Guasco.*

*Valleye
Chili.*

waeren eertijds de vermaerde goudrijke mijnen *Quillota*, waer uit *Valdivia*, op 't jaer vijftien honderd vier en veertig, onwaerdeurlijke schatten trok: en stichte tot verzeekering der graevers, de stad *la Serena*, anderzints ook geheeten *Coquimbo*, na de valleye, welker grond beslaet. De *Zuid-Zee* maekt een groote en bequaeme inham voor allerley vaertuig, twee mijl beneden de stad, aen een kleine rievier getimmerd, die nochtans de vlakke landsdouw rondom diervoegen bevochtigt: dat allerley aerd-gewasch gelukkig teelt. 't Regent naeuwlijx meer dan drie reisen 'sjaers. Uit de voorval, die *Francois Draek* alhier ontmoete, kan de magt van *Serena* genoegsaem afgemeeten; want als d'*Engelsche* alhier geland waeren om water te haelen, zijn door drie honderd *Castiliaensche* ruiters en twee honderd voet-knechten ter stad uitgevallen, niet zonder groot verlies weg-gejaegt. Hoewel de mynen overvloedig goud verbergen, leveren zeer weinig: ter oorzaak de *Spanjaerden* d'oude ingezetenen wijd en zijd tot een eenig mensch hebben uitgeroeyt, volgens getuigenis der Chileesche piloot, die *Olivier van Noord* gevangen kreeg. Doch de voornaemste stad van *Chili* is *San Iago*, alwaer de land-voogd over *Chili*, gestelt by de *Peruaensche* onder-koning, hof houd. De *Dominicaenen* en *Franciscaenen* bezitten ieder een klooster. d'Hooft-kerk steekt heerlijk af. De stad telt stijf acht honderd huizen. Meer dan tachtig duizend *Chileesen*, verdeelt in ses en twintig *repartimientos*, (alzo noemen de *Spanjaerden* de huisgezinnen der *Chileesen*, welke een Spaensche opperhoofd beftiert) behooren tot *San Iago*, welk, achteen mijl van de *Zuider-Oceaan* landwaerd in gelegen aen de stroom *Topocalma*, groot voordeel trekt uit d'haven *Valparayso*, welke de gezeide rievier maekt: alzo in dese haven de vrachten van *Lima* ontlaeden worden, waer tegen de schepen goud overnemen. 't Land rondom leevert overvloedig wijn, appelen, koorn, talk, allerley vee en by zonder paerden, tot zulk

Stad Serena.

Stad San Iago.

Haven Valparayso.

zulk een meenigte voort-gezet, dat by duizenden in 'twild loopen. In *Valparayso* verraschte d' Engelfche ammirael *Draek* een fchip van *Valdivia*, gelaeden met vijf en twintig duizend baeren fijn goud. 't Gelukte den Nederlandfchen zee-voochd *Joris Spilbergen* zoon niet: dewelke, op't jaer fectien honderd en vijftien, met vijf fchepen alhier ter reede geloopen een Spaenifch zeil ontdekte. Sijn bemande booten gefchikt om een Spaenifch vaertuig, voor drie huifen op den oever gekort, af te haelen, vonden 't zelve brandende te zeilen binnen een kleine inwijk met veel klippen bezet. De klippen verftrekten den *Spanjaerden* tot een borftweering, achter welke fchuilden, en dapper vuur gaven. *Spilbergen* met twee honderd man te land gefapt ontmoete een merkelyk aental Spaenifche voet-knechten en ruiters, ten ftrijd gefchaert: doch die eerlang te rugge deinfden. De stad *la Concepcion*, gelegen lanx de *Zuider-Oceaan*, heeft een bequaeme haven, in welke, uit de valleey *Andalien*, twee beeken vlieten: de kleinste loopt midden door de stad, fchuilende achter heuvelen met fruit-boomen beplant. Behalven de kerk ftaen hier twee kloofsters: 't een bewoonen de *Dominicaenen*, 't ander de *Francifcaenen*. Voor de stad leid't eiland *Quiriquyna*, welkers ftroo-hutten *Spilbergen* aen koolen leide. De zee leever overvloedig vifch, en de ftrand uit een mijne fwarte fteen, brandende gelijk fmits-koolen. Ten tijde als *Olivier van Noord* alhier ter reede liep, had de fteevoochd *Francifcus de Quinones* 't gezach over zeven honderd Spaenifche foldaeten, om d'afvallige *Chileefen* te bedwingen. Vier mijl buiten *Concepcion* leggen de goud-rijke mijnen *Quilacoya*: die eertijds groote rijkdom opbragten. De stad heeft veel verlooren van haer voorige luifter, zedert tot viermael door de *Chileefen* is verwoeft. Tegenwoordig, voorzien van een vaste muur en fterk flot, vreeft minder de ftrijdbaere nabuuren in de valleey *Arauco*: tegen welke haer uit zee opdoed't eiland *Maria* in een ruime inham, door't geweld der

golven gemaakt. Alhier wafcht overvloedig tarwe en gerft. Rondom word veel vifch gevangen, onder welke ook de meir-spinne, aen wiens oogen vratten groeyen, die de peerlen zouden overtreffen, indien harder waren. Twee *Spanjaerden* hebben op *Maria* gezach over veertig inboorlingen, dewelke diervoegen onder flaverny gehouden worden; dat geen appelen, peeren, druiven, hoenderen of fchaepen, hoewel overvloedig te vinden zijn, mogen nuttigen. *Elias Herkmans* zoude dit eiland voor de Nederlandfche ftaet verzeekert hebben, tenzy door byzondere ongelegendheid was verhindert. Tuffchen de stedekens *Concepcion* en *Imperial* leggen de landfchappen *Arauco*, *Tucapel* en *Puren*, vol ftrijdbaers volkeren, die den *Spanjaerd* veel werks geven. In ieder gewest flichte *Valdivia* op't jaer vijftien honderd een-en-vijftig een fterkte; acht uren was de eene van de ander afgelegen. Hy ontdekte ook de rijke goud-mijnen *d'Ongol*: en bouwde aldaer de vefting *Confines*. d'Inboorlingen, door de *Spanjaerden* jammerlijk gedrukt, beraedflaegden onderling, om haer oude vryheid te verkrijgen: vielen dieshalven onvoorziens op de fterkte in *Puren*. De bezettelingen, onmagtig zich te verdedigen, verftooven na *Tucapel*, en uit *Tucapel* binnen *Arauco*: ten einde aldaer ftand hielden. *Valdivia*, met drie en vijftig man na't flot in *Tucapel* gerukt, wierdaen de rievier *Lebo* diervoegen aengetaft, dat fijn volk tot een toe om hals geraekte, en hy zelf in handen der *Chileefen*, die hem gefmolten goud ten mond in gooten. Een jonge ontvluchte, en bragt de tyding der nederlaeg aen de bezetting binnen de fterkte in *Arauco*. Dese vluchte na *Concepcion*, gelijk die van *Puren* na *Imperial*. Zedert trok de luitenant *Francifcus de Villagra* met honderd en fectig krijgs-knechten op na *Raquetta*, een uithoek tegen de *Zuid-zee* in *Arauco*; ten einde wrack nam over de dood van fijn veld-heer *Valdivia*; doch hy vond zich eerlang ten hoogften verleege: alzoofes en

Stad Concepcion.

Meir-spinne.

Eiland Maria.

Verrichting van Valdivia.

Opftand der Chileefen tegen de Spanjaerden.

Valdivia.

en Villagra geflaegen.

Valleey Arauco.

en negentig man achter liet, en met d'overige ter nauwer nood binnen *Concepcion* ontsnapte. De zeepraelende *Chileesen* kreegen hier door zulk een ontzach: dat de *Spanjaerd* de steden *Concepcion*, *Rica*, *San Iago* en *Confines* verliet en ten besten gaf: en zich daer nae sterk mackten binnen *Imperial*. Doch belangende *Arauca*, is een klein landschap, lang twintig mijl en zeven breed. d'Inwoonders zijn buiten gemein strijdbaar: die het gebergt bewoonen, worden genaemt *Pulches*, en vallen door den bank dommer, als dewelke haer in de valleye onthouden. Alle gebruiken ten oorlog lange piken, helbaerden, boogen, pijlen, helmotten en borstwapenen uit robben-vellen: zy werpen beschanfingen op: sluiten en ontsnoeren haer geleederen: en stellen slag-ordens na de krijgs kunst. Waerom dan de Spaensche koning weinig voordeel uit *Arauco* trekt, hoewel vol rijke goud-mijnen is: dewijl de bezettingen van 't slot aldaer, doorgaens vijf honderd sterk, naeuwlijx buiten haer vesting derven komen. Tot *Arauco* behoort 't eiland *la Mocha*, aen de noord-zijde laeg en ten zuiden rijzende met rotzen, tegen welke de *Oceaan* zeer verbolgen hooge baeren smijt: in 't midden verheft zich een gesplitst gebergt, uit welker keep een versche beek vloeyt. De vruchtbaere bodem levert overvloedigh pompoenen, *maiz*, *patatas* en voorts allerley aengenaeme vruchten: als ook ossen, hoenders, schaepen en ander vee, en loopt allerwegen by groote troppen. Het dorp telt omtrend vijftig huizen; langwerpig getimmert van stroo, met een deur in 't midden boven verwelfs-gewijs. d'Engelsche ammiraelen *Draek* en *Candisch* wierden eertijds by d'ingezeeten en raew bejeegent. Gezeggelijker toonden ze haer tegen de Nederlandsche zeevoochden *Olivier van Noord* en *Ioris Spilbergen*. Op 't jaer seftien honderd liep *van Noord* alhier ter reede: zette *Ioan Claeszoon* (verweesen wegens misdrijf om elders aen land ge-

worpen te worden) met eenige snuiftery op *la Mocha*. Uitgestapt wierd beleefdelyk onthaelt: zulk devlootingen vrymoedigheid namen, om des anderen daegs te landen. Alles ging minnelijk toe. 't Opperhoofd van *Mocha* voer zelf na boord: vernachte aldaer: en geleide zedert den ammirael door 't dorp; maer verbood, dat geen *Nederlander* tot de hutten inging. Op zeker yzelyk groep, vloogen de vrouwen uit de hutten, en knielden in drie troppen ter aerde neder. Ondertusschen sprong een oud wijf voor den dag met een groote kruik vol *chica*: en gaf den *Nederlanders*, zittende op blokken in 't velt, te drinken. Ieder trouwt hier zo veel vrouwen, als voeden kan. Leven alle vreedzaam met elkander: gaen gekleed met een broek en hembd-rok sonder mouwen. 't Vrouwvolk vlecht 't hair achter in de nek: de mannen laeten 't sluik by 't hoofd hangen. Doch *Spilbergen*, vijftien jaer na *van Noord*, met vier gemande boots te land gestapt, vond den oever vol volk, die allerley verversching van schaepen, hoenders en gevoogelt gekookt en raew toe bragten, om tegen bijlen en messen te verruilen. d'Eilanders, aen de schepen gevaaeren, stonden verbaest over 't krijgsvolk in wapenen gebragt, en byzonder toen 't geschut los ging: zy leverde meer dan honderd schaepen, onder welke een met een geheel lange hals en beenen, haese-mond en kameels-bult. Ten westen van *Mocha* diep zeevaerd leggen de twee eilandekens *Iuan Ferdinando* zeer hoog uit 't water. 't Westelyke is het kleinste, en rijft met barre klippen: 't Grootste valt bergachtig vol aengenaem geboomt, bokken en verken. De zee geeft ongemein veel visch. Nevens een vermaekelyke valleye is een goede reede, om te ankeren. 't Stedeken *los Confines* by *Garcias Mendoza los Infantes*, word bespoelt door de rievier *Lacco*, en ten oosten en westen beflooten van gebergt. 't Land rondom heeft gelukkige weyden en vruchtbaere

Landschap
Arauca.

Inwoonders
van *Mocha*.

Eiland *la*
Mocha.

Eilandekens
Fernando.

Van Noords
bedrijf op
Mocha.

De stedekens
Confines:

baere teel-akkers : die , nevens andere vruchten , voort-brengen smackelijke roosijnen , vygen en wijn , behalven mecnigte wel-riekende cipres-boomen. *De Dominicaenen en Franciscaenen* bewoonen ieder een kloosterbinnen *Confines*. West-zuid-west van *Confines* leid *Imperial* aen d'oever der rievier *Cauten*. Indien dese stad niet verhindert wierd door *de Chileesen* , zoude veel goud uit de naest-geleegene mijnen haelen.

Imperial:

Villa Rica : 't Stedeken *Villa Rica* vertoont haer beneeden 't meir *Mallobouquen* ten westen nevens de water-loofing *Tolten* , uit 't gezeide meir voort-gelooeyt. Oostelijk van *Villa Rica* springen twee fonteinen , aen de voet van een brandende berg. De fonteinen ontlossen in *Mallobouquen*. Het Stedeken zelf beslaet een witte grond , bequaem om aerd-werk te bakken. Behalven pijn-boomen wasscht hier weinig. Oostwaerd strekken haer uit zandachtige wildernissen. De vermaerde stad *Baldivia* leid omtrend halver-weg tusschen 't begin van *Chili* , daer *Chili* sloot tegen *Peru* , en de straet *Magellanes* , in het landschap *Guadaluquen* , twee mijl van de Zuid-zee , op vlakke hoogte , aen een rievier , wiens mond een mijl wijd is. De Nederlandsche ammirael *Henrik Brouwer* , alhier ten anker gelooopen , op 't jaer seftien honderd drie en veertig , verstond uit *de Chileesen* : hoe zy voor vier en veertig jaer *Baldivia* verbrand , en de Spaensche bezettingen vermoord hadden. De steenvoochd wierd gespaert tot swaerder straf. Mengoot hem gesmolte goud ten mond en ooren in : maekte van sijn bekkeneel een drink-becker , en van de schinkels toet-hoorens. *Brouwer* vond eenige overblijffels der verwoeste stad , welke certijds vier honderd en vijftig huizen telde. Zy stond diervoegen niet met zoo veel ruichte begroeyt , of de twee markten , straeten en dwars-wegen waeren kenbaer. Swaere mueren gaven noch genoegzaam bewijs van d'oude luster welke de stad te voore vertoon-

Baldivia:

de. 't Land rondom draegt weelig tarwe en garst. Nergens leggen mijnen , die zuiverder goud geven. De rievier , die na *Baldivia* loopt , ver- toont in de mond een klein eilandeken. 't Man-voik alhier valt grof en ver : brengt den tijd door met dronke'drinken en dansien , de vrouwen moeten 't werk doen. Een andere stad *Osono* genaemt , grooter dan *Baldivia* lijd gebrek van lijftogt : heeft een koude hemel en en een grond vol goud-rijke mijnen. Meer als twee honderd duizend *Chileesen* staen den Spaensche bezettingen alhier ten dienst. *Castro* (*de Chileesen* noemen het *Chilue*) is de laetste stad ten zuiden , die by *Spanjaerden* bewoond word : beslaet de grond van een gehakkelt eiland in d'inwijk *Agualay* , welke d'*Oceaan* maekt tot het gebergte *Andes* toe. *Castro* zelf leid op een vermaekelijke berg , met fruit-boomen beplant. Rondom den berg verspreyden haer vruchtbaere bouw-landen , bevochtigt door fonteinen en versche beeken. 't Grimmelt aller-wegen van schaepen en varkens. De zee vloeyt met een gemein ty veertien voet. Zedert *Teunis Swarte-Teun* , onder *Spilbergens* beleid , de plaets met kleine magt bemagtigde en verwoeste , heeftze als noch haer schennis niet goed gemackt. De overblijffels van prachtige gebouwen zijn getuigen van een groot verval. Aen de water-kant tusschen twee kleine beeken is een geringe sterkte opgeworpen. Over *de Andes* beslaen de stedekens *Mendoca* en *Juan de la Frontera* een onvruchtbaere boodem. d'Uiterste hoek van 't eiland , alwaer *Osono* leid , vertoont het vlekke *Carel-Mappa* , op het jaer seftien honderd drie en veertig verbrand door *Henrik Brouwer*. Dese wierp alhier ses en seftig man , geleid by den vaendrager *Blaeuwenhaen* , te land , onder 't beschut van ettelijke booten met steen-stukken wel voorzien. Negentig *Spanjaerden* , zoo te voet als te paerd , vielen tegen haer uit , doch weeken eerlang

*Osono:**Castro:**Carel-Mappa:*

eerlang boschwaerd , achterlaeten-
de ses dooden en vijftien paerden.
De zee-kust van *Chili* leid aldus.
Ten noorden begintze met de val-
leye *Copayapo* : loopt zuidelijk na
d'haeven *Coquimbo* : maekt de rui-
me inwijk *Atongayo*. Vorders ont-
moetmen zuidwaerd de bequaeme
haeven *Quintero* aen de mond der
rievier *Concagua*, alwaer veel wilde
paerden loopen op vlak land , ach-
ter met gebergt bezet. Naest *Quin-
tero* volgen de havenen *Valparayfa*,
Topocalma en *Penco*, kenbaer aen
gebergt onder sneeuw schuilende.
De stroom *Labapi* watert uit in de
visch-rijke bogt *Arauco*, alwaer de
zee, over strand gespoelt, zout
maekt. Op den oever der rievier *Lebo*
bouwde *Garcias Mendoza*, 't stedeken
Cannete, welk eerlang wegens d'oor-
log tegen de *Chileesen* is verlaeten. Uit
d'haven *Carnero* loopt een vaert na de
stad *Confines*. Derievier *Cauten* maekt
een veilige reede voor de stad *Impe-
rial*. Vervolgens vloeyen de stroom-
men *Tolten*, *Queule*, *Valdivia*, *Cha-
bin* en *Bueno*. Aen d'uihoek *Gallego*
eindigt *Chili* ten zuiden. Landwaerd
inten oosten leid 't groote landschap
Tucuman, bewoont by drierley
volkeren, namentlijk *Iuries*, *Diagni-
tas* en *Tucumans*, van welke 'tge-
west haer benaeming ontleent. Dit
slot ten noorden tegen de *Chicas*, ge-
hoorig onder 'tzilver-rijke *Potosi*,
oostwaerd eindigt het omtrend de
landvoogdyschap *la Plata*, en springt
westelijk na de *Zuid-Zee*. De voor-
naemste stad *san Iago del Estero*, eer-
tijds genaemt *Varco*, pronkt met de
woonplaets der landvoochd en bis-
choppelijke stoel. De grond valt
zandachtig en ziltig. De burgers le-
ven meest by wolle-weevery. d'In-
boorlingen gaen gekleed, en zijn
van zeedige inborst. De rievier *Este-
ro* vloeyt jaerlijx over 't land: welk,
met slibbegemest, overvloedig *maiz*,
garste, terween voorts allerley aerd-
vruchten geeft. De stroom *Salado*
loopt even als *Estero*, van 't westen
oostwaerd door een vlak gewest;
maer heeft brak water en overvloet-

dig visch. Tusschen beide de stroom-
men word veel hooning, wasch,
kotoen en conchenilje gewonnen.
't Vee zet hier allenthalven geluk-
kig voort. De harten-jagt en ander
wild slaegt wonder wel. Patrijfen,
ring-duiven en ander smaekelijk ge-
voogelt geven een groote vervul-
ling. Tygers en leeuwen doen veel
quaeds. De *Spanjaerden* trekken geen
klein voordeel uit laekenen, kotoen
en een zout-panne. De tweede
Spaensche stad in 't landschap *Tucu-
man* is *san Miguel*, gelegen aen de
voet van een woest gebergt, voor-
zien van aengenacme water-leiding-
gen, die d'hoven, wijn-bergen en
zaey-landen bevochtigen. Nergens
gezonder lucht dan hier. Het derde
stedeken *Nuestra Sennora de Tala-
vera* beslaet den oever van *Salado*: en
levert een groote meenigte lywaet,
kotoen, hooning, wasch en veelder-
hande verven. Het vierde Spaen-
sche Stedeken *Cordoua* leid omringt
van vee-rijke wey-landen, onder
een gezonde lucht, en meenigte
kleyne dorpen. Ieder dorp, in het
rond getimmert, en met doorn-
boomen beplant tegen vyandlijke
indruk, word by een vermaegschapt
geslacht bewoont. Men ontmoet
meer dan tachtig versche beeken,
welke dit gewest besproeyen. *Gar-
cias Mendoza* stichte hier de stede-
kens *Neuva Londres* in het landschap
Calchaqui, en *Cordura* op den boe-
dem der *Iurias*, doch wierden eer-
lang verlaeten. Vorders behoort tot
Tucuman de stad *Bernardo de la Fron-
tera*, als ook *Lerma* en *Salvador*:
't eerste voor weinig jaerengebouwt
in de valleye *Salta*, het ander in
Iuiuy. Tusschen *Peru* en *la-Plata* achter
'tgebergt strekken haer wijd en
zijd uit de vlakten *Omaguaza*, lanx
de rievieren *Paraguay* en *Bermeio*,
onder een getemperde hemel. Het
volk gaet gekleed, en hoed veel
vee. Men vind hier aller-wegen af-
grijzelijke baviaenen met lange staer-
ten en baerden: die gequetst,
de pijlen uit de wonde rukken,
en op den schutter, niet zonder

Zee-kust
van Chili.

rieuieren
van Chili.

De Stad
san Iago.

Stad san
Miguel.

't Stedeken
Cordoua:

andere ste-
dekens.

De vlakten
Omagua-
za.

leelijk misbaer, te rugge werpen. De slangen vallen diervoegen groot, dat gantsche harten inslokken. De rievieren voeden wreede krokodillen, de bosschaedjen leeuwen en tygers. De inwoonders verscheelen onderling in zeeden en sprack. De meeste leven in geduurige dronkenschap: houden jaerlijx een groot feest, om de zielen van haer voor-ouderen te verzoenen. Ten dien einde brengenze zoo veel gebraede struis-vogels, als voor zielen willen offeren. Drie dagen duurt het brassen: wanneer 't hoofd der schoonste dochter, die haer vrywillig ter slagting aanbied, rondom gedraegen word. Thans begint ieder naer te kermen. Een uur duurt de droefheid. Op 't weenen volgt een uitgelaeten lachen, meesten-tijd beslooten met onderling moorden. Dufdaenige gewoonte grijpt alder-meest stand onder *de Matarani*. d' *Abipones* loopen by de zoomer moeder-naekt: 's winters dekken zich met vellen: beschilderen 't gantsche lichaem met vlekken, niet ongelijk der tygers: tellen kaelheid onder de hoogste schoonheid: kerven 't lijf vol won-

Vreemde offerhande.

Abipones wonderlyk volk.

den, in welke struis-vogels vederen steeken, gelijk ook door de neus-gaten lippen en ooren. Zy eeren voor halve goden, die yzelijke pyniging lijdzzaam verdraegen. Hier toe gebruikenze yzere pinnen en scherpe steenen: met de pinnen door-boorenze 't geheele lichaem: de steenen dienen om d'huit af te villen. De vrouwen steeken de borst en 't aengezicht vol peerlen. Voeden niet meer als twee kinderen: boven dit getal slaense dood. *De Planis* swerven zonder woon-plaetsen onder den blaewen hemel. De reusen *Tobae* spreken een nette tael; doch zijn buiten gemein wreed. Op 't jaer seftien honderd zeven en dertig, at *Eroüaca* sijn eigen suster, huisvrouw, moeder en kinders. Als een togt voor handen is, braedenze haer zoonen en dochteren: om by zulk een spijs te leven. De zieken worden aenstonds levendig in de aerde gedolven. *De Caaguiaren* blijven binnen dichte bosschaedjen, in verspreyde hutten woonachtig: leven by wormen, muyfen, mieren, aepen, tygers en wilde hooning. De meestegaen bultachtig gekromt, en alle met vachten gedekt.

Een wreede reus.

Vreemde volkeren.

Tiende Hoofd-stuk :

M A G E L L A N I C A.

TEgen *Chili* en *Rio de la Plata* stoot ten noorden 't gewest welk na *Ferdinand Magaglianus*, by mis-verstand *Magellanic* genaemt word. Verscheide togten zijn gedaen by dese en die landaerd van de Noord-Zee tot de Zuider-Oceaen: op welke andere en wederom andere: strecken wierden gehouden; want zommige volgden de straet *Magellanes*, andere zeilden meer of min zuid-vest. Alzoo opende *le Maire* tusschen *Mauritius* en 't *Staeten-eiland* een ni euwe doortogt, en *Henrik Brouwer* een weg beneden 't *Staeten-eiland*. Alle wenden desteevens westwaerd: zulk niemand lanx 't zelve vaer-water te rugge keerde, als *Elias Herkmans*, en voor hem d'hopman *Ladrillero*, van *Chili* afgestooken na de Noord Zee, alv jaer zulke stormen uitstond, dat

Togten van Magellanic.

na *Chili* over staegte rugge sineet: gelijk *Herkmans* uit *Chili* na *Brasil*. Op 't jaer vijftien honderd negen en zeventig lichte ook *Peter Sarmiento* d'ankers van twee schepen voor *Callao de Lima* door de straet *Magellanes* na *Spanje*. Hy liep voorby d'eilanden *Felix* en *Ambor*: ontdekte in een inwijk vijfen tachtig eilanden, meest onbewoond: diepte aller wegen d'havenen: vond in 't zee-kroos ontallijke oesters, en binnen d'oesters peerlen: noemde een inham *Francisco*, en den berg, die ter rechter hand uirstak, *Punta de la Gente*: ter oorzaak 't volk haer lichaem rood beschilderde. Voorts vond *Sarmiento* de havenen *Misericordia* en *Candelaria* en 't eiland *Sataynes*: alwaer vijf inboorlingen bericht deden wegens d'Engelsche ammirael *Frans Draek*, op wien hy kruis-

Reis van Sarmiento.

ste : bezichtigde een sneeuw-berg, wiens top vuur spoog. Aen d'uihoek *Ana* leide hy onder een houten kruis een brief, behelzende: hoe 't niemand onbekend moest zijn, dat Paus *Alexander de sesste* den Spaenschen koning de gewesten rondom in eigendom had geschonken. Hy liep zedert door de straet *Magellanes* lanx de Brasilsche kust na *Spanje*. Maer belangen- de de zee-kust, strekkende van *Chili* na *Magellanica*, leid aldus : Op d'uihoek *Felis* volgen *Cypriaen*, *Clara*, *Cabo de las Islas*, 't eiland *Socorra*, d'haven *Domingo*, 't hoofd *Gallego*, de reede *Stevan*, de hoofden *Andres* en *Ochavario*, en de valleye *Neustra Sennora* tusschen twee heuvelen. Vervolgens lanx de *Zuider-Oceaan* leggen *Abra de san Guillen*, *Punta del Gada*, *los Reyes*, *Innocentes*, *Augustijn*, *Roia*, *Catalina*, *Amaro* en *Victoriano* : voor welke de drie eilandekens *Sorlinges* in de mond der straet *Magellanes* tegen de *Zuid-Zee* gezien worden. *Magaglianus* overwinterde binnen de straet in d'inwijk *sant Iuliaen* : vertoefde twee maenden voor de mond der rievier *santa Crus*, alwaer overvloedig visch vong : liep zedert lanx de zuid-kust tot d'uihoek *las Virgines*, welke die benaeming ontfing, ter oorzaak ontdekt wierd op den dag, toegewijd aen *Ursel* met haer elf duizend maegden. Een mijl landwaerd vond hy een hutte, alwaer meer dan twee honderd lijken vreemder wijse ter aerde bestelt waeren : en dicht aen strand een grote walvisch, by storm op droog gejaegt. En dewijl by nacht ten westen van de uithoek *Severino* veel vuur zag, noemde 't land ten zuiden *Terra del Fuego*. Hy verwonderde sich over de vermakelijke kusten wederzijds der straet, te aengenaemer door verscheide inwijken, en 't gebergt met welriekend geboomt, welker toppen onder dikke sneeuw schuilden. *Magaglianus* wierd op 't jaer vijftien honderd vijf en twintig gevolgt van *Garcias Loaysa* : die, by d'uihoek *Virgines* straetwaerd ingevaeren, nijpende koude leed, en in de haven *Jorge* groen kaneel vond en verschrikkelijke reusen : van welke zommige moedernaekt gingen, dan

dat een net uit gevlochte vederen, om de lendenen toegestrikt, tot weinig boven de knien droegen, en andere een mantel los over 't bloote lijf geslaegen. *Loaysa* paste 't land, by dese reusen bewoont, de benaeming *Patagones* toe : oordeelde de straet *Magellanes* honderd en tien Spaensche mijlen lang, tusschen de twee uithoeken *Virgines* aen de *Noord-Zee* en *Desseado* tegen de *Zuider-Oceaan* : binnen leggen drie inhammen, welke de breedte van zeven mijl bereiken. *Simon Alcazova* sloeg negenjaer na *Loaysa* 't zelve vaer-water in : mijde 't land ter linker zijde in de straet *Magellanes*, ter oorzaak toenmaels diep onder water lag : wierd benoodzaekt door zijn volk over staeg te smijten na d'haven *Leones* : alwaer hy met de vlootelingen aen een deerlijk einde geraekte. Zedert ruste de bisschop van *Plasencia* drie zeilen toe, die in 't begin des jaers vijftien honderd veertig ter straet *Magellanes* ongelukkig binnen liepen ; want 't ammiralschip stiet aen stukken. d'Onder-zeevoogd overwinterde aen d'inwijk *las Zorras* : (alzo genaeamt ter oorzaak alhier veel vosschen vingen op een vlakke boodem zonder geboomt) en keerde zonder andere verrichting na *Spanje*. Het derde schip bragt het ter naeuwer nood voor *Arequipa* aen. d'Engelsche hopman *Richard Hawkins* vond 't land ten zuide der straet meest gebrooken, en weinig hutjens hier en daer ter loops opgeslaegen. In 't jaer vijftien honderd acht en zeventig quam de vermaerde *Frans Draek* herwaerds lanx de Brasilsche kust. Aen een eiland in de mond der straet *Magellanes* uitgestapt doode meer dan drie duizend vogels : en wierd zedert in de *Zuid-Zee* door swaere stormen gevaerlijk gellingert. Hy ontdekte halver weg van de straet, hoe de vloed uit de *Zuider- en Noorder-Oceaan* tegen elkander stieten, alwaer een groote bogt zuidelijk omkromt : gaf aen drie eilanden de benaeming *Elizabeth*, *Bartholomæus* en *Georgius* : dreef zonder zeil te voeren, drie weken in sneeuw-jagt, dikke mist en regen : verviel tusschen zorgelijke klippen :

Zee kust
an Magel-
lanica.

Togt van
Magaglia-
nus.

Togt van
Loaysa :

van Alca-
zova.

Andere tog-
ten na Ma-
gellanica.

Reis van
Drack :

ankerde eindelijk in d'haven *Health*, welk alzo noemde, ter oorzaak 't afgematte scheeps-volk aldaer by gezonde ververfching wederom ter been geraekte. Zedert smet *Draek* overftaeg r'huifwaerd. *Thomas Candifch* floeg 't zelve vaer-water in, acht jaer na *Draek*: vond binnen de ftraet *Magellanes* aen een engte *Philips stad*, by de Spaenfche getimmert, om de rogten uit de *Noorder-Oceaan* tot de *Zuid-zee* voor haer landaerd in eigendom te houden. Vier honderd man hielden de nieuwe vefting bezet. Vier bolwerken, ieder van een metael ftuk gefchut voorzien, verdeedigden de ftad, gelegen neven een aengenaem bosch. Doch dewijl de *Spanjaerden* de koude lucht niet konden verdraegen, en geen gewafch in-oogften, als welke geduurig door de woefte inboorlingen verdorven wierd: begon na drie-jaerig verblijf d'honger diervoegen toe tenemen: datze in haer huiften by meenigte den geeft gaven. De geftorvene veroorzaekten vuile ftank, en de ftank befmettelijke ziekte, niet ongelijk de kinder-pokjens. Drie-en-twintig, onder welk twee vrouwen, vonden geraedzaem 't gefchut te begraeven: en met haer vuuroers zich landwaerd te begeven. Een vol jaer fwerfdenze, niet zonder groote armoede: leefden by boomblaederen, wilde wortels en gevoogelt, welk nu en dan fchooten. Eindelijk namen voor over land na *rio de la Plata* te vertrekken; doch nooit quam befcheid, waer gebleven zijn. Alleenlijk was een *Spanjaerd Ferdinand*, van den trop afgedwaelt, in *Candifch* handen vervallen, wien hy 't voornoemde bericht deed. *Candifch* vond binnen *Philips-ftad* een halve galg, aen welke een misdaediger hing, een kerk, d'huiften vol menfchen door honger gefturven, en vier metaele ftukken, die hy uit d'aerde had gegraeven. Hy liep voorts tot een verfche rievier in, (welke de ftraet *Magellanes* aengrijpt) weder-zijds bewoont by wreede menfch-eeters. Hier lag laeg wey-land, daer anderzints de ftraet mer hooge rotzen rijft. *Candifch* vond by defe menfch-eeters

van *Candifch*.

Philips ftad door honger uitgefcorven.

Candifchs vordere verriehing.

Spaenfche maffen en pooken: bleef een gantsche maend in de weftelijke mond van *Magellanes* leggen, wegens fwaere storm: leefde by moffelen, flekken en gevogelt: en zeilde voorts met een buit van twintig tonnen gouds den weerd om na *Engeland*. Op 't jaer vijftien honderd negen-en-negentig, liep *Simon de Cordes* gezachhebber over vijf *Nederlandsche* zeilen binnen de ftraet *Magellanes*: vond alhier in de *Groene-Baey* moffelen een fpan lang, overvloed van endvoogels en ganfen, en meenigte boomen niet ongelijk den lauwrier: alleenlijk waeren grooter en hadden een fcherp-bytende fchelle. De wind viel zeer onftuimig over de hooge rotzen: zuix de fchepen meenigwerf voor vier ankers door-gingen. *Olivier van Noord* volgde *Cordes* na weinig maenden: zette onder de *Pinguyns* eilanden, 't kleinste genaemt *Talke*, het grootste *Caftemme*. 't Volk woont in onder-aerdfche kuilen, en leeft by de vogelen *Pinguyns*: de vellen verftrekken voor mantels, 't vleefch ten fpijs. De vogels wegen doorgaens vijftien of zeffien pond: hebben een fwarte rugge, witte buik, een zeer dikke huid, lange raevens-bek, kort dikke hals, twee gepluimde vinnen in plaets van vleugelen, fwarte ganfevoeten en fmaekelijk vleefch, daerze nochtans op vifch aefen: fwemen feer snel met de gezeide vinnen, welke lanx 't lijf weder-zijds nederhangen, wanneer op 't land recht over einde gaen: zitten meeften tijd vier in getal binnen haer hoolen, diervoegen gemaekt, dat men lichtelijk tot de knie toe inzakkende van haer jammerlijk gebeten word. 't Scheeps-volk van *Cordes* vong in twee uren meer dan negen honderd *Pinguyns*. Hy zelf ontdekte hier de woefte menfchen *Enoo*, bewoonende 't geweft *Coffi*, verdeelt in geflachten, *Kemenetes*, *Kennekas* en *Karaike*. d'Eerfte befloegen 't geweft *Karray*, de tweede *Karamay*, en de derde *Morine*. Alle fchilderen de wangen en 't voorhoofd. De mannelijke roede hing met een draed toegebonden, en een *pinguyns* vel voor de fchaemelheid der

Togt van *Cordes*:

van *Olivier van Noord*.

Vogelen *Pinguyns*.

Enoo een woef en groot volk.

der vrouwen. 't Hoofd-hair slingerde den mannen over 't voor-hoofd; doch is den vrouwen afgeknipt. Landwaerd zijn neder-geslaegen de *Tirimenen*, reusen elf voeten lang, die geduurig oorlog voeren met de volkeren rondom. Vorders ontdekte Noord in de straet *Magellanes* verscheid inwijken, vol ys en versch water. Zedert hebben uit 't *Vereenigde Nederland* d'ammiraelen *Wilhem Schouten*, *Spilbergen* en *Jaques l' Heremite* stoutmoedige stevens gewend na de *Zuider-Oceaan*. Het gemein gevoelen, dat her land ten zuiden der straet *Magellanes* geen vaste kust is, heeft d'er vaerendheid bevestigt. *Schouten* bevond zulx, op 't jaer sestiën honderd en sestiën. Uit *Porto Desire* reis vorderende, liet de straet *Magellanes* ter rechter-hand leggen: liep zuidelijk aen door bleek water: ontdekte op vier en vijftig graeden een engte acht mijlen breed, door welke sterke stroom ging. De kust rees met hoog geberg, wiens toppen onder sneeuw verschulde. d' Uitterste punt wierd na den prinse van *Oranje* genaemt *Mauritius*, d'hakkelig-hooge kust ter over-zijde 't *Staeten eiland*, en de straet zelf *le Maire*; volgens begeerde opper-koopman *Jacob le Maire*, wiens vader *Isaac* d'hoofd-reeder was der twee zeilen, van welke *Schouten* de vlag voerde. En dese vond hier zulk een meenigte walvischen: dat nauwelijx konde mijden, alzo by honderden swommen. De zee-meeuwen, grooter dan swaenen, onge woon menschen te zien, lieten haer op de schepen van 't boots-volk grijpen. Vorders noemde hy de dorre graeuwe klippen, met andere minder rotsen bezet, noord-oostelijk van d' uithoek *Hoorn* afgelegen, *Barnevelds-eilanden*. Boven d' uithoek *Hoorn* gevordert, is gesslingert door holle dyningen uit den westen, in blacuw water. Doch het wierd zoo haest niet ruchtbaer, dat de straet *le Maire* by de *Nederlanders* was gevonden, of de Spaensche koning *Philips* schikte derwaerds twee karveelen, onder 't beleid van *Garcias de Nodal*. Dese nam nauw-keurig kennis we-

gens d' hoofden, reeden en inhammen, gehoorig tot de gezeide straet: en keerden, zonder andere verrichting, te rugge. Maer *Diego Flores* wende bereeds vier jaer voor d' Engelsche zee-voogd *Candisch*, de stevens van drie en twintig zeilen, bemand met vierde half duizend koppen, behalven vijf honderd oude *Nederlandsche* soldaeten na de straet *Magellanes*. Hy lichte ongelukkig d' ankers voor *Cadiz*; want, eer buiten de Spaensche wal geraekte, verloor vijf schepen en acht honderd man. Zedert reis vorderende over winterde aen de *Brasilsche* kust: en wierd omtrend 't eiland *Catalina* van zulk een storm beloopt: dat 't vrouw-volk, geschikt om in de straet *Magellanes*, onder 'topzicht van *Peter Sarmiento*, vaste wooningen te maeken, op zee bleef, nevens 't voornaemste oorlogs-gereedschap en vordere lijfs-behoefsten. Voorts nam, d' Engelsche ammirael *Fenton* drie schepen uit dese vloot van *Flores*: twee vergingen op derievier *la Plata*: een liep te rugge na *Spanje*. *Flores* quam met d' overige zeilen binnen de straet *Magellanes* ten einde der lente mand, wanneer 't land aller wegen onder dikke sneeuw schulde: weshalven, geen kansziende om elders land te kieser tot vaste woning voor *Sarmiento*, wierp met acht schepen over staeg na *Brasil*: verbrande op dese wederomtoegt drie Fransche zeilen, nam twee, en liep t' huiswaerd. Doch sijn luitenant *Diego Ribera* en de landvoochd *Peter Sarmiento* landten 's jaers na 't vertrek van *Flores* met vier honderd man, dartig vrouwen en lijstogt voor acht maenden in de straet *Magellanes*. *Ribera* voer te rugge; maer *Sarmiento* bouwde aen de noord-zijde der mond van *Magellanes-straet* 't stedcken *Nombre de Jesus*, en vijftig mijl verder op de meeste engte *Philips-stad* met vier bolwerken, eerlang door hongersnood verlaeten. De kust, tegen over 't vaste land der *Patagones* ten zuiden gelegen, tusschen welke de straet *Magellanes* loopt, word na de meenigte vuuren, des nachts by d' eerste ontdekkers gezien, *Terra del Fuogo* genaemt.

Togten na de straet *Magellanes*.

Straet *le Maire*.

Togt van *Nodal*:

van *Flores*, gedenkwaerdig.

Verrichting van *Sarmiento*.

*Terra del
Fuogo, hoe-
daenig land:*

*haer in-
woonders.*

naemt. Het is een hakkelig land met hooge bergen vol geboomt en door aengenaeme afwateringen besproeyt. Onder d'aerde, doorgaens drie voet veenachtig, schuilt een klipachtige grond. De lucht word schielijk beweegt door ongemein swaere buyen uit den westen. d'Inboorlingen zijn blank-bleek: doch beschilderen 't lichaem veelvervig: hebben lang, dik en swart hair en zeer scherpe tanden. De mannen loopen moeder-naekt: 't vrouw-volk dekt de schamelheid met een stuk leer, en draegt om den hals schelpe-snoeren. Weinige werven een robbe-vel over de schouders, welk nochtans weinig beschut geeft tegen de koude, die alhier 's winters vinnig nijpt. Haer hutten bestaen uit boomen, beneden in 't ronde zamengesteld, na boven spits toe-loopende met eenige opening voor de rook: zy zijn drie voet in de aerde geholt, en voorts rondom tegen de boomen met aerde bezet. Binnen d'hutten is

niet te vinden, dan biese korfjens met visch-tuig van lijntjens en steene hoeken, konstig toe-gesteld. 't Geweer hebben de mannen geduurig by zich: ter oorzaak tegen de nabuuren onverzoenlijk oorloogen. Zy gaen behendig om met knodsen, slingers, boogen en lange werp-pijlen, van scherpe steene weerhaeken ter eener kant voorzien. Aerdig stellenze haer schuitjens toe uit een dikke boombast. De bast word uitgesneden, toegenaeyt en geboogen, na de gedaente van een boot, welke voor en achter rijst. Vijftien of sestien voet lang en twee breed, kan acht menschen bequaemelijk voeren: die een verwonderens-waerdige snelle vaert maeken. 't Volk is niet alleen beestachtig; maer ook moordaedig. Eindelijk, behalven de straet *le Maire*, heeft *Henrik Brouwer* ten oosten boven 't *Staeten-eiland* een nieuwe doortogt gevonden uit *de Noorder-Occaen* na *de Zuid-Zee*.

Elf-

ONBEKENDE ZUID-LAND.

Verscheide
ontdekkin-
gen van
't Zuid-
land.

Onbekende Zuid-land steekt hier en daer eenige kusten in d'Oceaan, welke by verscheide landaerd meer gezien, dan ontdekt zijn. Tegen over 't Oost-Indische eiland *Gilolo* leid *Terra des Papous*, welk *Jacob le Maire* de benaeming *Nieuw-Guinæa* toe-paste. d'Engelsche ridder *Richard Hawkins*, achter *Papous* ten zuiden omgezeilt, vond d'inwoonders swart gelijk *Mooren*. Rondom vertoonden haer verscheide eilandekensen bequaeme havenen. *Herrera* stelt alhier ten oosten 't geweest *Aguada*, de reede *San Iago*, 't eiland *los Crespos*, d'haven *Andræas*, derievier *Virginum* en 't kleine eilandeken *la Vallena*, voor de mond der stroom *Augustyn*. Voorts ontmoeten vervolgens oostwaerd de stroomen *San Peter* en *Paulus*, d'haven *Hieronymus*, de eilanden *Puntafalida*, *Abrigo*, *Malagente* en *Maire de Dios*, by blanke menschen bewoont. d'Eerste die *Nieuw-Guinæa* ontdekte, op 't jaer vijftien honderd negen en twintig, was *Alvares de SAVEDRA*. 't Wort geloofd dat zommige van d'eilanden *Salomons* tegen *Nieuw-Guinæa* stooten. Achtien van de meenigvuldige eilanden *Salomons* munten boven de andere uit: welker zommige drie honderd mijl in d'omweg groot zijn, andere twee honderd, andere honderd, en ertelike vijftig. Alle wordenze bewoont: hebben een vruchtbaere grond, allerley lijf-togt, meenigte varkens en hoenders. d'Inboorlingen verschillen onderlingh zeer; want eenige zijn swart, andere blank of ros. De voornoemde *Hawkins*, wendende na de straet *Magellanes*, wanneer by gissing vijftig mijl meinde af te wesen van de vaste *Americaensche* kust, verviel op veertig graeden ten zuiden der middag-lijn met een weste wind voor 't onbekende *Zuid-land*, welk bevond uit laege weyden te bestaen, en bewoond: dewijl des nachts veel vuuren aen land bemerkte. Doch de Spaensche

bevel-hebber *Peter Fernandes de Quir* en ammirael *Luidewyk Paez de Torres* hebben dit geweest nader ontdekt. Op 't *Zuid-land* uirgestapt ontmoeten verscheide volkeren: eenige waeren bruin, andere blank of zaluw, met lang, kort, sward, rood, sluik of gekrult hair: hadden noch koning, noch wetten, noch bewalde steden, noch sterkten. Onderling verdeelt voerden oorlog met schichten, werp-pijlen, knodsen en stokken. Haer huisen uit hout gerimmert schuilden onder 't dak van palm-boom blaederen. 't Huis-raed bestond in aerde potten, weef-getouwen, visch-netten, fluiten, trommels en vernischte lepels. Van parlemoer maektenze beitels, zaegen, houwelen en hals-cieraeden. De hooven waeren zindelijk geschikt. Nevens de tempels stonden begraef-plaetsen. Zy voeren handig in kleine schuiten. 't Brood voedzaam en smaekelijk wierd uit lange en dikke wortelen gebraeden en gekookt. Hier wasschen sefterley *platanos*, groote meenigte amandelen, nooten, oranje-appelen, citroenen, dikke zuiker-rieten, palm-boomen die wijngewen, *cocos* en *obos*, niet ongelijk in smaek en gedaente den queen. 't Meeste genot trekkenze van *de cocos*; want het merg is aengenaeme spijs en drank: de buitenste schorsen verstrecken tot vaten en flesschen, de binnenste tot werk en touwen voor 't vaertuig: de bladeren geven zeilen, matten en ticchelen: van de stammen worden gemaakt riemen, knodsen, pieken en huis-stijlen. Behalven verscheide moes-kruiden groeyen hier zeer hooge kawoerden en *bledos*. 't Land grimmet van varkens, hoenderen, duiven patrijfen, end-vogels, geiten en ander gemein vee. Het water verschaft elst, tongen, zalmen, roggen, zee-haenen, paelingen, sardynen, garnaet en verscheide andere onbekende vischen, niet min voedzaam als smaekelijk. Vorders levert

Fernandes de Quir land aen het *Zuid-land*:

inwoonders aldaer:

haer zeden:

vruchten:

auttige *cocos*.

beesten:

visch:

Eilanden
Salomons.

Hawkins
togt:

dit gewest noote-muskaet, mastik, peper, gengber, kaneel, goud, zilver, peelen, zijde, zuiker, annys, hooning, wasch, ebben-hout, terpentyn, leemputten en marmor. d'Inwijk *Philips* kromt zich tot twintig mijlen: heeft een veilige reede en schoone grond, bestaende uit swart zand: twee groote rievieren vallen in dese bogt: rondom staen lustige bosschaedjen vol quartels, nachtegaelen, distel-vinken, periquieten en papegaeyen, die een wonderlijk-zoete zang maakten. De bloeyzems, byzonder van oranje-boomen en 'tkruid *alvabaca*, geven een aengenaeme reuk. De gezonde lucht voed bejaerde menschen. *Peter Fernandes de Quir* leverde in geschrift 't voorverhaelde over aen de Spaensche koning *Philips de tweede*: ten einde hem beweegde, om een volkplanting te leggen op 't *Onbekende Zuidland*: te meer dewijl aldaer niet gevonden had besneeuwde bergen, noch verdronke velden, noch krokodillen, mieren, ruspen, muggen, of eenig schadelijk gediert. Doch kreeg weinig gehoor: zulx geen *Spanjaerd* zedert na 't *Onbekende Zuidland* de Stevens wende. Maar d'Oost-Indische maetschappy *des Vereenigden Nederlands* vatte dit werk ernsthaftig by de hand. Twee schepen *Heemskerk* en *de Zee-haen* wierden, onder 't beleid van *Abel Tasman* afgeschikt, om 't *Zuidland* nader te ontdekken. Den twaelfden der oogstmaend op 't jaer sestiën honderd twee en veertig, lichtenze d'ankers voor *Batavia*: liepen door de straet *Sunda* na *Mauritius-eiland*, alwaer in de noord-westelijke haven voor 't slot *Frederik Henrik* ter reede quamen, den vijfdien der herfstmaend des voornoemden jaers. Zy vonden hier 't *Amsterdamsche* schip *den Swarten Arend*: om 't slot van levensmidelen te voorzien, en een laeding ebbenhout in te nemen. Den achtsten van wijnmaend stak *Tasman* na 't *Zuidland* over: wierd belopen van yzelijke stormen: ontdekte den vijf en twintigste der slagstmaend een dorre wal, tegen welke de zee onstuimig barnde. Hy hield lanx dese kust: vond een bequaeme inham; doch moest wegens

't hard weder zeewaerd over staeg smijten. Zedert de strand genaedert, vond aldaer dikke boomen, binnen uitgeholt: rondom lagen mosselschelpen. Uit 't bosch verhefte haer een schelgeluid van zingende menschen: waerom door schrik wederom na boord voer: en zag een dikke damp op gaen tusschen 't geboomte. Herwaerds des anderen daegs gekeert, bond een oranje vlagge aen een pael, in welke 't merk der Oost-Indische maetschappy gesneeden wierd. Hy noemde dese inwijk *Frederik Henrik*, en de gantsche kust *Antonius van Diemen*: zette voorts streek oostwaerd: en ontdekte den achtiende van wintermaend een bequaeme haven. De sloep afgevaerdigt, om den oever te ontdekken, quam tegen den avond te rugge, gevolgt door een vaertuig uit de wal. Dit naderde hoe lanx hoe meer; doch *Tasman* konde geen bescheid zien wegens duisternis: alleenlijk hoorde hy naer geschreeuw van groove stemmen en een schelle klank, niet ongelijk een trompet. De Nederlandsche vlootelingen riepen tegen haer aen: bliefen op trompetten: en schooten eindelijk een stuk geschut los. Thans begonden *de Zuidlanders* schrikkelijk tetieren: toeten op een hoorn: en keerden na land. *Tasman* bestelde voorts de wacht: en beleide d'overloop met zabels, pieken en vuurroers. Des anderen daegs roeyden *de Zuidlanders* in verscheidene praeuwen, twee en twee aen een gebonden, en met planken over de boorden beleid, na de schepen *Heemskerk* en *Zee-haen*, dobberende aen werp-ankers. De busschieter van *Heemskerk* voer met de boot nevens ses man, om 't geschut der *Zee-haen* op te vroeten. De boot wierd halvervaert tusschen de twee schepen rondom aengeranst van *de Zuidlanders*; die naederende een yzelijk geluid maakten, en de zeven matroosen diervoegen onthielden: datze vier met lange stokken dood-sloegen. De drie overige ontsvommen. Na verrichting deser moord, roeydenze niet zonder ongelooflijke vaerdigheid na de wal: zulx eer *de Nederlands*

vogels.

Smeek-schrift van de Quir.

Zeer merk-waerdige togt van Abel Tasman na het Onbekende Zuidland.

Merkwaerdige daed der Zuidlanders:

landers 't geweer konden gebruiken, waerenz buiten schoots. *Tasman* bemerkende dat hier niet te doen viel, als boots-gezellen te waegen tegen dese verwoede menschen, ging onder zeil, gevolgt van verscheide schuitjens: op welke d'achter-stukken met schroot gelaeden los gingen, en verscheide troffen: zulx de schuitjens te rugge keerden. Dit volk was grof, onverzaccht, sterk en van getaende verve: 't hoofd-hair, rondom opgestreeken, wiert in een tuit boven op de kruin toegebonden: de kruin pronkte met een stijve witte veder: om d'hals hing een vierkante plaet: over de borst stond een lange witte streep: zy droegen een vierkantige mantel, voor de krop toegeknoopt. In 't midden der schuitjens, twee en twee aen malkander gebonden, was de gezaghebber, die de roeyers aenmoedigde. Onder de gezaghebbers munte uit een grijs man, die dicht aen boord quam, en riep met een groove en holle stemme. Alle gebruiktenze stokken zonder scherp. *Tasman* noemde de reede, ter oorzaak de wreede bejeegening, de *Moordenaers-baey*: bevond zich zedert rondom bezet van land: slingerde by harde storm aen 't anker, voor een kust, alwaer veel rook zag opgaen: en zeilde voorts lanx de wal, tot den vijfde der louwmaend des jaers festien honderd drie en veertig: wanneer onder een klein klippig eilandeken ter reede liep. Al hier vielen twee straelen waters van een hooge rotze met groot gedruisch in zee. d'Inwoonders kloeke menschen wenkten 't boots-volk riepen yzelijk, en wierpen met steenen: andere steunden op een dikke knodze, of schermden met de zelve. Dicht aen de wal lagen twee schuitjens van stroo gevlochten. De sloep met twee kamer-stukjens, afgeschikt om versch water te haelen, keerde onverrichter zack te rugge: alzo de zee hol schoot tegen de hooge klippen van het eilandeken. *Tasman* dieshalven zeilde voort, te meer nadien geen goede anker-grond bespeurde: en ontdekke zedert twee laege eilanden met hooggeboomte. Van 't grootste quam

een klein vaertuig, welk voor en achter scherp toeliep: aen bag-boord stak een houte vlerk uit, op dat het niet zoude omvallen. Drie geele mannen zaten achter malkander, en roeyde ongemein vaerdig op 't schip *Heemskerk* aen. *Tasman* gebod 't volk van den overloop te vertrekken: ten einde de drie *Zuid-landers* niet afschrikt zouden werden, om binnen scheeps-boord te komen: hy zelf wierp achter uit de galdery een stuk lywaed: welk een, in zee gesprongen, opvischte: en tot een teken van dankbaerheid op sijn hoofd leide. Zulx vryer geworden dicht onder 't roer naderden: alwaer een mes gebonden aen hout uit 't water haelden: en schonken hier tegen een parlemoere visch-hoek, hangende aen een koetoenlijn. *Tasman* den wal genaedert zag een groote menichte menschen lanx strand loopen met twee vaentjens op stokken. Etrelijke schuitjens roeyden dicht onder 't geschut. Een uit den hoop verstoute zich in 't schip te klimmen. 't Was een staetig man, met een brede swarte baerd: om den hals hingen groene blaederen: ging met de beenen onder 't lijf op den overloop nederzitten: en buigde 't hoofd ettelijke reis tot de grond toe. *Tasman* deed desgelijx, en vatte hem by de hand, om binnen de kajuit goed onthael te doen; doch, alzo de hond begon te baffen, wierd vervacrd, en stapte wederom in sijn vaertuig. Ondertusschen swommen verscheide *Zuid-landers* aen boord: andere bragten in schuitjens de verversching *pisang* en *klappes*. Tegen den avond roeyde een groot vaertuig, omringt van mindere sloepen, met een yzelijk getier na 't schip *Heemskerk*: alwaer de matroosen, beducht voor gevaer, op 't geweer pasten; doch waeren te zorgelooser, toen schenkaedjen onfingen van de landvoogd. Des anderen daegs liep een vreemd schuitje voor de boeg van de fluit *Zee-haen*. Twee sloepen, aen malkander vast gemackt, en over de boorden met bamboesen beleid, voerden ettelijke mannen, bestiert by een overste, (zy noemden hem *Orangkaey*)

Tasmans
weder-
vaeren
aen het
Zuid-land.

Vreemd
schuitje.

haer ge-
staete,

gewaeld,

schuitjens.

Vordere togt
van *Tas-*
man.

Vreemd ei-
landeken.

die zommige gebood te zwijgen, andere neder te zitten, andere na beneden te loopen of te roeyen. Alle gehoorzaemden. Op 't midden van 't verdek der twee schuiten stond een hut, boogs-gewijs uit bamboefen gevlochten en met *pisang-bladeren* gedekt. 't Zeil was van matten, en maekte een sneedige voortgang. Rondom dese sloep roeyde minder vaertuig, op naer geschreeuw van ieder, *hael*. Gedurende 't schreeuwen, bleven *de Zuid-landers*, die te vooren aen de schepen *Heemskerk* en *Zee-haen* geswommen of geroeyt waeren: op d'overloop onbeweegd zitten. Zulx *Tasman* niet anders konde bemerken, of de koning zelf quam hem bezoeken. En dese bragt ettelijke verken, hoenderen, *klappes* en *pisang*, alle met witte doekjens bewonden, tot een gifte: droeg een kleed, welkers stof sweemde na Chinees papier, dubbeld aen malkander gekleeft. Hem volgden een groote sleep mannen, vrouwen en kinderen: zommige voeren na boord: andere swommen: alle pek swart. Zy ruilden tegen oude spijkers en andere snuistering haer kleederen en hals-snoeren, bestaende uit parlemoere-koraalen, tusschen welke witte kinkhoorentjens gereegen waeren, en parlemoere visch-hoeken. *Tasman* trok een oude *Orangkaey* een hembd, broek en wambais aen, en zette hem een hoed op 't hoofd. Aldus gekleed, stond een geruime tijd verwonderd over zich zelf: sijn onderzaeten keeken niet min verbaest; doch landwaerd gekeert, quam zedert zonder kleeding te voorschijn. Een andere *Orangkaey* met een roomer wijn beschonken, goot de wijn uit: zette den roomer op 't hoofd: en voer weg, blyde met sijn gifte. Vorders bezichtigden zommige land-voogden 't schip *Heemskerk* boven en beneden: by 't geschut gebragt. wilden 't gebruik weten: men loste dieshalven een stuk: de slag verbaeste alle diervoegen: dat uit schrik buiten boord zouden gesprongen zijn, indien niet wederhouden waeren. Dagelijx wierde allerley verversching den vlootelin-

gen toe-gebragt in een groot vaertuig, rondom welk verscheide mindere roeyden: telkens als deriemen te water gingen, maektenze een groot geschreeuw. Zy scheenen te vraegen, van waer en waerom de twee zeilen herwaerds quamen? *Tasman* bragt ettelijke ledige vaten boven, te kennen gevende, hoe versch water zocht. *d'Orangkaeys* wesen na land: voeren zelf met twee Hollandsche booten derwaerds; doch keerden zonder water: alzoo d'inwoonders zelf kuilen moesten graeven, waer uit water schepten. Ondertusschen waeren wederom verscheide *Zuid-landers* aen boord gekomen: voor welke de stuurman en hoogbootsmans jonge op trompetten bleefsen, een andere speelde op de fluit, de vierde op een fiool: 't scheeps-volk danste: waer over *de Zuidlanders* diervoegen zich verwonderden, dat den mond vergaeten toe te doen. *Tasman* bevond toenmaels uit een woordboek, behelsende de spraek op *Salomons-eilanden* gebruikelijk, dat veele naemen deser menschen groote gemeenschap hadden met die van *Salomons-eilanden*. Nevens de mannen quamen ook veel vrouwen binnen scheeps-boord: dese waeren alle ongemein groot; doch onder alle muntten uit twee yzelijke reusinnen, welker een knevels had: zy vatten beide den wondheeler *Henrik Haelbos* om den hals: ieder verzocht vleeschelijke vermenging: waer over onderling in woorden geraekten. Alle hadden dik, gekrult en swart hair. d'Andere wijven tasten de matroosen oneerlijk in de voorbroek, en gaven zoo veel te kennen: datze wilden byslaepen. De mannen prikkelden tot zulk een schennis de bootsgezellen aen: verven 't swarte hair, gevlochten tot kleine tuitjens, ros: kemmen met tien kleine ronde stokjens, boven zamen-gebonden en onder in losse tanden verdeelt. 't Hair van zommige evenwel slingerde aen lange vlechten. Zy scheeren de kneevels kael af; maer houden een vierkantige baerd aen de kinne. Onder d'oude nochtans wierden gevonden, die de wangen ruich begroeyt

Merkwaerdige voorval.

Wonderlijke koning.

Reusinnen verlieven op de Hollanders.

Zuid-landers hoe-dsenige menschen.

groeyt

groeyt waeren. Zy schrappen 't hair af met visch-tandekens, aen een stokken vast gemaekt. Alle loopenze bloots hoofds: behalven dat weinige een vier-kantig beschutsel boven d'oogen bonden tegen de zonne. Het beschutsel zelf bestond uit gevlochte klappes-blaederen of groene en roode veertjens, zeer aerdig door malkander gebreyt. Het boven-lijf van alle bleef naekt: om de middel droegen eenige een liefsen-gordel, aen welke verscheide liefsen nederwaerds hingen: andere hadden een matje van klappes-bolster voor de schamelheid: 't matje was buiten ruig en binne-waerdkael: zommige knoopen om 't onder-lijf een doek, niet ongelijk dubbeld Chinees-papier, met groove veel-ervrige streepen. Rondom de mannelijke roede stonden swarte lit-teikenen gebrand, gelijk ook op andere deelen des lichaems. 't Gewaed der vrouwen verscheelde weinig van der mannen: alleenlijk hing weinig langer, namentlijk tot de knien. Zy trokken haer gewaed uit, en ruilden het tegen spijkers. De baerdeloofse jongelingen bestreeken haer lippen met swarte verve, na de manier van lange kneevens. Eenige *Orangkaeys*, in de kajuit wel onthaeld, stonden verbaest, wanneer den kogel uit een boven stuk zoo verre zag wateren: spraken een liefelijke tael: droegen om den hals peerlemoerschelpen, of witte kink-hoorens, of riekende bloemen, of groene blaederen, of de geruilde spijkers. Zommige bejaerde vrouwen waeren beide de kleinste vingeren quyt: de jonger behielden een pink. Etrelijke oude mannen waeren inschelijx de pinken afgekapt. *Haelbos*, wijsende op het stompje, vragde een na de oorzaak; doch hy leide d'hand onder de kinne en maekte voorts eenige vreemde gebaerten, waer uit geen begrip konde gekreegen worden. Den drie en twintigste van louw-maend voer *Tasman* voor de tweedemaal na land om water: voerde met zich houweelen en schuppen, ten einde kuilen groef. Twee booten hielden malkander dicht by: in ieder waeren drie

Zuid-landers. *Tasman* riep tot de roeyers, *lustig, lustig*: welke woorden de *Zuid-landers* in *Tasmans* boot, bemerkende zulk tot meerder vordering, telkens herhaelden: en wanneer zy d' andere boot voorby roeyden, jouwden haer lands-luiden, die met de *Zee-haens* boot voeren, schamper uit. *Tasman* ontdekte thans verscheide eilandekens van verre: wierd zeer minnelijk onthaelt: en des avonds by vier mannen door 't water aen de sloep gedraegen. Zy hadden twee stokken, tusschen welke in 't midden een matte gebonden was: ieder man leide een eind der stokken op de schouder: en bragten *Tasman*, zittende op de matte, na boord: ente gelijk negen verkens gegraeven water. *Tasman*, om de hoek des eilands gevordert, bevond 't jacht *Heemskerk* onder zeil: weshalven na de *Zee-haen* roeyde; alwaer bericht kreeg: hoe *Heemskerks* anker door-geslipt was: weshalven met de *Zee-haen* volgde: en des anderen daegs een ander groen eiland in 't gezicht kreeg: lanx den oever liep een hoop volks met stokken, waer aen witte doeken slingerden. Zommige vocren na boord en bragten de zelve verversching, welke 't voorige eiland leverde. Dit lag op de hoogte van twintig graeden ten zuide der middag-lijn, en had de lengte van twee honderd en ses graeden. d'Inwoonders ruilden tegen eenige kleinigheden clappes, piefang, hoenderen, verkens, peerlemoere visch-hoeken, steene bylen, kleine stoelrjens, swaere stokken vol diepe kerven, om felder te quetsen, met een swart geverfde scherpte een arm lang, en kantig door harde weer-haeken. De booten kregen hier overvloedig versch-water. 't Volk quam in spraek, zeden en kleding zeer over een met die van 't eerste eiland; doch was zoo vriendelijk niet. Een der *Zuid-landers* stal een halve piek uit de boot: welk hem sijn makkers dwongen te herstellen. De voornoemde *Haelbos* vertelt, hoe hy te land gestapt, nevens eenige soldaeten, de huisen bezichtigde, en bevond de zelve vreemd gebouwt: zommige

Tasman
hoedaeng
onthaelt
van de
Zuid-landers.

*Wonderlijke
huizen op
't Onbeken-
de Zuid-
land.*

*Merkwaa-
rdige beje-
ning van
Haelbos.*

*Vreemde
woorden.*

*Vreemd
eten.*

*Manier van
leven der
Zuid-lan-
ders.*

namentlijk waeren rond toorens-ge-
wijs uitried in d'aerde gestookten, bo-
ven wijder dan onder met een spitse
kap, zonder lucht-gaten: andere
hutten hadden een langwerpig dak
van *piesang* of klappes-bladeren: het
dak rustte op paelen. Binnen zulk een
gerimmer schuilde *Haelbos* tegen een
stort-vlaeg: en vond aldaer een mer-
kelijk aental jonge mannen en wij-
ven, neder-gezeeren op matten: by
welke een vrouw ter aerde neder lag
blind wegens ouderdom, die noch
gaen noch staen konde: dese bewaey-
de haer met een waeyer *piesang*-bla-
deren. De mannen eindelijk weg-
gaende deden zoo veel blijk, dat *de
Hollanders* tot de wijven zouden ing-
gaen; maer als zy haer niet handel-
den, gelijk verzochten, stonden ge-
likelijk op, en dansten niet zonder
vreemde gebaerten en liedekens,
rondom *d'Hollanders*. De mannen al-
hier hadden in de borst en schoude-
ren lit-teekenen een duim diep en
halve vinger lang. Zommiger won-
den bloeden noch: waer op meenig-
te vliegen zaten. De vrouwe waeren
niet gequetst. Aten alle zeer won-
derlijk. Zy rukten de bolsters van de
klappes-schaelen met de mond:
klopten d'harde schaelen op d'el-
boog aen stukken: en nuttigden al-
zoo de kern. 't Vleesch word niet
gaer gekookt of gebraeden; maer
slechts warm gemaakt. Zy slaepen
ter aerde neder op matjens: een klein
stoeltje met vier pooten, uit een hout
gesneden, verstrekt tot een hoofd-
kussen: hebben groote hoovaerdy
in 't hair: die geen lang hair hebben,
gebruiken paruiken: leven by 't geen
het aerdrijk uit haer zelf voort-
brengt: en beduiden eindelijk, hoe
haer vyand de hooge kust, welke
voor uit lag, bewoonden. Derwaerds
wende *Tasman* de stevens, gevolgt
uit eenige kleine eilandekens van
zeil-vaertuig, welker zommige *een
bosch-klappes*, andere *piesang* om hoog
stacken: aen d'uiteerste takken sling-
gerde een wit vaentje; doch alzoo de
scheepen reis vorderden, wierpen
den *piesang* en *klappes* buiten boord.
Men zette den streek westelijk en

west ten zuiden: ondeckte drie eilan-
dekens: by 't laetste viel een yzelij-
ke branding, na welke des nachts,
niet zonder 't uiterste gevaer, zeer
genaedert wierd. Zedert ontdeckte
Tasman aen ly en loefwaerd een hoo-
ge kust, die haer verre uir-strekte;
doch de zee storre hiet diervoegen:
dat geen land derfde aendoen. Ook
brande *d'Oceanen* vreeselijk op een lang
rif, eerst tien, daer na vijf, vierde-
half, wederom tien, veertien en ze-
ven vademen diep: zy konden nu en
dan de grond duidelijk zien: wes-
halven de bijl by plecht anker klaer
lag tot kappen, en de boots gereed
gemaakt: om zich na *de Zee-haen* te
bergen, indien 't schip aen stukken
stiet. Eindelijk over 't rif gerackt,
zagmen aen loef zeer hoog land en
lywaerd heuvelachtige eilanden. De
zee was vol blinde klippen en ondiep-
ten: zulk alle uur groot gevaer lie-
pen: te meer nadien dagelijx harde
stormen waeyden: verlooren ein-
delijk 't land uit gezicht. Op vijf
graeden ten zuiden der middag-lijn
is de streek westelijk aengezet na
Nieuw-Guinwa. Den twee-en-twin-
tigsten van lente-maend ontdekten-
zelaeg groen land vol hoog geboomt,
met ontallijke eilanden bezet, al-
waer de zee op ettelijke riffen ver-
vaerlijk brande: zulk wederom in
grootte nood waeren: en zedert tuf-
schen achtien eilandekens, gevaer-
lijk wegens droogten en harde stroo-
men, die de zeilen na de waldree-
ven. Terwijl met kleine vordering
boegzeerden, om boven d'ondiep-
ten te stevenen, quam een klein
vaertuig, voerende een groote vleu-
gel aen stier-boord, van strand af:
'trees achter meer dan over steven:
was over de boorden met planken be-
leid, op welke zeven mannen zit-
tende roeyden. Alle bruinachtig
en naekt, dekten de schamelheid
met een hairige gordel, aen de kruin
des hoofds vast gebonden: onder
de voeten hing iets, welk in plaets
van schoenen gebruikten: om den
hals slingerden bloemen: 't licchaem
stond beschildert mer swarte verve.
Onder de zevens munte uit een kloek

*Vorderde togt
van Tas-
man.*

*is in groote
nood.*

*Een Zuid-
lands
schuitje.*

en vet man, op wiens hoofd twee vederen staeken: hy stond en bood den matroosen twee klappes aen. *Tasman* wierp hem tot vergelding een bamboes met spijkers toe en een stuk zeildoek: welk wanneer diep onder water zonk dook een oud man na de grond: bragt het zeil-doeck boven water: en klom wederom tot sijn ses metgezellen. Dit volk deed geen bewijs van dankbaerheid voor de schenkaedjen: droegen pijl en boog: voerde weinig spraek: wesen, dat de *Hollanders* op 't eiland zouden komen: noemden de klappes anieuw, gelijk ook d'andere eilanders. Voortgevaeren ontdekten twee vlakke eilanden met laeg geboomte, en drie mijl aen bag-boord een hooge kust, en ter ander kant een groot eiland: werwaerds in stilte afdreeven. Zy naderden 't land, als twee schuitjens, ongemein smal en weder-zijds met een vleugel bamboesen, op zijde van de sluit *Heemskerck* liepen. 't Grootste vaertuig voerde ses man, het kleinste drie: alle zeer wanschaepen. Zy gingen moeder-naekt: alleenlijk was de mannelijke roede met een dun bandeken tegen den buik opwaerds gebonden: om de armen hingen parlemoere ketenen: zy waeren pek-swart; doch wegens 't kaeuwen van *piesfang* rood in de mond: 't hoofd-hair pronkte met een houte kamme, het voor-hoofd met blaederen; doch in ieder schuitje stond een die een gekneusd takjen bamboes pluims-gewijs in de nek vast-maekte. 't Grootste vaertuig was beschildert met rouwe gedaenten van menschen en vreemde kris-kraffen. Zy gebruikten roode pijlen en boogen: en, na dat eenige woorden den matrosen toeschreeuwden, roeyden te rugge na strand: welke *Tasman* achter uit liet leggen, en liep tusschen de vaste kust (by alle voor *Nieuw-Guinæa* gehouden) en verscheide groote eilanden, voor de vaste kust wijd en zijd verspreyd. Alhier naderden uit de wal vier smalle schuitjens, met konstig beeldwerk gesneden, gelijk een gekronkelde slang; maer hielden op een roer-schoot van de schepen af. Eindelijk sprong een

over boord, en swom na 't kleinste schuitje, waer uit een ander zich te water begaf na 't ander, met welk verwisselde. Dese verstoute zich onder *Heemskerks* galjoen te loopen. 't Was een pek-swart man: voor de schaemte hingen eenige blaederen, om d'elieboogen arm-banden drie vingeren breed: door 't middel-schot der neus-gaten stak een witte beene priem weder-zijds scherp, en voorts een vinger dik: d'hals pronkte met een keten witte kink-hoorens en schelpen. Niemand voerde eenig geweer. *Tasman*, lanx de vaste kust voortgezeilt, ontmoete eerlang achtien schuitjens: de roeyers leiden de riemen op haer hoofden niet zonder vreemde gebaerten: schreeuwden yzelijk: en noodigden d'*Hollanders* aen land te komen. De voor- en achter-steven van 't vaer-tuig vertoonde aerdig beeld-werk: voorts was het kalk-wit, en had een vlerk op zijde. Zommige scheepjens voerden twee mannen, zommige drie, vier en vijf mannen. Acht quamen binnen scheeps-boord, alwaer met arak beschonken wierden. Dese *Zuid landers* gingen moeder-naekt: zommige hingen voor de schaemtheid eenige blaederen, andere niet. Zy hadden een swarte huid; doch schilderden 't voor-hoofd boven de neus met een roode streep tot d'ooren toe. 't Bruine hair, dicht in een gekrult, wierd rosch geverft: hoewel andere het graeuw mackten. Eenige hing los over de schouders: andere bonden het in een tuit op de kruin, schuilende onder de kap van een *piesfang*-blad: andere droegen hair naeuwelijx twee vingeren lang, door het middel-schot der neus-gaten een stuk bamboes of een swarte pen, en een breede baerd zonder kneevens. Zy hadden niet te ruilen als kink-hoorens, weinigkleinder dan een hoofd, op welke een wonderlijk geluid mackten. 't Geen ruilden rookenze eerst, niet ongelijk d'honden: hadden geen gaeding in spijkers, gelijk alle de andere *Zuid-landers*. Haer visch-vangst ging vreemd toe. Zy bonden aen een rotting veel kleine halve klappes-doppen, kettings-gewijs

Een wonderlijk man.

Leelijke menschen.

Gestalte en gewaad van zommige Zuid landers.

Vreemde
vifch-
vangft:

en zeden
van een
volk.

Aerd-bee-
ving.

Eiland
Iamna:

der zelver
inwoonders.

wijs zamen-geregen : rammelden met dit werktuig boven op het water , om de vifch by een te vergaaderen. In de fchuitjens lagen langwerpige ronde planken , in 't midden met een ftrik , welke voor fchilden gebruikten. Toen dese Zuid-landers van boord ftapten , dreigde een de matroofen af te roffchen , fchuddende heen en weder een fwaere knods. Gefwind roeyden de fchuiten ftrandwaerd : terwijl iemand uit den hoop wederzijds op de boorden der fchuit met een ftok klopte , niet anders of een wapen-kreet maakte. Onder dese had een geruilt een out wambais , waer mede vreemde potzen uitrechede alzo het telkens averechts aentrok : dan over fijn beenen , dan op 't hoofd , dan met de knoop-gaten achterwaerds. De fchepen liepen vorders lanx hakkelig land : en fchuddenden twaelfde der gras-maend door een fchrikkelijke aerd-beeving , gedurende anderhalfuur , diervoegen : datze fcheenen aen flarzen te ftampen , in een vaerwater , alwaer 't dieploot geen grond bereikte : vonden vorders een hooge brandende berg op een eiland , tuffchen welk en de vaste kuff , alwaer een andere berg boven de wolken ftak , doorzeilden : tot eindelijk vervielen in wit water , door een fterke froom beweegt uit het vasteland. Onder 't eiland *Iamna* ten anker geloopten , zagen d'eilanden *Moa* en *Arimoa* voorwaerds leggen. De *Iamnefen* paften *Nieuw-Guinæa* de benaeming *Betaft* toe , en gaven zoo veel te kennen : dat tegen d'inwoonders aldaer geduurig oorloogden met pijlen. Dit volk was infchelijx fwart. Zommige droegen los gekrult hair , andere in lange ftrengels gebreyd , andere twee dikke lokken nevens d'ooren. Alle pronktenze met vier vederen op 't hoofd. De mannen trokken den baerd uit : ftaken een groote beene ring door d'ooren : aen de ring flingerde een fchelp , niet ongelijk een fpoor. Weinige , of zy hingen om 't hoofd roode rooffen , en om den hals varkens-tanden en kleine fchelpjens , aen een koorde zamen-geregen. Zy bewoelde den buik onder

de navel met een riem , anderhalf hand breed. De lendenen pronkten met een gordel van kleine hoornjens , waer aen een fmal lapjen hing , om de fchaemte te dekken ; doch alzo niet meer dan twee vingeren breedte had , en gints en weder flingerde , verfhafte het geen eerbaer dekfel. Door 't middel-fchot der neugaten ftak een varkens-tand of ftuk van een riet. Op de voor- en achterfteeven der fmalle fchuitjens ftond een afbeeldzel , aldernaest gelijkende na een kleine leeuw. Een onder dese eilanders was zeer kluchtig : herhaelde alle de Nederlandfche woorden : weshalven de naem papegaey kreeg : hoedaenig ook fijn landsluiden hem noemden. *Tafman* liep zedert voor *Moa* dicht aen de vaste kuff ten anker , tien mijl boven *Iamna*. Hier quam een groote praeuw , voerende zeventien mannen , die meenigte pijlen na 't fcheeps-wand fchooten. Echter klommen des anderen daegs binnen fcheeps-boord. De wond-heeler *Haelbos* vereerde aen een uit den hoop een muts : de *Iamnefer* wilde dankbaerheid bewijfen : verzocht *Haelbos* beliefde neder te zitten : begon voorts fijn hair rouwelijk te handelen , en kort by de grond van 't voorhoofd af na de nek toe te vlechten : alwaer bond de einden der vlechten in d'hals toe. Vorders liep *Tafman* tuffchen *Nieuw-Guinæa* en 't eiland *Infou* : en bragt weinig meer als weinig woorden van *Iamna* : namentlijk d'eilanders noemden een boog , *vertilia* : een varken , *paro* : een mes , *fappera* : koraelen , *faffera* : een fpijker , *tortor* : flaeppen , *moeni* : een ratte *afphoo*. Hy zeilde thans nevens *Arimoa* grooter en hooger als 't nabuurig *Amoa* , welk niet qualijk fwijmt na een toppersmuts : liet *Nieuw-Guinæa* achter uit leggen , alzo noordelijk over ftaeg fmeet : en liep buiten *Schoutens-eiland* om : alwaer acht fwaere fchuiten op hem aenhielden. Ieder fchuit had wederzijds een vleugel : beneden roeyden in vier ryen twee en twee ; op de vleugels zaten even zoo veel ; doch met de voeten in 't water. Naderende ftaken een ftok om hoog , waer aen een

Tael van
Iamna.

cen wit doekje slingerde. *Tasman* liet inschelijx de vrede-vlag waeyen. *De Zuidlanders* braken onderrusschen de pijlen op haer hoofden : vischten cen keten koraelen, aen een stuk hout gebonden en uit de kajuit gesmetten : riepen luids keels; doch deinsden te rugge, zoo haest d' hoogbootsmans jongen op de tromper begonde te blaesen. Dit volk was geel, en dekte de schaemelijke leeden. Doch 't brecken der pijlen ging zeer plechtelijk toe. Eerst stakenze den pijl hemelwaerd, en thans in 't water: rrokkenze op 't hoofd aen twee stukken : 't een stuk wierpenze weg aen bak-boord, en 't ander by stuurboord. Die den pijl brak stond op, en sprak veel tegen d' *Hollanders* : dewelke zulx voor een eed aen-namen. Ieder vaertuig voerde acht of negen en twintig menschen. *Tasman* reis vorderende ontdekte des anderen daegs een ander eiland en kromme elleboog van *Nieuw-Guinæa* : zulx vermoede, dat alhier een openinig was tusschen *Guinæa* en *Gilolo* : liet aen stier-boord ontallijke groote, kleine, heuvelachtige, klippige of laege eilanden leggen : had nu en dan blinde klippen, gevaerlijke droogten en zeer oneffene gronden : ankerde nevens cen rotze, die by de vloed schuil ging. Alhier quam een schuit met ses man aen boord : 't hair hing achter lang af : een uit den hoop riep

in de *Ternataensche* tael : *Wat volk?* Een matroos, die de gezeide spraek spreken konde, schreeuwde : *Spanjaerden*. Hy vraegde vorders, *uit wat land, en werwaerds?* Kreeg ten antwoord, van *Moa na Ternaeten*. Hier op snaeuwde de *Zuid-lander* : gy gaet met loogens om : u schip is geen Spaensch; maer *Hollandsch* maeksel. Thans liet *Tasman* een oranje-vlagge waeyen : opwelk beschouwen de *Zuid-lander* wederom riep : gy toont u immers aen de vlagge *Hollanders* te zijn, ons veel aengenaemer, dan de *Spanjaerden*? De matroos bekende geloogen te hebben; doch 't hielp niet : alzo zy zedert buiten schoots bleven : alleenlijk riep de voornoemde eens van verre, dat aen land overvloedig *piesang*, *klappes*, *patates*, zuiker-riet en andere vruchten wieschen. *Tasman* voer noordelijk voort, tusschen meenigte van eilanden en de straet die *Nieuw-Guinæa* van *Gilolo* scheid, voorby *Ceram*, *Manipe*, *Bolao* en *Burro* na de enge opening, alwaer *Pangefane* aen bagboord met klippen verwonderenswaardig steil rijst, en *Botton* op gelijke wijze aen stuur boord. De dorre klippen vertonen boomen en groene ruichte. In 't midden van dese straet leid een rotze, wegens haer gedaente de *Galey* genaemt. Eindelijk quam *Tasman*, den vijftienden der zoomermaend op 't jaer seftien honderd drie en veertig, voor *Batavia* ten anker.

Tasman
voor *Batavia*
via.

Vreemde
voorval
tusschen een
Zuid-lander
en ma-
troos.

E Y N D E.

Eeee

BLAD-

Beschryving van *America* en 't *Onbekende Zuid-land*.

A.

<i>Arinchel</i> een landschap,	Fol. 258
<i>Abacatuai</i> een wonderlijk visje,	157, 379
<i>Abad</i> een haven	207
<i>Anbancay</i> een rievier	342, 348
<i>Abasca</i> lakenen	302
<i>Abbat</i> vreemd gewasch	96
<i>Abel Tafman</i> zijn wonderlijke togt na het Onbekende Zuid-land,	578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585
<i>Abibe</i> een gebergte	286
<i>Abibeiba</i> , zijn paleis in de toppen der boomen,	65
<i>Abipones</i> schikkelyk volk	572
<i>Abraham Roet</i>	437
<i>Abraham du Verue</i> springt op	156
<i>Abrolhos</i> droogten	380
<i>Aburra</i> valleye	293
<i>Acaiou</i> , boom	192
<i>Acamapixtli</i> wonderlijk ten koning verkooren,	238. sterft
	239
<i>Acamari</i> stad van wondere koophandel	543
<i>Acapulco</i> vermaerde stad en haven,	211, 247, 248
<i>Accayon</i> een boom	394
<i>Accadie</i> landschap, havenen, rievieren, inwoonders	119
<i>Achalaqui</i> vreemd landschap	146
<i>Achiete</i> een boom	232
<i>Achusi</i> een haven	147
<i>Acla</i> een verlaete sterkte en stad	284
<i>Aclas</i> jonge kloppen, waerom levendig begraven	307
<i>Acomas</i> wonderlijke boom	192
<i>Acoma</i> wonderlijk dorp	217
<i>Acos</i> dorp	342
<i>Acucu</i> een koningrijk	215
<i>Acuzamil</i> landschap	35
<i>Adadien</i> een zonne-beeld	174
<i>Adargatis</i> een godinne	174
<i>Adbohuis</i> wonderlijke visch	118
<i>Adives</i> wonderlijke honden	251
<i>Adriaen Blok</i>	123
<i>Adriaen Claes zoon</i>	406, 408
<i>Adolf vander Elst</i>	389
<i>Adriaen Pater</i> zijn merkwaardige zee-togt, 186, 187. zijn merkwaardige verrichtingen,	415, 417, 419. bloedige zee-zlag tegen <i>Oquendo</i> ,
	422, 423
<i>Adriaen vander Dussen</i> 469. zijn merkwaardig verhael van <i>Brasil</i> , 479, 480, 481, 482, 483, 484	
<i>Aegydius Amius</i> loopt de eerste in volle zee	3
<i>Amilia</i> een sterkte	434
Aerd-beving in <i>America</i> 101. zeer wonderlijk	237, 238, 340
<i>Affogados</i> een sterkte	421, 422, 434, 435, 452
Afgooden merkwaardig, haer groot geral, 247, ongemein grouwelyk, 248, 249. der <i>Galloisfers</i>	22
<i>Agazis</i> reusen door de Spanjaerden uit geroeit	557
<i>Agheroms</i> een tolk	125
<i>Agoutis</i> een vreemd beest	199
<i>Aguada Segura</i> een inwijk	211
<i>Aguapa</i> wonderlijke boom	292
<i>Aguacolla</i> kruid	329

<i>Aigretten</i> hoedanige vogels	195
<i>Ai</i> een vreemd beest	396, 397
<i>Aipy</i> wonderlijke drank	365
<i>Akambue</i> goede geesten	179
<i>Akorveka</i> een vlek	177
<i>Alagoa del Norte</i> en <i>Alagoa del Zul</i>	439
<i>Albardaofia</i> landschap in Florida	151
<i>Albert Coentraeds zoon vander Burg</i>	477
<i>Alcatrazes</i> vergiftige meeuwen	340
<i>Alchibican</i> een meir	253
<i>Aldeas</i> hoedaenige dorpen	451
<i>Alexander de fette Paus</i>	75, 204
<i>Alexander Picard</i> , ziet <i>Picard</i> .	
<i>Alexander Seton</i>	417
<i>Alfonfus Alvaradus</i> zijn verrichting	317
<i>Alfonfus de Caceres</i>	276
<i>Alfonfus Calera</i>	278
<i>Alfonfus Castellanus</i> zijn vreemd wedervaeren	214, 215
<i>Alfonfus Curiado</i>	276
<i>Alfonfus Fogeda</i> zijn merkwaardige togt, 62, 63, 284	
	87, 88
<i>Alfonfus de Pifa</i> zijn wonderlijke reis	87, 88
<i>Alfonfus Sanches de Huelva</i> geeft de eerste aenleiding tot ontdekking van <i>America</i>	42
<i>Alibano</i> een slot	147
<i>Allaguaci</i> maegden-klooster	307
<i>Alvareziles</i> <i>America</i> enche uit-roepers	217
<i>Allard Schouten</i> zijn verrichting	402, 403
<i>Alonso Lopes de Morla</i>	450
<i>Alouzie</i> een eiland, ziet <i>Lucia</i> .	
<i>Almagro de Forge</i> zijn verrichtingen	317, 318
<i>Almaguer</i> stedeken	294
<i>Almeria</i> een rievier	252, 253
<i>Alonso Herrera</i> zijn togt	540, 541
<i>Alquimotex</i> een <i>cacique</i> zijn merkwaardige vertelling	279
<i>Alonso de Opida</i> .	550, 552
<i>Alvarado</i> rievier	252
<i>Alvaradus</i> , ziet <i>Peter Alvaradus</i> .	
<i>Alvaradus</i> vermaerd hopman	85
<i>Alvares Fragofo de Albuquerque</i>	448
<i>Alua</i> een haven	253
<i>Alvares Cabeca</i> , zijn togt	556, 557
<i>Alvares Cueto</i>	320
<i>Alvares Ordas</i>	541
<i>Alvares de SAVEDRA</i>	577
<i>Alyocucan</i>	253
<i>Amador Cabrera</i> vind quik-zilver-mijnen	350
<i>Amador da Rouge</i>	508, 509
<i>Amaiauna</i> hoedaenig hol	162
<i>Amana</i> landschap der <i>Cofachiten</i>	174
<i>Amandelen</i> ongemein lieflijk	371
<i>Amapaia</i> landschap	541
<i>Amaro</i> verlaten stedeken	380
<i>Amasis</i> Egyptisch koning	22
<i>Amatique</i> landschap	276
<i>Amazones</i> hoedaenige vrouwen, 333, 537, rievier en landschap	536, 537, 538
<i>Ambata</i> rievier	328
<i>Ambergijs</i>	171
<i>Ambrosius Alfinger</i> zijn verwoede verrichtingen	552
<i>Ameies</i> een volk	217
<i>America</i> is by de oude onbekend geweest, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en bevolkt kort na de zond-vloed, 36, 37. door <i>Noach</i> , 37. is vast aen <i>Tattarye</i> 39. ver-	

verdeeling des zelve , 281. hoedaenig ten noorden is, 100, 101. drierhande land-beftier aldaer	298	<i>Antigua</i> een der Caraïbifche eilanden	191
Americaenen wanneer <i>America</i> door haer bevolkt is, 10, 11. konftige zilver-fmeeden , 11. op wat manier herwaerds quamen ? niet te water, 13, 14. maer te land, 14. hebben kennis der fond-vloed , 15. De Noorder-Americaenen zijn geen Pheniciers, 16, 17. noch door Carthaginiensers ontdekt, 18, 19, 20. Uit over-een-komft der zeden en gods-dienst tuffchen haer en de Pheniciers kan niet bewezen worden, datze van defe herkomstig zijn , 20, 21, 22. noch ook uit d'over-eenkomft der taelen, 23, 24, 25. Americaenen zijn verdeelt in by na ontelbaere taelen, 25. erkennen <i>Cham</i> niet voor een vader, 25, 26. noch zijn niet herkomstig van de Joden of de tien verftrooyde ftammen Israëls, 26, 27. noch van de Carthaginiensers en Jooden, 27, 28. noch van de Noorwegers, 28, 29, 30, 31, 32. Herkomst der Zuidelijke Americaenen , 32, 33, 34. Defe beftaan uit verfcheide volkeren, 34, 35. geheugen van goddeloofte reufen, 37. Alle zijn herkomstig uit <i>Tattarye</i> , 38, 39, 40, 41 42. eeten zeer aerdig	69	<i>Antiquera</i> bifdom, 254. hoofftad	255
<i>Americus Vefputius</i> fijn togt , 56, 57. vreemd gevecht , 58. wonderlijk wedervaeren van eenige fijner vlootelingen, 59. ftrijd twijfelachtig tegen de Canibaelen : keert na <i>Spanje</i> : fijn tweede togt : ontdekt een beeftachtig volk, en yzelijke reufen, 60, 61. fijn derde togt : ontdekt <i>Brasyl</i> : fijn vierde togt : vind wreede draken, 61, 62. en meir-ftinnen : keert te rugge	62	<i>Antiochia</i> ftedeken	293
<i>Amestris</i> wreede koningin	22	<i>Antonio</i> een rievier	276
<i>Ana</i> landfchap	556	<i>Antonio Alamino</i> erwaeren zee-man	72, 73
<i>Anacaona</i> verhangt haer zelf	161	<i>Antonio de Albuquerque</i>	449, 451
<i>Ananas</i> hoedanige plant	166	<i>Antonio Berreo</i> fijn merkwaerdige togt	541, 542
<i>Antifis</i> fijn verrichting	63, 64, 65	<i>Antonio Cavalcantelca</i> fijn vervloekte toeleg	508, 509
<i>Andalien</i> een valleje	568	<i>Antonio Cumba de Andrada</i>	487
<i>Andreas de Arifticaval</i>	429	<i>Antonio Espenis</i> , 214, 215. fijn merkwaerdige togt	215, 216, 217, 218, 219
<i>Andreas Dorantes</i> fijn vreemde ontmoeting	214, 215	<i>Antonio Felice</i> van fijn vader gevangen	459
<i>Andreas Marini</i>	453	<i>Antonio Marino</i>	448
<i>Andreas Munes Iferrera</i>	113	<i>Antonius Mendoca</i>	209
<i>Andreas Salazar</i>	357	<i>Antonius Muiz</i>	475
<i>Andreas Vidal</i> 488. fijn verraed	508	<i>Antonio Nunez Barreio</i>	203
<i>Andreas</i> eiland	211	<i>Antonio d'Oquendo</i> Spaenfch ammirael, 421, 422,	423, 486
<i>Andrias Veron</i> fijn verrichtingen 404 , 406, 408 fchandelijke nederlaeg	409	<i>Antonio Parapoava</i>	446, 447
<i>Anegada</i> een der Caraïbifche eilanden	184	<i>Antonio Robles</i> , 323. fijn vreemde nederlaeg	<i>ibid.</i>
<i>Angafmayo</i> rievier	294	<i>Antonio Seldemo</i> 540. fijn togt	551
<i>Angelos</i> een stad 237. een bifdom	251	<i>Antonius Sberlay</i> Engelsch hopman	166, 276, 277, 289
<i>Anguilla</i> een der Caraïbifche eilanden	185	<i>Antonio Ortiz de Mendoza</i>	435
<i>Angoango</i> een dorp en wonder aldaer	349	<i>Antonio Pacheco</i>	229
<i>Angola</i> levert flaeven 388. een vlek	202	<i>Antonio Telles de Sylwa</i>	509, 510
<i>Anime</i> vermaerde gomme	238	<i>Antonio Vaes</i> eiland 417. merkwaerdige verichtingen aldaer	418, 437
<i>Annafo</i> hopman	146	<i>Anzerma</i> ftad	293
<i>Andaguaylas</i> een volk	342	<i>Apachitas</i> bergen gods-dienftig gedient	306, 307
<i>Andes</i> wonderlijk gebergt 295. een vrucht 296, 298. 341, 342. wegen over het zelve	346	<i>Apalache</i> landfchap, gedenkwaerdige voorvalen aldaer	145, 146, 173
<i>Angoyaca</i> wonderlijke brug	342	<i>Apalachiten</i> haer helden-daeden en merkwaerdige lift 173, 174. haer oorfprong uit de <i>Tattars</i> 176. hoe <i>Christenen</i> wierden	177
<i>Angra</i> befchryving der ftad	51	<i>Apalchia</i> landfchap	151
<i>Anian</i> een ftraet is nergenste vinden, 39. waerom zoo genaemt	42	<i>Apalito</i> hoedaenige afgod	216
<i>Annaquito</i> een veld	326	<i>Apebous</i>	538
<i>Ammeda</i> vreemde boom	120	<i>Apiapeangas</i> woeft volk	379
<i>Anolis</i> zoort van hagediffen	191	<i>Aporath</i> vreemde vogels	117
		<i>Apparituriers</i> merkwaerdig geboomt	393
		<i>Appopanaca</i> een merkwaerdige opfiender	307
		<i>Apurwaca</i> rievier	539
		<i>Apurwacque</i> rievier	<i>ibid.</i>
		<i>Apuima</i> rievier	324, 340, 343
		<i>Aquapulque</i> een ftad	108, 112
		<i>Aquirga</i> valleje	294
		<i>Aquivilco</i> rievier	255
		<i>Arabiers</i> offerden aen de zonne	175, 305
		<i>Aranives</i> een vlek	280
		<i>Arauco</i> ftrijdbaer volk 559, 566. haer land	568, 569
		<i>Araya</i> , merkwaerdige zout-pannen aldaer	549
		<i>Arcivos</i> merkwaerdige liedekens	161
		<i>Arend Corfen Nicuwhaven</i>	125
		<i>Arend</i> voerd een boer door de lucht	245, 246
		<i>Arenden</i> hoe veelerley : haer wonderlijke aerd	138
		<i>Arequipa</i> ftedeken, inwoonders	323, 340
		<i>Argal</i> Engelsch hopman	121
		<i>Arica</i> een ftad	101
		<i>Aris Claezoon</i>	109
		<i>Arma</i> rievier	293
		<i>Armadillos</i> zijn verfcheide	396
		<i>Aroca</i> worievier	538
		<i>Arouages</i> een volk	173, 178, 180
		<i>Aroughem</i> een beeft gelijkende na een bever	137
		<i>Arowakkas</i> volk	538

<i>Arowacay</i> een dorp	542	nige stad, 114. leid verwoest	507
<i>Arras</i> een schoone vogel	195	<i>Balthazar de Amezquita</i>	427, 428, 429
<i>Arrecibo</i> een stedeken	168	<i>Balthazar Spinosa</i>	428
<i>Arryal</i> een sterke, 434. merkwaardige verrichtingen aldaer, 435, 436, 437. aenflag op het zelve loopt te loor	444, 445	<i>Bagnola graef</i> : zijn merkwaardige verrichtingen, 423, 445, 450. word geslaegen, 453, 454 neemt zijn zoon gevangen, 459, 464. wederom geslaegen, 466. zijn grouwelijke vlucht, 467, 470, 472, 474, 476. zijn wreedheid,	489
<i>Affabin</i> de zon by de Mooren godsdienst aengebeeden met kaneel	175	<i>Baisampsa</i> een stad	175, 305
<i>Affapanik</i> gelijkt na een eekhoorn	137	<i>Balsas</i> een rievier	247
<i>Affareth</i> landfchap	27	<i>Barichena</i> eiland	45
<i>Affuncion</i> hoofd-ftad	558	<i>Bananas</i> plant	394, 395
<i>Atabala</i> een kostelijk flot	326	<i>Banderas</i> een rievier	252
<i>Aacama</i> woeflijne	566	<i>Bankert</i> ammirael: zijn verrichtingen, 513, 514, 519, 520. keert na huis, 521. sterft	522
<i>Atabocan</i> afgod	116	<i>Baoruco</i> landfchap	158
<i>Ataentsic</i> een hemelfche vrouw	ibid.	<i>Baptista Antonelli</i> vermaerd vest-bouwer, 155, 167, 276, 283, 284	
<i>Atocos</i> , zijn nederlaeg	300	<i>Baracao</i> stedeken	154
<i>Atlas</i> een gebergte	19	<i>Barbada</i> eiland	189
<i>Atlantica</i> van Plato	4	<i>Barbara</i> rievier	326
<i>Atlacurwaya</i> een vlak veld	263	<i>Barbados</i> een eiland	197, 198
<i>Atlisco</i> een valleye	251	<i>Barboriere</i> een Fransch schipper	171
<i>Atoreus</i> heeft kinderen by zijn moeder	98, 151	<i>Barboude</i> prachtig eiland	191, 192
<i>Atris</i> een valleye	294	<i>Barientes</i> een hopman	87
<i>Attabaliba</i> zijn magt en pracht, 90. onderhandeling met een Spaensche bisschop: word gevangen: 314, 332. bedingt zijn randzoen, 91, 92. word verworpt, 93. zijn oorlogen en wreedheid, 300. afkomst	345	<i>Barlet</i> Engelsch hopman	171
<i>Atzompan</i> valleye	238	<i>Barnevelds</i> -eilanden	109
<i>Avanares</i> een koningrijk	151	<i>Bartholome</i> een dorp	271
<i>Auche</i> een landfchap	148	<i>Bartholomeus</i> eiland	188, 575
<i>Audheur</i> a vleer-muis	395	<i>Bartholomeus Colonus</i> , zijn merkwaardige verrichtingen	43, 44, 46, 49
<i>Avero</i> hertoog	381	<i>Bartholomeus Saylar</i> zijn wreedheid	552
<i>Aves</i> een eiland	195, 408, 415	<i>Bartholomeus de las Casas</i> klaegt over de wreedheid der Spanjaerden tegen de Americaenen, 75. zijn verrichting op <i>Cumana</i> , <i>ibid.</i> zijn vermaerd boek, 156. verrichting in Nieuw Andalusia	550, 551
<i>Auger</i> Fransch opperhoofd	186	<i>Barra</i> een gat	443
<i>Augustijn</i> stad en flot op Florida	149, 152	<i>Barra Canayou</i> een sterke	447, 448
<i>Augustijn</i> een uithoek, beschrijving, 443. verrichting der Hollanders aldaer	444	<i>Bashabes</i> volk	122
<i>Augustijn Ruyz</i> een Franciscaener: zijn verrichting, 215. word vermoord	217	<i>Bassi</i> keert na Holland	514, 515
<i>Augustus</i> zijn zee-togt	1	<i>Bartholomeus Gosnold</i>	139
Avondmael des Heere wonderlijk nagebootft	310	<i>Bataaviers</i> haer verhuifing	14, 161
<i>Aury</i> wonderlijke oolye	435	<i>Batata</i> smaekelijke wortel	224, 285
<i>Autzol</i> koning van Mexico	243, 244	<i>Baucius Gapetus</i> beschermmer van Spanje	35
<i>Aymoray</i> merkwaardig feest	311, 312	<i>Baviaenen</i> eertijds voor menschen gehouden	17, 18. vreemd gevecht met de zelve, 84. een die wonderlijk was
<i>Aygnan</i> een duivel	534	<i>Baut</i> hopman	448
<i>Aymures</i> volk	380	<i>Bayla Baya</i>	106
<i>Axayca</i> koning van Mexico	243	<i>Bayamo</i> rievier voort-brengende ronde steenen	154
<i>Axaguas</i> volk Ichendig vermoord	552, 553	<i>Beateris Cuova</i> , haer schrikkelijke godloosheid	90
<i>Axi</i> peper	224	<i>Beaumont</i> zijn twist met <i>Goch</i>	514
<i>Ayotextetlan</i> een landfchap	248, 249	<i>Beauport</i> een haven	120
<i>Ayrache</i> , vreemde vertelling der zelve	343	<i>Becune</i> een vervaerlijke visch	194
<i>Azcapuzalco</i> een stad, 219, 239. Ilormender hand ingenoomen	240	<i>Beeken</i> zeer vreemd	274, 335
<i>Aztilan</i> een vreemd volk	220, 238	<i>Bel</i> afgod	23
		<i>Beeld</i> van marmer zeer wonderlijk	72, 236
		<i>Beelden</i> zeer grouwelijk, 81. wonderlijk	349
		<i>Beest</i> zeer stinkende	342
		<i>Begraefenis</i> zeer afgryfelijk, 307. vreemd	303
		<i>Beiren</i> haer vreemde natuur, 125. wonderlijke	272, 273
		<i>Bekia</i> een eiland	198
		<i>Belez</i> stedeken	292
		<i>Bemarim</i> landfchap	115
		<i>Bengala</i> vreemde voorval aldaer	256
		<i>Bemo Salvadors</i> voorftad	404
			Ber-

B.

Bergen zeer vreemd, 255. altijd smookende, en
wondere voorval aldaer 273, 274
Bergo landfchap waerom zoo genaemt 42
Bermudes eilanden haer gelegendheid: lang on-
bezichtig: waerom zoo genaemt: levert am-
ber-grijs: is verdeelt in kabelingen, 171. een
kerk alhier geficht: vuurfchaer gefpannen:
fterkten gebouwt: havenen: klippen: ftrand:
grond verfcheide: putten: lucht: tweemaal
oogft-planten: verkens: zijdwormen: tabak,
fchild-padden, hoe gevangen, haer eyeren,
172, cederen 172, 173
Bernardijn Beltran 215
Bernardino Mendosa 134
Bernardijn Igniguez zijn verrichting 72
Berftet zijn wonder gevecht 425
Buzcazar zijn verrichting 316, 332
Beuchio Anacaucha zijn hof-houding 50
Beuningen zijn vreemd onthael 103, 104
Bevers haer natuur en nellen 127, 128
Bewind-hebbers der *West-Indifche* maetschap-
py haer misnoegen 527, 528
Bezerril Spaensche hond, vreemd bedrijf 93
Bezoar-steen in wat beesten gevonden 273
Biberibi rievier 387, 444
Biegt in *Peru* merkaerdig 310
Bilbao hopman, zijn helden-daed 318
Bilcaonga een gebergte 343
Bilcas paleifen 342
Billen van mans gebraden ter tafel gebragt
14
Bimini eiland 143
Biffegros eiland 420, 421
Biffis eiland 420
Bladeren voort-kruipende als wormen 76
Blauwen-haen zijn verrichting 570, 571
Blanca eiland 252, 413, 415
Blanco een froom in welk hout met fteen be-
groeyt 271
Blafcus Numex Vela zijn merkwaardige verrich-
tingen 95, 319, 321, 334
Blenyees een goddeloos volk 22
Bloedig water wonderlijk 104
Bloed-fchande zeer vervloekt 98
Bogota een cacique 290
Pobarts hopman 463
Boarvifta heerlijk fpeelhuis 485
Boihus Benedictijner monnik 48, 49
Boomen wonderlijk 393, 269, 279, 539
Bonagre eiland 408, 415
Bongarfon zijn verrichtingen 434, 437, 464,
465
Bonite zoort van vifch, 185. ongemein dik 56
Borandon een eiland niet te vinden 208, 209
Borften van vrouwen ter maeltijd gebraden
14
Boots-gefellen vijf in getal, haer verwonderens-
waardig weder-vaeren, 173. als ook van twee
andere 447, 448
Bouderwijn Henrixzoon, 198. zijn verrichting 404,
406, 407, 408, 423
Boyes vreemde priesters, 179. haer merkwaardige
handeling met zieken 184, 202
Boy-ete vreemde flang 398
Braeden van levendige menfchen gantfch won-
derlijk 133
Braeken zeer merkwaardig 170
Brasil eerfte benaeming, bepaeling, ontdekking,
358. Portugefche volk-planting derwaerds:
deerfte *Jefuïeten*, die over-fcheepten, 359,
360. markwaardige winden: lucht even-ge-

lijke dagen en nachten: daeuw: froom: ftee-
ne rif voor de ftrand, 360. afdeeling van *Bra-
fil* in veertien capitaniën, 360, 361. wonder-
lijk water: de grond zeer verfcheide: boo-
men, 361, 362. meiren merkwaardig: brafi-
lien-hout, 362, 363. is geen aerdbeeving on-
derworpen, 363. voornaemfte volkeren, 368.
369, 370, 371. by hoe veel intheemfche vol-
keren meer bewoond word: verdeelt in vijf-
derley menfchen, 376. en negen landvoogdy-
fchappen, 377. eilanden, reeden en zee-kuft,
392, 393. haer magt toen *Ceulen* en *Gyffeling*
vertrokken, 392, 393. haer toefland toen
Vander Duffen na *Holland* keerde, 479, 480,
481, 482, 483, 484. oorzaak van 't verval
der *West-Indifche* maetschappy aldaer, 506,
507, 508. ziekten in *Brasil* merkwaardig 534,
535
Brasiliaen zijn wonderlijke floutmoedigheid 26
Brasiliaenen haer oude dragt, 359. zijn floute
viffchers, 360. haer gefalte, ouderdom en
manier van leven: hutten: fpijs en merkwaer-
dige toebereiding der zelve, 364. drank, 364,
365. verfcheidentheid van drank: tabak-zui-
gen, 365. geweer, vreemde werp-pijlen:
fterkte der inwoonders, 366. haer gemeene
tael, 366, 367. zijn flout en ftrijdbaer, 376,
377. eten gevangenen en kinderen, 377. hoe
zich hebben gehouden omtrend de *Portugee-
fen* en *Nederlanders*: als ook hoe zich eertijds
ophiftten tegen de *Portugeefen*, 532, 533.
haer bevelhebbers: vrouwen: oorlogen: wa-
ter-togten: wreedde veld-flaegen, 533. won-
derlijke mishandeling der gevangenen, 533,
534. zeer gequelt van de duivel, 534. er-
vaerne genees-meesters: merkwaardige ge-
neefing: befchreyen en begraven der doo-
den 535
Brattifmaekelijke vifch 96
Brava eiland 102
Breton eiland 117
Brevier, iets merkwaardig omtrend het zelve
91
Briareus een reus 37
Bristok Engelsch edelman 173
Broed-baey 166
Brouwers-haven 113
Bruiden goddeloos bellaepen 154
Bruiloft zeer fchrikkelijk 508, 509
Bruin een fterkte 444
Buena Esperanca ftedeken 275
Buenes Ayres een ftad 556
Buena Guiz 210
Bulleftraeten keert na *Holland* 514, 515
Buretiawa een *Tapuyer* 447
Bunitica goud-rijk gebergte 293
Buytron een vlek 253
Byen in *Guatemala* hoedaenig 272

C.

Caaguaren fchrikkelijk volk 572
Caao een vreemd boomtje 188
Cabanas haven 408
Cabo de Corrientes waerom zoo genaemt 143
Cabo Delle fterkte 471
Cacavata een drank 279
Cacocheira een vlek 385
Cachoera een vlek 384
Caci een drank 365
Cacao bekende vrucht, 273, 268. verfrekt voor
geld,

geld, 230. verscheidenheid der boomen, 230	<i>Caracato</i> een valley	349	
231, 232, 279	<i>Caracolis</i> koopere pronk-penningen	178	
<i>Cacaventli</i> aengenaeme vrucht	231	<i>Caracaracoles</i> hoedaenige mannen	162
<i>Cachos</i> een boom-vrucht met welke sterke handel gedreven werd	81	<i>Caraiïbanen</i> ziet ook <i>Canibales</i> verluifen na Mexico 173. zijn eertijds <i>Cofachiten</i> genaemt: beteikenis der naem <i>Caraiïbanen</i> : haer twist met <i>d'Apalachiten</i> 175, 176. worden onderling twiltig: bevolken uit Florida de Voor-eilanden van America 176. hoedaenige menschen zijn 177, 178. beschilderen 't liechaem wonderlijk: haer vreemde pronkeryen: iets wonderlijx in haer tael: haer oefening, zeden en onwetendheid 178, 179. spijs, offerhande, priesters, duivel-dienst, tovenaers en oude overlevering 179. haer gevoelen van de ziel 179, 180. van de donder: haer hutten, bedden, keuken-tuig, spijs, drank, hoenders: manier van verhuifen: vuur, eten, krabben, schepen, speel-tuig 180. vreemd gezang en dans: merkwaardige brassery: vasten, schildwachten en oorlogs-kundschap: onthael van vrienden en vyanden zeer wonderlijk 181, 182. zoodanig ook haer krijgs-togten, hinder-laegen en gevecht: rouw over nederlaeg zeer naer: wreede handel met de gevangenen: haet tegen de Engelsche 182. en Spanjaerden 182, 183. manier van houwelijken zeer vreemd: veelheid der wijven: straf wegens overspel: kinder-baeren en kraem uithouden merkwaardig: naem geven aen de kinderen: boog-schieten 183. inhuldig tot foldaet wonderlijk 183. worden doorgaens zeer oud: haer ziekten en vreemde geneesmiddelen	184
<i>Cacoeras</i> yzelijke klippen	361	<i>Caramatex</i> een cacique	175
<i>Cagnito</i> den vrucht	294	<i>Caramanta</i> landschap	293
<i>Caha</i> een landschap	158	<i>Carangue</i> kostelijk paleis	326
<i>Caimans</i> twee eilandekens	408, 419	<i>Caragues</i> haer vreemde dragt	328
<i>Carabon</i> een rievier	168	<i>Carasche</i> vreemt schurft	31
<i>Cairo</i> heerlijke stad	72	<i>Caraparilla</i> een plant	272
<i>Caizimu</i> wonderlijke rotze	164	<i>Caravaya</i> landschap	346
<i>Calebasse</i> boomen	188	<i>Carbet</i> eet-plaets	181
<i>Callacane</i> een vlek	207	<i>Carel-Mappa</i> stedeken verbrand	113, 570
<i>Cali</i> valley	293	<i>Carel Dievaro</i> ammirael	475
<i>Calibiten</i> komen over-een met de <i>Canibalen</i>	173	<i>Carel</i> de negende Fransche koning	99
<i>Calichoe</i> een wild man	101	<i>Carel</i> de vijfde kaifar	171
<i>California</i> togten derwaerds, 205, 206, 207, 208 209, 210, 211, 212, 213. beschrijving van dit eiland	213, 214, 215	<i>Carels-burg</i> uiterste hongers-nood by de bezet-zettingen, 98. word uitgemoord	99
<i>Callao</i> de <i>Lima</i> stad, merkwaardige verrichting aldaer	112, 338, 339	<i>Carel Tolner</i> sijn verhael wegens den toestand van Brasil	497, 498
<i>Calvarien</i> een berg	384	<i>Carex</i> eiland	286
<i>Camachion</i> , een land droft, sijn vreemde bejeegening	87, 88	<i>Carioes</i> volk	377
<i>Caman</i> merkwaardig feest	311	<i>Caripana</i> land-voochd	541
<i>Cameron</i> Americaens veld-heer: sijn verrichtingen, 452, 464. 488, 509, 510. sijn gefanten,	476	<i>Carlos</i> vlek	280
<i>Camotcix</i> 't eerste huis op Hispaniola	161	<i>Carmenza</i> berg vol toorentjens	345
<i>Campechiers</i>	258	<i>Carrapa</i> landschap	293
<i>Campechium</i> vermaerde stad: haer beschrijving	72, 73, 259, 260, 438	<i>Cartama</i> landschap	ibid.
<i>Canada</i> een rievier	118	<i>Carthagenz</i> landschap en stad, 285, 286. stedekens daer onder geloorig	287
<i>Canapeys</i> landschap	292	<i>Carthago</i> stedeken, 294. oud <i>Carthago</i> verbied de zee-vaert, 4, 28. haer tael	26
<i>Canapote</i> een meir	286	<i>Carvayales</i> sijn verrichting	322, 323
<i>Canarische</i> eilanden van wie ontdekt	37	<i>Carwo</i> Salvadors voor-stad	403, 404
<i>Canares</i> volk	328, 332	<i>Caryoghs</i> een volk	371
<i>Canas</i> koud gewelt	347	<i>Casa-Nova</i> Fransch hopman	100
<i>Canches</i> volk	ibid.	<i>Caspar Coligni</i>	97
<i>Canguista</i> Tattarifch koning sijn oorlogs-daeden	39	<i>Caspar Lemnius</i>	359
<i>Canela</i> vrucht	330	<i>Casquin</i> een landvoogd	147
<i>Canmete</i> een vlek, 339. stedeken	571		
<i>Canibales</i> haer merkwaardige woonplaatsen, 44 vermoorden de Spanjaerden, 168. haer verscheide benaemingen, 173. wegens haer herkomst verscheide gevoelens	ibid.		
<i>Canides</i> de schoonste en vernuftigste vogel des aerdboodems	195		
<i>Caoven</i> groot feest	398		
<i>Capacrayme</i> wonderlijk feest	309, 310		
<i>Capacypanqui</i> Peruaensch koning, sijn heldendaeden	34		
<i>Capaba</i> een sterk dorp	147		
<i>Capaguao</i> gebergt	391		
<i>Caparra</i> stedeken	167		
<i>Capivaribi</i> rievier, 462. een reduit belegert en verlaeten	463		
<i>Capivaribi</i> een dorp	452		
<i>Capullana</i> koningin	314		
<i>Capybara</i> een schaedelijk beest	225		

<i>Cassine</i> een drank	149
<i>Castro</i> stad, 329, 570. verbrand	113
<i>Castello del Oro</i> landschap	281
<i>Castellion</i> zijn wreethed	75
<i>Cassiterides</i> of Vlaemsche eilanden	16, 17
<i>Castorium</i> wat het is	128
<i>Catamazin</i> vermaerd veld-heer	81
<i>Catamez</i> , vreemde inwoonders aldaer	313
<i>Cataminus</i> een vorst	78
<i>Cava</i> merkwaardig kruid	110
<i>Cæmus</i> volk	347
<i>Caunaboæes</i> verrichting	48, 49
<i>Caunanz</i> landschap	162
<i>Cauca</i> rievier	287, 293
<i>Cauto</i> grootste rievier van <i>Cuba</i>	153
<i>Caxas</i> rievier	340
<i>Caxamalca</i> Peruaensche stad	313, 315, 340
<i>Cayon</i> soort van zimmen : wonderlijke vertelling van de zelve	397, 398
<i>Cayo</i> vreemde dans	312
<i>Cazabi</i> wortel	88
<i>Cazibaxagua</i> vreemd hol	162
<i>Caxa</i> heeft zilver-mijnen	363, 364
<i>Cedros</i> een eiland	207
<i>Cecori</i> een dorp	274
<i>Cedavilla</i> een kruid	224
<i>Cevola</i> gebergt	214
<i>Chaco</i> wonderbaere jagt	348
<i>Chachalmuæ</i> ongemein wreede priesters	236
<i>Chalco</i> landschap	241
<i>Chachapoyas</i> amandelen	296
<i>Chacama</i> valleye	336
<i>Chagre</i> een rievier	282
<i>Chalague</i> landschap	146
<i>Champlain</i> een meir	119
<i>Chanca</i> afgod	357
<i>Chancos</i> reusen	294, 299
<i>Chaosarou</i> wonderlijke visschen	119
<i>Chapultepec</i> een berg	263
<i>Charcas</i> land vol schaepen, 347, haer beschrijving, 347, 348. zeekust	354
<i>Chaymange</i> een tovenaer	357, 358
<i>Chasquis</i> merkwaardige post-booden	302, 303
<i>Chaunaria</i> hoedaenigen uithoek	17
<i>Chazwons</i> een volk	136
<i>Chesapeak</i> een inwijk	134, 136
<i>Chetula</i> een vlek	254
<i>Chiacchiapoyas</i> landschap	341
<i>Chialco</i> een koningrijk	80
<i>Chiametla</i> landschap, en haer inwoonders	225, 226
<i>Chiapa</i> bisdom, 269. vlek, 270. rievier en valleye	271
Een <i>Chiappen</i> een bloedige afgod	287
<i>Chiapaes</i> een koning	66, 67, 70
<i>Chiaponecas</i> volk	269, 271
<i>Chiaschio</i> vreemd koning	45
<i>Chiapon</i> slaet de Spanjaerden	72
<i>Chicacolla</i> een dorp	147
<i>Chichimecas</i> woest volk	219, 220, 225, 229
<i>Chicoza</i> een dorp	147
<i>Chica</i> drank	563
<i>Chicora</i> landschap	144
<i>Chicomucelo</i> een vlek	271
<i>Chiglia</i> een heerlijke stad verwoest	84
<i>Chilo</i> valleye	296
<i>Chilam</i> waerfegger onder de Canibalen	258
<i>Chilca</i> valleye	339
<i>Chilicubima</i> Peruaensch veldheer	300, 314, 315
<i>Chili</i> een valleye	567
<i>Chili</i> haer lengte, breedte, jaer-getijden, vruchten, wonderlijke daeuw, 558. tweederley schaepen: aerd-gewasch en wijn : leid meest	

woest : haer goud-mijnen, 559. tael, 559, 560, 561, 562. vruchtbaerheid: twee bisdommen: inwoonders, haer dragt, sterke vrouwen en hutten, 562. huis-raed, landbouw, eten, drank, koophandel met vrouwen, vreemd vryen en voltrekken van houwelijk, 563. bruiloft: ontweldigen van vrouwen: een vrouw word boven de andere bemind: min yver der mannen: wonderlijk baeren: hertrouwen der weduwen: gods-dienst: gevoelen van sterven: begraeving der opper-hoofden: wapenen en vreemde booden, 555. lucht, sneeu, winden. bloemen, gras, genees-kruiden, wegen, 566. rievieren, 567. wild gediert, 372, Chileesen staen tegen de Spanjaerden op, 568. haer zeekust, 571. is zeer veel stormen onderworpen, 113. en ellendig mishandelt van de Spanjaerden	114
<i>Chimo</i> valleye	336
<i>Chimila</i> een land vol schoone vrouwen	287
<i>China</i> hoedaenige wortel	272
<i>Chinca</i> valleye	339, 340
<i>Chinacocha</i> een meir	342
Chineesen verdeelt in driedetley gods-dienst, 33, 34. haer letters	34
<i>Chiribichi</i> landschap	550
<i>Chisca</i> een slot	147
<i>Chiuppa</i> , zijn vreemde manier van eeten	87
<i>Chiurucal</i> een schoone stad	78, 79
<i>Chocolatz</i> hoedaenige drank	230, 231, 232
<i>Cholola</i> een stad, en vreemde voorval aldaer	245
<i>Choluteca</i> een land	274
<i>Choncucos</i> landschap	296
<i>Chontal</i> , hoedanige tael	260
<i>Chontales</i> woest volk: haer tael	275
<i>Chowacoet</i> rievier	122
<i>Christoffel</i> eiland	201, 202, 203, 204
<i>Christoffel Arcisseuski</i> zijn zeer merkwaardig verhaal van de verschijning des duivels, 373, 374, 375, 376. zijn land-togten, 446, 447, 448, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456. wonderlijk gevecht by nacht, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, keert voor de derde maal na Brasil: onlust met graef Maurits aldaer, 477. zijn brief, 477, 478. verscheidene gevoelens over zijn opfenden na Holland	479
<i>Christoffel Columbus</i> ontdekt America, 4, 280. zijn atkomst, en merkwaardige nagelaeten erfenis: vlijt omtrend de zeevaert, 42. by wat gelegendheid den togt na de Nieuwe weereld in 't hoofd krijgt, 42, 43. verzoekt vergeefs vaertuig, om een togt derwaerds te doen tot Genua, als ook by d'Engelsche en Portugeesche Koningen: vaert eindelijk op kosten der Castiliaensche kroon: de vlootelingen staen tegen hem op: ontdekt Hispaniola, 43. bouwt aldaer een houte sterkte: keert na Spanje: word ammirael: slapt op Guadalupe uit, alwaer een schrikkelijke vertooning ziet, 44. komt op Matanino by yfelijke vrouwen bewoont, 44, 45. word van de Canibalen stoutmoedig bevochten: en vind zijn volk op Hispaniola vermoord, 45. en waerom, 45, 46. bouwt de stad Isabella, 46. en de sterkte fant Thomas, 46, 47. bekomt veel goude: ontdekt Jamaica en Cuba, 47, 48. zijn vreemd wedervaren op Cuba, 48. timmert 't slot Conception: zijn volk bedrijft schandige overlast op Hispaniola: word belooopen van een yfelijke storm: keert na Spanje, 49. en weder na Hispaniola, 51. loopt groot gevaer: <i>Ximenes</i> stelt zich tegen hem op, 52. word gevangen: zijn vierde togt:	on-

ongeluk en aardige vond: sterft, 53, ontdekt		<i>Coquera</i> een land-voorst	67
<i>Cuba</i> en <i>Trinidad</i>	540, 154	<i>Cornelis Caroën</i>	527
<i>Christoffel Morantes</i> zijn merkwaardige togt	72	<i>Cornelis Corneliszoon Tol</i> zijn merkwaardige ver- richtingen, 426, 427. ziet Houthebeen.	
<i>Christoffel Nieuwpoort</i> Engelsch hopman	276, 139, 140	<i>Cornelis Corneliszoon Oolie</i>	411
<i>Christoffel Olitus</i> , 85. vermoord	86	<i>Cornelis Janszoon</i> , zijn vruchteloofse togt	112
<i>Christoffel Sanches</i>	500	<i>Corrientes</i> een uithoek	210
<i>Christoffel Sosa</i> zijn helden-stuk	318	<i>Copil</i> een tovenaer	238, 220
<i>Christoffel Sotellus</i>	95	<i>Cornelis Nieuwland</i> zijn verrichting	500
<i>Christorval</i> eiland	191	<i>Crosse</i> stad verbrand	134
<i>Christorvan de Barros Cardasa.</i>	506	<i>Cosumel</i> een prachtig eiland	72
<i>Chuca</i> een beest, 293. zee-slekjens	281	<i>Courbary</i> vreemde boom	193
<i>Chuigmayo</i> rievier	329	<i>Coyduyou</i> lichtende vliegen	192
<i>Chumbibilois</i> volk	346	<i>Croix</i> een haven	120, 205
<i>Chumbo</i> landschap	328	<i>Cruz la Real</i> een vlek	281
<i>Chupas</i> een groote vlakte	342	<i>Cruz</i> eiland	185, 186
<i>Chuquiabo</i> landschap	349	<i>Cu</i> een heerlijke tempel, 242, 243, 244. ver- brand	245
<i>Chuquingo</i> sterk slot	348	<i>Cuba</i> heeft verscheide benaemingen gehad: leng- te en breedte van dit eiland: is volgebergte en visch-rijke rievieren: wijngaerden, gevogelt, slangen, schild-padden, koeyen, verkens, ko- toen, door de Spanjaerden ontvolkt, 153. de grond vruchtbaar: de lucht gemaetigt: godde- loos beslapen der bruiden aldaer: stedekens van <i>Cuba</i> 154. waer door zoo ontvolkt is 156,	
<i>Chuquito</i> landschap	<i>ibid.</i>		
<i>Cibanus</i> strijd tegen <i>Colonus</i>	49	<i>Cubagua</i> eiland en sterkte aldaer, 548. alsook peerl-vangst	75
<i>Cebola</i> magtig land: merkwaardige voorval al- daer	208, 209	<i>Cuenca</i> stedeken	329
<i>Cia</i> een vlek	217	<i>Cuentlavaca</i> merkwaardig vlek	254
<i>Cica</i> een drank	106	<i>Culhuacan</i> landschap	220
<i>Cicuque</i> rievier	209	<i>Culen</i> heelzaam kruid	566
<i>Ciguauos</i> wilde menschen	52	<i>Cumana</i> uitgemeord, 75. een groot land, 549. haer inwoonders, zeden, geboomt en beesten 549, 450. gevogelt en visch	550
<i>Cima</i> woest gebergt	293	<i>Cunbeba</i> brengt cochenillie voort	230
<i>Cinaliz</i> landschap	228	<i>Cumbi</i> soort van lakenen	302
<i>Cinaloz</i> landschap	<i>ibid.</i>	<i>Curacao</i> , beschryving van dit eiland	450, 451
<i>Cinciyema</i> afgod	340	<i>Curacen</i> hoedaenige heeren	565
<i>Cinto</i> valleye	335	<i>Curacas</i> Peruaensche land-heeren	301
<i>Ciudad de los Reyes</i> stedeken	289	<i>Curiana</i> merkwaardig land wegens peerl-vangst	54, 55
<i>Chanchinoztepec</i> een vlek	250	<i>Curichame</i> zeer kostelijke zonne-tempel	344, 345
<i>Clara</i> eiland 332. rievier	354	<i>Cusco</i> beschryving der stad: vreemde beuselingen van d'oorprong, 343, 344, 345. zonnen-dienst aldaer zeer vreemd, 346, 347. word ingenoo- men	93, 300, 315
<i>Claudia</i> eiland	121	<i>Cuxibamba</i> merkwaardig dal	329
<i>Coalpopoca</i> een koning	80, 246	<i>Cuyocan</i> vermaerd dorp	237
<i>Coztepec</i> berg, en wonder aldaer voor gevallen	12, 20	<i>Cuyocan</i> een stad, merkwaardige verrichting al- daer	240, 244
		<i>Cuytlaxacan</i> een stad, zeer vreemd vermeertert	241
<i>Coatlan</i> gebergt	255	<i>Cuzcatlan</i> een dorp	274
<i>Coca</i> stedeken, 333. en wonderlijke vrucht	296	<i>Cuzcovicca</i> wonderlijke offerhande	308
<i>Coche</i> eiland	548	<i>Cyperen</i> -hout	192
<i>Cochinillie</i>	223, 230, 251		
<i>Cocos</i> -boomen	199		
<i>Cocoi</i> merkwaardige vogel	382		
<i>Cod</i> een inwijk	122		
<i>Codecho</i> een land, en verrichtingen aldaer	63		
<i>Cofachiten</i> haer merkwaardige oorlogs-daeden, 173, 174. vereenigen met de <i>Apalachiten</i>	174		
<i>Chongo</i> rievier	328		
<i>Coiba</i> landschap	701		
<i>Colibrey</i> een gaedeloos schoon vogeltje	200		
<i>Collao</i> een groote vlakte	296		
<i>Collas</i> volk	348		
<i>Collique</i> valleye	335, 336		
<i>Coluaca</i> een heerlijke stad: merkwaardige boe- ken: prachtige kerken en yzelijke offerhan- den aldaer	77		
<i>Commany</i> landschap	409		
<i>Commendo</i> Africaensche reede	470		
<i>Commendaoura</i> Tapuyer	447		
<i>Compostella</i> stedeken	225		
<i>Comogrus</i> , zijn konstig paleis	64		
<i>Con</i> wonderlijke afgod	345, 346		
<i>Conception</i> stedeken	280, 568		
<i>Connariten</i> een volk	300		
<i>Conchos</i> volk	216		
<i>Condesuyo</i> landschap	346		
<i>Confines</i> stedeken, 569. land rondom	569, 570		
<i>Confota</i> rievier	294		
<i>Contera</i> hopman	329		
<i>Copacacana</i> vlek en wonder aldaer	349		
<i>Copacavaztli</i> een land, 269. hoofdstad	271		
<i>Copin</i> Tapuyer	446		

D.

<i>Dabaiba</i> een koning	64
<i>Dagua</i> rievier	294
<i>Daniel Tuckard</i> zijn verrichting op de <i>Bermudes</i>	171
<i>Danta</i> wonderlijk beest	270
<i>Danzeryen</i> zeer vreemd	268, 279, 365, 366
<i>Darien</i> een rievier, 70, 284. een ongezond land- schap, 284, 287. een laege kust	158
<i>Darvis</i>	205
<i>Deliges</i> slot-voogd	512
<i>Desaguadero</i> rievier	278
<i>Desfada</i> eiland	193, 194
<i>Desnambuc</i> Fransche landvoogd	196, 202, 203
<i>De-</i>	

<i>Despoblada</i> land vol paerden	557	Duivels-beelden op fchepen	21
<i>Deucalion</i> en <i>Pyrrha</i>	14	Duivels-dienst waer onderhouden	<i>ibid.</i>
<i>Dezeiba</i> boom ongemein dik	278	Duivels-fpraek 307, 311. fijn verschijningen zeer merkwaardig 373, 374, 375. antwoord uit doods-beenderen	179
<i>Diamant</i> een merkwaardige rotze	197	Duiven zeer vreemd	109
<i>Dido</i> wat beteikent	26, 161	<i>Duivenhof</i> luitenant	437
<i>Didac. Almagro</i> de jonge vermoort <i>Fr. Pizarro</i> 94		<i>Du Pont</i> Franfch hopman	378
<i>Didacus Alvaradez</i>	320	<i>Durango</i> een stad	229
<i>Didacus Gottierez</i> fijn gedenkwaardige togt: word by fijn volk verlaeten: door nieuw volk geflijft: dreigt <i>Camachiren</i> te braeden 87. word door een Indiaen beltraft: vind een ongemakelijke weg en vreemde hutten: lijdt fwaere honger: is zeer wreed: word verflaegen 88		E.	
<i>Didacus Salazar</i> , fijn wreedheid met een hond 93. word fteevoogd van <i>Cusco</i> , en Peruaenfch maerfchalk 93. trekt na <i>Chili</i> : word verworpt 94		<i>Ecaregniendi</i> een wonderlijke rots	116
<i>Diego Almagro</i> 567. fijn verrichtingen 313, 314.		<i>Ecatepec</i> een berg	271
<i>Diederik Waerdenburg</i> fijn helden-daed 389. vordere verrichting	417	<i>Ecatepeque</i> een dorp geplaeft door flangen	269
<i>Diego Centeno</i> bemachtigt <i>Cusco</i> zeer merkwaardig 322, 323. word ellendig gellagen 323, 324		Echt-breuk, by wie zeer wreed geftrat	315
<i>Diego Flores</i> , fijn ongelukkige togt	575	Eek-hoorens festerley: doen groote fchaede	257
<i>Diego Garcia</i> pieloot	556	Eelanden waerom zoo genaemt	261
<i>Diegos Garzas</i>	320	Eerft-geboorene zoonen geoffert	151
<i>Diego Mendez de Valdez</i> fijn verwijfdheid	167	<i>Egydius Fletscher</i>	40
<i>Diego Mendoza de Furtado</i> fijn ontijdige kloekmoedigheid	422	<i>Egnoge</i> een wilde vrouw	101
<i>Diego Mora</i> fijn verrichting	322	Egyptens afgoden-dienst	175
<i>Diego Munos de Camargo</i>	238	Eiland zonder grond	109
<i>Diego Nicuesa</i> fijn merkwaardige togt 63, 64, 283		Eilandeken vreemd gevoelen van het zelve	274.
<i>Diego de Ordaz</i> 252. fijn merkwaardige togt	540	een ander zeer merkwaardig wegens gevogelt	390, 391
<i>Diego Palameque</i>	544	<i>El Mal Pais</i> zeer vreemde heuvel	274
<i>Diego Pizarro</i> geflaegen	316	<i>Elemi</i> hoedaenige gomme	335
<i>Diecus Velasques</i> 72. verwijft <i>Cortefus</i> ter dood 77. flicht op Cuba de ftedkens <i>Jago</i> , <i>Baracoa</i> , <i>Salvador</i> en <i>Trinidad</i> 154. fijn wreetheid	275	<i>Elizabeth Boadilla</i>	65
<i>Dieren-huis</i> wonderlijk	267	<i>Elias Herkmans</i> , fijn verrichting in <i>Chili</i> 114. zeer merkwaardige land-togt 494, 495, 496, 568,	
<i>Dieven-eiland</i>	106	<i>Elifa</i> wat het beteikent	26
<i>Dirk Hoogftraeten</i> fijn vervloekte verraderye 509, 510. beftookt <i>Schuppe</i>	520, 521	<i>Ellert Smiem</i>	424, 425, 426
<i>Dirk de Ruiter</i>	418	<i>Emeria</i> landfchap	541
<i>Dirk Simonfzoon van Uitgeeft</i> , fijn verrichtingen 199, 413. tweede togt	414	<i>Emmanuel Meneses</i>	203, 404
Dochter, haer heldaedige dapperheid	285	<i>Emmanuel de Moraes</i> 27, 366, 367, 368, 451	
<i>Domingo</i> stad op <i>Hifpaniola</i> : kerken, kloofsters, paleifen, Latijnfche fchool, gaff-huis, aertsbifdom, fterkte, handel 160. haer groote ongelegendheid	416, 417	<i>Emmanuel Portugaels</i> koning ontdekt Ooft-Indiën	4
<i>Dominicus</i> eiland	44	<i>Emmanuel Roderik</i> , fijn merkwaardige togt	494
<i>Dominicus Gurgius</i> fijn helden-daed 99, 100, 148		<i>Emmanuel de Sa</i>	378
<i>Dominico</i> eiland: verdichtfel der <i>Caraybanen</i> alhier 195, 196. een fterkte	49	<i>Encladus</i> een reus	37
<i>Domingo Calabar</i> een zeer fterk man	455	<i>Engama</i> een uithoek	210
Donder fchrikkelijk 416. hoe ge-eert in <i>Chili</i>	564	<i>Engelbert Schutte</i> , fijn helden-daed	112, 422
<i>Donnacona</i> een koningin	120	<i>Enoo</i> woefte menfchen	574, 575
<i>Donna Paula</i>	330	<i>Erena</i> een ftedeken	228
Dood-vonnis zeer merkwaardig uitgevoerd	518	Erfenis zeer vreemd	164
Doopen zeer merkwaardig	258, 265	<i>Erik Rauder</i> ontdekt <i>Groenland</i>	29
<i>Dorade</i> zoort van vifch	185, 387	<i>Erouaca</i> een reus die fijn eigen kind'ren op-at	572
Dorpen driftig op biefen 348. zeer vreemd gebouwt op paelen	58	<i>Erythreesche</i> of <i>Roode Zee</i> , waerom zoo genaemt	25
<i>Dorth</i> kolonel fijn verrichting en dood 402, 403		<i>Efa</i> waerom <i>Edom</i> genaemt	<i>ibid.</i>
<i>Dourmigis</i> Franfche hopman	391	<i>Efdre</i> fijn getuigenis van de togt der tien ftammen	27
Draek in de <i>Hesperifche</i> hoven, wat beteikent	37	<i>Efmarauden</i> , gedenkwaardig verhael van de zelve	288, 328
Drank zeer grouwelijk	266	<i>Efmaraud</i> -pielaer	288
<i>Draough</i> koning wonderlijk genefen	372	<i>Efpiritu-Santo</i> een ftedeken	225, 489
Drie-eenige God of by de <i>Peruaenen</i> en zommige andere heidenen is geloofst	311	<i>Eftevanico</i> een Moor merkwaardige landtogt	207
Drift-zanden merkwaardig	393	<i>Eftoi</i> land by wie ontdekt	29
Droom zeer wonderlijk	238, 239	<i>Efurgi</i> een wit korael word op een wonderlijke wijfe gevischt	119
<i>Druides</i> prieffters	22	<i>Eua</i> in d'heidenfche gods-dienst gefelireeuw en waerom	226
<i>Duarte Gomes de Silveira</i>	496	<i>Euemon</i> <i>Maffe</i> merkwaardige verrichting	120
<i>Duarte Albuquerque</i>	389, 423, 431	<i>Eufebes</i> een wonderlijke stad	19
		<i>Ewaipanoma</i> mifmaekt volk	543
		<i>Eyffens</i> raeds-heer, ellendig geflaegen	463, 464
		F.	
		<i>Fales</i> een fterke water-val	141
		<i>Farfanés</i> twee broeders, haer mifdrijf	429
		<i>Fauwes</i> hoedaenige vogels	194
		<i>Ferdinand de Alarcon</i> fijn merkwaardige togt in de Zuid-zee	110
		<i>Ferdinand Cortefus</i> fteekt uit <i>Spanje</i> over na <i>Luca-tan</i> : ftrijd aldaer: vermeelfterd de stad <i>Potanchanum</i> :	

- chanum*: word ter dood gedoemt : slicht de stad *Veracruz* 77. trekt met de *Zemipoalenfers* tegen *Mutezuma*: word heftig bestreden van de *Tascalecaners*: neemt *Tascaleca* stormender hand in 78. heevig gevecht binnen *Chinutecal*: trekt na *Temustitan*: ontfangt rijke geschenken van *Mutezuma* 79. trekt *Mexico* in: word onthaelt by de hovelingen van *Mutezuma*: neemt hem gevangen 80. komt binnen *Temustitan* 81. bezichtigt d'heerlijke lust-huizen 82. neemt *Pamphilus Naruaecy* gevangen: word drie dagen vinnig bestreden uit *Temustitan* gejaegt: veroverd de groote steden *Tepeaca*, *Guaccachiulla*, en *Izuca*: maekt een verwonderens-waerdige water-leiding na *Temustitan*: belegert dese stad 83. neemtze stormender hand in: zent groote schat na *Spanje*: vat *Garragus* by den kop 84. vordert swaere schattingen: lijd groote schaede ter zee 85. vertrekt na *Spanje* 16. bouwt een kostelijk paleis 235. sijn vordere verrichting in *Mexico* 246, 247. als ook in *Panuco* 248, 251, 254, 258, 260, 332
- Ferdinand de Luque* priester 89. sijn verrichting 313
- Ferdinand Magaglianus* verricht gewichtige dingen voor *Portugael* 75. tracht de weereld om te zeilen: word gedood 76, 573
- Ferdinand Mascarenbas* ammiraal der magtige Spaensche vloot 485
- Ferdinand Pizarrus* 317. sijn over-winning 320, 323, 324. godloosheid: beraedslaeging tegen *Gasca* 322. word meer en meer verlaeten 323. belchanting tegen *Gasca* 324. geeft zich over 324, 325. word verworpt 325, 339
- Ferdinand Sotto* sijn verrichting op *Florida* 76. zeer merkwaardig 146, 147. vordere handel 90, 92. sterft mildmoedig 97, 147
- Ferrea* een eiland 44
- Figueras* inwijk 85
- Flammans* hoedaenige vogels 188
- Florida* by wie ontdekt 97, 143, 149. merkwaardige handel aldaer 98, 99, 100. waerom zoo genoemd 143, 148. wonderbaerlijke voorvallen aldaer 144, 145, 146, 147, 148. haer landscheiding: sterkten: stad en klooster: inwoonders: koning: priesters: drank, spijs, strijden 149. wonderlijke duivel-jaegers 149, 150. wreedheid tegen verwonnen: vreemde handel der vrouwen 150, 151. begraving der koningen: verscheidenheid der volkeren: mannen en wijven te gelijk: huis-houding: vangst der krokodillen en harten: geneefing van zieken: ouderdom en bloedsehande: schrikkelijke en bespottelijke gods-dienst 151, 152
- Floridaensche* koningen haer vreemde gebaerten: manier van strijd te beginnen 149
- Floryn* Fransche zee-roover 85
- Floripodium* wonderlijke boom 229
- Fogo* eiland 433
- Fonduras* landschap, oorsprong der naem: wreedheid aldaer gepleegt 275
- Fonteynen* merkwaardig 256, 256. van pek 154 een ander zeer heelsaem 291
- Formose* sterkte ingenoomen 433
- Fontescu* Engelsch hopman 166, 167
- Fouke Honx*, sijn verrichting 389
- Frambore* koning 408
- Fra de Villagra* geslaegen 568, 569
- Francisco* rievier 390
- Franciscus Bombadilla* staet-volger van *Christoffel*: blijft op zee met een groote schat 53
- Francisco Barrete* veroovert het *Reciffo* 528, 529
- Franciscus Charves* vermoord 94
- Franciscus Carwayales* laet *Velz* 95. word levendig gevierendeelt 96
- Franciscus Draek*, sijn geringe afkomst en heldendaeden 134, 156, 338, 339. togt rondom d'aerd-kloot 101, 102. sijn vordere togten 102, 152, 211, 212, 213, 283, 567. sterft 284
- Franciscus Fernandez*, sijn merkwaardige togt 72, 257, 258, 278
- Franciscus Frank* raeds-heer 161
- Franciscus de Euentes* sijn verhael 423
- Franciscus de Garay* 248, 84, 85
- Franciscus de Godoy* 317
- Franciscus d'Ivarra* 106
- Franciscus las Casas* word in een zee-slag van *Olitus* gevangen 85. vermoord *Olitus* 86
- Franciscus Lopes* sijn togt 215. word vermoort 217
- Franciscus Maroquin* 273
- Franciscus Menendus* 248
- Franciscus Monteio*, sijn verrichting 276. merkwaardig onthael 279, 280, 390
- Franciscus Orellana*, sijn merkwaardige togt 333, 334. als ook door 't land der *Amazones* 536, 537. tweede togt 537, 538
- Franciscus Pelsaert* merkwaardige verrichting 380
- Franciscus Pimentello* ammiraal, sijn ongelukkige togt 487
- Franciscus Pizarrus* sijn togt na *Peru* mislukt tweemaal 89, 313. word hervat voor de derde reis 314. sijn strijd op *Puna* 89. neemt *Taxamalca* stormender hand in: krijgt *Atabaliba* gevangen: eischt onwaerdeerlijk randzoen 91, 92. verworpt *Atabaliba*: veroovert *Cusco*, en moord aldaer schrikkelijk 93. word markgraef van *Peru*: strijd tegen *Almagro*, welken hy verworpt 94. vordere verrichtingen 316, 317. word zelf vermoord 94, 331, 332, 333
- Franciscus Poresius* verrichting tegen *Colonus* 53
- Franciscus de Quinones* 568
- Franciscus Sermiento* 403
- Franciscus de Soto* vermoord 550, 551
- Franciscus de Sousa Continho* 523
- Franciscus de Supide* 428
- Franciscus de Toledo* Spaensch ammiraal 388
- Franciscus Vasques de Cornado*, sijn wonderlijke togt 209, 215, 218
- Franciscus Velasques*, sijn ongelukkige togt na *Sibolla* 90. merkwaardige verrichting 146, 147
- Franciscus de Vittoria* een stad 346
- Franciscus de Ulloa*, sijn merkwaardige togt 205
- Franciscus Villena* 491
- Franciscus Wiat* 171
- Fransche zeven in getal haer wonderlijk wedervaeren 177
- Franciscus de Yuarra* 226, 228, 229
- Fray Cosmo de Amien* Minder-broeder 460, 461
- Frederik*-stad na wien genaemt 450, 451
- Frederik de Toledo* neemt *Salvador* weder in 404
- Fregatten*, hoedaenige vogels 194
- Frisland* by wie ontdekt 29, 100
- Fryburg* konstlig paleis en hof 484. afgebroke 510
- Fuentes de Otzumba* spring-bronnen 254
- G.
- Gabriel de Charves Osorio* 416
- Gabriel Caruayal* 316
- Gabriel de Royas* sijn verrichting 276
- Galera* een uithoek 210
- Galeyn van Stapels* sijn verrichting 433
- Gallo* een eiland 295, 313
- Galloifers* offerden levendige menschen 22
- Gara,ju* vermaekelijk vlek 390. namaels een stad, word over-rompelt 430, 431, 438, 447
- Garcias Alvaradus* word vermoord 95
- Garcias Holgun* sijn verrichtingen 332
- Gar-

<i>Garcias Loaysa</i> , sijn merkwaardige togt	573
<i>Garcias Leon</i>	322
<i>Garcias de Nodal</i> , sijn togt	575
<i>Garstman</i> Hollandsch hopman 441. word slootvoogd over de sterkte van <i>Ceulen</i> 442. sijn land-togt 446. slaet <i>Vidals</i> stormen af 512. vordere verrichtingen 470. word ter dood gevordert van de <i>Tapuyers</i> en waerom 515, 516	
<i>Garva</i> vreemde regen	295
<i>Gaspar Contereal</i>	115
<i>Gaspar Moralis</i> , sijn verrichting op 't <i>Peerl-eland</i>	70, 71
<i>Gayaquil</i> een rijke stad word verbrand	112
<i>Gaya</i> een stroom	288
Geboorte-viering wonderlijk	300, 301
Gebouwen zeer beziens-waerdig	258
<i>Geen Huigen Schapenham</i> sijn merkwaardige verrichting 112. hy sterft	113
<i>Gefferson</i> een kolonel	202
Gehoorfaemheid der onderzaeten aen haer opper-hoofden in <i>Lucajas</i> en <i>Tattarye</i> zeer merk-waerdig 40. en elders inschelijx	152
Gekakte peper hoog-geacht	71, 72
Gengber hoedaenig wafcht	166
<i>Georges</i> eiland, sterkte aldaer	172
<i>George Giffort</i> , sijn merkwaardige togt	542
<i>George Porreo</i>	248
<i>Georgius Robledo</i>	286
<i>George Sommers</i> , sijn reis na <i>Virginia</i>	141, 171
<i>German</i> stedeken	167
Gevangenen zeer grouwelijk mishandelt	236
Gevecht zeer schrikkelijk 147. een ander merk-waerdig ter zee tusschen Spaensche en Fransche	155
<i>Gideon Morris</i>	404
Gieren ongemein groot	341
<i>Gil Correa de Castel Blanca</i>	389
<i>Girgolio de Barros</i> , sijn sterk huis	462
<i>Goch</i> raeds-heer sijn twist met <i>Beaumont</i>	514.
jammerlijk geslaegen	524
Godinne uit den hemel gedaelt: vreemde versierfels van de zelve	133
<i>Godyn</i> sijn verrichting	123
<i>Golfo Dulce</i>	272
<i>Goncalo de Ocampo</i> , sijn grouwelijke wreedheid	
<i>Gonzales de Alvarado</i>	276
<i>Gonzalus Dadaiocins</i> , sijn wonderlijke togt	71
<i>Gonzales Davila</i>	274
<i>Gonzalvus Pizarvus</i> Peruaensch opper-hoofd 95. word verworpt 96. sijn gedenkwaardige verrichtingen 319. en togt	332, 333
<i>Gonzales de Tapia</i> geslaegen	316
<i>Gonzales Ximenes de Quesada</i> , sijn togt	290, 288
<i>Gonzales de Zandival</i>	255
<i>Goofen</i> Engelsch hopman	166
<i>Gorgona</i> eiland	295, 313
<i>Gorgones</i> of <i>Zoute-eilanden</i> , waerom zoo genaemt	17
<i>Gowateri</i> eiland	532
Goud, waer en hoe gevonden 331. wonderlijk raepen	46
<i>Goya Cussilimay</i> bloedschendige koningin	303
Graf-steeden beziens-waerdig	105, 146
<i>Grande</i> rievier, en slot aldaer	426, 147
<i>Gran Matto de Brasil</i> bosschaedje	390
<i>Granada</i> eiland 198, 199. een stad	278
<i>Granganimco</i> eens koninx broeder	142
<i>Grattus à Dios</i> een stad	276
<i>Guaccanarillo</i> koning, sijn onderhandeling met <i>Colonus</i> 43, 44, 46. wreed mishandelt	160
<i>Guaczi</i> een wild dier	282
<i>Guadaquinajes</i> een beest	293
<i>Guadalaira</i> een groote rievier 224. stad 225, 249	

<i>Gregorius Lopes</i> sijn togt te land	494
Groote Beerin gesternte gods-dienstig aengebeden	503
<i>Guaiana</i> landschap, haer verdeeling 536. rievieren, inwoonders beesten 538. volkeren, eilanden, vruchten, wondere boomkens, en verscheide stroomen 539. verscheide togten na dit land 539, 540, 541. verscheide inwoonders 543. de lucht: dragt der inwoonders: huifen: manier van leven: oorloogen: vreemde beloften: canooen 545. geweer 545, 546. oorlogs-liften: gods-dienst: dood maelen: priesters: verbranden der lijken: vruchten en dieren 546, 547. gevoogelr, visch, vreemd ongediert: koopmanschappen: gommen, wonderlijke boom, letter-hout 547. tabak en zuikerriet 548	
<i>Guaialus</i> een boom die zeer wonderlijk voortzet	169
<i>Guaina Potofi</i>	352
<i>Guaypa</i> zilver-mijnen van <i>Potofi</i>	352, 353
<i>Guamanga</i> stedeken	350
<i>Guamares</i> oorlogs-helden	225
<i>Guana</i> gevogelt	339
<i>Guanca</i> sijn verrichting omtrend de zilver-mijnen	352, 353
<i>Guamaba</i> een vrucht die de zielen eeten	163
<i>Guancabilas</i> volk	329, 335
<i>Guancalvilca</i> quik-zilver-mijnen	350
<i>Guanica</i> valleye	167
<i>Guaorabo</i> rievier	ibid.
<i>Guarapucu</i> merkwaardige visch	227
<i>Guarco</i> valleye en wonderlijk slot aldaer	339
<i>Guascar</i> sijn overwinning en nederlaeg 345. sijn schatren 93. levendig verbrand	300, 92
<i>Guatarvita</i> aen meir	291
<i>Guatapori</i> rievier	289
<i>Guatemala</i> landschap 257, 230. begrijpt twaelf groote gewesten 268. wilde dieren aldaer 272. gelegenheid, ingezetenen en boomen 272	
<i>Guatimala</i> een stad vreesfelijk door storm verwoest	90, 273
<i>Guatulco</i> een haven	212, 230, 243, 256
<i>Guaymoco</i> een vlek	274
<i>Guaymures</i> zeer woest volk 383. worden verplaest	385
<i>Guaynacua</i> Peruaensch koning 93. sijn daeden zeer gedenkwaardig 300, 301, 307, 334, 335	
<i>Guaymabo</i> een meir	157
<i>Guayras</i> wonderlijke fourneifen	352
<i>Guaxaco</i> heerlijke valleye 254. hoofd-stad	255
<i>Guaxuila</i> een stedeken	250
<i>Guazazingers</i> landschap	80
<i>Guelucu</i> schrikkelijke visch	379
<i>Gueguenoca</i> een merkwaardige water-leiding	234
<i>Guercerville</i> een markgraef	121
<i>Guilhelmus Pifo</i> sijn merkwaardige getuigenis van de Brasiliaensche genees-meesters	535
<i>Guinaa</i> van wie ontdekt	3
Guineesch koning, zeer vreemd van kleeding en zeden	103, 104
<i>Guirapeacoca</i> vreemde wormtjens	385

H.

<i>H.</i> hoedanig uitgesproken by d'Americaenen	25
<i>Hacha</i> stedeken	289
Haegdissen 198, 224. voor Goden geviert	226
<i>Haeks</i> verrichting in den <i>Haeg</i> 251. sijn beschuldiging 527. en verantwoording	528, 229
<i>Hagota</i> , wat het beteikent	208
<i>Haguaro</i> een rievier	275
<i>Hamel</i> raed op 't <i>Recisso</i> keert na Holland	514
<i>Hanan Cusco</i> een merkwaardig geslacht	298
Hang-matten	57, 58

Hanno zijn gedenkwaardige zee-togt 1, 2, 17. maekt zich tot een God op een vreemde wijze 18
Hannibal van wie zoo genaemt 25
Hans Grijsf 409, 405
Harten-vangst merkwaardig 126, 151
Hartman Godefrid Stein-Callenfels : zijn togt na *Tamarica* 421. na d' *Affogados* 421, 422. trekt uit *Olanda* na *Parayba* 424. zijn wonderlijk gevecht 424, 425, 426. aenslag op d' uithoek *Augustijn* 429, 430. keert na *Holland* 430
Hathuey levendig verbrand: zijn fier antwoord 157
Hatvey, waerom het goud in diepe poelen werpt 168
Hatumcolla stad 348
Havanz sterke stad op *Cuba* 154. vreemd gevecht alhier: word tweemaal verwoest 155. noch eens ten derden reis 156
Hauteyn Hollandfch ammirael *ibid.*
Hayboait een rievier 157
Heñdor de la Calce, sijn verhael 460. fchip-breuk 490
Heliogabalus, sijn wonderlijke maeltijd 13
Helle, vreemde vertelling van dezelve 343, 344
Helmich luitenant 466
Henrik Best 411
Henrik Brouwer, sijn merkwaardige togt na *Chili* 113. sterft 114, 562
Henrik Corneliszoon Schaep 39
Henrik Garces 350
Henrik Haelbos 580. vreemd bejeegent van de Zuid-landers 581, 582, 584
Henrik Hoes 504. ontfangt wijze raed van graef *Maurits* 504, 505. vervolgt de verraederfche Portugeelen 509. beftormt ongeiukkig *Santanton*; word gevangen 510, 511, 520
Henrik Hudson, sijn togt 123, 129, 130
Henrik Jacobfzoon Lucifer 156. sijn helden-ftukken 412, 413
Henrik Lacher door hongers-nood van 't bootsvolk gegeten 98
Henrik Lonque, sijn togt zeer merkwaardig 417, 418
Henrik Manriques 250
Henrik Martijn 234
Henrik Moucheron 501
Henrik de zevensde Engelsche koning 149
Henrik Schild raed op 't *Reciffo* 461
Henrik Sousa de Tavares 530
Henrik du Vivier 201
Heriots Engelsch hopman 139
Herman Spetult 113
Hernando Tores 321
Hernando Camelo 171
Hernando Cortes 205
Hicronymus d' Aguilar 258
Hicronymus Aquilatis, sijn vreemd weder-vaeren 77
Hicronymus Benfo wonderlijk ontsnapt uit een bloedige veld-flag 88. sijn merkwaardige zamen-fpraek 279, 280. en wonderlijke land-togt 282
Hicronymus Corneliszoon, sijn vervloekte daed 380, 381
Hicronymus Loaisa 322
Hicronymus Ortal sijn togt, 540, 541. wreedheid 551
Hicronymus de Quero 419, 420
Higuanama koningin, verhangt haer zelf 161
Himilcoos zee-togt 17
Hinderfon hopman, 473, 491, 492. sijn vordere verrichting 516, 517

Hispaniola waerom eertijds *Haity* en *Quisqueia* genaemt is, 161. omtrek van dit eiland: is vruchtbaer: handel met offe-huiden: lichten-de wormtjens alhier: vifch *manati* en *abacaturia*, 157. haer verdeeling: levert veel goud, gember, zuiker en maiz, 158. is uitgemoord: wanhoop der inboorlingen: verfcheide rievieren, 159. d'hoofd-ftad *Domingo*: de negen vordere steden, zijn zeer vervallen, 160. wreedheid der Spanjaerden, aldaer gepleegt: herkomst der inboorlingen: voorzegging van des eilands ondergang, 161. de beelden zemes: haer God, en des zelfs moeder: wonderlijk gevoelen van de fchepping, 162. van de oorfprong der zee, 162, 163, van de zielen der afgesturvenen: wonderlijke handel met kranken, als ook met dooden, 163. onderzoek na toekomstige dingen: dienst-pleging omtrend de geboorte van een kind der *caciquen*: zeer vreemde erfenis: wreedde lijkftaetsien: verfcheidentheid van tael: voorts leid *Hispaniola* bezet met andere minder eilandekens 164
Hispaniola zeer vermaekelijke rievier 46
Hitaubacin stedeken 377
Hincilopucho een vlek 237
Hocatz sijn oorlogs-daeden 39
Hochelaga een rievier, 118. landschap en inwoonders, 119
Hoender-vederen, iets gedenkwaardig omtrend de zelve 285
Hojeda sijn togt 46
Hol zeer merkwaardig 251
Holland een stedeken in Pruisen 36
Holli zekere vocht 232
Holquabuyt een boom *ibid.*
Homars zoort van kreeften 199
Honden die niet konnen baffen, 48, 137. worden in de oorlog gebruikt tegen de naekte Americaenen, 66, 67. zeer wreed, 214. wonderlijk verhael van de zelve, 255. doen groote fchaede, 257. voor lekkerny geflacht, 81, 541. wonderlijk geoffert 308
Honden-eiland 109
Honguedo gebergt 108
Hongers-nooden op *Hispaniola*, 49. op *Vera-gua*, 63, 64. onder de bezettingen van *Florida*, 98. een andere zeer yzelijk op *Malhado*, 146. en *Marognon*, *ibid.* wonderlijk geleden 224
Hoogduitfche vallen d'Engelsche af in *Virginia* 340
Hoogduitfche zoldaat sijn wondere verrichting 375
Hoorn van een zee-gedrogt zeer merkwaardig 108, 109
Hoornsche eilanden, vreemde voorval aldaer 109, 110
Horaba een valleye 227
Houel, sijn verrichting 194
Hout zonder verrotting 70
Hout-luifen bijten in korten tijd door dikke ftijlen 190
Houubeen sijn heerlijke verrichtingen, 457. word gevangen, 458. vordere daeden, 464, 465. felle zee-flag tegen de Spaensche vloot: word fchandig verlaeten, 475. hervat de torn held-daedig, 476. vordere verrichtingen, 489. ongelukkige togt, 490, 491. veroovert *Laan-da fan Pauli*, 491, 492. sterft 493
Houwelijx wetten wonderlijk 303
Huarella afgodinne 357
Huarqui vreemd feeft 312
Huba-

Huantes gebergt 218
Hudson 205
Hugo Grotius wegens d'herkomst der Americanen wederleid, 28, 29, 30. sijn misslag wegens d'oorsprong der Peruaenen 32, 33, 34, 41
Huguey een landschap 158
 Huisen op paelen, 554. in boomen, 295, 334
Hunifride Engelsch hopman 167
Huracanes schrikkelijke winden 168

I.

Iabicu-guacu wonderlijke vogel 379
Iacob Alderik, sijn helden-stuk 486, 487
Iacob Boulan 515
Iacob Canus, sijn zee-togt 3, 4
Iacob Claeszoon Ipendam 105
Iacob Engelsche koning 171
Iacob Huigens, sijn held-daedig gevecht 486, 487. sijn ongelukkig weder-vaeren 437
Iacob le Maire, sijn togt rond'om d'aerde 108, 109, 110, 111
Iacob Rabbi, sijn merkwaardige verrichtingen 371, 372, 376, 504. sijn wreedheid 510. word vermoord 515. groote onsteltenis dieswegen 515, 516
Iacob Stakhouwer 446, 447
Iacob Veeger een boos mensch, onthalt 111
Iacob Willekens, sijn verrichtingen 401, 402
Iaen stedeken 278
 Jaer-afdeeling merkwaardig 267
Iaguazia landschap in *Florida* 151
Iago een stad 102, 567, 571
Iago de Cuba een haven 457. stad 154
Iago de los Vallos stedeken 249, 250, 341
 Jagt zeer vreemd 222, 283
Iaiz een magtig man 162, 163
Iamaica, grootheid van dit eiland: onmensche-lijke wreedheid aldaer gepleegt: vruchtbaere grond: tweederlei brood: cazavi-koeken 166, pataren, ananas, altijd levende kruid; geng-ber, kotoen, steden en havenen 166. word by d'Engelsche bemagtigt 166, 167
James Lancaster Engelsch hopman 390
James Towne een velling in *Virginia* 193. ver-brand en herbouwt 140
Jangada soort van hout 36
Iaos volk 539
Iaouis wonderlijke priesters 174. stellen zich tegen de Christenen 177
Ian Ianszoon van Hoorn 198. sijn helden-stuk 259, 277, 438
Iandovi koning 371, 376, 442, 446, 447, sijn moord-daedig teit 503, 504
Ianspretin Tapuyer 442
 Japanders, haer verhuising 14
 Japans-kaertjen merkwaardig 39
Iaques l'Heremite, sijn togt rondom d'aerd-kloot 111, sterft 112
Iaques Mahu, sijn togt, sterft 102
Iaques Quantier 118, 119. togt na *Novz Francia* 120
Iaracha een boom 395
Iardin de la Reina eilandekens 416
Iaruma hoedaenige vrucht 153
Iasmin-hout 191
Iawaris een wonderlijk beest 169
Iaveiro een stad 104
Iawis priesters 149
Ibibobaca vreemde slang 270
Ibouyapap zeer vermaekelijke berg 399
Ica valleye 340

Icheiri een afgod 179
Ichneumon Indische muis 252
Ieronymo Serao de Payva 512
Iesaiiba een boom 238
Iesso woest landschap 39
Iguana hagedissen sijn tweederley 224
Iguanas slangen 211
Iguanna slang zonder vergif 270
Iluma een merkwaardig beest in *Peru* 31
Ilantas wonderlijke kool 269
Ilifonso des los Zapotecas een stedeken 255
 Inbeelding zeer merkwaardig 299
 Indiaenen, haer vreemd weder-vaeren op zee 2
Infornatistische eilanden 76
Ingas Peruaensche koningen: haer tweederhande geslachten 15. vreemd gevoelen van de zelve by de Peruaenen 298. haer geboorteviering merkwaardig 300. als ook der zelve staet-volging, inhuldiging en land-bestier 301. wierden in en na 't leven gods-dienstig geviert 307. haer vreemde biecht 310. inwyng van een jonge *Inga* 310, 311. haer ontzachelijke heerlijkheid 315, 316. wijse land-bestier, paleis en groot gezach 344. bloed-schendig trouwen: godloos begraeven 303. haer wetten 302
Inga Saritopa valt den Spanjaerden toe 300
Intiraymi vreemd feest 312
Ioachim Gyssen 419
Ioan d' Ayola 557
Ioannes Anachoret. 349
Ioan Boyaerd, sijn verwijfdheid 455
Ioan de Bruine 417
Ioannes Carthagena 76
Ioan Chilton, sijn vreemd wedervaeren, 249, 250, 251
Ioan Coin veroovert *Mina*, 469, 470. sijn vordere verrichtingen, 488, 489, 490, 496, 497
Ioan Cointak 97
Ioan Corneliszoon Lichtbart, sijn held en daeden, 420. vordere verrichtingen, 433, 440, 442, 443, 444, 449, 450, 453, 454, 460, 462, 466, 468, 469. sijn ongelukkige togt, 490. verovert *Maragnan*, 496, 497. sijn helden-stuk, 510, 511. 512. sterft 518
Ioan Dias de Solis opgegeten 555
Ioan Dirckszoon Lam sijn daeden, 404, 406, 408, 409
Ioan Doughty onthalt 134
Ioan Fajardo 203, 404
Ioan Fernandes Viera, sijn vervloekte verraedery 408, 509
Ioan Fonseca berucht timmerman 44
Ioan Godlat 469
Ioan Grisaluz, sijn togt 258, 73, 74
Ioan Gysbrechtszoon Boon-eeter 419, 421
Ioan Gysfeling sijn merkwaardige verrichtingen, 432, 437, 438, 439, 442, 443. vertrekt na *Holland*, 446. keert na *Brazil* 465, 470
Joan de Haro 407
Joan Hawkins Engelsch ammirael, 99. sterft, 102, 249, 254, 134
Joan Henrikszoon sijn vreemd onthael, 412, 413
Joan Holvius 298
Joan de Miranda 277
Joan Moncoy Bilbao 457
Joan Mast 433, 434
Joan de Ortega sijn daeden 285
Joan Otzen 450
Joan Oxenham 284, 285
Joan Palomino 323
 Ffff 3 *Joan*

<i>Joan Pais Barretto</i>	436
<i>Joannes de Mey</i>	190
<i>Joan Pieterszoon</i> , zijn helden stuk	413, 14
<i>Joan Ponce de Leon</i> zijn verrichtingen , 143,	149
	167
<i>Joannes Pontius</i> zijn wedervaeren op <i>Guadalupe</i> ,	
71. ontdekt <i>Florida</i>	97
<i>Joan Portugaels</i> koning ontdekt <i>Congo</i> , 3. zoekt	
na <i>Indien</i>	4, 493, 359, 360
<i>Joan Rada</i> zijn moordaedig werk	94
<i>Joan Ramires</i> , zijn wonder-werken	357
<i>Joan Ribald</i> , 97. bouwt <i>Carcls</i> -slot op <i>Florida</i> , 98,	
177. verliest zijn vloot door storm : word le-	
vendig aen 't vuur stukken gehakt	99, 148
<i>Joan Rodrigo Cabrillo</i> zijn verwonderens-waerdige	
togt	210
<i>Joan Rodrigues de Fonseca</i>	274
<i>Joan Sanchez</i>	234
<i>Joan Schmith</i> hervat zijn ongelukkige togt, 102,	
135, 139, 140, 141, 143	
<i>Joan Sebastiaen de Lano</i> zeilt de wereld om	76
<i>Joan de Silva</i>	108
<i>Joan Solifius</i> opgegeten	70, 71
<i>Joan Squibel</i>	165
<i>Joan Stade</i> , zijn wonderlijk weder-vaeren	96
<i>Joan de Texela</i>	167
<i>Joan de la Torre</i> , zijn vreemde bejeegening	321
<i>Joan Verazana</i> zijn togt	121
<i>Joan Verdief</i>	475, 476
<i>Joan Walbeek</i> , zijn verrichtingen 418. op <i>Curacao</i>	
	450
<i>Joan Wendorvil</i>	474
<i>Joan Wite</i>	142, 143
<i>Joan Wilhemszoon Verschoor</i> zijn heerlijke daeden	
	112
<i>Joan de Wy</i> koning	488
<i>Locauma Guamaocon</i> afgod op <i>Hispaniola</i>	162
<i>Ioost Bankert</i> , zijn togt	418
<i>Iorge</i> een slot	389
<i>Iorge Espoira</i> , zijn togt	553
<i>Ioris van Spilbergen</i> , zijn merkwaardige togt rond-	
om d'aerd-kloot 106, 107, 108, 329, 330, 339,	
247, 248, 568	
<i>Ioseph Anchieta</i>	367
<i>Iouana-boina</i> een vreeselijk hol	167
<i>Iouskeba</i> afgod	116
<i>Ipaima Viztliputli</i> een wonderlijke onneming	
	263, 264
<i>Ileos</i> landvoogdyschap	382, 383
<i>Isabella</i> stedeken	46
<i>Israël Twyn</i>	474
<i>Israëls</i> tien stammen, waer gebleven zijn	27
<i>Iuan de Salinas</i> landfchap	331
<i>Iuan Fernando</i> twee eilanden	109, 112
<i>Iuan de Frontera</i> stad	341
<i>Iuan de Porto Rico</i> hoofd-stad 167. word ingenoo-	
men door d'Engelsche 167, 168. beschryving	
der stad	168, 169, 170
<i>Iuan de Porto Cavallo</i> een vlek	276
<i>Iuana</i> landvorst	71
<i>Incatan</i> landfchap, waerom zoo genaemt	72, 73
<i>Iulixen Sumanus</i>	97
<i>Iulius Samano</i> zijn togt	148
<i>Iumipa</i> soort van appelen 178. als ook van boo-	
men	185
<i>Izcoatl</i> een held-daedig koning	239, 240, 241
<i>Iztapalapa</i> een heerlijke stad	80

K.

<i>Kaagerrel</i> een duivel	534
<i>Kamer-speelders</i> binnen <i>Mexico</i> rechten wonder-	
lijke potzen aen	266

<i>Kaneel-boomen</i>	333
<i>Karouata</i> , schoone aerd-vruchten	395
<i>Kauwoerde</i> gods-dienstig aengebieden	372
<i>Kawewipepicke</i> een maeltijd van menschen-	
vleesch	96
<i>Kelders</i> zeer afgrijfselijk	81, 82
<i>Ketel-vang</i> merkwaardig onderzoek na toovery	
	20
<i>Keten</i> zeer wonderlijk	300, 301
<i>Kinder-wasschen</i> ongemein vreemd	32
<i>Kinderen</i> haer opvoeding in <i>Mexico</i>	268
<i>Kinder-offer</i>	308, 309
<i>Kink-hoornen</i> beziens-waerdig	194
<i>Kiriach Morfey</i> een Tattar	40
<i>Klaes de Visscher</i>	513
<i>Kleeding</i> der Americaenen	32
<i>Klem</i> een vreemde ziekte in <i>Brafil</i>	534, 535
<i>Kloppenburg</i> hopman	441
<i>Kocka woughe</i> hoedaenige wortel, 136. des zelfs	
toe-bereiding	137
<i>Koekjens</i> merkwaardig	262
<i>Koninx-eiland</i> vol eyeren	108
<i>Konijnen</i> vijfderley , 382. wonderlijk vreemd	
	213
<i>Koorts</i> zeer vreemd	493, 494
<i>Kotoen</i> , hoe wascht, 166. en toe-bereid word	
	355
<i>Kraem-vrouwen</i> wonderlijk	562, 564
<i>Krabben</i> geschildert : haer vreemde aerd	185
<i>Kreeften</i> hoe mosselen en oesters vangen, 199.	
vangst der zelve, 256. zeer vreemd slag,	
	494
<i>Kristallijne</i> toorn merkwaardig	370
<i>Krokodillen</i> , hoe gevangen, 151. zeer verme-	
nigvuldigt	252
<i>Kroon</i> van <i>Peru</i> hoedaenig	301
<i>Krooning</i> der Mexicoolche koningen merk-	
waardig	241
<i>Kruid</i> zeer wonderbaer	166, 269, 338
<i>Kruis</i> een rievier	440, 441
<i>Kuskarawaoks</i> een landfchap	135

L.

<i>Lactanius</i> , zijn misflag	5
<i>Lacroy</i> , zijn manhafte tegenweer	455
<i>Ladrones</i> eilanden	76, 112, 211
<i>Lalia</i> Roomfche jong-vrouw	288
<i>Laguna</i> een meir	232, 234, 244
<i>Laguna de Nicaragua</i> een groot meir	278
<i>Lake</i> , zijn bestiering op <i>Nieves</i>	189
<i>Lamantins</i> wonderlijke visfchen	194, 201
<i>Lambis</i> vreemde kink-hoorens	194
<i>Lampfen</i> een Zeeuws heer	188, 190, 201
<i>Lancetten</i> , haer wonderlijk gebruik	236, 262
<i>Land-fnoeken</i> zeer vreeselijk	194
<i>Land-bouw</i> zeer vreemd	275
<i>Lanzu</i> Chineefche duivel jaegers	33, 34
<i>Latane-boomen</i>	199
<i>Laurens</i> een inwijk	120
<i>Laurens Aldana</i>	322
<i>Laurens Piercez</i> zijn verrichtingen , 499, 500	
	501
<i>Laurens Calvacanti</i>	436
<i>Laurens Keymis</i> , zijn togt, 543, 544. vermoord	
hem zelf	ibid.
<i>Lawrens van Rembach</i> zijn verrichtingen, 430, 431	
434, 435, 436. befterft zijn wonde	436
<i>Laurenzo</i> een dorp	390, 489
<i>Ledburg</i> stedeken	349
<i>Leif</i> brengt een volk-planting op Groenland	
	115
<i>Leon</i> een stad	278
	Leon

<i>Leon de Guaznuc</i> een stedeken	341	<i>Magellanes</i> fraet: reusen aldaer, en een yzelij- ke vrouw	104, 105
<i>Leonard van Lom</i> , zijn verraederye	432, 433	<i>Magellanica</i> 572. zee-kuft: gebergt: boomt: reusen: de fraet Magellanes hoe lang: togten derwaerds, 573, 574, 575. woefte menfchen aldaer	574, 575, 576
<i>Leonard Ragapo</i>	538	<i>Maguy</i> een wonderlijke boom	225
<i>Letti</i> , wonderlijk volk	38	<i>Maguen</i> vreemde boom	237
<i>Levella</i> een uithoek	166	<i>Mahikans</i> hoedaenig volk	123
Levendig menschen-villen	262	<i>Mai</i> eiland	433, 465
<i>Lieves</i> een eiland	118	<i>Maiobanexius</i> een koning	52
<i>Lima</i> stad, 101, 337. de lucht is hier buiten-ge- mein gezond: merkwaerdige huifen: kruid: rijkdom: kloofsters, 338. de haeven <i>Callao de</i> <i>Lima</i> , 339. vordere beschrijving van <i>Lima</i>	356, 357	<i>Makwaes</i> hoedaenig volk	123, 125
<i>Lindiri</i> een meir	278	<i>Malabrig</i> een haven	347
<i>Loanda fan Pauli</i> ingenoomen	491, 492	<i>Malacca</i> een reede aen de Zuid-zee	211
<i>Lobos</i> eiland	330, 332, 337, 556	<i>Malebarre</i> een bewoonde haven	120
<i>Longur</i> eiland	119	<i>Malhado</i> een eiland	146
<i>Louies Ramires</i>	444	<i>Mamaoclo</i> beleefde meer dan drie honderd kinds- kinderen	300
Loopers zeer wonderlijk	151	<i>Mamei</i> een wortel	88
<i>Lopes Barbatio</i> , 486. geslaegen	488, 490	<i>Mameien</i> aengenaeme vrucht	296
<i>Lopes de Mendoca</i> , zijn land-togt	228	<i>Mamelukken</i> , haer nieuwe gods-dienst in Bra- fil	532
<i>Lopes Rochas Borgiz</i> zijn vreemd gevecht tegen <i>Arciffewski</i> , 458, 459. nederlaeg en dood	459, 460	<i>Manoello</i> bloedschendige koningen	303
<i>Loquillo</i> gebergt	168	<i>Mamoz</i> hoedaenige boom	186
<i>Louies</i> een sterke	399	<i>Manati</i> wonderlijke viſch	157, 260, 272, 279
<i>Loyfa Pizarra</i>	113, 114	<i>Mangaa</i> een plant	395
<i>Lox</i> stad	330	<i>Mangle</i> vreemd geboomt	362
<i>Lucajos</i> eilanden: haer inwoonders, zeden en dragt, 152. Spijsen vruchten	153	<i>Mancius Sierra</i> zijn vreemde dobbel	304
<i>Lucas Giraldes</i>	392	<i>Mandiboca</i> hoedaenige wortel	69, 364
<i>Lucas</i> twee viſchers eilanden	210	<i>Mangoags</i> een volk	136
<i>Lucas Pol</i>	415	<i>Mangocapa</i> , zijn bedrijf 298. hoofd der <i>Ingas</i> 15. zijn togt 33. land-bestier	34, 343
<i>Lucas Vasquez de Ayllon</i> , zijn togt na <i>Florida</i> 143. onder-handeling met de koning aldaer 143, 144. zijn trouwloosheid: word van de <i>Floridaenen</i> geslaegen	144	<i>Mango Inga</i>	4, 300, 316, 345
<i>Luciz</i> eiland	197	<i>Mancenillie</i> -boom	195
Lucht-streken zijn vijf	5, 6	<i>Manbattans</i> rievier een volk	123
<i>Luidewyk d'Alvarado</i> 147. zijn nood, wreedheid, nederlaeg en vlucht	148	<i>Manioc</i> , haer oorsprong	179
<i>Luidewyk Cancellus</i> aen ſtukken gekapt	97	<i>Mangues</i> geboomt is drierlei	438, 439
<i>Luidewyk Lampaguano</i> zijn togt	75	<i>Manila</i> beziens-waerdige stad	147
<i>Luidewyk Mercado</i>	71	<i>Manitou</i> een duivel	116
<i>Luidewyk Pontius</i> rechts-geleerde	86	<i>Manuhobaks</i> een volk	135
<i>Luidewyk Ribera</i>	323	<i>Manoa</i> goud rijke stad	541
<i>Luidewyk de Velasco</i>	229, 233, 234	<i>Mansfery</i> een kleine arend	184
Luipaerden: een vreemde voorval der zelve	13,	<i>Mansveld</i> , zijn verrichting	462
	14	<i>Manuah</i> een slang	503
<i>Lunaguana</i> een rievier	339	<i>Manuel Serano de Ribera</i>	427, 428
<i>Luys</i> stedeken	228	<i>Maracapan</i> haven	554
Lijken zeer merkwaerdig toebereid	55, 64, 106, 108, 145, 299	<i>Maracoybo</i> een meir	<i>ibid.</i>
Lijken nit welke de duivel ſpreekt	163	<i>Maraka</i> wonderlijke afgod	365
Lijf-landers, haer gods-dienſtigheid tot een slang	226	<i>Maragnon</i> eiland, ingenoomen 496, 497. rievier 333. en eiland 393. dorpen, lucht, vruch- ten, grond, beemden, fonteinen 394. boom- men, gevogelt en viſſchen 395, 396. vier-voe- tig gediert 396, 397. slangen, inwoonders en haer herkomst, verdeelt heid, geſtalte, ſterke- te, dragt, vreemd verhuizen, wraekgierig- heid 398. haer wapenen	398, 399
M.		<i>Marsley-hil</i> voortgaende berg	349
<i>Maboujats</i> ſchaedelijk ongediert	191	<i>Marcus de Niza</i> zijn land-togt	207, 208
<i>Mabouya</i> een boofe geeft	174, 178, 179, 180	<i>Marcus Teixeira</i> biſſchop	402, 403
<i>Mabrabomma</i> onbewoond eiland	108	<i>Marcus Zeno</i> , zijn wonderlijke togt	29
<i>Maca</i> een beeft	328	<i>Mare</i> eiland	384
<i>Machimus</i> wonderlijke ſlad	19	<i>Mares</i> een rievier	154
<i>Machochael</i> hoedaenige ſchild-wacht	162	<i>Margaias</i> volk	379
<i>Machys</i> vermaerd beeld	316	<i>Margarita</i> eiland en ſterkte heftig beſtormt	407, 548
<i>Maci</i> Chileſche genees-meefsters	566	<i>Maria</i> een eiland 106. dorpen aldaer verbrand	107, 568
<i>Macurewarai</i> een ſlad	543	<i>Maria Antiqua</i> een gehucht	70
<i>Madera</i> , van wie bevolkt	3, 51	<i>Maria Winkefeld</i>	171
<i>Madok</i> ontdekt 't Noorder-America	35, 36	<i>Maria del Puerto</i> verbrand	160
<i>Madurera</i> een veld-heer	461, 462	<i>Maro</i> eilandeken	96
<i>Maegden</i> -eiland	74	<i>Maroquita</i> stedeken	292
<i>Magaglianes</i> ſijn bloed-hartigheid	450	<i>Marigalante</i> eiland	194
<i>Magapatan</i> een vlek	259		Ma-
<i>Magdalena</i> rievier	290, 426, 286		

<i>Marashe-waccas</i> wonderlijk volk	538	<i>Melilla</i> een stedeken	166
<i>Marquires</i> volk	346	<i>Memberton</i> een oud heer	120
<i>Martba</i> een eiland vol woefte menschen: haer beziens-waerdige huifen 68. een stedeken	419, 420, 167	<i>Menatonon</i> een koning	142
<i>Martman</i> Zeeuwfch roover	464, 465	<i>Mendoca</i> stedeken	570
<i>Martínico</i> eiland verdeelt in vijf wijken	196, 197.	<i>Menelaus</i> fijn zee-togt	2
word door de rievieren onder water gezet	197	Menschen-offer en eeten 22, 32. by Tattars en Americaenen gebruikelijk	40. zeer yzelijk 300
<i>Martyres</i> eilandekens, waerom zoo genaemt	143	<i>Merica</i> een haven	134
<i>Martijn Ambifus</i> , fijn wondere voorval	285	<i>Merida</i> stedeken	292
<i>Martijn Aftete</i>	316	<i>Meffica</i> een koningrijk	81
<i>Martijn Forbiffer</i> , fijn vruchteloofe togt na 't Noorder-America, word hervat: ontdekt zeer woefte menschen 100. keert na Londen	101	<i>Meffou</i> , vreemde verdichtfelen van hem	116
<i>Martijn Jannes Tafur</i> , fijn togt	540	<i>Mefre Alvaro</i> een berg	379
<i>Martijn Suares</i> bestormt 't Reciffo	444	<i>Metting</i> luitenant	452, 464
<i>Martijn de Vijfde</i> Paus	186, 187	<i>Meve</i> eiland	384
<i>Martijn Tyszoon</i> fchenkt Africa en Ooft-Indiën aen Portugal	3, 433, 422, 423, 429, 430	<i>Mexi</i> vermaerde veldheer	220
<i>Martijn</i> een der Caraiifche eilanden: heeft zoutmijnen 186. gelegenheid der stad 187. het eiland verdeelt tuffchen Fransche en Hollanders	188	<i>Mexicalcingo</i> rievier	233
<i>Massachusets</i> hoedaenig volk	122	Mexicaeners, haer gevoelen wegens herkomst en zeden 30, 32. haer tael heeft geen gemeenfchap met d'Europifche tijd-rekening	32
<i>Matanca</i> een vermaerde inwijk	156	<i>Mexico</i> vreemd verhael van de flichting deser stad 238. koningen aldaer 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246. haer merkwaerdige inhouding 241. tempels aldaer 242, 243. nonnen, jongens en monniken binnen de zelve 262. d' inwoonders hadden een af-keer van haer eigen gods-dienst 262, 263, 264, 265. voltrekken des houwelijx 265. vreemd feeft <i>Texcoal</i> 265, 266. als ook <i>Quitzaalcoal</i> : de Mexicoofche almanak 266. fchrift aldaer gebruikelijk, boeken, land-befcier, dierenhuis, rix-vorften, vuurfchaeren en wapenen 267. manier van oorloogen 267, 268. veldheeren: opvoeding der kinderen: aerdige speel-tuigen, buitelaers en dansers <i>ibid.</i> de stad word stormenderhand ingenoomen 247. herkomst der naem 220. naerder befchrijving der stad 232, 233. beziens-waerdige markten 233, 234. kloofsters van Francifcaenen, Augufijners, Dominicaenen, Gast-huifen, kerken, Paleifen en Bifchops-ftoel	235
<i>Matanino</i> eiland	161	<i>Mexico</i> , ziet ook <i>Tenustitan</i> .	
<i>Maton</i> vifch	157	<i>Michatoya</i> rievier	273
<i>Matouwaks</i> eiland	123	<i>Michiel Adriaenszoon de Ruiter</i>	188
<i>Matthias Albuquerque</i> 389, 390, 431, 432, 434, 435. maakt beding-punten met de West-Indifche maetschappy	436, 437, 454, 455, 456	<i>Michiel Sancius</i>	211
<i>Matthys van Ceulen</i> , fijn merkwaerdige verrichtingen 432, 433, 436, 440, 441, 442, 444. vertrekt na Holland 446. keert na Brazil 465. wederom na Holland	479	<i>Miguel</i> een stad 314, 329, 571. een vlek	274
<i>Maulpas</i> hopman	441	<i>Miguel de Ribera</i> stedeken	340
<i>Marincopa</i> Peruaen	350	Mieren in <i>Brazil</i> wonderlijk 361, 362. tot fpijs gebruikt 291. ter markt gebragt	274
<i>Maurits van Naffouw</i> fijn togt na Brazil: eerfte werk aldaer 465. laet <i>Bagnola</i> : neemt <i>Povacon</i> in 466. fijn wijfe ftaets-befciering 467, 468. voorzichtige keuren: land-rogt: onderhandeling met de Tapuyers 471. belegert Salvador 472. bestormt het: veroovert ertelijke fterkten rondom 473. breekt 't beleg op 474. klaegt, dat geen hulp krijgt: voorziet ieder Brasils landschap van een wapen: verpacht de tienden 476. geraekt over hoop met <i>Arcifewski</i> 477. antwoord op <i>Arcifewskis</i> brief 478. fijn merkwaerdige bruggen 484, 485. voor-zorge tegen de geduchte Spaenifche vloot 485- onderhandeling met de Portugeefen 490. met Montalvan 491. brief van Mascarenhas aen hem 498. ftelt op alles orde 498, 499. ontfangt de gezanten des konings van Congo en vorft van Sonho 499, 500. neemt afscheid van Brazil 504. fijn wijfe raed 504, 505. keert na Holland 505. verhael van Brasils toeliland 505, 506, 507. fijn ftam-huis 507, 508. word verzocht na Brazil te keeren	523	<i>Milcom</i> de zonne	174
<i>Maurits</i> ftor	467	<i>Miles Philips</i> , fijn togt	249, 250
<i>Maurits de Naffouw</i> een uthoek	109	<i>Minz</i> ftor 409. held-daedig ingenoomen	468, 469, 470
<i>Maurits</i> ftad half afgebrooken	510	<i>Mini</i> hoofd-ftad	259
<i>Maydo</i> een heilig koning	176	<i>Mio</i> vergiftig kruid	342
<i>Mayo</i> een rievier	99	<i>Mirabilis Peruana</i> hoedaenige plante	355
<i>Mechoacan</i> een bifdom 256. zeer gequelt door de rygers 256, 257. eek-hoorens en voffe-pis 257. haer inwoonders, stedeken, kloofsters en haven	257, 258	<i>Miraflores</i> stedeken	336
<i>Melchiorius</i> , fijn verrichting op Hispaniola	46	<i>Miramamolines</i> Arabifch koning	288
<i>Meir</i> wonderlijk	376, 253	<i>Miranumins</i> volk	377
<i>Meir</i> fpinnen	568	<i>Miritibi</i> wonderlijke berg	452
<i>Melilot</i> een hoofd-ftad	175, 177	Mifmackte menschen in arme hutjens	111
		Mifwijfingen van 't kompas	9
		<i>Mitimaes</i> volkeren	345
		<i>Mixes</i> wreed volk	255
		<i>Mneuis</i> een os de zon toegewijd	175, 305
		Moabitifche koning, fijn wreedheid	22
		<i>Mocha</i> eiland: <i>Olivier van Noord</i> alhier vreemt onthaelt: zeden der inwoonders 105, 106, 107, 134	
		<i>Mocia</i> afgod	345
		<i>Molle</i> een boom	296
		<i>Molochs</i> fhrikkelijk beeld 309. zeven gloeyende kamerkens	174
		<i>Momin</i> merkwaerdige boom	198
		<i>Mo-</i>	

<i>Monachigga eiland</i>	102
<i>Monbain boomen</i>	193
<i>Montagne 510, 512.</i> jammerlijk geslaegen	517
<i>Montel</i> Fransch edelman	195
<i>Mont-ferrat eiland</i>	192, 193
Moolen-steenen van juyste rondte uit de natuur	153
<i>Morequito koning</i>	541, 542
Moord zeer vrezelijk	220
Mooren wreede stroopers, en waerom 282. bevolken een eiland	284
<i>Mormor</i> een uithoek	283
<i>Moromoro</i> merkwaardige schaepen	296, 297
<i>Morro de los Diabolos</i>	354
<i>Morro Empinado</i> een sterkte	167
<i>Morro Moreno</i> uithoek	354
<i>Moscobo</i> hoofd-stad	72
<i>Mosse</i> een wonderlijk beest	122
<i>Motzyas</i> geschikt volk	370
<i>Moustikes</i> zeer quellende muggen	190, 260
<i>Moyobamba</i> wonder aldaer geschied	357, 341
<i>Moyton</i> schoone vogel	391
<i>Munbacho</i> smookende berg	278
Muskus-katten, haer beschryving	126, 127
Muskus-kruid	193
<i>Mussafcus</i> een wonderlijk beest	137
<i>Mutezuma</i> negende koning van <i>Mexico</i> 78. geeft aen <i>Cortefius</i> 't rijk over 80. word gevangen 80, 81. sijn pracht en lust-huizen buiten gemein wonderlijk 82, 83. geraekt om hals 83, 246, 260. sijn groote daeden 246, 260. prachtige krooning en hof-houding	245
<i>Mutezuma</i> vijfde koning over <i>Mexico</i> 241. sijn daeden	242, 243
Muur zeer merk waerdig	80
Myneerders na 't zilver, haer bloedige arbeid	353, 354

N.

<i>Nacas</i> een rievier	209
<i>Naco</i> valleye	274, 276
Naelden wonderlijke visschen	193
Naevel, vreemd gevoelen van de zelve	163
Naemen wonderlijk verandert 181, 183. naemgeven zeer vreemd	164
Naemen der plaetsen, den Portugeesen ontweldigt, verandert	446
<i>Naguachato</i> Americaensch overste	210
<i>Namaconas</i> nonnen	328
<i>Namontac</i> een Virginiaen	140
<i>Napaluca</i> een dorp	252
<i>Nasca</i> een valleye	340
<i>Nata</i> , een stedeken	284
<i>Nathanael Butler</i>	171, 172
<i>Natiscotec</i> een eiland	118
<i>Navatlacas</i> haer gedenkwaardige togt 219, 220, 221, 222, 238	
<i>Navidad</i> voornaeme haeven 210, 257. word verbrand	211
<i>Nazareth</i> een stedeken 430. veroverd 454. geslecht	456
Negers, haer vreemd beding en verwoede strijd 469, 470. vuilheid en ouderdom 495. handel met de zelve gedreeven 507. misbandelt	548
<i>Nentoque</i> , hoe verkooren word	565
<i>Nero</i> sijn vreemd kijken	288
<i>Nequen</i> soort van lywaet	237
<i>Nevada</i> gebergt	237, 238, 287, 288, 294
<i>Neurva Segovia</i>	278
<i>Neyba</i> een gewest	290
<i>Nicaragua</i> een landschap	230, 278
<i>Nicolaes Olanda</i> onder-koning, verleid de stad Domingo	53, 160
<i>Nicolaes Durandus Villegagnon</i> , sijn togt 96.	

bouwt <i>Coligny</i> : vermoord sijn volk: keert na Vrankrijk	97, 377
<i>Nicolaes Federman</i> , sijn verrichtingen	553
<i>Nicolaes de Witte</i>	525
<i>Nicolaes van Yperen</i>	468, 469
<i>Nicolaes Zeno</i> sijn vreem. 'etogt	29
<i>Nieves</i> eiland	189, 190
Nieuw Amsterdam	123, 134
Nieuw <i>Andalusia</i> 70. verdeeling in valle kult en eilanden 548. woelte inwoonders: zoutpannen: sterkte san Jago	549
Nieuw Biscayen	119, 207, 229
Nieuw Engeland	121, 122
Nieuw Galicien 210, 211. haer omtrek, gewest, lucht, grond, wolven, moustieken, zilver en koper-mijnen en zout 222. vyge-boomen van sesterley slag 222, 223. boom-gewasch 223. aerd-vruchten: haegdissen 224. inwoonders 224, 225. haer drank merkwaardig: land-bestier: hoofd-stad 225. havenen 229	
Nieuw Granada	215, 290, 291, 292, 287
Nieuw Guinza, vreemde inwoonders	110, 577
Nieuw Leon een koningrijk: in hoe veel landschappen verdeelt: haer vruchten, visschen, inwoonders, koopmanschappen, meiren, bergen, steden en vlekken	278, 279
Nieuw <i>Mexico</i> 215, 216, 217, 218, 219, 220.	
Nieuw Nederland, haer bepaeling, by wie ontdekt: haer stad Amsterdam: water-vallen, gezonde wateren, vloed en zee-kust 123. geboomt, aerd-gewasch, wijngaerden, wijn, water-limoenen, kalabassen, tabak, pepoenen, tarwe, Turksche boonen, erweten, grond, indigo, garst, bloemen, 124. berg-kristal, moscovisch glas, marmer, goud: inwoonders met beschilderde waepenen en lichaemen, schilderyen, vreemd hair, wonderlijke ziekten der paerden en koeyen, varkens, schaepen, harten, gevoogelt, leeuwen, beiren en vreemde beesten 125, 126. eelanden, harten 126. muskus-katten 126, 127. bevers 127, 128. arenden, spechten, duiven en aerdig vogeltje 128. kalkoenen, swaenen, ganfen, visch in stroomen, meiren en d'Oceaan: ratel-slang: gestalte der inwoonders: haer spijs en vreemde zeden 129. kleding 130. huizen 130, 131. sterkten, verhuising, veelheid der vrouwen, houwelijken, echt-scheiding, hoerery, vreemd vryen en kinder-baeren: begrafenis 131. rouw over dooden: toovenaers: vierderley hoofd-taellen: geld: vreemde bad-stooven: krijgs-orde en wapenen 132. schrikkelijke handel met gevangenen 132, 133. wetten, dood-slag, vreemde verbintenissen, raeds-vergaederingen en gods-dienst: duivel-dienst: gevoelen van God, schepping en de zielen 133. nieuwe volkplanting na Nieuw Nederland.	134
Nieuw Spanje, van wie alzoo genaemt 83. haer lengte, breedte, naest-gelegene volkeren, vruchtbaerheid 230, 231, 232. haer verdeeling en hoofd-stad 232. yzelijke wreedheid aldaer gepleegt in den gods-dienst 236. steden en dorpen 236, 237. wonderlijke aerd-beeving 237, 238. afgooden, priesters en nonne-kloosters	262, 263, 264
Nieuw Valladolid stedeken	275, 276
Nieuwe weereld by de oude onbekend; doch vermoeden datter een was	5, 6
<i>Nigua</i> een schaedelijk springend wormtje	158
<i>Nixaga</i> een vlek	274
Noach heeft America bevolkt	37
<i>Nobete</i> een dorp	249

<i>Nombre de Dios</i> , oorsprong der naem, beschryving der stad	134, 283	<i>Orenoke</i> soort van arenden	198
Nonnen zeer vreemd	262	<i>Orinoque</i> rivier 540, 541. vloeijt hoog, en is vol eilanden 542. ontfangt veel rievieren	543
<i>Noorwegen</i> heeft geen inwoonders verschaft aen America	28, 29, 30, 31	<i>Oristan</i> stedeken	166
<i>Norebo</i> eiland	412, 421	<i>Oscotarach</i> neemt d'harfenen uit menschen hoofden	116
<i>Norte</i> een rivier: zeer beleefd volk aldaer	217	<i>Osiris</i> de zonne	75, 570
<i>Northumbega</i> hoedaenige stad	29, 30	<i>Osorno</i> stad	114
<i>Nostra Senmora</i> een rivier	210	<i>Orabalo</i> een gewest	292, 293
<i>Nova Francia</i> door wie ontdekt: haer inwoonders, der zelve zeden omtrend spijs, kranken, lijken 115. wondere proef van manhaftigheid: gevoelen van God en de zond-vloed: haer toovenaers: schijnen kennis der Heilige Schrift gehad te hebben: haer geloof van de schepping, onsterfelijkheid der zielen en donder: wonderlijke rotzen 116. verdichtfelen van een boom wasschende ten hemel: gevangenis der zon: dood-maelen 117. verscheide volkeren: haer spraek, spijs en houwelijken 119		<i>Otomis</i> een volk	251
<i>Nuchtley</i> een plant	172	<i>Otto Keye</i>	527
<i>Nuestra Senmora de la Victoria</i>	260	<i>Otumba</i> een stad	85
<i>Nufflo de Chaves</i> sijn verrichtingen	355	<i>Ouaieroua</i> een boom	395
<i>Nummez Cabeca</i> sijn vreemd wedervaeren	145, 146	<i>Ouboutou</i> , hoedaenig gezach-hebber	181
<i>Nummez Gusman</i> 225. sijn merkwaardige togt	226, 227, 228	Ouderdom zeer merkwaardig	258
		<i>Ouetacates</i> wreed volk	381
		<i>Onmekons</i> hoedaenige zielen	180
		<i>Ouragan</i> een vreeselijke wind: byzondere voortekenen van de zelve	190
		<i>Outger Minne</i>	417
		<i>Owen Guyneth</i> , vreemd bedrijf van sijn zoonen	35
		<i>Ozama</i> rivier	160
			P.
		<i>Pablo</i> vruchtbaere valley	253
		<i>Pacaritambo</i> , een versiert hol	298
		<i>Pachacama</i> valley 339. wonderlijke afgodentempel	307
		<i>Pachamaca</i> een afgod	91
		<i>Pachacuto</i> een Inga	299, 356
		<i>Pachayachaci</i> Schepper van hemel en aerde	302.
		wonderlijke afgod	346
		<i>Pachuca</i> zilver-mijnen	234
		<i>Pacoeira</i> een plant	394
		<i>Pacos</i> 226, 227. wonderlijk geoffert	308
		<i>Pacra</i> een woest koning, door Spaensche honden verscheurt	67
		<i>Padden</i> zeer vreemd 253. uit 't water gegroeyt	
		70. wonderlijk	274
		<i>Padde-visch</i>	137
		<i>Padilha</i> hopman	411
		<i>Paerden</i> , haer gebruik in Tattaryen	41
		<i>Paerden-eiland</i> merkwaardige voorval alhier	114
		<i>Paes de Torres</i> , sijn verrichting op het Onbekende Zuid-land	37, 38
		<i>Palma</i> stedeken	292
		<i>Palmas</i> rivier	250
		<i>Paicanos</i> landschap	355
		<i>Palmars</i> twee dorpen	499, 500
		<i>Palm-boomen</i> tweederley	382, 198
		<i>Palpas</i> landschap	329
		<i>Pamaunke</i> een rivier	135
		<i>Pampelona</i>	290
		<i>Pamphilus Narvaez</i> , sijn ongelukige togt	76, 77, 144, 145, 146
		<i>Panama</i> , beschryving der stad	281, 282, 283
		<i>Panuca</i> landschap	151, 250
		<i>Panucus</i> een verwoeste stad	84
		<i>Panthers</i> , merkwaardige jagt met de zelve	13
		<i>Papa</i> een vervloekte priester	236
		<i>Papas</i> vreemde wortel	306, 317
		<i>Papaye</i> boom zeer vreemd	186
		<i>Papegaye</i> -vangst wonderlijk	71, 217
		<i>Paquipe</i> een meir	142
		<i>Paracouffis</i> een koning, sijn merkwaardige list	174
		<i>Paragoanz</i> landschap	553
		<i>Paraguaye</i> rivier	556
		<i>Paribes</i> volk	379, 380
		<i>Parana</i> rivier	556
		<i>Parcos</i> rivier	342
		<i>Paretuyre</i> boomen	188
			Paris

O.

<i>Ocama</i> stedeken	289
<i>Ocampus</i> bestrijd de <i>Casis</i>	75
<i>Occam</i> rivier	142
Oceaan des zelf beschryving	1
<i>Ocotlan</i> een vlekke	237
<i>Ocoyghanamins</i> een soort van kappers	136
<i>Oculiem</i> een druiven-boom	185
<i>Ocumba</i> rivier	252
Offer van kinderen 21, 22. van menschen door wie afgeschact 22. verandert in een wonderlijk spel <i>ibid.</i> menschen-offer zeer yzelyk 74, 266, 335, 346	
<i>Oiseaux</i> eilandekens	117
<i>Oke</i> afgod	138
<i>Oki</i> bestierder der zee en tijden	116
<i>Olaimi</i> een berg geschikt ten zonnen-dienst	174
<i>Olandus</i> sijn yzelyke wreedheid	335
<i>Olinda</i> hoofd-stad van <i>Pernambuco</i> 387. klooster der Jesuïeten zeer prachtig 388. de stad word by d'Hollanders ingenoomen 389. afgebrooken 390, 417. in brand gestookt 424. wederom herbouwt	468
<i>Olivier Cromwel</i>	166
<i>Olivier van Noord</i> , sijn togt rondom d'aerd-kloot 104, 105. neemt rijke schepen: slaet den Maniliaenschen amiraal: keert na Holland	106
<i>Oiata</i> merkwaardige schoen	303
<i>Olotocara</i> Floridaens ch veld-heer	99
<i>Omaguaza</i> een groote vlakte	571
Ommegang zeer wonderlijk	263
Ondergang des weerelds, gevoelen der Mexicaenen hier af	267
Onweder zeer yzelyk 49. noch een diergelijk 87. een derde	146, 333
<i>Opassem</i> vreemd beest	137, 169
<i>Opechancanoug</i> een gevangen koning	140
<i>Openeda</i> stedeken	466, 467
<i>Orangkaen</i> een opper-hoofd in 't Onbekende Zuid-land	579, 580
<i>Oranje</i> een sterkte 421. eiland	538
<i>Orcades</i> eilanden	100
<i>Ordal</i> yzelyk onderzoek na tovery in Nederland	120

Paria een landschap 349. haer inwoonders 57. haer vreemde zeden 57, 58. huifen, trouwen, rijkdom, begraefenis, genees-middelen 58, 540
Parayba landvoogdyschap en stad in Brasil 391. beschryving der stad 424, 425. aenflag op de zelve 425, 426, 442, 443. haer sterkten Antonio en Margareta 443. veroovert 449, 450. vruchten, gediert en huifen aldaer 550, 445. schrift rondom verstrooyt 451, 452
Parilla stedeken 336
Parime groot meir 539
Parinacocha een woestijne 347
Paripe een stad 385
Paripuera een sterkte 456, 457. rievier 458
Pariza slaet de Spanjaerden 71
Parlemoer-oeflers zeer wonderlijk 194
Parmonga valleye en slot 337
Parquet verwekt swaere oorlog 196, 197
Paru vreemde visch 379
Passao een uithoek 335
Pascamayo stedeken 336
Passaguates hoedaenig volk 216
Pasto stedeken 294, 320
Pasfya wonderlijke berg 452
Pathamama godinne 306
Patarabueyes gefchikt volk 216
Pataten hoedaenige wortelen 166
Patawomek halve zilver-mijn 140
Pavaoisa een stad, ingenoomen 492, 493, 494, 499
Paulo een vlek 377
Paulus Acumbas 49
Paulo Inga 316
Pawary hoedaenige liedekens 564, 565
Pawuxunt een rievier 135
Payta een stad bestormt 329. verwoest 330
Paz stedeken 347, 349
Peerl-oefsters 52, 61. peerl-vangst merkwaardig 67, 548. schoone peerl 70
Pennobscot landschap 122
Pelikaenen 544, 545
Periquete een koning 71
Pernambuco 337, 390
Perico landschap 329
Petailan rievier 228
Perfaenen, haer drievoudige feesten aen de zon, en waerom 305. haer oorloogen 27
Perua een vreemd bondelken 311, 312
Peruaenen hebben geen letters: bewaeren de geheugenis by liedekens 34. haer vertelling van een vereeuwde zee-togt 13. gevoelen van de zond-vloed 15. zijn niet herkomstig uit China 33, 34
Peru de benaeming verscheidentlijk genoomen: lengte, verdeling, wonderlijke eigenschappen, bergen, dieren 295. vruchtbaere valleyen, veelerley vruchten 296. merkwaardige schapen 297. gewaad der inwoonders 297, 298. reufen oorsprong van Peru: eerste koning, en verscheide geslachten: tweede koning 298. vordere koninglijke stam-huifen: derde en vierde koning 299. vijfde, seste en zevende koning 300. Peru word vierzints verdeelt 301. gebouwen alhier wonderlijk: als ook bruggen, schatting, orde op d' armen, stijl van leven, dragt en ren-bouden 202. huifen, spijs, wapenen, begraeving 303. afgoodery 303, 304. eert'den zon, en waerom 305, 306. donder, aerde, regen-boog, sterren, stroomen, bergen, kruiden en wortelen voor Goden gehouden 306. beelden hoedaenig: tempels, priesters en kloppen 307. vreemde offerhan-

den en wasschingen: kindermoord 308. offer van zoonen 308, 309, een schaduw van 't avondmael des Heilands 309, 310. biegt zeer merkwaardig: tovenaers, waerzeggers en feesten 310. inwying der jonge Inga 310, 311. merkwaardige feesten 311, 312. voorspoo-ken van de over-heersching des rijx door de Spanjaerden 313. Peru van wie ontdekt is 313, 314. Peruaenen weeren zich mannelijk 317. bestierd by onderkoningen 325. haer valleyen 335, 336, 337, 338, 339, 340. schoone vrouwen; verscheide landschappen 341. havenen 347. hoe bestiert word, en by wat volkeren bewoont 356. monniken derwaerds over-gescheept 357. verdichte wonderen aldaer 357, 358
Peter Acunba d' Andrada 422, 437
Peter Adriaenszoon Itz, sijn verrichting 413, 414 is in groot gevaer 418. keert na Holland 419
Peter Abumada, sijn togt na Florida 148
Peter Arias, sijn merkwaardige togt 65, 68, 72 wonderlijke strijd met de baviaenen 84
Peter Albuquerque 433
Peter Alfonsus Hinoiosa, sijn verrichtingen 322
Peter Alfonsus Nignus, sijn togt 292. itrijd met de Canibales 54. word gevangen, en sijn schat prijs verklaert 55
Peter Alvares, sijn verrichtingen 431, 432, 332, 337, 380, 273
Peter Alvaradus 89, 90
Peter Anzures, sijn vreemde togt 346
Peter del Bara 314
Peter Biant Jesuïet 120, 121
Peter du Ere, een jonge wonderlijk bewaert 138
Peter Capralis ontdekt Brasil 358, 359
Peter Casar de Meneses 492. gevangen 500
Peter de Candia, sijn ongemeine stoutigheid 314
Peter Carpentier 256
Peter Corcra de Gama 491
Peter Fernandes de Quio 577
Peter Fernandes de Serpa 541
Peter Fernando de Velasco scheid quikzilver van Vermilioen 350
Peter Gasca sijn brief aen Pizarrus 321. merkwaardige beraedslaegingen tegen hem 322. trekt tegen Pizarrus 323. sijn krijgs-list 324. overwind Pizarrus 324. is zeer verlegen 325
Peter de Heredia 286
Peter Melandes woed tegen de Francken 99, 152 177. sijn doortraptheid 95. wreedheid tegen de Peruaenen 96
Peter de Lerma 317
Peter Mendez de Govea 441
Peter Morthaemer 491
Peter de Orsua 541
Peter Puellas 319
Peter Richer predikant 97
Peter Sarmiento, sijn togt 572, 573, 575
Peter Vist een Neger 490
Peter Valldivia 317, 324
Peter Umbria 283
Petiguares een volk 451
Peyta een stedeken, word verbrand 108
Phoeniciers hoedaenig volk 15, 16. van wie herkomstig 25, 26
Philibert du Buffon 433, 434
Philips Amadus sijn merkwaardige togt 141, 142
Philips Cluverius wederleid 311
Philips Corguileray 378
Philippibilbo een goddeloofse tolk 315
Philips Serooskerke 417
Philips-stad door honger verlaeten 105
Pieter Duinharder 513
 Gggg 2
 Pie-

<i>Raymond Breton</i>	193	<i>Rossellan</i> Fransch bevelhebber	197
<i>Real</i> stad en sterkte 270, 271, 390, 558, 434, 452, belegert en over-gegeven 453. geslecht 454		<i>Rossy</i> Fransch hopman	203
<i>Realeio</i> een vlek	278	Rotsongemeen wonderlijk	296
<i>Rebellino</i> , sijn verrichtingen 452, 461, 463, 464		<i>Roxo</i> een uithoek	206
<i>Reisso</i> 389, 390. vinnig bestormt 444. is in groot gevaer 456, 457. schrikkelijk verraed op 't zelve 508, 509. hongersnood aldaer 512. oneenigheid 513. hooge raed, haer plak-schriften 515, 516. sterfte 516. foldaeten verlooppen 519. word aen de Portugeesen overgegeven 526, 527. voorwaerden op welke	528, 529	<i>Rubel Petracor</i> , geeft zich uit voor een tovenaer	98
<i>Redonda</i> een eiland	189	<i>Rudolph Baron</i> , sijn merkwaardige togten 501, 502, 503. verwoest groot <i>Palmares</i>	504, 516
Reekenen in Peru zeer wonderlijk	356	<i>Ruminagui</i> overfte van <i>Atiabaliba</i> 91. sijn verfoeielijke wreedheid 93. merkwaardige ver-richting.n	316, 332
Regen zeer merkwaardig	260, 271		
<i>Renatus Laudonier</i> sijn togt na Nova Francia: word gevangen 98. na Florida 148, 151		S.	
<i>Resinga</i> sterkte	449, 450	<i>Saba</i> dor eiland	185
Reulen in America 37. een buiten gemein groot 75, 76. in Peru 13. vreemde voorval met reulen en reusinnen 60, 61. wondere vertelling van de zelve	298	<i>Sable</i> ellendig eiland 36. de Portugeesen bren-gen hier koeyen en verkens	117
<i>los Reyes</i> , ziet <i>Lima</i>	316, 335	<i>Sacatecas</i> rijke zilver-mijnen	250, 251
<i>Reynos Magos</i> een vlek	379	<i>Sacfabuana</i> valleje	300
<i>Rhibimba</i> vlek	328	<i>Sacrificie-eiland</i>	73, 74, 252, 253
<i>Richard Greenville</i> , sijn togt	142	<i>Sagdaboch</i> een rievier	122
<i>Richard Hawkins</i> , sijn togt	573, 577	<i>Sagipa</i> een cacique	290
<i>Richard Moor</i> , sijn verrichting	171	<i>Sal</i> vreemde beek	566
<i>Rienier Pieterfzoon</i> , sijn merkwaardige daed	426, 427	<i>Salamanca</i> een stad	260
Rievier ongemein krom	274	<i>Salomons eilanden</i>	577
<i>Riffaut</i> Fransch hopman	399	<i>Salvador</i> vruchtbaer geweest en schoone stad	274
<i>Rinconada</i> een herberg	254	<i>Salvador Correo de Bonarides</i> Portugeesch am-miraal	510
<i>Kincons</i> wreede menschen	294	<i>Salvador</i> hoofdstad 384. word ingenoomen 401, 402. beschryving der stad 403, 404. schan-dig over-gegeven 405. van wie gebouwt	360
<i>Rio Grande</i> , ziet <i>Magdalena</i> .		<i>Salvago</i> eiland	392
<i>Rio Janeiro</i> landvoogdyschap in <i>Brasil</i> 377, 378		<i>Salvador Pigniero</i> slot-voogd	436, 437
<i>Kio de la Plata</i> landschap en rievier: haer be-paeling, vruchten, drierley harten, yze-lijke meerkatten, wilde dieren, chameleons en allerley berg-mijnen 555. mond der rie-vier <i>Plata</i> : eilanden binnen de mond: ver-scheide inwoonders 556, 557. hoofd-stad, stedekens, gebergt, eilanden en stroomen	558	<i>Samana</i> een landschap	158
<i>Robert Dudley</i>	544, 545	<i>Samogithen</i> eeren d'haegdissen	226
<i>Robert Comteus</i> sijn gevoelen van d'herkomst der Americaens word wederleid	15, 16, 17	<i>Samuel Purchas</i> wegens Americaes bevolking wederleid	11, 12
<i>Roccos</i> eilandekens	415	<i>Samuel Lucaszoon</i>	417
<i>Rocou</i> een verve 178, 181. groeyt aen een boom	192	<i>Santos</i> stad	377
<i>Roque de Barros</i> , sijn verrichtingen	432, 433	<i>Sandoualles</i> vermoord de mensch-eters	85
<i>la Roche</i> , sijn togt	36	<i>Santa Cruz</i> , een stedeken verwoest 284, 354,	355
<i>Roderik de Bassidas</i> vermoord	287	<i>Santa Cruz de Mopox</i>	287
<i>Roderik Colmenares</i> , sijn merkwaardige verrich-tingen	64, 65	<i>Santa Fe</i> stedeken 280. een ander eens ge-naemt 290, 291, 556	556
<i>Roderik Contreras</i>	87	<i>Sanbikans</i> hoedaenig volk	123
<i>Roderik Lobo</i> Portugeesche ammiraal	485	<i>San Jago</i> een stad	273, 287, 331
<i>Roderik Talerus</i>	76	<i>San Joris de Picho</i> , van wie bevolkt	3
<i>Rodrigo de Mendoza</i> 248. levert een bloedige zee-slag aen <i>Spilbergen</i> 107. zinkt	108	<i>Santa Maria de Comoyagua</i>	276
<i>Rodrigo de Orgonnes</i> veld-heer	317	<i>Santa Martha</i> beschryving des landschaps 287.	
<i>Rodrigo del Rio</i>	229	schoone haven 288. hoofd-stad en vordere stedekens	289
<i>Rodrigo Salazar</i>	318	<i>San Pedro</i> stad	275, 276
<i>Rodrigo de Torres</i> , sijn merkwaardige vond Roggen zeer wonderlijk en verscheiden 391, 392		<i>San Steven</i> een stedeken	84
<i>Roldanus Ximenes</i> woed op Hispaniola	51	<i>Saona</i> een eilandeken uitgemeort	164
Romainen waerom niet gezocht hebben na A-merica	7, 8	<i>Santantan</i> berg 510, 513, 514, 515	515
Roomsche geloof waerom zoo licht by de Mexi-caeners is aengenoomen	262, 263	<i>Sapovicca</i> wonderlijke offerhande	308
<i>Roque</i> eiland	347	<i>Sappaen</i> hoedaenige pap	129
<i>Roquetten</i> een soort van haegedissen	191	<i>Sardinas</i> een haven	210, 211
		<i>Sasquesahanok</i> een landschap: zeden der inwoon-ders, dorpen zeer wonderlijk	135, 136
		<i>Sassafras</i> een boom	200
		<i>Saturiona</i> een koning 98. zeer oud	151, 177
		<i>Saturmus</i> offert sijn eigen zoon	21
		<i>Schaep</i> schipper, sijn held-daedig zee-gevecht	471
		<i>Schaepen</i> zeer vreemd 107. groot 215. weelig voort-geteelt	238
		<i>Siequia</i> , hoedaenige sekte	33
		Schat zeer wonderlijk ontdekt	321
		G g g g 3	Sche-

B L A D - W Y Z E R .

Schepen en deelen der zelve van wie gevonden	7	<i>Sombbrero</i> eiland: vreemde vogels aldaer	184.
Scheep-vaert der ouden hoedaenig	<i>ibid.</i>	ook gefchilderde krabben, en der zelve wonderlijke aerd	185
Scheur-buik, wanneer eerfmael is bekent geworden	120	<i>Somoria</i> landfchap	151
Schild-padden, waerom niet gegeten	179:	<i>Soras</i> landfchap	342
schreeven	419	<i>Sotavendo</i> eilanden	544
<i>Schoonenburg</i> ziet <i>Walter Schoonenburg</i> .		<i>Sotto Major</i> , volk-planting op <i>Porto Rico</i>	167
Schoonheid van een dochter merkwaardig ver- fchoont	513	Spanjaerd, fijn vreemd weder-vaeren	134
<i>Schutte</i> fijn verrichtingen	389	Spanjaerden, waerom <i>Viracochas</i> genaemt	300.
<i>Scorzonera</i> een wortel	289	konnen voor 's Heilandsgeboorte na America gezeilt zijn, en waerom	35
<i>Sebastiaen</i> een ftad 378. eiland 104, 377. een dorp 226. een andere ftad, word verlaeten	284	Spechten zeer vreemd	28
<i>Sebastiaen de Beualcazar</i> , fijn merkwaardige togt	290, 292, 293	Spiegel gevecht	241
<i>Sebastiaen Gabotus</i> ontdekt Florida 97, 115, 149,	555, 556	<i>Spierings-baey</i>	108
<i>Sebastiaen de la Plata</i> ftedeken	294	<i>Spiritu Santo</i> ftedeken 411. landvoogdyfchap in Brafil	378
<i>Sebastiaen Ramirez de Fuenleal</i>	235, 251, 252	<i>Stachouwers</i> verrichtingen	448, 449, 462,
<i>Sebastiaen de Sotto</i> , fijn verraed	454, 455	<i>Staeten-baey</i>	122
<i>Sebastiaen Vinbero Coelho</i>	441	<i>Staeten-eiland</i>	575
<i>Secotan</i> een landfchap	142	<i>Staeten-land</i>	109
<i>Seekanank</i> een wonderlijke vifch	143	<i>Stein-Callenfels</i> fijn verrichtingen	389, 390, 391.
<i>Segura</i> een ftad	253	ziet <i>Hartman Godefrid Stein-Callenfels</i> .	
<i>Selay</i> een rievier	177	Steenen aengebeeden 306, 307. vol goude ade- ren 331. Steen wonderbaarlijk	274
<i>Sereyippa</i> ftedeken verwoeft	470	Sterren aengebeeden en hoe	306
<i>Sereyippo del Rey</i> ftedeken	390, 491, 499, 506	Steven van een fchip gedenkwaardig	2
<i>Serimbain</i> rievier 455. fterkte 460, 361. ingenoo- men	510	Storax-hout	153
<i>Serrania</i> gebergt	295, 296, 558	Stormen op gezette tijd	272, 273
<i>Seryllac</i> Fransche graef	199	<i>Straet le Maire</i>	109, 575
<i>Servaes Carpentier</i> , fijn verrichtingen	433, 434,	Stuk gefchut van goud gegooten	85
435. verovert <i>Noftira Sennora de Conception</i>	436.	<i>Succanga</i> merkwaardige pylaeren	356
vordere daeden 437, 438, 439, 440, 442,	443,	<i>Suchimilcos</i> een der fes geflachten van de ver- maerde <i>Navatlacas</i>	219, 240, 241
445, 449, 450, 465. keert na Holland	479	<i>Suere</i> fijn vreemde manier van eeten	87
<i>Serena</i> ftad	567	Suip-peereboom	197, 198
<i>Servilla</i> een ftedeken	166	Swaluwen op d'Americaenfche eilanden	188
<i>Seyo</i> een landfchap	210		
<i>Shebaïos</i> volk	539	T	
<i>Sivra</i> een fterkte overvallen 504. befchryving der fterkte, landeryen en inwoonders	470,	Tabac, hoe op <i>Tabago</i> wascht	200
471. word uit-gemoord	216	<i>Tabago</i> eiland	414, 545, 199, 200, 201
<i>Sibolla</i> een landfchap	90	<i>Tabasco</i> koningrijk 73. vreemde zeden aldaer	
<i>Sierra Leona</i> een berg zeer vreefelijk	17	74. befchryving	260, 261, 262
<i>Sigifmond Schuppe</i> fijn verrichtingen	433, 434,	<i>Tabuya</i> een magtig volk	366
435. verovert <i>Conception</i> 436. vordere dae- den 437, 438, 439, 440, 442, 443, 444, 449,	450, 454, 455, 456, 460, 461, 462, 466, 470.	<i>Tacatacouru</i> een rievier	148
bestormt <i>Schuppen-ftad</i> 512. valt op <i>Taperi- ca</i> , alwaer groote moord verricht	517, 518,	<i>Tacunga</i> een landfchap van een geborften	313:
519, 520, 521. verlaet <i>Taperica</i> 523. word jammerlijk geflaegen 524. gevangen in den Haeg 525. fijn verhael wegens de <i>Brafilsche</i> toeftand 526, 527. rechters gekooren over fijn zaek 527, 528. fijn verantwoording	528	een paleis	328
<i>Silver-mijnen</i> in America hoedaenig	11	<i>Tadouffak</i> een haven	118
<i>Simon Alcazova</i> , fijn ongelukkige togt	573	Tael gansch wonderlijk	178
<i>Simon Alvarez de la Benbo</i>	500	Taeln hebben zomtijds door toeval groote ge- meinfchap met malkander: als de Hebreuw- fche met de Griexe en Latijnsche 23. Duit- fche en Griexe met de Latijnsche 23, 24. La- tijnsche met de Duitfche <i>ibid.</i> Griexe en Per- fiaenfche met de Duitfche	24
<i>Simou de Cordes</i> fijn togt	103, 104, 160, 574	<i>Tagarez</i> een volk uitgemoord	550
<i>Situa</i> vreemd leeft	312	<i>Taguamacis</i> een volk	355
<i>Sincuchimatar</i> landfchap	78, 246	<i>Tajoques</i> vergiftige mieren	291
Slaeven zeer merkwaardig	71	<i>Talivera</i> ftad	571
Slangen op <i>Tabago</i> 200. zeer vreemde vertoo- ningen met de zelve: gods-dienftig aengebe- den 226. zeer vergiftig 269. gebraeden en gegeeten 47, 59. aen d'oooren gehangen 137. zeer wonderlijk	154	<i>Taliffe</i> een ftad	147
Slekken zeer merkwaardig	195, 196	<i>Talibon</i> hopman	463
<i>Smien</i> vernielt een Portugeesche vloot	440, 441	<i>Tamalameque</i> een ftedeken, haer goddeloofe in- woonders	289
<i>Socabonen</i> wonderlijke gratten	353	<i>Tamandere</i> haven	511, 512
<i>Socomusco</i> landfchap	271	<i>Tamandua</i> vyand der mieren: word onderfchei- den in <i>guacu</i> en <i>miri</i> : beider wonderlijke aerd	362
		<i>Tambaria</i> rievier	384
		<i>Tambopalla</i> een rievier	347, 354
		<i>Tamebamba</i> een Peruaenfche ftamime	300
		<i>Tamoyes</i> een volk: vreemde gefchiedenis aldaer	370
		<i>Tamos</i> een koningrijk	218
		<i>Tam-</i>	

<i>Tampey</i> een stad	89	<i>Tenduc</i> d'outerste hoek van <i>Tattarye</i> , waerom zoo genaemt	42
<i>Tampico</i> stedeken	250	<i>Tenustitan</i> koninglijke hoofd-stad beschreven	81
<i>Tanaconas</i> slaeven	317		82. ziet <i>Mexico</i> .
<i>Tanto</i> een duivel	40, 122	<i>Tepanecas</i> een der ses geslachten van de <i>Nawatlacas</i>	219, 220. haer verrichtingen
<i>Taovastaron</i> een afgod	116		239, 439
<i>Taperica</i> een eiland	384	<i>Tepexco</i> een dorp	237
<i>Tapesepo</i> een slot 384. rievier	411	<i>Tepique</i> landschap	225
<i>Tapiserica</i> verlaeten vlek	463	<i>Tesuco</i> voorstad van <i>Mexico</i>	233, 241
<i>Tapiviori</i> een volk	496	<i>Terra Firma</i> landschap	281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289
<i>Tapotingas</i> worden genaemt de dienaers der West-Indische Maetschappy	423	<i>Terra de Buogo</i>	111, 112
<i>Taprobane</i> , hoedanig eiland	13	<i>Tetomeac</i> een landschap	215
<i>Tapuierete</i> vreemd beest	382	<i>Teuthlacokaugui</i> vreeselijke slang	269, 270
<i>Tapuyers</i> haer vreemd zuipen 365. en dansen 365, 366. vreemde werp-pijlen en trompetten 366. worden verdeelt in ses en seventig volkeren: bestier van haer koning: vreemde togten, wooningen, oefening, vryaedje 371, 372. uit-houwelijken: doorbooren van ooren en lippen: kraem-vrouwen: straf tegen overspel: geneezing van ziekten 372. leven zonder gods-dienst <i>ibid.</i> vreemd spiegelgevecht 372, 373. vreemde zeden: eeten haer afgestorvene vrienden: erkennen een tweederhande God, zonder dienst te doen <i>ibid.</i> voorzeggen toekomstige dingen 373, 334. roepen den duivel zeer merkwaardig 373, 375. voorzeggen wonderlijk 375, 376. haer koningen 376, 423. verbond met de West-Indische Maetschappy 423, 424, 442. manier van leven: verscheide soorten 447. haer wreedheid 451. wonderlijk slag van Tapuyers 467. komen den Nederlanders te hulp 488. haer ommeegang met den duivel: snyden der kinderen: vreemd trouwen 501. haer drinken: wonderlijke handel der priesters 502. kamp-vechters: eeten de lijken: inhuldig der koningen: gevoelen van de zielen 503. haer wreedheid 510. waerom van d'Hollanders af-vallen 515, 516		<i>Tezcaculipuca</i> merkwaardige afgod	221, 222, 265, 266, 243
<i>Taracura</i> een koning	71	<i>Texcuco</i> een stad	237, 245
<i>Tarapaia</i> een merkwaardige zilver-mijn	352	<i>Texcuco</i> een land-voogd, sijn merkwaardige redden tot <i>Mutecuzuma</i>	244, 245
<i>Tarquinius Priscus</i>	307	<i>Thomas Button</i>	505
<i>Tasaltca</i> strijdbaer landschap, en prachtige stad	78, 246	<i>Thomas Candisb</i> , sijn togt rondom den aardkloot 574, 102, 256, 332, ziet <i>Candisb</i> .	
<i>Tascalusa</i> een reus	147	<i>Thomas-klooster</i> in <i>Groenland</i>	115
<i>Tatai-iba</i> wonderlijke boom	363	<i>Thomas Martyn</i>	322
<i>Tatarrax</i> een arm koning	214	<i>Thomas de Raspure</i>	427
<i>Tatixa</i> een vlek, vermaerd door een wondere fontein	271	<i>Thomas Siches</i> sijn verrichtingen	412
<i>Tatona Mansa</i> rievier	438	<i>Thomas Sosa</i> , sijn verrichting	359, 360, 384
<i>Tattarye</i> haer beschrijving: of de Tattars overblijffels zijn der tien Israëlitische stammen 38. zy grenzen aen <i>America</i> : en zijn verdeelt in verscheide volkeren 39. komen in gestalte en zeden over een met de Noorder-Americaenen 40. gaen behendig om met paerden 41		<i>Thome</i> stedeken verbrand 544. eiland 17, 18, 492. groote sterft aldaer 493. is ongezond 493, 494	
Tattarische steden zijn doorgaens zeer groot	39	<i>Thomebamba</i> een paleis 328. vlak veld	345
<i>Tatou</i> wonderlijk beest	170	<i>Tiaguano</i> vermaerd vlek	348, 349
<i>Taumalis</i> hoedaenige spijs	180	<i>Tiburons</i> boosaerdig zee-gedrocht	193
<i>Taurapasa</i> een eiland	134	<i>Ticiquaque</i> rievier	304
<i>Taxamalca</i> Peruaensche stad: stormender-hand ingenoomen	95	<i>Ticovic</i> Mexicoos koning	242, 243
<i>Teca</i> vreemd gewasch	559	<i>Tiguas</i> landschap	215, 217
<i>Tecpatlan</i> een dorp	271	<i>Timagoz</i> een koning	177
<i>Teculhuacan</i> vreemd volk	220	<i>Tirimenen</i> reusen	575
Tegen-voetelingen, t gevoelen hier af der oude	6	<i>Titicaca</i> vermaerd meir	348
<i>Teguamepek</i> stad	243	<i>Tuiriras</i> volk	542
<i>Tehlabin</i> een koning, sijn staetsie en merkwaardige list	175, 176	<i>Tijd-rekening</i> in <i>Fonduras</i>	275
Tempel binnen <i>Tenustitan</i> merkwaardig 81. in <i>Peru</i> zeer kostelijk	89	<i>Tlacaellal</i> vermaerd held in <i>Mexico</i> 240. sijn merkwaardige daeden	241, 242, 243
		<i>Tlaloc</i> een duivels-beeld	221
		<i>Tlascala</i> een stad 219. bisdom	251, 252
		<i>Tlascaltecas</i> een der ses geslachten van de <i>Nawatlacas</i>	219, 220
		<i>Tlatellulco</i> een stad	238
		<i>Tlathuicas</i> een der geslachten van de <i>Nawatlacas</i>	219
		<i>Tobae</i> reusen	572
		<i>Tobayras</i> volk	368
		<i>Tocaina</i> stedeken	291
		<i>Tocci</i> een vel van een koningin levendig af-gestroot en aengebden	221
		<i>Tocomans</i> kleine menschen	371
		<i>Todos Santos</i> vier eilandekens	194
		<i>Tolu</i> kostelijke balzem	287
		<i>Tomahavi</i> winden	350
		<i>Tombezers</i> tandeloos volk, en waerom	89
		<i>Ton</i> vlooyen	398
		<i>Tonatzuli</i> merkwaardig vogeltje	176
		<i>Topia</i> landschap	229
		<i>Tora</i> een hoek lands	221
		<i>Totonoga</i> een blinde koning	71
		<i>Totora</i> zeer dienstige biezen	348
		<i>Topa Yupanguy</i> maekt een bloed-schendige wet	303
		<i>Topiawari</i> koning	543
		<i>Toucan</i> vreemde vogelen	72, 391
		<i>Topilzin</i> een vervloekte priester	236
		<i>Tovenaers</i> merkwaardig 310. heel-meesters 372. haer potzen	132
		<i>Tovery</i> vreemd onderzoek na de zelve	20, 21

Tover-kunst openlijk geleert	21	<i>Vera Cruz</i> gebouwt 77. bestormt 80, 246, 253, 254
<i>Tourlon</i> , zijn verrichtingen 437, 439, 448, 464, 473, 489		<i>Veragua</i> een landschap 280, 281
<i>Tourlon de Jonge</i> , zijn verrichtingen	437	Verbond-macking zeer vreemd 74
<i>Tououbin.ambauti</i> woest volk	378	<i>Verde</i> een eiland 252
<i>Toxcoal</i> wonderlijk feest	265, 266	<i>Verga</i> schoon landschap 434
Triangel-eilanden	539	Vergiftig kruid zeer wonderlijk 254
<i>Traycion</i> een inwijk	406	Verhuifing van zommige volkeren na andere landen 14
<i>Trembloos</i> hoedaenige vogel	198	<i>Vela Nummez</i> zijn vreemde voorval 321. ziet <i>Blasfus Nummez</i> .
<i>Tres Reyes</i> sterkte 440. belegert 441. overgegeven 442		Vereenigde Nederland maakt vrede met Portugal 529, 530. word van vele tegengeprooken 530, 531
<i>Trinidad</i> een uithoek 207, 210. een eiland 540, 544. stedeken 154		Verkens wonderlijk veraerdende 548
<i>Tristan Vascus</i> loopt d'eerste in volle zee	3	Vertoog van de Hoofd-deelgenooten in de Welt-Indische Maetschappij zeer merkwaardig 531, 532
Trommel-slag zeer merkwaardig	266	Vermilioen, waer en hoe gevonden 350. wonderlijk gescheiden van quick-zilver 350, 351
<i>Truxillo</i> een stad, haer beschrijving 276, 277, 336. word ingenoomen	438	<i>Vermio</i> een zee 214
<i>Tlilxochitl</i> een vreemde plant	232	Vestaelsche maegden, waerom levendig begraven, en hoe 307, 308
<i>Cubanama</i> koning	68	<i>Vetchunquoies</i> een wilde kat 137
<i>Tuculala</i> een vlek	237	<i>Vibbacaronca</i> wonderlijk vuur 308
<i>Tucuman</i> een groot land	571	<i>Victoria</i> een schip welk de weereld om-zeilde 76
<i>Tucuyan</i> landschap	209	<i>Vicumas</i> vreemde geiten 295
<i>Tucuyo</i> landschap en stedeken	553, 554	<i>Vidal</i> zijn groote wreedheid 489, 513. ziet <i>Andries Vidal</i> .
<i>Tumbez</i> een valley	314	<i>Vilcabamba</i> valley 346
<i>Tumal-boom</i> , vreemde vertelling van de zelve 238		<i>Villa de Conception</i> stedeken 390
<i>Tumas</i> een boom van drierley aerd 223, 228, 230		<i>Villa del Espiritu Santo</i> steden 255
<i>Tupinambus</i> schoone menschen	368	<i>Villa Formoso</i> een vlek 455
<i>Tupinikinisi</i> een volk	377	<i>Villamanrique</i> een mark-graef 229
Turken haer merkwaardige verrichtingen	27	<i>Villa Rica</i> stedeken 253, 570
Tyger, vreemde voorval van de zelve 67, 68. noch een andere 84, 256, 257		<i>Villaroel</i> krijgt een zilver-mijn op Potofi 353
<i>Typhon</i> een vreeselijk beeld	22	<i>Villa de Samistevan</i> een stad 249. ziet <i>Panuco</i> .
Tyriers haer schip-vaert	7	Villen van levendige menschen zeer wonderlijk 248
<i>Tyzojopangui</i> Peruaensh veld-heer	317	<i>Vinaque</i> rievier 342
V.		<i>Vincent</i> eiland 198. landschap, steden en dorpen 377
<i>Vaca</i> eiland	418, 457	<i>Vincent Agnez Pinson</i> , zijn merkwaardige togt en vreemd gevecht 55. loopt lanx Paria: lijd schip-breuk: keert na Spanje 56, 358
<i>Vacapaz</i> een vlek	208	<i>Vincent Paul</i> 321
<i>Vacca de Castro</i> rechts-geleerde houd wreedelijk huis in Peru: word gevangen 95. zijn vordere verrichtingen 318, 319, 341		<i>Vincent de Valle Viuidi</i> , zijn onderhandeling met <i>Attabaliba</i> 90, 91, 357
Vaertuig der Americaenen: haer gevoelen van d'Europische schepen 13. zeer vreemd vaertuig 334, 335		<i>Viratocha</i> Peruaensh afgod 299. bloedig offer aen hem 301. zijn verscheide benaemingen: tempel 303
<i>Valentijs</i> -inwijk	113	<i>Viracocha</i> koning, zijn bedrijf 15, 299
Valken wonderlijk	269	<i>Virginia</i> , oorsprong des naems, lucht 134. winden, bergen, kristal, grond, stroomen, velden 135. verscheide volkeren: boomen, boomvruchten, wijngaerden: brood en moeskruiden 136. koorn met moeite geplant: allerlei beesten: gevoogelt en visch. <i>Virginia</i> is schaersch bevolkt: dragt der inwoonders: haer inborst 137. huifsen, geweer, schuiften, spinnen, gods-dienst, afgoden 138. verdeeltheit der Engelsche aldaer: worden vermoord: krijgen hulp-benden 141, 171. onderscheid tusschen Noorder- en Zuider-Virginia 143
<i>Valle</i> een mark-graef, zijn togt	205	<i>Virgin Gorda</i> eiland 198
<i>Valledolid</i> een stedeken	259	Visfchen zeer vreemd 247, 319, 387
<i>Valparayso</i> een haven	101, 107, 567, 568	Visfch-vangst op een wonderlijke manier 48, 387, 538, 583, 584. overvloedig 117
<i>Valverde</i> stedeken	340	<i>Vitacucho</i> koning door honden verscheurt 146
Vangst van wild wonderlijk	553	<i>Vitzilovitli</i> vermaerd veldheer 220. een koning 239
<i>Vascus Gama</i>	4	<i>Vitzliputzli</i> een wonderbaerlijke duivel 220. zijn beeld 221, 238, 241, 244, 263
<i>Vaschus Nummez</i> , zijn verrichtingen 284. togt merkwaardig 64, 65, 66, 67, 70, 72		Vlaem-
<i>Vasquez Coronatus</i> , zijn merkwaardige land-togt	214	
<i>Vasser</i> Fransche hopman	98	
<i>Ubinas</i> een volk	346	
<i>Ucais</i> woest volk	562	
<i>Verapaz</i> een landschap	171	
<i>Veedor</i> Spaensche overfte	445, 446	
<i>Vega</i> een stad t'eenemaal verwoest	166	
<i>Vela</i> een uithoek	554	
Venetiaenen drijven aldereerst handel met Oost-Indiën	2	
<i>Venezuela</i> een stad 237, 288. groot landschap: oorsprong der naem: uitgemoord: verscheide volkeren aldaer 552. hoofd-stad <i>Coro</i> en vordere steden: goud-mijnen, vogelen en vee 553. stedekens 554. ingezeetenen, rievieren, havenen, eilanden, uithoeken 553, 554		

B L A D - W Y Z E R.

Vlaemfche eilanden	51	Water-verkens	381, 382
Vleer-muifen zeer groot 64, 65, 273. en fchade- lijk	70, 248	Wayanaffes wanfchaepen menschen	369
Vliegen zeer vreemd	192	Wayanawasars onnoofel volk	370
Vliegen-eiland	109	Waymores woest en vuil volk	368, 369
Ufmen hoedaenige heeren	565	Waytaquazes beeftelijke menschen	369
Vlifingers, haer volk-planting	538	Weereld hoedaenig eerft; bevolkt is by Noachs kinderen	10, 11
Vlucht zeer merkwaerdig	320	Weg der Ingas zeer merkwaerdig	326, 327, 329, 355, 356
Ubra een rievier	275	Welfaren hoog-duitfche edelen, haer verrich- ting	28, 289, 552, 553
Vlijmen zeer wonderlijk	262	Werowances bevel-hebbers	135
Una rievier	442	Werowocomoco een ftad	135, 139, 140
Uuni aengenaeme vrucht	559	West-Indifche Maetschappy: haer oorprong	399. gunft-brief: kamers 400. waarom Bra- fil aentaft 401. verfchil onder Bewind-heb- bers 474. haer verval 524. magt
Utina een koning, word gevangen	98	Wet van Bajona	170
Vogel baffende gelijk honden 108. een zeer merkwaerdig	245	Weyber Hays	380, 381
Vogel-eiland	198	Weyden van fchaepen zeer vreemd op Moeba	106, 107
Vogel-vangft wonderlijk	71	Wiapoco rievier 538. flot aldaer	413
Volkeren verhuift veraerden wonderbaer	36	Wicomoco een rievier	140
Voorfpooken gedenkwaerdig	245, 313, 429	Wikini vreemd volk	541
Voorval ongemein vreemd	256, 257, 370, 371	Wilde-dieren, hoe op de verre geleegene eilan- den zijn gekoomen	6, 13
Voorzeggingen zeer merkwaerdig	161, 162, 373	Wilde-katten	283, 396
Vos, vreemde vertelling van de zelve	503	Wilde-koeyen	396
Vos-aep een wonderlijk beeft	279	Wilde-kuft: ziet Guaiana.	
Vraba vruchtbaer gewest 285, 286. naemaels Nieuw Andulfia	66	Wilde-paerden	107
Vramarca landfchap	342	Wilde-fwijnen	396
Vredens-verzoek der Portugeefen by d'Hollan- ders afgeflaegen, en waarom	432	Wilhem Betancourt	37
Vries hopman	437	Wilhem ten Bergen fijn helden-daed	113
Urin Cufco merkwaerdig geflacht	298	Wilhem Bylevled	39
Vrouwen op Matanino zeer vreemd 44, 45. op fanta Cruz ftrydbaar 45. aen Paria infchelijx 57, 285, 286. waer niet lang leven 272. gantsch fchaemteloos	110	Wilhem Chartier	97
Vrouw-goud-mijnen	308	Wilhem Corneliszoon Loos, fijn heldendaed	486
Vros, haer vreemde wooningen	280	Wilhem Corneliszoon Schouten, fijn merkwaer- dige togt rondom d'aerde 108, 109, 110, 111, 575	
Vua-pioup een boom	340	Wilhem Kieft, fijn verrichting in Nieuw-Neder- land	125
Vuchilabuchichi een yzelijk beeld	395	Wilhem Latan	469
Vucu wilde plant, haer gebruik	81	Wilhem Negenton fijn mifdrijf	499
Vuur zeer verfhrikkelijk	369	Wilhem Parker, fijn verrichting	259, 277
Vxitipa een valleye	98	Wilhem Schouten 403, fijn fchelm-ftukken	405
Vygeboom wonderlijk	228	Wilhem Xuaren vermoord	95
	339	Winden zeer wonderlijk	566
		Winden-afgod zeer yzelijk	138
		Wingaudacoa by d'Engelfche hernoemt Virginia	141, 142
		Wingina een koning	142
		Witte Corneliszoon de Wit, fijn togt na Brazil 523. onluft met d'hooge raed op 't Recife 524. keert na Holland: en word in den Haeg gevan- gen	525
		Wolfs-hoofd een vithoek	98
		Wokokon een eiland	141
		Wormen wonderlijk	250
		Wratten zeer vreemd	328
		Wreedheid ongemein	250, 275, 335, 336
		Wijn verbooden te drinken	252
		Wijngaerden met zeer dikke flammen	153
		Wijntjens raeds-heer	461
		X	
		Xagua een haven op Cuba 153. ongemein be- quaem 156. een boom	289
		Xaguas wreed volk	541
		Xalifco, haer oorlog tegen de Spanjaerden 90. landfchap 222, 225. haer inwoonders	228
		Xamanzal een vlek	258
		Xaquixaguana een valleye	343
		Xara-	

<i>Xaragua</i> een paleis 50. landschap	158	Zee-boomen	189
<i>Xarays</i> een meir	555	Zee-duivelen	194
<i>Xarays</i> vreemd volk	557	Zee-gevecht ongemein merkwaardig	487
<i>Xauxa</i> een valleye 323. rievier	342	Zee-honden wonderlijk	105
<i>Xayanca</i> valleye	335	<i>Zeeland</i> yvert voor de West-Indische Maetschappy	524, 525
<i>Xeres de la Frontera</i> een sterkte	229	Zee-leeuwen	108, 113
<i>Xicalango</i> een sterkte	260	Zee-meeuwen	109, 575
<i>Xicalapa</i> een rievier	271	Zee-sneppen	197
<i>Xicotencalt</i> een berg	251	Zee-sterren	188
<i>Xochinacatlis</i> een boom	232	Zeil-steen van wie gevonden, en haer merkwaardige kracht	8, 9
<i>Xuala</i> een lustige valleye	146	<i>Zcila</i> zeer dikke boom	168
<i>Xuta</i> een vreemd beest	328	<i>Zeltates</i> een volk	269, 271
Y.		<i>Zemes</i> schrikkelijke afgooden	65
<i>Yaen</i> een stad	329	<i>Zempoal</i> een stad 77. landschap	251
<i>Yaguara</i> , sijn vreemd onderzoek na d'onsterfelijkheid van een Spanjaerd	168	<i>Zenu</i> rievier en landschap	287
<i>Yaguarguaque</i> Peruaens koning	298, 299	<i>Zepe</i> -boom merkwaardig	188
<i>Yaguarcocha</i> een yzelijk meir	326	<i>Zeyba</i> wonderlijke boom	291
<i>Yaguas</i> een wortel	329	Zieken vreemd gehandelt	58
<i>Yayos</i> hoedaenig volk	538	Ziekte ongemein vreemd	104
<i>Yalcones</i> srydbaar volk	294	Ziel-missèn	302
<i>Yandou</i> struis-voogel	395	Zielen-dorp	116
<i>Yaquimi</i> rievier	228	Zilver wonderlijk vervoert 297, 354. zeer merkwaardig belagende de toebereiding 351. de proef 351, 352. aderen en mijnen	353, 354, 228, 229
<i>Yaquimo</i> landschap	158	Zilver-berg	218
<i>Yaraminacarou</i> wonderlijke plant	391	Zilver-mijnen	228, 229
<i>Yucay</i> valley, slot en rotze aldaer 300, 316, 346, 347		Zilver-vloot door storm vergaen	427, 428, 429
<i>Ycayagua</i> een landschap	158	<i>Zimatlan</i> een sterkte	260
<i>Yllescas</i> levendig gevilt	93	<i>Zingis Chan</i> een Tattar sijn verrichting	38
<i>Yucatan</i> een landschap: oorsprong der benaeming: beschryving der zelve 257, 258, 259. de zee-kust hoedaenig	260	Zivet, wat het is	127
<i>Ychuris</i> Peruaensche biegt-vaeders	310	Zond-vloed bekend by de Chineesen, Japanders, Oost-Indiaenen en Americanen	175, 298
<i>Yomas</i> een wortel	291	Deser vreem, voeler	298
<i>Yslanders</i> haer weder-vaeren	28, 29	Zonne-beelden	311
<i>Yu</i> vreemd beest	212, 213	Zonnen-offer 15, 151, 152, 174, 345, 346. by de Grieken wonderlijk onderhouden, en waerom 175. is zeer oud 304, 305. waerom geviert	305, 306
<i>Yzcalco</i> vreemde land	273	Zonne-tempels in Peru 304, 305, 328, 340, 341, 342, 444	
<i>Yzer</i> boom	192, 193	Zoomer-vogeltje zeer wonderlijk	253
<i>Yzer</i> -hout	271	<i>Zoques</i> volk 269, 271. hoedaenige tael	260
<i>Yzer</i> -verken wonderlijk	396	<i>Zoufa Macede</i> Portugeesch gezant	525, 526
<i>Yztacpalapa</i> een stad	237	<i>Zout</i> zeer vreemd 55. hoe gemaakt 80, 283, 287. brood uit zout 290. zout-pannen	392
<i>Yztepeque</i> een vlek	274	<i>Zubo</i> eiland	76
Z.		<i>Zuid-land</i> by de Spanjaerden ontdekt 37, 38. haer eilanden, thoeken, haevenen, inwoonders en der zelve manieren, vruchten, beesten, schuiten, visch, togten derwaerds 577. vogelen 578. Togt van <i>Abel Tasman</i> na 't Onbekende Zuid-land 578, 579, 580, 581, 582, 584, 585	
<i>Zacatecas</i> een landschap	226	Zuiker-moolens haer beschryving	385, 386
<i>Zacatula</i> landschap	252	Zuiker-ried hoe gepland word en zomwijl verderft 385. van waer na Brasil gebragt is 387. handel met zuiker 451. kookken van 't zuiker zeer merkwaardig	386, 387
<i>Zaemen</i> -spræk tusschen <i>Midas</i> en <i>Silenus</i> merkwaardig	19, 20	<i>Zuyl</i> landschap	218
<i>Zaeyng</i> ongemein vreemd	339	Zwaerd-visschen	191
<i>Zaguato</i> een dorp	218		
<i>Zahuatl</i> een rievier	251		
<i>Zaires Topa</i> koning	345		
<i>Zalango</i> haven	331		
<i>Zalving</i> zeer wonderlijk	265		
<i>Zamba</i> valleye 286. eiland	426		
<i>Zamora</i> stad	329		
<i>Zana</i> valleye	336		
<i>Zand</i> -berg aengebeeden	306		
<i>Zapotecas</i> een klippig gewest en woest volk	255		
<i>Zapuatán</i> een landschap	226		
<i>Zarcarama</i> rievier	555		
<i>Zee</i> -appelen wonderlijk	188, 189		

NAEMEN DER SCHRYVERS

in het tegenwoordig Werk aengetoogen.

A Braham Mellinus.	Francisc. Lopes de Gomeſa.	Lopez Vas.
Abraham Mylius.	Franciscus Raphelingius.	Lucanus.
Adriaen van der Donk.	Franciscus Soarez.	Lucretius.
Ælianus.	Franciscus Tirolmonte.	Luidewijk Leo.
Albertus Magnus.	Franciscus Xaverius.	Lycander.
Aldrete.	Fullerus.	Manethon Perſa.
Ælius Lampridius.	Galenus.	Markgravius.
Alexander Aphrodiensis.	Garcilaſſus de la Vega.	Marcus Zeno.
Alexander ab Alexandro.	Genebrardus.	Martijn del Barco.
Alexander Guaginus.	Gerardus Joannis Voffius.	Martijn Perez.
Alonſo Garcia.	Guido de Brez.	Matthæus van den Broeke.
Alonſo de Ouagli.	Guilielmus Piſo.	Matthiolus.
Andræas Cæſariensis.	Guilielmus Poſtellus.	Melchior Soiterus.
Angrin Jonas.	Harmannus Moded.	Michalon Lithouwer.
Antonius de Herrera.	Henrik Haelbos.	Michovius.
Apuleus.	Henrik Hawks.	Miles Philips.
Ariſtonicus Grammaticus.	Hernando de Leon.	Mofes.
Ariſtoteles	Herodotus.	Nicolaus Zeno.
Athanaſius Kircherus.	Hefychius.	Olympiodorus.
Auguſtinus.	Hieronymus Benzo.	Paulus Venetus.
Auguſtijn de Tarcate.	Hieronymus Cardanus.	Peter de Ancieta.
Auguſtus Thuanus.	Homerus.	Peter Bizarus.
Ayton Armenier	Hugo Grotius.	Peter Fernandez de Quir.
Balthazar de Amizquita.	Hugo van Linſchooten.	Peter Maria.
Barnabe Cabo.	Jacob Bontius.	Peter Martyr.
Bartholomæus de las Caſas.	Jacob Planenſis.	Peter Ordonnes de Ceval-
Benjamin Tudalenſis.	Jacob Rabbi.	los.
Caspar Barlæus.	Inca Garcilaſſo.	Peter van Gend.
Caſtaldus.	Joannes Ardenois.	Philo Judæus.
Charles Rochefort.	Joannes Bertius.	Philippus Cluverius.
Chriſtoffel Arciſlewski.	Joannes Chilton.	Philippus Mornæus.
Cicero.	Joannes Gyſius.	Phylarchus.
Claude de Abbeville.	Joannes Jonſtonus.	Pierre Moreau.
Clemens Alexandrinus.	Joannes de Laet.	Pincdas.
Conradus Geſnerus.	Joannes de Ledesma.	Plato.
Cornelius Nepos.	Joannes Leonclavius.	Plinius.
Cornelius Wijſfliet.	Joannes Lery.	Plutarchus.
Creſias.	Joannes Mariana.	Pomponius Mela.
Curtius.	Joannes Nicuwhof.	Proclus.
Cyprianus.	Joan van de Sande.	Procopius.
David Ingran.	Joſeph Acoſta.	Quarterius.
David Poweilus.	Joſeph Anchieta.	Rabbi Simeon.
Diodorus Siculus.	Joſeph Scaliger.	Richard Baker.
Dionyſius Halikarnaſſæus.	Journaelen verſcheide on-	Robert Comtæus.
Dirk Ruiters.	gedrukte	Samuel Purchas.
Dithmar Bleſken.	Iſaacus Pontanus.	Sebaſtiaen Schroten.
Duarte Mendez Serræon.	Iſaac du Verne.	Simplicius.
Egydius Fletſcher.	Iſidorus Mendes Sequera.	Salliſtius.
Emmanuel de Moræz.	Julius Cæſar.	Sigifmond Baro.
Erasmus Stella.	Julius Cæſar Scaliger.	Strabo.
Erik Roothaer	Lactantius.	Theodotio.
Everhard Reid.	Laurens Ananias.	Theopompus.
Euſebius.	Laurens Bikker.	Thevet.
Euthymius Zibagenus.	Laurens Guafcus Geraſ-	Tertullianus.
Feftus Avienus.	cius.	Trigautius.
Franciscus Burmannus.	Laurens Keymis.	Vegetius.
Franciscus Delapuenta.	Levinus Lemmius.	Virgilius.
Franciscus de Gomara.	Lieven Aizma.	Wilhem Cambden.

Voor de Boek-binders, waer na zich dezelve, in het inbinden der groote Platen, te schikken hebben.

				Fol. 1.
Generale Kaert van America,				
Christoffel Colonus,			42	43
Angra op Tercera,			50	51
Americus Vesputius,			60	61
Ferdinand Magellanus,			74	75
Vetus Mexico,			80	81
Athabaliba,			90	91
Arx Carolina,			98	99
Novi Belgii quod nunc Novi Jorck vocatur,			122	123
Nova Virginia Tabula			134	135
Virginiae partis Australis & Florida,			142	143
Pagus Hispanorum in Florida,			148	149
Havana,			154	155
Urbs Domingo in Hispaniola,			160	161
Porto Rico,			166	167
Mappa Aestivarum Insularum alias Barmudes,			170	171
Insulae Americae in Oceano Septentrionali,			172	173
Urbs Martini,			186	187
Viztliputzli,			220	221
Nova Hispania, nova Galicia & Guatimala,			230	231
Nova Mexico,			232	233
Mutezuma,			244	245
Portus Acapulco,			246	247
Francisco de Campeche,			258	259
Yucatan & Guatimala,			258	259
Truxillo,			276	277
Terra Firma, Regnum Granatense & Popayan,			280	281
Carthagena,		tusschen blad	284	285
Peru,			294	295
Franciscus Pizartus,			318	319
Callao de Lima,			338	339
Cusco,			342	343
Potosi,			352	353
Brasil,			358	359
Sinus omnium Sanctorum,			384	385
Olinda,			386	387
Itamaraca,			390	391
Urbs Salvador,			402	403
Ostium fluminis Paraybae			424	425
Fluvius Grandis,			426	427
Alagoa del Zul,			438	439
Obsidio & expugnatio Portus Calvi,			454	455
Serinhaim,			460	461
Castrum Maurittii ad ripam Francisci,			466	467
Siara,			470	471
Mauritio Polis,			482	483
Arx Principis Guilielmi,			482	483
Arx Nassovii,			484	485
Boavista,			484	485
Guiana sive Amazonum regio,			536	537
Venezuela cum parte Australi novae Andalusiae,			552	553
Paraquaria,			554	555
Chili,			558	559
Magellanica,			572	573

1000

SPECIAL 44-0
1000 9300

THE GETTY CENTER
LIBRARY

